İNSAN İKTİSAT VE DEVLET

İKTİDAR VE PİYASA'YLA BİRLİKTE

Murray N. Rothbard

Cilt 2

LiBeRtE

İNSAN İKTİSAT VE DEVLET

İKTİSADIN İLKELERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME
İKTİDAR VE PİYASA'YLA BİRLİKTE
HÜKÜMET VE EKONOMİ

MAN ECONOMY AND STATE, A TREATISE ON ECONOMIC PRINCIPLES
WITH THE POWER AND MARKET, GOVERNMENT AND THE ECONOMY

Murray N. Rothbard

Çev.: Ahmet Uzun ve Ayşe Meral Uzun

Murray N. Rothbard
İnsan İktisat ve Devlet Cilt 2:
İktisadın İlkeleri Üzerine Bir İnceleme: İktidar ve Piyasa'yla Birlikte, Hükümet ve Ekonomi

Man, Economy and State
A Treatise on Ecnomic Principles with the Power and Market, Government and the Economy (1962)

All rights reserved, including the right of reproduction in whole or in part in any form

Liberte Yayınları: 158
Liberte Yayınları, Kasım 2009
Tüm hakları saklıdır.
ISBN: 978-975-6201-52-7
© Liberte Yayınları

Çeviren: *Ahmet Uzun & A. Meral Uzun*
Seri Konsept Tasarımı: *Muhsin Doğan*
Sayfa Düzeni: *İbrahim N. Ayyıldız*
Vektörizasyon: *Muhsin Doğan*
Baskı: *Cantekin Matbaası*

Liberte Yayınları
GMK Bulvarı No: 108/16
06570 Maltepe - Ankara
Tel: (312) 230 87 03
Faks: (312) 230 80 03
Web: www.liberte.com.tr
E-mail: info@liberte.com.tr

İçindekiler

Onuncu Bölüm: Tekel ve Rekabet 539
1. Tüketicinin Egemenliği Kavramı 539
A. Tüketicinin Egemenliğine Karşı Bireyin Egemenliği 539
B. Profesör Hutt ve Tüketicinin Egemenliği 540
2. Karteller ve Sonuçları 545
A. Karteller ve "Tekel Fiyat" 545
B. Karteller, Mergerler ve Şirketler 551
C. Ekonomi, Teknoloji ve Firmanın Büyüklüğü 552
D. Kartelin İstikrarsızlığı 558
E. Serbest Rekabet ve Karteller 559
F. Tek Büyük Kartel Problemi 564
3. Tekel Fiyat Aldanması 566
A. Tekelin Tanımları 566
B. Neoklasik Tekel Fiyat Teorisi 575
C. Tekel-Fiyat Teorisinin Sonuçları 578
D. Engellenmemiş Piyasada Tekel Fiyat Aldanması 588
E. Tekel Fiyat Yanılgısı Teorisinde Bazı Problemler 598
4. İşçi Sendikaları 603
A. Kısıtlayıcı Emek Fiyatlandırması 603
B. Sendikalar için Bazı Argümanları: Bir Eleştiri 613
5. Tekelci ya da Eksik Rekabet Teorisi 616
A. Tekelci Rekabetçi Fiyat 616
B. Aşırı Kapasite Paradoksu 622
C. Chamberlin ve Satış Maliyeti 630
6. Çok-biçimli Fiyatlar ve Tekel 632
7. Patentler ve Telif Hakları 638

On Birinci Bölüm: Para ve Onun Satın Alma Gücü 647
1. Giriş 647
2. Para İlişkisi: Paranın Talebi ve Arzı 647
3. Para İlişkisindeki Değişmeler 653
4. Para Stokunun Faydası 654
5. Para Talebi 656
A. ERE'de ve Piyasada Para 656
B. Spekülatif Talep 657
C. Para Talebi Üzerine Sürekli Etkiler 660
D. Para Talebi Sınırsız mıdır? 661
E. PPM ve Faiz Oranı 662
F. İddihar ve Keynezyen Sistem 664
G. Faiz Oranlarında Satın Alma-Gücü ve Ticaret Hadleri Unsurları 678
6. Para Arzı 683
A. Para Malı Stoku 683
B. Paraya Yönelik Alacak Hakları: Para Ambarı 684
C. Para–İkameleri ve Para Arzı 688
D. %100 Rezervle İlgili Bazı Eleştirilere Dair Bir Not 692
7. Para İlişkisindeki Bir Değişme Esnasında Kazançlar ve Kayıplar 693
8. Fiyatların Belirlenmesi: Mallar Ciheti ve Para Ciheti 696
9. Yerler Arası Mübadele 698
A. Paranın Coğrafi Satın Alma Gücünün Tekdüzeliliği 698
B. Yerler Arası Mübadelede Kliring 701
10. Ödemeler Dengesi 702
11. Malların Parasal Vasıfları 705
A. Para Benzeri 705
B. Mübadele/Kambiyo Senetleri 706
12. Bir arada Var Olan Paraların Mübadele Oranları 707
13. Mübadele Denklemi Yanılgısı 709
14. PPM'yi Ölçme ve Stabilize Etme Yanılgısı 719
A. Ölçüm 719
B. Stabilizasyon 722
15. Konjonktürel Dalgalanmalar 726
16. Schumpeter'in Konjonktürel Dalgalanma Teorisi 728
17. Keynezyen Sistemin Daha Başka Yanılgıları 732
A. Faiz ve Yatırım 732
B. "Tüketim Fonksiyonu" 733
C. Çarpan 738
18. Hızlandıran İlkesi Yanılgısı 740

On İkinci Bölüm: Piyasaya Zorla Müdahalenin Ekonomisi 745
1. Giriş 745

2. Bir Müdahale Tipolojisi 746
3. Müdahalenin Fayda Üzerindeki Direkt Etkileri 748
4. Dönem Sonu Fayda: Serbest Piyasa ve Hükümet 753
5. Üç Taraflı Müdahale: Fiyat Kontrolü 759
6. Üç Taraflı Müdahale: Ürün Kontrolü 766
7. İki Taraflı Müdahale: Hükümet Bütçesi 772
8. İki Yanlı Müdahale: Vergilendirme 777
A. Gelirin Vergilendirilmesi 777
B. Tarafsız Vergilendirme Teşebbüsleri 782
C. Yansıma ve Yerleşme: Bir Endüstri Vergisi 789
D. Yansıma ve Yerleşme: Genel Bir Satış Vergisi 791
E. Toprak Değerleri Üzerine Bir Vergi 795
F. "Aşırı Satın Alma Gücünün" Vergilendirilmesi 797
9. İki Yanlı Müdahale: Hükümet Harcamaları 798
A. Hükümet Harcamasının "Üretken Katkısı" 798
B. Sübvansiyonlar ve Transfer Ödemeleri 801
C. Kaynak-Kullanma Faaliyetleri 803
D. Bir "İşletme Temeli" Üzerine Hükümet Yanılgısı 805
E. Hesaplama Kaos Merkezleri 810
F. Çatışma ve Komuta Merkezleri 811
G. "Kamu" Mülkiyetine Dair Yanılgılar 812
H. Sosyal Güvenlik 814
I. Sosyalizm ve Merkezi Planlama 815
10. Büyüme, Refah/Bolluk ve Hükümet 818
A. Büyüme Problemi 818
B. Profesör Galbraith ve Refah/Bolluk Günahı 828
11. İki Yanlı Müdahale: Enflasyon ve Konjonktürel Dalgalanmalar 841
A. Enflasyon ve Kredi Büyümesi 841
B. Kredi Büyümesi ve Konjonktürel Dalgalanma 846
C. Konjonktürel Dalgalanmanın İkincil Etkileri 854
D. Kredi Büyümesinin Sınırları 858
E. Kredi Büyümesinin Başlatıcısı/Müessisi Olarak Devlet 862
F. Nihai Sınır: Dörtnala Canlanma (Runaway Boom) 866
G. Enflasyon ve Telafi Edici Maliye Politikası 869
12. Sonuç: Serbest Piyasa ve Zor Kullanma 871
Ek A: Hükümet Borçlanması 873
Ek B: "Kolektif Mallar" ve "Dışsal Yararlar": Hükümet Faali-yeti İçin İki İddia 876

Birinci Bölüm: Serbest Piyasada Savunma Hizmetleri 889

İkinci Bölüm: Müdahalenin Temelleri 899

1. Müdahale Tipleri 899
2. Müdahalenin Fayda Üzerindeki Direkt Etkileri 902
A. Müdahale ve Çatışma 902
B. Demokrasi ve Gönüllü Olma 905
C. Fayda ve İstilaya Karşı Direnme 907
D. Kıskançlıktan Gelen Delil 908
E. Dönem Sonu Fayda 909

Üçüncü Bölüm: Üç Yanlı Müdahale 915
1. Fiyat Kontrolü 915
2. Ürün Kontrolü: Yasaklama 924
3. Ürün Kontrolü: Tekelci İmtiyaz İhsanı 927
A. Mecburi Karteller 931
B. Lisanslar 931
C. Kalite ve Güvenlik Standartları 933
D. Tarifeler 936
E. Göç Kısıtlamaları 942
F. Çocuk Emeği Yasaları 945
G. Mecburi Askerlik 946
H. Asgari Ücret Kanunları ve Mecburi Sendikacılık 947
I. İşsizlik Ödemeleri (Subsidies) 948
J. Piyasa Biçimleri Üzerine Cezalar 948
K. Anti Tröst Kanunlar 949
L. Temel Noktaya Göre Fiyatlandırmanın Yasaklanması 953
M. Koruma Kanunları 954
N. Patentler 963
O. Ayrıcalık Hakları (Franchises) ve "Kamu Hizmetleri" 967
P. İstimlâk Hakkı 968
R. Hükümet Memurlarının Rüşvetçiliği 970
S. Tekele Yönelik Politika 971
Ek A: Özel Para Darbı Üzerine 973
Ek B: Zorlama ve Yaşam Alanı 975

Dördüncü Bölüm: İki Yanlı Müdahale: Vergilendirme 977
1. Giriş: Hükümet Gelirleri ve Harcamaları 977
2. Vergilendirmenin ve Harcamaların Külfetleri ve Yararları 979
3. Yerleşme ve Vergilendirmenin Etkileri 982
Kısım I: Gelir Üzerinden Alınan Vergiler 982
A. Genel Satış Vergisi ve Yerleşme Kanunları 982
B. Kısmi Özel Tüketim Vergileri; Diğer Üretim Vergileri 988
C. Gelir Vergilendirmesinin Genel Etkileri 989

D. Gelir Vergilendirmesinin Belirli Biçimleri 996
4. Yerleşme ve Vergilendirmenin Etkileri 1006
Kısım II: Birikmiş Sermaye Üzerindeki Vergiler 1006
A. Bedava Transferlerin Vergilendirilmesi: Miraslar ve Hediyeler 1007
B. Emlak (Property) Vergilendirmesi 1008
C. Bireysel Servet Üzerine Bir Vergi 1012
5. Yerleşme ve Vergilemenin Etkileri 1013
Kısım III: Müterakki/Artan Oranlı Vergi 1013
6. Yerleşme ve Vergilemenin Etkileri 1017
Kısım IV: Arsa Toprak Üzerine "Tek" "Vergi" 1017
7. Vergilendirmede "Adalet" İlkeleri 1032
A. Adil Vergi ve Adil Fiyat 1032
B. Tahsil Maliyetleri, Uygunluk ve Belirlilik/Kesinlik 1034
C. Vergi Yükünün Dağılımı 1035
D. Hükümete Yapılan Gönüllü Katkılar/Bağışlar 1059

Beşinci Bölüm: İki Yanlı Müdahale: Hükümet Harcamaları 1067
1. Hükümet Sübvansiyonları: Transfer Ödemeleri 1068
2. Kaynak-Kullanma Faaliyetleri:
Özel Mülkiyete Karşı Hükümet Mülkiyeti 1072
3. Kaynak-Kullanma Faaliyetleri: Sosyalizm 1084
4. "Kamu" Mülkiyeti Efsanesi 1087
5. Demokrasi 1089
Ek: Hükümet Harcamalarının Milli Hâsıla İstatistiklerindeki Rolü 1100

Altıncı Bölüm: Anti Piyasa Ahlâkı: Praxeological Bir Eleştiri 1103
1. Giriş: Ahlâkın Praxeological Eleştirisi 1103
2. Kişisel-Çıkar Bilgisi: Sözde Kritik Bir Varsayım 1105
3. Gayri Ahlâkî Seçimler Problemi 1108
4. İnsan Doğasının Ahlâkîliği 1111
5. Eşitliğin İmkânsızlığı 1112
6. Güvenlik Meselesi 1116
7. Statü Toplumunun Sözde Keyifleri 1118
8. Hayırseverlik ve Yoksulluk 1121
9. "Bencil Materyalizm" Suçlaması 1124
10. (Vahşi) Ormana Dönüş mü? 1126
11. Güç ve Zor Kullanma 1128
A. "Zor Kullanmanın Diğer Biçimleri": Ekonomik Güç 1128
B. Doğa Üzerinde Güç ve İnsan Üzerinde Güç 1130
12. Şans Problemi 1133
13. Trafik Yöneticisi Benzetmesi 1134

14. Fazla- ve Az Gelişmişlik 1135
15. Devlet ve İnsanın Doğası 1136
16. İnsan Hakları ve Mülkiyet Hakları 1137
Ek: Sosyo-Ekonomik Hedefler Üzerine Profesör Oliver 1140
A. Doğal Özgürlüğe Saldırı 1141
B. Sözleşme Hürriyetine Saldırı 1144
C. Kazançlara Göre Gelire Saldırı 1146

Sonuç: Ekonomi ve Kamu Politikası 1157
1. Ekonomi: Doğası ve Kullanımları 1157
2. Üstü Kapalı Ahlâk Dersi Vermek: Refah İktisadının Başarısızlıkları 1160
3. İktisat ve Sosyal Ahlâk 1162
4. Piyasa İlkesi ve Hegemonik İlke 1164
Bibliyografya 1169
İndeks 1199

Takdim

Ekonomik değer neye bağlıdır? Para nedir ve değeri nasıl oluşur? Faiz nedir? Enflasyon nedir? Ekonomide periyodik krizler neden oluşur? Sosyalizm neden teoride bile imkansızdır?

Tüm bu soruları cevaplayabilen, çelişkilere düşmeden, her dönem, her şart ve bölge için aynı geçerlilikle cevaplayabilen tek ekonomi okuludur, Avusturya İktisat Okulu.

Fakat, dünyanın hemen hiç bir üniversitesinde, hiçbir ekonomi dersinde değinilmez Menger'e, Böhm Bawerk'e, Mises'e, Rothbard'a. Bu isimleri duymadan ekonomi profosörü bile olabilirsiniz.

Tek yapmanız gereken Smith, Ricardo, Marx ve Keynes öğretilerini takip etmektir, ekonomi alanında dikkate alınır biri olmak için. Böylece bir insan davranışı bilimi olan ekonomiyi matematiğe indirger, modeller oluşturursunuz. Her biri birbirinden farklı milyarlarca insanın davranışını belli modellere uydurabileceğinizi sanırsınız.

Ekonominin işleyişini ve gerçek ekonomik problemlerin sebebini anlayamazsınız belki ama sorunların çözümünü bilirsiniz. Tektir çünkü o çözüm: Devlet müdahalesi.

Aslında, 1930'larda Büyük Buhran'dan hemen sonra yaşandı ekonomi bilimindeki en büyük fikir mücadelesi.

Ve maalesef yukarda isimlerini andığım, Avusturya İktisat Okulu adıyla da tanınan, gerçek ekonomistler ve onların fikirleri kaybetti.

Kaybetmelerinin tek bir nedeni vardı: İçinde devletin rol aldığı, sihirli bir çözüm üretmemek. Devlete "Bu krizi siz yaratınız siz düzeltemezsiniz. Piyasası rahat bırakın" demek. Piyasaya müdahalenin, piyasanın işleyişini daha da bozacağını ve her bozulmanın yeni bir müdahale daha gerektireceğini ve bu müdahale sevdasının sonu sosyalizm ile bitecek bir kısır döngüye neden olacağını söylemek.

Şu sıralar mücadele tekrar başlıyor.

Etrafınıza bir bakın. En heybetli ülkelerin ve ekonomilerin durumuna. Japonya ve Uzakdoğu yıllardır büyüyememenin sıkıntısı içinde. Avrupa gittikçe büyüyen bir işsizlik sarmalında. ABD ise sürekli büyüyen bütçe ve ticaret açıklarıyla boğuşuyor.

Geçmişin mirasını yiyerek, gerçeklerin üzeri kapatılabiliyor belki kısa bir süre için, ama hayat bir çok insanın sandığından daha acımasız. Sonsuza kadar kafalarda yaratılan hayal alemlerinde yaşanmasına izin vermiyor.

Bundan yüz sene evvel bilinen ama unutturulan gerçekler yavaş yavas tekrar ortaya çıkıyor.

Liberte Yayınları, Avusturya İktisat Okulu'na ait bu eserleri Türkçe'ye çevirterek ve yayımlayarak çok büyük bir şans tanıyor Türk insanına. İktisat bilimini öğrenme şansı.

Sizlere tavsiyem, kendinizi televole ekonomistlerinden ve onların söylemlerinden kurtararak, bu eserleri okumanız ve üzerlerinde düşünmenizdir. Söylenenleri etrafınızda uçuşan kavramlarla kıyaslamak yerine aklınızın süzgecinden geçirmenizdir. Belki sinirleriniz daha da bozulacak etrafta insanların refahını arttırma, ekonomiyi iyileştirme, büyüme adına yapılanları görünce. Ama, en azından refahınızı, mutluluğunuzu etkileyen en önemli konu da artık karanlıkta olmayacaksınız.

Ve, emin olun ki, pişman olmayacaksınız.

Kerem Tibuk

Onuncu Bölüm

Tekel ve Rekabet

1. Tüketicinin Egemenliği Kavramı

A. Tüketicinin Egemenliğine Karşı Bireyin Egemenliği

Serbest piyasa ekonomisinde insanların, tüketiciler tarafından en çok talep edilen malları üretme eğiliminde olacaklarını görmüştük.[1] Bazı iktisatçılar bu sistemi "tüketicinin egemenliği" olarak isimlendirmiştir. Fakat bununla ilgili bir zorunluluk yoktur. Bu seçim tamamen üretici tarafından yapılan bağımsız bir seçimdir; onun tüketiciye olan bağımlılığı tamamen gönüllüdür, tüketicinin fayda "maksimizasyonu" tercihinin sonucudur, ve bu, onun istediği zaman vazgeçmekte serbest olduğu bir seçimdir. Parasal kazanç peşinde koşmayla (tüketici talebi sonucu), her birey tarafından sadece diğer şartlar sabit olduğu ölçüde iştigal edildiğini birçok kere vurgulamıştık. Bu diğer şartlar bireysel üreticinin ruhsal değerlendirmeleridir ve onlar parasal etkilere mukabele edebilirler. Buna bir örnek belli bir iş alanında başka bir yerdekine nazaran daha düşük bir parasal getiriyle iştigal eden bir emek sahibi ya da başka bir faktör-sahibidir. Onun bunu yapmasının nedeni belirli bir iş ve ürün alanına yönelik zevki ve/veya diğer alternatiflere karşı hoşnutsuzluğudur. "Tüketicinin egemenliği"nden ziyade serbest piya-

[1] Bu sadece spesifik mal türlerine değil, fakat aynı zamanda tüketicilerin zaman tercihlerine bağlı olarak, bugünkü ve gelecek mallar arasındaki tahsise de uygulanır.

sada bireyin egemenliğinin var olduğunu söylemek daha doğru olacaktır: birey kendi şahsı ve davranışları ile kendi mülkü üzerinde egemendir.[2] Buna, bireyin kendi-üzerindeki egemenliği (öz-egemenlik) denilebilir. Parasal bir kazanç elde etmek için, bireysel üretici tüketici talebini karşılamak zorundadır, fakat onun, bu beklenen parasal getiriye ne ölçüde riayet ettiği ve diğer, parasal olmayan faktörleri ne ölçüde takip ettiği tamamen kendi serbest seçimiyle ilgili bir meseledir.

"Tüketicinin egemenliği kavramı sadece siyasi alem için uygun olan bir terimi ("egemenlik") iktisatta suiistimal etmenin tipik bir örneğidir ve böylece başka disiplinlerden alınan metaforlara başvurmanın tehlikelerine dair bir örnektir. "Egemenlik en son siyasi gücün niteliğidir; zor/şiddet kullanımından ileri gelen bir güçtür. Tam serbest bir toplumda, her birey kendi şahsı ve kendi mülkü üzerinde egemendir ve dolayısıyla serbest piyasada geçerli olan, bu kendi-üzerindeki egemenliktir. Hiç kimse başka birinin davranışları ya da mübadeleleri üzerinde "egemen" değildir. Tüketicilerin üreticileri çeşitli mesleklere ve işlere mecbur etme gücüne sahip olması söz konusu değildir, birincisi ikincisi üzerinde "egemen" değildir.

B. Profesör Hutt ve Tüketicinin Egemenliği

"Tüketicinin egemenliği" diye belirtilen mecazi slogan en iyi iktisatçıları bile yanılgıya düşürmüştür. Birçok yazar onu, güya eksik serbest piyasa sisteminin karşılaştırılacağı bir ideal olarak kullanmıştır. Buna bir örnek, tüketicinin egemenliği kavramının en dikkatli savunusunu yapmış olan, Cape

---

[2] Tabiî, biz bütün bu ruhsal unsurların ve değerlendirmelerin "tüketimi" oluşturduğunu ve dolayısıyla bu kavramın yine de geçerliliğe sahip olduğunu söylemek suretiyle "tüketicinin egemenliği" kavramından biçimsel olarak kaçabiliriz. Bununla birlikte, ***piyasanın catallactic (parasal mübadele) bağlamı açısından*** (ki bu, burada tartışmakta olduğumuz alandır) "tüketimi" ***mübadele edilebilir mallardan*** istifade etme anlamına hasretmek daha uygun gibi gözükmektedir. Doğal olarak, en son anlamda, hem mübadele edilebilir hem de mübadele edilemeyen mallar açısından herkes nihai bir tüketicidir. Bununla birlikte, piyasa sadece (tanımı gereği) mübadele edilebilir mallarla ilgilenir ve biz tüketici ile üreticiyi piyasa açısından ayırt ettiğimiz vakit, mübadele edilebilir malların, arzıyla karşılaştırıldığında talebini ayırmış oluyoruz. O zaman, bir mübadele edilemeyen malı bu belirli bağlamda tüketimin bir amacı olarak görmemek daha uygundur. Bu, bireysel üreticilerin bir şekilde diğer bireylerin ("tüketicilerin") egemen iradesine tâbi oldukları iddiasını tartışmak için önem arz etmektedir.

Town Üniversitesinden Profesör W. H. Hutt'tır.[3] O, bu kavramın mucidi dir ve onun bu terimle ilgili kullanımı literatürde yaygındır, bu nedenle onun makalesi özel bir dikkate değerdir. O, tüketicinin egemenliği kavramının ve onun rekabet ve monopol problemleri için taşıdığı anlamların eleştirisinde bir temel olarak kullanılacaktır.

Hutt, makalesinin ilk bölümünde, kendi tüketicinin egemenliği kavramını, kendisinin üreticilerin isteklerini ihmal etmiş olduğu eleştirisine karşı savunur. O, bunu bir üretici bizzat bir amaç olarak bir araç arzu ederse, o zaman o, "tüketimde bulunuyor" demek suretiyle yapar. Görmüş olduğumuz üzere bu biçimsel anlamıyla tüketicinin egemenliği, tanımı gereği, daima geçerlidir. Biçimsel olarak, böyle bir tanıma dair yanlış bir şey yoktur, çünkü biz bu kitabın tamamında bir bireyin, amaçları (tüketim) kendi değer ölçeği üzerinde kıymetlendirdiğini ve onun araçlarla ilgili değerlendirmesinin (üretim için) birinciye bağımlı olduğunu vurgulamıştık. O zaman, bu manada, tüketim daima üretime hükmeder.

Fakat bu biçimsel anlam piyasadaki durumu analiz etmek için çok faydalı değildir. Ve Hutt ve diğerlerinin kullandığı kesin olarak ikinci anlamdır. Böylece varsayalım ki üretici A kendi emeğini ya da toprağını ya da sermaye hizmetini piyasadan geri çeker. Hangi sebeple olursa olsun, o kendi şahsı ve mülkü üzerindeki egemenliğini icra etmektedir. Öte yandan, eğer bu kişi onları piyasaya arz ederse, parasal kazanç amaçladığı ölçüde, kendini tüketicilerin taleplerine teslim ediyor demektir. Sözü geçen genel anlamda, "tüketim" herhangi bir duruma hükmeder. Fakat kritik soru şudur: hangi "tüketici"? Bu malları parayla satın alan mübadele edilebilir malların piyasa tüketicisi mi, yoksa bu malları para karşılığında satan mübadele edilebilir malların piyasa üreticisi mi? Bu soruya cevap vermek için, "mübadele edilebilir malların üreticisi" ile "mübadele edilebilir malların tüketicisi" arasında bir ayrım yapmak gerekir, çünkü piyasa, tanımı gereği, sadece bu tür mallarla ilgilenebilir. Kısaca, her insan bir tüketici olarak davranmak zorunda olsa bile ve yine her insan başka bir bağlamda bir üretici olarak (ya da bir üreticiden gelen bir hediyenin alıcısı olarak) davranmak zorunda olsa bile, insanları "üreticiler" ve "tüketiciler" olarak adlandırmamız mümkündür.

---

[3] W. H. Hutt, "The Concept of Consumers' Sovereignty," *Economic Journal*, March, 1940, s. 66–77. Hutt, bu terimi 1934'te bir makalede ilk defa kullanmıştır. Benzer bir kavramın ilginç bir kullanımı için, krş., Charles Coquelin, "Political Economy", Lalor's Cyclopedia, III, içinde, 222–23.

Bu ayrımı yaparak, biz Hutt'ın aksine, her bir bireyin serbest piyasada kendi şahsı ve mülkü üzerinde öz-egemenliğe sahip olduğunu keşfediyoruz. Kendi mülkünü (kendi şahsı dahil) boş tutup tutmayacağına ya da onu piyasada para karşılığında satıp satmayacağına, böylece kendi üretiminin sonuçlarının tüketicilere, onların paraları karşılığında gidip gitmeyeceğine sadece ve sadece üretici karar verir. Ne kadarın piyasaya tahsis edileceğiyle ve ne kadarın piyasadan geri çekileceğiyle ilgili olan bu karar, tek başına bireysel üreticinin kararıdır.

Bununla birlikte, Hutt zımnen bunu idrak eder, çünkü o, iddiasını çok geçmeden değiştirir ve tutarsız biçimde "tüketicinin egemenliği"ni serbest piyasa aktivitelerinin değerlendirildiği ahlâkî bir ideal olarak desteklemeye başlar. Tüketicinin egemenliği neredeyse Mutlak bir Mal haline gelir ve üreticilerin bu ideale karşı gelmeye yönelik bir davranışı ahlâkî ihanetten biraz daha düşük bir şey gibi görülür. Zorunlu bir gerçek olarak tüketicinin egemenliği ile ihlal edilebilir bir ideal olarak çelişkili bir tüketicinin egemenliği kavramı arasında gidip gelerek, Hutt bu egemenliğin ihlal edildiği zamanı belirlemek için çeşitli kriterler oluşturmaya çalışır. Mesela, o bir üreticinin, kendi şahsını ya da mülkünü ondan ***bir tüketim malı olarak*** yararlanma amacıyla kullanma isteğinden geri tuttuğu zaman, bunun tüketicinin egemenliğiyle uyumlu meşru bir davranış olduğunu söyler. Öte yandan, üretici başka türlü olacağından daha fazla parasal gelire ulaşmak için kendi mülkünü alıkoyma eyleminde bulunduğu zaman (galiba Hutt bunu söylemese de, üretici burada kendi ürünü için inelastik bir talep eğrisinden istifade eder) tüketicinin iradesine karşı kötü bir tecavüzle iştigal etmiş olur. O, kendi kişisel ürününün üretimini kısıtlayacak şekilde, veya diğer üreticilerle aynı ürünü yapıyorsa fiyatı yükseltmek için onlarla uyum içinde üretimi kısıtlayacak şekilde davranarak bunu yapabilir. Bu, tekel fiyat doktrinidir ve güya üreticilerin kendi haklı fonksiyonunu kötüye kullandıkları araç bu tekel fiyattır.

Hutt somut herhangi bir durumda, üreticilerin güdüleri arasındaki muazzam ayırt etme zorluğunu idrak eder. Sahip olduğu emeği geri çeken birey boş zaman kazanmak için böyle yapıyor olabilir; ve hatta toprak ya da sermaye sahibi sözgelimi kendi kullanılmamış mülkünün seyrinden estetik bir haz sağlamak amacıyla onu geri çekiyor olabilir. Gerçekten, her iki durumda da bir güdüler karışımı olduğunu düşünün. Hutt bu zorlukları, özellikle mülk örneğinde, üreticinin lehinde düşünmeyerek kesin olarak çözme eğilimindedir.

Fakat zorluk, Hutt'ın düşündüğünden çok daha büyüktür. Her bireysel üretici daima, kendi değer ölçeği üzerinde en yüksek yere ulaşmak için "ruhsal gelirini" maksimize etmeye yönelik bir teşebbüsle iştigal eder. Böyle yapmak için, o bu ölçek üzerinde kendi belirli değerlendirmelerine bağlı olarak parasal gelir ile çeşitli para dışı faktörleri dengeler. Üreticiyi önce bir emek satıcısı olarak dikkate alalım. Kendi emeğini ne miktarda ve hangi fiyatla satacağını değerlendirirken kazanılacak parasal geliri, işin türünden ve "çalışma koşulları"ndan gelen ruhsal kazancı ve vazgeçilen boş zamanı kendi değişik marjinal faydalarının faaliyetine bağlı biçimde dengeleyerek dikkate alacaktır. Kati surette, eğer o daha az çalışarak daha çok kazanabiliyorsa, böyle yapacaktır, çünkü o böylelikle boş zaman da kazanmış olur. Ve şu soru ortaya çıkıyor: Bu niye gayri ahlâkî olsun?

Üstelik (1) her iki unsur iç içe girdiği için, ve yine sadece kişinin kendisi sahip olduğu değerlendirmelerin karışık dengesini bileceği için, burada boş zamanı parasal mütalaalardan ayırt etmek sadece icra edilemez değil, aynı zamanda imkânsızdır. (2) Daha önemlisi, bu davranış üreticinin sadece tüketicilere hizmet etmek suretiyle para kazanabileceği gerçeğini ihlal etmez. Kendi üretimini kısıtlamak suretiyle, üretici neden bir "tekel fiyat" çıkarabilmiştir? Bunun tek sebebi kendi hizmetlerine olan talebin (ya doğrudan doğruya tüketicilerin ya da daha-alt düzey üreticiler vasıtasıyla dolaylı olarak onlardan gelen talebin) inelastik olmasıdır, böylelikle malın üretiminde bir azalma ve daha yüksek bir fiyat kendi ürününe olan harcamanın artmasına ve dolayısıyla gelirinin yükselmesine yol açacaktır. Fakat bu inelastik talep şedülü tamamen tüketicilerin gönüllü taleplerinin sonucudur. Eğer tüketiciler gerçekten bu "tekelci" davranışa kızmış olsalardı, üreticiyi boykot etmek ve/veya "rekabetçi üretim seviyesindeki" taleplerini artırmak suretiyle kolaylıkla kendi talep eğrilerini esnek hale getirebilirlerdi. Onların bu şekilde davranmamaları mevcut vaziyet-i hâlden tatmin oldukları anlamına gelir ve üreticilerin yanı sıra onların da ortaya çıkan gönüllü mübadelelerden yarar sağladıklarını gösterir.

Kendi kapasitesi dahilinde bir mülkün satıcısı olan üretici hakkında – "anti-tekel-fiyat" okulunun ana hedefi- ne demelidir? Her şeyden önce ilke, hemen hemen aynıdır. Bireysel üreticiler kendi toprağının ya da sermaye mallarının üretimini ve satışını, satıştan bekledikleri parasal gelirlerini artırmak için ya bireysel olarak ya da (bir "kartel" vasıtasıyla) birlikte kısıtlama yoluna gidebilirler. Bir kere daha böyle bir davranış nedeniyle özellikle gayri ahlâkî bir şey mevcut değildir. Diğer şartlar sabit iken, üreticiler kendi üretim faktörlerinden gelen parasal geliri maksimize etmeye teşebbüs

ederler. Bu, parasal geliri maksimize etmeye yönelik diğer herhangi bir teşebbüsten daha gayri ahlâkî bir şey değildir. Üstelik onlar, sadece tüketicilere hizmet etmek suretiyle bunu yapabilirler, çünkü bir kere daha, satış hem üreticiler hem de tüketiciler tarafından gönüllü olmaktadır. Yine, böyle bir "tekel fiyat"ın ya bir birey tarafından ya da bir kartelde birlikte-işleyen bireyler tarafından ortaklaşa oluşturulması, sadece (tüketicilerin direkt ya da indirekt olarak) talep eğrisinin inelastik olması halinde mümkündür, ve bu inelastiklik, tüketicilerin kendi tatminlerinin maksimizasyonunda tamamen kendi gönüllü seçimlerinin bir sonucudur. Çünkü bu "inelastiklik" tek kelimeyle tüketicilerin bir mala daha yüksek fiyatta daha düşük bir fiyata göre daha fazla harcama yaptığı bir durumun göstergesidir. Eğer tüketiciler gerçekten kartel davranışına karşı koysalardı ve yapılan mübadeleler gerçekten kendilerini incitseydi, onlar "tekelci" firmayı ya da firmaları boykot ederler ve kendi satın alımlarını daha aşağıya çekerlerdi ki, böylelikle, talep eğrisi esnek hale gelir ve firma tekrar kendi üretimini artırmak ve fiyatını indirmek zorunda kalırdı. Eğer "tekelci fiyat" davranışı bir firmalar karteli tarafından icra edilmiş olsaydı, ve kartelin, üretimi daha etkin hale getiren başka avantajları olmasaydı, o zaman talep şedülünün yeni açığa çıkmış esnekliğinden dolayı kartel dağılmak zorunda kalırdı.

Fakat tüketicilerin daha düşük bir fiyatı tercih edecekleri ve dolayısıyla bir "tekel fiyat" elde etmenin "tüketici egemenliği için bir engellenmeyi" oluşturduğu doğru mudur, sorusu sorulabilir? Cevap şudur: Tabiî, tüketiciler daha düşük fiyatları tercih edeceklerdir; onlar daima böyle yapacaklardır. Aslında fiyat ne kadar düşük olursa, onlar bunu o kadar fazla isteyeceklerdir. Bu, tüketicilerin arzuları için üreticilerin fedakârlığının en üst derecesini temsil ettiğinden, ideal fiyatın bütün mallar için sıfır, veya sıfıra yakın olduğu manasına mı gelir?

Tüketiciler olarak, insanlar kendi rolleri dahilinde her zaman kendi satın alımları için daha düşük fiyatlar isteyeceklerdir; üreticiler olarak ise kendi kapasiteleri içinde insanlar daima kendi malları için daha yüksek fiyatlar arzu ederler. Eğer Doğa orijinal olarak maddi bir Ütopya sağlamış olsaydı, o zaman bütün mübadele edilebilir malların edinilmesi bedava olacak ve herhangi bir emek için bir parasal getiri kazanmak gerekli olmayacaktı. Bu Ütopya yine "tercih edilmiş" olacaktır, fakat o da tamamen hayali bir durumdur. İnsanlar miras alınmış toprak ve dayanıklı sermayenin oluşturduğu özgül bir gerçek çevre içinde mutlaka çalışmak zorundadırlar.

Bu dünyada, malların fiyatlarının ne olacağını belirlemenin sadece ve sadece iki yolu vardır. Biri fiyatların katılımcı bireylerin her biri tarafından gönüllü olarak belirlendiği serbest piyasa yoludur. Bu ortamda, mübadeleler mübadelede bulunan herkese yarar sağlayan koşullar üzerinde yapılır. Diğer yol sözleşmeye karşı hegemonya yolu olan, piyasaya zora/şiddete dayalı müdahaledir. Fiyatların böyle hegemonik tarzda oluşması hür mübadelelerin yasaklanması ve insanın insan tarafından sömürülmesinin ihdası anlamına gelir -çünkü ne zaman mecburi bir mübadele yapılsa o zaman sömürü vuku bulur. Eğer serbest piyasa rotası –karşılıklı yarar rotası- benimsenirse, o zaman serbest piyasa fiyatından başka bir adalet kriteri olamaz, ve bu, kartellerin davranışlarının yanı sıra sözde "rekabetçi" ve "tekel" fiyatları da kapsar. Serbest piyasada, tüketiciler ve üreticiler kendi davranışlarını gönüllü işbirliği içinde ayarlarlar.

Takas durumunda, bu sonuç açıktır; çeşitli üretici-tüketiciler ya serbest piyasada gönüllü olarak kendi karşılıklı mübadele oranlarını belirlerler, yahut bu oranlar zorla tayin edilir. Herhangi bir temelde, balığın at-fiyatının serbest piyasadaki fiyatından daha yüksek ya da daha düşük olmasının daha çok ya da daha az "ahlâkî" olması gerektiğine dair, veya başka bir deyimle atların balık-fiyatının daha düşük ya da daha yüksek olması gerektiğine dair hiçbir neden yok gibi gözükmektedir. Fakat herhangi bir parasal fiyatın, piyasadaki düzeyinden neden daha düşük ya da daha yüksek olması gerektiğinin gerekçesi de daha açık değildir.[4]

2. Karteller ve Sonuçları

A. Karteller ve "Tekel Fiyat"

Fakat tekelleştirme davranışı bir üretim sınırlaması değil midir, ve yine bu kısıtlama apaçık bir anti sosyal davranış değil midir? Gelin ilk önce böyle bir davranışın muhtemel en kötü örneğinin ne olabileceğini ele alalım: bir ürünün bir kısmının bir kartel tarafından fiilen yok edilmesi. Bu, inelastik bir talep eğrisinden istifade etmek ve bütün grup açısından daha büyük bir parasal gelir kazanmak amacıyla fiyatı yükseltmek için yapılır. Biz, mesela, büyük miktarlarda kahve yakan bir kahve karteli durumunu göz önüne getirebiliriz.

---

[4] Tutarlı olmak için, şu anki moda teorinin, Crusoe ve Cuma'yı birbirlerinden hararetle "tekel fiyatlar" talep eden kötü niyetli "karşılıklı tekelciler" olmakla suçlaması gerekecektir ve dolayısıyla Devlet Müdahalesi için koşullar kemale ermiş demektir!

Öncelikle, bu tür davranışlar kesinlikle çok nadir vuku bulacaktır. Kendi ürününü fiilen yok etmek açıkça söylemek gerekirse bir kartel için bile hayli müsrif bir davranıştır; üreticilerin kahve üretimine sarf etmiş oldukları üretim faktörlerinin boşa harcanmış olduğu ortadadır. Açıkçası bizzat toplam kahve üretim miktarının yanlış olduğu ortaya çıkmıştır ve kahvenin yakılması sadece bu yanlışın kötü bir sonucu ve yansımasıdır. Fakat geleceğin belirsiz olması nedeniyle, hatalar sıklıkla yapılır. İnsan bir malın üretimine yıllar boyu emek sarf etmiş ve yatırım yapmış olabilir ki o, tüketicilerin neredeyse hiç istemedikleri bir mal olup çıkabilir. Mesela eğer tüketicilerin zevkleri, fiyatı ne olursa olsun, kahvenin kimse tarafından talep edilmediği bir şekilde değişikliğe uğramış olsaydı, kartel olsun ya da olmasın, yine kahvenin yok edilmesi gerekecekti.

Yanlış kesinlikle talihsizliktir, fakat o, gayri ahlâki ya da anti sosyal olarak değerlendirilemez; hiç kimse bile bile yanlış yapmak istemez.[5] Gayet açıktır ki eğer kahve dayanıklı bir mal olsaydı, kartel onu yok etmezdi, fakat tüketiciye gelecekte tedricen satmak için saklar ve böylece "fazla" kahve üzerinden gelir elde ederdi. Hataların tanımı gereği engellendiği muntazaman dönen bir ekonomide, yok etme olmayacaktır, çünkü parasal gelirin elde edilmesi için önceden optimum stoklar üretilmiş olacaktır. Başlangıçta daha az kahve üretilecektir. İsraf, üretilmiş olabilecek diğer mallar pahasına aşırı kahve üretiminde yatar. İsraf kahvenin fiilen yakılmasında değildir. Kahve üretimi azaltıldıktan sonra, kahve üretimine girmiş olan diğer faktörler israf edilmeyecek; diğer toprak, emek vs. başka ve daha kârlı kullanımlara gidecektir. Aşırı spesifik faktörlerin boş kalacağı doğrudur; fakat bu, tüketici talebi gerçekliklerinin (realities) üretimde kendi kullanımlarını sürdüremediği anda, spesifik faktörlerin her zamanki kaderidir. Mesela bir malın tüketici talebinde ani bir düşüş olursa ve bundan dolayı emek için belli kalifiye/uzman makinelerle çalışmak kazançlı olmaktan çıkarsa, bu "atıl kapasite" sosyal bir israf değildir, fakat aksine sosyal olarak faydalıdır. O, bu makinelerin üretilmesinin bir yanlış olduğunu ortaya çıkarmıştır; ve makineler üretildiği için, onlarla çalışmak başka bir neticeyi üretmek amacıyla başka toprak ve makinelerle çalışmaktan daha az kârlı hâle gelir. Dolayısıyla, ekonomik adım, onları boş bırakmak ya da belki de onların maddi materyalini diğer kullanımlara dönüştürmektir. Tabiî, hatasız bir ekonomide, aşırı spesifik sermaye malları üretilmeyecektir.

---

[5] Bkz., sekizinci bölüm, yukarda s. 516 (Türkçe metinde s. 441).

Mesela, kahve karteli faaliyete geçmeden önce, yılda 100 milyon pound kahve üretmek için X miktar emeğin Y miktar toprak ile birlikte-işlediğini varsayalım. Bununla beraber, kahve karteli en kazançlı üretimin 60 milyon pound olduğunu belirlemiş ve dolayısıyla yıllık üretimini bu seviyeye indirmiştir. Tabiî, müsrifçe 100 milyon pound üretim düzeyini sürdürmek ve ardından 40 milyon poundu yakmak saçma olurdu. Fakat şimdi fazla emek ve toprak için durum ne olacaktır? Bunlar, sözgelimi 10 milyon pound kauçuk, 50.000 saat orman gezdirme rehberliği hizmetleri vs. gibi üretime kayar. İkinci üretim yapısının, ikinci faktör dağılımının birinciden daha az "adil" olduğunu kim söyleyecektir? Aslında onun daha adil olduğunu söyleyebiliriz, çünkü faktörlerin yeni dağılımı daha kârlı olacak ve bu nedenle tüketiciler için daha üretken-değerli olacaktır. O zaman değer anlamında, genel olarak üretim şimdi azalmış değil, büyümüştür. Genel anlamda, üretimin kısıtlanmış olduğunu söylememizin mümkün olmadığı açıktır, çünkü kahve dışındaki malların üretimi artmıştır ve bir malın azalışı ile bir diğerinin artışı arasındaki yegâne mukayese bu geniş kıymetsel terimlerle yapılmalıdır. Gerçekten de faktörlerin kauçuk ve orman gezdirme rehberliğine kayması kahve üretimini, faktörlerin kahveye daha önceki bir kayışının birinci malların üretimini ***kısıtladığından*** daha fazla ***kısıtlamaz***.

O zaman, "üretimin kısıtlanması" gibi mütemmim bir kavram, serbest piyasaya uygulandığı zaman, bir safsatadır. Muhtemel amaçlara nazaran kaynakların kıt olduğu gerçek dünyada bütün üretim, seçimi ve faktörlerin en yüksek değerli amaçlara hizmet edecek şekilde tahsisini gerektirir/içerir. Kısaca, herhangi bir malın üretimi mutlaka her zaman "kısıtlanır". Böyle bir "kısıtlama" sadece evrensel faktör kıtlığından ve herhangi bir ürünün azalan marjinal faydasından ileri gelir. Fakat o zaman "kısıtlama"dan söz etmek kesinlikle saçma bir şeydir.[6]

---

[6] Profesör Mises'in ifadesiyle:

> Bir malın (p) üretiminin gerçekte olduğundan daha büyük olmaması, bir büyüme için ihtiyaç duyulan tamamlayıcı üretim faktörlerinin başka malların üretimi için istihdam edilmiş olmasından kaynaklanır... p'nin üreticilerinin p'nin üretimini bile bile kısıtlamaları da söz konusu değildir. Her girişimcinin sermayesi sınırlıdır; o, bu sermayeyi, halkın en acil talebini karşılamak suretiyle, en yüksek kârı sağlayacağını umduğu projeler için kullanır.

Elinde 100 birim sermayesi olan bir girişimci, mesela 50 birimi p'nin üretimi 50 birimi de q'nün üretimi için kullanır. Eğer her iki alan da kârlı ise, onu p'nin üretiminde daha fazla (mesela 75 birim) sermaye kullanmadığı için suçlamak tuhaf

Şu halde bizim, kartelin "üretimi kısıtladığını" söylememiz mümkün değildir. Nihai tahsis, üreticinin hatasını giderdikten sonra, kartelin davranışı, diğer bütün serbest piyasa tahsislerinde olduğu gibi, tüketicilere hizmet ederken üretici gelirlerinin maksimizasyonunu sağlayacaktır. Bu, piyasada insanların tahmin yapan girişimciler olarak kendi kabiliyetleriyle ahenk içinde ulaşma eğiliminde oldukları sonuçtur ve bu, tüketici olarak insanın üretici olarak insanla uyum sağladığı yegâne durumdur.

Dolayısıyla, bizim analizimizden üreticilerin 100 milyon poundluk orijinal üretiminin, ileride kendileri tarafından düzeltilen talihsiz bir hata olduğu sonucu çıkar. Tüketicileri hiçe sayarak üretimin hainice kısıtlanması söz konusu değildir, aksine kahve üretiminin azaltılması önceki hatanın düzeltilmesinden ibaretti. Sadece serbest piyasa, kaynakları parasal kârlılığa bağlı olarak tüketicinin hizmetine tahsis ettiği için, önceki örnekte, "çok fazla" kahve ve "çok az" kauçuk ve orman gezdirme hizmeti vs. üretilmekte olduğu manası çıkar. Kartelin, kahve üretiminde azalmaya ve buna bağlı olarak kauçuk, orman gezdirme vs.'nin üretiminde bir azalmaya neden olan davranışı, üretken kaynakların tüketici ihtiyaçlarını karşılama gücünde bir artışa yol açar.

Eğer bu düşünceye katılmayan ve önceki üretim yapısının tüketicilere daha iyi hizmet ettiğine inanan anti kartelciler varsa, onlar toprak, emek ve sermaye faktörlerini orman gezdirme rehberliği birimlerinden ve kauçuk üreticilerinden çekmek için daha yüksek fiyat önermede ve bizzat sözü edilen 40 milyon poundluk kahve "açığı" için girişim yapmakta her zaman tam serbesttirler. Onlar bunu yapmadıkları için, böyle davranmamaları nedeniyle mevcut kahve üreticilerine hiç de saldıracak bir konumda değildirler. Mises'in özlü olarak ifade ettiği gibi:

> Muhakkak ki çelik üretimiyle meşgul olanlar bir de diğer insanların bu üretim alanına girmemelerinden sorumlu değildirler... Eğer bir kimse gönüllü sivil savunma teşkilatına katılan insanların sayısının büyük olmadığından

---

olur. O, *p*'nin üretimini sadece *q*'nün üretimindeki paralel bir kısıntıyla artırabilir. Fakat aynı kabahatin, *q* bakımından da işlendiği bu dırdırcılar tarafından keşfedilebilir. Eğer bir kimse bu girişimciyi daha çok *p* üretmediğinden dolayı suçlarsa, aynı zamanda daha çok *q* üretmediği için de suçlaması lazımdır. Bunun anlamı, birinin bu girişimciyi bir üretim faktörleri kıtlığı olması ve yeryüzünün bir rahatlık ve Huzur Ülkesi (Cockaigne) olmaması nedeniyle suçlamasıdır. (Mises, *Planning for Freedom*, s. 115–16)

> sorumlu olacaksa, o zaman onlar, halihazırda oraya katılmış olanlar değil, fakat katılmamış olanlar olacaktır.[7]

Anti kartelcilerin pozisyonu başka birinin diğer bir üründen çok fazla ürettiğini sezindirmektedir; fakat onlar hangi üretimin aşırı olduğunu belirlemek için kendi keyfi hükümleri dışında hiçbir standart getirmezler.

Çelik sahiplerinin "yeterince" çelik üretmemekle ya da kahve yetiştiricilerinin "yeterince" kahve üretmemekle eleştirilmesi aynı zamanda bir kast sisteminin varlığını gerektirir ki, onun vasıtasıyla belli bir kast sürekli olarak çelik üretmek bir diğer kast da kahve üretmek vs. için dizayn edilir. Sadece böyle bir kast toplumunda bu tarz bir eleştirinin anlamı olacaktır. Fakat serbest piyasa kast sisteminin tersidir; gerçekten de alternatifler arasında seçim, alternatifler arasında hareket demektir ve bu seyyalite açıkça söylemek gerekirse üretime yatıracak parası olan ödünç verenleri ya da girişimcileri kapsar.

Dahası yukarıda belirtmiş olduğumuz gibi, inelastik bir talep eğrisi tamamen tüketici tercihinin sonucudur. Böylece varsayalım ki 100 milyon pound kahve üretilmiş olup stokta durmaktadır, ve bir grup yetiştirici 40 milyon pound kahvenin, mesela fiyatı pound başına 1 grain altından 2 grain altına çıkaracak ve böylelikle kendilerine müşterek hareket ederek daha yüksek bir toplam gelir elde etme imkânı verecek şekilde, yakılmasına ortaklaşa karar vermiştir. Eğer kahve yetiştiricileri daha yüksek fiyatta etkin bir tüketici boykotuyla karşılaşacaklarını bilselerdi, o zaman bunu yapmaları imkânsız olurdu. Ayrıca tüketiciler çok arzu ederlerse malın yok edilmesini önlemek için başka bir yola da sahiptirler. Çeşitli tüketiciler ya bireysel ya da ortaklaşa hareket ederek, mevcut kahveyi o anki fiyatlardan daha yüksek bir fiyatla satın almayı teklif edebilirler. Onlar bunu, ya kahveye yönelik arzularından ya faydalı bir malın yok edilmesine karşı hayırsever endişelerinden, veya iki dürtünün bir bileşiminden dolayı yapabilirler. Ne olursa olsun, eğer onlar bunu yapsalardı, üretici kartelin piyasada satılan arzı azaltmasına engel olurlardı. Daha yüksek bir fiyatta boykot ve/veya daha düşük bir fiyatta ise artış teklifleri, talep eğrisini değiştirecek ve bugünkü stok seviyesinde daha elastik olmasına katkı yapacak ve böylelikle bir kartelin oluşumuna yönelik bir müşevviği ya da ihtiyacı bertaraf edecektir.

---

[7] *Ibid.*, s. 115.

Dolayısıyla bir karteli gayri ahlâkî ya da tüketici egemenliğinin bir şekilde engellenmesi gibi düşünmek tamamen haksızdır. Ve bu, sırf "kısıtlayıcı" amaçlarla kurulduğunu düşünebileceğimiz bir kartele dair görünüşte en "kötü" örnekte bile, ki burada önceki hatanın ve ürünün bozulabilirliğinin sonucu olarak fiili yok etme meydana gelecektir, doğrudur. Eğer tüketiciler gerçekten bu davranışı engellemek isterlerse, sadece ya kahve zevklerinde fiili bir değişmeyle ya da bir boykot ve hayırseverlik karışımıyla, ürüne olan talep şedüllerini değiştirmeleri gerekir. Muayyen bir vaziyette, böyle bir gelişmenin vuku bulmaması üreticilerin hâlâ kendi parasal gelirlerini tüketicilere hizmet ederek maksimize etmekte olduklarını gösterir --diğer bir davranışın yanı sıra bir kartel davranışıyla da. Bazı okuyucular, mevcut stok için daha yüksek talep teklif ederken, tüketicilerin üreticilere rüşvet verdikleri, ve bunun üreticiler tarafından alınan haksız bir para sızdırmayı oluşturduğu yönünde bir itiraz getirebilirler. Fakat bu suçlama savunulamazdır. Üreticilere rehberlik eden şey parasal gelirin maksimize edilmesi hedefidir; onlar para sızdırmamakta, fakat sadece üreticilerin ve tüketicilerin muadil biçimde gönüllü olarak yaptıkları mübadeleler vasıtasıyla, kendi kazançlarının maksimuma ulaştığı yerde üretim yapmaktadırlar. Bu, bir çalışanın daha düşük-ödemeli bir işten daha yüksek-ödemeli bir işe kaymasından ya da bir girişimcinin daha az kârlı bir projeden ziyade daha kârlı olacağını düşündüğü bir projeye yatırım yapmasından ne daha fazla ne de daha az bir "para sızdırma" durumudur.

İdrak edilmesi gerekir ki bir yanlış bir kere yapıldığı zaman, zikredilen durumda olduğu gibi, rasyonel seyir ne geçmiş için hayıflanmak ne de tarih olmuş maliyetleri kurtarmaya kalkışmaktır, fakat bugünkü durumda en iyisini (diğer şartlar sabit iken, en fazla parayı) yapmaya çalışmaktır. Daha önce üretilmiş makinelerin ya da diğer sermaye mallarının, kendi ürünlerinin talebinde bir kayıpla karşılaştıkları zaman, bunu idrak ediyoruz. Görmüş olduğumuz gibi, üretim sürecinde, emek güçleri en acil talep edilen tüketim mallarına ulaşmak için doğal ve üretilmiş faktörler üzerinde çalışırlar. Hata kaçınılmaz olduğundan dolayı, bu süreç muayyen herhangi bir zamanda önemli miktarda bir "atıl" sermaye mallarına yol açmaya mahkumdur. Benzer şekilde, çoğu orijinal toprak sahası mevcut emeğin diğer topraklarda yapılacak daha kârlı işi olduğu için boş kalacaktır. Kısaca, "atıl" kahve bir tahmin hatasının sonucudur ve başka bir çeşit sermaye malı tipindeki "boş kapasite"den daha şok edici ve kınanmaya layık değildir.

Bizim argümanımız bir firmalar karteline olduğu gibi inelastik bir talep eğrisine sahip müstesna bir ürün üreten tek bir firmaya da aynı şekilde uy-

gulanabilirdir. Kendi ürünü için inelastik bir talebe sahip olan tekil bir firma da bir tahmin hatası yaptıktan sonra stokunun bir kısmını yok edebilir. Bizim "anti-tekel-fiyat" ve tüketicinin egemenliği doktrinleriyle ilgili eleştirimiz eşit derecede böyle bir duruma da pekâla tatbik edilebilir.

B. Karteller, Mergerler ve Şirketler

Yaygın bir iddia kartel davranışının gizli anlaşmayı içerdiğini kabul eder. Çünkü bir firma bir "tekel fiyata" kendi doğal kabiliyetleri ya da kendi belirli ürününe olan tüketici hevesinin sonucu olarak ulaşabilirken, çok sayıda firmanın yer aldığı bir kartel güya "gizli anlaşma"ya ve "tezgah"a bulaşır. Bununla birlikte, bu ifadeler sadece olumsuz bir tepkiyi uyarmak için tasarlanmış hissi beyanlardır. Burada gerçekten bulaşılan şey üretici gelirlerini artırmaya dönük bir işbirliğidir. Çünkü bir kartel davranışının özü nedir? Bireysel üreticiler kendi varlıklarının ortak bir havuzda toplanması, bu tek kartel örgütünün bütün sahipler adına üretim ve fiyat politikalarıyla ilgili kararları alması ve ardından parasal kazancı onlar arasında dağıtması konusunda anlaşırlar. Fakat bu süreç bir çeşit ortaklık ya da tek bir şirketin oluşturulmasıyla aynı şey değil midir? Bir ortaklık ya da bir şirket kurulduğu zaman ne olur? Bireyler kendi varlıklarının merkezi bir yönetim altında havuzlanması, bu merkezi idarenin sahipler adına politikalar belirlemesi ve parasal kazançları onlar arasında dağıtması hususunda uzlaşırlar. Her iki durumda da havuzlama, yetki hatları ve parasal kazancın dağıtımı başlangıçta herkes tarafından üzerinde mutabık kalınan kurallara göre meydana gelir. Dolayısıyla bir kartel ile sıradan bir şirket ya da ortaklık arasında esaslı bir fark yoktur. Sıradan bir şirketin ya da ortaklığın sadece bir firmayı, buna karşılık kartelin bütün bir "endüstri"yi (yani belli bir ürünü üreten bütün firmaları) kapsadığı gibi bir itiraz yapılabilir. Fakat böyle bir ayrım mutlaka geçerli değildir. Çeşitli firmalar bir kartele girmeyi reddedebilirken, diğer taraftan tek bir firma kendi belirli müstesna ürününün satışında pekâlâ bir "tekelci" olabilir ve dolayısıyla da bütün bir "endüstri"yi kapsayabilir.

Birlikte işleyen bir ortaklık ya da şirket -genellikle kınanmaya layık olarak görülmez- ile bir kartel arasındaki benzeşme çeşitli firmaların oluşturduğu bir merger durumunu dikkate aldığımız zaman daha da ziyadeleşir. Mergerler karteller kadar şiddetli olmasa da "tekelci" diye kınanmıştır. Birleşen (merger kuran) firmalar kendi sermaye değerlerini bir havuzda toplarlar ve bireysel firmaların sahipleri artık mergerleşmiş (birleşmiş) tekil bir firmanın kısmı sahipleri haline gelirler. Onlar farklı şirketlere ait hisselerin

mübadele oranlarıyla ilgili kurallar üzerine anlaşacaklardır. Eğer mergerleşmiş firmalar bütün endüstriyi kapsarsa, o zaman bir merger işin doğrusu, kartelin daimi bir biçimi olur. Fakat açıkçası bir merger ile tekil bir şirketin orijinal/ilk kurulması arasındaki yegâne fark, mergerin mevcut sermaye-malları varlıklarını havuzlaması, buna karşılık bir şirketin orijinal/ilk doğuşunun parasal varlıkları havuzlamasıdır. İktisadi olarak, ikisi arasında küçük bir farkın olduğu aşikârdır. Bir merger halihazırda üretilmiş belli bir miktar sermaye malına sahip olan bireylerin davranışı olup, onlar bununla, varlıkları birlikte-işleyen bir havuzda toplamak suretiyle, kendilerini bugünkü ve beklenen gelecek koşullara ayarlarlar. Yeni bir şirketin oluşumu varlıkları birlikte işleyen bir havuzda toplayarak, beklenen gelecek koşullara (sermaye mallarına muayyen bir yatırımın yapılmasından önce) karşı bir ayarlanmadır. Esas benzerlik varlıkların, parasal gelirin artırılması amacıyla daha merkezi bir örgütte gönüllü olarak havuzlanmasında yatar.

Kartellere ve tekellere saldıran teorisyenler iki davranışın niteliğine müdrik değildirler. Sonuç olarak, bir merger bir kartelden daha az kınanmaya layık, ve yine tekil bir şirket bir mergerden çok daha az tehdit edici görülmektedir. Fakat endüstri-büyüklüğüne sahip bir merger, esasında, daimi bir kartel, daimi bir birleşme ve kaynaşmadır. Öte yandan, her bir firmanın ayrı kimliğini gönüllü anlaşmayla sürdüren bir kartel doğası gereği hayli fâni ve kısa ömürlü bir anlaşmadır ve aşağıda göreceğimiz gibi, genellikle de piyasada parçalanma temayülüne sahiptir. Aslında çoğu durumda, bir kartel sadece daimi bir merger istikametinde muvakkat bir adım olarak görülebilir. Ve bir merger ile bir şirketin ilk/orijinal kurulumu, görmüş olduğumuz gibi, aslında farklı değildir. Birincisi yeni koşullara göre bir endüstride firmaların sayı ve büyüklüğüne dair bir adaptasyon ya da önceki bir tahmin hatasının düzeltilmesidir. İkincisi bugünkü ve gelecek piyasa koşullarına adapte olmaya dönük *yeni bir (de novo)* teşebbüstür.

C. Ekonomi, Teknoloji ve Firmanın Büyüklüğü

Özgül herhangi bir sanayide bir firmanın optimum büyüklüğünü bilmeyiz ve iktisat bunu bize söyleyemez. Optimum büyüklük her bir durumun somut teknolojik koşullarının yanı sıra bu ve diğer sanayilerde çeşitli faktörlerin muayyen arzlarına nispetle tüketici talebinin vaziyetine bağlıdır. Bütün bu karmaşık sorular, üreticilerin ve en nihayetinde tüketicilerin, çeşitli üretim alanlarında firmaların ne kadar büyük olacağıyla ilgili kararlarına girer. Tüketici talebine ve çeşitli faktörlerin fırsat maliyetlerine göre, faktör-sahipleri ve girişimciler (diğer ruhsal faktörler sabit iken) kendi parasal ge-

lirlerini ya da kârlarını maksimize edebilecekleri endüstrilerde ve firmalarda üretim yapacaklardır. Öngörüde bulunmak girişimcilerin fonksiyonu olduğu için, başarılı girişimciler kendi hatalarını ve dolayısıyla da kendi zararlarını minimize edeceklerdir. Netice olarak, *serbest piyasada mevcut herhangi bir durum tüketici taleplerinin karşılanması (burada üreticilerin parasal olmayan arzuları da dahil) açısından çok ihtiyaç duyulma temayülüne sahip olacaktır.*

Ne iktisatçılar ne de mühendisler herhangi bir durumda bir firmanın en etkin büyüklüğünü kararlaştırabilir. Sadece bizzat girişimciler firmanın en etkin biçimde faaliyet göstereceği ölçeği/büyüklüğü belirleyebilir, ve iktisatçılar ya da diğer herhangi bir harici gözlemci için başka bir şeyi dikte etmek haddini bilmezlik ve densizliktir. Bu ve diğer meselelerde, tüketicilerin ihtiyaçları ve talepleri fiyat sistemi vasıtasıyla "telgraflanır", ve bundan doğan maksimum parasal gelir ve kâr güdüsü daima optimum tahsisi ve fiyatlamayı meydana getirme eğiliminde olacaktır. İktisatçıların hariçten gazel okumasına gerek yoktur.

Birkaç bin bireyin, kendi başlarına bireysel çelik fabrikalarına sahip olma*ma*ya ve üretim yapma*ma*ya, fakat bunun yerine kendi sermayelerini organize bir şirkette –ki bu şirket faktörleri satın alacak, yatırım yapacak ve üretimi yönetecek ve ürünü satacak, daha sonra parasal kazançları sahipler arasında dağıtacaktır- havuzlamaya karar verdikleri vakit, etkinliklerini muazzam ölçüde artırdıkları açıktır. Yüzlerce küçücük fabrikayla karşılaştırıldığında, muayyen faktör başına üretim miktarı büyük ölçüde artırılacaktır. Daha büyük firma sermaye olarak kullanılan makineleri daha büyük ölçüde satın alabilecek ve örgütlü pazarlama ve dağıtım hizmetlerini daha iyi finanse edebilecektir. Binlerce birey, kendi sermayelerini bir çelik firmasının kurulması için havuzladıkları zaman bunların hepsinin meydana geldiği gayet açıktır. Fakat bu, *birkaç küçük çelik firmasının büyük bir şirket içinde birleştiği* zaman neden aynı ölçüde doğru olmasın?

İkinci birleşmede özellikle de bir kartel durumunda, ortak davranışın, etkinliği artırmak amacıyla değil, sadece satışları kısıtlayarak geliri artırmak amacıyla yapıldığı cevabı verilebilir. Fakat harici bir gözlemcinin "kısıtlayıcı" ve etkinliği-artırıcı bir faaliyet arasında ayrım yapabilmesinin bir yolu yoktur. Öncelikle, bizim, etkinliğini artırmanın mümkün olduğu tek üretken faktörler olarak fabrikayı ya da tesisi düşünmememiz gerekir. Pazarlama, reklam, vs. de *üretim faktörleri*dir; çünkü "üretim" sadece bir ürünün fiziksel dönüşümünden ibaret değildir, fakat ürünün taşınması ve kullanıcı-

ların eline geçmesi de bir üretimdir. İkincisi ürünün varlığı ve doğası hakkında kullanıcının bilgilendirilmesiyle ve bu ürünün ona satışıyla ilgili masrafları içerir. Bir kartel daima ortak pazarlamayla meşgul olduğu için, kartelin pazarlamayı daha etkin hâle getirebileceğini kim reddedebilir? Dolayısıyla, bu etkinlik, operasyonun "kısıtlayıcı" veçhesinden nasıl ayırt edilebilir?[8]

Dahası üretimde teknolojik faktörler hiçbir zaman bir vakum içinde görülemez. Teknolojik bilgi bize, hepimize açık olan bir yığın alternatifi anlatır. Fakat kritik sorular -neye yatırım yapılacak? ne kadar yapılacak? hangi üretim metotları seçilecek?- sadece iktisadi, yani *finansal* mütalaalarla cevaplandırılabilir. Onların sadece parasal gelir ve kâr dürtüsünün harekete geçirdiği bir piyasada cevaplandırılması mümkündür. Böylece bir üretici, bir yer altı tüneli kazılması söz konusu olduğunda, onun inşasında hangi materyali kullanacağına nasıl karar verir? Tamamen teknolojik bir bakış açısından, sert platin en iyi seçim, en dayanıklı vs. olabilir. Bu, onun platini seçmesinin iyi olacağı anlamına mı gelir? O, sadece (faktörlerin başka bir yerde kazanabileceği gelire eşit olan) gerekli parasal harcamaları üretimden beklenen parasal gelirlerle karşılaştırmak suretiyle faktörler, metotlar ve üretilecek mallar arasında bir seçim yapabilir. Sadece parasal kazancı maksimum yaparak, faktörler tüketicilerin hizmetine tahsis edilebilir; diğer türlü ve tamamen teknolojik temelde, kıtanın her tarafına platin-kaplı yer altı tünelleri inşa etmeyi önleyecek hiçbir şey olmayacaktır. Bugünkü koşullar altında bunun yapılamamasının tek nedeni, faktörleri ve kaynakları, tüketiciler tarafından çok daha acil olarak talep edilen kullanımlardan çekmenin yaratacağı kaybın neden olduğu ağır parasal "maliyet"tir. Fakat bu acil alternatif talep gerçeği –ve böylece *israf gerçeği*- sadece üreticiler için bir parasal gelir dürtüsünün harekete geçirdiği bir fiyat sistemi tarafından kayde-

[8] Eğer iktisatçılar Arthur Latham Perry'ın söylediklerine kulak verseydi birçok hatanın önüne geçilebilecekti;

> Bir kazanç beklentisiyle, başka birinin ihtiyacını karşılamaya dönük bir çaba sarf eden her insan, ... bir Üreticidir. Latince producere kelimesinin manası satılacak bir şeyi teşhir etmektir... Biz kendimizi öncelikle sadece meselenin biçimlerine tatbik edilen... ve yalnızca bir şeyin dönüştürülmesi anlamına gelen düşünceden kurtarmamız gerekir... Hem Latince'de hem de İngilizce'de kelimenin kökünün temel anlamı satışla bağlantılı çabadır. Bir ürün, icra edilmeye hazır bir hizmettir. Bir üretici satışa hazır bir şeyi tedarik eden ve onu satan kişidir. (Perry, Political Economy, s. 165–66).

dilmesi vasıtasıyla keşfedilebilir. Sadece piyasanın ampirik gözlemi bize böyle bir kıta aşırı yer altı yolunun tam saçmalığını açıkça gösterir.

Üstelik farklı türde fiziki faktörleri ve fiziki ürünleri karşılaştırabileceğimiz fiziki birimler yoktur. Böylece kendi emeğinin iki saatinin en etkin kullanımını belirlemeye çalışan bir üreticiyi düşünelim. Romantik bir anda, o bu etkinliği "adi" parasal kazanç mütalaalarından tamamen soyutlayarak belirlemeye çalışır. Onun teknolojik olarak bilinen üç alternatifle karşılaştığını varsayalım. Bunlar aşağıdaki gibi tablolaştırılır:

Faktörler		*Ürün*
A		
2 saat emek 5 pound kil 1 fırın-saati	:	1 çömlek/kap
B		
2 saat emek 1 kalıp odun 1 fırın-saati	:	1 pipo
C		
2 saat emek 1 kalıp odun 1 fırın-saati	:	1 çeşit kayık

Bu *A, B* ya da *C* alternatiflerinden hangisi, kendi emeğini dağıtmanın en etkin, teknolojik olarak en "faydalı" yoludur? "İdealist", özverili bir üreticinin bunu bilmesinin bir yolu yoktur! O çömlek, pipo ya da kayık üretip üretmeyeceğine dair rasyonel bir karar verme yoluna sahip değildir. Sadece "bencil" para-peşinde koşan bir üretici bu dağıtımı belirlemede rasyonel bir yola sahiptir. Maksimum parasal kazanç peşinde koşarken, üretici çeşitli faktörlerin parasal maliyetlerini (zorunlu masrafları) ürünlerin fiyatlarıyla karşılaştırır. Mesela *A* ve *B*'yi dikkate aldığında, eğer kil ve fırın-saatin satın alımı 1 ons altına mal olacaksa ve çömlek 2 ons altına satılacaksa, onun emeği 1 ons altın kazanacaktır. Öte yanan, eğer odun ve fırın-saat 1½ ons altına mal olacak ve pipo 4 ons altın karşılığında satılacaksa, o iki saatlik emeğinden 2½ ons kazanacak ve bu ürünü imal etmeyi seçecektir. Hem ürün hem de faktör fiyatları tüketici talebi ile üreticilerin, onların hizmetleriyle para kazanma teşebbüslerinin yansımalarıdır. Üreticinin hangi ürünü

üreteceğini belirleyebilmesinin yegâne yolu beklenen parasal kazançları karşılaştırmaktır. Eğer kayık 5 ons altın karşılığında satılacaksa, o pipodan ziyade kayığı üretecek ve böylece kendi parasal gelir isteğinin yanı sıra daha acil bir tüketici talebini de karşılayacaktır.

Dolayısıyla teknolojik etkinliğin finansal mütalaalardan ayrılması mümkün değildir. Bir ürünün diğerinden daha fazla talep edilip edilmediğini, veya bir sürecin diğerinden daha etkin olup olmadığını belirleyebilmemizin tek yolu serbest piyasanın somut davranışları vasıtasıyladır. Onun besbelli olduğunu, mesela, bir çelik fabrikasının optimum etkin ölçeğinin bir berber dükkanınınkinden daha büyük olduğunu düşünebiliriz. Fakat iktisatçı olarak bunu önsel (a priori) ya da prexological muhakemeden değil, fakat tamamen serbest piyasanın ampirik gözleminden biliriz. İktisatçıların ya da başka bir harici gözlemcinin herhangi bir tesis ya da firma için teknolojik optimumu belirlemesinin bir yolu yoktur. Bu sadece bizzat serbest piyasada yapılabilir. Fakat bu, eğer genel olarak doğru ise, o zaman muayyen kartel ve merger durumları için de doğrudur. Teknolojik bir unsuru izole etmenin imkânsızlığı, kritik problemin *tesis* ölçeği değil, fakat *firma* ölçeği olduğunu hatırladığımız zaman daha da açık hâle gelir. İkisi kesinlikle eşanlamlı değildir. Firmanın, kendi faaliyetlerinin yapılacağı herhangi bir ölçek için optimum-büyüklükte tesis üzerinde kafa yoracağı ve ayrıca, daha büyük-ölçekte bir tesisin *diğer şartlar sabit iken*, daha büyük ölçekli bir firmayı gerektireceği doğrudur. Fakat onun kararlar manzumesi çok daha geniş bir zemini kapsar: ne kadar yatırım yapılacak, hangi mal ya da mallar üretilecek, vs. Bir firma bir ya da daha fazla tesisi ya da ürünü kapsayabilir ve pazarlama imkânları, finansal organizasyon vs. gibi, sadece tesis göz önünde tutulduğu zaman gözden kaçırılan unsurları daima ihtiva eder.[9]

Bu arada, bu değerlendirmeler "kâr için üretim" ile "kullanım için üretim" arasındaki çok popüler ayrımı çürütmeye de hizmet eder. Öncelikle, *her türlü* üretim kullanım içindir; diğer türlü üretim meydana gelmezdi. Piyasa ekonomisinde bu, malların, neredeyse her zaman *başkalarının* (tüketiciler) kullanımı için olduğu manasına gelir. Kâr sadece üretilmiş mallarla tüketicilere hizmet etme vasıtasıyla kazanılabilir. Öte yandan, en ilkel sevi-

[9] R. H. Coase, aydınlatıcı bir makalesinde şuna işaret eder: işlemlerin, bir firma *içinde* ya da firmalar *arasında* meydana gelme derecesi, fiyat mekanizmasını kullanmanın zorunlu maliyetlerinin bir firma içinde bir üretim yapısını organize etmenin maliyetlerine karşı dengelemesine bağlıdır. Coase, "The Nature of the Firm."

yenin üstünde, parasal kazançlardan soyutlanmış teknolojik ya da faydacı değerlendirmelere dayalı rasyonel üretim olamaz.[10]

Bu alt bölümde neyi söyle*me*diğimizi fark etmek önemlidir. Biz kartellerin her zaman bireysel firmalardan daha etkin olacağını ya da "büyük" firmaların daima küçük firmalardan daha etkin olacağını söylemiyoruz. Bizim sonucumuz şudur: ister bir firmanın büyüklüğünü ister üretimin bir başka veçhesini dikkate alalım, serbest piyasanın, tüketicilere maksimum hizmeti mümkün olduğu kadar yakın hale getireceği ***dışında*** iktisat bir firmanın optimal büyüklüğü hakkında çok az geçerli ifade serdedebilir. Üretimle ilgili bütün bu somut problemler –firma ölçeği, endüstri ölçeği, yerleşim yeri, fiyat, üretimin büyüklüğü ve doğası vs.- iktisatçılar tarafından değil, girişimciler tarafından çözülecek meselelerdir.

Firma ölçeği meselesini iktisatçı yazarların müşterek bir kaygısını ele almaksızın bırakmamız uygun değildir: Ya bir firmanın ortalama maliyet eğrisi sürekli düşmeye devam ederse ne olur? O zaman firma bir "tekel" oluşturacak kadar büyümeyecek midir? Rekabetin böyle bir durumda "kesileceği"ne dair büyük bir feryat vardır. Bununla birlikte, bu probleme gösterilen önemin çoğu, aşağıda göreceğimiz üzere, imkânsız bir hayal mahsulünden ibaret olan "tam rekabet" durumuyla meşgul olmaktan gelir. İkinci olarak, hiçbir firmanın hiçbir zaman sonsuz derecede büyük olmadığı ve olamayacağı açıktır, dolayısıyla sınırlayıcı engeller –yükselen ya da daha az hızla azalan maliyetler- bir yerde ve duruma uygun olarak her firma için devreye girmelidir.[11] Üçüncü olarak, eğer bir firma, daha büyük bir etkinlik vasıtasıyla bir anlamda kendi endüstrisinde bir "tekel" elde ederse, açıkçası bizim incelemekte olduğumuz durumda (düşen ortalama maliyetler), firma, fiyatları düşürerek ve tüketicilere yarar sağlayarak bunu elbette yapar. Ve eğer ("tekel" anlaşmasına saldıran bütün teorisyenler gibi) "tekel"le ilgili yanlış olan şey tam olarak üretimin ***kısıtlanması*** ve fiyattaki bir ***yüksel-***

---

[10] Bu düzmece ayrıma Thorstein Veblen tarafından geniş bir kullanım kazandırılmış ve o, 1930'lu yılların başlarındaki mutlu kısa-ömürlü "teknokrasi" hareketi içinde devam etmiştir. Onun biyografi yazarına göre, bu ayrım Veblen'in bütün yazılarının temel düşüncesiydi. Krş. Joseph Dorfman, *The Economic Mind in American Civilization* (New York: Viking Press, 1949), III, 438 ff.

[11] Maliyet sınırlamalarının "ortodoks" ihmali hakkında, ***bkz.,*** Robbins, "Remarks upon Certain Aspects of the Theory of Costs."

me ise, açıkçası doğrudan doğruya ters yönün izlenmesi suretiyle ulaşılan bir "monopol"le ilgili yanlış olan hiçbir şey yoktur.[12]

D. Kartelin İstikrarsızlığı

Analiz göstermektedir ki bir kartel doğası gereği istikrarsız bir işleme biçimidir. Eğer müşterek bir nedenle varlıkların ortaklaşa havuzlanmasının uzun vadede kartelin bireysel üyelerinin her biri için kârlı olduğu ortaya çıkarsa, o zaman onlar biçimsel olarak bir büyük firma içinde *birleşme* hareketine gireceklerdir. O zaman kartel merger içinde kaybolur. Öte yandan, ortak hareketin bir ya da daha fazla üye için kârsız olduğu meydana çıkarsa, tatmin olmamış firma ya da firmalar kartelden ayrılacaktır ve göreceğimiz üzere, böyle bir bağımsız davranış neredeyse her zaman karteli tahrip eder. Dolayısıyla, kartel biçimi hayli fâni ve istikrarsız olmaya mahkumdur.

Ortak hareket her bir üye için en etkin ve en kârlı seyir ise, bir merger kısa sürede meydana gelecektir. Her bir üye firmanın kartel içinde kendi potansiyel bağımsızlığını elinde tutması bir dağılmanın herhangi bir zamanda meydana gelebileceği anlamını taşır. Kartel üye firmaların her biri için üretim toplamları ve kotaları tayin etmek mecburiyetindedir. Bu, muhtemelen öncelikle kota tayinleri konusunda, her üyenin tayinden daha büyük bir pay elde etmeye çalışmasıyla birlikte, firmalar arasında epeyi bir münakaşaya yol açacaktır. Kotalar hangi temel üzerinde belirlenirse belirlensin mutlaka keyfi olacak ve daima bir ya da daha fazla üyenin meydan okumasına maruz kalacaktır.[13] Bir mergerde, veya bir şirketin oluşumunda, hissedarlar oy çoğunluğuyla bir karar-alma organizasyonu oluştururlar.

---

[12] Krş., Mises, *Human Action*, s. 367.

[13] Profesör Benham'ın ifade ettiği gibi:

> Geçmişte üretimin nispeten büyük bir payını üreten firmalar gelecekte aynı payı talep edeceklerdir. Büyüyen firmalar –mesela, alışılmadık etkin bir yönetimden dolayı- geçmişte elde ettiklerinden daha büyük bir pay talep edeceklerdir. Kendi... tesis büyüklüğüyle ölçülen, daha büyük bir üretim "kapasitesi"ne sahip firmalar buna paralel olarak daha büyük bir pay isteyecektir. (Benham, Economics, s. 232).

Kartellerin karşılaştıkları güçlükler hakkında, keza bkz., Bjarke Fog, "How Are Cartel Prices Determined?" *Journal of Industrial Economics*, November, 1956, s. 16–23; Donald Dewey, *Monopoly in Economics and Law* (Chicago: Rand McNally, 1959), s. 14–24; ve Wieser, *Social Economics*, s. 225.

Bununla birlikte, bir kartel durumunda, tartışmalar *bağımsız* mal sahibi varlıklar (entity) arasında ortaya çıkar.

Mecburi ortak hareket altında bilhassa huzursuz olanlar en etkin üreticiler olacaktır ki onlar, daha az etkin rakipleri için koruma sağlayacak kösteklerle ve kotalarla engellenmekten ziyade kendi işletmelerini büyütmeye gayret edeceklerdir. Açıkça söylemek gerekirse en etkin firmalar karteli dağıtacak firmalar olacaktır. Bu, zaman geçtikçe ve kartelin ilk kurulduğu andan itibaren geçen zamandan sonra koşullar değiştikçe, artan ölçüde doğru hale gelecektir. Daha önce herkese makul gözüken kotalar ve özenle yapılmış anlaşmalar daha etkin firmalar için artık tahammülü imkânsız kısıtlamalar haline gelir ve kartel kısa süre zarfında dağılır; çünkü bir firma bir kere ayrıldığı zaman, üretim artıp fiyatlar düştüğü zaman, ötekiler de arkadan gelmek zorunda kalır.

Eğer kartel içerden dağılmazsa, bunun dışarıdan gerçekleşmesi daha da fazla olasıdır. Kartel alışılmadık tekel kârlar elde ettiği ölçüde, hariçteki firmalar ve hariçteki üreticiler aynı üretim alanına gireceklerdir. Kısaca, dışarıdakiler, daha yüksek kârlardan yararlanmak için alelacele bu alana girerler. Fakat güçlü bir rakip ona meydan okumak için bir kere ortaya çıktığı zaman, kartel ölüme mahkum olur. Çünkü karteldeki firmalar, üretim kotalarıyla elleri bağlı iken, yeni rakiplerinin büyüdüklerini ve hızlanan bir oranda satışları kendine çektiklerini seyretmek zorunda kalırlar. Neticede, kartel yeni gelenlerin rekabetinin baskısı altında dağılmak zorunda kalır.[14]

E. Serbest Rekabet ve Karteller

Kartel muhaliflerinin kartel davranışını kötülerken kullandıkları başka argümanlar da vardır. Bir teze göre daha önce rekabet eden firmaların şimdi birleşmesiyle, mesela "rekabeti kısıtlaması"yla ya da "ticareti kısıtlaması"yla ilgili kötü olan bir şeyler vardır. Böyle bir kısıtlamanın tüketicinin seçim hürriyetini zedelediği düşünülmektedir. Hutt'ın onu, daha önce işaret edilen makalesinde anlattığı gibi: "Tüketiciler hürdür... ve tüketicilerin egemenliği sadece ikame gücünün var olması ölçüsünde idrak edilebilirdir".

---

[14] Kartellerin tarihinde bu istikrarsızlığın örneklerine dair, *bkz.*, Fairchild, Furniss, ve Buck, *Elementary Economics*, II, 54–55; Charles Norman Fay, *Too Much Government, Too Much Taxation* (New York: Doubleday, Page, 1923), s. 41, ve *Big Business and Government* (New York: Doubleday, Page, 1912); A. D. H. Kaplan, *Big Enterprise in a Competitive System* (Washington, D.C.: Brookings Institute, 1954), s. 11–12.

Fakat muhakkak ki bu, özgürlüğün manasını tam anlamıyla yanlış kavramak olacaktır. Issız bir adada pazarlık yapan Crusoe ve Cuma çok az bir seçim *dizisine* ya da *gücüne* sahiptir; onların ikame gücü sınırlıdır. Fakat eğer her ikisi de birbirlerinin şahsına ya da mülküne karışmazsa, her biri mutlak anlamda *hür*dür. Aksini iddia etmek hürriyeti seçim dizisi ya da bollukla karıştırma gibi bir yanılgıyı benimsemek olacaktır. *Hiçbir bireysel üretici başka insanların ikame etme gücünden sorumlu değildir ya da olamaz.* Hiçbir kahve yetiştiricisi ya da çelik üreticisi, ister tek başına isterse ortaklaşa hareket edilsin, daha fazla üretmemeyi seçmesi nedeniyle başka birisine karşı sorumlu değildir. Eğer Profesör X ya da tüketici Y yeterince kahve üreticisinin mevcut olmadığına ya da onların yeterince üretim yapmadıklarına inanıyorsa, bu eleştiriyi yapanlar, uygun gördükleri şekilde kahve ya da çelik işine girmekte, böylece hem rekabet edenlerin sayısını ve hem de üretilen mal miktarını artırmakta serbesttirler.

Eğer tüketici talebi daha fazla rakibi ya da ürünün daha büyük bir kısmını ya da ürünlerin daha büyük bir çeşidini gerçekten doğrulasaydı, o zaman girişimciler bu talebi karşılamak suretiyle kâr elde etme fırsatını kaçırmazlardı. Bunun muayyen herhangi bir durumda yapılmıyor olması böyle bir karşılanmamış tüketici talebinin olmadığını gösterir. Fakat eğer bu doğruysa, o zaman bundan, *insan-yapımı davranışların tüketici talebinin karşılanmasını, engellenmemiş piyasada olduğundan daha fazla iyileştirmediği anlamı çıkar*. Özgürlüğün hatalı biçimde bollukla karıştırılması *doğa tarafından sunulan koşullarla doğayı dönüştürmeye yönelik insan-yapımı davranışlar arasında* ayrım yapma başarısızlığına bağlıdır. İşlenmemiş bir doğa durumunda, bolluk yoktur; aslında çok az mal vardır, belki de hiç yoktur. Crusoe mutlak olarak hür, ancak açlık noktasındadır. Tabiî, eğer doğa-vergisi koşullar çok daha bol olsaydı bu herkes için daha hoş olacaktı, fakat bunlar boş fantezilerdir. Çünkü doğa ile karşı karşıya gelindiğinde, bu, bütün mümkün dünyaların en iyisidir, çünkü o tek mümkün olan dünyadır. Yeryüzünde insanın durumu, onun, veri doğal koşullarla çalışmasını ve onları insan davranışıyla iyileştirmesini gerektirmektedir. *Herkesin "açlıktan ölme hürriyeti" serbest piyasaya değil, doğaya kusur bulmaktır.*

İktisat serbest bir toplumda mevcut olan serbest bir piyasada karşılıklı ilişkilere –ve sadece bu tür ilişkilere- giren bireylerin, kendileri ve bütün toplum için bolluk sağlayabildiklerini gösterir. ("Serbest", bu kitapta her zaman olduğu üzere, başka kişiler tarafından rahatsız edilmeyen kişiler arası anlamda kullanılmaktadır). Hürriyeti haddi zatında bolluğa denk gibi kullanmak bu doğruların anlaşılmasını engellemektedir.

Üretim dünyasında serbest piyasa "serbest rekabet" ya da "serbest giriş" diye nitelenebilir ki, bunun anlamı hür bir toplumda herkesin, seçtiği herhangi bir alanda üretim yapmada ve rekabet etmede serbest olduğudur. "Serbest rekabet" özgürlüğün üretim cephesine uygulanmasıdır: satın alma, satma ve birinin mülkünü dışsal bir güç vasıtasıyla zor kullanmaksızın dönüştürme hürriyeti.

Yukarıda görmüştük ki bir serbest rekabet rejiminde tüketicilerin tatmini, herhangi bir zamanda, doğal koşullar veri iken, mümkün olan en yüksek düzeyde olma eğilimi taşıyacaktır. En iyi tahminciler egemen girişimciler olarak yükselme eğiliminde olacaktır, ve eğer bir kimse bir fırsatın pas geçilmiş olduğunu görürse, kendi üstün öngörüsünden yararlanmakta serbesttir. Dolayısıyla, tüketici tatminini maksimize etme temayülünde olan düzen "pür rekabet" ya da "tam rekabet" ya da "kartel davranışının olmadığı rekabet"[15] olmadığı gibi, basit *ekonomik özgürlükten* başka bir şey de değildir.

Bazı eleştirmenler serbest bir piyasada "gerçek" bir serbest girişin ya da serbest rekabetin olmadığı suçlamasında bulunurlar. Çünkü etkin fabrikalara ve firmalara yatırım için muazzam miktar paraya gereksinim duyulduğu zaman, nasıl olur da bir kimse bir alana girebilir ya da rekabet edebilir? Çok az sermaye gerektirmesi nedeniyle küçük seyyar satıcılık "sanayi"ne "girmek" kolaydır, fakat ağır sermayeye gereksinim duyması nedeniyle, yeni bir otomobil firması kurmak neredeyse imkânsızdır.

Bu iddia özgürlükle bolluk arasındaki yaygın kafa karışıklığının bir diğer versiyonundan başka bir şey değildir. Bu örnekte, bolluk bir insanın biriktirebildiği parasal sermayeyi niteler. Her insan bir basketbol oyuncusu olmakta tamamen serbesttir; fakat bu özgürlük onun, sonraki adam kadar iyi bir basketbol oyuncusu olacağı anlamına gelmez. Bir insanın kendi kabiliyetine ve mülkünün mübadele-değerine bağlı olan davranış gücü ya da dizisi, kendi özgürlüğünden tamamen ayrı bir şeydir. Dediğimiz gibi, hür bir toplum uzun vadede genel bolluğa yol açacaktır ve o bu bolluğun zorunlu bir koşuludur. Fakat ikisi kavramsal olarak ayrı tutulmalı ve "gerçek özgürlük" ya da "hakiki özgürlük" gibi ifadelerle karıştırılmamalıdır. Dolayısıyla, herkesin bir endüstriye girişte *serbest* olması, kişisel nitelikler ya da parasal sermaye açısından herkesin bunu yapa*bildiği* anlamına gelmez. Daha çok sermaye gerektiren sanayilerde, daha az sermaye gerektiren sanayi-

[15] Bu terimler aşağıda açıklanacaktır.

lere nazaran daha az insan yeni bir firma kurma hususunda kendi özgürlüklerinden istifade edebileceklerdir, aynen düşük bir pozisyona nazaran çok yüksek vasıflı bir mesleğe giriş hürriyetinden daha az çalışanın yararlanabilmesinde olduğu gibi. Her iki durumla ilgili olarak da esrarengiz bir şey yoktur.

Aslında, güçsüzlük (disability) emek örneğinde işletme rekabeti durumundan çok daha fazla geçerlidir. Büyük şirketler (corporation) gibi modern aygıtlar, sermayenin daha büyük ve daha az servete sahip çok sayıda insan tarafından havuzlandığı araçlardan başka bir şey değildir. Yeni bir otomobil firmasına yatırım yapmanın "zorluğu" toplam yatırım için gerekli olan yüzlerce milyon dolar açısından değil, fakat stoktan bir hisse satın almak için lazım gelen beş dolar falan açısından değerlendirilmelidir. Fakat en küçük birimlerle başlayarak sermaye havuzlanabilirken, işgücünün havuzlanması mümkün değildir.

Bazen bu iddia saçma boyutlara varmaktadır. Mesela, sıklıkla söylendiği üzere, bugün bu modern dünyada firmalar o kadar büyüktür ki sermaye tedarik edilemediği için, yeni insanların endüstriye girmesi ya da rekabet etmesi "mümkün değildir". Bu eleştiriyi yapanlar, öyle gözüküyor ki bireylerin servetinin ve toplam sermayenin, yeni bir teşebbüse girişmek için gerekli olan servet artışıyla birlikte ilerlediğini görmezler. Aslında bunlar bir paranın iki yüzüdür. Yüzyıllar önce yeni bir perakende dükkan açmak için sermaye biriktirmenin bugün otomobil firması için sermaye biriktirmekten daha kolay olduğunu düşünmek için bir neden yoktur. Eğer halihazırda mevcut büyük firmaları finanse etmeye yetecek kadar sermaye varsa, birini daha finanse etmeye de sermaye vardır; esasında sermaye, onlar için ihtiyaç varsa mevcut büyük firmalardan çekilip yenilere kaydırılabilir. Tabiî, eğer yeni teşebbüs kârsız ve dolayısıyla tüketiciler için işe yaramaz ise, serbest piyasada yatırıma kalkışmak için var olan isteksizliğin nedenini görmek kolaydır.

Serbest piyasada güç (ability) ya da parasal gelir eşitsizliğinin var olması kimseyi şaşırtmamalıdır. Yukarıda görmüş olduğumuz üzere, insanlar sahip oldukları zevkler, meraklar, kabiliyetler, veya mevkiler itibariyle "eşit" değildirler. Kaynaklar yeryüzünde "eşit olarak" dağıtılmamıştır.[16] Kabili-

[16] Açıkça söylemek gerekirse "eşit" gibi mutlak bir terim burada kullanışlı değildir. Avukat Jones'ın kabiliyetinin öğretmen Smith'inkine "eşit" olduğunu söylemenin ne manası olabilir?

yetlerde ve kaynakların dağılımındaki bu eşitsizlik ya da çeşitlilik serbest piyasada gelir eşitsizliğini garanti eder. Ve bir insanın parasal varlıkları kendinin ve atalarının piyasada tüketicilere hizmet etme güçlerinden türediği için, parasal *servet* eşitsizliğinin olması da şaşırtıcı değildir.

Şu halde, "serbest rekabet" terimi serbest davranış, yani bireyin dilediği gibi rekabet etme ya da etmeme hürriyeti manasında yorumlanmadığı müddetçe, yanlış anlaşılacaktır.

Bir "tekel fiyat" ihdas etmede ya da bir kartel davranışında tüketici özgürlüğü açısından özellikle kınanmayı hak eden ya da yıkıcı olan hiçbir şey olmadığı yukarıdaki tartışmadan açığa çıkmış olmalıdır. Bir kartel davranışı, eğer ihtiyari bir şeyse, rekabet hürriyetini zedeleyemez ve eğer onun kârlı olduğu açığa çıkarsa, tüketicilere zarardan ziyade ***menfaat sağlar***. O, serbest bir toplumla, bireysel kendi-üzerinde egemenlikle ve tüketicilere hizmet etme vasıtasıyla para kazanmayla tamamen uyumludur.

Benjamin R. Tucker karteller ve rekabet meselesiyle ilgili olarak pırıl pırıl bir sonuca ulaşmıştır:

> Birlikte-işleme hakkı rekabet etme hakkı kadar tartışılmazdır; rekabet etme hakkı rekabetten kaçınma hakkını içerir; birlikte işleme genellikle bir rekabet yöntemidir, ve rekabet, geniş bir bakış açısıyla, daima bir birlikte işleme yöntemidir... her biri, sosyal eşit hürriyet kanunu altında, ferdi iradenin meşru, düzenli, gayri saldırgan bir uygulamasıdır...
>
> O halde, bu su götürmez önermeler ışığında bakıldığı zaman, tröst, birleşmenin her bir üyesinin bireysel olarak tam yapmaya çalışabileceği bir şeyi kolektif olarak yapmaya çalışan diğer her endüstriyel birleşme gibi, *haddi zatında (per se)* suçsuz bir kurumdur. Bu işbirliği biçimini bizzat bir rekabetin inkarı temelinde reddetmek ya da onu kontrol etmek ya da ona saldırmak saçmalıktır. O, haddi aştığı açık olduğu için saçmalıktır. ***Tröst, bizzat rekabetin bir rekabet inkârı olmaktan başka bir anlama gelmediği, bir rekabet inkârıdır***. (İtalikler bana ait). Tröst, rekabetten sadece, tröstün dışındakilerin üretebileceği ve satabileceğinden daha ucuza üretmek ve satmak suretiyle kaçınır; fakat bu manada başarılı her bireysel rakip de rekabeti dışlar... Hakikat şudur: herkesin hakkı olan bir rekabet inkârı vardır, ve hiç kimsenin hakkı olmayan başka bir rekabet inkârı daha vardır. İster bir tröstün içinde isterse dışında olalım, hepimiz rekabet etmek suretiyle rekabeti yadsıma hakkına sahibiz, fakat hiçbirimiz ister tröstün içinde isterse dışında

> olalım, keyfi bir hükümle, ihtiyarı çabaya dayalı bir müdahaleyle, cebri bir inisiyatif baskısıyla rekabeti reddetme hakkına sahip değiliz.[17]

Tabiî, bu, ortak işbirliğinin ya da birleşmenin firmalar arasındaki rekabetten mutlaka "daha iyi" olduğunu söylemek değildir. Biz sadece serbest piyasada firmalar ***arasındaki*** ya da ***içindeki*** nispi alan büyüklüğünün, hem tüketicilerin hem de üreticilerin refahına en fazla yardımcı olacak bir oranda olacağı sonucuna ulaşıyoruz. Bu, daha önce belirtmiş olduğumuz ve bir firmanın büyüklüğünün tüketicilere en çok hizmet edebilir seviyede kurulma eğiliminde olacağı yönündeki sonucumuzla aynıdır.[18]

F. Tek Büyük Kartel Problemi

Kötü kartel efsanesi büyük ölçüde "tek büyük kartel" şeklindeki kabus imaj tarafından desteklenmiştir. Birisi kalkıp ta diyebilir ki "bunların hepsi iyi de", "fakat ülkedeki bütün firmaların Tek Büyük Kartelde birleştiklerini ya da kartelleştiklerini düşünün". O zaman, bu korkulara ne demelidir?"

Cevap, yukarıda 9. bölüm s. 523-24 ff'ye gönderme yaparak bulunabilir ki orada, serbest piyasanın firma büyüklüğü üzerine belirgin sınırlar, yani

---

[17] Chicago'da toplanan, Tröstler Hakkında Kentsel Federasyon Konferansındaki Tebliğinden, September 13–16, 1899, *Chicago Conference on Trusts* (Chicago, 1900), s. 253–54, Benjamin R. Tucker, *Individual Liberty* (New York: Vanguard Press, 1926), içinde yeniden basılmıştır, s. 248–57. Konferansta bir hukukçunun söylediklerine kulak verelim:

> Fiyatların kontrolü sadece, rekabeti başarıyla def edecek imalat metotlarındaki bir üstünlükle sürekli olarak sağlanabilir. Rakiplere makul bir kâr etme imkânı veren bir rekabetin oluşturduğu fiyat, bu fiyatı azaltacak bir rekabeti hemen teşvik edecektir. (Azel F. Hatch, Chicago Conference, s. 70)

Keza bkz., A. Leo Weil'in şu mükemmel makalesi, *ibid.*, s. 77–96; ve W. P. Potter, *ibid.*, s. 299–305: F. B. Thurber, *ibid.*, s. 124–36; Horatio W. Seymour, *ibid.*, s. 188–93; J. Sterling Morton, *ibid.*, s. 225–30.

[18] Bizim tartışmamız, Dorfman'ın suçladığı gibi (J. Dorfman, *Economic Mind in American Civilization,* III, 247), "ne olursa olsun, doğrudur" anlamına mı gelir? Bu noktada iktisadın ahlâkla ilişkisine dair bir tartışmaya girmemiz mümkün değildir, fakat kısaca, serbest piyasayla ilgili olarak, cevabımızın şartlı bir Evet olduğunu söyleyebiliriz. Spesifik olarak, bizim ifademiz şu olacaktır: Bireylerin değer ölçeklerindeki ***amaçlar veri iken***, ki bunlar onların gerçek davranışları ile açığa çıkarlar, her kişi için bu amaçların maksimum düzeyde karşılanmasına sadece serbest piyasada ulaşılır. Bireylerin "münasip" amaçlara sahip olup olmadığı tamamen başka bir meseledir ve onun iktisat tarafından kararlaştırılması mümkün değildir.

piyasada *hesap yapabilme* sınırları getirdiğini görmüştük. Her bir branşın kârlarını ve zararlarını hesaplamak için, bir firma kendi iç faaliyetlerini çeşitli faktörlerin ve ara mamullerin *her birinin dışsal piyasalarıyla* irtibatlandırması gerekir. Hepsi tekil bir firmanın faaliyet alanı *içinde* absorbe edildiğinden dolayı, bu dışsal piyasalardan herhangi biri kaybolduğu zaman, hesaplanabilirlik ortadan kalkar ve firmanın, faktörleri bu spesifik alana rasyonel olarak tahsis etmesi için hiçbir yol olmaz. Bu sınırlar ne kadar fazla ileri giderse, irrasyonalite sahası giderek o kadar büyük hale gelecek ve zararların önüne geçilmesi o kadar zor olacaktır. Tek büyük kartel üretim mallarını hiç de rasyonel tahsis edemeyecektir ve bu nedenle ağır zararlara mani olamayacaktır. Sonuç olarak, onun gerçekten kurulması asla mümkün değildir ve eğer denenseydi, çabucak parçalanırdı.

Üretim cephesinde, sosyalizm Devlet tarafından zorunlu olarak örgütlenen ve kontrol edilen Tek Büyük Kartele denktir.[19] Sosyalist "merkezi planlamayı" tüketici ihtiyaçları için daha etkin bir üretim metodu olarak savunanlar şu soruya cevap vermelidirler: Eğer bu merkezi planlama gerçekten daha etkinse, o neden kâr-peşinde koşan bireyler tarafından serbest piyasada kurulmamıştır? Tek Büyük Kartelin gönüllü olarak hiçbir zaman oluşturulmamış olması ve onun teşkil edilmesi için Devletin cebri gücüne ihtiyaç duyulması, onun, tüketici ihtiyaçlarını karşılamanın en etkin metodu olma ihtimali bulunmadığını gösterir.[20]

Bir an için Tek Büyük Kartelin serbest piyasada kurulabileceğini ve hesap yapabilme probleminin zuhur etmediğini varsayalım. Hangi ekonomik sonuçlar olacaktır? Kartel bir kimseyi "sömürebilir" mi? İlk olarak, *tüketicilerin* "sömürülmesi" mümkün değildir. Çünkü duruma göre, tüketici talep eğrileri yine esnek ya da inelastik olacaktır. Aşağıda detaylı göreceğimiz gibi, bir firmaya ait tüketici talep eğrileri serbest-piyasa denge fiyatının üstünde daima esnek olduğu için, bundan kartelin, fiyatları yükseltmesinin ya da tüketicilerden daha fazla kazanç elde etmesinin mümkün olamayacağı sonucu çıkar.

---

[19] Eğer bütün faktörler ve kaynaklar mutlak olarak Devlet tarafından *kontrol ediliyorsa*, o zaman Devletin yasal yönden bu kaynaklara sahip olması durumuyla çok küçük bir fark ortaya çıkar. Sahiplik kontrol anlamını da içerir ve eğer kağıt üstündeki mülk sahibi zorla kontrolden mahrum bırakılırsa, kaynağın gerçek sahibi kontrol edendir.

[20] Bildiğimiz kadarıyla, Tek (gönüllü) Büyük Kartele potansiyel bir ideal olarak bakan yegâne yazar Heath'tır, *Citadel, Market, and Altar*, s. 184–87.

Ya faktörler için durum nedir? *Onların* sahipleri kartel tarafından sömürülemez mi? Öncelikle, evrensel kartel, etkin olmak için, ana (primary) toprağın sahiplerini kapsamak zorunda olacaktır; başka türlü, hangi tip kazanç olursa olsun, onlar toprağa atfedilmiş olabilir. Şu halde, en güçlü terimlerle serdedildiğinde, bütün toprak *ve* sermaye mallarının evrensel bir karteli, çalışanları, onlara sistematik olarak kendi iskonto edilmiş marjinal ürün değerlerinden daha düşük ödemede bulunarak "sömürebilir" mi? Kartel üyeleri bu çalışanlara çok düşük bir meblağ ödenmesi için uzlaşamazlar mı? Bununla birlikte, eğer bu gerçekleşseydi, girişimciler için ya kartelden bağımsız olarak piyasaya çıkmak ya da kartelden ayrılmak ve çalışanları daha yüksek bir ücretle istihdam ederek kâr sağlamak yönünde büyük fırsatlar yaratılmış olurdu. Bu rekabet (*a*) evrensel kartelin dağılması (*b*) çalışanlar için, tekrar kendi marjinal ürün değerini kazanmalarına yönelik bir eğilimin ortaya çıkması gibi ikili bir etkiye sahip olurdu. Rekabet serbest olduğu sürece, hükümetsel kısıtlamalarla engellenmediği sürece, evrensel kartel ne emeği sömürebilir ne de herhangi bir zaman dilimi boyunca dünya çapında varlığını sürdürebilir.[21]

3. Tekel Fiyat Aldanması

Şimdiye kadar, ister bir firma isterse bir kartel tarafından ihdas edilmiş olsun bir tekel fiyatla ilgili hiçbir şeyin "yanlış" olmadığını saptamış olduk; ki aslında, (şiddet ya da şiddet tehdidiyle engellenmemiş) serbest piyasanın oluşturduğu fiyat ne olursa olsun, o "en iyi" fiyat olacaktır. Yine "tekelleştirmenin" kartel davranışlarındaki etkinlik mütalaalarından ayrıştırılmasının ya da teknolojinin genel olarak kârlılıktan ayrıştırılmasının imkânsızlığını göstermiştik; ve kartel formunun büyük istikrarsızlığını görmüştük.

Bu alt bölümde daha ileri bir meseleyi inceliyoruz: Tekel fiyatlarla ilgili "yanlış" bir şey olmadığı kabul edilse bile, serbest piyasada "tekel fiyat" gibi mutlak bir kavram nasıl savunulabilir? Bunun, güya ona taban tabana zıt olan "rekabetçi fiyat"tan tam olarak ayırt edilmesi mümkün müdür? Bu soruyu cevaplamak için tekel fiyat teorisiyle ilgili her şeyi açığa çıkarmak durumundayız.

A. Tekelin Tanımları

Tekel fiyat teorisini incelemeden önce *tekeli* tanımlayarak başlamalıyız. Tekel problemleri iktisatla ilgili yazıların muazzam bir miktarını işgal etmesi-

[21] Krş., Mises, *Human Action*, s. 592.

ne rağmen, tanımda çok az berraklık vardır ya da hiç yoktur.[22] Aslında bu konuda muazzam bir muğlaklık ve karışıklık vardır. Çok az iktisatçı tutarlı, anlamlı bir tekel tanımı formüle etmiştir.

Karmaşık bir tanımın yaygın bir örneği şudur: "Tekel, bir firma kendi fiyatı üzerinde kontrol sahibi olduğu zaman ortaya çıkar". Bu tanım bir karmaşıklık ve anlamsızlık karışımıdır. Öncelikle, serbest piyasada bir mübadelede geçerli olan fiyat üzerine "kontrol" diye bir şey yoktur; herhangi bir mübadelede geçerli olan satış fiyatı üzerinde her iki kesim tarafından *gönüllü olarak* uzlaşılır. Taraflardan birinin "kontrol" icra etmesi mümkün değildir; tek kontrol her bir kişinin –kendi öz-egemenliğinden ileri gelen– *kendi davranışları* üzerindeki kontrolüdür ve sonuç olarak onun kontrolü hipotetik herhangi bir fiyatta bir mübadeleye girme ya da girmeme kararı üzerinde olacaktır. Bu, fiyat üzerinde direkt bir kontrol değildir, çünkü fiyat *iki taraflı* bir fenomendir. Öte yandan, her şahıs, kendi davranışı ve dolayısıyla belirli bir mal için koymaya *teşebbüs edeceği* fiyat üzerinde *mutlak* kontrole sahiptir. Bir adam satacağı bir malın herhangi bir miktarı karşılığında arzu ettiği bir fiyat belirleyebilir; mesele bu fiyatta herhangi bir alıcı bulup bulamayacağıdır. Tabiî, benzer şekilde, herhangi bir alıcı belli bir malı satın alacağı herhangi bir fiyat tespit edebilir; mesele bu fiyatta bir satıcı bulup bulamayacağıdır. Gerçekte, piyasada günlük fiyatları ortaya çıkaran şey karşılıklı fiyat tekliflerine dayalı olan bu süreçtir.

Bununla birlikte, eğer biz mesela Henry Ford ile küçük bir buğday çiftçisini karşılaştırırsak, bu ikilinin, kendilerine ait kontrol güçleri bakımından muazzam ölçüde farklı oldukları yönünde ortada dolaşan bir varsayım ile karşılaşırız. Ford "kendi çapında" fiyatı "belirleyebilir" ya da yönetebilirken, buğday çiftçisinin, kendi fiyatını piyasa tarafından kendisine "verilmiş" olarak bulduğuna inanılır. Ford daha büyük ya da küçük çapta kendi kaderinin efendisi iken, değilse aslında tüketicilerin hükümdarı iken, buğday çiftçisi güya piyasanın gayri şahsi güçlerine ve nihayetinde tüketicilere bağımlıdır. Dahası Ford'un "tekel gücünün", otomobil piyasasına nazaran "büyük" olmasından ileri geldiğine, buna karşılık çiftçinin toplam buğday arzıyla karşılaştırıldığında "küçük" olması nedeniyle "pür bir rekabet eden"

[22] Aynı karışıklık tekelle ilgili kanunlarda da mevcuttur. Muğlaklığa karşı anayasal uyarılara rağmen, Sherman Anti-Tröst Yasası bir kere bu kavramı tanımlamaksızın "tekelleşme" davranışlarını yasaklamaktadır. Bugüne kadar neyin yasa dışı tekelci davranışı oluşturduğuna dair açık bir yasama kararı olmamıştır.

olduğuna inanılmaktadır. Genellikle, Ford "mutlak" bir tekelci olarak değil, fakat muğlak "derecede tekel gücü"ne sahip biri olarak görülmektedir.

Öncelikle, çiftçinin ve Ford'un fiyat üzerindeki kontrolleri açısından farklı olduklarını söylemek külliyen yanlıştır. Her ikisi de tam olarak aynı kontrol ya da kontrolsüzlük derecesine sahiptir: yani, her ikisi de ürettikleri miktar ile elde etmeye yeltendikleri fiyat üzerinde mutlak ***kontrole***;[23] ve nihai olarak meydana gelen fiyat-ve-miktar işlemi üzerinde mutlak ***kontrolsüzlüğe*** sahiptirler. Çiftçi arzu ettiği herhangi bir fiyatı istemekte serbesttir, aynı şekilde Ford böyle bir fiyatta bir alıcı aramakta serbesttir. O, son tahlilde eğer başka yerde daha iyisini yapabilecekse, kendi ürününü organize olmuş "piyasalara" satma mecburiyetinde değildir. Her ürünün her üreticisi bir serbest-piyasa toplumunda, sahip olduğu ya da satın alabildiği herhangi bir şeyden istediği kadar üretmekte ve onu bulabildiği herhangi bir kişiye tutturabildiği herhangi bir fiyatla satmaya çalışmakta serbesttir.[24] Tekrar tekrar ifade etmiş olduğumuz gibi, doğal olarak, her satıcı kendi ürününü en yüksek muhtemel fiyatla satmaya çalışacaktır; benzer şekilde, her alıcı malları en düşük muhtemel fiyatla satın almaya teşebbüs edecektir. Tüketim ve üretim mallarının yekpare (entire) arz ve talep yapısını tesis eden şey, tam olarak bu alıcıların ve satıcıların gönüllü etkileşimidir. Ford'u ya da bir su istasyonunu ya da diğer bir üreticiyi "satılabilecek en yüksek fiyatı koymakla" suçlamak ve bunu bir tekel işareti olarak kabul etmek tam bir anlamsızlıktır, çünkü bu, kesinlikle ekonomide herkesin icra ettiği –küçük buğday çiftçisi, emek sahibi, toprak sahibi vs.– davranıştır. "Satılabilecek en yüksek fiyatı koymak" doğrusu serbestçe elde edilebilecek kadar yüksek bir fiyat koymakla oldukça hissi bir eş anlamlı ifadedir.

Herhangi bir mübadelede biçimsel olarak fiyatı kimin "tayin ettiği" tamamen önemsiz ve konuyla ilgisiz teknolojik bir meseledir –iktisadi analizden ziyade bir kurumsal elverişlilik meselesi. Macy's ın her gün kendi fiyatlarını bildirmesi (post) Marcy's ın kendi fiyatı açısından tüketici üzerine bir çeşit gizemli "kontrol"e sahip olduğu anlamına gelmez;[25] benzer şekilde,

---

[23] Tabiî, burada iklim vs.'den kaynaklanan, tarımın hususi belirsizliklerini dikkate almıyoruz.

[24] Daha ayrıntılı tartışma için, *bkz.*, Murray N. Rothbard, "The Bogey of Administered Prices," *The Freeman*, September, 1959, s. 39–41.

[25] Aksine, mağazanın parasal gelir istemesi ölçüsünde, tüketiciler Macy's ı kontrol ederler. Krş., John W. Scoville ve Noel Sargent, eds., *Fact and Fancy in the*

büyük-ölçekli sınai hammadde alıcılarının genellikle kendi alış fiyatlarını bildirmeleri onların yetiştiriciler tarafından elde edilen fiyat üzerinde bir çeşit ekstra kontrol icra ettikleri demek değildir. Bir kontrol aracı olarak davranmaktan ziyade, esasında, bildirimde bulunmak sadece bütün muhtemel alıcılar ve/veya satıcılar için gerekli bilgiyi sağlar. Değer ölçeklerinin etkileşimi vasıtasıyla fiyat belirlenme süreci piyasa düzenlemelerinin somut detayları ve kurumsal koşulları ne olursa olsun tamamen aynı biçimde vuku bulur.[26]

Şu halde, her bireysel üretici kendi davranışları üzerinde egemendir; o istediği her türlü şeyi satın almakta, üretmekte ve alıcı kim olursa olsun, satmakta serbesttir. Çiftçi (mesela, başka bir yerde daha yüksek bir fiyat elde edebileceği için) eğer böyle yapmak istemezse, belirli bir piyasaya ya da belirli bir şirkete satış yapmaya, Ford'un John Brown'a satış yapmaya zorlanmasından daha fazla zorlanamaz. Fakat görmüş olduğumuz gibi, bir üretici kendi parasal kazancını maksimize etmek istediği sürece, kendisini tüketicilerin kontrolüne elbette teslim etmiş olur ve üretimini, buna uygun olarak belirler. Bu, çiftçi, Ford ve bütün ekonomide diğer herkes için – toprak sahipleri, emeğiyle çalışanlar, hizmet-üreticileri, mamul-sahipleri vs.- doğrudur. O halde Ford, tüketici üzerinde çiftçinin sahip olduğundan daha fazla bir "kontrol"e sahip değildir.

Yaygın bir itiraz şudur: Ford, buğday çiftçisinin elinde olmayan bir imkân olarak kendi ürünü için tanınmış bir marka ismine ya da ticari unvana sahip olması nedeniyle, "tekel gücü" kazanabilecektir. Ancak, bu, kesinlikle arabayı atın önüne koyma durumudur. Marka ismi ve geniş marka bilgisi bu belirli markaya bağlı ürüne olan tüketici isteğinden gelir ve dolayısıyla o, tüketiciler üzerinde bir çeşit "tekelci güç" sıfatıyla daha önceden var olan bir araçtan ziyade tüketici talebinin bir ***neticesi***dir. Esasen, çiftçi Hiram Jones kendi ürünü üzerine "Hiram Jones Buğdayı" marka ismini yapıştırmak ve onu piyasada satmaya kalkışmak konusunda tamamen serbesttir. Onun bunu yapmaması, söz konusu adımın, kendi ürününün somut piyasa

---

T.N.E.C. Monographs (New York: National Association of Manufacturers, 1942), s. 312.

[26] "Fiyat üzerinde kontrol" isnat etmenin genellikle küçük buğday üreticisine değil de Ford'a verilmesinin bir nedeni Ford'un faaliyetlerinin kendi ürününün piyasa fiyatını etkileyecek kadar büyük olması, buna karşın çiftçinin faaliyetlerinin fiyatı etkilemeyecek kadar küçük olmasıdır. Bu konuda, aşağıda "tekelci rekabet" teorilerine dair eleştiriye bakınız.

durumu itibariyle kârlı olmayacağını gösterir. Ana nokta bazı durumlarda tüketicilerin ve daha alt-düzey girişimcilerin bireysel her marka ismini *müstesna* bir ürünü temsil eder gibi görmeleri, buna karşılık diğer durumlarda alıcıların bir firmanın üretimini –tek ürün-sahibi ya da ortaklaşa faaliyet gösteren bir ürün sahipleri grubu- diğer firmaların ürünleriyle kullanım-değeri açısından özdeş olarak değerlendirmeleridir. Hangi durumun vuku bulacağı tamamıyla her bir somut durumda alıcıların değerlendirmelerine bağlıdır.

Bu bölümde bilahare çeşitli "tekelci rekabet" teorilerinde mevcut olan karmaşık yanılgılar ağını çok daha ayrıntılı analiz edeceğiz; bu noktada biz *haddi zatında (per se)* bir monopol tanımına ulaşmaya çalışıyoruz. Devam etmek için şunu söyleyelim: Üç tane muhtemel tutarlı tekel tanımı vardır. Bunlardan biri onun dilbilimsel temellerinden türer: *monos* (tek) ve *polein* (satmak), yani *özgül bir malın tek satıcısı* (tanım 1). Bu elbette meşru bir tanımdır, fakat olağanüstü ölçüde geniştir. Bu, bireysel ürünler arasında herhangi bir farklılaşmanın olduğu her zaman, bireysel üreticinin ve satıcının "tekelci" olduğu manasına gelir. Hukukçu John Jones, John Jones'ın hukuki hizmetleri üzerinde bir "tekel"cidir; doktor Tom Williams kendi müstesna tıbbi hizmetleri üzerinde bir "tekelci"dir vs. Empire State Building'in sahibi kendi binasında kiralama hizmetleri üzerinde bir "tekelci"dir. Dolayısıyla, bu tanım bireysel ürünler arasındaki bütün tüketici ayrımlarını "tekel" ihdası olarak sınıflandırır.

Piyasaya sunulan iki malın tek bir mal mı yoksa iki farklı mal mı olduğuna sadece *tüketicilerin* karar verebilecekleri unutulmamalıdır. Bu mesele ürünün fiziki muayenesiyle halledilemez. Malın elementsel fiziki doğası kendi özelliklerinden sadece *biri* olabilir; çoğu kez, bir marka ismi, belirli bir şirketin "iyi niyeti", veya mağazadaki daha hoş bir atmosfer, ürünü onun müşterilerinin bir çoğunun gözünde rakiplerinden farklılaştıracaktır. O zaman ürünler tüketiciler için *farklı mallar* haline gelir. A tarafından satılan bir malın piyasada B tarafından satılan aynı temel bir fiziki malla homojen olarak ele alınıp alınmayacağı hiç kimse –hiçbir iktisatçı- için önceden belli değildir.[27,28]

---

[27] Mesela, iktisatçılar daha hoş bir atmosfere sahip bir mağazada aynı mala daha yüksek bir fiyat ödeyen tüketicileri sık sık "irrasyonel" davranmakla suçlarlar. Aslında onlar kesinlikle böyle davranmamaktadır, çünkü tüketiciler sadece fiziki bir fasulye konservesini değil, fakat belli tezgahtarlar tarafından belli bir mağazada satılan bir fasulye konservesini satın alırlar, ve bu faktörler kendileri için önemli ola-

bilir (ya da olmayabilir). İşadamları (iyi, kendi satın alımlarını da etkileyecek olmasına rağmen), tüketicilerden "daha rasyonel" olduklarından *değil*, fakat kendi satın alımlarına karar verirken kendilerine *ait* değer ölçeklerini tüketiciler gibi değerlendirmemeleri nedeniyle, bu tür "fiziki olmayan" mütalaalar tarafından çok daha az motive olurlar. Yukarıda görmüş olduğumuz gibi, işadamları genellikle sadece, malların piyasada getireceği beklenen gelir tarafından motive olurlar. "Homojen ürün" tanımının harikulade bir ele alış şekli için, bkz., G. Warren Nutter, "The Plateau Demand Curve and Utility Theory," *Journal of Political Economy,* December, 1955, s. 526–28. *keza bkz.,* Alex Hunter, "Product Differentiation and Welfare Economics," *Quarterly Journal of Economics,* November, 1955, s. 533–52.

[28] Profesör Lawrence Abbott, son yılların seçkin teorik çalışmalarından birinde, uygarlık ve ekonomi ilerledikçe, ürünlerin giderek daha fazla farklılaşmış ve giderek daha az homojen hale geleceğini de gösterir. Bir kere, tüketici seviyesinde üretici seviyesinden daha büyük bir farklılaşma vuku bulur, ve büyüyen ekonomi, bizzat tüketici tarafından bir kere yapıldığı zaman, artan bir mallar oranını devralır ve dolayısıyla tüketiciye eskisine nazaran hammaddeden daha fazla nihai mallar (undan ziyade ekmek, yün iplikten ziyade süveter, vs.) arz eder. Böylece, farklılaşma için daha büyük bir fırsat vardır.

Dahası işletme reklamlarının, tüketicinin zihninde, "gerçekte" var olmayan bir farklılaşma yaratma eğiliminde olduğu gibi bildik suçlamaya karşı, Abott dokunaklı bir şekilde bunun *tersinin* doğru olma ihtimalinin daha yüksek olduğu ve uygarlığın ilerlemesinin tüketicinin eskiden habersiz olduğu farklılıkları algılamasını ve ayırt etmesini artırdığı cevabını verir. Abott şunları yazıyor:

> insan daha uygar hale geldikçe, nitelik/kalite farklarına dair daha büyük algılama güçleri geliştirir. Alıcıların hemen hemen özdeş olan ürünler arasındaki farkları algılama ve onlar arasında ayrım yapma konusundaki kabiliyetsizliğinden ve isteksizliğinden dolayı, sübjektif homojenlik objektif homojenlik olmadığı zaman bile mevcut olabilir... Bir toplum olgunlaştıkça ve eğitim iyileştikçe, insanlar daha keskin ayırt etme güçleri geliştirmeyi öğrenirler. Onların istekleri daha detaylı hale gelir. Onlar... sözgelimi sırf beyaz şarap için değil, fakat 1948 Chablis için bir tercih geliştirmeye başlarlar... İnsanlar, uzman olmadıkları alanlarda görünüşte önemsiz farklılıkların önemini genellikle hafife alma eğilimindedirler. Müzik bilgisi olmayan bir kimse, onu bizzat sezememesi nedeniyle, bir Steinway piyano ile bir Chickering piyano arasında bir ses/ton farklılığı olduğunu kabul etmede isteksiz olabilir. Golfçu olmayan bir kişinin bütün golf topu markalarının esasen aynı olduğuna inanması bir daimi oyuncudan daha fazla muhtemeldir. (Lawrence Abbott, *Quality and Competition* [New York: Columbia University Press, 1955], s. 18–19, ve Bölüm. I)

Bu nedenle, birinci "tekel" tanımının başarılı olarak kullanılabildiği bir yol pek yok gibidir. Çünkü bu tanım bizim "homojen bir malı" nasıl seçtiğimize bağlıdır ve bu asla bir iktisatçının karar verebileceği bir şey değildir. Ne, "homojen bir malı" (yani, bir endüstri) oluşturur –kravatlar, papyonlar, puantiyeli papyonlar, vs. mi, veya Jones tarafından yapılmış papyonlar mı. Buna sadece tüketiciler karar verecektir ve onlar, farklı tüketiciler olarak muhtemelen her bir somut durumda farklı biçimde karar vereceklerdir. Dolayısıyla, birinci tanımın kullanımı muhtemelen ***her insanın kendine ait mülkünün kişiye özel sahipliği*** gibi kısır bir tekel tanımına indirgenecektir -ve bu, saçma bir şekilde, her tekil insanı bir tekelci yapacaktır![29]

Şu halde tanım 1, tutarlı fakat hayli yararsızdır. Onun faydalılığı çok sınırlıdır ve bu terim geçmişte oldukça farklı tanımların kullanılmasından gelen, hayli his yüklü çağrışımlar kazanmıştır. Aşağıda detaylı anlatılan ne-

---

Keza bkz., *ibid*., s. 45–46 ve Edward H. Chamberlin, "Product Heterogeneity and Public Policy", *Towards a More General Theory of Value* (New York: Oxford University Press, 1957), içinde, s. 96.

[29] İşin garibi, tekellerle ilgili literatürün çokluğuna rağmen, çok az iktisatçı monopolü ***tanımlama*** zahmetine katlanmıştır ve dolayısıyla bu problemler görmezlikten gelinmiştir. Bayan Robinson, meşhur eseri *Eksik Rekabet Ekonomisi*'nin (*Economics of Imperfect Competition*) başlangıcında, bu zorluğu görmüş ve ardından meseleyi kitabın geri kalan kısmı boyunca hiç gündeme getirmeyip savuşturmuştur. O, dikkatli bir analizle bir tekelin ya her üreticinin kendi ürününün üzerindeki kontrolü olarak tanımlanacağını ya da serbest piyasada hiçbir surette mevcut olamayacağını kabul etmek durumunda kalmıştır. Çünkü çok az sayıda nesne belirgin biçimde homojen iken, rekabet tüketicinin parası/doları için bütün ürünler arasında mevcuttur. Ardından Bayan Robinson "sağduyuya" başvurmak ve tekelin, ürün ile tüketicinin satın alabildiği diğer ikamelerin arasında "önemli bir boşluğun" bulunduğu yerde mevcut olduğunu belirtmek suretiyle bu meseleyi savuşturmaya çalışır. Fakat bu böyle yürümez. Öncelikle, iktisat kantitatif kanunlar ihdas edemez, dolayısıyla açıkların büyüklüğü hakkında diyebileceğimiz hiçbir şey yoktur. Boşluk ne zaman "belirgin" hale gelir? İkinci olarak, bu tür "kanunlar" anlamlı olsaydı bile, çapraz talep esnekliklerini, ürünler arasındaki ikame esnekliğini vs. ölçmenin bir yolu olmazdı. Bu ikame esneklikleri her zaman değişmektedir, ve onlar topyekun sabit kalsalardı bile başarılı olarak ölçülmeleri mümkün olmazdı, çünkü arz koşulları daima değişmektedir. Bütün ekonomik faktörlerin sabit kalabildiği bir laboratuar mevcut değildir. Bayan Robinson, tartışmasında bu noktadan sonra pratik olarak ürünün heterojenliğiyle ilgili her şeyi unutur. Joan Robinson, *Economics of Imperfect Competition* (London: Macmillan & Co., 1933), s. 4–6. Keza krş., Hunter, "Product Differentiation and Welfare Economics," s. 547 ff.

denlerden dolayı, "tekel" terimi birçok insan için uğursuz ve kötü anlamlara sahiptir. "Tekelci" genellikle bir suiistimal ifadesidir; "tekelci" kelimesini en azından nüfusun büyük çoğunluğuna ve belki de her insana tatbik etmek kafa karıştırıcı ve hatta gülünç bir etkiye sahip olacaktır.

İkinci tanım birinciyle bağlantılı, fakat çok kayda değer ölçüde farklıdır. Aslında o tekelin *orijinal* tanımının ve halkın zihninde onun uğursuz çağrışımlarından sorumlu tanımın ta kendisiydi. Onun, büyük on yedinci yüzyıl hukukçusu Lord Coke tarafından ortaya konan klasik ifadesine dönelim:

> Bir tekel kral tarafından kendi ihsanıyla, yetkisiyle, veya başka bir şekilde ... herhangi bir kişiye ya da kişilere, siyasi ya da tüzel teşekküllere, herhangi bir şeyi *yalnız başına* satın alma, satma, imal etme, çalışma, veya kullanma için verilen bir tayin ya da izindir ki, bu sayede herhangi bir kişi ya da kişiler, siyasi kuruluşlar ya da tüzel kuruluşlar önceden sahip oldukları bir özgürlüğün ya da serbestliğin kısıtlanmasını, veya onların yasal ticareti içinde engellenmesini araştırırlar.[30]

Diğer bir deyimle, bu tanıma göre *tekel, belli bir üretim sahasını belirli bir birey ya da grup için rezerv ederek, Devlet tarafından verilen özel bir imtiyaz ihsanıdır*. Bu alana giriş başkalarına yasaklanmıştır ve bu yasaklama Devletin jandarmaları tarafından icra edilir.

Tekelin bu tanımı müşterek hukuka kadar gider ve o, İngiltere'de on altıncı ve on yedinci yüzyıllarda büyük bir siyasi ehemmiyet elde etmiştir ki, bu tarihte üretim ve girişim hürriyetine muhalif olan Krallıkla özgürlükçüler arasında tarihi bir mücadele ortaya çıkmıştı. Bu terimin böyle tanımlanması halinde, "tekelin" halkın zihninde netameli menfaat ve tiranlık çağrışımları kazanması şaşırtıcı değildir. Üretim ve ticaret üzerine muazzam kısıtlamaların yanı sıra Devlet tarafından bir favori tekel sınıfının kurulması birkaç yüzyıldan beri hararetli saldırının hedefleri olmuştur.[31]

---

[30] Aktarılan yer, Richard T. Ely ve diğerleri, *Outlines of Economics* (3rd ed.; New York: Macmillan & Co., 1917), s. 190–91. Blackstone hemen hemen aynı tanımı vermiş ve tekeli "kral marifetiyle verilen bir "lisans ya da imtiyaz" olarak adlandırmıştır. *Keza* bkz., A. Leo Weil, *Chicago Conference*, s. 86.

[31] Kraliçe I. Elizabeth ve I. Charles'ın tekel ihsanlarının hücuma uğraması Krallığın hizmetçi yargıçlarından bile gelen bir direnişi tahrik etmiştir, ve 1624'te, Parlamento "bütün tekellerin topyekun bu krallığın kanunlarına aykırı olmaktan başka, geçersiz olduğunu ve olacağını" ilan etmiştir. Bu anti tekelci ruh Amerika'da derin biçimde yerleşmişti ve orijinal Maryland anayasası tekellerin "iğrenç" ve "ticaret ilkelerine aykırı" olduğunu duyurmuştu. Ely, *Outlines of Economics*, s. 191–

Bu tanımın daha önceleri iktisadi analizde önem taşıdığı, ilk Amerikalı iktisatçılardan biri olan Francis Wayland'dan yapılan şu iktibasta açıktır:

> Bir tekel bir insana, veya bir insanlar tekeline kendi emeğini ya da sermayesini belirli bir tarzda kullanmak için bahşedilen, kişiye özel bir haktır.[32]

Bu tarz bir tekelin Devlet müdahalesiyle engellenmemiş serbest bir piyasada *asla* ortaya çıkamayacağı açıktır. Şu halde, serbest bir ekonomide, bu tanıma göre "tekel meselesi" ol*ma*yacaktır.[33] Çok sayıda yazar, genellikle serbest piyasanın bir parçası olarak görülen, gerçekte ise Devletin özel imtiyaz ihsanlarını teşkil eden marka isimlerine ve ticari-markalarına karşı çıkmıştır. Başka bir firma kendine ait ürünü üretmek ve ona Hershey çikolataları ismini vermek suretiyle Hershey çikolatalarıyla "rekabet" edemez.[34] Bu, giriş hürriyeti üzerine Devletçe-getirilen bir kısıtlama mıdır? Ve bu koşullar altında "gerçek" giriş hürriyeti nasıl olabilir?

Ancak, bu iddia mülkün ve özgürlüğün doğasını tamamen yanlış idrak eder. Serbest toplumda her birey ***kendi benliği***nin mülkiyetine ve kendi mülkünün kişiye özel kullanım hakkına sahiptir. Onun mülküne, kendi *ismi*, müstesna olarak kendine ait olan ve kendiyle özdeşleşen lisanî etiket de dahildir. Bir isim bir insanın kimliğinin ve dolayısıyla onun mülkünün gerekli bir parçasıdır. İnsanın kendi ismi üzerinde bir "tekelci" olduğunu söylemek kendi iradesi ya da mülkü üzerinde bir "tekelci" olduğunu söylemekten daha farklı bir şey değildir ve "tekelci" kelimesini dünyada her birey

---

92. *Keza bkz.*, Francis A. Walker, *Political Economy* (New York: Henry Holt & Co., 1911), s. 483–84.

[32] Francis Wayland, *The Elements of Political Economy* (Boston: Gould & Lincoln, 1854), s. 116. Bunu, Arthur Latham Perry'nin daha sonraki tanımıyla karşılaştırın: "Bir tekel, kelimenin kökeninin kastettiği gibi, bir hükümet tarafından belli hizmetlerin satışı üzerine konulan bir kısıtlamadır". Perry, *Political Economy*, s. 190. Son yıllarda bu tanım neredeyse yok olup gitmiştir. Az rastlanır tedavüldeki bir örnek: Tekel, hükümetin, cebri gücüyle belirli bir kişinin ya da organizasyonun, veya onların bir kombinasyonunun, belirli malları ya da hizmetleri satma hakkına sınır getirdiği zaman vuku bulur...O, geçimini sağlama hakkının bir ihlalidir". Heath, *Citadel, Market, and Altar*, s. 237.

[33] Weil'in dediği gibi: "Tekeller birleşmeyle ya da anlaşmayla yaratılamaz. Şimdi biz kişiye özel bir hak veren patentlere sahip değiliz... Dolayısıyla tekel terimini sınai birleşmenin etkilerine uygulayacak şekilde kullanmak külliyen yersizdir". Weil, *Chicago Conference*, s. 86 f.

[34] Mesela, Mesela, Edward H. Chamberlin, *Theory of Monopolistic Competition* (7th ed.; Cambridge: Harvard University Press, 1956), s. 57 ff., 270 ff.

için böylesine genişletmek, terimin saçma bir kullanımı olacaktır. Herhangi bir insanın, şahsı ve mülkü ele geçirmeye eğilimli olduğu müddetçe serbest bir toplumun varlığı için hayati olan şahsın ve mülkün "hükümetsel" olarak savunulması fonksiyonu, *sahtekârlık* ya da *düzenbazlık* hilesine karşı her şahsın belirli ismini ya da ticari-markasını savunmayı gerektirir. Bunun anlamı John Smith'in ünlü bir avukat olan Joseph Williams gibi görünmeye çalışmasının, ve Williams'ın hukuki danışmanlığını sattığını müvekkillere ifade ettikten sonra kendi danışmanlığını satmasının kanunsuz olduğudur. Bu hilekârlık sadece tüketiciden üstü kapalı çalma değil, fakat aynı zamanda Joseph Williams'ın kendi özgün isim ve şahsiyetine yönelik mülkiyet hakkının suiistimalidir. Ve Hershey etiketinin bir diğer çikolata firması tarafından kullanımı istilacı bir hile ve sahtekârlık davranışına denk bir suç edimidir.[35]

Bu tekel tanımını uygun tanım olarak benimsemeden önce, nihai bir alternatifi dikkate almamız gerekir: *bir monopol fiyat elde etmiş bir kişi* olarak bir tekelcinin tanımlanması (tanım 3). Bu tanım hiçbir zaman açık olarak izah edilmemiştir, fakat o bu konuyla ilgili neoklasik yazıların en faydalı olanlarında ima edilmiştir. O dikkatleri tekel fiyatı, onun doğası ve sonuçları gibi önemli bir iktisadi mesele üzerine yoğunlaştırma erdemine sahiptir. Bu bağlamda, biz şimdi neoklasik tekel fiyat teorisini inceleyeceğiz ve onun gerçekten ilk bakışta sahipmiş gibi gözüktüğü içeriğe/öneme gerçekten sahip olup olmadığını soruşturacağız.

B. Neoklasik Tekel Fiyat Teorisi[36]

Önceki alt bölümlerde bir tekel fiyatı ya bir tekelci tarafından ya da bir üreticiler karteli tarafından ihdas edilen bir unsur olarak nitelemiştik. Bu nok-

---

[35] Bu kavramların müphem olduğu ve problemler yaratabileceği itirazı yapılabilir. Problemler elbette ortaya çıkar, fakat onlar aşılmaz değildir. Böylece eğer bir adam Joseph Williams ismindeyse, bu, başka birisinin aynı ismi almasına mani olur mu ve müstakbel bir Joseph Williams bir suçlu olarak görülebilir mi? Cevap gayet açıktır: Biri diğerinin rolüne girmeye teşebbüsü etmediği müddetçe, hayır. Kısaca, o bir bireyin *bizatihi* sahip olduğu isimden çok, onun şahsının bir bağı (affiliate) olarak taşıdığı ismidir.

[36] Tekel fiyat teorisinin açık izahatları için, *bkz.*, Mises, *Socialism*, s. 385–92, ve *Human Action*, s. 278, 354–84; Menger, *Principles of Economics*, s. 207–25; Fetter, *Economic Principles*, s. 73–85, 381–85; Harry Gunnison Brown, "Competitive and Monopolistic Price-Making," *Quarterly Journal of Economics,* XXII (1908), s. 626–39; ve Wieser, *Social Economics*, s. 204, 211–12. Bu özel durumda, "neoklasik" "Avusturyalıyı" kapsamaktadır.

tada teoriyi daha yakından incelememiz gerekiyor. Tekel fiyatın veciz bir tanımı Mises tarafından ortaya konmuştur:

> Eğer koşullar, tekelcinin daha düşük bir fiyatla kendi arzının daha büyük bir miktarını satmaya nazaran daha yüksek bir fiyatta, kendi ürününün daha küçük bir miktarını satarak daha yüksek bir net kazanç sağlayabileceği bir şekilde ise, tekelin olmaması halinde meydana gelmiş olacak potansiyel piyasa fiyatından daha yüksek *bir monopol fiyat* meydana gelir.[37]

Tekel fiyat doktrini aşağıdaki gibi özetlenebilir: Bir malın belli bir miktarı, üretildiği ve satıldığı zaman, piyasada *rekabetçi* bir *fiyat* ortaya çıkar. Bir tekelci ya da bir firmalar karteli, eğer *talep eğrisi rekabetçi-fiyat noktasında inelastik ise*, maksimum kazanç noktasına ulaşmak için satışları kısıtlayıp fiyatı yükseltebilir. Öte yandan, eğer tekelcinin ya da kartelin karşılaştığı talep eğrisi rekabetçi-fiyat noktasında *esnek* ise, tekelci daha yüksek bir fiyata ulaşmak için satışları kısıtlamayacaktır. Sonuç olarak, Mises'in işaret ettiği gibi (yukarıda birinci tanım anlamında) "tekelci"yle ilgilenmeye gerek yoktur; onun bir malın yegâne üreticisi olup olmadığı önemsizdir ve yine onun parasal mübadele (catallactic) problemleriyle ilgisi yoktur. O, sadece kendi talep eğrisine ait görüntünün kendisine bir tekel fiyatta satışları kısıtlayıp daha yüksek bir gelire ulaşma imkânı vermesi durumunda önemli hale gelir.[38] Eğer o, inelastik talep eğrisini, hatalı biçimde çok büyük bir stok ürettikten *sonra* öğrenirse, kendi stokunun bir kısmını yok etmeli ya da geri çekmelidir; ondan sonra, malın üretimini en kazançlı seviyede olacak şekilde kısıtlar.

Tekel fiyat analizi Şekil 67'deki grafikte gösterilmektedir. Genelde sadece ima edilen temel varsayım, *rekabetçi* koşullardan doğacak, sözgelimi *AC* gibi fark edilebilir bir piyasa fiyatının ve mesela *OA* gibi teşhis edilebilir bir stokun mevcut olduğudur. O zaman *AB* "rekabet" altında stok doğrusunu temsil eder. Ardından, teoriye göre eğer talep eğrisi bu fiyatın üstünde *esnek* ise, satışları kısıtlayıp daha yüksek, veya "tekel" fiyat elde etmenin bir

---

[37] Mises, *Human Action*, s. 278.

[38] Böylece:

> Sırf tekelin varlığı hiçbir şey ifade etmez. Telif hakkıyla korunan bir kitabın yayımcısı bir tekelcidir. Fakat o istediği fiyat ne kadar düşük olursa olsun, tek bir nüsha bile satamayabilir. Bir monopolcünün tekelleşmiş bir malı sattığı her fiyat bir tekel fiyat değildir. Tekel fiyatlar sadece, monopolcü için, satılacak toplam miktarı kısıtlamanın, satışları rekabetçi bir piyasanın izin vereceği sınıra çıkarmaktan daha avantajlı kıldığı fiyatlardır. (Mises, *Human Action*, s. 356).

nedeni olmayacaktır. Böyle bir talep eğrisi *DD*'dir. Öte yandan, eğer talep eğrisi *D'D'* ünde olduğu gibi, rekabetçi-fiyat noktasının üstünde inelastik ise, tekelcinin, satışları mesela *OA'* ne (*A'B'* tarafından temsil edilen stok doğrusu) indirmesi ve *A'M* gibi bir tekel fiyat elde etmesi kazançlı olacaktır. Bu, monopolcü için maksimum parasal geliri sağlayacaktır.[39]

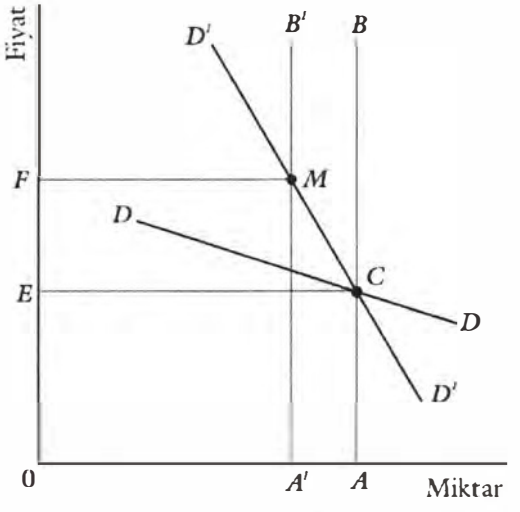

Şekil 67: Neoklasik Doktrine Göre Bir Tekel Fiyatın Oluşumu

İnelastik talep eğrisi, tekelleşmeye yönelik bir fırsat doğurarak, bizzat ya özgül bir ürünün tek bir tekelcisi, ya da farklı üreticiler bir kartelde organize oldukları zaman, "bir bütün olarak bir endüstri" şeklinde kendini gösterebilir. İkinci durumda, ***her bir firmanın karşılaştığı*** talep eğrisi elastiktir.

---

[39] Burada biz parasal harcama ya da "parasal maliyet" mütalaalarından soyutlama yapıyoruz. Üretici ***halihazırda üretilmiş*** stokun satışını değerlendirdiği zaman, bu tür geçmiş parasal harcamalar tamamen konu dışıdır. O, müstakbel satış için bugünkü ve gelecek üretimi değerlendirdiği zaman, bugünkü parasal-maliyet mütalaaları önemli hale gelir ve üretici maksimum ***net*** kazanç için çaba sarf eder. Her halükarda, parasal maliyetlerin fiili görüntüsü ne olursa olsun, gerçekte, ortalama parasal maliyetler nihayet bu bölgede "rekabetçi noktayı" en kazançlı hale getirmeye yetecek kadar hızlı düşmedikçe, A' gibi bir nokta oluşacaktır. Herhangi bir endüstride özgül bir firmanın bu durumdan dolayı "tekel" ölçeğini büyütebileceğinden kaygılanan anti tekel yazarlara çok üzüntü vermiş olan şeyin, tam olarak ortalama maliyetin düştüğü durum olması tuhaftır. Ve fakat, özellikle önemli olan tekel değil, "tekel fiyat" ise, açıkçası böyle bir üzüntü yersizdir. Tekel teorisinde maliyet mütalaalarının genel önemi hakkında, ***bkz.***, Chamberlin, *Theory of Monopolistic Competition*, s. 193–94.

Rekabetçi fiyatta, eğer bir firma kendi fiyatını yükseltirse, müşteriler yoğun biçimde onun rakiplerinden satın alım yapmaya yönelirler. Diğer yandan, eğer firmalar kartelleşirse, çoğu durumda müşteriler tarafından daha küçük bir ikame dizisi, ***kartelde tezahür ettiği gibi talep eğrisini inelastik*** hale getirecektir. Bu durum yukarıda incelenen kartellerin oluşumuna hız kazandıran bir unsur olarak hizmet eder.

C. Tekel-Fiyat Teorisinin Sonuçları

(1) Rekabetçi Çevre

Bizzat tekel-fiyat teorisinin kritik bir analizine girişmeden önce, ondan kaynaklanan ya da kaynaklanmayan sonuçlardan bazılarını açığa kavuşturabiliriz. Bu alt bölümde şimdilik tekel-fiyat teorisinin geçerli olduğunu varsayıyoruz.[40] Öncelikle, "tekelcinin" (burada ***bir tekel fiyatın elde edicisi olarak***, üçüncü tanım anlamında kullanılmıştır) rekabetin etkisinden kurtulduğu ve tüketicileri istediği gibi dikte etme gücüne sahip olduğu doğru ***değil***dir. Tekel-fiyat teorisyenlerinin en iyisi, tekelcinin, rekabet güçlerine diğer firmalar kadar bağlı olduğunu kabul eder. Tekelci, fiyatları istediği kadar yüksek tayin edemez, çünkü tüketici talebinin görüntüsü onu sınırlar. Aslında, tanımı gereği, tekelcinin karşılaştığı talep eğrisi ***tekel-fiyat noktasının üstünde esnek hale gelir***. Yazarların, her eğrinin farklı ***aralıkları,*** ki bu aralıklar boyunca esneklik ya da inelastiklik dereceleri değişken olacaktır, olduğunu vurgulamadan "esnek bir talep eğrisine" ya da "inelastik bir talep eğrisine" başvurmak gibi talihsiz bir eğilimleri olmuştur. Tanımı gereği, tekel-fiyat noktası firmanın ya da kartelin gelirini maksimize eden noktadır; bu fiyatın üstünde üretimin ve satışların daha fazla "kısıtlanması" tekelcinin parasal gelirini düşürecektir. Bunun manası, ***talep eğrisinin bu noktanın üstünde esnek hale geleceğidir***, tıpkı ***rekabetçi-fiyat*** noktası piyasada kurulduğu zaman (talep eğrisinin) onun üstünde de esnek olması gibi. Tüketicilerin, diğer malların satın alımlarıyla ikame etme güçleri eğriyi esnek yapar. Çok sayıda diğer mal tüketici için kullanım-değeri yönüyle "doğrudan doğruya" rekabet eder. Mesela, eğer bir firma ya da firmalar kombinasyonu kalıp sabun için bir tekel-fiyat elde ederse, ev hanımları deterjanlara kayabilir ve böylece tekel fiyatın yüksekliğini sınırlayabilir. Fakat ayrıca, ***bütün mallar*** istisnasız tüketicinin doları ya da ons altını için rekabet halin-

[40] Tekel-fiyat teorisi analizine ve onun sonuçlarına yer vermemizin nedeni, bu teorinin, ***serbest*** piyasada geçersiz olmasına rağmen, hükümet tarafından verilen tekel ihsanlarının sonuçlarını analiz etmede çok fayda sağlayacak olmasıdır.

dedir. Eğer yatların fiyatı çok yüksek hale gelirse, tüketici konaklara harcama ile ikame yapabilir, veya kitapları televizyon setiyle ikame edebilir, vs.[41]

Dahası piyasa ilerledikçe, sermaye yatırıma aktarıldıkça ve piyasa giderek daha uzman hale geldikçe her ürünün talep eğrisi giderek daha *esnek* hale gelme eğiliminde olur. Piyasa geliştikçe, elde edilebilir tüketim malları dizisi muazzam ölçüde artış gösterir. Ne kadar fazla tüketim malı elde edilebilir olursa, o kadar çok mal tüketiciler tarafından satın alınabilir, ve *diğer şartlar sabit iken*, her malın talep eğrisi o kadar fazla esnek olma eğiliminde olacaktır. Netice olarak, tekel fiyatların oluşma fırsatları piyasa ve "kapitalist" metotlar geliştikçe azalma eğiliminde olacaktır.

(2) Bir Faktör İçin Tekel Kazanca Karşı Tekel Kâr

Çok sayıda tekel-fiyat teorisyeni tekel fiyatın oluşmasının, tekelcinin sürekli "monopol kârlar" elde edebileceği anlamına geldiğini ilan etmiştir. O zaman bu, görmüş olduğumuz üzere, muntazaman dönen ekonomide ortadan kalkan "rekabetçi" kâr ve zararla zıtlık göstermektedir. "Rekabet" altında, eğer bir firma belirli bir üretken süreçte büyük kârlar yapıldığını görüyorsa, diğer firmalar beklenen fırsatlardan yararlanmak için akın ederler ve kârlar ortadan kalkar. Fakat tekelci durumunda, onun müstesna konumunun kendisine bu kârları sürekli olarak gerçekleştirmeye devam etme imkânı verdiği söylenmektedir.[42]

---

[41] Mises'in uyardığı gibi:

> Tekel fiyat ile rekabetçi fiyat arasındaki antitezden, tekel fiyatın rekabetin yokluğunun doğal bir sonucu olduğu çıkarımını yapmak ciddi bir gaf olacaktır. Piyasada daima catallactic (parasal mübadele) rekabet vardır. Parasal mübadele rekabeti, tekel fiyatların belirlenmesinde rekabetçi fiyatların belirlenmesinde olduğundan daha az önemli bir faktör değildir. Tekel fiyatların ortaya çıkmasını mümkün kılan ve tekelcilerin davranışını yönlendiren şey talep eğrisinin biçimi olup, o da alıcıların doları için rekabet eden diğer bütün malların rekabeti tarafından belirlenir. Tekelci satışa hazır olduğu fiyatı ne kadar yüksek belirlerse, o kadar fazla potansiyel alıcı kendi dolarını öteki satılabilir mallara doğru çevirir. Piyasada, her mal diğer bütün mallarla rekabet eder (Mises, *Human Action,* s. 278).

[42] Burada tekel kârların, sermaye kazançları olarak firmanın hisse senetlerinde kapitalize edilmekte olduğu şeklinde, genel olarak kabul edilen noktayı tartışmıyoruz.

Böyle bir terminoloji kullanmak "kâr" ve "zarar"ın doğasını yanlış idrak etmektir. Kârlar ve zararlar tamamen girişimsel aktivitenin neticesidir ve bu aktivite geleceğin belirsizliğinin sonucudur. Girişimcilik, faktörlerin satış fiyatları ile alış fiyatları arasındaki tahmin edilmiş farklılıklardan istifade eden piyasa davranışıdır. Daha iyi tahminciler kâr elde ederlerken, hatalı olanlar zarara maruz kalırlar. Herkesin değişmeyen bir aktivite döngüsünde yerleşik olduğu muntazaman dönen ekonomide, piyasada belirsizlik olmadığı için kâr ya da zarar olamaz. Aynı şey tekelci için doğrudur. Muntazaman dönen ekonomide, tekelci kendi "spesifik tekel kazancını" bir girişimci olarak *değil*, fakat sattığı ürünün sahibi olarak elde eder. Onun tekel kazancı kendi tekelleşmiş ürününe ait ilave bir *gelir*dir; ister bir birey isterse bir kartel için olsun, arzının kısıtlanması vasıtasıyla daha çok gelir kazanan şey, bu üründür.

Şöyle bir soru ortaya çıkıyor: Diğer girişimciler acaba neden bu kazançlı fırsatı değerlendiremez ve bu malın üretimine giremez, böylelikle bu fırsatı elimine etme eğilimi ortaya çıkmaz? Kartel durumunda, bu kesinlikle daima hüküm sürecek ve bir tekel-fiyat konumunun dağılmasına neden olacak eğilimdir. Endüstriye giren yeni firmalar eski karteldeki kota pozisyonlarının teklif edilmesiyle "satın alınsalar" bile ve hem yeni hem de eski firmalar, gelir ve üretim tahsisleri üzerine anlaşabilmiş olsalar bile, bu tür davranışlar karteli korumaya yetmeyecektir. Çünkü yeni firmalar tekel kazançlarından bir pay elde etmek için gayrete gelmiş olacaklardır; ve bu menfaati paylaşacak çok sayıda firma olduğu için, tüm kartel faaliyetini kârsız hale getirinceye kadar bu gayret giderek daha fazla yaratılmış olacaktır. Böyle durumlarda, bu baskı, daha etkin firmalar için kartelden vazgeçmek ve artık çok sayıda etkin olmayan firmaya rahat bir barınak sağlamayı reddetmek suretiyle giderek daha güçlü hale gelecektir.

Tekil bir monopolcü halinde, ya onun marka ismi ve tüketicilerin müstesna iyi niyeti diğerlerinin onun tekel kazançlarından yararlanmasını engeller, yahut o, hükümetten özel bir tekel imtiyazı elde edicisidir ki, bu durumda diğer üreticiler aynı malı üretmekten zorla alıkonulurlar.

Bizim tekel kazancı analizimiz daha ileri götürülmelidir. Bu kazancın belli bir ürünün satışından sağlanan gelirden türediğini söylemiştik. Fakat bu ürün *faktörler* tarafından üretilmiş olmalıdır ve görmüştük ki herhangi bir ürünün getirisi onu üreten faktörlerin kazançlarına dönüşmektedir. Böyle bir "atıf", piyasada, tekel kazançlar için de meydana gelmelidir. Mesela, farz edelim ki Staunton Çamaşır Makinesi Şirketi kendi ürünü için bir

tekel fiyat elde edebilmiştir. Tekel kazancın çamaşır makinelerini üreten makinelere, fabrikaya, vs. atfedilemeyeceği açıktır. Eğer Staunton şirketi bu makineleri diğer üreticilerden satın alsaydı, o zaman herhangi bir tekel kazanç, uzun vadede, makineler yenilenirken makinelerin üreticilerinde birikirdi. Girişimsel kârların ve zararların ortadan kalktığı ve bir ürünün fiyatının onun faktörlerinin fiyatları toplamına eşit olduğu muntazaman dönen ekonomide, tekel kazancın tamamı bir üründe değil, bir *faktör*de birikecektir. Dahası zamanın geliri dışında, *hiçbir* gelir bir sermaye malı sahibinde birikmez, çünkü her sermaye malı, sonuçta daha-üst düzey faktörler tarafından üretilmelidir. En nihayetinde, bütün sermaye malları *emek*, *toprak* ve *zaman* faktörlerine ayrılabilir. Fakat eğer Staunton Çamaşır Makinesi Şirketi bir tekel fiyattan gelen bir tekel kazanca ulaşamıyorsa, o vakit açıkça söylemek gerekirse bu kazancı elde etmek için üretimi kısıtlamak suretiyle menfaat elde etmez. Dolayısıyla, muntazaman dönen ekonomide sermaye malları sahiplerinde ne spesifik olarak *bir* gelir birikir, ne de spesifik tekel kazançlar birikir.

Şu halde tekel kazançlar ya emek ya da toprak faktörlerine atfedilmelidir. Mesela, bir *marka* ismi halinde, belli *türde* bir emek faktörü tekelleştirilmektedir. Görmüş olduğumuz gibi, bir isim bir şahıs (ya da kooperatif olarak hareket eden bir şahıslar grubu) için özel/müstesna bir tanımlayıcı etikettir ve dolayısıyla *şahsın* ve onun enerjisinin bir niteliğidir. *Genel olarak* bakıldığında emek, somut muhtevası ne olursa olsun, kişisel enerjinin üretken çabalarını tarif eden bir terimdir. Dolayısıyla, bir marka ismi *bir emek faktörünün*, spesifik olarak da firma sahibinin ya da sahiplerinin *bir özelliğidir*. Veya, *parasal mübadele ilmi açısından* bakılırsa, marka ismi, sahip ve onun isminde biriken *karar-alma kirasını* temsil eder. Eğer bir tekel fiyata Mickey Mantle'ın beysbol maharetiyle ulaşılırsa, bu bir emek faktörüne atfedilebilen spesifik bir tekel kazançtır. Şu halde, bu durumların her ikisinde de tekel fiyat sadece nihai ürünün özel sahipliğinden değil, fakat daha esas olarak, *nihai ürün için gerekli olan faktörlerden birinin özel/müstesna sahipliğinden* ileri gelir.

Bir tekel kazanç da müstesna bir doğal kaynağın ya da "toprak" faktörünün sahipliğine atfedilebilir. Böylece elmas için bir tekel fiyat bir elmas madenleri tekeline atfedilebilir ki, elmınas en nihayetinde bu madenlerden üretilmesi zorunludur.

Şu halde, tekel fiyat analizi altında, muntazaman dönen sistemde "tekel kârlar" gibi bir şey söz konusu olamaz; sadece toprak ya da emek faktörle-

rinin sahiplerine giden spesifik tekel geliri kazançları vardır. Bir sermaye malı sahibinde hiçbir tekel kazanç birikmez. Eğer Devlet tarafından bir tekel imtiyaz ihsanından dolayı bir tekel fiyat konulmuşsa, o zaman açıkçası tekel kazanç bu özel imtiyaza atfedilebilir.[43]

(3) Bir Tekel Fiyatlar Dünyası mı?

Tekel-fiyat teorisinin çatısı içinde, serbest piyasadaki ***bütün fiyatların tekel*** fiyatlar olabileceğini öne sürmek mümkün müdür?[44] Bütün satış fiyatları tekel fiyatlar ola***bilir mi***?

Bu problemi analiz edebileceğimiz iki yol vardır. Biri dikkatlerimizi tekelleşmiş sanayiye çevirmekle olur. Görmüş olduğumuz gibi, bir tekel fiyata sahip endüstri o sanayide (ya bir kartel ya da tekil bir firma) üretimi kısıtlar, böylelikle gayri spesifik faktörleri diğer üretim alanlarına girmek için serbest bırakır. Fakat bir tekel fiyatlar dünyası tasavvur etmek açıkçası imkânsızdır, çünkü bu, kullanılmamış gayri spesifik faktörlerin birikmesi anlamına gelecektir. İhtiyaçlar karşılanmadan kalmayacağı için, emek ve diğer gayri spesifik faktörler bir yerlerde kullanılacaktır ve ***daha çok*** faktör elde eden ve daha çok üreten endüstriler tekel-fiyatlı sanayiler olamayacaktır. *Onların* fiyatları rekabetçi fiyat seviyesinin ***altında*** olacaktır.

Biz aynı zamanda tüketici talebini de değerlendirebiliriz. Görmüştük ki tekel fiyatın oluşması için zorunlu bir koşul, bir tüketicinin talep şedülünün rekabetçi fiyat noktasının üstünde inelastik olmasıdır. Açıkçası, ***her*** endüstrinin bu tür bir inelastik talep şedülüne sahip olması imkânsızdır. Çünkü ***inelastik*** tanım olarak fiyat daha yüksek olduğu zaman tüketicilerin, mala daha büyük bir toplam parasal meblağ harcayacak olmaları demektir. Fakat tüketiciler, herhangi bir zamanda, belli bir veri parasal varlıklar ve parasal gelir miktarının yanı sıra, tüketim harcamalarına tahsis edebilecekleri belirli bir miktara da sahiptirler. Eğer onlar belli bir mala daha fazla harcarlarsa, diğer mallara daha az harcamak zorunda kalırlar. Dolayısıyla, onlar ***her*** mala daha fazla harcayamazlar ve bütün fiyatlar tekel fiyat olamaz.

---

[43] Bir tekel fiyat elde etmek için, faktör-sahibi iki koşulu yerine getirmek zorundadır: (*a*) O, faktör üzerinde bir tekelci olmalıdır (tanım 1 anlamında); eğer olmasaydı, tekel kazanç bu alana giren rakipler tarafından çekilip alınırdı; ve (*b*) faktörün talep eğrisi rekabetçi-fiyat noktasının üstünde inelastik olmalıdır.

[44] Bu Bayan Joan Robinson'un *Eksik Rekabet İktisadı*'nda kullanılan temel varsayımdır.

Şu halde, tekel-fiyatı teorisi varsayılsa bile, bir tekel fiyatlar dünyası hiçbir zaman var olamaz. Yer değiştirmiş faktörlerin istihdamı ve tüketicilerin parasal stokunun sabitliği nedeniyle, tekel fiyatların ekonomideki sanayilerin yaklaşık olarak yarısından daha fazlasında kurulması mümkün değildir.

(4) "Vahşi" Rekabet

Literatürde popüler bir konu sözde "vahşi rekabetin" kötülüğüdür. Tuhaf bir şekilde vahşi, veya "aşırı" rekabet bir tekel fiyatın elde edilmesiyle ilgili eleştirilerle irtibatlandırılır. Alışılageldik eleştiri, mesela, "büyük" bir firmanın kasıtlı olarak en kârlı fiyatın altında, hatta zarara maruz kalacak düzeyde bir fiyatla satış yaptığıdır. Firma alışılmadık bir şekilde aynı ürünü üreten başka bir firmayı da kendi fiyatını indirmeye zorlamak için böyle hareket eder. Sonra, zararları göğüsleyecek sermaye kaynaklarına sahip "daha güçlü" firma "daha zayıf" firmayı iş kolundan uzaklaştırır ve bir alan tekeli kurar.

Fakat ilk olarak, böyle bir tekele dair (tanım 1) yanlış olan şey nedir? Tüketiciler etkinsiz firmanın müşterisi olmayı reddederken, tüketiciye daha etkin biçimde hizmet eden firmanın işte kalmasında yanlış olan şey nedir? Bir firmanın zarar etmesi tüketici isteklerine hizmet etmede diğer firmalar kadar başarılı olmadığına delalet eder. O zaman faktörler etkin olmayan firmalardan etkin olanlara kayar. Bir firmanın iş kolunun dışında kalması onu kullanan herhangi bir faktör sahibine zarar vermez ve sadece kendi peşin-üretim kararlarında yanlış hesap yapan girişimciye zarar verir. Bir firmanın işin dışında kalması tam olarak girişimsel zararlara maruz kalmasından dolayı, yani onun tüketicilere olan satışlarından sağladığı parasal gelirlerinin faktör sahiplerine daha önceden ödemiş olduğu paradan daha az olmasından dolayıdır. Fakat faktörlere bu kadar çok para ödenmesi, yani maliyetlerin bu kadar yüksek olması gerekmiştir, çünkü bu faktörler başka yerde daha çok para kazanabilirlerdi. Eğer bu girişimci faktörleri onların muayyen fiyatlarıyla kârlı olarak istihdam edemiyorsa, bunun nedeni faktör-sahiplerinin onların hizmetlerini öteki firmalara satabilmeleridir. Faktörler firmaya özgü olabildiği sürece ve onların sahipleri firmanın ürününün fiyatı azalırken azalmış bir fiyatı ve geliri kabul ettikleri derecede, toplam parasal maliyetler azaltılabilir ve firma, faaliyetini devam ettirebilir. Dolayısıyla, iş aleminde firmaların başarısızlığı sadece tahmin yapmadaki girişimsel hatadan ve tüketicilere hizmet etmede daha başarılı olan firmalara fazla fiyat teklif ederek üretim faktörlerini korumadaki girişimsel yeter-

sizliğinden kaynaklanır.[45] Böylece etkin olmayan firmaların eliminasyonu faktör-sahiplerine zarar vermez ya da onların "işsiz kalmasına" neden olmaz, çünkü onların başarısızlığı tam olarak diğer firmalar tarafından yapılan daha cazip rekabetçi fiyat tekliflerinden (veya, bazı durumlarda boş zaman ya da piyasa dışındaki üretim alternatiflerinden) dolayıdır. Onların başarısızlığı aynı zamanda kaynakları müsrif üreticilerden etkin üreticilere transfer etmek suretiyle tüketicilere yardım sağlar. Kendi hatalarından, ihtiyari olarak benimsemiş oldukları riskler yoluyla katlanılan hatalardan zarara maruz kalanlar, büyük ölçüde girişimcilerdir.

"Vahşi rekabet" eleştirmenlerinin genellikle piyasanın "tüketicinin egemenliğini" tahrip etmesinden şikayetçi olan kişilerle aynı olması gariptir. Çünkü bir ürünün çok düşük fiyatlarla, hatta kısa-dönem zararlarla satılması tüketiciler için kârlı bir iştir ve tüketicilere yönelik bu ihsandan dolayı üzülmenin bir nedeni yoktur. Dahası eğer tüketiciler hakikaten bu rekabet biçimine kızgın olsalardı, hakaret diye bu ihsanı/hediyeyi kabul etmezler ve onun yerine sözde "mağdur edilen" rakibin müşterisi olmaya devam ederlerdi. Onlar bunu yapmadıkları ve aksine pazarlık etmeye koşuşturdukları zaman, bu vaziyet-i hal ile kendi tam memnuniyetlerini sergilerler. Tüketicinin egemenliği ya da bireysel egemenlik açısından bakıldığında, "vahşi rekabet" konusunda yanlış olan hiçbir şey yoktur.

Tek makul görülebilir problem sıklıkla ifade edilen bir hususdur: tek firma çok düşük fiyatlarla satış yapmayı kesintisiz sürdürerek diğer herkesi işin dışına attıktan *hemen sonra*, nihai tekelci, satışları kısıtlayacak ve kendi fiyatını bir tekel fiyatına yükseltecektir. Bir an için tekel-fiyat kavramının savunulabilirliği kabul edilse bile, bunun vuku bulması çok muhtemel gözükmemektedir. Öncelikle, tekel fiyatın oluşmasından *sonra* şikayet için yeterli zaman vardır, çünkü özellikle, görmüştük ki "tekeli" *haddi zatında* (tanım 1) bir kötülük olarak düşünemeyiz.[46] İkinci olarak, bir firmanın da-

[45] Fiyat teklifleri sadece aynı endüstrideki firmalar arasında değil, değişik endüstrilerdeki sayısız firma arasında da meydana gelir.

[46] Bu endişenin gülünç bir örneği Batı Alman Sanayicilerinin zorunlu yasal kartelizasyonla ilgili şu argümanıdır: "kısıtlanmamış rekabet denilen şey daha güçlü sanayilerin daha zayıf olanları tahrip edeceği ve kendi kendilerini tekel haline getirecekleri bir felaket doğuracaktır". İleride *etkin* bir tekele mani olmak için bugün *etkin olmayan* bir tekel yaratın! M. S. Handler, "German Unionism Supports Cartels," *New York Times,* March 17, 1954, s. 12. Bu tarzdaki diğer örnekler için,

ima bir tekel fiyata ulaşması mümkün olmayacaktır. Şu halde (*a*) endüstride yer alan diğer bütün firmaların dışarıya atılamadığı, veya (*b*) talep eğrisinin, tekelcinin bir monopol fiyata ulaşmasına imkân vermeyecek bir tarzda olduğu durumları kapsayan bütün bu örneklerde, "vahşi rekabet" zararlı etkileri olmayan pür bir nimettir.

Bu arada, *büyük* firmaların "fiyat-kırma savaşı"nda daima en güçlü olacakları da katiyen doğru değildir. Genellikle somut koşullara bağlı olarak, ağır yatırımların altına girmemiş daha küçük, daha mobil firmalar (özellikle kendi yönetim emeği gibi, kendi faktörleri firmaya daha özgü olduğu zaman) "kendi maliyetlerini" düşürmeye ve daha büyük firmaları rekabet dışı bırakmaya muktedirdirler. Tabiî, böyle durumlarda, katiyetle tekel-fiyat problemi yoktur. Yüzyıllardan beri mütevazı el arabalı seyyar satıcılara, daha azametli ve ağır sermayeye sahip rakiplerinin emrindeki hükümetsel baskıyla saldırılmış olması böyle bir durumun pratik imkânlarına tanıklık etmektedir.[47]

Bununla birlikte, varsayalım ki bu uzunca ve maliyetli süreçten sonra, bir firma nihayetinde "vahşi rekabet" rotasıyla bir tekel fiyata ulaşabilmiştir. Bu tekel kazancın, mevcut firmadan daha düşük fiyatla satış yapmaya ve böylece bu kazancın bir bölümünü bizzat elde etmeye çalışacak öteki girişimcileri cezp etmesine engel olan ne vardır? Yeni firmaların gelmesine ve fiyatın yeniden rekabetçi seviyelere inmesine engel olacak şey nedir? Firma "vahşi rekabeti" ve aynı bilinçli kaybettiren süreci tekrar başlatacak mıdır?

---

bkz., Charles F. Phillips, *Competition? Yes, but* . . . Irvington-on-Hudson, N.Y.: Foundation for Economic Education, 1955).

[47] Peki kendini maliyetlerden etkilenmez hale getiren büyük bir firmanın, sözde uçsuz bucaksız "mali gücü" için ne demelidir? Profesör Wayne Leeman, muhteşem bir makalesinde, daha büyük bir firmanın aynı zamanda daha büyük bir hacme sahip olacağına ve dolayısıyla maliyetin altında satış yaptığı zaman daha büyük zararlara maruz kalacağına vurgu yapmıştır. Daha büyük bir hacme sahip olduktan sonra, firma daha fazla kaybetmek zorundadır. Dolayısıyla, konuyla ilgili olan şey, rekabet eden firmaların mali kaynaklarının *mutlak* ölçeği değil, fakat kendi kaynaklarının kendi satış hacimlerine ve harcamalarına göre sahip olduğu büyüklüktür. Ve bu, geleneksel manzarayı esaslı biçimde değiştirir. Wayne A. Leeman, "The Limitations of Local Price-Cutting as a Barrier to Entry," *Journal of Political Economy,* August, 1956, s. 331–32.

Bu takdirde, muhtemelen biz malın tüketicilerinin bir tekel fiyatla karşılaşmaktan çok daha sık ihsanlar elde ediyor olacağını anlarız.[48]

Profesör Leeman "vahşi rekabet"in dışarıda bıraktığı daha küçük firmanın kolaylıkla kapanabileceğine, daha büyük firmanın kendi beklenen daha yüksek "tekel fiyat" kazancını biçtiği süre boyunca bekleyebileceğine, ve ardından tekrar açılabileceğine işaret etmiştir![49] Daha da önemlisi, küçük firma iflasa sürüklense bile, onun *fiziki tesisi* sağlam kalır ve yeni bir girişimci tarafından pazarlık fiyatlarıyla satın alınabilir. Netice olarak, yeni firma çok düşük maliyetle üretim yapabilecek ve "galip" firma büyük ölçüde zarara uğrayabilecektir. Bu tehdidi engellemek için, büyük firma küçük tesisin eskimesi ya da demode hale gelmesi için gereken çok uzun zaman boyunca kendi fiyatını yükseltmeyi geciktirmek zorunda kalacaktır.

Leeman aynı zamanda büyük firmanın yeni küçük firmaları sırf bir vahşi rekabet *tehdidiyle* uzak tutamayacağını gösterir. Çünkü (*a*) yeni firmalar muhtemelen "tekelci" tarafından konan yüksek fiyatı, kâr için olgun bir fırsat sağlayan bir etkinsizlik işareti şeklinde yorumlayacaktır; ve (*b*) "tekelci" kendi gücünü sadece uzun zaman dönemleri boyunca düşük fiyatlarla *bilfiil* satış yapmak suretiyle tatmin edici biçimde gösterebilir. Bu nedenle, sadece kendi maliyetlerini azaltarak ve kendi fiyatlarını düşük tutarak, yani bir tekel fiyat çıkar*ma*yarak, "galip" firma potansiyel rakiplerini uzak tutabilir. Fakat bu, bir tekel fiyata giden bir yol olmak şöyle dursun, vahşi rekabetin tüketiciler için bir ihsan ve "galip" için pür bir kayıp olduğu anlamına gelir.[50]

---

[48] Perakende benzin endüstrisindeki (özellikle sözde "vahşi" rekabete bağımlı olan bir sektör) koşulları inceledikten sonra bir iktisatçı şunları ilan ediyor:

> Bazı insanlar önde gelen pazarlamacıların, zaman zaman, ileride bir tekel kazanabilecek şekilde rekabeti yok etmek için fiyatları azalttıklarını düşünürler. Fakat bir petrolcü bunu denediği zaman, "Bu, oturacak kuru bir yer bulmak için okyanusu geri itmeye çalışmak gibi olur... "[Rakipler]... asla kıt değildir, ve asla uzun süre tereddüt etmezler, ve fiyatlar, kendi zararını telafi için tek bir pazarlamacıya küçük bir fırsat sunarak eski haline geldiği zaman, onlar derhal içeri gireceklerdir (Harold Fleming, *Oil Prices and Competition* [American Petroleum Institute, 1953], s. 54).

[49] Leeman, "The Limitations of Local Price-Cutting," s. 330–31.

[50] Önde gelen bir petrol yöneticisi Leeman'a şunu söyledi: "Biz bir yüksek fiyatlar şemsiyesi altında bir sürü rakibin gelmesine yol açacak şekilde bu alandaki teçhizata ve tesise çok fazla yatırım yaptık". *Ibid.*, s. 331.

Fakat "vahşi rekabet" eleştirmenleri tarafından ileri sürülen standart bir mesele hakkında ne demelidir? Büyük firma etkin küçük firmaların girişini sadece yeni rakiplerin tesisini satın alarak ve onu üretimin dışına çıkararak kontrol edemez mi? Belki de kısa bir vahşi-fiyat indirme dönemi yeni küçük firmayı tamamen satış yapmanın avantajına ikna edecek ve tekelciye az önce bahsedilen uzun kayıp dönemlerini engelleme imkânı verecektir.

Bununla birlikte, hiç kimse böyle bir satın almanın yüksek maliyetleri gerektireceğine müdrikmiş gibi gözükmemektedir. Leeman gerçekten etkin küçük firmanın bütün prosedürü fahiş biçimde pahalı hale getirmek amacıyla kendi varlıkları için böyle yüksek bir fiyat talep edebileceğini vurgular. Ve ayrıca, büyük firma tarafından tekel fiyat koyarak kendi kayıplarını telafiye dönük daha sonraki bir teşebbüs, sadece diğer firmaların yeni girişini davet edecek ve pahalı tamamen-satın alma sürecini tekrar tekrar ortaya çıkaracaktır. Şu halde, rakiplerin tamamen satın alınması, kârsız olduğunu gördüğümüz basit vahşi rekabetten bile daha maliyetli olacaktır.[51,52]

---

[51] Leeman çağımızın efsanelerinden birini dikkat çekici bir tarzda çürütürken, John D. Rockefeller için meydana gelen şeyin *tam olarak* bu olduğunu vurgular.

> Yaygın olarak kabul edilen bir görüşe göre, o yoğun bir fiyat rekabeti dönemiyle birlikte petrol işinde küçük rakiplerin gücünü kırmış, onları yok pahasına satın almış ve ardından kendi kayıplarını telafi için tüketicilere yönelik fiyatları yükseltmiştir. Gerçekte ise zayıflatma süreci işlemedi... çünkü Rockefeller çoğunlukla ödeme yapmayı durdurdu ... öyle hoş bir şekilde ki, satıcılar, yapılan taahhütlerin sık sık ihlaliyle birlikte, kendi veliyy-i nimetlerinden tekrar bir ödül alma ümidiyle, ipotek/fek değeri karşılığında başka bir tesis yapmayı sürdürdüler... "Şantaj" ... ve ödeme için bir zaman yorulduktan sonra Rockefeller ... istediği dominant konumu elde tutmanın en iyi yolunun kâr marjlarını bütün zamanlarda küçük tutmak olduğuna karar verdi. (*Ibid.*, s. 332).

Keza bkz., Marian V. Sears, "The American Businessman at the Turn of the Century," *The Business History Review,* December, 1956, s. 391. Üstelik Professor McGee yoğun bir araştırmadan sonra, Standart Oil'in bir kere bile "yırtıcı bir fiyat-kırmaya" teşebbüs etmediğini göstermiş ve böylece Standart Oil efsanesini nihai olarak tahrip etmiştir. John S. McGee, "Predatory Price-Cutting: The Standard Oil (New Jersey) Case," *The Journal of Law and Economics,* October, 1958, s. 137–69.

[52] Leeman, çok haklı olarak, şu sonuca ulaşır: küçük firmalardan ziyade büyük firmaların, birçok piyasada egemenlik kurmasının sebebi, muzaffer vahşi rekabetin

"Vahşi rekabet" doktrinlerine karşı nihai bir iddia ***onun meydana gelip gelmediğini belirlemenin imkânsız olmasıdır***. Bir tekelin sonradan ortaya çıkabilmesi bir güdü/neden oluşturmaz ve o, kesinlikle vahşi prosedürlerin bir ***kriteri*** de değildir. Önerilen bir kriter, "maliyetlerin altında" –çok ikna edici biçimde, belli bir tesise daha önceden sabit yatırımın yapıldığı düşünülerek, faktörleri üretimde kullanmanın masrafları anlamında genellikle "değişken maliyet" denilen şeyin altında- satış yapılması olmuştur. Fakat bu kesinlikle bir kriter değildir. Daha önce açıklamış olduğumuz üzere, ***stok bir kere üretildiği zaman*** (daha yüksek bir müstakbel fiyata dayalı spekülasyondan başka) ***maliyet diye bir şey mevzubahis değildir***. Maliyetler üretim yapma kararlarının yolu üzerinde meydana gelir –bu yol üzerindeki her bir adımda faktörlere bu (para ve efor) yatırımlar yapılır. Tahsisler vazgeçilen fırsatlar, müstakbel üretim kararlarının alınması ve taahhütlerin yapılması gerektikçe, her bir aşamada meydana gelir. Bununla birlikte, stok bir kere üretildiği zaman (ve bir fiyat artışı beklentisi olmadığı zaman) satış ***maliyetsizdir***, çünkü ürünü satmaktan dolayı vazgeçilen bir avantaj yoktur (burada satışı yapmanın maliyeti basitleştirme amacıyla ihmal edilebilir olarak kabul edilmiştir). Dolayısıyla, elde edilebilir fiyat ne olursa olsun stok satılma eğiliminde olacaktır. Şu halde, halihazırda üretilmiş stok için "maliyetin altında satış yapmak" diye bir şey yoktur. Fiyatın düşürülmesi ancak stoku "vahşi rekabet"e göre daha yüksek bir fiyatla elden çıkarma imkânsızlığı nedeniyle olabilir, ve bir gözlemci için iki unsuru ayırt etme olanağı yoktur.

D. Engellenmemiş Piyasada Tekel Fiyat Aldanması

Bu noktaya kadar biz neoklasik tekel fiyat teorisini açıkladık ve onun sonuçlarına dair çeşitli yanlış kavrayışları açığa çıkardık. Biz yine tekel fiyatla ilgili kötü hiçbir şey olmadığını ve onun bireyin egemenliğinin ve hatta tüketicinin egemenliğinin bile meşru herhangi bir yorumuna karşı bir ihlal oluşturmadığını gösterdik. Fakat bu yekpare meseleyle ilgili iktisat literatüründe büyük bir boşluk olmuştur: ***yekpare (entire) tekel fiyat kavramındaki aldanmayı*** idrak edememek.[53] Eğer biz yukarıda sayfa 576'daki tekel fiyat

---

ve tekelci fiyatlamanın bir neticesi ***değil***, fakat fiili rakiplerin yanı sıra ***potansiyel*** rakip korkusuyla da fiyatları düşük tutmak ve çok büyük-ölçekte üretimin düşük maliyet avantajından yararlanmaktır. Leeman, "The Limitations of Local Price-Cutting," s. 333–34.

[53] Bu aldanmanın keşfine dair literatürde sadece tek bir ipucu buluyoruz: Scoville ve Sargent, *Fact and Fancy in the T.N.E.C. Monographs*, s. 302. *Keza bkz.*,

tanımına, veya şekil 67'deki grafiksel yoruma dönersek, daha yüksek bir "tekel fiyatla" –kısıtlayıcı davranışın bir sonucu- karşılaştırılan bir "rekabetçi fiyat" *olduğunun varsayıldığını* görürüz. Fakat eğer biz meseleyi daha yakından analiz edersek, bütün karşılaştırmanın bir aldanma olduğu açık hale gelir. Piyasada, *görülebilir, tanınabilir rekabetçi bir fiyat* mevcut değildir, dolayısıyla kavramsal olarak bile, herhangi bir fiyatı bir "tekel fiyat" olarak ayırt etmenin bir yolu yoktur. "Rekabetçi fiyat" denilen şey, ne bizzat üretici tarafından ne de ilgisiz bir gözlemci tarafından teşhis edilebilir.

Belli bir malın üretimini değerlendiren bir firmayı ele alalım. Firma müstesna bir mal üretme anlamında bir "tekelci" olabilir, veya birkaç firma içinde bir "oligopolcü" olabilir. Pozisyonu ne olursa olsun, bu, konuyla ilgili değildir, çünkü biz sadece rekabetçi fiyatla karşılaştırıldığında, bir tekel fiyata ulaşılıp ulaşılamayacağıyla ilgileniyoruz. Bu da neticede, *belli bir aralıkta* firmanın karşılaştığı talep eğrisinin esnekliğine bağlıdır. Diyelim ki firma kendini belli bir talep eğrisiyle karşı karşıya bulmuştur (Şekil 68).

Üretici müstakbel bir dönemde, yani bu talep eğrisinin ilgili (relevant) hale geleceği zamanda, ne kadar mal üreteceğine ve satacağına karar vermek zorundadır. O, kendi üretimini her bir miktarın, yani yatırılan her bir para miktarı karşılığında üretilebilecek miktarların zorunlu parasal masraflarını dikkate alarak, (diğer şartlar sabit iken) kendi parasal kazançlarını maksimize etmeyi umduğu bir noktada belirleyecektir. O, bir girişimci olarak kârları maksimize etmeye, bir emek-sahibi olarak kendi parasal gelirini maksimize etmeye, bir toprak sahibi olarak ise bu faktörden gelen kendi parasal gelirini maksimize etmeye teşebbüs edecektir.

Bu davranış mantığı temeli üzerine, üretici belli bir stok üretmek, veya bir faktör sahibi olarak belli bir miktar (mesela *OS*) hizmet satmak için kendi yatırımını belirler. Kendi talep eğrisini doğru olarak tahmin ettiği varsayımıyla, iki eğrinin kesişmesi *OP* ya da *SA* piyasa-denge fiyatını oluşturacaktır.

Bradford B. Smith, "Monopoly and Competition," *Ideas on Liberty,* No. 3, November, 1955, s. 66 ff.

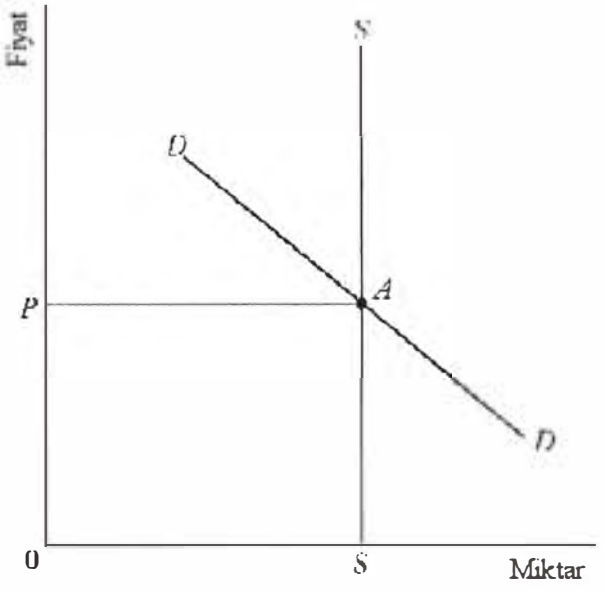

Şekil 68: Bir Serbest Piyasada Fiyatın Oluşumu

Kritik soru şudur: *OP* piyasa fiyatı bir "rekabetçi fiyat" ya da bir "tekel fiyat" mıdır? Cevap bunu ***bilmenin bir yolunun olmadığıdır***. Teorinin varsayımlarının aksine, açıkçası bir yerde oluşturulmuş ve *OP* ile karşılaştırabileceğimiz bir "rekabetçi fiyat" yoktur. Talep eğrisinin esnekliği de bir kriter sağlamaz. Talep eğrisini teşhis etmeye ve keşfetmeye dair bütün bu zorluklardan feragat edilse bile (ve tabiî, bu teşhis etme sadece bizzat üreticinin kendisi tarafından –ve sadece kesin olmayan bir biçimde- yapılabilir) görüyoruz ki fiyat doğru olarak tahmin edilirse, satıcı tarafından daima ***piyasa fiyatının üstündeki aralık esnek olacak*** şekilde belirlenecektir. Bizzat üreticinin kendisi dahil olmak üzere, herhangi birisi bu piyasa fiyatının rekabetçi mi yoksa tekel mi olduğunu nasıl bilecektir?

Diyelim ki *OS*'nin üretilmesinden sonra, üretici eğer müteakip dönemde maldan daha az üretirse, daha fazla para kazanacağına karar verir. Böyle bir kesintiden elde edilecek daha yüksek fiyat ille de bir "tekel fiyat" mıdır? Bu, aynı zamanda niye bir ***rekabet altı*** fiyattan rekabetçi fiyata doğru bir hareket olmasın? Gerçek dünyada bir talep eğrisi bir üretici için sadece "veri" değildir, fakat onun öngörülmesi ve keşfedilmesi de gereklidir. Eğer bir üretici bir dönemde çok fazla üretim yapmışsa ve daha fazla gelir kazan-

mak için müteakip dönemde daha az üretirse, ***bu davranışla ilgili söylenebilecekleri hepsi bu kadardır***. Çünkü onun, sözde "rekabetçi fiyat"ın ***altında*** bir fiyatta mı yoksa bu fiyatın ***üstünde mi harekete geçeceğini*** belirleyecek bir kriter yoktur. Bu nedenle, "üretimin kısıtlanmasını" rekabetçi fiyata karşı tekel fiyatın testi olarak kullanmamız mümkün değildir. Rekabet altı bir fiyattan rekabetçi fiyata yönelik bir hareket aynı zamanda bu malın üretiminde bir "kısıtlamayı", tabiî, serbest kalan faktörler tarafından diğer alanlardaki üretimin büyütülmesiyle birlikte, içerir. ***Sözde "tekel-fiyat" durumundan gelen böyle bir "kısıtlamayı" ve ondan kaynaklanan bir büyümeyi ayırt etmenin hiçbir yolu bulunmamaktadır***.

Eğer bu "kısıtlama", piyasada bir diğer malın üretimini artırmaktan ziyade bir emek faktörü sahibinin boş vaktini artırmakla birlikte gerçekleşirse, bu yine bir tüketim malının –boş vakit- miktarında bir büyüme anlamına gelir. Yine bu "kısıtlama"nın bir "tekel" fiyatla mı yoksa bir "rekabetçi" fiyatla mı sonuçlandığını ya da boş zaman artış güdüsünün ne ölçüde işin içine girdiğini belirlemenin bir yolu yoktur.

Dolayısıyla ***tekel fiyatı*** daha yüksek bir fiyatta bir üründen daha az bir miktar satmak suretiyle elde edilen bir fiyat olarak tanımlamak anlamsızdır, çünkü aynı tanım rekabet altı bir fiyatla karşılaştırıldığında "rekabetçi fiyata" da uygulanır. "Tekel fiyatı" tanımlamanın yolu yoktur, çünkü birinciye gönderme yapmamız gereken "rekabetçi fiyatı" da tanımlamanın bir yolu mevcut değildir.

Çok sayıda yazar bir tekel fiyatı bir rekabetçi fiyattan ayırt edecek bir kriter ihdas etmeye teşebbüs etmiştir. Bazıları tekel fiyatı bir firma için sürekli, uzun-dönem "tekel kârlar" sağlayan fiyat olarak adlandırır. Bu, "rekabetçi fiyat"a tezat teşkil eder ki, bu fiyatta, muntazaman dönen ekonomide kârlar ortadan kalkar. Ancak, halihazırda gördüğümüz gibi, sadece toprak ya da emek faktörleri sahiplerinin tekel kazançları dışında sürekli tekel kârlar asla mevcut değildir. Üretim faktörlerini satın almak zorunda olan girişimci için parasal maliyetler, fiyat ister rekabetçi isterse tekel olsun, muntazaman dönen ekonomide parasal kazançlara eşit olma temayülüne sahip olacaktır. Bununla birlikte, tekel kazançlar emek ya da toprak faktörlerine giden ***gelir*** olarak elde edilirler. ***Dolayısıyla tekel kazancın olmayışının bir kriter sağlayabildiği teşhis edilebilir herhangi bir unsur asla mevcut değildir***. Bir tekel kazançla birlikte, faktörün geliri daha büyük olur; o olmaksızın daha az olur. Fakat bunu "meşru" arz ve talep amilleri nedeniyle bir faktö-

rün gelirinde ortaya çıkan bir değişmeden ayırt etmenin kriteri nerededir? Bir "tekel kazanç" faktör gelirindeki basit bir artıştan nasıl ayırt edilebilir?

Başka bir teori bir tekel kazancı bir faktörün gelirinin başka, benzer bir faktörün elde ettiği gelirden daha büyük olması diye tanımlamaya çalışır. Böylece eğer Mickey Mantle başka bir dış saha oyuncusundan daha büyük bir parasal kazanç elde ederse, bu fark onun müstesna kabiliyetinin doğal tekelinden meydana gelen "tekel kazancı" temsil eder. Bu yaklaşımla ilgili kritik zorluk, onun zımnen bütün değişik toprak faktörlerinin yanı sıra bütün değişik emek faktörlerini de bir şekilde homojen olarak ele alan eski klasik yanılgıyı benimsemesidir. Eğer bütün emek faktörleri bir şekilde *bir tek* mal ise, o zaman her birinin payına düşen gelirin farklı olması bir tür "tekelci" ya da başka bir esrarlı unsura başvurarak açıklanmalıdır. Mamafih, bu çalışmanın başlangıcında gördüğümüz gibi, homojen bir arza sahip bir mal, sadece eğer onun bütün birimleri birbiriyle değiştirilebilir ise, bir *mal*dır. Fakat Mantle ve diğer dış saha (beysbol) oyuncusuna piyasada farklı muamele edilmesi, onların aynı değil *farklı* mallar olarak satıldığını gösterir. Somut mallarda nasıl ise, kişisel emek hizmetlerinde de (ister diğer üreticilere isterse doğrudan doğruya tüketicilere satılsın) her satıcı müstesna bir mal satıyor olabilir; ancak o tüketicilerin (ya da daha altdüzey üreticilerin) satın alımları için diğer satıcıların hepsine karşı az çok yakın ikame edebilirlikle "rekabet eder". Fakat her malın ya da hizmetin müstesna olması nedeniyle, biz herhangi iki fiyat arasındaki farkın bir çeşit "tekel fiyat"ı temsil ettiğini söyleyemeyiz; rekabetçi fiyata karşı tekel fiyat sadece *aynı malın* alternatif fiyatlarına gönderme yapabilir. Mickey Mantle gerçekten müstesna kabiliyetli bir şahıs ve *(başka herkeste olduğu gibi)* kendine ait yeteneklerin kullanımı üzerinde "tekelci" olabilir, fakat kendi hizmetinden gelen bir "tekel fiyat"a (ve dolayısıyla bir tekel kazanca) ulaşıp ulaşmayacağı asla belirlenemez.

Bu analiz eşit biçimde toprağa tatbik edilebilir. Empire Sate Building sitesinin geliri ile kırsal bir genel mağazanın geliri arasındaki farkı bir "tekel kazanç" diye nitelemek, aynı kavramı Mickey Mantle'ın ilave gelirine tatbik etmek kadar gayri meşrudur. Her iki alanın toprak olması onları, piyasada Mickey Mantle ve Joe Doakes'ın ikisinin de beysbol oyuncuları, veya daha geniş kategoride, her ikisinin de çalışanlar olmasından daha fazla homojen yapmaz. Her birinin farklı bir fiyat ve gelirle ödüllendirilmesi onların piyasada farklı değerlendirildiğini gösterir. *Farklı* malların farklılaşan kazançlarını "tekel kazancın" örnekleri olarak ele almak, bu terimin tamamen önemini kaybetmesine hizmet edecektir.

Ne de atıl kaynakların varlığını, faktörlerin tekelci "alıkonması"nın bir kriteri olarak ihdas etme girişimi daha fazla geçerlidir. Atıl emek kaynakları daima boş zaman artışı anlamına gelecektir ve dolayısıyla boş vakit amili her zaman herhangi bir sözde "tekelci" dürtüyle iç içe olacaktır. Dolayısıyla onları ayırmak imkânsız hale gelir. Boş toprağın mevcudiyeti elde edilebilir toprakla karşılaştırıldığında nispi bir emek kıtlığı gerçeğinden dolayı daima olabilir. Bu nispi kıtlık onu tüketiciler için daha hizmet edebilir duruma ve bundan ötürü emeğin, diğerlerine değil, belli toprak alanlarına yatırılmasını daha kazançlı hale getirir. En az üretken potansiyel kazançlara sahip toprak sahaları boş durmaya mecbur kalacaktır ki, bunun miktarı ne kadar emek arzının elde edilebilir olduğuna bağlıdır. Şehir sahalarının ve doğal kaynakların yanı sıra tarımsal araziler de dahil, burada bütün "toprağın" (yani, doğa-vergisi her kaynağın) kapsandığını vurgulamamız gerekir. Emeğin toprağa tahsisi, Crusoe'un barınağını inşa edeceği arsa parseline ya da balık tutacağı akarsuya karar vermesi durumuyla karşılaştırılabilirdir. Kendi emek çabası üzerinde mevcut olan doğal, ve ayrıca gönüllü sınırlamalardan dolayı, Crusoe'un en yüksek faydayı ürettiği toprak sahası ekilecek ve geriye kalan boş bırakılacaktır. Bu unsur da yine sözde bir tekelci unsurdan ayırt edilemez. Çünkü eğer birisi "alıkonmuş" toprağın kullanımdaki toprakla ***aynı kalitede*** olduğu, ve dolayısıyla tekelci kısıtlamanın ayak seslerinin duyulduğu gibi bir itirazda bulunursa, her zaman için bu iki toprak parçasının ***mutlaka*** farklı olmasının –eğer başka bir özellik/vasıf yoksa, ***mevki*** yönüyle- ve ikisine piyasada farklı muamele edilmesinin, bu farkı doğrulama eğilimine sahip olduğu şeklinde cevap verilebilir. O zaman, hariçten bir kişi hangi mistik kriterle iki toprağın ekonomik olarak özdeş olduğunu öne sürer? Sermaye malları durumunda, elde edilebilir emek arzı sınırlamalarının, emek tarafından kullanılabilecek öteki sermaye ile karşılaştırıldığında daha az bir getiri sağlaması beklenen malları sık sık atıl hale getirdiği de doğrudur. Buradaki fark atıl sermaye mallarının daima üreticilerin daha önce yaptıkları ***yanlışın*** sonucu olmasıdır, çünkü eğer bugünkü olayların hepsi –talepler, fiyatlar, arzlar- bütün üreticiler tarafından doğru olarak tahmin edilmiş olsaydı, böyle bir istihdamsızlık (iddleness) gerekli olmayacaktı. Fakat yanılış her zaman talihsizlik olmasına rağmen, kazanç getirmeyen sermayenin boş tutulması izlenecek en iyi yoldur; bu, öngörü kusursuz olsaydı elde edilmiş olacak durumdan ***değil***, ***mevcut*** durumdan azami derecede yararlanmak demektir. Tabiî, muntazaman dönen ekonomide, asla atıl sermaye malları olmayacaktır; sadece atıl emek ve atıl toprak olacaktır (boş zamanın parasal gelire gönüllü olarak tercih edilmesi

ölçüsünde). Hiçbir durumda tam "tekelci" alıkoyma davranışının teşhisini yapmak mümkün değildir.

Bir tekel fiyatı rekabetçi bir fiyattan ayırt etmek için benzer bir kriter önerisi şu şekilde açıklanmıştır: Rekabetçi durumda, marjinal faktör kira üretmez; ancak, tekel-fiyat durumunda, tekelleşmiş faktörün kullanımı kısıtlanır, böylece onun marjinal kullanımı *elbette* bir kira kazancı getirir. Öncelikle, her faktörün, rekabetçi durumda kira getir*me*yinceye kadar daima çalıştırılacağını söylemenin bir nedeni olmadığı cevabını verebiliriz. Aksine, her faktör sıfır ürün değil, *azalan* fakat pozitif marjinal ürün bölgesinde çalıştırılır. Gerçekten de yukarıda gösterdiğimiz gibi, eğer bir faktörün bir biriminin ürün değeri sıfır olursa, o hiç kullanılmayacaktır. Bir faktörün her birimi bir ürün değeri sağladığı için kullanılmıştır; diğer türlü o birim, üretimde kullanılmış olmazdı. Ve eğer o bir ürün değeri sağlarsa, gelir olarak kendi iskonto edilmiş marjinal ürün değerini kazanacaktır.

Ayrıca, bu kriterin tekelleşmiş bir emek faktörüne asla uygulanamayacağı açıktır. Hangi emek faktörü rekabetçi bir piyasada *sıfır* bir ücret kazanır? Fakat çok sayıda tekelleşmiş (tanım 1) faktör emek faktörüdür –mesela marka isimleri, müstesna hizmetler, işletmede karar alma-kabiliyeti, vs. Toprak emekten daha boldur ve bu nedenle bazı topraklar boş olacak ve sıfır kira elde edecektir. Bununla birlikte, burada bile, sıfır kira kazanan sadece marjinal *altı* topraklardır; kullanımdaki *marjinal* topraklar küçük de olsa *bir* kira elde eder.

Üstelik marjinal toprakların sıfır kira elde ettiği doğru olsa bile, bu bizim tartışmamızla ilgisiz olacaktır. O, sadece daha üretken topraklarla karşılaştırıldığında, "daha yoksul" ya da "düşük" topraklara uygulanacaktır. Fakat bir tekel ya da rekabetçi fiyat kriteri *farklı* kalitedeki faktörlere *değil*, fakat homojen faktörlere uygulanmalıdır. Tekel-fiyat problemi geniş bir kategori (toprak) içinde çeşitli farklı faktörlerin arzıyla *değil*, *bir* homojen faktör birimleri arzıyla ilgili bir konudur. Bu durumda, belirtmiş olduğumuz gibi, her faktör azalan bir bölgede sıfır değil, bir ürün değeri kazanacaktır.[54]

---

[54] Tükenebilir doğal kaynaklar durumunda, *herhangi bir* kullanım tahsisi mutlaka kaynağın bir miktarının bugün kullanımını (kaynak homojen olarak değerlendirilse bile) ve geriye kalan kısmın gelecek kullanıma tahsis için "alıkonmasını" içerir. Fakat kavramsal olarak böyle bir alıkoymayı "tekelci" alıkoymadan ayırt etmenin ve dolayısıyla bir "tekel fiyat"tan bahsetmenin imkânı yoktur.

"Rekabetçi" durumda, kullanımdaki bütün faktörler bir kira kazanacağı için, yine "rekabetçi fiyatı" bir "tekel" fiyattan ayırt etmenin bir temeli olmayacaktır.

Bir rekabetçi fiyat ile bir tekel fiyat arasında ayrım yapmaya yönelik çok yaygın diğer bir teşebbüs güya "marjinal-maliyet fiyatlandırması" idealine dayalıdır. Fiyatları marjinal maliyete eşit belirleme başarısızlığı bir "tekel" davranışı örneği olarak değerlendirilir. Bu analizde birkaç vahim hata vardır. Öncelikle, aşağıda daha ayrıntılı göreceğimiz gibi, hipotetik bir durumu -ki burada bir firmanın hasılasının talep eğrisi sonsuz esnekliğe sahiptir- temsil eden "tam rekabet" diye bir şeyin *olması mümkün değildir*. Sadece bu hayal aleminde, dengede fiyat marjinal maliyete pekâlâ eşit olur. Başka türlü, marjinal maliyet ERE'de "marjinal gelir"e, yani muayyen bir maliyet artışının firmaya sağlayacağı gelire eşit olur. (Sadece eğer talep eğrisi tam esnek olsaydı marjinal gelir "ortalama gelir", veya fiyat anlamına gelirdi). Marjinal maliyet *bütün* durumlarda marjinal gelire eşit olma eğilimine sahip olacağından, yine "rekabetçi" durumları "tekelci" durumlardan ayırt etmenin bir yolu bulunmamaktadır.

İkinci olarak, bu eşitlik sadece rekabetten *doğan* bir *temayül*dür; rekabetin bir *önkoşulu* değildir. O, piyasa ekonomisinin daima ona doğru meylettiği, ancak asla ulaşamadığı ERE dengesinin bir özelliğidir. Çok sayıda iktisatçının yapmış olduğu gibi, onu gerçek dünya için bir "refah ideali", mevcut koşulların tartıldığı/ölçüldüğü bir ideal olarak yüceltmek, bizzat ekonominin ve piyasanın doğasını tepeden tırnağa yanlış idrak etmek demektir.

Üçüncü olarak, firmaların marjinal-maliyet mütalaalarının rehberliğinden bilinçli olarak sürekli kaçınması için bir neden yoktur. Onların maksimum net geliri hedeflemeleri onunla ilgili olacaktır. Fakat basit, belirli bir "marjinal maliyet" yoktur, çünkü yukarıda görmüş olduğumuz gibi, mevcut teori tarafından varsayıldığı şekilde, teşhis edilebilir bir "kısa-dönem" zaman dilimi yoktur. Firma faktörlerin kullanımı ve yatırım için bir değişken zaman dönemleri topluluğuyla karşı karşıyadır ve onun fiyatlandırılması ve üretim kararları, dikkate alınan müstakbel zaman dönemine bağlıdır. Firma yeni bir makine mi satın alıyor, yoksa stoklarda bekletilen eski üretimi mi satıyor? Marjinal maliyet mütalaaları bu iki durumda farklılaşacaktır.

Açıktır ki bir firma tarafından rekabetçi ya da tekelci davranışı ayırt etmek imkânsızdır. Bir kartel örneğinde tekel fiyattan bahsetmek daha da

imkânsızdır. Öncelikle, bir kartel, gelecek dönem için kendi üretim miktarını peşinen belirlediği zaman, tek firma ile ***tam olarak aynı*** pozisyondadır: o, kendi üretim miktarını, parasal kazançlarını maksimize edeceğine inandığı noktada belirler. Bir kere daha bir tekel fiyatı bir rekabetçi ya da bir rekabet altı fiyattan ayırt etmenin bir yolu yoktur.

Dahası bir ortaklık ya da şirket kurmak için bir kartel ile bir merger arasında, veya parasal varlıklara sahip bir üreticiler mergeriyle daha önceden mevcut sermaye varlıklarına sahip bir üreticiler mergeri arasında esaslı bir farkın olmadığını görmüştük. Literatürde hâlâ karşılaşılan, bir ***firma***yı ***tek*** bir bireysel girişimci ya da üreticiyle tanımlama geleneğinin bir sonucu olarak, biz mevcut çok sayıda firmanın, parasal varlıkların gönüllü olarak birleştirilmesi yoluyla oluşturulduğunu görmezlikten gelme eğilimdeyiz. Benzerliğin daha ayrıntılı olarak izini sürmek için, A firmasının kendi üretimini büyütmek istediğini varsayalım. Onun yeni toprak satın alması ve yeni bir tesis inşa etmesiyle başka bir firma tarafından sahip olunan eski bir tesisi satın alması arasında esaslı bir fark var mıdır? Fakat ikinci durum, eğer tesis, B firmasının bütün varlıklarını oluşturuyorsa, aslında iki firmanın bir birleşmesini kapsayacaktır. Üretken sistemin çeşitli parçalarındaki bağımsızlık derecesi ya da merger/birleşme derecesi tamamen ilgili üreticiler için en kazançlı metoda bağlı olacaktır. Bu yine tüketicilere en hizmet edebilir metot olacaktır. Ve bir kartel, bir merger, ve bir büyük firma arasında ayrım yapmanın bir yolu yoktur.

Bu noktada, gerçek dünyadaki pür biçimiyle pratik olarak izole edilemeyen çok sayıda faydalı, gerçekten vazgeçilmez teorik kavramın olduğu itirazı yapılabilir. Böylece faiz oranı, pratikte, kârlardan tam/kesin olarak ayrılabilir değildir ve faiz oranının çeşitli bileşenleri pratikte ayrılabilir değildir, fakat onları analizle ayırmak mümkündür. Fakat bu kavramların ***her biri diğerinin bağımsızlığı ve incelenmekte olan karmaşık gerçekliği açısından tanımlanabilir***. Böylece pür faiz oranı pratikte asla mevcut olmayabilir, fakat piyasa faiz oranı teorik olarak kendi bileşenleri içinde analiz edilebilir: pür faiz oranı, fiyat beklentisi unsuru ve risk unsuru. Onlar, bu unsurlardan her birinin kompleks piyasa-faiz oranından ***bağımsız olarak tanımlanabilir*** olması ve ***üstelik bağımsız olarak praxeology'nin aksiyomlarından türetilebilir*** olması nedeniyle bu şekilde analiz edilebilirler. Pür faiz oranının mevcudiyeti ve belirlenmesi insan davranışının, zaman tercihinin vs. ilkelerinden tam manasıyla türetilebilirdir. O zaman, bu unsurlardan her birine bizzat somut piyasa faiz oranı bakımından önsel olarak (*a priori*) ulaşılır ve onlar insan davranışı hakkında önceden ihdas edilmiş gerçeklerden türetilir.

Bütün bu durumlarda, unsurlar, bağımsız olarak yerleşik teorik kriterler vasıtasıyla tanımlanabilir. Bununla birlikte, bu örnekte, görmüş olduğumuz gibi, *bir "tekel fiyatı" bir "rekabetçi fiyat"tan tarif ve ayırt edebileceğimiz bağımsız bir yol* mevcut değildir. Bu ayrımın çerçevesini belirlemede bize yol gösterecek elde edilebilir bir ön kural yoktur. Tekel fiyatın, talebin görüntüsünün rekabetçi fiyatın üstünde inelastik olduğu zaman oluştuğunu söylemek, bize hiçbir şey anlatmaz, çünkü biz "rekabetçi fiyatı" bağımsız olarak tanımlama imkânına sahip değiliz.

Tekrar etmek gerekirse, iktisat teorisinin diğer alanlarında görünüşe göre teşhis edilemez olan unsurlar, bağımsız olarak insan davranışının aksiyomlarından türetilebilirdir. Zaman tercihi, belirsizlik, satın alma gücündeki değişmeler vs. hepsi bağımsız olarak ön muhakeme ile yerleştirilebilir, ve onlar arasındaki karşılıklı ilişkiler zihinsel yapılar yöntemiyle analiz edilebilir. Muntazaman dönen ekonomi, bizim davranış istikameti analizimiz vasıtasıyla piyasanın durmadan hareket eden hedefi olarak görülebilir. Fakat burada, insan davranışının ön analizinden bildiğimiz şeyin tamamı şudur: bireyler piyasada, faktörleri satmak ve satın almak, onları ürünlere dönüştürmek ve mamullerin başkalarına –en sonunda nihai tüketicilere– satışını beklemek için birlikte-işlerler; ve faktörler satılır ve girişimciler kendi ürününün satışından parasal gelir elde etmek için üretimi üstlenirler. Özgül bir şahsın muayyen bir maldan ya da hizmetten ne kadar üreteceği, diğer ruhsal değerlendirmeler sabit iken, onun en büyük parasal gelire dair beklentileri tarafından belirlenir. Fakat bu davranış analizinde hiçbir yerde sözde bir "kısıtlayıcı" davranışı kısıtlayıcı olmayan bir davranıştan kavramsal olarak ayırmak mümkün değildir, ve yine hiçbir yerde herhangi bir şekilde *serbest-piyasa fiyat*ından farklılaşan bir "rekabetçi fiyat" tanımı yapmak söz konusu değildir. Benzer şekilde, kavramsal olarak "tekel fiyatı" *serbest-piyasa fiyat*ından ayırt etmenin bir yolu yoktur. Fakat eğer bir kavram muhtemel bir gerçeklik zeminine sahip değilse, o zaman o, anlamlı olmayan, boş ve aldatıcı bir kavramdır. Serbest piyasada bir "tekel fiyatı" bir "rekabetçi fiyat"tan ya da "rekabet altı bir fiyattan" ayırt etmek ya da herhangi bir değişikliği birinden diğerine yönelen bir hareket olarak saptamak imkânsızdır. Bu tür ayrımlar yapmak için hiçbir kriter bulunamaz. Dolayısıyla rekabetçi fiyattan ayırt edilmiş bir tekel fiyat kavramı savunulamazdır. Biz sadece *serbest-piyasa fiyat*ından bahsedebiliriz.

Böylece biz sadece "tekel fiyat"la ilgili "yanlış" hiçbir şeyin olmadığı değil, fakat aynı zamanda bu yekpare kavramın anlamsız olduğu sonucuna da ulaşıyoruz. Müstesna bir malın ya da hizmetin tek bir sahibi anlamında

(tanım 1) epey bir "tekel" vardır. Fakat bunun elverişsiz bir terim olduğunu ve ayrıca catallactic (parasal mübadele yönüyle) ehemmiyete sahip olmadığını görmüştük. Bir "tekel" sadece eğer bir monopol fiyata yol açsaydı önemli olurdu, ve biz piyasada bir tekel fiyat ya da bir rekabetçi fiyat diye bir şeyin olmadığını görmüştük. Sadece "serbest-piyasa fiyatı" vardır.

E. Tekel Fiyat Yanılgısı Teorisinde Bazı Problemler

(1) Mevki Tekeli

Bir ***mevki tekeli*** durumunda, bir tekel fiyatın bir serbest piyasadaki rekabetçi fiyattan ayırt edile*bile*ceği itirazı yapılabilir. Çimento örneğini ele alalım. Diyelim ki Rochester'da yaşayan çimento üreticileri vardır. Rochester'daki bir çimento firması rekabetçi olarak ton başına X gram altınlık bir fabrika fiyatı koyabilir. En yakın rakip Albany'de yerleşiktir, ve Albany'den Rochester'a navlun masrafları ton başına 3 gram altındır. O zaman Rochester firması Rochester tüketicilerinden ton başına $(X + 2)$ gram altın elde etmek için kendi fiyatını artırabilir. Onun mevki avantajı kendine bir tekel verir mi, ve bu daha yüksek fiyat bir tekel fiyat değil midir?

İlk önce, yukarıda gördüğümüz gibi, dikkate almamız gereken mal tüketicilerin elindeki maldır. Rochester firması mevki olarak Rochester piyasası için üstündür; Albany firmasının rekabet edememesi nedeniyle Rochester firması suçlanamaz. Mevki de bir üretim faktörüdür. Dahası başka bir firma, eğer isteseydi, rekabet etmek için bizzat Rochester'da kurulabilirdi.

Bununla birlikte, mevki-tekeli teorisyenlerine karşı cömert olalım ve bir anlamda (tanım 1) herhangi bir malın ya da hizmetin ***bütün*** bireysel satıcılarının bu tekelden yararlanıldığını kabul edelim. Bu, insan davranışına, ve aslında ***bir şeyin bir zamanda sadece bir yerde olabileceği*** temel gerçeğine ait ebedi kanundan dolayıdır. Beşinci Caddedeki perakende bakkal ***o cadde için*** bakkallık eşyanın satışı üzerinde bir tekel elde eder; Dördüncü Caddedeki bakkal ***kendi caddesi*** için bakkallık hizmetinde bir tekelden yararlanır vs. Bütün grubun aynı blokta bir arada toplandığı dükkanlar durumunda, mesela radyo dükkanları gibi, her radyo dükkanı sahibinin, orada bir mevki tekeli icra ettiği birkaç adımlık bir kaldırım yine vardır. Kabiliyetin kişiye has olması gibi, mevki de bir firmaya ya da tesise özgüdür.

Bu mevki unsurunun piyasada herhangi bir önem kazanıp kazanmayacağı tüketici talebinin görüntüsüne ve o somut durumda her satıcı için hangi politikanın en kârlı olduğuna bağlıdır. Mesela, bazı durumlarda, bir

bakkal kendi malları için sahip olduğu blok tekelinden dolayı başkasından daha yüksek fiyatlar koyabilir. Bu takdirde, onun "Beşinci Caddede elde edilebilir yumurta" malı üzerindeki tekeli, kendi bloğundaki tüketiciler için o şekilde bir önem kazanmıştır ki, bakkal onlara Dördüncü Caddedeki bakkaldan daha yüksek bir fiyat koyabilir ve buna rağmen onlar onun müşterisi olmaya devam edebilir. Diğer durumlarda, o bunu yapamaz, çünkü müşterilerinin büyük kısmı eğer ikincinin fiyatları daha düşük ise komşu bakkaldan dolayı kendisini terk edeceklerdir.

Şimdi, bir mal eğer tüketiciler onun birimlerini aynı biçimde değerlendiriyorsa homojendir. Eğer bu koşul varsa, onun birimleri piyasada tekdüze bir fiyat karşılığında satılacak (ya da hızlıca tekdüze bir fiyatla satılmaya meyledecektir). Şimdi, eğer çeşitli bakkallar tekdüze bir fiyata bağlı kalmak zorundaysa, o zaman mevki tekeli yok*tur*.

Fakat ya Dördüncü Caddedeki bakkalın rakibinden daha yüksek bir fiyat koya*bil*diği durum için ne söylemek gerekir? Biz burada açık bir teşhis edilebilir tekel fiyat durumuna sahip değil miyiz? Aynı mallara rakibinden daha yüksek fiyat koyabilen Beşinci Caddedeki bakkalın, kendi ürünlerine ait talep eğrisinin, "rekabetçi fiyat"ın (komşusu tarafından konan fiyata eşit olarak alınan rekabetçi fiyatın) üzerindeki belli bir aralık için inelastik olduğunu keşfettiği söylenemez mi? Bu davranışta "tüketici egemenliğinin ihlali" olmadığını idrak etsek bile, o kendi tüketici-müşterilerinin muayyen zevklerinden kaynaklandığı için, bunu söyleyemez miyiz? Cevap vurgulu bir *Hayır*dır. Nedeni ise iktisatçının bir malı fiziki bir nesneyle asla eş tutamayacağıdır. Bir ***malın*** bir homojen birimler arzına bölünebilir olan bir şeyin miktarı olduğunu hatırlayalım. Ve bu homojenliğin onun fiziki kompozisyonunda ***değil***, tüketim yapan halkın zihinlerinde olması gerektiğini tekrarlayalım. Eğer bir kafeteryada tüketilen malt edilmiş bir süt tüketicilerin zihinlerinde moda bir restorandaki malt edilmiş sütle aynı mal ise, o zaman malt edilmiş sütün fiyatı her iki yerde aynı olacaktır. Öte yandan, tüketicinin sadece fiziki malı değil, ***fakat*** onun ismi, ambalajı ve tüketildiği ortam dahil, ***bir şeyin bütün özelliklerini*** satın aldığını görmüştük. Eğer tüketicilerin ekserisi kafeteryada tüketilen gıda ile restoranda tüketilen gıda arasında, bir ortamda diğerinden daha yüksek fiyat konulabilecek derecede farklılaştırma yaparsa, o zaman gıda her bir durumda farklı bir mal***dır***. Restoranda tüketilen malt edilmiş süt tüketicilerin önemli bir kısmı için kafeteryada tüketilen malt edilmiş sütten ***farklı bir mal*** haline gelir. Tüketicilerin azınlık bir kısmının bazı markaları "gerçekten" aynı mal gibi gördüğü durumlar da bile, aynı şey marka isimleri için geçerlidir. Tüketicilerin bü-

yük kısmı onları farklı mal olarak gördüğü müddetçe, onlar farklı mallar*dır*, ve onların fiyatları farklı olacaktır. Benzer şekilde, mallar fiziki olarak farklılaşabilir, fakat onlar tüketiciler tarafından aynı görüldüğü sürece, aynı mallar*dır*.[55]

Aynı analiz mevki durumuna uygulanır. Beşinci Cadde tüketicileri Beşinci Caddedeki bakkallık eşyaları Dördüncü Caddedeki bakkallıklardan kâfi derecede daha iyi mal olarak gördüğü, bu nedenle ilave bir mesafeyi yürümekten ziyade daha fazla ödeme yapmayı istedikleri yerde, ***ikisi farklı mallar haline gelecektir***. Mevki durumunda, ikisinin daima farklı mallar olması yönünde bir eğilim olacaktır, fakat çok sıklıkla bu, piyasada önemli olmayacaktır. Çünkü bir tüketici bu blokta elde edilebilir olan bakkallıkları bitişikteki blokta elde edilebilir bakkallıklara tercih edebilir ve neredeyse her zaman tercih edecektir, fakat sık sık bu tercih birinci mallar için daha yüksek bir fiyatın üstesinden gelmeye *yeterli olmaya*caktır. Eğer tüketicilerin büyükçe bir kısmı daha yüksek bir fiyatta ikinci mala kayarsa, ***ikisi, piyasada aynı mal olacaktır***. Ve bizim ilgilendiğimiz şey bizzat önemsiz pür değerlendirmeler değil, piyasadaki davranış, gerçek davranıştır. Praxeology'de biz sadece bizzat tercihlerle değil, *gerçek seçimler*le neticelenen ve dolayısıyla onlarla açığa çıkan tercihlerle ilgileniyoruz.

Bir mal piyasada tüketici tercihinden ayrı olarak öyle bağımsız biçimde kabul ettirilemez. Beşinci Caddedeki bakkallıklar Dördüncü Caddedeki bakkallıklardan Beşinci Cadde tüketicileri için fiyat itibariyle daha yüksek olabilir. Eğer öyleyse, bu birincinin tüketiciler için farklı bir mal olmasından dolayı böyle olacaktır. Aynı şekilde, Rochester çimentosu Rochester tüketicileri için *Albany'deki* Albany çimentosundan daha pahalı olabilir, fakat ikisi kendi mevki farkları nedeniyle farklı mallardır. Ve Rochester ya da Beşinci Caddedeki fiyatın bir "tekel fiyat" mı yoksa "rekabetçi fiyat" mı olduğunu belirlemenin ya da "rekabetçi fiyat" olabilecek şeyi belirlemenin yolu yoktur. O elbette ki başka yerde başka bir firma tarafından konmuş fiyat olamaz, çünkü bu fiyatlar gerçekte iki farklı mala aittir. Sitelerin/sahaların basit mevki gelirini onların sözde "tekel" gelirinden ayırt etmemizi sağlayacak teorik bir kriter mevcut değildir.

Herhangi bir mevkisel tekel fiyatı teorisini terk etmek için başka bir neden daha vardır. Eğer bütün siteler/sahalar mevkisel değer itibariyle tam spesifik iseler, onların bir "tekel kira" kazandıkları ifadesinin bir manası

---

[55] Bkz., Abbott'a gönderme, yukarıda 28. not., *Quality and Competition*.

yoktur. Çünkü tekel fiyat, teoriye göre, sadece bir malın daha az bir kısmının satılmasıyla ve böylece daha yüksek bir fiyatın hüküm sürmesiyle oluşabilir. Fakat bir sahanın ***bütün*** mevkisel özellikleri kalite yönüyle farklıdır, çünkü onlar mevki itibariyle farklıdır, ve dolayısıyla bir sahanın ***bir kısmı*** için satışların kısıtlanması söz konusu olamaz. Bir site/saha ya üretimdedir, ya da atıldır. Fakat atıl sahalar mevki yönüyle mutlaka kullanımdaki sahalardan farklılaşırlar ve dolayısıyla onlar ***kendi verimlilik değerleri düşük olduğu için*** atıldır. Onlar belli bir homojen arzın kısımlarını "tekelci olarak" alıkoymaktan dolayı değil, marjinal altı oldukları için atıldır.

Şu halde, mevkisel-tekel-fiyat teorisyeni hangi yöne dönerse dönsün çürütülmektedir. Eğer o sınırlı bir mevki tekeli görüşünü (tanım 1 anlamında) benimser ve onu Rochester'a karşı Albany gibi örneklere has tutarsa, tekel fiyat için asla bir kriter ihdas etmez, çünkü başka bir firma birinci firmanın kazanabileceği bir mevki kârını çekip almak için, ya fiilen ya da potansiyel olarak Rochester'a girebilir. Onun fiyatları rakiplerininkiyle mukayese edilemez, çünkü onlar farklı mallar satmaktadır. Eğer bu teoriysen kapsamlı bir mevki tekeli görüşünü –ki bu, her mevkiin diğer mevkiden mutlaka farklı olduğunu dikkate alacaktır- kabul ederse ve birkaç adım uzak mevkileri karşılaştırırsa, o zaman "tekel fiyat"tan bahsetmenin hiç anlamı yoktur, çünkü (*a*) bir mevkideki bir ürünün fiyatı bir diğeriyle tam olarak karşılaştırılamaz, çünkü onlar farklı mallardır, ve (*b*) her site/saha mevki niteliği yönüyle farklıdır, ve dolayısıyla hiçbir site/saha kavramsal olarak farklı homojen birimlere bölünemez –bazıları satılacak ve bazıları piyasadan alıkonacaktır. Her site haddi zatında bir birimdir. Fakat böyle bir paylaştırma bir tekel-fiyat teorisinin kurulması için gereklidir.

(2) Doğal Tekel

"Tekel" eleştirmenlerinin favori bir hedefi "rekabetin doğal olarak mümkün/elverişli olmadığı" "doğal tekel" ya da "kamu hizmetleri" denilen şeydir. Tipik olarak belirtilen bir örnek bir şehrin su arzıdır. Bir şehre hizmet için sadece bir su şirketinin var olmasının teknolojik olarak uygun olduğu düşünülür. Dolayısıyla diğer hiçbir firma rekabete güç yetiremez, ve bu kamu hizmeti aracılığıyla tekel fiyatlandırmaya engel olmak için özel müdahaleye gerek olduğu iddia edilir.

Öncelikle, böyle bir "sınırlı-alanı olan tekel" sadece bir alanda bir firmanın kârlı olabildiği bir durumdur. Herhangi bir üretim alanında kaç tane firmanın kârlı olacağı kurumsal bir sorundur ve tüketici talebinin derecesi, satılan ürünün tipi, süreçlerin fiziki verimliliği, faktörlerin arzı ve fi-

yatlandırılması, girişimcilerin tahmini vs. gibi somut verilere bağlıdır. Mekansal sınırlamalar önemsiz olabilir; bakkallar örneğinde olduğu gibi, mekansal sınırlar sadece "tekellerin" en darına –satıcının sahip olduğu kaldırım parçası üzerindeki tekel- imkân verebilir. Öte yandan, koşullar, endüstride sadece bir firmanın uygun olabildiği bir çerçeveye sahip bulunabilir. Fakat bunun konuyla ilgili olmadığını görmüştük; tekel fiyata ulaşılmadığı müddetçe, "tekel" anlamsız bir adlandırmadır, ve bir kere daha, mala yüklenen fiyatın bir "tekel fiyat" olup olmadığını belirlemenin bir yolu yoktur. Ve bu yurt çapında bir telefon firması, yerel bir su şirketi, veya seçkin bir beysbol oyuncusu vs. dahil, ***bütün*** koşullara uygulanır. Bütün bu şahıslar ya da firmalar kendi "endüstri"leri içinde "tekel" olacaklardır. Ve bütün bu durumlarda, "tekel fiyat" ile "rekabetçi fiyat" arasındaki ayrışma yine aldatıcı bir şeydir. Dahası, bizim "kamu hizmetleri" için ayrı bir cepheyi korumamıza ve onları özel bir tacize tâbi tutmamıza imkân veren rasyonel temeller yoktur. Bir "kamu hizmeti" endüstrisi kavramsal olarak diğer bir endüstriden farklı değildir, ve yine belli endüstrilere "kamu hizmeti elbisesi giydirilmesini", diğerlerine ise giydirilmemesini düzenleyebileceğimiz keyfi olmayan bir metot yoktur.[56]

Dolayısıyla, serbest piyasada kavramsal olarak bir "rekabetçi fiyat"tan ayırt edilen bir "tekel fiyat" hiçbir surette olamaz. Serbest piyasada ***bütün*** fiyatlar rekabetçidir.[57]

---

[56] "Doğal tekel" doktrininin elektrik sanayine uygulanması hakkında, *bkz.*, Dean Russell, *The TVA Idea* (Irvington-on-Hudson, N.Y.: Foundation for Economic Education, 1949), s. 79–85. Kamu hizmetlerinin regülasyonuna dair mükemmel bir tartışma için, *bkz.*, Dewing, *Financial Policy of Corporations*, I, 308–68.

[57] Mises'e *bakınız*:

> Fiyatlar bir piyasa fenomenidir... Onlar bir piyasa toplumu üyelerinin aksiyonlarının ve reaksiyonlarının, belli bir piyasa verileri topluluğunun bileşkesidir. Eğer onların determinantlarının bazıları farklı olmuş olsaydı, fiyatlar ne olurdu diye düşünmek boş bir şeydir... Fiyatların ne olması gerektiği üzerinde düşünmek de daha az boş bir şey değildir. Herkes, eğer satın almak istediği şeylerin fiyatı düşerse ve satmak istediği şeylerin fiyatları yükselirse hoşnut olacaktır.... Piyasada belirlenmiş bir fiyat, faaliyet gören güçlerin, yani arz ve talebin etkileşiminin zorunlu bir sonucudur. Bu fiyatı yaratan piyasa durumu ne olursa olsun, onunla bağlantılı fiyat daima yeterli, orijinal ve gerçektir. Eğer daha yüksek bir fiyat önermeye hazır bir teklif sahibi ortaya çıkmazsa, fiyatın daha yüksek olması mümkün değildir, ve daha düşük bir fiyatla teslime hazır bir satıcı çıkmazsa bu kez daha düşük olması

4. İşçi Sendikaları

A. Kısıtlayıcı Emek Fiyatlandırması

İşçi sendikalarının, serbest piyasada daha yüksek ücret oranları dayatarak, teşhisi mümkün tekel fiyatlara ulaştığı iddia edilebilir. Çünkü burada tezat teşkil eden iki *teşhis edilebilir* durum mevcuttur: (*a*) bireylerin kendi emek hizmetlerini bizzat sattıkları yer; ile (*b*) onların, kendi emekleri için yine kendi adlarına pazarlık eden sendikanın üyesi oldukları yer. Üstelik başarılı olmak için, karteller tüketiciye hizmet etmede ekonomik olarak daha etkin olmak zorundadırlar, ancak sendikalar için böyle bir haklı nedene rastlanamayacağı açıktır. Çalışan daima bireysel emek sahibi olduğu için ve organizasyondaki etkinlik bu görev nedeniyle istihdam edilmiş yönetimden gelmediği için, sendikaların kurulması bir bireyin çalışmasının verimliliğini *asla* iyileştirmez.

Bir sendikanın teşhis edilebilir bir durum sağladığı doğrudur. Ancak, bir sendika ücret oranını sürekli bir tekel fiyat diye isimlendirmek doğru *değil*dir.[58] Çünkü tekelcinin karakteristiği onun tam olarak bir faktörü ya da malı tekelleştirmesidir. Bir tekel fiyat elde etmek için, o kendi arzının sadece bir bölümünü satar ve diğer bölümünü satıştan *alıkoyar*, çünkü daha

---

mümkün değildir. Sadece satın almaya ya da satmaya hazır bu tür insanların meydana çıkışı fiyatları değiştirebilir. İktisat ... herhangi bir kimseye, alıcıların ve satıcıların etkileşimiyle piyasada oluşandan farklı, "doğru" bir fiyat hesaplama imkânı sağlayan formüller geliştirmez... Bu aynı zamanda tekel fiyatlara da gönderme yapar... *Sözde "yerinde inceleme" ve masa başı spekülasyon (armchair speculation) arz ve talebin eşit hale geleceği başka bir fiyat keşfedemez*. Sınırlı-alana sahip kamu hizmetleri tekeli için tatmin edici bir çözüm bulmaya yönelik bütün deneylerin başarısızlığı bu gerçeği açıkça kanıtlamaktadır. (Mises, *Human Action*, s. 392–94; italikler eklenmiştir).

[58] Sendikaların "tekel ücret oranları"yla ilgili genel konuşmalarındaki yanlışa ilk işaret eden kişi Profesör Mises'ti. Onun *Human Action*, s. 373–74'deki muhteşem müzakeresine *bakınız*. *Keza bkz.*, P. Ford, *The Economics of Collective Bargaining* (Oxford: Basil Blackwell, 1958), s. 35–40. Ford aynı zamanda son/yeni "Şikago Okulu" tarafından öne sürülen, sendikaların emeğin satıcıları gibi bir hizmet icra ettikleri tezini de çürütmektedir:

> Fakat bir sendika bizzat ne üretim yapar ne mal, ne emek satar ne de onun karşılığında bir ödeme elde eder... Sendika, bireysel üyelerinin kendi hizmetlerini bireysel işverenlere satmasına izin verilen ücretleri ve diğer koşulları belirleyen... diye daha münasip şekilde tanımlanabilir. (*Ibid.*, s. 36).

düşük bir miktar satmak inelastik bir talep eğrisi üzerinde fiyatı yükseltir. Bununla birlikte, serbest bir toplumda emeğin müstesna karakteristiği onu tekelleştirmenin ***mümkün olmamasıdır***. Her birey kendinin-sahibidir ve ona başka birey ya da grup tarafından sahip olunamaz. Dolayısıyla, emek sahasında hiçbir insan ya da grup toplam arza sahip olamaz ve onun bir kısmını piyasadan çekemez. Her insan kendi kendinin sahibidir.

Bir tekelcinin ürününün toplam arzına *P* diyelim. O, *P-W* tekel fiyatını elde etmek için *W* birimlerini alıkoyarsa, onun *P-W* den elde ettiği gelir artışı, kendisi için *W* yi satmamakla uğrayacağı gelir kaybını karşılamaktan daha büyük olmalıdır. Bir tekelcinin davranışı alıkonan arzdan sağlanan gelir kaybıyla daima sınırlandırılır. Fakat işçi sendikaları halinde, bu sınırlama geçerli olmaz. Her insan kendinin sahibi olduğu için, "alıkoyma yapmış" satıcılar gelir artışı elde edenlerden ***farklı insanlar***dır. Eğer bir sendika, şu veya bu şekilde, kendi üyelerinin bireysel satışlarla hakim olabileceklerinden daha yüksek bir fiyata ulaşırsa, onun davranışına "alıkonulmuş" emek sahiplerinin uğradığı gelir kaybı tarafından engel olun***maz***. Bir sendika daha yüksek ücrete ulaşırsa, bazı emek sahipleri daha yüksek fiyat kazanır, ancak diğerleri piyasanın dışında kalır ve elde etmiş olacakları geliri kaybeder. Böyle bir daha yüksek fiyat (ücret) ***kısıtlayıcı fiyat*** olarak isimlendirilir.

Kısıtlayıcı bir fiyat, anlamlı herhangi bir kritere göre, bir "tekel fiyat"tan "daha kötü"dür. Kısıtlayıcı sendika dışarıda kalan emek sahipleri adına kaygılanmadığı ve böyle bir dışlamadan gelir kaybına uğramadığı için, kısıtlayıcı davranışa emek talep eğrisinin esnekliği tarafından engel olunmaz. Çünkü sendikalar sadece ***çalışan*** üyelerin, veya aslında, bizzat sendika bürokrasisinin net gelirini maksimize etmeye ihtiyaç duyar.[59]

[59] Bir tekel fiyattan ziyade bir kısıtlayıcı fiyata, şu sebepten dolayı ulaşılabilir: emek sahiplerinin sayısı bireysel bir çalışanın çalışma *saatleri*ndeki muhtemel değişmeye nazaran o şekilde önemlidir ki ikinci burada ihmal edilebilir. Ancak, eğer toplam emek arzı başlangıç itibariyle birkaç kişiyle sınırlı ise, o zaman konulan daha yüksek bir ücret oranı çalışır halde kalan işçilerden satın alınan saatlerin sayısını, belki de onlar için kârlı olmayan kısıtlayıcı bir fiyat sunacak kadar kısacaktır. Böyle bir durumda bir ***tekel*** fiyattan bahsetmek daha uygun olacaktır.

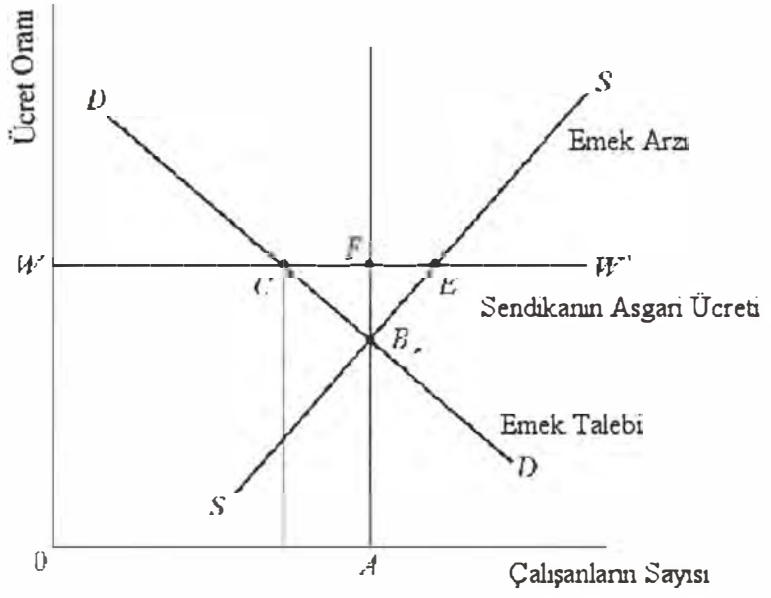

Şekil 69. Kısıtlayıcı Bir Ücret Oranının Oluşumu

Bir sendika kısıtlayıcı bir fiyata nasıl ulaşabilir? Şekil 69 bunu gösterecektir. Talep eğrisi bir endüstride bir emek faktörünün talep eğrisidir. *DD* endüstrideki emek talep eğrisi; *SS* ise arz eğrisidir. İki eğri yatay eksende çalışanların sayısıyla dikey eksende ücret oranını ilişkilendirir. Piyasa dengesinde, endüstride kendi emeğini teklif eden emek sahipleri arzı, *OA* çalışan sayısı ve *AB* ücret oranında, emek talebiyle kesişecektir. Şimdi varsayalım ki bu emek piyasasına bir sendika girer ve sendika, kendi üyelerinin *AB* den daha yüksek, mesela *OW* gibi bir ücret düzeyinde ısrar etmelerini kararlaştırır. Sendikanın yaptığı şey aslında, üyelerinin, bir minimum olarak onun altında bu endüstride çalışmayacakları belli bir ücret oranında ısrar etmektir.

Sendika kararının etkisi endüstri için elde edilebilir olan emek arz eğrisini, *E* noktasında *SS* eğrisi ile kesiştikten sonra yükselen *WW'* ücret oranında yatay bir şekilde kaydırmaktır. Bu endüstri için emeğin asgari rezerv fiyatı yükselmiştir ve yine bütün emek sahipleri için yükselmiştir, böylece artık daha ucuza çalışmaya istekli olanlardan daha düşük rezerv fiyatlara sahip çalışan olmaz. *WE* ye doğru değişen bir arz eğrisiyle birlikte, yeni denge noktası *B* yerine *C* olacaktır. İstihdam edilen çalışanların sayısı *WC* ve ücret oranı *OW* olacaktır.

Böylece sendika kısıtlayıcı bir ücret oranına ulaşmıştır. Ona, talep eğrisinin biçimi ne olursa olsun sadece onun düşmesine rıza gösterilerek ulaşılmıştır. Talep eğrisi bir faktörün azalan DMVP'sinden ve ürünün azalan marjinal faydasından dolayı düşer. Fakat bir fedakarlık yapılmıştır –spesifik olarak, şimdi istihdam edilen daha az işçi vardır, *CF* miktarı kadar. *Onlara ne olur?* Yerinden olmuş bu işçiler bu prosedürde ana kaybedenler durumundadır. Sendika geri kalan işçileri temsil ettiği için, tekelcinin yaptığı gibi, bizzat bu işçilerin akıbetiyle ilgilenmek zorunda değildir. En iyi ihtimalle, onlar endüstrideki –sendikalaşmamış- bir başka yere giderler (gayri spesifik bir faktör olduğu için, onlar bunu yapabilirler). Ancak, sıkıntı, işçilerin yeni endüstri için daha az uygun olmalarıdır. Onların artık sendikalaşmış sanayide bulunmuş olmaları bu sanayideki DMVP'lerinin, gitmeleri icab eden sanayidekine nazaran daha yüksek olduğu anlamına gelir; netice olarak onların ücret oranları şimdi daha düşüktür. Üstelik onların diğer sanayiye girişleri halihazırda orada bulunan işçilerin ücret oranlarını da düşürür.

Sonuç olarak, en iyi ihtimalle, bir sendika kendi üyeleri için sadece ekonomideki diğer bütün çalışanların ücret oranlarını düşürme pahasına daha yüksek, kısıtlayıcı bir ücret oranı elde edebilir. Ekonomide üretim çabalarında da sapma/bozulma olur. Fakat ayrıca, ekonomide sendika faaliyetinin kapsamı ve kısıtlayıcılık ne kadar büyük ise, işçilerin çalışmak için sendikalaşmamış sığınaklar bulmak amacıyla kendi mevkilerini ve mesleklerini değiştirmeleri o kadar zor olacaktır. Ve yerinden olmuş çalışanlar için temayül giderek kalıcı ya da yarı-kalıcı olarak işsiz kalmak, çalışmak istediği halde kısıtlanmamış istihdam fırsatları bulamamak yönünde olacaktır. Sendikacılığın kapsamı ne kadar büyük olursa, kalıcı bir işsizlik dalgası o kadar fazla gelişme eğiliminde olacaktır.

Sendikalar işinden olmuş çalışanların iş bulabildiği bütün kaçış yollarını tıkamak için, sendikasızlığın bütün "açık-kapılarını" mümkün olduğu kadar kapatmaya uğraşırlar. Bu, sendikasız düşük-ücretli emeğin, gayri adil rekabetin sona ermesi" olarak nitelendirilir. Evrensel bir sendika kontrolü ve kısıtlayıcılığı, sendika kısıtlamalarının derecesiyle orantılı biçimde daha da büyük hale gelen kalıcı bir kitle işsizliği manasını taşıyacaktır.

Sadece eski-tarz "meslek" sendikalarının, ki onlar kendi meslek grubunu bilinçli olarak sayıları nispeten az olan hayli vasıflı işlerle sınırlarlar, emek arzını kısıtlayabildiği yaygın bir efsanedir. Onlar genellikle, ticarete giren emek arzını kırpmak için sayısız aygıt ve katı üyelik standartları ileri sürerler. Şüphesiz ki emeğin bu direkt kısıtlanması geriye kalan işçiler için daha

yüksek ücret oranları elde etmeyi daha kolay hale getirir. Fakat yeni-tarz "endüstriyel" sendikaların, arzı kısıtlamadığına inanmak hayli yanlıştır. Onların bir endüstride mümkün olduğu kadar çok üyeyi hoş karşılaması kendi kısıtlayıcı politikalarını örtbas eder. Kritik nokta sendikaların, muayyen emek faktörü için sendikasız ulaşılmış olacak düzeyden daha yüksek bir asgari ücret oranında ısrar etmeleridir. Böyle yapmak suretiyle, Şekil 69'da gördüğümüz gibi, onlar işverenin istihdam edebildiği insan sayısını mutlaka azaltırlar. ***Bundan dolayı,*** onların politikasının neticesi emek arzını kısıtlamak olacaktır, ancak onlar aynı zamanda meslek sendikacılığının snop "aristokratlar"ının aksine, kendilerinin kapsayıcı ve demokratik olduklarını göstermelik bir tavırla iddia ederler.

Aslında endüstriyel sendikacılığın sonuçları meslek sendikacılığının sonuçlarına nazaran çok daha tahrip edicidir. Çünkü meslek sendikaları kapsam olarak küçük olmaları nedeniyle, sadece birkaç çalışanı yerinden ederler ve ücretlerini düşürürler. Daha büyük ve daha kapsayıcı olan endüstriyel sendikalar ise ücretleri baskı altına alırlar ve çalışanların büyük bir ölçekte yerinden olmalarına yol açarlar ve hatta daha önemlisi, kalıcı kitle işsizliğine neden olabilirler.[60]

Alenen kısıtlayıcı bir sendikanın daha serbest olandan daha az işsizliğe yol açacak olmasının başka bir nedeni vardır. Çünkü üyeliği kısıtlayan sendika, sendikaya katılması yasaklanmış sanayiye girme ümidindeki çalışanlara açık bir uyarı hizmeti yapar. Neticede, onlar hızla, iş bulunabilecek başka yerlere bakacaklardır. Ancak, sendikanın demokratik ve herkese açık olduğunu varsayalım. O zaman, onun faaliyetleri yukarıdaki grafikle tarif edilebilir; ve o kendi çalışan üyeleri için daha yüksek bir ücret oranı (*OW*) elde etmiştir. Fakat böyle bir ücret oranı, *SS* eğrisi üzerinde görülebildiği gibi, daha fazla çalışanı endüstriye çeker. Diğer bir deyimle, *OA* çalışanları endüstri tarafından önceki (sendikasız) ücrette (*AB*) istihdam edilmişken, şimdi sendika bir (*OW*) ücreti kazanmıştır. Bu ücrette, sadece *WC* çalışanları bu endüstride istihdam edilebilir. Fakat bu ücret aynı zamanda öncekinden ***daha fazla***, yani *WE* kadar çalışanı ***çeker***. Sonuçta, sadece *CF* kadar işçinin sendikanın kısıtlayıcı ücret oranından dolayı işsiz hale gelmesi yerine, daha fazlası –*CE*– endüstride işsiz kalacaktır.

Böylece açık bir sendika kapalı sendikanın bir erdemine sahip değildir – sendikalaşmış sanayiden kaynaklanan yerinden olmuş çalışanların hızla de-

[60] Krş., Mises, *Human Action*, s. 764.

fedilmesi. Aksine, o daha da fazla çalışanı endüstri*ye* çeker, böylece işsizlik miktarını ağırlaştırır ve şişirir. Piyasa işaretlerinin saptırılmış/bozulmuş olması nedeniyle, işçiler için, endüstride elde edilebilir iş olmadığını idrak etmek çok daha uzun zaman alacaktır. Ekonomide açık sendikaların kapsamı ne kadar büyükse ve onların kısıtlayıcı ücret oranlarıyla piyasa ücret oranları arasındaki farklılık ne kadar fazla ise, işsizlik problemi o kadar tehlikeli hale gelecektir.

Kısıtlayıcı ücret oranlarının neden olduğu işsizliğin ve emeğin yanlış istihdamının, daima doğrudan doğruya görülebilir olması gerekmez. Böylece bir endüstri ya ürünün tüketici talebindeki bir artışın sonucu olarak ya da üretken süreçlerde maliyet-düşürücü bir yenilikten dolayı özellikle kârlı ve varlıklı olabilir. Sendikaların yokluğunda, endüstri büyüyecek ve yeni piyasa koşullarına tepki olarak daha fazla çalışan istihdam edilecektir. Fakat eğer bir sendika kısıtlayıcı bir ücret oranı getirirse, endüstride o anda çalışan birinin işsiz kalmasına neden olmayabilir; onun yerine, sadece piyasa koşullarına ve tüketici talebinin gereklerine karşılık olarak endüstrinin büyümesine mani olabilir. Burada kısaca sendika, teşekkül etmekte olan potansiyel işleri tahrip eder ve büyümeyi engelleyerek bir yanlış üretim tahsisi dayatır. Sendika olmaksızın, endüstrinin, büyüme *sürecinde* daha yüksek ücret oranları teklif edeceği; fakat eğer sendikalar başlangıçta daha yüksek bir ücret oranı koyarsa, büyüme vuku bulmayacağı açıktır.[61]

Sendikacılığın bazı muhalifleri sendikaların *asla* bir serbest piyasa fenomeni olamayacağını ve daima "tekelci" ya da zorlayıcı kurumlar olduğunu söyleyecek kadar ileri giderler. Bu, fiili uygulamada doğru olabilmesine rağmen, *mutlaka* doğru değildir. İşçi sendikalarının serbest piyasada ortaya çıkabilmesi ve hatta kısıtlayıcı ücret oranları elde etmesi çok muhtemeldir.

Sendikalar serbest piyasada kısıtlayıcı ücret oranları nasıl elde edebilir? Bunun cevabı yerinden olan çalışanları dikkate alarak verilebilir. Anahtar

---

[61] *Bkz.,* Charles E. Lindblom, *Unions and Capitalism* (New Haven: Yale University Press, 1949), s. 78 ff., 92–97, 108, 121, 131–32, 150–52, 155. *Keza bkz.,* Henry C. Simons, "Some Reflections on Syndicalism", *Economic Policy for a Free Society* (Chicago: University of Chicago Press, 1948), içinde, s.131f., 139 ff.; Martin Bronfenbrenner, "The Incidence of Collective Bargaining," *American Economic Review, Papers and Proceedings,* May, 1954, s. 301–02; Fritz Machlup, "Monopolistic Wage Determination as a Part of the General Problem of Monopoly", *Wage Determination and the Economics of Liberalism* (Washington, D.C.: Chamber of Commerce of the United States, 1947), içinde, s. 64–65.

problem şudur: Çalışanlar sendikanın *WW* asgarisinin kendilerini yerinden etmesine niye ***bizzat izin verirler***? Madem ki onlar eskisinden daha eksiğine çalışmaya istekliydiler, o zaman şimdi neden uysalca işten atılmaya ve daha yoksul bir ödemesi olan bir iş aramaya razı olurlar? Neden bazıları, aşırı yüksek ücrette istihdam edilmeyi bekleyerek, bir endüstride yarı-daimi bir işsizlik grubunda yer almaktan hoşnut kalır? Bunun yegâne cevabı, zorlama olmadığında, onların ***sendika ücret oranlarının kırılmaması*** hedefine kendi değer ölçekleri üzerinde hakim derecede yüksek bir yer vermiş olmalarıdır. Sendikalar, doğal olarak, sendika ücret oranlarını kırmanın günahkârlığına güçlü biçimde inanma konusunda, genel halkın yanı sıra, hem sendikalı hem de sendikasız olan çalışanları ikna etmek için oldukça heveslidirler. Bu, sendika üyelerinin, belli bir minimumun altındaki bir ücret oranıyla (ya da diğer başka istihdam koşullarıyla) bir firmada çalışmaya devam etmeyi reddettiği durumlarda çok açık olarak görülmektedir. Bu durum *grev* olarak bilinir. Bir grevle ilgili en tuhaf şey, sendikaların, grev yapan üyelerin kasıtlı olarak ve övünerek çalışmayı ***reddettikleri*** zaman bile, hâlâ "gerçekten" şirket için çalıştıkları inancını toplumun her tarafına yayabilmiş olmasıdır. Tabiî, işverenin doğal cevabı/tepkisi başka bir yere dönmek ve teklif edilen koşullarda çalışmaya istekli ***olan*** emek sahiplerini istihdam etmektir. Fakat sendikalar, böyle bir teklifi kabul eden bir kişinin -"grev kırıcı"- insan hayatının en bayağı biçimi olduğu fikrini bütün topluma yaymada fevkalade başarılı olmuşlardır.

Şu halde, sendikasız işçiler "grev-kırma" ya da sendikanın-ilan ettiği ücret ölçeklerini kırmanın diğer biçimleri hakkında mahcubiyet ya da suçluluk hissettiği ölçüde, yerinden olmuş ya da işsiz kalmış çalışanlar kendi kaderlerine razı olurlar. Bu çalışanlar esasında, daha yoksul ve daha az tatmin edici işler için gönüllü olarak yerinden olmakta ve uzun zaman kesitleri boyunca ***gönüllü olarak*** işsiz kalmaktadırlar. Bu hadise gönüllüdür, çünkü o, bir grev kırıcı olmamanın ya da "grev hattını çiğnememenin ***esrarlı havasını*** gönüllü olarak kabul etmenin neticesidir.

İktisatçı ***sıfatıyla*** iktisatçının, sendika dayanışmasını korumanın iyi bir işe sahip olmaktan daha önemli olduğu sonucuna gönüllü olarak ulaşan bir adamla münakaşası olamaz. Fakat bir iktisatçının yapa***bile***ceği bir şey vardır: o, çalışana kendi gönüllü kararının sonuçlarını anlatabilir. Şüphesiz ki bir grev hattını çiğnemeyi reddetmelerinin, "sendikaya bağlanmalarının" işlerini kaybetmeleriyle ve işsiz kalmalarıyla sonuçlanabileceğini idrak etmemiş olan sayısız miktarda işçi vardır. Onlar bunu, böyle davranmanın

(burada takip ettiğimiz gibi) bir praxeologic muhakeme zinciri bilgisini gerektirmesinden dolayı idrak edemezler. Doğrudan doğruya fayda sağlayan hizmetleri satın alan tüketicinin iktisatçılar tarafından aydınlatılmasına gerek yoktur; o kendi elbisesinin ya da arabasının ya da gıdasının yararlı ya da hizmet edebilir olduğunu bilmek için uzunca bir muhakeme zincirine ihtiyaç duymaz. O her birinin kendi gözleri önünde hizmet icra ettiğini görebilir. Benzer şekilde, kapitalist-girişimci, iktisatçının kendisine hangi davranışların kârlı ya da kârsız olduğunu anlatmasına ihtiyaç duymaz. O, bunları kendi kârları ya da zararları vasıtasıyla görebilir ve test edebilir. Fakat piyasaya yönelik hükümetsel müdahale davranışlarının ya da sendika faaliyetinin sonuçlarını kavramak için praxeology bilgisi zaruridir.[62]

İktisat bizzat ahlâkî yargılara karar veremez. Fakat bir kimse, ahlâkî yargıları rasyonel olarak yapmak için çeşitli alternatif davranış seyirlerinin sonuçlarını bilmek zorundadır. Hükümetsel müdahale ya da sendika davranışı meselelerinde, iktisat bu sonuçlara dair bilgi sunar. Dolayısıyla iktisadın bilgisi, bu alanlarda rasyonel bir ahlâkî yargılama yapmak için, yeterli olmamasına rağmen gereklidir. Sendikalara gelince, onların faaliyetlerinin sonuçları keşfedildiği zaman (mesela, kendinin ya da başkalarının yerinden olması ya da işsiz kalması) sendikalar çoğu insan tarafından talihsiz diye görülecektir. Dolayısıyla, bu sonuçlara dair bilgi yaygın hale geldiği zaman, çok daha az sayıda insanın "sendika taraftarı" ya da "sendikasız" rakiplerine hasım olacağı kesindir.[63]

İnsanlar sendika faaliyetinin başka bir neticesini öğrendikleri zaman bu gibi sonuçlar güç kazanacaktır: kısıtlayıcı bir ücret, endüstride firmalar için üretim maliyetlerini artırır. Bunun manası endüstrideki marjinal firmaların –girişimcilerinin sadece çıplak bir kira kazandıkları firmalar- iş kolunun dışına sürükleneceklerdir, çünkü onların maliyetleri piyasada kendilerinin en kârlı fiyatının *–daha önce* elde etmiş oldukları fiyat- üstüne çıkmıştır. Onların piyasadan tahliyesi ve endüstride ortalama maliyetlerin genel olarak yükselişi verimlilikte ve üretimde umumi bir düşüşü ve bu nedenle de tüke-

---

[62] *Bkz.*, Murray N. Rothbard, "Mises' *Human Action*: Comment," *American Economic Review,* March, 1951, s. 183–84.

[63] Aynı şey, daha da büyük bir ölçüde, piyasaya hükümetsel müdahale önlemleri için de doğrudur. Aşağıda 12. bölüme bakınız.

ticiler için bir kaybı gösterir.[64] Tabiî, yerinden olma ve işsizlik aynı zamanda tüketicilerin genel hayat standardını da azaltır.

Sendikaların başka önemli iktisadi sonuçlara da olmuştur. Sendikalar organizasyon *üretmezler*; onlar kapitalistler için üretimi iyileştirmek amacıyla çalışmazlar.[65] Daha ziyade onlar çalışanları, kendi talihlerini, işverenin pahasına daha iyi hale getirebileceklerine ikna etmeye çalışırlar. Neticede, onlar kaçınılmaz olarak mümkün olduğu kadar çok, yönetimin direktiflerini aksatan iş kuralları ihdas etmek için çalışırlar. Bu iş kuralları, yönetimi çalışanları ve teçhizatı uygun gördüğü biçimde düzenlemekten alıkoymaya kadar varır. Diğer bir deyimle, aldığı ücret karşılığında yönetimin çalışma emirlerine itaat etme yerine, çalışanlar şimdi sadece asgari ücret değil, aynı zamanda onlar olmaksızın çalışmayı kabul etmedikleri iş kuralları koymaktadır. Bu kuralların etkisi ***bütün sendikal çalışanların marjinal verimliliğini düşürmek***tir. Marjinal ürün-değeri şedüllerinin düşmesi iki yönlü bir etkiye sahiptir: (1) o, sahip olduğu değişik sonuçlarla birlikte, kısıtlayıcı bir ücret ölçeği yerleştirir, çünkü sendika, ücret oranının aynı kalmasında ısrar ederken, marjinal ürün değeri düşmüştür; (2) tüketiciler genel bir verimlilik ve hayat standardı kaybına uğrarlar. Dolayısıyla kısıtlayıcı iş kuralları üretimi de düşürür. Bununla birlikte, bütün bunlar, sendikalar tarafından asla hiçbir güç kullanılmaması koşuluyla, bir bireysel egemenlik toplumuyla tam olarak uyumludurlar.

Bu çalışma kurallarının zorla kaldırılmasını önermek, çalışanları, catallactic (parasal mübadeleyle ilgilenen) tüketicilerin emirlerine tam anlamıyla esir etmek anlamına gelecektir. Fakat bir kere daha, muhakkak ki sendikal faaliyetin bu çeşitli sonuçlarına dair bilgi çok sayıda çalışanın ve başkalarının, sendikacılığın *gizemine* gönüllü olarak bağlanmasını zayıflatacaktır.[66]

---

[64] *Bkz.*, James Birks, *Trade Unionism in Relation to Wages* (London, 1897), s. 30.

[65] Bkz., James Birks, Trades' Unionism: A Criticism and a Warning (London, 1894), s. 22.

[66] Biz burada sadece işçi sendikacılığının doğrudan doğruya catallactic sonuçlarıyla ilgilenebiliriz. Sendikacılığın aynı zamanda çoğu daha da içler acısı görülebilecek başka sonuçları da vardır. Bunlardan en önde olanı, kabiliyetliyle kabiliyetsizin bir grupta toplanmasıdır. Mesela, kıdem kuralları sendikaların değişmez favorileridir. Onlar daha az kabiliyetli çalışanlar için kısıtlayıcı yüksek ücretler getirir ve aynı zamanda herkesin verimliliğini düşürür. Fakat onlar aynı zamanda daha kabiliyetli işçilerin –kendi işleri ve terfileri açısından boğucu kıdem ilerleyişine zincirlenmek

Dolayısıyla, sendikalar teorik olarak tam serbest bir piyasanın mevcudiyetiyle uyumludurlar. Bununla birlikte, fiili gerçeklikte, sendikaların kendi iktidarlarının neredeyse tamamını güç kullanımı, spesifik olarak da grev kırıcılara ve işverenlerin mülküne karşı güç kullanımı vasıtasıyla elde ettikleri herhangi bir ehil gözlemci için aleni bir husustur. Grev kırıcılara karşı zor kullanma konusunda sendikalara tanınan üstü kapalı bir izin pratik olarak evrenseldir. Polis, grev kırıcılar taciz edildiği vakit genellikle ya "tarafsız" kalır ya da kendilerine yönelen saldırıları "provoke etmekten" dolayı grev kırıcıları suçlar. Muhakkak ki birileri sendikaların toplu halde grev gözcülüğü yapma kurumunun sadece oradan geçip giden herhangi bir kişiye bir grev gerçeğini duyurma metodu olduğu bahanesine sarılır. Bununla birlikte, bu konular teorik meselelerden ziyade ampirik meselelerdir. Ampirik olarak, onların kapsamlarının ne kadar büyük olacağını sorabilmemize rağmen, teorik olarak, bir serbest piyasada sendikaların var olmasının mümkün olduğunu söyleyebiliriz.

Analitik olarak, biz sendikalara zora kullanma izni verildiği zaman, devletin ya da diğer uygulama biriminin bu gücü zımnen sendikalara ihale etmiş olduğunu da söyleyebiliriz. O zaman sendikalar "özel devletler" haline gelirler.[67]

Bu alt başlıkta, biz sendikaların ulaştığı kısıtlayıcı fiyatların sonuçlarını inceledik. Ancak bu, sendikaların toplu sözleşmede *daima* bu tür fiyatlara ulaştıkları demek değildir. Gerçekten de sendikalar, işçilerin sahibi olmadıkları ve dolayısıyla onların emeğini satmadıkları için, sendikaların toplu sözleşmesinin manası, onun emek piyasasında pürüzsüzce gerçekleşen "bireysel pazarlık" işlemlerinin yerini suni biçimde almasıdır. Madem ki sendikasız emek piyasasında ücret oranları her zaman pürüzsüz ve ahenkli bir biçimde dengeye doğru meyletme eğiliminde olacaktır, o zaman onun yerini toplu sözleşmenin alması, uygun ücret oranlarının ne olacağı konu-

---

zorunda kalanların- ücretlerini de ***azaltır***. Yine kıdem, çalışanların seyyalitesini azaltır ve işçilere, çalışmış oldukları zamanın uzunluğuna göre işte kazanılmış haklar ihdas etmek suretiyle, bir çeşit sınai kölelik yaratır. Krş. David McCord Wright, "Regulating Unions", Bradley, *Public Stake in Union Power*, içinde, s. 113–21.

[67] İşçi sendikalarının öğrencileri, sendikalar tarafından sistematik zor kullanımını neredeyse evrensel olarak göz ardı etmişlerdir. Hoş bir istisna için, ***bkz.***, Sylvester Petro, *Power Unlimited* (New York: Ronald Press, 1959). Keza krş., F. A. Hayek, "Unions, Inflation, and Profits," s. 47.

sunda küçük bir rehberlikle birlikte, çok az kılavuzluğa imkân verecek ya da hiç vermeyecektir. Her iki taraf piyasa oranını *bulmaya* çalışsa bile, pazarlık eden taraflardan hiçbirinin, muayyen bir ücret anlaşmasının çok yüksek, çok düşük, veya yaklaşık olarak doğru olduğundan emin olması mümkün değildir. Dahası neredeyse kaçınılmaz olarak, sendika piyasa oranını keşfetmek için *uğraşmaz*, fakat "hayat pahalılığına ayak uydurmak", bir "geçim ücreti", diğer firmalar ya da endüstrilerdeki karşılaştırılabilir emek için "geçerli oran", yıllık ortalama bir "verimlilik" artışı, "adil/insaflı farklılıklar", vs. gibi çeşitli keyfi ücret belirleme "ilkeleri" koymaya çalışır.[68]

B. Sendikalar için Bazı Argümanlar: Bir Eleştiri

(1) Belirsizlik[69]

Yukarıdaki analize karşı sendika savunucularının favori bir cevabı şudur: "Eh, tamam hepsi çok iyi, fakat siz ücret oranlarının belirsizliğini göz ardı ediyorsunuz. Ücret oranları bir noktadan ziyade bir *bölge*de marjinal verimlilik tarafından belirlenir; ve bu bölge içinde sendikalar, işçilerin daha yoksul işlere gitmesinin ya da işsiz kalmasının su götürmez nahoş etkileri olmaksızın ücretlerin artırılması amacıyla toplu pazarlık yapacak bir fırsata sahiptirler". Tuhaftır ki çok sayıda yazar ücret oranlarına gelinceye kadar katı bir fiyat analizi vasıtasıyla sessiz sedasız ilerlerken, buraya geldikten sonra birdenbire belirsizliğe (indeterminacy), içinde fiyatın fark etmediği kocaman bölgelere, vs. ağır vurgu yaparlar.

Öncelikle, belirsizliğin kapsamı modern dünyada çok küçüktür. Yukarıda görmüştük ki iki-kişilik bir takas durumunda, bir malın bir miktarı için alıcının maksimum talep fiyatı ile satıcının minimum arz fiyatı arasında muhtemelen geniş/büyük bir belirsizlik bölgesi olacaktır. Bu bölge içinde, biz fiyatın belirlenmesini sadece pazarlığa bırakabiliriz. Bununla birlikte, muhakkak ki bu bölgelerin sürekli olarak daralması ve önemini kaybetmesi ileri bir parasal ekonominin karakteristiğidir. Bu bölge sadece alıcıların ve satıcıların "marjinal eşleştirmeleri" arasındadır, *ve bu bölge insanların sayısı ve piyasadaki alternatifler artarken sürekli olarak küçülür*. Dolayısıyla, medeniyet geliştikçe, belirsizliklerin önemi daima küçülür/daralır.

---

[68] Ücret belirlenmesiyle ilgili bu tür kriterlerin doğası ve sonuçları hakkında, *bkz.*, Ford, *Economics of Collective Bargaining*, s. 85–110.

[69] Hutt tarafından yapılan mükemmel eleştiriye bakınız, *Theory of Collective Bargaining, passim.*

İkinci olarak, bir belirsizlik bölgesinin bir emek piyasası için diğer herhangi bir mal fiyatının piyasasından daha önemli olması için hiçbir neden yoktur.

Üçüncü olarak, bir emek piyasası için bir belirsizlik bölgesinin ol*du*ğunu varsayalım ve sendikanın olmadığını farz edelim. Bunun anlamı belli bir bölgenin var olduğudur, ki onun uzunluğunun, faktöre ait bir iskonto edilmiş marjinal ürün değeri bölgesine eşit olduğu söylenebilir. Bu, parantez içinde, bir tüketim malı bölgesinin var olmasından çok daha az muhtemeldir, çünkü birinci durumda, tahmin edilen spesifik bir miktar, bir DMVP bulunmaktadır. Fakat varsayılan bölgenin ***maksimumu***, ücretin DMVP'ye eşit olduğu en yüksek noktadır. Şimdi, işverenler arasındaki rekabet, faktör fiyatlarını tam olarak kârların silinip yok olacağı yüksekliğe çıkarma eğiliminde olacaktır. Diğer bir deyimle, ücretler herhangi bir DMVP bölgesinin ***en üst seviyesine*** yükselme eğilimine sahip olacaktır.

Ücretlerin alışılageldiği üzere bir bölgenin dibinde belirlenmesinden ve sendikaların, ücretleri zirveye yükseltmek için altın bir fırsat sunmasından ziyade, hakikat bunun tam tersidir. Herhangi bir bölgenin hiç olmamasının hayli ihtimal dışı bir durum olduğu varsayıldığında, ücretler *zirve*de olmaya meyledecektir, öyle ki sadece geriye kalan belirsizlik aşağı doğru eğilimlidir. Sendikalar bu bölge içinde ücretleri artırmak için bir boşluğa sahip olmayacaktır.

(2) Monopson ve Oligopson

Emeği satın alanların –işverenler- bir çeşit tekel sahibi oldukları ve bir tekel kazanç elde ettikleri ve dolayısıyla sendikalar için, diğer çalışanlara zarar vermeksizin ücret oranlarını yükseltecek bir boşluk olduğu sık sık dile getirilir. Bununla birlikte, emeğin satın alımına dair böyle bir "monopson"un toplumdaki bütün girişimcileri kapsaması gerekecektir. Değilse, o zaman, bir gayri spesifik faktör olarak emek, diğer firmalara ve diğer endüstrilere gidebilir. Ve piyasada tek büyük kartelin mevcut olamayacağını görmüştük. Dolayısıyla, bir "monopson" mevcut olamaz.

"Oligopson" "problemi" –bir "kaç" emek alıcısı- sahte bir meseledir. Monopson olmadığı müddetçe, rekabet eden işverenler, ücret oranlarını onların DMVP'lerine eşitleyinceye kadar tırmandırma eğiliminde olacaklardır. Rakiplerin *sayısı*nın bu meseleyle ilgisi yoktur; bu, piyasanın somut verilerine bağlıdır. Aşağıda, bir örneğini bunun teşkil ettiği, "tekelci" ya da "eksik" rekabet fikrinin yanlışlığını göreceğiz. Kısaca, "oligopson" durumu,

güya yatay –sonsuz esnek– bir emek arz eğrisinin olduğu "pür" ya da "tam" rekabet ile sözüm ona daha az esnek bir "eksik" oligopson arz eğrisi arasındaki bir ayrıma dayalıdır. Gerçekten, insanlar ***topluca (en masse)*** ve hep bir anda hareket etmedikleri için, arz eğrisi asla sonsuz esnek olmaz ve bu ayrımın burayla hiçbir bağlantısı yoktur. Sadece serbest rekabet vardır, ve tam rekabet ile oligopson arasında yapıldığı gibi, başka ayrımların ihdas edilmesi mümkün değildir. Dahası arz eğrisinin biçimi emeğin ya da diğer herhangi bir faktörün, piyasada kendi DMVP'sini elde etme eğiliminde olduğu gerçeğini değiştirmez.

(3) Daha Büyük Etkinlik ve "Ricardo Etkisi"

Sendika lehinde yaygın bir iddiaya göre sendikalar işverenleri daha yüksek ücretlere zorlamak suretiyle ekonomiye yarar sağlarlar. Bu daha yüksek ücretlerde işçiler daha etkin hale gelecek ve bunun sonucunda onların marjinal verimliliği artacaktır. Ancak, eğer bu doğru olsaydı, sendikalara ihtiyaç duyulmazdı. Sürekli daha büyük kârlar için gayret sarf eden işverenler, bunu görecek ve gelecekte sözü edilen daha yüksek verimliliğin yararlarını şimdi biçmek için daha yüksek ücretler ödeyecektir. Esasında işverenler, ileriki yıllarda işçilerin artan verimliliklerinin yararlarını biçmek için, onları, ***bugünkü*** marjinal ürününün karşılığı olandan daha yüksek bedel ödeyerek, sık sık talime tâbi tutarlar.

Bu tezin daha karmaşık bir başka şekli Ricardo tarafından ileri sürülmüş ve Hayek tarafından tekrar canlandırılmıştır. Bu doktrin sendikanın-sebep olduğu daha yüksek ücret oranlarının, işverenleri, emeğin yerine makineyi ikame etmeye teşvik ettiğini kabul eder. Bu ilave makinler işçi başına düşen sermayeyi artırır ve emeğin marjinal verimliliğini yükseltir, böylelikle daha yüksek ücret oranları ödenmesine neden olur. Buradaki yanılgı şudur: sadece tasarruf artışı, elde edilebilir daha fazla sermaye meydana getirebilir. Sermaye yatırımı tasarrufla sınırlanır. Sendika ücret artışları elde edilebilir toplam sermaye arzını artırmaz. Dolayısıyla, emeğin verimliliğinde genel bir yükseliş olmaz. Onun yerine, potansiyel sermaye arzı diğer sanayilerden daha yüksek ücret oranlarına sahip sanayilere ***kayar*** (artmış olmaz). Ve o, eğer sendikasız koşullar altında olunsaydı daha az kârlı olmuş olacak sanayilere hareket eder. Uyarılmış bir daha yüksek ücret oranının sermayeyi bu endüstriye kaydırması ekonomik ilerlemeyi değil, fakat daha ziyade bir ekonomik gerilemenin –ürünün imalatında daha yüksek bir maliyetin– telafi edilmesine yönelik, asla tam başarılı olmayan bir teşebbüsü gösterir. Bu nedenle söz konusu kayma "gayri iktisadi"dir.

Burayla bağlantılı bir teze göre daha yüksek ücret oranları, işverenleri, emeği daha etkin hale getirmek için yeni teknolojik metotlar icat etmeye teşvik edecektir. Ancak, burada yine, sermaye malları arzı elde edilebilir tasarrufla sınırlanmaktadır ve her şeye rağmen daha fazla sermaye bekleyen bir teknolojik fırsatlar demeti neredeyse her zaman vardır. Dahası rekabet dürtüsü ve üreticinin kendi müşterisini kaybetmeme ve artırma arzusu, sendikacılığın ek yükü olmaksızın, üreticinin kendi firmasında verimliliği artırmasına yetecek kadar bir müşevvik olacaktır.[70]

5. Tekelci ya da Eksik Rekabet Teorisi

A. Tekelci Rekabetçi Fiyat

Literatürde tekel fiyat teorisinin ayağı "tekelci" ya da "eksik" rekabet teorisyenleri tarafından genellikle kaydırılmıştır.[71] Eski teoriye karşı, ikincisi kendi kategorileri için *teşhis edilebilir* kriter –tam rekabet için tam elastik bir talep eğrisi gibi- oluşturma avantajına sahiptir. Ne yazık ki, bu kriter tamamen safsataya dönüşmüştür.

Esasında, eksik-rekabet teorisyenlerinin baş karakteristiği, kendi "ideal"leri olarak, "rekabetten" ya da "serbest rekabetten" ziyade "tam rekabet" durumunu desteklemeleridir. *Tam rekabet*, ekonomide her bir firmanın talep eğrisinin *tam esnek* olduğu, yani firma için açığa çıkan talep eğrisinin tamamen yatay olduğu durum olarak tanımlanır. Bu sözde saf/bozulmamış hâlde, hiçbir firma kendi davranışları vasıtasıyla kendi fiyatı üzerinde muhtemel bir etkiye sahip değildir. Şu halde, onun fiyatı piyasa tarafından firma adına belirlenir. Onun ürettiği herhangi bir miktar bu geçerli fiyat ile satılabilir ve satılacaktır. Genel olarak, bu hâl, yahut bu belirsizliğin olmadığı durum ("tam rekabet"), son yıllarda çok miktarda ayrıntılı analize konu olmuştur. Bu, hem tam rekabetin reel ekonomiyi oldukça iyi temsil et-

---

[70] Ricardo etkisi hakkında, *bkz.*, Mises, *Human Action*, s. 767–70. Keza Ford'un detaylı eleştirisine bakınız, *Economics of Collective Bargaining*, s. 56–66, Ford burada sendikaların, kısıtlayıcı çalışma kuralları koyarak ve yeni teçhizattan gelen muhtemel bir kazancı emecek şekilde hızlı hareket ederek, mekanizasyonu engelleyen mazisine de işaret eder.

[71] Özellikle, *bkz.*, Edward H. Chamberlin, *Theory of Monopolistic Competition*, ve Bayan Joan Robinson, *Economics of Imperfect Competition*. İki çalışmaya dair berrak bir tartışma ve mukayese için, *bkz.*, Robert Triffin, *Monopolistic Competition and General Equilibrium Theory* (Cambridge: Harvard University Press, 1940). "Tekelci" ve "eksik" formülasyonlar arasındaki farklılıklar burada önemli değildir.

tiğine inananlar için, hem de ona sadece fiili bir "tekelci" durumun karşılaştırıldığı bir ideal olarak bakan muhalifleri için doğrudur. Bununla birlikte, her iki kamp da tam rekabetçi dünyadan ayrılış olduğunda vuku bulan çeşitli muğlak "tekelleşmiş" durumların aksine, tam rekabetin genel refah için ideal sistem olarak yüceltilmesini paylaşırlar.

Ancak, tam-rekabet teorisi büsbütün yanlış bir şeydir. O, saçma bir hâli kurgular, pratikte asla gerçekleştirilebilir değildir, ve olsaydı bile pastoral/tertemiz olmaktan çok uzak olurdu. Öncelikle, kendi fiyatı üzerinde etkisi *olmayan* firma diye bir şey mümkün değildir. Tekelci-rekabet teorisyenleri bu ideali, fiyatın belirlenmesi üzerinde bir etkiye sahip olan ve dolayısıyla bir derece "tekelci" olan firmalarla karşılaştırırlar. Fakat bir firma için talep eğrisinin her yerde tamamen esnek ola*mayacağı* açıktır. Bazı noktalarda, o aşağı doğru meyletmelidir, çünkü arzdaki artış piyasa fiyatını düşürme eğiliminde olacaktır. Aslında bizim talep eğrisi yapımızdan açıktır ki talep eğrisi, ne kadar küçük bile olsa yatay olarak uzayıp gide*mez*, fakat küçük dikey uzantılar (stretch) olabilir. Piyasa talep eğrisinin toplanmasında, her hipotetik fiyat için tüketicilerin belli bir miktar satın almaya karar vereceklerini gördük. Eğer üreticiler daha büyük bir miktar satmaya kalkışırlarsa, bir talep artışını cezbetmek için kendi satışlarını daha düşük bir fiyatla sonuçlandırmak zorunda kalacaklardır. Arzdaki çok küçük bir artış bile muhtemel bir çok cüzi fiyat düşüşüne yol açacaktır. Ne kadar küçük olursa olsun, bireysel bir firma, daima toplam arz üzerinde algılanabilir bir etkiye sahiptir. Bir küçük buğday çiftlikleri endüstrisinde (tam rekabetin "zımni" modeli), her küçük çiftlikten gelen buğday toplam arzın bir bölümünü sağlar ve her çiftlikten bir pay olmaksızın toplam gerçekleşemez. Dolayısıyla, her bir çiftlik, çok küçük bile olsa, algılanabilir bir etkiye sahiptir. Şu halde, tam elastik bir talep eğrisi böyle bir durumda bile öne sürülemez. "Tam esnekliğe" inanma hatası, adımların sonsuz ihmal edilebilirliğini varsaymayı mümkün kılan "ikinci derece küçüklükler" gibi matematiksel kavramların kullanımından ileri gelir. Fakat iktisat gerçek insan davranışını analiz eder ve böyle bir gerçek davranış asla "sonsuz küçük" adımlarla değil, her zaman ayrı, algılanabilir adımlarla ilgili olmalıdır.

Tabiî, her bir küçük buğday çiftliğinin talep eğrisi muhtemelen bir hayli, *neredeyse* tam esnek olacaktır. Ve fakat onun "tam" olma*ması* mütemmim tam rekabet kavramını tahrip eder. Çünkü bu durum, sözgelimi, Hershey Çikolata Şirketi'nden, eğer bu firmanın talep eğrisi de esnek olursa nasıl değişiklik gösterir? Firmalar için bir kere bütün talep eğrilerinin

düşüyor olması gerektiği kabul edildiği zaman, tekelci-rekabet teorisyeni daha ileri analitik ayrımlar yapamaz.

Bu eğrileri, ***esneklik dereceleri*** temeli üzerine karşılaştırmamız ya da sınıflandırmamız mümkün değildir, çünkü Chamberlin-Robinson tekelci-rekabet analizinde, veya bu konuyla ilgili praxeology'in herhangi bir kısmında, tam rekabet durumu bir kere reddedildikten sonra, bize bunu yapma imkânı verecek hiçbir şey mevcut olamaz. Çünkü praxeology ***kantitatif*** kanunlar değil, sadece ***kalitatif*** kanunlar ihdas eder. Gerçekten de tekelci-rekabet teorisyenlerinin tek başvuru yeri "esnek"e karşı "inelastik" talep eğrileri kavramlarına müracaat etmek olacaktır ve bu onların, tam olarak eski-tekel fiyat rekabetçi-fiyat ayrışmasına geri atlamalarına neden olacaktır. Onlar, eski tekel-fiyat teorisyenleriyle birlikte, eğer firmanın talep eğrisi denge noktasında birim esneklikten daha büyük ise, firmanın "rekabetçi" fiyatta kalacağını; eğer eğri inelastik ise bir tekel-fiyat konumuna yükseleceğini söylemek durumunda kalacaklardır. Fakat halihazırda detaylı gördüğümüz gibi, tekel-rekabetçi fiyat ayrımı savunulamaz bir şeydir.

Tekelci-rekabet teorisyenlerine göre, tam rekabetin muhtemel varlığını sabote eden iki etki "ürün farklılaştırması" ile "oligopol", veya firmaların azlığıdır -burada bir firma diğerlerinin davranışlarını etkiler. Birinciyle ilgili olarak, üreticiler halkın zihninde ürünler arasında suni bir farklılaştırma yaratmakla, böylece kendilerine bir tekel alanı oluşturmakla suçlanırlar. Ve Chamberlin ilk olarak, "hafifçe" farklılaştırılmış ürünleri satan üretici "gruplarını" aynı ürünleri yapan eski-tarz firmaların olduğu "endüstrilerden" ayırt etmeye teşebbüs etmiştir. Bu teşebbüslerin hiçbirinin herhangi bir geçerliliği yoktur. Eğer bir üretici diğer üreticinin mamulünden farklı bir ürün yapıyorsa, o zaman o müstesna bir "sanayi"dir; değişik üreticileri, bilhassa onların talep eğrilerini toplarken, gruplandırmak için rasyonel bir temel yoktur. Dahası tüketim yapan halk ürün farklılaştırmasına kendi değer ölçekleri üzerinde karar verir. Farklılaştırma hakkında "suni" hiçbir şey yoktur ve gerçekten bu farklılaştırma tüketicilerin çeşit çeşit ihtiyaçlarını çok daha yakından tedarik etmeye hizmet eder.[72] Tabiî, Ford'un, Ford ara-

[72] Son zamanlarda, Profesör Chamberlin bu noktayı kabul etmiş ve dikkate değer bir makale serisinde, tam rekabet kavramını bir refah ideali olarak reddetmek suretiyle takipçilerini şaşırtmıştır. Chamberlin şimdi şunu ilan ediyor: "Refah ideali bizzat... tekelci rekabet ideali olarak doğru biçimde tanımlanmaz...[Bu] çok direkt olarak, insanoğlunun birey olduğunu, zevklerinin ve isteklerinin türlü türlü olduğunu ve üstelik mekansal olarak çok geniş bir dağınıklık arz ettiğini idrak etmenin

balarının satışı üzerinde bir tekel sahibi olduğu açıktır; fakat bu, bir "tekelci" eğilimden ziyade tam bir "tekel"dir. Keza, özellikle tam rekabet ve tam esneklik efsanesini bir kenara attığımız zaman, aynı ürünü üretmekte olan firma sayısından ne gibi bir farkın meydana gelebileceğini görmek zordur. Gerçekten de oligopolcüler arasındaki stratejiler, "refah" vs. hakkında çok gürültü koparılmıştır, fakat bu tür tartışmaların çok az anlamı vardır. Ya firmalar bağımsızdır ve dolayısıyla rekabet etmektedir, yahut onlar ortaklaşa hareket etmektedir ve dolayısıyla kartelize haldedirler. Üçüncü bir alternatif yoktur.

Tam-esneklik efsanesi bir kere terk edildiği zaman, firmaların ve grupların sayısı ve büyüklüğü ile farklılaştırmaya dair can sıkıcı tartışmaların tümünün alakasız hale geldiği açıktır. Onlar iktisadi analiz için değil, sadece iktisat tarihi için ilgili hale gelirler.

Önemli bir oligopol meselesi olduğu itirazı yapılabilir: şöyle ki, oligopolde, her bir firma rekabet halindeki firmaların reaksiyonlarını dikkate almak zorundadır, oysa tam rekabet ya da oligopolsüz farklılaştırılmış ürünler durumunda, her bir firma, rakibin kendi davranışlarını dikkate almayacağının ya da kendi davranışlarını buna göre değiştirmeyeceğinin mutlu bilinirliği içinde faaliyet gösterebilir. Küçük bir buğday çiftçisi Hiram Jones, üretim politikasını, Ezra Smith'in kendi politikasının ne olduğunu keşfettiği zaman yapacağı şeyi merak etmeksizin belirleyebilir. Öte yandan, Ford, General Motors'un reaksiyonlarını hesaba katması gerekir, ve ***bunun tersi.*** Aslında, çok sayıda yazar, iktisadın sadece bu "oligopol" durumlara uygulanamayacağını, bunların "her şey"in olabildiği belirsiz durumlar olduğunu söyleyecek kadar ileri gitmiştir. Onlar, bizzat firma için açığa çıkan alıcıların talep eğrisini, rekabet halindeki firmaların ***reaksiyon göstermediğini farz ederek*** tanımlarlar. Şu halde, "bir kaç firma" mevcut olduğundan ve her firma diğerlerinin reaksiyonlarını dikkate aldığından do-

---

sonucu gibi gözükmektedir". Chamberlin, *Towards a More General Theory of Value*, s. 93–94; keza *ibid*., s. 70–83; E. H. Chamberlin ve J. M. Clark, "Discussion," *American Economic Review, Papers and Proceedings,* May, 1950, s. 102–04; Hunter, "Product Differentiation and Welfare Economics," s. 533–52; Hayek, "The Meaning of Competition" *Individualism and the Economic Order*, içinde, s. 99; ve Marshall I. Goldman, "Product Differentiation and Advertising: Some Lessons from Soviet Experience," *Journal of Political Economy,* August, 1960, s. 346–57. Keza yukarıda 28. nota bakınız.

layı onlar gerçek dünyada her şeyin, iktisadi analiz için anlaşılamaz olan bir kaos olduğu sonucuna varırlar.

Bununla birlikte, bu sözde zorluklar mevcut değildir. Bir firmanın talep eğrisinin diğer firmaların beklenen reaksiyonlarını *kapsa*maması için bir neden yoktur.[73] Bir firmanın talep eğrisi, herhangi bir zamanda, onun bir alternatif fiyatlar serisinde tüketicilerin kendi ürününden kaç birim satın alacaklarına dair beklentileri dizisidir. Üreticiyi ilgilendiren şey her bir fiyatta hipotetik tüketici talepleri setidir. O, mevcut olmayan çeşitli durumlar setinde, tüketici talebinin ne olacağıyla ilgilenmez. Onun beklentileri, çeşitli alternatif fiyatlar koyması halinde, gerçekten neyin meydana geleceğine dair yargısına bağlı olacaktır. Eğer onun rakipleri, kendisinin daha yüksek ya da daha düşük fiyat uygulamasına belli bir biçimde karşılık verecekse, o zaman alıcıların onun belirli ürününe olan talebini etkilediği ölçüde, ***bu reaksiyonu tahmin etmek ve hesaba katmak*** her bir firmanın işi olacaktır. Eğer onlar kendi ürününün talebiyle ilgili olsaydı bu tür reaksiyonların ihmal edilmesinin ya da öyle olmasaydı onların dikkate alınmasının çok az anlamı olacaktı. Dolayısıyla, bir firmanın tahmin edilen talep eğrisi rakiplerin beklenen reaksiyonlarını ***zaten kapsar***.

Bu meseleyle ilgili olan husus firmalar arasında var olan dostluk ya da düşmanlık durumu ya da firmaların azlığı değildir. Oligopolü poker oyunlarına ya da askeri harplere uygulanabilir olması açısından tartışan yazarlar tamamen yanlışlık içindedirler. Üretimin temel işi üreticiler ***arasında*** bir çeşit "oyun" ya da "harp" ya da başka bir tür mücadele değil, parasal kazanç için tüketicilere hizmet etmektir. Birkaç firmanın özdeş bir ürün ürettiği "oligopol"de, bir firmanın diğerinden daha yüksek bir fiyat koyduğu herhangi bir durum sürekli olamaz, çünkü daima tekdüze her bir ürün için tekdüze bir fiyatın oluşumuna yönelik bir eğilim vardır. A firması ne zaman kendi ürününü daha evvelin geçerli piyasa fiyatından daha yüksek ya da daha düşük satmaya kalkarsa, o zaman tüketici talebinin bugünkü durumuna bağlı olarak, denge piyasa fiyatının ne olduğunu bulmak için "pi-

[73] Firmanın talep eğrisiyle ilgili bu tanım, Bayan Robinson'ın seçkin bir katkısıydı, ancak bu, onun son günlerine kadar kabul edilmiş değildi. Triffin Bayan Robinson'ı "oligopolistik belirsizlik" problemini savuşturduğu için ayıplamıştır, oysa o, gerçekte bu sahte problemi tertemiz çözüme kavuşturmuştu. *Bkz.*, Robinson, *Economics of Imperfect Competition,* s. 21. Oligopolün diğer veçheleri için *bkz.*, Willard D. Arant, "Competition of the Few Among the Many," *Quarterly Journal of Economics,* August, 1956, s. 327–45.

yasayı keşfetmeye" teşebbüs ediyor demektir. Eğer belli bir ürün fiyatında, tüketici talebi arzı aşarsa, firmalar fiyatı yükseltme eğiliminde olacaklar ve eğer üretilmiş stok satılmazsa ***bunun tersi olacaktır***. Dengeye giden bu bildik yolda, firmanın satmak istediği stokun tamamı elde edilebilen en yüksek fiyatta "piyasayı temizler". "Oligopolistik" sanayilerde meydana gelen kandırma ve fiyatların yükselmesi ve düşmesi esrarlı bir harp biçimi değil, fakat piyasa dengesini –arz edilen miktarla talep edilen miktarın eşit olacağı fiyatı- bulmaya teşebbüs eden görülebilir bir süreçtir. Gerçekten de aynı süreç, "oligopolistik olmayan" buğday ya da çilek piyasaları gibi herhangi bir piyasada da meydana gelir. Bu ikinci piyasalarda, süreç izleyiciye daha "gayri şahsi" gibi gelebilir, çünkü burada herhangi bir bireyin ya da firmanın davranışları daha "oligopolcü" endüstrilerde olduğu kadar önemli ya da çarpıcı derecede görülebilir değildir. Fakat süreç esas olarak aynıdır ve biz "otomatik piyasa mekanizmaları" ya da "piyasadaki ruhsuz, gayri şahsi güçler" gibi genellikle uygunsuz mecazlarla farklı bir biçimde düşünmeye sürüklenmemeliyiz. Piyasadaki bütün davranışlar mutlaka ***kişisel***dir; makineler hareket edebilir fakat onlar maksatlı olarak ***davranmaz***lar. Ve oligopol durumlarında, rekabetler, bir üreticinin rakiplerine yönelik hisleri tarihsel olarak dramatik olabilir, fakat onlar iktisadi analiz için önemsizdirler.

Herhangi bir alanda üreticilerin sayısını rekabetçi erdemin sınaması yapmaya hâlâ hevesli olan kişilere (homojenliği ispatlama problemini bir kenara bırakarak) şunu sorabiliriz: Piyasa yeterli sayıyı nasıl yaratabilir? Eğer Crusoe ıssız adada balığı Cuma'nın kerestesi ile mübadele ederse, onların ikisi de yarar sağlarlar mı, veya onlar birbirini sömüren ve birbirine tekel fiyatlar koyan "karşılıklı tekelciler" mi olurlar? Fakat eğer Devlet Crusoe'u ve/veya Cuma'yı tutuklama girişiminde haklı değilse, açıkçası çok ***daha fazla*** rekabetçinin olduğu bir piyasada güç/zor kullanılması nasıl haklı çıkarılabilir?

Sonuç olarak, iktisadi analiz bir ürün için serbest-piyasa fiyatının herhangi bir unsurunu ayırt etme hususunda bir kriter ihdas edemez. Bir endüstride firmaların sayısı, firmaların ölçeği, her firmanın imal ettiği ürünün tipi, girişimcilerin kişilikleri ya da güdüleri, tesislerin yerleşim yeri, vs. gibi meseleler tamamen belirli bir durumun somut koşulları ve verileri tarafından belirlenir. İktisadi analiz onlar hakkında hiçbir şey söyleyemez.[74]

---

[74] Tekelci-rekabet teorisinin keskin bir eleştirisi için, ***bkz.***, L. M. Lachmann, "Some Notes on Economic Thought, 1933–53," *South African Journal of Economics,*

B. Aşırı Kapasite Paradoksu

Tekelci ya da eksik rekabet teorisinin belki de en önemli sonucu, tekelci rekabetin gerçek dünyasının (ki burada her bir firmanın talep eğrisi mutlaka azalan biçime sahiptir) tam rekabetin (ki burada firma kendi fiyatını etkileyemez) ideal dünyasından daha düşük olmasıdır. Bu sonuç iki nihai denge durumunun (tam ve tekelci rekabet koşulları altında) karşılaştırılması suretiyle kolaylıkla ve etkili bir biçimde ifade edilmiştir (Şekil 70).

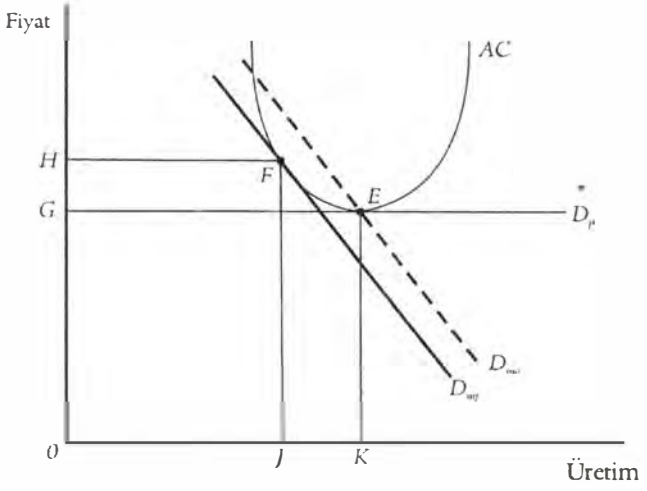

Şekil 70: Tam ve Tekelci Rekabet Koşulları Altında Nihai Denge Durumları

Üretim yatay eksende ve fiyatlar (maliyetler dahil) dikey eksende yer alırken, *AC* bir firmanın ortalama toplam-maliyet eğrisidir –firmanın birim başına alternatif dolar maliyeti. Ortalama-maliyet eğrisini çizerken ihtiyaç duyduğumuz tek varsayım, herhangi bir üretim kolunda bulunan herhangi bir tesis için, *optimum bir* üretim noktasının, yani ortalama birim maliyetin minimumda olduğu bir üretim seviyesinin olacağıdır. Optimumdan daha düşük ya da daha yüksek bütün üretim seviyeleri daha yüksek bir ortalama maliyete sahiptir. Bir firmanın talep eğrisinin (D_p) tamamen esnek olduğu tam rekabette, her bir firma, kendi *AC* eğrisini, eninde sonunda dengede D_p ye teğet olacak şekilde ayarlayacaktır; bu örnekte söz konusu nokta *E* noktasıdır. Çünkü eğer ortalama gelir (fiyat) ortalama maliyetten daha bü-

March, 1954, s. 26 ff., özellikle s. 30–31. Lachmann iktisatçıların genellikle "tam" ya da "tekelci rekabet" türlerini statik piyasa biçimleri olarak ele aldıklarına, oysa rekabetin gerçekte dinamik bir süreç olduğuna vurgu yapmaktadır.

yük ise, o zaman eğriler teğet oluncaya kadar, rekabet diğer firmaları çekecektir; eğer maliyet eğrileri geri çevrilemez biçimde talepten daha büyük ise, firma işten ayrılacaktır. Teğet *E* noktasındadır, fiyat *OG*, üretim ise *OK* dır. Herhangi bir nihai denge tanımında olduğu gibi, her firma için toplam maliyetler toplam gelirlere eşittir, ve yine kârlar da sıfırdır.

Şimdi bu manzarayı tekelci rekabetinkiyle karşılaştıralım. Talep eğrisi (D_{mf}) şimdi sağa aşağı doğru eğimli olduğu için, bir *AC* eğrisi veri iken, fiyatın tam rekabettekinden daha yüksek *(JF)* üretimin ise daha düşük *(OJ)* olduğu bir noktada *(F)*, onun teğet olması gerekir. Kısaca, tekelci rekabet tam rekabetten daha yüksek fiyatlar ve daha az üretim –yani, daha düşük bir hayat standardı- sağlar. Dahası üretim minimum ortalama maliyet noktasında –açıkçası bir sosyal "optimum"da- meydana gelmeyecektir, ve her bir tesis optimum seviyeden daha düşük bir düzeyde üretim yapacaktır, yani bir "aşırı kapasiteye" sahip olacaktır. Bu, tekelci-rekabet teorisyenlerinin "refah" durumu idi.

Bir kısmı bizzat bu doktrinin yaratıcıları tarafından olmak üzere, son yıllarda bir revizyon süreciyle bu teori etkin bir biçimde düzeltilmek bir tarafa, fiilen kalbura çevrilmiştir. Görmüş olduğumuz gibi, Chamberlin ve diğerleri eğer biz tüketicinin çeşitlilik arzusunu karşılanacak bir mal olarak ele alırsak, bu analizin tatbik edilmeyeceğini göstermişlerdir.[75] Farklı cihetlerden çok sayıda başka etkin ve kuvvetli saldırılar yapılmıştır. Temel bir argümana göre tam ve tekelci rekabet durumları karşılaştırılamaz, çünkü *AC* eğrileri, aslında aynı *olmayacak*tır. Chamberlin bu karşılaştırmaların bütünüyle gayri meşru olduğunu, tam rekabet kavramını mevcut firmalara uygulamanın, mesela, çok büyük miktarda bir benzer firmanın aynı ürünü ürettiğini varsaymak anlamına geleceğini ilan ederek, bu alemde de revizyonizmini sürdürmüştür. Eğer bu, sözgelimi, General Motors'la ilgili olarak yapılsaydı, o zaman o *ya* GM'nin kavramsal olarak binlerce parçaya bö-

[75] Ve düşen talep eğrisiyle bağlantılı olan ürün farklılaştırması üretim maliyetlerindeki bu sözde artışı telafi etmekten başka dağıtım ve denetleme maliyetlerini de pekâlâ düşürebilir (bunun yanı sıra tüketici bilgisini iyileştirebilir). Kısaca, yukarıdaki *AC* eğrisi dağıtım maliyetlerini ihmal eden bir toplam-maliyet eğrisinden ziyade *gerçekte* bir üretim-maliyeti eğrisidir. Krş., Goldman, "Product Differentiation and Advertising." Dahası, gerçek bir toplam-maliyet eğrisi bu durumda firmanın talep eğrisinden bağımsız olmayacak, böylece bildik "maliyet-eğrisi" analizini geçersiz kılacaktır. *Bkz.*, Dewey, *Monopoly in Economics and Law*, s. 87. Keza aşağıda C alt başlığına bakınız.

lünmesi, yahut da çoğalması gerektiği manasına gelecekti. Eğer bölünme olsaydı, o zaman birim maliyetler şüphesiz daha yüksek olacak ve o nedenle "rekabetçi firmalar" yüksek maliyetlere maruz kalacak ve daha yüksek fiyatlarda ısrar etmeleri gerekecekti. Açıkçası bu, tüketicileri ve hayat standartlarını zedeleyecektir; böylece Chamberlin Schumpeter'in, "tekelci" firmaların "tam rekabetçi" emsallerine nazaran bir ihtimal daha düşük maliyetlere sahip olabileceği ve belki de olacağı eleştirisini takip etmektedir. Öte yandan, eğer mevcut ölçekte General Motors şirketinin çok büyük oranda çoğaldığını düşünürsek, onu muhtemelen bugünkü dünyayla ilişkilendirmek mümkün olmayacaktır ve dolayısıyla bütün mukayese saçma hale gelmektedir.[76]

Ayrıca, Schumpeter yenilik ve ilerleme için "tekelci" firmanın üstünlüğüne vurgu yapmış ve Clark, çeşitli şekillerde, bu statik teorinin dinamik gerçek dünyaya uygulanamazlığını göstermiştir. Son zamanlarda o, fiyat ve kaliteyle ilgili argümanın yanıltıcı asimetrisini teşhir etmiştir. Hayek ve Lachmann da yukarıda göstermiş olduğumuz gibi, dinamik realitenin bozukluğuna dikkat çekmişlerdir.[77]

İkinci bir ana saldırı hattı bu karşılaştırmaların geleneksel grafiklerde gözüktüğünden çok daha az önemli olduklarını göstermiştir, çünkü maliyet eğrileri ampirik olarak ders kitaplarında gözüktüğünden çok daha yatıktır. Clark firmaların *uzun-dönem* değerlendirmelerle ilgilendiğine ve uzun-dönem maliyet ve talep eğrilerinin her ikisinin de kısa-dönemden daha esnek olduğuna vurgu yapmıştır; bu nedenle *E* ve *F* noktaları arasındaki farklar ihmal edilebilir olacak ve namevcut olabilecektir. Clark ve diğerleri, hem endüstri içindeki hem de dışındaki firmalardan gelen muhtemel bir tekel fiyat biçicisi olmaya dönük *potansiyel* rekabetin, ve yine endüstriler

---

[76] Bkz., Chamberlin, "Measuring the Degree of Monopoly and Competition" ve "Monopolistic Competition Revisited", *Towards a More General Theory of Value*, içinde, s. 45–83.

[77] *Bkz.,* J. M. Clark, "Competition and the Objectives of Government Policy", E. H. Chamberlin, ed., *Monopoly and Competition and Their Regulation* (London: Macmillan & Co., 1954), içinde, s. 317–27; Clark, "Toward a Concept of Workable Competition", *Readings in the Social Control of Industry* (Philadelphia: Blakiston, 1942), içinde, s. 452–76; Clark, "Discussion"; Abbott, *Quality and Competition*, *passim*; Joseph A. Schumpeter, *Capitalism, Socialism and Democracy* (New York: Harper & Bros., 1942); Hayek, "Meaning of Competition"; Lachmann, "Some Notes on Economic Thought, 1933–53."

arasında birbirinin yerini alma rekabetinin hayati önemine vurgu yapmıştır. Hatta uzun-döneme karşı kısa-dönem problemlerinden başka, diğer bir argüman, maliyet eğrilerinin ampirik olarak ilgili aralık içinde düz oldukları yönündedir.[78]

Bütün bu argümanlar, yukarıda sunulan analizimizle birleştirildiğinde, tekelci rekabet teorisini etkin bir şekilde yok ederler ve geriye söylenecek daha çok şey bulunmaktadır. Bütün bu yapı (construction) hakkında, hatta onun terimleri hakkında yanıltıcı "maliyet-eğrisi" yaklaşımından başka, çok özel/garip bir şey vardır ve pratik olarak hiç kimse teorideki bu vahim eksiklere işaret etmiş değildir. Neredeyse tam "tekelci olarak rekabetçi" bir ekonomide, nasıl oluyor da *her* firma çok az üretip çok fazla (fiyat) isteyebilir? Fazla (surplus) faktörlere ne olur? Onlar ne yaparlar? Bu soruyu sorma başarısızlığı Avusturya genel analizinin modern ihmalinden ve izole olmuş bir firma ya da endüstri üzerinde aşırı yoğunlaşmaktan ileri gelmektedir.[79] Bu fazla faktörler bir yerlere gitmek zorundadır, ve bu takdirde onların diğer tekelci olarak rekabetçi firmalara gitmesi gerekmez mi? Bu durumda, bu tez kendiyle çeliştiği için yıkılar. Fakat taraftarlar bir çıkış yolu hazırlamışlardır. Onlar öncelikle, E noktasında dengede olan tam rekabet durumunu alırlar ve ardından, artık firmanın talep eğrisinin aşağı doğru eğimli olduğu tekelci rekabet koşullarına ani bir geçiş yaparlar. Şimdi talep eğrisi D_p den D_{mo} ya kaymıştır. Sonra firma üretimi kısıtlar ve kendi fiyatını buna uygun olarak yükseltir, kârları biçer, yeni firmaların endüstriye girişini cezp eder, yeni rekabet her bir firma tarafından satılabilir ürün miktarını azaltır ve talep eğrisi F noktasında AC eğrisine teğet oluncaya kadar aşağı ve sola doğru kayma gösterir. Bu nedenle, tekelci-rekabet teorisyenleri tekelci rekabetin sadece her bir firmada çok az üretim ile aşırı maliyet ve fiyatlara maruz kalmadığını; aynı zamanda her bir endüstride *çok fazla sayı-*

---

[78] Clark tarafından yukarıda gösterilen kaynaklara bakınız; ve Richard B. Heflebower, "Toward a Theory of Industrial Markets and Prices", R. B. Heflebower ve G. W. Stocking, eds., *Readings on Industrial Organization and Public Policy* (Homewood, Ill.: Richard D. Irwin, 1958), içinde, s. 297–315. Daha kuşkulu bir argüman –firmanın talep eğrisinin ilgili aralıkta düzlülüğü- diğer iktisatçılar, özellikle de A. J. Nichol tarafından vurgulanmıştır: "The Influence of Marginal Buyers on Monopolistic Competition," *Quarterly Journal of Economics,* November, 1934, s. 121–34; Alfred Nicols, "The Rehabilitation of Pure Competition," *Quarterly Journal of Economics,* November, 1947, s. 31–63; ve Nutter, "Plateau Demand Curve and Utility Theory."

[79] Fakat, krş., Abbott, *Quality and Competition*, s. 180–81.

da firmaya da katlandığını söylerler. Burada fazla faktörlere olan şey şudur: onlar çok fazla sayıda gayri iktisadi firmaların kapanına düşerler.

Bu, bütün örneğin bir dalavere/oyun olarak kurgulanmış olduğunu idrak edinceye kadar makul gözükebilir. Eğer biz, bu örnekte olduğu gibi, bir firmayı ya da bir endüstriyi izole edersek, tam *F* noktasındaki gibi bir tekelci rekabet konumundan başlayabiliriz ve ardından birdenbire tam rekabet koşullarına geçebiliriz. Muhakkak ki bu tam olarak meşru, veya daha ziyade gayri meşru bir karşılaştırma temelidir. O zaman hangisi? Gelecek grafikte (Şekil 71) göreceğimiz gibi, her bir firmanın talep eğrisi şimdi D_{mf} den D_{po} ya kaymaktadır. Şimdi her bir firma için kendi üretimini büyütmek kârlı olacak ve dolayısıyla onlar kâr elde edeceklerdir. Sonra yeni firmalar endüstriye çekilmiş olacak ve talep eğrisi tekrar *E* noktasında *AC* eğrisiyle teğet oluncaya kadar dikey olarak düşecektir. Şimdi biz *tam* rekabet altındaki bir endüstride tekelci rekabet altındaki bir endüstriye nazaran *daha çok* firmanın olduğunu "ispatlamış" mı oluyoruz?[80] Buradaki temel yanlış, varsayımlarla kurulan koşullar altında, kârlara kapı açan *herhangi* bir değişmenin, yeni firmaları endüstriye kazandıracağını görme başarısızlığıdır. Fakat teorisyenlerin, birbirine giden yolları tartıştıkları değil, tam ve tekelci rekabet gibi iki farklı statik durumu karşılaştırdığı düşünülmektedir. Böylece tekelci-rekabet teorisyenleri katiyetle kendi fazla faktörler problemini çözmüş değillerdir.

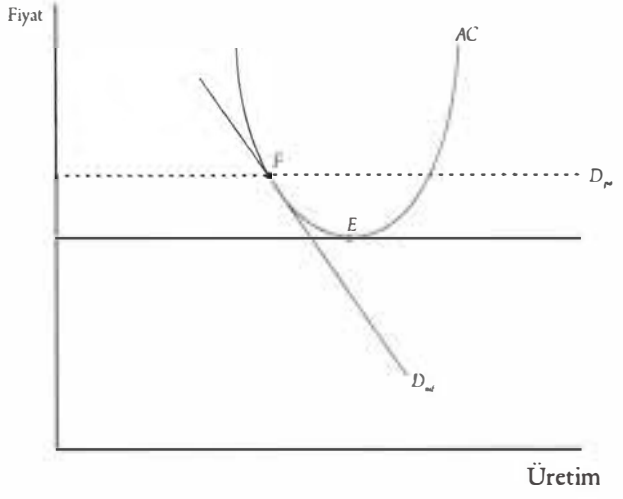

Şekil 71: Tekelden Tam Rekabete Bir Kaymanın Sonucu

[80] Yazar analizin bu belirli bölümünü Profesör Arthur F. Burns'ün sınıftaki derslerinden öğrenmiştir ve bildiğimiz kadarıyla, o asla matbu halde görülmemiştir.

Fakat bu nokta haricinde, teoride daha fazla zorluklar vardır ve bizzat teorinin yaratıcılarından biri olan Sör Roy Harrod, geriye kalan merkezi zorluğun özünü kavrayan tek kişi durumundadır. Harrod'ın dediği gibi:

> Eğer girişimciler, kendi kârlı üretimlerini uygun bir zamanda x - y birimleriyle sınırlayacak şekilde, hadiselerin gidişatını öngörürlerse, kendilerini aşırı bir kapasiteye boğmaktan ziyade, neden x - y birimlerini daha ucuza üretecek bir tesise sahip olmayı planlamasınlar? Sadece bir x - y birimleri üretimini sürdürmenin mümkün olacağı bilinirken, x birimlerini üretmek için bir tesis planlamak, kesinlikle şizofreniye tutulmak demektir.

Ve fakat, Harrod şaşkın bir şekilde, "kabul edilmiş" doktrinin görünüşe göre onu "şizofreniye tutulmuş diye değil, bir girişimci olması imkânsız" diye gördüğünü söyler![81] Kısaca, teori, uzun dönemde *F* noktasında üretim yapan bir firmanın ayrıca *E* noktasında minimum maliyetlere sahip bir tesis yapacağını varsayar. Açıkça söylemek gerekirse, burası gerçeğe aykırı bir bölgedir. Yanlış olan nedir? Harrod'ın cevabı, "uzun dönem"in daima girişimsel planlamada bir faktör olması nedeniyle, uzun-dönem ile kısa-dönem talep eğrileri arasında fevkalade ve orijinal bir tartışmadır, fakat kendisi bu sorunun cevabını tam olarak vermemektedir.

Bu paradoks, onun her zaman matematiksel bir teknik özelliğe bağlı olduğunu tam olarak fark ettiğimiz zaman, "giderek daha tuhaf" hale gelir. Bir firmanın optimum bir maliyet noktasında asla üretim yapamamasının nedeni şudur: (*a*) firma talep ve ortalama-maliyet eğrilerinin dengede teğet olduğu yerde üretim yapmalıdır, ve (*b*) eğer talep eğrisi düşüyorsa, o zaman bu eğri, U-biçimli maliyet eğrisine sadece alt kavis noktasının solunda ve ondan daha yüksek bir noktada teğet olabilir. Şimdi ilave edebileceğimiz iki mütalaa vardır. Birincisi, maliyet "eğri"sinin, aslında eğri biçiminde olması için bir neden yoktur. Daha eski zamanlarda, ders kitabı talep eğrilerinin eğri olmasına alışılmıştı, şimdi ise onlar genellikle düz doğrulardır; ve hatta maliyet eğrilerinin bir açısal doğrular dizisi olduğuna inanmak için daha da fazla neden vardır. Tabiî, o, (*a*) grafikler için daha uygundur, ve (*b*) matematiksel anlatım için gereklidir, çünkü burada sürekli eğriler olacaktır. Fakat biz matematiğin ayrıntılarına ayak uydurmak için gerçeğin tahrif edilmesine asla müsaade etmemeliyiz. Aslında bütün insan davranışlarının ayrık/süreksiz olması gibi, üretim de bir ayrık/süreksiz alternatifler dizisidir, ve onun pürüzsüzce sürekli olması, yani bir üretim seviyesinden

[81] Harrod, *Economic Essays*, s. 149.

diğerine sonsuz küçük adımlar içinde hareket edilmesi mümkün değildir. Fakat maliyet eğrisinin ayrık, açısal niteliğini bir kere idrak ettiğimiz zaman, aşırı kapasite "problemi" hemen ortadan kalkar (Şekil, 72). Böylece "tekelci" firma için düşen talep eğrisi (D_m) şimdi minimum maliyet noktası olan E de AC eğrisine "teğet" olabilir, ve nihai dengede de böyle olacaktır.

Bu sahte problemi yok etmenin başka bir yolu vardır ve bu, bütün teğet varsayımını kuşkulu konuma düşürmek anlamına gelecektir. Dengede ortalama maliyetin ve talebin teğet olması dengenin özelliğinden doğmuş gibi gözükmektedir: firmanın toplam maliyetleri ve toplam gelirleri eşit olacaktır, çünkü kârların yanı sıra zararlar da sıfır olacaktır. Fakat anahtar bir mesele ya gözardı edilmiş ya da yanlış biçimde ele alınmıştır. Firma, ne de olsa eğer üretim yapmaktan dolayı hiçbir şey kazanmıyorsa, niye ***bir şey*** üretmesi gereksin? Fakat dengede o, bir şey kazanacaktır ve bu, ***faiz*** getirisi olacaktır. Modern ortodoksluk bir nedenden dolayı bu yanlışa düşmüştür: o, girişimcilerin aynı zamanda kapitalistler olduğunu ve muntazaman dönen bir ekonomide, kesin girişimsel fonksiyona artık gereksinim olmasa bile, sermaye-avans verme fonksiyonunun hâlâ kesin biçimde zorunlu olacağını idrak etmemektedir.

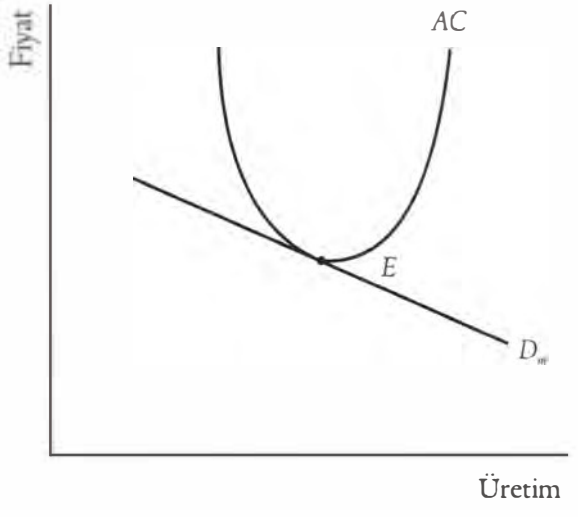

Şekil 72: Fiyatın Minimum Maliyet Noktasında Belirlenmesi

Modern teori de faiz getirisini firma için bir ***maliyet*** olarak görme eğilimindedir. Doğal olarak, eğer bu kabul edilirse, o zaman faizin varlığı işleri değiştirmez. Fakat (ve burada biz okuyucuyu önceki bölümlere yönlendiriyoruz) faiz firma için bir maliyet ***değil***dir; bir firma***nın*** kazancıdır. Aksi yöndeki inanç girişimcilerle kapitalistler arasında yersiz bir ayrıma ve

ödünç faizi üzerine sunî bir yoğunlaşmaya dayalıdır. Gerçekten de ödünçler önemsizdir ve sadece girişimsel-kapitalist yatırımın başka bir yasal biçimidir. Kısaca, muntazaman dönen ekonomide, *firma* sosyal zaman tercihi tarafından belirlenen "doğal" bir faiz getirisi kazanır. Bu nedenle, Şekil 72 Şekil 73'te gösterilen grafik gibi olacak şekilde değiştirilmelidir (eğrilere karşı açılar problemi bir kenara bırakılarak). Firma, minimum ortalama maliyette (*KE*) kendi optimum üretim seviyesi olan *OK* kadar üretecektir. Onun talep eğrisi ve maliyet eğrisi birbirine teğet ol*maya*cak, fakat *EFGH* alanıyla temsil edilen denge faiz getirisi fırsatına imkân sağlayacaktır. (Bazılarının itiraz edebileceği gibi, fiyat, tekelci rekabetin bu düzeltilmiş versiyonunda da daha yüksek olmayacaktır; çünkü bu *AC* eğrisi, maliyetlerin içinde faiz getirisinin yer aldığı evvelki eğrilerden her tarafta daha düşüktür. Eğer onlar faizi ihtiva etmeseydi ve bunun yerine faizin ERE'de sıfır olacağı farz edilseydi, o zaman onlar, yukarıda işaret etmiş olduğumuz gibi, yanlış olurdu).[82] Ve dolayısıyla tekelci-rekabet teorisi paradoksu nihai olarak ve bütünüyle defnedilmiştir.[83]

---

[82] Bu neticeye vardıktan sonra, yazar faizin bir maliyet değil, getiri (return) olduğunu belirten ve bu gerçeğin maliyet-eğrisi teorisi için mahvedici anlamlarını gösteren fevkalâde, ancak ihmal edilmiş bir makaleye rastlamıştır. Bununla birlikte, bu makale bu teoriyi tekelci rekabet problemine başarılı olarak uygulamamıştır. *Bkz.*, Gabor ve Pearce, "A New Approach to the Theory of the Firm," ve idem, "The Place of Money Capital." Birkaç benzerlik olmasına karşın, Professor Dewey'in "aşırı kapasite" doktrinine dair eleştirisi esas itibariyle bizimkinden çok farklıdır ve çok daha "ortodoks" mütalaalara dayalıdır. Dewey, *Monopoly and Economics in Law*, s. 96 ff.

[83] J. K. Galbraith tarafından ortaya atılan hatalı fakat popüler nitelikteki "dengeleyici (countervailing) güç" teorisi tekelci-rekabet teorisiyle uyuşmaktadır, dolayısıyla onu burada tartışmak gereksizdir. Ona ait sayısız yanılgının daha detaylı bir eleştirisi için, bkz., Simon N. Whitney, "Errors in the Concept of Countervailing Power," *Journal of Business*, October, 1953, s. 238–53; George J. Stigler, "The Economist Plays with Blocs," *American Economic Review, Papers and Proceedings*, May, 1954, s. 8–14; ve David McCord Wright, "Discussion," *ibid.*, s. 26–30.

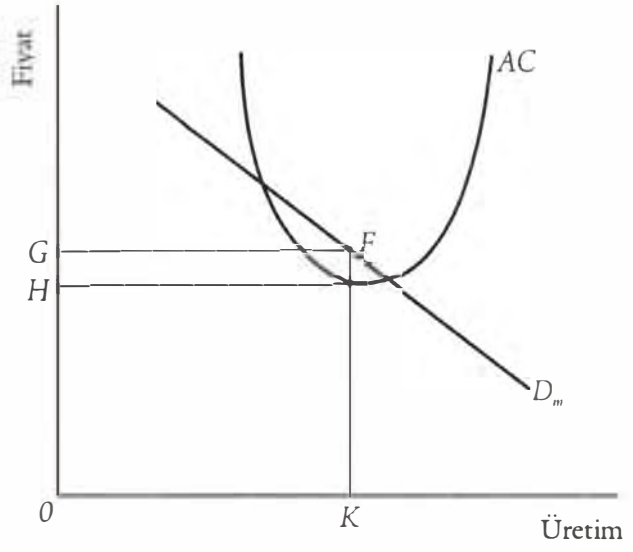

Şekil 73. Fiyatın Bir Bileşeni/Öğesi Olarak Denge Faiz Getirisi

C. Chamberlin ve Satış Maliyeti

Profesör Chamberlin'in "satış maliyeti" ile "üretim maliyeti" arasında yaptığı keskin ayrımın, onun en önemli katkılarından biri olduğu söylenmektedir.[84] "Üretim maliyetleri"nin *özgül* tüketici talep şedüllerini karşılamak amacıyla arzı artırmak için gereksinim duyulan meşru giderler olduğu varsayılmaktadır. Öte yandan, "satış maliyetleri"nin tüketicileri etkilemeye ve onların firmanın ürününe olan talep şedüllerini *artırmaya* dönük olarak yapıldığı düşünülür.

Bu ayrım tamamen yapaydır.[85] Bir işadamı niçin para yatırır ve ne çeşit olursa olsun *bir* maliyete katlanır? Kendi ürününe yönelik umulan bir talebi arz etmek için. O, ürününü iyileştirdiği her sefer, tüketicilerin, kendi taleplerini artırarak buna tepki vereceklerini ümit etmektedir. Aslında, hammaddelere sarf edilen *bütün* maliyetlere, tüketici talebini, bu maliyetlerin olmaması halinde gerçekleşmiş olacak düzeyin ötesine yükseltme teşebbü-

---

[84] Chamberlin, *Theory of Monopolistic Competition*, s. 123 ff. Chamberlin satış maliyetleri içine reklam, satış masrafları ve saklama giderlerini ve mağaza vitrin sergilemelerini dahil eder.

[85] *Bkz.,* Mises, *Human Action*, s. 319. *Keza bkz.,* Kermit Gordon, "Concepts of Competition and Monopoly—Discussion," *American Economic Review, Papers and Proceedings,* May, 1955, s. 486–87.

süyle katlanılır. *Dolayısıyla, her üretim maliyeti aynı zamanda bir "satış maliyeti"dir.*

Tersine, satış maliyetleri tekelci-rekabet teorisyenlerinin genellikle varsaymış oldukları gibi düz bir tiranlık ya da büsbütün israf değildir. "Satış maliyetleri" olarak adlandırılan çeşitli masraflar halk için belli hizmetler icra eder. Esasen onlar satıcının malları hakkında halka bilgi sağlar. Biz hiç kimsenin, bilhassa binlerce elde edilebilir ürünle karşı karşıya olan tüketicilerin, ürünler hakkında "tam bilgi"ye sahip olamayacağı bir dünyada yaşıyoruz. Bu yüzden satış maliyetleri ürün hakkında olduğu kadar firma hakkında da bilgi sağlamak açısından önemlidir. Vitrin görüntüsü gibi bazı durumlarda, bizzat "satış maliyeti" *doğrudan doğruya* ürünün niteliğini tüketicinin zihninde iyileştirir. Daima hatırlanmalıdır ki tüketici sadece *fiziki bir ürün* satın almaz; o aynı zamanda hepsi kendisi için somut gerçekliğe sahip olan ve buna paralel olarak değer kazanan "ortam", prestij, hizmet vb.yi de satın alıyor olabilir.[86]

Bir satış maliyetinin bir şekilde "tekelci rekabet"in bir yapay olgusu olduğu fikri sadece olağandışı "tam rekabet" varsayımlarından ileri gelir. Tam rekabetin "ideal" dünyasında, hatırlayalım ki her firmanın talebi sonsuz esnekti ve firma için *veri* idi, böylelikle geçerli fiyatta firma istediği miktarı satabilirdi. Doğal olarak, böyle bir durumda satış maliyetleri gerekli değildir, çünkü bir ürünün piyasası otomatik olarak garanti edilmektedir. Ancak, gerçek dünyada, tam bilgi yoktur ve talep eğrileri ne veridir ne de sonsuz esnektir.[87] Dolayısıyla, firmaların kendi ürünlerine olan talebi artırmaya uğraşmak ve kendileri için piyasa alanları oluşturmak zorunluluğu vardır.

Chamberlin satış maliyetlerinin, mesela reklam gibi, tüketici talebi "yarattığını" ima ederken başka bir hataya düşer. Bu, determinist yanılgıdır. Kendi kendinin sahibi olarak her insan kendi değerler ölçeğini kararlaştırır. Serbest piyasada hiç kimse bir başkasını kendi ürününü seçmesi için zorla-

---

[86] Paketlenmiş bir mal üzerindeki parlak kurdeleleri bir "üretim maliyeti" olarak, buna karşılık malı satan mağazayı dekore eden parlak kurdeleleri bir "satış maliyeti" olarak tanımlamak elbette ki hayli yapaydır.

[87] Krş., Alfred Nicols, "The Development of Monopolistic Competition and the Monopoly Problem," *Review of Economics and Statistics*, May, 1949, s. 118–23.

yamaz. Ve başka bir birey, birinin değerlerini onun adına hiç "yaratamaz"; birey, değeri, bizzat kendi benimsemelidir.[88]

6. Çok-biçimli Fiyatlar ve Tekel

Bu noktaya kadar biz daima piyasanın veri herhangi bir zamanda, rekabetçi ya da tekel koşullar altında, herhangi bir mal için ***bir tekdüze piyasa fiyatı*** oluşturma eğiliminde olduğu sonucuna ulaştık. Bununla birlikte, zaman zaman zuhur eden bir fenomen, fiyatların ısrarlı bir ***çok biçimliliği***dir. (Tabiî, bizim gerçekten homojen olan bir malı dikkate almamız gerekir; diğer türlü, farklı mallar için sadece farklı fiyatlar olacaktır). Şu halde, çok biçimlilik nasıl meydana gelir, ve o, bir anlamda serbest bir piyasa toplumunun işleyişlerini ya da ahlâkını bozar mı?

Öncelikle, malları iki türe ayırmamız gerekir: ***yeniden satılabilir*** olanlar ve olmayanlar. İkinci kategoriye ya doğrudan doğruya tüketilen ya da üretim sürecinde sarf edilip bitirilen bütün maddi olmayan hizmetler girer; hangi durum olursa olsun, onlar bizzat ilk alıcı tarafından tekrar satılamazlar. Yeniden satılamayan hizmetler aynı zamanda maddi bir malın ***kiralık*** kullanımını da kapsar, çünkü burada mal bizzat satılmamakta, fakat daha ziyade onun birim hizmetleri bir zaman dönemi için satılmaktadır. Bir yük vagonunda bir yer "kiralama" buna bir örnek olabilir.

Önce yeniden satılabilir malları ele alalım. Bu tür mallar için kalıcı bir çok-biçimli (multiform) fiyatlama ne zaman olabilir? Açıkçası bunun zorunlu bir koşulu bir alıcının ya da satıcının ***bilgisizliği***dir. Mesela, belli bir çelik türü için piyasa fiyatı ton başına bir ons altın olabilir; fakat bir satıcı tam bilgisizlikten dolayı, çeliği ton başına yarım ons altına satmakta ısrar edebilir. Şimdi ne olacaktır? Öncelikle, girişimci bir kişi bu ağır hareket

---

[88] *Bkz.,* Mises:

> Tüketici... efsaneye göre, "zorlayıcı" reklama karşı büsbütün savunmasızdır. Eğer bu doğru olsaydı, işteki başarı ya da başarısızlık sadece reklamın moduna/biçimine bağlı olurdu. Ancak, hiç kimse herhangi bir reklam türünün mum imalatçılarının elektrik lambalarına karşı, at arabacılarının motorlu taşıtlara karşı üstünlüğünü korumaya imkân verdiğine inanmaz ... Fakat bu, reklamı edilen malın kalitesinin bir reklamı kampanyasının başarısı için bir araç olduğu anlamına gelir... Reklam numaraları ve kurnazlıkları, daha iyi ürünün satıcısı için daha yoksul ürünün satıcısından daha az elde edilebilir değildir. Fakat sadece birincisi kendi ürününün daha iyi kalitesinden sağlanan avantajlara sahip olur (Mises, ***Human Action***, s. 317–18).

eden adamdan çeliği satın alacak ve piyasa fiyatında tekrar satacak, böylece etkin bir tekdüzelik ihdas edilecektir. İkinci olarak, diğer satıcılar birinci satıcıya pazarlık için daha fazla fiyat verme yarışına girecekler, böylece satıcıyı eksik fiyatlandırma yaptığı konusunda bilgilendireceklerdir. Nihayetinde, sürekli olarak bilgisiz satıcı işte uzun süre kalamayacaktır. (Tabiî, satıcının "insancıl" nedenlerden dolayı, çeliği piyasa fiyatından daha düşük bir bedelle satmak gibi güçlü bir arzusu olabilir. Fakat eğer o böyle yapmakta ısrar ederse, o zaman–kendisi için- sadece insancıllık tüketim malını satın almakta ve onun fiyatını/bedelini daha düşük gelir olarak ödemektedir. O burada bir girişimciden ziyade bir tüketici olarak davranmaktadır, tıpkı kârlarda bir düşüş pahasına kendi serseri yeğenini istihdam etmesi halinde davranmış olacağı gibi. O zaman, bu, malın *daima* homojen olması gerektiği yerde, gerçek bir çok-biçimli fiyatlandırma durumu olmayacaktır).

Alıcı da farklı bir durum içinde değildir. Eğer bir alıcı, piyasa fiyatı bir ons altın iken, bilgisiz olsaydı ve çeliği iki ons altına satın almaya devam etseydi, o vakit diğer bir satıcı ona çok daha ucuza çelik satmayı teklif ederek, kendi hatasını hemen duyururdu. Eğer sadece bir satıcı olursa, o zaman daha ucuz alıcı daha yüksek bir fiyat yüklenen alıcıya, kârla yeniden satış yapabilir. Ve sürekli bilgisiz bir alıcı da iş hayatından çıkacaktır.

Çok-biçimli bir fiyatın yeniden satılabilir bir mal için muhtemel olarak oluşabileceği tek bir durum vardır: malın tüketicilere -nihai alıcılara- satıldığı durum. Çünkü girişimci alıcılar fiyat farklılıklarına karşı uyanık olacaklarken ve bir malın daha düşük fiyatlı alıcısı, daha yüksek bir fiyat yüklenen başka bir alıcıya yeniden satış yapabilecekken, nihai tüketiciler bir kere satın alım yaptıkları zaman yeniden satmakla ilgilenmezler. Klasik bir örnek bir Ortadoğu pazarındaki Amerikan turistlerin durumudur.[89] Bu turistin tüketici piyasalarının kapsamlı bir incelemesini yapmak için ne zamanı ne de hevesi vardır, ve dolayısıyla her bir turist herhangi bir malın geçerli fiyatından haberdar değildir. Bu nedenle, satıcı, aynı malın en istekli alıcılarına en yüksek fiyatları, sonraki en istekli alıcılarına daha az yüksek fiyatları ve marjinal alıcılara da çok daha düşük fiyatları koyarak, her alıcıyı ayrıştırabilir. Bu şekilde satıcı, bütün satıcıların genel olarak karşılanmamış bir amacına ulaşır: alıcıların "tüketici fazlaları"ndan daha fazlasını çekip alma. Bu-

[89] *Bkz.*, Wicksteed, *Common Sense of Political Economy and Selected Papers*, I, 253 ff.

rada iki koşul yerine gelmiştir: tüketiciler geçerli fiyattan habersizdir ve piyasada yeniden satış yoktur.

Sık sık itham edildiği gibi, çok-biçimli fiyatlama üretim yapısını bozar mı, ve o bir şekilde gayri ahlâkî ya da istismarcı mıdır? O, nasıl gayri ahlâkîdir? Genelde olduğu üzere, satıcı gönüllü mübadelede kazancını maksimize etmeye çalışır ve kesinlikle alıcının bilgisizliğinden mesul tutulamaz. Eğer alıcılar piyasanın durumundan haberdar olma zahmetine katlanmazlarsa, kendi ruhsal fazlalarından bir kısmının satıcının pazarlığıyla çekilip alınmasına hazır olmalıdırlar. Alıcı tarafından da bu davranış irrasyonel değildir. Çünkü alıcının davranışından, ***onun piyasa koşulları hakkında bilgi sahibi olmak için para ödemekten ya da çaba sarf etmekten ziyade bilgisiz kalmayı tercih ettiği*** sonucunu çıkarmamız gerekir. Herhangi bir alanda bilgi edinmek zaman, çaba ve genellikle de para gerektirir, ve muayyen bir piyasada bir birey için, fiyat konusunda şansını denemeyi tercih etmesi ve kendi kıt kaynaklarını başka istikametlerde kullanması tamamen akılcı bir şeydir. Bu seçim tatildeki bir turist örneğinde çok açıktır, fakat o, diğer özgül herhangi bir piyasada da mümkündür. Daha yüksek fiyat ödemeyi yeğleyen ve piyasadan haberdar olmak için para ve zaman harcamayan aceleci turist ile yoğun bir pazar yeri incelemesi için günler sarf eden bir rehberin her ikisi de kendi tercihlerini icra etmektedir, ve praxeology bunlardan birini ya da diğerini daha rasyonel diye nitelendiremez. Dahası iki turistin durumunda kaybedilen ya da kazanılan tüketici fazlalarını ölçmenin bir yolu yoktur. Dolayısıyla biz yeniden satılabilir mallar durumunda, çok-biçimli fiyatlamanın üretken faktörlerin tahsisini hiç bozmadığı sonucuna ulaşmalıyız, çünkü, tam aksine, turist örneğinde olduğu gibi, o, tüketici tercihlerini karşılamayla uyumlu olan *yegâne* fiyatlama biçimiyle de uygun olarak gerçekleşmektedir.

Burada önemle belirtmek gerekir ki pazarda satıcı kendi müşterisinin ruhsal fazlasından ne kadarını çekip alırsa alsın, onu *tümden* çekip almış olmaz; başka türlü, satış olmayacaktır. Mübadele gönüllü olduğu için, her iki taraf da onu gerçekleştirmekten yarar sağlar.

Eğer mal yeniden satılabilir *değilse* ne olur? Bu takdirde, çok biçimli fiyatlama için çok daha büyük bir mahal vardır, çünkü bilgisizlik gerekli değildir. Bir satıcı maddi olmayan bir hizmeti A'ya, B'nin A'ya yeniden satış yaparak kendisine karşı fiyat kırabileceği korkusu olmaksızın, daha yüksek bir fiyatla satabilir. Bu nedenle, çok-biçimli fiyatlandırmanın en aktüel durumları maddi olmayan mallar aleminde meydana gelir.

Şimdi varsayalım ki satıcı X kendi müşterileri için çok biçimli fiyatlar oluşturmayı başarmıştır. Mesela, o aynı hizmet için daha varlıklı müşteriden daha yoksul müşteriye göre daha yüksek ücretler isteyen bir hukukçu olabilir. Satıcılar arasında hâlâ rekabet olduğundan dolayı, neden başka bir Y hukukçusu bu alana girip X'in fiyatını varlıklı müşteriler için indirmez? Aslında, genellikle vaki olacak şey budur, ve müşteriler arasında "ayrı piyasalar" oluşturmaya yönelik bir teşebbüs, en sonunda fiyatı aşağıya düşürerek, gelirleri azaltarak, ve tekdüze fiyatlamayı yeniden ihdas ederek diğer rakipler tarafından daha kârlı, daha yüksek fiyatlı alana bir hücuma neden olacaktır. Eğer bir satıcının hizmeti bildik türde değilse ve onun etkin rakiplerinin olmadığı evrensel olarak idrâk edilirse, o zaman çok-biçimli bir yapıyı sürdürmek mümkün olabilir.

Bizim söz etmediğimiz, fakat çok-biçimli fiyatlandırmanın meydana gelmesi için yerine getirilmesi gereken basit fakat çok önemli bir koşul vardır: çok-biçimlilikten gelen toplam hasılat tekdüzelilikten gelene göre daha büyük olmalıdır. Bir alıcının sadece bir malın bir birimini satın alabildiği yerde, bu problem değildir. Eğer yeniden satılabilir olmayan bir malın sadece tek bir satıcısı varsa ve olabiliyorsa, *ve* her bir alıcı bir birimden daha fazla satın alamıyorsa, o zaman (rakiplerin fiyat kırması koşuluyla) çok-biçimli fiyatlandırmanın meydana gelme eğilimi olacaktır, çünkü satıcının toplam hasılatı, her bir alıcının tüketici fazlalarından daha büyük kısmını çekip alma yoluyla daima daha büyük olacaktır.[90] Fakat eğer bir alıcı bir birimden daha fazla satın alabiliyorsa, hasılat bir sorun haline gelir. Çünkü o vakit, daha yüksek bir fiyatla karşılaşan her alıcı, kendi satın alımlarını kısıtlayacaktır. Bu, satılmamış bir stok meydana getirecektir ki, o vakit satıcı bu stoku, kendi fiyatlarını o ana dek marjinal altı olan alıcıların taleplerini çekebilmek için hipotetik tekdüze fiyatın altına *düşürerek* eritecektir. Böylece varsayalım ki bir malın tekdüze fiyatı birim başına on grain altındır ve bu fiyatla yüz birim satılmaktadır. Şimdi satıcı her bir alıcıyı ayrı bir piyasa olarak ayrıştırmayı ve daha çok tüketici fazlasını çekip almayı kararlaştırır. O zaman, sınırdaki (barely) marjinal alıcılardan başka, diğer bütün alıcılar kendi fiyatlarını yükselmiş bulacaklardır. Onlar kendi satın alımlarını, me-

[90] Gerçek hayatta, alıcılar üzerine konulan böyle bir sınırlamanın ("tam fiyat-farklılaştırması" deniliyor) uygulanacağı bir durumu tasavvur etmek zordur. Bayan Robinson adam kaçıran bir kişinin istediği fidyeyi bir örnek olarak zikreder, fakat bu, tabiî, adam kaçırmanın önüne geçildiği serbest, engellenmemiş bir piyasada geçerli olmaz. Robinson, *Economics of Imperfect Competition*, s. 187 n.

sela seksen beş birimlik bir yekunla kısıtlayacaklar ve diğer on beş birim, malın fiyatı yeni ve o ana dek marjinal altı olan alıcılar için düşürülmek suretiyle satılacaktır.

Çok-biçimlilik sadece toplam kazançlar, tekdüzeliliğin sağladığından daha büyük olduğu zaman meydana gelebilir. Bu her zaman katiyetle vaki değildir, çünkü marjinal üstü alıcılar kendi satın alımlarını marjinal altı alıcıların telafi edebileceklerinden daha fazla kısıtlayabilirler.[91]

Çok-biçimli fiyatlandırma iktisatçılar ve meslekten olmayanlar tarafından tuhaf bir kabulle karşılaşmıştır. Bazı durumlarda o, tüketicilerin gayri ahlâkî sömürülmesi diye görülür; diğer yerlerde (mesela, tıp ve eğitim) takdire şayan ve insancıl olarak değerlendirilir. Gerçekte ise, ikisi de değildir. Fiyatlandırmada en istekli olanın kendi istekliliğiyle (pratikte, genellikle kendi servetleriyle ölçülür) orantılı bir ödeme yapması *gerektiği* kesinlikle *kural* değildir, çünkü o zaman herkes her şeye kendi servetiyle orantılı olarak ödeme yapacaktır ve tüm parasal ve ekonomik sistem çökecektir; para artık fonksiyon görmeyecektir (aşağıda 12. bölüme bakınız). Eğer bu genel anlamda açık bir husus ise, spesifik malların bu muamele için neden seçilip ayrılması gerektiğini önsel (a priori) olarak görmek zordur. Öte yandan, eğer çok biçimlilik varsa tüketiciler "sömürülme"mektedir. Marjinal ve marjinal altı alıcıların sömürülmediği ortadadır: açıkça söylemek gerekirse ikincisi kazanç elde eder. Daha az tüketici fazlası elde etmekte olan marjinal *üstü* alıcılar için ne demelidir? Bazı durumlarda, onlar kazanç elde eder, çünkü "fiyat farklılaştırması" ile sağlanan daha büyük hasılat olmadan, mal hiç arz edilmeyecektir. Mesela, eğer tekdüzelilikle sağlanan daha düşük hasılatla geçinmek zorunda kalsaydı bölgeyi terk edecek olan bir köy doktorunu dikkate alalım. Ve hatta mal eğer yine arz edilseydi, marjinal üstü alıcıların yine satıcının müşterileri olmaya devam edecek *olmaları*, onların görünüşte ayrımcı düzenlemeden hoşnut olduklarını gösterir. Yoksa, onlar çabucak ya bireysel olarak ya da elbirliğiyle satıcıyı boykot ederler ve rakiplerin müşterisi olurlardı. Onlar marjinal altı alıcılardan daha fazla ödemeyi kolaylıkla reddederlerdi ve bu, satıcıyı hemen kendi fiyatlarını düşürmeye teşvik ederdi. Onların bunu yapmaması bu hususi durumda çok biçimliliği tekdüzeliliğe *tercih ettikleri*ni gösterir. Buna bir örnek kabiliyetli fakat yoksul gençlerin genellikle bursla devam edebildikleri özel okul eğitimidir – harcını tam ödeyen varlıklı ebeveynlerin açıkça gayri adil görmedikleri bir ilke. Ancak, eğer satıcılar, kendilerine marjinal üstü alıcılara hizmet etmede

[91] *Bkz.*, Mises, *Human Action*, s. 385 ff.

rekabeti kısıtlama imkânı vererek, hükümet marifetiyle tekelci imtiyaz ihsanları almışlarsa, o zaman onlar bu alıcıların açık tercihinden istifade etmeksizin çok-biçimlilik ihdas edebilirler: çünkü burada hükümetsel zorlama, tercihlerin serbestçe tezahürünü engellemek için devreye girmiştir.[92]

Şimdiye kadar biz tüketici fazlalarının çekilip alındığı tüketici piyasalarında, satıcılar tarafından fiyat farklılaştırmasını tartıştık. Böyle bir farklılaştırma üretici piyasalarında olabilir mi? Sadece, malın yeniden satılabilir olmadığı, toplam kazançların çok biçimlilik altında daha büyük olduğu *ve* marjinal üstü alıcıların ödeme yapma istekliliği olduğu zaman. Bu alıcılar kendi firmalarındaki mal için, başka alıcıların kendi firmalarındaki malından daha yüksek bir DMVP'ye sahip oldukları zaman, ikincisi gerçekleşecektir. Bu takdirde, çok biçimli fiyata sahip malın satıcısı biçimsel olarak marjinal üstü alım yapan firmanın kazandığı bir kirayı absorbe ediyor demektir. Bu tür fiyatlandırmanın en kayda değer örneği, birim ağırlık başına diğer firmalarınkinden daha değerli bir yükü gemiyle taşıyan firmalara "karşı demiryolu taşımacılığı farklılaştırması" olmuştur. Tabiî, bu kazançlar uzun dönemde demiryolları tarafından alıkonmaz, fakat ona ait emek ve toprak faktörleri tarafından absorbe edilir.

Mal yeniden satılabilir olmadığı zaman (ve satıcılar arasındaki bilgisizlik göz önüne alınmadığı zaman) *alıcılar* tarafından fiyat farklılaştırması olabilir mi? Hayır, olamaz, çünkü mesela bir çalışan tarafından konulan minimum rezerv fiyatı onun başka yerde vazgeçtiği fırsat maliyeti tarafından belirlenir. Kısaca, eğer bir adam A firmasında kendi emek hizmeti için haftada beş ons altın kazanıyorsa haftalık iki onsu kabul etmeyecektir (hiçbir şey kazanmamaktan ziyade iki onsu alacak olmasına rağmen), çünkü o başka bir yerde yaklaşık beş ons kazanabilir. Ve satıcılara karşı fiyat farklılaştırmasının manası, bir alıcının aynı mal için, satıcının başka yerde kazanabileceğinden (taşıma, vs. masrafı ihmal edilmiştir) daha az ödeme yapabilecek olmasıdır. Bu nedenle, satıcılara karşı fiyat farklılaştırması olamaz. Eğer satıcılar bilgisiz iseler, o vakit, bir pazarda bilgisiz tüketiciler örneğinde olduğu gibi, bizim buradan, onların, düşük geliri piyasa hakkında daha

---

[92] Tıp buna bir örnektir, burada hükümet arzı kısıtlamaya ve böylece fiyat-indirimlerini engellemeye yardım eder. Reuben A. Kessel'a ait aydınlatıcı makaleye bakınız, "Price Discrimination in Medicine," *The Journal of Law and Economics,* October, 1958, s. 20–53. Keza aşağıda 12. bölümde tekel imtiyaz ihsanlarına bakınız.

çok şey öğrenmenin zahmetine ve maliyetine tercih ettikleri anlamını çıkarmamız gerekir.

7. Patentler ve Telif Hakları

Şimdi patentlere ve telif haklarına dönerek soralım: hangisi tam serbest piyasayla uyumludur, ve hangisi Devlet tarafından verilen bir tekel imtiyaz ihsanıdır? Bu kısımda, bireyin şahsının ve mülkünün tacize maruz kalmadığı tam serbest piyasa ekonomisini analiz ediyoruz. Dolayısıyla patentlerin ya da mülkiyet haklarının tam serbest, istilacı olmayan bir toplumda olup olmayacağına, veya onların hükümetin müdahalesinin bir fonksiyonu olup olmadığına karar vermek önemlidir.

Hemen hemen bütün yazarlar patentlerle mülkiyet haklarını aynı kategoride toplamıştır. Çoğu her ikisini de Devletin kişiye özel tekel imtiyaz ihsanları olarak görmüştür; birkaçı da her ikisini serbest piyasada mülkiyet hakkının ayrılmaz bir parçası olarak görmüştür. Fakat neredeyse herkes patentleri ve telif haklarını denk olarak kabul etmiştir: biri mekanik icatlar alanında kişiye özel mülkiyet hakkı sağlarken, diğeri edebi/fikri eserler alanında kişiye özel bir hak verir.[93] Fakat patentlerin ve telif haklarının böyle bir kategoride toplanması bütünüyle yanıltıcıdır; serbest piyasayla ilişkisi açısından ikisi tamamen farklıdır.

Bir patent ve bir telif hakkının her ikisinin de kişiye özel mülkiyet hakları olduğu doğrudur ve yine her ikisinin de *yenilikler* şeklinde mülkiyet hakları olduğu da doğrudur. Fakat onların *yasal uygulamasında* kritik bir farklılık vardır. Eğer bir yazar ya da bir bestekâr kendi telif haklarının çiğnendiğine inanırsa ve yasal bir eyleme kalkışırsa, zanlının ihlal edildiği öne sürülen çalışmaya 'erişebil'diğini "ispat etmesi" lazımdır. Eğer zanlı davacının çalışmasıyla aynı olan bir şeyi sırf şans eseri meydana getirirse, ihlal söz konusu olmaz".[94] Diğer bir deyimle, telif haklarının, örtük hırsızlık davasında kendi temeli vardır. Davacı, sanığın, birincinin eserini yeniden üretmek ve onu kendinin ya da bir başkasının orijinal satıcıyla olan sözleşmesini ihlal ederek bizzat yeniden satmak suretiyle çalmış olduğunu ispatlaması gerekir. Fakat eğer sanık aynı esere bağımsız olarak erişirse, davacının, sa-

[93] Henry George tanınmış bir istisnaydı. Onun *Progress and Poverty* (New York: Modern Library, 1929), s. 411 n.'deki mükemmel tartışmasına bakınız.

[94] Richard Wincor, *How to Secure Copyright* (New York: Oceana Publishers, 1950), s. 37.

nığı kendi ürününü kullanmasını ve satmasını engelleyebilecek bir telif hakkı ayrıcalığına sahip olmayacaktır.

Öte yandan, patentler tamamen farklıdır. Böylece:

> İcadınızı patent ettirmişsiniz ve bir gün gazetede, kasabanızdan 2.000 mil uzakta bir şehirde yaşayan John Doe'un, aynı ya da benzer bir aleti bulduğunu, onu üretmesi için EZ şirketine lisans verdiğini okudunuz... Ne Doe ne de EZ şirketi ... sizin yeniliğinizi daha önce hiç duymuştur. Herkes Doe'un yeni ve orijinal bir aygıtın mucidi olduğuna inanır. Onların hepsi sizin patentinizi ihlal etmekten suçlu olabilir... onların ihlalinin doğru hakikatleri bilmemekle ilgili ve kasıtsız olması bir savunma oluşturmayacaktır.[95]

O zaman, patentin örtük hırsızlıkla hiçbir bağlantısı yoktur. O ilk mucide kişiye özel bir imtiyaz verir ve eğer bir başkası oldukça bağımsız olarak aynı ya da benzer bir makineyi ya da ürünü bulursa, ikinci onu üretimde kullanmaktan zorla men edilecektir.

İkinci bölümde görmüştük ki belli bir pratiğin ya da kanunun serbest piyasayla uyumlu olup olmadığını değerlendirdiğimiz asit testi şudur: Kanunen yasaklanmış uygulama örtük ya da açık hırsızlık mıdır? Eğer öyleyse, o zaman serbest piyasa onu yasaklayacaktır; değilse, o zaman onun yasa dışılığı bizzat hükümetin serbest piyasaya müdahalesidir. Telif hakkını ele alalım. Bir adam bir kitap yazar ya da müzik eseri besteler. O kitabını ya da ciltlenmemiş notalarını yayımladığı zaman, ilk sayfaya "copyright" sözcüğünü yerleştirir. Bu, bu ürünü satın almaya razı olan herhangi bir kişinin aynı zamanda mübadelenin bir parçası olarak bu çalışmayı satış amaçlı kopyalama*mayı* ya da yeniden üretme*meyi* kabul ettiğini gösterir. Diğer bir ifadeyle, yazar kendi mülkiyetini alıcıya tam/mütemmim olarak satmaz; o, bu ürünü, alıcının satış amaçlı yeniden üretmemesi *koşuluyla* satar. Alıcı mülkü bütün olarak değil, fakat sadece bu koşulla satın aldığı için, kendisi ya da sonraki bir alıcı tarafından sözleşmenin ihlali *örtülü hırsızlık*tır ve serbest piyasada bu esasa göre muamele görecektir. Dolayısıyla telif hakkı serbest piyasada mülkiyet hakkının mantıklı bir aracıdır.

Bir mucit tarafından yeni elde edilmiş bir patent korumasına serbest piyasada bir çeşit "telif hakkı" korumasıyla ulaşılabilir. Böylece mucitler kendi makinelerini artık patentlenmiş olarak *işaretlemeleri* gerekir. Bu işaret

---

[95] Irving Mandell, *How to Protect and Patent Your Invention* (New York: Oceana Publishers, 1951), s. 34.

alıcılara yeniliğin patentlenmiş olduğunu ve onların bu parçayı satamayacaklarını haber verir. Fakat bunun aynısı, patent olmaksızın, telif hakkı sistemine dahil edilecek şekilde yapılabilir. Tam serbest piyasada, mucit kendi makinesini *copyright* ile damgalayabilir ve ardından bu makineyi satın alan bir kişi, onu yeniden üretmeyeceği ve böyle bir makineyi kâr amacıyla satmayacağı *koşuluyla* satın alır. Bu sözleşmenin ihlali örtülü hırsızlığı oluşturacak ve serbest piyasada buna paralel olarak kovuşturulacaktır.

Patent *telif hakkının ötesine geçtiği ölçüde kesin olarak* serbest piyasayla bağdaşmaz. Bir makineyi satın almış ve aynı yeniliğe bağımsız olarak ulaşmış bir adam, serbest piyasada, kendi icadını tam olarak kullanmaya ve satmaya kadir olacaktır. Patentler, mülkün tamamı kendine ait olsa bile, insanı kendi icadını kullanmaktan alıkoyar ve o açık ya da örtülü olarak ilk mucitten bu yeniliği çalmış olmaz. Dolayısıyla, patentler Devletin kişiye özel tekel imtiyaz ihsanlarıdır ve piyasada mülkiyet haklarına karşı *istilacı* bir özelliğe sahiptir.

Şu halde, patentlerle telif hakları arasındaki hayati ayrım birinin mekanik diğerinin ise edebi olması değildir. Onlara bu yolun uygulanmış olması tarihsel bir tesadüftür ve bu, onlar arasındaki kritik farklılığı göz önüne sermez.[96] Kritik fark telif hakkının serbest piyasada mülkiyet hakkının mantıklı bir özelliği iken, patentin bu hakkın tekelci bir işgali olmasıdır.

Patentlerin mekanik yeniliklere ve telif haklarının da edebi çalışmalara uygulanması bilhassa uygunsuzdur. Bunun tam tersi serbest piyasayla daha uyumlu olacaktır. Çünkü edebi eserler bireyin müstesna ürünleridir; onların bağımsız olarak bir başkası tarafından kopya edilmesi hemen hemen imkânsızdır. Dolayısıyla, edebi yapımlar için bir telif hakkı yerine, bir *patent* pratikte çok az farklılık yaratacaktır. Öte yandan, mekanik icatlar bireysel eserlerden ziyade doğa kanunuyla ilgili keşiflerdir ve bu nedenle benzer bağımsız icatlar her zaman vuku bulur.[97] İcatların eş zamanlılığı

---

[96] Bunu ya telif hakkı kapsamına ya da patent altına alınabilecek olan *dizaynlar* alanında görmek mümkündür.

[97] Telif hakkı ile tekel arasındaki doğru ayrıma dair yasal bir ima (hint) için, *bkz.*, F. E. Skone James, "Copyright", *Encyclopedia Britannica* (14th ed.; London, 1929), VI, içinde, 415–16. On dokuzuncu yüzyıl iktisatçılarının patentler hakkındaki görüşleri için, *bkz.*, Fritz Machlup ve Edith T. Penrose, "The Patent Controversy in the Nineteenth Century," *Journal of Economic History,* May, 1950, s. 1–29. *Keza bkz.*, Fritz Machlup, *An Economic Review of the Patent System* (Washington, D.C.: United States Government Printing Office, 1958).

bildik bir tarihsel gerçekliktir. Bu nedenle, serbest bir piyasanın sürdürülmesi isteniyorsa, mekanik icatlar için patentlere değil, *telif haklarına* izin vermek özellikle önemlidir.

Müşterek hukuk serbest piyasayla uyumlu hukuk için sık sık iyi bir rehber olmuştur. Bu nedenle, *yayımlanmamış* edebi elyazmaları için müşterek-hukuk telif hakkı yaygın iken, bir müşterek-hukuk *patent*i diye bir şeyin olmaması şaşırtıcı değildir. Müşterek hukukta, mucit aynı zamanda kendi icadını ifşa etmeme ve hırsızlıktan koruma hakkına sahiptir, yani o saklı tutulan icatlar için telif hakkı korumasının dengine sahiptir.

Dolayısıyla, serbest piyasada, patentler diye bir şey olmayacaktır. Bununla birlikte, onu kullanan herhangi bir mucit ya da eser sahibi için telif hakkı olacaktır ve bu telif hakkı belli bir yılla sınırlı değil, *daimi* olacaktır. Açıkça söylemek gerekirse, tam olarak bir bireyin mülkü olması için, bir malın daimi ve aralıksız olarak insanın ve onun varislerinin mülkü olması gerekir. Eğer devlet bir insanın mülkiyetinin belli bir tarihte bittiğini hükme bağlarsa, bunun anlamı *Devletin* gerçek sahip olduğudur ve yine belli bir zaman dönemi için insanın mülkü kullanmasının sırf ihsan özelliği taşıdığıdır.[98]

Bazı patent savunucuları, patentlerin tekel imtiyazları değil, fakat sadece icatlar ve hatta "fikirler" şeklinde mülkiyet hakları olduğunu öne sürerler. Fakat görmüş olduğumuz gibi, herkesin mülkiyet hakkı bir patent olmaksızın özgürlükçü bir hukukta savunulmaktadır. Eğer bir kimse bir fikre ya da plana sahip ise ve bir icat yaparsa ve o kendi evinden çalınırsa, bu çalma genel hukuk altında illegal bir hırsızlık davranışıdır. Öte yandan, patentler gerçekte bu keşfi patent sahiplerinden sonra yapan, bir fikrin ya da icadın *bağımsız* kaşiflerinin mülkiyet haklarını ihlal eder. Dolayısıyla, patentler mülkiyet haklarını savunmaktan ziyade *ihlal eder*. Patentlerin fikri mülkiyet haklarını koruduğuna dair bu iddianın aldatıcılığı bütün değil, fakat sadece belli tür orijinal fikirlerin, belli tip yeniliklerin patent verilebilir olarak görülmesinden açığa çıkmaktadır.

Patentler için başka bir yaygın iddia "toplum"un mucitle sırf onun sırrını satın almak için bir sözleşme yaptığıdır, dolayısıyla "toplum" onu kullanacaktır. Öncelikle, "toplum" mucide düz bir parasal destek, veya bedel

[98] Tabiî, öyle arzu etmeleri halinde, eserin yaratıcısının ya da onun mirasçılarının, bu mülkiyet hakkından gönüllü olarak vazgeçmesini ve onu "kamu mülkü"ne atmasını engelleyecek hiçbir şey olmayacaktır.

ödeyebilir; daha sonraki bütün mucitlerin bu alanda ***kendi*** icatlarını pazarlamaktan alıkonulması gerekmeyecektir. İkinci olarak, serbest ekonomide herhangi bir birey ya da bireyler grubunun, gizli icatları onların yaratıcılarından satın almasına mani olacak hiçbir şey yoktur. Tekelci patente lüzum yoktur.

İktisatçılar arasında patentlerle ilgili en popüler iddia, ürünlerde ve süreçlerde icatlar ve yenilikler için yeterli miktarda bir araştırma harcaması miktarını teşvik etmek amacıyla bir patentin belli bir yıl boyunca gerekli olduğu şeklindeki faydacı argümandır.

Bu, tuhaf bir iddiadır, çünkü derhal şu soru ortaya çıkıyor: Hangi standartla siz araştırma harcamalarının "çok fazla", "çok az" veya tam yeterli olduğuna hükmedeceksiniz? Bu, piyasanın üretimine yapılan ***her*** hükümetsel müdahalenin karşı karşıya geldiği bir problemdir. Toplumdaki kaynaklar –daha iyi topraklar, emek sahipleri, sermaye malları, zaman- sınırlıdır ve onlar sayısız alternatif amaçlar için kullanılabilir. Bir kimse hangi standartla belli kullanımların "aşırı", belli kullanımların "yetersiz" vs. olduğunu söyleyecektir? Bir kimse Arizona'da az, fakat Pennsylvania'da çok miktarda yatırım olduğunu gözlemler; Arizona'nın daha fazla yatırımı hak ettiğini öfkeyle öne sürer. Fakat böyle bir talepte bulunmak için hangi standartları kullanabilir? *Piyasa*nın rasyonel bir standardı *elbette* vardır: en yüksek parasal gelirler ve en yüksek kârlar, çünkü bunlara sadece tüketici isteklerine maksimum hizmet vasıtasıyla ulaşılabilir. Hem tüketiciler ve hem de üreticiler –yani, herkes- için aynı anda geçerli olan bu maksimum hizmet prensibi, görünüşe göre gizemli piyasa kaynak tahsisini, yani bir firmaya ya da bir diğerine, bir bölgeye ya da bir değerine, bugüne ya da geleceğe, bir mala ya da diğerine, öteki yatırım biçimlerine karşılık araştırmaya ne kadar kaynak tahsis edileceğini yönetir. Fakat bu tahsisi eleştiren gözlemci karar için rasyonel standartlara sahip değildir; onun sadece kendi keyfi kaprisi vardır. Bu özellikle *üretim*-ilişkileri tenkitleri için doğrudur. *Tüketicileri* çok fazla kozmetik satın almaktan dolayı ayıplayan bir kimse, haklı ya da haksız, kendi eleştirisi için rasyonel bir temele sahip olabilir. Fakat belli bir kaynaktan daha fazla ya da daha azının belli bir tarzda kullanılması gerektiğini ya da iş dünyasındaki firmaların "çok büyük" ya da "çok küçük" olduğunu ya da araştırmaya çok fazla ya da çok az harcama yapıldığını ya da yeni bir makineye çok az ya da çok fazla yatırım yapıldığını düşünen bir kişi, eleştirisi için rasyonel bir temele sahip olamaz. Kısaca, işletmeler, bir piyasa için bu piyasadaki tüketicilerin nihai değerlendirmelerinin rehberliği ile üretim yaparlar. Harici gözlemciler, eğer tüketiciler seçimde bulunurlar-

sa, onların nihai değerlendirmelerini eleştirebilirler (onlar bu değerlendirmelere dayalı tüketime engel olurlarsa tüketiciler üzerine bir fayda kaybı yüklemelerine rağmen), fakat onların bu amaçlara hizmet edilen *araçları* (üretim ilişkileri, faktörlerin tahsisleri vs.) meşru olarak eleştirmeleri mümkün değildir.

Sermaye fonları sınırlıdır ve onlar, bir tanesi de araştırma harcamaları olan çeşitli kullanımlara tahsis edilmelidir. Piyasada, belirsiz bir geleceğin en iyi girişimsel beklentilerine bağlı olarak, araştırma harcamalarının yapılması için rasyonel kararlar alınır. Araştırma harcamalarını zorla teşvik etmek, piyasadaki üreticilerin ve tüketicilerin tatminini bozacak ve aksatacaktır.

Çok sayıda patent taraftarı piyasanın sıradan rekabetçi koşullarının yeni süreçlerin benimsenmesini yeterince teşvik etmediğine ve dolayısıyla yeniliklerin hükümet tarafından zorla desteklenmesi gerektiğine inanır. Fakat piyasa yeni bir coğrafi alanın sanayileşme oranına nasıl karar veriyorsa yeni süreçlerin giriş oranına da öylece karar verir. Aslında patentlere dair bu argüman tarifeler için bebek endüstri iddiasına –piyasa süreçlerinin kıymete haiz yeni süreçlerin gelişine imkân sağlamada yetersiz olduğu görüşü- çok benzerdir. Ve her iki argümana da verilecek cevap aynıdır: insanlar yeni süreçlerin üstün verimliliğini onları kurmanın maliyetine karşı, yani zaten inşa edilmiş olan ve mevcudiyeti devam eden eski sürece sahip olmanın avantajına karşı dengelemek zorundadırlar. Zorla ayrıcalıklı hale getirilen icat halihazırda mevcut olan değerli tesisleri gereksiz yere ıskartaya çıkaracak ve tüketiciler üzerine aşırı bir yük bindirecektir. Çünkü tüketicilerin arzuları en ekonomik tarzda karşılanmış olmayacaktır.

Patentlerin araştırma harcamaları miktarında mutlak bir artışı teşvik ettiği hiçbir surette aşikâr değildir. Fakat kesin olan şey patentlerin araştırma harcamalarının yürütülüş *tipini/biçimini* bozduğudur. Çünkü *ilk* kaşifin imtiyazdan yarar sağladığı doğru iken, onun rakiplerinin yıllar boyu patent sahasındaki üretimden dışlandıkları da doğrudur. Ve bir patent aynı alanda ilgili bir şey üzerine bina edilebildiği için, rakipler ekseriyetle patentin kapsadığı genel alandaki *ilave* araştırma harcamalarından süresiz olarak caydırılmış olabilirler. Üstelik bizzat patent sahibi bile bu alanda daha ileri düzeyde araştırmayla meşgul olmaktan caydırılır, çünkü hiçbir rakibin kendi alanına giremeyeceği güvencesiyle birlikte, bu imtiyaz kendisine tüm patent dönemi boyunca şöhretine yaslanma imkânı verir. Daha fazla araştırma için rekabetçi dürtü elimine edilmiş olur. Dolayısıyla araştırma harca-

maları bir kimsenin bir patent sahibi olmadan önceki erken aşamalarda *aşırı teşvik edilir* ve onlar patent elde edildikten sonraki dönemde *aşırı/gereksiz yere kısıtlanır*. Buna ilaveten, bazı icatlar patent verilebilir görülürken, bazıları ise böyle görülmez. Şu halde patent sistemi *patent verilebilir* alanlarda araştırma harcamalarının suni olarak teşvik edilmesine, buna karşılık *patent verilemez* alanlardaki araştırmaların ise yapay olarak kısıtlanmasına yönelik ilave bir etkiye sahiptir.

İmalatçılar patentleri hiçbir surette ittifakla savunmazlar. On dokuzuncu yüzyıl esnasında İngiltere'nin gelişen patent-kaldırma hareketinin lideri konumundaki R. A. Macfie Liverpool Ticaret Odası başkanıydı.[99] Bir Lordlar Kamarası heyetinin önünde, imalatçı I. K. Brunel patentlerin, denenmemiş patent verilebilir yeniliklerle ilgili araştırmalara, kaynakların (üretimde daha iyi kullanılmış olabilecek kaynakların) gereksiz yere harcanmasını teşvik etmesinden yakınmıştır. Ve Austin Robinson çok sayıda endüstrinin patentler olmadan yoluna devam ettiğini göstermiştir:

> Pratikte patent tekellerinin icra edilmesi genellikle oldukça zordur... ki rekabet eden imalatçılar bazı endüstrilerde patentleri havuzlamayı; ve genellikle daha erken deneyimin verdiği önceliğin avantajı ve ondan doğabilecek daha sonraki bir ticari itibar (goodwill)... olarak, teknik icadın yeterli ödülünü aramayı tercih etmişlerdir.[100]

Arnold Plant'ın rekabetçi araştırma harcamaları ve yenilikler meselesini özetlediği gibi:

> Ne de girişimcilerin kendi icatlarının kullanımı üzerindeki tekellerini kaybetmesi halinde, mucitlerin istihdamının sona ereceğini düşünmek mümkündür. İşletmeler onları patentlenmesi mümkün olmayan icatların üretimi için bugün istihdam ederler ve onlar bunu sırf önceliğini muhafaza eden kâr için yapmazlar. Aktif rekabette... hiçbir işletme rakiplerinin arkasında kalmaya güç yetiremez. Bir firmanın itibarı kendi ürünlerindeki yeni gelişmeler ve yine kendi fiyatlarındaki yeni indirimlerle birlikte, piyasada ilk olmayı sürdürme gücüne bağlıdır.[101]

---

[99] Machlup ve Penrose'nın aydınlatıcı makalesine bakınız: "Patent Controversy in the Nineteenth Century," s. 1–29.

[100] Zikredilen yer, Edith Penrose, *Economics of the International Patent System* (Baltimore: Johns Hopkins Press, 1951), s. 36; *keza bkz., ibid.*, s. 19–41.

[101] Arnold Plant, "The Economic Theory concerning Patents for Inventions," *Economica,* February, 1934, s. 44.

Tabiî, nihai olarak, bizzat piyasa belli cihetlerde yapılmakta olan yatırımların yetersiz olduğunu hissedenler için kolay ve etkin bir istikamet sağlar. *Onlar bu harcamaları bizzat yapabilirler.* Dolayısıyla, daha fazla icadın yapıldığını ve kullanıldığını görmek isteyen kişiler, bu çabalara en iyi olduğunu düşündükleri herhangi bir biçimde katılmakta ve onları sübvanse etmekte serbesttirler. Bu şekilde, onlar, tüketiciler olarak, kaynakları araştırma ve icat işine katabilirler. Ve o zaman onlar tekel ihsanları vererek ve piyasanın tahsislerini bozarak diğer tüketicileri fayda kaybına zorlamayacaklardır. Onların gönüllü harcamaları *piyasanın parçası* haline gelecek ve nihai tüketici değerlendirmelerini yansıtacaktır. Üstelik, daha sonraki mucitler kısıtlanmayacaktır. İcat dostları kendi amaçlarına Devleti yardıma çağırmadan ve çok sayıda insana kayıplar bindirmeden ulaşabileceklerdir.

On Birinci Bölüm

Para ve Onun Satın Alma Gücü

1. Giriş

Para hemen hemen şimdiye kadar yapmış olduğumuz bütün tartışmalara girmiştir. Üçüncü bölümde biz ekonominin takastan indirekt mübadeleye nasıl gelişme gösterdiğini gördük. Bir para ekonomisinde yapılmakta olan gelir ve harcama tahsislerinin türlerini ve indirekt mübadelenin yapılarını görmüştük. Dördüncü bölümde, parasal fiyatları ve onların oluşumunu tartıştık, paranın marjinal faydasını analiz ettik ve para teorisinin para regresyonu teoremi vasıtasıyla fayda teorisi altında nasıl yerleştirildiğini gösterdik. Altıncı bölümde piyasalardaki parasal hesaplamanın kompleks, gelişmiş bir ekonomi için nasıl gerekli olduğunu görmüş ve zaman piyasasında gelir-sonrası ve gelir-öncesi para talebinin ve arzının yapısını tahlil etmiştik. Ve ikinci bölümden itibaren, bütün tartışmamız bir parasal-mübadele ekonomisiyle ilgili olmuştur.

Parasal ilişkilerdeki değişmelerin iktisadi sistem üzerindeki etkilerini ve para incelememizi tamamlamak suretiyle, piyasa analizimizin dişlerini sıkıştırma vakti gelmiştir. Bu bölümde, analizi serbest-piyasa ekonomisi çatısı içinde yürütmeye devam edeceğiz.

2. Para İlişkisi: Paranın Talebi ve Arzı

Para genel bir mübadele aracı olarak hizmet eden bir maldır; dolayısıyla onunla yapılan mübadeleler ekonomik sisteme nüfuz eder. Özel durumu

ona çok sayıda müstesna özellik kazandırmasına rağmen, bütün mallar gibi, onun da bir piyasa talebi ve arzı vardır. Dördüncü bölümde onun "fiyatının" piyasada eşsiz bir ifadeye (expression) sahip olmadığını görmüştük. Diğer malların hepsi paranın birimleri açısından ifade edilebilir, ve dolayısıyla onların özel olarak teşhis edilebilir fiyatları vardır. Bununla birlikte, para malı sadece diğer bütün mallara, yani paranın piyasada satın alabildiği bütün mallara ve hizmetlere ait bir diziyle (array) ifade edilebilir. Bu dizi, özel olarak ifade edilebilir bir birime sahip değildir, ve göreceğimiz gibi, bu dizideki değişmeler ölçülemez. Fakat buna rağmen paranın "fiyatı" ya da "değeri" kavramı, veya "parasal birimin satın alma gücü" daha az gerçek ve önemli değildir. Dördüncü bölümde gördüğümüz gibi, paranın dizi-değerini (value-array) ifade edilebileceği tekil bir "fiyat seviyesi" ya da ölçülebilir birim olmadığı kolayca hatıra gelmelidir. Paranın bu mübadele-değeri aynı zamanda hususi bir önem kazanır, çünkü diğer malların aksine, para malının başlıca amacı şimdi ya da gelecekte, doğrudan doğruya tüketilebilir ya da üretken malların karşılığında mübadele edilmesidir.

Piyasada *toplam para talebi* iki kısımdan oluşur: *mübadele (amaçlı) para talebi* (para satın almak isteyen diğer bütün malların satıcıları tarafından) ve *rezervasyon (amaçlı) para talebi* (halihazırda parayı elinde bulunduranların elde para tutma talebi). Para piyasaya nüfuz eden bir mal olduğu ve herkes tarafından sürekli olarak arz ve talep edildiği ve yine mevcut para stokunun yeni üretime olan nispeti yüksek olduğu için, para arzını ve talebini, ikinci bölümde açıklanan *toplam talep stoku* tahlili açısından analiz etmek makul olacaktır.[1]

Diğer malların aksine, piyasada herkes paranın hem bir mübadele talebine hem de bir rezervasyon talebine sahiptir. Mübadele talebi kişinin *gelir-öncesi talebidir* (bakınız, yukarıda 6. bölüm). Bir emek, toprak, sermaye malları, veya tüketim malları satıcısı olarak onun parasal bir gelir elde etmek için bu malları arz etmesi ve mübadelede para talep etmesi gerekir. Spekülatif nedenlerden başka, hazır malların satıcısı görmüş olduğumuz gibi, tam inelastik (dikey) bir arz eğrisine sahip olma eğiliminde olacaktır, çünkü onun bu mal için rezervasyon kullanımları yoktur. Fakat bir para malının arz eğrisi arz edilen mallar açısından (kısmi) bir para talebi eğrisine denktir. Dolayısıy-

[1] Krş., Edwin Cannan, "The Application of the Theoretical Analysis of Supply and Demand to Units of Currency", F. A. Lutz ve L.W. Mints, eds., *Readings in Monetary Theory* (Philadelphia: Blakiston, 1951), içinde, s. 3–12, ve Cannan, *Money* (6th ed.; London: Staples Press, 1929), s. 10–19, 65–78.

la, toprak, sermaye malları ve tüketim malları açısından (mübadele amaçlı) para talebi eğrileri tam inelastik olma eğiliminde olacaktır.

Emek hizmetleri için, durum daha karışıktır. Emek görmüş olduğumuz üzere, elbette rezerv edilmiş bir kullanıma sahiptir -boş zaman ihtiyacının karşılanması. Görmüştük ki bir emek faktörünün genel arz eğrisi paranın bireyler için marjinal faydasına ve vazgeçilen boş zamanın marjinal faydasızlığına bağlı olarak ya "ileriye-yönelimli" ya da "geriye-yönelimli" olabilir. Bununla birlikte, emeğin para talep eğrisinin belirlenmesinde çok daha kesin olabiliyoruz. Bunun nedenini anlamak için (genel kullanımda) bir emek faktörünün arz eğrisiyle ilgili hipotetik bir örneği ele alalım. Saatte 5 grain altınlık bir ücret oranında, haftalık 40 saat emek hizmeti satılacaktır. Şimdi farz edelim ki ücret oranı saatte 8 grain altına yükselir. Bazı insanlar çalışmak için boş zamandan fedakârlık yapmada daha büyük bir parasal müşevviğe sahip olduklarından, daha fazla saat çalışabilirler. Onlar haftada 50 saat çalışabilirler. Diğerleri, artan gelirlerin kendilerine paradan bir miktar fedakârlık etme imkânı verdiğini kararlaştırarak, artan kazançların bir kısmından daha büyük bir boş zaman biçiminde yararlanabilirler. Onlar 30 saat çalışabilirler. Birincisi bu fiyat aralığında "ileriye-yönelimli", ikincisi ise "geriye-yönelimli" bir arz eğrisini temsil edecektir. Fakat ikisi de müşterek bir şeye sahip olacaktır. Her bir örnekte, çeşitli durumlarda çalışanların toplam parasal gelirine ulaşmak için saatleri ücret oranlarıyla çarpalım. Orijinal örnekte, bir çalışan haftalık 40 çarpı 5 ya da 200 grain altın kazanmıştır. Geriye doğru-eğimli bir arz eğrisine sahip bir kişi haftalık 30 çarpı 8 ya da 240 grain altın kazanır. İleriye doğru-eğimli bir arz eğrisine sahip bir kişi haftalık 50 çarpı 8 ya da 400 grain altın kazanacaktır. Her iki durumda da *insanlar daha yüksek ücret oranında daha çok para kazanırlar*.

Bu, daima doğru olacaktır. Birinci örnekte bu açıktır, çünkü daha yüksek ücret oranı insanı daha fazla emek satması için uyarır. Fakat o, ikinci örnekte de doğrudur. Çünkü kesin olarak *artan bir parasal gelir* elde etmesinden *dolayı*, daha yüksek parasal gelir bir insana daha fazla boş zaman isteğini giderme imkânı verir. Dolayısıyla, bir insanın geriye-yönelimli (tersine dönen) arz eğrisi, hiçbir zaman kendisine daha yüksek ücret oranlarında *daha az para* kazandıracak kadar "geriye doğru" olmayacaktır.

Böylece bir insan daima daha yüksek bir ücret oranında daha çok para, daha düşük bir oranda ise daha az para kazanacaktır. Fakat para *kazanmak* para *satın almanın* diğer bir isminden başka nedir? Ve tam olarak yapılan şey budur. İnsanlar sahip oldukları ya da meydana getirebildikleri malları

ve hizmetleri satarak para ***satın alırlar***. Şimdi biz paranın değişik alternatif satın alma güçlerine ya da "mübadele değerlerine" ilişkin para talep şedülüne ulaşmaya çalışıyoruz. Paranın daha düşük bir mübadele-değeri para açısından daha yüksek mal-fiyatlarına denktir. Tersine, paranın daha yüksek bir mübadele-değeri daha düşük mal fiyatlarına denktir. Emek piyasasında, paranın daha yüksek bir mübadele-değeri daha düşük ücret oranlarına ve paranın daha düşük mübadele-değeri daha yüksek ücret oranlarına dönüşmektedir.

Bu nedenle, emek piyasasında, bizim kanunumuz aşağıdaki ifadelere dönüştürülebilir: ***Paranın mübadele-değeri ne kadar yüksek olursa, talep edilen para miktarı o kadar düşük olur; paranın mübadele-değeri ne kadar düşük olursa, talep edilen para miktarı o kadar yüksek olur*** (yani, ücret oranı ne kadar düşükse, kazanılan para o kadar az olur; ücret oranı ne kadar yüksekse, kazanılan para o kadar fazla olur). Dolayısıyla, emek piyasasında para-talebi şedülü, herhangi bir talep eğrisinde olduğu gibi, paranın mübadele-değeri arttığı zaman, dikey değil, fakat aşağı doğru eğilimlidir.

Diğer mübadele piyasalarında dikey para talebi eğrilerini emek piyasasında azalan talep eğrisiyle toplarsak, para için düşen bir mübadele-talep eğrisine ulaşırız.

Daha volatil/oynak olması nedeniyle, piyasada toplam para talebinde daha önemli olan unsur, parayı elde tutmaya yönelik ***rezervasyon*** talebidir. Bu, herkesin ***gelir-sonrası*** talebidir. Herkes kendi gelirini elde ettikten sonra, görmüş olduğumuz üzere, kendi parasal varlıklarını üç istikamet arasında dağıtmaya karar vermelidir: tüketim harcaması, yatırım harcaması ve kendi nakit dengesine ilave ("net iddihar"). Dahası o kendi nakit dengesinden ilave çekme seçimine de sahiptir ("net iddihar çözülmesi"). Onun kendi nakit dengesi için ne kadar alıkoyma yapacağıyla ilgili kararı, özel olarak kendi değer ölçeği üzerinde kendi nakit dengesinin marjinal faydası tarafından belirlenir. Şimdiye kadar tüketim malları ve üretim malları faydalarının ve taleplerinin kaynaklarını uzun uzadıya tartıştık. Şimdi geriye kalan mala bakmamız gerekiyor: ***nakit dengesindeki para***, onun faydası ve talebi.

Ancak, bir nakit dengesi talebinin kaynaklarını tartışmadan önce, rezervasyon (ya da "nakit dengesi") para talep eğrisinin biçimini belirleyebiliriz. Bir insanın marjinal faydalarının belli bir dönem boyunca kendi nakit dengesinde 10 onsluk bir para tutmak isteyecek şekilde olduğunu varsayalım. Şimdi farz edelim ki paranın mübadele-değeri, yani bir parasal birimin satın alma gücü, diğer şartlar sabit iken, artmaktadır. Bunun anlamı onun 10

ons alınının, PPM'deki (para biriminin satın alma gücü) değişmenin öncesine nazaran daha fazla iş başardığıdır. Sonuç olarak, o kendi nakit dengesinden 10 onsun bir kısmını çekmek ve onu, şimdi fiyatları düşmüş olan mallara harcama eğiliminde olacaktır. Dolayısıyla, *PPM (paranın mübadele değeri) ne kadar yüksek olursa, nakit dengesi için talep edilen para miktarı o kadar az olur.* Tersine, daha düşük bir PPM, eski nakit dengesinin reel terimlerle öncekinden daha az değerli olduğu, buna karşılık malların daha yüksek fiyatlarının onların satın alımını caydırdığı manasına gelir. Neticede, PPM ne kadar düşük ise, nakit dengesinde talep edilen para miktarı o kadar yüksek olur.

Sonuç olarak, *nakit dengesinde rezervasyon para talebi eğrisi paranın mübadele-değeri artarken düşer.* Bu düşen talep eğrisinin, düşen mübadele-para talebi eğrisiyle toplanması piyasa *toplam para talep eğrisini* verir ki, bu eğri de yine her mal için bildik tarzda düşen bir yapıya sahiptir.

Zikretmeye layık üçüncü bir para-malı talep eğrisi vardır. Bu, parasal madenin *para dışı kullanımlarının* talebidir. Bu, ilerlemiş para ekonomisinde nispeten önemsiz olacaktır, fakat yine de mevcut olacaktır. Altın örneğinde, bu ya ziynet eşyası gibi tüketim amaçlı kullanımlar ya da endüstriyel maksatlar gibi üretken amaçlı kullanımlar olabilir. Ne olursa olsun, bu talep eğrisi *de* PPM artarken azalır. Paranın "fiyatı" (PPM) artarken, bir para biriminin harcanması yoluyla daha fazla mal elde edilebilir; sonuçta, para dışı amaçlar için altın kullanmanın fırsat-maliyeti artar ve bu amaç için daha az (altın) talep edilir. Tersine, PPM düşerken, altının direkt kullanımı için daha fazla müşevvik vardır. Bu talep eğrisi, para malının toplam talep eğrisini elde etmek için, toplam para talebi eğrisine ilave edilir.[2]

Herhangi bir zamanda para malının *muayyen bir toplam stoku* vardır. Bu stoka, herhangi bir zamanda *birileri tarafından sahip olunacaktır.* Dolayısıyla Irving Fisher'in parayı bir şekilde "tedavül eden", veya daha da kötüsü "tedavül eden para" ve "atıl para" diye ayrıma tâbi tuttuğu zamandan sonraki Amerikan iktisatçılarının geleneğini benimsemek, tehlikeli bir şekilde yanlıştır.[3] Bu kavram birincinin her zaman bir yerlere hareket ettiği, buna karşılık ikincinin atıl olarak "iddihar edildiği" imajını çağrıştırır. Bu, vahim bir yanlıştır. Gerçekten de "tedavül/dolanım" diye bir şey yoktur ve para-

[2] Bu noktadan itibaren, bu para dışı talep, kolaylık olması için, "toplam para talebine" dahil edilmiştir.

[3] Krş., Irving Fisher, *The Purchasing Power of Money* (2nd ed.; New York: Macmillan & Co., 1913).

nın "hareket ettiği" esrarengiz bir arena da bulunmamaktadır. Herhangi bir zamanda paranın tümüne birileri tarafından sahip olunur, yani para birilerinin nakit dengesinde durur. Dolayısıyla, para stoku ne olursa olsun, insanların davranışları, onu, elde tutulan toplam para talebiyle uyumlu hale getirmelidir. Çünkü mübadelede elde edilen gelir-öncesi para bile, başka birinin nakit dengesine transfer olmadan önce, en azından anlık olarak birinin dengesinde tutulmak zorundadır. Dolayısıyla bütün toplam talep, elde tutulur ve bu, ikinci bölümdeki toplam talep analizimizle uyumludur.

Bu nedenle toplam stok, piyasada, talep edilen toplam para miktarıyla uyum sağlamalıdır. Bu duruma ait grafik Şekil 74'te gösterilmektedir.

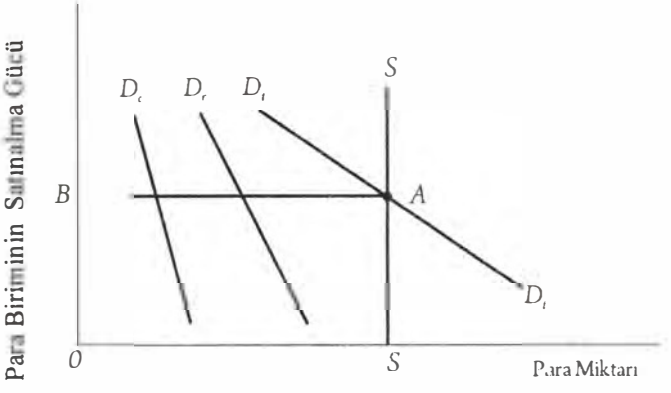

Şekil 74. Paranın Mübadele Değerine Ait Denge Noktanın Belirlenmesi

Dikey eksende yukarı doğru artan PPM vardır. Yatay eksende sağa doğru artan para miktarı yer alır. D_c azalan ve inelastik olan, toplam mübadele amaçlı para talep eğrisidir. D_r rezervasyon ya da nakit dengesi amaçlı para talebidir. D_t elde tutulan toplam para talebidir (kolaylık olsun diye parasal olmayan altın talebi burada göz ardı edilmektedir). D_t eğrisi bir yerde *OS* miktarında veri olan *SS* dikey doğrusunu –toplumdaki toplam para stoku- keser.

SS ve *OS* eğrilerinin kesişmesi cemiyette paranın mübadele-talebi için denge noktasını (*A*) belirler. Mübadele-değeri, veya PPM *OB*'de belirlenecektir.

Şimdi varsayalım ki PPM *OB*'den biraz daha yüksektir. Bu noktada para talebi stoktan daha az olacaktır. İnsanlar bu mübadele-değerinde elde para tutmakta isteksiz ve onu başka mallar karşılığında satmaya hevesli olacaklardır. Denge noktasına ulaşılıncaya kadar, bu satışlar malların fiyatlarını yükseltecek ve PPM'yi düşürecektir. Öte yandan, PPM'nin *OB*'den daha

düşük olduğunu varsayalım. Bu takdirde, daha çok insan mübadele ya da rezervasyon amacıyla, elde edilebilir para stokundan daha fazla para talep edecektir. Sonuçta talebin arzı aşması PPM'yi tekrar *OB*' ye yükseltecektir.

3. Para İlişkisindeki Değişmeler

Dolayısıyla paranın satın alma gücü iki faktör tarafından belirlenir: ***toplam elde para tutma talebi şedülü*** ile ***mevcut para stoku***. Bu belirleyici unsurlardan biri değiştiği zaman ne olduğunu bir grafik üzerinde görmek kolaydır. Böylece toplam talep şedülünün arttığını (sağa kaydığını) varsayalım. Sonra (bak. Şekil 75) toplam-para-talebi eğrisi D_tD_t den, $D'_tD'_t$ ne kaymıştır. Daha önceki denge PPM noktası olan *A*'da, para talebi artık elde edilebilir stoku *AE* kadar aşar. Daha yüksek alış teklifleri PPM'yi, denge noktası olan *C* ye ulaşıncaya kadar yukarı doğru iter. Toplam talep eğrisinin sola doğru kayması halinde (toplam talep şedülünde bir azalma) bunun tersi doğru olacaktır. Ardından, PPM buna uygun olarak düşecektir.

Toplam stoktaki bir değişmenin etkisi, talep eğrisi sabit iken, Şekil 76'da gösterilmektedir. Toplam stok miktarı *OS* den OS' ne çıkar. Yeni stok seviyesinde toplam para talebinin üstünde *AF* gibi bir stok fazlası vardır. Para insanları onu elde tutmaya teşvik edecek şekilde daha düşük bir PPM ile satılacaktır ve PPM yeni bir denge noktasına (*G*) ulaşıncaya kadar düşecektir. Tersine, eğer para stoku azalırsa, mevcut PPM'de bir para talebi fazlalığı olacak ve PPM, yeni denge noktasına ulaşılıncaya kadar yükselecektir.

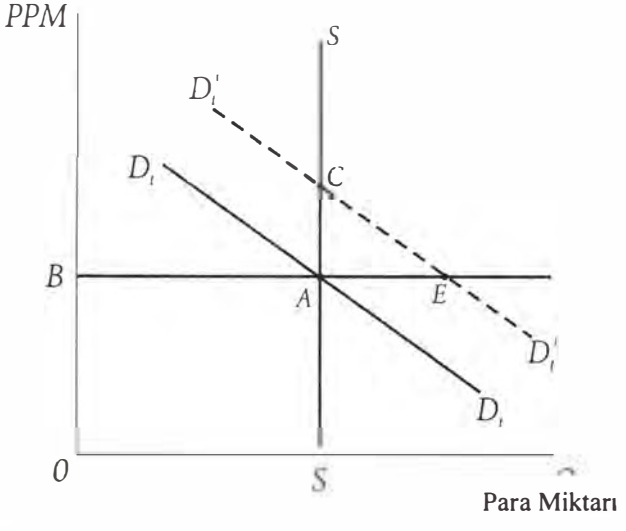

Şekil 75. Toplam Para Talebindeki Bir Değişmenin Etkisi

Böylece para miktarının paranın mübadele-değeri üzerindeki etkisi, analizimizle ve grafiklerimizle kolaylıkla açıklanmaktadır.

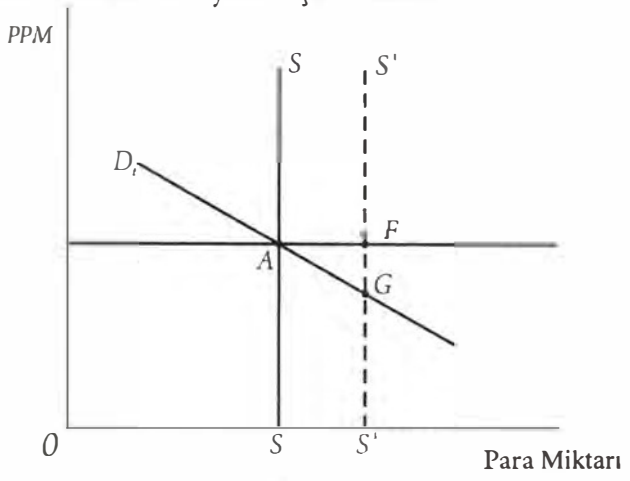

Şekil 76. Toplam Para Stokundaki Bir Değişmenin Etkisi

Parasal teorileri birbirini dışlayan bölümler içinde sınıflandırmanın ("arz ve talep teorisi", "miktar teorisi", "nakit dengesi teorisi", "mal teorisi", "gelir ve harcama teorisi" gibi) saçmalığı şimdi açık hale gelmiş olmalıdır.[4] Çünkü bütün bu unsurlar bu analizde bulunmaktadır. Para bir mal*dır*; paranın arzı ya da talebi onun mübadele-değerinin belirlenmesinde önemli*dir*; nakit dengesi amaçlı para talebi bu maksat açısından da önemlidir; ve bu analiz, gelir ve harcama durumlarına uygulanabilir.

4. Para Stokunun Faydası

Tüketim malları durumunda, onların tercih edilme nedenini incelemek için bu malların, insanların değer ölçekleri üzerindeki sübjektif faydalarının ötesine gidemeyiz; sıralama bir kere yapıldığı zaman iktisat durmak zorundadır. Bununla birlikte, para örneğinde farklı bir problemle yüz yüze geliyoruz. Çünkü paranın faydası (para malının para *dışı*-kullanımı bir kenara bırakıldığında) sadece genel mübadele aracı olarak onun umulan değerine bağlıdır. Bu nedenle paranın sübjektif faydası paranın objektif mübadele-değerine bağlıdır ve biz para talebi analizimizi diğer türlü gerekecek olandan daha ayrıntılı yapmalıyız.[5] Dolayısıyla para talebiyle onun satın alma

[4] Bu tarz tipik bir sınıflandırma, Lester V. Chandler, *An Introduction to Monetary Theory* (New York: Harper & Bros., 1940)'ta bulunabilir.

[5] *Bkz.*, Mises, *Theory of Money and Credit*, s. 98. Bu cildin tamamı para analizi için vazgeçilmezdir. *Keza bkz.*, Mises, *Human Action,* bölüm xvii ve bölüm xx.

gücünü (PPM) ilişkilendirdiğimiz yukarıdaki grafikler özellikle biçilmiş kaftandır. Diğer mallar için, piyasa talebi, malları, onların tüketicilerinin eline gönderme vasıtasıdır. Diğer yandan, para için, paranın "fiyatı", muhakkak ki talep şedülünün bağlı olduğu ve para talebinin neredeyse tamamının ona göre ayarlandığı değişkendir. Başka bir şekilde söylenirse, bir fiyat, veya bir objektif mübadele-değeri olmaksızın, *diğer* herhangi bir mal hoş bir bedava hediye olarak kapışılacaktır; fakat para, bir fiyat olmaksızın hiç kullanılmayacaktır, çünkü onun bütün kullanımı piyasada diğer malları kumanda etmesine bağlıdır. Paranın yegâne kullanımı mallar karşılığında mübadele edilmesidir ve eğer fiyat ve dolayısıyla mübadele-değeri olmasaydı, para mübadele edilemeyecek ve artık kullanılmayacaktı.

Şimdi, ihmal edilmesinin tüm tarih boyunca neden olduğu zarar göz önüne alındığında, pek de aşırı vurgulanmamış olan büyük bir iktisadi kanunun, bir gerçeğin eşiğindeyiz. Bir üretim malının arzındaki bir artış, *diğer şartlar sabit iken*, bir tüketim malının arzını artırır. Bir tüketim malının arzındaki bir artış (başka bir malın arzında azalma olmadığı zaman) herkese malum açık bir *sosyal yarardır*; çünkü birinin "reel geliri" artmış ve kimsenin reel geliri azalmamıştır.[6]

Öte yandan, para sadece mübadele amaçları için faydalıdır. Para, *haddi zatında (per se)*, tüketilemez ve bir üretim malı olarak üretken süreçte doğrudan doğruya kullanılamaz. Dolayısıyla para *haddi zatında* üretken değildir; o ölü stoktur ve hiçbir şey üretmez. Emek ya da sermaye daima bir çeşit muayyen bir mal, muayyen bir üretken enstrüman biçimindedir. Para ise daima birilerinin nakit dengesinde durur.

Mallar faydalı ve kıttır ve mallardaki bir çoğalma sosyal bir yarardır. Fakat para doğrudan doğruya değil, fakat sadece mübadelelerde faydalıdır. Ve toplumda para stoku değiştiği zaman, para ilişkisi tekrar dengeye gelinceye kadar, paranın objektif mübadele-değerinin ters yönde (mutlaka orantılı olmamasına rağmen) değiştiğini daha yeni görmüştük. Daha az para olduğu zaman parasal birimin mübadele-değeri yükselir; daha çok para olduğu zaman parasal birimin mübadele-değeri düşer. "Çok az" ya da "çok fazla" para diye bir şey olmadığı, *yani, sosyal para stoku ne olursa olsun, paranın yararlarından her zaman maksimum ölçekte istifade edildiği* sonucuna ulaşıyoruz. Para arzındaki bir artış hiçbir sosyal fayda getirmez, sadece aşağıda daha ayrıntılı görüleceği üzere, başkalarının pahasına birilerine menfa-

[6] Sosyal yarar ya da sosyal fayda kavramına dair bir tartışma için aşağıya on ikinci bölüme bakınız.

at sağlar. Benzer şekilde, para stokundaki bir azalma bir sosyal kayıp içermez. Çünkü para, mübadelede sadece sahip olduğu satın alma gücü nedeniyle kullanılır ve para stokundaki bir artış sadece her bir parasal birimin satın alma gücünü hafifletir. Tersine, para stokundaki bir düşme her bir birimin satın alma gücünü artırır.

David Hume'un meşhur misali para stokundaki değişmelerin etkisine dair hayli basitleştirilmiş bir manzara sunar, fakat o, günümüz koşullarında artan bir para arzının sosyal bir yarar getirebileceği ya da herhangi bir ekonomik kıtlığı hafifletebileceği inancının saçmalığı için geçerli bir örnektir. Her insanın bir sabah kendi parasal varlıklarının iki katına çıktığını görerek uyandığı sihirli bir durumu göz önüne getirin. Toplumun serveti, veya reel geliri iki katına mı çıkmıştır? Kesinlikle hayır. Aslında reel gelir –arz edilen fiili mallar ve hizmetler- değişmeden kalır. Değişen şey sadece artık hafiflemiş olan para birimidir ve parasal birimin satın alma gücü, yeni para ilişkisi dengeye gelinceye kadar düşecektir (yani, malların fiyatları yükselecektir).

Dolayısıyla, en önemli iktisadi kanunlardan biri şudur: *Her para arzından daima onun maksimum boyutuyla yararlanılır ve bu nedenle para arzını artırmak suretiyle sosyal fayda meydana getirilemez.*

Bazı yazarlar, para arzındaki bir artışın sosyal bir yarar getirmemesi nedeniyle, bu kanundan altın madenciliğine tahsis edilen faktörlerin verimsiz olarak kullanıldığı sonucunu çıkarmışlardır. Onlar bundan, hükümetin altın madenciliğinin miktarını kısıtlamasının iyi olacağı gibi bir çıkarım yaparlar. Bununla birlikte, bu eleştiriyi yapanlar altının, para-*malının* ya tüketimde ya da üretimde sadece para olarak değil, fakat aynı zamanda para dışı amaçlar için de kullanıldığını fark edememektedir. Bu nedenle, hiçbir *parasal* yarar getirmemesine rağmen, altın arzındaki bir artış, altının arzını direkt kullanım için artırmak suretiyle sosyal bir yarar elbette ki hasıl eder.

5. Para Talebi

A. ERE'de ve Piyasada Para

Söylemiş olduğumuz gibi, paranın tek kullanımının mübadelede olduğu doğrudur. Ancak, bundan bazı yazarların yaptığı gibi, bu mübadelenin *direkt* olması gerektiği sonucu çıkarılmamalıdır. Gerçekten de paranın bir rezervasyon talebi olmasının ve nakit dengesi bulundurmanın sebebi, bireyin kendi parasını *müstakbel mübadeleler* için rezervde tutuyor olmasıdır. Bu, bir nakit

dengesinin fonksiyonudur -bir mübadele yapmak için müsait bir zamanı beklemek.

ERE'nin kurulmuş olduğunu varsayalım. Böyle bir belirlilik dünyasında, yatırımda zarar riski olmayacak ve tüketim harcamasının yapılmasını gerektiren acil bir durum için, elde nakit dengesi tutma gereksinimi kalmayacaktır. Dolayısıyla herkes kendi para stokunu, kendi zaman tercihlerine bağlı olarak, ya bugünkü malları ya da gelecek malları satın almak için tamı tamına tahsis edecektir. Kimse, parasını kendi nakit dengesinde aylak tutmayacaktır. Altı aylık zaman içinde belli bir para miktarını tüketime harcamak isteyeceğini bildikten sonra, bir adam kendi parasını, tam olarak onun harcanacağı zamanda geri dönecek şekilde bu dönem boyunca ödünç verecektir. Fakat kimse anlık olarak daha uzun bir nakit dengesi tutmak istemiyorsa, elde tutulan para olmayacağı gibi bir para stokunun kullanımı da olmayacaktır. Kısaca, para belirlilik dünyasında ya çok faydasız ya da ona çok yakın bir durumda olacaktır.

ERE'nin aksine, gerçek belirsizlik dünyasında bir nakit dengesinde tutulan "atıl" para bile sahibi için bir kullanım icra eder. Gerçekten, eğer o böyle bir kullanım icra etmeseydi, bireyin nakit dengesinde tutulmazdı. Onun kullanımları, tam olarak, birey için parasını neye harcayacağının ya da gelecekte harcayacağı kesin zamanın belli olmaması gerçeğine dayalıdır.

İktisatçılar mekanik olarak para talebini çeşitli kaynaklara indirgemeye teşebbüs etmişlerdir.[7] Ancak, böyle bir mekanik determinasyon yoktur. Her birey bizzat kendi standartlarıyla kendi mütemmim nakit dengesi talebine karar verir ve biz sadece farklı catallactic (mübadeleyle ilgili) olayların talep üzerinde sahip olabileceği çeşitli etkilerin izini sürebiliyoruz.

B. Spekülatif Talep

Para talebi üzerindeki en açık etkilerden biri *paranın mübadele-değerinde müstakbel değişme beklentisidir*. Böylece varsayalım ki gelecekte belli bir noktada, paranın satın alma gücünün (PPM) hızla düşmesi beklenmektedir. Şimdi para-talebi şedülünün nasıl karşılık vereceği bu beklentiyi benimseyen insanların sayısına ve onların bu beklentiyi benimseme gücüne bağlıdır. Yine o, değişmenin meydana gelmesinin beklendiği gelecekteki uzaklığa bağlıdır. Herhangi bir ekonomik olay zaman olarak ne kadar uzağa giderse, onun faiz oranıyla bugün iskonto edilmesi üzerindeki etkisi o kadar fazla olacaktır.

---

[7] J. M. Keynes'in *Treatise on Money* (New York: Harcourt, Brace, 1930) çalışması, bu tip analizin klasik bir örneğidir.

Bununla birlikte, etkinin derecesi ne olursa olsun, *PPM'de beklenen müstakbel bir düşüş şimdi PPM'nin daha düşük olması eğilimini yaratacaktır.* Çünkü PPM'de beklenen bir düşüş paranın bugünkü birimlerinin gelecekte olacağından daha değerli olduğu anlamına gelir ki, bu durumda insanlar, bugün, ileri tarihten daha fazla para harcama eğiliminde olduklarından para-talebi şedülünde bir düşme olacaktır. PPM'de çok yakın zamanlı genel bir düşüş beklentisi, bugün para talebi şedülünü düşürecek ve böylece o anda düşüş meydana getirme eğiliminde olacaktır.

Tersine, yakın gelecekte PPM'de bir yükseliş beklentisi, insanlar kendi paralarının bir biriminin mübadele değerinde müstakbel bir yükseliş beklentisiyle "iddihara" (kendi nakit dengelerine para eklemeye) karar verdikçe, para talebi şedülünde yükselme eğilimi yaratacaktır. Sonuç PPM'de *bugünkü* bir yükseliş olacaktır.

Dolayısıyla gelecekte PPM'de beklenen bir düşüş bugün PPM'yi düşürecek ve beklenen bir yükseliş ise şimdi bir artışa yol açacaktır. Spekülatif para talebi herhangi bir malın spekülatif talebiyle aynı tarzda fonksiyon görür. Gelecek bir noktanın tahmini, ekonominin bu müstakbel noktaya doğru ayarlanmasını hızlandırır. Nasıl ki bir malın spekülatif talebi bir denge durumuna ayarlanmayı hızlandırıyor ise, aynı şekilde PPM'deki bir değişmenin tahmini, piyasanın bu konuma doğru ayarlanmasını hızlandırır. Üstelik, aynen herhangi bir mal durumunda olduğu gibi, bu spekülatif tahmindeki hatalar "kendi kendini-düzeltici"dir. Çok sayıda yazar *para* durumunda, böyle bir kendi kendini-düzeltmenin olmadığına inanır. Onlar, "gerçek" ya da "temel" bir mallar talebi olabilirken, paranın tüketilmediğini ve dolayısıyla böyle bir temel talebe sahip olmadığını söylerler. Onlar, PPM ve para talebinin, herkesin sadece başka birinin tahminlerini kestirmeye uğraştığı daimi ve oldukça manasız bir kedi-fare yarışı olarak açıklanabileceğini ilan ederler.

Bununla birlikte, "gerçek" ya da temel bir para talebi var*dır*. Para fiziksel olarak tüketilemeyebilir, fakat o kullanılır, ve dolayısıyla bir nakit dengesinde durmasının faydası vardır. Böyle bir fayda PPM'deki bir yükseliş üzerine yapılan spekülasyondan daha fazla şeye tekabül eder. Bu, insanların PPM'de bir düşüş tahmin ettikleri zaman bile *pekâlâ* nakit tutmaları gerçeğiyle açığa çıkar. Bu tarz elde tutmalar azaltılabilir, fakat onlar hâlâ vardır ve görmüş olduğumuz gibi bu, belirsiz bir dünyada böyle olmak zorundadır. Aslına bakılırsa nakit tutma istekliliği olmaksızın, parasal-mübadele ekonomisi hiçbir surette mevcut olamaz.

Bundan dolayı spekülatif talep, kaynağı ya da ilham kaynağı ne olursa olsun, temel nitelikli gayri spekülatif talepleri tahmin eder. O zaman, varsayalım ki PPM'de temel nitelikli arza ve talebe yansımamış olan genel bir yükseliş (fiyatlarda düşüş) tahmini vardır. İlk başta, bu genel tahminin *diğer şartlar sabit iken*, para talebini ve PPM'yi yükselttiği doğrudur. Fakat bu durum burada sona ermez. Çünkü mademki sahte bir dengeye varılmıştır, o zaman "gerçekte" artan bir para talebine sahip olmayan spekülatif tahminciler, kazançlarını biçmek için kendi paralarını satarlar (mal satın alırlar). Fakat bu, temel talebin ön plana geçtiği, ve bunun, bu PPM'deki para stokundan daha az olduğu anlamına gelir. O zaman harcama baskısı PPM'yi tekrar doğru denge noktasına düşürür. Bu, Şekil 77'deki gibi grafiklendirilebilir.

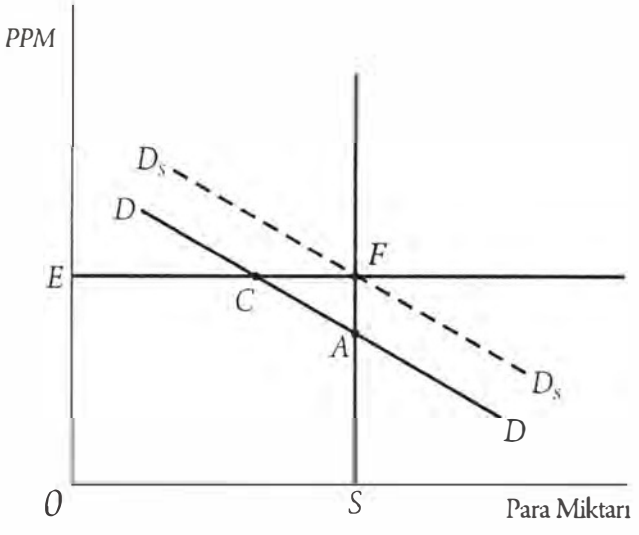

Şekil 77. Spekülatif Para Talebi Tahminlerinin Kendi Kendini-Düzeltmesi

Para stoku *OS* dir; gerçek denge noktası *A*'da iken gerçek ya da temel para talebi *DD*'dir. Şimdi varsayalım ki piyasada insanlar hatayla, gerçek talebi, yakın gelecekte PPM'nin *OE*'ye yükseleceği şeklinde tahmin ederler. O zaman toplam para talep eğrisi spekülatif talebi de içeren ve yeni toplam talebi temsil eden, D_sD_s'ye kayar. PPM, öngörüldüğü gibi, elbette *OE*'ye kayar. Fakat şimdi spekülatörler, kazançlarını nakde yöneltirler, çünkü onların doğru para talebi aslında D_sD_s'den ziyade *DD*'yi yansıtır. Yeni fiyat *OE*'de, aslında, *CF*'ye denk gelen ve talep edilen miktarı aşan bir para stoku fazlası vardır. Satıcılar kendi para stokunu satmak ve mal satın almak

için akın edecek ve PPM yine dengeye inecektir. Bu nedenle, spesifik mallar alanında olduğu gibi para sahasında da, spekülatif tahminler "kendini-gerçekleştiren" değil, kendini-düzeltendir. Onlar piyasanın ayarlanma sürecini hızlandırır.

C. Para Talebi Üzerine Sürekli Etkiler

İlerleyen bir ekonomide para talebi üzerindeki uzun-dönem etkiler çeşit çeşit ve her iki yönde de olmaya meyledecektir. Bir yandan, ilerleyen bir ekonomi daha fazla mal piyasaya sürüldükçe ve üretim aşamalarının sayısı arttıkça, yeni mübadeleler için sürekli daha fazla fırsatlar yaratır. Bu daha büyük fırsatlar para-talebi şedülünü büyük ölçüde artırma eğilimindedir. Eğer bir ekonomi kötüye giderse, mübadele için daha az fırsatlar mevcut olur ve bu kaynaktan gelen para talebi düşer.

Bu eğilime mukabele eden ve para talebinde bir *düşme* temayülü yaratan ana uzun-dönem faktör, *kliring sisteminin* gelişmesidir.[8] Kliring, paranın iktisadileştirilmesine ve *mübadelede fiziksel olarak mevcut olmaksızın*, onun bir mübadele aracı fonksiyonu görmesine imkân veren bir araçtır.

Kliringin basitleştirilmiş bir biçimi iki insan arasında vuku bulabilir. Mesela, A üç ons altın karşılığında B'den bir saat alabilir; aynı esnada, B bir ons altın mukabilinde A'dan bir çift ayakkabı satın alır. İki kere para transfer yapılması yerine ve toplam dört ons altının el değiştirmesi yerine, onlar bir kliring işlemi yapmayı kararlaştırırlar. A B'ye iki ons para öder ve onlar saat ve ayakkabıyı mübadele ederler. Böylece bir kliring yapıldığı ve sadece *net* para miktarı fiilen transfer edildiği zaman, tarafların hepsi aynı fiyatlardan aynı işlemlerle, fakat çok daha az nakit kullanarak iştigal edebilir. Onların nakit talebi düşme eğiliminde olur.

Bununla birlikte, açıkçası bütün işlemler *nakit* işlemler olduğu müddetçe, kliringin çok az bir kapsamı vardır. Çünkü o zaman insanların *aynı esnada* karşılıklı olarak birbirlerinin mallarını mübadele etmesi gerekir. Fakat kliringin kapsamı, *kredi* işlemleri devreye girdiği zaman büyük ölçüde artış gösterir. Bu krediler oldukça kısa-vadeli olabilir. Böylece A ve B'nin bir yıl ya da bir ay esnasında birbirlerinin oldukça sık müşterisi olduklarını varsayalım. Yine onların birbirlerine direkt nakit olarak ödeme yapmak üzere değil, fakat her ayın sonuna kadar kredi vermek üzere anlaştıklarını farz edelim. Bu takdirde B A'dan bir gün ayakkabıları satın alabilir, ve A B'den

[8] Kliring sistemi hakkında, *bkz.*, Mises, *Theory of Money and Credit*, s. 281–86.

başka bir gün bir saat satın alabilir. Dönem sonunda, borçlar silinir ve temizlenir ve net borçlu net alacaklıya toplu bir meblağ öder.

Kredi bir kere sahneye çıktığı zaman, kliring sistemi onu uygun bulan çok sayıda insana kadar genişletilebilir. Ne kadar çok insan kliring faaliyetleriyle iştigal ederse (genellikle "kliring/takas odası" diye isimlendirilen yerlerde) o kadar çok iptal vuku bulacak ve o kadar çok para iktisadileştirilecektir. Mesela, haftanın sonunda, kliringle iştigal eden beş kişi olabilir ve A B'ye 10 ons, B C'ye 10 ons, C D'ye 10 ons vd., ve nihai olarak E A'ya 10 ons borçlu olabilir. Böyle bir durumda, 50 ons değerindeki borç işlemleri ve potansiyel nakit işlemleri tek bir ons nakit kullanılmaksızın halledilmiş olur.

Şu halde kliring, parasal borçların karşılıklı iptal edildiği bir süreçtir. O, fiili ele geçirme ve para transferi olmaksızın büyük bir parasal mübadeleler miktarına imkân verir, böylelikle para talebini büyük ölçüde azaltır. Bununla birlikte, kliringin her şeyi kapsaması mümkün değildir, çünkü işlemi gerçekleştirmek için kullanıla*bilecek* bir fiziki paranın olması zorunludur ve %100 iptal olmadığı zaman (böyle bir şey binde bir vuku bulur) işlemi gerçekleştirmek için fiziki paranın olması gereklidir.

D. Para Talebi Sınırsız mıdır?

Popüler bir yanılgı "para talebi" kavramını, güya onun daima sınırsız olması nedeniyle reddeder. Bu düşünce talebin gerçek doğasını yanlış algılar ve parayı servet ya da gelirle karıştırır. O, "insanların elde edebildikleri kadar çok parayı istedikleri" düşüncesine dayanır. Öncelikle, bu, *tüm* mallar için doğrudur. İnsanlar şu anda elde edebiidiğinden çok daha fazla mala sahip olmak isteyeceklerdir. Fakat piyasada *talep* insanların değer ölçekleri üzerindeki bütün muhtemel girişleri ifade etmez; o *efektif* talebi, "talep edilmenin" yani onun karşılığında başka bir şeyin "arz edilmesinin" etkin kıldığı istekleri niteler. Yahut o, malın satıştan alıkonması biçimine bürünen, rezervasyon talebidir. Açıkça söylemek gerekirse efektif para talebi sınırsız değildir ve olamaz; o, bir kişinin mübadelede satabildiği malların takdir edilmiş değeri ile bireyin kendi nakit dengesinde tutmaktan ziyade mallara harcamak istediği para miktarı tarafından sınırlanır.

Tabiî, üstelik bireyin ihtiyaç duyduğu ve talep ettiği şey *haddi zatında (per se)* "para" değil, fakat onun satın alma gücü olan para, veya bir şekilde onun satın alacağı şey açısından ifade edilen para anlamında, "reel" paradır. (Paranın bu satın alma gücü aşağıda göreceğimiz gibi, *ölçüle*mez). Daha çok para, eğer paranın mallara göre satın alma gücü buna paralel olarak hafiflemişse, ona bir fayda sağlamaz.

E. PPM ve Faiz Oranı

Denge pozisyonları karşılaştırarak ve bu kez bir konumdan diğerine değişimin nasıl meydana geldiğini adım adım göstermeden parayı tartışıyoruz, ve bu alt bölümde de böyle yapmaya devam edeceğiz. Birazdan paranın fiyatı durumunda, diğer bütün fiyatların aksine, dengeye giden kesin yolun mutlaka denge noktasını tebdil edecek değişmeler meydana getirdiğini göreceğiz. Bunun, önemli teorik neticeleri olacaktır. Bununla birlikte, biz hâlâ, para "tarafsız"mış, yani bu tür değişikliklere yol açmazmış gibi konuşabiliriz, çünkü bu varsayım şimdiye kadar analiz edilen problemlerle ilgilenmek için tam olarak yeterlidir. Bu, özü itibariyle doğrudur, çünkü biz "paranın satın alma gücü" gibi genel bir kavramı, muayyen mal dizileri açısından somut olarak tanımlamaya uğraşmadan kullanabiliriz. PPM kavramı, onun spesifik muhtevası değişse ve ölçülemese bile, konuyla ilgili ve önemli olduğu için, biz daha kesin/tam bir PPM kavramına ihtiyaç duymadığımız müddetçe, paranın tarafsız olarak düşünülmesini haklı görüyoruz.

Para ilişkisindeki değişmelerin PPM'yi nasıl değiştirdiğini görmüştük. Faiz oranının belirlenmesinde, şimdi, altıncı bölümde birinin para stokunu kendi nakit dengesine ilavede bulunmak ya da ondan çekim yapmak suretiyle tahsis ettiğini açıklamak için yaptığımız tartışmayı farklılaştırmamız gerekiyor. Bir insan, parasını tüketime, yatırıma, veya kendi nakit dengesine ilaveye tahsis edebilir. Onun zaman tercihleri bir bireyin bugünkü ve müstakbel mallara, yani *tüketime* ve *yatırıma* ayıracağı nispeti belirler. Şimdi farz edelim ki bir adamın para-talebi şedülü artar ve dolayısıyla o, kendi parasal gelirinin bir miktarını kendi nakit dengesini artırmak için tahsis etmeye karar verir. ***Bu artışın tüketim/yatırım nispetini mutlaka etkileyeceğini varsaymak için bir neden yoktur.*** Fakat eğer böyle olursa, bu, bireyin para talebinde olduğu kadar onun *zaman tercihi* şedülünde de bir değişme anlamına gelecektir.

Eğer para talebi artarsa, ***para talebindeki bir değişmenin faiz oranını zerre kadar (one iota) etkilemesi için bir nedeni yoktur.*** Para talebindeki bir artışın faiz oranını yükseltmesi, veya bir azalışın onu düşürmesi –tersinden daha çok değil- için hiçbir zorunluluk yoktur. Aslında ikisi arasında nedensel bir bağlantı yoktur; biri parayla ilgili değerlendirmeler, diğeri ise zaman tercihleriyle ilgili değerlendirmeler tarafından belirlenir.

Altıncı bölümde yer alan Zaman Tercihi ve Bireyin Para Stoku alt başlığına dönelim. Bir bireyin para stokundaki bir artışın zaman-tercihi şedülü boyunca efektif zaman-tercihi oranını *düşürdüğünü* ve tersine, bir azalışın

zaman-tercihi oranını yükselttiğini görmedik mi? Burada bunu neden tatbik etmiyoruz? Sadece her bir bireyin para stokuyla ilgilenmemiz ve paranın her bir biriminin "reel" mübadele-değerinin aynı kaldığını varsaymamız nedeniyle. Onun zaman-tercihi şedülü sırf bizzat parayla değil, "reel" parasal birimlerle ilişkilidir. Eğer sosyal para stoku ya da para talebi değişirse, bir parasal birimin objektif mübadele-değeri (PPM) de değişecektir. Şayet PPM düşerse, o zaman bir bireyin elinde bulunan *daha çok* para, mutlaka kendi şedülü üzerinde zaman-tercihi oranını düşürmeyebilir, çünkü daha çok para onun için PPM'deki düşüşü tam olarak telafi edebilir, ve dolayısıyla onun "reel para stoku" eskisiyle aynı olabilir. Bu yine para ilişkisinin zaman tercihi ve pür faiz oranı açısından *tarafsız* olduğunu göstermektedir.

Şu halde, para talebindeki bir artış zaman tercihi ya da pür faiz oranı değişmeksizin her tarafta daha düşük fiyatlara meyleder. Böylece toplam sosyal gelirin 100 ons olduğunu ve bunun 70'inin yatırıma, 30'unun da tüketime tahsis edildiğini varsayalım. Para talebi artar, öyle ki insanlar 20 onsluk bir toplamı iddihar etmeye karar verirler. Şimdi harcama, 20 ons nakit dengesine ilave edildiği için, 100 yerine 80 olacaktır. Müteakip dönemde gelir sadece 80 ons olacaktır, çünkü bir dönemdeki harcamalar sonraki döneme tahsis edilen gelirle aynı olacaktır.[9] Eğer zaman tercihleri aynı kalırsa, o vakit toplumda yatırımın tüketime oranı kabaca aynı kalacak, yani 56 ons yatırılmış ve 24 ons ise tüketilmiş olacaktır. Fiyatlar ve nominal parasal değerler ve gelirler, eğrinin tamamı boyunca düşer ve biz aynı sermaye yapısıyla, aynı *reel* gelirle, aynı faiz oranıyla vs. kalırız. Değişen tek şey (düşmüş olan) nominal fiyatlarla (artmış olan) toplam nakit dengesinin parasal gelire oranıdır.

Para talebindeki bir azalma ters yönde etkiye sahip olacaktır. İddiharların çözülmesi harcamaları artıracak, fiyatları yükseltecek ve *diğer şartlar sabit iken*, reel gelir ve sermaye yapısı eskisi gibi devam edecektir. Öteki tek değişme nakit dengesinin parasal gelire oranının *daha düşük* olmasıdır.

Şu halde, para-talebi şedülündeki bir değişmenin zorunlu tek sonucu esasen, toplam nakit dengesinin toplam parasal gelire oranında ve nakit dengesinin reel değerinde aynı yönde bir değişmenin olmasıdır. Para stoku veri iken, artan bir nakit isteği reel nakit dengesinde istenilen artışa ulaşıncaya kadar, sadece parasal gelirleri düşürecektir.

---

[9] Çünkü bir başkası kendi hizmetlerine parasal bir *harcama* yapmadıkça hiç kimse bir parasal *gelir* elde edemez.

Eğer para talebi düşerse, tersine hareket vuku bulur. Nakit dengesini azaltma isteği parasal gelirde bir artışa neden olur. Toplam nakit aynı kalır, fakat onun reel değerinin yanı sıra, gelire olan oranı da azalır.[10]

F. İddihar ve Keynezyen Sistem

(1) Sosyal Gelir, Harcamalar ve İşsizlik

"İddihar" -para talebindeki bir artış- yazarların büyük bir bölümüne kelimenin tam anlamıyla bir yıkım gibi gözükmüştür. "İddihar" kelimesinin iktisattaki kullanımı çok uygunsuzdur, çünkü ona çarpık anti-sosyal davranış anlamları yüklenmiştir. Fakat "iddihar" ya da "iddihar çözülmesi"ne dair antisosyal olan hiçbir şey yoktur. "İddihar" sadece para talebindeki bir artıştır, ve değerlendirmelerdeki bu değişmenin sonucunda insanların istedikleri şeyi, yani kendi nakit dengelerinin ve parasal birimin reel değerindeki bir artışı elde etmeleri demektir.[11] Tersine eğer insanlar kendi nakit dengelerinde ya da parasal birimin değerinde bir *düşmeyi* isterlerse, "iddihar çözülmesi" vasıtasıyla bunu başarabilirler. Diğer önemli bir ekonomik ilişkinin -reel gelir, sermaye yapısı, vs.- değişmesine hiç lüzum yoktur. O zaman, iddihar ve iddihar çözülmesi süreci sadece insanların ya kendi reel nakit dengelerinde ya da parasal birimin reel değerinde bir artış ya da bir azalış gibi bir şey istedikleri ve onların bu sonucu elde etme kabiliyetinde oldukları manasına gelir. Buna dair yanlış olan şey nedir? Biz burada sadece serbest piyasada tüketicilerin ya da bireylerin "egemenliği"nin başka bir manifestosunu görüyoruz.

Dahası birinin belli bir zaman döneminde nakit dengesine basit bir ilavede bulunması dışında "iddiharı" tanımlamanın teorik bir yolu yoktur. Fakat çoğu yazar bu terimi, bir muğlak standardın mevcut olduğunu –ki onun altında bir nakit dengesi meşru üstünde ise anti-sosyal ve çarpıktırima ederek, normatif bir tarzda kullanır. Fakat para talebi üzerine konulan herhangi bir kantitatif sınır tamamen keyfi ve haksız olacaktır.

---

[10] Muhakkak ki *ceteris paribus* koşulunun ihlal edilmesi eğilimi olacaktır. Para talebindeki bir artış parasal fiyatları düşürme ve dolayısıyla altın madenciliğinin parasal maliyetlerini düşürme eğiliminde olacaktır. Bu, madenciliğin faiz getirisinin tekrar diğer sanayilerdeki oranla aynı oluncaya kadar, altın madencilik üretimini teşvik edecektir. Böylece artan para talebi, talebi karşılamak için yeni para da meydana getirecektir. Para talebindeki bir azalma altın madenciliğinin parasal maliyetlerini yükseltecek ve en azından yeni üretim oranını düşürecektir. Yeni üretim oranı yıpranma-ve-aşınma oranının altına düşmedikçe, toplam para stoku fiilen azalmayacaktır. Krş., Jacques Rueff, "The Fallacies of Lord Keynes' General Theory", Henry Hazlitt, ed., *The Critics of Keynesian Economics* (Princeton, N.J.: D. Van Nostrand, 1960), içinde, s. 238–63.

[11] W. H. Hutt'ın muhteşem makalesine bakınız: "The Significance of Price Flexibility", Hazlitt, *Critics of Keynseian Economics*, içinde, s. 383–406.

1930'larda ve 1940'larda ekonomik dünyayı kasıp kavurduktan sonra bereket versin ki şimdilerde etkisi azalmaya başlayan Keynezyen sistemin iki ana direğinden biri, tasarrufların yatırıma sadece sosyal gelirdeki bir azalmanın korkunç yolu vasıtasıyla eşit hale geldiğinin ilanıdır. Keynezyenizmin (zımni) temeli belli bir toplam sosyal gelir düzeyinde, bu gelirden doğan toplam sosyal harcamaların gelirden daha düşük olacağı, geriye kalanın iddihara gideceği savıdır. Bu, müteakip zaman döneminde toplam sosyal geliri düşürecektir, çünkü gördüğümüz gibi, bir "gün"deki toplam gelir önceki "günün" toplam harcamalarına eşittir, ve onun tarafından belirlenir.

Keynezyen "tüketim fonksiyonu" sözde bir kanunun ihdas edilmesinde rol oynar ki, bu kanuna göre toplam gelirin belli bir seviyesi (mesela *A* gibi) mevcuttur, ve ***bu gelir seviyesinin üstünde*** harcamalar gelirden daha az olacak (net iddihar) ve ***altında*** ise harcamalar gelirden daha büyük olacaktır (net iddihar çözülmesi). Fakat temel Keynezyen üzüntü, toplam gelirin azalmasına yol açan iddihardır. Bu durum Şekil 78'deki gibi grafiklendirilebilir.

Bu grafikte, parasal gelir hem yatay hem de dikey eksende yer alır. Bu nedenle, eksenler arasındaki 45 derecelik düz bir doğru sosyal gelire eşittir.[12] Örnek olarak, yatay eksende 100 düzeyindeki bir sosyal gelir dikey eksendeki 100 düzeyinde bir sosyal gelire tekabül edecek ve eşit olacaktır. Bu rakamların koordinatları iki eksen arasında eşit uzaklıktaki bir noktada kesişecektir. Keynezyen kanun sosyal harcamaların, *A* noktasının üstünde sosyal gelirden daha düşük, *A* noktasının altında ise sosyal gelirden daha yüksek olacağını, dolayısıyla *A*'nın, sosyal gelirinin harcamalara eşit olduğu denge noktası olduğunu öne sürer. Çünkü eğer sosyal gelir *A*'dan daha yüksek ise, sosyal harcamalar gelirden daha düşük olacak ve dolayısıyla gelir, denge noktasına *(A)* ulaşıncaya kadar günden güne düşmeye meyledecektir. Eğer sosyal gelir *A*'dan daha düşük ise, iddihar çözülmesi vuku bulacak, nihayetinde tekrar *A*'ya ulaşılıncaya kadar, harcamalar gelirden daha yüksek olacaktır.

---

[12] Genellikle kullanılan terim "milli" gelirdir. Bununla birlikte, serbest bir piyasa ekonomisinde ulus artık köyden ya da bölgeden daha önemli bir ekonomik hudut olmayacaktır. Şu halde, diğer analiz için bölgesel reformları bir kenara bırakmak ve toplam sosyal gelir üzerine yoğunlaşmak daha uygundur; bu özellikle doğrudur, çünkü bölgeler, onların hükümetleri serbest piyasaya müdahale etmeye başlayıncaya kadar iktisat teorisi için bir problem yaratmaz.

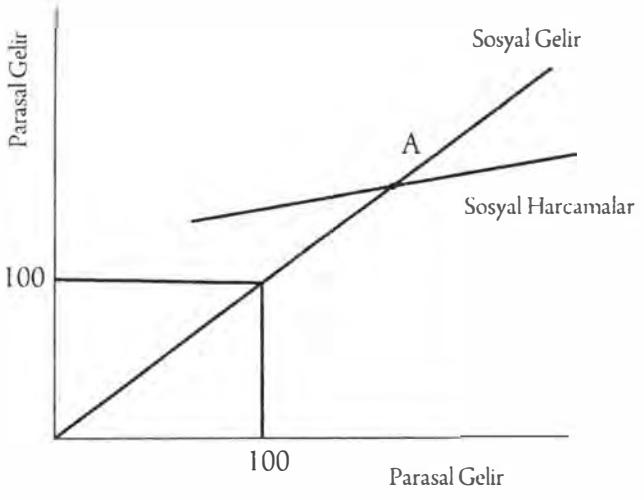

Şekil 78. Keynes'e Göre Sosyal Gelir ile Sosyal Harcamalar Arasındaki İlişki

[Yayımcının Notu: Keynezyen grafiğin genellikle gösterildiği yay bu değildir. Yazarın 45° lik doğru ile grafiğin eksenlerine dair bu alışılmadık gösterimi hususundaki mantığı 735. sayfanın ikinci tam paragrafında ve 736. sayfanın 71. dipnotunda yer alan tartışmasından çıkarılabilir]

Aşağıda, bu sözde kanunun geçerliliğini ve onun üzerine dayandırılan "tüketim fonksiyonunu" inceleyeceğiz. Fakat şimdi böyle bir kanunun geçerliliğini kabul ettiğimizi farz edelim; tek yorum bir küstahlık olabilir: Öyleyse ne? Ya milli gelirde bir düşme olursa ne olur? Düşmenin sadece *parasal* terimlerle olması gerektiği için ve reel gelir, reel sermaye, vs. aynı kalabildiği için, niye bir alarm olsun? Tek değişme iddiharcıların, kendi reel nakit dengelerinin artması ve parasal birimin reel değerinin artması hedefini gerçekleştirmiş olmalarıdır. Dengeye ulaşılıncaya kadar, manzaranın, geçiş süreci için bir hayli karmaşık olduğu doğrudur ve bu (nihai sonucumuz aynı olacak olmasına rağmen) aşağıda ayrıntılı ele alınacaktır. Fakat Keynezyen sistem denge konumunun zararlılığını kabul ettirmeye çalışır ve onun bunu yapması mümkün değildir.

Dolayısıyla, Keynezyenlerin serbest piyasa harcamalarının sınırlı olacağını (tüketimin, "fonksiyon" tarafından ve yatırımın, fırsatların durgunluğu ve "likidite tercihi" tarafından sınırlandığını) göstermeye yönelik ayrıntılı teşebbüsleri beyhudedir. Çünkü onlar doğru olsaydı (ki onlar doğru değildir) bile, sonuç anlamsız olurdu. İddihara ya da iddihar çözülmesine, veya

(hangi anlamda olursa olsun) "düşük" ya da "yüksek" sosyal parasal gelir seviyelerine dair yanlış olan bir şey yoktur.

Keynezyenlerin, kendi doktrinlerinin anlamını kurtarmaya dönük teşebbüsleri sadece ve sadece bir noktaya (sistemin ikinci ana ayağı) dayanır. Bu, ***parasal sosyal gelirin ve istihdam seviyesinin birbiriyle bağlantılı olduğu*** ve ***ikincinin birincinin bir fonksiyonu olduğu*** tezidir. Bu, belli bir "tam istihdam sosyal gelir seviyesinin" mevcut olduğunu ve onun altında ona tekabül eden daha büyük bir işsizliğin varlığını farz eder. Bu durum Şekil 79'daki gibi çizilebilir.

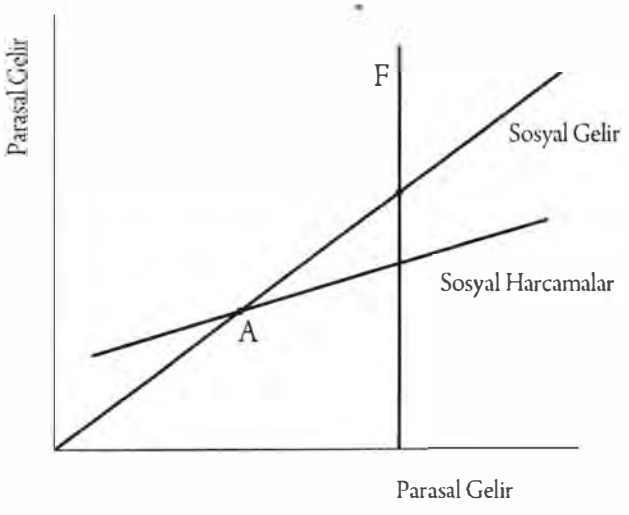

Şekil 79. Keynes'e Göre Tam İstihdam ile Sosyal Gelir ve Harcamalar Arasındaki İlişki

Önceki grafiğe, güya "tam istihdam" sosyal gelir noktasını temsil eden dikey bir *FF* doğrusu yerleştirilmiştir. Kesişme (*A* noktası) *FF* doğrusunun altındaysa (solundaysa), o zaman *A* ile bu doğrunun arasındaki mesafe kadar daimi bir işsizlik var demektir.

Keynezyenler aynı zamanda, daha az bir başarıyla, enflasyon olarak teşhis ettikleri ve *A*'nın *FF* doğrusunun sağında yer aldığı bir denge konumunu anlamlandırmaya çalışmışlardır. Aşağıda göreceğimiz gibi, enflasyon, özü değişim olan dinamik bir süreçtir. Keynezyen sistem denge konumu etrafında yoğunlaşır ve dolayısıyla enflasyonist bir durumu analiz etmek için pek de iyi teçhiz edilmiş değildir.

Şu halde, serbest piyasa ekonomisine dair Keynezyen eleştirinin özü güya çok düşük bir sosyal harcamalar ve gelir seviyesinin sebep olduğu gönülsüz işsizliğe dayanır. Fakat bu nasıl olabilir, çünkü serbest bir piyasada gönülsüz işsizliğin olamayacağını daha önce açıklamıştık. Cevap su yüzüne çıkmıştır (ve bu, Keynezyen yazıların en yeterlisinde kabul edilmektedir): Keynezyen "eksik istihdam dengesi" sadece *eğer parasal ücret oranları aşağı doğru katı ise*, yani "tam istihdam"ın altında emek arz eğrisi sonsuz esnek ise vuku bulur.[13] Böylece varsayalım ki bir "iddihar" (bir para talebi artışı) vardır ve sosyal gelir düşer. Sonuçta bütün diğer parasal talep eğrilerinin yanı sıra emek faktörlerinin parasal talep eğrilerinde de bir düşüş olur. Emek faktörleri genel arz eğrisinin dikey olacağını umuyoruz. *Reel* ücret oranları (satın alma gücü açısından) aynı kalırken sadece *parasal* ücret oranları değiştirildiği için, çalışma/boş zaman tercihlerinde bir kayma olmayacak ve piyasaya sunulan toplam emek talebi sabit kalacaktır. Ne olursa olsun, kesinlikle gönülsüz bir işsizlik ortaya çıkmayacaktır.

O zaman Keynezyen durum nasıl ortaya çıkabilir? Emek arzı eski parasal ücret oranında nasıl yatay kalabilir? Sadece iki şekilde: (1) eğer insanlar, eski parasal ücret oranından daha düşük bir oranda kimsenin istihdam edilmemesinde ısrarcı olan sendikalarla gönüllü olarak anlaşırlarsa. Satış fiyatları düştüğü için, eski parasal ücret oranını sürdürmek daha yüksek bir reel ücret oranını talep etmeye denktir. Sendikaların reel ücret oranlarını yükseltmesinin işsizliğe sebep olduğunu yukarıda görmüştük. Fakat bu işsizlik *gönüllü*dür, çünkü işçiler daha yüksek bir asgari reel ücret oranının konulmasını kabullenirler ki, bu ücret oranının altında onlar sendikaya karşı fiyat kırmayacaklar ve istihdamı kabul etmeyeceklerdir. Ya da (2) sendikalar ya da hükümet mecburi olacak şekilde asgari ücret oranı getirir. Fakat bu, bizim burada analizimizi hasrettiğimiz serbest piyasa değil, *engellenmiş* bir piyasa durumudur.

(1) ve (2). durum Şekil 80'deki gibi grafiklendirilebilir.

---

[13] Böylece Franco Modigliani'ye ait açıklayıcı makaleye bakınız: "Liquidity Preference and the Theory of Interest and Money", Hazlitt, *Critics of Keynesian Economics*, içinde, s. 156–69. Yine Erik Lindahl'ın makalesine bakınız: "On Keynes' Economic System—Kısım I," *The Economic Record*, May, 1954, s. 19–32; November, 1954, s. 159–71; ve Wassily W. Leontief, "Postulates: Keynes' *General Theory* and the Classicists", S. Harris, ed., *The New Economics* (New York: Knopf, 1952), içinde, s. 232–42. Toplam hasıla ile istihdam arasında var olduğu düşünülen Keynezyen uygunluğun ampirik bir eleştirisi için, *bkz.*, George W. Wilson, "The Relationship between Output and Employment," *Review of Economics and Statistics*, February, 1960, s. 37–43.

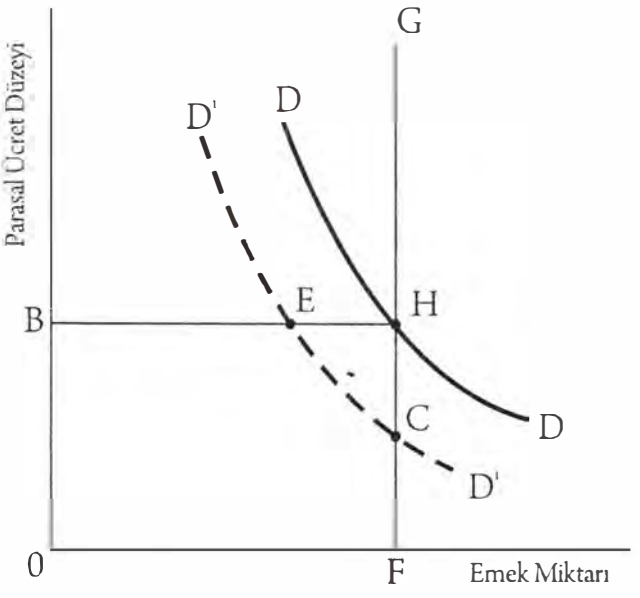

Şekil 80. Parasal Ücret Oranlarını Serbest-Piyasa Oranlarından Daha Yüksek Belirlemekten Doğan İşsizlik

Orijinal emek talep eğrisi *DD* dir (anlatımı kolaylaştırmak için genel manada "emek talebi" kavramının anlamlı olduğunu farz ediyoruz). Toplumda toplam emek stoku *OF* dir, veya en azından bu, piyasaya sunulan stoktur. Şimdi para talebindeki bir artış, diğer bütün parasal fiyatlar düşerken, bütün talep eğrilerini aşağı doğru kaydırır. Eğer ücret oranlarının düşmesi serbest ise, kesişme noktası *H* den *C* ye hareket edecek ve nominal ücret oranları buna paralel olarak *FH* den *FC* ye düşecektir. Hâlâ *OF* seviyesinde "tam istihdam" vardır. Ancak, şimdi varsayalım ki bir sendika *OB* (ya da *FH*) kadar bir asgari parasal ücret oranı tayin eder. O zaman emek arz eğrisi *BHG* olur; yani *FG* ye kadar yatay ve ondan sonra dikey olan bir eğri. Yeni talep eğrisi *D'D'* şimdi *C* noktası yerine *E* noktasında emek arzını kesecektir. İstihdam edilen toplam emek miktarı artık *BE* ye iner, ve *EH* şimdi sendika davranışının sonucu olarak işsiz kalır.

Keynes'e ait açıklama parasal büyüklüklerden ziyade reel büyüklükler açısından –reel sosyal gelir, reel harcamalar, vs.– yapılma eğilimindedir[14]. Böyle bir analiz dinamik mütalaaları örtbas etmektedir, çünkü işlemler en azından yüzeysel olarak piyasada parasal terimlerle meydana gelir. Bununla

[14] Keynes'in "ücret birimleri" tartışmasının anlatmak istediği şey budur. Krş., Lindahl, "On Keynes' Economic System—Kısım I," s. 20.

birlikte, eğer biz analizimizi doğrudan doğruya reel terimlerle sürdürürsek onun esas sonucu değişmeden kalır. *Reel* terimlerle talep eğrileri, düşme yerine şimdi aynı kalacaktır. Bu, emek piyasası için de doğrudur. Grafikte mevcut ücret oranlarında yatay bir doğru olarak gösterilmek yerine, sendika davranışının etkisini reel ücret oranlarında yatay olarak konan bir *artış* (satış fiyatları düşerken parasal ücret oranlarını sabit tutmanın sonucu) olarak göstermek gerekecektir. Bununla ilgili grafik Şekil 81'de gösterilmektedir. Bu grafikte gösterilen gerçekler önceki grafiktekiyle aynıdır: sendikalar aşırı yüksek bir parasal (ve dolayısıyla reel) ücrette (*OB*) ısrar etmek suretiyle işsizliğe (*EH*) sebep olurlar.

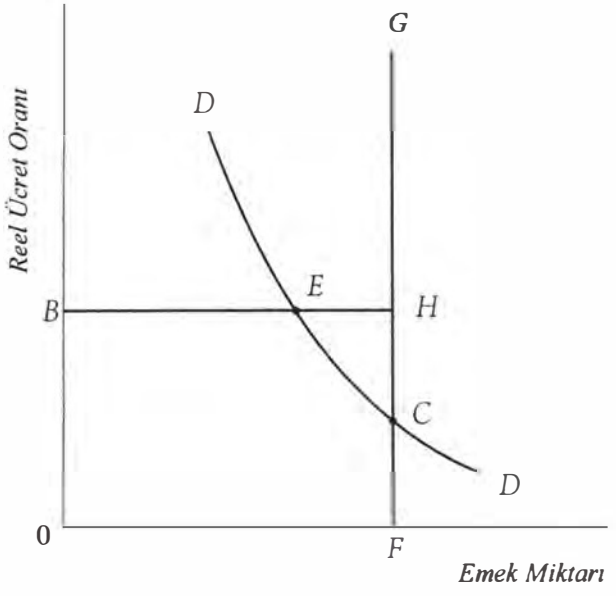

Şekil 81: Reel Ücretleri Serbest Piyasa Oranlarından Daha Yüksek Belirlemenin Yol Açtığı İşsizlik

"Keynezyen Devrim"in can damarı serbest piyasada işsiz bir dengenin ola*bile*ceği teziydi. Görmüş olduğumuz gibi, bunun doğru olduğu yegâne anlam Keynes'ten yıllar önce biliniyordu: aşırı yüksek ücretlerin yaygın sendikalar vasıtasıyla sürdürülmesi işsizliğe sebebiyet verecektir.

Keynes fiyatlar dahil, ekonomik sistemin diğer unsurlarının esas itibariyle reel terimlerle belirlenirken, işçilerin nihai aşamada bile sadece *parasal* ücretler açısından pazarlık ettiklerine inanmıştı –sendikalar asgari parasal ücret oranlarının aşağı doğru olmasında ısrar etmişlerdi, fakat onlar parasal ücret oranları aynı kalırken, fiyatların yükselmesi biçiminde düşen reel ücretleri pa-

sif olarak kabulleneceklerdir. Dolayısıyla işsizliğin giderilmesine dair Keynezyen reçete spesifik olarak "para aldanması"na dayanır –ki buna göre sendikalar, asgari *parasal* ücret oranları koyacaktır, fakat *haddi zatında (per se)* minimum reel ücret oranları empoze etmek çok aptalcadır. Bununla birlikte, sendikalar satın alma-gücü problemleri ile parasal ve reel oranlar arasındaki ayrımı öğrenmişlerdir; gerçekten de bu ayrımı kavramak için çok fazla muhakeme kabiliyetine de pek gerek yoktur.[15] İşe bakın ki Keynes'in "para aldanması"na dayanan enflasyon savunusu bir enflasyon esnasında, satış fiyatlarının parasal ücret oranlarından daha hızlı yükseldiğini beyan eden tarihsel tecrübeye dayalıydı (ki bunu aşağıda daha etraflıca ele alacağız). Fakat sendikaların asgari ücret oranları koydukları bir ekonomi, hiç şüphesiz sendikaların kendi parasal ücretlerinin yanı sıra reel ücretlerindeki kayıpların da farkında olacağı bir ekonomidir. Dolayısıyla, enflasyon, sendikaları işsizliği hafifletme konusunda aldatan bir araç olarak kullanılamaz[16]. Keynezyenizm en azından "pratik" bir sistem olarak çığırtkanlık yapmıştır. Ne tür teorik noksanlıklara sahip olursa olsun, onun modern sendikacılık dünyası için uygun olduğu öne sürülmektedir. Fakat hiç şüphesiz modern dünyada Keynes'in doktrini en az elverişli ya da pratiktir.[17]

Keynezyenler katı (rigid) parasal ücret oranlarına aşağı doğru esnek hale gelecek şekilde izin vermenin, malların parasal talebini ve dolayısıyla parasal geliri daha da düşüreceği itirazını yaparlar. Fakat bu, *ücret oranları*yla *toplam ücret ödemeleri*ni, veya ücretlere giden toplam geliri tamamen karıştırmaktadır.[18] Birincinin düşmesi ikincinin de düşeceği anlamına gelmez. Aksine, gördüğümüz gibi, toplam gelir önceki zaman döneminin toplam harcamaları tarafından belirlenir. Daha düşük ücret oranları eski aşırı yüksek ücret oranlarının işsiz hale getirdiği insanların istihdamına neden olacaktır. Şimdi emeğin, toprak faktörlerine göre nispeten daha ucuz olması

---

[15] Krş., Lindahl, "On Keynes' Economic System—Kısım I," s. 25, 159ff. Lindahl'ın makalesi Keynezyen sistemin eleştirisinin yanı sıra iyi bir özet de sağlar.

[16] Dahası enflasyon, en iyi ihtimalle bile, esnek ücret oranları için etkinsiz ve bozucu bir ikamedir. Çünkü belirli ücret oranları belirli emek faktörü açısından sadece piyasanın "temizlenmesi" için gerekli olan ölçüde düşecekken, enflasyon bütün ekonomiyi ve onun fiyatlarını etkiler. Böylece serbestçe esneyebilen ücret oranları sadece bu belirli alanlardaki işsizliği elimine etmek için gerekli olan sahalarda düşecektir. Krş., Henry Hazlitt, *The Failure of the "New Economics"* (Princeton, N.J.: D. Van Nostrand, 1959), s. 278 ff.

[17] Krş., L. Albert Hahn, *The Economics of Illusion* (New York: Squier Publishing Co., 1949), s. 50 ff., 166 ff., ve *passim*.

[18] Krş., Hutt, "Significance of Price Flexibility."

yatırımcıların eskiye nazaran toprağa karşı emeğe daha büyük bir pay sarf etmelerine neden olacaktır. Ve işsiz emeğin istihdamı üretimi ve dolayısıyla toplam reel geliri artırır. Dahası, toplam ücret ödemeleri azalsa bile, fiyatlar ve ücret oranları ayarlanabilir –fakat bu konu, sonraki alt başlık olan likidite tercihinde ele alınacaktır.

(2) "Likidite Tercihi"

Sistemlerinin büyük zorluklarını idrak eden Keynezyenler, ellerindeki son seçeneğe sarıldılar- "likidite tercihi". Yetenekli Keynezyenler gönülsüz işsizliğin "özel" ya da nadir bir durum olduğunu kabul edeceklerdir, ve hatta Lindahl bir uzun-dönem denge değil, sadece bir ***kısa***-dönem denge fenomeninin olabileceğini söyleyecek kadar ileri gider.[19] Ancak, ne Modigliani ne de Lindahl, Keynezyen sisteme, bilhassa "likidite tercihi" doktrinine yönelik eleştirilerinde yeterince mükemmeldirler.

Keynezyen sistem, takipçilerinin ona hediye ettiği matematiksel tasvirlerden açık hale geldiği üzere, matematiksel-iktisadi "karşılıklı determinasyon" günahını muazzam ölçüde işlemiştir. İstenildiği şekilde tersine çevrilebilir olan matematiksel fonksiyonların kullanımı, gözlemlenmiş hareketlerin nedenlerini bilmediğimiz bir alan olan fizik için uygundur. Sebepleri bilmediğimiz için, hareketleri açıklayan ya da tanımlayan herhangi bir kanun tersine çevrilir olabilir, ve anladığımız kadarıyla, fonksiyondaki değişkenlerden herhangi biri en az diğeri kadar "neden"dir. Bununla birlikte, insan davranış bilimi olan praxeology'de, ilk/orijinal nedeni -bireylerin motive edilmiş davranışı– ***biliriz***. Bu bilgiyi bize doğru aksiyomlar sağlar. Bu aksiyomlardan, doğru kanunlar çıkarılır. Onlar mantıksal bir sebep-sonuç ilişkisi içinde adım adım çıkarılır. İlk sebepler bilindiği için, ondan kaynaklanan sonuçlar da bilinmektedir. Dolayısıyla iktisat muğlak "karşılıklı belirlenme" ilişkilerinin değil, ***tek doğrultulu*** sebep sonuç ilişkilerinin izini sürer.

Bu metodolojik hatırlatma notu tekil olarak Keynezyen faiz teorisine uygulanabilir. Çünkü Keynezyenler, faiz oranını (*a*) yatırımları ***belirleyen*** ve (*b*) "spekülatif amaçlı" elde para tutma talebi (likidite tercihi) tarafından belirlenen, bir unsur olarak görürler. Ancak, pratikte onlar likidite tercihini faiz oranını belirleyen olarak ***değil***, faiz oranı tarafından ***belirlenen*** olarak ele alırlar. "Karşılıklı determinasyon" metodolojisi bu hokkabazlığı tamamen

[19] Lindahl'ın, Lawrence Klein'a ait *The Keynesian Revolution,* "On Keynes' Economic System—Kısım I,", içinde, s. 162'deki eleştirisiyle mukayese ediniz. *Keza bkz.*, Leontief, "Postulates: Keynes' *General Theory* and the Classicists."

örtbas etmiştir. Keynezyenler bütün talep ve arz eğrilerinin, fiyatla olan ilişkileri bakımından "karşılıklı olarak belirlendiği" gibi bir itirazda bulunabilirler. Fakat bu kolay iddia, doğru değildir. Talep eğrileri fayda ölçekleri tarafından ve arz eğrileri spekülasyon ve muayyen emek ve toprak faktörlerince üretilen stok tarafından belirlenir ki, onlar da nihayetinde zaman tercihleri tarafından yönetilir.

Dolayısıyla Keynezyenler faiz oranını, inandıkları gibi (likidite tercihi tarafından belirlendiği şeklinde) *değil*, fakat daha ziyade bizzat ekonomik sistemin diğer unsurları üzerine yüklenen bir çeşit gizemli ve açıklanmamış güç olarak ele alırlar. Böylece Keynezyen likidite tercihi tartışması faiz oranı yükselirken ya da düşerken "elde nakit tutma güdüsü" etrafında yoğunlaşır. Likidite tercihi teorisine göre, faiz oranındaki bir düşme "spekülatif amaçlar" için talep edilen nakit miktarını artırır (likidite tercihi) ve faiz oranındaki bir yükseliş likidite tercihini düşürür.

Bu düşüncedeki ilk hata para talebinin keyfi olarak iki ayrı kısma ayrılmasıdır: sözüm ona sosyal gelirin büyüklüğü tarafından belirlenen bir "işlem talebi" ve faiz oranı tarafından belirlenen bir "spekülatif talep". Her çeşit etkinin bizzat para talebi üzerine tesir ettiğini görmüştük. Fakat onlar sadece bireylerin değer ölçekleri *vasıtasıyla* çalışan etkilerdir. Ve her bireyin sadece bir değer ölçeği olduğu için, sadece *bir* nihai para talebi vardır. Bizim, talebi iki kısma ayırıp, onlardan bağımsız varlıklarmış gibi konuşmamızı sağlayacak bir yol yoktur. Dahası talep üzerinde etkili olan ikiden çok daha fazla faktör vardır. Son tahlilde, bütün faydalar gibi, para talebi de basit determinantlara indirgenemez; o bireysel değer ölçekleri üzerindeki serbest, bağımsız kararların neticesidir. Dolayısıyla, gelirin ölçeği tarafından özel olarak belirlenen bir "işlem talebi" yoktur.

"Spekülatif talep" gerçekten gizemlidir. Modigliani bu "likidite tercihi"ni aşağıdaki gibi açıklar:

> "...biz faiz oranlarındaki bir düşmenin ... artan bir potansiyel yatırımcı miktarını, kendi varlıklarını (asset) menkul kıymetlerden ziyade para şeklinde tutmak için uyaracağını beklemeliyiz; demek oluyor ki faiz oranındaki bir düşmenin bir varlık olarak para talebini artırmasını ummalıyız.[20]

[20] Modigliani, "Liquidity Preference and the Theory of Interest and Money," s. 139–40.

Görmüş olduğumuz gibi, bu, faiz oranının burada ***belirleyen*** olduğu ve ***bizzat*** herhangi bir sebep tarafından açıklanmadığı eleştirisiyle karşı karşıyadır. Dahası bu ifade ne manaya gelir? Keynezyenlere göre, faiz oranındaki bir düşme, tahvillerden daha az faiz kazanılması anlamına gelir ve dolayısıyla daha büyük bir nakit elde tutma güdüsü olur. Bu (kendimize faiz oranını ***belirlenen*** değil ***belirleyen*** olarak düşünme izni verdiğimiz ölçüde) doğrudur, fakat hayli yetersizdir. Çünkü eğer daha düşük bir faiz oranı daha büyük bir nakit elde tutmayı "uyarıyorsa", o aynı zamanda daha büyük ***tüketimi*** de uyarır, çünkü tüketim de daha cazip hale gelir. Aslında, likidite tercihi yaklaşımının büyük noksanlarından biri Keynezyenlerin aynı anda karar verilen *üç* "marj/sınır" açısından asla düşünmemeleridir. Onlar sadece aynı anda ikisi açısından düşünürler. Bu nedenle, Modigliani: "Kendi tüketim–tasarruf planını yaptıktan sonra, birey sahip olduğu varlıklarla ilgili kararlar almak zorundadır" der; yani o, söz konusu plandan sonra onları para ile menkul varlıklar arasında dağıtır.[21] Diğer bir deyimle, insanlar önce tüketim ile tasarruf (tüketim yapılmaması anlamında) arasında karar verirler; ve ***ardından*** bu tasarrufları yatırım yapma ile iddihar etme arasında karar verirler. Fakat bu saçma ve yapay bir kurgudur. İnsanlar bu üç alternatifi, onları birbirine karşı tartarak kararlaştırırlar. İnsanların önce tüketim yapmak ve yapmamak arasında karar verdiklerini ve ***ardından*** iddihar etmek ve yatırım yapmak arasında seçim yaptıklarını söylemek, insanların önce ne kadar iddihar yapacaklarına dair seçim yaptıklarını ve ardından tüketim ve yatırım arasında karar verdiklerini söylemek kadar yanlış bir şeydir.[22]

Dolayısıyla, insanlar kendi paralarını tüketim, yatırım ve iddihar arasında dağıtırlar. *Tüketim ile yatırım arasındaki oran bireysel zaman tercihlerini yansıtır*. Tüketim bugünkü mallara yönelik istekleri, yatırım ise gelecek mallara yönelik istekleri yansıtır. Para talebi şedülündeki bir artış, eğer tüketim ile yatırım arasındaki nispet (yani, zaman tercihi) aynı kalırsa faiz oranını etkile*mez*.

---

[21] *Ibid.*, s. 137.

[22] Tjardus Greidanus tarafından Keynezyen doktrinin, *The Value of Money* (2nd ed.; London: Staples Press, 1950), s. 194–215, ve D. H. Robertson tarafından likidite-tercihi teorisinin, "Mr. Keynes and the Rate of Interest", *Readings in the Theory of Income Distribution*, içinde, s. 439–41, eleştirisine bakınız. Keynes'in meşhur, faiz oranı "likiditeden kaçmanın ödülüdür" ifadesinin aksine, Greidanus satın alınan tüketim mallarının (ve hatta Keynes'e ait "faiz" anlamında üretim mallarının) likiditeden fedakârlık olduğuna ve fakat faiz "ödülü" kazanmadığına işaret eder. Greidanus, *Value of Money*, s. 211. *Keza bkz.*, Hazlitt, *Failure of the "New Economics,"* s. 186 ff.

Faiz oranının zaman tercihleri tarafından belirlendiğini, ki zaman tercihleri aynı zamanda tüketim ve yatırım nispetlerini de belirler, tekrarlamamız gerekir. Faiz oranının daha çok ya da daha az tasarrufu ya da iddiharı "uyardığını" düşünmek meseleyi külliyen yanlış anlamak demektir.[23]

Zaman tercihinin tüketim ve yatırım nispetlerini belirlediği ve para talebinin iddihar edilen gelirin nispetini belirlediği kabul edildiğinde, para talebi faiz oranının belirlenmesinde rol oynar mı? Keynezyenler faiz oranı ile "spekülatif" nakit talebi arasında bir ilişkinin olduğunu öne sürerler. İkincinin şedülü yükseldiği takdirde, birinci de yükselir. Fakat bu mutlaka doğru değildir. İddihar edilmiş fonların daha büyük bir nispeti üç alternatif kaynaktan çekilebilir: (*a*) daha önce tüketime giden fonlardan, (*b*) yatırıma giden fonlardan ve (*c*) (eski tüketim-yatırım oranını değiştirmeyen) ikisinin bir karışımından. (*a*) durumu faiz oranında bir *düşme*, (*b*) durumu faiz oranında bir *yükselme* meydana getirecek ve (*c*) durumu faiz oranını değiştirmeyecektir. Böylece iddihar, *zaman tercihlerinin* bir arada yükselmesine, düşmesine, veya aynı kalmasına bağlı olarak, faiz oranına ya bir artış ya da düşüş olarak yansıyabilir, veya bir değişiklik olarak yansımaz.

Keynezyenler spekülatif nakit talebinin bu şekilde faiz oranına bağlı olduğunu ve onu belirlediğini iddia ederler: eğer insanlar faiz oranının yakın gelecekte yükseleceğini umarlarsa, o zaman onların likidite tercihi bu yükselişi bekleyecek şekilde artış gösterir. Ancak, bunun Keynes'in kurmaya çalıştığı gibi bir uzun-dönem *denge*nin parçası olması çok zordur. Spekülasyon, açık doğası gereği, ERE'de ortadan kalkar ve bu yüzden temel bir nedensel teori onun üzerine dayandırılamaz. Dahası bir faiz oranı ne*dir*? Büyük ve temel bir Keynezyen hata, faiz oranını üretim aşamaları arasındaki fiyat marjları yerine, ödünçler üzerinde bir sözleşme oranı olarak görmekte ısrar etmektir. Birincisi, görmüş olduğumuz gibi, sadece ikincinin bir yansımasıdır. Faiz oranında hızlı bir yükseliş olacağına dair güçlü bir beklenti fiyat marjlarında, veya net getiri oranında güçlü bir artış beklentisi anlamına gelir. Fiyatlardaki bir düşüş girişimcilerin genellikle faktör fiyatlarının yakın gelecekte onların satış fiyatlarından *daha fazla* düşeceğini bekledikleri manasına gelir. Fakat bu fenomeni açıklamak için Keynezyen labirente gerek yoktur; yüz yüze geldiğimiz tüm şey, faktör fiyatlarının yakında düşeceğini bekleyen girişimcilerin, yatırımı kestikleri ve kendi getirilerinin daha büyük olacağı bu mutlu olay için bekledikleri bir durumdur. Bu, "likidite tercihi" *değil*, fakat *fiyat değişmeleri üzerine spekülasyon*dur. O para talebi ile fiyatlar arasındaki

[23] Mises, *Human Action*, s. 529–30.

ilişkiyle ilgili önceki tartışmamızda değişiklik yapılmasını içeri ki, bu değişikliğe birazdan detaylı olarak açıklayacağımız, fiyatların eşit biçimde ve orantılı olarak değişmediği gerçeği yol açar.

Faktör fiyatlarının düşeceği beklentisi dengeye doğru ve dolayısıyla zaman tercihi tarafından belirlenen pür faiz oranına doğru hareketi hızlandırır.[24]

Mesela, sendikaların ücret oranlarını suni olarak yüksek tutması halinde, sendikalar ücret oranlarını "tam istihdam"ın sürdürülebileceği denge orandan sürekli daha yüksek tuttukça, "iddihar" artacaktır. Bu uyarılmış iddihar, sadece ücret oranı katılığı nedeniyle işsizliği daha da artırır ve faktörlerin para talebini düşürür.[25]

Nihai Keynezyen korku iddiharları sonsuz olarak artıracak şekilde, insanların sınırsız bir para talebine sahip olabilecekleridir. Bu "sonsuz" likidite tercihi ile ifade edilir. Ve bu, sadece Modigliani gibi gönülsüz işsizliğin fiyat ve ücret serbestisiyle bir arada olabildiğine inanan neo-Keynezyenlerde karşılaştığımız bir durumdur. Keynezyen endişe, insanların menkul varlıkların fiyatında bir düşüş korkusuyla tahvil satın alma yerine iddihar yapacak olmalarıdır. Daha önemli "doğal" terimlere dönüştürüldüğünde, bunun manası, söylediğimiz gibi, doğal faiz oranındaki çok yakın artış beklentisi nedeniyle yatırım yapılmasıdır. Ancak, bir abluka olarak davranmaktan ziyade bu beklenti doğmakta olan ayarlanmayı ***hızlandırır***. Dahası para talebi sonsuz olamaz çünkü insanlar, beklentileri ne olursa olsun, daima tüketimi sürdürmek zorundadırlar. Dolayısıyla, zorunluluk gereği, para talebi hiçbir zaman sonsuz olamaz. Sonuçta, mevcut tüketim düzeyi belli bir yatırım seviyesini gerektirecektir. Üretken faaliyetler devam

---

[24] Hutt, şu sonuca ulaşır ki denge,

> bütün hizmetler ve ürünler (i) insanların ceplerinin ulaştığı sınırlar içinde olacak (yani, mevcut parasal gelirle satın alınabilir olacak) şekilde ya da (ii) tahmin edilen fiyatlarla, onlara olan harcamanın ertelenmesinin uyarılmadığı bir ilişki yaratacak şekilde, fiyatlandırıldığı zaman sağlanacaktır. Mesela, yatırım mallarının imalatında kullanılan ürünler ve hizmetler, tahmin edilen müstakbel parasal gelirlerin, yeni teçhizatın ya da yenilemenin hizmetlerini ve amortismanını satın alabilecek şekilde fiyatlandırılmalıdır. (Hutt, "Significance of Price Flexibility," s. 394).

[25] "(Satın alımlardaki) ertelemeler, maliyetlerdeki (ya da diğer fiyatlardaki) bir azalmanın en sonunda meydana gelmesi gerekecek olan orandan daha düşük olduğunun tahmin edilmesi nedeniyle, veya maliyetlerdeki düşüş oranının yetersiz derecede hızlı olması nedeniyle ortaya çıkar.

ettiği sürece, iddiharda bulunma derecesi ne olursa olsun, işsizliği bitirmeye ihtiyaç ya da ihtimal yoktur.[26]

Elde para tutma talebi piyasanın genel belirsizliğinden kaynaklanır. Bununla birlikte, Keynezyenler likidite tercihini *genel* belirsizliğe değil, fakat müstakbel tahvil fiyatlarının spesifik belirsizliğine bağlarlar. Muhakkak ki bu hayli yüzeysel ve sınırlayıcı bir görüştür.

Öncelikle, likidite tercihinin bu nedeni, sadece hayli eksik bir menkul kıymet piyasasında vuku bulabilir. Lachmann'ın ihmal edilmiş bir makalede yıllar evvel işaret ettiği gibi, Keynes'in nedensel yapısı -"likidite tercih"ine (nakit talebi) ve yüksek faiz oranlarına neden olan "ayı davranışı" (bearishness)- sadece organize bir vadeli (forward) piyasa ya da gelecek sözleşmeli (futures) menkul kıymet piyasası yokluğunda meydana gelebilir. Böyle bir piyasa mevcut olsaydı, tahvil piyasasında, hem ayılar hem da boğalar,

> "kendi beklentilerini hiçbir nakit gerektirmeyen vadeli (forward) işlemlerle açığa vurabilirlerdi. Menkul varlıklar piyasasının zamanla tam olarak organize olduğu yerde, faiz oranındaki bir yükselişten korkan %4'lük tahvil sahibinin onları nakit karşılığında mübadele etmesi için müşevvik yoktur, çünkü bu sahip onları vadeli satış suretiyle daima 'koruyabilir' ".[27]

Ayı davranışı vadeli tahvil fiyatlarında bir düşüşe neden olacaktır ki, bunu doğrudan doğruya spot fiyatlarda bir düşüş takip edecektir. Böylece spekülatif ayı davranışı, tabiî, en azından faiz oranında geçici bir artışa neden olacak, fakat bu, nakit talebinde bir artış *olmadan* gerçekleşecektir. Bu nedenle, likidite tercihi, veya nakit talebi ile faiz oranı arasında teşebbüs edilen herhangi bir bağlantı boşa gidecektir.

Böyle bir menkul kıymetler piyasasının organize edilmiş olmaması menkul kıymet tacirlerinin (traders) faiz oranlarının yükselmesinden Keynes'in inandığı kadar endişe etmediklerini gösterir, eğer onlar bu derece endişeli olsalardı ve bu korku önemli bir fenomen olarak görülseydi, o zaman elbette menkul varlıklar için bir gelecek sözleşmeli piyasa geliştirilmiş olurdu.

---

[26] Hutt'ın vurguladığı gibi, eğer biz sonsuz esnek bir likidite tercihi durumunu (ve böyle bir durumun asla mevcut olmadığını) tasavvur edebilirsek, o zaman "her tarafta sürüp giden tam kaynak kullanımıyla birlikte, fiyat değişmeleri beklentilerine ayak uyduran, fakat asla sıfıra düşmeyen, hızlıca fiyat düşüşlerini tasavvur edebiliriz". *Ibid.*, s. 398.

[27] L. M. Lachmann, "Uncertainty and Liquidity Preference," *Economica,* August, 1937, s. 301.

Dahası görmüş olduğumuz üzere, ödünç faiz oranları sadece fiyat marjlarının bir yansımasıdır, bu nedenle daha yüksek bir faiz oranları tahmini, daha büyük bir para talebiyle sonuçlanan daha düşük *fiyat*lar, özellikle de daha düşük maliyetler beklentisi anlamına gelir. Ve serbest piyasada, her türlü spekülasyon bir ekonomik problemin sebebi olmaktan ziyade, kendi kendini düzelticidir ve ayarlanmayı hızlandırır.

G. Faiz Oranlarında Satın Alma-Gücü ve Ticaret Hadleri Unsurları

Irving Fisher'le başlayarak, çok sayıda iktisatçı, pür faiz oranı üzerine konan spesifik girişimsel unsurları ihtiva etme yanında, piyasa faiz oranının aynı zamanda bir "fiyat" ya da bir "satın alma-gücü unsuru "içerdiğini iddia etmiştir. Paranın satın alma gücünün genel olarak yükselmesi beklendiği zaman, bu teori, piyasa faiz oranının onunla orantılı olarak düştüğünü öne sürer; PPM'nin düşmesi beklendiği zaman, teori piyasa faiz oranının onunla orantılı biçimde yükseleceğini ilan eder.

Bu iktisatçılar doğal orandan (verim oranı) ziyade *ödünç oranı* üzerine yoğunlaşarak hataya düşmüşlerdir. Bu teorinin ardındaki muhakeme şu şekildedir: Eğer paranın satın alma gücünün değişmesi bekleniyorsa, o zaman (zaman tercihi tarafından belirlenen) pür faiz oranı, artık "reel terimlerle"le aynı olmayacaktır. 100 ons altının bir yıl sonra 105 ons altınla mübadele edildiğini varsayalım –yani, faiz oranı %5'tir. Şimdi, birdenbire paranın satın alma gücünün artacağına dair genel bir beklenti olduğunu kabul edelim. Bu takdirde, geri dönecek daha düşük bir miktar, mesela 102 ons, satın alma gücü açısından %5 reel faiz sağlayabilir. Dolayısıyla, satın alma gücündeki genel bir yükseliş beklentisi bugünkü piyasa faiz oranını düşürecek, buna karşılık satın alma gücündeki genel bir düşüş beklentisi bu oranı yükseltecektir.[28]

Bu genel olarak kabul edilmiş muhakeme çizgisinde ölümcül bir noksanlık vardır. Mesela, varsayalım ki fiyatların genel olarak takip eden yılda %50 kadar düşmesi beklenmektedir. Bir kimse 100 ons altını bir yıl sonra 53 ons karşılığında mübadele etmek için ödünç verecek midir? Niye olmasın? Bu, reel faiz oranını kesinlikle %5 seviyesinde muhafaza edecektir. Fakat o zaman muhtemel ödünç verenler neden sırf paralarını elde tutmaya devam edip, fiyat düşüşünün sonucu olarak kendi reel varlıklarını *iki katına*

[28] Irving Fisher, *The Rate of Interest* (New York, 1907), bölüm. v, xiv; *idem*, *Purchasing Power of Money*, s. 56–59.

çıkarmasın? Ve kesinlikle onların yapacağı şey budur; onlar kendi reel varlıkları öncekinden daha büyük olacak olsa bile, kesinlikle elden para çıkarmayacaklardır. Fisher satın alma gücü priminin faiz oranını asla negatif yapmayacağını söyleyerek, bu meseleden kolaylıkla yakayı kurtarmıştır. Fakat bu kusur tüm teoriyi bozmaktadır.

Zorluğun temelini doğal faiz oranının görmezlikten gelinmesi oluşturur. Doğal faiz oranını bu terimlerle ele alalım. Ardından, varsayalım ki bir yıl içinde 105 ons altın karşılığında (%5'lik bir faiz kazancı ve %5'lik bir faiz verimi karşılığında) satılan bir ürüne dönüştürülecek faktörler için 100 ons ödenmektedir. Şimdi bir yıl sonrasının fiyatlarının genel anlamda *yarıya düşmesinden* umumi bir beklenti ortaya çıkar. Ürünün satış fiyatı bir yıllık zamanda 53 ons olacaktır. Şimdi ne olur? Girişimciler kendi reel faiz oranlarını korudukları için, faktörleri 100 onsa satın alıp sadece 53 onsa mı satacaklardır? Kesinlikle hayır. Onlar sadece satın alma gücündeki değişmeyi hiç öngörmezlerse böyle yapacaklardır. Fakat o öngö*rül*düğü ölçüde, onlar faktörleri satın almaktan ziyade parayı elde tutacaklardır. Bu, faktör fiyatlarını *hemen* kendi beklenen müstakbel seviyelerine, mesela 100'den 50'ye düşürecektir.

*Ödünç oranı*na ne olduğu analitik açıdan oldukça önemsizdir. O, sadece doğal faiz oranının bir yansımasıdır, ve ödünç piyasasında insanların beklentilerinin ve hükümlerinin hisse senedi piyasası ve diğer piyasalardaki beklentiler ve yargılarla nasıl karşılaştırıldığına bağlıdır. Serbest ekonomi için, esas mesele ödünç piyasasını ayrı olarak analiz etmek değildir. Fisher probleminin –faiz oranının fiyat değişmeleriyle ilişkisi– analizi *doğal* faiz oranı üzerine yoğunlaşmalıdır. Fiyat hareketleriyle (doğal) faiz oranı arasındaki ilişkiye dair tartışma iki kısma ayrılmalıdır: önce, "tarafsız para" varsayımı yapılır (bütün fiyatların eşit olarak ve aynı anda değişmesi) ve ikinci olarak, faktörün ve ürünün farklı oranlarda değiştiği yerdeki koşullar analiz edilir. Ve bu değişmeler öncelikle, onların piyasada insanlar tarafından *öngörülmüş* olduğu düşünülmeksizin analiz edilmelidir.

İlk etapta, bütün fiyatların eşit olarak ve aynı anda değiştiğini farz edelim. Ödünç piyasasında borç alınan 100 ons açısından düşünmek yerine, doğal oranı mütalaa edelim. Bir yatırımcı, faktörleri birinci dönemde satın alır ve ardından ürünü, mesela üçüncü dönemde satar. Zaman, görmüş olduğumuz gibi, üretim yapısının özüdür. Bütün süreçler zaman alır, ve kapitalistler faktör sahiplerine üretimden ve satıştan önce para öderler. Faktörler, ürünler satılmadan önce satın alındığı için, genel fiyatların yükseldiği (yani PPM'nin

düştüğü) bir dönemin etkisi nedir? Sonuç girişimcilerin açık bir ekstra kâr elde etmeleridir. Varsayalım ki girişimci normal olarak orijinal faktörleri 100 ons karşılığında satın alır ve ardından 2 yıl sonra ürünü 120 ons karşılığında, yıllık %10'luk bir faiz getirisi ile satar. Şimdi para talebindeki bir azalmanın ya da para stokundaki bir artmanın fiyatlarda genel bir yukarı doğru hareketi tetiklediğini ve iki yıllık zamanda bütün fiyatların ikiye katlandığını varsayalım. Şu halde, sadece zamanın geçmesinden dolayı, şimdi 100 ons karşılığında faktörleri satın alan bir girişimci, iki yıllık zamanda 240 ons karşılığında satış yapacaktır. 20 onsluk, veya yıllık %10'luk bir net getiri yerine, o 140 ons, veya yıllık %70 getiri kazanmıştır.

Fiyatlardaki bir artışın, sadece daha doğru öngörüde bulunmanın bireysel ödülü olmayan büyük-ölçekli kârlar için doğası gereği bir eğilim yarattığı görüntüsü olacaktır. Ancak, daha dikkatli analiz bunun hiç de ekstra bir kâr olmadığını açığa çıkarır. Çünkü iki yıl sonraki 240 ons, satın alma gücü açısından, kabaca bugünkü 120 onsa denktir. Paranın hizmetlerine dayalı olan *reel* net getiri oranı, her zaman olduğu gibi aynı %10'dur. Daha düşük bir net getirinin reel getiride bir azalma anlamına geleceği açıktır. Mesela, sırf 120 onsluk bir getiri, şiddetli bir negatif reel getiri demek olacaktır, çünkü o zaman 100 ons sadece 60 onsa denk bir gayri safi getiri için yatırılmış olacaktır. Fiyatlardaki bir yükseliş döneminin, işadamlarını artan parasal kârlarının aynı zamanda reel kazançlar olduğu şeklinde yanlış bir düşünceye ittiği sık sık gösterilmiştir, oysa onlar sadece reel verim oranlarını devam ettirirler. Mesela, yenileme maliyetlerini –işadamlarının faktörler için *şimdi* ödemek zorunda oldukları fiyatlar- dikkate alalım. 100 onsluk bir yatırımdan 240 ons kazanan kapitalist, kendi faktör demetinin şimdi 100 ons yerine 200 onsa mal olmasına üzülmeyi ihmal eder. Bu şartlar altında kendi parasal kârlarını reel kârlar olarak değerlendiren ve onları hemencecik tüketen işadamları gerçekte kendi sermayelerini tükettiklerini görürler.

Fiyatların düşmesi halinde bunun tersi vuku bulur. Kapitalist birinci dönemde faktörleri satın alır ve her tarafta fiyatların daha düşük olduğu üçüncü dönemde ürünü satar. Eğer fiyatlar iki yıl içinde yarı miktarda düşerse, 60 onsla bir satışın takip ettiği 100 onsluk bir yatırım, gerçekte, göründüğü gibi şiddetli bir kaybı içermez. Çünkü 60 onsluk getiri hem şümullü satın alma gücünde ve hem de faktörlerin yenilenmesinde, reel terimlerle 120 evvelki onsa denktir. Onun reel getiri oranı aynı kalır. Sonuçta işadamları muhtemelen bir fiyat daralma/düşme döneminde ***kendi kayıplarını abartacaklar***dır. Belki de bu, çoğu işadamının genel bir fiyat artışı döneminde daima kazanç sağladığı ve genel bir fiyat daralması döneminde

ise kayba uğradığı şeklindeki köklü inancın ana nedenlerinden biridir. Bu inanç tamamen yanıltıcıdır.

Bu örneklerde, piyasadaki doğal faiz oranı bir ***satın alma-gücü unsuru*** içermiştir ki o, reel oranları, genel bir artış esnasında parasal terimlerle pozitif olarak, genel bir düşme esnasında ise negatif olarak düzeltir. Ödünç oranı doğal oranda meydana gelen şeyin sadece bir yansıması olacaktır. Şimdiye kadar, tartışma, bunların tahmin edilmiş değişmelerin değil, ***fiili*** değişmelerin etkileri/sonuçları olduğu dışında Fisher'inkine benzerdir ve Fisher'in tezinin negatif faiz oranı durumunu hesaba katması mümkün değildir. Görmüştük ki kendi reel getirileri aynı olacak olsa bile, bir parasal zarara uğramaktan ziyade girişimciler, faktör fiyatları hemen müstakbel düşük seviyelerine ininceye kadar, faktör satın alımlarını durduracaklardır. Fakat bu beklentili fiyat hareket süreci sadece olası bir "negatif getiri" ekstrem durumunda meydana gelmez. *O, bir fiyat değişmesinin öngörüldüğü her zaman vuku bulur.* Böylece bütün girişimcilerin genel olarak fiyatların iki yıl içinde iki katına çıkacağını öngördüklerini farz edelim. Tahmin edilen bir yükseliş olgusu fiyat seviyesinde *şimdi* bir artışa ve hemen iki katına çıkmış bir fiyat seviyesine doğru bir yaklaşmaya yol açacaktır. Tahmin edilen bir düşüş faktör fiyatlarında hemen bir düşüşe neden olacaktır. Eğer bütün değişmeler herkes tarafından öngörülseydi, bir satın alma gücü öğesinin gelişmesi için mahal olmayacak ve fiyatlar derhal kendi müstakbel seviyesine kolayca inecekti.

Şu halde, satın alma–gücü unsuru, sanıldığı gibi, satın alma gücündeki değişme ***beklentilerinin*** yansıması ***değildir***. O, bizzat değişmenin yansımasıdır; gerçekten de ***eğer değişme tamamen tahmin edilmiş olsaydı satın alma gücü derhal değişecek ve faiz oranında bir satın alma gücü öğesi için bir mahal olmayacaktı***. Bu durumda, kısmi tahminler PPM'nin değişen koşullara ayarlanmasını hızlandırır.

Şimdiye kadar doğal faiz oranının üç öğesini (hepsi de ödünç faiz oranına yansıyan) ayırt ettik. Bunlardan biri, bireysel zaman tercihlerinin sonucu olan ***pür*** faiz ***oranı***dır ki o, ekonominin her tarafında tekdüze olma eğilimindedir. İkincisi muayyen girişimsel faiz oranlarıdır. Bunlar firmadan firmaya farklıdır ve dolayısıyla tekdüze değildir. Onlar önceden tahmin edilirler, ve onlar bir yatırımcının bu alana girmeden önce almayı beklemek zorunda olduğu oranlardır. Dolayısıyla, özellikle "riskli" bir yatırım, tam başarılı olursa, genellikle "güvenli" bir yatırım olarak öngörülen girişimden net getiri olarak daha fazla kazanma eğiliminde olacaktır. Doğal faiz oranının üçüncü unsuru, üretimdeki kaçınılmaz zaman gecikmelerinden dolayı

genel PPM değişikliklerini düzelten satın-alma gücü unsurudur. Bu bir artışta/genişlemede pozitif, bir düşüşte/daralmada ise negatif olacak, fakat geçici olacaktır. PPM'deki değişmeler ne kadar çok öngörülürse, satın alma-gücü unsuru o kadar *az* önemli olacak ve *bizzat* PPM'deki ayarlanma o kadar hızlı olacaktır.

Doğal faiz oranında dördüncü bir öğe daha vardır. Bu, parasal değişmelerin tarafsız *olmadığı* (ve onlar asla böyle değildir) ölçüde mevcuttur. Bazen ürün fiyatları faktör fiyatlarından daha hızlı yükselir ve düşer, bazen onlar daha yavaş biçimde yükselir ve düşer ve bazen onların davranışı, bazı faktör fiyatlarının ve bazı ürün fiyatlarının daha hızlı yükselmesiyle birlikte, karışık olur. Ne zaman ürün fiyatlarıyla orijinal faktörlerin fiyatları arasında hareket oranları/hızları yönüyle genel bir uzaklaşma *olur*sa, o zaman doğal faiz oranında bir *ticaret hadleri* öğesi ortaya çıkar.

Tarihsel olarak, ürün fiyatlarının orijinal faktörlerin fiyatlarından daha hızlı yükselmesi ve daha hızlı düşmesi sık sık vaki olmuştur. Birinci durumda, geçiş dönemi esnasında, ticaret hadlerinde kapitalistlerin büyük çoğunluğu için lehte bir değişme vardır. Çünkü satış fiyatları orijinal faktörlerin alış fiyatlarından *daha hızlı* artmaktadır. Bu, genel getiri oranını artıracak ve doğal faiz oranında genel bir pozitif ticaret-hadleri unsuru oluşturacaktır. Tabiî, bu aynı zamanda ödünç faiz oranına da yansıma eğiliminde olacaktır. Bir daralma/düşme durumunda, faktör fiyatlarında daha yavaş bir düşüş faiz oranında genel bir negatif ticaret-hadleri unsuru yaratır. Faktör fiyatları ne zaman ürün fiyatlarından daha hızlı değişirse, o zaman bu unsurlar tamamen tersine olur. Ne zaman ki kapitalist-girişimciler için "ticaret hadlerinde" genel bir değişme olmaz, o zaman faiz oranında ticaret-hadleri unsuru meydana çıkmayacaktır.

Burada tartışılmakta olan ticaret hadlerindeki değişmeler, aslında sadece değişen koşullara reaksiyon hızındaki farklılıklardan kaynaklanan değişmelerdir. Onlar, bizim yukarda tartıştığınız gibi, zaman tercihindeki değişmelerden ileri gelen, ticaret hadlerindeki temel değişmeleri kapsa*maz*.

Açıktır ki pür oran dışındaki bütün faiz oranı unsurları –girişimsel, satın alma gücü, ve ticaret hadleri- "dinamik"tir ve belirsizliğin sonucudur. Bu unsurlardan hiçbiri ERE'de mevcut olamayacaktır ve dolayısıyla ERE'de piyasa faiz oranı tek başına zaman tercihleri tarafından belirlenen pür orana eşit olacaktır. ERE'de tek net gelirler tekdüze bir pür faiz getirisi ile emeğe giden ücretler (bir faiz getirisi içinde kapitalize olan arsa toprakların kiraları) olacaktır.

6. Para Arzı

A. Para Malı Stoku

Bir toplumda toplam para stoku elde edilebilir para malı onslarının toplam miktarıdır. Bu cildin tamamında biz bilinçli olarak "dolar" ya da diğer herhangi bir para ismi yerine "ons altın" kullandık, çünkü birinci tam olarak altın ve gümüşün *ağırlık birimleri* için sadece kafa karıştırıcı bir terim olacaktır.

Toplam stok, bir dönemden diğerine yeni üretimden dolayı artacak ve ya para dışı bir faktör olarak sınai üretimde kullanılıp tükenmekten ya da sikkelerin yıpranması ve aşınmasından dolayı azalacaktır. Para malının niteliklerinden biri onun dayanıklılığı olduğu için, mutad eğilim para arzında uzun-dönemli bir artış ve ondan kaynaklanan, PPM'de tedrici bir uzun-dönemli düşüştür. Bu, sosyal faydayı sadece, daha çok altın ya da gümüş *para dışı* amaçlar için elde edilebilir hale getirildiği müddetçe ilerletir.

Üçüncü bölümde parasal malın fiziki biçiminin önemli olmadığını söylemiştik. Mücevher gibi para dışı kullanım, külçe çubukları biçiminde, veya sikke biçiminde kullanımlar söz konusu olabilir. Serbest piyasada, altını bir biçimden diğerine dönüştürmek, bu hizmet karşılığında bir piyasa fiyatı koyarak ve ERE'de pür bir faiz getirisi kazanarak, diğer herhangi bir iş gibi bir iş olacaktır. Altın, külçe olarak başlayıp sikke olarak bittiği için, ikincinin birincinin eşdeğer ağırlığı üzerinde küçük bir prim elde edeceği düşünülebilir, çünkü genellikle külçe sikke için bir sermaye malıdır. Ancak, bazen sikkeler daha büyük işlemler için yeniden eritilip külçeye dönüştürülür, bu nedenle sikkenin külçe üzerindeki primi bir katiyet arz etmemektedir. Eğer, genellikle olduğu gibi, sikke darbetmek eritmeden daha masraflıysa, sikkeler külçeler üzerinde buna denk bir prim elde edecektir. Bu prime *para basma ücreti* denir.

Herhangi bir piyasa yapısının detaylarını tahmin etmek iktisat için imkânsızdır. Özel olarak çıkarılmış altın çubukların ya da sikkelerin piyasası buğday piyasası gibi homojen biçimde gelişebilir, veya sikkeler sikke yapıcılar tarafından kendi ürününün kalitesini tasdik etmesi için damgalanabilir ve markalanabilir. Muhtemelen halk doğru kaliteden emin olmak için sadece markalı sikkeleri satın alacaktır.

Serbest özel sikke darbına izin vermeye karşı bir argüman, sikke ayarlarında mecburi standardizasyonun, serbest bir sistem altında zuhur edecek olan sikke çeşitliliğinden daha elverişli olduğudur. Fakat eğer piyasa onu daha uygun bulursa, belli standart ayarların basılmasına dönük tüketici ta-

lebi özel darphanelere öncülük edecektir. Öte yandan, eğer daha büyük bir çeşitlilik tercih edilirse, tüketiciler daha büyük miktarda sikke çeşidi talep ve elde edecektir.[29]

B. Paraya Yönelik Alacak Hakları: Para Ambarı

İkinci bölüm "bugünkü mallara yönelik alacak hakları" ile "gelecek mallara yönelik alacak hakları" arasındaki farkı açıklamıştı. Aynı analiz takasa olduğu gibi paraya da uygulanır. Müstakbel bir paraya yönelik alacak hakkı bir *mübadele senedi*dir -bir kredi işleminin kanıtı. Senedin hamili -alacaklı- onu borçlu tarafından ödenen para karşılığında itfa tarihinde geri tahsil eder. Bununla birlikte, bugünkü paraya yönelik bir alacak hakkı tamamen farklı bir maldır. O, *tamamlanmamış* bir işlemin kanıtı *değil*, senet gibi, müstakbel bir mal karşılığında bugünkü bir malın mübadelesidir, o *bugünkü bir mal için basit bir mülkiyet delilidir*. O tamamlanmamış, veya zaman piyasasında bir mübadele değildir. Dolayısıyla, bu geri tahsil delilini sunmak bir işlem tamamlama ya da bir alacaklının kendi ödüncünü istemesine denk değildi; o, bir insanın kendi malına basitçe *yeniden sahip olma*sıdır. İkinci bölümde biz hisse senetlerini ve ambar (alındı) fişlerini bugünkü mallara yönelik alacak haklarının örnekleri olarak verdik. Ancak, hisse senetleri, bizzat şirketlerin kendi kooperatif yatırımları için belirledikleri mülkiyet kuralları nedeniyle, bir şirketin sabit varlıklarının parçaları olarak itfa edilemez. Üstelik bu tür varlıkların sabit bir parasal değere sahip olacağının bir garantisi yoktur. Dolayısıyla kendimizi *ambar alındı fişlerine* hasredeceğiz ki, onlar aynı zamanda para arzıyla daha çok ilgilidirler.

---

[29] Özel para darbının uygunluğuna dair bir açıklama için, *bkz.*, Spencer, *Social Statics*, s. 438–39; Charles A. Conant, *The Principles of Money and Banking* (New York: Harper & Bros., 1905), I, 127–32; Lysander Spooner, *A Letter to Grover Cleveland* (Boston: B.R. Tucker, 1886), s. 79; B. W. Barnard, "The Use of Private Tokens for Money in the United States," *The Quarterly Journal of Economics*, 1916–17, s. 617–26.

Özel para darbına olumlu bakan son yazarlara şunlar dahildir: Everett Ridley Taylor, *Progress Report on a New Bill of Rights* (Diablo, Calif.: the author, 1954); Oscar B. Johannsen, "Advocates Unrestricted Private Control over Money and Banking," *The Commercial and Financial Chronicle*, June 12, 1958, s. 2622 f.; ve Leonard E. Read, *Government—An Ideal Concept* (Irvington-on-Hudson, N.Y.: Foundation for Economic Education, 1954), s. 82 ff. Piyasa-kontrollü bir mal paraya muhalif bir iktisatçı son zamanlarda bir mal standardı altında özel para darbının uygunluğunu kabul etmiştir. Milton Friedman, *A Program for Monetary Stability* (New York: Fordham University Press, 1960), s. 5.

Bir adam malları bir ambara emanet ettiği zaman, kendisine bir fiş/makbuz verilir ve o da ambar sahibine koruma/saklama hizmeti karşılığında belli bir meblağ öder. O hâlâ mülkün sahipliğini elinde bulundurur; ambar sahibi onu sadece ilgili şahıs için saklamaktadır. Ambar fişi takdim edildiği zaman, sahip emanet edilmiş/saklanmış malı sahibine iade etmekle yükümlüdür. Para konusunda uzmanlaşan bir ambar "banka" olarak bilinir.

Mallara yönelik bu alacak hakları genellikle piyasada bizzat mallara eşdeğer olarak işlem görür. Eğer hileden ya da çalmadan şüphelenilmiyorsa, o zaman bir ambarda bir malın mülkiyetinin kanıtı bizzat o mala eşdeğer olarak değerlendirilir. Çoğu durumda, bireyler bizzat mallardan ziyade alacak haklarını ya da kanıtlarını (mal-ikameleri) mübadele etmeyi avantajlı bulacaklardır. Kağıt kişiden kişiye transfere daha elverişlidir ve malları taşımanın masrafı elimine edilir. Dolayısıyla, Jones, Smith'e kendi buğdayını sattığı zaman, buğdayı bir yerden diğer yere taşımak yerine, onlar sadece bizzat ambar fişini Jones'dan Smith'e transfer etme hususunda pekâlâ anlaşabilirler. Smith onlara ihtiyaç duyuncaya kadar ya da fiş bir başkasına transfer edilinceye kadar, mallar aynı ambarda durur. Tabiî, Smith, şu ya da bu sebeple, malları kendine ait ambarda tutmayı tercih edebilir, bu takdirde onlar bir yerden diğer yere transfer edilir.

Trustee Ambar Şirketinin sahip olduğu bir ambar örneğini ele alalım. O, kendi saklama kasalarında çeşitli mallar tutar. Varsayalım ki bu şirket çok güvenli ve hırsızlıktan azade olmakla ün salmıştır. Sonuç olarak, insanlar mallarını Trustee Ambarına oldukça uzun bir zaman dilimi boyunca bırakma eğiliminde olurlar ve hatta sıklıkla kullanmadıkları mallar durumunda, ***mal-sertifikalarını*** (ambar fişlerini, veya malların mülkiyetinin kanıtlarını) transfer etme ve bizzat malları geri tahsil etmeme temayülünde olacaklardır. Böylece mal-sertifikaları mübadelede mal-ikameleri olarak hareket ederler. Trustee Şirketinin bu olguyu gördüğünü varsayalım. Şirket, bunun haddi zatında hile için iyi bir fırsat ortaya çıkardığını fark eder. O, mudilerin/alacaklıların mallarını (saklama amacıyla tuttuğu malları) alabilir ve onları piyasada insanlara ödünç olarak verebilir. Bu ödünçlerden faiz kazanabilir ve mudilerin/alacaklıların sadece küçük bir yüzdesi herhangi bir zamanda kendi sertifikalarını geri almak istediği sürece, kimse ne olduğundan haberdar olmayacaktır. Veya, alternatif olarak, o var olmayan mallar için sahte ambar fişleri çıkarabilir ve bunları piyasada satabilir. Bu daha anlaşılması zor bir uygulamadır. Sahte fişler gerçek fişlerle aynı temel üzerine piyasada mübadele edilecektir, çünkü onların yüzlerinde meşru olup olmadıklarına dair bir belirti yoktur.

Bu uygulamanın tamamen sahtekârlık olduğu açık olmalıdır. Bir başkasının mülkü ambar tarafından alınır ve o, kendi para kazanma amaçları için kullanır. O, ***borç alınmamaktadır***, çünkü paranın kullanımı için faiz ödenmesi söz konusu değildir. Veya, eğer sahte ambar fişleri basılırsa, ***malların delilleri***, böyle bir mal mevcut olmaksızın çıkarılır ve satılır ya da ödünç verilir.

Para bu uygulamalara en elverişli olan maldır. Çünkü görmüş olduğumuz gibi, para genellikle doğrudan doğruya hiç kullanılmaz, sadece mübadeleler için kullanılır. Dahası o çok geniş/yaygın bir homojen maldır ve dolayısıyla bir ons altın bir diğeriyle değiştirilebilirdir. Altının taşınmasından ziyade mübadelede kağıt transfer etmek daha elverişli olduğu için, halkın güvenini kazanan para ambarları (ya da bankalar) az sayıda insanın kendi sertifikalarını geri istediklerini keşfedeceklerdir. Bankalar hile yapmaya ve kabul edilebilir para-ikameleri olarak gerçek para sertifikalarıyla yan yana dolanacak sahte para sertifikaları çıkarmaya özellikle meyilli olacaklardır. Paranın homojen bir mal olması insanların geri aldıkları paranın yatırdıkları orijinal para olup olmadığına bakmadıkları manasına gelir. Bu, banka hilelerinin yapılmasını daha kolay hale getirir.

Hukukta, veya onu yapanlar tarafından böyle algılanmasa bile, "hile" bu uygulamayı tanımlayan haşin, fakat doğru bir terimdir. Aslında sahte fişlerin ihracıyla bir başkasının mülkünün sahiplenilmesi ya da tam olarak zimmete geçirilmesi veya, daha direkt olarak sahtesinin yapılması arasında iktisadi ya da ahlâkî fark görmek zordur. Bugünkü çoğu yasal sistem bu uygulamayı yasaklamaz; aslında o, temel bankacılık prosedürü olarak görülür. Fakat özgürlükçü serbest piyasa hukukunun onu yasaklaması gerekecektir. Tam serbest piyasa, tanımı gereği, çalmanın ve hilenin (örtülü hırsızlık) illegal olduğu ve mevcut olmadığı bir yapıdır.

Tabiî, emaneten elde tutulan parayı ya da malı elden çıkarmak ya da sahte ambar fişleri ihraç etmek, yasa ona izin verdiği zaman bile tehlikeli bir iştir. Eğer ambar, sözleşmeye bağlı yükümlülüklerini bir kere yerine getirmede başarısız olursa, onun hilesi keşfedilmiş olacak ve ambara ya da bankaya yönelik genel bir panik "hücum" meydana gelecektir; ardından hızla iflasa sürüklenme yaşanacaktır. Ancak, böyle bir iflas sıradan spekülatif bir iş girişiminin başarısızlığına değil, "borç aldığı" fonları geri ödemeden önce çıkıp giden bir kaçağa daha benzer olacaktır.

Fişin yüzünde ambarın onu kendi kasalarında tutmayı garanti ettiği yazmasa bile, böyle bir anlaşma fişin fiili ihracında ***zımnen*** vardır. Çünkü açıktır ki eğer herhangi bir sahte fiş çıkarılırsa, banka için onların hepsini

itfa etmek imkânsız hale gelir ve dolayısıyla doğrudan doğruya hile yapılmış olur. Eğer bir bankanın kasalarında mudilerce sahip olunan 20 pound altın ile otuz pound tutarında ve talep edilmesi halinde geri alınabilir olan altın sertifikaları varsa, o zaman on pound değerindeki senetler (notes) hilelidir. *Hangi* belirli fişlerin hileli olduğu sadece bankaya bir hücum olduktan ve geç kalan hak sahiplerinin eli boş kaldıktan *sonra* belirlenebilir.

Hilenin, tanımı gereği, vuku bulamayacağı tam serbest bir piyasada bütün banka sertifikaları hakiki olacak, yani sadece kasalardaki fiili altını ve gümüşü temsil edecektir. Bu takdirde, bankanın bütün *para-ikameleri* (ambar fişleri) de *para sertifikaları* olacaktır, yani her bir fiş kasada paranın fiilen var olduğunu gerçekten tasdik eder. Banka kasalarında geri ödeme amaçlı tutulan altın miktarına bankanın "rezervleri" denir ve dolayısıyla sadece hakiki fişler ihraç etme politikası mevduat yükümlülükleri (talebi halinde ödenmesi gereken borçlar) için %100 nakit rezerv" politikasıdır.[30] Bununla birlikte, "rezerv" kelimesi yanlıştır, çünkü o *bankanın* altına sahip olduğunu ve onun ne kadarının elde tutulduğuna bağımsız olarak karar verdiğini varsayar. Gerçekte ise altına sahip olan banka değil, fakat onun mudileridir.[31]

Para fişlerinin fiziki biçimiyle ilgili muazzam bir literatür gelişmiştir, fakat fiziki biçimin ekonomik bir önemi bulunmamaktadır. O bir *kağıt para (paper note)*, bir *madeni/ufak para (token coin)* (esasında kağıt yerine sikke

[30] Vadeli mevduatlar yasal olarak müstakbel alacak haklarıdır, çünkü bankalar ödemeyi 30 gün erteleme hakkına sahiptirler. Üstelik onlar nihai bir mübadele aracı olarak geçmezler. Ancak, ikinci gerçek, belirleyici değildir, çünkü bir para-ikamesine dönük bir menkul-varlığa dayalı alacak hakkı (secure claim) bizzat para arzının bir parçası değildir. "Atıl" nakit dengeleri "vadeli mevduatlar" olarak tutulur, tıpkı külçe altının sikkelerden daha "atıl" bir para biçimi olması gibi. Belki de tayin edici faktör, 30 günlük sınırın aslında hükümsüz bir kural olmasıdır, çünkü eğer bir "tasarruf" bankasının onu dayatması gerekiyorsa, bankaya yönelik olarak iflasla sonuçlanan bir "hücum" ortaya çıkacaktır. Dahası fiili ödemeler bazen vadeli mevduatlar üzerinden "banka çekleri" vasıtasıyla yapılmaktadır. Böylece artık "vadeli" mevduatlar *vadesiz* mevduatlar gibi fonksiyon görür ve o, para arzının bir parçası olarak ele alınmalıdır. Eğer bankalar, *kredi* ödünç vererek ve alarak hakiki *tasarruf* bankaları gibi davranmak isterlerse, belli müstakbel tarihlerde vadesi gelen, belirlenmiş zaman uzunluklarına sahip borç senetleri ihraç edebilirler. O durumda karışıklığın ya da muhtemel "sahtekârlığın" ortaya çıkması mümkün olmayacaktır.

[31] Konşimento, rehin makbuzları ve dok makbuzları homojen bir malın geri verilebildiği serbest "genel mevduatların" aksine, yatırılan spesifik cisimlere dayanan ambar fişleri haline gelmiştir. *Bkz.*, W. Stanley Jevons, *Money and the Mechanism of Exchange* (16th ed.; London: Kegan Paul, Trench, Trübner & Co., 1907), s. 201–11.

üzerine damgalanmış bir yazı), veya bankada bir açık kredi *(vadesiz mevduat)* şeklinde olabilir. Vadesiz mevduat somut olarak sahip tarafından tutulamaz, fakat sahip, bankaya verilen yazılı bir emirle onun istediği bir kişiye transfer edilebilir. Bu emre *çek* adı verilir. Mevduat sahibinin, uygun gördüğü duruma göre hangi fiş biçimini alacağına dair bir seçimi vardır. Hangi biçimi seçtiği ekonomik açıdan önemsizdir.

C. Para–İkameleri ve Para Arzı

Para-ikameleri piyasada para olarak mübadele edildiği için onları para arzının bir parçası olarak değerlendirmeliyiz. O zaman para (*daha geniş anlamda*) – ortak mübadele aracı olarak- ile *gerçek para (money proper)* arasında ayrım yapmak gerekli hale gelir. Para arzı (daha geniş bir anlamda) standart paranın tamamı artı bireylerin nakit dengelerinde tutulan para-ikamelerini ihtiva ederken, gerçek para nihai mübadele aracı ya da *standart para*dır –burada *para malı.* Yukarıda belirtilen durumlarda, altın gerçek para ya da standart paraydı, buna karşılık fişler (altına yönelik vadeli alacak hakları) para–ikameleriydi.

Bu unsurlar arasındaki ilişki aşağıdaki gibi örneklendirilebilir. A, B, C gibi üç kişiden ve X, Y, Z gibi üç para ambarından oluşan bir topluluk düşünelim. Her bir şahsın elinde 100 ons altın olduğunu ve hiçbirinin bir ambarda mevduatı (deposit) olmadığını varsayalım. O zaman, topluluk için:

Toplam gerçek para arzı	= 300 ons (A'nın + B'nin + C'nin)
Toplam para-ikameleri arzı	= 000 ons
Toplam para arzı (daha geniş anlamda)	= 300 ons

Burada toplam para arzı toplam gerçek para arzıyla aynıdır.

Şimdi varsayalım ki C kendi altınını elinde tutarken, A ve B'den her biri sırasıyla X ve Y ambarlarına 100'er ons altın yatırmıştır. Toplam para arzı daima bireysel nakit dengelerinin toplamına eşittir. Şimdi onun bileşimi:

A– 100 ons X-Para–İkamesi

B– 100 ons Y-Para-İkamesi

C- 100 ons Gerçek Altın Para

Toplam Para Arzı (daha geniş anlamda)= Toplam nakit dengeleri= 200 ons para-ikameleri + 100 ons gerçek para.

Ambarlardaki ya da bankalardaki gerçek para mevduatının (deposit) etkisi nakit dengelerindeki toplam para arzı *bileşimini* değiştirmesidir; bununla birlikte, toplam miktar 300 onsta değişmeden kalır. Çeşitli bankaların para-ikameleri bireysel nakit tutumu şeklindeki standart paranın çoğunun yerini almıştır. Benzer şekilde, eğer A ve B kendi mevduatlarını geri isteselerdi, kompozisyon orijinal yapısına avdet ederken, toplam miktar değişmeden kalırdı.

Bankaların kasalarında emanet bulunan 200 ons altın için ne demelidir? Bunlar artık para arzının bir parçası değildir; onlar henüz ödenmemiş (outstanding) para ikamelerine karşı *rezervde* tutulmaktadır. Rezervde iken, onlar herhangi bir bireyin nakit dengesinin bir parçasını oluşturmazlar; nakit dengeleri altından değil, fakat altın mülkiyeti kanıtlarından oluşur. Sadece banka rezervlerinin dışında gerçek para, bireylerin nakit dengelerinin ve bu nedenle topluluğun para arzının bir parçasını oluşturur.

Böylece bütün para-ikameleri tam para sertifikaları olduğu müddetçe, ödenmemiş para-ikamelerindeki bir artış ya da azalış toplam para arzı üzerine bir etkide bulunmaz. Sadece bu arzın *bileşimi* etkilenir ve bileşimdeki bu tür değişmelerin ekonomik önemi yoktur.

Bununla birlikte, bankalara yasal olarak %100 rezervi terk etme ve sahte fişler çıkarma izni verildiği zaman, ekonomik etkiler oldukça farklı olur. Onlar parayı hakiki olarak temsil etmedikleri için, gerçek para sertifikaları olmayan para-ikamelerine *karşılıksız* para-ikameleri diyebiliriz. Karşılıksız para-ikameleri ihracı bireylerin nakit dengelerine ve dolayısıyla toplam para arzına eklenir. Karşılıksız para–ikameleri yeni para mevduatlarıyla denkleştirilmez ve bu nedenle toplam arza net ilaveleri oluşturur. *Karşılıksız para-ikameleri arzındaki bir artış ya da azalış toplam para arzını (daha geniş anlamda) aynı ölçüde artırır ya da azaltır.*

Böylece toplam para arzı aşağıdaki unsurlardan oluşur: *rezerv harici gerçek para arzı + para sertifikaları arzı + karşılıksız para-ikameleri arzı.* Para sertifikaları arzının para arzının büyüklüğü üzerinde bir etkisi yoktur; bu faktördeki bir artış sadece birinci faktörün büyüklüğünü azaltır. Gerçek para arzı ile onun büyüklüğünü belirleyen faktörler halihazırda tartışılmıştı. O, yıllık yıpranmaya ve aşınmaya karşılık yıllık üretime bağlıdır ve böylece, engellenmemiş piyasada, gerçek para arzı sadece tedricen değişir. Karşılıksız para-ikamelerine gelince, onlar esasen serbest piyasadan ziyade engellenmiş piyasanın bir fenomeni olduğu için, onların arzını yöneten faktörler aşağıda bölüm 12'de ayrıntılı tartışılacaktır.

Ancak, bu arada, bir %100 rezerv ile bir kısmı rezerv banka arasındaki farkı biraz daha ayrıntılı analiz edelim. Star Bank'ın bir %100 rezerv bankası olduğunu varsayalım; o, bina ve teçhizata kendi hisse sahipleri tarafından yatırılan 100 ons altın sermaye ile kurulmuştur. Sol tarafta varlıkların, sağ tarafta ise yükümlülüklerin ve sermayenin yer aldığı bildik bilançoda, bankanın durumu şu an aşağıdaki gibi gözükmektedir.

I. Star Bank

Varlıklar	Yükümlülükler
Teçhizat.....100 ons	
	Sermaye.....100 ons

Star Bank faaliyete başlamaya hazırdır. Şimdi birkaç insan gelir ve bankaya altın yatırır ki, onun karşılığında banka, mudilere (altının gerçek sahiplerine) istenen herhangi bir zamanda kendi mülkünü geri alma hakkı veren ambar fişleri ihraç eder. Birkaç ay sonra 5.000 ons altının yatırıldığını ve bankanın kasalarında saklanmış olduğunu varsayalım. Şimdi onun bilançosu aşağıdaki gibi gözükür.

II. Star Bank

Varlıklar		Yükümlülükler	
Altın	5.000 ons	Ambar fişleri.....	5.000 ons
Teçhizat.....	100 ons		
	5.100 ons		
		Sermaye.....	100 ons
			5.100 ons

Ambar fişleri para-ikameleri olarak bankada saklanan altına ilave edilmeden, *onun yerine geçerek* fonksiyon görür ve mübadele edilir. Bütün ambar fişleri para sertifikalarıdır, %100 rezerv sürdürülmüştür ve serbest piyasanın ihlali söz konusu olmamıştır. Ambar fişleri yazılı emir ya da "çek"le transfer edilebilir olan açık kredi (vadesiz mevduat) ya da basılı fişler (senetler) biçimini alabilir. İktisadi olarak ikisi aynı şeydir.

Fakat varsayalım ki hukuki uygulama gevşektir ve banka hileye başvurarak, yani mudilerin altınının bir kısmını, onu borç almak isteyen insanlara ödünç vererek (veya, daha doğrusu, mevcut olmayan altın karşılığında sahte ambar fişleri çıkararak ve onları ödünç vererek) kolayca para kazanabileceğini görür.[32] Diyelim ki Star Bank, ambar hizmeti karşılığında aldığı ücretten sadece faiz kazanmasına kızarak 1.000 onsluk sahte ambar fişi basar ve onları kredi piyasasında para ödünç almak isteyen işletmelere ve tüketicilere ödünç verir. Star Bank'ın bilançosu şimdi aşağıdaki gibidir:

III. Star Bank

Varlıklar		Yükümlülükler	
Altın.....	5.000 ons	Ambar fişleri.....	6.000 ons
Borçlulardan Alınan senetler.....	1.000 ons		
Teçhizat	100 ons		
	6.100 ons		
		Sermaye.....	100 ons
			6.100 ons

Ambar fişleri hâlâ piyasada para-ikameleri olarak işlev görür. Ve biz yeni paranın banka tarafından birdenbire sanki sihirle yaratılmış olduğunu

[32] Banka sahiplerinin bu ganimetleri gerçekten neden devşirmediklerini ve parayı kendi kendilerine ödünç vermediklerini sorabiliriz. Cevap, erken Amerikan bankacılık tarihinin gösterdiği gibi, onların bunu daha önceden bolca yaptıklarıdır. Yasal düzenlemeler bankaları bu uygulamayı terk etmeye zorlamıştır.

görüyoruz. Bu para yaratma sürecine aynı zamanda yerinde bir ifadeyle "borcun parasallaştırılması" denmiştir, çünkü o, bir ***yükümlülüğün*** paraya (en üstün varlık) dönüştürülebildiği tek örneği tasvir eder. Açıktır ki banka ne kadar çok para yaratırsa, o kadar çok kâr elde edecektir, çünkü yeni yaratılmış paradan kazanılan herhangi bir gelir katıksız, pür bir kazançtır. Banka, paranın sadece satın-alımla, madencilikle, veya ihsanla elde edilebildiği serbest piyasa sisteminin koşullarını değiştirebilmiştir. Bu rotaların her birinde, üretken hizmet (ya bir kişinin kendine ya da atasına ya da bağışçısına ait) para elde etmek için zorunluydu. Bankanın enflasyonist müdahalesi paraya giden başka bir yol yaratmıştır: birdenbire, mevcut olmayan altın karşılığında fiş ihraç ederek yeni para yaratılması.[33,34]

D. %100 Rezervle İlgili Bazı Eleştirilere Dair Bir Not

%100 banka rezervine dair popüler bir eleştiri, bankanın, bu sistem geçerli olursa hiçbir gelir kazanamayacağı ya da depolama/ambar, basım, vb. maliyetlerini karşılayamayacağıdır. Aksine, bir banka diğer herhangi bir mal ambarı gibi faaliyet görmeye, yani müşterilerinden, onlar için yaptığı hizmetler karşılığında bedel istemeye ve kendi faaliyetlerinden olağan faiz kazancını biçmeye elbette ki muktedirdir.

Başka popüler itiraz bir %100 rezerv politikasının bütün krediyi yok edeceğidir. İşadamları kısa-vadeli yatırımlar için nasıl fon ödünç alabileceklerdir? Bunun cevabı işadamlarının herhangi bir bireyden ya da kurumdan, *tasarruf edilmiş* fonları yine ödünç alabilecekleridir. "Bankalar" kendilerine ait tasarruf edilmiş fonları (sermaye stoku ve biriktirilmiş fazla) yine ödünç verilebilir ya da bireylerden borçlanabilir ve onları faiz farkı kazanarak, iş yapan firmalara yeniden ödünç verebilir.[35] Para ödünç almak (mesela, yeni bir tahvil ihracı) bir kredi işlemidir; bir birey bugünkü parasını bir tahvil ile mübadele eder -

---

[33] Bu tartışma, bankerlerin, özellikle de zamanımızdaki bankerlerin, daima bile bile hilekâr uygulamalarla iştigal ettiklerini kastetmemektedir. Gerçekten de bu uygulamalar o kadar yerleşik hale gelmiş ve daima hem sofistik ve yanıltıcı ekonomik doktrinlerin hem de hukukun onayıyla birlikte yürümüştür ki, hiç şüphesiz kendi standart mesleki prosedürünü hileli olarak gören bir bankacı nadirdir.

[34] Kısmı rezerv bankacılığına dair muhteşem bir tartışma için, *bkz.*, Amasa Walker, *The Science of Wealth* (3rd ed.; Boston: Little, Brown & Co., 1867), s. 138–68, 184–232.

[35] İsviçre bankaları başarıyla ve uzun zamandan beri halka değişken vadelerde güvencesiz tahviller (debenture) ihraç etmiştir ve Belçika ve Hollanda'daki bankalar son zamanlarda aynı yolu takip etmişlerdir. Tam serbest piyasada, bu tür uygulamalar şüphesiz ki büyük ölçüde gelişme göstermiştir. Krş., Benjamin H. Beckhart, "To Finance Term Loans," *The New York Times*, May 31, 1960.

müstakbel paraya yönelik bir alacak hakkı. Borç alan banka bu ödünç karşılığında kişiye faiz öder ve sonra işletme borçlanıcılarının gelecekte para ödeme taahhütleri karşılığında biriktirilen bu parayı mübadele eder. Bu daha ileri bir kredi işlemidir, ki bu durumda banka ödünç veren, işletmeler ise ödünç alandır. Bankanın geliri iki tür kredi işlemi arasındaki faiz farklılığıdır: bu ödeme halkın tasarruflarını yatırıma kanalize eden bir aracı olarak, bankanın hizmetleri karşılığında yapılır. Dahası *kısa-vadeli* kredi piyasasının, bir diğer kredi piyasasına göre, para yatırmak suretiyle malen daha fazla desteklenmesi için belirli bir neden yoktur.

Nihayetinde, hükümetsel olarak uygulanan bir %100 rezerv politikasına dair önemli bir eleştiri, bu önlemin kendi başına yararlı olmasına rağmen, bir hükümet emriyle bu açık gereklilikte bir değişme dahil, para sistemine diğer hükümetsel müdahaleler için bir emsal oluşturacağıdır. Bu eleştirmenler "serbest bankacılığı", yani borçların ödenmesini uygulama dışında bankacılığa hükümetsel müdahale olmamasını, bankalara diledikleri herhangi bir itibari (fictitious) ihraçla iştigal etme izni verilmesini savunurlar. Fakat serbest piyasa hile ya da diğer herhangi bir tür çalma suçunu işleme hürriyeti demek değildir. Tam tersine. Bu eleştiri, hükümetin keyfi idari bir kararı olarak değil, fakat mülkün hileye karşı genel yasal korunmasının bir parçası olarak bir %100 rezerv zorunluluğunun konulmasıyla geçersiz hale getirilebilir. Jevons'ın dediği gibi: "Mevcut olmayan mallarda bugünkü bir ihsanın ya da tahsisin hükümsüz olduğu genel bir hukuk kuralı olarak kabul edilirdi"[36], ve bu genel kuralın sadece yeniden canlandırılması ve düzenbaz para-ikamelerinin kanunsuz olduğuna uygulanması gerekir. Şu halde bankacılık tam serbest bırakılabilir ve yine bu %100 rezervden ayrılmaksızın olabilir.[37]

7. Para İlişkisindeki Bir Değişme Esnasında Kazançlar ve Kayıplar

Para tarafsız olmadığı ve fiyat değişmeleri de eş zamanlı olarak meydana gelmediği için, para ilişkisindeki bir değişme mutlaka kazançları ve kayıpları

---

[36] Jevons, *Money and the Mechanism of Exchange*, s. 211–12.

[37] Jevons ifade ediyor:

> Eğer parasal taahhütler daima spesifik bir karaktere sahip olsaydı, taahhütlü senetlerin çıkarılmasında tam serbestiyete izin vermekte muhtemelen bir kötülük olmazdı. İhraççı sadece bizzat bir ambar koruyucusunu oluşturacak ve her bir özel sikke parçasını ona karşılık olan her bir kağıdın ödenmesi için hazır elde bekletmeye mahkum olacaktır. (*Ibid.*, s. 208).

beraberinde getirir. Varsayalım ki (ve bu pratikte nadiren olacaktır) para ilişkisindeki bir değişmeden doğan nihai denge pozisyonu, paranın satın alma gücündeki değişme hariç, bütün bakımlardan (nispi fiyatlar, bireysel değerler vs.) eski dengeyle aynıdır. Gerçekten de göreceğimiz gibi, yeni denge durumunda bu faktörlerde çok sayıda değişmenin olacağı hemen hemen şüphesizdir. Fakat olmasa bile, fiyatların bir denge durumundan diğerine *hareketi* pürüzsüzce ve eş zamanlı olarak meydana gelecektir. O, herkesin kendi para arzının bir gecede iki katına çıktığını keşfederek uyandığı, David Hume ve John Stuart Mill'in meşhur örneğine göre meydana gel*me*yecektir. Para stokundaki ya da para talebindeki değişmeler, etkisini önce ekonominin bir alanında, sonra diğer alanında göstererek, adım-adım bir tarzda vuku bulur. Piyasa karmaşık bir etkileşim ağından ibaret olduğu için ve bazı insanlar diğerlerinden daha hızlı karşılık verdikleri için, fiyatların hareketleri değişen duruma gösterilen reaksiyonun hızı itibarıyla farklılaşacaktır.

Yukarıda vurguladığımız gibi, aşağıdaki kanunun telaffuz edilmesi mümkündür: Para ilişkisindeki bir değişme fiyatların yükselmesine neden olduğu zaman, satış fiyatı kendi alış fiyatından önce yükselen kişi kazanç sağlar, alış fiyatları ilk yükselen kişi kayba uğrar. Geçiş döneminden en çok kazanç sağlayan kişi satış fiyatı ilk, alış fiyatları ise son yükselen kişidir. Tersine, fiyatlar düştüğü zaman, alış fiyatları kendi satış fiyatından önce düşen kişi kazanç sağlar, satış fiyatı kendi alış fiyatlarından önce düşen kişi ise kayba uğrar.

Öncelikle, kazançlara yol açan fiyat yükselişlerine ya da kayıplara neden olan fiyat düşüşlerine hiçbir şey olmadığı açık olmalıdır. Her bir durumda da meydana gelen değişmeden bazı insanlar kazanç sağlar, bazı insanlar da kayba uğrar. Kazananlar kendi satış ve alış fiyatları arasında en büyük ve en uzun farklılığa sahip olanlardır, kaybedenler ise bu hareketlerde en büyük ve en uzun negatif farklılıklara sahip olanlardır. Muayyen bir değişmeden hangi insanların kazanç sağladığı hangi insanların ise kayba uğradığı para ilişkisinin unsurlarındaki değişmelerin mevkisine, kurumsal koşullara, tahminlere, reaksiyon hızlarına, vb. bağlı olan ampirik bir sorundur.

Para stokundaki bir artıştan gelen kazançları ve kayıpları ele alalım. Parasal bir denge durumundan başladığımızı varsayalım. Her şahsın para ilişkisi, kendi para stokunun ve para talebinin eşit olmasıyla birlikte, dengededir. Şimdi Bay Jones'ın daha önce hiç bilinmeyen yeni bir altın bulduğunu farz edelim. Jones'ın verilerinde bir değişme meydana gelmiştir. Şimdi o kendi nakit dengesinde kendi altın talebiyle karşılaştırıldığında, bir altın stoku fazlasına sahiptir. Jones bu fazla nakit dengesini harcamak için hare-

kete geçer. Bu yeni para, diyelim ki Smith'in ürünlerine harcanır. Şimdi Smith kendi nakit dengesinin para talebini aştığını görür ve kendi fazlasını bir başkasının ürünlerine harcar.

Jones'ın artan arzı aynı zamanda Smith'in satış fiyatını ve gelirini de artırır. Smith'in satış fiyatı kendi alış fiyatından evvel artış göstermiştir. O, parayı Robinson'ın ürünlerine harcar, böylece çoğu alış fiyatları yükselmezken ikincinin satış fiyatları yükselir. Para elden ele transfer edildikçe, alış fiyatları giderek yükselir. Mesela, Robinson'un satış fiyatı artar, fakat halihazırda onun satın aldığı ürünlerden -Smith'in- birinin fiyatı yükselmiştir. Bu süreç devam ettikçe, alış fiyatları giderek yükselir. Dolayısıyla, yeni para elde etmek için "listede" çok aşağıda yer alan bireyler kendi alış fiyatlarının artmış olduğunu, buna karşılık kendi satış fiyatlarının henüz böyle artmadığını görürler.

Tabiî, para arzındaki ve fiyattaki değişmeler pekâlâ önemsiz de olabilir. Fakat bu süreç para stokundaki değişiklik ister büyük isterse küçük olsun, vuku bulur. Açıkça söylemek gerekirse para stokundaki artış ne kadar büyük olursa, *diğer şartlar sabit iken*, onun fiyatlar üzerindeki etkisi o kadar büyük olacaktır.

Para stokundaki bir artışın PPM'de bir düşüşe yol açtığını, para stokundaki bir azalışın ise PPM'de bir yükselişe neden olduğunu yukarıda görmüştük. Ancak, PPM'de basit ve sakin bir yükseliş ve düşüş yoktur. Çünkü para stokundaki bir değişme otomatikman simültane değildir. *Yeni para muayyen bir noktada sisteme girer* ve sonra bu şekilde ekonominin dört bir yanına yayılmış hale gelir. Yeni parayı ilk elde eden bireyler para artışından en büyük kazanç sağlayanlar; onu son elde edenler ise en büyük kayba uğrayanlardır, çünkü onların alış fiyatlarının tümü kendi satış fiyatlarından önce artış göstermiştir. Parasal olarak, yeni paranın alıcılarının takriben ilk yarısının kazançları tam olarak ikinci yarısının kayıplarıyla karşı yönde dengelenir. Tersine, eğer para bir şekilde, mesela yıpranma ya da aşınma yoluyla ya da konulduğu yerin unutulmasıyla sistemden kaybolursa, ilk kaybeden kendi harcamasını kısar ve çok kayba uğrar, buna karşılık azalan para arzının etkisini hisseden sonuncu kişi en çok kazanır. Çünkü para arzındaki bir azalma kendi alış fiyatları düşmeden önce satış fiyatında bir azalmaya maruz kalan ilk sahipler için kayıpla ve geliri düşmeden önce alış fiyatlarının düştüğünü gören sonuncu için kazançla sonuçlanır.[38]

---

[38] *Bkz.*, Mises, *Theory of Money and Credit*, s. 131–45.

Bu analiz ne bir para arzı artışında sosyal fayda ne de bir para arzı azalışında bir sosyal faydasızlık olduğu şeklinde yukarıda belirtilen iddiamızı tasdik eder. Bu geçiş dönemi için de doğrudur. Altındaki bir artış, sadece altının para dışı direkt kullanımında bir artışı mümkün kıldığı ölçüde, sosyal olarak faydalıdır (yani, bariz olarak başkalarına zarar vermeksizin birileri için yararlıdır).

Farz ediyor olduğumuz üzere, eğer nispi fiyatlar ve değerlendirmeler her tarafta tamamen aynı kalırsa, çok yönlü bir fiyat değişikliği dışında, yeni denge eskiyle aynı olacaktır. Bu takdirde, kazançlar ve kayıplar, yeni dengenin gelişi üzerine kaybolarak, geçici olacaktır. Ancak, gerçekte, bu neredeyse hiçbir zaman vuku bulmaz. İnsanların değerleri donmuş kalsa bile, bizzat geçiş esnasında nispi parasal gelirdeki kayma talebin yapısını değiştirir. Geçiş dönemi esnasında servet kazananlar kaybedenlerden farklı bir tercihler ve talep yapısına sahip olacaktır. Sonuç olarak, bizzat talep yapı olarak kayacak ve yeni denge, farklı bir nispi fiyatlar dizisine sahip olacaktır. Benzer şekilde, bu değişme muhtemelen zaman tercihleri açısından tarafsız olacaktır. Daimi kazananlar daimi kaybedenlerden hiç şüphe yok ki farklı bir zaman tercihleri yapısına sahip olacaklardır, ve sonuçta, genel zaman tercihlerinde kalıcı bir kayma olabilir. Tabiî, kaymanın nasıl ya da hangi yönde olacağını söylemek, iktisat için imkânsızdır.

Para değişmelerinin, herkesin nakit dengesi arzının otomatikman gecede iki katına çıktığı hayalci durumda bile, bu "hareket ettirici güce" sahip olduğu söylenebilir. Çünkü herkesin para stokunun iki katına çıkması katiyetle *bütün fiyatların* otomatikman iki kat olacağı anlamına gelmez! Her bireyin farklı bir biçime sahip bir para-talep şedülü vardır ve her birinin *nasıl* bir biçim alacağını tahmin etmek imkânsızdır. Bazıları yeni paralarından oransal olarak daha fazla harcayacak ve diğerleri oransal olarak kendi nakit dengelerinde daha fazla (para) tutacaklardır. Çok sayıda insan yeni nakit dengelerini, eski paralarıyla satın almış olduklarından farklı mallara harcama eğiliminde olacaktır. Neticede, talebin yapısı değişecek ve azalan PPM bütün fiyatları iki katına çıkarmayacaktır; bir kısmı iki kattan daha az ve bir kısmı da iki kattan daha fazla artacaktır.[39]

8. Fiyatların Belirlenmesi: Mallar Ciheti ve Para Ciheti

Şimdi biz malların fiyatlarını belirleyen bütün uçları birleştirecek bir konumdayız. Dördüncü bölümle dokuzuncu bölüm arasında biz belirli malların fiyatlarının bütün determinantlarını analiz etmiştik. Bu bölümde paranın

[39] *Bkz.*, Mises, *Human Action*, s. 413–16.

satın alma gücünün belirlenmesini analiz ettik. Şimdi her iki determinant setinin birlikte nasıl harmanlandığını görebiliriz.

Görmüş olduğumuz gibi, belirli bir fiyat, malın toplam talebi (mübadele ve rezervasyon) ile malın stoku tarafından belirlenir ki, burada birinci artarken malın stoku artar, ikinci artarken ise azalır. Dolayısıyla talebe "fiyatı artıran bir faktör", stoka ise "azaltan bir faktör" diyebiliriz. Her bir malın *mübadele* talebi -malın mübadelesinde harcanacak para miktarı- toplumdaki para stokundan şunların çıkarılmasına eşittir: bütün diğer malların mübadele talepleri ve rezervasyon (amaçlı) para talebi. Kısaca, X malına harcanan para toplam para arzı eksi diğer mallara harcanan miktar ile nakit dengelerinde tutulan miktara eşittir.

Varsayalım ki işin içine giren zorlukları göz ardı ediyoruz ve şimdi "bütün malların" fiyatını, yeni paranın satın alma gücünün karşılıklılığını dikkate alıyoruz. Genel olarak malların fiyatı artık bütün malların parasal talebi (artış faktörü) ile bütün malların stoku (azalış faktörü) tarafından belirlenecektir. Şimdi, bütün malları dikkate aldığımız zaman, malların mübadele talebi para stoku eksi rezervasyon (amaçlı) para talebine eşit olur. (Muayyen bir malın aksine, insanların *diğer* mallara olan harcamalarını çıkarmaya gerek yoktur). Şu halde, malların toplam talebi para stoku eksi rezervasyon para talebi artı bütün malların rezervasyon talebine eşittir.

Bütün malların fiyatının nihai determinantları şunlardır: para stoku ve malların rezervasyon talebi (artış faktörleri), ve bütün malların stoku ve rezervasyon talebi (azalış faktörleri). Şimdi öbür taraf olan PPM'yi ele alalım. Görmüş olduğumuz gibi, PPM para talebi (artış faktörü) ile para stoku (azalış faktörü) tarafından belirlenir. Paranın mübadele (amaçlı) talebi bütün malların stoku eksi bütün malların rezervasyon talebine eşittir. Dolayısıyla, PPM'nin nihai determinantları şunlardır: bütün malların stoku ve rezervasyon para talebi (artış faktörleri) ile para stoku ve malların rezervasyon talebi (azalış faktörleri). Görüyoruz ki bu, bütün malların fiyat determinantlarının tam tersyüzüdür ki, o da neticede PPM'nin mütekabilidir.

Böylece fiyatların para ciheti ile mal cihetinin analizi tamamen ahenklidir. Artık PPM'nin *bütünsel* bir analizi ile nispi-mal fiyatlarının takas-tipi bir analizi arasında keyfi bir tahlile ihtiyaç yoktur. İster bir malı isterse bütün malları ele alalım, *diğer şartlar sabit iken*, eğer para stoku artarsa, fiyat ya da fiyatlar artacak; mal ya da malların stoku arttığı zaman ise *azalacak*; rezervasyon (amaçlı) para talebi arttığı zaman *azalacak*; ve rezervasyon (amaçlı) mal talebi arttığı zaman da *artacaktır*. Her bireysel mal için, o malın spesifik talebi arttığı zaman da yine fiyat artacak; fakat bu, paranın sos-

yal rezervasyon talebindeki bir düşüşün yansıması olmadıkça, bu değişen talep yine diğer bir malın talebindeki bir azalmaya ve bunun sonucunda onun fiyatında bir düşmeye delalet edecektir. Bu nedenle, spesifik talepteki değişmeler PPM'nin değerini değiştirmeyecektir.

İlerleyen bir ekonomide, dört belirleyici faktörün daimi trendi muhtemelen şöyle olacaktır: altın üretimi eski toplama eklendikçe *para stoku* tedricen artar; sermaye yatırımı biriktikçe *malların stoku* artar; kısa-vadeli spekülasyonlar uzun vadede ortadan kalktığı için *rezervasyon (amaçlı) mal talebi* ortadan kalkar, ve bu, böyle bir talebin ana nedenidir; bilinmeyen *rezervasyon (amaçlı) para talebi*, mesela, bir kliringle birlikte, bu talebi bir zaman dönemi boyunca azaltacak şekilde çalışır ve daha büyük işlem hacmi bu talebi artırma eğilimi yaratır. Neticede en iyi özet tahmin, PPM'nin, artan mal stokunun etkisi sonucunda azalacağı olmasına rağmen, ilerleyen bir ekonomide onun nasıl hareket edeceğini tam olarak söylememiz mümkün değildir. Kesin olan, mallar ciheti etkisinin fiyatların düşmesi yönünde olacağıdır; para cihetini tahmin etmemiz imkânsızdır.

Böylece spesifik fiyatların yanı sıra PPM'nin de nihai belirleyicileri bireylerin subjektif faydaları (talebin determinantları) ile malların özgül objektif stoklarıdır -böylelikle Avusturya-Wicksteed'çi fiyat teorisi ekonomik sistemin tüm yönleri için haklı çıkmaktadır.

Nihai bir uyarı notu olarak *paranın asla tarafsız olamayacağı*nı hatırlamak gerekir. PPM'yi yükseltme eğiliminde olan bir koşullar seti onu düşürme eğiliminde olan başka bir faktörler setini asla tam olarak dengelemez. Böylece malların stokundaki bir artışın PPM'yi yükseltme eğiliminde olduğunu, buna karşılık aynı esnada, para arzındaki bir artışın onu düşürme temayülünde olduğunu varsayalım. Bir değişme diğerini asla denkleştirmez; çünkü bir değişme bir fiyatlar setini diğerlerinden daha fazla düşürecek, buna karşılık diğeri yekpare fiyatlar dizisi/aralığı içinde başka bir seti yükseltecektir. İki durumda değişme dereceleri belirli mallara ve etkilenen bireylere ve yine onların somut değerlendirmelerine bağlı olacaktır. Böylece, bu PPM'nin kabaca aynı kaldığı şeklinde tarihsel bir (iktisadi-bilimsel *değil*) hüküm verebilsek bile, fiyat ilişkileri bu dizi (array) içinde kaymıştır ve dolayısıyla bu değerlendirme kesinlikle eksiksiz/tam olmayacaktır.

9. Yerler Arası Mübadele

A. Paranın Coğrafi Satın Alma Gücünün Tekdüzeliliği

Herhangi bir emtianın fiyatı onu kullanan bütün bir alanın her tarafında aynı olma temayülündedir. Bu kuralın, mesela, Georgia'daki pamuğun New

York'taki pamuktan daha düşük fiyatlandırılması ile bozulmadığını görmüştük. New York'taki pamuk bir tüketim malı olduğu için, Georgia'daki pamuk, birinciyle bağlantısı açısından bir *sermaye malı*dır. Georgia'daki pamuk New York'taki pamukla aynı mal değildir, çünkü mallar önce bir mevkide işlenmeli ve ardından tüketildikleri yerlere taşınmalıdır.

Para, her malın fiyatının, malın kullanıldığı mütemmim alanın dört bir yanında tekdüze olma eğilimi taşıyacağı kuralına istisna teşkil etmez. Esasen, para malının kapsamı daha geniştir. Diğer mallar belli merkezlerde üretilir ve sonra onların tüketildikleri diğer merkezlere ulaştırılması gerekir. Dolayısıyla onlar farklı coğrafi mevkilerde aynı "mal" değildirler; üretimi yapılan merkezlerde onlar *sermaye malları*dırlar. Paranın önce madenden çıkarılması ve ardından kullanım yerlerine taşınması gerekir. Fakat madenden bir kere çıkarıldığı zaman, para malı sadece mübadele için kullanılır. Bu andan itibaren, para malı bu amaçlar için dünya piyasasının dört bir yanında ileri geri nakledilir. Dolayısıyla, para için, bir tüketim-malı mevkisinden ayrı gerçekten önemli bir sermaye-malı mevkisi yoktur. Bütün diğer mallar önce üretilir ve sonra kullanıldıkları ve tüketildikleri yere gönderilirken, para, ileri geri hareket ederek, bütün piyasa sahasının her tarafında değiş-tokuş edilebilir olarak kullanılır. Dolayısıyla, paranın satın alma gücünde coğrafi tekdüzeliliğe yönelik eğilim fiziki emtia olan altın ya da gümüş için geçerliliğini korur ve bu emtiaya bir yerde ya da başka bir yerde farklı bir meta olarak muamele edilmesine ihtiyaç yoktur.

Bu bakımdan paranın satın alma gücü mütemmim saha boyunca aynı olacaktır. PPM New York'ta Detroit'ten daha düşük olduğu takdirde, malların mübadelesi amaçlı para arzı New York'ta azalacak, Detroit'te artacaktır. Malların fiyatları New York'ta Detroit'ten daha yüksek olduğu için, insanlar bundan öncesine göre New York'ta daha az, Detroit'te daha fazla harcayacak ve bu kayma paranın hareketine yansıyacaktır. Bu davranış, iki yerde paranın satın alma gücü eşitleninceye kadar, paranın satın alma gücünü New York'ta yükseltme, Detroit'te ise düşürme eğilimi yaratacaktır. Bu şekilde, paranın satın alma gücü, ulusal sınırlar araya girsin ya da girmesin, paranın kullanıldığı her yerde eşit kalma eğiliminde olacaktır.

Bunun aksine, bazı insanlar, paranın satın alma gücünde bir yerden diğerine kalıcı farklılıkların ***mutlaka*** mevcut olduğunu ileri sürerler. Mesela, onlar restoranlardaki gıda fiyatlarının New York City'de Peoria'dan daha yüksek olmasına dikkat çekerler. Ancak, çoğu insan için New York, Peoria üzerinde belli avantajlara sahiptir. Orada tiyatrolar, konserler, kolejler,

yüksek-kalite mücevher ve giysi yerleri ve hisse senedi ticaret evleri dahil, tüketiciler için elde edilebilir olan çok geniş bir mallar ve hizmetler dizisi vardır. "New York'taki restoran hizmeti" malı ile "Peoria'daki restoran hizmeti" malı arasında büyük bir farklılık vardır. Birincisi alıcıya New York'ta olma ve onun çeşitli avantajlarından yararlanma imkânı verir. Böylece ikisi ayrı mallardır, ve restoran hizmetinin fiyatının New York'ta daha yüksek olması piyasada bireylerin çoğunun birinciye daha fazla değer verdiklerini ve onu daha yüksek nitelikli bir mal olarak gördüklerini gösterir.[40]

Bununla birlikte, ulaşım maliyetleri bu analize elbette bir kayıt ve şart getirir. Detroit'te PPM'nin Rochester'dekinden birazcık daha yüksek olduğunu varsayalım. PPM'ler eşitleninceye kadar, Rochester'dan Detroit'e, ikinci yerdeki mallara nispeten daha fazla harcama yapılarak altın akışı olmasını bekleyebiliriz. Ancak, eğer Detroit'teki PPM Rochester'dan altın nakletmenin taşıma maliyetinden küçük bir miktar daha yüksek ise, o zaman nispi PPM'ler, altın taşıma maliyetleri bölgesi içinde farklılaşacağı bir hareket alanına sahip olacaktır. O zaman daha yüksek PPM'den yararlanmak için Detroit'e altın taşımak çok pahalı olacaktır. Mekânlar arası PPM'ler bu ulaşım-maliyeti-marjı içinde her iki yönde de değişebilir.[41]

Çok sayıda eleştirmen, bazı malların bir mevkiden diğerine transfer edilememesi nedeniyle PPM'nin tüm dünyada *tekdüze* olamayacağını öne sürerler. Mesela, Times Meydanı ya da Niagara Şelalesi bir bölgeden diğerine transfer edilemez; onlar kendi mevkilerine özeldirler. Dolayısıyla, eşitlenme sürecinin sadece "bölgeler arası ticarete dahil olan" mallar için meydana gelebileceği; onun genel PPM'ye uygulanamayacağı öne sürülür.

Makul gözükse bile bu itiraz tamamen aldatıcıdır. Öncelikle, Times Meydanı ve diğer ana caddeler gibi tamamen ayrı mallar *farklı mallardır*, öyleyse onların aynı fiyata sahip olmasını beklemek için bir neden yoktur. İkinci olarak, *bir* mal ticarete konu olabildiği sürece PPM eşitlenebilir. PPM'nin *bileşimi* elbette değişebilir, fakat bu, eşitlenme hakikatini geçersiz kılmaz. Göreceğimiz gibi, PPM, kompozisyonu aynı kalmadığı için *ölçülemese* bile, eşitlenme süreci insan davranışı gerçeğinden çıkarılabilir.

---

[40] Bu problemi açığa çıkarmada Mises'in başarısının bir takdiri için, *bkz.*, Wu, *An Outline of International Price Theories*, s. 127, 232–34.

[41] Ancak, aşağıda göstereceğimiz gibi, yöreler arası *kliring* bu sınırları büyük ölçüde daraltır.

Nihai olarak, bir mal ticarete konu *olabildiği* için, mesela, Oshkosh kapitalini Times Meydanında bir bina satın almaktan ne alıkoyacaktır? Oshkoshlu kapitalistlerin bir malı satın almak ve bu yatırımlarından para kazanmak için onu harfi harfine Oshkosh'a geri götürmelerine gerek yoktur. Şu halde, her mal "bölgeler arası ticarete girer"; "yurtiçi" ve "bölgeler arası" (ya da "uluslar arası") mallar arasında ayrım yapılamaz.

Böylece varsayalım ki PPM Oshkosh'da New York'ta olduğundan daha yüksektir. New Yorklular Oshkosh'ta daha çok satın alma, Oshkoshlar ise New York'ta daha az satın alma eğiliminde olurlar. Bu, sadece New York'un daha fazla Oshkosh buğdayı satın alacağı, veya Oshkosh'un daha az New York giysisi satın alacağı manasına gelmez. O aynı zamanda, Oshkoshlular kendi New York mülklerinin (holdings) bir bölümünü satacakken, New Yorkluların Oshkosh'taki gayri menkule ya da tiyatrolara yatırım yapacağı anlamına da gelir.

B. Yerler Arası Mübadelede Kliring

Bir yöreden diğerine para taşıma maliyetlerinin muhtemelen ağır olması nedeniyle, kliring yerler arası işlemler için bilhassa uygundur. Her bir şehirde mübadele senetleri (yani, her bir şehrin ödemekle yükümlü olduğu borç senetleri) karşılıklı olarak iptal edilebilir. Varsayalım ki Detroit'te A ve B gibi iki tüccar ve Rochester'da C ve D gibi iki tüccar vardır. A C'ye 200 gram altın karşılığında bir buzdolabı satar ve D B'ye 200 gram altın karşılığında bir TV seti satar. İki borç takas edilebilir ve paranın bir yerden diğerine taşınmasına ihtiyaç kalmaz. Öte yandan, D'nin bir TV seti satışı 120 gram altın tutabilir. Bir an için, bunların iki toplulukta tacir konumundaki yegâne insanlar olduklarını farz edelim. O zaman 80 gramın Rochester'dan Detroit'e taşınması gerekecektir. İkinci durumda, net denge itibariyle, Rochesterliler kendi nakit tutumlarını azaltmaya, Detroitli vatandaşlar ise nakit tutumlarına *ilaveye* karar vermiştir.

İktisatçılar yerler arası ticareti genellikle "altın çıkış noktaları" ve "altın giriş noktaları" açısından tanımlamışlardır. Ancak, bu ifadelerin kullanılması, iki mevkiin ikisi de altın para kullansa bile, bir yörenin parasının diğer yerin parası açısından bir "mübadele oranı"na sahip olduğunu söylemenin anlamlı hale geleceğini varsayar. Bu mübadele oranı para taşımanın maliyeti tarafından belirlenen marjlar arasında –"altın çıkış" ve "altın giriş" noktaları- oluşur. Ancak, bu, serbest piyasada geçerliliğini ***kaybeder***. Böyle bir piyasada, bütün külçe ve sikkeler altın ağırlığı açısından ifade edilir ve bu, bir yerdeki paranın başka yerde aynı para açısından bir "mübadele oranı"na sahip oldu-

ğundan bahsetmeyi tümden anlamsız kılar. Bir ons altının bir ons altın açısından bir "mübadele oranı" nasıl olabilir? Bir alanın sikkelerinin değerini başka bir alanınkinden ayırt edecek yasal statü ya da başka kanunlar olmayacaktır. Dolayısıyla, her bir yörede, altın taşıma maliyetinin sınırları içinde, PPM'de hafif değişiklikler olabilir, fakat yöreler arası "mübadele oranları"nda pariteden sapmalar asla olamaz. Çünkü iki ya da daha fazla bir arada var olan para malları hariç, serbest piyasada mübadele oranları olamaz.

10. Ödemeler Dengesi

Yukarıda üçüncü bölümde, bireylerin ödemeler dengesinin kapsamlı bir analiziyle meşgul olmuştuk. Bireyin harcamalarının kendi *ithalatı*, ve satın alınan malların ise onun *ithal edilen malları* olarak ifade edilebileceğini ve yine onun *gelirinin* kendi ihracatı ve gelirinin fiziki kaynaklarının ise *ihraç edilen malları* diye tanımlanabileceğini görmüştük.[42] Yine görmüştük ki bir insan, gelirinin bir kısmını kendi nakit dengesine ilave etmek için kullanmayı seçerse, onun ticaret dengesini "lehte", veya kendi nakit dengesinden çekim yapmaya karar verirse ve böylece harcamalar gelirden daha büyük ise, "aleyhte" diye nitelemek anlamsızdır. *Her* davranış ve mübadele, davranışı ya da mübadeleyi icra eden kişi açısından lehtedir; aksi takdirde o, onunla iştigal etmezdi. Daha başka bir sonuç kimsenin başkasının ticaret dengesinden endişelenmesine gerek olmadığıdır.

Bir kişinin geliri ve harcaması onun "ticaret dengesini" oluşturur, buna karşılık onun bu dengeye ilave edilen kredi işlemleri, kendi "ödemeler dengesini" teşkil eder. Kredi işlemleri dengeyi güçleştirebilir, fakat esaslarını değiştirmez. Bir alacaklı bir ödünç verdiği zaman, kendi "tediye edilen para" sütununa ödüncün miktarını ilave eder –gelecekte ödenecek bir taahhüdün satın alınması karşılığında. O, kendi bugünkü nakit dengesinin bir kısmını borçluya transfer etme karşılığında borçlunun ödeme yapma taahhüdünü satın almıştır. Borçlu kendi "parasal hasılatlar" sütununa ilavede bulunur –gelecekte ödeme yapmaya dair bir taahhüdün satışından. Bu ödeme taahhütlerinin, alacaklı ve borçlunun kararlaştırdıkları müstakbel bir tarihte vadesi gelebilir; genellikle onlar bir gün ile çok sayıda yıl arasında olabilir. O tarihte borçlu ödüncü geri öder ve kendi nakit dengesinin bir parçasını alacaklıya transfer eder. Bu, borçlunun "tediye edilen para" sütununda –borcun geri ödenmesi karşılığında- ve alacaklının "elde edilen para" sütununda –borcun geri ödenmesinden- görülecektir. Borçlu tarafından

[42] "İhracat ithalatı öder" demek basit olarak gelir harcamaları öder demektir.

alacaklıya yapılan faiz ödemeleri herkesin kendi ödemeler dengesine benzer biçimde yansıtılacaktır.

Ödemeler dengesi hakkında hemen hemen iktisadın diğer herhangi bir yönü hakkında olduğundan daha fazla anlamsız şeyler yazılmıştır. Buna, iktisatçıların, kendi analizlerini *bireysel* ödemeler dengesi üzerine temellendirme ve inşa etme başarısızlığı sebep olmuştur. Bunun yerine onlar, "ulusal" ödemeler dengesi gibi bulanık ve bütünsel kavramları, bireysel davranışlara ve dengelere dayandırmaksızın kullanmışlardır.

Ödemeler dengesi çok sayıda birey için birleştirilebilir ve herhangi bir miktarda gruplandırma yapılabilir. Bu durumlarda, ödemeler dengesi *sadece grubun bireyleri ile diğer bireyler arasındaki parasal işlemleri kaydeder, fakat grup içindeki bireylerin mübadelelerini kaydedemez.*

Mesela, belli bir zaman dönemi için Jonesville Antlers Locasının konsolide ödemeler dengesini ele aldığımızı varsayalım. A, B ve C gibi üç loca üyesi vardır. Onların bireysel ödemeler dengesinin Tablo 16'da gösterildiği gibi olduğunu varsayalım.

Tablo 16

	A	B	C	Konsolide edilmiş
Diğer loca üyelerinden gelen para....	5 ons	2 ons	3 ons	10 ons
"Hariçtekilerden" gelen parasal gelir.....	20 ons	25 ons	30 ons	75 ons
Toplam Parasal Gelir	25 ons	27 ons	33 ons	85 ons
Diğer loca üyelerinin mallara olan parasal harcamaları	2 ons	8 ons	0 ons	10 ons
"Hariçtekilerin" mallara olan parasal harcamaları.....	22 ons	23 ons	33 ons	78 ons
Toplam Parasal Harcamalar	24 ons	31 ons	33 ons	88 ons
Nakit Dengesindeki Değişmeler	+1 ons	-4 ons	0 ons	-3 ons

Antlers Locasının konsolide bilançosunda, üyeler arasındaki parasal ödemeler mecburen iptal edilmelidir. Böylece,

Konsolide Ödemeler Bilançosu, Antlers Locası

"Hariçtekiler"den gelen parasal gelir (ihracat)....	75 ons	"Hariçtekiler"e yönelik olarak mallara yapılan parasal harcama.....	78 ons
"Hariçtekiler"e transfer edilmesi nedeniyle nakit dengesinde azalma.....	3 ons		
	78 ons		

Grup *içindeki* mübadelelerin gösterilmemesi nedeniyle, konsolide bütçe bize grup üyelerinin faaliyetleri hakkında bireysel dengelerin gösterdiğinden daha az şey anlatır. Konsolide dengede gruplandırılan insanların sayısı artarken bu farklılık (discrepancy) büyür. Birleşik Amerika gibi büyük bir ulusun vatandaşlarının konsolide dengesi, onların iktisadi faaliyetleri hakkında Küba vatandaşlarının konsolide dengesinin gösterdiğinden daha az bilgi verir. Nihai olarak, eğer biz mübadeleyle iştigal eden bütün dünya vatandaşlarını bir araya getirirsek, onların konsolide ödemeler dengesi tamamı tamamına sıfır olur. Bütün mübadeleler grup dahilindedir ve konsolide denge onlar hakkında hiçbir bilgi vermez. Birlikte alındığında, dünya halkının "hariçten" sıfır geliri ve "harici mallara" sıfır harcaması olacaktır.[43]

Eğer biz ödemeler dengelerinin sadece konsolide *bireysel* işlemler üzerine bina edildiğini ve ulusal dengelerin sadece bir taraftan bireysel dengeler diğer taraftan da basit bir sıfır ödemeler dengesi dünyası arasında keyfi bir durma noktası olduğunu anlarsak, dış ticaretle ilgili düşünmede var olan yanılgılar ortadan kalkacaktır. Mesela, bir ticaret dengesinin, sürekli "aleyhte" olacağı ve dolayısıyla altının, geriye hiç kalmayıncaya kadar, söz konusu bölgenin dışına akacağı yönünde daimi bir endişe vardır. Ancak, altın akışları gizemli Tanrı işleri değildir. Onlar, şu ya da bu nedenle, net denge itibariyle, kendi altın dengesini azaltmak isteyen insanlar tarafından *arzu edilirler*. Denge durumu sadece, belli bir bölge ya da belli bir grup içinde nakit dengesindeki gönüllü bir azaltmanın görülebilir manifestodur.

[43] Bu hatlar üzerinde yapılan mükemmel ve orijinal bir ödemeler dengesi analizi için, *bkz.*, Mises, *Human Action*, s. 447–49.

Ulusal ödeme dengeleriyle ilgili endişeler, mübadele istatistiklerinin, ulusal sınırlar arasında başka yerlere nazaran çok daha elde edilebilir olması rastlantısının yanıltıcı tortusudur. Birleşik Devletlerin ödemeler dengesine uygulanan ilkelerin ülkenin bir bölgesi, bir eyaleti, bir şehri, bir bloğu, bir evi, veya bir şahsı için aynı olduğu açık olmalıdır. Açıkça belirtmek gerekirse "aleyhte" bir ticaret dengesinden dolayı hiçbir şahıs ya da grup zarar göremez; o kişi ya da grup sadece düşük bir gelir ya da varlık seviyesinden dolayı zarar görür. Paranın Birleşik Devletler "içinde tutulması", Amerikalıların "ucuz yabancı emek ürünleri"nin istilasına uğraması vs. gibi görünüşte haklı feryatlar, onu mesela, üç kişilik Jones kardeşler ailesine uyguladığımız zaman, yeni bir perspektif kazanır. Her bir kardeşin, diğer kardeşleri başkalarının (ki bunlar Jones ailesinden daha az kazanır) yaptığı ürünleri satın almaktan kaçındırmak için "Jones'tan alım yapmaya", "para dolanımını Jones ailesi *içinde* tutmaya" teşvik ettiğini kafanızda canlandırın! Fakat bu argümanın esası her iki örnekte de tam olarak aynıdır.

Başka bir popüler argüman bir borçlu grubun ya da ulusun kendi borcunu muhtemelen geri ödeyemeyeceğidir, çünkü onun "ticaret dengesi", doğası gereği aleyhte olan temel bir dengesizlik içindedir. Bu, uluslar arası ilişkilerde ciddi olarak kabul edilir; fakat biz kendi ödüncünü ödememek için bu özrü kullanan bireysel bir borçluya hangi gözle bakacağız? Alacaklının borçluya, parasal gelirini ve varlıklarını, haz veren mallara ve hizmetlere harcamasının kendi borcunu geri ödemesinden çok daha iyi olacağını dobra dobra anlatmasına hak verilecektir. Bildik bütünsel analiz haricinde, aynı şeyin bir uluslar arası borç için de doğru olduğunu göreceğiz.

11. Malların Parasal Vasıfları

A. Para Benzeri

Üçüncü bölümde bir ya da daha fazla çok kolay pazarlanabilir malın bir mübadele aracı olarak piyasa tarafından nasıl seçildiğini, böylelikle para denilebilinceye kadar kendi pazarlanabilirliklerini nasıl büyük çapta artırdıklarını ve giderek genel anlamda nasıl kullanılır hale geldiklerini görmüştük. Üstü kapalı biçimde, bir ya da iki aracın tam olarak pazarlanabilir –her daim satılabilir- olduğunu ve öteki malların para mukabilinde kolayca satılabilir olduğunu varsaymıştık. Bu malların pazarlanabilirlik *derece*lerinden bahsetmeyi göz ardı etmiştik. Bazı mallar diğerlerinden daha kolay pazarlanabilirdir. Ve bazıları da o kadar pazarlanabilirdir ki onlar pratik olarak *para benzerleri* statüsüne yükselirler.

Para benzerleri ulusun para arzının bir parçasını oluşturmaz. Kesin test şudur ki onlar ne borçların ödenmesinde kullanılırlar, ne de itibari değeriyle bu tür ödeme araçlarına yönelik bir alacak hakkıdırlar. Bununla birlikte, onlar bir varlık olarak bireyler tarafından tutulurlar ve piyasada kendileri için ilave bir talep doğuracak kadar kolayca pazarlanabilir görülürler. Onların mevcudiyeti para talebini azaltır, çünkü hamilleri onları varlık olarak tutmak suretiyle para yönüyle iktisadileştirebilir. Bu malların fiyatı, parabenzeri bir statüye sahip olmaları nedeniyle, başka durumlarda olacağından daha yüksektir.

Doğulu memleketlerde mücevherat geleneksel olarak para benzerleri diye tutulmuştur. Gelişmiş ülkelerde para benzerleri genellikle, daha geniş bir piyasaya sahip ve piyasanın sağlayacağı en yüksek fiyatta kolaylıkla pazarlanabilir olan menkul varlıklardan ya da kısa-vadeli borçlardan ibarettir. Para benzerleri yüksek-nitelikli güvencesiz tahvilleri, bazı hisseleri ve bazı toptan malları kapsar. Para benzerleri olarak kullanılan güvencesiz tahviller başka durumlarda olacağından daha yüksek bir fiyata sahiptirler ve dolayısıyla *diğer yatırımların getireceğinden daha düşük bir faiz sağlarlar.*[44]

B. Mübadele/Kambiyo Senetleri

Önceki alt bölümlerde mübadele senetlerinin para-ikameleri değil, fakat *kredi* enstrümanları olduğunu görmüştük. Para-ikameleri ambar fişlerine denk olan, *bugünkü* paraya yönelik alacak haklarıdır. Fakat bazı eleştirmenler Avrupa'da on dokuzuncu yüzyıl dönülürken, senetlerin (bill) para-ikameleri olarak *pekâlâ* dolandığını iddia ederler. Onlar vade tarihlerinden önce nihai ödeme olarak tedavül etmiştir, onların nominal/itibari değeri vadenin dolmasına kalan süreye göre iskonto edilmiştir. Fakat bunlar para-ikameleri değildi. Bir senedin hamili bir alacaklıydı. Senedi kabul edenlerden her biri onu ödemeyi imza/ciro etmek zorundaydı ve her ciro edenin kredi itibarı senedin sağlamlığı hakkında hüküm vermek için incelenmeliydi. Kısaca, Mises'in belirttiği gibi:

> Senedin cirosu aslında nihai bir ödeme değildir; o, borçluyu sadece sınırlı bir derecede serbest bırakır. Eğer senet, zamanı gelince ödenmezse, onun yükümlülüğü eskisinden daha büyük olmak üzere yeniden oluşturulur.[45]

---

[44] Krş., Mises, *Human Action,* s. 459–61.

[45] Mises, *Theory of Money and Credit*, s. 285–86.

Bu nedenle, senetler para-ikameleri olarak sınıflandırılamaz.

12. Bir arada Var Olan Paraların Mübadele Oranları

Bu noktaya kadar biz, piyasayı tek bir para ve onun satın alma gücü açısından analiz ettik. Bu analiz piyasada mevcut olan her ve her bir mübadele aracı türü için geçerlidir. Fakat eğer piyasada bir arada mevcut olan birden *fazla* araç varsa, bu çeşitli araçlar arasındaki mübadele oranlarını ne belirler? Engellenmemiş bir piyasada tek bir paranın yerleşmesine yönelik tedrici bir eğilim olmasına rağmen, bu temayül çok yavaş biçimde çalışır. Eğer iki ya da daha fazla mal iyi imkânlar sunarsa ve ikisi de özellikle pazarlanabilir ise, onlar para olarak bir arada mevcut olabilirler. Her biri mübadele aracı olarak insanlar tarafından kullanılacaktır.

Yüzyıllar boyunca, altın ve gümüş para olarak bir arada var olan iki mal olmuştur. Her ikisi de nedret, para dışı amaçlar için istenebilirlik, taşınabilirlik, dayanıklılık, vs. yönüyle benzer avantajlara sahipti. Bununla birlikte, ağırlık birimi başına nispi olarak çok daha değerli olan altının daha büyük işlemler için, gümüşün ise daha küçük işlemler için daha faydalı olduğu anlaşılmıştı.

Piyasanın altın ve gümüşü sonsuza dek kullanmaya devam edip etmeyeceğini ya da genel bir mübadele aracı olarak birinin diğerinin yerini alıp almayacağını kestirmek imkânsızdır. Çünkü on dokuzuncu yüzyılda, çoğu Batılı ülke zorla tek-metalli bir standart kurmak için, gümüşe karşı bir *hükümet darbesi (coup d'etat)* yürütmüşlerdir.[46] Altın ve gümüş aynı yüzyıllarda ya da bütün dünya piyasasında bir arada var olabildiler ve elbette var oldular; veya biri bir ülkede diğeri de başka bir ülkede para olarak fonksiyon görebildiler. Bizim mübadele oranı analizimiz her iki durumda da aynıdır.

İki (ya da daha fazla) para arasındaki mübadele oranını ne belirler? İki farklı para türü, *diğer bütün ekonomik mallar açısından her birinin satın alma gücü oranına* tekabül eden bir oranla mübadele edilecektir. Böylece varsayalım ki bir arada mevcut olan (altın ve gümüş) iki para vardır ve altının satın alma gücü gümüşünkinin iki katıdır, yani her malın parasal fiyatı gü-

[46] Birleşik Devletlerde bu davranışın düpedüz bir tesadüf değil, "gümüşe karşı bilinçli bir suç" olduğunun yeni bir delili için, *bkz.*, Paul M. O'Leary, "The Scene of the Crime of 1873 Revisited," *Journal of Political Economy,* August, 1960, s. 388–92. Böyle bir davranışın lehindeki bir iddia, hükümetin bu sayede ekonomideki hesapları basitleştirdiğini savunur. Bununla birlikte, piyasa bunu bizzat bütün hesapları altın olarak tutmak suretiyle kolaylıkla yapabilir.

müş açısından, altın cinsinden olduğunun iki katıdır. Bir ons altın elli pound tereyağı karşılığında, bir ons gümüş yirmi beş pound tereyağı karşılığında mübadele edilir. Şu halde bir ons altının iki ons gümüş ile mübadele edilme eğilimi olacak; altının ve gümüşün mübadele oranı 1:2 olmaya meyledecektir. Eğer herhangi bir zamanda bu oran 1:2'den sapma gösterirse, piyasa güçleri satın alma güçleri arasındaki pariteyi ve onlar arasındaki mübadele oranını yeniden kurma eğilimlinde olacaktır. İki para arasındaki bu denge mübadele oranına *satın alma gücü paritesi* denir.

Böylece altın ve gümüş arasındaki mübadele oranının 1:3 olduğunu; üç ons gümüşün bir ons altın ile mübadele edildiğini varsayalım. Aynı zamanda, bir ons altının satın alma gücü gümüşünkinin *iki katı*dır. Şimdi insanlar altın karşılığında mal satmaktan, altını gümüş ile mübadele etmekten ve ardından gümüşü mallarla geri mübadele etmekten, böylelikle açık bir arbitraj kazancı sağlamaktan kârlı çıkacaklardır. Mesela, insanlar bir ons altın karşılığında elli pound tereyağı satacak, bu altını üç ons gümüşle mübadele edecek ve ardından bu gümüşü, yetmiş beş pound tereyağı ile mübadele edecektir, bu sayede onların yirmi beş pound tereyağı kazanması mümkün olacaktır. Bu arbitraj davranışından gelen benzer kazançlar bütün diğer mallar için meydana gelecektir.

Arbitraj altın ve gümüş arasındaki mübadele oranını onun satın alma gücü paritesine geri döndürecektir. Altın elde tutanların arbitraj davranışıyla kâr elde etmek için kendi gümüş taleplerini artırmaları, gümüşü altın açısından daha pahalı hale getirecek ve tersine altını, gümüş açısından daha ucuz hale sokacaktır. Mübadele oranı 1:2 istikametine hareket eder. Dahası malları elde tutanlar arbitrajdan yararlanmak için artan ölçüde altın talep ederler ve bu, altının satın alma gücünü yükseltir. Buna ilaveten, gümüş elde tutanlar arbitraj kârından yararlanmak amacıyla daha fazla mal satın alırlar ve bu davranış gümüşün satın alma gücünü düşürür. Bu nedenle satın alma güçlerinin oranı 1:2'den 1:3 istikametine hareket eder. Mübadele oranı tekrar satın alma gücü paritesinde olduğu zaman, ki bu anda arbitraj kazançları kesilir, süreç durur. Arbitraj kazançlarının kendi kendine elimine olma ve dengeyi meydana getirme eğilimi vardır.

Uzun vadede, satın alma güçlerindeki hareketin dengeyi sağlama sürecinde muhtemelen önemli olmayacağını belirtmek gerekir. Arbitraj kazançlarının bitmesiyle birlikte, talepler muhtemelen eskiden oldukları düzeylere geri dönecek ve orijinal satın alma güçleri oranı eski haline geri gelecektir. Yukarıdaki örnekte, denge oranı muhtemelen 1:2'de kalacaktır.

Böylece herhangi iki para arasındaki mübadele oranı satın alma gücü paritesinde olma eğilimi taşıyacaktır. Pariteden herhangi bir sapma kendi kendine yok olma ve parite oranının tekrar kurulma temayülü olacaktır. Bu, farklı coğrafi bölgelerde en çok kullanılanlar dahil, herhangi bir para için geçerlidir. Paraların mübadelelerinin aynı ya da farklı coğrafi bölgelerin vatandaşları arasında meydana gelip gelmemesi, ulaşım maliyetleri hariç, ekonomik bir farklılık doğurmaz. Tabiî, eğer iki para, sakinleri arasında mübadelenin olmadığı tamamen izole olmuş iki coğrafi alanda kullanılıyor ise, o vakit onlar arasında mübadele oranı olmayacaktır. Ancak, ne zaman mübadele meydana gelir*se*, mübadele oranı daima satın alma gücü paritesinde belirlenme eğiliminde olacaktır.

Eğer para piyasası serbest kalsaydı, altının ve gümüşün para olarak bir arada dolanmaya devam edip etmeyeceğini söylemek iktisat için imkânsızdır. Parasal tarihte, paraların, serbestçe dalgalanan mübadele oranlarıyla tedavülüne izin vermede tuhaf bir isteksizlik olmuştur. Paralardan birinin mi yoksa her ikisinin mi hesap birimleri olarak kullanılacağı, piyasanın onun uygunluğuna karar vermesiyle ilgili bir mevzu olacaktır.[47]

13. Mübadele Denklemi Yanılgısı

Paranın satın alma gücünü ve parasal fenomendeki değişmeleri ve onun sonuçlarını açıklamakta olduğumuz temel, bir bireysel davranış tahlili olmuştur. Toplam para talebi, toplam arz gibi toplu büyüklüklerin (aggregates) davranışı, onların bireysel öğelerinden inşa edilmiştir. Bu şekilde, para teorisi genel iktisada entegre edilmiştir. Bununla birlikte, başka yerde müzakere etmiş olduğumuz Keynezyen sistemden başka, Amerikan

---

[47] *Bkz.*, Mises, *Theory of Money and Credit*, s.179 ff., ve Jevons, *Money and the Mechanism of Exchange*, s. 88–96. Bu tür paralel standartların müdafaası için, *bkz.*, Isaiah W. Sylvester, *Bullion Certificates as Currency* (New York, 1882); ve William Brough, *Open Mints and Free Banking* (New York: G. P. Putnam's Sons, 1894). Sylvester, ki o da %100 madeni-rezerv parayı savunmuştur, Birleşik Amerika Ayar Ofisinin bir memuruydu.

Paralel standartların başarılı çalışması hakkında tarihsel izahatlar için, *bkz.*, Luigi Einaudi, "The Theory of Imaginary Money from Charlemagne to the French Revolution", F. C. Lane ve J.C. Riemersma, eds., *Enterprise and Secular Change* (Homewood, Ill.: Richard D. Irwin, 1953), içinde, s. 229–61; Robert Sabatino Lopez, "Back to Gold, 1252," *Economic History Review,* April, 1956, s. 224; ve Arthur N. Young, "Saudi Arabian Currency and Finance," *The Middle East Journal,* Summer, 1953, s. 361–80.

iktisadında da para teorisi tamamen farklı terimlerle –özellikle Irving Fisher'den türetilmiş olan yarı matematiksel, bütünsel mübadele denklemiyle- takdim edilmiştir. Bu yanıltıcı yaklaşımın yaygınlığı ayrıntılı bir eleştiriyi değerli hale getirmektedir.

Mübadele denkleminin klasik izahatı Irving Fisher'in *Paranın Satın alma Gücü*'nde *(Purchasing Power of Money)* yer almaktaydı.[48] Fisher, çalışmasının başlıca amacını "paranın satın alma gücünü belirleyen nedenleri" incelemek diye tarif eder. Para genel kabul edilebilir bir mübadele aracıdır ve satın alma gücü haklı olarak "mallardan muayyen bir miktarın satın alacağı diğer malların miktarları" olarak tanımlanır.[49] O, malların fiyatları ne kadar düşük olursa, muayyen bir para tutarıyla satın alınabilecek miktarların o kadar büyük olacağını ve dolayısıyla paranın satın alma gücünün o kadar büyük olacağını açıklar. Eğer malların fiyatları yükselirse ***bunun tersi*** olur. Bu doğrudur; fakat ardından şu apaçık ***alakasız sonuç (non sequitur)*** gelir: "Kısaca, paranın satın alma gücü fiyat seviyesinin mütekabilidir; öyle ki paranın satın alma gücünün incelenmesi fiyatlar seviyesinin incelenmesiyle aynıdır".[50] Bundan sonra, Fisher "fiyat seviyesi"nin nedenlerini incelemeye devam eder; böylece basit bir "kısaca" ile, Fisher sayısız bir somut mallar listesi için bir bireysel fiyatlar dizisinin gerçek dünyasından, hatalı bir "fiyat seviyesi" uydurmasına, böyle bir kavramın yüz yüze gelmesi gereken ağır zorlukları tartışmaksızın, atlamıştır. "Fiyat seviyesi" kavramı yanılgısı aşağıda ayrıntılı ele alınacaktır.

"Fiyat seviyesi" güya üç toplam (aggregative) faktör tarafından belirlenir: tedavüldeki para miktarı, onun "dolanım hızı" –bir dönem esnasında bir para biriminin mallarla ortalama mübadele edilme miktarı- ve para karşılığında satın alınan toplam mallar hacmi. Bunlar meşhur mübadele denklemiyle ilişkilendirilir: $MV=PT$. Bu mübadele eşitliği Fisher tarafından aşağıdaki gibi oluşturulmuştur: Önce, bireysel bir mübadele işlemini dikkate alalım –Smith, poundu yedi sentten on pound şeker satın alır.[51] Smith, Jones için 70 sentten vazgeçerek ve Jones Smith'e on pound şeker transfer ederek, bu mübadele yapılmıştır. Bu olgudan Fisher nasıl olduysa şu çıkarımı yapar: "10 pound şekere 70 sente *eşit* gözüyle bakılmıştır, ve

---

[48] Fisher, *Purchasing Power of Money*, özellikle s.13 ff.

[49] *Ibid.*, s.13.

[50] *Ibid.*, s.14.

[51] Burada basitlik olsun diye altın ağırlıkları yerine "dolar" ve "sent"i kullanıyoruz, çünkü bizzat Fisher de bu ifadeleri kullanır.

bu gerçek, 70 sent = bir pound yedi sent iken, 10 pound çarpı 7 sent ile ifade edilebilir".[52] Bu basmakalıp denklem varsayımı, görünüşe göre Fisher'in farz ettiği gibi, ayan beyan ortada olan bir şey değil, fakat bir yanılgı ve ilişkisizlik düğümüdür. On pound şekere yetmiş sente *eşit* gözüyle *kim* "bakmıştır"? Kesinlikle şekerin alıcısı olan Smith değil. Muhakkak ki o, şekeri iki miktarı değer itibariyle *eşitsiz* değerlendirdiği için satın almıştır; onun için şekerin değeri yetmiş sentin değerinden daha büyüktü ve bu, mübadeleyi yapmasının sebebidir. Öte yandan, şekerin satıcısı Jones, bu mübadeleyi tam olarak iki malın değerinin *ters yönde eşitsiz* olması nedeniyle, yani yetmiş sente, şekere verdiğinden daha fazla değer atfettiği için yapmıştır. Böylece iki iştirakçi tarafından/açısından asla bir değer eşitliği yoktur. Bir mübadelenin bir çeşit eşitliğe dayandığı varsayımı Aristo'dan beri iktisat teorisinin bir yanılgısı olmuştur, ve sübjektif değer teorisinin birçok bakımdan yorumlayıcısı olan Fisher'in bu antik tuzağa düşmesi şaşırtıcıdır. Mübadele edilen iki mal arasında, veya bu örnekte olduğu gibi, para ile mal arasında kesinlikle bir değer eşitliği yoktur. Başka bir şey itibariyle bir eşitlik var mıdır, ve Fisher'in doktrini böyle bir eşitliği bularak kurtarılabilir mi? Açıkçası, hayır; ağırlık, uzunluk, veya başka herhangi bir büyüklük yönüyle bir eşitlik mevcut değildir. Fakat Fisher'e göre bu denklem "para yönü" ile "mal yönü" arasında değer olarak bir eşitliği temsil eder; böylece, Fisher şunları söyler:

> "[Ö]denen toplam para değer olarak satın alınan malların toplam kıymetine eşittir. Böylece bu denklemin bir para yönü ve bir de mal yönü vardır. Para yönü ödenen toplam paradır... Mal yönü mübadele edilen mal miktarlarının ürünleriyle onların her birinin fiyatları çarpımından oluşur".[53]

Ancak, görmüştük ki bireysel mübadele için bile ve bütünsel "toplam mübadeleler" problemi bir kenara bırakıldığında, bize iktisadi hayatın gerçekleri hakkında bir şeyler anlatan böyle bir "eşitlik" mevcut değildir. Bir "mal değeri-yönüne" eşit olan bir "para değeri-yönü" yoktur. Eşit işareti Fisher'in denkleminde meşru değildir.

O zaman, eşit işaretinin ve denklemin genel kabulü nasıl açıklanır? Tabiî, cevap, denklemin matematiksel olarak açık bir gerçeklik (truism) olmasıdır: 70 sent = 10 pound şeker x bir pound şeker 7 sent. Diğer bir

[52] Fisher, *Purchasing Power of Money*, s.16.
[53] *Ibid.*, s. 17.

ifadeyle, 70 sent = 70 sent. Fakat bu gerçeklik iktisadi hakikate dair hiçbir bilgi taşımamaktadır.[54] Gerçekten de bu tür sonsuz sayıda denklem (ki bunlar üzerine ezoterik/zor anlaşılır makaleler ve kitaplar yayımlanabilir) keşfetmek mümkündür. Böylece:

$$70 \text{ sent} \quad 100 \text{ grain kum} \times \frac{\text{bir sınıftaki öğrenci sayısı}}{100 \text{ grain kum}}$$

$$+ 70 \text{ sent} - \text{bir sınıftaki öğrenci sayısı}$$

Şu halde, para miktarını belirleyen "nedensel faktörlerin" grain kum miktarı, sınıftaki öğrencilerin sayısı ve para miktarı olduğunu söyleyebiliriz. Kısaca, Fisher'in denkleminde sahip olduğumuz şey, birbiriyle özdeş olan *iki* para yönüdür. Aslında, o bir denklem değil bir *özdeşlik*tir. Böyle bir eşitliğin çok aydınlatıcı olmadığını söylemek çok açık bir hususdur. Bu denklemin bize iktisadi hayat hakkında anlattığı şeyin tamamı *bir işlemde elde edilen toplam paranın bir işlemde vazgeçilen toplam paraya eşit olduğudur*- kesinlikle ilginç olmayan bir gerçeklik.

Bu denklemin unsurlarını fiyatın determinantları temeli üzerine yeniden değerlendirelim, çünkü bu bizim ilgi odağımızdır. Bireysel bir işlem için Fisher'in mübadele denklemi aşağıdaki gibi yeniden düzenlenebilir:

$$\frac{7 \text{ sent}}{1 \text{ pound şeker}} \qquad \frac{70 \text{ sent}}{10 \text{ pound şeker}}$$

Fisher bu denklemin, fiyatın, harcanan toplam paranın satılan toplam mallar arzıyla bölünmesi sonucu *belirlendiği* gibi önemli bir bilgi sağladığını düşünür. Tabiî, gerçekten, bir denklem olarak bu eşitlik bize fiyatın determinantları hakkında hiçbir şey anlatmaz; böylece eşit derecede malumu ilam eden bir denklem kurabiliriz:

$$\frac{7 \text{ sent}}{1 \text{ pound şeker}} \qquad \frac{70 \text{ sent}}{100 \text{ kile buğday}} \qquad \frac{100 \text{ kile buğday}}{10 \text{ pound şeker}}$$

Bu denklem matematiksel olarak diğeri kadar doğrudur ve Fisher'in matematiksel temelleri üzerine, biz ikna edici bir şekilde Fisher'in "önemli buğday fiyatını denklemin dışında" bıraktığını öne sürebiliriz. Biz kolaylıkla fiyatı "belirleyen" sonsuz sayıda bir kompleks faktörle birlikte sayısız denklem ilavesinde bulunabiliriz.

---

[54] Greidanus haklı olarak bu tarz eşitliği "bütün saçmalığı dahilinde, iktisatçının değil, muhasebeci iktisadının" modern biçimi içinde, "denklemciler tarafından oluşturulan eşitliklerin prototipi olarak nitelendirir..." Greidanus, *Value of Money*, s. 196.

Fiyatın determinantları hakkında sahip olabildiğimiz *yegâne* bilgi praxeology'nin aksiyomlarından mantık yardımıyla çıkarılan bilgidir. Matematik en iyi ihtimalle sadece bizim önceki bilgimizi nispeten anlaşıl*maz* biçime dönüştürebilir; veya genellikle, şu anki örnekte olduğu gibi, okuyucuyu yanıltır. Şeker işleminde fiyat, malumu ilam eden belli sayıda denklemi eşitlemek için yapılabilir; fakat o, iştirakçilerin arzı ve talebi tarafından belirlenir ve bunlar da sonuçta mübadeleye katılanların değer ölçeklerinde iki malın faydaları tarafından yönetilir. *Bu*, steril matematiksel bir yaklaşım değil, iktisat teorisinde verimli bir yaklaşımdır. Eğer biz mübadele denklemine fiyatın determinantlarını açıklayan olarak bakarsak, Fisher'in, determinantların "70 sent" ile "10 pound şeker" olduğunu kastetmesi gerektiğini anlarız. Fakat eşyanın, fiyatları belirleyemeyeceği açık olmalıdır. *Eşya* ister para parçaları ister şeker parçaları isterse başka bir şeyin parçaları olsun, asla davranışta bulunamazlar; onlar fiyatları ya da arz ve talep şedüllerini belirleyemezler. Bütün bunlar sadece *insan davranışı* tarafından yapılabilir: sadece bireysel aktörler satın alım yapıp yapamayacağına karar verebilir; sadece onların değer ölçekleri fiyatları belirler. Fisher'in mübadele denklemindeki yanılgılarının kökünde yatan şey bu derin hatadır: insan davranışı sahnede yoktur ve *eşyanın* iktisadi hayatın kontrolünde olduğu varsayılır. Böylece ya mübadele denklemi abes bir malumun ilamıdır –ki bu durumda, o bu tür diğer malumu ilam eden bir milyon eşitlikten daha üstün değildir ve onun metotlar iktisadına ve basitliğe dayalı olan bilimde yeri yoktur- yahut da onun, fiyatların belirlenmesi ve iktisat hakkında bazı önemli doğruları açığa çıkardığı varsayılır. Bu takdirde, insan davranışına dayalı doğru mantıksal nedenler analizi yerine eşyanın davranışına dayalı hatalı varsayımlar ikame etmek gibi büyük bir hata yapılmış olur. Bizzat Fisher onun önemli nedensel doğrular içerdiğine inansa da Fisher denklemi en iyi ihtimalle gereksiz ve boştur; en kötü ihtimalle ise yanlış ve hatalıdır.

Böylece Fisher'in mübadele denklemi bireysel bir işlem için bile zararlıdır. Fisher onu "bir bütün olarak ekonomiye" yaydığı zaman o daha büyük olacaktır! Fisher için, bu da basit bir adımdı. "Mübadele denklemi sadece belli bir zaman döneminde bütün bireysel mübadelelerle ilgili olan denklemlerin toplamıdır".[55] Şimdi, lafın gelişi, Fisher'in bireysel denklemleriyle ilgili yanlış bir şey olmadığını varsayalım ve bir bütün olarak ekonominin toplam denklemine ulaşmak için onun yaptığı "toplamayı" ele alalım. Yine özgül herhangi bir tarihsel durumun büyüklüklerini keşfetmeyle ilgili istatistiki zorluklar-

[55] Fisher, *Purchasing Power of Money*, s.16.

dan kendimizi soyutlayalım. Fisher'in bir toplam mübadele denklemi inşa etmeye uğraştığı tarzı kullanarak birkaç bireysel işleme bakalım:

A 10 pound şeker karşılığında 70 senti mübadele eder.

B 1 şapka karşılığında 10 doları mübadele eder.

C 1 pound tereyağı karşılığında 60 senti mübadele eder.

D 1 pound televizyon seti karşılığında 500 doları mübadele eder.

Bu dört kişilik topluluğun mübadele denklemi nedir? Açıkça söylemek gerekirse harcanan paranın yekununu toplamada bir problem yoktur: 511,30 dolar. Fakat denklemin öbür yanı için ne demek gerekir? Tabiî, eğer biz anlamsız bir şekilde malumu ilam eden olmayı istersek, hiç zahmete katlanmadan, eşitliğin diğer tarafına kolayca 511,30 doları yazabiliriz. Fakat biz eğer sadece bunu yaparsak, bu bütün prosedürün bir anlamı olmaz. Dahası Fisher, fiyatların, veya "fiyat seviyesinin" belirlenmesine ulaşmak isterken, bu saçma aşamaya rıza gösteremez. Fakat o malumu ilam eden bir düzeyde devam eder:

$$511.30\$ \quad \frac{7 \text{ sent}}{1 \text{ pound şeker}} \times 10 \text{ pound şeker}$$

$$\frac{10 \text{ dolar}}{1 \text{ şapka}} \times 1 \text{ şapka} \quad \frac{60 \text{ sent}}{1 \text{ pound tereyağı}}$$

$$\times 1 \text{ pound tereya-} \quad \frac{500 \text{ dolar}}{1 \text{ TV seti}} \times 1 \text{ TV seti}$$

Fisher'in yaptığı şey budur ve bu, "harcanan toplam paranın harcanan toplam paraya eşit olduğu" şeklindeki aynı değersiz gerçekliktir. Bu değersizlik, her p bir fiyatı ve her Q bir malın miktarını gösterirken, pxQ, $p'xQ'$ vs.'ye, dolayısıyla: E = Harcanan toplam para = $pQ+ p'Q'+ p''Q''$ +...vs.'ye başvurarak telafi edilemez. Eşitliği bu sembolik biçimde yazmak onun önemine ya da faydalılığına hiçbir şey katmaz.

Fiyat seviyesinin nedenlerini bulmaya teşebbüs eden Fisher, daha ileriye gitmek zorundadır. Halihazırda görmüştük ki bireysel işlem için bile, $P = (E/Q)$ (fiyat eşittir harcanan toplam para bölü satılan malların miktarı) sadece değersiz bir malumun ilamıdır ve bir kimse bunu, fiyatın *determinantlarını* analiz etmek için kullanmaya kalktığı zaman da hata yapmış olur. (Bu, Fisherci sembolik biçimiyle şeker fiyatının denklemidir). Fisher'in

tüm topluluk için böyle bir denkleme ulaşmaya ve bunu mistik bir "fiyat seviyesi"nin ***determinantlarını*** keşfetmek için kullanmaya yönelik teşebbüsü ne kadar berbat bir şeydir! Basitleştirme uğruna, sadece şeker ve şapka için A ve B gibi iki işlemi ele alalım. Harcanan toplam para, E, açıkçası 10,70 dolara eşittir ki, bu tabiî, elde edilen toplam para olan $pQ + p'Q'$ ne eşittir. Fakat Fisher fiyat seviyesini açıklamak için bir denklem aramaktadır; dolayısıyla o, bir "ortalama fiyat düzeyi", (P), ve bir satılan toplam mal miktarı (T) kavramını getirir, böylece E nin PT ye eşit olduğu varsayılır. Fakat malumu ilam eden bu anlamsız $E = pQ + p'Q'$ denklemden... $E = PT$ eşitliğine geçmek, Fisher'in inandığı kadar şen şakrak yapılamaz. Gerçekten de eğer iktisadi hayatın izahatıyla ilgileniyorsak, o hiç yapılamaz.

Mesela, iki işlem için (ya da dört işlem için) T ***ne***dir? T ye ulaşmak için, 10 pound şeker 1 şapkayla ya da 1 pound tereyağıyla nasıl toplanabilir? Açıkça söylemek gerekirse böyle bir toplama yapılamaz, ve dolayısıyla Fisher'in bütünsel T si (mübadele edilen bütün malların toplam fiziki miktarı) anlamsız bir kavramdır, ve o, bilimsel analizde kullanılamaz. Eğer T anlamsız bir kavramsa, o zaman p de öyle olmalıdır, çünkü eğer E sabit kalırsa muhtemelen ikisi ters yönde değişir. Ve hakikaten, p için ne demelidir? Burada, bir pound 7 sent, bir şapka 10 dolar vs. gibi bir mütemmim fiyatlar dizisine sahibiz. Fiyat *seviyesi* nedir? Açıkçası, burada fiyat seviyesi diye bir şey yoktur; onlar sadece muayyen malların bireysel fiyatlarıdır. Fakat burada, hata, muhtemelen sürüp gidecektir. Fiyatlar, bize işleyen bir fiyat seviyesi tanımı verecek şekilde, bir biçimde "ortalama olarak" ifade edilemez mi? Bu Fisher'in çözümüdür. P ye ulaşmak için çeşitli malların fiyatları bir şekilde ortalama olarak ifade edilmektedir, o zaman $P = (E/T)$ dir ve geriye kalan tüm şey T ye ulaşmadaki zorlu "istatistiki" görevdir. Ancak, bir fiyatlar ortalaması kavramı yaygın bir yanılgıdır. ***Fiyatların*** farklı mallar için ***asla ortalama olarak ifade edilemeyeceğini*** göstermek kolaydır; örneğimiz için basit bir ortalama kullanacağız, fakat aynı sonuç, Fisher ya da başka birisi tarafından önerilen bir tarz bir "ağırlıklı ortalama"ya uygulanır.

Bir ortalama nedir? Verilen cevap, birkaç şeyin birlikte ortalamasını almak için, önce onların toplanması gerektiğini gösterecektir. Bu şekilde toplama yapabilmek için, eşyaların ***ortak bir birim***e sahip olması gerekir ve toplanan, bu birim olmalıdır. Sadece homojen birimlerin toplanması mümkündür. Böylece, eğer bir nesne 10 yarda [1 yarda = 0,914 m./ç.n.] uzunluğunda ise, ikinci bir nesne 15 yarda uzunluğunda, üçüncü bir nesne 20 yarda uzunluğunda ise, yarda miktarlarını toplayıp üçe bölerek ortalama

bir uzunluk ortaya çıkar, burada 15 yardalık bir ortalama uzunluk söz konusudur. Şimdi, parasal fiyatlar birimlerin oranları cinsindendir: şekerin poundu sent, şapkanın tanesi sent, tereyağının poundu sent, vs. İlk iki fiyatı aldığımızı varsayalım.

$$\frac{\text{7 sent}}{\text{1 pound şeker}} \text{ ve } \frac{\text{1000 sent}}{\text{1 şapka}}$$

Bu fiyatlar herhangi bir şekilde ortalama olarak ifade edilebilir mi? 1000 ile 7'yi birbirine ekleyip, 1007 sent elde edebilir miyiz, ve bir fiyat seviyesi elde etmek için bir şeyle bölebilir miyiz? Kesinlikle hayır. Basit cebir bu oranları sent cinsinden toplamanın tek yolunun (muhakkak ki elde edilebilir başka bir ortak birim yoktur) aşağıdaki gibi olduğunu göstermektedir:

$$\frac{\text{(7 şapka ve 1000 pound şeker) sent}}{\text{(şapka) (pound şeker)}}$$

Açıkça söylemek gerekirse, ne payın ne de paydanın bir anlamı vardır; birimler ortak ölçüyle ölçülebilir değildir.

Satılan her bir malın miktarlarıyla ağırlıklandırılmış fiyatlarla birlikte, Fisher'in daha karmaşık bir ağırlıklı ortalama kavramı paydadaki *değil*, fakat paydaki birimler problemini çözer:

$$p \quad \frac{pQ \quad p'Q' \quad P''Q''}{Q \quad Q' \quad Q''}$$

pQ' lerin hepsi paradır, fakat Q' ler hâlâ farklı birimlerdir. Böylece herhangi bir ortalama fiyat seviyesi kavramı tereyağı, şapka, şeker vb. gibi tamamen farklı malların birimlerine ait miktarları toplamayı ya da çarpmayı gerektirir, ve dolayısıyla bu, manasız ve gayri meşrudur. Hatta şeker poundları ile tereyağı poundları bile toplanamaz, çünkü onlar iki farklı maldır ve onların değerlendirilmesi tamamen farklıdır. Ve eğer bir kimse ortak miktar birimi olarak poundage kullanma hevesine kapılırsa, bir konserin ya da bir tıbbi ya da hukuki hizmetin pound ağırlığı nedir?[56]

Toplam mübadele denkleminde, PT nin tamamen yanıltıcı bir kavram olduğu aşikârdır. Çok aydınlatıcı olmamasına rağmen, bireysel bir işlem için $e = pQ$ eşitliği en azından boş bir malumun ilamı iken, tüm toplum

[56] Ölçeği aynı bir birim *açıkça* mevcut olduğu zaman bile, ortalamayı bulmanın rahatsız edici etkilerine dair muhteşem bir eleştiri için, *bkz.*, Louis M. Spadaro, "Averages and Aggregates in Economics", *On Freedom and Free Enterprise*, içinde, s. 140–60.

için $E = PT$ eşitliği *yanlış* bir şeydir. Ne P ne de T anlamlı olarak tanımlanabilir ve bu, bu eşitliğin herhangi bir geçerliliğe sahip olması için gerekli olacaktır. Biz sadece $E = pQ + p'Q'$, vs. ile baş başa kalıyoruz ki, o da bize sadece faydasız bir gerçekliği ($E = E$ yi) verir.[57]

P kavramı tamamen yanıltıcı olduğu için, Fisher'in, fiyatların determinantlarını açıklamak amacıyla denklem kullanması da yanıltıcıdır. O, eğer E iki katına çıkarsa ve T aynı kalırsa, P nin –fiyat seviyesi- iki katına çıkması gerektiğini beyan eder. Bütünsel düzeyde, bu bir gerçeklik bile değildir; o yanlıştır, çünkü ne P ne de T anlamlı biçimde tanımlanabilir. Söyleyebildiğimiz tüm şey E iki katına çıktığı zaman, E nin iki katına çıktığıdır. Bireysel işlem için, denklem hiç olmazsa anlamlıdır; eğer bir insan artık 10 pound şekere 1,40 dolar harcarsa, fiyatın bir pound için 7 sentten 14 sente çıktığı açıktır. Yine bu bize geçerli gerçek nedensel güçler hakkında hiçbir şey anlatmayan, sadece matematiksel bir gerçekliktir. Fakat Fisher bu bireysel eşitliği bireysel fiyatların determinantlarını açıklamak için kullanmaya asla teşebbüs etmiş değildir; o arza ve talebe dayalı mantıksal analizin burada çok üstün olduğunu idrak etmiştir. O, sadece, fiyat düzeyinin determinantlarını açıkladığı ve özel olarak böyle bir açıklama için benimsendiği hissine kapıldığı *bütünsel* denklemi kullanmıştır. Fakat bütünsel denklem yanıltıcıdır ve fiyat seviyesi pür efsane, tanımlanamaz bir kavram olarak durmaktadır.

Denklemin diğer tarafı olan $E = MV$ yi (dönem içinde dolanımdaki ortalama para miktarının ortalama dolanım hızı ile çarpılması) ele alalım. V saçma bir kavramdır. Fisher bile diğer büyüklükler söz konusu olduğunda, toplamın bireysel mübadelelerden inşa edilmesi gerektiğini idrak etmiştir. O bireysel Q' lerden T yi, bireysel p' lerden P yi vs. inşa etmede başarılı olamamıştır, ancak en azından bunu yapmaya *teşebbüs etmiştir*. Fakat V örneğinde, *bir bireysel işlemin* dolanım hızı nedir? Dolanım hızı bağımsız olarak tanımlanmış bir değişken değildir. Aslında Fisher, V yi sadece her seferde ve her dönemde E/M ye eşit olarak türetebilir. Eğer ben belli bir saatte bir şapka için 10 dolar harcasam ve bu saat boyunca 200 dolar bir ortalama nakit dengem (ya da M) varsa, o zaman, tanımı gereği, benim V 1/20'ye eşittir. Benim nakit dengemde 200 dolar ortalama bir para miktarı vardı, her bir dolar zamanın yirmide biri bir ortalamayla dönmüştür, ve

---

[57] *Bkz.*, Clark Warburton, "Elementary Algebra and the Equation of Exchange," *American Economic Review,* June, 1953, s. 358–61. *Keza bkz.*, Mises, *Human Action*, s. 396; B. M. Anderson, Jr., *The Value of Money* (New York: Macmillan & Co., 1926), s. 154–64; ve Greidanus, *Value of Money*, s. 59–62.

neticede ben bu dönemde 10 dolar harcanmış oldum. Fakat ***denklemdeki diğer terimlerden bağımsız olarak tanımlanması mümkün olmadıkça***, herhangi bir miktarı bir denklemde bir yerle şereflendirmek saçmadır. Fisher, saçmalığı M ve V yi E nin bağımsız determinantları olarak tayin etmek suretiyle kuvvetlendirir. Bu bize, eğer M iki katına çıkarsa ve V ile T sabit kalırsa, P nin –fiyat düzeyi- de iki katına çıkacağı şeklinde, Fisher'in istenilen sonucuna ulaşma imkânı verir. Fakat V E/M ye eşit olarak tanımlandığı için, bizim gerçekte sahip olduğumuz şey, $M \times (E/M) = PT$ ya da basit olarak, $E = PT$ orijinal denklemimizdir. Böylece Fisher'in, fiyat seviyesinin para miktarıyla yaklaşık olarak orantılı olduğu zemininde bir miktar eşitliğine ulaşma girişiminin beyhudeliği başka bir yolla da ispatlanmaktadır.

Bir grup Cambridge iktisatçısı –Pigou, Robertson vs.- V yi elimine ederek ve onun yerine toplam para arzının toplam para talebine eşit olduğu fikrini getirerek, Fisher'in denklemini rehabilite etmeye çalışmıştır. Ancak, onların denklemi belirli bir ilerlemeyi temsil etmez, çünkü onlar P ve T gibi yanıltıcı ***bütünsel*** kavramları korurlar ve onların k sı sadece V nin diğer yüzüdür, ve ikincinin eksikliklerine tâbidir.

Aslında V bağımsız olarak tanımlanmış bir değişken olmadığı için, M nin de V gibi, denklemden çıkarılması gerekir ve Fisherci (ve Cambridge) denklem "paranın miktar teorisini" ispat etmek için kullanılmaz. Ve M ve V ortadan kalkması gerektiği için, eşit geçersizlikle, "fiyat düzeyinin determinantları" olarak onaylayacağımız sonsuz sayıda başka "mübadele denklemleri" vardır. Böylece ekonomide toplam şeker stoku S ile ifade edilebilir ve E nin toplam şeker stokuna olan oranına "ortalama şeker dolanımı", veya U denilebilir. Bu yeni "mübadele denklemi" $SU = PT$ olacaktır ve şeker stoku birdenbire fiyat seviyesinin ana bir determinantı haline gelecektir. Ya da biz yeni bir eşitlikte yeni bir "determinantlar" setine ulaşmak için, $A =$ ülkedeki satıcıların sayısını, ve $X =$ satıcı başına toplam harcamaları, veya "satıcı dolanımını" onun yerine koyabiliriz, vs., vs.

Bu örnek iktisat teorisinde denklemler yanılgısını açıklamış olmalıdır. Fisherci denklem yıllardır popüler olmuştur, çünkü faydalı ekonomik bilgi içerdiği düşünülmüştür. O, paranın makul (***başka*** temeller üzerine) miktar teorisini izah eder gibi ***gözükür***. Gerçekte ise o, sadece yanıltıcı olmuştur.

Fisher için yapılabilecek başka kritik eleştiriler de vardır: Onun en iyi ihtimalle bile sadece bir değişkendeki değişmeyi ölçebilecek, fakat asla onun fiili konumunu tanımlayamayacak indeks rakamları kullanması; P

açısından tanımlanmış bir T ve T açısından tanımlanmış bir P indeksi kullanması; paranın bir mal olduğunu reddetmesi; sabitlerin (constant) ve dolayısıyla kantitatif tahminlerin olamayacağı bir alanda matematiksel denklemler kullanması. Bilhassa, mübadele denklemi diğer bütün bakımlardan geçerli olsaydı bile, en iyi ihtimalle sadece bir ortalama dönemin koşullarını istatistiki olarak tanımlayabilirdi. Onun, bir statik durumdan diğerine geçiş yolunu tarif etmesi imkânsızdır. Hatta Fisher bunu, M deki bir değişmenin daima V yi etkileyeceğini söyleyerek kabul etmiştir, dolayısıyla M nin P üzerindeki etkisi izole edilemez. O, bu "geçiş" döneminden sonra V nin tekrar bir sabit haline geleceğini ve P üzerindeki etkinin oransal olacağını iddia etmiştir. Fakat bu iddiayı destekleyecek bir muhakeme yoktur. Ne olursa olsun, mübadele denkleminin iktisat literatüründen çıkarılmasını haklı gösterecek kadar delil gösterilmiştir.

14. PPM'yi Ölçme ve Stabilize Etme Yanılgısı

A. Ölçüm

Eski zamanlarda, iktisat biliminin gelişmesinden önce insanlar saf bir biçimde paranın değerinin daima değişmeden kaldığını düşünmüşlerdir. "Değerin" eşyada ve onların doğasında bulunan objektif bir miktar olduğu varsayılırdı ve para, malların değerlerinin ve onlardaki değişmelerin ölçüsü, sabit bir standart idi. Para biriminin değerinin, onun diğer mallar bakımından satın alma gücünün sabit olduğu varsayılırdı.[58] Doğal bilimlerde yaygın hale gelmiş olan sabit ölçüm standardı benzerliği (ağırlık, uzunluk, vs.) düşüncesizce insan davranışına uygulanırdı.

Daha sonra iktisatçılar paranın değer itibariyle istikrarlı kalmadığını, PPM'nin sabit durmadığını keşfettiler ve açık hale getirdiler. PPM para arzındaki ya da talebindeki değişmelere karşılık olarak değişebilir ve elbette değişir. Sonuçta, bunlar mal stoku ile toplam para talebine ayrılırlar. Tek tek parasal fiyatlar, yukarıda sekizinci başlıkta görmüş olduğumuz gibi, her bir malın stokunun ve talebinin yanı sıra paranın stoku ve talebi tarafından belirlenir. Şu halde, para ilişkisi ile her bireysel malın talebi ve stoku belirli her fiyat işleminde iç içe girer. Böylece Smith iki ons altın karşılığında bir şapka satın alıp almamaya karar verdiği zaman, şapkanın faydasını iki onsun faydası ile tartar. O halde, her fiyata dahil olan şeyler mal stoku, para stoku, para ve mal talebidir (her ikisi de nihayetinde bireylerin faydalarına

[58] Geleneksel muhasebe uygulaması sabit bir parasal birim değerine dayalıdır.

dayalıdır). Para ilişkisi belirli fiyat taleplerini ve arzlarını ***ihtiva etmektedir*** ve pratikte, onlardan ayrılması imkânsızdır. Şu halde, eğer paranın arzında ya da talebinde bir değişme varsa, bu değişme nötr olmayacak, fakat değişken oranlarda, malların farklı spesifik taleplerini ve farklı fiyatları etkileyecektir. PPM'deki değişmelerle malların spesifik fiyatlarındaki değişmeleri ayrı olarak ölçmenin bir yolu yoktur.

Paranın bir mübadele aracı olarak kullanılmasının bize para karşılığında mübadele edilen farklı mallar arasındaki nispi mübadele oranlarını hesaplama imkânı vermesi, bazı iktisatçıları PPM'deki değişmeleri ayrı ölçmenin mümkün olduğuna inanma yanılgısına düşürmüştür. Böylece biz 1 şapka 100 pound şeker "değerinde"dir, veya onun karşılığında mübadele edilebilir, veya 1 TV seti 50 şapka ile mübadele edilebilir diyebiliriz. Şu halde, bu mübadele oranlarının tamamen hipotetik olduklarını ve pratikte sadece parasal mübadelelerle fark edilebildiklerini unutmak ve onlara kendi çaplarında bir takas-dünyası oluşturdukları gibi bakmak cazip bir şeydir. Bu mistik alemde, çeşitli mallar arasındaki mübadele oranları bir şekilde parasal işlemlerden ayrı olarak belirlenir ve o zaman paranın değerini bu nispi değerlerden izole etmenin ve birinciyi sabit bir standart olarak belirlemenin bir metodunun bulunabileceğini söylemek daha makul hale gelir. Gerçekten de bu takas dünyası tam bir hayal ürünüdür; bu nispi oranlar sadece ve sadece para tarafından etkilenebilen, geçmiş işlemlerin tarihi tezahürleridir.

Şimdi varsayalım ki 1. günde PPM'deki fiyatlar dizisi aşağıdaki gibidir:

Bir pound şeker 10 sent

Bir şapka 10 dolar

Bir TV seti 500 dolar

Hukukçu Bay Jones'un bir saatlik hukuk hizmeti 5 dolar

Şimdi 2. günde aynı malların fiyatlar dizisinin şu şekilde olduğunu varsayalım:

Bir pound şeker 15 sent

Bir şapka 20 dolar

Bir TV seti 300 dolar

Bay Jones'un bir saatlik hukuk hizmeti 8 dolar

Şimdi iktisat bu iki dönem boyunca PPM'ye ne olduğu konusunda ne söyleyebilir? Meşru olarak söyleyebileceğimiz tüm şey şimdi 1 doların 1 şapkanın 1/10'u yerine 1/20'sini, bir TV setinin ise 1/500'ü yerine 1/300'ünü vs. satın alabileceğidir. Böylece (eğer rakamları biliyorsak) biz piyasa serisinde bireysel her bir fiyata ne olduğunu tasvir edebiliriz. Fakat şapkadaki fiyat artışının ne kadarı şapka talebindeki bir artıştan ve ne kadarı para talebindeki bir azalıştan kaynaklanmıştır? Böyle bir soruya cevap vermenin imkânı yoktur. *Biz PPM'nin yükseldiğini mi yoksa düştüğünü mü bile kesin olarak bilemeyiz.* Bildiğimiz tüm şey paranın satın alma gücünün şeker, şapka ve hukuki hizmetler açısından düştüğü, TV seti açısından ise yükseldiğidir. Serideki bütün fiyatlar yükselmiş olsaydı bile biz PPM'nin *ne kadar* düşmüş olduğunu bilmeyecektik, ve yine değişmenin ne kadarının para talebindeki bir artıştan ve ne kadarının da stoktaki değişmelerden kaynaklandığını bilmeyecektik. Eğer bu zaman aralığı esnasında para arzı değişseydi, biz değişmenin ne kadarının artan arzdan ve ne kadarının da diğer determinantlardan kaynaklandığını bilmeyecektik.

Değişmeler bu determinantların her birinde her vakit meydana gelmektedir. İnsan davranışının gerçek dünyasında, sabit bir kıstas (benchmark) olarak kullanılabilecek bir determinant yoktur; bütün vaziyet kaynakların ve ürünlerin stoklarındaki değişmelere ve yine piyasada bütün bireylerin değerlendirmelerindeki değişmelere tepki/karşılık olarak değişmektedir. Aslında çeşitli matematiksel iktisatçı gruplarının iddialarına bakıldığı zaman en başta akılda tutulması gereken bir ders şudur: *insan davranışında kantitatif sabitler yoktur.*[59] Bunun zorunlu bir sonucu olarak, bütün praxeologic-ekonomik kanunlar kantitatif değil, kalitatiftir.

PPM'deki değişmeleri ölçmede başvurulan indeks-sayıları yöntemi, kullandığı mübadele oranlarının kendi içinde sabit olduğu bir çeşit mallar bütünü (totality) icat etmeye teşebbüs eder, öyle ki bir tür genel ortalama bizzat PPM'deki değişmelerin ayrı bir ölçümüne imkân verecektir. Ancak, böyle bir ayrımın ya da ölçümün mümkün olmadığını görmüştük.

Bir makuliyete sahip tek indeks sayıları kullanma teşebbüsü bir baz dönem için sabit-miktarlı ağırlıklar yapısıdır. Her bir fiyat baz dönemde satı-

[59] Profesör Mises matematiksel iktisatçıların, insan davranışında "çok sayıda değişkenin" var olmasının kendi vazifelerini zorlaştırdığı yönündeki değerlendirmelerinin, problemi büyük ölçüde hafife aldığını söylemiştir; çünkü burada esas mesele *bütün* determinantların birer değişken olması ve doğal bilimlerin aksine *sabitlerin bulunmamasıdır.*

lan mal miktarıyla ağırlıklandırılmakta ve bu ağırlıklı miktarlar o dönemde satın alınan mallar için tipik bir "piyasa sepeti" nispetini temsil etmektedir. Ancak, böyle bir piyasa sepeti kavramındaki zorluklar başa çıkılamaz türdendir. Yukarıda zikredilen mütalaalardan başka, öncelikle *ortalama müşteri ya da ev hanımı* diye bir şey yoktur. Sadece bireysel müşteriler vardır ve her müşteri farklı oranda ve türde mallar satın alır. Eğer bir kişi bir TV seti satın alırsa ve başka birisi sinemaya giderse, her bir faaliyet değer ölçeklerindeki farklılığının sonucudur ve bunlardan her biri çeşitli mallar üzerinde farklı etkilere sahiptir. Kısmen sinemaya giden ve bir TV setinin bir bölümünü satın alan "ortalama şahıs" diye bir şey yoktur. Dolayısıyla, bir mallar toplamının muayyen bir oranını satın alan "ortalama ev hanımı" da yoktur. Mallar, para karşılığında toplam miktarlar halinde değil, fakat sadece bireysel işlemlerde bireyler tarafından satın alınırlar ve dolayısıyla onları kombine etmenin bir yolu olamaz.

İkinci olarak, piyasa-sepeti kavramına anlam atfedilse bile, bizzat sepet oranlarının yanı sıra sepetteki malların faydaları da daima değişmektedir ve bu, fiyat değişmelerinin ölçülmesinde kullanılacak anlamlı bir sabit ihtimalini tamamen ortadan kaldırır. Namevcut tipik ev kadınının da gerçek değişim dünyasında bir imkânsızlık olarak, sabit değerlendirmelere sahip olması gerekecektir.

Türlü türlü indeks sayıları bu zorlukların üstesinden gelmeye dönük boş bir teşebbüs içinde durmadan çoğalmıştır: kapsam içindeki her yıl için değişen miktar ağırlıkları seçilmiş; aritmetik, geometrik ve harmonik ortalamalar değişken ve sabit ağırlıklarla alınmış; "ideal" formüller araştırılmıştır –hepsi de bu çabaların beyhudeliğini idrak etmeden yapılmıştır. Böyle hiçbir indeks sayısı, fiyatları ve miktarları ayırmaya ve ölçmeye yönelik hiçbir teşebbüs geçerli olamaz.[60]

B. Stabilizasyon

Paranın satın alma gücünün değişebildiği bilgisi, bazı iktisatçıları, kendi satın alma gücü itibariyle sabit ve istikrarlı kalacak bir parasal birimi bir şekilde yaratarak serbest piyasada iyileştirme yapmaya yöneltmiştir. Tabiî, bütün bu stabilizasyon planları şu ya da bu şekilde altın ya da başka mal standardına

[60] Mises'in indeks sayılarına dair muhteşem eleştirisi için, *Theory of Money and Credit*, s. 187–94'e bakınız. *Keza bkz.*, R. S. Padan, "Review of C. M. Walsh's *Measurement of General Exchange Value*," *Journal of Political Economy,* September, 1901, s. 609.

bir saldırıyı kapsar, çünkü altının değeri altının arzındaki ve talebindeki sürekli değişmelerin sonucu olarak dalgalanır. Denkleştiriciler, hükümetten endeks düştüğü zaman ekonomiye para pompalayarak ve yükseldiği zaman da para çekerek, keyfi bir fiyatlar indeksini sabit tutmasını isterler. "İstikrarlı para"nın seçkin taraftarı Irving Fisher, aşağıdaki otobiyografik paragrafta stabilizasyona yönelik ısrarın nedenini ortaya koymuştur: "İstikrarlı bir değer standardına olan mecburi ihtiyacı artarak fark ettim. Sabit ölçüm birimlerinin esas başlangıç noktasına katkı yaptığı matematiksel fizikten, iktisada girdim".[61] Görünüşe bakılırsa, Fisher maksatlı insan davranış bilimleri ile fizik bilimlerinin doğasında temel farkların olabildiğini idrak edememiştir.

Gerçekten de istikrarlı bir para değerinde ne gibi avantajlar olduğunun düşünüldüğünü anlamak zordur. Mesela, en sık söylenen avantajlardan biri borç alanların artık paranın değerindeki öngörülmeyen yükselişlerden zarar görmeyeceği, buna karşılık alacaklıların da artık paranın değerindeki öngörülmeyen azalışlardan etkilenmeyeceğidir. Fakat eğer borçlular ve alacaklılar müstakbel değişmelere karşı böyle bir koruma isterlerse, onların serbest piyasada kolay bir çıkış yolu vardır. Onlar sözleşme yaparken, geri ödemenin, paranın değerindeki değişmelere dair üzerinde-uzlaşılmış bir endeks sayısı ile düzeltilen bir parasal meblağ olarak yapılmasında anlaşabilirler. İş akitleri için böyle gönüllü bir *tablolu standart* çoktandır istikrarcılar tarafından önerilmiştir, ki onlar kendilerine oldukça faydalı gibi gözüken bir istikametin iş hayatında hemen hemen hiç benimsenmemiş olmasını görmekten hayli şaşkına dönmüşlerdir. Bu iktisatçılar tarafından işadamlarına önerilmiş olan indeks sayılarının ve öteki şemaların çokluğuna rağmen, alacaklılar ve borçlular onlardan bir şekilde istifade etmeyi başaramamışlardır. Fakat stabilizasyon programları, çoğunluğa yarar getireceği düşünülen gruplar arasında mesafe alamazken, istikrarcılar kendi planlarını Devletin baskısıyla bütün topluma dayatma hedeflerinde cesur durmuşlardır.

Tablolu bir standardın iş alemince benimsenmemesinin iki temel nedeni var gibi gözükmektedir: (*a*) Görmüş olduğumuz gibi, paranın değerindeki değişmeleri ölçmenin bilimsel, objektif araçları yoktur. Bilimsel olarak, bir indeks sayısı en az diğeri kadar keyfi ve kötüdür. Dolayısıyla, bireysel borçlular ve alacaklılar, satın alma gücündeki değişmenin bir ölçüsü olarak riayet edebilecekleri herhangi bir indeks sayısı üzerinde uzlaşamamışlardır. Her biri, kendi menfaatlerine göre kendi indeks sayısına farklı ağırlıklarda farklı malların dahil

[61] Irving Fisher, *Stabilised Money* (London: George Allen & Unwin, 1935), s. 375.

edilmesi için ısrarcı olacaktır. Böylece buğday çiftçisi olan bir borçlu, kendi paranın satın alma gücü indeksinde buğday fiyatını daha yüksek ağırlıklandırmak isteyecektir; sık sık gece kulüplerine giden bir alacaklı gece-kulübü gösterisi fiyatını korumak isteyecektir, vs. (*b*) İkinci bir neden görünüşe bakılırsa işadamlarının bir çeşit keyfi koruma (hedge) aygıtı üzerine uzlaşmaktan ziyade spekülatif bir dünyada kendi şanslarını denemeyi tercih etmeleridir. Hisse senedi spekülatörleri ve mal spekülatörleri sürekli olarak müstakbel fiyatları tahmin etmeye çalışmaktadır, ve gerçekten de bütün müteşebbisler piyasanın belirsiz koşullarını öngörmekle iştigal ederler. Görünüşe göre, işadamları diğer herhangi bir değişmenin yanı sıra satın alma gücündeki müstakbel değişmeleri de tahmin eden girişimciler olmayı isterler.

İşletmelerin gönüllü olarak herhangi bir tablolu standardı benimseyememeleri mecburi stabilizasyon şemalarındaki tam erdemsizliği gösterir gibidir. Ancak, bu iddiayı bir kenara bırakarak, denkleştiricilerin bir şekilde paranın satın alma gücünde belirlilik yaratabildiği, ancak aynı esnada ***belirli malların*** fiyatlarını serbestliğe ve belirsizliğe terk ettiği iddiasını inceleyelim. Bu bazen şu cümleyle ifade edilir: "Bireysel fiyatlar değişmeye karşı serbest bırakılmalı; fiyat seviyesi sabit ve değişmez olmalıdır". Bu iddia muayyen işlemlerde muayyen fiyatlardan ayrı bir yerde, para için bir çeşit genel satın alma gücünün ya da bir çeşit fiyat seviyesinin mevcut olduğu efsanesine dayanır. Görmüş olduğumuz gibi bu, tamamen yanıltıcıdır. "Fiyat seviyesi" diye bir şey yoktur ve paranın mübadele-değeri malların muayyen satın alımları, yani muayyen fiyatlarla açığa çıkar, bunun başka bir yolu yoktur. İki kavramı ayırmanın bir yolu yoktur; herhangi bir fiyatlar dizisi bir mal ile diğeri arasında ve para ile bir mal arasında bir tek ve aynı anda bir mübadele ilişkisi ya da objektif mübadele-değeri kurar, ve bu öğeleri kantitatif olarak ayırt etmenin bir yolu bulunmamaktadır.

Böylece paranın mübadele-değerinin malların mübadele-değerinden kantitatif olarak ayrıştırılamayacağı açıktır. Paranın genel mübadele-değerinin, veya PPM'nin herhangi bir tarihsel durumda kantitatif olarak tanımlanamaz ve izole edilemez, ve ondaki değişmelerin tanımlanamaz ya da ölçülemez olması nedeniyle onun stabil tutulamayacağı gayet açıktır. Eğer biz bir şeyin ne olduğunu bilmiyorsak, onu sabit tutacak şekilde uygun hareket etmemiz pek de mümkün olmaz.[62]

---

[62] Parasal birimin satın alma gücünün kantitatif olarak tanımlanabilir olmaması onun *var olduğu* gerçeğini yadsımaz, ki bu önceki praxeological bilgi tarafından ispatlanmıştır. Böylelikle o, mesela, serbest-piyasa koşullarından dolayı praxeological tüm-

Stabilize edilmiş bir para değeri idealine ulaşmanın ve hatta tanımlamanın mümkün olmadığını görmüştük. Ancak, ulaşılabilir olsaydı bile, sonuç ne olacaktı? Mesela, paranın satın alma gücünün yükseldiğini ve bu yükselişi ölçme problemini dikkate almadığımızı varsayalım. Eğer bu engellenmemiş bir piyasadaki davranışın sonucu ise, onu niye *kötü* bir sonuç olarak görmemiz gereksin? Cemiyette toplam para arzı sabit kaldıysa, düşen fiyatlara verimlilik artışının bir sonucu olarak malların arzındaki bir artış ya da para talebindeki genel bir artış sebebiyet verecektir. Artan bir para talebi bireylerin serbest seçiminden, sözgelimi, daha sıkıntılı bir gelecek ya da müstakbel fiyat düşüşleri beklentisinden ileri gelir. Stabilizasyon, insanları kendi *reel* nakit tutumlarını ve doların reel değerini, serbestçe ve karşılıklı olarak üzerinde uzlaşılan davranışlar vasıtasıyla artırma şansından mahrum bırakacaktır. Serbest piyasanın diğer herhangi bir yönünde olduğu gibi, talep artışını başarıyla tahmin eden girişimciler yarar sağlayacak, hata yapanlar kendi spekülasyonlarında kayba uğrayacaklardır. Fakat ikincinin kayıpları da tamamen kendilerinin ihtiyari olarak üstlendikleri risklerin sonucudur. Dahası verimlilik artışından ileri gelen fiyat düşüşleri herkes için faydalıdır ve doğrusu onlar, sınai ilerlemenin meyvelerini serbest piyasaya yaymayı sağlayan araçlardır. Fiyat düşüşlerine herhangi bir müdahale ilerleyen bir ekonominin meyvelerinin yayılmasını bloklar; ve bu nedenle reel ücretler, serbest piyasada olduğu gibi bir bütün olarak ekonomide değil, sadece belirli endüstrilerde artabilir.

Benzer şekilde, stabilizasyon, insanları kendi para taleplerinin düşmesi halinde kendi reel nakit tutumlarını ve doların reel değerini *azaltma* şansından yoksun kılar. İnsanlar, müstakbel fiyat artışlarıyla ilgili beklentilerine göre hareket etmede engelle karşılaşacaklardır. Dahası eğer malların arzı azalırsa, bir stabilizasyon politikası çeşitli piyasaları temizlemek için gereken fiyat artışlarına mani olacaktır.

Genel satın alma gücü ile spesifik fiyatların iç içe geçmesi başka bir mütalaayı doğurmaktadır. Çünkü para, çeşitli mallar arasındaki eski mübadele değerlerini bozmadan, paranın değerinde olduğu söylenen bir artışla mücadele için sisteme pompalanamaz. Paranın mallar bakımından nötr olamayacağını ve dolayısıyla, bütün fiyat yapısının para arzındaki bir değişmeyle birlikte değişeceğini görmüştük. Bu nedenle, nispi fiyatları bozmadan paranın değerini ya da fiyat seviyesini sabitleyen istikrarcı program kaçınılmaz olarak başarısızlığa mahkumdur. Bu, imkânsız bir programdır.

---

dengelimle bağımsız olarak belirlenemeyecek olan, "rekabetçi fiyat-tekel fiyat" ayrılmasından farklıdır.

İstikrarcı idealin kalbinde paranın doğasına dair bir yanlış anlama vardır. Para ya sırf bir *hesap birimi* ya da görkemli bir değerler ölçüsü olarak görülür. Paranın, bu kullanım sadece bir mübadele aracı olarak olduğu zaman bile, bir faydalı mal olarak istendiği ve talep edildiği gerçeği unutulmaktadır. Bir insan kendi nakit dengesinde para tuttuğu zaman, ondan fayda elde etmektedir. Bu gerçeği ihmal edenler altın standardı ile ilkel bir anakronizm olarak dalga geçer ve "iddiharın" faydalı bir sosyal fonksiyon icra ettiğini kavrayamaz.

15. Konjonktürel Dalgalanmalar

Gerçek dünyada, iktisadi faaliyetin yapısında sürekli değişmeler olduğu gibi elde edilebilir kaynaklarda, teknolojik bilgide, zevklerde ve tüketici taleplerinde vs. yaşanan kaymalardan ileri gelen değişmeler de olacaktır. Dolayısıyla, fiyatların ve üretimin dalgalanması beklenecektir ve dalgalanmanın vuku bulmaması olağan dışı olacaktır. *Belirli* fiyatlar ve hasılalar talep ve üretim koşullarındaki kaymaların etkisi altında değişecektir; genel üretim seviyesi bireysel zaman tercihlerine göre değişecektir. *Para ilişkisinde* ne zaman bir değişme olursa, bütün fiyatlar, farklı mallar için farklı yönlerde kayma yerine aynı yönde hareket etme eğiliminde olacaktır. Sadece paranın arzındaki ya da talebindeki bir değişme kendi itici kuvvetlerini bütün parasal ekonominin dört bir yanına yayacak ve değişken hız oranlarında olsa bile, fiyatları benzer bir yöne dürtecektir. Genel fiyat dalgalanmaları yalnızca para ilişkisini analiz etmekle anlaşılabilir.

Fakat basit dalgalanmalar ve değişmeler geçen yarım yüzyıla damgasını vurmuş olan bu korkunç fenomeni ("konjonktürel dalgalanma") açıklamaya yetmez. Konjonktürel dalgalanma her seferinde kendini gösteren belli kesin özelliklere sahipti. Önce, fiyatların ve üretken faaliyetin büyüdüğü bir canlanma (boom) dönemi vardır. Ağır sermaye-mallarında ve üst-düzey sanayilerde (sınai hammaddeler, makine malları, ve inşaat gibi) ve bu mallara ait tasarruf senetlerinin (titles) piyasalarında (hisse senedi ve gayri menkul gibi) büyük bir canlanma/genişleme vardır. Sonra birdenbire, bir uyarı olmaksızın, bir "çöküş" vardır. Bankalara hücumlarla birlikte finansal bir panik doğar, fiyatlar çok hızlı bir şekilde düşer ve bunun yanında ani bir satılmayan stok birikimi, özellikle de üst-düzey sermaye-malları sanayilerinde büyük bir aşırı kapasitenin açığa çıkması söz konusudur. Ağır bir işsizliğin eşlik ettiği, acılı bir tasfiye ve iflas dönemi normal koşullara tedricen dönülenene kadar sürüp gider.

Bu, modern konjonktürel dalgalanmanın ampirik yapısıdır. Tarihsel olaylar, nedensel bağlantıları ayrıştıran genel insan davranış biliminin kanunlarıyla açıklanabilir. Bu olaylardan bazıları öğrenmiş olduğumuz kanunlarla izah edilebilir: genel bir fiyat artışı para arzındaki bir artıştan ya da talepteki bir düşüşten, işsizlik reel değer itibariyle birdenbire artmış olan ücret oranlarının sürdürülmesi ısrarından, işsizlikteki bir azalma reel ücret oranlarındaki bir düşüşten vs. kaynaklanabilir. Fakat bir şey hiçbir serbest piyasa ekonomisi tarafından açıklanamaz. Ve bu, krizin kritik fenomenidir: *Bir işletme hatasının birdenbire açığa çıkması niye olur?* Birdenbire, bütün ya da yaklaşık olarak bütün işadamları kendi yatırımlarının ve tahminlerinin hatalı olduğunu, kendi mamullerinin, tahmin etmiş oldukları fiyatlarla satılamadığını görürler. Bu, konjonktürel dalgalanmanın merkezi problemidir ve bu, yeterli bir dalgalanma teorisinin açıklaması gereken bir problemdir.

Gerçek dünyada hiçbir işadamı kusursuz önseziyle teçhiz edilmiş değildir; onların hepsi de hata yapar. Fakat serbest piyasa süreci kesin olarak minimum miktarda hata yapacak şekilde teçhiz olmuş işadamlarını ödüllendirir. Birdenbire niye bir hatalar kümesi olsun? Dahası, bu yanlışlar niye özellikle sermaye-malları sanayilerini istila etsin?

Ani bir iddihar patlaması ya da zaman tercihlerinin ani bir yükselişi ve bu nedenle tasarruftaki bir azalma gibi bazı keskin değişmeler, bir hata kriziyle sonuçlanacak şekilde beklenmeden gelip çatabilir. Fakat on sekizinci yüzyıldan beri, daima parada ve fiyatlarda bir canlanmanın ve büyümenin takip ettiği, neredeyse düzenli bir devamlı hata kümeleri yapısı olmuştur. Orta çağlarda ve on yedinci ve on sekizinci yüzyıllara kadar, iş alemindeki krizler nadiren bu tarzdaki canlanmaları takip etmiştir. Onlar, normal aktivitenin ortasında ve bazı açık ve teşhis edilebilir dışsal olayların sonucunda birdenbire ortaya çıktılar. Böylece Scott on altıncı ve erken on yedinci yüzyıl İngiltere'sinde krizleri, düzensiz ve açık bir olayın neden olduğu krizler diye listeler: Kral tarafından külçelere (bullion) el konması, krallık manipülasyonlarının sonucu olarak giysi ticaretinde yaşanan krizler, kötü hasat, savaşta mallara el konması, veba, açlık, vs.[63] Fakat geç on yedinci, on sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıllarda daha önce anlatılan konjonktürel dalgalanma yapısı gelişti ve krizin ve onu takip eden depresyonun artık tekil bir dışsal olaya ya da tekil bir hükümet davranışına atfedilemeyeceği açık hale geldi.

---

[63] Zikreden, Wesley C. Mitchell, *Business Cycles, the Problem and Its Setting* (New York: National Bureau of Economic Research, 1927), s. 76–77.

Kriz ve depresyon bir olayla açıklanamayacağı için, gözlemciler bu krizlere ve dalgalanmalara neden olan serbest piyasa ekonomisi *içinde* köklü bir kusur olması gerektiğini teorize etmeye başladılar. Suç bizzat "kapitalist sistem"e bağlı olmalıdır. Konjonktürel dalgalanmayı serbest-piyasa iktisadının doğal bir akıbeti olarak açıklayan çok sayıda zekice teori öne sürülmüştür, fakat onlardan hiçbiri kritik noktayı açıklamayı başaramamıştır: bir canlanmadan sonraki hatalar kümesi. Aslında böyle bir açıklama bulunamaz, çünkü serbest piyasada bu tür bir kümenin meydana çıkması mümkün değildir.

En yakın bir açıklama teşebbüsü iş topluluğundaki genel "aşırı iyimserlik" ve "aşırı kötümserlik" gelgitlerine vurgu yapmıştır. Fakat bu biçimde sunulduğunda, teori bir *Hızır gibi yetişen yardıma (deux ex machina)* çok benzemektedir. Kendi kârlarını maksimize etmek için uğraşmayı öğrenmiş dik başlı işadamları, birdenbire neden böyle psikolojik sallantılara (swings) kurban gitmektedir? Esasında belirli girişimcilerin duygusal durumları ne olursa olsun, kriz iflasları getirir. On ikinci bölümde iyimserlik hislerinin *elbette* bir rol oynadığını, fakat onların belli objektif ekonomik koşullar tarafından *uyarıldığını* göreceğiz. İşadamlarının "aşırı iyimser" hale gelmesine sebep olan objektif nedenleri araştırmak zorundayız. Ve onların serbest piyasada keşfedilmesi mümkün değildir.[64] Dolayısıyla, konjonktürel dalgalanmanın müspet izahatının müteakip bölüme ertelenmesi gerekir.

16. Schumpeter'in Konjonktürel Dalgalanma Teorisi

Joseph Schumpeter'in konjonktürel dalgalanma teorisi bir konjonktürel dalgalanma açıklamasını mütemmim bir iktisadi sistemin analiziyle entegre etmeye kalkışan çok az teoriden biridir. Teori, onun 1912'de yayımlanan *Ekonomik Gelişme Teorisi*'nde *(Theory of Economic Development)* öz/esas olarak su-

[64] *Bkz.*, V. Lewis Bassie:

> Konjonktürel dalgalanmanın bu mütemmim psikolojik teorisi, gerçek nedensel silsilenin tersine çevrilmesinden daha fazla bir şeymiş gibi gözükmemektedir. Beklentiler, objektif koşulları yaratmaktan ziyade, daha yakın olarak, onlardan ileri gelirler... Zamanı iyileştiren, iyimserlik dalgası değildir. İyi zamanlar beraberinde bir iyimserlik dalgası getirmeye neredeyse mahkumdur. Öte yandan, çöküş geldiği zaman, o, insanların güven kaybetmesinden dolayı değil, fakat temel ekonomik güçlerin değişmesinden dolayı gelir (V. Lewis Bassie, "Recent Development in Short-Term Forecasting," *Studies in Income and Wealth*, XVII [Princeton, N.J.: National Bureau of Economic Research, 1955], 10–12).

nulmuştu. Bu analiz, onun 1939'da basılan iki ciltlik *Konjonktürel Dalgalanmalar*'ında *(Business Cycles)* sunulmuş olan daha ayrıntılı doktrinine dair "ilk yaklaşma" için temel oluşturdu.[65] Bununla birlikte, ikinci cilt, birinciden açık bir geriye gidişti, çünkü o, konjonktürel dalgalanmayı üst üste gelen üç dalgalanmayla (bunların her biri onun "ilk yaklaşmasına" göre açıklanabilir idi) izah etmeye teşebbüs etmiştir. Bu dalgalanmalardan her birinin süre/uzunluk itibariyle kabaca periyodik olduğu varsayılmaktadır. Schumpeter tarafından, onların üç-yıllık "Kitchin"; dokuz-yıllık "Juglar" ve çok uzun (elli-yıl) "Kondratieff" dalgalanması olduğu öne sürülmüştür. Bu dalgalanmalar, toplam konjonktürel yapıyı doğuracak şekilde, çeşitli biçimlerde birleşen, bağımsız varlıklar olarak tasavvur edilmektedir.[66] Böyle bir "çoklu dalgalanma" yaklaşımı kavramsal realizm yanılgısının mistik bir benimsenmesi olarak kaydedilmelidir. İddia edilen bağımsız "dalgalanmalar" dizisinin gerçekliği ya da manası yoktur. Piyasa bağımsız bir birimdir ve o, ne kadar gelişmişse, piyasa öğeleri arasındaki karşılıklı ilişkiler o kadar büyüktür. Dolayısıyla birkaç ya da sayısız bağımsız dalgalanmanın müstakil birimler olarak bir arada var olması imkânsızdır. *Bütün* piyasa aktivitelerine nüfuz eden bir konjonktürel dalgalanma karakteristiği tam olarak budur.

Çok sayıda teoriysen *periyodik* dalgalanmaların mevcut olduğunu düşünmüştür; burada birbirini izleyen dalgalanmaların uzunluğu (kesin ay miktarına varıncaya kadar) tekdüzedir. Periyodiklilik araştırması fizik kanunlarından sonra hayali bir özlem olmuştur; insan davranışında kantitatif sabitler yoktur. Praxeologic kanunlar doğası gereği sadece niteliksel olabilir. Dolayısıyla, konjonktürel dalgalanmaların süresinde periyodiklik olmayacaktır.

O zaman, en iyisi Schumpeter'in çoklu dalgalanma şemasını bütünüyle atmak ve onun, kendi genel iktisadi analizinden türetmeye teşebbüs ettiği daha ilgi çekici tek dalgalı "yaklaşmasını" (daha evvelki kitabında sunulduğu gibi) incelemektir. Schumpeter, incelemesine, muntazaman dönen bir ekonominin görüntüsüne denk gelen bir "döngüsel akım" durumundaki

---

[65] Joseph A. Schumpeter, *The Theory of Economic Development* (Cambridge: Harvard University Press, 1936), ve *idem*, *Business Cycles* (New York: McGraw-Hill, 1939).

[66] Dewey ve Dakin'ın yanı sıra Warren ve Pearson da konjonktürel dalgalanmayı, üretim faaliyetinin *her bir alan*ından üst üste gelen, bağımsız, periyodik dalgalanmalardan müteşekkil olarak tasavvur etmişlerdir. *Bkz.*, George F. Warren ve Frank A. Pearson, *Prices* (New York: John Wiley and Sons, 1933); E. R. Dewey ve E. F. Dakin, *Cycles: The Science of Prediction* (New York: Holt, 1949).

ekonomiyle başlar. Bu uygundur, çünkü konjonktürel dalgalanmanın nedensel faktörlerini zihinsel olarak ayrıştırabileceğimiz hayali bir denge durumunun bozukluklarını hipotetik olarak araştırmak, sadece onunla olur. Önce, Schumpeter bütün öngörülerin gerçekleştiği, her bireysel ve ekonomik öğenin dengede olduğu, kârların ve zararların sıfır olduğu –hepsi muayyen değerlere ve kaynaklara dayalıdır- ERE'yi tarif eder. Sonra, Schumpeter, bu düzende değişmeleri neyin dürtebileceğini sorar? İlk olarak, tüketici zevklerinde ve taleplerde muhtemel değişmeler vardır. Bu, Schumpeter tarafından rahatça önemsiz diye dikkate alınmamıştır.[67] Nüfusta ve dolayısıyla emek arzında muhtemel değişmeler vardır; fakat bunlar yavaştır ve girişimciler onlara kolayca adapte olabilir. Üçüncüsü, net tasarruf ve yatırım olabilir. Schumpeter, akıllıca, tasarruf-yatırım oranlarındaki değişmelerin konjonktürel dalgalanma anlamına gelmediğini görür; yeni tasarruf sürekli büyümeye neden olacaktır. Tasarruf oranındaki ani değişmeler, piyasa tarafından ***tahmin edilmediği*** zaman, tabiî, ani, beklenmeyen ***herhangi bir*** değişmede olabildiği gibi, yer değiştirmelere yol açabilir. Fakat bu etkiler hakkında ***konjonktürel*** ya da mistik hiçbir şey yoktur. Bu tetkikten, serbest piyasada ***konjonktürel dalgalanma olamayacağı*** sonucunu çıkarmış olması gerekirken, Schumpeter, kendisi için konjonktürel dalgalanmaların yanı sıra bütün büyümenin de yaratıcısı olan dördüncü bir unsura rücu etti –üretken tekniklerdeki ***yenilik***.

Yukarıda görmüştük ki yenilikler, ekonominin baş muharriki olarak değerlendirilemez, çünkü yenilikler kendi etkilerini sadece tasarruf ve yatırım ***vasıtasıyla*** icra edebilir, ve yine mevcut bilgi külliyatı ***içinde*** teknikleri geliştirebilecek, fakat yeterli sermaye olmaması nedeniyle yapılamayan, çok büyük miktarda yatırım daima vardır. Tek başına bu mütalaa Schumpeter'in konjonktürel-dalgalanma teorisini geçersiz kılmaya yeterlidir.

Başka bir mütalaa Schumpeter'a ait teorinin, yeniliklerin finansmanı için spesifik olarak yeni büyüyen banka kredilerine, bankalar tarafından çıkarılan yeni paraya güvenmesidir. Schumpeter'in banka kredisi ve onun sonuçlarına dair teorisinin detaylarına girmeksizin, onun engellenmiş bir piyasa varsayımı yaptığı açıktır, çünkü biz görmüştük ki serbest bir piyasada herhangi bir parasal kredi büyümesi vuku bulamaz. Dolayısıyla Schumpeter

[67] Tüketicinin, yenilikte sahip olduğu rolü ihmal etmeye yönelik temayül hakkında, krş., Ernst W. Swanson, "The Economic Stagnation Thesis, Once More," *The Southern Economic Journal,* January, 1956, s. 287–304.

tam engellenmemiş bir piyasa için bir konjonktürel dalgalanma teorisi oluşturamaz.

Nihayetinde, Schumpeter'in, yenilikleri konjonktürel dalgalanma için tetikleyici olarak ilan etmesi; zorunlu olarak her canlanma döneminde meydana gelen mütekerrir bir yenilikler ***kümesi*** olduğu varsayımını beraberinde getirir. Böyle bir yenilikler kümesi niye olsun? Yenilikler, bizim bekleyeceğimiz gibi, niye aşağı yukarı sürekli olmasın? Schumpeter bu soruya tatmin edici tarzda bir cevap veremez. Atılgan birkaç kişinin yenilik yapmaya başlaması ve onların taklit edenler tarafından izlenmesi bir küme (cluster) yaratmaz, çünkü bu süreç yeni yenilikçilerin sahneye çıkmasıyla birlikte, sürekli olabilir. Schumpeter canlanmanın sonuna doğru yenilikçi faaliyetin yavaşlaması (onun teorisine göre zorunlu bir yavaşlama) için iki açıklama önerir. Bir yandan, yeni yatırımların sağladığı yeni ürünlerin piyasaya çıkması, eski üreticiler için belirsizlik yaratır ve bir belirsizlik dönemine ve "duraklama" ihtiyacına yol açar. Aksine, denge dönemlerinde, belirsizlik ve başarısızlık riski diğer dönemlerde olduğundan daha azdır. Fakat burada Schumpeter ERE'nin yardımcı yapısını gerçek dünya ile karıştırır. Fiili bir belirlilik dönemi ***asla*** mevcut değildir; ***bütün dönemler belirsizdir*** ve artan üretimin belirsizliğin daha fazla artması ya da muğlak bir duraklama ihtiyacına yol açması için bir neden yoktur. Girişimciler daima kâr-etme fırsatları ararlar, ve ekonomik sistemde bir "bekleme" ya da "hasat toplama" döneminin aniden gelişmesi için bir sebep bulunmamaktadır.

Schumpeter'in ikinci açıklaması yeniliklerin sadece bir ya da birkaç sanayide kümelendiği ve bu yenilik fırsatlarının sınırlı olduğudur. Bir süre sonra onlar tükenmiş hale gelir ve yenilikler kümesi kesintiye uğrar. Açıkça söylemek gerekirse, bu, herhangi bir zamanda güya belli miktarda bir sınırlı "yatırım fırsatları" –burada yenilik fırsatları- olduğu ve bunlar bir kere tükendiği zaman, yatırımlar ve yenilikler için, bir süreliğine daha fazla mahal olmadığı anlamında Hansen durgunluk teziyle ilgilidir. Ancak, bu bağlantıda mütemmim "fırsat" kavramı manasızdır. İhtiyaçlar karşılanmadan kaldığı müddetçe "fırsat" üzerine sınır yoktur. Yatırım ve yenilik üzerine diğer tek sınır, projelere yatırım yapmak için elde edilebilir olan tasarruf edilmiş sermayedir. Fakat bunun, "tükenmiş" hale gelen belli belirsiz elde edilebilir fırsatlarla hiçbir ilişkisi yoktur; tasarruf edilmiş sermayenin varlığı devam ede gelen bir faktördür. Yeniliklere gelince, onların devamlı olmaması ya da çok sayıda sanayide meydana gelmemesi, veya yenilikçi hızın yavaşlamak zorunda olması için bir neden yoktur.

Kuznets'in gösterdiği gibi, bir yenilik kümesi aynı zamanda bir girişimsel kabiliyet kümesini de geçer saymak zorundadır ve açıkçası onun geçerliliği söz konusu değildir. Schumpeter'in talebeleri Clemence ve Doody, girişimsel kabiliyetin yeni bir firmanın kurulması davranışıyla tüken*diği* cevabını vermişlerdir.[68] Fakat girişimciliğe sadece yeni firmaların kurulması olarak bakmak tamamen geçersizdir. Girişimcilik sadece yeni firmaların kurulması değildir, o, sadece yenilik değildir; o *ayarlanmadır*: geleceğin belirsiz, değişken koşullarına ayarlanma.[69] Bu ayarlanma, mecburen, her zaman meydana gelir ve tek bir yatırım davranışıyla tükenmez.

Schumpeter'in, genel ekonomik analizden bir konjonktürel dalgalanma teorisi türetmeye yönelik övgüye mahzar teşebbüsünün bir başarısızlık olduğu sonucuna ulaşmamız gerekir. Schumpeter, konjonktürel dalgalanma için bulunabilecek diğer tek açıklamanın girişimciler tarafından yapılan bir *yanlışlar* kümesi olacağını belirttiği zaman, doğru açıklamayı neredeyse tutturmuş gibidir, ve o, böyle bir yanlışlar kümesinin niçin olması gerektiğine dair bir neden, objektif bir sebep görmemiştir. Bu, serbest, engellenmemiş piyasa için tamamen doğrudur!

17. Keynezyen Sistemin Daha Başka Yanılgıları

Yukarıdaki metinde, Keynezyen fonksiyonlar doğru olsa bile ve sosyal harcamalar belli bir noktanın üstünde gelirin altına düşse bile ve *bunun tersi*, bunun ekonomi için talihsiz sonuçlarının olmayacağını görmüştük. Parasal milli gelirin ve onun sonucunda iddiharın seviyesi hayali bir öcü değildir. Bu başlıkta, Keynezyen sistemle ilgili analizimizi sürdüreceğiz ve bizzat sistemin içinde yer alan daha başka vahim yanılgıları göstereceğiz. Diğer bir deyimle, tüketim fonksiyonu ile yatırımın sosyal gelirin nihai determinantları olmadığını göreceğiz (halbuki yukarıda biz onların olmasının ya da olmamasının belirli bir fark yaratmadığını göstermiştik).

A. Faiz ve Yatırım

Yatırım, Keynezyen sistemde dinamik ve oynak/volatil bir faktör olmasına rağmen, aynı zamanda bir Keynezyen üvey evlattır. Keynezyenler yatırımın

---

[68] S. S. Kuznets, "Schumpeter's *Business Cycles*," *American Economic Review,* June, 1940, s. 262–63; ve Richard V. Clemence ve Francis S. Doody, *The Schumpeterian System* (Cambridge: Addison-Wesley Press, 1950), s. 52 ff.

[69] Yenilik, düzenli bir işletme araştırma ve geliştirme prosedürü olduğu ölçüde, yeniliklerden gelen kiralar girişimsel kârlardan ziyade firmalardaki araştırma ve geliştirme çalışanlarına gidecektir. Krş., Carolyn Shaw Solo, "Innovation in the Capitalist Process: A Critique of the Schumpeterian Theory," *Quarterly Journal of Economics,* August, 1951, s. 417–28.

nedensel belirleyicileri üzerine ayrılığa düşmüşlerdir. İlk başta Keynes onu, sermayenin marjinal etkinliğiyle, veya net verim ihtimaliyle karşılaştırıldığında faiz oranı ile belirlemiştir. Faiz oranının para ilişkisi tarafından belirlendiği düşünülmektedir; bu düşüncenin yanıltıcı olduğunu görmüştük. Gerçekten de denge net verim/getiri oranı faiz oranı*dır*, tahvil oranının uyum sağladığı doğal orandır. Daha önce görmüş olduğumuz gibi, yatırımda değişmelere ***neden olan*** faiz oranı değişikliklerinden ziyade, zaman tercihindeki değişmeler tüketim-yatırım kararlarındaki değişmelere yansır. Faiz oranındaki ve yatırımdaki değişmelerin her ikisi de bireysel değerlendirmeler ve zaman tercihleri tarafından belirlenen, bir madeni paranın iki yüzü gibidir.

Faiz oranının yatırım değişmelerinin sebebi olduğunu ve bizzat para ilişkisi tarafından belirlendiğini söyleme hatası, Pigou gibi –ki o, düşen fiyatların faiz oranını düşürecek kadar nakdi piyasaya getireceğini, yatırımları teşvik edeceğini ve böylece en sonunda tam istihdama tekrar dönüleceğini söyler- Keynezyen sistemin bu tarz "eleştirmenleri" tarafından da benimsenmiştir.

Modern Keynezyenler faizle yatırım arasındaki ilişkinin karışıklıklarını terk etme eğiliminde olmuşlar ve kendilerinin yatırımı belirleyen faktörler konusunda agnostik olduklarını açıkça beyan etmişlerdir. Onlar kendi durumlarını sözde bir tüketim belirlenmesine dayandırırlar.[70]

B. "Tüketim Fonksiyonu"

Keynezyenler yatırım hakkında emin olmasalar da çok yakın zamana kadar, tüketim hakkında çok ısrarlı/vurgulu olmuşlardır. Yatırım oynak/volatil, belirsiz bir harcamadır. Öte yandan, toplam tüketim doğrudan doğruya önceki sosyal gelirin pasif, istikrarlı bir "fonksiyon"udur. Bu dönemde toplam net gelire eşit olan ve onu belirleyen toplam net harcamalar (üretim aşamaları ***arasındaki*** gayrisafi harcamalar maalesef tartışmadan çıkarılmıştır) yatırımdan ve tüketimden oluşur. Üstelik tüketim daima, belli bir gelir seviyesinin altında tüketimin gelirden daha yüksek olacağı ve bu seviyenin üstünde tüketimin daha düşük olacağı şekilde hareket eder. Şekil 82 tüketim, yatırım, harcama ve sosyal gelir arasındaki ilişkileri göstermektedir.

Gelir ile harcama arasındaki ilişki Şekil 78'de gösterilenle aynıdır. Şimdi Keynezyenlerin, harcama eğrisinin gelirden daha düşük bir eğime sahip olduğunu varsaymalarının nedenini görüyoruz. ***Tüketim***in harcamalarla aynı

[70] Bazı Keynezyenler yatırımı "hızlandıran ilkesi" ile açıklar (aşağıya bakınız). Hansen "durgunluk" tezi –yatırımın nüfus artışı, teknolojik gelişme oranı, vs. tarafından belirlendiği tezi- bereket versin ki mazide kalan bir şeymiş gibi gözükmektedir.

eğime sahip olduğu düşünülür; çünkü yatırım, determinantlar bilinmediği için gelirle ilişkisizdir. Bu nedenle, yatırım gelirle fonksiyonel bir ilişkiye sahip değil diye gösterilir ve harcama ve tüketim doğruları arasında sabit bir boşlukla temsil edilir.

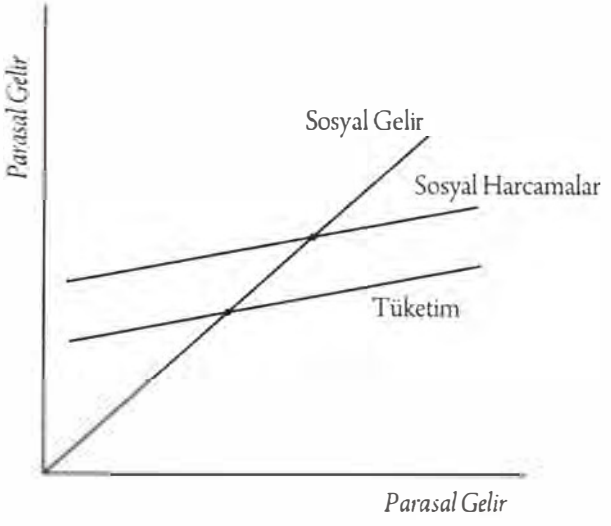

Şekil 82. Keynezyen Sisteme Göre Tüketim, Yatırım, Harcama ve Sosyal Gelir Arasındaki İlişki

Aktif yatırımın oynaklığına karşılık, pasif tüketim fonksiyonunun istikrarı Keynezyen sistemin temel bir taşıdır. Bu varsayım o kadar çok vahim hatayla doludur ki, onların her birini ayrı ayrı ele almak gerekir.

a) Keynezyenler istikrarlı bir tüketim fonksiyonu varsayımını yukarıda gösterilen biçimle nasıl bağdaştıracaklardır? Bunun bir yolu "bütçe incelemeleri" –muayyen bir yılda gelir gruplarının harcamaları ile aile geliri arasındaki ilişkiye dair yatay kesit incelemeleri- vasıtasıyla oldu. 1930'ların ortalarında Ulusal Kaynaklar Komitesinin yaptığı bütçe incelemeleri belli bir noktanın altında iddihar çözülmelerinin, üstünde ise iddiharların arttığı (yani, belli bir noktanın altında gelir harcamalardan düşük, üstünde ise harcamalar gelirden düşük) benzer "tüketim fonksiyon"ları ortaya çıkarmıştır.

Bunun, "eksi tasarruf", yani iddihar çözülmesi yapan kişilerin, borçlanarak açıklara maruz kalan geçim seviyesinin altındaki yoksul insanlar olduklarını sezindirdiği varsayılır. Fakat bunun, ne kadar süre devam edeceği düşünülmektedir? Sürekli bir açık nasıl olabilir? Bu insanlara kim ödünç para vermeye devam edecektir? İddihar çözenlerin evvelki birikmiş sermayeleri-

ni *erittiğini*, yani onların, işletmeleri o yıl esnasında zarar eden varlıklı insanlar olduklarını düşünmek daha makuldür.

b) Bütçe incelemelerinin yanlış yorumlanması dışında, işin içine giren daha muazzam yanılgılar vardır. Çünkü bütçe incelemesinin ortaya çıkardığı eğrinin Keynezyen tüketim fonksiyonuyla hiçbir ilişkisi yoktur! Birinci, en iyi ihtimalle, bir yılın geliri ile aile harcaması *sınıfları* arasındaki ilişkinin yatay kesitini verir; Keynezyen tüketim fonksiyonu özgül *herhangi* bir yıl için *toplam* sosyal gelir ile toplam sosyal tüketim arasında, hipotetik bir sosyal gelirler dizisi boyunca doğru olduğu kabul edilen bir ilişki kurmaya teşebbüs eder. Bütün bir bütçe eğrisi en iyi ihtimalle Keynezyen tüketim fonksiyonu üzerinde sadece *bir noktayı* elde etmek için toplanabilir. Dolayısıyla, bütçe incelemeleri hiçbir surette Keynezyen varsayımları doğrulayamaz.

c) Tüketim fonksiyonunu tasdik etmeye yönelik başka bir çok popüler araç, II. Dünya Savaşı esnasında popülaritesinin zirvesine ulaştı. Bu, kesin bir zaman dönemi, ekseriyetle de 1930'lar için, milli gelir ile tüketimin tarihsel-istatistiki korelasyonu idi. Sonra bu korelasyon denkleminin "istikrarlı" tüketim fonksiyonu olduğu varsayıldı. Bu prosedürdeki hatalar sayısızdı. Öncelikle, böyle bir istikrarlı ilişki varsayılsa bile, bu *teorik bir kanun değil*, sadece *tarihi* bir sonuç olacaktır. Fizikte, deneysel olarak belirlenmiş bir kanunun diğer özdeş durumlar için sabit olduğu varsayılabilir; insan davranışında, tarihsel durumlar asla aynı değildir ve dolayısıyla kantitatif sabitler yoktur! Koşullar ve değerlendirmeler herhangi bir zamanda değişebilir ve "istikrarlı" ilişki de değişebilir. Burada istikrarlı bir tüketim fonksiyonu delili yoktur. Bu varsayım üzerine yapılan tahminlerin (savaş sonrası işsizlik tahminleri gibi) kasvetli mazisi şaşırtıcı olmuş olmamalıydı.

Üstelik istikrarlı ilişki belirlenmiş de değildi. Gelir tüketimle ve yatırımla korele edilmişti. Tüketim, (net) yatırımdan çok daha büyük bir büyüklük olduğu için, onun regresyon denkleminden gösterdiği *yüzdelik* sapmaların daha küçük olmasında şaşılacak bir şey yoktur! Dahası gelir burada %80-90 *bizzat kendiyle* korele edilmektedir; doğal olarak, "stabilite" çok büyüktür. Eğer gelir, yatırımla benzer büyüklüğe sahip olan *tasarrufla* korele edilseydi, gelir-tasarruf fonksiyonunda "gelir-yatırım fonksiyonu"nda olduğundan daha büyük bir istikrar olmazdı.

Üçüncü olarak, tüketim fonksiyonu mutlaka *dönem başı* bir ilişkidir; onun, bize belli bir toplam gelir veri iken, tüketicilerin ne kadar harcamaya karar *verecek*lerini anlattığı farz edilir. Öte yandan, tarihi istatistikler sadece *dönem sonu* verileri kaydeder ki, onlar tamamen farklı bir hikayeyi gösterir-

ler. Mesela, ***muayyen bir zaman dönemi*** için, iddihar ve iddihar çözülmesi ***dönem sonu*** olarak kaydedilmez. Aslında ***dönem sonu*** itibariyle, çift-girişli muhasebe kayıtlarında toplam sosyal gelir daima toplam sosyal harcamalara eşittir. Fakat dinamik, ***dönem başı*** anlamda, o tam olarak, Keynezyen teoride kritik rol oynayan toplam sosyal gelir ile toplam sosyal harcamalar (iddihar ya da iddihar çözülmesi) arasındaki ***ayrılma***dır. Fakat bu ayrılmalar (divergences) Keynezyenlerin inandığı gibi, ***dönem sonu*** verilerin incelenmesiyle açığa çıkarılamaz. Aslında ***dönem sonu,*** tasarruf daima yatırıma eşittir ve sosyal harcama daima sosyal gelire eşittir, öyleyse ***dönem sonu*** harcama doğrusu gelir doğrusuyla örtüşür.[71]

d) Esasında, çok sayıda Keynezyen bu gerçeği tam olarak fark etmemesine rağmen, istikrarlı tüketim fonksiyonları gibi mütemmim bir düşünce bugün artık gözden düşürülmüştür.[72] Aslında, bizzat Keynezyenler, ***uzun dönemde***, gelir yükselirken toplam tüketimin artması nedeniyle tüketim fonksiyonunun istikrarlı olmadığını; ve yine onun, faktörlerdeki her çeşit değişme tarafından etkilenmesi nedeniyle ***kısa vadede*** istikrarlı olmadığını kabul etmişlerdir. Fakat o, kısa dönemde istikrarlı değilse ve yine uzun dönemde istikrarlı değilse, ne tür bir istikrara sahiptir? Bunun nasıl bir kullanımı olabilir? Görmüştük ki, gerçekten önemli olan dönemler çok kısa dönem ile, çok kısa dönemin meylettiği istikameti gösteren bir çeşit uzun dönemdir. Ayrı bir "ara" durum mümkün değildir.

e) Şimdi, takipçilerinin aksine, bizzat Keynes'in kendi istikrarlı tüketim fonksiyonu varsayımı için gösterdiği nedenlere dönmek öğreticidir. Gerçekten o, karmaşık bir açıklamadır.[73] Keynes'e göre, muayyen bir gelirden

---

[71] *Bkz.*, Lindahl, "On Keynes' Economic System—Kısım I," s. 169 n.
Lindahl, Keynezyenlerin yaptığı gibi, ***dönem sonu*** bir gelir doğrusunu ***dönem başı*** tüketim ve harcamayla karıştırmanın zorluklarını gösterir. Lindahl aynı zamanda eğer beklenen ve gerçekleşen gelir arasındaki ayrılma (divergence) stokları değil geliri etkilerse, harcama ve gelir doğrularının örtüştüğünü de gösterir. Fakat o, stokları etkileyemez, çünkü Keynezyen iddianın aksine "stoklarda niyetlenmemiş" artışa yol açan iddihar ya da başka herhangi bir beklenmedik hadise diye bir şey yoktur. Stoklardaki bir artış hiçbir zaman niyetlenmez, çünkü satıcı malı piyasa fiyatında satma alternatifine sahiptir. Onun stokunun artmış olması, satıcının müstakbel bir fiyat artışını ümit ederek gönüllü biçimde daha büyük stoka ***yatırım yapmış*** olduğu manasına gelir.

[72] İki önemli makale tüketim fonksiyonuyla ilgili uykudan uyanışı özetler: Murray E. Polakoff, "Some Critical Observations on the Major Keynesian Building Blocks," *Southern Economic Journal*, October, 1954, s. 141–51; ve Leo Fishman, "Consumer Expectations and the Consumption Function," *ibid.*, January, 1954, s. 243–51.

[73] Keynes, *General Theory*, s. 89–112.

hesaplanan "tüketim eğilimi", "objektif" ve "sübjektif" iki faktör seti tarafından belirlenir. Ancak, bunların tamamıyla *sübjektif* kararlar olduğu açık gibidir, bu nedenle ayrı objektif *determinantlar* olamaz. Sübjektif faktörleri sınıflandırırken, Keynes iddihar etme ve yatırım yapma motivasyonlarını ayrı "nedenler" kategorisi altında toplama hatasını yapar: ihtiyat, öngörü, iyileşme vs. Gerçekte ise görmüş olduğumuz gibi, para talebi nihayetinde her bir birey tarafından, hepsi belirsizliğe bağlı bin bir çeşit neden tarafından belirlenir; yatırımın güdüleri gelecek yaşam standartlarını sürdürmek ve artırmaktır. Gerçeklerle desteklemeden ya da iddiayla ve tamamen el çabukluğuyla Keynes, bütün bu sübjektif faktörlerin, uzun dönemde değişeceğini kabul etmesine rağmen, kısa dönemde veri olduğunu düşünür. (Eğer onlar uzun dönemde değişiyorsa, kendi sistemi nasıl olur da bir denge pozisyonu yaratabilir?) O, sübjektif güdüleri cari ekonomik organizasyona, geleneklere, hayat standartlarına vs. indirger ve onların veri olduğunu düşünür.[74] "Objektif faktörler" (ki onlar, zaman-tercihi değişmeleri, beklentiler vs. gibi gerçek hayatta sübjektiftir) herkesçe kabul edileceği üzere tüketim fonksiyonunda kısa dönem değişmelere (sermaye değerindeki beklenmedik düşüşler gibi) neden olabilir. Gelirde müstakbel değişme-beklentileri bir bireyin tüketimini etkileyebilir, fakat Keynes, tartışmasız, bu faktörün "bir bütün olarak toplum için muhtemelen bir ortalama değere ulaşacağını kolaylıkla öne sürer. Zaman tercihleri faiz oranının ve zaman tercihinin birbirinden ayrı oldukları ve tüketim eğilimini etkiledikleri varsayımıyla birlikte, çok karmaşık bir şekilde tartışılmaktadır. Yine burada, kısa dönem dalgalanmaların küçük bir etkiye sahip olduğu varsayılır ve Keynes, tüketim eğiliminin kısa dönemde, "oldukça" (fairly) istikrarlı bir fonksiyon olduğu sonucuna hemen atlar.[75]

f) Tüketim-fonksiyonu teorisinin başarısızlığı yalnızca muayyen bir teorinin başarısızlığı değildir. O aynı zamanda güçlü bir epistemolojik başarısızlıktır. İktisat *praxeological*'dır, yani onun önermeleri, aksiyomların – bizzat insan davranışının mevcut olduğu temel aksiyomu- varlığı veri iken, mutlak biçimde doğrudur. Dolayısıyla, iktisat pozitivist anlamda "ampirik" değildir ve olamaz, yani o, doğru olabilen ya da olamayan ve en iyi ihtimalle yaklaşık olarak doğru olan bir tür ampirik hipotez kuramaz. Kantita-

---

[74] *Ibid.*, s. 109–10.

[75] "Oldukça" (fairly) ile kastedilen şey ne olabilir? Bir teorik kanun "iyice" (fair) istikrara dayalı nasıl olabilir? Diğer fonksiyonlardan daha mı istikrarlı? Özellikle insan davranışının bir kanunu olarak, bu varsayımın temelleri nelerdir? *Ibid.*, s. 89–96.

tif, ampirik-tarihsel "kanunlar" iktisatta değersizdir, çünkü onlar sadece gelecekte doğruluğunu koruyacak izole edilebilir, tekrarlanabilir kanunların değil, karmaşık gerçeklerin örtüşmesi olabilirler. Tüketim fonksiyonu fikri sadece çok önemli maddelerde yanlış değildir; onun iktisatla ilgisi de yoktur.

Üstelik "fonksiyon gibi" kesin bir terim, bir insan davranışı incelemesi için uygun değildir. Fonksiyon kantitatif, belirlenmiş bir ilişki anlamına gelir, oysa böyle bir kantitatif determinizm mevcut değildir. İnsanlar kendi davranışlarını herhangi bir zamanda değiştirirler ve değiştirebilirler; davranışın nedensel, sabit, dışsal determinantları olamaz. "Fonksiyon" terimi sadece cansız maddelerin motive olmamış, tekrarlanabilir hareketleri için uygundur.

Sonuç olarak, bir noktada harcamaların gelirin altında olacağını, buna karşılık daha düşük noktalarda ise gelirin üstünde olacağını varsaymak için hiçbir neden yoktur. İktisat *dönem başı* harcamanın gelir açısından hangi düzeyde olacağını hiç bilmez ve bil*emez*; herhangi bir noktada, o eşit olabilir, veya net iddihar ya da iddihar çözülmesi olabilir. Nihai kararlar bireyler tarafından verilir; ve onlar bilim tarafından belirlenebilir değildir. Dolayısıyla, istikrarlı harcama fonksiyonu hiçbir surette mevcut değildir.

C. Çarpan

Bir zamanlar hayli muteber olan "çarpanın", iktisatçıların onun sadece istikrarlı tüketim fonksiyonunun öbür yüzü olduğunu fark etmeye başlamalarıyla birlikte, şimdilerde çok şükür popülaritesi sönmeye yüz tutmuştur. Ancak, çarpanın tam saçmalığı henüz bütünüyle takdir edilmiş değildir. "Yatırım çarpanı" teorisi iyi kötü şu şekilde çalışır:

$$\text{Sosyal Gelir} = \text{Tüketim} + \text{Yatırım}$$

Tüketim, istatistiki korelasyon tarafından açığa çıkarılan, gelirin istikrarlı bir fonksiyonudur. Diyelim ki kolaylık olması için, Tüketim daima 0,80 (Gelir) olacaktır.[76] Bu durumda,

$$\text{Gelir} = 0{,}80\ (\text{Gelir}) + \text{Yatırım}$$
$$0{,}20\ (\text{Gelir}) = \text{Yatırım; veya}$$
$$\text{Gelir} = 5\ (\text{Yatırım}).$$

[76] Aslında Keynezyen fonksiyonun şekli genellikle "lineer"dir, mesela, Tüketim = 0,80 (Gelir) + 20. Metinde verilen biçim bu izahatı, onun özünü değiştirmeksizin, basitleştirmektedir.

"5" "yatırım çarpanı"dır. O zaman, açıktır ki sosyal parasal geliri istenilen bir miktar kadar artırmak için ihtiyaç duyduğumuz tüm şey, yatırımı bu miktarın 1/5'i kadar artırmaktır; ve çarpan sihri geri kalanı halledecektir. İlk "kıvılcımlayıcılar" bu hedefe, özel yatırımın teşviki vasıtasıyla yaklaşmaya inandılar; daha sonraki Keynezyenler eğer yatırım "aktif" bir değişken faktör ise, hükümet harcamasının daha az aktif olmadığını ve daha kesin/belli olduğunu, öyle ki hükümet harcamasına, ihtiyaç duyulan çarpan etkisini sağlamak için bel bağlanması gerektiğini fark ettiler. Yeni para yaratmak çok etkin olacaktır, çünkü hükümet o zaman özel fonların azalmadığına emin olacaktır. Bu nedenle her türlü hükümet harcamasına "yatırım" demenin temeli şudur: o, gelire pasif olarak bağlı olmadığı için "yatırım"dır.

Aşağıda Keynezyen temeller üzerinde çok daha güçlü, hatta yatırım çarpanından bile daha güçlü ve etkili bir "çarpan" sunulmaktadır ve *Keynezyen temeller üzerinde ona itiraz edilmesi mümkün değildir*. O bir *saçmalığa indirgeme*dir, fakat sadece bir parodi de değildir, çünkü o Keynezyen metotla uyum içindedir.

Sosyal Gelir = (herhangi bir şahsın, sözgelimi okuyucunun ismini girin) Geliri + diğer herkesin Geliri

Sembolleri kullanalım:

$$\text{Sosyal Gelir} = Y$$

$$\text{Okuyucunun Geliri} = R$$

$$\text{Diğer Herkesin Geliri} = V$$

V'nin tamamen Y'nin istikrarlı bir fonksiyonu olduğunu keşfediyoruz. İkisini koordinatlar üzerinde çizdiğimizde, onlar arasında tarihsel bire-bir uygunluk/tetabuk keşfediyoruz. O, "tüketim fonksiyonu"ndan çok daha istikrarlı, muazzam ölçüde istikrarlı bir fonksiyondur. Öte yandan, Y ile R arasındaki ilişkiyi gösterin. Burada, tam korelasyon yerine, sadece, bu satırların okuyucusunun dalgalanan geliri ile sosyal gelir arasındaki bağlantıların en uzağını buluyoruz. Dolayısıyla, diğer herkesin geliri pasif, istikrarlı ve sosyal gelir tarafından belirlenen iken, bu okuyucunun geliri sosyal gelirde aktif, oynak/volatil, belirsiz bir unsurdur.

Diyelim ki ulaşılan denklem şudur:

$$V = 0{,}99999\,Y$$

O zaman, $Y = 0{,}99999\,Y + R$

$$0{,}00001Y = R$$

$$Y = 100.000\,R$$

Bu, yatırım çarpanından çok daha güçlü olan, okuyucunun kendi kişisel çarpanıdır. Sosyal geliri artırmak ve böylelikle depresyonu ve işsizliği tedavi etmek için, belli bir miktar dolar basmak ve onları bu satırların okuyucusuna vermek hükümetin yerine getireceği tek vecibedir. Okuyucunun harcaması sonucu milli gelirde 100.000 katlık bir artış kıvılcımlanacaktır.[77]

18. Hızlandıran İlkesi Yanılgısı

"Hızlandıran İlkesi" bazı Keynezyenler tarafından kendi yatırım açıklamaları olarak benimsenmiş, sonraları bu, konjonktürel dalgalanmaya dair çeşitli matematiksel "modeller" elde etmek için "çarpan"la birleştirilmiştir. Bununla birlikte, hızlandıran ilkesi Keynesçilikten önce gelir, ve kendine ait erdemler üzerine değerlendirilebilir. O, konjonktürel dalgalanmada yatırım davranışını açıklamak için neredeyse her zaman kullanılmaktadır.

Hızlandıran ilkesinin özü aşağıdaki örnekle özetlenebilir:

Tercihen ilk-sıra tüketim mallarının üreticileri olan belli bir firmayı ya da endüstriyi ele alalım. Firmanın belli bir zaman dönemi esnasında bir maldan 100 birimlik bir hasıla ürettiğini ve bu üretimde belli bir tipte 10 makineye ihtiyaç duyulduğunu farz edelim. Dönem bir yıl ise, tüketiciler yılda 100 birim hasıla talep eder ve satın alırlar. Firmanın 10 makinelik bir stoku vardır. Bir makinenin ortalama ömrünün 10 yıl olduğunu varsayalım. Dengede, firma her yıl yenileme olarak bir makine satın alır (10'u tamamlamak için her yıl yeni bir makine satın alınmış olduğu varsayılarak).[78] Şimdi firmanın üretimine yönelik tüketici talebinde %20'lik bir artış olduğunu kabul edelim. Artık tüketiciler 120 birim hasıla satın almayı istemektedir. Sermaye yatırımının hasılaya olan oranının sabit olduğu varsayımıyla, şimdi firmanın 12 makineye sahip olması gereklidir (1 makine: yıllık üretimin 10 birimi, oranını koruyarak). 12 makineye sahip olmak için, firmanın bu yıl ilave 2 makine daha satın alması gerekir. Bu talebi onun olağan 1 makinelik talebine ekleyelim, ve görüyoruz ki makinenin talebinde %200'lük bir artış olmuştur. Ürünün talebinde %20'lik bir artış sermaye malı talebinde %200'lük bir artışa neden olmuştur. ***Bu nedenle***, hızlandıran ilkesinin taraftarları ***genel olarak*** tüketim talebindeki bir artışın sermaye malları talebinde muazzam ölçüde büyütülmüş (magnified) bir artışa ne-

[77] *Keza bkz.*, Hazlitt, *Failure of the "New Economics,"* s. 135–55.

[78] Hızlandıran ilkesi için gerekli olan bu yenileme kalıbının, sadece ölçek olarak hızla ve sürekli biçimde büyümekte olan firmalara ya da sanayilere uygulanabileceği genellikle görmezlikten gelinmiştir.

den olduğunu söylerler. Veya, daha doğrusu o, yüksek ***dayanıklılığa*** sahip "sabit" sermaye malları talebinde büyütülmüş bir artışa neden olur. Açıkça söylemek gerekirse, sadece bir yıl dayanan sermaye malları büyütme etkisi sağlayamayacaktır. Hızlandıran ilkesinin özü, dayanıklı bir malın düşük yenileme talebi seviyesi ile artan talep arasındaki ilişkidir. Mal ne kadar dayanıklı ise, büyütme o kadar fazla, dolayısıyla hızlandıran etkisi de o kadar büyük olacaktır.

Şimdi izleyen yılda, tüketici hasıla talebinin 120 birimde kaldığını farz edelim. Tüketici talebinde ikinci yıldan (100'den 120'ye değiştiği zaman) üçüncü yıla bir değişme olmamıştır. Ve fakat, hızlandırancılar sabit sermaye talebinde korkunç şeylerin meydana geldiğine işaret ederler. Çünkü şimdi artık firmalar açısından yenileme için gerekenin dışında yeni bir makine satın almak gerekli değildir. Yenileme için ihtiyaç duyulan yine sadece yılda 1 makinedir. Sonuç olarak, tüketim malları talebinde sıfır değişme varken, sabit sermaye talebinde yüzde 200'lük bir ***azalma*** vardır. Ve birinci ikincinin nedenidir. Tabiî, uzun dönemde, bu durum 120 birim üretim ve 1 birim yenilemeyle bir dengede istikrar kazanır. Fakat kısa dönemde tüketici talebindeki %200'lük basit bir artışın, önce sabit sermaye talebinde %20'lük bir artış ve ardından %200'lük bir azalış şeklinde iki etkisi olmuştur.

Hızlandıran ilkesinin taraftarları bakımından, bu örnek konjonktürel dalgalanmanın ana özelliklerinden biri için anahtar sağlar: tüketim mallarıyla karşılaştırıldığında sabit sermaye-malları endüstrilerinde daha büyük dalgalanmalar ve yatırım malları sanayilerinde krizlerin açığa çıkardığı hatalar yığını. Hızlandıran ilkesi büyük bir cesaretle tek bir firma örneğinden bir toplam tüketim ve toplam yatırım tartışmasına atlar. Tüketimin bir canlanmada/genişlemede arttığı hususunu herkes bilir, taraftarlar da söyler. Tüketimdeki bu artış yatırımdaki artışları hızlandırır ve büyütür. Ardından, tüketim artış oranı yavaşlar ve sabit sermaye yatırımlarında bir azalma meydana gelir. Dahası tüketim talebi azalırsa, o zaman sabit sermayede "aşırı kapasite" vardır –depresyonun başka bir özelliği.

Hızlandıran ilkesi hatalarla doludur. Bu ilkenin kalbinde yer alan önemli bir yanılgı Profesör Hutt tarafından açığa çıkarılmıştır.[79] Tüketici talebinin %20 arttığını görmüştük; fakat ***bir yılda*** niye 2 ilave makine satın alınması gereksin? *Yılın* onunla ne ilgisi olur ki? Eğer biz bu meseleyi daha yakından

[79] W. H. Hutt'ın hızlandıran ilkesine dair muhteşem eleştirisine bakınız, *Co-ordination and the Price System* (yayımlanmamış, fakat o, İktisadi Eğitim Vakfı, Irvington-on-Hudson, N.Y., 1955'ten elde edilebilir), s. 73–117.

analiz edersek, yılın, bizzat örneğin koşulları içinde bile tamamen keyfi ve konuyla alakasız olduğunu anlarız. Biz zaman dönemi olarak kolaylıkla bir *haftayı* da alabiliriz. Ardından tüketici talebinin (ki bu, her şeye rağmen sürekli olarak devam eder) birinci hafta zarfında %20 arttığını, böylelikle birinci *hafta*da makinelerin talebinde %200'lük bir artışın (ve hatta yenileme birinci haftada tam olarak vuku bulmazsa *sonsuz* bir artış) gerektiğini, izleyen haftada %200'lük (ya da sonsuz) bir artışın, ve bunu da istikrarın takip ettiğini söylememiz gerekecekti. Bir hafta hızlandırancılar tarafından asla kullanılmaz, çünkü o zaman bu örnek bir çift hafta boyunca böyle muazzam dalgalanmalar göstermeyecek olan gerçek hayata açıkça uygulanabilir olmayacaktır. *Fakat bir hafta bir yıldan daha keyfi değildir.* Aslında seçilmesi keyfi *olmayan* tek dönem makinenin ömrü (mesela, on yıl) olacaktır. *On*-yıllık bir dönem boyunca, makinelerin talebi daha önce (önceki on yılda) 10 olmuştur, ve cari ve izleyen on yıllarda 10 artı ilave 2, yani 12 olacaktır. Kısaca, on-yıllık dönem boyunca makinelerin talebi tüketim malları talebiyle *tamamen aynı oranda* artacaktır –ve hiçbir büyütme söz konusu değildir.

İşletmeler kendi teçhizatının ömrünü kapsayan planlı dönemler boyunca satın alım ve üretim yaptıkları için, hızlandıran ilkesi modeli tarafından uydurulmuş düzensiz dalgalanmalar olmaksızın, piyasanın, üretimi uygun ve pürüzsüzce planlamayacağını düşünmenin bir nedeni yoktur. Aslında tüketim artışının doğrudan doğruya makinelerin üretiminde artışı *gerektirdiğini* söylemenin geçerliliği yoktur; aksine o sadece, tam manasıyla beklenen kâr temelinde girişimciler tarafından seçilmiş zaman noktalarında, tasarrufun ve makinelere yatırımın artmasıdır ki bu, gelecekte tüketim malları üretiminde artışa *imkân verir.*

İkinci olarak, hızlandıran ilkesi tamamen haksız bir şekilde tek firma ya da endüstriden bütün bir ekonomiye sıçrama yapar. Bir noktada tüketim talebindeki %20'lik bir artış başka bir yerdeki tüketimde %20'lik bir azalmaya işaret etmelidir. Çünkü tüketim talebi genel olarak nasıl artırılabilir? Genel olarak tüketim talebi sadece tasarruftan bir kayma yoluyla artabilir. Fakat eğer tasarruf azalırsa, o zaman yatırım için elde edilebilir daha az fon olur. Eğer yatırım için elde edilebilir daha az *fon* varsa, yatırım tüketimden *daha da fazla* nasıl artabilir? Aslında tüketim arttığı zaman yatırım için elde edilebilir *daha az* fon vardır. Tüketim ve yatırım, fonların kullanımı konusunda rekabet halindedir.

Diğer önemli bir mütalaa şudur: hızlandıran ilkesinin delili *parasal* terimlerden ziyade *fiziki* terimlerle ifade edilmektedir. Gerçekten de sermaye

malları talebinin yanı sıra tüketim talebi, özellikle de *toplam* tüketim talebi fiziki terimlerle ifade edilemez; o parasal terimlerle ifade edilmelidir, çünkü malların talebi piyasada mübadele amaçlı para *arzının* tersidir. Tüketici talebi ya bir mal için ya da bütün mallar için artarsa, parasal terimlerle artmış olur, böylelikle tüketim malları fiyatları yükselir. Fakat hızlandıran ilkesinde fiyatların ya da fiyat ilişkisinin hiç tartışma konusu olmadığını fark ediyoruz. Fiyat ilişkisinin bu ihmali tek başına bütün ilkeyi geçersiz kılmaya yeterlidir.[80] Hızlandıran ilkesi sadece *fiziki* terimlerle bir açıklamadan *parasal* terimlerle bir sonuca kaymaktadır.

Dahası hızlandıran ilkesi ikame edilebilirliği, bir üretim dizisi/aralığı ihtimalini, faktörlerin daha az ya da daha fazla yoğun çalışmasını göz ardı ederek, "sabit" sermaye ile üretim arasında değişmez bir ilişki olduğunu varsayar. Yine o yeni makinelerin pratik açıdan anlık olarak üretilmekte olduğunu varsayar, böylece zorunlu üretim dönemini dikkate almaz.

Esasında yekpare (entire) hızlandıran ilkesi girişimcilerin *bugünkü* verilere otomatik reaksiyonlar gösterdiklerini varsayan, böylelikle girişimcilikle ilgili en önemli gerçeği –ki bu, *spekülatif*tir, ve özü de belirsiz geleceğin verilerini tahmin etmektir- görmezlikten gelen yanıltıcı mekanistik bir prensiptir. Dolayısıyla o sadece geçmiş verilere yönelik kör reaksiyonları değil, işadamlarının kendi müstakbel koşullarına dair yargılarını da içerir. Başarılı girişimciler geleceği en iyi tahmin edenlerdir. Girişimciler talepte varsayılan gevşemeyi niye tahmin edemez ve kendi yatırımlarını ona göre düzenlemez? Aslında onların yapacağı şey budur. Eğer hızlandıran ilkesi bilgisiyle teçhiz olmuş bir iktisatçı, genel olarak başarılı girişimciden daha kârlı faaliyet gösterebileceğini düşünürse, niye bir girişimci olmaz ve bizzat başarının ödüllerini toplamaz? Serbest piyasada genel girişimsel hatayı göstermeye teşebbüs eden bütün konjonktürel dalgalanma teorileri bu probleme gark olmuştur. Onlar şu kritik soruya cevap vermezler: Çok güçlü (able) bir mütemmim insanlar grubu niye birdenbire tahmin hatası yaparlar?

Doğru konjonktürel dalgalanma teorisi için bir ipucu, bütün konjonktürel dalgalanma teorilerinin bir dipnotunun ya da küçük bir cümlesinin/bendinin bir yerinde gömülü olan, para arzının, canlanma/genişleme esnasında özellikle de bankaların kredi genişlemesi yoluyla büyüdüğü varsayımında yer almaktadır. Bunun tüm teorilerde zorunlu bir

---

[80] Büyük miktarda iktisadi yanılgının özünde fiyatların ve fiyat ilişkilerinin ihmali vardır.

koşul/durum olması bizim bu faktörü daha ileri düzeyde araştırmamıza neden olmalıdır: belki o yeterli bir koşuldur da. Fakat yukarıda gördüğümüz gibi, serbest piyasada banka kredi büyümesi olamaz, çünkü bu, sahte ambar fişleri ihracına denktir. Konjonktürel dalgalanma teorisine dair pozitif bir tartışmanın müteakip bölüme ertelenmesi gerekecektir, çünkü tam serbest piyasada konjonktürel dalgalanma olamaz.

Konjonktürel dalgalanma teorisyenlerinin genel iktisat teorisyenlerinden daha "gerçekçi" oldukları her daim öne sürülmüştür. Mises ve Hayek (doğru olarak) ile Schumpeter (hatalı olarak) istisna edilirse, hiç kimse kendi konjonktürel dalgalanma teorisini genel iktisadi analizden türetmeye uğraşmamıştır.[81] Bunun tatmin edici bir konjonktürel dalgalanma açıklaması için gerekli olduğu açıkça bilinmelidir. Aslında çoğu yazar, bireysel davranışa dair genel bir iktisadi analizle hiçbir ilişkisi olmayan toplam "modelleri" kullanırken, bazıları da kendi konjonktürel dalgalanma teorilerinde iktisadi analizi açıkça toptan ekarte etmişlerdir. Bunların hepsi "kavramsal realizm" –yani, bir şeyin gerçek dünya hakkında söylendiğine inanırken, toplam kavramları, fiili bireysel davranışla ilişkilendirmeksizin kullanma ve istendiği gibi karman çorman etme- yanılgısını işlemişlerdir. Konjonktürel-dalgalanma teorisyeni sinüs eğrileri, matematiksel modeller ve her türlü eğrilere dalar; denklemleri ve etkileşimleri karman çorman hale getirir ve ekonomik sistem ya da insan davranışı hakkında bir şeyler söylediğini düşünür. Aslında bunu yapmaz. Cari konjonktürel dalgalanma teorisinin çok büyük bir kısmı hiç de iktisat değildir, fakat matematiksel denklemlerin ve geometrik grafiklerin anlamsız manipülasyonudur.[82]

---

[81] *Bkz.*, Mises, *Human Action*, s. 581 f.; S. S. Kuznets, "Relations between Capital Goods and Finished Products in the Business Cycle", *Economic Essays in Honor of Wesley Clair Mitchell* (New York: Columbia University Press, 1935), içinde, s. 228; ve Hahn, *Commonsense Economics*, s. 139–43.

[82] Hızlandıran ilkesini kullanmış olan Harrod ve Domar "büyüme ekonomisi"nin neo durgunlukçu (neostagnationist) Keynezyen versiyonlarına dair Leland B. Yeager'in parlak eleştirisine bakınız, s. 53–63.

On İkinci Bölüm

Piyasaya Zorla Müdahalenin Ekonomisi

1. Giriş

Bu noktaya kadar biz toplumda kişiye ya da mülke karşı zorla istilanın meydana gelmediğini varsaymıştık; bireylerin sadece barışçıl olarak ve asla zora/şiddete başvurmadan birbirleriyle irtibat kurdukları serbest piyasanın, serbest toplumun izini sürmüştük. Bu, tam bir serbest piyasa yapısı, veya "modeli"dir. Ve belki de eksik olarak değerlendirilen bu model, ekonomi disiplininin bütün tarihi boyunca iktisadi analizin ana inceleme konusunu oluşturmuştur.

Bununla birlikte, dünyamızın iktisadi görüntüsünü tamamlamak için, iktisadi analizin piyasaya müdahale ve piyasanın zorla ilgası ("sosyalizm") dâhil olmak üzere, toplumda zora/şiddete dayalı davranışların doğası ve sonuçlarıyla bunların karşılıklı ilişkilerine kadar genişletilmesi gereklidir. Müdahalenin ve sosyalizmin iktisadi analizi serbest piyasa analizinden çok daha yakın zamanlarda gelişme göstermiştir.[1] Bu kitapta, hacim sınırlamaları, müdahale ekonomisini serbest piyasa ekonomisini ele aldığımız boyutta incelememize engel olmuştur. Fakat bizim birinci alana yönelik araştırmalarımız bu final bölümünde daha kısa özetlenmektedir.

---

[1] Bazı iktisatçılar, özellikle de Edwin Cannan, iktisadi analizin zora/şiddete dayalı müdahale davranışlarına uygulanabileceğini reddetmiştir. Fakat aksine, iktisat insan davranışlarının praxeological analizidir ve zora/şiddete dayalı karşılıklı ilişkiler, analizi mümkün davranış biçimleridir.

İktisadın serbest piyasa üzerine yoğunlaşma eğiliminde olmasının bir nedeni, burada, görünüşe göre "anarşik" ve "plansız" bir faaliyetler dizisinden doğan bir düzen probleminin ortaya çıkmasıdır. Görmüştük ki iktisat öğrenmemiş bir kişinin serbest piyasada görebileceği "üretim anarşisi" yerine, bütün bireylerin arzularını karşılayacak şekilde yapılanmış ve aynı zamanda değişen koşullara adapte olmaya son derece uygun, düzenli bir yapı doğmaktadır. Bu şekilde bireylerin hür ve gönüllü davranışlarının fiyatların oluşumu, gelir, para, iktisadi hesaplama, kâr ve zarar ve üretim gibi görünüşte gizemli süreçlerin ahenkli bir determinasyonu içinde nasıl birleştiklerini görmüştük.

Kendi çıkarını takip ederken, her insanın diğer herkesin menfaatine de katkı yapması, bu analizin, üzerine bina edildiği bir *varsayım* değil, iktisadi analizin bir *neticesi*dir. Birçok eleştirmen iktisatçıları serbest piyasa ekonomisine "meyilli" olmakla suçlamıştır. Fakat iktisadın bu ya da diğer herhangi bir sonucu bir eğilim ya da peşin hüküm değil, fakat (Profesör E. Merill Roots'un yerinde ifadesini kullanmak gerekirse), bir *post-judice*'dir, yani önceden gelen değil, incelemeden *sonra* verilen bir hükümdür.[2] Dahası kişisel tercihler analitik prosedürlerin geçerliliğinden tamamıyla ayrıdır. Analizcinin kişisel tercihleri iktisat bilimini ilgilendirmez, konuyla ilgili olan şey bizzat metodun geçerliliğidir.

2. Bir Müdahale Tipolojisi

Müdahale, topluma karşı saldırgan bir fiziksel gücün zorla kullanılması olup, gönüllü davranışların yerine zor kullanmanın ikame edilmesi anlamına gelir. *Genel insan davranış bilimi açısından* hangi bireyin ya da grubun

---

[2] O halde, hepsi din adamı olan erken dönem iktisatçıların, serbest piyasayı kaplayan ahenkle ilgili olarak kendi çığır açan keşiflerine hayret etmeleri ve bu iyiliği/lütfü "görünmez el" ya da ilahi ahenk diye niteleme eğiliminde olmaları şaşırtıcı değil midir? Bizim için onların bu gayretleriyle alay etmek, onların analizinin geçerliliğine gölge düşürmediğini idrak etmekten daha kolaydır.

Mesela, geleneksel yazarlar, on dokuzuncu yüzyılın Fransız "iyimser" okulunu naif bir *Armoni bilgisi* (Harmonielehre) -ilahi olarak takdir edilmiş mistik bir ahenk fikri- ile meşgul olmakla itham ederler. Fakat bu itham, Fransız iyimserlerin, serbest piyasada gönüllü mübadelelerin ahenkli biçimde herkesin menfaatine katkı yapan çok sağlam bir "refah-ekonomisi" kavrayışı üzerine dayandıkları gerçeğini göz ardı etmektedir. Mesela *bkz.*, About, *Handbook of Social Economy*, s. 104–12.

bu gücü kullandığının önemli olmadığı hatırlanmalıdır; davranışın ekonomik mahiyeti ve sonuçları aynı kalır.

Ampirik olarak müdahalelerin çok büyük bir kısmı Devletler tarafından icra edilir, çünkü Devlet, toplumda yasal olarak şiddet/zor kullanacak şekilde teçhiz edilmiş yegâne organizasyondur ve yine, yasal olarak zorunlu bir vergi tahsilâtından kendi gelirlerini elde eden tek birimdir. Dolayısıyla incelememizi *hükümet* müdahalesine hasretmek uygun olacaktır –bununla birlikte, özel bireylerin de illegal olarak güç kullanabilecekleri, veya hükümetin gizli ya da açık biçimde, ayrıcalıklı/kayrılan özel gruplara şahıslara ya da başkalarının mülküne karşı zor kullanma izni verebileceği hatırda tutulmalıdır.

Bir birey ya da grup *ne* tür müdahalelere maruz kalabilir? Şimdiye kadar sistematik bir müdahale tipolojisi oluşturmak için çok az şey yapılmış ya da hiçbir şey yapılmamıştır ve iktisatçılar sadece fiyat kontrolü, ruhsat verme, enflasyon vb. gibi görünüşte birbirine benzemeyen faaliyetleri tartışmışlardır. Bununla birlikte, müdahaleleri üç geniş kategori içinde toplayabiliriz: Öncelikle, *müdahaleci*, veya "istilacı" ya da "saldırgan" –şiddete/zora dayalı müdahaleyi başlatan birey ya da grup- bu tür davranışlar doğrudan doğruya yalnız bireyin şahsını ya da mülkünü içerdiği zaman, bireysel bir bağımlıya belli şeyleri yapmayı ya da yapmamayı emredebilir. Kısaca, müdahaleci, bağımlının kendi mülkünü kullanmasını kısıtlayabilir, ki burada başka birisiyle mübadele söz konusu değildir. Buna *otistik/içe kapalı* bir *müdahale* denebilir ve burada spesifik emir (order) ya da komut sadece bizzat bağımlıyı kapsar. İkinci olarak, müdahale eden, bireysel bir bağımlı ile kendisi arasında bir *mübadele*yi ya da bağımlıdan gelen bir "armağanı" mecbur kılabilir. Buna *iki taraflı* bir *müdahale* diyebiliriz, çünkü burada iki insan arasında, yani müdahale eden ile bağımlı arasında hegemonik bir ilişki kurulmaktadır. Üçüncü olarak, saldırgan, bir *çift* bağımlı arasında bir mübadeleyi (daima *iki* insan arasında meydana gelen mübadeleleri) ya mecbur kılabilir ya da yasaklayabilir. Bu durumda, *üç taraflı* bir *müdahale* söz konusu olur ki, burada hegemonik ilişki saldırgan/istilacı ile bir *çift* fiili ya da potansiyel mübadeleci arasında yaratılmaktadır. Bütün bu müdahaleler, gönüllü ve karşılıklı yarar ilişkisine dayalı sözleşmeci serbest-piyasa ilişkisinin aksine, *hegemonik* ilişkinin (yukarıda ikinci bölüme bakınız), -emir ve itaat ilişkisinin- örnekleridir.

Dolayısıyla, müdahalede bulunan, bir bağımlıya, karşılığında herhangi bir mal ve hizmet elde etmeksizin zorlamada bulunduğu zaman, otistik müdahale vuku bulur. Adi cinayet bir örnektir; diğer bir örnek selam, konuşma, veya dini bir vecibenin zorla uygulanması ya da yasaklanmasıdır.

Müdahalede bulunan, toplumun bütün üyelerine bir emir yayımlayan Devlet bile olsa, bizzat bu emir yine *otistik*tir, çünkü zor ışınlı hatlar, tabir-i caizse, Devletten tek tek her bir bireye yayılır. Müdahale edenin, bağımlıyı bir mübadele yapmaya ya da kendisine hediye vermeye zorladığı iki taraflı müdahale vergilendirme, zorunlu askerlik ve mecburi jüri heyeti hizmetleriyle örneklendirilir. Kölelik, köle ile efendi arasında iki taraflı, zorunlu mübadelenin başka bir örneğidir.

Müdahalede bulunanın, *diğer* iki birey dizisi arasındaki mübadeleleri mecbur kıldığı ya da yasakladığı üç taraflı müdahaleye örnek, fiyat kontrolleri ve ruhsat vermedir. Fiyat kontrolü altında, Devlet bir çift bireyin belli bir sabit oranın altında ya da üstünde mübadele yapmasını yasaklar; ruhsat verme belli insanların, başkalarıyla, belirlenmiş mübadeleleri yapmasına mani olur. Tuhaftır ki, politik iktisat yazarları sadece üçüncü kategoride yer alan durumların "müdahale" olduğunu idrak etmişlerdir. İktisatçıların otistik müdahaleyi gözden kaçırmaları anlaşılabilirdir, çünkü esasında, iktisat parasal mübadele ağının dışında kalan olaylar hakkında çok az şey söyleyebilir. İki taraflı müdahalenin ihmali için çok daha az mazeret vardır.

3. Müdahalenin Fayda Üzerindeki Direkt Etkileri

Müdahalenin etkilerini incelerken, hem direkt hem de indirekt sonuçları açıklığa kavuşturmamız gerekir. Öncelikle, müdahalenin, iştirak eden kimselerin faydaları üzerine doğrudan, ani sonuçları vardır. Öte yandan, toplum hür olduğu ve müdahale olmadığı zaman, herkes daima kendi faydasını maksimize edeceğine, yani kendisini, kendi değer ölçeği üzerinde muhtemel en yüksek konuma yükselteceğine inandığı biçimde davranacaktır. Kısaca, herkesin faydası *dönem başı* "maksimize olmuş" olacaktır ("faydanın" kardinal bir tarzda yorumlanmadığına dikkat etmemiz koşuluyla). Gerçekten de serbest piyasada herhangi bir mübadele, serbest toplumda herhangi bir davranış, ilgili her bir tarafın yarar beklemesi nedeniyle vuku bulur. Eğer "toplum" terimini bütün bireysel mübadelelerin kalıbını ve düzenini göstermek için kullanabiliyorsak, o zaman serbest piyasanın sosyal faydayı maksimize ettiğini söylememiz mümkündür, çünkü herkes kendi hür davranışlarından fayda itibariyle kazanç sağlar.[3]

[3] Müdahale etmenin ya da müdahale etmemenin faydasına dair direkt sonuçların incelenmesi hususen refah ekonomisinin alanıdır. Refah ekonomisinin yeniden inşasına dair bir çerçeve ve eleştiri için, *bkz.*, Rothbard, "Toward a Reconstruction of Utility and Welfare Economics."

Öte yandan, zorlayıcı müdahale ***haddi zatında (per se)***, zora maruz kalan bireyin ya da bireylerin, ***müdahalede bulunan tarafından o anda yapmaya mecbur edilen şeyi gönüllü olarak yapmayacaklarını*** gösterir. Bir şeyi söylemeye ya da söylememeye ya da müdahalede bulunanla ya da üçüncü bir kesimle bir mübadeleyi yapmaya ya da yapmamaya zorlanan bir kişi, bir şiddet tehdidiyle kendi davranışlarını değiştirmiş olmaktadır. Dolayısıyla, zorlanan insan ***müdahalenin bir sonucu olarak daima bir fayda kaybına uğrar***, çünkü onun davranışı müdahalenin tesiriyle zor kullanılarak değiştirilmiştir. Otistik ve iki yanlı müdahalelerde, bireysel bağımlıların her biri fayda kaybına uğrar; üçlü müdahalelerde ise potansiyel mübadeleciler çiftinin en az biri, bazen her ikisi fayda kaybına maruz kalır.

Peki, ***dönem başı*** fayda itibariyle kim ***kazanç sağlar***? Elbette ki müdahale eden; başka türlü o bu müdahaleyi yapmazdı. İki taraflı müdahale durumunda, o bizzat kendi bağımlısının zararı pahasına, mübadele edilebilir mallar ya da hizmetler yönüyle doğrudan doğruya kazanç elde eder.[4] Otistik ve üçlü müdahaleler durumunda ise, kişi başkaları üzerine düzenlemeler icra etmekten gelen bir ruhsal refah anlamında (veya, belki de diğer ikili müdahaleler için görünüşte bir meşrulaştırma sağlayarak) kazanç elde eder.

Dolayısıyla, serbest piyasanın aksine, bütün müdahale durumları bir insan grubunun başka bir insan grubu ***pahasına*** kazanç elde etmesini doğurur. İki taraflı müdahalelerde direkt kazançlar ve kayıplar, mübadele edilebilir mallar ya da hizmetler biçiminde "somuttur"; diğer durumlarda, direkt kazançlar müdahale edenler için mübadelesi mümkün olmayan tatminlerdir ve burada daha az tatmin edici, değilse pozitif olarak acı verici aktivite biçimleri içinde direkt kayba zorlama söz konusudur.

---

[4] Belki de burada Alman sosyolog Franz Oppenheimer'ın, serbest piyasa ile iki taraflı müdahale arasında, bir kişinin ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik "politik" araçlara mukabil "iktisadi araçlar" diye yaptığı ayrımdan söz edebiliriz:

> "Birbirine taban tabana zıt olan iki araç vardır ki, onlar sayesinde varlığını devam ettirmesi gereken insan, kendi ihtiyaçlarını karşılamak için gerekli olan araçları elde etmeye yönelmektedir. Bunlar çalışma ve çalmadır, yani biri kişinin kendi emeğidir, diğeri ise başkalarının emeğinin zorla ele geçirilmesidir... Bir kişinin, kendi emeğine ya da başkalarının emeği karşılığında kendi eşdeğer emeğini mübadele etmesine ihtiyaçları karşılamanın 'ekonomik araçları', başkalarının emeğini karşılıksız olarak ele geçirmeye ise, onları karşılamanın 'siyasi araçları' demeyi ... öneriyorum... Devlet bir siyasi araçlar organizasyonudur (Oppenheimer, *The State*, s. 24–27).

İktisat biliminin gelişmesinden önce insanlar mübadelenin ve piyasanın daima bir tarafa, diğerinin pahasına menfaat sağladığını düşünme eğilimindeydiler. Bu, merkantilist piyasa görüşünün köküydü ki, Ludwig von Mises onu "Montaigne yanılgısı" diye isimlendirmiştir. Ekonomi bunun bir yanılgı olduğunu göstermiştir, çünkü piyasada bir mübadelenin ***her iki*** tarafı da yarar sağlayacaktır.[5] Dolayısıyla, piyasada ***sömürü diye bir şey olamaz***. Fakat doğasından gelen bir çıkar çatışması tezi, Devlet ya da başka birinin güç kullanarak piyasaya müdahalede bulunduğu her zaman için doğru***dur***. Çünkü bu durumda müdahalede bulunan, fayda kaybına uğrayan bağımlıların pahasına bir kazanç sağlar. Piyasada her şey ahenklidir. Fakat müdahale sahneye çıkar çıkmaz, çatışma yaratılmış olur, çünkü her birey ya da grup net bir kaybedenden ziyade net bir kazanan olma –tabiri caizse, kurbanlardan biri olmaktan ziyade müdahaleyi yapan takımın bir parçası olma- mücadelesine girişebilir. Ve salt vergilendirme müessesesi, bazılarının net kazanan diğerlerinin de net kaybeden sınıf içinde olacağını garanti eder.[6] Bütün Devlet davranışları temel iki taraflı vergilendirme

---

[5] Bu yanılgının köklerinden biri, bir mübadelede tebdil edilen iki şeyin değer itibariyle "eşit" olduğu ya da olması gerektiği ve değer "eşitsizliği"nin "sömürüye" delalet ettiği fikridir. Oysa görmüştük ki, herhangi bir mübadele alıcı ve satıcı arasında her mal/meta için değer eşitsizliğini gerektirir/içerir ve mübadeleyi meydana getiren şey, bu açık iki taraflı değer eşitsizliğidir. Bu yanılgıya vurgu yapan bir örnek Yves Simon'ın çok tanınmış çalışmasıdır: *Philosophy of Democratic Government* (Chicago: University of Chicago Press, 1951), bölüm IV.

[6] John C. Calhoun'ın, Marksist sınıf sömürüsü doktrinini önceden gördüğünü öne sürmek moda haline gelmiştir, fakat Calhoun'ın "sınıfları" gerçekte ***birer kast*** (bizzat Devlet müdahalesinin eserleri) idiler. Özellikle, Calhoun, iki taraflı vergilendirme müdahalesiyle birlikte, vergilerin daima, topluluktaki bazı insanları vergi fonlarının net ödeyicileri diğerlerini ise net alıcıları haline getirecek şekilde harcanması gerektiğini görmüştür. Calhoun ikinciyi "yöneten sınıf" birinciyi ise "yönetilen" sınıf olarak tanımlamıştır. Böylece:

> Karşılaştırmalı olarak, mevcut halleriyle, birkaç tane hükümet birimi ve çalışanı, topluluğun, vergi kazançlarının kişiye özel alıcıları olan kısmını oluşturur... Fakat alıcılar, topluluğun sadece bir cüzünü oluşturduğu için, bundan... [mali süreç] davranışının, vergi ödeyicileriyle vergi kazançlarının alıcıları arasında eşitsiz olması gerektiği anlamı çıkar. Vergi biçiminde her bireyden toplanan şey ödenti şeklinde kendisine geri dönmedikçe, ki bu, süreci faydasız ve saçma hale getirecektir, aksinin olması mümkün değildir... Bundan, mutlaka topluluğun bir bölümünün, ödenti olarak aldığından daha fazla vergi ödemesi gerektiği, buna karşılık bir diğerinin vergi olarak ödediğinden daha fazla ödenti aldığı sonucu çıkarılmalıdır. Şu halde

müdahalesine dayandığı için, buradan Devlet davranışının sosyal faydayı artıramayacağı, yani etkilenmiş bütün bireylerin faydasını artıramayacağı sonucu çıkar.[7]

Müdahaleye müstesna bir tezat teşkil eden serbest piyasanın, toplumdaki her bireyin faydasını artırdığı sonucuna yaygın bir itiraz, ürünü birdenbire eskimiş hale gelen girişimci korkusuna vurgu yapar. Mesela, halkın talebinde faytonlardan otomobillere doğru bir kaymayla karşılaşan fayton imalatçısını ele alalım. *O* serbest piyasa faaliyetinden fayda kaybına uğramaz mı? Ancak, biz, sadece imalatçıların davranışlarıyla *açığa çıkan* faydalarla ilgilendiğimizi idrak etmek zorundayız.[8] Tüketiciler hem fayton talep ettikleri 1. dönemde hem de otomobillere kaydıkları 2. dönemde, serbest piyasada kendi faydalarını maksimize edecek şekilde davranırlar. Geçmişe bakıldığında, onun 1. dönemin sonuçlarını tercih etmiş olması tarihçi için ilginç bir veri olabilir, fakat iktisat teorisyeni için bir ilgiye haiz değildir. Çünkü imalatçı artık 1. dönemde yaşamamaktadır. O daima *bugünkü* koşullar altında ve kendi akranlarının bugünkü değer ölçeklerine göre yaşar.

---

vergilerin, aslında, topluluğun, vergi olarak ödediğinden daha fazla ödenek alan bölümü için ikramiye, buna karşılık ödenek olarak elde ettiğinden daha fazla vergi ödeyen diğer kısmı için ise gerçekten vergi olduğu – ikramiye yerine mali külfet- apaçıktır. Bu sonuç kaçınılmazdır. Bu sonuç, sürecin doğasından, vergilerin hiçte öyle eşit biçimde konulmamasından ileri gelir...

O halde hükümetin eşitsiz mali davranışının zorunlu sonucu, topluluğu iki büyük sınıfa ayırmaktır: biri gerçekte, vergileri ödeyenlerin ve tabiî, özellikle hükümeti desteklemenin mali külfetini münhasıran taşıyanların oluşturduğu grup, diğeri ise ödentiler vasıtasıyla kendi kazançlarını elde edenlerin oluşturduğu gruptur ki, onlar esasında hükümet tarafından desteklenirler; veya, bunun etkisi onları hükümetin mali davranışıyla bağlantılı olarak muhasım ilişkiler içine sokmaktır... Çünkü vergiler ve ödentiler ne kadar büyük olursa, birinin kazancı diğerinin ise kaybı o kadar büyük olacaktır ve bunun tersi... (John C. Calhoun, *A Disquisition on Government* [New York: Liberal Arts Press, 1953], s. 16–18).

[7] *Bkz.*, Rothbard, "Toward a Reconstruction of Utility and Welfare Economics." Bir Devlet davranışı analizi için, *bkz.*, Gustave de Molinari, *The Society of Tomorrow* (New York: G.P. Putnam's Sons, 1904), s.19 ff., 65–96.

[8] Yukarıda görmüştük ki praxeology sadece insanoğlunun somut davranışlarından çıkarılan faydalarla ilgilenebilir. Başka yerde, "açığa çıkmış tercih" diye adlandırdığımız bu kavramın tarihini incelemiş ve rakip kavramları eleştirmiştik. Rothbard, "Toward a Reconstruction of Utility and Welfare Economics," s. 224 ff.

Muayyen bir dönemde gönüllü mübadeleler herkesin faydasını artıracak ve dolayısıyla sosyal faydayı maksimize edecektir. Fayton imalatçısı, başkalarına karşı, faytonları mübadele etmeyi mecbur kılacak şekilde zor kullanmadıkça, 1. dönemin koşullarını ya da sonuçlarını geri getiremeyecektir, fakat bu takdirde, sosyal fayda onun saldırgan davranışından dolayı artık maksimize edilemeyecektir.

Nasıl ki bazı yazarlar serbest mübadelenin gönüllü niteliğini ve karşılıklı yararlarını reddetmek için uğraşmışsa, aynı şekilde diğerleri de Devletin davranışlarına bir gönüllü nitelik atfetmeye uğraşmışlardır. Genel olarak, bu teşebbüs ya "toplum"un bir varlık (entity) olarak mevcut olduğu fikrine, ki bu Devletin davranışlarını keyifle onaylar ve destekler, ya da çoğunluğun bu davranışları onayladığı ve bunun bir şekilde evrensel destek *anlamına geldiği*, yahut da nihai olarak daha alt düzeyde, hatta muhalif azınlığın bile Devletin davranışlarını bir şekilde onayladığı görüşüne dayandırılmıştır. Onlar, bu yanıltıcı varsayımlardan, Devletin sosyal faydayı en azından piyasanın yaptığı kadar artırabildiği sonucuna ulaşırlar.[9,10]

Müdahalenin yarattığı çatışmanın ve fayda kayıplarının yanı sıra serbest piyasanın ittifakını ve uyumunu tarif ettikten sonra, eğer hükümet, özel suçlular -yani, mecburi mübadelelerin özel yükleyicileri- tarafından piyasaya yapılan müdahalelerin engellenmesi için kullanılırsa ne olur sorusunu soralım. Sorulan şudur: Bu "polis" fonksiyonu bir müdahale davranışı değil midir ve o zaman serbest piyasa bizzat böyle bir müdahale "çatısına" dayalı değil midir? Ve dolayısıyla serbest piyasanın varlığı hükümetçe ceza-

---

[9] Birinci varsayımın bir eleştirisi için, *bkz.*, Murray N. Rothbard, "The Mantle of Science", Helmut Schoeck ve James W. Wiggins, eds., *Scientism and Values* (Princeton, N.J.: D. Van Nostrand, 1960) içinde; ikinci zikredilen iddialar için, *bkz.*, Rothbard, "Toward a Reconstruction of Utility and Welfare Reconstruction," s. 256 ff.

[10] Schumpeter'ın Devlete gönüllü bir nitelik atfetme yanılgısına dair kavrayışları, önemsenmeyi hak etmektedir:

> ... prenslerin feodal gelirleri ana önemini kaybettikten sonra, Devlet özel amaçlarla özel cephede üretilmekte olan ve siyasi güç kullanılarak bu amaçlardan başka yöne çevrilmesi gereken bir gelirle hayatiyetine devam ede gelmiştir. Vergileri klüp aidatları, veya mesela, bir doktorun hizmetlerinin satın alınması benzerliği üzerine yorumlayan teori, sadece sosyal bilimlerin bu kısmının bilimsel düşünme alışkanlığından ne kadar çok uzaklaşmış olduğunu ispatlar. (Schumpeter, *Capitalism, Socialism and Democracy*, s. 198 ve 198 n.)

landırılan suçlular cephesinde bir fayda kaybını gerektirmez mi?[11] Öncelikle, tam serbest piyasanın iki insan grubu arasında gönüllü bir mübadeleler dizisi olduğunu hatırlamamız gerekir. Eğer bu piyasada suçlu müdahale tehditleri yoksa –sözgelimi herkesin başkalarının özel mülküne saygı göstermeyi bir görev icabı hissetmesi nedeniyle- bir karşı müdahale "çatısı"na ihtiyaç duyulmayacaktır. Dolayısıyla "polis" fonksiyonu serbest piyasanın bir ön koşulu değil, sadece ikincil türevsel bir sorunudur.

İkinci olarak, eğer hükümetler –ya da bu mesele için, özel birimler- suçluların topluma müdahalesini engellemek ve onunla mücadele etmek için istihdam edilirse, bu mücadelenin suçlular üzerine fayda kayıpları yükleyeceği açıktır. Fakat bu savunma davranışları bizim "ifade"miz anlamında pek de müdahale değildirler. Çünkü fayda kayıpları son tahlilde sakin vatandaşlara fayda kayıpları yüklemeye uğraşan insanlar üzerine bindirilmektedir. Kısaca, bireysel özgürlüğü savunmada yani, şahısları ve vatandaşların mülkünü savunmada, polis birimleri tarafından kullanılan güç tamamen ***kısıtlayıcı*** bir güçtür; o hakiki, başlatan niteliğindeki müdahaleye mukabil bir ***karşı*** müdahaledir. Böyle bir karşı davranış "sosyal faydayı" –kişiler arası davranışlara girişmiş olan toplumdaki ***herkesin*** faydası- maksimize edemezken, ***suçlu olmayanların*** –yani, başkalarına zarar vermeksizin kendi faydasını barışçı olarak maksimize etmekte olanların- faydasını *elbette* en üst düzeye çıkarır. Bu savunma birimleri kendi işlerini barışçı olarak yaparlarsa ve bütün müdahaleleri elimine ederlerse, o zaman onların mevcudiyeti sosyal faydanın maksimizasyonuyla tamamen uyumlu olacaktır.

4. Dönem Sonu Fayda: *Serbest Piyasa ve Hükümet*

Böylece bireylerin kendi faydalarını serbest piyasada ***dönem başı*** maksimize ettiklerini ve müdahale olduğu zaman bunu yapamayacaklarını, çünkü o zaman müdahale edenin, sadece kendi bağımlısının açık bir fayda kaybı pahasına bir fayda kazancı sağladığını görmüş oluyoruz. Fakat ***dönem sonu*** faydalar hakkında ne demelidir? İnsanlar kararlar aldıkları zaman yarar sağlamayı ***umabilir***ler, fakat onlar hakikaten bu kararların neticelerinden yarar elde ederler mi? Serbest piyasa ve müdahale *evvelden (ante) ahire (post)* uzanan bu hayati yolda gezinirken nasıl karşılaştırılır?

---

[11] University of Witwatersrand'da (Güney Afrika) Profesör Ludwig M. Lachmann, Bay. L. D. Goldblatt ve Profesör Lachmann İktisat Onur Seminerinin diğer üyelerine, benim yukarıda zikredilen "Yeniden yapılanma" bildirimle ilgili tartışmalarında ortaya koydukları bu sorulardan dolayı sonsuz minnettarım.

Serbest piyasa için cevap piyasanın, hatayı minimuma indirecek şekilde inşa edildiğidir. Öncelikle, tüketicinin ihtiyaçlarını karşılama görevinde ister başarılı isterse başarısız olsun, girişimciye ve aynı zamanda gelir-kazanana haber sağlayan hızlı-çalışan, oldukça doğru, kolay anlaşılabilir bir test vardır. Belirsiz, dalgalanma gösteren tüketici isteklerine ayar sağlamanın ana yükünü taşıyan girişimci için, bu test özellikle çabuk ve kesindir – kârlar ve zararlar. Daha büyük kârlar doğru yolda olduğunun zararlar ise yanlış yolda olduğunun bir işaretidir. Kârlar ve zararlar tüketici taleplerine hızla ayar sağlamayı kamçılar; aynı zamanda onlar paranın etkin olmayan girişimcilerin elinden iyi girişimcilerin eline geçmesi fonksiyonunu da icra eder. İyi girişimcilerin zenginleşmesi ve kendi sermayelerine ilaveler yapması ve kötü olanların dışarıda kalması, koşullardaki değişmelere karşı sürekli daha pürüzsüz bir piyasa ayarlanmasını garanti eder. Benzer şekilde, daha küçük çapta, toprak ve emek faktörleri kendi sahiplerinin isteklerine bağlı olarak daha yüksek gelirler için hareket ederler ve hayli üretken-değerli faktörler buna uygun olarak mükâfat kazanırlar.

Tüketiciler de piyasada girişimsel riskler üstlenir. Çok sayıda piyasa eleştirmeni kapitalist-girişimcilerin *uzmanlığını* kabul etme istekliliğinde olmasına karşın, tüketicilerin, *dönem başı* umdukları faydayı *dönem sonu* elde etmelerine engel olan yaygın bilgisizliğinden hayıflanırlar. Tipik olarak, Wesley C. Mitchell meşhur denemelerinden birini şöyle başlıklandırmıştı: "Para Harcamanın Geri Sanatı". Profesör Mises, tüketicilerin ürünleri akıllıca satın almada çok bilgisiz ya da yetersiz olduklarında ısrar eden müdahalecilerin, aynı zamanda, aynı insanların tanımadıkları siyasetçilere ve neredeyse hiç anlamadıkları politikalara lehte ya da aleyhte oy verdikleri demokrasinin erdemlerinden bahsederek düştükleri paradoksa kuvvetle vurgu yapmıştır. Başka bir şekilde söylemek gerekirse, müdahale yandaşları, bireylerin kendi işlerini idare etme ya da kendilerine fikir verecek danışmanlar istihdam etme ehliyetinde olmadıklarını varsayarlar, fakat aynı zamanda bu aynı bireylerin oy sandığında bu uzmanlar için oy kullanma yeteneğinde *olduklarını* farz ederler. Onlar bunun da ötesinde, yetersiz olduğu ileri sürülen tüketici kitlesinin sadece bizzat kendi kendilerini değil, fakat aynı zamanda toplumdaki *ehil* bireyleri de idare edecek kişileri seçme yeteneğinde *olduklarını* varsayarlar. Fakat bu gibi saçma ve çelişik varsayımlar, insanların işlerine yapılan "demokratik" müdahaleye dair her programın kökünde mevcuttur.[12]

[12] Bu çelişkilerin hiçbiri, demokrasinin diktatörlüğün lehine terk edilmesiyle de önlenemez. Çünkü halk kitleleri bir diktatörlükte oy kullanmasa bile, yine diktatörün

Aslında gerçek, bu popüler ideolojinin tam tersidir. Tüketiciler elbette her şeyi bilen değildir, fakat onların kendi bilgilerini temin ve kontrol etmelerine imkân veren direkt testleri vardır. Onlar belli bir kahvaltılık gıda markasını satın alırlar ve ondan hoşlanmazlar; böylece onu tekrar satın almazlar. Onlar belli bir tür otomobil satın alırlar ve onun performansından hoşlanırlar; onlar başka bir tane satın alırlar. Ve her iki durumda da bu yeni kazanılmış bilgiyi kendi arkadaşlarına anlatırlar. Öteki tüketiciler, kendilerine önceden uyarı yapan ya da tavsiyede bulunan tüketici araştırma örgütlerinin müşterisi olurlar. Fakat bütün durumlarda, tüketiciler kendilerine rehberlik edecek direkt test sonuçlarına sahiptirler. Ve tüketicileri tatmin eden firma büyür ve zenginleşir ve böylece "itibar" kazanır, buna karşılık onları tatmin etmekte başarısız olan firma işin dışına sürüklenir.[13]

Öte yandan, siyasetçiler ve kamu politikaları için oy verme tamamen farklı bir meseledir. Burada ne kârlar ve zararlar gibi ne de faydalı ya da tatmin edici olmayan tüketim gibi, direkt bir başarı ya da başarısızlık testi vardır. Sonuçları, özellikle de hükümetsel kararlarının indirekt catallactic (mübadeleyle ilgili) sonuçlarını kavramak için, praxeological muhakemenin karmaşık halkalarını idrak etmek gerekir. Çok az sayıda seçmenin böyle bir muhakemeyi, özellikle de Schumpeter'ın gösterdiği gibi, politik durumlarda takip etme kabiliyeti ya da ilgisi vardır. Çünkü davranışların görünüşteki uzaklılığının yanı sıra herhangi bir şahsın sonuçlar üzerine çok az etkiye sahip olması, insanları siyasi problemlere ya da tartışmalara ilgi göstermekten uzak tutar.[14] Direkt başarı ya da başarısızlık testi olmaksızın, seçmen en yüksek başarı şansına sahip siyasetçilere değil, fakat propaganda kabiliyetini en iyi "satabilen"lere yönelme eğiliminde olur. Mantıksal tümdengelim halkalarını kavramadan, ortalama seçmen, kendi idarecisinin yaptığı hataları asla keşfedemeyecektir. Bu bölümün daha sonraki bir başlığından bir örneği ödünç alarak, hükümetin para arzını şişirdiğini, böylelikle fiyatlarda kaçınılmaz bir yükselişe neden olduğunu varsayalım. Hükümet fiyat artışları nedeniyle aşağılık spekülatörleri ya da yabancı karaborsacıları suçlaya-

---

ve onun seçtiği uzmanların idaresine tâbi olmak zorundadırlar ve dolayısıyla onların günlük yaşamlarının diğer cephelerine karşılık *siyasi* alanda müstesna bir yeterliliğe sahip olduklarının yine varsayılması gerekir.

[13] *Bkz.*, Rothbard, "Mises' *Human Action*: Comment," s. 383–84. Keza krş., George H. Hildebrand, "Consumer Sovereignty in Modern Times," *American Economic Review, Papers and Proceedings,* May, 1951, s. 26.

[14] Schumpeter'da günlük hayat ile siyaset arasındaki tezada dair mükemmel tartışmayla karşılaştırın. *Capitalism, Socialism and Democracy*, s. 258–60.

bilir ve halk iktisat bilmedikçe idarecilerin iddialarındaki yanılgıları görebilmeyecektir.

Yine, reklâmın hilelerinden ve tuzaklarından çok şikâyetçi olan bu yazarların, eleştirilerini, onun gerçekten doğru olduğu bir alana – siyasetçilerin reklâmı– hiçbir zaman uygulamamaları tuhaftır. Schumpeter'ın dediği gibi:

> Hep göz önünde olan en hoş kız resminin uzun vadede kötü bir sigaranın satışlarını sürdürmede yetersiz kaldığı ortaya çıkacaktır. Politik kararlar durumunda eşit derecede etkin bir koruyucu yoktur. Can alıcı değerde öneme sahip çok sayıda karar, halk için, kendi boş zamanı ve makul bir maliyet açısından onları tecrübe etmeyi imkânsız hale getiren bir doğaya sahiptir. Ancak, bu mümkün olsa bile, bir kural olarak bir hükme, sigara örneğinde olduğu kadar kolay ulaşılmaz, çünkü sonuçlar yoruma daha az elverişlidir.[15]

George J. Schuller bu iddiayı çürütmeye çalışırken, "karmaşık muhakeme zincirlerinin, tüketiciler için bir otomobil ya da televizyon setini akıllıca seçmek açısından gerekli olduğu" fikrine karşı çıkmıştır.[16] Fakat böyle bir bilgi gerekli *değil*dir; çünkü bütün mesele tüketicilerin elinde daima basit ve pragmatik bir başarı testinin var olduğudur: ürün problemsiz çalışıyor mu? Kamu iktisadi ilişkilerinde böyle bir test yoktur, çünkü *önsel (a priori)* bir iktisat muhakemesinden haberdar olmaksızın, hiç kimse belirli bir politikanın "çalışıp" çalışmadığını bilemez.

Ortalama seçmen praxeological muhakeme zincirlerini gerektiren *meseleler* hakkında karar verme yeterliğinde olmayabilirken, bireyin sayısız alanlardan herhangi birinde kendi özel uzman danışmanını seçebilmesi gibi, seçmenin de bu meseleler hakkında karar verecek *uzmanları* –siyasetçileri– seçmeye/ayıklamaya yeterli *olduğu* itirazı yapılabilir. Fakat kritik problem tam olarak, bireyin hükümette, piyasada elinde olduğu gibi, kendi istihdam edilmiş uzmanının başarısına ya da başarısızlığına dair direkt, kişisel bir teste sahip olmamasıdır. Piyasada bireyler, danışmanlığı en başarılı olan uzmanlara müşteri olma eğilimindedirler. İyi doktorlar ya da avukatlar serbest piyasada ödüller toplarken, kötü olanlar başarısız olurlar; özel olarak istihdam edilmiş uzman, kabiliyeti nispetinde gelişme kaydeder. Öte yandan, hükümette, uzman başarısı konusunda piyasa testi yoktur. Hükümette

[15] *Ibid.*, s. 263.

[16] Schuller, "Rejoinder," s. 189.

direkt test olmadığı için ve gerçekten de politikacı ya da uzman ve seçmen arasında kişisel irtibat ya da ilişki çok az olacağı ya da hiç olmayacağı için, seçmenin oy verdiği insanın gerçek ***uzmanlığını*** ölçmesine imkân veren bir yol yoktur. Esasında seçmen, bütün temel sorunlar üzerinde uzlaşmış adaylar arasında icra edilen modern sorunsuz seçim tipinde, sorunlar için oy kullandığı sistemden daha da büyük zorluklar içindedir. Çünkü sorunlar, ne de olsa, muhakemeye elverişli***dir***; seçmen, isterse ve kabiliyeti varsa, meseleleri öğrene***bi***lir ve karar vere***bi***lir. Fakat bir seçmenin, en yetenekli bile olsa, bireysel adayların gerçek ***uzmanlığını*** ya da yeterliliğini, özellikle seçimlerin bütün önemli meselelerden yoksun olduğu zaman, nasıl bilebilir? Seçmenin bir karar için başvurabileceği tek şey adayların tamamen harici, reklâm edilmiş "kişilikleri", onların göz alıcı gülümsemeleri vs. dir. Neticede adayların oylanması bizzat meselelerin oylanmasından daha da az rasyonel olmaya kesinkes mahkûmdur.

Hükümet sadece uygun uzmanları seçmek için başarılı bir testten yoksun değildir ve sadece seçmen tüketiciden mutlaka daha habersiz değildir, fakat aynı zamanda bizzat hükümet daha yoksul uzmanların ve memurların seçimine yol açan ayrılmaz/kendine has mekanizmalara da sahiptir. Evvela, siyasetçiler ve hükümet uzmanı, kendi gelirlerini piyasada gönüllü olarak satın alınan hizmetlerden değil, fakat sakinlerin üzerine konulan mecburi bir ödemeden elde ederler. Şu halde bu memurlar, halka uygun ve yeterli olarak hizmet etmeyi ***umursamaları*** için direkt parasal bir müşevvikten külliyen yoksundurlar. Dahası "en uygun"un nispi yükselişi hükümete piyasadaki gibi tatbik edilir, fakat "en uygun"un kriteri burada çok farklıdır. Piyasada, en uygun, tüketicilere hizmet etmede en kabiliyetli/güçlü olandır. Hükümette ise en uygun ya (1) baskı/zor kullanmada en kabiliyetli/güçlü olanlar ya da (2) eğer bürokratik memurlarsa, önde gelen siyasetçilere yaltaklanmaya en uygun olanlar, ya da (3) eğer siyasetçilerse, oy veren halkın ilgisini çekmede en becerikli olanlardır.[17]

Piyasa davranışı ile demokratik oy verme arasında başka bir kritik ayrılık şudur: seçmen, mesela, sonuçta gelecek seçime kadar kendisini etkileyen kararları alacak ve serbest kalacak olan, kendi potansiyel yöneticileri arasın-

[17] Diyebiliriz ki bu kavrayış F. A. Hayek'in meşhur bölümünün ("En Kötüler Neden Zirvede") temelini teşkil etmektedir: "Why the Worst Get on Top", *The Road to Serfdom* (Chicago: University of Chicago Press, 1944), içinde, bölüm x. Keza Jack Hirshleifer'a ait son kısa tartışmaya bakınız, "Capitalist Ethics—Tough or Soft?" *Journal of Law and Economics,* October, 1959, s. 118.

da seçim yapmak için sadece yüz milyarda bir güce sahiptir. Öte yandan, piyasada davranışta bulunan birey kendi mülkü üzerindeki kararları almada, uzak yüz milyarda bir güce değil, mutlak bir güce sahiptir. Ayrıca birey kendi mülküyle ilişkili olarak mutlak kararlar almak suretiyle kendi satın alma ya da almama, satma ya da satmama seçimlerini sürekli olarak sergiler. Seçmen belirli bir adaya oy vererek, sadece diğer bir ya da iki potansiyel idareciye karşı onun lehinde nispi bir tercihi gösterir -ve unutmayalım ki, o bunu, oy versin ya da vermesin, bu insanlardan ***birinin*** kendisini gelecek beş yıl boyunca idare edeceği mecburi kuralının çatısı içinde yapmalıdır. (Yine unutmamalıyız ki, gizli bir oy pusulasıyla birlikte, seçmen bu zoraki ve sınırlanmış tercihin bu kadarını bile göstermiş olmaz).

Bir şirkette oy veren hissedarın benzer sınırlar içinde olduğu itirazı yapılabilir. Fakat hissedarın durumu böyle değildir. Şirketin ***kendi*** fonlarını mecburi ödemeyle elde etmemesi gibi kritik bir noktanın dışında, hissedarlar aynı zamanda, açıkçası demokratik seçmenin yapamadığı bir şey olarak, serbest piyasada kendi hisselerini satabilmek suretiyle kendi mülkü üzerinde mutlak güç sahibidirler. Üstelik hissedar, şirkette ortak varlıkların sahipliğinde kendi mülkünün derecesiyle orantılı olarak oy verme gücüne sahiptir.[18]

Böylece görüyoruz ki serbest piyasa öngörülmüş, ***dönem başı*** faydanın ***dönem sonu*** gerçekleşmesini ve elde edilmesini sağlayan pürüzsüz, etkin bir mekanizmaya sahiptir. Serbest piyasa daima ***dönem başı*** sosyal faydayı maksimize eder; ***dönem sonu*** sosyal faydayı da her zaman maksimize etme eğilimi taşır. Öte yandan, siyasi davranış alanında, yani oldukça fazla müdahalenin meydana geldiği bir alanda böyle bir mekanizma yoktur; gerçekten de siyasi süreç, doğası gereği, beklenen kazançların gerçekleşmesini geciktirme ve engelleme eğilimi taşır. Dolayısıyla, serbest piyasa ile müdahale arasında ***dönem sonu*** sonuçlardaki ayrılma (divergence) ***dönem başı*** beklenen faydadaki ayrılmadan daha büyüktür. Aslında bu ayrılma gösterdiğimizden daha da büyüktür. Çünkü bu bölümün geri kalan kısmında müdahalenin ***indirekt*** neticelerini analiz ederken, her örnekte, müdahalenin sonuçlarının, müdahaleyi, onun orijinal destekleyicilerinin çoğunun gözünde daha kötü hale getireceğini keşfedeceğiz. Böylece bir fiyat kontrolünün indirekt sonucu beklenmeyen ürün noksanlıklarına neden olmaktır. *Dönem sonu*, bizzat müdahalecilerin çoğu, fayda itibariyle kazanmaktan ziyade kayba uğradıklarını hissedeceklerdir.

---

[18] Heath'de "demokrasi"nin ilginç tanımıyla karşılaştırın, *Citadel, Market, and Altar*, s. 234.

Özetle serbest piyasa daima her iştirakçiye yarar sağlar ve *dönem başı* sosyal faydayı maksimize eder; keza *dönem sonu* da etmeye meyilli olur, çünkü o, tahminleri hızlıca gerçekleştirmelere dönüştüren etkin bir mekanizma içerir. Müdahaleyle birlikte, bir grup diğerinin pahasına doğrudan doğruya kazanç elde eder ve böylece sosyal fayda maksime edilmez ve hatta artmaz; öngörüyü hızla gerçekleşmeye dönüştürme mekanizması değil, esasen bunun tersi vardır; ve nihai olarak, göreceğimiz gibi, müdahalenin indirekt sonuçları bizzat çok sayıda müdahalecinin *dönem sonu* fayda *kaybetmelerine* neden olacaktır. Bu bölümün geri kalan kısmı çeşitli müdahale biçimlerinin doğasını ve *indirekt* sonuçlarını ele almaktadır.

5. Üç Taraflı Müdahale: Fiyat Kontrolü

Bir müdahaleci bir çift insanı ya bir mübadele yapmaya mecbur kıldığı ya da onlara bir mübadele yapmayı yasakladığı zaman, üç taraflı bir müdahale ortaya çıkar. Bu zorlama, mübadele *koşulları* ya da mübadelesi yapılan ürünlerden birinin ya da ikisinin niteliği üzerine ya da mübadeleyi yapan insanlar üzerine empoze edilebilir. Birinci üç taraflı müdahale tipine bir *fiyat kontrolü* denilir, çünkü o spesifik olarak mübadelenin yapıldığı koşullarla, yani fiyatla ilgilidir; ikincisine spesifik olarak ürünün ya da üreticinin doğasıyla ilgilendiği için *ürün kontrolü* denebilir. Fiyat kontrolüne bir örnek, hiç kimsenin belli bir ürünü pound başına X ons altından daha yükseğe (veya, alternatif olarak, daha düşüğe) satın alamaması ya da satamamasına dair bir hükümet emridir; ürün kontrolüne bir örnek ise bu ürünün satışının yasaklanması ya da sadece hükümet tarafından seçilen belli kişiler dışında hiç kimse tarafından satış yapılamamasıdır. Açıkçası her iki kontrol biçiminin de ürünün hem fiyatı hem de doğası üzerine çeşitli yansımaları vardır.

Bir fiyat kontrolü etkin ya da etkinsiz olabilir. Eğer regülâsyon piyasa fiyatı üzerine bir etkiye sahip değilse, o etkinsiz olacaktır. Böylece eğer otomobiller piyasada 100 ons altına satılıyorsa ve hükümet 300 onstan daha yükseğe otomobil satılamayacağını ferman buyurursa, (ihlal edenlerin cezalandırılması çerçevesinde) bu emir o anda tamamen akademiktir ve etkinsizdir.[19] Bununla birlikte, bir müşteri, karşılığında satıcının 300 onstan fazla bedel isteyeceği alışılmadık tarzda yapılmış bir otomobil sipariş etmek istediği takdirde, o zaman regülâsyon *artık* etkin hale gelir ve onların serbest piyasada yapmış olacakları şeylerden doğan işlemleri değiştirir.

[19] Tabiî, tamamen etkinsiz bir üç taraflı kontrol bile muhtemelen bu işle ilgili hükümet bürokrasisini artıracak ve dolayısıyla *iki yanlı* müdahalenin vergi ödeyicisi üzerindeki toplam miktarını yükseltecektir. Bu konuda aşağıda daha fazla bilgi verilecektir.

İki tür etkin fiyat kontrolü vardır: kontrol altına alınmış fiyatın piyasa denge fiyatının ***altında*** olmasıyla birlikte, bir malın belli bir fiyatın üstündeki bütün mübadelelerini yasaklayan ***maksimum/tavan*** fiyat kontrolü; ve bu sabit fiyatın piyasa dengesinin ***üstünde*** olması nedeniyle, belli bir fiyatın altındaki mübadeleleri yasaklayan ***minimum/taban*** fiyat kontrolü. Şekil 83 tavan fiyat kontrolüne tâbi tutulmuş bir malın arz ve talep eğrilerini göstersin: *DD* ve *SS* malın arz ve talep eğrileridir. *FP* piyasanın belirlediği denge fiyattır. Varsayalım ki, hükümet, onun üstünde herhangi bir satışın illegal olduğu *OC* gibi maksimum bir kontrol fiyatı koymuş olsun. Bu kontrol fiyatında, piyasa artık temizlenmez ve talep edilen miktar arz edilen miktarı, toplam *AB* kadar aşar. Bu şekilde, suni olarak yaratılmış bir mal noksanlığı peyda edilmiş olur. Herhangi bir noksanlıkta, tüketiciler bu fiyatta elde edilebilir olmayan malları satın almak için akın ederler. Bazılarının mutlaka vazgeçmesi gerekir, diğerleri satıcıların şimdi katlandıkları ceza riski karşılığında bir prim ödeyerek, illegal ya da "kara" olarak görülen piyasanın müşterisi olmak durumundadırlar. Bir fiyat tavanının başlıca karakteristiği kuyruk boyunca uzanan insanlara arz etmeye yeterli olmayan mallar için uzayıp giden, bitmez tükenmez bir "kuyruktur". Bütün kaçamak çeşitleri, bir zamanlar piyasa tarafından sağlanmış olan arzın ve talebin temizlenmesine umutsuzca ulaşmaya çalışan insanlar tarafından icat edilir. "El altından" alışverişler, rüşvetler, eski müşterilerin kollanması, vs. fiyat tavanıyla kelepçelenen bir piyasanın kaçınılmaz özellikleridir.[20]

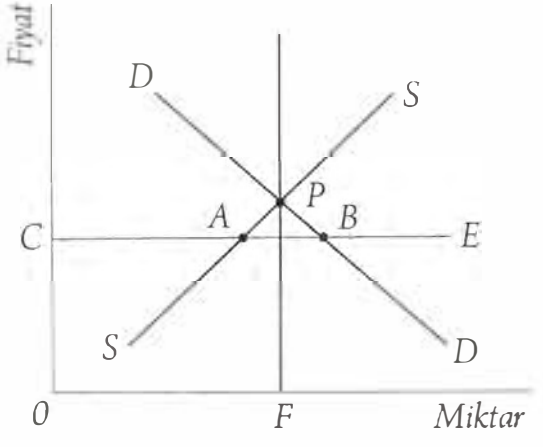

Şekil 83: Tavan Fiyat Kontrolünün Etkisi

[20] Bir "rüşvet" sadece bir alıcı tarafından piyasa fiyatının ödenmesidir.

Belirtmek gerekir ki, bir malın stoku öngörülebilir bir gelecekte dondurulsa ve arz eğrisi dikey olsa bile, bu suni noksanlık yine gelişecek ve bütün bu sonuçlar vuku bulacaktır. Arz ne kadar "esnek" ise, yani ne kadar çok kaynak üretimin dışına kaydırılırsa, ***diğer şartlar sabit iken***, noksanlık o kadar şiddetli olacaktır. Üretimi terk eden firmalar marjinale/kenara en yakın olanlardır. Eğer fiyat kontrolü "selektif" ise, yani bir ya da birkaç ürün üzerine koulursa, ekonomi genel tavan altında olduğu kadar evrensel olarak yerinden oynamayacak, fakat belirli alanda yaratılan suni noksanlık daha da fazla kendini belli edecektir, çünkü girişimciler ve faktörler diğer ürünlerin üretimine ve satışına (tercihen ikame mallara) kayabilirler. İkame (malların) fiyatları, "aşırı" talep, onların istikametine yöneldikçe yükselecektir. Bu gerçeğin ışığı altında, selektif fiyat kontrolü için kullanılan tipik hükümetsel nedenin –"Biz, arz yetersizliği devam ettiği müddetçe, bu gerekli ürün üzerine kontroller getirmek zorundayız"- neredeyse komik bir hata olduğu açığa çıkmaktadır. Çünkü doğru olan bunun tam tersidir: fiyat kontrolleri üründe suni bir noksanlık yaratır ki bu, kontrol var olduğu ***müddetçe*** devam eder –aslında, kaynakların diğer ürünlere kayması zaman aldığı için, daha da kötü hale gelir. Eğer hükümet gerçekten belli ürünlerin yetersiz arzından dolayı üzülseydi, onlar üzerine tavan fiyat kontrolleri koy*ma*ma fedakârlığına katlanırdı.

Genel fiyat tavanının etkilerini daha ayrıntılı incelemeden önce, bir *taban* fiyat kontrolünün, yani serbest piyasa fiyatının ***üstünde*** bir fiyat koymanın sonuçlarını analiz edelim. Bu Şekil 84'teki gibi gösterilebilir. *DD* ve *SS* sırasıyla talep ve arz eğrileridir. *OC* kontrol fiyatı iken *FP* piyasa denge fiyatıdır. *OC*'de, talep edilen miktar, *AB* kadar, arz edilen miktardan daha azdır. Böylece bir tavan fiyatın etkisi suni bir noksanlık yaratmak iken, bir taban fiyat satılmayan suni bir fazla (*AB* kadar) yaratır. Satılmayan fazla, *SS* eğrisi dikey olsa bile mevcut olur, fakat daha esnek bir arz, ***diğer şartlar sabit iken***, bu fazlayı artıracaktır. Bir kere daha, piyasa temizlenmez. Suni yüksek fiyat, ilk etapta kaynakları bu alana çeker, fakat aynı esnada, alıcı talebini de caydırır. Selektif fiyat kontrolleri altında kaynaklar, bizzat yarar sağladıkları ve tüketicileri daha iyi hale getirdikleri diğer alanları terk edecek ve aşırı üretildikleri ve bunun sonucunda zarara sebebiyet verdikleri bu alana transfer olacaktır.

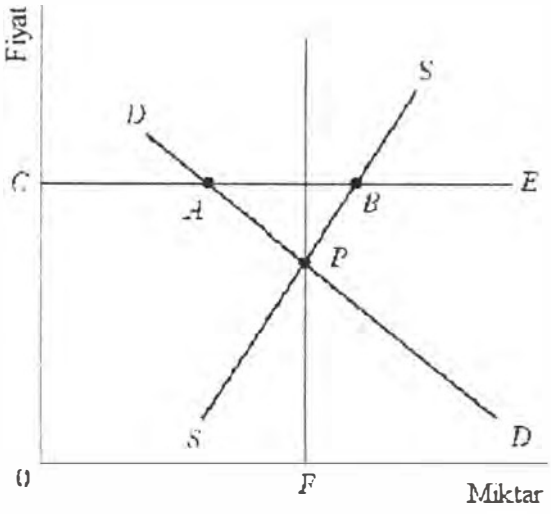

Şekil 84: Bir Taban Fiyat Kontrolünün Etkisi

Bu, piyasayı tahrif eden ve girişimsel zararlara yol açan ilginç bir müdahale örneği sunar. Girişimciler serbest piyasa tarafından oluşturulan fiyatlar, faiz oranı, vs. gibi belli kriterler temelinde faaliyet gösterirler. Bu işaretleri yok eden müdahalecilik piyasanın, ayarlanmaya yönelik sürekli eğilimini tahrip eder ve tüketici ihtiyaçlarını karşılamada kaynakların yanlış tahsisine ve zararlara neden olur.

Genel, kapsamlı fiyat tavanı bütün ekonomiyi yerinden oynatır ve tüketicilerin ikame mallardan istifade etmesini engeller. Genel fiyat tavanı umumiyetle "enflasyonu önleme" diye ilan edilen amaç için konulur –oysa burada hükümet hiç şaşmaz biçimde para arzını büyük bir miktarda şişirir. Genel fiyat tavanı PPM üzerine bir ***minimum*** koymaya denktir (bkz. Şekil 85). *OF* (ya da S_mS_m) toplumdaki para stokudur; D_mD_m sosyal para talebidir; *FP* piyasanın belirlediği denge PPM'dir (para biriminin satın alma gücü). Piyasanın üstünde bir asgari PPM'nin konulması (*OC*) piyasanın "temizle(n)me" mekanizmasına zarar verir. *OC*'de para stoku talep edilen parayı aşar. Bunun sonucunda, insanlar *GH* kadar bir "satılmamış para fazlası"na sahip olurlar. Onlar malları satın alarak kendi paralarını satmaya uğraşırlar, fakat bunu yapamazlar. Onların parası anesteziye tâbi tutulmuştur. Bir hükümetin kapsamlı fiyat tavanı etkin olduğu ölçüde, insanların parasının bir bölümü işe yaramaz hale gelir, çünkü o mübadele edilemez. Fakat her bir şahsın ***kendi*** parasını kullanabileceğini ümit etmesiyle birlikte, kaçı-

nılmaz olarak kızgın bir mücadele zuhur eder.[21] Fazla paraya bir kanal sağlayacak bir "kara" borsa (yani, piyasa) için büyük bir baskının yanı sıra kaçınılmaz olarak adam kayırma, kuyruğa girme, rüşvet vs. de bolca mevcut olacaktır.

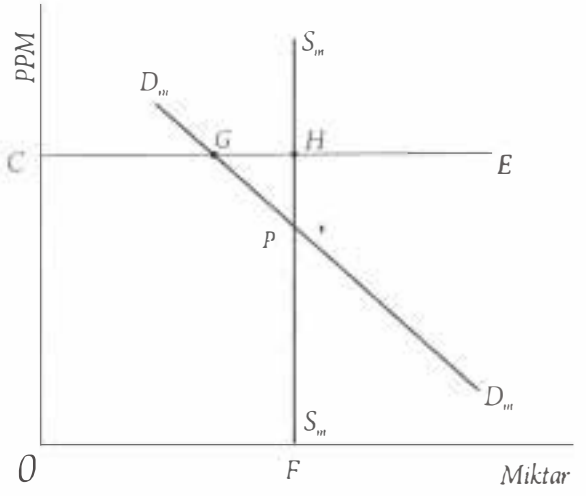

Şekil 85: Genel Bir Fiyat Tavanı Koymanın Etkisi

Genel bir fiyat tabanı PPM üzerine bir *tavan* kontrole denktir. Bu, elde edilebilir para stokunun üzerinde, karşılanmamış, aşırı bir para talebi meydana getirir –spesifik olarak, her alanda satılmamış mal stokları biçiminde.

Taban ve tavan fiyat kontrolünün ilkeleri ister tüketim mallarının, ister sermaye mallarının, ister toprak ya da emek hizmetlerinin fiyatı, veya görmüş olduğumuz üzere diğer mallar açısından paranın "fiyat"ı olsun, *herhangi bir* fiyata tatbik edilir. Mesela, onlar asgari ücret kanunlarına uygulanır. Bir asgari ücret kanunu etkin olduğu zaman, yani bir emek/işgücü mertebesinin piyasa değerinden daha yüksek (çalışanın iskonto edilmiş marjinal ürün değerinden daha yüksek) bir ücret konulduğu yerde, emek hizmetlerinin arzı talebi aşar ve "satılmayan emek hizmetleri fazlası" *gönülsüz kitle işsizliği* manasına gelir. Genelin aksine selektif asgari ücret oranları belirli sanayilerde işsizlik yaratır ve emeği daha yüksek oranlarla çekmek

[21] İşe bakın ki, hükümetin insanların parasının bir bölümünü yok etmesi neredeyse her zaman hükümetin yeni para pompalamasından ve onu kendi amaçları için kullanmasından *sonra* meydana gelir. Hükümetin halka bindirdiği hasar iki yönlüdür: (1) parayı şişirerek kaynakları halktan kendine doğru çeker (aşağıya bakınız), ve (2) para, halktan yavaş yavaş sızdırıldıktan sonra bu, paranın faydalılığının bir bölümünü yok eder.

suretiyle bu boşlukları (pockets) kalıcı hale getirme eğilimi doğurur. En sonunda emek daha az kazanç getiren, daha düşük üretken-değerli alanlara girmeye zorlanır. Bu analiz, ister Devlet tarafından isterse bir sendika tarafından konsun, asgari ücrete uygulanır.

Okuyucu *gönüllü* bir sendika tarafından konulan nadir bir asgari ücret durumu analizi için yukarıda onuncu bölüme başvurabilir. Bunun işsizliğe neden olduğunu ve emeği daha az kazançlı ve üretken-değerli istihdam branşlarına kaydırdığını, *fakat* bu sonuçların gönüllü olarak ele alınması gerektiğini görmüştük. İnsanların sendikalara katılmasını ve sendika ücret ölçeklerine ve sendikacılığın *esrarlı havasına* gönüllü olarak katılmasını yasaklamak, çalışanları zorla tüketicinin emirlerine bağlayacak ve birincinin üzerine bir refah kaybı yükleyecektir. Ancak, yukarıda belirttiğimiz gibi, praxeological bilginin, yani sendika dayanışmasının birçok çalışan için işsizliğe ve daha düşük ücret oranlarına sebep olacağı idrakinin işçiler arasında yayılması, muhtemelen bu dayanışmayı büyük ölçüde zayıflatacaktır. Öte yandan, ampirik olarak neredeyse bütün etkin sendikacılık vakaları sendikaların icra ettiği zorlamayla, yani piyasaya sendikal *müdahale* vasıtasıyla empoze edilmektedir.[22] Şu halde sendikal müdahalenin etkileri hükümet müdahalesinin olması halinde ortaya çıkacak etkilerle aynı düzeyde olur. Belirttiğimiz gibi, müdahale tahlili, ister özel isterse hükümetsel olsun, şiddet/zor kullanan *her* birime uygulanır. Yine bu durumda işsizliğin yanı sıra

[22] Bugünün Birleşik Amerika'sında, zorlama görevinin çoğu hükümet adına sendikalarca üstlenilmiştir. Bu, 1935'ten beri toprak kanunu olan, Wagner Yasasının esası/özü idi. (Taft-Hartley Kanunu, kayıtlarda yer almaya devam eden Wagner Yasasına dönük sadece nispeten önemsiz bir yasa değişikliğiydi). Bu kanunun kritik hükümleri şunlardır: (1) eğer işçilerin ekseriyeti razı olursa, bir işverenle pazarlık ederken belli bir üretim birimindeki bütün işçilerin bir sendika tarafından (keyfi olarak *bu amaç için* hükümet tarafından diye tanımlanmış) temsil edilmesini mecbur kılmak; (2) işverenin sendika üyelerini ya da sendika örgütleyicilerini istihdam etmeyi reddetmesini yasaklamak; (3) işvereni bu sendikayla pazarlığa mecbur etmek. Böylece sendikalar hükümetsel otoriteyle yetkilendirilmiştir ve hükümetin güçlü eli işçileri ve işverenleri, birlikte, sendikalarla bağlantı kurmaya zorlamak için güç kullanmaktadır. Sendikalara bahşedilen özel zorlayıcı imtiyaz konusunda, *yine bkz.*, Roscoe Pound, "Legal Immunities of Labor Unions", *Labor Unions and Public Policy* (Washington, D.C.: American Enterprise Association, 1958), içinde, s. 145–73; ve Frank H. Knight, "Wages and Labor Union Action in the Light of Economic Analysis", Bradley, *Public Stake in Union Power*, s. 43. *Yine bkz.*, Petro, *Power Unlimited,* ve yukarıda 10. bölüm, s. 714–15 (Türkçe çeviride, s. 611-12).

çok sayıda işçinin daha az etkin ve daha düşük ücretli işlere yanlış tahsisi, yine gönülsüz olarak vuku bulur.

Fiyat kontrolünün etkilerine dair analizimiz, aynı zamanda, Mises'in berrak bir şekilde gösterdiği gibi bir paranın diğeri cinsinden fiyatı ("döviz kuru") üzerine getirilen kontrole de uygulanır.[23] Bu kısmen, keşfedilmiş ilk iktisadi kanunlardan biri olan Gresham Kanununda görülmüştür. Bu kanunun sadece fiyat kontrollerinin genel sonuçlarına dair spesifik bir örnek olduğunu birkaç insan idrak etmiştir. Belki de bu başarısızlık Gresham Yasasının yanlış formülasyonundan, ki sıklıkla "Kötü para iyi parayı dolanımdan kovar" şeklinde ifade edilmiştir, kaynaklanmaktadır. Yüzeysel bakıldığında bu, tüketicileri tatmin etmede en iyi metotların daha yoksul olan yöntemlere galip gelme eğilimi taşıdığı şeklindeki genel piyasa kuralını ihlal eden bir paradokstur. Bu ifade altın ve gümüş darbı üzerine bir Devlet tekelini meşrulaştırmak amacıyla, genellikle serbest piyasanın lehinde olanlar tarafından bile yanıltıcı biçimde kullanılmıştır. Gerçekte ise Gresham Kanunu şöyle okunmalıdır: "Devlet tarafından aşırı değerli hale getirilen para Devlet tarafından eksik değerli hale getirilen parayı dolanımdan kovar". Devlet ne zaman bir paraya diğeri cinsinden keyfi bir değer ya da fiyat getirirse, o zaman, "fiyatların" birbiri cinsinden olması nedeniyle, bir para üzerinde etkin bir *taban* fiyat kontrolü ve diğeri üzerinde de *tavan* fiyat kontrolü kurmuş olur. Mesela, bu bimetalizmin özü idi. Bimetalizm altında, bir ülke altın ve gümüşü para olarak tanır, fakat onlar arasında keyfi bir fiyat, veya mübadele oranı belirler. Bu keyfi fiyat, kaçınılmaz olarak, serbest piyasa fiyatından farklılaştığı zaman (ve hükümetin keyfi fiyatı aynı kalırken, zaman geçtikçe, bu hep daha muhtemel hale gelmiş ve serbest-piyasa fiyatı değişmiştir), bir para hükümetçe aşırı değerli diğeri ise düşük değerli hale getirilmiştir. Böylece bir ülkenin para olarak altını ve gümüşü kullandığını ve hükümetin onlar arasında 16 ons gümüş: 1 ons altın oranını belirlediğini varsayalım. Fiyat kontrolü anında belki de 16:1 olan piyasa fiyatı, bundan sonra 15:1 olur. Bunun sonucu nedir? Gümüş şimdi hükümet tarafından keyfi olarak eksik değerli altın ise yine keyfi olarak aşırı değerli hale getirilmiş olur. Diğer bir ifadeyle, gümüş piyasada altın cinsinden gerçekte olduğundan daha ucuz belirlenmiştir ve altın gümüş cinsinden gerçekte olduğundan daha pahalı olmaya zorlanmıştır. Hükümet, birbiri açısından, gümüş üzerine bir tavan fiyat altın üzerine ise bir taban fiyat koymuştur.

[23] Mises, *Human Action*, s. 432 n., 447, 469, 776.

Şimdi aynı sonuçlar, etkin herhangi bir fiyat kontrolünden dolayı ortaya çıkar. Gümüş üzerine bir tavan fiyat konulmasıyla birlikte, artık mübadelede gümüş amaçlı altın talebi altın amaçlı gümüş talebini aşar (tersine, altına bir taban fiyat konulduğunda, altın amaçlı gümüş talebi gümüş amaçlı altın talebinden daha düşük olur). Gümüş kıt hale gelip dolanımdan kaybolurken, altın satılmamış fazlalarla birlikte, gümüş karşılığında alıcı bulamaz/rağbet görmez. Gümüş serbest-piyasa fiyatıyla mübadele edilebildiği başka bir ülkeye ya da bölgeye gider ve sonuçta altın bu ülkeye akar. Eğer bimetalizm dünya çapında ise, o zaman gümüş "karaborsaya" düşer ve resmi ya da açık mübadeleler sadece altınla yapılır. Dolayısıyla, hiçbir ülke pratikte bimetalik bir sistemi sürdüremez, çünkü daima bir para diğeri cinsinden aşırı değerli ya da eksik değerli olacaktır. Aşırı değerli olan daima diğerini dolanımdan uzaklaştırırken, ikincisi kıt hale gelir.

Benzer sonuçlar emir (fiat) paralar üzerine keyfi mübadele oranları konulması (daha aşağıya bakınız) ve yeni ve yıpranmış sikkelerin (ağırlık yönüyle anlaşılabilir bir şekilde farklılaştıkları zaman) keyfi olarak birbirlerine eşit belirlenmesi gibi fiyat kontrollerinde de ortaya çıkar.

Fiyat kontrolü analizimizi özetleyelim: Direkt olarak, en az bir mübadeleciler setinin faydası kontrolle birlikte kötüye gidecektir. İndirekt olarak, ayrıntılı analizle tespit ettiğimiz gibi, gizli fakat tam kesin etkiler, bindirilen kontrollerden fayda itibariyle kazanç sağlayacağı ***düşünülen*** önemli miktarda insana zarar verecektir. Bir tavan fiyat kontrolünün ilan edilen amacı tüketiciye, daha düşük bir fiyatla mal sağlayarak faydalı olmaktır; fakat nesnel etki birçok tüketicinin mala sahip olmasını tümden engellemek olacaktır. Asgari bir fiyat kontrolünün ilan edilen amacı satıcılar için daha yüksek fiyatlar garanti etmektir; fakat onun etkisi, çok sayıda satıcının kendi fazlalarını satmasına engel olmak olacaktır. Dahası fiyat kontrolleri kaçınılmaz olarak ekonomideki üretimi ve kaynakların ve faktörlerin tahsisini bozmakta, böylelikle yine tüketicilerin çoğuna zarar vermektedir. Ve biz binlerce regülâsyonu yöneten ve uygulayan ve iki yanlı vergilendirme müdahalesiyle finanse edilmesi gereken bürokratlar ordusunu yok saymamalıyız. Bu ordu, haddi zatında, bir çalışanlar kitlesini üretken emekten geri çeker ve onları geriye kalan üreticilerin sırtına bindirir –böylelikle bürokratlar menfaat sağlar, fakat geriye kalan insanlar zarar görür.

6. Üç Taraflı Müdahale: Ürün Kontrolü

Bir mübadeleye üç taraflı müdahale, mübadelenin ***koşullarını*** değiştirebilir ya da bir şekilde mübadeleyi yapan şahısların ya da ürünün doğasını farklı-

laştırabilir. İkinci müdahale olan ***ürün kontrolü***, bizzat ürünü (mesela, bütün içki satışlarını yasaklayan bir kanun) ya da ürünü satan ya da satın alan insanları (mesela, Müslümanların içki satmasını –ya da satın almasını- yasaklayan bir kanun) düzenlemeye tâbi tutabilir.

Ürün kontrolü açık ve belirgin olarak mübadeleyle ilgilenen bütün taraflara zarar verir: bir tarafta ürünü satın alamadıkları ve kendi en acil ihtiyaçlarını karşılayamadıkları için fayda kaybına uğrayan tüketiciler; diğer tarafta ise bu alandaki bir kazancı elde etmesi engellenen ve dolayısıyla başka yerde daha düşük kazançlara razı olmak zorunda kalan üreticiler vardır. Üreticilerin kayıplarına özellikle ***sürekli bir şekilde*** daha düşük geliri kabul etmek zorunda kalan, endüstriye özgü toprak sahipleri ve emek sahipleri tarafından katlanılır. (Girişimsel kâr her halükarda geçicidir ve kapitalistler ekonominin her tarafında tekdüze bir faiz oranı kazanma eğilimindedirler). *Fiyat kontrolü*yle birlikte en azından ***bir*** mübadeleciler setinin (alış fiyatı serbest-piyasa fiyatının ***altına*** düşürülen tüketicilerin ve fiyat ***yukarı*** çıkarıldığı zaman üreticilerin) kontrolden kazanç sağladığı bir ***ilk izlenim (prima facie)*** durumu akla gelebilir, ancak ürün kontrolünde mübadelenin ***her iki*** tarafı da kaçınılmaz olarak kayba uğrar. Şu halde, ürün kontrolünün direkt yararlanıcıları regülâsyonları idare eden hükümet bürokratlarıdır: kısmen regülâsyonların meydana getirdiği vergi yaratma (tax-created) işlerinden ve kısmen de muhtemelen başkaları üzerine cebri güç kullanmaktan kazanılan tatminlerden.

Tabiî, çoğu ürün yasağı durumunda fiyat kontrolünde olduğu gibi, piyasanın illegal olarak yeniden kurulması, yani bir "karaborsa" için kaçınılmaz bir baskı gelişir. Bir karaborsa, illegal olması nedeniyle daima zorluklar içindedir. Hükümet görevlilerine rüşvet vermenin maliyetleri ve kanunu ihlal etmenin üreticilere getirdiği riskleri karşılamak için, ürün kıt ve pahalı olacaktır; ve yasak ve cezalar ne kadar katı ise, ürün o kadar kıt ve fiyat o kadar yüksek olacaktır. Dahası yasa dışılık tüketiciler için piyasanın var olduğu bilgisinin yayılması sürecini (mesela, reklâm yoluyla) büyük ölçüde engeller. Sonuç olarak, piyasa organizasyonu çok daha az etkin, tüketiciye hizmet daha yoksul kalitede olacaktır ve sadece bu nedenden dolayı fiyatlar legal bir piyasada olduğundan daha yüksek olacaktır. "Karaborsa"da sır tutma primi de muhtemelen daha görülebilir ve dolayısıyla kanunun müeyyidesine daha kolay yakalanabilir olan büyük-ölçekli işlere engel olacaktır. Paradoksal olarak, ürün ya da fiyat kontrolü karaborsacılara sık sık bir tekelci imtiyaz ihsanı (aşağıya bakınız) olarak hizmet eder. Çünkü onlar muhtemelen yasal bir piyasada bu sanayide başarılı olmuş olacak müteşeb-

bislerden çok farklı girişimciler olacaklardır (çünkü burada prim, hükümet görevlilerine rüşvet verme, kanunu baypas etme bilgisinedir vs.).[24]

Ürün yasağı 1920'ler esnasında Amerikan içki yasağında olduğu gibi, ya *mutlak* ya da *kısmi* olabilir. Kısmi yasaklamaya bir örnek, belli bir miktarın ötesindeki tüketimi yasaklayan mecburi *tayınlama*dır. Tayınlamanın açık etkisi tüketicilere zarar vermesi ve herkesin hayat standardını düşürmesidir. Tayınlama spesifik tüketim kalemleri üzerine yasal üst sınır koyduğu için, tüketicinin harcama kalıbını da bozar. Tüketici harcaması zorunlu olarak daha ağır tayınlanmış mallardan daha az ağır tayınlanmış mallara doğru kayma gösterir. Üstelik tayin karneleri genellikle transfer edilebilir olmadığı için, tüketim harcamasının kalıbı daha da bozulur, çünkü belli bir malı istemeyen insanlara, bu kuponları başkaları tarafından istenmeyen mallarla değiştirme izni verilmez. Kısaca sigara içmeyen birisine kendi sigara kuponlarını araba sahibi olmayanlara tahsis edilmiş başka birinin benzin kuponları karşılığında mübadele etme izni verilmez. Dolayısıyla tayın karneleri, düzenli paraya ilaveten satın alma için kullanılması gereken hayli etkinsiz yeni tip bir "para" benzeri ortaya çıkarmak suretiyle bütün sistemi sakat hale getirir.[25]

Kısmi ürün yasağının bir biçimi *seçilmiş belli* firmalar dışında herkesin belirli bir ürünü satmasını yasaklamaktır. Böyle bir kısmi dışlama bu firmalara hükümet tarafından *özel bir imtiyaz* bahşedildiği anlamına gelir. Eğer böyle bir ihsan bir şahsa ya da firmaya verilirse, ona bir *tekel* ihsanı diyebiliriz; eğer birkaç kişiye ya da firmaya verilirse, o bir *yarı-tekel* ihsanıdır.[26] Her iki tip ihsan da *tekelci* olarak nitelendirilebilir. Bu tip ihsana bir örnek *lisans/ruhsat verme*dir, ki burada hükümetin bir ruhsat vermeyi ya da satmayı reddettiği herkesin, bu ticaretin ya da işin peşinden koşmasına engel olunur. Başka bir örnek bir ülkenin coğrafi sınırlarının ötesinden gelen rekabeti önleyen bir *koruyucu tarife* ya da *ithalat kotası*dır. Tabiî, bir firmaya

---

[24] Mesela, İçki Yasağının yaratmış olduğu içki kaçakçısı bir sınıfın, Amerika'da İçki Yasağının kaldırılmasına *karşı çıkan* ana gruplardan biri olduğu herkesin diline düşmüştü.

[25] (Genel olarak sosyalist siteme ilaveten) tayınlama çalışmaları Henry Hazlitt'in *Büyük Düşünce (The Great Idea)* sinden daha parlak biçimde asla tasvir edilmiş değildir.

[26] İkinciye pekâlâ bir *oligopol* ihsanı da dememiz mümkündür, çünkü bu, mevcut oligopol teorisiyle birlikte umutsuz bir karışıklığa neden olacaktır. İkinci hakkında, yukarıda onuncu bölüme bakınız.

ya da mecburi bir endüstri kartelleşmesine verilen tam tekel ihsanları açık tekelci imtiyaz ihsanlarıdır.

Bir tekelci ihsanın, doğrudan doğruya ve derhal, rakipleri bu alana girmekten zorla mahrum bırakılan tekelciye ya da yarı tekelciye yarar sağladığı açıktır. Yine muhtemel rakiplerin zarar gördüğü ve daha az etkin ve daha düşük üretken-değerli alanlarda daha düşük kazançları kabul etmeye zorlandıkları besbellidir. Keza tüketicilerin zarar gördüğü aşikâr olarak ortadadır, çünkü onların, serbestçe tercih edecekleri rakiplerden ürün satın almasına engel olunur. Ve bu zarar, belirtmek gerekir ki ihsanın fiyatlar üzerindeki herhangi bir etkisinden ayrı olarak meydana gelir.

Onuncu bölümde tekel fiyat teorisini defnetmiştik; şimdi onu yeniden diriltmemiz gerekiyor. Tekel fiyat teorisi, orada geliştirildiği üzere, serbest piyasaya uygulandığı zaman hayali bir şeydir, fakat o tekel ve yarı-tekel ihsanları durumuna tam olarak tatbik edilir. Çünkü *burada*, "rekabetçi" ile "tekel" ya da "tekelci" fiyat arasında yapay bir ayrıma değil, fakat *serbest-piyasa fiyatıyla tekel fiyatı* arasında teşhis edilebilir bir ayrıma sahibiz. "Serbest-piyasa fiyatı" kavramsal olarak teşhis edilebilir ve tanımlanabilirdir, hâlbuki "rekabetçi fiyat" böyle değildir. Dolayısıyla, tekel fiyat teorisi, onu serbest-piyasa fiyatıyla uygun biçimde karşılaştırır ve okuyucu artık burada uygulanabilecek olan bir teori tanımı için, onuncu bölüme geri refere edilir. Eğer tekelcinin talep eğrisi serbest-piyasa fiyatının üstünde inelastik ise, ürün için bir tekel fiyata erişilebilecektir. Yukarıda görmüştük ki serbest piyasada, bir firma için *her* talep eğrisi serbest-piyasa fiyatının üstünde *esnek*tir; diğer türlü, firma kendi fiyatını yükseltip kendi gelirini artırmak için bir müşevviğe sahip olacaktır. Fakat tekel imtiyaz ihsanı tüketici talep eğrisini daha az esnek hale getirir, çünkü tüketici diğer potansiyel rakiplerden gelen ikame ürünlerden yoksun kalır. Esneklikteki bu düşmenin, firmanın talep eğrisini *inelastik* hale getirmeye yeterli olup olmayacağı (ve böylece gayrisafi gelir, serbest-piyasa fiyatından daha yüksek bir fiyatta daha fazla olacaktır) vakanın somut tarihsel verilerine bağlıdır ve onun belirlenmesi iktisadi analizin konusu değildir.

Firmanın talep eğrisi esnek kaldığı zaman (dolayısıyla gayrisafi gelir, serbest-piyasa fiyatından daha yüksek bir fiyatta daha düşük olacaktır), tekelci kendi ihsanından hiçbir *tekel kazanç* sağlayamayacaktır. Tüketiciler ve rakipler kendi ticaretlerinin engellenmesinden dolayı yine zarar görecekler, fakat tekelci, kazanç elde etmeyecektir, çünkü onun fiyatı ve geliri eskisinden daha yüksek olmayacaktır. Öte yandan, eğer onun talep eğrisi inelastik

ise, o zaman o, kendi gelirini maksimize edecek şekilde bir tekel fiyat oluşturur. Onun üretimi daha yüksek fiyata hâkim olmak için kısıtlanmalıdır. Hem üretimin kısıtlanması ve hem de daha yüksek ürün fiyatı, tüketicilere zarar verir. Burada onuncu bölümdeki argüman tersine çevrilmelidir. Biz artık bir üretim kısıtlamasının (gönüllü bir kartelde olduğu gibi) en üretken-değerli noktaya ulaşmak suretiyle tüketicilere yarar sağladığını söyleyemiyoruz; aksine, tüketiciler şimdi kendi serbest seçimlerinin serbest-piyasa fiyatıyla sonuçlanmış olmasından dolayı zarara maruz kalırlar. Devlet tarafından uygulanan baskıcı güç nedeniyle, onlar satış yapmaya istekli olan herkesten malları serbestçe satın alamazlar. Diğer bir deyimle, herhangi bir ürün için serbest-piyasa denge fiyatına ve üretimine ***doğru*** herhangi bir yaklaşma, tüketicilere yarar sağlar ve böylelikle üreticilere de yarar sağlar. Serbest-piyasa fiyatından ve üretiminden herhangi bir ***uzaklaşma*** tüketicilere zarar verir. Bir tekel imtiyaz ihsanından doğan tekel fiyat serbest-piyasa fiyatından sapmaya yol açar; o, üretimi düşürür ve fiyatları, tüketicilerin ve üreticilerin serbestçe ticaret yapabilmesi halinde oluşacak seviyenin ötesine çıkarır.

Ve biz ***burada***, tüketicilerin kendi talep eğrilerini inelastik yapmaları nedeniyle, kısıtlamanın gönüllü olduğu iddiasını kullanamayız. Çünkü tüketiciler, sadece ***serbest piyasada*** kendi talep eğrilerinden ***tam olarak*** sorumludurlar; ve sadece ***bu*** talep eğrisi tam anlamıyla kendi gönüllü seçimlerinin bir ifadesi olarak ele alınabilir. Hükümet bir kere ticareti yasaklamaya ve imtiyazlar ihsan etmeye dönük adım attığı zaman, artık tam olarak gönüllü davranış yoktur. Tüketiciler, istese de istemese de, tekelciyle belli seviyede bir satın alım için ticaret yapmaya zorlanırlar.

Dolayısıyla, tekel-fiyat teorisyenlerinin gönüllü kartellere hatalı olarak atfetmiş oldukları bütün etkiler, hükümetsel tekel ihsanlarına ***pekâlâ*** uygulanır. Üretim kısıtlanmakta ve faktörler başka yerdeki üretim için salıverilmektedir. Fakat ***şimdi*** diyebiliriz ki bu üretim, tüketicileri serbest-piyasa koşulları altındakine nazaran daha az tatmin edecektir; üstelik faktörler diğer meslek alanlarında daha az kazanacaktır.

Onuncu bölümde gördüğümüz gibi tekel ***kârlar*** asla sürekli olamaz, çünkü kârlar geçicidir ve nihayetinde hepsi tekdüze bir faiz oranına indirgenir. Uzun dönemde tekel getiriler bir ***faktöre*** bağlanır/atfedilir. Bu durumda tekelleştirilen faktör nedir? Bu faktörün endüstriye giriş ***hakkı*** olduğu açıktır. Serbest piyasada, bu hak herkes için sınırsızdır ve dolayısıyla kimse tarafından sahiplenilemez. Herkes bu hakka zaten sahip olduğu için

o, piyasada fiyatı komuta etmez. Fakat burada hükümet özel giriş ve satış ayrıcalıkları bahşetmiştir; ve bir tekel fiyattan doğan ekstra monopol kazancın sorumlusu ve bu kazancı kendisine atfedebileceğimiz şey, bu *özel* imtiyazlar ya da haklardır. Dolayısıyla, tekelci gerçekten üretken bir faktöre sahip olmaktan *değil*, fakat hükümet tarafından bahşedilen özel bir imtiyaza sahip olmaktan gelen bir tekel kazanç elde eder. Ve bu kazanç, kârlarda olduğu gibi, uzun-dönem ERE'de ortadan kalkmaz; imtiyaz varlığını sürdürdüğü ve tüketici değerlendirmeleri olduğu gibi devam ettiği müddetçe, o kalıcı olur.

Tabiî, tekel kazancı firmanın varlık değeri içinde pekâlâ kapitalize olabilir, öyle ki katpitalizasyonun meydana gelmesinden sonra firmaya yatırım yapan *sonraki* sahipler, sadece eşit faiz getirisi kazanıyor olacaklardır. Tekel (ya da daha doğrusu yarı-tekel) haklarının kapitalizasyonuna kayda değer bir örnek New York City taksi endüstrisidir. Her taksinin lisans alması zorunludur, fakat şehir, yıllar önce daha fazla lisans, veya "madalyon" çıkarmamaya karar vermiştir, böylece yeni bir taksi sahibi kendi madalyonunu bir önceki sahipten almak zorundadır. Şu halde piyasada ehliyetlerin (yüksek) fiyatı tekel imtiyazının kapitalize olmuş değeridir.

Görmüş olduğumuz gibi bunların hepsi bir tekelcinin yanı sıra bir yarı tekelciye de uygulanır, çünkü ikincinin rakiplerinin sayısı da, kendi talep eğrisini daha az esnek hale getiren imtiyaz ihsanıyla kısıtlanmaktadır. Tabiî, *diğer şartlar sabit iken* bir tekelci bir yarı tekelciden daha iyi bir konumdadır, fakat her birinin ne kadar menfaat elde edeceği tamamen belirli durumun verilerine bağlıdır. Bazı durumlarda, mesela koruyucu tarife gibi, yarı/benzer (quasi) tekelci uzun vadede, hiçbir şey kazanmayarak bitirecektir. Çünkü giriş serbestîsi sadece yabancı firmaları kısıtladığı için, bir tarifeyle birlikte yeni korunmaya başlanan firmalarda daha yüksek getirilerin birikmesi, o endüstriye daha çok yurtiçi sermaye çekecektir. Dolayısıyla, en sonunda yeni sermaye, kazanç oranını endüstrinin tümündeki olağan faiz oranına doğru çekecektir ve tekelci kazanç, rekabet yoluyla kaybedilmiş olacaktır.[27]

---

[27] Tekel imtiyazı, sadece kendine ait coğrafi alan üzerine güç sahibi olan bir hükümet tarafından bahşedilir. Dolayısıyla, bir bölge içinde ulaşılan tekel fiyatlar, piyasada daima diğer ülkelerden gelen tahrip edici bir rekabete maruz kalır. Uygarlık ilerledikçe ve ulaşım maliyetleri düştükçe, bu artan ölçüde doğru olur, böylece yerel tekeller diğer bölgelerden (gelen) sürekli büyüyen rekabet tehditlerine maruz kalırlar. Bu nedenle, yurtiçi bir tekel yabancı rekabeti kısıtlamaya ve etkin bir böl-

Tekelci ihsanlar zorunlu karteller ya da ruhsatlar gibi ya direkt ve besbelli; ya tarifeler gibi daha az direkt; yahut da hayli indirekt fakat buna rağmen güçlü olabilirler. Mesela, muayyen saatlerde işyerlerini kapatan, veya seyyar satıcıları ya da kapı kapı dolaşan satıcıları yasaklayan talimatnameler, rekabeti zorla dışlayan ve böylece tekelci imtiyazlar bahşeden kanunların örnekleridir. Benzer şekilde *anti tröst kanunlar* ve davalar, görünüşte "tekelle mücadele etmek" ve "rekabeti teşvik etmek" için dizayn edilir, gerçekte ise tam tersi işlev görürler, çünkü onlar piyasa yapısının ve aktivitesinin etkin biçimlerini zorla cezalandırır ve bastırırlar. Mecburi askerlik gibi görünüşte uzak bir davranış bile genç insanları zorla emek piyasasından geri çekme ve böylece onların rakiplerine tekelci, veya daha ziyade *kısıtlayıcı* bir ücret verme gibi bir etkiye sahiptir.[28] Ne yazık ki, burada bu ve diğer öğretici durumları inceleyecek kadar yerimiz yoktur.

7. İki Taraflı Müdahale: Hükümet Bütçesi

İki yanlı müdahale görmüş olduğumuz üzere, müdahale edenin, bir adamı kendisine mülk transfer etmeye zorladığı zaman ortaya çıkar. Bütün hükümetler zorunlu *vergilendirmeye* dayalıdır, dolayısıyla o, iki yanlı müdahalenin başlıca örneğidir. Sonuç olarak, hükümet müdahalesi, fiyat kontrolü gibi, sadece üç taraflı değildir; aynı zamanda vergilendirme gibi iki taraflı da olabilir ve bu nedenle o, hükümet ve hükümetsel aktivitenin açık doğası içinde gömülüdür.

---

gelerarası ticareti bloklamaya kadar uzanma eğilimine sahiptir: Tarifelerin "Tröstlerin Anası" diye isimlendirilmesine şaşmamak gerekir.

Burada diyebiliriz ki gerçek bir serbest piyasanın olduğu yerde, artık ayrı bir "uluslararası ticaret teorisi"ne ihtiyaç olmayacaktır. Uluslar sadece, ya parasal müdahale ya da ticaret engelleri yoluyla gerçekleşen hükümet müdahalesi sonucu, iktisadi açıdan önemli hale gelirler.

[28] *İşletmelere* yönelik tekelci imtiyazlar firmanın talep eğrisinin esnekliğine bağlı olarak, bir tekel fiyat suna*bi*lir. Öte yandan, çalışanlara yönelik imtiyazlar *daima* serbest-piyasa üretiminden daha düşük bir seviyede, daha yüksek, kısıtlayıcı bir fiyat sağlar. Bunun nedeni bir işletmenin kendi üretimini istediği zaman büyütebilmesi ya da daraltabilmesidir; o zaman, eğer birkaç firmaya belli bir alanda üretim yapma imtiyazı bahşedilirse, onlar koşulların olgunlaşması halinde, toplam arzı azalt*ma*dan üretimi artırabilirler. Öte yandan, çok esnek olmayan çalışma saatlerinden başka, bir emek piyasasına girişin kısıtlanması *daima* o endüstrideki toplam emek arzını azaltmalı ve dolayısıyla kısıtlayıcı bir fiyat sağlamalıdır. Tabiî, koruma kanunları gibi üretim üzerinde *direkt* bir kısıtlama, arzı azaltır ve böylelikle kısıtlayıcı bir fiyat getirir.

Yıllardan beri kamu maliyesi yazarları "tarafsız vergi", yani serbest piyasayı bozmayacak bir vergi sistemi için araştırma yapmaktadır. Bu araştırmanın amacı tamamen saçmadır. Mesela, iktisatçılar her bir şahsın, veya en azından aynı gelir kademesindeki her bir şahsın aynı vergi miktarını ödemesi için, sık sık vergilerin tekdüzeliliğini araştırmışlardır. Fakat bu, doğası gereği imkânsızdır, hâlihazırda Calhoun'ın açıklamasından görmüş olduğumuz gibi, cemiyet kaçınılmaz olarak vergi *ödeyicileri*yle, tabiî hiç vergi ödedikleri söylenemeyecek olan vergi-*tüketicileri*ne ayrılır. Coulhon'ın güçlü/keskin analizini tekrarlamak gerekirse (yukarıda altıncı dipnota bakınız): "vergi biçiminde her bireyden toplanan şey ödenti şeklinde o kişiye geri döndürülmedikçe -ki bu, süreci boş ve saçma hale getirir- aksinin olması mümkün değildir". Kısaca, hükümet bürokratları vergi *ödemezler*; onlar vergi hâsılatlarını tüketirler. Eğer 10.000 dolar gelir kazanan özel bir vatandaş 2.000 dolar vergi ödüyorsa, 10.000 dolar kazanan bürokrat da aynı şekilde *gerçekte* 2.000 doları vergi olarak ödemez; onun görünüşte yaptığı şey sadece bir defter tutma uydurmasıdır.[29] O, aslında 8000 dolarlık net bir gelir elde etmekte ve hiç vergi ödememektedir.

Sadece bürokratlar değil, fakat daha düşük bir mertebede, nüfusun diğer özel üyeleri de vergi-tüketicileri olacaktır. Mesela, varsayalım ki hükümet, bu parayı mücevherata harcamış olacak olan özel halktan 1.000 dolar vergi alır ve onu hükümet memurlarına kâğıt satın almak için kullanır. Bu, mücevherden kâğıda doğru bir talep kaymasına, mücevherin fiyatında bir azalmaya ve mücevher endüstrisinden bir kaynak akışına sebep olur; buna karşılık, kâğıt fiyatları artma eğilimine girecek ve kaynaklar kâğıt endüstrisine akacaktır. Gelirler mücevher endüstrisinde düşecek, kâğıt sanayinde ise yükselecektir.[30] Bu nedenle, kâğıt endüstrisi bir ölçüde, hükümetin bütçesinden (hükümetin vergi-ve-harcama sürecinden) menfaatlenen olacaktır. Fakat sadece kâğıt endüstrisi değil. Çünkü kâğıt firmaları tarafından elde edilen yeni paranın, kendi tedarikçilerine ve orijinal faktör-sahiplerine ödenmesi gerekecek ve benzer şekilde bu dalgalar ekonominin diğer kısımlarını da etkileyecektir. Öte yandan, gelir kaybına uğramış mücevher sana-

[29] Bu başlıkta ons altından ziyade dolar kullanmak daha uygun olacaktır; fakat biz hâlâ dolar ve altın ağırlıklarının tam denkliğini varsayıyoruz. Bu bölümün sonuna kadar *parasal* müdahaleyi dikkate almayacağız.

[30] Bu, kaynakların doğrudan doğruya mücevherden kâğıda akacağı anlamına gelmez. Kaynakların, iştigal sahası ve coğrafi açıdan birbirine benzer sanayiler arasında akıp gitmesi ve kaynakların, adım adım, endüstriden endüstriye yeniden ayarlanması daha muhtemeldir.

yi, faktörlere olan talebini azaltır. Böylece vergi-ve-harcama sürecinin külfetleri ve yararları, en kuvvetli etki ilk irtibat noktalarına –mücevher ve kâğıt- olmak üzere bizzat ekonominin her tarafına yayılır.[31]

Toplumda herkes ya net bir vergi ödeyicisi ya da bir vergi-tüketicisi olacak ve bu, değişik derecelerde olacaktır ve bu dağıtım sürecinde belirli bir kişinin ya da sanayinin nerede durduğunu belirlemek, her bir muayyen durumun verilerine bağlı olacaktır. Tek belirlilik, ofisteki bürokratın ya da politikacının, vergi kazançlarından kendi hükümetsel gelirinin %100'ünü elde ettiği ve karşılığında gerçek bir vergi ödemediğidir.

Dolayısıyla, vergi-ve-harcama süreci üretken faktörlerin tahsisini, üretilen malların türlerini ve gelirlerin kalıbını serbest piyasa halinde olacakları konuma göre kaçınılmaz olarak saptıracaktır. Vergilendirmenin ve harcamanın *düzeyi* ne kadar büyük ise, yani hükümet bütçesi ne kadar fazla ise, bu saptırma o kadar büyük olmaya meyledecektir. Ve üstelik piyasa aktivitesi bakımından bütçe ne kadar büyük olursa, hükümetin ekonomi üzerindeki yükü o kadar fazla olur. Daha büyük bir bütçe, toplumdaki kaynakların giderek artan ölçüde üreticilerden hükümetin, hükümete satış yapanların ve hükümetin mali yardım sağladığı gözdelerin ceplerine zorla sifonlanmakta olduğu manasına gelir. Kısaca, hükümetin nispi düzeyi ne kadar yüksek ise, üreticilerin temeli o kadar dar ve üreticilerin malına el koyanların "aldığı" o kadar büyük olur. Hükümetin seviyesi ne kadar büyükse, üretime katkıda bulunmuş olan tüketicilerin isteklerini karşılamak için o kadar az kaynak ve üretici olmayan tüketicilerin isteklerini karşılamak için o kadar fazla kaynak kullanılacaktır.

Vergilendirme analizine nasıl yaklaşılacağı konusunda iktisatçılar arasında büyük bir tartışma yaşanmıştır. Eski-tarz Marshall'cılar, izolasyon içinde sadece belli bir vergi tipine bakmaya ve ardından onun etkilerini tahlil etmeye dayalı "kısmi denge" yaklaşımında ısrar ederler; bugün daha revaçta olan (ve merhum İtalyan kamu maliyesi uzmanı Antonio De Viti De Marco tarafından basitleştirilen) Walras'çılar ise vergilerin izolasyon içinde hiç ele alınamayacağında ısrarcıdırlar, onlara göre vergiler sadece hükümetin bu hâsılatlarla ne kadar ilişkisi olduğuyla birlikte analiz edilebilir. Bütün bu konularda, bu derece geliştikten sonra, "Avusturya" yaklaşımının ne olacağı göz ardı edilmektedir. Bu, her iki prosedürün de vergi-

[31] Tabiî, ERE'nin uzun döneminde, bütün endüstrilerde bütün firmalar tekdüze bir faiz oranı kazanırlar ve kazançların ve kayıpların büyük kısmı orijinal spesifik faktörlere geriye doğru atfedilir.

lendirme sürecini tam olarak analiz etmek için gerekli ve meşru olduğunu kabul eder. Kısaca, vergilerin-ve-harcamaların düzeyi analiz edilebilir ve onun kaçınılmaz yeniden dağıtıcı ve bozucu etkileri tartışılabilir; ve ardından bu vergi toplamı *içinde*, bireysel vergi türleri ayrı ayrı analiz edilebilir. Ne kısmi ne de genel yaklaşımlar görmezlikten gelinmelidir.

Yine *hangi* hükümet aktivitesinin (*vergilendirme* ya da *hükümet harcaması*) özel sektör üzerine yük bindirdiğine dair büyük çapta faydasız bir tartışma olmuştur. Onları ayırmak gerçekten nafiledir, çünkü onlar aynı yük bindirme ve yeniden dağıtım sürecinin iki aşamasıdır. Böylece hükümetin kendi bürolarına kâğıt satın almak için betel cevizi endüstrisini bir milyon dolar vergilendirdiğini varsayalım. Bir milyon dolar değerindeki kaynak betel cevizinden kâğıda kaydırılır. Bu, serbest piyasada ardı ardına gelen *iki* aşamada yapılır: ilkinde, parasının çekilip alınması nedeniyle betel cevizi sanayisi daha yoksul hale getirilmiş olur; ardından, hükümet bu parayı kendi kullanımı için piyasadan kâğıt alımına sarf eder ve böylelikle kaynakları ikinci aşamada çekip almış olur. Sürecin her iki yönü de yüktür. Bir anlamda betel cevizi sanayisi toplumdan kâğıt çekmek *için ödeme yapmaya* zorlanmaktadır; en azından, o direkt ödeme darbesini üstlenir. Bununla birlikte, bu tür vergilerin betel cevizi sanayisi tarafından diğer yüklenicilere "yansıtılıp yansıtılamayacağı" ya da nasıl yansıtılacağına dair "kısmi denge" problemi dikkate alınmasa bile, biz sadece bir kişinin ödeme yapmadığını da söylemeliyiz; kâğıt tüketicileri yükselmiş fiyatlarla karşılaşacakları için, muhakkak onlar da ödemede bulunurlar.

Vergilerle hükümet harcamaları eşit ol*ma*dığı zaman, yani onlar sadece aynı madalyonun iki yüzü olmadıkları zaman meydana gelen şeyi mütalaa edersek, süreç daha açık bir şekilde görülebilecektir. Vergiler hükümet harcamalarından daha az olduğu zaman (ve şimdilik halktan borçlanmayı gözardı ederek) hükümet yeni para yaratır. Bu daha yüksek kaynak miktarının sifonlanması nedeniyle burada hükümet *harcamalarının*, ana yükü oluşturduğu aşikârdır. Aslında, daha sonra iki yanlı *enflasyon* müdahalesini incelerken göreceğimiz gibi, yeni para yaratmak zaten bir vergilendirme biçimidir.

Fakat vergilendirmenin hükümet harcamasından daha yüksek olduğu nadir durum için ne demelidir? Diyelim ki bu fazla, ya hükümetin altın arzı olarak gömülenmekte ya da para deflâsyon vasıtasıyla tasfiye edilmektedir (aşağıya bakınız). Böylece betel cevizi endüstrisinden 1.000.000 dolar alındığını ve sadece 600.000 doların kâğıda harcandığını varsayalım. Bu durumda mali külfet vergilendirmenin yükünden daha büyüktür, çünkü o, sa-

dece çekilen kâğıdı değil, aynı zamanda iddihar edilen ya da yok edilen parayı da karşılar. Hükümet ekonomiden sadece 600.000 dolar değerinde kaynak çekerken, betel cevizi endüstrisi 1.000.000 dolar potansiyel kaynak kaybetmiş olur ve bu kaybın hükümetin bütçe süreci tarafından bindirilen yüklerin toplanmasında hesaba katılması unutulmamalıdır. Kısaca, hükümet harcamaları ve gelirleri farklı olduğu zaman toplum üzerindeki "mali yük", hangisi daha büyük toplama sahipse onunla çok yaklaşık olarak ölçülebilir.

Vergilendirme gerçekten tekdüze olamayacağı için, hükümet kendi vergi-ve-harcamasına dair bütçeleme sürecinde kaçınılmaz olarak Paul'e (tabiî, bizzat hükümeti kapsayan "Paul'e") vermek için Peter'dan zorla alır. Dolayısıyla, kaynakların tahsisini bozmaya ilaveten, bütçeleme süreci geliri yeniden dağıtır, veya daha doğrusu gelirleri *dağıtır*. Çünkü serbest piyasa, gelirleri dağıt*maz*; orada gelir, piyasanın üretim ve mübadele sürecinden doğal olarak ve pürüzsüzce zuhur eder. Böylece üretimden ve mübadeleden ayrı bir şey olarak "dağıtım" gibi mutlak bir kavram sadece hükümetin iki yanlı müdahalesinden doğabilir. Mesela, sadece "mevcut belli bir gelir dağılımı *veri iken*", serbest piyasanın herkesin faydasını ve bütün tüketicilerin tatminlerini maksimize etmesi sık sık eleştirilir. Fakat bu yaygın yanılgı doğru değildir; *serbest piyasada her bireyin gönüllü üretim ve mübadele aktivitelerinden ayrı "varsayılmış bir dağılım" yoktur*. Serbest piyasada *veri olan* tek şey her insanın kendi şahsı ve bulduğu, ürettiği, veya yarattığı kaynaklar, veya kendi ürünlerinin gönüllü mübadelesiyle ya da üreticilerinden bir ihsan olarak elde ettiği şeyler üzerindeki *mülkiyet hakkı*dır.

Öte yandan, hükümet bütçesinde iki yanlı müdahale herkesin kendine ait ürünü mülk edinme hakkını bozar ve ayrı bir süreç ve dağıtım "problemi" *yaratır*. Artık gelir ve servet tamamen piyasada görülen hizmetlerden dolayı akmaz; şimdi onlar Devlet tarafından özel olarak kendilerine yük bindirilen kişilerden alınır ve yine Devlet tarafından yaratılan özel imtiyaza akıtılır.

"Serbest piyasaya" sadece üç taraflı müdahaleden azade diye bakan çok sayıda iktisatçı vardır; vergilendirme gibi iki yanlı müdahale "serbest piyasa"nın saflığına müdahale olarak görülmez. Frank H. Knight'ın başını çektiği Şikago Okulu iktisatçıları, insanın ekonomik aktivitesini parçalamada ve "piyasa"yı dar bir alana hasretmede bilhassa usta olmuşlardır. Böylece onlar, serbest piyasa tarafından belirlenen geliri yeniden dağıtmak için vergilendirme ve sübvansiyon vasıtasıyla sert iki yanlı müdahaleleri savunurlarken, "serbest piyasa"nın tarafını tutarlar (çünkü onlar fiyat kontrolü gibi üç taraflı müdahalelere karşıdırlar). Kısaca, piyasa aralıksız baskıya tâbi

olurken ve dış zorlamayla görev mevkii değişirken, bir cephede "serbest" bırakılacaktır. Bu düşünce insanın parçalanmış olduğunu, "piyasa insanının" "hükümete-bağımlı" bir insan olarak kendine ne olduğuyla ilgilenmediğini varsayar. Bu, "vergi aldanması" –insanların vergilerden *sonra* değil, fakat sadece vergilerden önce ne kazandıklarına baktıkları fikri- diyebileceğimiz kesinlikle müsaade edilemez bir efsanedir. Kısaca, eğer A piyasada bir yılda 9.000 dolar, B 5.000 dolar, C 1.000 dolar kazanırsa ve hükümet bu gelirleri, her biri 5.000 dolar kazanacak şekilde yeniden dağıtarak korumaya karar verirse, bundan habersiz olan bireyler, aptal bir şekilde hâlâ eskisi gibi kazandıklarını düşünmeye devam et*me*yeceklerdir. Onlar vergileri ve sübvansiyonları hesaba katacaklardır.[32]

Böylece hükümetin bütçeleme sürecinin piyasada üreticilerden üretici olmayanlara mecburi bir kaynak ve gelir aktarması olduğunu görüyoruz; yine o hükümeti oluşturanlar tarafından bireylerin serbest seçimlerine mecburi bir müdahaledir. Aşağıda, hükümet harcamalarının doğasını ve sonuçlarını daha detaylı tahlil edeceğiz. Bu seferlik, hükümetin hiçbir şekilde bir kaynak membaı olamayacağına; harcadığı her şeyin, cömertçe dağıttığı her şeyin önce gelir olarak elde edilmesi, yani önce "özel sektör"den çekilip alınması gerektiği şeklindeki mühim noktaya vurgu yapalım. Hükümet gelirlerinin büyük kısmı, onun gücünün ve özünün mutlak nüvesi müteakip başlıkta döneceğimiz konu olan vergilendirmedir. Bir diğer metot daha aşağıda tartışacağımız enflasyon, yani yeni para yaratılmasıdır. Üçüncü bir yöntem de halktan borçlanmadır ki o, aşağıda Ek A'da kısaca tartışılacaktır.[33]

8. İki Yanlı Müdahale: Vergilendirme

A. Gelirin Vergilendirilmesi

Görmüş olduğumuz gibi, vergilendirme üreticilerden alır ve başkalarına verir. Vergilendirmedeki bir artış, başkalarının kendi geçimlerini sağladıkları üretim temelini ***azaltırken*** kaynakları, gelirleri ve genellikle de üreticilerin sırtından geçinenlerin sayısını kabartır. Açıkçası bu, en sonunda kendi kendini mahveden bir süreçtir: bu en ağır yükün üreticilerin azalan stoku tarafından artık daha fazla taşınamayacağı bir sınır vardır. Daha dar sınırlar

[32] Vergilendirmenin iktisadi etkilerine dair daha ayrıntılı bir tartışma için, aşağıda müteakip başlığa bakınız.

[33] Dördüncü bir yöntem olan hükümetsel malların ya da hizmetlerin satışından sağlanan gelir, vergilendirmenin alışılmadık bir biçimidir; en azından bu "iş" için orijinal varlıkları ***elde etmek*** amacıyla, vergilendirmeye ihtiyaç vardır.

vergilendirmenin *caydırıcı* (disincentive) etkileri tarafından da konulabilir. Üreticiler –vergi *ödeyicileri*- üzerine bindirilen vergi miktarı ne kadar büyük olursa, işten sağlanan kazançların zorla azaltılması nedeniyle çalışmanın marjinal faydası o kadar düşük, ve vazgeçilen boş zamanın marjinal faydası o kadar büyük olacaktır. Bundan başka üzerine yük bindirilmiş vergi ödeyicileri saflarından, ya hükümetçe sübvanse edilenler ya da tam-zaman bürokratlar olarak vergi-*tüketicileri* sınıfına geçmeye dönük müşevvik o kadar büyük olacaktır. Neticede insanlar boş zamana yöneldikçe ya da ayrıcalıklı vergi-tüketicileri saflarına katılmak için çabaladıkça, üretim daha da azalacaktır.[34] Piyasa iktisadında net gelirler ücretlerden, faizden, arsa kiralarından ve kârlardan türer; ve vergiler bu kaynaklardan gelen kazançları vurduğu müddetçe, bu gelirleri kazanmaya yönelik teşebbüsler azalacaktır. Kendi ücreti üzerinde bir vergiyle karşılaşan emek sahibi çok/sıkı çalışmak için daha az müşevviğe sahiptir; kendi faiz ya da kâr kazancı üzerinde bir vergiyle yüz yüze gelen bir kapitalist, tasarruf ve yatırım yapmaktan ziyade tüketmek için daha fazla müşevvik sahibi olur. Kirası üzerine vergi konan bir toprak sahibi, arazi sitelerinin/sahalarının etkin olarak tahsis edilmesi için daha az bir dürtüye sahip olacaktır.

Bir insanın parasal varlıklarının marjinal faydası, daha az bir para stoku elde tuttuğu zaman arttığı için, daha düşük bir parasal gelirin, gelirin marjinal faydasının artacağı anlamına geleceği itirazı yapılmıştır. Sonuç olarak, parasal gelirler üzerindeki bir vergi hem çalışmanın aleyhinde boş zamanın lehinde (ya da tasarrufun aleyhinde tüketimin lehinde) bir "ikame etkisi" ve hem de ters istikamette işleyen bir "gelir etkisi" yaratır. Bu doğrudur, ve nadir ampirik durumlarda ikinci etki baskın olacaktır. Basit anlatımla, bunun manası bir insanın çabaları üzerine ilave cezalar getirildiği zaman, onların, bu çabaları genellikle gevşeteceğidir; fakat bazı durumlarda insan bu yükleri telafi etmek için daha

[34] Bir takastan bir para ekonomisine yükselişin hâlâ devam ettiği az gelişmiş ülkelerde, muayyen bir vergilendirme miktarı daha da fazla bir şiddetli etkiye sahip olacaktır: çünkü o, *parasal* gelirleri çok daha az değerli hale getirecek ve insanların çabalarını para kazanmaya çalışmaktan vergilendirilmemiş takas düzenlemelerine kaydıracaktır. Dolayısıyla vergilendirme bir takastan bir para ekonomisine yönelik gelişmeyi belirgin biçimde saptırır ve hatta süreci tersine çevirir. *Bkz.*, C. Lowell Harriss, "Public Finance", Bernard F. Haley, ed., *A Survey of Contemporary Economics* (Homewood, Ill.: Richard D. Irwin, 1952), içinde, s. 264. Pratik bir uygulama için *bkz.*, P. T. Bauer, "The Economic Development of Nigeria," *Journal of Political Economy,* October, 1955, s. 400 ff.

Eğer bir hükümet *aynî* vergilendirme yaparsa, o zaman vergilendirme ile özel sektörden gelen fiziksel kaynakların çekilmesi arasında hiçbir fark yoktur. Her ikisi de aynı davranışı meydana getirir.

sıkı çalışmayı deneyecektir. Ancak ikinci durumda, onun boş zaman gibi değerli bir tüketim malını kaybedeceğini hatırlamalıyız; onun şimdi, kendi seçimlerini hâlâ boş olacak şekilde yapması halinde sahip olacağından daha az boş zamanı olacaktır. Ceza altında daha sıkı çalışmak, eğer meseleye münhasıran üreticilerin sırtından geçinenler, böylelikle vergiden menfaat elde edecek olanlar açısından bakarsak, bir neşe kaynağı olacaktır. Çalışanların hayat standardı, ki bu boş zamanı kapsamalıdır, düşmüştür.

Gelir vergisi, yatırımlardan sağlanan geliri vergilendirerek tasarruf ve yatırımı zayıflatır, çünkü o yatırımdan sağlanan kazancı serbest-piyasa zaman tercihlerinin dayatacağı düzeyin altına düşürür. Net yatırım getirisi ne kadar düşük olursa insanlar kendi tasarruf-yatırımlarını yeni gerçeklere o kadar uydurur; kısaca daha yüksek getiride marjinal tasarruflar ve yatırımlar artık tüketimin altında kıymetlendirilecek ve yapılmayacaktır.

Bir gelir vergisinin, tüketime karşı özellikle tasarrufu ve yatırımı cezalandırmasının başka ve pek haberdar olunmayan bir nedeni vardır. Gelir vergisinin bir insanın gelirinin belli bir kısmına el koyması ve onu geri kalan kısmı tüketim ile yatırım arasında tahsiste serbest bırakması nedeniyle, tüketimin tasarrufa olan oranının değişmeden kalacağı düşünülebilir. Fakat bu, vergi ödeyicisinin reel geliri ile parasal varlıklarının reel değerinin, vergi ödemek suretiyle azalmış olduğunu gözardı eder. Altıncı bölümde, bir insanın zaman-tercihi şedülü veri iken, kendi reel parasal varlıklarının seviyesi ne kadar düşük ise, onun zaman-tercihi oranının o kadar yüksek olacağını ve dolayısıyla kendi tüketiminin yatırıma oranının o kadar yüksek olacağını görmüştük. Vergi ödeyicisinin konumu Şekil 86'da görülebilir, ki o esasen altıncı bölümdeki bireysel zaman-piyasası grafiklerinin tersidir. Altıncı bölümde parasal varlıklar azalıyorken, buradaki örnekte parasal varlıklar yatay eksende sağa doğru gittiğimizde ***artmaktadır***. Diyelim ki vergi ödeyicisinin başlangıç pozisyonu bir *OM* para stokudur; *tt* onun özgül zaman tercihi eğrisidir. Onun kendi tüketim/yatırım nispetini belirleyen ***efektif zaman tercihi oranı,*** t_1 dir. Şimdi, hükümetin bir vergi geliri koyduğunu ve bunun vergi ödeyicisinin başlangıçtaki parasal varlıklarını onun harcama döneminin başında *OM'* ne düşürdüğünü varsayalım. Onun efektif zaman-tercihi oranı *tt* ile *M'* doğrusunun kesişmesi, şimdi t_2 de daha yüksektir. O daha yüksek bir tüketim ile daha düşük bir tasarruf ve yatırım nispetine kayar.[35]

[35] Bu kaymanın vuku bulması için, sadece para cinsinden nominal miktarın değil, bireylerin *reel* parasal varlıklarının da azalması gerekir. O zaman, eğer bu vergi yerine, toplumda bir deflâsyon olursa ve para biriminin değeri oransal olarak aşağı

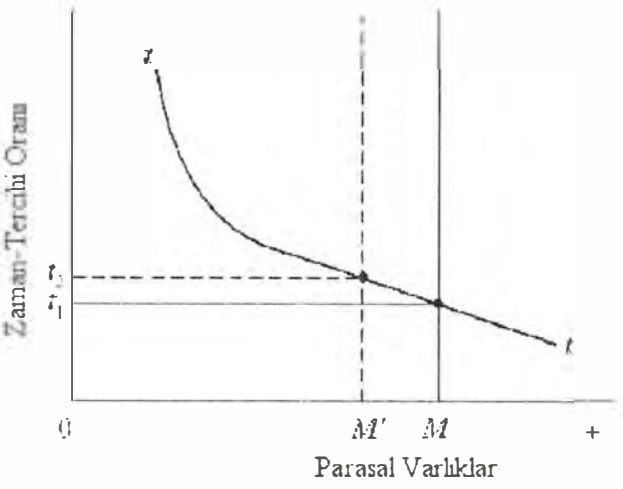

Şekil 86. Gelir Vergisinin Vergi Ödeyicisine ait Tüketimin Onun Tasarrufuna ve Yatırıma Olan Oranı Üzerindeki Etkisi

Şimdi bir gelir vergisinin sosyal oranı/orantıyı, daha fazla tüketime ve daha az tasarrufa ve yatırıma kaydıracak olmasının iki nedenini görmüş oluyoruz. Zaman-tercihi nedeninin geçersiz olduğu itirazı yapılabilir, çünkü hükümet memurları ile onların sübvanse ettiği halk vergi gelirlerini elde edecekler ve *kendi* para stoklarının, vergi ödeyicilerinin para stokundaki azalma kadar artmış olduğunu keşfedeceklerdir. Bununla birlikte, hükümet, onun çalışanları veya onun sübvansiyonlarının alıcıları tarafından gerçekten üretken tasarrufların ve yatırımların yapılamayacağını aşağıda göreceğiz.

Bazı iktisatçılar gelir vergilendirmesinin toplumdaki tasarrufları üçüncü bir yolla da azalttığını öne sürerler. Onlar gelir vergilendirmesinin, tam da doğası gereği, tüketime kıyasla tasarruf-yatırım üzerine "çifte" bir vergi yüklediğini söylerler.[36] Bu muhakeme şöyle yapılır: Tasarruf ve tüketim gerçekten simetrik değildir. Tasarrufların tümü gelecekte daha fazla tüke-

---

yukarı her yerde artarsa, o zaman her bireyin para stokundaki *nominal* düşüş *reel* bir düşüş olmayacak ve bu nedenle efektif zaman-tercihi oranları değişmeden kalacaktır. Gelir vergilendirmesi durumunda, deflâsyon vuku bulmayacaktır, çünkü hükümet para arzını daraltmaktan ziyade bu geliri harcayacaktır. (Hatta bütün vergi parasının hükümet tarafından tasfiye/tediye edildiği (liquidate) nadir durumlarda, vergilendirilmiş bireyler diğerlerinden daha fazla kayba uğrayacak ve bu nedenle de reel parasal varlıklarından bir bölümünü kaybedeceklerdir).

[36] Böylece, krş., Irving ve Herbert W. Fisher, *Constructive Income Taxation* (New York: Harper & Bros., 1942). "Çifte" burada aritmetik olarak iki misli değil, *iki* kere anlamında kullanılmaktadır.

timden yararlanmaya doğru yönlendirilir; başka türlü, tasarruf etmenin hiçbir kıymet-i harbiyesi olmayacaktır. Tasarruf gelecekte bir zamanda tüketim artışı beklentisi karşılığında muhtemel bugünkü tüketimden sakınmaktır. Hiç kimse sermaye mallarını onların hatırı için istemez. Onlar sadece gelecekteki tüketim artışının somut biçimlerinden ibarettirler. Tasarruf-yatırım Crusoe'un gelecek bir tarihte daha fazla elma elde etmek için değnek yapmasıdır; o ileride meyvesini daha yüksek tüketim olarak verir. Bu nedenle, bir gelir vergisinin konulması tüketim üzerine "çifte" vergidir ve tasarruf ve yatırımı aşırı derecede cezalandırır.[37]

Bu muhakeme çizgisi yatırım-tüketim sürecini doğru biçimde açıklar. Ancak, onun vahim bir kusuru vardır ve o, vergilendirme problemleriyle ilişkili değildir. Tasarrufun meyve veren bir etmen/araç olduğu elbette doğrudur. Fakat mesele bunu herkesin bildiğidir; insanların tasarruf etmelerinin nedeni tam olarak budur. Fakat onlar tasarrufun meyve veren bir etmen/araç olduğunu bilseler bile, kendi gelirlerinin tümünü tasarruf etmezler. Neden? Bugünkü tüketime yönelik zaman-tercihlerinden dolayı. Her birey, kendi cari geliri ve değer ölçekleri veri iken, bu geliri tüketim, yatırım ve kendi nakit dengesine ilaveler arasında en istenilen oranlarda tahsis eder. Diğer herhangi bir tahsis onun isteklerini daha az iyi karşılayacak ve kendi değer ölçeği üzerindeki pozisyonunu düşürecektir. Tasarrufun meyve verme gücü, birey kendi tahsisini yaptığı zaman *zaten hesaba katılmakta*dır. Dolayısıyla bir gelir vergisinin tasarruf-yatırımı iki kere cezalandırdığını söylemek için bir neden yoktur; o, bugünkü tüketimi, müstakbel tüketimi ve bireyin nakit dengesini kuşatarak, onun bütün hayat standardını cezalandırır. O *haddi zatında (per se)* tasarrufu gelir tahsisinin öteki yollarından daha fazla cezalandırmaz.

Bu Fisher iddiası serbest piyasaya sadık iktisatçılar arasında tasarrufu ve yatırımı cezalandıran hükümetsel önlemlere, tüketimi köstekleyen önlemlere sarf edilenden çok daha fazla ilgi gösterilmesine yönelik tuhaf bir eğilimi yansıtır. Muhakkak ki serbest piyasanın tarafını tutan bir iktisatçı piyasanın gönüllü tüketim/yatırım tahsislerinin optimal olduğunu ve bu oranlara *her iki yönden* gelen bir hükümet müdahalesinin, bu piyasa ile tüketicilerin ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik üretim için bozucu olduğunu kabul etmelidir. Neticede, tasarruflara dair özellikle gizli saklı bir şey yoktur; onlar sadece müstakbel tüketime giden yollardır. Fakat o zaman, açıkçası onlar *bugünkü*

[37] Bu iktisatçılar genellikle gelirin değil fakat sadece tüketimin, tek "reel" gelir olarak vergilendirilmesi gerektiği sonucuna ulaşırlar.

tüketimden daha önemli değildirler, çünkü ikisi arasındaki tahsisler bütün bireylerin zaman tercihleri tarafından belirlenir. Dolayısıyla serbest-piyasa tasarruflarına olan müdahaleye serbest-piyasa tüketimine olan ihlalden daha fazla direnen iktisatçı, zımni olarak zıt istikamette devletçi müdahaleyi savunuyor demektir. O, üstü kapalı olarak tüketimi düşürmek ve yatırımları artırmak için kaynakların zorla saptırılmasını istemiş olur.[38]

B. Tarafsız Vergilendirme Teşebbüsleri

Şimdiye kadar, bir verginin bir birey üzerindeki tesirini bizzat ferdin kendisini göz önünde tutarak tartıştık. Eşit derecede önemli olan husus, piyasada faktör fiyatları ve gelirleri *kalıbı*nın bozulmasıdır ki, buna vergilerin farklı insanlar üzerine konulma biçimi sebep olur. Serbest piyasa girift ve neredeyse sonsuz bir fiyatlar, oranlar ve gelirler dizisini belirler. Farklı vergilerin konması bu kalıpları bozar ve piyasanın, kaynakları ve üretimi tahsis etme işlevini sakatlar. Böylece eğer A firması belli bir emek türü için yılda 5.000 dolar öderse ve B firması 3.000 dolar öderse, çalışanlar B'den A'ya kayma ve böylelikle tüketicilerin isteklerine daha etkin olarak hizmet etme eğiliminde olacaklardır. Fakat eğer B firmasındaki gelir ihmal edilebilir derecede vergilendirilir ya da hiç vergilendirilmezken, A firmasında kazanılan gelir yıllık 2.000 dolar vergilendirilirse, piyasanın B'den A'ya hareket etme nedeni/vesilesi, üretken kaynakların yanlış tahsisini sürdürerek ve A firmasının büyümesini ve hatta mevcudiyetini köstekleyerek, tamamen ya da kısmen ortadan kalkacaktır.

Tarafsız bir vergi –piyasayı kabaca verginin konulmasından önceki haliyle bırakan, piyasa için nötr bir vergi- isteğinin umutsuz bir girişim olduğunu yukarıda görmüştük. Çünkü toplumda bazı insanlar mutlaka vergi ödeyicileri diğerleri de vergi-tüketicileri imtiyazına sahip iken, vergilerin ödenmesinde tekdüzelilik olamaz. Fakat biz bu itirazları dikkate almasak ve vergi gelirlerinden yapılan hükümet *harcamaları*nın yeniden dağıtıcı etkilerini göz önüne almayı ihmal etsek bile, tarafsız bir vergilendirme sistemine

[38] Bugünkü tüketime karşı yatırımın veya "büyüme"nin lehindeki eğilim bugünkü tüketime olan tutucu saldırıya benzerdir. *Müstakbel* tüketimle ilgili bu kadar değerli olan ve *bugünkü* tüketimle ilgili bu kadar değersiz olan nedir? Belki de burada bulunduğumuz durum, "Protestan ahlâk"ın daha az rasyonel yönlerinin iktisat bilimine illegal biçimde sızdırılmasıdır. Burada, işin içine giren birçok problemden birine değinebiliriz: Serbest piyasanın kararı bir kere ayaklar altına alındığı zaman, iktisatçı tutumluluk için keyfi olmayan hangi kantitatif standartları ihdas edebilir?

ulaşmamız mümkün değildir.[39] Çok sayıda yazar herkese tekdüze olarak uygulanan sabit oranlı gelir vergilerinin tarafsız bir vergi sağlayacağını öne sürmüştür; çünkü o vakit toplumda nispi gelir oranları eskisiyle aynı kalacaktır. Böylece eğer A yılda 6.000 dolar B 3.000 dolar ve C de 2.000 dolar kazanmışsa, her birine %10'luk bir vergi getirilmesi A 5.400 dolar, B 2.700 dolar ve C 1.800 dolar gibi bir "dağılım" yaratacaktır –eskisiyle aynı karşılıklı oranlar. (Tabiî, bu, verginin çeşitli bireyler üzerinde caydırıcı veya, daha ziyade toplumdaki her birey üzerinde eşit sabit oranlı caydırıcı etkilerinin olmadığını varsayar –çok ihtimal dışı bir durum). Fakat sıkıntı, bu "çözüm"ün tarafsız bir verginin doğasının ne olması gerektiğini yanlış kavramasıdır. Çünkü serbest piyasa için gerçekten tarafsız bir vergi, gelir kalıplarını eskisi gibi bırakan bir vergi olmayacak; *gelir kalıbını ve ekonominin diğer bütün yönlerini vergi gerçekten bir serbest-piyasa fiyatıymış gibi etkileyecek bir vergi olacaktır.*

Bu çok mühim bir düzeltmedir; çünkü bir hizmet serbest piyasada belli bir fiyatla satıldığı zaman, bu satışın gelir "dağılımı"nı eskisiyle aynı bırak*ma*dığını muhakkak idrak etmemiz gerekir. Çünkü normal olarak, piyasa fiyatları her insanın geliriyle ve servetiyle orantılı *değil*dir, fakat bireyin geliri ya da serveti ve hatta ürüne yönelik istekliliği ne olursa olsun, onlar *herkes için eşit olması anlamında* tekdüzedir. Bir somun ekmek bir multi milyonere, ortalama bir insana mal olduğundan bin kat daha fazlaya mal ol*maz*. Hakikaten, eğer piyasa gerçekten bu biçimde davransaydı, çok geçmeden piyasa diye bir şey kalmazdı, çünkü para kazanmanın bir avantajı olmazdı. Bir kişi ne kadar fazla para kazanırsa, *eşit adımlarla (pari passu)*, her malın fiyatı kendisi için o kadar yükselmiş olurdu. Dolayısıyla, bütün uygar para ekonomisi ve ona dayalı olan üretim sistemi ve iş bölümü çökerdi. Şu halde serbest piyasa için "tarafsız" olmaması bir yana, sabit oranlı bir gelir vergisi, eğer sürekli olarak uygulanırsa, piyasa ekonomisinin ve bizzat bütün parasal ekonominin kökünü kazıyacağı ilkesini takip eder.

Demek oluyor ki herkesin eşit vergilendirilmesi –"baş vergisi" ya da "kelle vergisi" diye isimlendirilir- tarafsızlık hedefi için çok daha yakın bir yaklaşım olacaktır. Fakat burada bile, bir bütün olarak kaçınılmaz vergi ödeyicisi-vergi-tüketicisi ikileminden başka, onun tarafsızlığında ciddi nok-

[39] Bir hanehalkı içinde yapılan işin atfedilmiş/bağlı (imputed) parasal değerini hesaplamak/açıklamak için değişik yıllar boyunca dalgalanan gelirlerin ortalamasına dayalı bir "gelir" tanımına ulaşmadaki büyük kavramsal zorlukları vs. dikkate almasak da, bu doğrudur.

sanlıklar vardır. Evvela serbest piyasada mallar ve hizmetler sadece piyasa fiyatıyla, onları serbestçe elde etmeye istekli olanlar tarafından satın alınır. Bir vergi serbest bir satın alımdan ziyade mecburi bir yük olduğu için, toplumun her bir ve her üyesinin, serbest piyasada bu eşit meblağı hükümete ödeyeceği asla düşünülmemelidir. Aslında vergilendirmenin salt mecburi doğası, eğer gönüllü bir şekilde davranılmış olsaydı hükümete çok daha az gelirin ödeneceğini ima eder. Dolayısıyla, tarafsız olmaktan ziyade, eşit vergi en azından üç grup vatandaşa aşırı/haksız yükler bindirmek suretiyle piyasa sonuçlarını bozacaktır: yoksullar, ilgisizler ve muhalifler, yani şu ya da bu nedenle bu eşit meblağları hükümete gönüllü olarak öde*meye*cek olan kişiler.

Eşit vergiye bir serbest-piyasa fiyatına benzer gibi muamele etmede karşılaşılan bir diğer büyük problem, insanların hükümetin hangi "hizmet"lerini "satın almayı" tasarladıklarını bilmememizdir. Mesela, eğer hükümet vergiyi belli bir ayrıcalıklı grubu sübvanse etmek için kullanırsa, baş vergisi ödeyicilerinin hükümetin bu davranışından ne tür bir "hizmet" elde edeceklerini bilmek zordur. Fakat görünüş itibariyle berrak bir pür hizmet örneği olan polis korumasını ele alalım ve baş vergisinin bu harcama için ödenmekte olduğunu varsayalım. Serbest-piyasa kuralı eşit hizmetler için eşit fiyatlar ödenmesidir; fakat burada, bir "eşit hizmet" nedir? Muhakkak ki, polis koruma hizmeti bir kentsel suç merkezinde suçun nadir olduğu durgun/sakin bir yerde olduğundan çok daha fazla bir büyüklüğe sahip olacaktır. Polis koruması suça-boğulmuş bir bölgede kesinlikle çok daha pahalıya patlayacaktır; bu nedenle, o hizmetin piyasada arz edilmesi halinde, orada ödenen fiyat sakin yerdekinden daha yüksek olacaktır. Dahası belirli bir suç tehdidi altında olan ve daha büyük bir nezarete ihtiyaç duyan bir şahıs, daha büyük bir polis harcı ödemek zorunda kalacaktır. Tekdüze bir vergi tehlikeli bölgelerde piyasa fiyatının altında, barışçı bölgelerde ise üstünde olacaktır. Şu halde tarafsızlığa yaklaşmak için, bir verginin tekdüze değil, hizmetin *maliyetler*ine bağlı olarak değişmesi gerekecektir.[40] Bu vergilendirmede görmezlikten gelinen, ***maliyet ilkesi***dir.

Bununla birlikte, maliyet ilkesi öyle hiç de tarafsız değildir. Önüne geçilemez nitelikteki vergi ödeyicisi-vergi tüketicisi meselesinden başka, yine

[40] Burada "maliyetlerin" "fiyatları" belirlediğini kabul ediyor değiliz. Genel nihai fiyatlar dizisi genel maliyet fiyatları dizisini belirler, fakat ***o zaman*** firmaların yaşayabilirliği, insanların, bu firmaların belirli ürünleri için ödeyecekleri fiyatın bütün piyasada belirlenen maliyetleri karşılamaya yetip yetmeyeceği ile belirlenecektir.

bir "hizmet"in nasıl tanımlanacağı ve ayrıştırılacağı meselesi vardır. Peter'dan Paul'e yeniden dağıtım "hizmeti" nedir? Ve Peter'a, onun için biçilen "maliyet" nedir? Ve biz tartışmayı polis koruması gibi ortak hizmetlerle sınırlasak bile, muazzam noksanlıklar vardır. İlk olarak aşağıda daha ayrıntılı göreceğimiz gibi, hükümetin maliyetleri serbest piyasanın maliyetlerinden çok daha yüksek olmaya mahkûmdur. İkinci olarak Devlet iyi hesap yapamaz ve dolayısıyla kendi maliyetlerini doğru biçimde ölçemez. Üçüncü olarak maliyetler sadece dengede, fiyatlara eşittir; ekonomi asla dengede olmadığı için, maliyetler hiçbir zaman serbest-piyasa fiyatının ne olmuş olacağının kesin tahmini değildir. Ve nihai olarak serbest piyasanın aksine ve eşit vergilerde olduğu gibi, vergi ödeyicisi hiçbir zaman hükümetsel davranıştan gelen menfaatini *göstermez*; kolaylıkla ve neşeyle onun bu hizmeti bu fiyatla gönüllü olarak satın almış olacağı varsayılır.

Yine tarafsız vergilendirmeye dönük başka bir teşebbüs, bir verginin, bireylerin hükümet hizmetinden elde ettikleri yarara eşit olarak konulması gerektiğini beyan eden *fayda/yarar (benefit) ilkesi*dir. Bu ilkenin mesela şu anlama geleceği daima fark edilmemektedir: refah yararlarının alıcıları bu yararların tüm maliyetlerini ödemek zorunda olacaktır. O zaman hükümetten refah yararı alan her insanın, aldığından *daha fazlasını* ödemesi gerekecektir, çünkü o aynı zamanda hükümet bürokrasisinin "işlem yapma" maliyetlerini de ödemek zorunda olacaktır. Açıkçası eğer fayda ilkesi sağlansaydı, böyle bir refah ya da başka bir sübvansiyon ödemesi olmazdı. Yine biz tartışmayı polis koruması gibi hizmetlere hasretsek bile, büyük kusurlar yine mevcut kalacaktır. Yine daimi vergi ödeyicisi-vergi tüketicisi ikilemini göz ardı edelim. Ölümcül bir noksanlık, bizim faydaları ölçemeyeceğimiz ve hatta onların olup olmadığını bile bilemeyeceğimizdir. Baş vergisi ve maliyet ilkesinde olduğu gibi, burada insanların mübadeleden, vazgeçtikleri malların değerinden daha büyük bir fayda elde ettiklerini *gösterebildikleri* serbest bir piyasa yoktur. Aslında vergiler zorla yüklendiğinden, insanlar için hükümetten gelen yararların, ödemeleri gereken meblağdan çok daha *az* olduğu aşikârdır, çünkü eğer, serbest bırakılsalardı, onlar hükümete daha az katkıda bulunacaklardı. Şu halde "fayda" sadece hükümet görevlileri tarafından keyfi olarak varsayılmaktadır.

Dahası bu fayda serbestçe gösterilebilir olsaydı bile, *fayda ilkesi* serbest piyasa sürecine yaklaşamayacaktı. Çünkü bir kere daha, bireyler kendi sübjektif yararlarının boyutu ne olursa olsun, serbest piyasadaki hizmetler için *tekdüze bir fiyat* öderler. "Bir Camel (sigara) için bir mil" yürüyecek olan adam, normalde, hiç ilgisi olmayan bir adamdan daha fazla ödeme yapmaz.

Şu halde herkesi, elde ettiği faydaya bağlı olarak vergilendirmek, piyasa ilkesiyle taban tabana zıttır. Nihai olarak eğer herkesin faydası vergilendirilmekten geçiyorsa, kimsenin bu mübadeleyi yapmasının ya da hükümet hizmetini almasının bir nedeni olmayacaktır. Piyasada bütün insanlar, hatta marjinal alıcılar ***bile*** kendi yararlarının tam miktarını ödemezler. Marjinal üstü alıcılar ölçülebilir olmayan bir fazla yarar elde ederler, ve marjinal alıcılar ***da öyle***, çünkü böyle bir fazla olmaksızın onlar bu ürünü satın almayacaklardır. Dahası polis koruması gibi hizmetler için, fayda ilkesi yoksul ve güçsüzlerin zengin ve güçlülerden ***daha fazla*** ödeme yapmasını gerektirecektir, çünkü birincilerin korumadan daha fazla yararlanacağı söylenebilir. Son olarak belirtmek gerekir ki eğer her bir insanın hükümetten sağladığı yarar vergilendirilirse, bütün gelirlerini hükümetten elde eden bürokratların tüm maaşlarını hükümete geri ödemesi ve böylece maaşsız hizmet görmesi gerekecektir.[41]

Böylece bir vergilendirme ilkesinin serbest piyasa açısından tarafsız olamayacağını görmüş oluyoruz. Her insanın kendi gelirine göre oransal olarak ***daha fazla*** ödeme yaptığı ***müterakki/artan oranlı*** vergilendirme, doğal olarak tarafsızlığa teşebbüs etmemektedir. Eğer sabit oranlı vergi bütün piyasa ekonomisi için ve bizzat para ekonomisi için yıkıcı olan bir ilkeyi ih-

---

[41] Adam Smith'ten beri iktisatçılar fayda ilkesini sabit oranlı ve hatta müterakki vergilendirmeyi, insanların "toplumdan" kendi gelirleriyle orantılı olarak ve hatta ondan daha fazla yararlandıkları zemininde meşrulaştırmak için, sürekli olarak yanlış bir biçimde kullanmaya çalışmışlardır. Fakat zenginlerin, polis koruması gibi hizmetlerden ***daha az*** yararlandıkları açıktır, çünkü onlar kendi varlıkları nedeniyle yoksullardan daha fazla ödeme yapmaya güç yetirebilirler. Ve zenginler refah harcamalarından yarar sağlamazlar. Dolayısıyla, zenginler, hükümetten yoksullara nazaran mutlak olarak ***daha az*** fayda sağlarlar ve fayda ilkesi sabit oranlı ya da müterakki vergilendirmeyi haklılaştırmak için kullanılamaz.

Fakat herkesin, hükümetten olmasa da "toplum"dan kendi geliriyle orantılı yararlar elde ettiğini söyleyemez miyiz? itirazı yapılabilir. Öncelikle bunun ispat edilmesi mümkün değildir. Aslında bunun tersi olan iddia daha doğru olacaktır: çünkü hem A ve hem de B topluma ve onun yararlarına iştirak ederler, A ve B arasındaki herhangi bir gelir farkı toplumdan dolayı olmaktan ziyade kendilerine ait ***belirli*** değerlerden dolayı olmalıdır. Muhakkak ki toplumdan gelen eşit faydalar sabit oranlı bir vergiyi savunmak için kullanılamaz. Ve üstelik bu iddia doğru olsaydı bile, "toplum"un Devlete denk olduğunu hangi hokkabazlıkla söyleyebiliriz? Eğer piyasada A, B ve C üreticileri "toplum" olarak birbirlerinin varlığından yarar sağlıyorlarsa, hükümet (G) bu gerçeği ***onların*** servetine yönelik ***kendi*** alacak hakkı diye ihdas etmek için nasıl kullanabilir?

tiva ediyorsa, o zaman müterakki vergi bunu hayli hayli yapar. Çünkü müterakki vergi güçlü ve etkin olanları nispi kabiliyetleri ve etkinliklerinden daha da büyük bir oranda cezalandırır. Müterakki oranlar bilhassa güçlü çalışmaya ya da girişimciliğe karşı hususi bir gayri müşevviktir. Ve böyle bir güç tüketiciye hizmetle iştigal ettiği için, müterakki bir vergi tüketicilere de belirli bir yük bindirir.

Gelir vergilendirmesinin tasarrufu cezalandırdığı (yukarıda tartışılan) iki yola ilaveten, müterakki vergi ek bir ceza daha yükler. Çünkü ampirik olarak, çoğu kez varlıklılar, daha düşük-gelirli gruplardan oransal olarak kendi gelirlerinin daha büyük bir kısmını tasarruf ederler ve yatırım yaparlar. Ancak bu her zaman böyle olmalıdır diye müsellem, praxeological bir neden yoktur. Bu kural mesela, varlıklıların mücevher satın aldıkları, buna karşılık yoksulların tutumlu bir şekilde tasarruf ve yatırımda bulundukları bir ülkede geçerli olmayacaktır.

Müterakki (vergi) ilkesi piyasa için kesin olarak hayli tahrip edici iken, en muhafazakâr, serbest-piyasa-taraftarı iktisatçılar onun etkilerini abartma ve sabit oranlı vergilerin yıkıcı etkilerini hafif gösterme eğilimindedirler. Sabit oranlı gelir vergilendirmesi aynı sonuçların çoğuna sahiptir ve dolayısıyla gelir vergilendirmesinin *düzeyi* piyasa için genellikle müterakkilik derecesinden daha önemlidir. Böylece A toplumu her insana kendi gelirinin %50'sini ödeme zorunluluğu getiren sabit oranlı bir gelir vergisine sahip olabilir; B toplumu yoksul bir insana kendi gelirinin %1/4'ünü ve en zengin insanlara ise %10'unu ödeme mecburiyeti getiren dik biçimde bir müterakki vergiye sahip olabilir. Vergi müterakki *olsa bile*, zengin insanlar kesinlikle B toplumunu tercih edeceklerdir ve bu, zengin insana külfet bindiren şeyin, müterakkilikten çok onun vergisinin yüksekliği olduğunu gösterir.

Aynı şekilde kendisine daha düşük bir vergi yüklenen yoksul üretici de B toplumunu tercih edecektir. Bu, "yoksulun zengini soymasının" bir vasıtası olan müterakki vergilendirmeye karşı yaygın muhafazakâr şikâyetin yanılgısını gösterir. Çünkü hem yoksul adam hem de zengin adam, bizim örneğimizde müterakkiliği seçmiş olabilir! Bunun nedeni müterakki vergilendirme altında "yoksul"un zengini soy"mamasıdır. Bunun yerine, ister sabit oranlı isterse müterakki olsun, vergilendirme yoluyla her ikisini de "soyan" Devlettir.

Yoksulların devletin vergi hâsılatıyla sağlanan harcamalarından ve sübvansiyonlarından yarar sağladıkları ve böylece kendi "soygunlarını" dolaylı

olarak gerçekleştirdikleri itirazı yapılabilir. Fakat bu, Devletin kendi parasını çok farklı şekillerde harcayabildiğini görmezlikten gelir: devlet muayyen sanayilerin ürünlerini tüketebilir, zenginlerin bir kısmını ya da tamamını sübvanse edebilir; yoksulların bir bölümünü ya da tümünü sübvanse edebilir. Müterakkilik olgusu *haddi zatında* "yoksullar"ın toplu halde sübvanse edildikleri anlamını taşımaz. Gerçekten de eğer yoksulların bir kısmı sübvanse ediliyorsa, diğerleri muhtemelen edilmeyecek ve böylece bu ikincisi, net vergi ödeyicileri zenginlerle birlikte "soyulacak"tır. Aslında genellikle zenginlerden çok daha fazla yoksul olduğu için, yoksullar toplu halde müterakki bir vergi sisteminin dahi en büyük yükünü pekâlâ taşıyabilirler.

Bütün bu muhtemel vergi türlerinden, piyasanın işleyişlerini sakatlamaya ve tahrip etmeye en yatkın olanı *aşırı kâr vergisi*dir. Bütün üretken gelirler içinde, kârlar muazzam öneme ve etkiye sahip olan nispeten küçük bir toplamdır; onlar bütün piyasa ekonomisinin motoru ve sürükleyici gücüdür. Kâr-ve-zarar sinyalleri, değişen koşullar altında tüketicilerin değişen isteklerini karşılamak amacıyla toplumun üretken kaynaklarını muhtemel en iyi şekillerde ve bileşimlerde yönlendiren ve sürekli olarak da yeniden yönlendiren girişimcileri ve kapitalistleri harekete geçirir. Kâr motifinin sakatlanmasıyla birlikte, kâr ve zarar artık etkin bir müşevvik olarak ve dolayısıyla piyasa ekonomisinde iktisadi hesaplamanın aracı olarak hizmet göremez.

Savaş zamanında ve tam da etkin bir üretken sistemi korumanın çok acil gibi görüleceği bir zamanda, "savaştan doğan kârları ele geçirmek" için kaçınılmaz feryatların yükselmesi tuhaftır. Bu heves, çelik işçilerinin daha yüksek ücretler şeklinde açıkça savaştan-doğma "kârlar"ına öyle haşin bir şekilde asla uygulanmayacak –(sadece girişimcilerin kârlarına uygulanacak) gibi gözükmektedir. Bir savaşı kazanma çabasını sakat bırakmanın kesinlikle daha iyi bir yolu yoktur. Ayrıca "aşırı" kavramı, onun üstünde kârların vergilendirilebildiği bir çeşit normu gerektirir. Bu norm ya belli bir kâr oranı olabilir, ki bu her firmada sermaye yatırımı ve kârı ölçmeyle ilgili sayısız zorlukları içerir; ya da savaş başlamadan önce bir baz dönemdeki kârlara gönderme yapabilir. Spesifik olarak savaş kârlarına hafifçe dokunduğu için genel gözde olan ikincisi, ekonomiyi daha da kaotik hale getirir. Çünkü onun manası şudur: hükümet daha fazla *savaş* üretimi için çabalarken, aşırı kâr vergisi daha düşük ve etkinsiz savaş üretimine yönelik her türlü müşevviği yaratır. Kısaca, aşırı kâr vergisi üretim sürecini barış zamanındaki baz dönemin üretim süreci olarak dondurma eğiliminde olur. Ve savaş

ne kadar uzun devam ederse, baz-dönemin yapısı o kadar demode, o kadar etkinsiz ve saçma hale gelir.

C. Yansıma ve Yerleşme: Bir Endüstri Vergisi

Hiçbir vergilendirme tartışması kısa da olsa meşhur, vergilendirmenin "yansıması ve yerleşmesi" problemini göz ardı edemez. Kısaca, bir vergiyi kim öder? Onun yüklendiği kişi mi, yoksa birincinin vergiyi "yansıt"abildiği başka biri mi? Akıl almaz biçimde hâlâ "bütün vergilerin herkese yansıtıldığını", dolayısıyla hususen tek tek her birini analiz etmeye ihtiyaç olmadığını öne sürerek meseleyi kolayca kapatan eski on dokuzuncu yüzyıla ait, vergilendirmede "eşit yayılma" teorisini yontup biçimlendirmeye çalışan iktisatçılar vardır.[42] Bu gerici eğilim, "yansımanın" çok geniş bir şekilde ele alınmasıyla güç kazanmıştır. Böylece eğer Jones'a %80 bir gelir vergisi yüklenirse, bu *sadece* Jones'ın değil, fakat aynı zamanda -Jones'ın kapasitelerinin yanı sıra müşevviklerini de azaltarak- Jones'ın çalışmasını ve tasarruflarını düşürmek suretiyle diğer tüketicilerin de canını yakacaktır. Dolayısıyla vergilendirmenin *etkileri*nin, hedefin merkezinden dışa doğru yayılma gösterdiği doğrudur. Fakat bu, Jones'ın, vergi yükünü kolaylıkla başkalarının omuzlarına yansıtabildiğini söylemekten çok farklı bir şeydir. "Yansıma" kavramı burada, bir vergi ödemesinin doğrudan doğruya orijinal ödeyici*den* başka birisi*ne* transfer edilebildiği durumla sınırlandırılacak ve ilk vergi ödeyicisine *ilaveten* başkaları da zarar gördüğü vakit kullanılmayacaktır. İkincisine verginin "indirekt etkileri" denilebilir.

Yansımanın birinci kuralı *bir gelir vergisinin yansıtılamaması*dır. Biçimsel olarak iktisatta kabul edilmiş olan bu gerçeğe, şimdi mesela şu popüler varsayımla karşılık verilmektedir: ücretler üzerindeki bir vergi sendikaları, vergiyi telafi etmek için daha yüksek ücretler talep etme yönünde kamçılayacaktır ve dolayısıyla ücretlere konan vergi işverenin üzerine "ileriye" doğru yansıtılır, ve o da sonuçta, bunu tekrar tüketici kitlesi (body) üzerine ileriye doğru yansıtır. Ve fakat bu yaygın olarak söylenen silsilede neredeyse her adım berbat bir yanılgıdır. Öncelikle çalışanların ya da sendikaların, isteklerini dile getirmek için sessiz sedasız bir vergiyi beklediklerini düşünmek saçmadır. Çalışanlar *daima* daha yüksek ücretler ister; sendikalar daima daha fazlasını talep eder. Soru şudur: Onlar daha fazla elde edecekler midir? Onların bunu yapabileceklerini düşünmek için bir neden yoktur.

---

[42] Bu düşüncenin bir eleştirisi için, *bkz.*, E.R.A. Seligman, *The Shifting and Incidence of Taxation* (New York: Macmillan & Co., 1899), s. 122–36.

Bir çalışan sadece kendi emeğinin iskonto edilmiş marjinal ürün değerini kazanabilir. Gürültü patırtı bu verimliliği yükseltmeyecektir ve dolayısıyla hiç kimse kendi işvereninden kazandığı ücreti yükseltemez. Sendikaların daha yüksek ücret talepleri olağan görülecektir, yani onlar sadece o endüstrideki işgücünün bir bölümünün işsiz kalması pahasına karşılanabilir. Fakat bu, ücretler üzerine bir vergi olsun ya da olmasın doğrudur; verginin piyasada belirlenen nihai ücretle hiçbir ilişkisi olmayacaktır.

Artan maliyetin işveren tarafından tüketiciye aktarılacağı fikri vergilendirme konusunda belki de tekil en yaygın yanılgıya bir örnektir: işadamları daha yüksek maliyetlerini daha yüksek fiyatlar şeklinde tüketicilere kolayca ileriye doğru yansıtabilir. Bu kitapta açıklanan ekonomik teorinin tamamı bu düşüncenin hatalı olduğunu göstermektedir. Çünkü muayyen bir ürünün fiyatı tüketicilerin talep şedülleri tarafından belirlenir. *Haddi zatında*, bu şedülleri artıran daha yüksek maliyetler ya da daha yüksek vergiler diye bir şey yoktur; bu nedenle, ister daha yüksek isterse daha düşük olsun, satış fiyatlarındaki *herhangi* bir değişme ilgili işletmenin gelirlerini *azaltacak*tır. Çünkü piyasada her bir işletme, bütün zamanlarda tüketiciler bakımından kendi "maksimum kâr noktası"nda olma eğilimdedir. Fiyatlar zaten işletme için kendi maksimum getiri noktasındadır; dolayısıyla firmaya yüklenen daha yüksek vergiler ya da diğer maliyetler, pürüzsüzce ve kolaylıkla tüketicilere aktarılmaktan ziyade firmanın net gelirlerini azaltacaktır. Böylece şu önemli sonuca ulaşıyoruz: *vergi* (sadece bir gelir vergisi değil) *hiçbir zaman ileriye doğru yansıtılamaz*.

Varsayalım ki özellikle ağır bir vergi –tipi ne olursa olsun- muayyen bir endüstriye, sözgelimi içki sanayine konulmuştur. Bunun etkileri ne olacaktır? Belirtmiş olduğumuz gibi bu vergi kolaylıkla tüketicilere "aktarıla"mayacaktır.[43] Bunun yerine içki fiyatı aynı kalacak; firmaların net geliri azalacaktır. Bu, sermaye ve teşebbüs için, getirilerin, içki sanayinde eko-

[43] İşadamları özellikle bu "başkasına aktarma" argümanına meyillidirler –açıkçası tüketicileri, bu sanayideki herhangi bir vergiyi gerçekten ödeyenlerin *onlar* olduğuna ikna etme teşebbüsü içinde. Fakat bu iddia açıkçası her bir sanayinin, kendi vergilerinin düşürülmesi ve bir vergi artışına karşı mücadele etmeye yönelik büyük hevesi tarafından yalanlanmaktadır. Eğer vergiler gerçekten bu kadar kolay yansıtılabilseydi ve işadamları sadece hükümetin ücretsiz tahsilât birimleri olsaydı, onlar asla kendi sanayilerine konulan bir vergiyi protesto etmezlerdi. (Belki de, neredeyse hiçbir işadamının kendi *çalışanları* üzerindeki vergileri toplayan tahsilât birimleri olmaya karşı çıkmamasının nedeni budur!)

nominin diğer sanayilerine nazaran daha düşük olacağı; marjinal içki firmalarının zarara uğrayıp sektörün dışına çıkacağı; ve genel olarak, her çeşit üretken kaynağın içki sanayinden diğerlerine akacağı anlamına gelecektir. Dolayısıyla, ***uzun dönem etki***, üretilen içki arzının azalması ve dolayısıyla arz ve talep kanunu nedeniyle piyasada içki fiyatının yükselmesi olacaktır. Bununla birlikte, yukarıda söylemiş olduğumuz gibi bu süreç –yani, sıkıntının ekonomiye yayılması- pek de "yansımamakta"dır. Çünkü vergi kolayca "başkasına aktarılamaz"; o, sadece vergilendirilen sanayinin canını yakmak ***vasıtasıyla*** tüketicilere geçer. Nihai sonuç üretim faktörlerinde bir sapmanın olacağıdır; artık içki sanayinde tüketicilerin tercih edeceğinden daha az mal üretilir; ve içkiye nispetle, çok fazla sayıda mal başka sanayide üretilir.

Kısaca, vergiler ileriden ziyade "geriye doğru" daha kolay "yansıtılabilir". İşin doğrusu sonuç, acısız bir süreç olmaması nedeniyle yansıma değildir. Fakat geriye doğru (üretim faktörlerine geriye doğru) sürecin, tüketiciler üzerindeki etkilerden çok daha çabuk ve direkt olarak meydana geldiği açıktır. Çünkü içki firmaları için zararlar ya da azalan kârlar doğrudan doğruya onların toprak, emek ve sermaye üretim faktörleri talebini düşürecektir; talep şedüllerindeki bu düşme içki sanayinde kazanılan ücretleri ve kiraları azaltacaktır; ve bu daha düşük kazançlar emek, toprak ve sermayenin içkiden diğer sanayilere doğru kaymasını teşvik edecektir. Hızlı "geriye doğru-yansıma" bu ciltte geliştirilen "Avusturya" üretim ve tüketim teorisiyle uyumludur; çünkü faktör fiyatları, bu faktörlerin ürettiği malların satış fiyatı tarafından belirlenir ve ***bunun tersi değil*** (ki onun, bu durumda naif "ileriye doğru-yansıma" düşüncesinin sonucu olması gerekecektir).

Belirtmek gerekir ki, bazı durumlarda bizzat endüstri, marjinal üstü firmalara indirekt, fakat etkin bir tekelci imtiyaz getirmesi hatırına, kendi üzerine bir vergiyi hoş karşılayabilir. Böylece, düz bir "ruhsat" vergisi, bu harcı daha kolay ödemeye gücü olan daha ağır sermayeli firmalara belirli bir ayrıcalık sağlayacaktır.

D. Yansıma ve Yerleşme: Genel Bir Satış Vergisi

İleri doğru yansıdığı iddia edilen bir verginin en popüler örneği ***genel satış vergisi***dir. Muhakkak ki mesela, eğer hükümet bütün perakende satışlar üzerine %20'lik tekdüze bir vergi koyarsa ve biz bu verginin her yerde aynı uygun koşullarda uygulanabildiği gibi basitleştirici bir varsayım yapabilirsek, o zaman işletme tüketicilere dönük bütün fiyatlara kolaylıkla %20'lik artışı "aktaracak"tır. Ancak, esasında fiyatları artırmanın hiç yolu yoktur!

Belirli bir sanayi örneğinde olduğu gibi, fiyatlar, eskisiyle aynı, veya yaklaşık olarak firmaların maksimum net gelir noktalarında belirlenmiştir. Fakat ne faktör ya da mal stokları değişmiştir ne de talep şedülleri. O zaman fiyatlar nasıl yükselebilir? Üstelik genel bir satış vergisiyle ilgilendiğimizde, genel fiyatlar dizisine bakarsak, bunlar tam anlamıyla mallar ve para cihetlerinden paranın arzı ve talebi tarafından belirlenir. Genel fiyatlar dizisinin yükselmesi için, ya para arzında bir artış, para talep şedülünde bir azalış, ya da her ikisi olmalıdır. Genel satış vergisindeki hiçbir şey, bu determinantlardan birinde bir değişmeye neden olmaz.[44]

Dahası genel bir satış vergisinin fiyatlar üzerindeki uzun dönem etkileri eşdeğer bir kısmi özel tüketim (excise) vergisi durumunda daha küçük olacaktır. İçki gibi muayyen bir endüstriye konan bir vergi, kaynakları bu endüstriden diğerine itecek ve dolayısıyla vergilendirilmiş malın nispi fiyatı en sonunda yükselecektir. Ancak, genel, tekdüze olarak uygulanan bir satış vergisinde, kaynakların bu tarz kayması için bir mahal yoktur.[45]

Bir satış vergisinin ileri doğru yansıtılabildiği efsanesi sendikalarca empoze edilen genel bir ücret artışının tüketiciler için daha yüksek fiyatlar olarak ileriye yansıtılabildiği ve böylelikle "enflasyona neden olduğu" efsa-

---

[44] Bütün firmalar için *genel* bir artış olması nedeniyle, firmaların, satış vergisini aktarabileceği itirazı yapılabilir. İlgili genel faktörün (paranın arzı, talebi) artmış olmamasından başka, bireysel firma hâlâ sadece kendi bireysel talep eğrisiyle ilgilenmektedir, ve bu eğriler kaymamıştır. Bir vergi artışı daha yüksek bir fiyatı, eskisinden *daha kârlı* hale getirmek için hiçbir şey yapmaz.

[45] Kaynaklar artık sadece işten aylaklığa (ya da takasa) kayabilir. Tabiî, bu olabilir ve muhtemelen de olacaktır, çünkü daha ayrıntılı göreceğimiz gibi, bir satış vergisi gelir üzerine bir vergi olduğu için, boş zamanın fırsat maliyetindeki bir artış bazı çalışanları aylaklığa itecek ve böylelikle üretilen malların miktarını düşürecektir. Pek pürüzsüz, direkt ve orantılı bir "yansıma" tarzı olmasa da fiyatlar en sonunda bu boyutta artacaktır. Harry Gunnison Brown'ın öncü makalesine bakınız: "The Incidence of a General Output or a General Sales Tax", R.A. Musgrave ve C. S. Shoup, eds., *Readings in the Economics of Taxation* (Homewood, Ill.: Richard D. Irwin, 1959), içinde yeniden basılmıştır, s. 330–39. Bu, satış vergilerinin ileri doğru yansıtıldığı yanılgısına ilk modern saldırı iken, Brown maalesef bu tezin taşıdığı vurguları makalesinin sonuna doğru zayıflatmıştır.

nesi ile karşılaştırılabilirdir. Burada genel fiyatlar dizisinin yükselme imkânı yoktur ve böyle bir ücret artışının tek muhtemel sonucu kitle işsizliğidir.[46]

Genel satış vergisini değerlendirirken, çok sayıda insan, tüketici tarafından ödenen fiyatın mutlaka vergiyi ***kapsadığı*** düşüncesiyle yanıltılmıştır. Eğer birisi sinemaya gider ve 1 dolar giriş ücreti öderse ve o bunun 0,85 dolarının "fiyat" ve 0,15 dolarının "vergiden" ibaret olduğu bilgisinin belirgin bir şekilde ilan edildiğini görürse, o zaman o kişi kolaylıkla verginin fiyata eklenmiş olduğu sonucuna ulaşma eğiliminde olur. Fakat fiyat 0,85 dolar değil, 1 dolardır; 0,85 dolar vergiden sonra firmaya kalan geliri oluşturur. Firmanın geliri, esasında vergi ödemelerini hesaba katacak şekilde ***indirilmiş***tir.

Bu, tam da genel bir satış vergisinin sonucudur. Onun direkt etkisi vergi miktarı kadar firmaların gayrisafi gelirini düşürmektir. Tabiî, uzun dönemde, firmalar gayrisafi gelirlerindeki kaybın, kapitalistlerin faiz geliriyle orijinal faktör –emek ve arsa toprak- sahiplerince kazanılan ücretlere ve kiralara geriye doğru atfedilmesi nedeniyle, bu vergiyi ödeyemezler. Perakende firmaların gayrisafi gelirindeki bir azalma bütün daha üst-düzey firmaların ürünlerine bir talep azalışı olarak geri yansıtılır. Genel bir satış vergisinin ana sonucu orijinal faktörlere giden net gelirlerde bir azalmadır. Satış vergisi orijinal faktör getirilerine (faize ve bütün ücretlere ve arsa kiralarına) ***geriye doğru yansıtıl***mıştır. Artık her orijinal üretim faktörü kendi iskonto edilmiş marjinal ürününü kazanmaz. Şimdi orijinal faktörler kendi DMVP'lerinden ***daha az*** kazanırlarken, azalma hükümete ödenen satış vergilerinden oluşur.

Şimdi gelin bu genel bir satış vergisinin yerleşmesi analizini vergilendirmenin yararları ve yüklerine dair önceki analizimizle birleştirelim. Bu, vergilendirme kazançlarının neticede hükümet tarafından harcandığını hatırlayarak gerçekleştirilir. Hükümet parayı, ister kendi faaliyetlerine kaynak için harcasın isterse sadece sübvanse ettiği insanlara transfer etsin, sonuç tüketim ve yatırım talebinin, vergi gelirinin miktarı kadar özel ellerden hükümete ya da hükümet-destekli bireylere ***kayması*** olacaktır. Vergi son aşamada orijinal faktörlerin ***gelirleri*** üzerine yüklenmiş ve para onların ellerinden hükümete transfer edilmiştir. Hükümetin ve hükümet tarafından süb-

[46] Tabiî, para arzı, bir ücret artışından sonra artırılırsa ve kredi büyütülürse, fiyatlar yükselebilir, çünkü parasal ücretler yine kendi iskonto edilmiş marjinal ürün değerlerinin üstünde değildir.

vanse edilenlerin geliri vergi üreticileri pahasına artırılmış ve dolayısıyla piyasada tüketim ve yatırım talepleri, vergi miktarı kadar üreticilerden müsadere edenlere (expropriators) aktarılmıştır. Neticede, parasal birimin değeri değişmeden kalacak (vergi ödeyicileriyle vergi-tüketicileri arasında para talepleri itibariyle bir fark hariç tutulduğunda), fakat fiyatlar *dizisi* talepteki kaymalara bağlı olarak yer değiştirecektir. Böylece eğer piyasa giysiye ağır bir şekilde harcama yapıyorsa ve hükümet, geliri büyük ölçüde silah alımları için kullanırsa, elbise fiyatlarında bir düşme ve silah fiyatlarında bir yükselme ile gayri spesifik faktörler için giysi üretiminden silah ve cephane üretimine kayma eğilimi olacaktır.

Netice olarak, varsayıldığı gibi, son aşamada %20'lik bir genel satış vergisinin sonucunda bütün orijinal faktör gelirlerinde %20'lik bir sabit oranlı düşme olmayacaktır. Özel talepten hükümetsel talebe kaymadan dolayı iş kaybına uğramış sanayilerdeki spesifik faktörler, orantılı olarak daha fazla gelir kaybına maruz kalacaktır; talep yönüyle kazanç sağlayan endüstrilerdeki spesifik faktörler oransal olarak daha az kaybedeceklerdir –bazıları, değişimden mutlak olarak avantaj sağlayacak kadar kazançlı çıkabilir. Gayri spesifik faktörler oransal olarak çok fazla etkilenmeyecektir, fakat onlar da talepteki somut kaymanın kendi marjinal verimlilik değerlerinde yarattığı farka göre kayba uğrayacak ve kazanç sağlayacaklardır.

Dikkatle vurgulamak gerekir ki genel satış vergisi *tüketimi vergilendirme başarısızlığı*nın bariz bir örneğidir. Çoğunlukla satış vergisinin gelir ya da sermayeden ziyade tüketimi cezalandırdığı *düşünülür*. Fakat biz satış vergisinin aslında tüketimi değil, fakat orijinal faktörlerin *gelirlerini* azalttığını keşfediyoruz. *Dolayısıyla genel satış vergisi* oldukça gelişigüzel bile olsa *bir gelir vergisidir*. Çok sayıda "sağ-kanat" iktisatçı, gelir vergisinin aksine genel bir satış vergisini, birincinin tasarruf-yatırımı değil fakat tüketimi vergilendirdiği temelinde savunmuştur; çok sayıda "sol-kanat" iktisatçı aynı nedenden dolayı satış vergilendirmesine karşı çıkmıştır. Her ikisi de hatalıdır; daha gelişigüzel ve belirsiz bir yerleşmesi (incidence) olsa bile, satış vergisi bir gelir vergisidir. Genel satışın ana etkisi gelir vergisinin etkisi gibi olacaktır –vergi ödeyicilerinin tasarruf-yatırımını ve tüketimini azaltmak.[47] As-

[47] Bay Frank Chodorov, *The Income Tax—Root of All Evil* (New York: Devin-Adair, 1954) başlıklı çalışmasında, diğer hangi vergi türünün serbest bir piyasa bakış açısıyla gelir vergisinden "daha iyi" olacağını göstermeyi başaramamıştır. Bizim tartışmamızdan serbest piyasa perspektifiyle bakıldığında, aslında gelir vergisi

lında görmüş olduğumuz gibi gelir vergisi, doğası gereği, tüketimden ziyade tasarruf-yatırım üzerine daha ağır çöktüğü için, biz şu paradoksal ve önemli sonuca ulaşıyoruz: *tüketim* üzerine konulan bir vergi, kendi nihai yerleşmesi açısından *tasarruf-yatırım* üzerine, tüketimden daha ağır bir şekilde binecektir.

E. Toprak Değerleri Üzerine Bir Vergi

Vergiler her nereye çöreklenirse, piyasanın üretken faaliyetini soldurur, güçleştirir ve bozar/saptırır. Açıkçası ücretlere konan bir vergi emek çabasının tahsisini bozacak, kârlara konan bir vergi ekonominin kâr-zarar motorunu sakatlayacak, faize getirilen bir vergi sermayeyi tüketme eğilimi yaratacaktır, vs. Bu kuralın yaygın olarak kabul edilen bir istisnası, arsa-toprak sahiplerinin üretken fonksiyon icra etmedikleri ve dolayısıyla hükümetin piyasadaki üretken hizmetler arzını azaltmaksızın, site/saha değerini güvenle vergilendirebileceği şeklindeki Henry George doktrinidir. Bu, meşhur "tek vergi"nin ahlâkî temelinden ayırt edilebilen *iktisadi* bir mantıktır. Maalesef, çok az iktisatçı genellikle tamamen pragmatik ("pratikte siteyi toprağın iyileşme değerinden ayırt etmenin bir yolu yoktur") ya da muhafazakâr ("şimdi toprak sahiplerini müsadere etmek açısından toprağa çok fazla şey yatırılmıştır) zeminde reddedilen bu temel varsayıma, tek vergi önerisine meydan okumuştur.[48]

---

kadar kötü olmayan birkaç vergi olduğu açığa çıkmaktadır. Elbette satış ya da özel tüketim (excise) vergilendirmesi istenenleri hasıl etmeyecektir.

Üstelik Bay Chodorov, gelir ve veraset vergilerini bireysel mülkiyet hakkının *müstesna* inkârları diye nitelediği zaman elbette ki yanlış içindedir. Bir vergi her seferinde mülkiyet hakkını ihlal eder, bir "indirekt vergi"de ihlali daha az açık kılan hiçbir şey yoktur. Bir gelir vergisinin, mükellefi (subject) kayıt tutmaya ve kendi kişisel ilişkilerini ifşa etmeye, böylece kendi faydasına ilave bir kayıp bindirmeye zorladığı doğrudur. Bununla birlikte, satış vergisi de kayıt-tutma zorlaması yapar; farklılık yine bir türden ziyade bir derece farkıdır, çünkü burada doğrudanlık nüfusun büyük kısmı yerine sadece perakende dükkâncıları kapsar.

[48] Böylece F. A. Hayek gibi çok seçkin bir iktisatçı bile yakın zamanlarda şunları yazmıştı:

> Toprağın sosyalizasyonu için bu şema [tek vergi], kendi mantığı dahilinde muhtemelen bütün sosyalist taslakların en çekicisi ve makul olanıdır. Eğer onun, üzerine dayandırıldığı olgusal varsayımlar doğru olsaydı, yani toprağın "kalıcı/daimi ve yok edilemez güçleri"... ile ... iyileşmeden ... kaynaklanan... değeri arasında açıkça ayrım yapmak mümkün olsaydı, onun benimsenmesi açısından da bu iddia çok güçlü olurdu. (F. A. Hayek, *The*

Fakat bu merkezi George'cu iddia tümüyle yanıltıcıdır. Arsa toprağın sahibi çok önemli bir üretken hizmet icra eder. O, toprak sahalarını bulur, kullanıma açar ve ardından en üretken-değerli fiyat verenlere tahsis eder. Toprağın fiziki stokunun muayyen herhangi bir zamanda sabit olması bizi aldatmamalıdır. Diğer maddi mallarda olduğu gibi, toprak örneğinde de, satılmakta olan şey sadece fiziki mal değil, fakat onunla bağlantılı olan bütün bir hizmetler demetidir –mülkiyetin satıcıdan alıcıya transferi hizmeti ve onun etkin bir şekilde yapılması bunun içinde yer alır. Arsa toprak basit olarak mevcut değildir; sahip tarafından kullanıcıya *hizmet* edilmesi gerekir (tabiî, toprak "dikey olarak entegre edildiği" zaman, bir adam her iki fonksiyonu da icra edebilir).[49] Toprak sahibi arazi sitelerini onların en üretken-değerli kullanımlarına, yani tüketiciler tarafından en çok istenen kullanımlara tahsis etmek suretiyle en yüksek arsa kiralarını kazanır. Özellikle, belirli her bir kullanım için en üretken mevkileri temin etmede saha/site-sahibinin üretken hizmetini ve *mevkiin* önemini gözden ırak tutmamalıyız.

Siteleri/sahaları kullanıma açmanın ve onların mevkisine karar vermenin gerçekten "üretken" olmadığı görüşü, somut olarak fiziksel bir şey "yarat"mayan bir hizmetin "gerçekten" üretken olmadığı şeklindeki, eski klasik görüşün bir eseridir.[50] Gerçekte ise bu fonksiyon diğer herhangi bir iş-

---

Constitution of Liberty [Chicago: University of Chicago Press, 1960], s. 352–53).

Keza Avusturya iktisatçısı von Wieser'in oldukça benzer bir kabulüne bakınız: "The Theory of Urban Ground Rent", Louise Sommer, ed., *Essays in European Economic Thought* (Princeton, N.J.: D. Van Nostrand, 1960), içinde, s. 78 ff.

[49] Toprak sahiplerinin üretkenliğini eski bir George'cu olan Bay Spencer Heath kadar açık ortaya koyan başka birini bilmiyorum. *Bkz.*, Spencer Heath, *How Come That We Finance World Communism?* (New York: Science of Society Foundation, 1953, teksirle çoğaltılmış el yazması); *idem*, *Rejoinder to 'Vituperation Well Answered' by Mr. Mason Gaffney* (New York: Science of Society Foundation, 1953); *idem*, *Progress and Poverty Reviewed* (New York: The Freeman, 1952).

[50] Spencer Heath Henry George hakkında aşağıdaki yorumu yapar:

> Toprak sahiplerinin hizmetleriyle ilgilenilen her yerde, o (George), ***bütün*** değerlerin fiziksel olduğu biçimindeki kendi hükmü (dictum) içinde sağlamca durur... [Toprak sahipleri] tarafından icra edilen mübadele hizmetlerinde, onların, siteleri ve kaynakları sosyal olarak dağıtması fiziksel üretimi kapsamaz; bu nedenle George, onların fiziksel şeylerin dağılımında bir paya hakları olduğunu ve elde ettikleri kiranın ... sadece kendi mecburi olmayan dağıtıcı ya da mübadele hizmetlerinin karşılığı olduğunu görmeye güç yetiremez... O, serbest sözleşmenin ve mübadelenin, ki onun ye-

lev kadar üretkendir ve özellikle hayati bir fonksiyona sahiptir. Bu fonksiyonu engellemek ve tahrip etmek piyasa ekonomisini mahvedecektir.[51]

F. "Aşırı Satın Alma Gücünün" Vergilendirilmesi

Vergilendirme teorisinin en heyecanlı kısmıyla ilgili bu mecburi genel incelemede, sadece bir yorumluk yerimiz daha var: bir ekonomik/konjonktürel canlanmada, hükümetin "aşırı satın alma gücünü emmek için" vergilendirmeyi artırmasının ve böylelikle enflasyonu durdurup ekonomiyi stabilize etmesinin iyi olacağı şeklindeki çok yaygın görüşün eleştirisi. Enflasyon, stabilizasyon ve konjonktürel dalgalanma problemlerini aşağıda tartışacağız: burada bir *vergi*nin bir şekilde bir *fiyat*tan daha az bir sosyal maliyet, daha az bir yük olduğunu varsaymanın garipliğini belirtelim. Böylece bir canlanmada, ellerinde parası olan Baylar A, B, ve C'nin bir mala –sözgelimi pipo- belli bir piyasa fiyatıyla, örneğin pipo başına 10 dolar ile, belli bir miktar harcama yapacağını varsayalım. Hükümet bunun çok talihsiz bir durum olduğuna, piyasa fiyatının –keyfi ve açığa çıkmamış bir standartla- "çok yüksek" olduğuna ve dolayısıyla onların parasını vergilendirme suretiyle çekerek, kendi bağımlılarına yardım etmesi ve böylece fiyatları düşürmesi gerektiğine karar verir. Gerçekten de varsayalım ki A, B ve C, pipo fiyatı mesela 8 dolara düşecek kadar vergilendirilmiştir. Mademki vergiler,

---

gâne alternatifi ya zorla ve düzensizce ya da keyfi ve tiranik bir toprak dağıtımıdır, [toprak] dağılımında icra ettiği hizmetler tarafından meydana getirilen her türlü değer yaratımını reddeder. (Heath, *Progress and Poverty Reviewed*, s. 9–10)

[51] "Tek verginin" etkileri ve diğer eleştiriler için, *bkz.*, Murray N. Rothbard, *The Single Tax: Economic and Moral Implications* (Irvington-on-Hudson, N.Y.: Foundation for Economic Education, 1957); Rothbard, "A Reply to Georgist Criticisms" (Foundation for Economic Education, 1957, teksirle çoğaltılmış el yazması); ve Frank H. Knight, "The Fallacies in the 'Single Tax' ", *The Freeman,* August 10, 1953, s. 810–11. Daha gülünç itirazlardan biri George'cu iktisatçıların kıdemlilerinden biri olan Dr. Harry Gunnison Brown'a aittir. George'cular kendi ekonomik görüşlerinin çoğunu toprak mülkiyeti ile bu topraktaki iyileşmelerin mülkiyeti arasındaki keskin bir ayrıma dayandırmalarına rağmen, Brown toprağın ve iyileşmelerin her halükarda aynı insanlar tarafından sahiplenildiğini düşünmek suretiyle zımnen tek verginin bozucu ekonomik etkilerini çürütmeye çalışır! Tabiî, gerçekte, bozucu etkiler kalır, bireylerin ya da firmaların dikey entegrasyonu iktisadi ilkeyi, entegre olmuş üretim aşamalarının herhangi birinden kaldırmaz. *Bkz.*, Harry Gunnison Brown, "Foundations, Professors and 'Economic Education'", *The American Journal of Economics and Sociology,* January, 1958, s. 150–52.

tam olarak onların parasal fonlarının azaldığı miktar kadar artırılmıştır, o zaman hangi muhakemeyle onlar daha varlıklı hale gelirler? Kısaca, "vergi fiyatı" diğer malların fiyatları azalsın diye yükselmiştir. Niye acaba satıcılar tarafından kabul edilen ve alıcılar tarafından da istenerek ödenen gönüllü bir fiyat alıcılar için bir şekilde "kötü" ya da ağır iken, aynı esnada aynı alıcılara, ihtiyaç olarak görmedikleri belirsiz hükümetsel hizmetler için zorunlu olarak yüklenen bir "fiyat", bir şekilde "iyi" olsun? Niye yüksek fiyatlar ağır olur da yüksek vergiler değil?

9. İki Yanlı Müdahale: Hükümet Harcamaları[52]

A. Hükümet Harcamasının "Üretken Katkısı"

Hükümet harcamaları özel üreticilerden hükümet memurlarınca tercih edilen kullanımlara mecburi bir kaynak transferidir. Hükümet harcamalarını iki kategoride toplamak alışılagelmiştir: ***kaynak-kullanma*** ve ***transfer***. Kaynak-kullanma harcamaları açıkçası kaynakları toplumdaki özel kişilerden hükümet kullanımına kaydırır: bu, bürokratların hükümet adına çalışmak için istihdam edilmesi –ki bu, direkt olarak emek kaynaklarını kaydırır- ya da ticari firmalardan mamul satın alınması biçiminde olabilir. Transfer ödemeleri pür sübvansiyon harcamasıdır –burada hükümet Paul'e ödeme yapmak için Peter'dan alır. İkinci durumda, hükümetin "Paul"e istediği tahsisi yapmayı kararlaştıracak şekilde para verdiği, ve bizim bir anlamda iki harcama türünü ayrı ayrı analiz edebileceğimiz doğrudur. Fakat burada benzerlikler farklılıklardan daha fazladır. Çünkü her iki durumda da kaynaklar özel üreticilerden çekilir ve hükümet görevlilerinin en iyi olduğunu düşündükleri kullanımlara kaydırılır. Ne olursa olsun, bir bürokrat kendi hükümet maaşını elde ettiği zaman, bu ödeme aynı manada vergi ödeyicilerinden gelen bir "transfer ödemesi"dir ve bürokrat da kendi komutasındaki geliri daha ileriye nasıl tahsis edeceğine karar vermekte serbesttir. Her iki durumda da, para ve kaynaklar üreticilerden üretici olmayanlara –ki bunlar söz konusu kaynakları tüketirler ya da başka şekilde kullanırlar- aktarılmış olur.[53]

---

[52] Hükümet harcamaları hükümet gelirlerinden yapılır. Önceki başlıkta hükümetsel gelirin ana kaynağı olan vergilendirmeyle ilgilendik. Aşağıda enflasyon, veya para yaratmayla ilgileneceğiz ve bu başlığa hükümet "teşebbüs"üne dair bir tartışma da dâhil edilmiştir. Hükümet gelirinin nihai ana kaynağının –halktan borçlanma- kısa bir değerlendirmesi için aşağıda Ek A'ya bakınız.

[53] Bürokratlar üretici olamayabilirken, ara sıra sübvansiyon elde eden diğer "Paul"lerin esasında piyasada üreticiler oldukları itirazı yapılabilir. Ancak, onlar

Bu tarz hükümet analizi ihmal edilmiştir, çünkü iktisatçılar ve istatistikçiler oldukça neşeli bir şekilde hükümet harcamalarının, hükümetin topluma olan üretken katkısının bir ölçüsü olduğunu varsayma eğilimindedirler. Ekonominin "özel sektör"ünde, üretken hâsılanın değeri tüketicilerin bu hâsılaya gönüllü olarak harcadıkları para miktarıyla anlamlı bir şekilde ölçülmektedir. Öte yandan, tuhaf bir şekilde, hükümetin "üretken hâsılası" hükümete *harcanan*la değil, fakat bizzat hükümetin harcadığıyla ölçülmektedir! Bu harcamadaki sade bir artış hükümetin ekonomiye olan "üretken katkısını" yükseltmeye hizmet ettiği zaman, hükümet harcamasının müstesna üretken gücüne dair heybetli iddiaların sıklıkla yapılmasına elbette şaşmamak gerekir.[54]

O zaman, hükümetin üretken katkısı ne*dir*? Hükümetin değeri piyasada ölçülmediği *ve* hükümete yapılan ödemeler gönüllü olmadığı için, tahmin yapmak imkânsızdır. Tamamen gönüllü olsaydı, hükümete ne kadar ödeme yapılmış olacağını, veya gerçekten her coğrafi bölgede merkezi bir hükümetin mutlaka olup olmayacağını bilmek imkânsızdır. Şu halde, net olarak bildiğimiz tek şey vergi-ve-harcama sürecinin, geliri ve kaynakları "özel sektör"de yer alması halinde ortaya çıkacak durumdan saptırdığı için, hükümetin ekonomiye üretken katkısının tam olarak sıfır olduğu sonucuna ulaşmamız gerekir. Dahası, hükümetsel hizmetlerin değerli *bir şey* olduğu itirazı yapılsa bile, tekrar Bastiat'ın işaret ettiği hataya düştüğümüzün belirtilmesi gerekecektir: sadece *görünen* bir şeye önem verilmesi, görün*me*yen şeyin ihmal edilmesi. Biz hükümetin hidroelektrik barajının faaliyette olduğunu görebiliriz; özel bireylerin vazgeçmek zorunda bırakıldıkları paray-

---

hükümetten sübvansiyon elde ettikleri ölçüde, gayri üretken olmakta ve zorla üreticilerin sırtından geçinmektedir. Kısaca, konuyla ilgili olan şey, onların, kendi akranlarına göre ne ölçüde bir *Devlet ilişkisi* içinde olduklarıdır. Bu çalışmada "Devlet" terimine, asla antropomorfik (insan biçimci) bir tarzda mana verilmediğini ilave edebiliriz. "Devlet" aslında insanların birbirlerine karşı sistematik olarak "Devletimsi" bir ilişki içinde davranmaları anlamına gelir.

"Devlet ilişkisi" kavramı için, Chicago Üniversitesinden Bay Ralph Raico'ya teşekkür borçluyum.

[54] İlk olarak Profesör Simon Kuznets, hükümetin üretken hâsılasının sadece *vergiler*le tartılması, böylece özel firmalar örneğinde olduğu gibi, ürünün (product) hâsılatla ölçülmesi gerektiğini öne sürmüştür. Fakat vergiler, mecburi olduğu için, bir üretken ölçü olarak kullanılamaz. Bugünkü milli gelir muhasebesi metodunun aksine, Kuznets bütün hükümet *açıkları*nı onun "üretken katkısı"ndan elimine etmiş olacaktır.

la yapmış olacakları şeyleri –ister tüketim malları satın almak isterse üretim mallarına yatırım yapmak olsun- gör*me*yiz. Aslında özel tüketiciler bu parayla, daha çok istenilen bir şey, ve dolayısıyla kendi bakış açılarına göre daha *üretken* başka bir şey yapmış olacakları için, hükümetin vergi ve harcamasıyla maruz kalınan verimlilik kaybının, onun katkıda bulunmuş olduğu herhangi bir verimlilikten daha büyük olduğuna kesin gözüyle bakabiliriz. Kısaca, açık olan şey, hükümetin verimliliğinin sadece sıfır değil, fakat *negatif* olduğudur, çünkü toplum üzerine bir verimlilik kaybı yüklemektedir.[55]

Hükümet harcamasına genellikle "sermaye" ile sonuçlanan yatırım olarak gönderme yapılır. Ve biz son yıllarda hükümet davranışı vasıtasıyla harıl harıl "sermaye" oluşturmak işiyle iştigal eden Sovyet ve diğer çok-yıllı planlar hakkında çok şey işittik. Fakat "sermaye" terimini hükümet harcamaları için kullanmak gayri meşrudur. Sermaye nihai tüketime giden yol üstünde üretken malların statüsüdür. Herhangi bir işbölümü ekonomisinde, sermaye malları yatırımcı tarafından, onların hatırı için değil, fakat daha alt-düzey ve nihayetinde tüketim malları üretiminde kullanmak için yapılır. Kısaca, bir yatırım harcamasının karakteristiği, söz konusu malın, yatırımcının ihtiyaçlarını değil, fakat bir başkasının –tüketici- ihtiyaçlarını karşılamak için kullanılmasıdır. Fakat hükümet, kaynakları özel piyasa ekonomisinden çektiği zaman, tam olarak tüketicilerin isteklerine karşı koymaktadır; hükümet herhangi bir mala yatırım yaptığı zaman, tüketicilerin isteklerine değil, hükümet görevlilerinin kaprislerine hizmet edecek şekilde hareket eder. Dolayısıyla, hiçbir hükümet harcaması gerçek "yatırım" olarak görülemez ve hükümet tarafından sahip olunan hiçbir varlık sermaye olarak kabul edilemez. Hükümet harcamaları iki kısma ayrılabilir: hükümet görevlilerinin, hükümetin sübvansiyonlarından yararlananların ve diğer gayri üretken alıcıların yaptığı *tüketim* harcamaları; ve hükümet memurlarının gerçekten "sermaye"ye "yatırım" yaptıklarına inandıkları *israf* harcamaları. Bu israf harcamaları *israf varlıklarla* sonuçlanır.[56] Hükümetsel ola-

[55] Bu analizi kabul etmeyenler için bile ampirik olarak, hükümetteki israfın onun harcamalarının %50'sini aştığına inanan bir kimse, bizim varsayımımızın, hâlihazırda hükümetin yüzde 100 verimliliği tahmininden daha doğru olduğunu kabul etmesi gerekecektir.

[56] Eğer hükümetin sahip olduğu israf bir varlık özel teşebbüse satılırsa, *o zaman* onun tamamı ya da bir kısmı bir sermaye malı haline gelebilir. Fakat bu potansiyel, hükümet tarafından kullanılırken malı, sermaye yapmaz. Piyasada fiyatları koyan bir hükümet "teşebbüsünce" kullanıldığı zaman, hükümet satın alımlarının sa-

rak imtiyazlı tüketim, tabiî, özel tüketimden farklı bir kategori içinde yer alır, çünkü o mutlaka üreticilerin özel tüketimleri *pahasına* olur. Dolayısıyla birinciye "anti üretken tüketim" diyebiliriz.[57]

B. Sübvansiyonlar ve Transfer Ödemeleri

Gelin hükümet harcamasının tipolojisini biraz daha derinlemesine araştıralım. Transfer harcaması ya da sübvansiyonlar, etkin olanları etkinsizlerin menfaatine zorla cezalandırarak piyasayı bozar. (Ve bu, eğer firma ya da birey, bir sübvansiyon olmaksızın etkin olsa bile yine böyledir, çünkü o zaman onun aktiviteleri onların en iktisadi noktasını aşacak şekilde teşvik edilmektedir). Sübvansiyonlar etkin olmayan firmaların ömrünü uzatır ve piyasanın esnekliğinin tüketicilerin ihtiyaçlarını tam olarak karşılamasına engel olur. Hükümet sübvansiyonunun boyutu ne kadar büyük olursa, piyasanın çalışması o kadar engellenmiş olur, o kadar çok kaynak etkin olmayan biçimlerde dondurulmuş olur ve herkesin hayat standardı o kadar düşük olur. Dahası hükümet ne kadar çok müdahale ve sübvansiyon yaparsa, toplumda o kadar çok sınıf çatışması yaratılmış olacaktır, çünkü bireyler ve gruplar sadece *birbirlerinin pahasına* menfaat sağlayacaklardır. Vergi-ve-sübvansiyon süreci ne kadar yaygın olursa, o kadar çok insan üretimi terk etmeye ve zor kullanımıyla üretimin sırtından geçinenler ordusuna katılmaya teşvik edilmiş olacaktır. Enerji, üretimden siyasete saptırıldıkça ve hükümet küçülen bir üretim temeline giderek büyüyen ve daha ağır hale gelen bir Devlet-imtiyazlı (sınıfın) yükünü bindirdikçe, üretim ve hayat standartları müterakki olarak düşürülmüş olacaktır. Bu süreç, herhangi bir faaliyette başarılı olanların kaçınılmaz olarak onu icra eden en iyi kişiler olma eğilimi taşıması nedeniyle daha da hızlandırılmış olacaktır. Dolayısıyla, özellikle serbest piyasada gelişip büyüyen kişiler üretimde ve kendi akranlarına hizmet etmede en mahir kişiler olacaktır; öte yandan, sübvansiyonlar için siyasi mücadelede başarılı olanlar ise zor kullanmada ya da zor kullananlardan gelen iltimasları kazanmada en mahir kişiler olacaktır. Genellikle, farklı insanlar evrensel becerilerdeki uzmanlığa bağlı olarak, farklı başarı kategorilerinde olacaklardır. Dahası her ikisinde de başarılı olan kişi-

---

hici yatırımlar olduğu itirazı yapılabilir. Ancak, bunun gerçekten girişim değil, girişim*cilik oyunu* olduğunu göreceğiz.

İsraf varlıklarla ilişkili daha detaylı bir israf tartışması için aşağıya bakınız.

[57] Bu, çalışanın üretken kapasitesinin devam etmesi için ihtiyaç duyulan seviyenin üstündeki tüketimin tamamı olarak, klasik "gayri üretken tüketim" kavramından ayırt edilir.

ler için vergi-ve-sübvansiyon sistemi, onların yağmacı becerilerini destekleyecek ve teşvik edecek, üretken becerilerini ise cezalandıracaktır.

Direkt transfer sübvansiyonunun yaygın bir örneği hükümetsel ***yoksulluk yardımları***dır. Devletin yoksulluk yardımları/ödemeleri açıkçası bir ***yoksulluk sübvansiyonudur***, çünkü insanlar şu an kendi yoksulluklarından dolayı otomatik olarak Devletten para almaya hak kazanırlar. Bu nedenle, boş zamandan dolayı vazgeçilen gelirin marjinal yararsızlığı azalır, ve tembellik ve yoksulluk daha da artma eğilimine girer, ki bu da sonuçta vergi ödeyicilerinden çekilmesi gereken sübvansiyon miktarını artırır. Böylece, yoksulları yasal olarak sübvanse eden bir sistem, sözüm ona hafifletilmekte olan mutlak fakirliği daha da artırma eğiliminde olur. Genellikle vaki olduğu üzere, sübvansiyon miktarı doğrudan doğruya yoksulun sahip olduğu çocuk sayısına bağlı olduğu zaman, yoksul açısından başka türlü olacağından daha fazla çocuk yetiştirmeye yönelik ilave bir müşevvik vardır ve böylelikle yoksul –ve hatta daha bağımlı yoksul- sayısı daha da katlanır.[58] Devletin yoksullara hayır yapılmasını teşvik etmedeki samimiyeti hükümetin iki daimi güdüsü ile ölçülebilir: "hükümetin yoksullara yeterince iaşe sağlaması" nedeniyle "hayır kisvesiyle para toplayanların (charity rackets)" zaptedilmesi ve caddelerdeki bireysel dilencilerin toplanması.[59] Her iki ön-

---

[58] Thomas Mackay'ın yerinde ifade ettiği gibi:

> "Biz tam olarak ülkenin ödeme yapmayı seçtiği kadar çok yoksula sahip olabiliriz". Thomas Mackay, *Methods of Social Reform* (London: John Murray, 1896), s. 210. Öte yandan, yoksullara yönelik özel hayırların aynı kısır-döngü etkisi yoktur, çünkü burada yoksullar zenginler üzerinde sürekli bir mecburi alacak hakkına sahip olmayacaklardır. Bu, özellikle, özel hayırların sadece "layık olan" yoksullara verilmesi durumunda doğrudur. On dokuzuncu yüzyıla ait "layık olan" yoksul kavramı üzerine, krş., Barbara Wootton, *Social Science and Social Pathology* (London: George Allen & Unwin, 1959), s. 51, 55, ve 268 ff.

[59] Okuyucu, yoksul bir laternacının gerçek arkadaşı ***olan*** ve tam da böyle bir güdünün bir hayranına ait aşağıdaki anekdottan değerlendirme yapabilir:

> (Çoğunun sadece dilenci ruhsatı olan) Laternacıların caddelerden temizlenmesine yönelik benzer bir kampanya esnasında, bir kadın sosyal bir fonksiyonla LaGuardia'ya geldi ve ondan, kendisini, kendi favori laternacısından mahrum bırakmamasını istedi.
>
> Ona "nerede yaşıyorsun" diye sordu.
>
> "Park Avenue'de".

lemin etkisi gönüllü bireysel hayır ihsanlarını sekteye uğratmak ve halkı, kendi bağışlarını hükümet bürokrasisi tarafından onaylanmış ve onunla bağlantılı olan kanallara sevk etmeye zorlamaktır.

Benzer şekilde, genellikle işsizliğin tedavisine yardım ettiği zannedilen hükümetsel *işsizlik yardımları/ödemeleri* da tam ters etkiye sahiptir: işsizliği sübvanse etmek ve yoğunlaştırmak. Çalışanların ya da sendikaların, engellenmemiş bir piyasada elde edebilecekleri düzeyin üstünde asgari bir ücret koydukları zaman, işsizliğin ortaya çıktığını görmüştük. Vergi yardımı onlara bu gerçekdışı minimumu sürdürmede yardım sağlar ve bu nedenle işsizlik dönemini uzatır ve problemi ağırlaştırır.

C. Kaynak-Kullanma Faaliyetleri

Şimdi Devletin halka bir çeşit hizmet sunduğu iddia edilen bir yere, hükümetin kaynak-kullanma aktivitelerine dönelim. Hükümet "hizmet"i, kullanıcılara ya bedava sunulabilir ya da bir fiyatla/bedelle satılabilir. "Bedava" hizmetler bilhassa hükümetin karakteristiğidir. Polis ve asker koruması, yangınla-mücadele, eğitim, parklar ve bir su tedariki örnek olarak akla gelmektedir. Tabiî, vurgulanması gereken ilk nokta bu hizmetlerin gerçekten *bedava* olmadıkları ve olamayacaklarıdır. Bu kitapta başlarda gördüğümüz gibi, serbest bir mal bir mal ve bu nedenle insan davranışının bir amacı olmayacaktır; o açıkçası herkes için fazla miktarda mevcuttur. Eğer bir mal herkes için bolca mevcut değilse, o zaman bu kaynak kıttır ve onu arz etmek topluma, diğer mallardan vazgeçilmesine mal olur; bu bakımdan o, serbest mal olamaz. Bedava hükümetsel hizmet sunmak için ihtiyaç duyulan kaynaklar, üretimin geri kalan kısmından çekilmektedir. Bununla birlikte, ödeme kullanıcılar tarafından kendi gönüllü satın alımları temelinde değil, fakat vergi ödeyicileri üzerine bindirilen mecburi bir yük ile yapılır. Böylece *ödeme* ile *hizmetin alıcısı* arasında temel bir ayrılma (split) meydana gelir. Bu ayrılma bütün hükümet faaliyetlerinde doğası gereği bulunur.

Bu ayrılmadan ve "bedava" hizmetten çok sayıda ağır sonuç ortaya çıkar. Fiyatın serbest piyasa fiyatının altında olduğu bütün durumlarda, elde edilebilir hizmet arzının çok ötesinde, mal için muazzam ve aşırı bir talep teşvik edilmiş olur. Sonuç olarak her zaman bedava mal için "noksanlık-

---

LaGuardia çekmekat gecekondu bahanelerine rağmen, laternacıları ve seyyar satıcıları elimine etmeye yönelik planını başarıyla sonuna kadar icra etti. (Newbold Morris ve Dana Lee Thomas, *Let the Chips Fall* [New York: Appleton-Century-Crofts, 1955], s. 119–20)

lar", daimi yetersizlik şikâyetleri, aşırı kalabalık vs. olacaktır. Özellikle suçagark olmuş yörelerde polis yetersizliğine, kamu okul sisteminde öğretmen ve okul noksanlıklarına, hükümetçe-sahip olunan cadde ve yollarda trafik sıkışıklığına, vs. dair daimi şikâyetler bunun örnekleridir. Serbest piyasanın hiçbir alanında noksanlıklara, yetersizliklere ve düşük kaliteli hizmete dair bu tür müzmin şikâyetler yoktur. Özel teşebbüsün bütün alanlarında, firmalar kendi ürünlerinden daha fazla satın alması için tüketicilerin gönlünü almaya ve onları ikna etmeye uğraşırlar. Öte yandan, hükümetin mülk sahibi olduğu ve faaliyet gösterdiği yerde, kaçınılmaz olarak tüketicilerden sabır ve fedakârlık talepleri ile daima bolca bulunan noksanlık ve yoksunluk problemleri mevcuttur. Herhangi bir özel teşebbüsün, New York City ve diğer hükümetlerin yapmış olduğu gibi, tüketicilere *daha az* su kullanmayı tavsiye edip etmeyeceği şüphelidir. Bir su sıkıntısı meydana geldiği zaman, bu eksiklik için suçlananların hükümet "teşebbüsleri" değil *tüketicilerin* olması da hükümet faaliyetinin karakteristiğidir. Burada tüketiciler üzerine daha az su kullanma ve fedakârlıkta bulunma baskısı olur, buna karşılık özel sanayide girişimciler üzerine daha fazla su arz etme yönünde (hoş) bir baskı söz konusudur.[60]

Hükümet faaliyetinin çok iyi bilinen etkinsizlikleri muhtemelen bir sivil hizmet geleneğinin olmamasından kaynaklanan ampirik tesadüfler *değil*dir. Onlar bütün hükümet teşebbüslerinde *doğası gereği* vardır ve bedava ve diğer eksik fiyatlandırılmış hizmetler tarafından kışkırtılan aşırı talep, bu durumun birçok sebebinden sadece biridir.

Bedava arz, kullanıcıları sadece, kullanıcı olmayan vergi ödeyicileri pahasına sübvanse eder; keza o, aynı zamanda hizmeti en çok ihtiyaç duyulan yerde sunamayarak, kaynakları hatalı tahsis eder. Aynı şey daha düşük ölçüde, fiyatın serbest-piyasa fiyatının altında olduğu her yerde doğrudur. Serbest piyasada, tüketiciler fiyatlandırmayı dikte edebilirler ve böylelikle üretken kaynakların, kendi ihtiyaçlarının arz edilmesine en işi şekilde tahsisini sağlayabilirler. Bir hükümet teşebbüsünde, bu yapılamaz. Yine bedava hizmet durumunu ele alalım. Fiyatlandırma olmadığı için ve dolayısıyla marjinal altı kullanımlar hariç kalmadığı için, hükümet, istese bile kendi

[60] Bkz., Murray N. Rothbard, "Government in Business", *Essays on Liberty* (Irvington-on-Hudson, N.Y.: Foundation for Economic Education, 1958), IV, içinde, 186 ff. Dolayısıyla tüketicinin, iltifat edilen bir "kral" değil, "sosyal" ürünü kullanmaya mahkûm sıkıntılı bir yoldaş haline gelmesi, hükümet mülkiyetinin ve "teşebbüsü"nün karakteristiğidir.

hizmetlerini bunların en önemli kullanımlarına ve en hevesli alıcılarına tahsis edebileceği bir yol bulamaz. Bütün alıcılar, bütün kullanımlar suni olarak aynı düzlemde tutulmaktadır. Sonuçta en önemli kullanımlar hiçe sayılacaktır. Hükümet ***kendi tatmini için bile*** çözülmesi mümkün olmayan, aşılmaz tahsis problemleriyle karşılaşır. Böylece hükümet şu problemle yüz yüze gelecektir: A yerinde mi yoksa B yerinde mi bir yol inşa etmeliyim? Bu kararı almanıza imkân verebilecek hiçbir rasyonel yol yoktur. O, yolun özel tüketicilerine en iyi şekilde yardım edemez. O sadece iktidardaki hükümet memurunun kaprisine göre, yani halk değil, sadece ***hükümet memurlarının*** "tüketip tüketmemesine" göre kararlaştırılabilir.[61] Eğer hükümet halk için en iyi şeyi yapmak isterse, imkânsız bir görevle yüz yüze gelir.

D. Bir "İşletme Temeli" Üzerine Hükümet Yanılgısı

Hükümet bir hizmeti ya karşılıksız vererek bile bile sübvansiyon yapabilir ya da gerçekten doğru piyasa fiyatını bulmaya, yani "bir işletme temelinde faaliyet göstermeye" uğraşabilir. İkincisi muhafazakârlar tarafından sıklıkla yükseltilen bir feryattır –hükümet girişiminin bir işletme temeli üzerine yerleştirilmesi, açıkların sona erdirilmesi vs. Bu, neredeyse her zaman fiyatın yükselmesi anlamına gelir. Ancak, bu rasyonel bir çözüm müdür? Özel bir piyasa cephesi içinde faaliyet gösteren ve kaynakları ondan satın alan tek bir hükümet teşebbüsünün, kendi hizmetlerini fiyatlandırabileceği ve kaynaklarını etkin olarak dağıtabileceği sıklıkla belirtilmektedir. Ancak, bu yanlıştır. Tasavvuru mümkün her hükümet teşebbüsü şemasına nüfuz eden ve onu rasyonel fiyatlama yapmaktan ve etkin kaynak tahsisinden kaçınılmaz olarak alıkoyan ***ölümcül bir noksanlık vardır***. Bu noksanlıktan dolayı, bir hükümetin niyetleri ne kadar coşkulu olursa olsun, hükümet teşebbüsü ***asla*** bir "işletme" temelinde faaliyet gösteremez.

Nedir bu ölümcül noksanlık? O, hükümetin gerçekte cebri vergi gücü vasıtasıyla sınırsız kaynaklar (yani, sadece cemiyetin toplam kaynaklarıyla sınırlanan) elde edebilmesidir. Özel işletmeler kendi fonlarını özel yatırımcılardan elde etmek zorundadır. Yatırımcıların zaman tercihlerine ve önseziye dayalı olan bu fon tahsisi, fonları ve kaynakları en kârlı ve dolayısıyla en iş görür kullanımlara "tayin eder". Özel firmalar fonları ***sadece*** tüketicilerden ve yatırımcılardan elde edebilirler; diğer bir tabirle onlar, fonları sadece kendi hizmetlerine değer veren ve onları satın alan insanlardan ve yine

[61] Böylece hükümet memuru kendisine ya da müttefiklerine daha çok oy kazandıracak bir yolu seçebilir.

kendi tasarruf edilmiş fonlarını kâr beklentisiyle yatırma riskine girmek isteyen tasarrufçulardan sağlayabilirler. Kısaca ödeme ve hizmet, tekrar edersek, piyasada ayrılmaz biçimde birbirine bağlıdır. Fakat öte yandan, hükümet istediği kadar çok para elde edebilir. Dolayısıyla serbest piyasa, fonları gelecek ve bugünkü tüketime tahsis etmek için, kaynakları bütün insanlar açısından en üretken-değerli kullanımlara yönlendirmek için, detaylı olarak analiz etmiş olduğumuz bir "mekanizma" sağlar. Böylelikle o, işadamlarına kaynakları tahsis etmek ve hizmetleri optimum kullanımı sağlayacak şekilde fiyatlandırmak için bir araç tedarik eder. Ancak, hükümetin, kendi üzerinde bir dizgini yoktur, yani kendisine fon elde etme imkânı sağlaması için, tüketiciler açısından bir kâr-ve-zarar ya da değer verilen hizmet testini karşılama zorunluluğu yoktur. Özel teşebbüs sadece tatmin olmuş, değer veren müşterilerden ve bugünkü ve beklenen müstakbel kârların ve zararların rehberlik ettiği yatırımcılardan fon elde edebilir. Hükümet ise kendi kaprisiyle daha çok fon elde eder.

Dizginin gitmesiyle birlikte, hükümet için kaynakları rasyonel olarak dağıtma fırsatı da yok olup gider. A yolunu mu yoksa B yolunu mu inşa edeceğini, bir yola mı yoksa bir okula mı yatırım yapacağını –aslında, kendi aktivitelerinin hepsi için ne kadar harcama yapacağını- nasıl bilebilir? Onun, fonları tahsis edebileceğine ve hatta ne kadar (fona) sahip olacağına karar verebileceği rasyonel bir yolu yoktur. Bir öğretmen ya da derslik ya da polis ya da cadde noksanlığı olduğu zaman, hükümetin ve onu destekleyenlerin sadece tek bir cevabı vardır: daha çok para. İnsanlar kendi paralarının daha fazlasını hükümete feda etmek zorundadır. Bu tarz bir cevap serbest piyasada neden hiçbir zaman verilmez? Bunun nedeni paranın daima tüketim ve yatırım olarak başka bir kullanımdan *geri çekilmek* zorunda olmasıdır –ve bu geri çekme meşru hale getirilmelidir. Piyasada meşruiyet, tüketicilerin en acil ihtiyaçlarının karşılanmakta olduğunun göstergesi niteliğindeki kâr ve zarar testiyle sağlanır. Eğer bir teşebbüs ya da ürün, sahipleri için yüksek kârlar kazandırıyorsa ve bu kârların devam edeceği bekleniyorsa, daha çok para gelmeye hazır *olacaktır*; değilse ve zararlara uğranılıyorsa, para endüstriden *dışarı* akacaktır. Kâr-ve-zarar testi üretken kaynakların akımını yönlendirmek için kritik bir rehber olarak hizmet eder. Böyle bir rehber hükümet için mevcut değildir, dolayısıyla hükümet toplam olarak ya da her bir muayyen alana *ne kadar çok* para harcanacağına karar

vermede rasyonel bir yola sahip değildir. Tabiî, hükümet ne kadar çok para harcarsa, o kadar çok hizmet sunabilir –fakat bu nerede duracak?[62]

Hükümet girişiminin taraftarları hükümetin, kendi bürosuna, onun kâr eden bir teşebbüs*müş gibi* davranmasını ve kendini özel bir işletmeyle aynı biçimde kurmasını kolaylıkla söyleyebileceği cevabını verebilirler. Bu teoride iki temel noksanlık vardır: (1) Teşebbüs *oyunu oynamak* imkânsızdır. Teşebbüs bir kimsenin kendi parasını yatırımda riske etmesi demektir. Bürokratik yöneticiler ve siyasetçiler, tüketici taleplerine gerçekten ayak uydurmak için, girişimsel beceriler geliştirmeye dönük gerçek bir müşevvikten yoksundurlar. Onlar teşebbüste kendi paralarını kaybetme riskini üstlenmezler. (2) Müşevvikler meselesinden başka, en istekli yöneticiler bile bir işletme olarak fonksiyon göre*mez*ler. Çünkü kurulduktan *sonra* yapılması uygun görülen işlem ne olursa olsun, firmanın *ilk* çıkışı hükümet parasıyla ve dolayısıyla zorunlu vergi tahsilâtıyla yapılır. Ölümcül nitelikte keyfi bir unsur, teşebbüsün birbirini tamamlayan hayati organları içine "içine işlemiştir". Dahası harcamalara dair müstakbel kararlar vergi fonlarından yapılacak ve bu nedenle onlar aynı noksanlığa maruz kalacaktır. Para elde etme rahatlığı, doğası gereği hükümet teşebbüsünün faaliyetlerini bozacaktır. Üstelik hükümetin E gibi bir teşebbüse "yatırım yaptığını" varsayalım. Serbest piyasa da tek başına bu aynı girişime ya yatırım yapmış olacak, ya da olmayacaktır. Eğer yapmışsa, o zaman ekonomi en azından, aracı bürokrasiye giden "alıntı"dan zarar görecektir. Değilse, ve bu hemen hemen kesin ise, o vakit bundan, doğrudan doğruya, E'ye yapılan harcamanın piyasada özel faydada bir sapmayı temsil ettiği –bir başka harcamanın daha büyük parasal kazançlar getirmiş olacağı- manası çıkar. Yine bundan bir kere daha, bir hükümet teşebbüsünün özel işletmenin koşullarını taklit edemeyeceği anlamı çıkar.

Buna ilaveten bir hükümet teşebbüsünün kurulması özel firmalar üzerinde "adil olmayan" bir rekabet avantajı yaratır, çünkü onun sermayesinin en azından bir kısmı hizmetten ziyade zorla kazanılmıştır. Hükümetin, onu sübvanse etmesiyle birlikte, özel bir işletmeyi bu alandan dışarı çıkarabileceği açıktır. Aynı endüstride özel yatırım büyük ölçüde kısıtlanacaktır, çünkü müstakbel yatırımcılar imtiyazlı hükümetsel rakiplerinin elindeki zararları önceden tahmin edeceklerdir. Üstelik bütün hizmetler tüketicilerin parası için rekabet ettiklerinden, bütün özel firmalar ve bütün özel yatırım-

[62] Krş., Ludwig von Mises, *Bureaucracy* (New Haven: Yale University Press, 1946), s. 50, 53.

lar aynı derecede etkilenecek ve zarar görecektir. Ve yeni bir hükümet teşebbüsü başladığı zaman, bu, diğer sanayilerde sıranın kendilerine geleceği, ya kamulaştırılacakları ya da hükümetin-sübvanse ettiği teşebbüslerle rekabet etmeye zorlanacakları korkusunu yaratır. Bu korku üretken yatırımı daha da baskı altına alır ve böylece genel hayat standardını daha da düşürür.

Hükümet mülkiyetinin "solcu" taraftarlarınca çok doğru olarak kullanılan başka bir argüman şudur: Eğer işletme faaliyeti bu kadar çok arzu edilen bir şey ise, böyle eğri büğrü bir yola niye başvurulsun? Hükümet mülkiyeti niye bir kenara atılmasın ve bütün faaliyetler özel işletme girişimine teslim edilmesin? Bu ideal doğrudan doğruya takip edilebilir olduğu zaman, bu açık ideali (özel sahiplik) taklit etmeye çalışmak için niye bu kadar çok şeyi denemek gereksin? Dolayısıyla, hükümette, işletme ilkeleri çağrısı, bu çağrı başarılı bile olsa, çok az bir anlama sahiptir.

Yazarlar tarafından hükümet hizmetlerinin fiyatlandırılmasına rehberlik edecek çok sayıda "kriter" sunulmuştur. Bir kriter "marjinal maliyet"e göre fiyatlandırmayı destekler. Ancak, yukarıda göstermiş olduğumuz gibi, bu, hiç de kriter değildir ve fiyatın maliyetler tarafından belirlendiğini söyleyen klasik yanılgılara dayalıdır. "Marjinal", incelenen zaman dönemine göre değişir. Ve maliyetler aslında statik değil fakat esnektir; onlar fiyatlara göre değişirler ve bu nedenle fiyatların belirlenmesi açısından bir rehber olarak kullanılamazlar. Dahası, fiyatlar sadece nihai dengede, ortalama maliyetlere eşittir ve denge, gerçek dünya için bir ideal olarak görülemez. Piyasa sadece bu hedefe ***doğru meyleder***. Son olarak, hükümet faaliyetinin maliyetleri serbest piyasada benzer faaliyetlerin maliyetlerinden daha yüksek olacaktır.[63]

Hükümet teşebbüsü sadece aynı endüstride ve bütün ekonomideki endüstrilerde özel yatırımları ve girişimciliği engellemez ve baskı altına almaz, aynı zamanda bütün emek piyasasını da bozar. Çünkü hükümet (*a*) potansiyel olarak üretken emeği bürokrasiye sifonlayarak toplumda üretimi ve hayat standartlarını azaltacaktır; (*b*) el konulmuş fonları kullanmada, hükümet emek için piyasa oranından daha fazla ödeme yapabilecek, ve böylece hükümet işi arayanlar tarafından gayri üretken bürokratik makine-

[63] Özel davranış ile devlet davranışı arasında karar vermek için çeşitli yanıltıcı kriterler öne sürülmüştür. Yaygın bir kural "marjinal özel maliyetlere" ve yararlara karşı "marjinal sosyal maliyetleri" ve yararları tartmaktır. Diğer kusurlardan başka, bütünü oluşturan bireylerden ayrı "toplum" diye bir varlık yoktur, dolayısıyla bu tercih edilmiş kriter tamamen anlamsızdır.

nin büyümesi için bir yaygara başlatılacaktır; ve (*c*) hükümetin vergi-destekli yüksek ücretleri, çalışanları, bunun özel endüstrideki piyasa ücretini yansıttığına inanma hatasına pekâlâ düşürebilir, böylece istenilmeyen bir işsizliğe neden olabilir.

Hükümet faaliyetinin etkinsizlikleri diğer birkaç faktör tarafından daha da şiddetli hâle gelir. Görmüş olduğumuz gibi, bir endüstride rekabet eden bir hükümet teşebbüsü genellikle özel sahipleri uzaklaştırabilir, çünkü hükümet kendi kendini birçok şekilde sübvanse edebilir ve istediği zaman kendine sınırsız fonlar temin edebilir. Bu koşullar altında bile rekabet edemediği durumlarda, hükümet teşebbüsü, rakipleri zorla kovarak kendini haksız biçimde mecburi bir tekele dönüştürebilir. Birleşik Amerika'da postane örneğinde bu yapılmıştı.[64] Böylece hükümet kendi kendine bir tekel bahşettiği zaman, bedava hizmetten doğan diğer uç noktaya gidebilir; bir tekel fiyat ihdas edebilir. Artık serbest bir piyasa fiyatından teşhis edilebilir biçimde farklı olan bir tekel fiyat koyarak, kaynakları bir kere daha saptırır ve belirli bir mal için yapay bir kıtlık yaratır. O, aynı zamanda muazzam ölçüde düşük bir hizmet kalitesine izin verir. Hükümetsel bir tekelin, müşterilerin başka yere gidebileceklerinden ya da etkinsizliğin kendisi için ölüm fermanı anlamına geldiğinden kaygılanmasına gerek yoktur.[65] Bir hükümet

---

[64] Frank Chodorov'un ilginç kitapçığına bakınız, *The Myth of the Post Office* (Hinsdale, Ill.: Henry Regnery Co., 1948). İngiltere'de benzer bir durum için, *bkz.*, Frederick Millar, "The Evils of State Trading as Illustrated by the Post Office", Thomas Mackay, ed., *A Plea for Liberty* (New York: D. Appleton Co., 1891), içinde, s. 305–25. Birleşik Devletlerde posta ücretlerinin (rate) belirlenmesinde ekonomik mütalaaları sistematik olarak bozan politik faktörlerin bir tasviri için, *bkz.*, Jane Kennedy, "Development of Postal Rates: 1845–1955," *Land Economics*, May, 1957, s. 93–112; ve Kennedy, "Structure and Policy in Postal Rates," *Journal of Political Economy,* June, 1957, s. 185–208.

[65] Sadece hükümetler, ekonomileri etkilemek için kendi halinden memnun hizmet kısıntısı duyuruları yapabilirler. Özel işletmelerde, ekonomilerin hizmetteki iyileşmelerin doğal sonuçları olarak yapılması zorunludur. Hükümet hizmetinde bir kısıntıya dair yeni bir örnek -diğer çoğu alanda özel hizmetlerdeki iyileşmelerin ortasında- Amerikan posta dağıtım işlerinde, tabiî, bitmeyen daha yüksek ücret (rate) istekleriyle bağlantılı olarak yaşanan azalmaydı: iki günün bir güne indirilmesi. Fransa 1908 yılında itibarlı Batı Demiryolları sistemini millileştirdiği zaman, taşımacılık artan ölçüde zarar görmüş, trenler yavaşlamış ve kazalar bir iktisatçının, Fransız hükümetinin büyüyen tekeller listesine demiryolu kazalarını ilave ettiğini yaralayıcı bir tarzda gözlemlediği bir safhaya yükselmişti. *Bkz.*, Murray N. Rothbard, "The Railroads of France," *Ideas on Liberty,* September, 1955, s. 42.

teşebbüsünün bir tekel olarak fonksiyon gördüğü yerde "işletme ilkelerini" istemek özellikle saçmadır. Mesela, periyodik olarak, postanenin bir "işletme temeline" konulması ve onun, vergi mükelleflerince ödenmesi gereken açıklarının sona erdirilmesi talepleri vardır. Fakat doğası gereği ve mutlaka etkinsiz olan bir hükümet faaliyetinin yarattığı açığı sonlandırmak bir işletme temelinde faaliyet görmek anlamına gelmez. Maliyetleri karşılamak için, fiyat bir tekel fiyata ulaşmaya yetecek kadar yükseğe çıkarılmalı ve böylece hükümetin etkinsizlikleri kamufle ve telafi edilmelidir. Bir tekel fiyat posta hizmetleri kullanıcılarına, özellikle tekelin mecburi olması nedeniyle aşırı bir yük bindirecektir. Öte yandan, tekelcilerin bile tüketicilerin talep şedülüne göre hareket etmek zorunda olduklarını görmüştük. Eğer bu talep şedülü yeteri kadar esnek ise, bir tekel fiyat, geliri azaltabilir ya da gelirdeki artışı sona erdirebilir, böylece daha yüksek bir fiyat, açıkları azaltmaktan ziyade *artırabilir*. Bunun göze çarpan bir örneği son yıllarda New York City metro sistemi olmuştur.[66]

E. Hesaplama Kaos Merkezleri

Bir kartelin ya da bir firmanın, rasyonel bir tarzda fiyatları hesaplayamadığı ve faktörleri dağıtamadığı için, ekonomide üretim araçlarının hepsine sahip olamayacağını yukarıda onuncu bölümde görmüştük. Ve bunun, Devlet sosyalizminin de rasyonel olarak plan ya da dağıtım yapamamasının nedeni olduğunu görmüştük. Ayrıca iki ya da daha fazla aşamanın piyasada dikey olarak tamamen entegre olamayacağını belirtmiştik, çünkü toplam entegrasyon piyasanın mütemmim bir parçasını bertaraf edecek ve hesaplamada ve tahsisatta bir kaos adası –optimal kâr planlamasını ve tüketiciler için maksimum tatmini imkânsızlaştıracak bir ada- kuracaktır.

Basit hükümet mülkiyeti durumunda bu tezin başka bir boyutu daha açık hale gelir. Çünkü hükümetsel *her bir* firma kendi *çapında* bir kaos adasını ekonomiye dâhil eder; ***kaosların iş görmeye başlaması için tam sosyalizmi beklemeye gerek yoktur***. Hiçbir hükümet teşebbüsü fiyatları ya da maliyetleri belirleyemez ya da faktörleri ya da fonları rasyonel, refahı-maksimize edecek bir tarzda dağıtamaz. Böyle bir istek olsaydı bile, hiçbir hükümet te-

[66] O kadar ironiktir ki, daha yüksek bilet fiyatları çok sayıda müşteriyi kendi arabasını almaya ve kullanmaya sevk etmiş, böylece sürekli devam eden trafik problemi (hükümet cadde alanlarının yetersizliği) daha da ağırlaşmıştır. Hükümet müdahalesinin kendine ait zorluklar yarattığı ve onları katladığı başka örnek mi istersiniz! Yer altı yolları hakkında, *bkz.*, Ludwig von Mises, "The Agony of the Welfare State," *The Freeman,* May 4, 1953, s. 556–57.

şebbüsü bir "işletme temeli" üzerinde kurulamaz. Böylece herhangi bir hükümetsel faaliyet ekonomiye bir kaos noktası enjekte eder; ve bütün piyasalar ekonomide birbiriyle bağlantılı oldukları için, her hükümetsel aktivite fiyatlamayı, faktörlerin tahsisini, tüketim/yatırım oranlarını vs. alt üst eder ve bozar. Her hükümet teşebbüsü fonların halkın istediğinden başka amaçlara tahsisini zorlamak suretiyle sadece tüketicilerin sosyal faydalarını düşürmez; aynı zamanda piyasayı bozmak ve hesaplama kaoslarını yaymak suretiyle herkesin faydasını (bazı hükümet memurlarının faydaları dâhil) da düşürür. Tabiî, hükümet mülkiyetinin kapsamı ne kadar büyük ise, bu etki o kadar güçlü hale gelecektir.

F. Çatışma ve Komuta Merkezleri

Tam iktisadi sonuçlarının yanında, hükümet mülkiyetinin toplum üzerinde başka bir çeşit tesiri vardır; o kaçınılmaz olarak, çatışmayı serbest piyasanın ahengi yerine ikame eder. Hükümet hizmeti bir karar-alıcılar setinin hizmeti demek olduğundan, tekdüze hizmet anlamına da gelir. Hükümet hizmeti için direkt ya da indirekt olarak ödeme yapmaya zorlanan herkesin istekleri karşılanamaz. Hükümet birimi tarafından sadece hizmetin bazı biçimleri üretilebilir ya da üretilecektir. Sonuçta hükümet girişimi, her birinin en iyi hizmet biçimi konusunda farklı fikirlere sahip olduğu vatandaşlar arasında muazzam sınıf çatışmaları yaratır. Son tahlilde, hükümet teşebbüsü kendi değerlerinin, veya bir müşteriler grubunun değerlerinin yerini diğer herkesin değerlerinin almasında nadiren başarılı olabilir. Serbest piyasanın bir bireyler topluluğunun zevklerine uygun olarak arz ettiği daha yüksek kalitede çeşitli tür hizmetlerin aksine, yapay olarak daha yoksul kalitede standardize edilmiş –hükümetsel zevke ya da uygunluğa göre- hizmetler egemen olacaktır.

Son yıllarda Amerika'daki hükümet okulları bu tür problemlere ve çatışmalara dair dikkat çekici bir örnek sunmuştur. Bazı anne babalar ırksal olarak ayrılmış okulları; diğerleri ise entegre olmuş eğitimi tercih etmektedir. Bazı ebeveynler kendi çocuklarına sosyalizm öğretilmesini; diğerleri ise okullarda anti sosyalizmin öğretilmesini istemektedir. Hükümetin bu çatışmaları çözebileceği bir yol yoktur. Onun yapabileceği sadece bir grubun iradesini zorla empoze etmek ve diğerlerini mutsuz ve tatmin edilmeden bırakmaktır. Hangi tür okul seçilirse seçilsin, bazı ebeveyn grupları muzdarip olacaktır. Öte yandan, talep edilen herhangi bir hizmet türünü sağlama sorunu olmayan serbest piyasada, bu tür bir çatışma yoktur. Piyasada, ayrılmış ya da entegre olmuş, sosyalizm yanlısı ya da ferdiyetçi okul isteyen

kişiler, kendi ihtiyaçlarını karşılayan okullara sahip olabilirler. Dolayısıyla, hizmetlerin, özelin yerine hükümetsel olarak tedariki nüfusun çoğunun hayat standardını düşürür.

Ekonomide hükümet mülkiyetinin derecesi ülkeden ülkeye değişir, fakat *bütün* ülkelerde Devlet yaşamsal sinir merkezlerine, toplumun kumanda merkezlerine sahip olduğuna ve tekelleştirdiğine emin olmuştur. O, bu kumanda merkezleri üzerinde zorunlu bir tekel mülkiyeti elde etmiştir ve delil olmaksızın, bu alanlarda özel mülkiyetin ve girişimin, basitçe ve önsel olarak imkânsız olduğunu daima öne sürmüştür.

Bu tür hayati kumanda merkezleri savunma, para (madeni para darbı ve bugünlerde, banknot çıkarmak), nehirler ve kıyı denizleri, caddeler ve karayolları, genel olarak arazi ("kamu arazisi" ve "istimlâk" gücü) ile postanedir. Savunma fonksiyonu Devletin varlığı için özellikle hayatidir, çünkü onun gerçek güç tekeli, vatandaşlarından vergi sızdırma kabiliyetine bağlıdır. Elde tutulan diğer bir kritik kumanda merkezi, her zaman Devlet tarafından tekelleştirilmiş olmamasına rağmen, eğitimdir. Çünkü hükümet eğitim-öğretimi, genç zihinleri, emri altında yaşadıkları hükümetin ve hükümet müdahalesi ilkesinin erdemlerini kabul etme hususunda etkileme imkânı sağlar. Hükümet okullarında "sosyalist öğretime" sık sık saldıran muhafazakârlar bilhassa hedefi şaşırmaktadır, çünkü bir hükümet okulunun var olması ve dolayısıyla iyi olduğunun addedilmesi gibi açık bir gerçek, onun küçük öğrencilerini (charges) hükümet sahipliğinin erdemlerine örnek diye öğretir. Ve eğer hükümet mülkiyeti eğitim öğretimde iyi ve hatta tercih edilir ise, diğer eğitsel basın, mesela gazeteler için –ya da diğer önemli sosyal hizmetler için- niye öyle olmasın?

Hükümetin mecburi bir eğitim öğretim tekeline sahip olmadığı yerde bile, bütün çocukları ya bir hükümet okuluna ya da hükümetçe onaylanmış özel bir okula gitmeye zorlamak suretiyle bu ideale yaklaşma söz konusudur. Zorunlu eğitim eğitim-öğretimden yararlanması mümkün olmayan ya da onu istemeyen kişileri okula getirir ve onları boş zaman ve işletme istihdamı gibi rakip alanların dışına itmeye zorlar.

G. "Kamu" Mülkiyetine Dair Yanılgılar

Nihai olarak, hükümet mülkiyeti sıklıkla "kamu" mülkiyeti ("kamu arazisi", "kamu" okulları, "kamu sektörü") olarak nitelendirilir. Bunun anlamı hükümet herhangi bir şeyin sahibi olduğu zaman, halkın her üyesinin bu mülkün eşit paylarına sahip olduğudur. Fakat görmüştük ki mülkiyetin

önemli özelliği yasal formalite değil, fiili yönetimdir ve hükümet mülkiyeti altında, mülkü kontrol eden ve yöneten ve dolayısıyla ona "sahip" olan birim, hükümet memuriyetidir. Bu mülkün sahibi olduğunu düşünen "halkın" herhangi bir üyesi bu teoriyi hükümet mülkünün kendi tam bölen kısmını kendi *bireysel* kullanımı için mülk edinmeye uğraşarak test edebilir.[67,68]

Hükümetin idarecileri "kamu" mülkünün sahibi iken, onların mülkiyeti uzun vadede güvencede değildir, çünkü onlar daima bir seçim mağlubiyetine uğrayabilirler ya da görevden alınabilirler. Bu nedenle hükümet memurları kedilerini "kamu" kaynaklarının tek geçici sahipleri olarak görme eğiliminde olacaklardır. Kendi mülkünü ve onun sermaye değerini teminat altına alan özel bir sahip, gelecekte uzun bir zaman dönemi boyunca kendi kaynağını kullanmayı planlayabilirken, hükümet memuru "kendi" mülkünü elinden geldiği kadar hızlı sömürmelidir, çünkü onu kullanım hakkı garantisine sahip değildir. Ve en güvenli biçimde yerleşmiş resmi hizmet bile bugünkü kullanım üzerine yoğunlaşmalıdır, çünkü hükümet görevlileri genellikle kendi mülklerinin kapitalize olmuş değerini özel sahiplerin yaptığı gibi satamazlar. Kısaca, kalıtsal bir monarşinin "özel mülkü" örneği dışın-

---

[67] Büyük şirketlerin bireysel hissedarlarının da bunu kesinlikle yapamayacağı, mesela bir General Motors hissedarının nakit kâr payları yerine ya da kendi hisse senetleri karşılığında bir araba almasına izin verilmediği itirazı yapılabilir. Fakat hissedarlar *elbette* kendi şirketlerine sahiptirler ve bu örnek tamamen bizim vurguladığımız şeyi ispatlar. Çünkü bireysel hissedar kendi şirketinden ayrılmak için akit yapabilir; General Motors sermaye varlığının kendi tam bölen hisselerini bir başkasına *sata*bilir. Hükümetin bağımlısı/tebaası bu hükümetten ayrılmak için sözleşme yapa*maz*; mesela kendi postane "hisselerini", böyle bir hisseye sahip olmadığından dolayı satamaz. F. A. Harper'ın öz olarak ifade ettiği gibi: "Mülkiyet hakkının doğal sonucu mülkiyeti elden çıkarma (disownership) hakkıdır". Öyleyse eğer ben bir şeyi satamıyorsam, gerçekte ona sahip olmadığım açıktır". Harper, *Liberty: A Path to Its Recovery*, s. 106, 32. *Keza bkz.*, Isabel Paterson, *The God of the Machine* (New York: Putnam's, 1943), s. 179 ff., ve T. Robert Ingram, *Schools: Government or Public?* (Houston: St. Thomas Press, tarihsiz).

[68] Henry George'cu yapının yanıltıcı bütün temel maddeleri kabul edilse bile, Tek Vergi programının temel öncüllerden de elde edilemeyeceği söylenebilir. Benjamin Tucker'in yıllar önce çok güzel bir şekilde göstermiş olduğu gibi, muhtemelen ihdas edilebilecek en fazla şey, *her bir insanın* her toprak parçasının site/saha değerinden kendine düşen küçücük tüm bölen kısmına yönelik "hakkı" olacaktır –*Devletin* bütün değere yönelik hakkı *değil*. Tucker, *Individual Liberty*, s. 241–43.

da, hükümet memurları kaynakların sermaye değerine değil, fakat cari ***kullanımına*** sahiptirler. Fakat eğer bir kaynak bizzat sahip olunamaz ise ve sadece onun cari kullanımı mümkünse, bu kaynak için hızla gayri iktisadi bir tükenme söz konusu olacaktır, çünkü o kaynağı bir zaman dönemi boyunca muhafaza etmenin kimseye yararı olmayacak ve fakat her sahibin avantajı onu hızlıca bitirip tüketmek olacaktır. O halde, neredeyse bütün yazarların, zaman tercihleri olan özel sahiplerin kendi kaynaklarını kullanırken "şimdiyi düşünmek/yakını görmek" zorunda oldukları, buna karşılık sadece hükümet memurlarının "uzağı/geleceği görecek" şekilde layıkıyla teçhiz edildikleri görüşünü papağan gibi tekrar etmeleri tuhaftır. Doğru olan bunun tam tersidir. Kendi sermaye mülkiyetini teminat altına alan özel birey, kendi kaynağının sermaye değerini sürdürmedeki menfaatinden dolayı, uzun vadeli bakmaya daha fazla güç yetirebilir. Hâlâ kontrolü altındayken, mülkü çabucak sömürmesi gereken, alıp kaçması gereken kişi hükümet görevlisidir.[69]

H. Sosyal Güvenlik

Spesifik hükümetsel aktivitelerle ilgili tartışmamızı sonlandırmadan önce, sırası gelmişken hükümet harcamasının tuhaf bir popüler biçimine işaret edebiliriz: "sosyal güvenlik". Sosyal güvenlik ücret kazananların gelirine el koyar ve sonra, çok sayıda insan, onun bu parayı ücretlilerin kendi başlarına yapabileceklerinden daha akıllıca yatırıma aktardığını ve daha sonra yine bu parayı eski ücretlilere yaşlılıklarında ödediğini düşünür. "Sosyal sigorta" olarak bakıldığı zaman, bu, hükümet teşebbüsünün tipik bir örneğidir: primlerle ödenekler arasında bir ilişki yoktur, ikincisi politik baskıların altında yıllık olarak değişir; serbest piyasada, isteyen herkes bir ömür boyu gelir sigortasına (bireysel emeklilik) ya da hisse senetlerine ya da gayrimenkule yatırım yapabilir. Herkesi kendi fonlarını hükümete transfer etmeye mecbur etmek bireyi fayda kaybına zorlar. Böylece dış görünüşü itibarıyla bile, sosyal güvenlik programının büyük popülaritesini anlamak güçtür. Fakat programın gerçek doğası popüler imajından büyük ölçüde farklıdır. Çünkü hükümet vergi olarak aldığı bu fonları yatırım yap*maz*; onun yaptığı tek şey, ileride sosyal ödeneğin vadesi geldiği zaman bizzat nakde dönüştürülmesi gereken devlet tahvilleri vererek, onları harcamaktır.

[69] Özel bireylerin fani, buna karşılık "hükümetlerin ölümsüz olduğu" itirazında bulunanlar bütün keskinliğiyle kavramsal realizm yanılgısına düşmektedirler. "Hükümet" davranışta bulunan gerçek bir varlık değil, fakat daha ziyade gerçek bireyler tarafından benimsenmiş kişiler arası bir davranış tipidir.

Tabiî, nakit sadece *ilave* vergilendirmeyle elde edilebilir. Böylece halk bir sosyal güvenlik ödemesi için *iki kere* ödeme yapmak zorunda kalır. Bu program esas itibariyle düşük-gelirli, ücret kazanan grupların genel olarak vergilendirilmesini daha tatlı hale getiren bir araçtır.

I. Sosyalizm ve Merkezi Planlama

Hükümet mülkiyeti ya da kontrolü tüm üretken sistemi kapsadığı zaman, ekonomik sistem *sosyalizm* olarak adlandırılır. Sosyalizm kısaca, piyasanın zorla ilgası, bütün üretken cephenin Devlet tarafından cebren tekelleştirilmesidir. Herhangi bir ekonominin organize edilebildiği sadece ve sadece iki yol vardır. Bunlardan biri hür ve gönüllü seçimledir –piyasa yolu. Diğeri ise güç ve emir iledir –Devlet yolu. İktisat bilmeyenlere, Devlet yolu hakiki bir organizasyonu ve "merkezi planlamayı" teşkil ederken, piyasa yolu sadece anarşik kargaşadan ve kaostan ibaretmiş gibi gelebilir. Oysa bu kitapta piyasanın bütün bireylerin ihtiyaçlarını karşılamak açısından ne kadar hayret verici ve esnek bir mekanizma olduğunu görmüştük. Öte yandan, Devlet faaliyeti ya da müdahalesi çok daha az etkindir ve kendi çapında çok sayıda yıkıcı ve kümülâtif problem yaratır. Üstelik gerçek piyasadan ve onun üretim mallarının fiyatlarını belirlemesinden yoksun olan bir sosyalist Devlet, hesaplama *yapamaz* ve dolayısıyla bir üretken sistemi sadece kaotik bir tarzda çalıştırabilir. Sosyalizmin iktisadına –kendi çapında mütemmim bir iktisat branşı- burada sadece değinip geçmek mümkündür; Mises'in sosyalizmde iktisadi hesaplamanın mümkün olmadığına dair açıklamasının asla başarılı biçimde çürütülmüş olmadığını söylemek yeterlidir.[70]

Burada sosyalizmin iktisadına dair sadece birkaç hususdan bahsedilebilir. Birincisi, mülkiyet *fiilen (de facto)* bir kaynağın kontrolü olduğu için, bir

[70] Sosyalizmin iktisadı hakkında yukarıda onuncu bölümde başvurulan literatüre bakınız. Yine John Jewkes, *Ordeal by Planning* (New York: Macmillan & Co., 1948). Sovyet pratiğine yönelik bir uygulama için, *bkz.*, Boris Brutzkus, *Economic Planning in Soviet Russia* (London: Routledge, 1935) ve G. F. Ray, "Industrial Planning in Hungary," *Scottish Journal of Political Economy,* June, 1960; E. Stuart Kirby, "Economic Planning and Policy in Communist China," *International Affairs,* April, 1958; P. J. D. Wiles, "Changing Economic Thought in Poland," *Oxford Economic Papers,* June, 1957; Alec Nove, "The Politics of Economic Rationality," *Social Research,* Summer, 1958; ve özellikle, Nove, "The Problem of 'Success Indicators' in Soviet Industry," *Economica,* February, 1958, gibi yakın zamana ait materyale bakınız. Büyümeyle ve azgelişmişlikle bağlantılı olarak sosyalist planlama hakkında aşağıya bakınız.

Nazi, Faşist ya da diğer "merkezi planlı" bir sistem mülkü resmi olarak millileştiren Komünist bir rejim kadar "sosyalizm"dir.[71] İkinci olarak, günümüz dünyasında sosyalizmin boyutu aynı anda Birleşik Amerika gibi ülkelerde *eksik*, buna karşılık Sovyet Rusya'da *fazla* değerlendirilmektedir. Eksik değerlendirilmektedir, çünkü Birleşik Amerika'da özel teşebbüse *ödünç veren* hükümetin büyümesi genellikle göz ardı edilmiştir ve biz ödünç verenin, yasal statüsü ne olursa olsun, aynı zamanda bir girişimci ve kısmi sahip olduğunu görmüştük. Sosyalizmin boyutu aşırı tahmin edilmektedir, çünkü çoğu yazar sosyalist olarak Rusya'nın, dünyanın diğer kısımlarında mevcut olan göreceli serbest piyasalara hâlâ başvurabildiği sürece, tam sosyalizme sahip olamayacağını görmezlikten gelir. Kısaca, tek bir sosyalist ülke ya da ülkeler bloğu, planlamada kaçınılmaz olarak muazzam zorluklarla ve israflarla yüz yüze gelirken, hâlâ dünya piyasasına başvurabilmekte ve alım satım yapabilmekte ve dolayısıyla bu piyasadan tahmin yapmak suretiyle üretim mallarının bir çeşit rasyonel fiyatlandırılmasına en azından muğlâk bir biçimde yaklaşabilmektedir.[72] Bu kısmi sosyalist planlamanın çok iyi bilinen israfları ve hataları, bir dünya sosyalist devletinin *toplam* hesaplama kaosları altında katlanılacak olanla karşılaştırıldığında, ihmal edilebilir düzeydedir.

Sosyalist ülkelerde planlamanın kapsamını azaltan başka bir gözardı edilmiş faktör, özellikle örtbas edilmesi kolay (şekerleme, sigara, uyuşturucular, çorap vs.) mallarda görülen "karaborsa" faaliyetlerdir. Daha hacimli

---

[71] Temel bir fark, resmi/biçimsel bir Komünist stildeki kamulaştırmanın, ileride *desosyalizasyon* yapmayı çok daha zor hale getirmesidir.

[72] Buna ilk işaret eden kişi, *İnsan Davranışı* adlı kitabında Ludwig von Mises olmuştur (s. 698-99). Komünist planlamayla ilgilenen Wiles'te, ampirik bir doğrulama bulmak özellikle ilginçtir: Gerçekte olan şey "dünya fiyatları"nın, yani *kapitalist dünya fiyatları*nın bütün [Sovyet] bloğu içinde kullanılmasıdır. Onlar Rubleye çevrilmekte... ve iki taraflı kliring hesapları icra edilmektedir. "Eğer kapitalist bir dünya olmasaydı ne yapacaktınız"? sorusu için verilen tek cevap "onu zamanı gelince düşünürüz" oldu. Elektrik örneğinde ise şartlar çok değişikti; dünya piyasası olmadığı için onu fiyatlandırmada büyük zorluklar olmuştur. (Wiles, "Changing Economic Thought in Poland," s. 202–03). Dünya piyasa fiyatlarını kullanmada Sovyet bloğunun karşılaştığı zorluklar hakkında, *özellikle şuna bakınız*, Horst Mendershausen, "The Terms of Soviet-Satellite Trade: A Broadened Analysis", *Review of Economics and Statistics,* May, 1960, s. 152–63.

mallarda bile kayıtların tahrif edilmesi ve aşırı rüşvet (graft) bir çeşit sınırlı piyasa –bütün sosyalist planları ihlal eden bir piyasa- vücuda getirebilir.[73]

Üstelik belirtmek gerekir ki merkezi "planlı" bir ekonomi merkezi *yasaklı* bir ekonomidir. "Sosyal mühendislik" kavramı aldatıcı bir metafordur, çünkü *sosyal* âlemde, planlanmakta olanlar, mühendislik projelerinin cansız mekanizmalarından ziyade büyük ölçüde *insanlar*dır. Ve her birey daima yasa hükmüyle olmasa bile, doğası gereği, kendi kendinin sahibi ve kendi kendinin başlatıcısı, yani kendi kendinin harekete geçiricisi olduğu için, bunun anlamı, sosyalizmde olması gerektiği gibi, zorla ve şiddetle desteklenen merkezi emirlerin bütün bireylere, çok istedikleri şeyleri ya da bizzat ifa etmenin en uygun olduğuna inandıkları şeyleri yapmayı fiilen *yasakladığıdır*. Kısaca eğer Merkezi Planlama Kurulu X ve Y'ye Pinsk'te kamyon şoförü olarak çalışmayı emrederse, bunun anlamı X ve Y'ye gönüllü olarak yapmış olacakları şeyi yapmanın fiilen ve zorla *yasaklanmış* olmasıdır: belki de X bir dok işçisi olmak için Leningrad'a gitmiş olacaktı ve belki de Y kendi işyerinde tenekeci olarak kalmış olacak ve yeni ve hayli faydalı bir aygıt keşfedecekti.

İkinci husus bize merkezi planlamanın diğer büyük kusurunu verir: icatlar, yenilikler, teknolojik gelişmeler salt doğaları gereği, tanımları gereği, önceden tahmin edilemezler ve dolayısıyla merkezi ve bürokratik olarak *plan*lanamazlar. Sadece hiç kimse ***neyin ne zaman*** icat edileceğini bilmez; aynı zamanda hiç kimse icat edenin ***kim*** olacağını da bilmez. Açıkça söylemek gerekirse, herhangi bir zaman noktasında *özgül* amaçlar ve özgül araçlar ve teknikler için yeterli olmayan irrasyonel ve etkinsiz bir merkezi yasaklı ekonomi, eğer toplumda bir icatlar ve yeni gelişmeler akımı istenirse, daha da yetersiz olur. Durgun bir sistemi planlamaya kâfi gelmeyen yeteneksiz bürokrasi, müterakki bir şeyi planlarken çok daha yetersizdir.[74,75]

---

[73] Son zamanlarda Sovyet Rusya'da illegal fakat yerel rüşvetle korunan, organize özel teşebbüslerin büyümesine dair ilginç bir izahat için, ***bkz.***, Edward Crankshaw, "Breaking the Law in a Police State: Regimentation Can't Curb Russians' Anarchic Spirit," *New York Herald-Tribune*, August 17, 1960.

[74] Son araştırmalar modern icatların ve uygulamalı teknolojik gelişmelerin sadece çok geniş-ölçekte hatta merkezi planlı laboratuarlarda meydana gelebildiği şeklindeki yaygın görüşün yanılgısını göstermiştir. Özellikle John Jewkes, David Sawers, ve Richard Stillerman'ın muhteşem çalışmasına bakınız, *The Sources of Invention* (London: Macmillan & Co., 1958). ***Keza bkz.***, John R. Baker, *Science and the Planned State* (New York: Macmillan & Co., 1945). Bu alanda son literatürün

10. Büyüme, Refah/Bolluk ve Hükümet

A. Büyüme Problemi

Son yıllarda iktisatçılar ve gazeteciler hep birlikte yeni bir kavrama – "büyüme"- ağır bir biçimde vurgu yapmaktadır ve çoğu iktisadi yazı, "bizim" gelecek yılda ya da gelecek on yılda sahip olmamız gereken, yüzdelik rakamlarla, veya "büyüme oranı" rakamlarıyla meşgul olmaktadır. Bu tartışma "bizim" alelacele karşılık vermemiz gereken, X ülkesinin daha yüksek oranına dair karşılaştırmalarla doludur, vs. Büyümeye olan bütün bu ilginin arasında, neredeyse hiç değinilmemiş çok sayıda büyük problem vardır. Öncelikle ve en başta gelen şu basit sualdir: "Büyümeyle ilgili bu kadar iyi olan şey nedir?" Büyüme hakkında bilimsel tezler serdeden iktisatçılar, kendi bilimlerine gayri meşru olarak ahlâkî bir yargı sokmuşlardır – kendinden belliymiş gibi, analiz edilmeden duran ahlâkî bir yargı. Fakat büyüme niçin uğruna çaba sarf edebileceğimiz en yüksek değer olmalıdır? Ahlâkî gerekçe/meşruiyet nedir? Biyolojiden gelen başka bir kuşkulu metafor olarak benimsenmiş büyümenin, çoğu insana iyi "gibi" geleceği hususunda şüphe yoktur, fakat bu pek de yeterli bir ahlâkî analiz oluşturmaz. Çok şey iyi diye görülür, fakat serbest piyasada her insan onların farklı miktarlarıyla vazgeçilenlerin fiyatı arasında seçim yapmalıdır. Benzer şekilde, büyüme, birazdan göreceğimiz gibi, rekabet halindeki değerlere karşı dengelenmeli ve tartılmalıdır. Bu mütalaa dikkate alındığında, büyüme az

---

faydalı bir özeti için *bkz.*, Richard R. Nelson, "The Economics of Invention: A Survey of the Literature," *The Journal of Business,* April, 1959, s. 101–27. Tabiî, Sovyet bilimi Batı'nın teknik başarılarını kopya edebilmiştir; fakat Sovyet biliminin etkinsizlikleri hakkında *bkz.*, Baker, *Science and the Planned State*, ve Baker, *Science and the Sputniks* (London: Society for Freedom in Science, December, 1958). Hoover Komisyonu Özel Görev Grubu Raporu: Komisyonun Yönetici Hükümet Branşı Örgütü Altkomitesi, *Research Activities in the Department of Defense and Defense-Related Agencies* (Washington, D.C.: April, 1955) hükümetsel askeri araştırmanın doğasında var olan etkinsizlikler hakkında incelemeye değerdir. Atom enerjisi ve hükümet hakkında Jewkes, Sawers ve Stillerman'a ilaveten, *bkz.*, Alfred Bornemann, "Atomic Energy and Enterprise Economics", *Land Economics,* August, 1954.

Aslında Hayek'in *Özgürlüğün Anayasası*'nın *(Constitution of Liberty)* merkezi konusu en geniş anlamda, özgürlüğün yenilikler ve ilerleme için taşıdığı önemdir.

[75] İktisatçıların en fazla taraftar oldukları hükümet faaliyeti argümanlarından ikisi "kolektif mallar" ve "dışsal yarar" iddialarıdır. Bir eleştiri için, aşağıda Ek B'ye bakınız.

sayıda insan tarafından *tek* mutlak değer olarak görülecektir. Eğer öyleyse, neden yıllık %5 ya da %8 büyümede durulsun? Niye %50 olmasın?

İktisatçı *sıfatıyla* iktisatçı için büyümeyi basit bir şekilde onaylamak tamamen gayri meşrudur. Onun yapabileceği şey çeşitli sosyal koşullarda büyümenin ne anlama geldiğini karşılaştırmaktır. Serbest bir piyasada mesela, her insan *bugünkü tüketim*le karşılaştırıldığında ne kadar müstakbel büyüme istediğini seçer. "Büyüme"ye, yani gelecek hayat standartlarındaki bir yükselişe, bu cildin her tarafında zımnen açık hale getirmiş olduğumuz gibi, sadece birkaç tanımlanabilir şekilde ulaşmak mümkündür. Ya daha çok ve daha iyi kaynaklar bulunabilir, veya daha çok ve daha iyi insanlar doğabilir, veya teknoloji iyileşmiştir, veya sermaye malları yapısının uzatılması ve sermayenin katlanması gerekir. Pratikte, kaynakları bulmak ve onları geliştirmek için sermayeye ihtiyaç duyulduğundan dolayı, teknolojik iyileşme üretime sadece sermaye yatırımı yoluyla uygulanabildiğinden dolayı, girişimsel beceri sadece yatırımlar yoluyla harekete geçebildiğinden dolayı ve bir emek arzı artışı nispi olarak kısa-dönem iktisadi mütalaalardan bağımsız olduğundan ve Malthusçu üslup içinde kişi başına hâsılayı düşürerek geri çevrilebildiğinden dolayı büyümeye giden *tek* görülebilir yol tasarruf ve yatırım artışı yoludur. Serbest piyasada, her birey bugün ne kadar tüketmek istediğine karşı ne kadar tasarruf etmek –müstakbel hayat standartlarını artırmak- istediğine karar verir. Bütün bu gönüllü bireysel kararların net sonucu ulusun ya da dünyanın sermaye-yatırım oranıdır. Bu toplam her bireyin, her tüketicinin gönüllü, serbest kararlarının bir yansımasıdır. Dolayısıyla, "büyüme"yi bir amaç olarak onaylamak iktisatçının işi değildir; eğer öyle olursa, o, özellikle meşruluğu olan bir ahlâkî teori sunmazsa, bilimsel olmayan, keyfi bir değer yargısını enjekte ediyor demektir. O sadece, serbest bir piyasada herkesin, elde etmeyi seçtiği kadar "büyüme" kazanacağını; ve üstelik bir bütün olarak insanların, tasarruf ve yatırım yapan başkalarının gönüllü tasarruflarından büyük menfaat temin edeceğini söylemelidir.

Eğer hükümet, ya sübvansiyonlarla ya da direkt hükümet mülkiyeti yoluyla sosyal büyüme oranını kamçılamaya çalışma kararı verirse ne olur? O zaman, iktisatçının, bütün vaziyetin değiştiğini vurgulaması gerekir. Artık her insan en iyi olduğunu düşündüğü "büyüme"yi seçemez. Şimdi, mecburi tasarruf ve yatırımla birlikte, yatırımlar sadece bazı bireylerin *zorunlu* tasarrufu *pahasına* meydana gelebilir. Kısaca, eğer A, B ve C kendi hayat standartlarını mecburi yatırımlardan dolayı yükselttiği için "büyürse", onlar tasarrufa zorlanmış olan D, E ve F'nin pahasına büyümüş olurlar. Artık biz

sosyal hayat standardının, her bir aktif kişinin hayat standardının yükseldiğini söyleyemeyiz; mecburi büyüme altında, bazı insanlar –zorunlu tasarrufta bulunanlar- açıkça ve bariz biçimde ***kayba uğrar***lar. *Onlar* geriye doğru "büyürler". Burası hükümet müdahalesinin neden toplumun "büyüme" oranını ***asla*** yükseltemeyeceğinin bir nedenidir. Çünkü bireyler piyasada serbest biçimde davrandıkları zaman, kendi davranışlarının her biri herkese yarar sağlar ve böylece büyüme gerçekten "sosyal" olur, yani ona toplumdaki herkes tarafından iştirak edilir. Fakat hükümet büyümeyi zorlamak için harekete geçtiği zaman, başkalarının ***gerilemesi*** pahasına büyüyen sadece ***bazıları*** olur. Dolayısıyla ***değerden azade (wertfrei)*** iktisat "toplumun" zerre kadar büyüdüğünü söylememize imkân vermemektedir.

Dolayısıyla, büyüme herkes için bariz tek mutlak değer değildir. Piyasada bütün insanlar büyümeyi bugünkü tüketime karşı tartarlar, tıpkı çalışmayı boş zamana, bütün malları birbirlerine karşı tarttıkları gibi. Eğer biz bireylerden ayrı "toplum" diye bir varlığın mevcut olmadığını idrak edersek, "toplum"un, kendi üyelerinin bir kısmına ya da çoğuna zararlar bindirme pahasına büyüyemeyeceği açık hale gelir. Mesela, varsayalım ki nüfusun büyük kısmının "büyümek" ***istemediği*** bir cemiyet vardır; doğrusu onlar çok sıkı çalışmayacak ve çok fazla tasarruf etmeyeceklerdir; bunun yerine ağaçların altında yayılacaklar, kabuksuz meyve toplayacaklar ve oyun oynayacaklardır. Gelecekte bir gün "büyümek" için, hükümetin sahneye çıkmasını ve bu insanları çalışmaya ve tasarrufa zorlamasını savunmak, bugün ve yakın gelecekte halkın büyük kısmının hayat standardının zorla düşürülmesini savunmak demektir. Bu yapı altında gerçekleştirilen herhangi bir çeşit üretim, büyük bile olsa, toplum için "büyüme" anlamına gelmeyecektir; aksine sadece bazı insanlar için değil, çoğu insan için geriye gidiş olacaktır. Dolayısıyla, bir iktisatçı ***bilimsel olarak*** cebri büyümeyi savunamaz, çünkü onun bu durumda gerçekte yaptığı şey, kendi ahlâkî görüşlerini (mesela, daha sıkı çalışmanın ve tasarruf etmenin daha fazla boş zaman ve kabuksuz meyveden daha iyi olduğunu) toplumun *öteki* üyelerine zorla empoze etmeye çalışmaktır. Toplumun bu üyeleri neticede büyük ölçüde fayda kaybına uğrarlar.

Dahası yine önemle vurgulama gerekir ki zorunlu tasarruf durumlarında ***tasarruf edenler*** kendi fedakârlıklarının menfaatinden hiçbir şey elde etmezler, aksine o, hükümet memurları ya da diğer menfaatlenenler tarafından kazanılır. Bu, ***insanların*** esasen somut ve istenen ödülleri biçeceği için tasarruf ve yatırım yaptığı serbest piyasaya tezattır.

Şu halde, zorunlu bir büyüme rejimi altında "toplum" büyüyemez ve koşullar serbest piyasadaki koşullardan bütünüyle farklıdır. Gerçekten de elimizdeki şey, serbest piyasaya karşı ve hükümetin lehinde bir "bedavacılık" biçimidir; burada çeşitli bedavacılar, *diğer* insanları, birinciler menfaatlenebilsin diye tutumlu olmaya zorlayacak şekilde kenetlenirler.[76]

Bu problemleri bir kenara bıraksak bile, zor kullanan bedavacıların bu önlemlerden ne kadar menfaatlenebildikleri şüphelidir. Şimdi yukarıda ele alınan çok sayıda mütalaa devreye girer. Öncelikle, zorlayıcı bedavacıların büyümesi ve başarısı üretimi caydırır ve giderek daha fazla insanı ve enerjiyi, üretimden üretimin sömürülmesine, yani zorlayıcı bedavacılığa kaydırır. İkinci olarak, eğer bizzat hükümet, başkalarının el konulan tasarruflarından "yatırım" yaparsa, birçok nedenden dolayı, bunun sonucunun hakiki yatırım değil *israf varlıklar* olduğunu görmüştük. O zaman, mecburi tasarruflardan oluşturulan sermaye, tüketicilere menfaat sağlamak yerine büyük ölçüde israf ve çarçur olur. Hatta hükümet parayı çeşitli özel yatırımları sübvanse etmek için kullansa bile, sonuç yine vahimdir; çünkü piyasada hakiki tüketici talepleri ve kâr-ve-zarar sinyalleri açısından gayri iktisadi olan bu yatırımlar *yanlış* yatırımları oluşturacaktır. Hükümet, sübvansiyonlarını bir kere kaldırdığı ve bütün sermayenin tüketicilere hizmet etmede eşit derecede yarışmasına izin verdiği zaman, bu yatırımların ne kadarının varlığını devam ettireceği şüphelidir.

Burada Sovyet iktisadi büyümesi gibi ampirik bir problemle belli bir boyutta ilgilenme niyetimiz olmamasına karşın, son yıllarda sözde muazzam Sovyet büyüme oranı hakkında koparılmış olan yaygarayı anlatarak analizimizi örneklendirebiliriz. Tuhaftır ki, insanlar, "büyümenin" sanki neredeyse sadece demir ve çelik, hidroelektrik barajlar vs. gibi sermaye mallarında meydana geldiğini, oysa bu büyümenin çok azının ya da hiçbirinin ortalama Sovyet tüketicisinin hayat standardına süzülür/yayılır gibi gözükmediğini keşfeder. Bununla birlikte, tüketicinin hayat standardı bütün üretim sürecinin en anlamlı şeyidir. *Üretim tüketime* giden bir araç olma dışında hiçbir anlam ifade etmez. Sermaye mallarına yatırım, *tüketim artışına giden zorunlu bir ara istasyon* dışında hiçbir manaya gelmez. Serbest piyasada sermaye yatırımı meydana geldiği zaman, o, hiçbir tüketim malından yoksun bırakmaz; çünkü tasarruf eden kişiler yatırımı bugünkü bir tüketime gönüllü olarak tercih ederler. Böyle hareket etmek istemeyen bir

[76] Aşağıda Ek B'de analiz edilen ilk hükümet müdahalesi argümanının çizgisi budur.

kimse bugünkü tüketimden fedakârlık yapmaya mecbur edilemez. Sonuç olarak, yatırım arttıkça, herkesin hayat standardı devamlı ve pürüzsüzce yükselir. Fakat mecburi yatırıma dayalı bir Sovyet ya da başka bir sistem neredeyse herkesin hayat standardını, kesinlikle yakın gelecekte ***düşürür***. Ve hayat standartlarının nihai olarak yükseleceği "gerçekleşmesi imkânsız" günün neredeyse hiçbir zaman gelmeyeceğine dair her türlü belirti vardır. Kısaca, yukarıda belirtmiş olduğumuz gibi, hükümet "yatırımı" hükümet memurlarının hususi bir müsrif "tüketim" biçimine dönüşmektedir.[77]

Sonucumuzu güçlendiren başka bir mütalaa vardır. Profesör Lachmann iktisatçıların genellikle unuttuğu bir şeyi bize azimle hatırlatmaktadır: "sermaye", çıkarılması ya da eklenmesi mümkün homojen bir küçük damla değildir. Sermaye sermaye mallarının karışık, nazik, iç içe geçen *yapısı*dır. Bu yapının bütün nazik telleri uyumlaştırılmalı (fitting) ve tam olarak uyumlaştırılmalıdır, diğer türlü yanlış yatırım vuku bulur. Serbest piyasa böyle bir uyumlaştırma için neredeyse otomatik bir mekanizmadır; ve bu cildin tamamında, kendi fiyat sistemine ve kâr-ve-zarar kriterine sahip serbest piyasanın, herhangi bir kimsenin uzun süre uyum göstermemesini engelleyerek, üretimi ve farklı üretim tellerinin çeşitliliğini nasıl ayarladığını görmüştük.[78] Fakat sosyalizmde ya da kitle hükümet yatırımlarıyla birlikte, uyum sağlama ve harmonize olma için böyle bir mekanizma yoktur. Ser-

---

[77] Çoğu durumda, bu "yatırımlar" sadece bürokratik hatalar değildirler; onlar hükümet memurlarına "prestij" şeklinde hoşa giden kazançlar da sağlarlar. Her "azgelişmiş" hükümet, mesela ekonomik olup olmadığına aldırmaksızın (dolayısıyla genellikle ekonomik *olmayan*) kendi çelik fabrikası ya da kendi barajı için ısrar eder gibi gözükür. Profesör Friedman'ın zekice işaret ettiği gibi:

> Firavunlar Piramitleri yaptırmak için inanılmaz sermaye meblağları topladılar; bu, büyük ölçekli bir sermaye oluşumu idi; fakat o, kesinlikle Mısırlı kitlelerin hayat standardında kendi kendini besleyen bir büyümeye katkı yapma temel anlamında, iktisadi büyümeyi teşvik etmiş değildi. Modern Mısır, hükümet himayesi altında bir çelik fabrikası inşa etmiştir; bu, sermaye birikimini ihtiva eder; fakat o, Mısır'ın iktisadi kaynakları üzerinde bir yüktür... çünkü Mısır'da çelik yapmanın maliyeti onu başka yerden satın almanın maliyetinden çok daha büyüktür; bakım masraflarının daha yüksek olması haricinde, o sadece Piramitlerin modern bir dengini temsil eder. (Milton Friedman, "Foreign Economic Aid: Means and Objectives", *Yale Review*, Summer, 1958, s. 505)

[78] Krş., L. M. Lachmann, *Capital and Its Structure*. *Keza bkz.*, P. T. Bauer ve B.S. Yamey, *The Economics of Under-Developed Countries* (London: James Nisbet and Co., 1957), s. 129 ff.

best bir fiyat sisteminden ve kâr-ve-zarar kriterinden yoksun olunduğunda hükümet doğru alanlara, doğru ürünlere, veya doğru yerlere uygun bir şekilde yatırım yapamadan, sadece şaşkın ördek gibi, körü körüne "yatırım" yapabilir. Güzel bir metro yapılacak, ancak trenler için tekerlekler elde edilebilir olmayacaktır; kocaman bir baraj yapılacak, fakat aktarma/iletim hatları için bakır olmayacaktır, vs. Hükümet planlamasının karakteristikleri olan bu fazlalıklar ve noksanlıklar, hükümetlerin kitle halindeki yanlış yatırımlarının sonucudur.[79]

Büyüme hakkındaki cari tartışma bir anlamda, "sağ-kanat" iktisatçıların, "sol-kanat" muhalifleriyle devam eden tartışmada yaptıkları kritik bir yanlışın sonucudur. Kendi en yüksek *siyasi* amacı olarak özgürlüğe ve hür seçime vurgu yapmak yerine, sağcı iktisatçılar hürriyetin önemine tasarrufu, yatırımı ve dolayısıyla iktisadi büyümeyi teşvik etmenin *faydacı bir aracı olarak* vurgu yapmışlardır. Yukarıda görmüştük ki müterakki gelir vergisinin muhafazakâr muhalifleri, genellikle tasarrufa ve yatırıma bir şekilde tüketimden daha büyük ve daha yüksek bir iyilik gibi muamele etme ve dolayısıyla serbest piyasanın tasarruf/tüketim oranını üstü kapalı olarak eleştirme tuzağına düşmüşlerdir. Burada biz piyasanın zımni ve keyfi eleştirisine aynı şekilde atlayışın başka bir örneğini buluyoruz. Zorunlu büyümenin modern "solcu" taraftarlarının yaptıkları şey, muhafazakârların saygıdeğer argümanlarını bir bumerang gibi onlara karşı kullanmak ve esasında kendi muhaliflerine şunu söylemektir: "Çok güzel. Siz tasarrufun ve yatırımın büyümeye ve iktisadi ilerlemeye yol açtığı için kritik öneme sahip olduğunu öne sürüyorsunuz. Hoş; fakat bizzat sizlerin de üstü kapalı olarak kabul ettiği gibi, serbest piyasanın tasarruf ve yatırım oranı gerçekten çok düşüktür. O zaman niye ona bel bağlanılsın? Sermayeyi daha fazla hızlandırmak

---

[79] Mecburi tasarruf ve hükümet yatırımı konusunda P. T. Bauer'in zikre değer makalesine bakınız: "The Political Economy of Non-Development", James W. Wiggins ve Helmut Schoeck, eds., *Foreign Aid Re-examined* (Washington, D.C.: Public Affairs Press, 1958), içinde, s. 129–38. Bauer yazıyor:

> ... eğer kalkınma arzu edilen bir süreç anlamına sahipse, onun *istenilen* üretimde bir artışı refere etmesi gerekir. Tasarrufun hükümetsel (olarak) tahsilâtı ve yatırımı, piyasa fiyatında gönüllü satın alım testine bağımlı olmayan üretimi etkiler... Bu metot yoluyla üretimi artırmak, en iyi ihtimalle ekonomik iyileşmenin ne olduğu belirsiz bir göstergesidir... Eğer sermaye gönüllü olarak sağlanmamışsa, bu, ister cari tüketim isterse başka yatırım biçimleri olsun, nüfusun, alternatif bir kaynak kullanımını tercih edeceğini anlatır. (*Ibid.*, s. 133–34)

amacıyla, hükümeti daha da çok tasarrufu ve yatırımı icbar edecek şekilde kullanarak, büyüme niye hızlandırılmasın? Muhafazakârların, bildik argümanlarını tekrar ederek karşılık veremeyecekleri ortadadır. Burada uygun olan yorum, izah etmekte olduğumuz analizdir –kısaca: (*a*) Siz hangi hakla insanların gönüllü olarak istediklerinden daha hızlı büyümesi *gerektiğini* söylüyorsunuz? (*b*) Mecburi büyüme, serbest olarak seçilen büyümede olacağı gibi, toplumun bütününe yarar sağlamayacaktır, ve dolayısıyla o "sosyal büyüme" değildir; bazıları diğerlerinin gerilemesi pahasına kazanç sağlayacak –ve uzak/ileri bir tarihte kazanç sağlayacaktır. (*c*) Hükümet yatırımı ya da sübvanse edilmiş yatırım ya yanlış yatırımdır ya da hiç yatırım değildir, fakat sadece hükümet memurlarının prestiji için "israf tüketimi"dir ya da israf varlıklardır.

Aslına bakılırsa iktisadi "büyüme" ne*dir*? Muhakkak ki uygun herhangi bir tanım, insanların amaçlarının karşılanması için elde edilebilir olan iktisadi araçlarda bir artışı kapsaması, kısaca insan ihtiyaçlarının karşılanmasındaki artışları, veya P. T. Bauer'in söylediği gibi, "insanlara açık olan efektif alternatifler silsilesindeki bir artışı içermelidir". Böyle bir tanımlamaya göre, açıktır ki mecburi tasarrufun, insanların efektif seçimleri üzerine yüklediği kayıplarla ve kısıtlamalarla birlikte, iktisadi büyümeyi kamçılaması mümkün değildir; ve yine hükümet "yatırımı"nın, hedef olarak gönüllü özel tüketimi ihmal etmesi nedeniyle, insanların alternatiflerine pek de bir şey ilave ettiği söylenemez. Tam tersi.[80]

Nihai olarak, "büyüme" gibi mutlak bir terim biyolojiden insan davranışına yapılan gayri meşru bir metafor ithalidir.[81] "Büyüme" ve "büyüme oranı" bir çeşit otomatik zorunluluk ya da kaçınılmazlık anlamı taşımakta

---

[80] P. T. Bauer, *Economic Analysis and Policy in Underdeveloped Countries* (Durham, N.C.: Duke University Press, 1957), s. 113 ff. Sovyet ekonomik büyümesi hakkında Bauer ve Yamey şu hayırlı yorumu yapmışlardır:

> Milli gelir, sınaî üretim ve sermaye teşekkülünün manası da, üretimin bu kadar büyük bir kısmı piyasada tüketici seçimleri tarafından yönetildiği zaman, bir ekonomide tartışılabilir bir şeydir; tüketiciler tarafından üretimin kıymetlendirilmesine dair hiç bir dayanak olmaksızın, hükümet tarafından üstlenilen devasa sermaye harcamalarıyla bağlantılı olarak yorum zorlukları özellikle çok açıktır. (Bauer ve Yamey, *Economics of Under-Developed Countries,* s. 162).

Keza bkz., Friedman, "Foreign Economic Aid," s. 510.

[81] Doğal bilimlerden iktisada gayri meşru olarak ve yanlış bir şekilde ithal edilmiş olan çeşitli metaforların eleştirisi için, *bkz.*, Rothbard, "The Mantle of Science."

ve çok sayıda insan için kanıt gerektirmeyecek şekilde istenen değer-yüklü bir şey anlamı da içermektedir.[82]

Büyümeye dair koparılan yaygarayla aynı anda "azgelişmiş ülke ekonomileri" hakkında da muazzam bir literatür gelişmiştir. Burada sadece birkaç mütalaayı serdedebiliriz. Birincisi, yaygın kanaatin aksine, "neoklasik" iktisat, azgelişmiş bir ülkeye sadece diğer herhangi bir ülke kadar tam olarak uygulanır. Aslında P. T. Bauer'in sık sık işaret ettiği gibi, iktisat disiplini az gelişmiş ülkelerde, çok sayıda insanın bir para ekonomisinden bir takas ekonomisine geri dönme gibi ekstra bir seçeneğe sahip olması nedeniyle, bazı yönleriyle daha keskindir. Az gelişmiş bir ülke daha gelişmiş bir ülkeyle sadece aynı yollarla büyüyebilir: büyük ölçüde sermaye yatırımı yoluyla. Bu cilt boyunca çerçevesini çizdiğimiz iktisadi kanunlar herhangi bir cemiyet ya da ülke ekonomisinin spesifik muhtevasından ve dolayısıyla onun gelişmişlik seviyesinden bağımsızdır. İkinci olarak, azgelişmiş ülkeler iyileştirilmiş tarımsal aletlere yapılan iktisadi, fakat dramatik olmayan özel yatırımların aksine, çelik fabrikaları ya da barajlar gibi projelere müsrif, dramatik, prestijli hükümet yatırımlarına özellikle meyillidirler.[83,84] Üçüncü ola-

---

[82] Mesela, kanserli hücrelerin muhtemel aşırı büyümesi genellikle gözden kaçırılmaktadır.

[83] Profesör Bauer'in üretken yazıları azgelişmiş ülkelerin problemlerinin analizi için özellikle verimli bir kaynaktır. Yukarıdaki referanslara ilaveten, özellikle Bauer'in şu muhteşem çalışmasına ve diğerlerine ***bakınız:*** *United States Aid and Indian Economic Development* (Washington, D.C.: American Enterprise Association, November, 1959); *West African Trade* (Cambridge: Cambridge University Press, 1954); "Lewis' *Theory of Economic Growth*," *American Economic Review,* September, 1956, s. 632–41; "A Reply," *Journal of Political Economy,* October, 1956, pp. 435–41; ve P. T. Bauer ile B. S. Yamey, "The Economics of Marketing Reform," *Journal of Political Economy,* June, 1954, s. 210–34.

Bauer'in Hindistan'la ilgili incelemesinden yapılan şu alıntı, onun, kalkınmanın yanı sıra merkezi planlama analizi için de öğreticidir:

> Hükümet için ekonominin büyük (ve artan) bir sektörünü rezerv etmenin doğal bir sonucu olarak, geniş bir sınaî ve ticari faaliyet dizisinde hem Hindistanlı hem de yabancı özel teşebbüs ve yatırım yasaklanmıştır. Bu sınırlamalar ve engeller sadece özel Hindistan yatırımlarını değil, fakat aynı zamanda yabancı sermaye, teşebbüs ve beceri girişini de etkilemektedir ki, bu da kaçınılmaz olarak iktisadi gelişmeyi geciktirmektedir. Böylece bu tür önlemler iktisadi ilerlemeye verilen sözde önem açısından çelişkilidir. (Bauer, *United States Aid*, s. 43).

rak, "azgelişmişlik" terimi, açıkçası, belli ülkelerin, empoze edilmiş bir çeşit standardın altında "çok az" geliştiklerini ima eden değer-yüklü bir kavramdır. Wiggins ve Schoeck'ın işaret ettikleri gibi, "gelişmemiş" daha objektif bir terim olacaktır.[85]

Popülaritesindeki göz alıcı noksanlık nedeniyle burada Profesör Rostow'un son "iktisadi büyümenin merhaleleri" doktrini hakkında bir şeyler söylemek gerekir. "Marx'a cevap" (sanki Marx'a daha önce hiç cevap verilmemiş gibi) olarak hayli önerilmiş bir çalışma sıfatıyla, Rostow her modern ulusun geçtiği beş iktisadi büyüme merhalesi olduğu kehanetinde bulunur; bunlar "kalkış" (take-off) etrafında toplanır ve kalkışın "önkoşulları", kalkıştan "olgunluğa" geçiş ve son aşama olarak "yüksek kitle-tüketimi"ni ihtiva eder.[86] Bir çeşit otomatik "büyüme" oranı olduğunu varsayma gibi ortak bir yanılgıyı benimseme yanında, Rostow kendi çapında daha birçok yanılgı getirmiştir ki, onların arasında şunlar vardır: (*a*) mevcut olmayan "tarih kanunları" için nafile bir modern araştırmanın sürdürülmesi; (*b*) bu tür "kanunlar"ın, geç on dokuzuncu yüzyıl Alman düşüncesinin bayat yanılgısı vasıtasıyla keşfedilmesi; "tarihin aşamaları" diye bilinen bu düşüncede her bir keyfi aşama, bir şekilde otomatik olarak sonrakine evrilecek şekilde önceden belirlenmiştir; (*c*) ekonomik gelişmenin ***kay-***

Bauer'in başlıca kusuru iktisadi gelişmede sermayenin rolünü eksik tartma eğilimidir.

[84] Sovyet Rusya'nın tam sosyalizme ve cebri sanayileşmeye bağımlı hale gelmesinden evvel, 1925-26'da, merkezi planlamaya ve mecburi sanayileşmeye saldıran ve özel köylülere ekonomik güven çağrısı yapan Sovyet liderlerini ve iktisatçılarını keşfetmek etkileyicidir. Ancak, 1926'dan sonra, Sovyet planlı ekonomisi otarşik bir sosyalizm ihdas etmek için bilinçli olarak ve yine ***gayri iktisadi olarak*** cebri ağır sanayi planı yaptı. *Bkz.*, Edward H. Carr, *Socialism In One Country, 1921–1926* (New York: Macmillan & Co., 1958), I, 259 f., 316, 351, 503–13. Macaristan deneyimi üzerine, *bkz.*, Ray, "Industrial Planning in Hungary," s. 134 ff.

[85] Wiggins ve Schoeck, *Scientism and Values*, s.v. Bu sempozyum mütemmim azgelişmişlik problemi üzerine çok sayıda aydınlatıcı makaleye sahiptir. Bauer'in yukarıda zikredilen makalesine ilaveten, özellikle Rippy, Groseclose, Stokes, Schoeck, Haberler ve Wiggins'in katkılarına bakınız. Keza Jacob Viner, *International Trade and Economic Development* (Glencoe, Ill.: Free Press, 1952), s. 120 ff'deki azgelişmişlik kavramının eleştirisine bakınız.

[86] W. W. Rostow, *The Stages of Economic Growth* (Cambridge: Cambridge University Press, 1960). Belki de bu popülerliğin bir bölümü, bizim havacılıkla ve uzay-düşünceli çağımızla uyumlu olan "kalkış" teriminden dolayıdır.

nağı ve kökeni (fons et origo) olarak sadece *teknoloji*ye aşırı/gereksiz bir vurgu yapılması –burası, başka şekillerde olduğu gibi, Marx'a, birçok eleştirmenin fark ettiğinden daha yakındır; (*d*) hükümetin ve özel firmaların, eşit derecede "girişimcilik" kabiliyetine sahip birimler sıfatıyla, bilerek karıştırılması; (*e*) "kalkış"a varmadan önce büyük çoğunlukla hükümet tarafından sunulması gereken yanıltıcı bir "sosyal sabit sermaye" kavramına güvenilmesi. Gerçekte ise görmüş olduğumuz gibi, her biri kendi kanunlarına tâbi olan farklı ekonomi aşamaları değil, fakat herhangi bir kalkınma seviyesine tatbik edilen ve herhangi bir "büyüme" derecesini izah eden, tekil bir ekonomi vardır. Rostow'un nihai "yüksek kitle-tüketim" aşaması özellikle sorgulanmaya açıktır. Britanya'da Sanayi Devriminin erken, "kalkış" aşamasının, esas itibariyle, üretimin ucuz, fabrika-yapımı tekstil mallarının kitle tüketimine doğru kaymasından başka karakteristiği neydi? Kitle tüketimi, başlangıcından beri Sanayi Devriminin bir özelliği idi; popüler efsanenin aksine, 1950'lerin bir çeşit yeni durumu değildi.[87,88]

---

[87] "Tarihin kanunları"nın araştırılmasında yer alan yanılgılar karmaşası hakkında, *bkz.*, Ludwig von Mises, *Theory and History* (New Haven: Yale University Press, 1957); iktisat tarihinde daha erken "aşamalı teorilerin" bir eleştirisi için, *bkz.*, T. S. Ashton, "The Treatment of Capitalism by Historians", F. A. Hayek, ed., *Capitalism and the Historians* (Chicago: University of Chicago Press, 1954), içinde, s. 57–62. "Sosyal sabit sermaye" kavramının yanılgılarından bazıları, bizzat Schmidt de birkaçına sıkıca sarılmasına rağmen, Wilson Schmidt, "Social Overhead Mythology", Wiggins ve Schoeck, *Scientism and Values*, içinde, s. 111–28'de çürütülmektedir. Özel girişimciliğin ve yeniliğin hükümet girişimciliğine ve yeniliğine olan üstünlüğüne ve onun kalkınma için taşıdığı öneme dair, *bkz.*, Yale Brozen, "Business Leadership and Technological Change," *American Journal of Economics and Sociology,* 1954, s. 13–30; ve Brozen, "Technological Change, Ideology and Productivity," *Political Science Quarterly,* December, 1955, s. 522–42.

Diğer bir Rostow yanılgısı, güçlü bir merkezi devletin Batı kapitalizminin doğuşunun zorunlu bir ön koşulu olduğuna dair geç on dokuzuncu yüzyıl Alman teorisini benimsemektir. Kısmi bir eleştiri için, bkz., Jelle C. Riemersma, "Economic Enterprise and Political Powers After the Reformation," *Economic Development and Cultural Change,* July, 1955, s. 297–308.

Son olarak, cebri kalkınmanın birçok yönüne dair güçlü ve öncü bir tartışma için, *bkz.*, S. Herbert Frankel, *The Economic Impact of Under-Developed Societies* (Oxford: Basil Blackwell, 1953). Kalkınmaya giden serbest-piyasa yoluyla ilgili karşılaştırmalı bir vaka incelemesi için, *bkz.*, F. C. Benham, "The Growth of Manufacturing in Hong Kong," *International Affairs,* October, 1956, s. 456–63.

B. Profesör Galbraith ve Refah/Bolluk Günahı

Yirminci yüzyılın erken dönemlerinde kapitalist sisteme, onu eleştirenler tarafından yapılan ana suçlama "tekel"in sözde yaygınlığı idi. 1930'larda, yoksulluk ve kitle işsizliği ("bir ulusun üçte biri") öne çıktı. Bugün büyüyen bolluk ve refah yoksulluk ve işsizlik temasını/vurgusunu büyük ölçüde söndürmüştür ve tek ciddi "tekel" emek sendikacılığı tekeli gibi gözükmektedir. Ancak, kapitalizm eleştirisinin öldüğü düşünülmesin. Görünüşe göre birbirine tezat iki eleştiri şimdi hüküm sürmektedir: (*a*) kapitalizmin yeteri kadar hızlı "büyüme sağlamadığı", ve (*b*) kapitalizmle birlikte hepimizin çok "müreffeh" hale gelmesi sıkıntısı. Aşırı servet, kapitalizmin trajik kusuru olarak birdenbire yoksulluğun yerini almıştır.[89] İlk bakışta, bu ikinci eleştiriler çelişik gözükmektedir, çünkü kapitalizm bir ve aynı anda hem çok fazla mal üretmekle fakat hem de kendi mal üretimini yeterince hızlı artıramamakla suçlanmaktadır. Bu çelişki, bolluk/refah günahının önde gelen eleştirmeni Profesör Galbraith'te görüldüğü gibi, özellikle aynı eleştirmenin iki saldırı hattını kullandığı zaman apaçık kendini belli etmektedir.[90] Fakat *Wall Street Journal*'ın çok yerinde vurguladığı gibi, bu aslında hiç de çelişki değildir; çünkü aşırı bolluk/refah tamamen "özel sektördedir", tüketiciler tarafından istifade edilen mallardadır; "yoksunluk", veya "açlık" daha fazla büyümeye ihtiyacı olan "kamu sektöründedir".[91]

---

[88] Rostow'a, onun teknolojiyi ve politik kurumları yaratan hayati *fikirleri* gözardı ettiği teknolojik determinizmine ve mekanistik tarih görüşüne vurgu yapan bir eleştiri için, *bkz.*, David McCord Wright, "True Growth Must Come Through Freedom," *Fortune,* December, 1959, s. 137–38, 209–12.

[89] Bu performans Schumpeter'in aşağıdaki ifadeleri söylediği zaman haklı olduğuna inanılmasına yol açar:

> ... kapitalizm, ölüm fermanı ceplerinde olan hâkimlerin önünde yargılanır. Onlar, işittikleri savunma ne olursa olsun, bu hükmü verecekler; galip savunmanın yapabileceği tek olumlu şey, iddianamede bir değişmedir. (Schumpeter, *Capitalism, Socialism and Democracy*, s. 144).

[90] John Kenneth Galbraith, *The Affluent Society* (Boston: Houghton Mifflin Co., 1958).

[91] "Fable for Our Times," *Wall Street Journal,* April 21, 1960, s. 12. Böylece, Galbraith, *ibid.*, bir taraftan Amerikan bolluğuna saldırırken, diğer taraftan, hükümetin büyümemizi teşvik etmek için bilim adamlarına ve bilimsel araştırmaya "daha fazla yatırım" yapamamasından hayıflanır. Ancak, Galbraith'ın daha fazla olmasını istediği şey, esasen muhtemel ticari uygulaması olmayan araştırma türüne dönüşür.

Refah/Bolluk Toplumu (The Affluent Society) muhakeme edilmiş argüman yerine dogmatik iddialara ve eskiden kalma retorik araçlara dayalı yanılgılarla dolu olmasına rağmen[92], bu kitap muazzam popülaritesi göz önüne alındığında burada bir mütalaayı gerektirmektedir.

İktisat bilimine saldıran çoğu "iktisatçının" durumunda olduğu gibi, Profesör Galbraith de iktisat teorisinin, insan davranışının ölümsüz gerçekleri üzerine temellendirilmesi yerine, bir şekilde farklı tarihsel devirlere ait olduğuna inanan tarihselci bir kişidir. Onun iddiasına göre "geleneksel" iktisat teorisi, "yoksulluk" dönemlerini temsil eden günümüz öncesi çağlar için doğruydu; ancak, şimdi biz yüzyıllar boyu süren yoksulluk durumundan bir "bolluk/refah" çağına atladık ve böyle bir çağ için, tamamen yeni bir ekonomik teoriye ihtiyaç duyulmaktadır. Galbraith aynı zamanda, fikirlerin aslında "olaylar tarafından çürütüldüğü"ne inanmaya dayalı düşünce hatasını da yapar; oysa doğal bilimlerin aksine insan davranışında, fikirler sadece *diğer* fikirlerle çürütülebilir; hadiseler haddi zatında doğru fikirler tarafından yorumlanması gereken karışık sonuçlar hükmündedir.

Galbraith'in en vahim kusurlarından biri onun "yoksulluk" ve "bolluk"la ilgili çalışmasına nüfuz eden kategorilerin keyfiliğidir. Hiçbir yerde o, bu terimlerle ne kastettiğini tanımlamaz ve dolayısıyla hiçbir yerde, teoride bile olsa, tamamen yeni bir iktisat teorisi vücuda getirmeyi gerekli kılan, "yoksulluk" ile "bolluk" arasındaki sihirli sınır bölgesini geçtiğimiz zamanı bilmemizi sağlayacak standartlar koymaz. Bu kitap ve diğer birçok iktisadi çalışma iktisat biliminin keyfi bir servet düzeyine bağımlı olmadığını açık hale getirmiştir; temel praxeologic kanunlar bütün zamanlarda bütün insanlar için doğrudur ve mübadele ekonomisinin catallactic (mübadeleyle ilgili) kanunları mübadelelerin yapıldığı her zamanda ve her mekânda doğrudur.

---

[92] Galbraith'in ana retorik aygıtına "kendi kendini besleyen küçümseme" denilebilir ki bu, şunları kapsar: (*a*) muhakeme edilmiş bir çürütmeye gerek olmaksızın, açıkça saçma olduğu kendini belli edecek kadar alaycı olan muhalif bir iddia sunmak; (*b*) aşağılamanın Veblenvari adlarına (mesela "geleneksel bilgelik" gibi) iştirak etmek ve onları tekrarlamak; ve (*c*) psikolojik ***adam karalama safsatalarından (ad hominem)*** ibaret olan saldırılarla muhalefeti daha fazla dalgaya almak, yani kendi doktrinlerinin saçmalığına psikolojik özel ilgi göstermiş olan muhalifleri suçlamak –şimdilerde bu saldırı tarzı ekonomik yiyiciliğe dair daha eski suçlamalardan da moda olmuştur. "Geleneksel bilgelik" Galbraith'in katılmadığı aşağı yukarı her şeyi içine alır.

Galbraith diğer iktisatçılar tarafından bastırılmış, kendi sözde keşfine çok fazla önem verir: bir kişinin geliri artarken malların marjinal faydası azalır ve dolayısıyla bir insanın en son 1000 doları, kendisi için yaklaşık olarak ilk baştaki 1000 dolar kadar değerli değildir –geçim sınırı. Fakat bu bilgi birçok iktisatçı için bildiktir ve mesela, bu kitap onu kapsamıştır. Malların marjinal faydası bizim gelirimiz artarken elbette azalır; fakat insanların en son 1000 dolar için çalışmaya ve elde edilebilir fırsat olduğu zaman daha çok para için çalışmaya devam etmeleri gibi açık bir gerçek, malların marjinal faydasının vazgeçilen boş zamanın marjinal yararsızlığından hâlâ daha büyük olduğunu gösterir. Galbraith'in gizli yanılgısı, malların marjinal faydasının bir kişinin geliri ve serveti yükselirken ***azaldığı*** yalın gerçeğinden gelen ***kantitatif*** bir varsayımdır, Galbraith bir şekilde onun, ***hâlihazırda hemen hemen, veya gerçekten sıfıra*** düştüğü sonucuna ulaşmıştır. Ancak, bu azalma gerçeği bize, Galbraith'in keyfi olarak hemen hemen toplam (total) olduğunu düşündüğü bu azalmanın ***derecesi*** hakkında hiçbir şey anlatmaz. Bütün iktisatçılar, hatta en "geleneksel" olanlar bile, modern dünyada gelir yükselirken, çalışanların bu gelirden giderek daha fazla bir bölümü boş zaman biçiminde almayı seçtiklerini bilir. Ve bu, iktisatçıların, genel olarak malların marjinal faydasının onların arzı artarken azalma eğiliminde olduğu şeklinde güya örtbas edilmiş gerçeğe uzun zamandır aşina olduklarının yeterli delili sayılmalıdır. Fakat Galbraith'ın yapıştırdığı cevap, iktisatçıların, arzları artarken diğer malların değer olarak azaldıklarını ***değil***, fakat boş zamanın bir tüketim malı olduğunu kabul ettikleridir. Fakat bu kesinlikle yanlış bir iddiadır; iktisatçıların bildiği şey şudur: uygarlık malların arzını büyüttükçe malların marjinal faydası azalır ***ve*** vazgeçilen boş zamanın marjinal faydası (çalışmanın fırsat maliyeti) artar, öyle ki giderek daha fazla reel gelir boş zaman biçiminde "alınacaktır". Bu bildik gerçek hakkında korkutucu, yıkıcı, veya devrimci hiçbir şey yoktur.

Galbraith'a göre iktisatçılar, ihtiyaçların doyuma ulaşması hayaletini kasten gözardı ederler. Fakat onlar oldukça haklı olarak böyle yaparlar, çünkü ihtiyaçlar –veya, daha ziyade mübadele edilebilir mallara duyulan ihtiyaçlar- gerçekten doyuma ulaştığı zaman, kısa süre içinde olacak şeyi biliriz; çünkü bu noktada herkes çalışmayı kesecek, toprak kaynaklarını nihai tüketim mallarına dönüştürme uğraşını durduracaktır. Üretime devam etmeye lüzum kalmayacaktır, çünkü tüketim mallarına olan bütün ihtiyaçlar -ya da en azından üretilebilir ve mübadele edilebilir olanlar- arz/tedarik edilmiş olacaktır. Bu noktada, herkes çalışmayı kesecek, piyasa ekonomisi – aslında, ***her türlü ekonomi***- sona erecek, araçlar amaçlara göre artık kıt ol-

mayacak ve herkes cennetin tadını çıkaracaktır. Bu zamana henüz ulaşılmadığının ve ulaşma emareleri görülmediğinin açık olduğunu düşünüyorum; eğer günün birinde ona ulaşılırsa, bu, diğer birçok insan tarafından olduğu gibi iktisatçılar tarafından da lanetle değil, fakat keyifle karşılanacaktır. "Sıkıntılı bir bilim"in pratisyenleri olarak saygın itibarlarına rağmen, iktisatçıların kıtlıktan gelen, psikolojik ya da başka türlü yerleşik çıkarları yoktur.

Fakat bu arada, hâlâ bir kıtlık dünyasında yaşıyoruz; kıt araçların alternatif araçlara uygulanması gerekmektedir. İnsanlar hâlâ kendi nihai 1000 dolarlık gelirleri için çalışırlar ve teklif edilmesi halinde diğer 1000 doları kabul etmekten mutlu olacaklardır. Başka bir kehanete kalkışacağız: insanlar arasında, onlara ilave birkaç bin dolar tutarında yıllık (reel) bir geliri kabul edip etmeyecekleri, veya onunla yapacakları şeyi bilip bilmedikleri sorularak yapılan bir informel anket, aşırı bolluktan ya da doymuşluktan dolayı –ya da diğer herhangi bir sebepten dolayı- hemen hemen hiç kimsenin bu teklifi geri çevirmeyeceğini açığa çıkaracaktır. Çok azı artan servetiyle birlikte ne yapacağı hakkında şaşkın durumda olacaktır. Tabiî, Profesör Galbraith'ın bütün bunlar için bir cevabı vardır. Onun dediği şey, bu ihtiyaçların gerçek ya da sahici ihtiyaçlar olmadığıdır; onlar halk içinde reklâmcılar ve onların hain müşterileri konumundaki üretici işadamları tarafından "yaratılmış"tır. Salt üretim gerçeği, bu tarz bir reklâm vasıtasıyla, arz/tedarik ettiği sözde ihtiyaçlar "yaratır".

Galbraith'ın aşırı bollukla/refahla ilgili bütün teorisi, tüketici ihtiyaçlarının bizzat işletmeler tarafından suni olarak yaratıldığı şeklindeki bu sudan iddiaya dayanır. Bu, belki de Galbraith'in deterjanlara ve kuyruk yüzgeçlerine duyduğu açık kişisel antipatisi hariç, hiçbir kanıta dayanmayan, sadece tekrarlanıp durulan, iddiaya dayalı bir savdır. Bunun da ötesinde, ihtiyaç yaratıcı ve tüketiciyi küçültücü olarak kötü ruhlu reklâma yapılan saldırı, muhakkak ki antikapitalistlerin cephaneliğinde geleneksel bilgeliğin en geleneksel olanıdır.[93]

---

[93] Kötü ruhlu reklâma ilaveten, Galbraith'e göre, ihtiyaçlar aynı zamanda kişinin komşusunun "Jones'lara ayak uydurma" özentisiyle suni olarak da yaratılır. Fakat öncelikle, Galbraith'e ait desteksiz ahlâkî yargı hariç tutulursa, böyle bir özentiyle ilgili ***yanlış*** olan nedir? Galbraith kendi teorisini, kendi özel ahlâkî yargısı üzerine değil, fakat ihtiyaçların güya bizzat üretimle yaratılması üzerine temellendirir gibi rol keser. Ancak basit özenti üreticilerin bir fonksiyonu değil, fakat bizzat tüketicilerin bir fonksiyonu olacaktır –özentiye de reklâm tarafından ilham olunmadıkça.

Galbraith'ın reklâma olan geleneksel saldırısında çok sayıda yanılgı mevcuttur. Öncelikle, reklâmın tüketiciler nezdinde ihtiyaçlar ya da talepler "yarattığı" doğru değildir. Reklam, elbette ki tüketicileri ürünü satın almaya ikna etmek için uğraşır; fakat ihtiyaç ve talep ***yaratamaz***, çünkü her bir şahıs, ona göre davranışta bulunduğu fikirleri ve değerleri –bu fikirler ya da değerler ister güçlü isterse güçsüz olsun- bizzat kendisi ***benimseme***lidir. Burada Galbraith naif bir determinizm biçimini esas alır (reklâmın tüketiciler üzerindeki etkisi), ve bütün deterministler gibi, o da anlaşılmaz bir şekilde reklâm tarafından belirlen***me***yen kendisi gibi insanların determinasyonundan üstü kapalı bir kaçış cümlesiyle uzaklaşır. Eğer reklâmın determinizmi varsa, nasıl oluyor da Profesör Galbraith öfkeyle reklâmlara direnmekte ve reklâmı kınayan bir kitap yazmakta serbest olurken, bazı insanlar ürünün peşinden koşmak ve onu satın almak konusunda belirlenebilmektedir?[94]

İkinci olarak, Galbraith bize hangi ihtiyaçların bu şekilde "yaratıldığını" ve hangilerinin de meşru olduğunu kararlaştıracak bir standart vermez. Yoksulluk üzerine yaptığı vurgu sonucu, bir kimse, geçim seviyesinin üstündeki bütün ihtiyaçların reklâm tarafından yaratılan sahte ihtiyaçlar olduğunu düşünebilir. Tabiî, o bu görüş için bir delil sunmaz. Fakat aşağıda daha ayrıntılı olarak göreceğimiz gibi, bu onun kamu ya da hükümetsel olarak uyarılmış ihtiyaçlar hakkındaki görüşleriyle pek de tutarlı değildir.

Üçüncü olarak, Galbraith, muayyen bir ihtiyacı daha iyi bir şekilde karşılama ile yeni ihtiyaçları uyarma arasında ayrım yapmayı beceremiştir. Geçim hattının üstündeki ***bütün*** ihtiyaçların "yaratılmış" olduğu biçimindeki ekstrem ve desteksiz görüşü benimsemediğimiz sürece, Galbraith'in varsayımları tarafından işadamlarına atfedilen oldukça garip davranışı dile getirmek zorundayız. İşadamları tüketicilerin ***halihazırda*** sahip oldukları ihtiyaçları karşılamanın daha iyi ya da daha ucuz yollarını çok daha kolay bir şekilde aramaları mümkün iken, niye ***yeni*** ihtiyaçlar yaratmaya uğraş-

---

Fakat bu, bu metinde tartışılan reklâm eleştirisine indirgenir. Ve ikinci olarak, orijinal/ilk *Jones* kendi ihtiyaçlarını nereden elde etmiştir? Başkalarına özentiyle tam olarak kaç tane insan ihtiyaç sahibi olursa olsun, ***bir*** insanın ya da ***bazı*** insanların, orijinal olarak bu ihtiyaçlara, kendilerine ait hakiki ihtiyaçlar olarak sahip olması zorunludur. Diğer türlü, bu argüman ümitsizce daireseldir. Bu bir kere kabul edildiği zaman, her bir ihtiyacın hangi boyutta özentiyle yayıldığına karar vermek iktisat için imkânsız bir iştir.

[94] Determinizm ve insan davranış bilimleri hakkında daha fazlası için ***bkz.***, Rothbard, "Mantle of Science," ve Mises, *Theory and History*.

mak gibi pahalı, zahmetli ve belirsiz bir yola tevessül etsinler? Mesela, eğer tüketiciler hâlihazırda "ovalama gerektirmeyen bir temizleyici" için fark edilebilir ve keşfedilebilir bir ihtiyaca sahip iseler, ovalama gerektirmeyen bir temizleyiciyi üretmek ve ardından reklâm etmek, tamamen yeni bir ihtiyaç –sözgelimi, özel olarak *mavi* temizleyiciler için- yaratmaktan ve çok sıkı çalışıp, insanları mavinin "gökyüzünün rengi" olmasından ya da başka bir suni nedenden dolayı mavi temizleyicilere *ihtiyaç* duydukları konusunda ikna etmeye uğraşan reklâm kampanyalarına büyük miktarda para harcamaktan kesinlikle çok daha kolay ve az maliyetlidir.[95] Kısaca, Galbraith'çı işletme ve pazarlama sistemi görüşü çok az anlamlıdır ya da hiç anlamlı değildir. Pahalı, belirsiz ve esasında gereksiz bir iş olarak tüketiciler için yeni bir ihtiyaç bulmaya uğraşmak vazifesine tevessül etmekten ziyade, işletmeler tüketicilerin zaten sahip oldukları, veya eğer ilgili ürün elde edilebilir olmasaydı o zaman tüketicilerin sahip olacaklarından hayli emin oldukları ihtiyaçları karşılama eğiliminde olacaklardır. Şu halde, reklâm (*a*) tüketicilere ürünün şu anda elde edilebilir olduğu bilgisini iletmenin ve onlara ürünle ne yapacaklarını anlatmanın; ve (*b*) spesifik olarak, tüketicileri bu ürünün kendi özgül ihtiyacını karşıla*yacağına* (mesela, ovalama gerektirmeyen bir temizleyici ola*cağı*na) ikna etmeye çalışmanın bir aracı olarak kullanılır.

Gerçekten de bizim görüşümüz, işletmeler tarafından pazarlama araştırmasına sarf edilen giderek artan para miktarlarını anlamlı kılan tek şeydir. Eğer yapılması gereken tüm şey reklâm yoluyla tüketiciler için ihtiyaç *yaratmak* ise, o zaman niye onların gerçekten *ne* istediğini detaylı olarak araştırma zahmetine katlanılsın? Aslında, Galbraith'in öne sürdüğü gibi, eğer üretim reklâm yoluyla *gerçekten* kendi talebini yaratsaydı, işletmelerin keyfi olarak üretmeyi seçebildikleri herhangi bir ürünü otomatik olarak satamamaktan ya da zarar ya da iflastan hiçbir zaman endişe etmeleri gerekmezdi. Tüketicilerin neyi satın alacağına dair herhangi bir merak ya da pazarlama araştırmasına kesin olarak ihtiyaç duyulmazdı. Bu dünya imajı,

---

[95] Profesör Abbott rekabet, ürünlerin kalitesi ve işletme sistemiyle ilgili mühim kitabında, onu şu biçimde ifade eder:

> Üreticiler mevcut zevklere mümkün olduğu kadar yakın olan ürünü benimsemek ve insanı ürüne uygun hale getirecek şekilde değiştirmeye teşebbüs etmek yerine, reklâmı ihtiyaçları zaten karşılanmaya çok donanımlı olan kişilere yönlendirmek suretiyle satışları artırmayı genellikle çok daha kolay ve az maliyetli bulacaklardır. (Abbott, *Quality and Competition*, s. 74)

meydana gelmekte olan şeyin tam tersidir. Gerçekten de esas itibariyle insanların hayat standartları geçim hattından sürekli olarak daha ileriye doğru gittiği için, işadamları tüketicilerin neyi istediklerini ve neyi satın alacaklarını her zaman daha şiddetle merak etmektedirler. Tüketiciler için elde edilebilir olan mallar dizisi miktar, kalite ve ürün ikamelerinin genişliği bakımından geçim seviyesi için ihtiyaç duyulan basit temel malların çok ötesine doğru büyüdüğünden, işadamlarının, daha önce hiç olmadığı kadar tüketiciye, onun dikkatini kazanma çabası içinde -kısaca reklâm yoluylakur yaparak rekabet etme zorunluluğu vardır. Artan reklâm tüketicinin lehine giderek büyüyen etkin bir rekabet sahasının bir fonksiyonudur.[96]

Sadece işadamları tüketicilerin özgül ihtiyaçları olduğuna inandıkları şeyi karşılama ve üretme eğiliminde olmayacaktır, fakat seçmenlerin aksine tüketiciler, yukarıda görmüş olduğumuz gibi, karşılaştıkları her reklâm eseri için direkt bir piyasa testine sahiptirler. Eğer onlar bu temizleyiciyi satın alırlarsa ve hâlâ çok fazla ovalamanın gerektiğini fark ederlerse, bu ürün çok geçmeden unutulup gidilecektir. Böylece, *piyasa* ürünleri için herhangi bir reklâm yapma talebi tüketiciler tarafından hızlıca ve kolayca test edilebilir ve edilmektedir. Bu gerçeklerle karşılaşsaydı, Galbraith sadece, ovalamaya karşı bir nefretin *bizzat* işletme reklâmları tarafından gizemle ve fesatlıkla yaratılmış olduğunu söyleyebilirdi.[97]

---

[96] Pazarlama uzmanlarının şu anda devam etmekte olan "pazarlama devrimi" hakkındaki son yazıları tam olarak tüketicilerin beğenisini ve müşteriliğini kazanmaya yönelik bu artan rekabete vurgu yapmaktadır. Böylece, *bkz.*, Robert J. Keith, "The Marketing Revolution," *Journal of Marketing*, January, 1960, s. 35–38; Goldman, "Product Differentiation and Advertising: Some Lessons From Soviet Experience," ve Goldman, "Marketing —a Lesson for Marx," *Harvard Business Review,* January–February, 1960, s. 79–86.

[97] İşletme reklâmının sözde güçlerine dair, Ludwig von Mises'in şu iğneleyici yorumlarını söylemek hoş olur:

> Becerikli reklâmın tüketicilere reklâmcının kendilerinden satın alınmasını istediği her şeyi satın almayı söyleyebildiği yaygın bir yanılgıdır... Ancak, hiç kimse herhangi bir reklâm türünün, kandil imalatçılarına elektrik ampulüne karşı, atlı arabalara motorlu araçlara karşı, tüylü kalemlere çelik kalemlere ve daha sonra dolma kalemlere karşı üstünlüğünü koruma imkânı vereceğine inanmaz. (Mises, *Human Action*, s. 317).

"Gizli ikna ediciler" fikrinin bir eleştirisi için, *bkz.*, Raymond A. Bauer, "Limits of Persuasion," *Harvard Business Review,* September–October, 1958, s. 105–10.

Reklâm, Galbraith'in tuhafça ve göze batan bir kendi kendine çelişkililikle, özel işletmelere hükümetsel aktivitelerden farklı olarak muamele ettiği alanlardan biridir. Böylece işletmenin reklâm yoluyla tüketici ihtiyaçları "yarattığı", böylelikle suni bir bolluk meydana getirildiği düşünülürken, aynı esnada ihmal edilmiş "kamu sektörü" artan ölçüde açlığa ve yoksulluğa mahkûm olmaktadır. Görünüşe göre, Galbraith *hükümetsel* propagandanın varlığını hiç işitmemiş, veya onu onaylamayı reddetmiştir. O, hükümet birimleri için çalışan basın ajansları, siyaset yazarları ve propagandacılar sürüsünden (ki bunlar, vergi ödeyicilerini hükümet birimlerine destek vermeye *mecbur oldukları* propagandasıyla bombardımana tâbi tutarlar) hiç bahsetmez. Bu propagandanın büyük bir bölümü belirli hükümet bürolarının faaliyetlerinde sürekli büyüyen artışlar nedeniyle yapılır, dolayısıyla, bunun anlamı hükümet memurlarının (G), vergi ödeyenleri kendilerinden daha da fazla fon alınmasına izin vermeye ikna etmesi için, G adına daha fazla propagandacı istihdam etmek amacıyla vergi ödeyicilerinin (T) topunu müsadere etmesidir. Ve saire. Tuhaftır ki Profesör Galbraith, televizyon üzerinden deterjan ve otomobil reklâmlarına kolayca sinirlenirken, hükümetten kendisine yollanan "kamu hizmeti reklâmlarının" bıktırıcılığına tahammül etmek zorunda değildi. Biz, sıradan insanlara yönelik hükümet propagandasının "intikal kemerleri" olarak hizmet eden etkili özel organizasyonların Washington konferanslarına, aynı fonksiyonu icra eden "iç brifinglere", vergi ödeyicileri tarafından sübvanse edilen ve hükümet tarafından çıkarılan muazzam matbu evrak miktarına vs. aldırış etmeyebiliriz.

Gerçekten de Galbraith sadece hükümet propagandasını suni olarak ihtiyaç yaratılması olarak görmemekle kalmaz (ve hatırlayalım ki, burası, tüketicilerin, ürün için *piyasa testine sahip olmadıkları* bir âlemdir), fakat aynı zamanda onun ana önerilerinden biri, tüm vatandaşların isteklerini ve zevklerini yükseltmeye dönük geniş-ölçekli bir hükümetsel "eğitime" dönüşen, "insana yatırım" diye isimlendirdiği uçsuz bucaksız bir programdır. Kısaca, Galbraith'a göre toplumun hedefi "Yeni Sınıfın" (kabaca, yaptığı işten gerçekten zevk alan yegâne insanlar olduğu hoşça düşünülen entelektüellerin), "onun eğitime ve entelektüel, edebi, kültürel ve sanatsal talepler üzerindeki nihai etkisine vurguyla birlikte", bilinçli büyümesi... olmalıdır.[98]

---

[98] Galbraith, *Affluent Society*, s.345. Galbraith, bu geniş-ölçekli bir entelektüel sınıfın yaratılması önerisinde, insanları kendi menfaatlerinin, kapasitelerinin, veya elde

Serbest piyasa ve işletmeler suni olarak tüketici ihtiyaçları yaratmakla suçlanırken, bu aslında Galbraith'ın söylediklerine birebir denk gelmektedir. Tüketicilerin serbestçe seçilen ihtiyaçlarını kısma ve baskı altına alma gayretinde olan ve ayrıca hükümete, insanları, kendi ihtiyaçlarını Profesör Galbraith'in çok düşkün olduğu rafine ve artistik kanallara döndürmek için "insana yatırım" yapmaya ve suni ihtiyaçlar yaratmaya dönük, kitlesel ve zora dayalı bir teşebbüsü öneren kişi *Galbraith*'tır. Herkes kendi kuyruk yüzgeçlerinden vazgeçmek zorunda kalacak, böylelikle her insan kitap ... (mesela, *Refah/Bolluk Toplumu* gibi?) okumaya zorlanabilecektir.

Galbraith'in hükümete yönelik yaklaşımında başka vahim ve temel yanılgılar vardır. Özellikle, yoksulluğun alt edilmesiyle birlikte, ilave malların marjinal faydasının daha düşük olacağına dair bu kadar çok patırtı yaptıktan sonra, o her şeyin bir biçimde "hükümetsel ihtiyaçlara" karşı çalıştığını keşfeder. Hükümetsel ihtiyaçlar, mistik bir şekilde, bu azalan marjinal ihtiyaçlar kanunundan muaftır; aksine *söylemesi hoş (mirabile dictu)*, hükümetsel ihtiyaçlar toplum daha zengin/müreffeh hale gelirken aciliyet açısından *artış göstermektedir*. Bu pek kötü ve çözümlenmemiş tezattan, Galbraith hükümetin, kaynakları, aşırı miktarda olduğu özelden alıp açlık içindeki kamu ihtiyaçlarına kitle halinde kaydırmaya zorlaması gerektiği sonucuna atlar. Fakat tek başına azalan marjinal fayda temelinde böyle bir kayma vaki değildir, çünkü daha yüksek bir gelir düzeyinde *bütün* ihtiyaçlar, yoksulluk-seviyesindeki ihtiyaçlardan daha düşük faydaya sahiptir. Ve bizim ille de "yaratılmış" ihtiyaçlardan bahsetmemiz gerekirse, hükümetsel propagandanın, işletmelerden çok daha yüksek ihtimalle ihtiyaç "yarattığını" idrak ettiğimiz zaman ve hatta Galbraith'in kendi ifadelerinde bile, bunun tam tersi, yani hükümetsel sektörden özel sektöre bir kayma vaki olabilir. Ve nihai olarak, Galbraith açlığa mahkûm ve yeterince ayrıcalıktan mahrum kamu sektörü için yaktığı ağıtında, okuyucularını, hangi tür istatistik kullanılırsa kullanılsın, geçen yarım yüzyılda açıkçası hükümet faaliyetinin özelden çok daha fazla artmış olduğu konusunda bilgilendirmeyi bir şekilde ihmal etmektedir. Hükümet daha önceki zamanlara göre ulusal gelirin çok daha büyük bir payını absorbe etmekte ve haczetmektedir. Galbraith'in ifadeleriyle, onun "faydası" ne kadar da düşüktür ve hükümet*ten* özel faaliyet*e* bir kayma ne kadar da çok vakidir!

---

edilebilir iş fırsatlarının ötesinde eğitmenin yapaylığını neredeyse göz ardı etmektedir.

Yine Galbraith, birçok yazarda olduğu gibi, alaylı bir şekilde çok sayıda hükümetsel hizmetin "kolektif mal" olduğunu ve dolayısıyla özel teşebbüs tarafından kolayca arz edile*meyeceğini* varsayar. Bu alanlarda özel teşebbüsün cazibeliliği meselesine detaylı girmeksizin, Galbraith'in büyük bir yanlış içinde olduğu söylenmelidir. Onun tezi sadece gerçeklerle desteklenmemiş, yavan bir değerlendirme değildir, fakat aksine, genellikle *yalnızca* hükümet tarafından arz edilebilir olduğu varsayılan her tekil hizmet, tarihsel olarak özel girişim tarafından arz edilmiştir. Bunun içine eğitim, yol yapımı ve bakımı, para darbı, posta dağıtımı, yangın koruması, polis koruması, adli kararlar ve askeri savunma dâhildir –bunların hepsinin kanıt gerektirmeden ve mutlaka hükümetin münhasır uzmanlık alanı içinde olduğu ekseriyetle kabul edilir.[99]

Galbraith'in kitabında başka çok sayıda yanılgı vardır, fakat *Refah/Bolluk Toplumu*'nun merkezi tezi şu an için tartışılmıştır. Böylece Galbraith'in günümüzün yüksek tüketiminde büyük tehlike görmesinin nedenlerinden biri, bunun çoğunun tüketici kredisi tarafından finanse edilmesidir ki, Galbraith alelade bir biçimde, bunun, "enflasyonist" olduğunu ve istikrarsızlığa ve depresyona davetiye çıkardığını düşünür. Fakat aşağıda daha ayrıntılı olarak göreceğimiz gibi, para arzına eklenmeyen tüketici kredisi enflasyonist *değil*dir; o sadece tüketicilere, ihtiyaç duydukları ve kendi değer ölçeklerinde yükseğe çıkardıkları şeylerden daha fazla satın alma amacıyla, kendi harcama kalıplarını *yeniden yönlendirme* imkânı verir. Kısaca, onlar harcamayı dayanıksız mallardan dayanıklı mallara yeniden yönlendirebilirler. Bu, enflasyonist bir artış değil, harcama gücünün bir *transferi*dir. Tüketici kredisi aygıtı hayli üretken bir icat olmuştur.

Tahmin edilebileceği gibi, Galbraith kendi aşağılamalarının çoğunu enflasyonun arz-ve-talebe dayalı açıklaması üzerine ve bilhassa, "mistik" olarak ifadelendirdiği gerçek parasal izahat üzerine döker. Onun depresyon görüşü tamamen Keynezyendir ve bir depresyona toplam talepteki bir daralmanın neden olduğunu varsayar. "Enflasyon" fiyatlardaki bir artıştır, kendisi onunla *ya* yüksek vergiler yoluyla toplam talebin azaltılması *ya da* selektif

---

[99] Bu, bizi gerçekten çok konu dışına çıkaracağı için, burada sadece bir referanstan söz edebiliriz: özel yol, kanal ve gemicilik/navigasyon ıslah şirketleri tarafından on sekizinci yüzyıl İngiltere'sinde yol ve kanal şebekelerinin başarıyla geliştirilmesi. *Bkz.*, T. S. Ashton, *An Economic History of England: The 18th Century* (New York: Barnes ve Noble, tarihsiz), s. 72–81. Sadece hükümet tarafından sunulabilir "kolektif mallar" yanılgısına dair, aşağıda Ek B'ye bakınız.

fiyat kontrolleri ve önemli ücretlerin ve fiyatların zorunlu hakemlikle sabitlenmesi suretiyle mücadele edecektir. Birinci yol seçilirse, Galbraith, bir Keynezyen olarak işsizliğin ortaya çıkacağına inanır. Fakat Galbraith gerçekten endişeli değildir, çünkü o, geliri üretimden ayırt eden devrimci adımı atacaktır; öyle gözüküyor ki, üretim sadece gelir sağladığından dolayı önemlidir. (Hükümet faaliyetinin hâlihazırda önemli bir ayrım meydana getirdiğini görmüştük). O, hükümetçe sağlanan değişken bir işsizlik sigortası tarifesi önerir –ki o depresyonda canlanmadakinden daha büyük olacaktır, depresyondaki ödemeler ***hemen hemen*** yaygın genel ücret düzeyine kadar yükselecektir- (her nedense, Galbraith iş bulan işsizlerin üzerinde kalıcı bir caydırıcı etki yaratacağı endişesiyle tam olarak bu kadar yükseğe çıkmayacaktır). O, bunun sadece, piyasanın üstündeki sendika ücret tarifelerini indirekt olarak sübvanse etmenin ve bir depresyon esnasında işsizliği şiddetlendirmenin ve uzatmanın bir yolu olduğunu idrak etmiş gibi gözükmemektedir. Yazarın, mesela kıymetli kaynakların bitip tükenmesine dair geleneksel muhafazakâr endişeyi –tabiî, Galbraith'in özel tüketiciye yönelik genel saldırısıyla uyumlu bir pozisyon- benimsemesi gibi, diğer artistliklerini vurgulamaya gerek yoktur.[100]

Yukarıda göstermiş olduğumuz üzere bir "kamu sektörü" problemi var***dır***; kıtlıklar ve çatışmalar hükümet hizmetlerinde ve sadece bu alanlarda, mesela reşit olmayanların suçluluğu, trafik sıkışıklıkları, park alanlarının yetersizliği vs., gözükmeye devam eder. Hükümet faaliyeti taraftarlarının

---

[100] Galbraith'in geriye kalan yanılgılar ve hatalar yumağının ortasında, bir şeyi söyleyebiliriz: onun Profesör von Mises'in bir iş adamı olduğuna dair tuhaf iması. Çünkü ilk defa Galbraith işadamlarıyla entelektüeller arasındaki eski-tarz düşmanlıktan söz eder, Mises'i çok sayıda entelektüelin eleştirmeni olarak tayin etmek suretiyle bu ifadeyi destekler ve sonra "çoğu işadamının" Mises'i "oldukça uç" olarak göreceğini itiraf eder. Fakat Mises kesinlikle bir işadamı olmadığı için, onun ifadelerinin işadamı-entelektüel düşmanlığının kanıtı olarak kullanıldığını görmek tuhaftır. Galbraith, *Affluent Society*, s. 184–85. Bu pek alışılmadık hata Galbraith'in Harvard'lı meslektaşları tarafından paylaşılmaktadır ki, kendisi onların çalışmalarından memnuniyetle bahseder ve Henry Hazlitt ve Dr. F. A. Harper gibi işadamı olmayanları "klasik iş inancının" sözcüleri diye nitelendirmekte ısrar eder. *Bkz.*, Francis X. Sutton, Seymour E. Harris, Carl Kaysen, ve James Tobin, *The American Business Creed* (Cambridge: Harvard University Press, 1956).

Refah/Bolluk Toplumu özellikle bizzat kendini hicveden bir çalışmadır ve bu, "The Sumptuary Manifesto," *The Journal of Law and Economics,* October, 1959, s. 120–23'de akıllıca takdim edilmiştir.

önerebildiği tek çarenin özel faaliyetten kamu faaliyetine çok daha fazla fon aktarılması olduğunu yukarıda görmüştük.[101] Bununla birlikte, böyle bir kıtlığın ve yetersizliğin herhangi bir hükümet faaliyetinin icrasında doğası gereği var olduğunu göstermiştik. Hükümet üretiminin etkinsizliklerinden ders almak yerine, Galbraith gibi yazarlar, aynen hükümet su görevlilerinin su yetersizliği için karakteristik olarak *tüketicileri* suçlaması gibi, hükümetten kaynaklanan kabahati vergi ödeyicilerinin ve tüketicilerin üzerine atarlar. Hiçbir zaman Galbraith hasta bir kamu sektörünü *bu sektörü özel hale getirerek* tedavi etme ihtimalini göz önünde bulundurmaz.

Galbraith kendi istediği "sosyal dengeye" ne zaman ulaşıldığını nasıl *bi*lecektir? Özelden kamu faaliyetine *ne kadar* aktarmanın yapılması gerektiğini bilmemizde bize yol göstermesi için hangi kriteri getirmiştir? Cevap, *hiçbir* şey getirmediğidir; Galbraith optimum denge noktasını bulmanın hiçbir yolu olmadığını neşeyle kabul eder: "Mevcut olmadığı için, hiçbir test tatbik edilemez". Fakat her şeye rağmen, kesin tanımlar, "kesin denge" önemli değildir; çünkü Galbraith'a göre artık özelden kamu faaliyetine, üstelik "önemli" bir boyutta gitmemiz gerektiği son derece "açıktır". Varacağımız zamanı bileceğiz, çünkü o zaman kamu sektörü bolluğun tadını çıkaracaktır. Ve Galbraith'ın, tamamen güçlü ve mantıklı olan parasal enflasyon teorisini, "mistik" ve "açığa vurulmamış sihir" olarak itham etmesini varın siz düşünün![102]

---

[101] Bu bölümde s. 944 (Türkçe çeviride, s. 803) ff'ye bakınız.

[102] Galbraith'ın tezinin kısa ve dolayısıyla yalın bir versiyonu, John Kenneth Galbraith, "Use of Income That Economic Growth Makes Possible . . .", *Problems of United States Economic Development* (New York: Committee for Economic Development, January, 1958), içinde, s. 201–06'da bulunabilir. Aynı deneme koleksiyonunda Profesör Moses Abramovitz tarafından aynı pozisyonun bazı yönleriyle daha uç bir ifadesi yer alır, Abramovitz burada daha da ileri giderek *boş zamanı*, onun bizi, "hayatımıza lezzet katan ... maksatlı, disiplinli faaliyetlerin bir kısmından" mahrum bırakmayla tehdit etmesi nedeniyle kınar. Moses Abramovitz, "Economic Goals and Social Welfare in the Next Generation," *ibid.*, s. 195. Belki de sahiden "insana yatırımın" yapılabildiği tek toplumun köleliğin bol olduğu bir toplum olduğuna işaret etmenin yanı sıra, kölelik ile boş zamandan zorla mahrum bırakma arasındaki güçlü benzerliği vurgulamanın tam yeridir. Aslında, Galbraith bu sebepten dolayı neredeyse istekli bir şekilde bir kölelik sistemini kaleme almaktadır. *Affluent Society*, s. 274–75.

Galbraith ve Abramovitz'e ilaveten, CED sempozyumundaki diğer "Galbraith'çı" bildiriler Profesör David Riesman ile özellikle İngiliz reklâm marka-

Bolluk sorununa ve tüketime –tüm ekonomik sistemin mutlak amacı- yönelik son saldırıyı bitirmeden önce, son yıllarda lüks tüketimin, özellikle de "zenginler"in lüks tüketiminin, görünmeyen fakat önemli fonksiyonlarına dair iki tahrik edici katkıyı belirtelim. F. A. Hayek muayyen herhangi bir zamanda, zenginlerin lüks tüketiminin yeni tüketim biçimlerine öncülük etmek ve böylelikle bu tür "tüketim yeniliklerinin" tüketici kitlelerine zamanla yayılmasını kolaylaştırmak gibi önemli fonksiyonuna vurgu yapmıştır.[103] Ve buna ilaveten rafine estetiğin ve kültürel zevklerin esasında daha müreffeh bir toplumun üyelerinde yoğunlaştığına vurgu yapan Bertrand de Jouvenel, bu vatandaşların başkalarına serbestçe ve gönüllü olarak çok sayıda karşılıksız hizmetler verebildiklerine ve bu hizmetlerin bedava olmaları nedeniyle milli gelir istatistiklerinde sayılmadıklarına işaret etmektedir.[104]

---

sı "touts" a çok kızgın olan Sör Roy Harrod'a aittir. Galbraith gibi, Harrod da insanlara kendi boş zamanlarını gerektiği gibi rafine ve estetik bir tarzda nasıl kullanılacağını "öğretecek" kitlesel bir hükümet eğitim programı ortaya atacaktır. Bu, boş zamanı artırmanın yerine zindeleştirici bir çalışma disiplini ikame edecek olan Abramovitz'le zıtlık gösterir. Fakat bir kere daha, insanların çoğunun cebri bir Harrod'cu estetiği disiplin gibi anlayacakları şüphelidir. Galbraith, *Problems of United States Economic Development*, I, 207–13, 223–34.

[103] Hayek, *Constitution of Liberty*, s. 42 ff. Hayek'in söylediği gibi:

> Zenginlerin harcamalarının büyük bir bölümü, böylece bu amaç için niyetlenmiş olmamasına rağmen, yeni şeyleri tecrübe etmenin maliyetini karşılamaya hizmet eder, ki bu da onu, sonuçta, ileride yoksullar için elde edilebilir hale getirebilir.
>
> Önemli olan husus sadece bizim küçük miktarlar olarak pahalı biçimde nasıl yapılacağını zaten bildiğimiz şeyleri geniş ölçekte ucuz bir şekilde yapmayı yavaş yavaş öğrenmemiz değildir, fakat yalnızca sonraki istekler ve imkânlar dizisinin erken bir konumdan görülebilir hale gelmesidir, böylece yeni hedeflerin seçimi ve onların başarılmasına yönelik çaba, çoğunluğun onlar için uğraşmasından çok daha önce başlayacaktır (*Ibid.*, s. 43–44).

Yine 30 yıl kadar önce Mises tarafından yapılan benzer vurguya bakınız. Ludwig von Mises, "The Nationalization of Credit", Sommer, *Essays in European Economic Thought,* içinde, s.111 f. Ve *bkz.*, Bertrand de Jouvenel, *The Ethics of Redistribution* (Cambridge: Cambridge University Press, 1952), s. 38 f.

[104] De Jouvenel, *Ethics of Redistribution*, özellikle s. 67 ff. Eğer bütün ev hanımları kendi ev işlerini yapmayı birdenbire durdursalardı ve bunun yerine bizzat bitişikteki komşularını istihdam etselerdi, fiili artış sıfır olacak olsa da, istatistikler tara-

11. İki Yanlı Müdahale: Enflasyon ve Konjonktürel Dalgalanmalar

A. Enflasyon ve Kredi Büyümesi

On birinci bölümde, tam serbest bir piyasada parasal sistemin işleyişlerini göstermiştik. Serbest bir para piyasası "standart" ya da *gerçek para (money proper)* olarak, ya altın ya gümüş ya da her ikisini paralel benimseyecektir. Para birimleri sadece parasal malzemenin *ağırlık birimleri*dir. Para malının toplam stoku yeni üretimle (maden çıkarma) birlikte artar ve yıpranma ve aşınmayla ve endüstriyel kullanımlarla azalır. Genel olarak, yukarıda analiz edilen etkilerle birlikte, para stokunda tedrici bir devamlı artış olacaktır. Bazı insanların serveti artacak, diğerlerininki azalacak, para arzındaki artıştan --onun parasal kullanımı itibariyle- hiçbir sosyal faydalılık ortaya çıkmayacaktır. Bununla birlikte, bir stok artışı parasal metalin *para dışı* taleplerini daha fazla karşılamak suretiyle sosyal hayat standardını ve refahı yükseltecektir.

Bu para piyasasına müdahale, genellikle para-ikameleri olarak sahte ambar fişleri çıkarma biçimine bürünür. On birinci bölümde gördüğümüz gibi, mevduatlar ya da kâğıt banknotlar (paper notes), serbest bir piyasada kullanılmaya başlanabilir, fakat sadece bankaya yatırılmış madeni paranın fiili değerine, veya ağırlığına eşit olabilir. O halde vadeli yükümlülükler (demand liability) hakiki ambar fişleri, veya gerçek para sertifikalarıdır, ve onlar fiili paranın mümessilleri, yani para-ikameleri olarak piyasada işlem görürler. Sahte ambar fişleri bankaya yatırılan madeni paranın fiili ağırlığından fazla basılanlardır. Doğal olarak, onların çıkarılması çok kazançlı bir iştir. Hakiki sertifikalarmış gibi gözükerek, madeni para karşılığı olamasa bile onlar da para-ikameleri olarak hizmet ederler. Onlar hilelidir, çünkü onlar bütün mevduat sahiplerinin kendilerine ait mülkü aynı anda istemeleri halinde karşılanması mümkün olmayan bir taahhüt olarak, itibari değe-

---

fından ölçüldüğü biçimiyle, milli gelirdeki sözde artış çok büyük olurdu. *bkz.*, de Jouvenel, "The Political Economy of Gratuity," *The Virginia Quarterly Review,* Autumn, 1959, s. 515 ff.

riyle madeni paranın geri ödeneceğini taahhüt ederler. Sadece halkın gönül rahatlığı ve ilgisizliği bu durumun devam etmesini mümkün kılar.[105]

Genel anlamda, böyle bir müdahale ya hükümet ya da özel bireyler ve firmalar tarafından "banka" ya da para ambarı rolleri dâhilinde icra edilebilir. Sahte ambar fişleri çıkarma sürecine ya da daha tam olarak, ***madeni para stokundaki herhangi bir artışın ötesine geçen para ihraç sürecine enflasyon*** denebilir.[106] Herhangi bir dönem boyunca para arzında karşılanmamış bir daralmaya (madeni paradaki muhtemel bir net azalıştan başka) ***deflâsyon*** denebilir. Açıkçası ***enflasyon*** parasal müdahalenin ilk sonucu ve ilk amacıdır. Önceki bir zaman döneminde vuku bulan bir enflasyon olmaksızın, bir deflâsyon olamaz. Önsel (a priori) olarak, hemen hemen bütün müdahaleler enflasyonist olacaktır. Çünkü sadece bütün parasal müdahalelerin enflasyonla birlikte ***başlama*** zorunluluğu yoktur; fakat aynı zamanda enflasyondan türetilen büyük kazanç, emisyon yapanın yeni parayı dolaşıma çıkarmasından ileri gelir. Bu kâr pratik olarak maliyetsizdir, çünkü diğer bütün insanlar malları ve hizmetleri satmak ve altın çıkarmak ya da satın almak zorunda iken, hükümet ya da ticari bankalar tam anlamıyla havadan para yaratırlar. Çünkü onu satın almak zorunda değildirler. Bu sihirli paranın kullanımından gelen herhangi bir kâr emisyonculara giden açık bir kazançtır.

Yeni madeni paralar piyasaya girdiği zaman yaşandığı gibi, "karşılıksız" para-ikamelerinin ihracı da bir yayılma etkisine sahiptir: orta noktaya varıncaya kadar, yeni paranın ilk alıcıları en çok kazanır, sonrakiler biraz daha az kazanır vs., ve ardından her alıcı yeni para için bekledikçe giderek daha fazla kaybeder. Çünkü alış fiyatları neredeyse aynı kalırken ilk bireylerin satış fiyatları fırlar; fakat daha sonra, satış fiyatları değişmeden kalırken alış fiyatları yükselme gösterir. Ancak, kritik bir husus, bunu, madeni para artı-

---

[105] Üçüncü şahıs etkileri açık olmasına rağmen, bu tip müdahale esasen iki taraflıdır, çünkü ihracı yapan, veya müdahaleci, meşru paranın bireysel sahipleri pahasına kazanç elde eder. "Güç hatları" müdahaleciden zarara maruz kalanların her birine yayılır.

[106] Enflasyon, bu çalışmada, açık olarak kıymetli maden stokundaki artışları hariç tutacak şekilde tanımlanmaktadır. Bu artışlar malların fiyatlarını yükseltmek gibi benzer etkilere sahipken, aynı zamanda diğer etkiler yönüyle keskin biçimde farklılaşmaktadırlar: (*a*) madeni paradaki basit artışlar, bir grubu cezalandırarak ve diğerini sübvanse ederek serbest piyasaya bir müdahale oluşturmaz; ve (*b*) onlar konjonktürel dalgalanma süreçlerine yol açmazlar.

şı durumundan farklı hale getirir. Yeni banknot (paper) ya da vadesiz mevduatların hiçbir sosyal fonksiyonu yoktur; açıkçası piyasa toplumunda onlar başkalarına zarar vermeksizin birine yarar sağlamazlar. Artan para arzı sadece sosyal bir israftır ve birilerine yalnızca başkalarının zararına avantaj sağlayabilir. Ve bu yararlar ve külfetler tam şu çerçevede dağıtılır: erken-gelenlerin sonra-gelenlerin pahasına kazanç elde etmesi. Elbette ki bankalardan borç alan işletmeler ve tüketiciler –onların müşterileri- yeni paradan (en azından kısa vadede) büyük ölçüde menfaat sağlarlar, çünkü onlar onu ilk elde edenlerdir.

Eğer enflasyon, elde edilebilir altın ya da gümüş stokundaki bir artışla *birleşmemiş* bir para arzı artışı ise, böyle tasvir edilen enflasyon metoduna *kredi büyümesi* denir –ekonomiye *kredi piyasasıyla* giren yeni para ikamelerinin yaratılması. Aşağıda görüleceği gibi, bir banka marifetiyle kredi büyümesi yeni paranın tam/direkt olarak harcanmasından çok daha makul ve saygın *gözükürken*, gerçekte ekonomik sistem için çok daha ağır sonuçlara, çoğu insanın özellikle hiç hoş karşılamayacağı sonuçlara sahiptir. Bu enflasyonist kredi, (*emtia kredisi* denilen) *tasarruf edilmiş fonların* ödünç verilmesinden ayrı olarak *tedavül eden kredi (circulating credit)* diye isimlendirilir. Bu kitapta, "kredi büyümesi" terimi sadece tedavül eden kredideki artışlara uygulanacaktır.

Tabiî, kredi büyümesi herhangi bir çeşit enflasyon ile aynı etkiye sahiptir: para arzı artarken fiyatlar yükselme eğiliminde olur. Herhangi bir enflasyon gibi, o da bir yeniden dağıtım sürecidir ki, bu sayede enflasyoncular ve ekonominin onlara satış yapan bölümü, harcama süreci hattında son gelenlerin pahasına kazanç elde ederler. Bu, –menfaatlenenler için- enflasyonun cazibesidir ve onun bu kadar popüler hale gelmesinin sebebi, özellikle modern bankacılık süreçlerinin onun önemini, bankacılık operasyonlarından çok uzak kalan kaybediciler için kamufle etmiş olmasıdır. Enflasyoncuların kazançları görülebilir ve dramatiktir; diğerlerinin kayıpları gizli ve görülemezdir, fakat her şeye rağmen bir o kadar da etkindir. Nasıl ki ekonominin yarısı vergi ödeyicileri yarısı da tüketicileridir, aynı şekilde ekonominin yarısı enflasyon-ödeyicileri geri kalanı da enflasyon-tüketicileridir.

Bu kazançların ve kayıpların çoğu "kısa-dönem" ya da "tek-seferlik" olacaktır; onlar enflasyon süreci esnasında vuku bulacak, fakat yeni parasal dengeye ulaşıldıktan sonra kesilecektir. Enflasyoncular kendi kazançlarını sağlarlar, fakat yeni para arzı ekonominin dört bir yanına yayıldıktan sonra, enflasyonist kazançlar ve kayıplar sona ermektedir. Bununla birlikte, on bi-

rinci bölümde görmüş olduğumuz gibi, enflasyondan kaynaklanan *daimi* kazançlar ve kayıplar da vardır. Çünkü yeni parasal denge sadece, bütün ilişkiler ve miktarlar itibariyle eski dengenin para arzına yapılan ilave ile çarpılması olmayacaktır. Bu, eski "miktar teorisi" iktisatçılarının yapmış oldukları bir varsayımdı. Geçici kazanç sağlayan ve kayba uğrayan bireylerin değerlendirmeleri farklılaşacaktır. Dolayısıyla, her birey kendi kazançlarına ve kayıplarına farklı biçimde reaksiyon gösterecek ve kendi nispi harcama kalıbını buna uygun olarak değiştirecektir. Üstelik yeni para bazılarının mevcut nakit dengesi için yüksek bir oranı ve diğerlerininki için düşük bir oranı oluşturacaktır ve neticede harcama yapılarında çeşitli tür değişmeler olacaktır. Dolayısıyla, bütün fiyatlar yeni dengede tekdüze olarak artmış ol*ma*yacaktır; para biriminin satın alma gücü düşmüştür, fakat bütün mübadele-değerleri dizisi boyunca eşit orantılı olarak değil. Dolayısıyla, bazı fiyatlar diğerlerinden daha fazla yükselmiş olduğundan, bazı insanlar enflasyondan *daimi* kazananlar, bazıları da daimi kaybedenler olacaktır.[107]

Tabiî, bir enflasyonun özellikle büyük kayba uğrattığı kesim, nispeten "sabit" gelirli gruplardır ki, onlar kendi kayıplarını sadece uzun bir dönemden sonra durdururlar ya da hiç durduramazlar. Sabit bir parasal gelir için sözleşme yapmış olan emekliler ve yıllık ödeme alanlar kısa-dönem kaybedenlerin yanı sıra daimi kaybedenlerin de örnekleridirler. Hayat sigortası ödenekleri sürekli olarak kırpılır. "Dul ve yetimler"le ilgili muhafazakâr anti-enflasyonist şikâyetlerle genellikle dalga geçilmiştir, fakat buna rağmen onlar gülünecek şeyler değildir. Çünkü enflasyonun ana yükünü sırtlananlar tam olarak dul ve yetimlerdir.[108] Yine zarara uğrayanların içinde, hâlihazırda ödünç vermiş, ancak kendi faiz oranları üzerine bir satın alma gücü primi yüklemede çok geç kalmış olan alacaklılar da yer alır.

Enflasyon aynı zamanda piyasanın tüketim/yatırım oranını da değiştirir. Yüzeysel olarak, kredi büyümesi sermayeyi büyük ölçüde artırır gibi gözükür, çünkü yeni para, piyasaya ödünç verilecek yeni tasarruflara denk olarak girer. Görünüşte yeni "banka parası" kredi piyasasında tasarruf arzına ilave edildiği için, işletmeler artık daha düşük bir faiz oranıyla borçlanabi-

---

[107] Krş., Mises, *Theory of Money and Credit*, s. 140–42.

[108] Keynes'in enflasyonist programının açıkça söylenen hedefi "rantiyenin ötenazisi" idi. Keynes bütün nüfusun içinde çalışma gruplarının en işe yaramazlarından bir kısmının (marjinal verimlilik değerleri hemen hemen kişiye özel olarak kendi tasarruflarından ibaret olan grupların) böyle-merhametsiz bir şekilde imhasını önerdiğini fark etmemiş miydi? Keynes, *General Theory*, s. 376.

lirler; bu nedenle enflasyonist kredi büyümesi tükenmez bir ilave sermaye membaının yanı sıra zaman tercihinden ideal kaçışı sunar gibi gözükür. Gerçekte ise, bu etki aldatıcıdır. Aksine, enflasyon tasarrufu ve yatırımı azaltır, böylece toplumun hayat standardını düşürür. O, büyük-ölçekli sermaye tüketimine bile sebep olabilir. Öncelikle, az önce görmüş olduğumuz gibi, mevcut alacaklılar zarar görmektedir. Bu, gelecekte ödünç vermeyi caydırma ve böylelikle tasarrufu-yatırımı caydırma eğiliminde olacaktır. İkinci olarak, on birinci bölümde görmüş olduğumuz gibi, enflasyonist süreç doğası gereği işadamları için bir satın alma-gücü kârı sağlar, çünkü o, faktörleri satın alır ve onları bütün fiyatların daha yüksek olduğu daha sonraki bir zamanda satar. İşadamı böylece fiyat artışına (burada ticaret hadleri unsurunu fiyat artışlarındaki *değişmelerden* muaf tutuyoruz), ne enflasyondan kazanç sağlayarak ne de kayba uğrayarak ayak uydurur. Fakat işletme muhasebesi geleneksel olarak para biriminin değerinin istikrarlı olduğu bir dünyaya ayarlanmıştır. Satın alınan sermaye malları, "maliyetiyle", yani onlar için ödenmiş fiyatla varlıklar sütununa girilir. Firma daha sonra ürünü sattığı zaman, ekstra enflasyonist kazanç gerçekte hiç de bir kazanç değildir; çünkü o daha yüksek bir fiyatla yenilenmiş sermaye malının satın alımında absorbe edilmek zorundadır. Dolayısıyla, enflasyon işadamlarını oyuna getirir: o, işadamı için ana işaret-levhalarından birini tahrip eder ve onu, tam da sermayeyi yenileyebildiği zaman ekstra kârlar elde etmiş olduğuna inanmaya sevk eder. Bu nedenle, o hiç şüphe yok ki bu kârlardan tüketim yapma cazibesine düşecek ve böylelikle farkında olmadan sermayeyi de tüketecektir. Böylece enflasyon bir anda tasarrufu-yatırımı baskı altına alma ve sermayenin tükenmesine sebep olma eğilimindedir.

Enflasyondan doğan muhasebe hatasının başka ekonomik sonuçları da vardır. En büyük hata derecesine sahip firmalar, fiyatlar en düşük iken daha ağır bir şekilde satın alınımış olan sermaye teçhizatına sahip firmalar olacaktır. Eğer enflasyon bir süre boyunca devam ederse, bunlar en eski teçhizatlı firmalar olacaktır. Onların görünüşteki büyük kârları diğer firmaları bu alana çekecek ve görünüşte yüksek-kârlı bu alanda tamamen gayri meşru bir yatırım büyümesi olacaktır. Böylece, bu hatalar piyasanın kaynak dağıtma sistemini bozar ve onun tüketiciyi tatmin etmedeki etkinliğini azaltır. Bu hata yine ürüne göre daha büyük bir sermaye teçhizatı oranına sahip firmalarda en büyük olacak ve benzer bozucu etkiler, başka yerde ek-

sik yatırımla dengelenen, ağır biçimde "sermaye-almış" endüstrilerde aşırı yatırım vasıtasıyla meydana gelecektir.[109]

B. Kredi Büyümesi ve Konjonktürel Dalgalanma

Biz daha evvel sekizinci bölümde net tasarruf-yatırım olduğu zaman ne meydana geldiğini görmüştük: ekonomide gayri safi yatırımın tüketime olan oranında bir artış. Tüketim harcamaları düşer ve tüketim mallarının fiyatları düşer. Öte yandan, üretim yapısı uzar ve daha yüksek aşamalarda uzmanlaşmış orijinal faktörlerin fiyatları yükselir. Sermaye mallarının fiyatları, kendi merkezindeki bir mesnet noktası üzerinde döndürülen bir manivela gibi değişir; tüketim mallarının fiyatları çok düşer, ilk-düzey sermaye mallarının fiyatları daha az düşer, en üst-düzey sermaye mallarının fiyatları çok yükselir, ve diğerleri daha az yükselir. Böylece, üretim aşamaları arasındaki *fiyat farklılıkları*nın hepsi azalır. Orijinal faktörlerin fiyatları daha düşük aşamalarda düşer ve daha üst aşamalarda yükselir, ve gayri spesifik orijinal faktörler (büyük ölçüde emek) kısmen daha düşük aşamalardan daha yüksek aşamalara kayar. Yatırım daha uzun üretim süreçlerinde yoğunlaşma eğiliminde olur. Fiyat farklılıklarındaki düşme, görmüş olduğumuz gibi, doğal faiz oranında bir düşmeye *denk*tir ki, o da, doğal olarak ödünç oranında bir düşmeye yol açar. Bir süre sonra daha üretken tekniklerin meyvesi gelir; ve herkesin reel geliri yükselir.

Böylece zaman tercihlerindeki bir düşmeden kaynaklanan bir tasarruf artışı, daha uzun ve daha dar bir üretim yapısıyla birlikte, faiz oranında bir düşüşe ve başka bir istikrarlı denge durumuna yol açar. Ancak, yatırımdaki artış zaman tercihindeki ve tasarruftaki bir değişmeden *değil*, fakat ticari bankaların kredi büyümesinden dolayı olduğu zaman, ne meydana gelir? Bu, bugünkü tüketimi azaltmaksızın, sermaye yapısını kolaylıkla ve maliyetsizce büyütmenin sihirli bir yolu mudur? Varsayalım ki belli bir zaman döneminde 6.000.000 ons altın yatırılmakta ve 4.000.000 ons tüketilmektedir. Şimdi, ekonomide bankaların krediyi 2.000.000 ons kadar büyüttüklerini ve para arzını artırdıklarını varsayalım. Bunun sonuçları nelerdir? Yeni para işletmelere ödünç verilir.[110] Şimdi daha düşük bir faiz oranıyla

[109] Muhasebe hatasının bazı yönlerine dair ilginç bir tartışma için, *bkz.*, W. T. Baxter, "The Accountant's Contribution to the Trade Cycle," *Economica,* May, 1955, s. 99–112. *Keza bkz.*, Mises, *Theory of Money and Credit,* s. 202–04; ve *Human Action*, s. 546 f.

[110] Yeni para işletmelerden ziyade *tüketicile*re ödünç verildiği ölçüde, bu başlıkta tartışılan dalgalanma etkileri vuku bulmaz.

para elde edebilen bu işletmeler, sermaye malları ve orijinal faktör piyasalarına, diğer firmalardan daha yüksek fiyatlarla kaynakları çekmek için girerler. Muayyen herhangi bir zamanda, malların stoku sabittir ve dolayısıyla 2.000.000 yeni ons, üretim mallarının fiyatlarını yükseltmede kullanılmaktadır. Sermaye mallarının fiyatlarındaki artış orijinal faktörlerdeki artışlara atfedilecektir.

Kredi büyümesi piyasa faiz oranını düşürür. Bunun manası fiyat farklılıklarının düşmesi, ve sekizinci bölümde gördüğümüz gibi, daha düşük fiyat farklılıklarının, kaynakları bu aşamalara kaydırarak ve aynı zamanda aşamaların sayısını artırarak en yüksek üretim aşamalarındaki fiyatları yükseltmesidir. Sonuç olarak, üretim yapısı uzar. Borçlanan firmalar, kendileri için daha önceden kârlı olmayan projelere girişmeye imkân verecek kadar fonun elde edilebilir olduğuna inanırlar. Serbest piyasada, yatırım daima önce tüketicilerin en acil ihtiyaçlarını karşılayan projelere yapılacaktır. Ardından, sonraki en acil ihtiyaçlar karşılanacaktır, vs. Faiz oranı projelerin zamansal seçim düzenini onların aciliyetine bağlı olarak ayarlar. Piyasada daha düşük bir faiz oranı daha fazla projenin kârlı olarak üstlenilebileceğinin bir işaretidir. Serbest piyasada tasarruf artışı daha düşük bir faiz oranında istikrarlı bir üretim dengesine yol açar. Fakat kredi büyümesiyle bu olmaz: çünkü ***artık orijinal faktörler artan parasal geliri elde ederler.*** Serbest-piyasa durumunda, toplam parasal gelirler aynı kalmıştır. *Daha yüksek aşamalarda artan harcamalar daha düşük aşamalarda azalan harcamalarla dengelenmiştir.* Üretim yapısının "artan uzunluğu" "azalan genişlik" ile telafi edilmiştir. Fakat kredi büyümesi yeni parayı üretim yapısına pompalar: toplam parasal gelirler, aynı kalmak yerine artar. Üretim yapısı uzamış, fakat aynı zamanda tüketim harcamasında daralma olmaksızın genişlik olarak aynı kalmıştır.

Orijinal faktörlerin sahipleri artan parasal gelirleriyle birlikte, doğal olarak kendi yeni paralarını harcamakta acele ederler. Onlar bu harcamayı kendi zaman tercihlerine bağlı olarak tüketim ile yatırım arasında tahsis ederler. İnsanların zaman-tercihi şedüllerinin değişmeden kaldığını farz edelim. Bu, doğru bir varsayımdır, çünkü onların enflasyondan dolayı değişmiş olduğunu düşünmenin bir nedeni yoktur. Şimdi üretim artık gönüllü zaman tercihlerini yansıtmaz. Kredi büyümesi işletmenin, daha fazla tasarrufu elde edebilecek bir pozisyonday*mış gibi*, daha yüksek aşamalara yatırım yapmasına neden olmuştur. Böyle olmadığı için, işletme daha yüksek aşamalara aşırı yatırım, daha düşük aşamalara ise eksik yatırım yapmıştır. Tüketiciler hemen kendi zaman tercihlerini –kendi tercih edilmiş yatı-

rım/tüketim nispetlerini ve fiyat farklılıklarını- yeniden oluşturacak şekilde hareket ederler. Bu *farklar* eski, daha yüksek miktarda yeniden-oluşturulacaktır, yani faiz oranı kendi serbest-piyasa büyüklüğüne geri dönecektir. Sonuçta, daha yüksek üretim aşamalarında fiyatlar keskin biçimde düşecek, daha düşük aşamalarda fiyatlar tekrar yükselecek ve daha yüksek aşamalardaki tüm yeni yatırımların terk ya da feda edilmesi gerekecektir.

Sadece *iki* aşamayı ele almış olan aşırı basitleştirilmiş örneğimizde değişiklik yaparak, kârlı olduğuna inanılmış daha yüksek aşamaların kârsız olduğunun kanıtlandığını görüyoruz. Tüketici isteklerini yansıtan pür faiz oranının, *gerçekten* başından beri daha yüksek olduğu gösterilmektedir. Banka kredisinin büyümesi, işadamlarına ne kadar tasarrufun elde edilebilir olduğunu ve hangi uzunluktaki projelerin kârlı olacağını söyleyen vazgeçilmez bu işareti –faiz oranı- tahrif etmiştir. Serbest piyasada faiz oranı tüketicilerin ihtiyaçlarının aciliyeti açısından, zaman boyutu olarak vazgeçilmez bir rehberdir. Fakat serbest piyasaya banka müdahalesi bu serbest fiyatı bozar ve girişimcileri tüketici isteklerini uygun olarak karşılamayı ya da üretimin en yararlı zaman yapısını tahmin etmeyi yapamaz hale getirir. Tüketiciler muktedir olur olmaz, yani artan para ellerine geçer geçmez, kendi zaman tercihlerini ve dolayısıyla eski farkları (differential) ve yatırım-tüketim oranlarını yeniden oluşturma fırsatı elde ederler. En yüksek aşamalarda *aşırı yatırım* ve daha düşük aşamalarda *eksik yatırım* şimdi bütün çıplaklığıyla kendini gösterir. Bu durum, gerçekte olduğundan daha fazla inşaat malzemesine sahip olduğuna inanma hatasına düşen ve sonra, evi tamamlamak için geriye hiç materyal kalmamasıyla birlikte, büyük bir temelde (daha yüksek aşamalar) bütün malzemesini bitirip tükettiğini fark edip kendine gelen bir müteahhidin durumuna benzerdir.[111] Açıkçası, banka kredi büyümesi sermaye yatırımını zerre kadar artıramaz. Yatırım daima sadece tasarruflardan gelebilir.

Piyasanın kendi tercih edilmiş oranlarına avdet etmeye meyletmesi şaşırtıcı olmamalıdır. Görmüş olduğumuz gibi, aynı süreç para stokundaki bir değişmeden sonra bütün fiyatlarda meydana gelir. Para artışı daima ekonominin bir bölgesinde, oradaki fiyatları yükselterek başlar ve eninde sonunda bütün ekonomiye süzülür ve yayılır ki bu, daha sonra kabaca paranın değerine uyum sağlayan bir denge yapısına geri döner. Şu halde eğer piyasa, para arzındaki bir değişmeden sonra kendi tercih-edilmiş fiyat oranlarına geri dönme eğilimindeyse, bunun, sosyal zaman tercihlerini yansıtan

[111] *Bkz.*, Mises, *Human Action*, s. 557.

kendi tercih edilmiş tasarruf-yatırım oranına bir dönüşü *içerdiği* açık olmalıdır.

Tabiî, zaman tercihlerinin bu aralıkta, ya her bir birey için ya da bu değişme esnasındaki yeniden dağılımın sonucu olarak değişebildiği doğrudur. Kazanç sağlayanlar kayba uğrayanların yapmış olacaklarından daha fazla ya da daha az tasarruf edebilirler. Dolayısıyla, piyasa, kendi tam fiyat kalıbına dönmeyeceği gibi, eski serbest-piyasa faiz oranı ve yatırım/tüketim oranına da tam olarak dönmeyecektir. O, cari zaman tercihleri tarafından belirlenmiş olan serbest-piyasa faiz oranı *şimdi* ne ise, ona avdet edecektir. Piyasanın, arzu ettiğinden daha fazla tasarrufa ve yatırıma zorlanmasını savunanlardan bazıları, kredi büyümesini "zorunlu tasarrufa"a yol açtığı ve böylelikle sermaye-malları yapısını artırdığı gerekçesiyle selamlarlar. Fakat bu, kredi büyümesinin direkt bir sunucu olarak *değil*, fakat sadece efektif zaman tercihlerinin bu yönde değişmiş olmasından dolayı vuku bulabilir (yani, zaman-tercihi şedülleri kaymıştır, veya nispi olarak daha çok para şimdi düşük zaman tercihlerine sahip olanların elindedir). Kredi büyümesi pekâlâ ters yönde etkiye de yol açabilir: kazananlar daha sonra yüksek zaman tercihlerine sahip olabilir ki bu durumda, serbest-piyasa faiz oranı öncekinden daha yüksek olacaktır. Kredi büyümesinin bu etkileri tamamen belirsiz olduğu için ve yine onlar belirli her bir durumun somut verilerine bağlı olduğu için, zorunlu tasarrufu savunanlar açısından *vergilendirme* sürecini onların yeniden dağıtımını gerçekleştirmede kullanmak açıkçası çok daha ikna edicidir.

Dolayısıyla piyasa, bir serbest-piyasa faiz oranı bozulmasına, bu kesin orana avdet edecek şekilde ilerleyerek tepki gösterir. Kredi büyümesinin yol açtığı bozulma işadamlarını daha çok tasarrufun elde edilebilir olduğuna inanma yanılgısına düşürür ve onların *yanlış yatırım yapmalarına* – tüketiciler kendi doğru tercihlerini yeniden değerlendirme şansına sahip oldukları zaman kârsız olduğu açığa çıkacak olan projelere yatırıma- neden olur. Bu yeniden değerlendirme oldukça hızlı biçimde –faktör sahipleri artan gelirlerini elde eder etmez ve onları harcar harcamaz- meydana gelir.

Bu teori bize iktisatçılar arasındaki asırlık bir tartışmayı çözme imkânı verir: para arzındaki bir artışın piyasa faiz oranını düşürüp düşürmediği. Merkantilistlere –ve Keynezyenlere- göre para stokundaki bir artışın faiz oranını (para talebi veri iken) kalıcı olarak düşürdüğü açıktı. Klasiklere göre ise para stokundaki değişmelerin faiz oranını değil, sadece para biriminin değerini etkileyebileceği açıktı. Sorunun cevabı para arzındaki bir artı-

şın, piyasaya, kredi büyümesi olarak girdiği zaman faiz oranını *elbette* düşürdüğüdür, fakat sadece geçici olarak. Uzun dönemde (ve bu uzun dönem "çok" uzun değildir), piyasa serbest-piyasa zaman-tercihi faiz oranını tekrar kurar ve değişimi elimine eder. Uzun dönemde para stokundaki bir değişme sadece para biriminin değerini etkiler.

Üstelik bu süreç –ki onunla piyasa kendi tercih edilmiş faiz oranına avdet eder ve kredi büyümesinin neden olduğu bozulmayı giderir- ***konjonktürel dalgalanmadır!*** Dolayısıyla, bizim analizimiz sadece para ve faiz arasındaki ilişkiye dair teorik problemin değil, fakat aynı zamanda son yarım yüzyıldan daha fazladır topluma musibet olan problemin –çok korkulan konjonktürel dalgalanma problemi- çözümüne de imkân verir. Ve üstelik, konjonktürel dalgalanma teorisi şimdi genel iktisat teorimizin bir alt bölümü olarak açıklanabilir.

Bu sapma-eskiye dönme (distortion-reversion) sürecinin ayar damgalarını belirtelim. Birinci olarak, para arzı kredi büyümesi yoluyla artar; ardından işletmeler daha yüksek-aşamalı ve uzun süreli üretim süreçlerine aşırı yatırım yaparak, yanlış yatırıma kapılırlar. Sonra, orijinal faktörlerin fiyatları ve gelirleri artar ve tüketim artar ve işletmeler daha yüksek aşama yatırımların müsrif ve kârsız olmuş olduğunu fark ederler. Birinci aşama "canlanma"nın baş ayar damgasıdır; ikinci aşama –müsrif yanlış yatırımların keşfi- "kriz"dir. *Depresyon* sonraki aşamadır, bu aşamada yanlış yatırım yapmış işletmeler iflas eder ve orijinal faktörler birdenbire daha düşük üretim aşamalarına geri kaymak zorunda kalır. Güçsüz işletmelerin tasfiyesi, yanlış yatırım yapmış tesisin "boş kapasitesi" ve birdenbire ve ***kitle halinde*** daha düşük üretim aşamalarına kayması gereken orijinal faktörlerin "arızî" işsizliği, depresyon aşamasının baş ayar damgalarıdır.

On birinci bölümde konjonktürel dalgalanmanın açıklanmamış ana özelliklerinin hata kümesi ile hata yoğunlaşması ve sermaye-malları sanayilerindeki rahatsızlık (disturbance) olduğunu görmüştük. Bizim konjonktürel dalgalanma teorimiz bu problemlerin ikisini de çözer. Girişimciler tarafından birdenbire açığa vurulan hata kümesi anahtar bir piyasa işaretinin –faiz oranı- müdahaleye bağlı olarak bozulmasından dolayıdır. Sermaye-malları endüstrilerinde rahatsızlık yoğunlaşması canlanma devresinde kârsız üst-düzey yatırımlara yönelik dürtü ile açıklanmaktadır. Ve biz konjonktürel dalgalanma teorisinin diğer karakteristiklerinin bu teori ile açıklandığını daha yeni görmüştük.

Bir nokta vurgulanmalıdır: ***depresyon*** aşaması aslında toparlanma safhasıdır. Çoğu insan, enflasyonist kazançların görülebilir, kayıpların ise gizli ve saklı olduğu canlanma döneminin sürmesinden mutlu olacaktır. Bu canlanmaya bağlı zindelik hissi, enflasyonun hayali muhasebe kârları vasıtasıyla teşvik ettiği sermaye-tüketimi tarafından şiddetlendirilir. İnsanların haklarında şikâyetçi olduğu aşamalar kriz ve depresyondur. Fakat bu ikinci devrelerin, probleme yol açmadığı açık olmalıdır. Rahatsızlık yanlış yatırımların ve sapmaların meydana geldiği zaman olan canlanma esnasında vuku bulur; kriz-depresyon safhası, insanların vuku bulan yanlış yatırımları idrak etmek zorunda kalmasından sonraki tedavi dönemidir. Dolayısıyla, depresyon dönemi zorunlu toparlanma dönemi***dir***; o, kötü yatırımların bertaraf edildiği ve hatalı girişimcilerin piyasadan ayrıldıkları zamandır – "tüketici egemenliğinin" ve serbest piyasanın kendi kendini yeniden değerlendirdiği ve her katılımcıya maksimum derecede yarar sağlayan bir ekonominin bir kere daha kurulduğu zamandır. Serbest-piyasa dengesi restore edildiği ve genişlemeci sapma giderildiği zaman depresyon dönemi sona erer.

Depresyon sürecine herhangi bir hükümetsel müdahalenin sadece onu uzatabileceği, böylece işleri neredeyse herkes açısından daha da kötüleştireceği açık olmalıdır. Depresyon süreci toparlanma süreci ***olduğu*** için, süreçteki herhangi bir aksama ya da yavaşlama toparlanmanın geri gelişine engel olur. Toparlanma tamamlanmadan önce, bizzat depresyon yeniden ayarlanmalarının olgunlaşması gerekir. Bu yeniden ayarlanmalar ne kadar geciktirilirse, depresyon o kadar uzun süre devam edecek ve tam toparlanma o kadar uzun süre tehir edilmiş olacaktır. Mesela, eğer hükümet ücret oranlarını yukarıda tutarsa, bu, sürekli bir işsizlik meydana getirir. Eğer fiyatları yukarıda tutarsa, bu, satılmayan fazlalar meydana getirir. Ve eğer o kredi büyümesini tekrar kamçılarsa, o zaman yeni yanlış yatırımlar ve onu izleyen depresyonlar tekrar nükseder.

Çok sayıda on dokuzuncu yüzyıl iktisatçısı, depresyonu, had safhaya varmış acılı fakat zorunlu bir alkolik ya da narkotik dönüşe benzeterek ve depresyona herhangi bir şekilde karışmanın toparlanmayı geciktirdiğini söyleyerek, konjonktürel dalgalanmayı biyolojik bir mecazla ifade etmiştir. Onlar bugünkü iktisatçılar tarafından genişçe dalgaya alınmışlardır. Ancak, bu çare yanlış yöne çevrilmektedir, çünkü biyolojik benzetme bu örnekte doğrudur.

Bizim analizimizden çıkan açık bir sonuç depresyon için "eksik tüketimci" çarelerin saçmalığıdır –krize eksik tüketimin neden olduğu ve depresyonu tedavi etme yolunun tüketim harcamalarını özendirmek olduğu fikri. Açıkça söylemek gerekirse bunun tersi doğrudur. Krizi meydana getirmiş olan şey, tam olarak girişimsel yatırımların hatalı bir şekilde daha büyük tasarruf öngörüsünde bulunması ve bu hatanın, tüketicilerin, kendi istenilen tüketim oranlarını yeniden oluşturmasıyla açığa çıkarılmasıdır. Piyasanın, banka kredisiyle bozulmasından sonra sadece kendi tercihlerini restore etmeye çalışan tüketiciye suç atmak pek insaflı olmamasına karşın, "aşırı tüketim" ya da "eksik tasarruf" krizi meydana getirmiştir. Depresyonun iyileştirici sürecini hızlandırmanın yegâne yolu insanlar için ***daha çok*** tasarruf ve yatırım yapmak ve ***daha az*** tüketimde bulunmak, böylelikle en sonunda yanlış yatırımların bir kısmını meşrulaştırmak ve yapılması gereken ayarlanmaları hafifletmektir.

Bir problem açıklanmadan kalmıştır. Eskiye dönme/toparlanma döneminin kısa olduğunu ve faktör gelirlerinin oldukça hızlı bir şekilde arttığını ve serbest-piyasa tüketim/tasarruf oranlarının eskiye dönmeye başladığını görmüştük. Fakat canlanmalar, tarihsel olarak niye birkaç yıl boyunca devam eder? Eskiye dönme/toparlanma süreci niye gecikir? Bunun cevabı, canlanmanın bir kredi büyümesi enjeksiyonu ile gittikçe tükenmeye başlarken, bankaların yeni bir doz enjekte etmeleridir. Kısaca, depresyon-ayarlanma sürecinin başına ***dönmenin*** yegâne yolu paranın ve kredinin şişirilmesine devam etmektir. Çünkü sadece kredi piyasasına enjekte edilen sürekli yeni para dozları canlanmayı devam ettirecek ve yeni aşamaları kârlı tutacaktır. Dahası, sadece ***sürekli artan dozlar*** canlanmayı kuvvetlendirebilir, faiz oranlarını daha da düşürebilir ve üretim yapısını büyütebilir, çünkü fiyatlar yükseldikçe, aynı çalışma miktarını icra etmek için giderek daha fazla paraya ihtiyaç duyulacaktır. Kredi büyümesi bir kere durduğu zaman, piyasa oranları yeniden kurulmakta ve görünüşe göre muhteşem yeni yatırımlar, bir çürük temel üzerine bina edilen yanlış yatırımlara dönüşmektedir.

Canlanmaların ne kadar süre devam edeceği, farklı vaziyetlerde canlanmalar için hangi sınırların mevcut olduğu aşağıda tartışılacaktır. Fakat açıktır ki sürekli artan kredi büyümesi dozlarıyla canlanmanın uzamasının sadece bir sonucu olacaktır: kaçınılmaz olarak daha uzun ve daha meşakkatli bir depresyonun doğmasına sebep olmak. Canlanmadaki yanlış yatırımların ve yanlışın kapsamı ne kadar büyük olursa, depresyonda yeniden ayarlanma işi o kadar büyük ve uzun olur. O zaman, bir depresyonu önlemenin

yolu basittir: bir canlanmanın başlamasını önlemek. Ve bir canlanmanın başlamasını önlemek için gerekli olan tüm şey, parada hakiki bir serbest-piyasa politikası, yani bankalar ve hükümetler için %100 kıymetli maden rezerv politikası izlemektir.

Diğer eğilimler onun işleyişlerini perdelediği zaman bile, kredi büyümesi daima konjonktürel dalgalanma süreci yaratır. Böylece çok sayıda insan eğer fiyatlar yükselmezse ya da fiilen kaydedilmiş faiz oranı düşmezse, her şeyin iyi olduğuna inanır. Fakat fiyatlar karşı yönde hareket eden bir güçten –para talebindeki bir artış ya da malların arzındaki bir artış gibi- dolayı pekâlâ yükselmeyebilir. Fakat bu, canlanma-depresyon dalgalanmasının vuku bulmayacağı anlamına gelmez. Canlanmanın başlıca süreçleri – saptırılmış faiz oranları, yanlış yatırımlar, iflaslar vs.- başıboş olmaya devam eder. Bu, konjonktürel dalgalanmalara istatistikî bir bakış açısından yaklaşanların ve bu şekilde bir teoriye ulaşmaya çalışanların, ümitsiz bir yanlış içinde olmalarının nedenlerinden biridir. Herhangi bir tarihi-istatistikî gerçek çok sayıda nedensel etkilerin kompleks bir bileşkesi olup, nedensel bir teori inşa etmede basit bir unsur olarak kullanılamaz. Esas mesele kredi büyümesinin, fiyatları, *serbest piyasada olmuş olacağı seviyenin ötesine* yükseltmesi ve böylelikle konjonktürel dalgalanma yaratmasıdır. Benzer şekilde, kredi büyümesi faiz oranını mutlaka *daha önce* kaydedilen oranın altına düşürmez; o, bu oranı *serbest piyasada olmuş olacağı seviyenin altına* düşürür ve böylece sapma ve yanlış yatırım yaratır. Canlanmada kaydedilen faiz oranları, aslında piyasa faiz oranındaki *satın alma-gücü unsurundan* dolayı genellikle *yükselecektir*. Fiyatlardaki bir artış, görmüş olduğumuz gibi, doğal faiz oranında, yani işadamları tarafından piyasada kazanılan verim/getiri oranında pozitif bir satın alma-gücü unsuru yaratır. Serbest piyasada bu, çabucak ödünç oranına yansıyacaktır ki, yukarıda görmüş olduğumuz üzere, bu oran tamamen doğal faiz oranına bağlıdır. Fakat sürekli bir tedavül eden kredi girişi ödünç oranının doğal faizi yakalamasını *engeller* ve böylelikle konjonktürel-dalgalanma süreci yaratır.[112] Ödünç oranı ile doğal oran arasındaki bu banka kaynaklı farklılığın

[112] Knut Wicksell bu konjonktürel-dalgalanma yaklaşımının babalarından biri olduğu için, bizim "doğal oran" kullanımımızın onunkinden farklı olduğunu vurgulamak önemlidir. Wicksell'in "doğal oranı" bizim "serbest-piyasa oranına" benzer idi; bizim "doğal oran"ımız ödünç faizi dikkate alınmaksızın mevcut piyasada işletmeler tarafından kazanılan getiri oranıdır. O, yanlış bir şekilde "normal kâr oranı" diye anılan, fakat aslında temel faiz oranı olan şeye tekabül eder. Yukarıda altıncı bölüme bakınız.

(discrepancy) başka bir doğal sonucu, ödünç piyasasındaki alacaklıların kendi borçlularının –menkul kıymet piyasasında sermaye sahiplerinin ya da kendi işletmelerinin sahibi olanların- menfaatine kayba maruz kalmasıdır. Borçlular, canlanma esnasında ödünç oranı ile doğal oran arasındaki fark kadar kazanç elde ederler, buna karşılık alacaklılar (kendi çapında para yaratan bankalardan başka) aynı boyutta kayba uğrarlar.

Canlanma dönemi bittikten sonra, yanlış yatırımlarla ne yapılacaktır? Cevap, onları daha fazla kullanmanın kârlılığına, yani yapılan hatanın derecesine bağlıdır. Bazı yanlış yatırımların terk edilmesi gerekecektir, çünkü onların tüketici talebinden gelen kazançları, onları işler halde tutmanın cari masraflarını bile karşılamayacaktır. Birer başarısızlık abidesi olmalarına rağmen, diğerleri, yıprandıkça onları yenilemek için harcama yapılmayacak olsa da, cari maliyetlerin üzerinde bir kâr sağlayabilecektir. Onları geçici olarak çalıştırmak, kötü bir pazarlıkta bile daima en iyiyi yapma şeklindeki ekonomik ilkeyi yerine getirmek olacaktır.

Ancak, yanlış yatırımlardan dolayı, canlanma daima genel *fakirleşmeye* yol açar, yani hayat standardını canlanmanın olmaması halinde gerçekleşmiş olacak seviyenin altına düşürür. Çünkü kredi büyümesi kıt kaynakların ve kıt sermayenin israfına neden olmuştur. Bazı kaynaklar tamamen israf edilmiştir ve kullanılmaya devam edilen yanlış yatırımlar bile tüketicileri, kredi büyümesi olmaksızın vaki olacak olandan daha az tatmin edecektir.

C. Konjonktürel Dalgalanmanın İkincil Etkileri

Önceki başlıkta biz konjonktürel dalgalanmanın temel sürecini sunmuştuk. Bu süreç sık sık dalgalanma tarafından uyarılan başka ya da "ikincil" gelişmelerle şiddetlendirilir. Böylece artan para arzı ve yükselen fiyatlar muhtemelen para talebini düşürecektir. Çok sayıda insan daha yüksek fiyatlar beklemeye başlar ve dolayısıyla iddihar çözümüne gider. Düşen para talebi fiyatları daha da yükseltir. Büyüme dürtüsü önce sermaye mallarına ve daha sonra tüketime yapılan harcamalarda ortaya çıktığı için, daha düşük bir para talebinin bu "ikincil etkisi" önce üretim-malları sanayilerini etkisi altına alabilir. Bu, fiyat-ve-kâr farklılıklarını daha da düşürür ve bu nedenle faiz oranının canlanma esnasında serbest-piyasa oranının altına düşeceği mesafeyi genişletir. Bu etki depresyon esnasında yeniden ayarlanma ihtiyacını şiddetlendirir. Ayarlanmanın esası fiyat farklılıklarını yükseltmek olduğu için, bu ayarlanma üretim mallarının fiyatlarında her halükârda bir düşüşe neden olacaktır. Toparlanma tamamlanmadan önce bu ilave sapma üretim mallarının fiyatlarında daha dik bir düşmeyi gerektirir.

Aslında para talebi bir enflasyonun başlangıcında genellikle ***yükselir***. İnsanlar parasal birimin değerini bozulmamış ve fiyatları da "alışılagelmiş" bir seviyede kalır gibi düşünmeye alışkındırlar. Bu nedenle, fiyatlar ilk önce yükselmeye başladığı zaman, çoğu insan bunun, kısa süre sonra fiyatların düşmesiyle birlikte, tamamen geçici bir gelişme olduğuna inanır. Bu inanç fiyat yükselişinin boyutunu bir zaman için hafifletir. Ancak, en sonunda insanlar kredi büyümesinin devam ettiğini ve şüpheye mahal kalmadan devam edeceğini fark ederler ve böylece onların para talepleri orijinal seviyeden daha düşük hale gelecek şekilde azalır.

Kriz geldikten ve depresyon başladıktan sonra, sık sık çeşitli ikincil gelişmeler vuku bulur. Özellikle, aşağıda daha ayrıntılı tartışılacak olan nedenlerden dolayı, kriz genellikle sadece kredi büyümesindeki bir duraklama ile değil, fakat fiili bir ***deflâsyon*** ile de –para arzındaki bir daralma/azalma- kendini gösterir. Deflâsyon fiyatlarda yeni bir azalmaya neden olur. Para talebindeki bir artış daha düşük fiyatlara yönelik ayarlanmayı hızlandıracaktır. Dahası deflâsyon, bankaların ***kredi daraltması*** olarak ilk önce ödünç piyasasında meydana geldiği zaman –ve neredeyse her zaman vaki olan budur- bu, depresyon-ayarlanma sürecini hızlandırma gibi faydalı bir etkiye sahip olacaktır. Çünkü kredi büyümesi daha yüksek fiyat farklılıkları yaratır. Ve gerekli ayarlanmanın özü daha yüksek fiyat farklılıklarına, yani daha yüksek bir "doğal" faiz oranına dönmektir. Dahası deflâsyon başka bir şekilde de ayarlanmayı hızlandıracaktır. Çünkü enflasyonu hesaplama hatası burada tersine dönmektedir ve işadamları kendi zararlarının gerçekte olduğundan daha fazla, kârların ise daha az olduğunu düşüneceklerdir. Bu nedenle, onlar doğru hesaplama halinde sahip olacaklarından daha fazla tasarruf edecekler ve artan tasarruf, ihtiyaç duyulan tasarruf nispetinin bir kısmını arz ederek ayarlanmayı hızlandıracaktır.

Deflasyonist sürecin serbest-piyasa denge noktasını aşacağı ve fiyat farklarını ve faiz oranını, bu noktanın üstüne çıkaracağı elbette doğru olabilir. Fakat eğer öyle olursa, bu bir kötülük yaratmayacaktır, çünkü bir kredi daralması yanlış yatırımlar yaratmayacak ve dolayısıyla başka bir canlanma-iflas (boom-bust) dalgalanması meydana getirmeyecektir.[113] Ve piyasa bu

[113] Eğer bazı yazarlar kredi daralmasının canlanmada görülenden zıt türde yanlış yatırımlara (daha alt-düzey sermaye mallarına aşırı yatırım ve daha üst-düzey mallara eksik yatırım) neden yol açmayacağını sorma cazibesine kapılırsa, cevap daha üst-düzey ya da daha alt-düzey mallara yatırım yapmaya açık, keyfi bir seçimin olmadığıdır. Artan yatırım daha üst-düzey mallara –üretim yapısının uzatılmasına-

hatayı hızla düzeltecektir. Böyle bir aşırı daralma olduğu ve tüketim tasarruflara göre çok yüksek olduğu zaman, işadamlarının parasal geliri azalır ve onların faktörlere olan harcaması –özellikle daha üst düzeylerde- düşer. Daha düşük gelirler elde eden orijinal faktörlerin sahipleri tüketime daha az harcayacak, fiyat farkları ve faiz oranı bir kere daha düşecek ve serbest-piyasa tüketim/yatırım oranları hızla eskiye dönecektir.

Nasıl ki enflasyon genellikle kendi narkotik etkisinden dolayı popülerdir, aynı şekilde deflâsyon da daima aksi sebepten dolayı hayli gayri popülerdir. Paranın azalması görülebilirdir; alış fiyatları ilk önce düşenlerle parayı en son kaybedenlerin menfaatleri gizli kalır. Ve deflâsyonun aldatıcı muhasebe zararları işletmeleri, kendi zararlarının gerçekte olduğundan daha büyük, veya kârlarının daha küçük olduğuna inandırır ve bu, işletme kötümserliğini artırır.

Enflasyon gibi, deflâsyonun da bir gruptan aldığı ve diğerine verdiği doğrudur. Fakat kredi daralması sadece toparlanmayı hızlandırmaz ve canlanmanın sapmalarına karşı koymaz, fakat aynı zamanda, geniş manada, zora başvuran ilk kazananlardan alır ve zora maruz kalan ilk kaybedenlere yarar sağlar. Bu, her seferinde elbette doğru olmayacaktır, geniş anlamda çoğu aynı grup hem menfaat sağlayacak ve hem de zarar edecektir, fakat bu, kredi büyümesinin yeniden dağıtıcı etkilerinde olduğundan ters yönde olacaktır. Sabit-gelirli gruplar, dul ve yetimler kazanacaktır ve daha önce enflasyondan gelen kazançları biçmiş olan işadamları ile orijinal faktörlerin sahipleri kayba uğrayacaktır. Tabiî, enflasyon ne kadar uzun süre devam etmişse, aynı bireyler o kadar az tazmin edilmiş olacaktır.[114]

Bazı kimseler deflâsyonun işsizliğe "neden olduğu" itirazında bulunabilirler. Bununla birlikte, yukarıda görmüş olduğumuz gibi, deflâsyon sadece hükümetin ya da sendikaların ücret oranlarını emeğin iskonto edilmiş ürün değerlerinin üstünde tutması halinde, sürekli bir işsizliğe yol açabilir. Eğer

---

yapıl*malıdır*. Azalan bir yatırım miktarı ise sadece daha üst-düzey yatırımda azalmaya neden olur. Böylece daha düşük aşamalarda yatırım fazlası olmayacak, fakat sadece başka türlü vaki olacağından daha kısa bir yapı ortaya çıkacaktır. Daralma büyümenin aksine, pozitif yanlış yatırımlar yaratmaz.

[114] Eğer ekonomi bir altın ya da gümüş standardı üzerinde ise, o zaman serbest bir piyasanın çok sayıda taraftarı aşağıdaki ilave nedenlerden dolayı kredi daralmasını savunacaktır: (*a*) insanın sözleşmeye bağlı yükümlülüklerini ödeme ilkesini muhafaza etmek ve (*b*) büyüme yapmalarından dolayı bankaları cezalandırmak ve onları %100 kıymetli maden karşılığı politikasına geri dönmeye zorlamak.

ücret oranlarının serbestçe düşmesine izin verilirse, sürekli işsizlik vuku bulmayacaktır.

Son olarak, deflâsyonist kredi daralması, zorunlu olarak, şiddetli bir şekilde sınırlanır. Kredi esasen (aşağıda tartışılacak çeşitli ekonomik sınırlar hariç) sonsuza dek büyüyebilirken, dolanımdaki kredi sadece tedavüldeki toplam maden miktarına düşecek kadar daralabilir. Kısaca, onun maksimum muhtemel sınırı önceki bütün kredi büyümesinin kökünün kazınmasıdır.

Burada ileri sürülen konjonktürel dalgalanma teorisi, esasen Ludwig von Mises ve onun bazı talebeleri tarafından yaratılan ve geliştirilen "Avusturya" okulunun analizi olmuştur.[115] Bu teoriye yönelik belirgin bir eleştiri, onun "tam istihdamın varlığını" kabul etmesi ya da onun analizinin sadece "tam istihdama" ulaşıldıktan *sonra* geçerli olmasıdır. Bu noktadan önce, eleştirmenler, kredi büyümesinin bu faktörleri cömertçe işe koyacağını ve daha fazla yanlış yatırım ya da dalgalanma yaratmayacağını söylerler. Fakat öncelikle, işsiz faktörlerin sahipleri, onların marjinal ürün değerinden daha yüksek bir parasal fiyatı çok istemelerine rağmen, mutlaka daha düşük bir reel fiyatı, o "hayat pahalılığı"nda bir yükseliş olarak gizlendiği zaman körü körüne kabul etmekten hoşnut olmadıkça, enflasyon bu faktörlerin çalışmasını temin etmeyecektir. Ve kredi büyümesi, işsiz faktörler olsun ya da olmasın, ilave dalgalanmalar yaratır. O, daha fazla sapmaya ve yanlış yatırıma neden olur, önceki canlanmadan doğan toparlanma sürecini süresiz olarak geciktirir ve eskinin yanı sıra yeni yanlış yatırımlara ayarlanmak için nihai çok daha fazla meşakkatli bir toparlanmayı zorunlu hale getirir. Eğer atıl sermaye malları artık çalışmaya başlarsa, bu "atıl kapasite" önceki müsrif yanlış yatırımların kalıntı etkisidir ve bu nedenle gerçekten marjinal altı-

[115] Mises "Avusturya teorisini" önce kendi *Theory of Money and Credit*, (s. 346–66) inin dikkate değer bir başlığında takdim etmiştir. Daha gelişmiş bir anlatım için onun *Human Action*'ınına bakınız, (s. 547–83). F. A. Hayek'in önemli katkıları için, onun özellikle *Prices and Production*, ve yine *Monetary Theory and the Trade Cycle* (London: Jonathan Cape, 1933), ile *Profits, Interest, and Investment* başlıklı çalışmalarına bakınız. Misesçi gelenek içindeki diğer çalışmalar arasında Robbins'in, *The Great Depression*'u, ve Fritz Machlup'un, *The Stock Market, Credit, and Capital Formation* (New York: Macmillan & Co., 1940)'ı bulunmaktadır.

dır ve üretime konulmaya değer değildir. Bu sermayeyi yeniden üretime koymak sadece sapmaları iki katına çıkaracaktır.[116]

D. Kredi Büyümesinin Sınırları

Kredi büyümesinin sonuçlarını inceledikten sonra şu önemli soruyu tartışmamız gerekir: Eğer kısmi-rezerv bankacılığı yasal ise, bankalar marifetiyle kredinin büyütülmesinde herhangi bir doğal ***sınır*** var mıdır? Tabiî, temel bir sınır, bankaların kendi para ikamelerini, talep halinde geri ödeme zorunluluğudur. Bir altın ya da gümüş standardı altında, onlar kıymetli maden olarak geri ödenmelidir; bir hükümetsel fiat para standardı altında (aşağıya bakınız), bankalar hükümet banknotuyla geri ödeme yapmak zorundadır. Her halükarda, onların standart parayla ya da onun gerçek dengiyle geri ödeme yapma zorunlulukları vardır. Dolayısıyla, her kısmi rezerv bankası, kendi salt varlığı için, halkı -spesifik olarak kendi ***müşterilerini***- her şeyin iyi olduğuna ve müşteriler ne zaman talep ederlerse kendi banknotlarının ya da mevduatlarının geri ödenebileceğine ikna etmesine güvenir. Bu, elle tutulur bir durum olmadığı için, bankalara güvenin devam etmesi psikolojik mucize gibi bir şeydir.[117] Yine de halk arasında daha geniş bir praxeology bilgisinin, bankacılık sistemine olan güveni büyük ölçüde zayıflatacağı muhakkaktır. Çünkü bankalar doğası gereği zayıf bir pozisyondadır. Onların müşterilerinden sadece bir kaçının güven kaybetmesi ve bankadan geri ödeme talep etmeye başlaması, öteki müşterilerin, bankanın kapıları hâlâ açık iken ***kendi*** paralarını alacaklarından emin olma çabalarını hızlandıracaktır. Bankaların gözle görünür –ve hak verilebilir- paniği bir çeşit "hücum"un gelişmesi halinde diğer müşterileri aynı şekilde davranmaya teşvik eder ve hücum daha da şiddetlenir. Ne olursa olsun, bankalara yönelik hücumlar büyük bir hasara yol açabilir ve tabiî, eğer bu sürekli olarak devam ederse, ülkedeki her banka birkaç gün içinde kapanabilir.[118]

---

[116] *Bkz.*, Mises, *Human Action*, s. 577–78; ve Hayek, *Prices and Production*, s. 96–99.

[117] Belki de bankacılık sistemine olan güvenin devam etmesinin bir nedeni insanların bu hilenin hükümet tarafından kovuşturulduğuna/izlendiğine ve dolayısıyla böyle kovuşturulmamış herhangi bir uygulamanın sağlam olduğuna genel olarak inanmalarıdır. Gerçekten de hükümetler (aşağıda göreceğimiz gibi) bankacılık sistemine arka çıkmak için daima bildiklerini okurlar.

[118] Tabiî, bütün bunlar, bankacılığa kısmi-rezerv bankacılığına izin vermekten daha ileri bir hükümet müdahalesinin olmadığını varsayar. Mesela, Yeni Plan (New

Dolayısıyla, hücumlar (runs) ve onların vuku bulmasıyla ilgili sabit temel tehdit kredi büyümesinin başlıca sınırlarından biridir. Hücumlar genellikle borçların ödenmediği ve başarısızlıkların açık hale geldiği bir konjonktürel dalgalanma krizi esnasında gelişir. Hücumlar ve hücum korkusu deflâsyonist kredi daralmasının erkenden ortaya çıkmasına yardım eder.

Hücumlar sürekli-var olan bir tehdit olabilir, fakat efektif sınırlandırmalar olarak, onlar genellikle aktif değildirler. Onlar açıkça vuku bulduğu zaman, genellikle bankaları batırırlar. Bir bankanın ne pahasına olursa olsun var olması, bir hücumun gelişmediğini gösterir. Daha aktif ve gündelik sınırlama bir bankanın müşteri kazanmada nispeten *dar bir sahaya* sahip olmasıdır. Bir bankanın müşterileri gerçek para yerine kendi mevduatlarını ya da banknotlarını (kendi para-ikamelerini) elde tutmak isteyen insanlardan oluşur. Bir bankanın piyasa toplumundaki bütün insanların ve hatta kıymetli madenden ziyade banka parası kullanmayı tercih edenlerin müşteriliğine sahip olmaması, neredeyse bütün durumlarda ampirik bir gerçektir. Açıktır ki ne kadar çok banka olursa, herhangi bir bankanın müşterileri o kadar kısıtlı olacaktır. İnsanlar hangi bankayı kullanacağına çok sayıda temele göre karar verirler; onun güvenilirlikteki şanı, hizmeti kullanma kolaylığı, hizmetin fiyatı, mevkiin uygunluğu; bunların hepsi bir rol oynayabilir.

Bir bankanın dar bir müşteri sahasının olması onun kredi büyümesi potansiyelini nasıl sınırlar? Tabiî, yeni çıkarılmış para-ikameleri bir bankanın müşterilerine ödünç verilir. Ardından müşteri yeni parayı mallara ve hizmetlere harcar. Yeni para bütün topluma yayılmaya başlar. En sonunda – genellikle çok çabuk olarak- o, *farklı* bir bankayı kullanan insanların mallarına ya da hizmetlerine harcanır. Varsayalım ki Star Bank kredi büyümesine gitmiştir; yeni çıkarılmış olan Star Bank banknotları (notes) ya da mevduatları (deposit) bir yolunu bularak City Bank'ı kullanan Bay Jones'un eline geçmiştir. Her biri aynı ekonomik etkiye sahip iki alternatif vuku bulabilir: (*a*) Jones Star Bank'ın banknotlarını ya da mevduatlarını kabul eder ve onları City Bank'a yatırır ve bu banka da Star Bank'a geri ödeme yapması için ihbarda bulunur; veya (*b*) Jones Star Bank'ın banknotlarını kabul etmeyip, kendisinden bir şey satın almış olan Star müşterisinin –diyelim ki

---

Deal) esnasında mevduat "sigortası"nın gelmesinden beri, banka-hücumu sınırlaması bu özel imtiyaz kanunu ile hemen hemen ortadan kaldırılmıştır.

Smith'in- bu banknotun karşılığını bizzat geri tahsil etmesinde ve kendisine kabul edilebilir standart parayla ödeme yapmasında ısrar edebilir.

Böylece altın ya da gümüş piyasanın her yanında kabul edilebilir iken, bir bankanın para-ikameleri sadece kendi müşterileri için kabul edilebilirdir. Açıkçası, tek bir bankanın kredi büyümesi sınırlıdır ve bu sınırlama, (*a*) kendi müşterilerinin sahası ne kadar dar ise ve (*b*) rekabet eden bankaların ihracıyla karşılaştırıldığında kendi para-ikameleri ihracı ne kadar büyük ise, o kadar güçlüdür. Birinci noktayı örneklendirmek için, her bir bankanın sadece bir müşteriye sahip olduğunu varsayalım. O zaman kredi büyümesi için çok küçük bir mahal olacağı açıktır. Ters uçta, eğer bir banka ekonomide herkes tarafından kullanılıyorsa, kendi müşterilerinin müşteri olmayanlardan yaptıkları satın alımlardan mütevellit geri tahsil talepleri olmayacaktır. Açıktır ki *diğer şartlar sabit iken*, sayısal olarak daha az müşteri, kredi büyümesi için daha kısıtlayıcı olur.

İkinci hususa gelince, herhangi bir bankanın nispi kredi büyümesi ne kadar çok ise, geri ödeme günü –ve potansiyel iflas- o kadar yakın olacaktır. Varsayalım ki rakip bankalardan hiçbiri böyle yapmazken, Star Bank kredi büyütme yoluna gitmiştir. Bunun anlamı Star Bank'ın müşterilerinin kendi nakit dengelerine kayda değer ölçüde ilave yaptıklarıdır; sonuçta elde tutulan her birim paranın kendilerine olan marjinal faydası azalır ve onlar yeni paranın daha büyük bir bölümünü harcamaya yöneltir. Bu artan harcamanın bir kısmı bir başkasının mallarına ve hizmetlerine olacaktır, fakat açıktır ki kredi büyümesi ne kadar çok olursa, onların harcamasının, müşteri olmayanların mallarına ve hizmetlerine "yayılma" eğilimi o kadar fazla olacaktır. Bu yayılma, veya "sızıntı" eğilimi, müşterilerin diğer müşterilerin mallarına ve hizmetlerine olan harcamalarını artırması sonucu bu malların fiyatları yükseldiği zaman, büyük ölçüde güç kazanacaktır. Bu aralıkta, müşteri olmayanlar tarafından satılan malların fiyatları aynı kalır. Sonuç olarak, müşteriler müşteri olmayanlardan daha fazla, birbirlerinden ise daha az satın alıma yönlendirmiş olur; buna karşılık müşteri olmayanlar müşterilerden daha az, birbirlerinden ise daha fazla satın alımda bulunur. Netice müşterilerden müşteri olmayanlara giden bir "aleyhte" ticaret dengesidir.[119] Paranın, piyasanın her tarafında tekdüze bir mübadele değeri seviye-

[119] Müşterilerin konsolide ödemeler dengesinde, satışlardan müşteri olmayanlara giden parasal gelir (ihracat) azalacak ve müşteri olmayanların mallara ve hizmetlere olan parasal harcamaları (ithalat) artacaktır. Müşterilerin fazla nakit dengeleri müşteri olmayanlara transfer edilir.

si kazanma çabasına yönelik bu eğilim, yeni paranın (bu örnekte, yeni para-ikamelerinin) piyasa yoluyla yayılma sürecinin bir örneğidir. Şu halde, bankanın nispi kredi büyümesi ne kadar fazla ise, sızıntı ve ona bağlı olarak ortaya çıkan, banka üzerinde büyüyen bir geri ödeme baskısı o kadar büyük ve o kadar hızlı olacaktır.

Bankaların kendi kasalarında bir kıymetli maden rezervi tutmadaki amacı (yasal rezerv zorunluluğu olmadığı varsayılarak) artık açık hale gelmektedir. Bu amaç, banka hücumlarını karşılamak değildir, çünkü kısmi-rezerv bankası bir hücuma karşı koyacak şekilde teçhiz edilemez. Onun amacı, müşteri olmayanlardan kaçınılmaz olarak gelecek olan geri ödeme taleplerini karşılamaktır.

Mises bu sürecin bir alt bölümünün, on dokuzuncu yüzyılın klasik "uluslar arası ticaret" teorisyenleri ile İngiliz Para Okulu tarafından keşfedildiğini parlak bir şekilde göstermiştir. Bu eski (older) iktisatçılar belli bir bölgedeki ya da memleketteki bütün bankaların hep birlikte kredi büyüttüklerini varsaymışlardır. Sonuç, o memlekette üretilen malların fiyatlarındaki bir artıştı. Başka bir sonuç "aleyhte" bir ticaret dengesi, yani diğer ülkelere standart kıymetli maden akışı idi. Diğer memleketler büyüme yapan ülkenin bankalarının müşterisi olmadığı için, sonuç büyüme yapan ülkeden gelen bir "kıymetli maden sızıntısı" ile onun bankaları üzerinde, artan geri ödeme baskısıydı.

Aşırı vurgulanmış ve aşırı detaylandırılmış "uluslar arası ticaret" teorisinin bütün bölümleri gibi, bu analiz de sadece "genel" ekonomik teorinin özel bir alt bölümüdür. Ve Mises'in göstermiş olduğu gibi, onu "uluslar arası ticaret" teorisi olarak listeye almak, onun gerçek önemini eksik değerlendirmek olur.[120,121]

Böylece bankalar ne kadar çok serbestçe rekabet ederse ve sayıca çok olursa, o kadar az itibari araç yaratabileceklerdir, hatta böyle yapmakta serbest bırakılmış olsalar bile. On birinci bölümde belirtmiş olduğumuz gibi, böyle bir sistem "serbest bankacılık" olarak bilinir.[122] Bu serbest bankacılık

---

[120] Bu eski iktisatçılar aynı zamanda "dışsal sızıntı"nın yanı sıra "içsel sızıntıyı" da ayırt etmişlerdir, fakat ikincisine sadece banka kullanıcılarından standart parada ısrar edenlere giden sızıntı dâhil edilmiştir.

[121] *Bkz.*, *Human Action*, s. 434–35.

[122] Serbest bankacılık ve merkez bankacılığına dair çeşitli görüşler için, *bkz.*, Vera C. Smith, *The Rationale of Central Banking* (London: P.S. King and Son, 1936).

analizine ana bir itiraz banka "kartelleri" problemi olmuştur. Eğer bankalar bir araya gelir ve kredilerini eşanlı olarak büyütme hususunda uzlaşırlarsa, rekabet halindeki bankalara karşı müşteri sınırlaması ortadan kalkacak ve her bir bankanın müşteri topluluğu, gerçekte, bütün banka kullanıcılarını kapsayacak kadar artacaktır. Bununla birlikte, Mises daha yüksek kısmi rezervlere sahip daha güçlü bankaların kendi müşterilerinin iyi niyetini kaybetmek ve daha zayıf bankalarla gizli anlaşmalara girerek banka hücumları riskine girmek istemeyeceğine vurgu yapar.[123] Bu mütalaa, bu tür anlaşmalar üzerine sınırlar getirirken, onları büsbütün de reddetmez. Çünkü ne de olsa, kısmi-rezerv bankaları *sahiden* güçlü değildirler, ve eğer halk, mesela %80'lik bir kıymetli maden rezervinin güçlü/sağlam olduğuna inandırılabilirse, o zaman insanlar %60'lık, ve hatta %10'luk rezerv bankalarının sağlamlığına da inanabilirler. Gerçekten de daha zayıf bankalara halk tarafından açıkça var olma izni verilmesi, daha tutucu bankaların büyütme hususunda onlarla anlaşma yapması nedeniyle muhtemelen çok fazla itibar kaybetmeyeceğini gösterir.

Mises'in gösterdiği gibi, enflasyona ve kredi büyümesine muhalif olanların perspektifinden, serbest bankacılığın bir merkez bankacılığı sistemine üstün olması söz konusu değildir (aşağıya bakınız). Fakat Amasa Walker'ın belirttiği gibi:

> Farklı zamanlarda *serbest bankacılığın* albenisi hakkında çok şey söylenmiştir. Bankacılık işini sürdürmeyi seçen herhangi bir kişiye çiftçilik ya da diğer herhangi bir iş kolu kadar serbestçe izin vermenin uygunluğundan ve haklılığından hiçbir şüphe olamaz. Fakat bankacılık, bugün olduğu gibi, konvertibl olmayan kâğıtların (paper) ihracı anlamına geldiği için, ne kadar çok korunur ve kısıtlanırsa o kadar iyi olur. Fakat bu tür ihraçlar tamamen yasaklandığı zaman ve sadece sikke miktarı sertifikalara eşdeğer banknot ihraç edildiği zaman, bankacılık komisyonculuk kadar serbest olabilir. Sağlama alınacak tek şey eldeki maden dışında hiçbir banknot ihracı yapılmaması olacaktır.[124]

E. Kredi Büyümesinin Başlatıcısı/Müessisi Olarak Devlet

Tarihsel olarak, hükümetler kredi büyümesini büyük ölçüde hızlandırmış ve teşvik etmiştir. Onlar bunu, piyasanın, banka kredi büyümesi üzerine koyduğu sınırlamaları *zayıflatmak* suretiyle yapmışlardır. Zayıflatmanın bir

---

[123] Mises, *Human Action*, s. 444.

[124] Amasa Walker, *Science of Wealth*, s. 230–31.

yolu bankayı banka hücumları tehdidine karşı anestezi etmektir. On dokuzuncu-yüzyıl Amerika'sında, hükümet bankalara bir işletme krizi problemine düştükleri zaman, faaliyetlerine devam ederken kıymetli maden ödemelerini askıya alma izni verdi. Onlar ödünç vermeye devam edebilirlerken ve hatta kendi borçlularını ellerindeki banknotları geri ödemeye zorlayabilirlerken, kendi borçlarını ödemenin sözleşmeye bağlı yükümlülüğünden geçici olarak kurtulmuşlardı. Bu, kredi büyümesi üzerindeki sınırlamaları kurutmanın güçlü bir yoludur, çünkü bankalar altından kalkamayacakları bir işe girişirlerse, hükümetin kendilerine, sözleşmeye bağlı yükümlülüklerini ödememe izni vereceğini pürneşe bilmektedirler.

Bir fiat para standardı altında, hükümetler (ya da onların merkez bankaları) standart paranın artan emisyonuyla birlikte, sıkıntı içindeki herhangi bir bankayı ya da ana/büyük bir bankayı mali destek vererek kurtarabilirler. Geç on dokuzuncu yüzyılda, merkez bankasının, başarısızlık tehdidi altındaki bankalara serbestçe ödünç para vermesi anlamına gelen "son borç verme kaynağı" olarak davranması gerektiği ilkesi kabul edilmiştir. Banka kredisi üzerinde güven sınırlamasını kaldırmaya dönük diğer bir son Amerikan aygıtı "mevduat sigortasıdır" ki, bu sayede hükümet, bankaların vadesiz yükümlülüklerini geri ödemek için kâğıt para sağlamayı garanti eder. Bu ve benzer aygıtlar azgın bir kredi büyümesi üzerindeki piyasa frenlerini ortadan kaldırır.

İkinci bir aygıt, şu an için o kadar kabul görmüştür ki, ondan yoksun herhangi bir ülke umutsuzca "geri kalmış" olarak nitelendirilir: merkez bankası. Merkez bankası, genellikle nominal olarak özel bireylere ya da bankalara ait iken, doğrudan doğruya milli hükümet tarafından çalıştırılır. Her zaman açık olarak ifade edilmemesine rağmen, onun amacı çok sayıda bağımsız banka tarafından sağlanan banka kredisi üzerindeki rekabetçi kontrolü/dizgini kaldırmaktır. Onun gayesi ülkedeki bütün bankaların koordineli olduklarından ve dolayısıyla -hükümetin iradesiyle- birlikte büyütme ya da daraltma yapacaklarından emin olmaktır. Ve biz büyümenin koordinasyonunun, piyasanın sınırlarını büyük ölçüde zayıflattığını görmüştük.

Hükümetlerin ticari bankacılık sistemi üzerine merkez bankası kontrolü kurmasına imkân veren kritik yol, bu bankaya ülkede ***kâğıt para çıkarma tekeli*** bahşedilmesidir. Görmüş olduğumuz gibi, para-ikameleri banknot (note) ya da açık krediler (book credit) biçiminde çıkarılabilir. İktisadi olarak, iki biçim aynıdır. Bununla birlikte, Devlet ikisi arasında ayrım yapma-

yı ve özel bankalar tarafından çıkarılan her türlü banknotu yasa dışı ilan etmeyi uygun bulmuştur. Banknot-ihraç işinin bu şekilde millileştirilmesi ticari bankaları, kendi müşterileri ne zaman vadesiz mevduatları kâğıt banknotlarla mübadele etmek isterse, merkez bankasına gitmek zorunda bırakır. Kendi müşterilerine vereceği banknotu elde etmek için, ticari bankalar onları merkez bankasından satın almalıdır. Bu tür satın alımlar sadece kendi altın sikkelerini ya da diğer standart paralarını satmak ya da merkez bankasında olan banka mevduat hesaplarından çekim yapmak suretiyle gerçekleştirilir.

Halk daima kendi parasının bir kısmını banknot bir kısmını da vadesiz mevduat hesabı şeklinde tutmayı istediği için, bankaların banknot arzını garanti edecek olan merkez bankasıyla sürekli bir ilişki kurmaları gerekir. Onlar için en makul prosedür, merkez bankasında vadesiz mevduat hesapları açtırmaktır ki, bu sayede merkez bankası "bankaların bankası" haline gelir. Bu vadesiz mevduatlar (kendi kasalarındaki altına ilave edilir) bankaların rezervleri haline gelir. Merkez bankası aynı zamanda %100 altın karşılığı olmayan vadesiz yükümlülükleri daha serbest bir şekilde yaratabilir ve bu artan yükümlülükler bankalar tarafından tutulan vadesiz mevduatlara ve rezervlere ilave olur yahut ödenmemiş merkez bankası banknotlarını artırır. Bu rezervlerdeki herhangi bir azalış kredide genel bir daralmayı uyarırken, bütün ülkede bankaların rezervlerindeki yükseliş, onları, kredileri büyütme yönünde kamçılar.

Merkez bankası bir ülkenin bankalarının rezervlerini üç şekilde artırabilir: (*a*) onlara sadece rezerv ödünç vererek; (*b*) onların varlıklarını satın alarak, böylelikle bankaların merkez bankasındaki vadesiz mevduat hesaplarına doğrudan doğruya ilavede bulunarak, veya (*c*) halkın borç senetlerini satın alarak; burada, merkez bankasındaki ödeme emirleri doğrudan doğruya halka hizmet eden çeşitli bankalara yatırılacak, böylelikle onlara, merkez bankasındaki kredileri sahip oldukları rezervleri artırmak için kullanma imkânı sağlanacaktır. İkinci süreç *iskonto*, sonuncu ise *açık piyasa satın alımı* olarak bilinir. *Açık piyasa satışlarında* yaşanacağı gibi, ödünçlerin vadesi gelirken iskontolardaki bir düşme/yavaşlama (lapse) rezervleri azaltacaktır. Açık piyasa satışlarında, insanlar, bankalarda kendi hesapları üzerinden yazılan çeklerle satın alınmış olan varlıklar karşılığında, merkez bankasına ödemede bulunmuş olacaklardır; ve merkez bankası ödemeyi onun kayıtla-

rındaki rezervleri azaltmak suretiyle icra eder. Çoğu durumda, açık piyasada satın alınan ya da satılan varlıklar hükümet borç senetleridir.[125]

Böylece bankacılık sistemi hükümetin koruması altında koordineli hale gelir. Merkez bankasına, kendini vücuda getiren hükümet tarafından daima büyük bir prestij verilir. Genellikle hükümet onun banknotlarını yasal ödeme aracı yapar. Altın standardı altında, onun kumanda ettiği geniş kaynaklar, bütün ülkenin kendi müşterisi olmasıyla birleşir ve bu, genellikle bankaların altın olarak kendi yükümlülüklerini geri ödemede karşılaşabilecekleri herhangi bir sıkıntıyı ihmal edilebilir hale getirir. Dahası hiçbir hükümetin, sahibi olduğu merkez bankasının (yani, bizzat kendisinin) iflasa sürüklenmesine izin vermeyeceği kesindir; merkez bankasının ciddi zorluk zamanlarında kıymetli maden ödemeyi askıya almasına daima izin verilecektir. Dolayısıyla o bizzat krediyi şişirebilir ve büyütebilir (reeskont ve açık piyasa satın alımları vasıtasıyla) ve banka rezervlerine ilavede bulunarak bütün ülkede ***katlı*** bir banka kredi büyümesini kamçılayabilir. Bu etki katlıdır çünkü bankalar genellikle, yükümlülüklerine göre belli bir rezerv oranı tutacaklardır –müşteri harici (nonclient) ödeme tahminlerine dayalı olarak- ve kendi rezervlerindeki genel bir artış itibari araçların katlı olarak büyümesini teşvik edecektir. Aslında, bu katlılık (multiple) daha da artacaktır, çünkü bütün bankaların koordineli olduğu ve birlikte büyüme yaptığı bilgisi, müşteri harici itfa ihtimalini ve dolayısıyla her bir bankanın tutmak isteyeceği rezerv oranını azaltır.

Hükümet altın standardından "çıktığı" zaman, merkez bankası banknotları yasal ödeme aracı ve hemen hemen standart para haline gelir. O zaman onun iflası mümkün olmaz ve tabiî, bu, pratik olarak onun yapacağı kredi büyümesi üzerindeki sınırlamaları yok eder. Mesela, günümüz Birleşik Amerika'sında, mevduat sigortasının yanı sıra merkez bankasının hazır rezerv provizyonu banka başarısızlığı tehdidini yok ederken, esasen cari fiat standardı (aynı zamanda bir "sınırlanmış uluslar arası altın külçe standardı olarak da bilinir) geri ödeme baskısını hemen hemen ortadan kaldırır.[126]

---

[125] Bir merkez bankasının banka rezervlerini artırmasını mümkün kılan bir dördüncü yol daha vardır: bankaların, mevduatlara göre yasal olarak zorunlu bir asgari rezerv oranı tutmak zorunda olduğu Birleşik Amerika gibi ülkelerde, bu banka zorunlu rezerv oranını kolaylıkla düşürebilirler.

[126] Yabancı merkez bankalarına ve hükümetlere hâlâ altın külçe olarak geri ödeme izni verilmektedir, fakat bu, yabancı ***vatandaşlar*** ya da Amerikalılar için pek de bir teselli değildir. Sonuçta altın, hâlâ ulusal hükümetler arasında nihai bir "dengeleyi-

Hükümetin banka kredisi üzerindeki merkezi kontrolünü garanti etmek için, Birleşik Devletler, bankalara, mevduatlara (neredeyse tamamen merkez bankasında tutulan mevduatlara) göre belli bir asgari rezerv oranı zorunluluğu getirmektedir.

Bir ülke herhangi bir anlamda "altın standardında" olduğu müddetçe, merkez bankası ve bankacılık sistemi, enflasyonun çok büyük hale gelmesi durumunda, dışsal bir madeni para sızıntısından endişe etmek zorunda kalır. Sınırsız bir altın standardı altında, bankaları kullanmayanların taleplerinden doğan içsel bir sızıntıdan da endişe etmek gerekir. Halkın zevklerinde mevduattan banknotlara doğru bir kayma, merkez bankasını olmasa da ticari bankaları para sıkıntısına sokacaktır. Bununla birlikte, bankacılığın getirdiği rahatlıklara dair azimli propaganda, bankaları kullanmayanların sayısını birkaç hoşnutsuz kişiye düşürmüştür. Sonuçta, kredi büyümesi üzerindeki tek sınırlama şu an için dışsaldır. Tabiî, hükümetler, parasal büyümeyi uyarmada kendi güçleri üzerindeki bütün kontrolleri kaldırmaya her zaman heveslidirler. Dışsal tehdidi kaldırmanın bir yolu uluslar arası işbirliğini, bütün hükümetlerin ve merkez bankalarının kendi para arzlarını tekdüze bir oranda büyütmesini sağlayacak şekilde geliştirmektir. Tabiî, sınırsız enflasyon için "ideal" durum, bir dünya merkez bankası ya da başka bir hükümetsel otorite tarafından çıkarılan bir dünya fiat kâğıt parasıdır. Ulusal bir ölçekte pür fiat para da hemen hemen aynı hizmeti sağlayacaktır, fakat o zaman ulusal paraların diğer paralar açısından değer kaybetmesi ve ithalatın çok daha pahalı hale gelmesi sıkıntısı olacaktır.[127]

F. Nihai Sınır: Dörtnala Canlanma (Runaway Boom)

Bir Devlet ya da bir Dünya Devleti tarafından fiat paranın kurulmasıyla birlikte, kredi büyümesi, veya herhangi bir enflasyon üzerindeki bütün sınırlamalar kalkacak gibi gözükmektedir. Merkez bankası, bir emtiayı yeraltından çıkarma gereği olmadan, sınırsız miktarlarda nominal para birimi

---

ci" kalemdir ve dolayısıyla uluslar arası işlemlerde merkez bankaları ve ***hükümetler için*** bir mübadele aracı türüdür.

[127] Altından fiat paraya geçiş, eğer Devlet daha önceden kendi parasal birimlerini adlandıran ons, gram, grain ve diğer ağırlık birimlerini terk etmiş ve yerine dolar, mark, frank gibi müstesna isimler getirmişse, büyük ölçüde pürüzsüz olacaktır. Bu durumda halkın ***ağırlık***lı parasal birimlere olan aşinalığını gidermek ve ona ***bizzat isimlere*** değer vermeyi öğretmek çok daha kolay olacaktır. Dahası, eğer her ulusal hükümet kendi müstesna isminin sponsoru olursa, her Devlet için kendi fiat emisyonunu (issue) mutlak olarak kontrol etmek çok daha kolay olacaktır.

ihraç edebilir. Bunlar hükümetin zevki doğrultusunda bankalara kendi kredilerini desteklemek için arz edilebilir. İçsel ya da dışsal sızıntı problemleri mevcut değildir. Ve eğer bir dünya bankası ve dünya kâğıt parasıyla birlikte bir Dünya Devleti, veya birlikte işleyen bir Devletler karteli mevcut olsaydı, ve altın ve gümüş para yasaklansaydı, o zaman Dünya Devleti, serveti piyasanın seçiminden kendi gözdelerine, gönüllü üreticilerden idareci sınıflara sürekli biçimde yeniden dağıtarak, para arzını döviz ya da dış ticaret zorlukları olmadan istediği gibi büyütebilir miydi?

Çok sayıda iktisatçı ve diğer birçok insan Devletin bu hedefe ulaşabileceğini varsayar. Aslında, enflasyon üzerinde nihai bir sınır olduğu için, şüphesiz çok geniş, fakat en sonunda bir enflasyonu alt edecek korkunç bir sınır olamayacaktır. Paradoksal olarak, bu, *dörtnala enflasyon*, veya *hiper enflasyon* fenomenidir.

Hükümet ve bankacılık sistemi şişmeye başlandığı zaman, halk genellikle onlara bu vazifede farkında olmadan yardım edecektir. Sürecin gerçek doğasından bihaber olan halk, fiyatlardaki yükselişin geçici olduğuna ve fiyatların kısa sürede "normale" döneceğine inanır. Yukarıda belirtmiş olduğumuz gibi, insanlar bu nedenle daha fazla para iddihar edeceklerdir, yani onlar kendi gelirlerinin daha büyük bir kısmını nakit dengesi şeklinde tutarlar. Sonuç olarak, fiyatlar para miktarındaki artışa göre oransal olarak daha az artma eğiliminde olur. Halkın bu kaynaklara olan talebi azalmış olduğu için, hükümet halktan, umulandan *daha fazla* kaynak elde eder.

En sonunda, halk meydana gelmekte olan şayi fark etmeye başlar. Hükümetin enflasyonu daimi bir vergilendirme biçimi olarak kullanmaya kalkıştığı görülür. Fakat halk bu talanla mücadele etmek için bir silaha sahiptir. İnsanlar hükümetin şişirmeyi sürdüreceğini ve dolayısıyla fiyatların yükselmeye devam edeceğini bir kere idrak ettikleri zaman, kendi mal alımlarını hızlandıracaklardır. Çünkü onlar, para biriminin değerinin daha düşük ve fiyatların daha yüksek olacağı müstakbel bir tarihe kadar beklemek yerine, şimdi satın alımda bulunarak kazanç sağladıklarını fark edeceklerdir. Diğer bir deyimle, sosyal para talebi düşer ve fiyatlar artık para arzındaki artıştan daha hızlı bir şekilde yükselmeye başlar. Bu meydana geldiği zaman, hükümetin talanı, veya enflasyonun "vergilendirme" etkisi hükümetin umduğundan daha düşük olacaktır, çünkü para artışı, fiyatlardaki

daha büyük artış tarafından satın alma gücü olarak azaltılacaktır. Bu enflasyon aşaması hiper enflasyonun, dörtnala canlanmanın başlangıcıdır.[128]

Daha düşük para talebi hükümet tarafından daha az kaynağın çekilmesine imkân verir, fakat piyasa bu parayı kullanmaya devam ettiği müddetçe, hükümet hâlâ kaynak elde edebilir. Hızlandırılmış fiyat artışı, esasında, bir "para kıtlığı" şikâyetlerine yol açar ve hükümeti daha büyük enflasyon çabaları için özendirir, böylelikle daha da hızlandırılmış fiyat artışlarına neden olur. Ancak, bu süreç uzun süre devam etmeyecektir. Fiyatlardaki yükseliş devam ettikçe, halk mümkün olur olmaz, gelecek için bir değer saklama olarak reel mallara –aşağı yukarı *herhangi bir* reel mala- yatırım yapmak için paradan kurtularak, "paradan kaçışa" başlar. Paradan kaçışa dönük bu çılgın tırmanış, elde para tutma talebini pratik olarak sıfıra düşürerek, fiyatların astronomik oranlarda yukarı çıkmasına neden olur. Parasal birimin değeri pratik olarak sıfıra düşer. Dörtnala canlanmanın halk içinde neden olduğu yıkım ve tahribat muazzamdır. Nispeten sabit-gelirli gruplar silinip giderler. İnsanlar çalışma müşevviğini –kendi zamanlarının büyük bir bölümünü paradan kurtulmak için harcamak zorunda olduklarından- kaybederken, üretim (fiyatları daha yükseğe fırlatarak) keskin biçimde düşer. Ana istek hangi yolla olursa olsun, reel malların elde tutulması ve elde edilir edilmez paranın harcanması haline gelir. Bu dörtnala aşamaya ulaşıldığı zaman, yürürlükte olan ekonomi dağılır, piyasa hemen hemen sona erer ve toplum gerçek bir takas ve tam bir fakirleşme aşamasına avdet eder.[129] Sonra mallar yavaş yavaş mübadele aracı olarak gelişmeye başlar. Halk enflasyon yükünden, bizzat kendi nihai silahıyla kurtulmuştur: para talebini, hükümetin parasının değersiz hale geldiği bir dereceye kadar düşürmek. Diğer bütün sınırlar ve ikna biçimleri başarısız olduğu zaman, halk için –kaos ve ekonomik çöküş vasıtasıyla- serbest piyasanın "katı" mal parasına dönüşü zorlamakta tek yol budur.

En meşhur dörtnala enflasyon 1923 Alman tecrübesi idi. O, dünyanın en ileri sınaî ülkelerinden birinde meydana geldiği için bilhassa önemli-

[128] John Maynard Keynes'in *A Tract on Monetary Reform* (London: Macmillan & Co., 1923), bölüm. ii, kısım 1'indeki analiziyle karşılaştırın.

[129] Dörtnala enflasyon hakkında, *bkz.*, Mises, *Theory of Money and Credit*, s.227–31.

dir.[130] Bununla birlikte, Alman hiper enflasyonunun ve diğer hızlandırılmış canlanmaların kaotik olayları, bir Dünya Devleti enflasyonu altında meydana gelecek şeyin sadece solgun bir gölgesidir. Çünkü Almanya hızla toparlanabildi ve tam bir parasal piyasa ekonomisine dönebildi, çünkü önceden var olan diğer paralarla birlikte (altın ya da yabancı paralar) mübadelelere dayalı yeni bir kur/para ihdas etmesi mümkün oldu. Ancak, görmüş olduğumuz gibi, Mises'in regresyon teoremi, daha önceden mevcut olan bir para karşılığında mübadele edilebilmesi (ki o da bu silsilede, nihai olarak takasta bir emtiayla geriye doğru bağlantılı olmalıdır) hariç hiçbir paranın piyasada yerleşik hale gelemeyeceğini gösterir. Eğer bir Dünya Devleti altını ve gümüşü yasaklar ve -dörtnala bir canlanma tarafından yıkılıncaya kadar şişmeye devam eden- üniter bir fiat para kurarsa, *piyasada önceden-mevcut para olmayacaktır*. Yeniden inşa görevi o zaman çok çok daha zor olacaktır.

G. Enflasyon ve Telafi Edici Maliye Politikası

Son yıllarda, enflasyon genellikle fiyatlardaki bir artış olarak tanımlanmıştır. Bu, hayli yetersiz bir tanımdır. Fiyatlar çok sayıda nedensel faktör tarafından harekete geçirilen hayli kompleks fenomenlerdir. Onlar mallar cephesinden –yani, piyasada malların arzındaki bir değişmenin sonucu olarak- artabilir ya da azalabilir. Onlar elde tutulan sosyal para talebindeki bir değişmeden dolayı artabilir ya da azalabilir; veya onlar para arzındaki bir değişme yüzünden yükselebilir ya da düşebilir. Bütün bu sebepleri bir araya getirmek yanlıştır, çünkü bu, ayrı etkileri örtbas eder, onların ayrıştırılması bilimin hedefidir. Dolayısıyla, para arzının artışıyla aynı esnada, mallar cihetinden malların arzının artması biçiminde soysal para talebi de artabilir. Biri diğerini, genel fiyat değişmeleri vuku bulmaksızın dengeleyebilir. Fakat yine de her iki süreç kendi işlevini icra eder. Kaynaklar yine enflasyonun sonucu olarak kayacaktır ve kredi büyümesinin sebep olduğu konjonktürel dalgalanma yine zuhur edecektir. Dolayısıyla, enflasyonu fiyatlardaki bir yükseliş olarak tanımlamak hayli uygunsuz bir durumdur.

Malların-arzı ve para-talebi şedüllerindeki hareketlerin hepsi piyasadaki gönüllü tercih değişmelerinin neticesidir. Aynı şey altın ya da gümüş arzındaki artışlar için de doğrudur. Fakat itibari (fiduciary) ya da fiat araçlar-

[130] Costantino Bresciani-Turroni, *The Economics of Inflation* (London: George Allen & Unwin, 1937), Alman enflasyonu hakkında mükemmel ve eksiksiz bir çalışmadır.

daki artışlar, gönüllü tercihleri ve gönüllü olarak belirlenmiş gelir ve servet kalıbını bozan, piyasaya hileli müdahale davranışlarıdır. Dolayısıyla, "enflasyon"un en amaca uygun tanımı yukarıda serdetmiş olduğumuz tanımdır: para arzında, kıymetli madendeki herhangi bir artışın ötesine geçen bir artış.[131]

Şimdi "enflasyonla mücadele" için çeşitli hükümetsel programların saçmalığı açık hale geliyor. Çoğu insan hükümet memurlarının, enflasyon düşmanıyla mücadele etmek için dizayn edilmiş olan çok çeşitli "kontrol" programlarıyla donanmış siperleri sürekli olarak düzene sokması gerektiğine inanır. Fakat aslında gerekli olan tüm şey, hükümetin ve bankaların (bugünlerde neredeyse tamamen hükümet tarafından kontrol edilen) *şişirmeyi* kesmeleridir.[132] "Enflasyonist baskı" teriminin saçmalığı da açık hale gelmektedir. Ya hükümet ve bankalar *şişirme yapmakta* ya da yapmamaktadır; "enflasyonist baskı" diye bir şey yoktur.[133]

Hükümetin "aşırı satın alma gücünü emmek" için halkı vergilendirme ödevine sahip olduğu düşüncesi özellikle gülünçtür.[134] Eğer enflasyon harekete geçmiş ise, bu "aşırı satın alma gücü" tam olarak önceki hükümetsel enflasyonun sonucudur. Kısaca, hükümetin halka iki kere yük bindirmesi beklenmelidir: birinci seferde para arzını şişirerek toplumun kaynaklarını temellük etme esnasında ve ikinci seferde halktan gelen yeni parayı tekrar vergilendirme esnasında. O zaman, "enflasyonist baskıyı kontrol etmekten" ziyade, bir canlanmada bir vergi fazlası kolaylıkla halk üzerine ilave bir külfet olarak yüklenecektir. Eğer vergiler ilave hükümet harcaması, veya kamuya olan borçların geri ödenmesi için kullanılırsa, o zaman deflâsyonist bir etki de olmaz. Eğer vergiler bankalar tarafından tutulan hükümetsel borcun geri ödenmesi için kullanılırsa, deflâsyonist etki bir kredi daralması haline gelmeyecek ve dolayısıyla önceki enflasyonun meydana getirdiği

---

[131] Enflasyon burada para arzındaki *büyük* bir değişme olarak değil, para arzında kıymetli madendeki bir artıştan daha büyük *herhangi bir* artış olarak tanımlanmaktadır. Dolayısıyla, burada tanımlandığı gibi, "enflasyon" ve "deflâsyon" terimleri praxeological kategorilerdir. *Bkz.*, Mises, *Human Action,* s. 419–20. Fakat yine Mises'in şuradaki açıklamalarına bakınız: Aaron Director, ed., *Defense, Controls, and Inflation* (Chicago: University of Chicago Press, 1952), s. 3.

[132] *Bkz.*, George Ferdinand, "Review of Albert G. Hart, *Defense without Inflation*," *Christian Economics*, Vol. III, No. 19 (October 23, 1951).

[133] *Bkz.*, Mises in Director, *Defense, Controls, and Inflation*, s. 334.

[134] Bkz., yukarıda 8 F başlığı.

yanlış ayarlanmalar düzeltilmeyecektir. Gerçekten de o, kendi çapında ilave yer değiştirmeler ve sapmalar yaratacaktır.

Keynezyen ve neo-Keynezyen "telafi edici maliye politikası" hükümetin bir "enflasyonist" dönem esnasında düşürme/daraltma (deflate) ve bir depresyonla mücadele etmek için ise şişirme/genişletme (inflate) (bankalardan borçlanılarak finanse edilen açıklara sebep olur) yapmasını savunur. Açıktır ki hükümetsel enflasyon, işsizliği ve satılmayan stokları sadece eğer bu süreç, mal sahiplerini, daha düşük *reel* fiyatları ya da ücretleri kabul etme hususunda aldatırsa dindirebilir. Bu "para aldanması" sahiplerin, kendi reel gelirlerinin ne zaman azaldığını fark etme konusunda çok ilgisiz olmalarına bel bağlar –üzerine bir tedavi oturtmak için zayıf bir temel. Dahası enflasyon halkın bir kısmına geriye kalanların pahasına yarar sağlayacaktır ve herhangi bir kredi büyümesi sadece yeni bir "canlanma-iflas" (boom-bust) dalgalanmasını başlatacaktır. Keynezyenler serbest piyasanın parasal-mali sistemini tam dönmeyen (minus) bir direksiyon olarak tarif ederler, öyle ki ekonomi, diğer yollarla kolaylıkla ayarlanabilir olmasına rağmen, bir tarafı depresyon ve işsizlik diğer tarafı da enflasyon olan tehlikeli bir ip üzerinde sürekli gidip gelmektedir. O zaman hükümet için, kendi bilgeliği içinde, olaya müdahil olmak ve ekonomiyi daha dengeli/sakin bir istikamete çevirmek gereklidir. Ancak, para ve konjonktürel dalgalanmaya dair tamamlamış olduğumuz analizimizden sonra, gerçek manzaranın hemen hemen bunun tam tersi olduğu açık olmalıdır. Engellenmemiş, serbest piyasa enflasyona, deflâsyona, depresyona, veya işsizliğe maruz kalma tehlikesinde olmayacaktır. Fakat hükümet müdahalesi ekonomi için gergin bir ip *yaratır* ve bazen istemeyerek de olsa, sürekli olarak ekonomiyi bu tuzaklara düşürür.

12. Sonuç: Serbest Piyasa ve Zor Kullanma

Böylece serbest piyasada gönüllü ve hür davranış ve onun sonuçları ile ekonomik müdahale altında zora/şiddete ve baskıya dayalı davranış ve *onun* neticelerine dair analizimizi nihayete erdirmiş oluyoruz. Yüzeysel olarak bakıldığında serbest piyasa çoğu insana kaotik ve anarşik bir yer, buna karşılık hükümet müdahalesi bu anarşi üzerine düzen ve topluluk değerleri koyuyormuş gibi gelebilir. Gerçekte ise, praxeology –iktisat– bize hakikatin bunun tam tersi olduğunu gösterir. Biz tahlilimizi iki ilkenin direkt, veya elle tutulabilir etkileri ile indirekt, gizli etkilerine ayırabiliriz. Direkt olarak, gönüllü davranış –serbest mübadele– her iki tarafın mübadeleden karşılıklı olarak yarar elde etmesine yol açar. İndirekt olarak, incelemelerimizin göstermiş olduğu gibi, toplumdaki bu serbest mübadeleler ağı –"serbest piya-

sa" olarak bilinir- fiyatlara karar vererek ve ekonomik sistemi bütün tüketicilerin ihtiyaçlarının mümkün olan en yüksek tatminine doğru nazikçe fakat süratle yönlendirerek, üretken kaynakların tahsisinde hassas ve hatta insanı hayretler içinde bırakan bir uyum, ayarlanma ve kesinlik/doğruluk yaratır. Kısaca, serbest piyasa sadece ***direkt olarak*** bütün taraflara fayda sağlamaz ve onları serbest ve baskısız bırakmaz, aynı zamanda güçlü ve etkin bir sosyal ***düzen*** enstrümanı da yaratır. Gerçekten de Proudhon "Özgürlüğü, Düzenin Kızı değil, Anası" diye nitelediği zaman bildiğinden daha iyisini yazmıştı.

Öte yandan, zor/şiddet kullanma tamamen ters özelliklere sahiptir. Direkt olarak, zor kullanma bir kesime ancak diğerlerinin pahasına yarar sağlar. Cebri mübadele, yalnızca ***doğa***nın kullanılmasında birlikte-işleyen bir mübadeleler sisteminden ibaret olan serbest piyasanın aksine, insanın insan tarafından sömürüldüğü bir sistemdir. Ve cebri mübadele sadece bazılarının başkaları pahasına hayat sürmesi anlamına gelmez, fakat indirekt olarak, biraz önce görmüş olduğumuz gibi, zor kullanma sadece ve sadece ilave problemlere yol açar: o etkinsiz ve kaotiktir, üretimi kötürüm bırakır ve kümülâtif ve öngörülemeyen zorluklara yol açar. Görünüşe göre düzenli gibi olsa da, zor kullanma sadece sömürgeci değildir, aynı zamanda kuvvetli bir şekilde de ***intizamsız***dır.

Praxeology'nin –ekonomi– ana fonksiyonu insan davranışının farklı biçimlerine dair bu gizli ve indirekt sonuçlarla ilgili bilgileri gün ışığına çıkarmaktır. Gönüllü serbest piyasanın gizli düzeni, ahengi ve etkinliği zor kullanma ve müdahalenin gizli düzensizliği, çatışması ve ağır etkinsizliği; bunlar iktisat biliminin, apaçık aksiyomlardan tümdengelim analizi yoluyla bize ifşa ettiği büyük hakikatlerdir. Praxeology, kendi başına, ahlâkî yargı öne süremez ya da politika kararları veremez. Praxeology, kendi ***değerden azade*** kanunlarıyla, bizi, gönüllü ilkesinin ve serbest piyasanın işleyişlerinin tavizsiz bir şekilde özgürlüğe, refaha, ahenge, etkinliğe ve düzene yol açtığı, buna karşılık zor kullanma ve hükümet müdahalesinin ise yine amansız bir şekilde hegemonya, çatışma, insanın insan tarafından sömürülmesi, etkinsizlik, yoksulluk ve kaosa neden olduğu konusunda bilgilendirir. Bu noktada, praxeology elini sahneden çeker; ve vatandaş –ahlâkçı– kendi politik istikametini kıymet verdiği değerlere göre belirlemeye kadirdir.

Ek A

Hükümet Borçlanması

Hükümet gelirinin ana kaynağı vergilendirmedir. Diğer bir kaynak hükümet borçlanmasıdır. Hükümetin bankacılık sisteminden borçlanması gerçekte bir enflasyon biçimidir: o, önce hükümete giden ve ardından her bir harcama adımıyla birlikte topluluğa yayılan yeni para-ikameleri yaratır. Enflasyon **yukarıda metin içinde tartışılmıştır. Bu, halktan borçlanmaktan tamamen** farklı bir süreç olup enflasyonist değildir, çünkü ikincisi yeni fonlar yaratmaktan ziyade tasarruf edilmiş fonları özelden hükümetsel ellere transfer eder. Onun ekonomik etkisi tasarrufları tüketicilerin en çok istediği kanallardan çevirmek ve onları hükümet memurları tarafından istenilen kullanımlara kaydırmaktadır. Bu nedenle, tüketiciler bakımından halktan borçlanılması tasarrufları israf eder. Bu israfın sonuçları toplumun sermaye yapısında bir azalma ile bugünkü ve müstakbel genel hayat standardında bir düşmedir. Tasarrufların yatırımlardan saptırılması ve israfi faiz oranlarının, diğer türlü olacağından daha yüksek olmasına yol açar, çünkü artık özel kullanımlar hükümet talepleriyle rekabet etmek zorundadır. Kamu borçlanması bireysel *tasarrufları* vergilendirmeden bile daha etkin bir şekilde vurur, çünkü o, genel olarak geliri vergilendirmekten ziyade spesifik olarak *tasarrufları* çekip almaktadır.

Hükümete ödünç vermenin gönüllü olduğu ve dolayısıyla bu ödüncün, hükümete yönelik diğer herhangi bir gönüllü katkıya denk olduğu; fonların "başka yöne çevrilmesi"nin tüketiciler tarafından ve dolayısıyla toplum tarafından istenilen bir şey olduğu itirazı yapılabilir.[135] Fakat süreç sadece tek-yönlü biçimde "gönüllü"dür. Çünkü unutmamamız gerekir ki hükümet zaman piyasasına bir zorlama taşıyıcısı olarak ve bu zorlamayı, geri ödenecek fonları elde etmek amacıyla kullanacak bir garantör olarak girer. Hükümet piyasadaki diğer bütün insanlardan esirgenen kritik bir güç konumundaki zorlamayla teçhiz edilmiştir; ister vergilendirmeyle isterse enflasyonla olsun, o daima fon tedarik eder. Dolayısıyla hükümetin, önemli miktarda fonu, tasarruf edenlerden ve başka yerde ödenen orandan daha düşük bir faiz oranıyla başka yöne çevirme gücü olacaktır. Çünkü hükümet tara-

[135] Bu tarzda yeni bir itiraz, James M. Buchanan, *Public Principles of Public Debt* (Homewood, Ill.: Richard D. Irwin, 1958), özellikle, s. 104–05'te görülmektedir.

fından ödenen faiz oranındaki risk unsuru diğer herhangi bir borçlunun ödemesindeki riskten daha düşük olacaktır.[136]

Dolayısıyla, hükümete ödünç vermek gönüllü olabilir, fakat bir bütün olarak bakıldığı zaman, süreç pek de gönüllü değildir. O, daha ziyade hükümet tarafından işlenen müstakbel talana gönüllü bir iştiraktir. Aslında, hükümete ödünç vermek ***iki kere*** özel fonların hükümete çevrilmesini içerir: bir kere ödünç verme gerçekleştiği zaman ve özel tasarruflar hükümet harcamasına yönlendirildiği zaman, ve bir kere de hükümet bu ödüncü ödeyecek parayı bulmak için vergilendirmeye ya da enflasyona başvurduğu (ya da yeniden borçlandığı) zaman. Şu halde, bir kere daha, özel üreticilerden hükümete mecburi bir yön değiştirme meydana gelir ki, onun getirisi, satış hizmetleri için bürokrasiye yapılan ödemeden sonra hükümet tahvillerinin sahiplerine gider. Böylece söz konusu tahvil sahipleri devlet aygıtının bir parçası haline gelir ve vergi-ödeyen üreticilerle bir "Devlet ilişkisi" içine girerler.[137]

Kamu borcu önemli değildir, çünkü "onu kendi kendimize borçluyuz" şeklindeki çok becerikli slogan, açıkçası saçmadır. Kritik soru şudur: "Biz" denilen kimlerdir ve yine "kendi kendimiz" kimdir? Dünyanın analizi bütünsel değil, ferdiyetçi olmalıdır. Belli insanlar diğer bazı insanlara para borçlu olurlar ve vergilendirme sürecinin yanı sıra borçlanmayı önemli ya-

---

[136] Bununla birlikte, hükümet ödünçlerinin "risksiz" olduğunu ve dolayısıyla hükümet tahvillerinin faiz kazancının pür faiz oranı olarak alınabileceğini söylemek yanlıştır. Hükümetler, eğer isterlerse, daima kendi borçlarını ödememe yoluna gidebilirler, veya onlar devrilebilir ve onların halefleri bu borç senetlerini reddedebilirler.

[137] Bu nedenle, Buchanan'ın eleştirisine rağmen, Mill gibi klasik iktisatçılar haklıydı: kamu borcu serbest piyasa üzerine *çifte* bir yüktür; kaynakların özelden gayri üretken hükümetsel kullanıma çekilmesi nedeniyle, o anda; ve özel vatandaşlar bu borcun ödenmesi için vergilendirildiği zaman, gelecekte. Gerçekten de Buchanan'ın haklı olması ve Kamu borcunun yük olmaması için, iki ekstrem koşulun karşılanması gerekecektir: (1) ödüncün hükümete gerçekten gönüllü bir katkı olması için tahvil sahiplerinin kendi tahvilini yırtıp atmaları gerekecektir; ***ve*** yine (2) hükümet tam olarak bu belirli borç için değil, fakat toplumun geri kalanıyla olan bütün işlemler için, sadece gönüllü ödemelerle geçinerek, toplam itibariyle bir gönüllü kurum olması gerekecektir. Krş., Buchanan, *Public Principles of Public Debt*.

pan da tam olarak bu gerçektir. Çünkü biz vergilerin aynı sebepten dolayı önemsiz olduğunu da söyleyebiliriz.[138]

Öte yandan, kamu borçlanmasının çok sayıda "sağ-kanat" muhalifi kamu borcunun tehlikelerini büyük ölçüde abartmış ve çok yakın "iflas"a dair sürekli alarm vermiştir. Hükümetin özel bireyler gibi "müflis" hale gelemeyeceği açıktır –çünkü o daima zorla para elde edilebilirken, özel vatandaşlar bunu yapamaz. Dahası hükümetin "kamu borcunu azalttığı" şeklindeki periyodik ajitasyon genellikle –tamamen red/inkâr dışında- borcun sadece, en azından kısa bir süre için, toplumda vergiyi ve/veya enflasyonu ***artırarak*** azaltılabildiğini unutur. Dolayısıyla, mali yükümlülükte eşanlı bir artış olmaksızın kamu borcunu düşürebilmenin tek yolu olan ***reddetme*** yöntemi ***dışında***, sosyal fayda borç-indirimiyle artırılamaz. Reddetme aynı zamanda bütün müstakbel hükümet kredileri üzerindeki örtüyü atmak gibi (serbest piyasa bakış açısından) ilave bir erdeme de sahip olacaktır, bu sayede hükümet artık tasarrufların yönünü o kadar kolayca hükümet kullanımına çeviremeyecektir. Böylece siyasi-iktisadi düşünce tarihinin en tuhaf ve tutarsız özelliklerinden biri, (borcun) reddine çok güçlü bir şekilde saldıran ve bir kamu borcu ödemesinin olabildiğince hızlı olmasında ısrar eden kimselerin, tam olarak serbest piyasanın şampiyonları olduğu düşünülen "sağ-kanatçıların" olmasıdır.[139]

---

[138] Aynı şekilde, İkinci Dünya Savaşı esnasında Naziler tarafından öldürülen Yahudilerin aslında intihar ettiklerini söylememiz gerekecektir: "Onlar kendilerini öldürdüler".

[139] Serbest bir piyasa bakış açısından (borcu) reddetmenin erdemini idrak eden nadir bir liberteryen istisna için, ***bkz.***, Frank Chodorov, "Don't Buy Bonds," ***analysis,*** Cilt, IV, No. 9 (July, 1948), s. 1–2.

Ek B

"Kolektif Mallar ve "Dışsal Yararlar": Hükümet Faaliyeti İçin İki İddia

Son yüzyılların en önemli felsefi problemlerinden biri ahlâkın rasyonel bir disiplin mi olduğu, yoksa tamamen isteğe bağlı, bilim dışı bir kişisel değerler seti mi olduğudur. Bu tartışmada hangi yön benimsenirse benimsensin, iktisadın –ya da praxeology– kesinlikle ***kendi başına*** ahlâkî, veya siyasi-ahlâkî bir doktrin kurmaya kadir olamayacağı konusunda genel anlamda fikir birliğinde olunacaktır. Dolayısıyla iktisat ***haddi zatında (per se)*** ahlâkî yargılarla meşgul olmayan, ***değerden azade*** bir bilimdir. Fakat iktisatçılar bu düz ifadede genellikle fikir birliğinde olacak olmalarına rağmen, onların hükümetin çeşitli faaliyetlerini ve harcamalarını –eğri büğrü, büyük olasılıkla bilimsel ve ***değerden azade*** bir tarzda– meşrulaştırma çabasına bu kadar enerji harcamış olmaları elbette ki tuhaftır. Sonuç ***analiz edilmemiş***, savunulmamış ahlâkî yargıların ***değerden azade*** olduğu varsayılan bir iktisat sisteminin içine olabildiğince sokulmasıdır.[140,141]

Hükümet faaliyeti ve girişimi için görünüşe göre bilimsel olan iki favori meşrulaştırma vardır: (*a*) "dışsal yararlar" tezi diyebileceğimiz şey ve (*b*) "kolektif mallar" ya da "kolektif ihtiyaçlar" argümanı. Görünüşte bilimsel ya da yarı-matematiksel süslemelerden arındırıldığında, ilk argüman A, B

---

[140] Kamu maliyesi (kamufle edilmiş ahlâkî yargılara özellikle meyilli bir alan) ders kitaplarında sürekli kullanılan saygın bir örnek Adam Smith tarafından ortaya atılan vergilendirmede "adalet ilkeleri"dir. Bu sözde "apaçık" ilkelerin bir eleştirisi için *bkz.*, Rothbard, "Mantle of Science."

[141] Bu kitapta hükümet mülkiyetinin ekonomik doğasına ve sonuçlarına dair yapılan analiz ***değerden azade***dir ve ahlâkî yargılar içermez. Mesela, hükümet mülkiyetinin büyük etkinsizliklerini gösteren ekonomik kanunlara agâh bir kişinin, tabiî, pekâlâ bunu yapabilecek olmasına karşın, ***mutlaka*** özel mülkiyeti hükümet mülkiyetine yeğlemek zorunda olduğuna inanmak bir hatadır. Mesela, sosyal çatışmaya ya da yoksulluğa ya da etkinsizliğe daha yüksek bir ahlâkî değer verenlerin, veya başkalarının üzerine bürokratik güç kullanmayı (ya da bürokratik güce bağımlı insanlar görmeyi) çok fazla arzu edenlerin, hükümet mülkiyetini daha da bir şevkle tercih etmeleri elbette mümkündür. Nihai ahlâkî ilkeler ve seçimler bu kitabın kapsamının dışındadır. Tabiî, bu, yazarın onların önemine karşı çıktığı anlamına gelmez. Aksine, o ahlâkın rasyonel bir disiplin ***oldu***ğuna inanmaktadır.

ve C'nin, "kendi payına düşen" ödemeden kaçınmaya çalışabilecek olan D'ye menfaat sağlamaksızın, belli şeyleri yapmaya kadir gibi gözükmediği savına indirgenir. Bu ve diğer "dışsal yarar" argümanları kısaca tartışılacaktır. "Kolektif mallar" argümanı, görünüşü itibariyle, daha da bilimseldir; iktisatçılar bazı malların ya da hizmetlerin, salt doğaları gereği, "kolektif olarak" arz edilmesi ve "dolayısıyla" hükümetin onları vergi gelirlerinden tedarik etmesi gerektiğini rahatça öne sürerler.

Ancak, bu görünüşe göre basit, varoluşsal ifade analiz edilmemiş epeyce bir siyasi-ahlâkî varsayımı örtbas eder. Öncelikle, "kolektif mallar" ol*saydı* bile, bundan hiçbir surette *ya* (1) bir birimin onları arz etmesi gerektiği ya da (2) bütünlükte yer alan herkesin onlar için ödeme yapmaya zorlanması *gerektiği* anlamı çıkmazdı. Kısaca, eğer X belli bir toplulukta çoğu insan tarafından ihtiyaç duyulan ve sadece herkese arz edilebilen bir kolektif mal ise, bundan kesinlikle, her yararlanıcının bu mal için ödeme yapmaya zorlanması gerektiği anlamı çıkmaz ki, laf arasında o kişinin, bu mala ihtiyaç duymama ihtimali de vardır. Kısaca, dönüp dolaşıp dışsal yararların ahlâkî problemine geri geliyoruz ki, bunları aşağıda tartışacağız. "Kolektif mallar" argümanı, analiz üzerine, "dışsal yarar" argümanına indirgenir hale gelmektedir. Üstelik bu malı sadece tek bir birim/kurum arz etmek zorundaysa, gönüllü bir birimden, ve hatta özel bir büyük şirketten ziyade, *hükümet*in bu malı arz edemeyeceği ispatlanmış değildir.[142]

İkinci olarak, "kolektif mallar" gibi kesin bir kavram hayli şüpheli bir şeydir. Her şeyden önce, bir "kolektif" ihtiyaç nasıl düşünebilir, veya davranabilir? Sadece bir birey vardır ve bu şeyleri o yapabilir. Sözüm ona bu mallara ihtiyaç duyan ve onları elde eden varoluşsal bir "kolektif" referans yoktur. Buna rağmen, "kolektif" mal kavramını kurtarmak, hükümet operasyonları için görünüşte kuvvetli ve bilimsel bir meşrulaştırma sağlamak için çok sayıda teşebbüs yapılmıştır. Mesela, Molinari savunmayı bir kolektif mal olarak ihdas etmeye uğraşırken, şunu öne sürer: "Bir polis gücü faaliyette bulunduğu yörenin her sakinine hizmet eder, fakat sadece bir ekmek fırınının kurulması onların açlığını bastırmaz". Fakat aksine, bir bölgenin *her* sakinini savunmak için ve hatta her birine aynı *derecede* koruma (hizmeti) vermek için bir polis gücüne mutlak ihtiyaç yoktur. Dahası bölgede yaşayan ve toplam şiddetsizliğe inanan mutlak bir barışçı, polis tarafından korunduğunu, veya ondan savunma hizmeti aldığını düşün*meye*cektir. Aksine, o, bölgesindeki bir polisi kendi şahsına yönelik bir zarar olarak göre-

[142] Böylece, krş., Molinari, *Society of Tomorrow*, s. 47–95.

cektir. Bu nedenle, savunma "kolektif bir mal" ya da "kolektif bir ihtiyaç" olarak değerlendirilemez. Benzer şekilde barajlar gibi projeler için de bölgedeki herkese fayda sağladığını düşünmek kolaylıkla mümkün değildir.[143]

Antonio De Viti De Marco "kolektif ihtiyaçları" iki kategoriden müteşekkil olarak tanımlamıştır: bir bireyin izolasyon içinde olmadığı zaman doğan ihtiyaçlar ve bir çıkar çatışmasıyla bağlantılı ihtiyaçlar. Ancak, birinci kategori, çoğu piyasa ürününü kapsayacak kadar geniştir. Mesela, belli bir miktar onları izlemeye gitmedikçe oyun sahnelemenin ya da belli genişlikte bir piyasa olmadan gazete yayımlamanın bir anlamı olmayacaktır. Dolayısıyla bütün bu endüstriler hükümet tarafından millileştirilmeli ve tekelleştirilmeli midir? İkinci kategori herhalde savunmaya uygulanması için söylenmiştir. Ancak, bu, doğru değildir. Savunma, haddi zatında, bir çıkar çatışmasını değil, fakat ona karşı savunmaya ihtiyaç duyulan bir *istila* tehdidini yansıtır. Dahası aslına bakılırsa, belki de *en az* müttefik olunacak bu ihtiyacı "kolektif" diye nitelemek pek de anlamlı değildir, çünkü soyguncular pek de öyle istemeyecektir![144] Başka yazarlar ekmek, otomobil, vs. gibi malların bölünebilir ve bireylere satılabilir olduğu halde, savunmayı maddi olmayan bir hizmet olması nedeniyle, mutlaka kolektifmiş gibi kaleme alırlar. Fakat bireyler için piyasada "maddi olmayan" hizmetler oldukça fazladır. Konser-verme hizmetleri maddi olmadığı için, onun Devlet tarafından tekelleştirilmesi mi gerekir?

Son yıllarda, Profesör Samuelson güya "pür" hükümet harcamaları teorisinde, kendi çapında bir "kolektif tüketim malları" tanımı getirmiştir. Samuelson'a göre kolektif tüketim malları, "her bir bireyin böyle bir malı tüketmesinin başka bir bireyin bu malı tüketmesinden kaynaklanan bir eksiltmeye yol açmaması anlamında, herkesin müşterek olarak istifade ettiği"

---

[143] *Ibid.*, s. 63. Kolektif mallar yanılgısına dair, *bkz.*, S. R., "Spencer As His Own Critic," *Liberty,* June, 1904, ve Merlin H. Hunter ve Harry K. Allen, *Principles of Public Finance* (New York: Harpers, 1940), s. 22. Molinari, fevkalâde çalışmalarından ("De la production de la sécurité," *Journal des Economistes,* February 15, 1849, ve Molinari, "Onzième soirée", *Les soirées de la Rue Saint Lazare,* Paris, 1849, içinde) görülebileceği gibi, "kolektif malların" mevcut olduğuna daima inanmış değildir.

[144] Antonio De Viti De Marco, *First Principles of Public Finance* (London: Jonathan Cape, 1936), s. 37–41. Baumol'un teşebbüs ettiği "ortaklaşa" finanse edilen mallar kriteri De Viti'nin ilk kategorisine benzerdir, Baumer'in kriterinin bir eleştirisi için, *bkz.*, Rothbard, "Toward A Reconstruction of Utility and Welfare Economics," s. 255–60.

mallardır. Ne hikmetse, bunların, serbest piyasadan ziyade hükümetin tedarik etmesine uygun mallar (ya da *en azından* bunlar) olduğu varsayılır.[145] Samuelson'ın kategorisine yeterince sertlikte hücum edilmiştir. Mesela, Profesör Enke çoğu hükümetsel hizmetin –karayolları, kütüphaneler, adli hizmetler, polis, yangın, hastaneler ve askeri koruma dâhil- açıkçası Samuelson'ın sınıflandırmasına uygun olmadığını vurgulamıştır. Aslında *hiçbir* malın Samuelson'ın "kolektif tüketim malları" kategorisine uymadığını söyleyecek kadar ileri gidebiliriz. Mesela Margolis, Samuelson'ı eleştirirken, milli savunmanın ve deniz fenerlerinin bu kategoriye dâhil edilmesini uygun bulur. Fakat "milli savunma" kesinlikle sadece tek birimlik arzı olan mutlak bir mal değildir. O belli kesin ve somut biçimlerde icra edilen muayyen kaynaklardan müteşekkildir –ve bu kaynaklar mutlaka kıttır. Mesela New York etrafında bir savunma üsleri halkası, San Fransisco etrafında onun muhtemel elde edilebilir miktarını azaltır. Dahası bir deniz feneri sadece belli bir sabit bölge etrafına ışık verir. Sadece bölge içindeki bir gemi diğerlerini aynı esnada bu bölgeye girmekten alıkoymaz, fakat aynı zamanda bir yerde bir deniz fenerinin inşası onun başka bir yerdeki inşasını sınırlar. Aslında, bir mal Samuelson'ın kastettiği anlamda gerçekten teknolojik olarak "kolektif" ise, o *hiç de mal değildir*, fakat herkes için bol miktarda bulunan ve dolayısıyla kimse tarafından *sahiplenilmemiş* olan, hava gibi insan refahının doğal bir koşuludur. Gerçekten de "kolektif tüketim malı" olan ve *bu yüzden* sahiplenilmeden kalan *deniz feneri* değil, fakat rotalar kalabalık olmadığı zaman *bizzat okyanusun* kendisidir. Açıkça söylemek gerekirse ne hükümet ne de bir başkası normal olarak okyanus üretmeye ya da tahsis etmeye ihtiyaç duyar.[146]

---

[145] Paul A. Samuelson, "The Pure Theory of Public Expenditures," *Review of Economics and Statistics,* November, 1954, s. 387–89.

[146] Stephen Enke, "More on the Misuse of Mathematics in Economics: A Rejoinder," *Review of Economics and Statistics,* May, 1955, s.131–33; Julius Margolis, "A Comment On the Pure Theory of Public Expenditures," *Review of Economics and Statistics,* November, 1955, s. 347–49. Eleştiri yapanlara cevap verirken, Samuelson, hükümet cephesini yalnızca kolektif mallara *hasretmek* istediği gibi muhtemel bir imayı reddettiğini hemen söyledikten sonra, kendi kategorisinin aslında "kutupsal" bir kavram olduğunu öne sürer. Gerçek dünyada malların, sadece kamu ve özel mallar gibi uç kutupların karışımı olduğu varsayılır. Fakat bu kavramlar, Samuelson'ın kendi terimleriyle bile, kesinlikle kutup değil, fakat geniş kapsamlı ve ayrıntılıdır. Ya A'nın bir maldan tüketimi B'nin muhtemel tüketimini azaltır, ya da azaltmaz: bu iki alternatif karşılıklı olarak kişiye özeldir ve olanakları

Hükümet harcamaları için optimum bir seviye oluşturmanın "pür" bir yolu olmadığını kabul eden Tiebout, böyle bir teoriyi spesifik olarak *yerel* hükümet için korumaya çabalar. Vergi verme ve hatta oy verme sürecinin hükümetsel alanda tüketici tercihinin gönüllü olarak tezahür etmesine engel olduğunu idrak ederek, o ademi merkezileşme ve dâhili göç hürriyetinin *yerel* hükümet harcamalarını aşağı yukarı optimal hale getirdiğini – firmaların serbest piyasa harcamalarının "optimal" olduğunu söyleyebildiğimiz gibi- çünkü yerleşiklerin, hoşlarına gidecek şekilde gelip gidebileceklerini öne sürer. Elbette ki tüketicinin, yüksek-vergili bir topluluktan düşük vergili bir topluluğa kolaylıkla gidebilmesi mümkünse, bu onu daha varlıklı hale getirecektir. Fakat bu, tüketiciye sadece bir dereceye kadar yardım eder; diğer bakımlardan aynı kalacak olan hükümet harcamaları problemini çözmez. Hakikaten bir insanın ikametgâh seçimine giren hükümetten başka faktörler vardır ve yeterince insan, şu ya da bu sebeple, taşınmadan önce epeyi bir hükümet tahribatına izin verecek şekilde, belli bir coğrafi alana bağlanabilir. Dahası ana/büyük bir problem dünyanın toplam toprak alanının sabit olması ve hükümetlerin evrensel olarak toprağın tamamına önceden sahip olması ve böylece evrensel olarak tüketicilere yük bindirmesidir.[147]

---

tüketir. Aslında Samuelson kendi kategorisini ya teorik ya da pratik bir aygıt olarak terk etmiştir. Paul A. Samuelson, "Diagrammatic Exposition of a Theory of Public Expenditure," *Review of Economics and Statistics,* November, 1955, s. 350–56.

[147] Charles M. Tiebout, "A Pure Theory of Local Expenditures," *Journal of Political Economy,* October, 1956, s. 416–24. Bir noktada, Tiebout, kendi teorisinin sadece eğer her bir şahıs bir şekilde "kendi çapında mahalli yönetim" olabilirse, geçerli olacağını kabul eder gibi gözükmektedir. *Ibid.*, s. 421.

Hükümette rekabet fikrinin keskin bir eleştirisi sırasında The Colorado Springs *Gazette-Telegraph* şunları yazmıştı:

> Vergi ödeyicisi sadece kendisi için faydalı gördüğü hizmetleri satın alan bir müşteri gibi davranmakta serbest olsaydı ve onlar kendi alım gücü dâhilinde fiyatlandırılmış olsaydı, o zaman hükümetler arasındaki bu rekabet harika bir şey olurdu. Fakat vergi ödeyicisi bir müşteri değil, fakat sadece bir yönetilen olduğu için, seçim yapmada serbest değildir. O sadece ödeme yapmaya mecbur edilmektedir... Hükümetle birlikte üretici-müşteri ilişkisi olmaz. Sadece idare edenle idare edilenler arasında her zaman mevcut olan ilişki vardır. Yönetilen yönetenin ürünlerinin hizmetlerini reddetmekte asla serbest değildir... Hükümetin yönetilene en iyi şekilde hizmet edebildiğini görmeyi denemek yerine, her hükümet kendi vergi tahsilâtları temeli üzeri-

Şimdi dışsal yararlar meselesine geliyoruz –iktisatçılar tarafından hükümet faaliyetleri için belirtilmiş olan ana meşrulaştırma.[148] Bireylerin sadece bizzat kendi davranışlarından yararlandıkları yerde, çok sayıda yazar serbest piyasanın güvenli bir şekilde engellenmemiş olarak kalabildiğini kabul eder. Fakat insanların davranışları sık sık ve hatta farkında olunmadan başkalarına yarar sağlayabilir. Bunun bir sevinme nedeni olduğu düşünülebilir, ancak, eleştirmenler bu hakikatten, bolluk biçiminde kötülüklerin döküldüğü suçlamasını yaparlar. Bu iktisatçıların dediklerine göre, A ve B'nin karşılıklı olarak yararlandıkları serbest bir mübadele, herkes için çok iyi olabilir; fakat A gönüllü olarak, kendisinin yanı sıra B'ye de yararı olan, fakat karşılığında B'nin hiçbir şey ödemediği bir şey yaparsa ne olur?

Eleştiri noktası olarak dışsal yararları kullanmak suretiyle serbest piyasaya yapılan iki genel saldırı hattı vardır. Birlikte alındıklarında, piyasanın aleyhinde buna karşılık hükümetsel müdahalenin ya da girişimin lehinde olan bu argümanlar birbirini geçersiz kılarlar, fakat her biri, bütün doğruluğu içinde ayrı ayrı incelenmelidir. Birinci eleştiri türü *A'ya, B için yeteri kadar bir şey yapmamaktan dolayı* saldırmaktır. Aslında iyilik/hayır yapan, münhasıran kendi bencil menfaatini dikkate aldığı ve böylelikle sessizce sahneye çıkmayı bekleyen potansiyel indirekt alıcıyı ihmal ettiği için kınanmaktadır.[149] İkinci saldırı hattı *B'yi, karşılığında A'ya bir şey ödemeden bir menfaati/faydayı kabul ettiği için kınayacak*tır. Alıcı bedava hediye kabul et-

---

ne diğer her hükümetle yarışmaya başladı... Bu rekabetin kurbanı daima vergi ödeyicisidir... Vergi ödeyicisi şimdi federal devletin, federal okul kurullarının, federal vilayet ve şehir hükümetlerinin saldırısına maruz kalmaktadır. Bunların her biri, vergi ödeyenin sahip olduğu son dolar için rekabet etmektedir (Colorado Springs *Gazette-Telegraph,* July 16, 1958).

[148] Genellikle dışsal yararlarla simetrik olarak ele alınan "dışsal maliyetler" problemi, aslında onunla ilgili değildir: o mülkiyet haklarını tam olarak uygulayamamanın bir neticesidir. Eğer A'nın davranışları B'nin mülküne zarar verirse ve hükümet bu davranışı durdurmayı ya da hasarları tazmin ettirmeyi reddederse, mülkiyet hakları ve dolayısıyla serbest piyasa tam olarak savunulmamış ve sürdürülmemiş olur. Bu nedenle, dışsal maliyetler (mesela, sigara içilmesinin zararı) tam serbest bir piyasanın ***kusurlarından*** ziyade bu piyasayı koruma/sürdürme başarısızlığıdır. *Bkz.*, Mises, *Human Action*, s. 650–53; ve de Jouvenel, "Political Economy of Gratuity," s. 522–26.

[149] Açıklanmamış bir nedenden dolayı, endişe edilen yararlar sadece B'nin A'nın davranışından farkında olunmadan yarar sağladığı ***indirekt*** faydalardır. Direkt ***armağanlara***, veya hayra (burada A B'ye sadece para verir) dışsal yararlar kategorisi altında saldırılmamaktadır.

tiği için nankör ve sahici bir hırsız olarak ayıplanmaktadır. O zaman, serbest piyasa her iki grup saldırgan tarafından adaletsizlik ve tahrifat yaratmakla itham edilmektedir: birincisi, A'nın B'ye menfaat/yarar sağlayacak yollara yeteri kadar gayret sarf etmediği için insanların bencil olduğuna; ikinci ise B'nin, karşılığında bedel ödemeksizin çok fazla "haksız kazanç" elde edeceğine inanır. İki yol da tedavi edici Devlet davranışına çağrıdır; bir yandan, A'yı B'ye yardım sağlayacak yollara daha fazla gayret göstermeye zorlamak ya da uyarmak için, diğer taraftan ise B'yi A'ya, onun hediyesi için ödeme yapmaya zorlamak için güç kullanmak.

Genel olarak, bu ahlâkî görüşlere "bilimsel" düşünce elbisesi giydirilmiştir ki, bu durumlarda, serbest piyasa davranışı artık optimal değildir, fakat düzeltici Devlet davranışı ile optimaliteye geri getirilmelidir. Böyle bir görüş, iktisat biliminin serbest-piyasa davranışının *hep* optimal olduğunu öne sürdüğü yolu yanlış kavrar. O, bir iktisatçının kişisel ahlâkî görüşleri açısından değil, bütün katılımcıların serbest, gönüllü davranışları bakımından ve tüketicilerin serbestçe dışa vurdukları ihtiyaçlarını karşılama yönünden optimaldir. Dolayısıyla, hükümet müdahalesi mutlaka ve daima böyle bir optimumdan *uzaklaşmaya* sebep olacaktır.

Her iki saldırı hattı da oldukça yaygın olmasına rağmen, her birinin *diğer* saldırının özünü kullanarak oldukça başarılı biçimde çürütülebilmesi gülünçtür! Mesela, birinciyi alalım *–hayır yapana saldırı*. Hayır yapanı kınamak ve yetersiz iyi eylemler nedeniyle üstü kapalı olarak Devlet cezalandırmasını istemek, alıcı tarafından hayır yapan üzerine ahlâkî bir alacak hakkı öne sürmek demektir. Bu kitapta nihai değerleri tartışma niyetinde değiliz. Fakat açıkça anlaşılması gerekir ki bu pozisyonu benimsemek, B'nin A'dan kendisine yarar sağlayıp da karşılığında B'nin hiçbir şey ödemediği bir şeyi yapmasını istemeye mutlak hakkı olduğunu söylemektir. İkinci saldırı hattını ("bedavacı" hakkında) baştan sona ele almak zorunda değiliz, fakat belki de bedavacının bir majeste ve kumanda mevkiinin kendi hakkı olduğunu iddia etmesinin küstahlık olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü birinci saldırı hattının iddia ettiği şey, A'dan gerekirse zorla hediyeler almanın B'nin ahlâkî hakkı olduğu yönündedir.

Cebri tutumluluk, veya potansiyel tasarrufçulara yeteri kadar tasarruf ve yatırım yapmama nedeniyle yapılan hücumlar, bu saldırı hattının örnekleridir. Bir diğer örnek tükenmekte olan bir doğal kaynağın kullanıcısına yönelik bir saldırıdır. Kapsamı ne olursa olsun, böyle bir kaynağı her zaman kullanan bir kimse müstakbel bir torunu bu kullanımdan "yoksun bırakır". Dolayısıyla, "tabiatçılar" bu tür kaynaklar için daha büyük bir müstakbel

kullanım lehine bugün daha düşük bir kullanım çağrısı yaparlar. Bu zorunlu hayır/iyilik sadece birinci saldırı hattının bir örneği değildir, fakat eğer bu iddia kabul edilirse, mantıksal olarak tükenmeye maruz bir kaynak *ilelebet hiç* kullanılmayacaktır. Çünkü gelecek kuşak reşit olduğu zaman, *o da* gelecek bir kuşakla karşılaşacaktır. Dolayısıyla bu yekpare argüman hattı özellikle saçma bir şeydir.

İkinci saldırı hattı bunun tersi bir biçime sahiptir –"hediyenin" alıcısının kınanması. Alıcı başkalarının üretken davranışlarının "hak edilmemiş kazancından" günahkârca istifade eden bir adam olarak, bir "bedavacı" olarak kınanmaktadır. Bu da tuhaf bir saldırı hattıdır. O, sadece birinci saldırı hattına karşı, yani *mecburi bedavacılık isteyen* bedavacıya karşı yönlendirildiği zaman inandırıcılığa sahip bir argümandır. Fakat burada, sadece kendisine yarar sağladığı kabul edilen A'nın davranışlarının, *aynı zamanda* bir başkasına yarar sağlama gibi mutlu bir etkiye sahip olduğu bir durumla karşı karşıyayız. Mutluluğun bütün topluma yayılması nedeniyle kızgın mı olalım? Birinin davranışlarından birden fazla kişinin yararlanması nedeniyle eleştirel mi olalım? Neticede, bedavacı kendi bedavasını istemiş değildir. O bunu, A'nın, kendi davranışından yarar sağlaması nedeniyle bir nimet olarak istemeden elde etmiştir. İkinci saldırı hattını kabul etmek toplumda çok fazla insanın mutlu olması nedeniyle ceza uygulaması için jandarma talep etmek demektir. Kısaca, komşumun bakımlı bahçesinin manzarasından istifade etmekten dolayı vergilendirilecek miyim?[150]

Bu ikinci saldırı hattının göze çarpan bir örneği Henry George'cu pozisyonun özünü oluşturur: arsa toprakların sermaye değerindeki bir yükselişten doğan "haksız kazanca" saldırı. Yukarıda görmüştük ki ekonomi ilerledikçe, reel toprak kiraları reel ücret oranlarıyla birlikte artacak ve sonuçta toprağın reel sermaye değerlerinde artışlar olacaktır. Sermaye yapısının, iş bölümünün ve nüfusun artması site/saha toprakları nispeten daha kıt hale getirme ve dolayısıyla bu artışa yol açma eğilimindedir. George'cuların iddiası şudur: toprak sahibi, kendi toprağını elde tutmanın dışındaki olaylardan dolayı meydana gelmiş bu yükselişten ahlâken sorumlu değildir; fakat o bu kazancı elde eder. Dolayısıyla toprak sahibi bir bedavacıdır ve onun

[150] "Eğer komşularım, özel bekçiler istihdam ederlerse, onlar bana dolaylı olarak ve farkında olmadan yarar sağlayacaklardır. Eğer komşularım güzel evler inşa eder ya da bahçeler yetiştirirlerse, onlar benim zevkime dolaylı olarak hizmet ederler. Şimdi bunlardan 'feragat etmem' mümkün olmadığı için bu yararlar nedeniyle onlar beni vergilendirme hakkına sahip mi olmuşlardır?" (S. R., "Spencer As His Own Critic").

"haksız kazancı" haklı olarak "toplum"a aittir. Toplumun gerçekliği ve "onun" herhangi bir şeye sahip olup olamayacağı meselesini bir kenara bırakırsak, burada bir bedavacılık durumuna ahlâkî bir saldırıyla karşı karşıyayız.

Bu argümanla ilgili zorluğun çok büyük olduğu açığa çıkmış oluyor. Çünkü başkalarının davranışlarından sağladığımız dışsal yararlar olmasaydı, hangimiz mevcut reel gelirimiz diye bir şeyi kazanırdık? Spesifik olarak, sermaye mallarının büyük modern birikimi tamamen atalarımızın net tasarruflarından gelen bir mirastır. Onlar olmaksızın, sahip olduğumuz ahlâkî karakterimizin niteliği ne olursa olsun, ilkel bir balta girmemiş ormanda yaşıyor olurduk. Tabiî, atalarımızdan gelen parasal sermaye mirası sadece bu sermaye yapısındaki payların mirasıdır. Dolayısıyla, geçmişe göre hepimiz bedavacılarız. Biz aynı zamanda bugün de bedavacılar hükmünde oluruz, çünkü piyasada akranlarımızın devam eden yatırımlarından ve onların uzmanlaşmış vasıflarından/becerilerinden yararlanıyoruz. Muhakkak ki ücretlerimizin büyük kısmı, eğer onların öylece atfedilmesi mümkün olsaydı, bu mirastan (ki ona göre bizler bedavacılar durumundayız) dolayı olurdu. Toprak sahibi herhangi birimizden daha fazla bir haksız kazanç/fazlalık sahibi değildir. Dolayısıyla, şimdi hepimiz müsadere mi edileceğiz ve mutluluğumuz nedeniyle vergilendirilecek miyiz? Ve o zaman bu ganimet ***kimin*** olacaktır? Sermaye yatırımında bulunan bizim hayırseverlerimiz konumundaki ölü atalarımızın mı?[151]

Önemli bir dışsal yararlar durumu, belli endüstrilere yatırım ile biçilebilecek, fakat girişimcilere kâr olarak gitmeyecek olan "dışsal ekonomiler"dir. Bu tür dışsal ekonomiler görünüşe göre ihmal edilebilir olmalarına rağmen, onların fiili sahası hakkında literatürde uzunca bir tartışma yapmaya gerek yoktur. Bu iddia hükümetin, bu yatırımları "toplumun" dışsal ekonomiler sağlamasının mümkün olacağı bir şekilde sübvanse ettiğini ısrarla öne sürmüştür. Bunun örneği Pigou'nun, korumacı bir tarife için eski ve hâlâ dominant olan "bebek endüstriler" argümanının yanı sıra dışsal ekonomilerin sübvanse edilmesi iddiasıdır.

---

[151] Benjamin Tucker'in eleştirisinde körlüğün yanı sıra doğruluk da vardır:
Aziz Hugh O. Pentecost [bir George'cu] "toprağa değerini ne verir" diye sorar? Ve cevap şudur: "Nüfusun (topluluğun) varlığı. O zaman kira, veya toprağın değeri ahlâkî olarak topluluğa aittir. "Bay Pentecost'ın vaazına değer kazandıran nedir? Nüfusun (topluluğun) varlığı. O zaman Bay Pentecost'ın maaşı, veya onun vaazının değeri ahlâkî olarak topluluğa aittir. (Tucker, *Instead of a Book*, s. 357).

Dışsal ekonomi yatırımlarının devletçe sübvanse edilmesini istemek serbest piyasaya *üçüncü* bir *saldırı* hattı anlamına gelir, yani *potansiyel olarak hayırdan yararlananların (B), hayırseverleri (A), ikincinin birincinin yararlarını üretecek şekilde sübvanse etmeye zorlanması.* Bu üçüncü hat hükümet-destekli barajlar ya da (toprak) ıslahları (alıcılar kendi yararlarını ödeyecek şekilde vergilendirilir) ya da mecburi eğitim öğretim (vergi ödeyicileri eninde sonunda başkalarının eğitiminden yararlanacaklardır) vs. gibi öneriler için iktisatçıların favori argümanıdır. Alıcılar bir kere daha bu politikanın sorumluluğunu taşırlar; fakat burada onlar bedavacı olmakla eleştirilmezler. Onlar şimdi belli yararları elde etmemiş olacakları bir durumdan "korunuyor" olmaktadırlar. Onların, bahsedilen yararlar için ödeme yapmamış olacaklarından dolayı, tam olarak ***neden*** korunduklarını anlamak güçtür. Dolayısıyla üçüncü saldırı hattı birinciyle, serbest-piyasanın insan bencilliğinden dolayı yeterince dışsal-ekonomi davranışı üretmediği hususunda hemfikirdir; fakat bu durumu tedavi etmenin maliyetini garip bir şekilde isteksiz alıcıların üzerine yüklemede ikinci saldırı hattıyla birleşir. Eğer bu sübvansiyon meydana gelirse, alıcıların artık bedavacılar olmadığı açıktır: gerçekten de onlar sadece, serbest seçimle davranılsaydı karşılığında ödeme yapmamış olacakları yararları satın almaya zorlanmaktadırlar.

Üçüncü yaklaşımın saçmalığı şu soruya kafa yorarak açığa çıkarılabilir: Tavsiye edilen politikadan kim yararlanır? Hayırsever A bir sübvansiyon alır, bu doğrudur. Fakat onun yarar elde edip etmediği genellikle şüphelidir, çünkü o başka türlü bir davranışta bulunacak ve başka bir istikamette kârlı olarak yatırım yapacaktı. Devlet onu sadece, uğramış olacağı zararlar için tazmin etmiştir ve bu getiriyi, onun, vazgeçilen bir fırsatın dengini elde edecek şekilde ayarlamıştır. Dolayısıyla A, eğer bir işletme firması ise yarar sağlamaz. Alıcılara gelince, onlar Devlet tarafından, başka türlü satın almamış olacakları yararlar için ödeme yapmaya zorlanırlar. Onların "fayda" sağladığını nasıl söyleyebiliriz?

Standart bir cevap şudur: eğer alıcılar, onu gönüllü olarak satın almayı isteselerdi bile, bu yararı elde "edemezlerdi". Burada birinci problem, eleştiri yapanın, hangi mistik süreçle alıcıların bu "yararı" satın alınayı istemiş olacaklarını bildiğidir. Tercih ölçeklerinin muhtevasını bilmemizin tek yolu onların somut seçimlerle açığa çıktığını görmektir. Bu seçim somut olarak bu yararı satın al*ma*dığı için, hariçtekiler açısından, B'nin tercih ölçeğinin kendi davranışlarıyla açığa çıkmış olandan "gerçekten" farklı olduğunu öne sürmede haklı bir gerekçe yoktur.

İkinci olarak, muhtemel alıcıların bu yararı satın almış olama*ma*sının bir nedeni yoktur. Bütün durumlarda üretilmiş olan bir yarar, piyasada satılabilir ve o, tüketicilere olan kendi ürün değerini kazanabilir. Yatırımcı için kârlı olmayacak bu yararın üretilmesi, tüketicilerin, ona alternatif üretim hatlarındaki gayri spesifik faktörlerin kullanımlarına değer verdikleri kadar kıymet vermediklerini gösterir. Çünkü maliyetlerin umulan satış fiyatından daha yüksek olması gayri spesifik faktörlerin *diğer* üretim kanallarında daha fazla kazandıkları anlamına gelir. Dahası bazı tüketicilerin, bir yararın piyasadaki üretim ölçeğiyle tatmin olmadığı muhtemel durumlarda, onlar yatırımcıları *bizzat* sübvanse etmek hususunda tam serbesttirler. Böyle bir gönüllü sübvansiyon bu yarar için daha yüksek bir piyasa fiyatı ödemeye denk olacak ve onların bu fiyatı ödeme istekliliğini açığa vuracaktır. Her ne olursa olsun, böyle bir sübvansiyonun doğmamış olması, hükümet tarafından zorunlu bir sübvansiyon için herhangi bir haklı gerekçeyi ortadan kaldırır. Aslında vergilendirilmiş "yararlanıcılara" bir fayda sağlamaktan ziyade, mecburi sübvansiyon onlara bir kayıp yükler, çünkü onlar kendi fonlarını bizzat daha yüksek faydalı mallara ve hizmetlere harcayamazlar.[152]

---

[152] Mises'in belirttiği gibi:

> ... bir hükümetin bir tesisi zararla çalıştırmak ya da kârsız bir projeyi sübvanse etmek için ihtiyaç duyduğu araçlar ya vergi ödeyicilerinin harcama ve yatırım yapma gücünden ya da ödünç piyasasından çekilmelidir... Hükümetin daha fazla harcadığı şey, halkın daha az harcama yapmasıdır. Kamu işleri... vatandaşlardan çekip alınan fonlarla finanse edilir. Eğer hükümet araya girmeseydi, vatandaşlar onları, gerçekleşmesi sırf hükümet müdahalesinden dolayı mümkün olmayan kâr vadeden projelerin realizasyonu için kullanacaktı. Fakat bu gerçekleştirilmemiş proje kârlı olmuş olabilirdi, yani kıt üretim araçları tüketicilerin en acil ihtiyaçlarına bağlı olarak kullanılmış olurdu. Tüketici bakış açısından, kârsız bir projenin gerçekleştirilmesi için bu üretim araçlarının kullanılması israftır. O, tüketicileri hükümet-sponsorlu projenin kendilerine sunabileceği tatminlere yeğledikleri tatminlerden mahrum bırakır. (Mises, ***Human Action***, s. 655).

Ellis ve Fellner, dışsal ekonomilerle ilgili tartışmalarında, bu ekonomilerin sübvanse edilmesinin başka yerde daha büyük tatminler için kullanılabilir fonlar pahasına olması gerektiği ilksel gerçeğini göz ardı ederler. Ellis ve Fellner, artan-maliyetli endüstrilerin aşırı-büyümüş oldukları şeklindeki Pigo tezine dair yaptıkları çürütmenin, azalan maliyetli-endüstrilere bir sübvansiyon için muhtemel herhangi bir temeli tahrip ettiğinin farkında değildirler. Howard S. Ellis ve William Fellner, "External Economies and Diseconomies", ***Readings in Price Theory*** (Chicago: Blakiston Co., 1952), içinde, s. 242–63.

İKTİDAR VE PİYASA

Birinci Bölüm

Serbest Piyasada Savunma Hizmetleri

İktisatçılar "serbest piyasaya", sayısız defa, gönüllü mal ve hizmet mübadelelerinin sosyal dizisi diye gönderme yapmışlardır. Fakat bu muamele bolluğuna rağmen, onların analizi serbest piyasanın daha derin anlamlarını hiçe saymıştır. Böylece, serbest mübadelenin, mülk sahibi olma haklarının mübadelesi ***anlamına geldiği,*** ve dolayısıyla iktisatçının serbest toplumda geçerli olacak mülk sahipliğinin koşullarını ve doğasını incelemek zorunda olduğu genellikle ihmal edilmiştir. Eğer serbest bir toplum, kimsenin başkalarının şahsına ya da mülküne tecavüz etmediği bir dünya anlamına geliyorsa, o zaman bu, her insanın kendi benliği/varlığı ve daha önceden bulmuş, kendi emeğiyle dönüştürmüş, ve ardından da başkalarına vermiş olduğu ya da onlarla mübadele ettiği kullanılmamış doğal kaynaklar üzerinde mutlak mülkiyet hakkına sahip olduğu manasına da gelir[1]. Bir kişinin kendi varlığı ve bulduğu, dönüştürdüğü ve verdiği ya da mübadele ettiği kaynaklar üzerindeki güçlü/sıkı bir mülkiyet hakkı, serbest-piyasa kapitalizminde zemin bulan mülkiyet yapısına yol açar. Böylece, bir iktisatçı, bir serbest-piyasa toplumunda geçerli olması gerekecek bir mülkiyet hakları, mülkiyette adalet teorisi geliştirmeksizin serbest piyasanın mübadele yapısını tam olarak analiz edemez.

---

[1] Murray N. Rothbard, *Man, Economy, and State* (Princeton, N.J.: D. Van Nostrand, 1962; Mises Institute, 2004). [Yayımcının Notu: *İnsan, İktisat ve Devlet*'e gönderme yapan dipnotların sayfa numaraları bu baskıya aittir].

Biz *İnsan, İktisat ve Devlet*'teki serbest piyasa analizimizde, ya herkes gönüllü olarak böyle bir ihlalden kaçındığı için ya da serbest piyasada mevcut olan herhangi bir cebri savunma metodu bu tür bir ihlali önlemeye yeterli olduğu için, mülkiyet ihlalinin meydana gelmediğini varsayıyoruz. Fakat iktisatçılar, neredeyse kaçınılmaz olarak ve çelişkili biçimde piyasanın, saldırgan ve serbest olmayan davranışların -kısaca, piyasa bağlantıları dışındaki hükümetsel kurumların- kullanımından uzak tutulması gerektiğini varsaymışlardır.

Serbest piyasada bir savunma hizmetleri arzı serbest toplum aksiyomunun, yani şahsın ya da mülkün ihlali için güç kullananlara karşı *savunma yapılması* haricinde fiziki güç kullanımı olmamasının sürdürülmesi anlamına gelecektir. Bu, bir Devlet aygıtının ya da hükümetin tam yokluğu anlamını taşıyacaktır; çünkü Devlet, toplumdaki diğer bütün şahıslardan ve kurumlardan farklı olarak, kendi gelirini, serbestçe akdedilen mübadelelerle değil, fakat "vergileme" denilen tek taraflı bir zor kullanma sistemiyle elde eder. Dolayısıyla serbest toplumda savunmanın (polis koruması ve hukuki kararlar gibi şahsa ve mülke yönelik savunma hizmetleri dâhil), (*a*) kendi gelirini zor kullanmadan ziyade gönüllü olarak elde etmiş ve (*b*) Devlet'in yaptığı gibi, kendine haksız yere mecburi bir polis ya da adli koruma tekeli bahşetmemiş olan kişiler ya da firmalar tarafından arz edilmesi gerekecektir. Sadece böyle bir özgürlükçü savunma hizmeti tedariki serbest bir piyasayla ve serbest bir toplumla uyumlu olacaktır. Böylece, savunma firmaları, serbest piyasadaki diğer bütün mal ve hizmet üreticileri gibi serbestçe rekabet edenlere ve saldırgan olmayanlara karşı zor kullanmayan firmalar olmak zorunda olacaklardır. Savunma hizmetleri, diğer bütün hizmetler gibi, sadece ve sadece pazarlanabilir olacaktır.

Laissez-faire felsefesini benimseyen iktisatçılar ve diğerleri piyasa serbestîsinin desteklenmesi gereğine ve mülkiyet haklarının ihlal edilmemesi zorunluluğuna inanırlar. Buna rağmen, onlar savunma hizmetinin piyasa tarafından arz edile*meye*ceğine ve dolayısıyla mülkün istilasına karşı savunmanın, serbest piyasa dışında hükümetin zorlayıcı gücüyle sunulması gerektiğine inanırlar. Bunu iddia ederlerken, çözülmesi imkânsız bir çelişkiye düşerler; çünkü onlar istilaya karşı insanları savunduğu düşünülen mutlak bir birim (hükümet) tarafından mülkiyetin kitle halinde istilasını önerir ve onaylarlar, çünkü bir *laissez-faire* hükümeti kendi gelirlerini mutlaka vergilendirme denilen mülkiyet ihlaliyle ele geçirmek zorunda olacak ve keyfi olarak dizayn edilmiş bir karasal alan üzerinde mecburi bir savunma hizmetleri tekelini haksız yere kendine mal edecektir. *Laissez-faire* teorisyenleri

(ki onlara burada hemen hemen diğer bütün yazarlar katılmaktadır) tam serbest bir piyasa savunma hizmetinin mevcut ola*maya*cağını ve dolayısıyla zora/şiddete karşı güç kullanabilen savunmaya hayli değer verenler, şahsın ve mülkün korunması için zorunlu bir kötülük olarak (istilacı baskının büyük makinesi olarak kapkara tarihsel geçmişine rağmen) Devlete sığınılması gerekeceğini öne sürerek, bu açık tezattan doğan pozisyonlarını mazur göstermeye çalışırlar.

Laissez-faire'ciler serbest piyasa savunma fikrine bazı itirazlar getirirler. Mübadeleye dayalı bir serbest piyasa en başta bir mülkiyet hakları sistemini öngördüğü için, bu itiraz Devletin böyle bir haklar yapısını tanımlamasına ve paylaştırmasına ihtiyaç olduğunu kabul eder. Fakat görmüştük ki serbest bir toplumun ilkeleri *elbette* çok kesin bir mülkiyet hakları teorisini, yani öz-mülkiyet ve insan emeğiyle bulunan ve dönüştürülen doğal kaynakların mülkiyetini kapsar. Dolayısıyla, piyasanın aksine Devletin ya da benzer bir birimin mülkiyet haklarını tanımlamasına ve paylaştırmasına gerek yoktur. Bu, bizzat aklın (reason) kullanımıyla ve piyasa süreçleri vasıtasıyla yapılabilir ve yapılacaktır; başka bir tanımlama ya da paylaştırma tamamen keyfi ve serbest toplum ilkelerine aykırı olacaktır.

Benzer bir düşünce, onsuz bir piyasa iktisadının mevcut olamayacağı bir fonksiyon olarak, piyasa faaliyetinin zorunlu bir ön koşulu olarak, savunmanın müstesna statüsü nedeniyle Devlet tarafından arz edilmesi gerektiğine inanır. Fakat bu iddia çok fazla ispat yapan bir *alakasız sonuç*tur *(non sequitur)*. O, klasik iktisatçıların, malları ve hizmetleri büyük *sınıflar* açısından değerlendirme yanılgısıydı; oysa modern iktisatçılar hizmetlerin *marjinal birimler* açısından değerlendirilmesi gerektiğini açığa çıkarmışlardır. Çünkü piyasada bütün davranışlar marjinaldir. Eğer biz marjinal birimler yerine mütemmim sınıfları ele almaya başlarsak, hepsi piyasa faaliyetinin "ön koşulları" olarak görülebilecek, binlerce çeşit zorunlu, vazgeçilmez mal ve hizmetin varlığını keşfedebiliriz. Kalacak mekan (land room), veya her katılımcı için gıda, veya giysi, veya barınak hayati değil midir? Bir piyasa onlar olmadan uzun süre yaşayabilir mi? Ya kompleks modern ekonomide piyasa faaliyetinin temel bir zorunluluğu haline gelmiş olan kağıt için ne demelidir? Dolayısıyla bütün bu malların ve hizmetlerin sadece ve sadece Devlet tarafından mı arz edilmesi gerekir?

Laissez-faire'ci aynı zamanda, toplumda tek bir mecburi zor kullanma ve karar alma tekeli olması gerektiğini varsayar ki, bu, mesela, nihai ve kesin kararları alacak olan bir Üst Mahkeme olmalıdır. Fakat o, dünyanın, var

olduğu zamandan beri, ikamet edilen bütün yerlerinde tekil, nihai bir karar alıcı olmaksızın oldukça huzurlu yaşamış olduğunu idrak edememektedir. Mesela, Arjantinli Uruguay ya da Seylan vatandaşı bakımından, hükümetsiz, bir "anarşi" devletinde yaşar. Ve fakat bu ve diğer ülkelerin özel vatandaşları, müşterek bir hükümetsel idarenin yokluğuna rağmen, çözülmesi imkânsız yasal çatışmalara girmeden yaşamakta ve birbiriyle ticaret yapmaktadır. Mesela, bir Seylanlı tarafından saldırıya uğramış olduğuna inanan Arjantinli, kendi şikayetini bir Arjantinli mahkemeye iletir, ve onun kararı Seylanlı mahkemeler tarafından tanınır –ve eğer bir Seylanlı mağdur taraf ise bunun tersi. Ayrı ulus-Devletlerin birbiriyle bitmez tükenmez mücadeleler yaptıkları doğru olmasına rağmen, değişik ülkelerin özel vatandaşları, büyük ölçüde farklılaşan yasal sistemlere karşın, kendi üzerlerinde tekil bir hükümet olmaksızın uyum içinde birlikte yaşamayı başarmışlardır. Eğer sınır boyunca Güney Montana ve Saskatchewan'ın vatandaşları ortak bir hükümet olmaksızın uyum içinde birlikte yaşayıp ticaret yapabiliyorlarsa, o zaman güney ve kuzey Montana vatandaşları da aynı şeyi yapabilirler. Kısaca, milletlerin bugünkü sınırları tamamen tarihsel ve keyfidir, ve bir ülkenin vatandaşları üzerinde bir tekel hükümete iki farklı ulusun vatandaşları arasındaki bir hükümete olandan daha fazla ihtiyaç yoktur.

Bu arada, *laissez-faire'ciler*, kendi pozisyonlarının mantığı gereği, kimsenin bir başkası bakımından bir "anarşi" devletinde yaşamayacağı, tek ve birleşik bir dünya hükümetinin coşkun müminleri olmaları gerekirken, neredeyse hiçbir zaman böyle değildirler. Ve bir kimse tek bir dünya hükümetinin gerekli *olmadığını* bir kere kabul ettiği zaman, ayrı devletlerin caiz görülebilirliğinde mantıksal olarak nerede duracaktır? Eğer Kanada ve Birleşik Devletler cevaz verilemez bir "anarşi" devletinde olmakla itham edilmeksizin ayrı uluslar olabiliyorlarsa, Kuzey, Birleşik Devletlerden niye ayrılmasın? New York Eyaleti Birlikten niye ayrılmasın? New York City eyaletten niye ayrılmasın? Manhattan niye ayrılmasın? Her bir konu komşu? Her blok? Her ev? Her *şahıs*? Fakat, tabiî, her bir fert hükümetten ayrılabiliyorsa, biz gerçekten, savunmanın serbest piyasa tarafından diğer bütün hizmetlerle birlikte arz edildiği ve saldırgan Devletin varlığına son verildiği yer olan, tam serbest topluma ulaşabiliriz.

Serbestçe rekabet eden adliyelerin rolü, esasen, Batı tarihinde, genellikle idrak edildiğinden çok daha önemli olmuştur. Ticaret hukuku, deniz hukuku, ve müşterek hukukun büyük bir bölümü, ilgili oldukları yasal sahaları anlamada uzmanlıklarından yararlanmak için davacılar tarafından aranan,

özel rekabetçi yargıçlarca geliştirilmeye başlanmıştı.[2] Orta Çağlardaki Champange panayırları ve büyük uluslar arası ticaret çarşıları serbestçe rekabet eden mahkemelerden yararlanmışlardır ve insanlar en doğru ve etkin gördükleri mahkemelere müşteri olabilmişlerdir.

Şu halde, bir serbest-piyasa savunma sisteminin neye benzediğini biraz daha ayrıntılı inceleyelim. Nasıl ki 50 yıl öncesinde günümüz televizyon endüstrisinin tam/kesin yapısını tahmin etmek imkânsız olacak idiyse, aynı şekilde herhangi bir piyasanın tam kurumsal koşullarını peşinen tasarlamanın da mümkün olmadığının farkına varmalıyız. Bununla birlikte, serbestçe rekabet eden, pazarlanabilir bir polis ve adliye hizmetleri sisteminin işleyişlerinin bir kısmını, önerme olarak ileri sürebiliriz. Çok muhtemel olarak, bu tip hizmetler, düzenli ödenen primlerle ve talep üzerine arz edilen hizmetlerle birlikte, peşin bir abonelik temeli üzerinde satılacaktır. Her biri bir etkinlik ve doğruluk şanı elde ederek, kendi hizmetleri için bir tüketici piyasası kazanmaya çalışan, çok sayıda rakip ortaya çıkacaktır. Tabiî, bazı bölgelerde/sahalarda tek bir birimin diğer hepsini rekabet dışı bırakması mümkündür, fakat bölgesel bir tekel olmadığını ve etkin firmaların diğer coğrafi sahalarda şubeler açabileceğini fark ettiğimiz zaman, bu pek muhtemel gibi gözükmez. Polis ve adli hizmetler arzının sigorta şirketleri tarafından da sağlanması muhtemel gibi gözükmektedir, çünkü suç miktarını mümkün olduğu kadar azaltmak onların direkt avantajlarına olacaktır.

Pazarlanabilir korumanın olurluğuna yönelik yaygın bir itiraz (onun *istenirliliği* burada problem değildir) şöyle yöneltilir: Jones'ın X Savunma Ajansına ve Smith'in de Y Savunma Ajansına abone olduğunu farz edelim. (Pratikte bu iki fonksiyon pekâlâ ayrı ayrı firmalar tarafından icra edilebilmesine rağmen, biz kolaylık olması için savunma ajansının bir polis gücü ve bir mahkeme ya da mahkemeleri ihtiva ettiğini varsayacağız). Smith, Jones tarafından saldırıya uğradığını, veya soyulduğunu iddia eder; Jones bu suçlamayı reddeder. Şimdi, adalet nasıl yerine gelecektir?

Açıkçası, Smith, Jones'a yönelik suçlamaları dosyalayacak ve Y mahkeme sisteminde dava açacak ya da duruşma talep edecektir. Bir celp etme/çağırma gücü olmayacak olmasına rağmen, Jones suçlamalara karşı kendini savunmaya davet edilir, çünkü henüz bir suçtan mahkûm olmamış

---

[2] *Bkz.*, Bruno Leoni, *Freedom and the Law* (Princeton, N.J.: D. Van Nostrand, 1961). *Keza bkz.*, Murray N. Rothbard, "On Freedom and the Law," *New Individualist Review,* Winter, 1962, s. 37–40.

bir insana karşı kullanılan herhangi bir çeşit güç, haddi zatında bizim önerme olarak kabul ettiğimiz serbest toplumla uyumlu olmayan, saldırgan ve suçlu bir davranıştır. Eğer Jones'ın suçsuz olduğu ilan edilirse, veya onun suçlu olduğu ve karara rıza gösterdiği açıklanırsa, o zaman bu seviyede bir problem yoktur ve Y mahkemeleri uygun cezalandırma önlemlerini belirler.[3] Fakat Jones karara meydan okursa ne olur? Bu takdirde, davayı ya kendi X mahkeme sistemine götürebilir, ya da onu, doğrudan doğruya bu tür mahkemelere olan büyük ihtiyacı doldurmak için şüphesiz piyasada bolca fışkıracak olan, bir tür özel rekabetçi Temyiz Mahkemesine taşıyabilir. Muhtemelen esas (primary) mahkemelerin sayısından çok daha az miktarda, birkaç Temyiz Mahkemesi sistemi olacaktır ve daha alt düzey mahkemelerin her biri kendi etkinlikleri ve doğruluklarıyla ün yapmış bu Temyiz Mahkemesi sistemlerinin üyeleri olmakla kendi müşterilerine karşı övünç duyacaktır. Şu halde Temyiz Mahkemesinin kararı toplum tarafından bağlayıcı olarak kabul edilebilir. Gerçekten de, serbest toplumun temel yasal mevzuatında, herhangi iki mahkemenin kararının bağlayıcı olarak dikkate alınacağı, yani mahkemenin suçlu olduğuna hükmedilmiş tarafa karşı harekete geçebileceği bir nokta olacağı gibi bir madde/hüküm yer alacaktır.[4]

Her yasal sistem sosyal olarak-üzerinde-uzlaşılmış bir çeşit durma noktasına, yani adli prosedürün sona erdiği ve suçu kanıtlanmış kişiye karşı ce-

---

[3] Farz edin ki Jones'ın suçluluğuna kani olan Smith, mahkeme prosedürüne uymaktan ziyade "kanunu kendi uygulamaya kalkarsa" ne olacaktır? Başlı başına bu meşru olacak ve bir suç olarak cezalandırılabilir olmayacaktır, çünkü serbest bir toplumda, hiçbir mahkeme ya da birim her bir ferdin aynı hakkının ötesine geçen, savunma amaçlı güç kullanma hakkına sahip olamayacaktır. Bununla birlikte, o zaman Smith, Jones'ın muhtemel bir karşı-davasının ve mahkemesinin sonucunu göğüslemesi gerekecektir ve yine eğer Jones'ın masum olduğu anlaşılırsa bizzat bir suçlu olarak cezalandırılmaya katlanmak zorunda olacaktır.

[4] Tam serbest toplumun yasal mevzuatı (law code) sadece liberteryen aksiyomu muhafaza edecektir: (birinin şahsının ya da mülkünün savunulması haricinde) başkasının şahsına ya da mülkiyetine karşı herhangi bir zor/şiddetin yasaklanması, mülkiyetin öz-mülkiyet artı birinin bulmuş, dönüştürmüş olduğu, veya böyle bir dönüşümden sonra satın almış ya da elde etmiş olduğu kaynakların sahipliği olarak tanımlanması. Kanunun (code) görevi bu aksiyomun anlamlarını ayrıntılı olarak açıklamak olacaktır (mesela, devletçi eklemeler ekarte edilecekken, ticaret hukukunun ya da müşterek hukukun liberteryen bölümleri seçilip alınacaktır). Daha sonra kanun/mevzuat, hepsi bizzat onu izlemeyi taahhüt edecek olan, serbest-piyasa yargıçları tarafından spesifik durumlara tatbik edilecektir.

zalandırmanın başladığı bir noktaya ihtiyaç duyar. Fakat nihai karar vermede tek bir tekel mahkemenin empoze edilmesine gerek yoktur ve tabiî bu, serbest bir toplumda mümkün değildir; ve liberteryen bir yasal mevzuat (legal code) iki-mahkemeli bir durma noktasına pekâlâ sahip olabilir, çünkü davacı ve davalı olmak üzere, daima iki çekişen taraf vardır.

Serbest-piyasada savunmanın çalışabilirliğine yönelik diğer yaygın bir itiraz şunu merak eder: Bir ya da daha fazla savunma birimi kendi cebri gücünü suçlu kullanımlara çeviremez mi? Kısaca, özel bir polis birimi kendi gücünü başkalarına karşı saldırmak için kullanamaz mı, veya özel bir mahkeme hileli kararlar verecek şekilde dolaplar çeviremez mi ve böylece kendi abonelerine ve kurbanlarına saldıramaz mı? Devletsiz bir toplumu önerme olarak ileri sürenlerin aynı zamanda böyle bir toplumda, bütün insanların "iyi" olacağına, ve kimsenin komşusuna karşı saldırmak istemeyeceğine inanacak kadar saf oldukları çok genel olarak varsayılır. İnsan hayatında böyle sihirli ya da mucizevî bir değişimi düşünmeye lüzum yoktur. Tabiî, şimdi bazı insanların suçlu olmaları gibi, özel savunma birimlerinden bazıları da suçlu hale gelecektir. Fakat esas mesele devletsiz bir toplumda suç ve saldırı için düzenli, *yasallaştırılmış* bir kanalın, hükümet aygıtının –ki bunların kontrolü şahsın ve mülkün işgali için güvenli bir tekel sağlar- olmayacağıdır. Bir Devlet mevcut olduğu zaman, böyle bir yerleşik kanal, yani cebri vergileme gücü ve zorla yapılan cebri koruma tekeli elbette var olur. Tam serbest piyasa toplumunda, muhtemel bir suçlu polis ya da yargıç, iktidara gelmenin çok zor olduğunu fark edecektir, çünkü ele geçirilecek ve kumanda vasıtası olarak kullanılacak örgütlü devlet aygıtları olmayacaktır. Böyle bir vasıtayı *sil baştan (de novo)* yaratmak çok zordur, ve, gerçekten de, neredeyse imkânsızdır; tarihsel olarak, Devlet yöneticilerinin, fonksiyon gören bir Devlet aygıtı kurmaları yüzyıllar almıştır. Dahası, tam serbest-piyasa, devletsiz toplum, kendi içinde bu tür örgütlü suçlar için başarıyı neredeyse imkânsız kılacak yerleşik bir "denetler ve dengeler" (checks and balances) sistemi içerecektir. Amerikan sisteminde "denetler ve dengeler" hakkında çok laf edilmiştir, fakat bunlar pek de denetler olarak görülemezler, çünkü bu kurumlardan her biri merkezi hükümetin ve nihai olarak bu hükümetin iktidardaki partisinin bir birimidir. Devletsiz bir toplumda denetler ve dengeler tam olarak *serbest piyasadan*, yani hukuk dışı herhangi bir birimi durdurmak için çabucak harekete geçebilen serbest rekabetçi polis ve adli birimlerin varlığından oluşur.

Tam piyasa toplumunun örgütlü bir suçluluğa yem olmayacağı hususunda mutlak bir garanti verilemeyeceği doğrudur. Fakat bu düşünce, sert

bir şekilde sınırlandırılmış bir hükümet gibi, *gerçekten* Utopik bir fikirden, tarihsel olarak asla işlememiş bir fikirden çok daha fazla çalışabilirdir. Ve anlaşılır biçimde öyledir, çünkü Devlet, içinde yerleşik olan saldırı tekeli yanında serbest piyasa kontrollerine doğası gereği sahip olmaması, ona iyi niyetli insanların vermeye çalıştıkları herhangi bir sınırı kolaylıkla delme imkânı sağlamıştır. Son olarak, muhtemelen olabileceğinin en kötüsü Devletin yeniden kurulması olacaktır. Ve Devlet *şu anda* sahip olduğumuz şey olduğu için, devletsiz bir toplumla ilgili herhangi bir deneyimin kaybettirecek hiçbir şeyi olmazken, kazandıracak çok şeyi olacaktır.

Çok sayıda iktisatçı pazarlanabilir savunmaya, savunmanın sadece Devlet tarafından arz edilebilen sözde "kolektif mallardan" biri olduğu temelinde itiraz eder. Bu yanıltıcı teori başka yerde çürütülmektedir.[5] Ve tam bir piyasa savunma ihtimalini kabul etmiş olan çok az sayıda iktisatçıdan ikisi şunları yazmıştır:

> O zaman, eğer, bireyler yeteri kadar yüksek fiyat ödemeyi isteselerdi, gıda, giyim ve otomobillerin yanı sıra koruma, genel eğitim, eğlence, ordu, donanma, polis departmanları, okullar ve parklar da bireysel inisiyatif vasıtasıyla sağlanabilirdi.[6]

Aslında, Hunter ve Allen bu hizmetlerin sağlanmasında özel davranışın işleyebilirliğini büyük ölçüde eksik tahmin etmiştir, çünkü zorunlu bir tekel, gelirlerini, müşterilerin gönüllü ödeme yapmalarından ziyade genelleştirilmiş zor kullanımından sağladığı için, serbest rekabetçi özel teşebbüslerin bu tür hizmetleri arz etmesine nazaran belirgin biçimde daha az etkin olmaya mahkûmdur. Ödenen "fiyat", yüklenmiş bir ekstra maliyetten ziyade toplum ve tüketiciler için büyük bir kazanç olacaktır.

Böylece, gerçekten serbest bir piyasa, haddi zatında özel mülkiyete karşı vergileme olarak bilinen tek taraflı baskı zemininde varlığını sürdürerek kişiyi ve mülkü "savunduğunu" düşünen bir kurum sıfatına sahip bir Devletin varlığıyla bütün olarak bağdaşmazdır. Serbest piyasada, zora/şiddete karşı savunma, diğer herhangi bir hizmet gibi serbestçe rekabet eden özel organizasyonlardan elde edilebilir bir hizmet olacaktır. Bu alanda var olan her türlü problem, çok daha büyük karışıklıklara sahip sayısız örgütsel problemi çözen gerçek bir süreç olarak, piyasa süreci tarafından pratikte

---

[5] *Man, Economy, and State*, s. 1029–36 (Türkçe çeviride, s. 876-882).

[6] Merlin H. Hunter ve Harry K. Allen, *Principles of Public Finance* (New York: Harper & Bros., 1940), s. 22.

kolaylıkla çözülebilir. Geçmişte ve bugün, "sınırlı" bir hükümetle ilgili imkânsız Ütopik ideali bir yere/sonuca vardırmayan *laissez-faire* iktisatçıları ve yazarları, büyük bir dâhili çelişkiye düşmektedir. *Laissez-faire*'in bu çelişkisi İngiliz siyaset filozofu Auberon Herbert tarafından gayet açık bir şekilde teşhir edilmiştir:

> A B'yi birlikte çalışmaya zorlayacak, veya B A'yı zorlayacaktır; fakat dediğimiz gibi, tüm zamanlar boyunca, bir kesim diğer bir kesimi bir Devlet oluşturmak için zorlamadıkça, her ne olursa olsun, birlikte çalışma sağlanamaz. Çok iyi; fakat o zaman bizim Ferdiyetçilik sistemimiz ne hale gelir? A B'nin, veya B A'nın yakasına yapışmış, ve ondan kendisinin onaylamadığı, yerine getirmek istemediği hizmet ve ödemeler sızdırdığı bir sisteme zorlamış, hemen hemen onun efendisi haline gelmiştir –bütün bunlar indirgenmiş bir ölçekte Sosyalizm değil de nedir?... O zaman, komşusuna karşı saldırıda bulunmamış olan her bireyin hükmünün kendi davranışları bakımından üstün olduğuna, ve bunun, Bireyciliğin, üzerine dikildiği taş olduğuna inandıktan sonra –Ben A ve B'nin C'ye gidebileceğini ve onu bir Devlet oluşturmak için zorlayabileceğini ve böyle bir Devletin adına ondan belli ödemeler ve hizmetler sızdırabileceğini reddediyorum; ve eğer siz bu biçimde davranırsanız, siz bu kez Devlet-Sosyalizmini meşrulaştırırsınız iddiasını sürdürüyorum.[7]

[7] Auberon Herbert ve J. H. Levy, *Taxation and Anarchism* (London: The Personal Rights Association, 1912), s. 2–3.

İkinci Bölüm

Müdahalenin Temelleri

1. Müdahale Tipleri

Şimdiye kadar biz şahsın ve mülkün zorla istilasına karşı ihtiyaç duyulan bir savunmanın Devlet tarafından değil, fakat serbestçe rekabet edebilen pazarlanabilir savunma birimlerince arz edildiği serbest bir toplumu ve serbest bir piyasayı tasarladık. Bu ciltte bizim ana ödevimiz toplumda ve özellikle piyasada zora dayalı çeşitli müdahale tiplerinin etkilerini analiz etmektir. Örneklerimizin çoğu Devletle ilgili olacaktır, çünkü Devlet, münhasıran, düzenli zor kullanmayla geniş ölçekte iştigal eden bir birimdir. Bununla birlikte, bizim analizimiz, herhangi bir bireye ya da gruba, onun zorla istilaya başvurması ölçüsünde uygulanır. İstilanın "legal" olup olmadığı bizi ilgilendirmez, çünkü biz yasal değil, praxeological analizle meşgul oluyoruz.

Devletle piyasa arasındaki ayrımın en berrak analizlerinden biri Franz Oppenheimer tarafından ortaya konmuştur. O, bir kişinin ihtiyaçlarını karşılamanın temelde iki yolu olduğuna işaret etmiştir: (1) üretimle ve piyasadaki diğer kişilerle gönüllü mübadeleyle ve (2) başkalarının servetinin zorla ele geçirilmesiyle.[1] Oppenheimer ilk yöntemi ihtiyaçları karşılamanın "ekonomik araçları", ikinci yöntemi ise "politik araçları" diye isimlendirmiştir. Devlet keskin/kuvvetli bir şekilde "politik araçların organizasyonu" olarak tanımlanmaktadır.[2]

---

[1] Bir şahıs hediyeler alabilir, fakat bu, veren kişinin birimsel bir davranışıdır ve burada bizzat alıcının davranışı işin içine girmemektedir.

[2] Bkz., Franz Oppenheimer, *The State* (New York: Vanguard Press, 1914):

Toplumda istilacı şiddete başvuran bir bireyi ya da grubu tanımlamak için genel/cinse özgü bir terime ihtiyaç duyulmaktadır. Serbest sosyal ya da piyasa ilişkilerine zora dayalı olarak müdahalede bulunan bir kimseyi ***müdahaleci***, veya ***istilacı/saldırgan*** olarak isimlendirebiliriz. Bu terim kişilerin ya da mülk sahiplerinin serbest davranışlarına zorla müdahaleye kalkışan herhangi bir birey ya da grup için geçerlidir.

İstilacı hangi müdahale tiplerine başvurabilir? Geniş anlamda, üç kategoriyi ayırt edebiliriz. İlk etapta, müdahaleci, bireysel bir bağımlıya, bu davranışlar doğrudan doğruya ***sadece*** bireyin şahsıyla ya da mülküyle ilgili olduğu zaman, belli şeyleri yapmayı ya da yapmamayı emredebilir. Kısaca, o, mübadeleyi gerektirmeden, bağımlının kendi mülkünü kullanmasını kısıtlamış olur. Buna ***içe kapalı/otistik müdahale*** denebilir, çünkü muayyen bir emir doğrudan doğruya sadece bağımlının kendisini kapsar. Saniyen, müdahaleci bireysel bir bağımlıyla kendisi arasında cebri bir ***müdahaleyi,*** veya bağımlıdan kendisine cebri bir "hediyeyi" uygulayabilir. Üçüncü olarak, istilacı, bir ***çift*** bağımlı arasında bir mübadeleyi ya mecbur kılabilir ya da yasaklayabilir. Birincisine ***iki yanlı bir müdahale*** denilebilir, çünkü iki insan arasında (müdahaleci ile bağımlı) hegemonik bir ilişki kurulmaktadır; ikincisine ise ***üç taraflı bir müdahale*** denebilir, zira istilacı ile bir ***çift*** mübadeleci ya da muhtemel mübadeleciler arasında hegemonik bir ilişki yaratılmaktadır. Karmaşık olabilmesine rağmen, piyasa, birey çiftleri arasındaki bir mübadeleler dizisinden oluşur. Müdahalelerin kapsamlı olması halinde, o zaman, onlar ya bireysel bağımlılar ya da bireysel bağımlılar çiftleri üzerindeki birim etkilere ayrılabilirler.

"Birbirine taban tabana zıt olan iki araç vardır ki, onlar sayesinde varlığını devam ettirmesi gereken insan, kendi ihtiyaçlarını karşılamak için gerekli olan araçları elde etmeye yönelmektedir. Bunlar çalışma ve çalmadır, yani biri kişinin kendi emeğidir, diğeri ise başkalarının emeğinin zorla ele geçirilmesidir... Bir kişinin, kendi emeğine ya da başkalarının emeği karşılığında, kendi eşdeğer emeğini mübadele etmesine ihtiyaçları karşılamanın 'ekonomik araçları', başkalarının emeğini karşılıksız olarak ele geçirmeye ise, onları karşılamanın 'siyasi araçları' demeyi ... öneriyorum... Devlet bir siyasi araçlar organizasyonudur (Oppenheimer, *The State*, s. 24–27).

Keza bkz., Albert Jay Nock, *Our Enemy, the State* (Caldwell, Idaho: Caxton Printers, 1946), s. 59–62; Frank Chodorov, *The Economics of Society, Government, and the State* (teksirle çoğaltılmış el yazması, New York, 1946), s. 64 ff.

Devletin sürekli fetihle meşgul olması hakkında, *bkz., ibid.*, s. 13–16, 111–17, 136–40.

Tabiî, bütün bu müdahale tipleri, sözleşmeye dayalı gönüllü karşılıklı çıkar ilişkisinin karşıtı olarak hegemonik ilişkinin –emir ve itaat ilişkisi- alt bölümleridir.

Karşılığında herhangi bir mal ya da hizmet almaksızın istilacı bir bağımlıya zorlama yaparsa otistik müdahale vuku bulur. Otistik müdahalenin geniş anlamda farklı tipleri şunlardır: adam öldürme, saldırı ve herhangi bir selamın, konuşmanın, veya dini vecibenin zorla uygulanması ya da yasaklanması. Müdahalede bulunan toplumun bütün bireylerine yönelik ferman çıkaran Devlet bile olsa, güç (force) hatları, tabir-i caizse, Devletten tek başına her bireye doğru yayıldığı için, bu emir yine ***haddi zatında*** otistik bir müdahaledir. İstilacı, bağımlıyı bir mübadele yapmaya ya da kendisine bir malı ya da hizmeti tek taraflı, bir "hediye" olarak vermeye zorladığı zaman, iki taraflı müdahale meydana gelir. Otoban hırsızlığı ve vergiler, aynen mecburi askerlik ve mecburi jüri hizmetinde olduğu gibi, iki yanlı müdahalenin örnekleridir. İki taraflı hegemonik ilişkinin mecburi bir "armağan" mı yoksa mecburi bir mübadele mi olduğu gerçekte büyük bir öneme haiz değildir. Yegâne fark söz konusu zorlamanın tipindedir. Tabiî, kölelik, genellikle cebri bir ***mübadeledir***, çünkü köle sahibi kendi kölelerinin geçimliğini sağlamak zorundadır.

İşin garibi, politik iktisat hakkında yazanlar, sadece üçüncü kategoriyi müdahale olarak idrak etmişlerdir.[3] Catallactic (mübadeleyle ilgili) problemlerle iştigal etme nedeniyle, iktisatçıların, parasal mübadele ağlarının dışında yer alan daha geniş praxeological davranış kategorilerini gözden kaçırması anlaşılabilir bir şeydir. Bununla birlikte, onlar praxeology'nin konularının birer parçasıdırlar –ve tahlil edilmeleri gerekir. İktisatçılar açısından ***iki yanlı*** müdahale kategorisini ihmal etmek için çok daha az mazeret vardır. Fakat "serbest piyasa"nın şampiyonları ve ona müdahalenin muhalifleri olduğunu ilan eden çok sayıda iktisatçı, özgürlüğe ve müdahaleye dair alışılmadık bir dar görüşe sahiptir. Mecburi askerlik ve gelir vergileri koymak gibi iki taraflı müdahale davranışları ne müdahale olarak ne de serbest piyasaya karışma olarak görülür. Fiyat kontrolü gibi sadece üç taraflı müdahale tipleri müdahale olarak kabul edilir. Düzenli bir dayatılmış vergilendirme sistemine rağmen piyasanın mutlak olarak "serbest" ve engellenmemiş olarak görüldüğü garip şemalar geliştirilmektedir. Fakat ver-

[3] Bu, onların yazılarından, açık biçimde keşfedilmekten ziyade, onlar***dan sonuç olarak çıkarılmak***tadır. Bildiğimiz kadarıyla, hiç kimse müdahale tiplerini sistematik olarak kategorize etmiş ya da analize tâbi tutmuş değildir.

giler (ve mecburi askere alımlar) para olarak ödenmekte ve böylece, daha geniş praxeological bağların yanı sıra catallactic bağ devreye girmektedir.[4]

Müdahalenin etkilerini incelerken, direkt ve indirekt, onun bütün sonuçlarının dikkate alınması gerekir. Bu cildin hacmi içinde müdahalenin neredeyse sonsuz sayıdaki muhtemel türlerinin her birine ait bütün etkileri ele almak imkânsızdır, fakat önemli müdahale kategorileri ve her birinin neticeleri hakkında yeterli analiz yapılabilir. Böylece, iki taraflı müdahale davranışlarının kesin/belli üç taraflı yansımaları olduğu hatırlanmalıdır: bir gelir vergisi bağımlılar arasındaki mübadelelerin kalıbını, başka türlü olmuş olacak yapıdan kaydıracaktır. Dahası, bir davranışın bütün sonuçları dikkate alınmalıdır; mesela, bir "kısmı-denge" vergilendirme analiziyle iştigal etmek ve bir vergiyi Devletin daha sonra bu vergi parasını harcayacağı gerçeğinden tamamen ayrı olarak düşünmek yeterli değildir.

2. Müdahalenin Fayda Üzerindeki Direkt Etkileri

A. Müdahale ve Çatışma

Müdahalenin analizinde ilk adım katılımcıların faydaları üzerindeki direkt etkiyi serbest bir toplumun etkisiyle karşılaştırmaktır. İnsanlar davranış serbestîsine sahip oldukları zaman, daima kendi faydalarını maksimize edeceğine inandıkları bir şekilde davranacaklar, yani onları kendi değer ölçeklerinde en yüksek muhtemel pozisyona yükselteceklerdir. "Faydayı" kardinal bir tarzdan ziyade ordinal bir tarzda yorumlamaya dikkate etmemiz koşuluyla, onların faydası *dönem başı* maksimize olmuş olacaktır. Serbest piyasada ya da daha geniş anlamda serbest toplumda meydana gelen herhangi bir davranış, herhangi bir mübadele, ilgili her bir taraf için beklenen yararından dolayı vuku bulur. Eğer biz kendi kendimize "toplum" terimini *bütün* bireysel mübadelelerin kalıbını betimlemek için kullanma müsaadesi verirsek, o zaman diyebiliriz ki serbest piyasa sosyal faydayı "maksimize eder", çünkü herkes fayda olarak kazanç sağlar. Bununla birlikte, "toplumu" bütün bir bireyler dizisinden farklı bir şey anlamına gelen gerçek bir varlık içine sokmamayı bir hakikat olarak idrak etmeliyiz.

---

[4] Dar bir "özgürlük" görüşü zamanımızda karakteristiktir. Modern Amerika'nın siyasi sözlüğünde, "sol-kanatçılar", özgürlüğü, genellikle otistik müdahaleye karşı çıkma anlamında savunurlar, fakat üç taraflı müdahaleye sevecen bir şekilde bakarlar. Öte yandan, "sağ-kanatçılar" üç taraflı müdahaleye şiddetle karşı çıkarlar, fakat otistik müdahalenin lehinde olma, veya ona kayıtsız kalma temayülündedirler. Her iki grup da iki taraflı müdahaleye karşı karışık duygulara sahiptirler.

Öte yandan, cebri müdahale ***haddi zatında*** zorlanan birey ya da bireylerin, eğer müdahale olmasaydı, şimdi yaptıkları şeyi yapmayacaklarını gösterir. Bir şeyi söylemeye ya da söylememeye ya da müdahaleciyle ya da bir başkasıyla bir mübadele yapmaya ya da yapmamaya zorlanan birey, kendi davranışlarını bir şiddet tehdidi nedeniyle değiştirmektedir. Zorlanan birey müdahalenin sonucu olarak fayda kaybına uğrar, çünkü onun davranışı bu müdahalenin tesiriyle değişikliğe uğramıştır. İster otistik, ister iki yanlı isterse üç yanlı olsun, herhangi bir müdahale, bağımlıların fayda kaybına uğramalarına neden olur. Otistik ve iki yanlı müdahalelerde, her birey fayda kaybeder; üç taraflı müdahalede, olası mübadeleciler çiftinin en az biri, ve bazen her ikisi fayda kaybına maruz kalır.

Karşılaştırmalı olarak, ***dönem başı*** kim fayda elde eder? Açıkçası, müdahalede bulunan; aksi takdirde müdahaleyi yapmazdı. O, iki yanlı müdahalede olduğu gibi, ya kendi bağımlısı pahasına mübadele edilebilir mallar itibariyle kazanç sağlar, ya da otistik ve üç taraflı müdahalede olduğu gibi, başkaları üzerine regülasyonlar uygulamaktan gelen refah anlamında kazanç elde eder.

Şu halde, serbest piyasaya tezat bütün müdahale örnekleri, bir insanlar setinin başka insanların ***pahasına*** kazanç sağladığı durumlardır. İki yanlı müdahalede, kazananlar ve kaybedenler mübadele edilebilir mallar ve hizmetler biçiminde "somut"tur; diğer müdahale tiplerinde, kazançlar mübadele edilemeyen tatminlerdir, ve kayıp, daha az tatmin edici (değilse pozitif olarak acı veren) faaliyet tiplerine zorlamadan oluşur.

İktisat biliminin gelişmesinden önce, insanlar mübadeleyi ve piyasayı, onun daima bir tarafa diğerinin pahasına menfaat sağladığı biçiminde düşünmüşlerdir. Bu, merkantilist piyasa görüşünün kökeniydi. İktisat bunun bir yanılgı olduğunu göstermiştir, çünkü piyasada herhangi bir mübadelenin ***iki tarafı*** da yarar sağlar. Dolayısıyla, piyasada, ***sömürü*** diye bir şey söz konusu olamaz. Fakat ne zaman ki Devlet ya da diğer herhangi bir birim piyasaya müdahale eder, o zaman bir çıkar çatışması iddiası doğru***dur***. Çünkü o zaman müdahaleci sadece fayda kaybına uğrayan bağımlıların pahasına kazanç elde eder. Piyasada her şey uyumludur. Fakat müdahale peyda olur olmaz ve yerleşir yerleşmez, çatışma yaratılır, çünkü her biri net bir kaybedenden ziyade net bir kazanan olma (kurbanlardan biri olmak yerine istilacı/saldırgan takımın bir parçası olma) mücadelesine girişebilir.

John C. Calhoun gibi "Muhafazakârlar"ın Marksist sınıf sömürüsü doktrinini "önceden gördüklerini" ileri sürmek moda haline gelmiştir. Fa-

kat Marksist doktrin, yanlış bir şekilde serbest piyasada çıkarları uyuşmayan ve çatışan "sınıfların" olduğunu öne sürer. Calhoun'ın kavrayışı neredeyse tam tersiydi. Calhoun ***haddi zatında*** "sınıfları" ve çatışmayı yaratan şeyin Devlet müdahalesi olduğunu görmüştü.[5] O, bunu, özellikle iki yanlı *vergi* müdahalesi durumunda algıladı. Çünkü o, vergi gelirlerinin kullanıldığını ve harcandığını, ve toplumda bazı insanların vergi fonlarının net ödeyicileri, diğerlerinin ise net alıcıları olması gerektiğini görmüştü. Calhoun ikinciyi "yöneten sömürgeci sınıf", birinciyi ise "yönetilen" ya da "sömürülen" sınıf diye tanımlamıştır, ve bu ayrım oldukça ikna edici bir şeydir. Calhoun kendi analizini çok parlak biçimde izah etmiştir:

> Karşılaştırmalı olarak, mevcut haliyle, az sayıdaki hükümet birimleri ve çalışanları, topluluğun, vergi kazançlarının münhasır alıcılarını oluşturan kısmını teşkil ederler. Vergi biçiminde topluluktan alınan miktar ne olursa olsun, eğer kaybolmamışsa, o, harcamalar ya da ödentiler şeklinde onlara gider. Bu ikisi –ödenti ve vergilendirme- hükümetin mali davranışını oluşturur. Onlar birbiriyle bağlantılı şeylerdir. Vergi adı altında topluluktan alınan şey ödenti adı altında toplumun alıcılar durumundaki kısmına transfer edilir. Fakat alıcılar, topluluğun sadece küçük bir kısmını oluşturduğu için, buradan, mali sürecin iki tarafı birlikte ele alınırsa, hükümetin davranışının vergi ödeyicileriyle vergi hâsılatının alıcıları arasında eşitsiz olması gerektiği sonucu çıkar. Vergi biçiminde her bireyden toplanan şey ödenti biçiminde kendisine geri dönmediği sürece, ki bu söz konusu süreci boş ve saçma hale getirecektir, aksinin olması mümkün değildir...
>
> Durum böyle olduğu için, bundan kaçınılmaz olarak, topluluğun küçük bir bölümünün ödenti şeklinde kendisine dönenden daha fazlasını vergi olarak ödemesi, buna karşılık diğer bir kısmının da vergi olarak ödediğinden daha fazlasını ödenti olarak alması gerektiği sonucu çıkar. Şu halde, bütün süreç birlikte ele alındığında, vergilerin, esasında, topluluğun vergi olarak ödediğinden daha fazlasını ödenti olarak alan kısmı için bağış/ikramiye olması, buna karşılık diğer kısım için (gerçekte vergilerden ibaret olan) ödenti olarak aldığından daha fazla vergi ödemesi –ikramiye yerine mali külfet- gerektiği açığa çıkar. Bu sonuç kaçınılmazdır. Bu, vergiler öyle eşit şekilde yüklense bile, sürecin doğasından kaynaklanır...

[5] "Kastlar" burada "sınıflardan" daha iyi bir terim olacaktır. Sınıflar müşterek olarak belli niteliği olan bir birimler topluluğudur. Onlar için çatışmanın bir nedeni yoktur. Jones isimli insanlar sınıfı Smith isimli insanlar sınıfıyla mutlaka çatışır mı? Öte yandan, ***kastlar***, her biri kendi çapında zorla-yerleştirilmiş imtiyazlar ve vazifeler dizisi olan, Devlet-yapımı gruplardır. Kastlar mutlaka çatışır, çünkü bazıları diğerlerine hükmetmek için ihdas edilmiştir.

> O halde, hükümetin eşitsiz mali davranışının kaçınılmaz sonucu topluluğu iki büyük sınıfa bölmektir: gerçekte vergileri ödeyenlerden oluşan kesim, tabiî, münhasıran, hükümeti beslemenin yükünü taşır; kazançlarını, ödentiler yoluyla elde edenlerden oluşan, ve aslında, hükümetçe beslenen diğer kesim; veya, daha kısa ifadeyle, hükümetin yaptığı şey topluluğu vergi-ödeyicilerine ve vergi-tüketicilerine ayırmaktır.
>
> Fakat bunun etkisi onları hükümetin mali davranışı ve bununla bağlantılı bütün politik gidişat bakımından muhasım ilişkiler içine yerleştirmektir. Çünkü vergiler ve ödentiler ne kadar büyük olursa, birinin kazancı ile diğerinin kaybı o kadar büyük olur, ve bunun tersi...[6]

"Yöneten" ve "yönetilen" aynı zamanda hükümet müdahalesi biçimlerine tatbik edilir, fakat Calhoun kilit taşı olarak vergilere ve maliye politikasına odaklanmakta oldukça haklıydı, çünkü Devlete, diğer binlerce müdahale davranışlarını icra etmek için ödeme ve kaynak sağlayan şey vergilerdir.

Her türlü Devlet müdahalesi, kendi temeli üzerinde, iki yanlı vergi müdahalesine dayanır; Devlet başka hiçbir yere müdahale etmemiş olsa bile, onun vergilendirmesi aynen baki kalacaktır. "Sosyal" terimi sadece ilgili her tekil bireye uygulanabildiği için, açıktır ki, serbest piyasa sosyal faydayı maksimize ederken, Devlet davranışı sosyal faydayı hiç artırmayacaktır. Gerçekten de, serbest piyasa görüntüsü mutlaka bir uyum ve karşılıklı yarar manzarasıdır; Devlet müdahalesi manzarası ise kast çatışması, zor kullanma ve sömürü görüntüsüdür.

B. Demokrasi ve Gönüllü Olma

Bütün bu müdahale biçimlerinin aslında cebri değil fakat "gönüllü" olduğu itirazı yapılabilir, çünkü bir demokraside onlar halkın çoğunluğu tarafından desteklenirler. Fakat bu destek –Devlet bir demokrasi olsun ya da olmasın- genellikle istekliden ziyade pasif, kaderci ve ilgisizdir.[7]

---

[6] John C. Calhoun, *A Disquisition on Government* (New York: Liberal Arts Press, 1953), s. 16–18. Bununla birlikte, Calhoun, serbest piyasada çıkarların uyumunu anlamamıştır.

[7] Profesör Lindsay Rogers kamuoyu meselesi hakkında dokunaklı bir tarzda şunları yazmıştır:

> Büyük Britanya 1939 yılında mecburi askerliği benimsemeden önce, seçmenlerin sadece yüzde 39'u onun lehindeydi; mecburi askerlik tasarısı kanun haline geldikten bir hafta sonra, bir anket yüzde elli sekizin onay verdiğini göstermiştir. Birleşik Amerika'da çok sayıda anket, bir politika için,

Bir demokraside, oy vermeyenlerin yöneticileri desteklediği pek söylenemez ve bu, kaybeden tarafın seçmenleri için de söylenemez. Fakat kazananlara oy vermiş olanlar bile pekâlâ sırf "ehven-i şer'e" oy vermiş olabilirler. İlginç soru şudur: Onlar ***bir*** kötüye niye ille de oy vermek zorunda kalırlar? Onlar kendi başlarına serbestçe davrandıkları zaman, veya serbest piyasada malları satın aldıkları zaman, insanlar tarafından bu tür ifadeler asla kullanılmaz. Kimse yeni elbisesini ya da buzdolabını bir "kötülük" –daha küçük ya da daha büyük- olarak düşünmez. Bu tür durumlarda, insanlar kendilerini bir ehven-i şer'i kaderci biçimde destekleyen değil, fakat pozitif "malları" satın alan kişiler olarak düşünürler. Esas mesele halkın bizzat Devlet sistemini oylama fırsatına sahip olmamasıdır; onlar kendi üzerlerine zor kullanmanın kaçınılmaz olduğu bir sistemde sıkışıp kalmaktadırlar.[8]

Öyle olsa bile, dediğimiz gibi -bir seçim demokrasi olsun ya da olmasın- ***bütün*** Devletler bir çoğunluk tarafından desteklenir; başka türlü, onlar, çoğunluğun azimli direncine karşı güç kullanmaya uzun süre devam edemeyeceklerdir. Bununla birlikte, bu destek sadece –belki de Devletin, doğanın daimi fakat nahoş bir demirbaşı olduğu şeklindeki boyun eğilmiş inançtan gelen- ilgisizliği yansıtabilir. Parolaya tanıklık edelim: "Hiçbir şey ölüm ve vergiler kadar daimi/kalıcı değildir".

Ancak, bütün bu meseleleri bir kenara bırakırsak, ve hatta bir Devletin bir çoğunluk tarafından şevkle desteklenebileceğini kabul etsek bile, biz yine onun gönüllü doğasını kanıtlamış olmayız. Çünkü çoğunluk toplum değildir, herkes değildir. Çoğunluğun azınlık üzerindeki baskısı da bir zorlamadır.

Devletler var olduğu için, ve onlar nesillerdir ve yüzyıllardır kabul edildiği için, bir çoğunluğun en azından bütün Devletlerin pasif destekleyicileri olduğu sonucuna ulaşmalıyız –çünkü hiçbir azınlık uzun süre, faal haldeki düşman bir çoğunluğu idare edemez. Dolayısıyla, belli anlamda, hükümet yapısı formaliteleri ne olursa olsun, ***her türlü*** tiranlık çoğunluk tiranlı-

---

o, nizamnamelere ya da bir Başkanlık emrine çevrilir çevrilmez, benzer bir destek enflasyonu olduğunu göstermiştir. (Lindsay Rogers, "'The Mind of America' to the Fourth Decimal Place," *The Reporter*, June 30, 1955, s. 44).

[8] Bu zorlama en ***doğrudan*** demokrasilerde bile mevcut olacaktır. Halkın, meseleleri değil, fakat sadece kendilerini yöneten insanları oylama şansının olduğu temsili ***cumhuriyetler***de, bu iki misli artmaktadır. Onlar sadece insanları –ve bunu da çok uzun aralıklarda- reddedebilirler ve eğer adaylar meseleler hakkında aynı görüşlere sahip iseler, halk temel herhangi bir çeşit değişikliğe yol açmaz.

ğıdır.[9,10] Fakat bu, çatışma ve zorlamanın Devletin doğal bir neticesi olduğu şeklindeki analitik sonucumuzu değiştirmez. Ne kadar çok insan diğer ne kadar çok insana zorlama yaparsa yapsın çatışma ve zorlama mevcut olur.[11]

C. Fayda ve İstilaya Karşı Direnme

Bizim serbest piyasa ve Devlete dair karşılaştırmalı "refah-iktisadi" analizimize şu itiraz yapılabilir: savunma birimleri bir istilacıyı birinin mülküne saldırmaktan alıkoyduğu zaman, onlar mülk sahibine, muhtemel istilacının bir *fayda kaybı* pahasına yarar sağlarlar. Savunma birimleri serbest piyasada hakları uyguladığı için, serbest piyasa *da* birinin, başkalarının faydası pahasına bir kazanç sağlamasını içermez mi (bu diğerleri istilacı bile olsa)?

Cevap olarak, öncelikle diyebiliriz ki serbest piyasa herkesin gönüllü olarak mübadelede bulunduğu bir toplumdur. O, kimsenin şahsa ya da

---

[9] Tahrip edici silahların, vs. "modern" koşulları altında, bir azınlığın bir çoğunluk üzerine kalıcı olarak zulüm/baskı yapabildiği sık sık ifade edilir. Fakat bu, bu silahlara çoğunluk tarafından sahip olunabildiğini, veya azınlık birimlerinin isyan edebileceklerini göz ardı eder. Mesela, birkaç milyonun *faal olarak* direnen birkaç yüz milyon üzerine gerçekten tiranlık kurabildiği şeklindeki cari inancın apaçık saçmalığı, genellikle fark edilmemektedir. David Hume'un çok etkileyici olarak ifade ettiği gibi:

> Hiçbir şey çoğunluğun azınlık tarafından yönetilmesi kolaylığından ve insanların sahip oldukları hisleri ve ihtirasları kendi yöneticilerininkine ram etmelerine yol açan zımni boyun eğmeden... daha şaşırtıcı gözükmez. Bu hayret verici şeyin hangi araçlarla gerçekleştirildiğini soruşturduğumuz zaman, Gücün daima yönetilenin tarafında olması nedeniyle, yöneticilerin oy (opinion) dışında kendilerini destekleyecek bir şeyleri olmadığını keşfedeceğiz. Dolayısıyla, hükümetin kurulduğu şey oy üzerinedir; ve bu özdeyiş en despotik ve en militer hükümetlere kadar uzanır. (David Hume, *Essays, Literary, Moral and Political* [London, tarihsiz.], s. 23).

Keza bkz., Etienne de La Boétie, *Anti-Dictator* (New York: Columbia University Press, 1942), s. 8–9. Halk desteğini kazanmak için Devletçe teşvik edilen oy (opinion) tiplerinin bir analizi için, *bkz.*, Bertrand de Jouvenel, *On Power* (New York: Viking Press, 1949).

[10] Bu çoğunluk desteği analizi, gruplar "Devlet" olarak isimlendirilsin ya da isimlendirilmesin, açıkça ve dobra dobra icra edilmiş olan, oldukça eski herhangi bir müdahaleye tatbik edilir.

[11] *Bkz.*, Calhoun, *Disquisition on Government*, s. 14, 18–19, 23–33.

mülke karşı tecavüzde bulunmadığı bir durum olarak çok kolay tasavvur edilebilir. Bu durumda, herkesin faydasının serbest piyasada maksimize edildiği açıktır. Savunma birimleri sadece, bu piyasaya yapılan tecavüzlere karşı bir müdafaa olarak gerekli hale gelirler. Kendi akranlarına zarar enjekte eden şey savunma biriminin mevcudiyeti *değil*, istilacının kendisidir. Bir istilacı olmaksızın mevcut olan bir savunma birimi sadece saldırıya karşı gönüllü olarak kurulmuş bir sigorta olacaktır. Bir savunma biriminin mevcudiyeti maksimum fayda ilkesini ihlal *etmez*, ve hâlâ ilgili herkes için karşılıklı yararı yansıtır. Çatışma sadece istilacıyla birlikte işin içine girer. Diyelim ki, istilacı, Smith'e karşı saldırgan bir davranışa kalkışma, böylelikle kendi kazancı için Smith'i incitme süreci içindedir. Tabiî, savunma birimi Smith'in yardımına koşarak, istilacının faydasını zedeler; fakat bunu sadece Smith'e yönelik ziyana karşı koyarak yerine getirir. Bu, suç işlemeyenlerin faydasını maksimize etmeye elbette yardımcı olur. Fayda kaybı ve çatışma *ilkesi* savunma biriminin mevcudiyeti tarafından *değil*, fakat istilacının varlığı tarafından getirilmiştir. Dolayısıyla, faydanın herkes için serbest piyasada maksimize edildiği hâlâ doğrudur; oysa toplumda istilacı müdahale olduğu ölçüde, çatışmaya ve insanın insan tarafından sömürülmesine bulaşılmaktadır.

D. Kıskançlıktan Gelen Delil

Başka bir itiraz serbest piyasanın aslında bütün bireylerin faydasını artırmadığını kabul eder, çünkü birileri başkalarının başarısını kıskanmaya o kadar kapılmış olabilir ki sonuçta onlar gerçekten fayda olarak kayba uğrarlar. Ancak, bizim somut davranışın dışında kalan hipotetik faydalarla ilgilenmemiz imkânsızdır. *Genel İnsan Davranış Bilimcileri olarak*, biz sadece insanoğlunun somut davranışından çıkarabileceğimiz faydalarla ilgilenebiliriz.[12] Somut davranışa dönüşmeyen, bir kişinin "kıskançlığı" praxeological açıdan tam saçmalık haline gelir. Bildiğimiz tüm şey onun serbest piyasaya iştirak ettiği ve bu ölçüde ondan yararlandığıdır. Onun *başkaları* tarafından yapılan mübadeleler hakkında nasıl hislere sahip olduğu, bu kişi saldırgan bir davranışa kalkışmadığı müddetçe bizim açımızdan açığa çıkmış olamaz. O bu mübadeleleri kınayan bir broşür yayımlasa bile, biz bunun bir şaka ya da kasıtlı bir yalan olmadığına dair sağlam bir delile sahip olmayız.

[12] Başka bir yerde, bu kavramı "açığa çıkmış tercih" olarak isimlendirdik, onun tarihini ele aldık, ve rakip kavramlara karşı bir eleştiri yönelttik. *Bkz.*, Murray N. Rothbard, "Toward a Reconstruction of Utility and Welfare Economics", Mary Sennholz, ed., *On Freedom and Free Enterprise* (Princeton, N.J.: D. Van Nostrand, 1956), içinde, s. 224 ff.

E. Dönem Sonu Fayda

Böylece biz bireylerin serbest piyasada kendi faydalarını *dönem başı* maksimize ettiklerini ve istilacının, faydasını, kendi kurbanının fayda kaybı pahasına kazanmasının, bir istilanın direkt sonucu olduğunu görmüş oluyoruz. Fakat *dönem sonu* faydalar için ne söyleyeceğiz? İnsanlar bir karar aldıkları zaman yarar elde etmeyi *umabilir*ler, fakat onlar gerçekten onun sonuçlarından yarar elde ederler mi? Bu cildin geri kalan kısmı, büyük ölçüde, yukarıdaki direkt analizi tamamlayarak, piyasanın ya da müdahalenin "indirekt" sonuçları diyebileceğimiz şeyin analizinden oluşacaktır. O sadece incelemeyle kavranabilen ve doğrudan doğruya çıplak gözle görülebilir olmayan sonuçlar zinciriyle ilgilenecektir.

*Evvel*den *ahir*e uzanan safhada daima hata vuku bulabilir, fakat serbest piyasa öyle inşa edilmiştir ki bu hata minimuma indirgenmektedir. Öncelikle, gelir elde edenin yanı sıra girişimciye tüketicinin ihtiyaçlarını karşılama görevinde başarılı mı yoksa başarısız mı olduğunu anlatan hızlı-çalışır, kolayca anlaşılabilir bir test vardır. Belirsiz tüketici isteklerine uyum sağlamanın ana yükünü taşıyan girişimci için, bu test hızlı ve güvenilirdir –kâr ya da zarar. Büyük kârlar onun doğru yolda olduğunun; zararlar ise yanlış yolda olduğunun bir işaretidir. Böylece kârlar ve zararlar tüketici taleplerine hızla ayarlanmayı kamçılar; aynı zamanda, onlar kötü girişimcilerin ellerinden iyi girişimcilerin ellerine para aktarma fonksiyonunu da yerine getirir. İyi girişimcilerin daha varlıklı hale gelmesi ve kendi sermayelerine ilavede bulunması, kötü olanların da piyasa dışına sürüklenmesi, koşullardaki değişmelere sürekli daha pürüzsüz bir piyasa ayarlanmasını teminat altına alır. Benzer şekilde, daha düşük ölçüde, toprak ve emek faktörleri, kendi sahiplerinin isteklerine bağlı olarak daha yüksek gelirler için hareket ederler, ve daha üretken-değerli faktörler buna paralel biçimde ödül alırlar.

Tüketiciler de piyasada girişimsel riskler üstlenirler. Çok sayıda piyasa eleştirmeni, kapitalist-girişimcilerin *uzmanlığını* kabullenmede istekliyken, tüketicilerin yaygın bilgisizliğinden hayıflanırlar ki, bu onları *dönem başı* sahip olmayı umdukları *dönem sonu* faydayı kazanmalarına mani olur. Tipik olarak, Wesley C. Mitchell meşhur denemelerinin birini "Para Harcamanın Geri Sanatı" olarak başlıklandırmıştır. Profesör Ludwig von Mises, tüketicilerin, ürünleri akıllıca satın almak için çok bilgisiz ya da yetersiz olduğunda ısrar eden, fakat aynı zamanda, aynı insanların pek de anlamadıkları politikalar ve tanımadıkları politikacılar için oy kullandıkları demokrasinin

erdemlerinden dem vuran, bu tür çok "ileri düşüncelilerin" çelişkili konumuna şiddetle vurgu yapmıştır.

Aslında, gerçek tam olarak popüler ideolojinin tersidir. Tüketiciler her şeyi bilen değildir; fakat onlar da kendi bilgilerini elde edecekleri direkt testlere elbette sahiptirler. Onlar belli bir kahvaltılık gıda markası satın alırlar ve ondan hoşlanmazlar; dolayısıyla onu tekrar satın almazlar. Onlar belli bir otomobil türünü satın alırlar ve onun performansını beğenirler; o zaman ondan bir diğerini satın alırlar. Her iki durumda da, onlar bu yeni kazanılmış bilgiyi kendi arkadaşlarına anlatırlar. Öteki tüketiciler, kendilerine peşinen uyarı yapabilecek ya da tavsiyede bulunabilecek tüketici araştırma örgütlerinin müşterisi olurlar. Fakat, her türlü durumda, tüketiciler kendilerine rehberlik edecek sonuçlar için direkt testlere sahiptirler. Ve tüketicileri tatmin etmede başarısız olan firma iş dışına sürüklenirken, tüketicileri tatmin eden firma büyür ve daha varlıklı hale gelir.

Öte yandan, siyasetçiler ve kamu politikaları için oy vermek tamamen farklı bir şeydir. Burada ne kâr ve zarar ne de zevkli olan ya da tatmin edici olmayan tüketim gibi, başarıya ya da başarısızlığa dair direkt testler vardır. Sonuçları, özellikle de hükümetsel kararların indirekt sonuçlarını kavramak için, bu ciltte geliştirileceği gibi, karmaşık bir praxeological muhakeme zincirini kavramak gerekir. Özellikle, Schumpeter'ın işaret ettiği gibi, siyasi durumlarla ilgili olarak bu tür bir muhakemeyi takip etme kabiliyeti ya da ilgisi çok az seçmende vardır. Çünkü siyasi durumlarda, davranışların görünüşteki uzaklığının yanı sıra, herhangi bir şahsın sonuçlar üzerinde sahip olduğu ufacık tesir, insanların siyasi problemlere ya da tartışmalara yönelik hevesinin kaçmasını uyarır.[13] Direkt başarı ya da başarısızlık testinin olmayışı nedeniyle, seçmen, önlemleri en iyi başarı şansına sahip olan siyasetçilere değil, fakat kendi propagandasını "satma" kabiliyeti olanlara yönelme eğiliminde olur. Tümdengelimin mantıksal zincirlerini kavramaksızın, ortalama seçmen hiçbir zaman idarecinin yaptığı yanlışı keşfetme kabiliyetinde olamayacaktır. Böylece, hükümetin para arzını şişirdiğini, bu sayede fiyatlarda kaçınılmaz bir artışa neden olduğunu varsayalım. Hükümet fiyat artışı konusunda hain spekülatörleri ya da ecnebi kara borsacıları suçlayabilir,

[13] Joseph A. Schumpeter, *Capitalism, Socialism and Democracy* (New York: Harper & Bros., 1942), s. 258–60. *Keza bkz.*, Anthony Downs, "An Economic Theory of Political Action in a Democracy," *Journal of Political Economy,* April, 1957, s. 135–50.

ve, halk iktisat bilmediği müddetçe, idarecilerin iddialarındaki yanılgıları görmeye kadir olmayacaktır.

Reklâm yapmanın hilelerinden ve tuzaklarından şikâyet eden yazarların, eleştiri oklarını siyasi kampanyaların reklâm edilmesine –ki burada onların suçlamaları konuyla ilgili olacaktır- yöneltmemesi ironik bir durumdur. Schumpeter'in dediği gibi:

> Hep göz önünde olan en hoş kız resminin uzun vadede kötü bir sigaranın satışlarını sürdürmede yetersiz kaldığı ortaya çıkacaktır. Politik kararlar durumunda eşit derecede etkin bir koruyucu yoktur. Can alıcı değerde öneme sahip çok sayıda karar, halk için, kendi boş zamanı ve makul bir maliyet açısından onları tecrübe etmeyi imkânsız hale getiren bir doğaya sahiptir. Ancak, bu mümkün olsa bile, bir kural olarak bir hükme, sigara örneğinde olduğu kadar kolay ulaşılmaz, çünkü sonuçlar yorumlamaya daha az elverişlidir.[14]

Ortalama seçmen, kendi praxeological muhakeme karar zincirlerinin gerektirdiği politikalar hakkında ehil olmayabilirken, tıpkı bireyin sayısız alanlardan herhangi birinde kendi özel uzman danışmanını seçebilmesi gibi, bu meselelere dair karar verecek olan uzmanları da –siyasetçiler ve bürokratlar- ayıklama ehliyetinde *olduğu* itirazı yapılabilir. Fakat esas mesele tam olarak şudur: birey, hükümette, kendi istihdam edilmiş uzmanı için piyasada yaptığı türden direkt, kişisel bir başarı ya da başarısızlık testine sahip değildir. Piyasada, bireyler, yaptıkları önerinin çok başarılı olduğu açığa çıkan uzmanlardan hizmet alma eğiliminde olurlar. Serbest piyasada iyi doktorlar ya da hukukçular ödülleri devşirirken, kötüler başarısız olur; özel olarak istihdam edilmiş uzman, sergilediği kabiliyetiyle orantılı olarak gelişme gösterir. Öte yandan, hükümette, uzmanın başarısına dair somut bir test yoktur. Böyle bir testin olmaması halinde, seçmenin, kendisine oy vermek zorunda olduğu insanın hakiki *uzmanlığını* ölçmesine imkân veren bir yol da yoktur. Bu zorluk, adayların bütün temel meseleler üzerinde uzlaştığı modern-stildeki seçimlerde ağırlaşmaktadır. Çünkü meseleler, her şeyden önce, muhakemeye karşı hassas*tır*; seçmen, eğer çok arzu ederse ve bu kabiliyete sahipse, meseleler hakkında bir şeyler öğrene*bilir* ve karar vere*bilir*. Fakat herhangi bir seçmen, en yetenekli bile olsa, bireysel adayların hakiki *uzmanlığı* ya da kabiliyeti hakkında, özellikle de seçimler gerçekte önemli bütün meselelerden yoksun olduğu zaman, ne bilebilir? Seçmen bu durumda sadece adayların tamamen dışsal, paketlenmiş "şahsiyetleri"ne ya

[14] Schumpeter, *Capitalism, Socialism and Democracy*, s. 263.

da imajlarına başvurabilir. Sonuçta pür olarak adaylara oy vermek, neticeyi, bizzat sorunları kitle halinde oylamaktan daha da az rasyonel hale getirir.

Dahası, bizatihi hükümet, doğası gereği uzmanların ve memurların fakir seçimlerine yol açan mekanizmaları bünyesinde taşır. Bir kere, siyasetçi ve hükümet uzmanı kendi gelirlerini, piyasada gönüllü olarak satın alınan hizmetlerden değil, fakat halk üzerindeki mecburi vergilerden elde eder. Dolayısıyla, bu memurlar, halka uygun şekilde ve yeterli biçimde hizmet etmeye *özen* göstermek için maddi bir müşevvikten külliyen yoksundurlar. Ve, bunun da ötesinde, hayati önemdeki "uygunluk" kriteri hükümette ve piyasada çok farklıdır. Piyasada, en uygunlar tüketicilere hizmet etmede en güçlü/kabiliyetli olanlardır; hükümette ise, en uygunlar cebir kullanmada en mahir olanlar ve/veya oy veren halka demagojik telkinler yapmada en becerikli olanlardır.

Piyasa davranışı ile demokratik oy verme arasındaki diğer bir kritik ayrılma şudur: seçmen, mesela, sonuçta kendisini etkileyen hayati kararları alacak olan, gelecek seçime kadar engellenmemiş ve serbest bırakılmış durumdaki kendi muhtemel idarecileri arasında seçim yaparken, sadece elli milyonda bir bir güce sahiptir. Öte yandan, piyasada, birey kendi şahsıyla ve mülküyle ilgili kararları almada, sadece uzak, elli milyonda bir bir güce değil, mutlak hâkimiyet gücüne sahiptir. Piyasada birey, kendi mülküne dair mutlak kararları alma esnasında, satın alma ya da almama, veya satma ya da satmama yönündeki seçimini sürekli olarak belli eder. Seçmen, belirli bir adaya oy vermek suretiyle, sadece bir ya da iki diğer potansiyel yönetici üzerinde nispi bir tercih sergilemiş olur; o bunu, oy versin ya da vermesin, bu insanlardan ***birinin*** gelecek birkaç yıl boyunca kendine hükmedeceği şeklindeki cebri kuralın çerçevesi içinde yapmak zorundadır.[15]

Böylece, görüyoruz ki serbest piyasa beklenen, ***dönem başı*** faydanın ***dönem sonu*** gerçekleşmesini sağlayan pürüzsüz, etkin bir mekanizmayı ihtiva eder. Serbest piyasa ***dönem başı*** sosyal faydayı da daima maksimize eder. Bunun aksine, politik davranışta, böyle bir mekanizma yoktur; gerçekten de, siyasi süreç doğası gereği beklenen herhangi bir kazancın gerçekleşmesini önleme ve geciktirme temayülündedir. Dahası, hükümet aracılığıyla ve piyasa aracılığıyla ***dönem sonu*** kazançlar arasındaki ayrılma bundan daha da büyüktür; çünkü her hükümet müdahalesi örneğinde, ***indirekt*** sonuçların,

[15] Bu hususların daha detaylı bir tartışması için, ***bkz.***, *Man, Economy, and State*, s. 886–91 (Türkçe çeviride, s. 754-759).

müdahaleyi, onun ilk baştaki destekleyicilerinin çoğunun gözünde daha kötü hale getirecek şekilde olacağını keşfedeceğiz.

Özetle, serbest piyasa her iştirakçiye daima yarar sağlar ve *dönem başı* sosyal faydayı maksimize eder; yine o *dönem sonu* faydayı da maksimize etme eğilimindedir, çünkü o beklentilerin gerçekleşmelere hızla dönüşmesi için iş görür. Müdahaleyle birlikte, bir grup doğrudan doğruya diğerinin pahasına kazanç sağlar, ve dolayısıyla sosyal fayda artırılamaz; hedeflere ulaşılması kolaylaştırılmaktan ziyade bloke edilir, ve göreceğimiz üzere, indirekt sonuçlar çok sayıda müdahalecinin bizzat *dönem sonu* fayda kaybına uğrayacağı bir tarzda olur. Bu çalışmanın geri kalan kısmı büyük ölçüde çeşitli hükümetsel müdahale şekillerinin yarattığı indirekt sonuçların izini sürmeye tahsis edilmiştir.

Üçüncü Bölüm

Üç Yanlı Müdahale

Belirtmiş olduğumuz üzere, üç yanlı bir müdahale, istilacının bir çift insanı bir mübadeleyi yapmaya zorladığı ya da onların mübadele yapmasını engellediği zaman vuku bulur. Böylece, müdahaleci belli bir ürünün satışını yasaklayabilir ya da belli bir fiyatın üstünde ya da altındaki bir satışı yasaklayabilir. Dolayısıyla üç yanlı müdahaleyi iki türe ayırabiliriz: bir mübadelenin koşullarıyla ilgili olan, *fiyat kontrolü*, ve ürünün ya da üreticinin doğasıyla ilgili olan, *ürün kontrolü*. Fiyat kontrolünün üretim üzerine, ürün kontrolünün ise fiyatlar üzerine yansımaları olacaktır, fakat bu iki tip kontrolün farklı etkileri vardır ve onların elverişli biçimde ayrıştırılması mümkündür.

1. Fiyat Kontrolü

Müdahaleci ya onun altında bir ürünün satılamayacağı taban bir fiyat, ya da onun üstünde satılamayacağı tavan bir fiyat ihdas edebilir. O aynı zamanda belli bir sabit fiyattan bir satışı mecbur edebilir. Ne olursa olsun, fiyat kontrolü ya *etkisiz* ya da *etkin* olacaktır. Eğer regülasyonun piyasa fiyatı üzerinde cari bir tesiri yoksa, o etkisiz olacaktır. Böylece, bütün otomobillerin piyasada yaklaşık 100 ons altından satıldığını varsayalım. Hükümet, ihlal eden herkese uygulanan bir zor kullanmayla birlikte, 20 onsun altında bütün otomobil satışlarını yasaklayan bir kararname çıkarır. Bu kararname, piyasanın bugünkü durumunda, tamamen etkisizdir ve akademiktir, çünkü hiçbir araba 20 onsun altında satılmış olmayacaktır. Fiyat kontrolü hükümet bürokratları için sadece alakasız işler yaratır.

Öte yandan, fiyat kontrolü etkin olabilir, yani fiyatı serbest piyasada gerçekleşmiş olacak düzeyden farklılaştırabilir. Şekil 1'deki grafikte, malın arz ve talep eğrilerini, sırasıyla *SS* ve *DD*, olarak tasvir edelim.

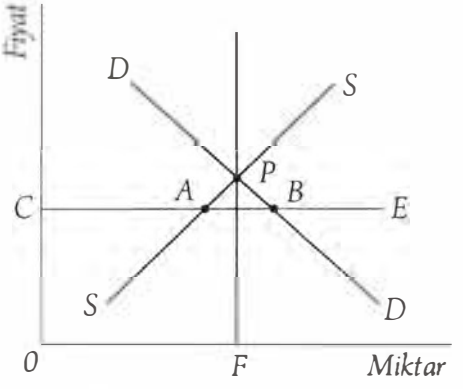

Şekil 1. Bir Tavan Fiyat Kontrolünün Etkisi

FP piyasa tarafından belirlenen denge fiyattır. Şimdi, varsayalım ki müdahaleci, onun üzerinde herhangi bir satışı yasadışı hale getiren, bir tavan kontrol fiyatı (0*C*) ihdas etmiştir. Kontrol fiyatında, piyasa artık temizlenmemekte, ve talep edilen miktar arz edilen miktarı *AB* kadar aşmaktadır. Bunun akabinde ortaya çıkan noksanlıkta, tüketiciler bu fiyatta elde edilebilir olmayan malları satın almak için akın ederler. Bazı insanlar mal bulamayacak; ötekiler ise, satıcıların o andan itibaren katlandıkları ceza yeme riski için bir prim öderken, aynı zamanda "kara" ya da illegal olarak gün yüzüne çıkan piyasanın müşterisi olmak zorunda kalacaklardır. Bir tavan fiyatın başlıca karakteristiği kuyruktur; sıranın arkasındaki insanlara sunulacak yeterlilikte olmayan mallar için bitmek tükenmek bitmeyen "kuyruklar". Her türlü kaçamak türü piyasanın sağladığı temizliğe ulaşmayı kovalayan insanlar tarafından ümitsizce icat edilir. "El altından" pazarlıklar, rüşvet, eski müşterilerin kayrılması, vs., fiyat tavanı ile kelepçelenen bir piyasanın kaçınılmaz özellikleridir.[1]

Belirtmek gerekir ki, bir malın stoku öngörülebilir gelecek için dondurulmuş olsa, ve arz eğrisi dikey olsa bile, yine bu sunî noksanlık gelişecek, ve bütün bu sonuçlar meydana çıkacaktır. Arz ne kadar "esnek" ise, yani ne kadar çok kaynak üretimden kaydırılırsa, ***diğer şartlar sabit iken***, noksanlık o

[1] Rüşvet verme hükümetin mübadeleyi yasaklaması nedeniyle zorunlu yapılmaktadır; bir rüşvet, hükümet memuru tarafından mübadelelerin devamına izin vermenin satılması demektir.

kadar ağırlaşmış/kötüleşmiş olacaktır. Eğer fiyat kontrolü "selektif" ise, yani bir ya da birkaç ürün üzerine konulmuş ise, ekonomi genel bir tavanın altındaki kadar evrensel olarak yerinden oynamayacak, fakat belirli alanda yaratılan sunî noksanlık daha da kendini belli edecektir, çünkü girişimciler ve faktörler başka ürünlerin üretimine ve satışına (tercihen ikame olanlara) kayabilirler. "Aşırı" talep, ikame mallar istikametine doğru yöneldikçe onların fiyatları yükselecektir. Bu gerçeğin ışığı altında, selektif fiyat kontrolü için tipik hükümet nedeninin –"biz yetersiz arz var olduğu müddetçe bu ürün üzerine kontroller koymak zorundayız"- hemen hemen komik bir yanlış olduğu açığa çıkar. Çünkü gerçek tamamen bunun tersidir: fiyat kontrolü sunî bir ürün yetersizliği *yaratır*, ki bu, kontrol var olduğu *müddetçe* devam eder –aslında, kaynaklar diğer ürünlere kaymaya devam ettikçe daha da kötü hale gelir.

Genel bir fiyat tavanının etkilerini daha ayrıntılı araştırmadan önce, bir *asgari/taban* fiyat kontrolünün, yani serbest-piyasa fiyatı üstünde bir fiyatı dayatmanın sonuçlarını analiz edelim. Bu Şekil 2'deki gibi resmedilebilir.

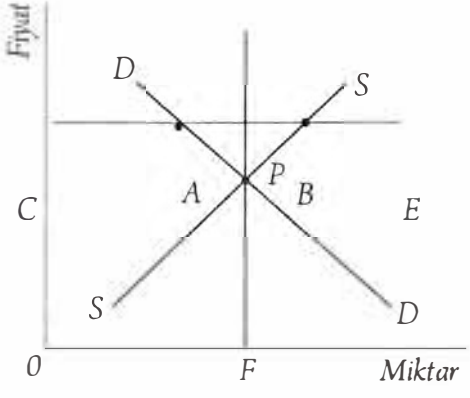

Şekil 2. Bir Taban Fiyat Kontrolünün Etkisi

DD ve *SS* sırasıyla talep ve arz eğrileridir. *OC* kontrol fiyatı ve *FP* piyasa denge fiyatıdır. *OC*'de, talep edilen miktar arz edilen miktardan *AB* kadar daha azdır. Böylece, bir tavan fiyatın etkisi sunî bir noksanlık yaratmak iken, bir taban fiyat sunî bir satılmamış fazlalık yaratır. *AB* satılmamış fazladır. *SS* eğrisi dikey bile olsa satılmamış fazla mevcut olur, fakat daha esnek bir arz, *diğer şartlar sabit iken*, fazlayı şiddetlendirir. Bir kez daha, piyasa temizlenmez. Yapay biçimde yaratılmış yüksek fiyat, kaynakları bu alana çeker, ve aynı esnada, alıcı talebini de caydırır. Selektif fiyat kontrolü altında, kaynaklar sahiplerine ve tüketicilere daha iyi hizmet ettiği diğer alanları

terk edecek, ve fazla üretim yaptıkları ve bunun sonucunda zarara neden oldukları bu alana transfer olacaktır.

Bu, müdahalenin, piyasayı karıştırmak suretiyle, nasıl girişimsel zararlara yol açtığını resmeder. Girişimciler belli kriter temelinde faaliyet görürler: serbest piyasa tarafından oluşturulan fiyatlar, faiz oranları, vs. Bu kriterin müdahaleyle tahrif edilmesi, tüketici ihtiyaçlarının karşılanmasında kaynakların yanlış tahsisinin yanı sıra, ayarlanmayı da tahrip eder ve zararlar ortaya çıkarır.

Genel, kapsamlı fiyat tavanı tüm ekonomiyi yerinden oynatır ve tüketicilerin, ikamelerden yararlanmasına engel olur. Genel fiyat tavanları genellikle "enflasyonu önlemek" diye ilan edilen amaç için konulur –kaçınılmaz olarak hükümet para arzını büyük bir miktarda şişirirken. Kapsamlı fiyat tavanları para biriminin satın alma gücü (*PPM*) üzerine bir taban koymaya denktir (bkz., Şekil 3).

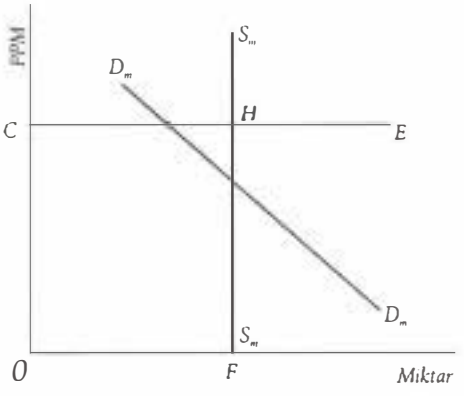

Şekil 3. Genel Fiyat Tavanının Etkisi

OF toplumdaki para stokudur; $D_m D_m$ sosyal para talebidir; *FP* piyasa tarafından belirlenen denge PPM (para biriminin satın alma gücü) dir. Piyasanın üstünde konulan bir asgari PPM (*OC*) piyasanın temizleme "mekanizmasını" bozar. *OC*'de para stoku talep edilen parayı aşar. Sonuçta, insanlar "satılmamış fazla" olarak *GH* kadar bir para miktarına sahip olurlar. Onlar mal satın alarak kendi paralarını satmaya uğraşırlar, fakat bunu yapmaları mümkün olmaz. Onların parası narkozlanmaktadır. Bir hükümet tarafından, kapsamlı fiyat tavanı desteklendiği ölçüde, insanların parasının bir bölümü işe yaramaz hale gelir, çünkü o mübadele edilemez. Fakat insanlardan her birinin ***kendi*** parasını kullanabileceğini ümit etmesiyle birlikte, çılgın bir mü-

cadele kaçınılmaz olarak zuhur eder.[2] "Kara" borsanın (yani, piyasanın) fazla para için bir kanal sağlamasına dönük büyük bir baskının yanı sıra, adam kayırma, kuyruğa geçme, rüşvet, vs., kaçınılmaz olarak bol hale gelir.

Genel bir fiyat tabanı PPM üzerindeki bir *tavan* kontrole denktir. Bu, elde edilebilir para stokunun üstünde –spesifik olarak, her alanda satılmamış mal stokları biçiminde- karşılanmamış, aşırı bir para talebi meydana getirir.

Tavan ve taban fiyat kontrolünün ilkeleri ister tüketim malları, sermaye malları, toprak ya da emek hizmetleri olsun, veya ister paranın diğer mallar açısından "fiyatı" olsun, ***bütün*** fiyatlara uygulanır. Mesela, onlar asgari ücret kanunlarına tatbik edilir. Bir asgari ücret kanunu etkin olduğu zaman, yani (çalışanın iskonto edilmiş marjinal ürün değerinin fevkinde) bir emek türüne ait piyasa değerinin üstünde bir ücret ihdas edildiği yerde, emek hizmetlerinin arzı talebini aşar, ve bu "satılmamış emek hizmetleri fazlası" ***gönülsüz kitle işsizliği*** manasına gelir. Genelin aksine, selektif asgari ücret oranları, belirli sanayilerde işsizlik yaratır ve emeği daha yüksek oranlara cezbederek bu boşlukları (pockets) sürekli kılma eğilimi doğurur. Emek en sonunda daha az kazançlı, daha düşük üretken değerli alanlara girmek zorunda kalır. Etkin asgari ücret ister Devlet tarafından isterse bir sendika tarafından dayatılsın, netice aynıdır.

Fiyat kontrolünün etkilerine dair analizimiz aynı zamanda, Mises'in ustalıkla göstermiş olduğu gibi, bir paranın bir diğeri açısından fiyatı ("mübadele oranı") üzerindeki kontrole de uygulanır.[3] Bu, kısmi olarak, Gresham Kanununda görülmüştü, fakat çok az insan bu Kanunun sadece fiyat kontrollerinin etkisine dair genel kanunun spesifik bir durumu olduğunu fark etmiştir. Belki de bu başarısızlık, genellikle "Kötü para iyi parayı dolaşımdan kovar" şeklinde ifade edilen Gresham Kanununun yanlış formülasyonundan ileri gelmektedir. Yüzeysel olarak bakıldığında, bu, tüketicileri tatmin etmede en iyi metotların daha fakir olanlar üzerine galip gelme eğilimi taşıdığı şeklindeki genel piyasa kuralını ihlal eden bir paradokstur. Genel olarak serbest piyasanın tarafında olanlar bile bu deyimi al-

---

[2] İronik olarak, insanların parasının bir kısmının hükümetçe tahribi neredeyse her zaman hükümetin yeni para pompalamasından ve onu kendi amaçları için kullanmasından sonra meydana gelir. Böylece hükümetin halka bindirdiği hasar iki yönlüdür: (1) o, kaynakları parayı şişirmek suretiyle halktan çekip alır; ve (2) para, halka süzüldükten sonra, bu, paranın faydalılığının bir bölümünü tahrip eder.

[3] Ludwig von Mises, *Human Action* (New Haven: Yale University Press, 1949), s. 432 n., 447, 469, 776.

tın ve gümüş darbı üzerinde bir Devlet tekelini meşrulaştırmak için kullanmışlardır. Aslında, Gresham Kanunu şöyle okunmalıdır: "Devlet tarafından aşırı değerli hale getirilen para Devlet tarafından eksik değerli hale getirilen parayı kovacaktır". Ne zaman ki Devlet bir paranın diğeri açısından fiyatı üzerine keyfi bir değer ya da fiyat getirir, işte o zaman bu münasebetle, "fiyatlar" birbiri açısından olduğu için, bir para üzerine etkin bir taban fiyat kontrolü ve diğeri üzerine tavan fiyat kontrolü kurulmuş olur. Bu, mesela bimetalizmin özüydü. Bimetalizm altında, bir millet altını ve gümüşü para olarak tanır, fakat onlar arasında keyfi bir fiyat, veya mübadele oranı belirler. Bu keyfi fiyat, buna mahkûm olduğu üzere, serbest piyasa fiyatından farklılaştığı zaman (ve hükümetin keyfi fiyatı aynı kalırken, böyle bir farklılık zaman geçtikçe muhtemelen daha da arttığı zaman), hükümetçe bir para aşırı değerli diğeri ise eksik değerli hale sokulur. Böylece varsayalım ki bir ülke para olarak altını ve gümüşü kullanmış ve hükümet onlar arasında bir ons altın 16 ons gümüş oranını belirlemiştir. Belki de fiyat kontrolü anında 16:1 olan piyasa fiyatı, daha sonra 15:1 olarak değişir. Sonuç ne olur? Şimdi gümüş hükümet tarafından keyfi olarak eksik, altın ise yine keyfi olarak fazla değerli hale getirilmiş olur. Diğer bir deyimle, gümüş piyasada altın açısından gerçekte olduğundan daha ucuz olmaya ve altın ise gümüş açısından, gerçekte olduğundan daha pahalı olmaya zorlanmaktadır. Hükümet birbiri açısından gümüşe tavan fiyat, altına ise taban fiyat koymuş olur.

Aynı neticeler şimdi etkin herhangi bir fiyat kontrolünden dolayı meydana gelebilir. Gümüş üzerine bir tavan fiyatla (ve altın üzerine bir taban fiyatla) birlikte, mübadelede gümüşün altın talebi altının gümüş talebini aşar. Gümüş kıt hale gelirken ve dolanımdan kaybolurken, altın satılmamış fazlalık olarak gümüş dilenmeye gider. Gümüş serbest-piyasa fiyatıyla mübadele edilebildiği başka bir ülkeye ya da memlekete gidip kaybolur, ve altın da nihayetinde bu ülkeye akar. Eğer bimetalizm dünya çapında varsa, o zaman gümüş "kara" borsada kaybolur, ve resmi ya da açık mübadeleler sadece altınla yapılır. Dolayısıyla, hiçbir ülke pratikte bimetalik bir sistemi sürdüremez, çünkü bir para daima diğeri cinsinden eksik ya da aşırı değerli olacaktır. Aşırı değerlenmiş her daim eksik değerlenmişi dolanımdan kovar/yerini alır.

Hükümet emriyle bir madeni paradan bir fiat kâğıt paraya geçmek mümkündür. Aslında, neredeyse dünyadaki her bir hükümet böyle yapmıştır. Sonuçta, her bir ülke kendine ait parayla eyerlenmiştir. Serbest bir piyasada, her fiat para diğeriyle, kendi satın alma gücü paritesindeki dalga-

lanmalara göre mübadele edilme eğiliminde olacaktır. Bununla birlikte, X Parasının Y Parasıyla olan mübadele oranı üzerinde hükümet tarafından keyfi bir kıymetlendirme yapıldığını varsayalım. Böylece, diyelim ki X'in beş birimi serbest piyasada Y'nin bir birimi karşılığında mübadele edilmektedir. Şimdi X ülkesinin sunî olarak kendi parasını aşırı değerli hale getirdiğini ve üç X'in bir Y ile mübadelesine dayalı sabit bir oran belirlediğini farz edelim. Sonuç ne olur? Y açısından X'in üzerine bir taban fiyat ve X açısından Y'nin üzerine bir tavan fiyat konmuş olur. Sonuç olarak, herkes bu ucuz Y fiyatıyla, Y karşılığında X mübadele etmeye ve böylece piyasada kâr sağlamaya çalışır. X açısından Y'nin aşırı bir talebi ve Y bakımından bir X fazlası ortaya çıkar. II. Dünya Savaşından sonra Avrupa'nın başına bela olan o sözde mistik "dolar kıtlığının" açıklaması burada yatmaktadır. Avrupa hükümetlerinin hepsi kendi milli paralarını Amerikan doları cinsinden aşırı değerli hale getirmişlerdi. Fiyat kontrolünün bir sonucu olarak, dolar Avrupa parası açısından yetersiz hale gelirken, ikincisi dolar bulmaksızın, dolar arayan bir yığın/fazlalık durumuna geldi.

Parasal-oranlı fiyat kontrolünün başka bir örneği antik zamanlarda aşınmış sikkelere karşı yeni sikkelerle ilgili görülen problemdir. Sikkelerin kıymetli maden ağırlığını aynı ağırlık birimi cinsinden dizayn eden bir ***unvanla/isim***le damgalama alışkanlığı yaygınlaşmıştı. En sonunda, işleri "kolaylaştırmak" için, hükümetler aşınmış sikkelerin değer olarak, aynı hesap birimiyle yeni darbedilmiş sikkelere eşit olduğunu emretmeye başladı.[4] Böylece, varsayalım ki 20-onsluk bir gümüş sikkenin, değer olarak artık 18 ons ağırlığa sahip aşınmış bir sikkeye eşit olduğu ilan edilmiştir. Sonuçta yaşanan şey, fiyat kontrolünün kaçınılmaz etkisi olmuştur. Hükümet keyfi olarak yeni sikkeleri eksik ve eskileri de aşırı değerli hale getirmiştir. Yeni sikkeler çok ucuzdu ve eskileri çok pahalıydı. Sonuç olarak, yeni sikkeler, dış memleketlere akacak ya da evde yastık altında kalacak şekilde acilen dolanımdan kaybolmuş; ve eski aşınmış sikkeler her tarafı istila etmiştir. Bu, ne kadar çok sikke basılırsa basılsın, onları dolanımda tutamayan Devlet darphanelerinin önlenmesi gereğini kanıtlamıştır.[5]

---

[4] Belki de Devlet darphane tekellerinin, müşterilere istenilen sikkelerle hizmet etme yerine, darbedecekleri ve tedavüle çıkaracakları birkaç hesap birimini keyfi olarak dizayn etmelerinin sebebi buydu. Bu durumda biraz daha hafif ağırlıktaki bir sikke, bir davetsiz misafir muamelesi görüyordu.

[5] Eksik değerli sikkeleri dolanımda tutmanın imkânsızlığına dair modern bir örnek, 1960'lar esnasında Birleşik Devletlerde tedavül eden gümüş dolarların, yarım-

Gresham Kanununun çarpıcı etkileri kısmen, neredeyse her hükümet tarafından benimsenmiş bir müdahale tipinden dolayı –yasal ödeme aracı kanunları- meydana gelir. Herhangi bir zamanda toplumda, geçmişte başlamış ve gelecekte tamamlanması programlanmış kredi işlemlerini temsil eden, henüz ifa edilmeyen bir ödenmemiş borç sözleşmeleri kitlesi vardır. Bu sözleşmeleri uygulamak adli birimlerin sorumluluğudur. Gevşeklik nedeniyle, sözleşmede hangi para olduğu belirtilmeden ödemenin "para" ile yapılacağını şart koşma uygulaması gelişmiştir. Bu durumda hükümetler, bizzat alacaklıların ve borçluların başka bir şeyle anlaşmaya istekli olacakları zaman bile, "para"yla kastedilen şeyi keyfi biçimde dizayn ederek, yasal-ödeme kanunları çıkarmışlardır. Devlet, bir işlemin taraflarının yapmayı düşündükleri nesneden başka bir şeyi para olarak emrettiği zaman, bir müdahale meydana gelmiş demektir, ve Gresham Kanununun etkileri su yüzüne çıkmaya başlayacaktır. Spesifik olarak, yukarıda zikredilen bimetalik sistemin var olduğunu düşünelim. Sözleşmeler ilk başta yapıldıkları zaman, altın 16 gümüş ons değerindeydi; şimdi sadece 15 ons değerindedir. Fakat yasal-ödeme aracı kanunları, "parayı", 16:1 bir denklikle belirler. Bu kanunların sonucu olarak, herkes kendi borçlarını aşırı değerli altınla öder. Yasal-ödeme kanunları mübadele-oranı kontrolünün sonuçlarını güçlendirir, ve borçlular kendi alacaklıları pahasına bir ayrıcalık kazanmış olurlar.[6]

Tefecilik (usury) kanunları piyasayı düzeltmeye çalışan fiyat kontrolünün başka bir biçimidir. Bu kanunlar daha yüksek bir oranda herhangi bir ödünç verme işlemini yasa dışı ilan ederek, faiz oranları üzerine yasal tavanlar koyar. Tasarruf miktarı ve oranı ile piyasa faiz oranı esasen bireylerin zaman-tercihi oranları tarafından belirlenmektedir. Etkin bir tefecilik kanunu diğer tavanlar gibi işlev görür –bir hizmet noksanlığını uyarmak. Çünkü zaman tercihleri –ve dolayısıyla "doğal" faiz oranı- aynı kalır. Bu faiz oranının şimdi illegal olmasının anlamı marjinal tasarrufçuların – zaman tercihleri en yüksek olanlar- artık tasarruf etmeyi durdurmaları, ve ekonomide tasarruf ve yatırım miktarının azalmasıdır. Bu, daha düşük verimlilikle ve gelecekte daha düşük yaşam standartlarıyla sonuçlanır. Bazı insanlar tasarruf etmeyi keser; hatta diğerleri negatif tasarruf eder (dissave)

---

dolarların, ve diğer sikkelerin ortadan kaybolmasıdır. William F. Rickenbacker, *Wooden Nickels* (New Rochelle, N.Y.: Arlington House, 1966).

[6] Yasal ödeme kanunları hakkında, *bkz.*, Lord Farrer, *Studies in Currency 1898* (London: Macmillan & Co., 1898), s. 43, ve Mises, *Human Action*, s. 432 n., 444, 447.

ve kendi sermayelerini tüketir. Bunun ne ölçüde meydana geldiği tefecilik kanunlarının ne kadar etkin olduğuna, yani onların gönüllü piyasa ilişkilerini ne ölçüde engellediğine ve saptırdığına bağlıdır.

Tefecilik kanunları, en azından görünüşte, borçluya, özellikle de ilave riski telafi için yüksek faiz oranları ödemek "zorunda olan" en riskli borçluya yardım amacıyla dizayn edilmektedir. Fakat işin doğrusu tefecilik kanunlarının en çok zarar verdiği kimseler bu borçlulardır. Eğer yasal tavan çok düşük değilse, toplam tasarruflarda ciddi bir azalma olmayacaktır. Fakat bu tavan, en riskli borçlanıcılara ait (girişimsel faiz unsurunun en yüksek olduğu yerde) piyasa oranının altında*dır*, ve bu nedenle onlar bütün kredi imkânlarından yoksun kalırlar. Faiz gönüllü olduğu zaman, ödünç veren kendi ödünçleri için çok yüksek faiz oranları koyabilecektir, ve böylece herhangi bir kimse eğer bu fiyatı öderse borçlanabilecektir. Faizin kontrol edildiği yerde, çok sayıda muhtemel borçlanıcı krediden külliyen mahrum kalmaktadır.[7]

Tefecilik kanunları sadece ödünç verme ve yatırım için elde edilebilir tasarrufları azaltmaz, fakat aynı zamanda sunî bir kredi "noksanlığı" da yaratır ki bu, yasal oranda aşırı bir kredi talebinin olduğu yerde geçerli olan daimi durumu ifade eder. Dolayısıyla, kredinin, en güçlü ve etkin olanlara gitmek yerine, sunî ve gayri iktisadi bir biçimde ödünç verenler tarafından "tayınlanması" gerekecektir.

Hükümet tarafından dayatılan taban faiz oranları nadir bir olay olmasına rağmen, onların etkisi tavan fiyat kontrolünün etkilerine benzerdir. Çünkü ne zaman, zaman tercihleri ve doğal faiz oranları düşerse, bu durum tasarruflara ve yatırıma artış olarak yansımaktadır. Fakat hükümet yasal bir taban dayattığı zaman, faiz oranının düşmesi mümkün olmaz ve insanlar, faktör fiyatlarının artmasıyla sonuçlanacak olan, kendi yatırımlarını artırmayı başaramayacaklardır. Dolayısıyla, taban faiz oranları aynı zamanda iktisadi kalkınmanın önünü keser ve hayat standartlarındaki yükselişi

---

[7] Son yıllarda, Orta Çağlardaki tefecilik kanunlarının mazur görülebilir olduğu, çünkü onların üretken işlerden ziyade ödünç almak zorunda olan tüketicilerle ilgili olduğu yönünde bir mit gelişmiştir. Bunun aksine, krediden yoksun kalan biri olduğu için tefecilik kanunlarının en fazla zarar verdiği kimseler esasında riskli tüketici-borçlanıcıları (ödünce çok "ihtiyaç duyanlar") konumunda olanlardır.

Tefecilik kanunları hakkında, *bkz.*, Rudolph C. Blitz ve Millard F. Long, "The Economics of Usury Regulation," *Journal of Political Economy*, December, 1965, s. 608–19.

engeller. Keza marjinal borçlanıcılar piyasanın dışına itilmeye zorlanacaklar ve krediden mahrum kalacaklardır.

Piyasa illegal olarak kendi otoritesini kabul ettirdiği ölçüde, ödüncün faiz oranı, tefecilik kanunları altında tutuklanmanın ilave riskini telafi edecek şekilde daha yüksek olacaktır.

Fiyat kontrolünün etkilerine dair analizimizi özetleyelim: Direkt olarak, en azından bir mübadeleciler setinin faydası kontrol tarafından bozulacaktır. Daha detaylı analiz, gizli fakat kesin gibi olan etkilerin, dayatılan kontrollerden fayda olarak kazanç sağlayacağını *düşünmüş* olan önemli sayıdaki insanı zarara uğratacağını açığa çıkarır. Bir tavan fiyat kontrolünün ilan edilen amacı tüketiciye kendi arzını daha düşük bir fiyatla garanti ederek yarar sağlamaktır; fakat nesnel sonuç çok sayıda tüketicinin mal elde etmesini önlemek olmaktadır. Bir taban fiyat kontrolünün beyan edilen amacı satıcılar için daha yüksek fiyatlar sağlamaktır; fakat sonuç çok sayıda satıcıyı kendi fazlalarını satmaya engel olmak olacaktır. Dahası, fiyat kontrolleri ekonomide üretimi ve kaynakların ve faktörlerin tahsisini bozar, böylelikle yine tüketicilerin ciddi bir bölümüne zarar verir. Ve biz iki yanlı vergilendirme müdahalesiyle finanse edilmesi gereken ve binlerce çeşit regülasyonu yönetmek ve uygulamak zorunda kalan bürokratlar ordusunu göz ardı etmemeliyiz. Bu ordu, haddi zatında, bir çalışanlar kitlesini üretken emekten geri çeker ve onları geri kalan üreticilerin sırtına bindirir –bunun sonucunda bürokratlar yarar sağlar, fakat halkın geri kalanı zarar görür. Tabiî, bu, herhangi bir tür müdahaleci amaç için bir bürokratlar ordusu kurmanın sonucudur.

2. Ürün Kontrolü: Yasaklama

Üç taraflı müdahalenin başka bir biçimi mübadelenin koşullarına karışmaktan ziyade, doğrudan doğruya üretimin doğasına müdahale etmektir. Bu, hükümet belli bir ürünün üretimini ya da satışını yasakladığı zaman meydana gelir. Sonuç, ilgili tüm tarafların, yani bu ürünü satın alamayacakları ve kendi en acil ihtiyaçlarını karşılayamayacakları için fayda kaybına uğrayan tüketicilerin; ve bu alanda daha yüksek bir kazanç/ödeme elde etmesi engellenen ve dolayısıyla başka yerde daha düşük kazançlarla yetinmek zorunda kalan üreticilerin zarar görmesidir. Bu kayıp, geçici ayarlanmalardan kazanç elde eden girişimciler, veya tüm ekonomide tekdüze bir faiz oranını kazanma eğiliminde olan kapitalistler tarafından, kalıcı olarak daha düşük gelirleri kabul etmek zorunda olan çalışanlar ve toprak sahipleri kadar üstlenilmez. Şu halde, regülasyondan tek yarar sağlayan kesim (kısmen de regülasyonun meydana getirdiği vergi-yaratma işlerinden, ve aynı zamanda

belki de başkalarını bastırmaktan ve onlar üzerinde cebri güç kullanmaktan edinilen tatminden) bizzat hükümet bürokratlarıdır. Oysa fiyat kontrolüyle birlikte, en azından bir mübadeleciler *seti*nin –üreticiler ya da tüketiciler- yararlanmakta olduğu bir ***ilk bakışta haklı görünen (prima facie)*** durum sonucu çıkarılabileceği için, böyle bir durumu mübadelenin ***her iki*** tarafının (üreticilerin ve tüketicilerin) kaçınılmaz olarak kayba uğradığı *yasaklama*da fark etmek mümkün değildir.

Tabiî, çok sayıda ürün yasağı durumunda, piyasanın illegal olarak, yani bir "kara" borsa olarak, yeniden kurulmasına yönelik kaçınılmaz bir baskı gelişir. Fiyat kontrolü durumunda olduğu gibi, bir kara borsa da kendi illegalitesinden dolayı zorluklar yaratır. Ürünün arzı daha kıt hale gelecek ve ürünün fiyatı üreticiler için kanunu ihlal etmenin riskini telafi edecek şekilde daha yüksek olacaktır; ve yasak ve cezalar ne kadar katı olursa, ürün o kadar kıt, fiyat da o kadar yüksek olacaktır. Dahası, illegalite tüketicilere piyasanın mevcudiyetine dair bilginin dağıtılması (mesela, reklâm yoluyla) sürecine zarar verir. Sonuçta, piyasa organizasyonu çok daha az etkin olacak, tüketiciye olan hizmet kalite itibariyle azalacak ve fiyatlar yine yasal bir piyasa altında olduğundan daha yüksek olacaktır. "Kara" borsada sır tutma primi, yine muhtemelen daha görülebilir ve dolayısıyla kanuni yaptırıma daha açık olan büyük-ölçekli işletmelerin aleyhinde olacaktır. Böylece, etkin büyük-ölçekli organizasyonun avantajları, azalan arzdan dolayı fiyatları yükselterek ve tüketiciye zarar vererek, kaybolmaya başlar.[8] Paradoksal olarak, yasaklama, karaborsacılara bir tekelci imtiyaz bahşı biçiminde hizmet görebilir, çünkü onlar muhtemelen yasal bir piyasada başarılı olacak olanlardan çok farklı girişimciler olacaklardır. Zira karaborsada, ödüller kanunu baypas etme ya da hükümet memurlarına rüşvet verme kabiliyetine gidecektir.

Çeşitli yasaklama tipleri vardır. Ürünün bütünüyle kanun dışı olduğu yerde ***mutlak yasaklama*** vardır. Aynı zamanda ***kısmi yasaklama*** türleri de bulunmaktadır: belli bir miktarın ötesindeki tüketimin Devletçe yasaklandığı ***tayınlama***, buna bir örnektir. Tayınlamanın açık etkisi tüketicilere za-

---

[8] "Organize suçların" büyük bölümünün şahısların ve mülkiyetin ihlalleri olarak değil -doğal hukukta, ***haddi zatında ahlâken suç (mala per se)***- fakat fark gözetmeksizin tüketicilerin ve üreticilerin isteklerini daha etkin bir şekilde karşılamak için hükümet yasaklamalarını atlatma teşebbüsleri olarak ***-zatı itibarıyla kötü olmayıp sırf kanun ile men olunduğu için suç sayılan fiiller (mala prohibita)***- vuku bulduğunu söylemek enteresandır. İkinci türün girişimcilerini genellikle, küçümsenen "karaborsacılar" ve "vurguncular" oluşturur.

rar vermek ve herkesin hayat standardını düşürmektir. Tayınlama muayyen tüketim kalemleri üzerine yasal tavanlar getirdiği için, aynı zamanda tüketicilerin harcama kalıbını da bozar. Tayınlanmamış, veya daha az sıkı tayınlanmış mallar daha şiddetle satın alınır, halbuki tüketiciler tayınlanmış mallardan daha fazla satın almayı tercih edeceklerdi. Böylece, tüketici harcaması zorla daha ağır tayınlanmış mallardan daha az ağır tayınlanmışlara kaydırılır. Üstelik, tayın kuponları yeni bir para benzeri türü getirir; böylece piyasada paranın fonksiyonları sakatlanır ve körelir, ve karışıklık egemen olur. Paranın ana fonksiyonu, onun üreticiler tarafından satın alınması ve tüketiciler tarafından harcanmasıdır; fakat, tayınlama altında, tüketicilerin kendi paralarını son kuruşuna kadar kullanmalarına mani olunur ve kendi dolarlarını üretim faktörlerini sevk ve tahsis etmek amacıyla kullanmaları bloke edilir. Onlar aynı zamanda keyfi olarak düzenlenmiş ve dağıtılmış tayın belgelerini kullanmak zorunda kalırlar –etkin olmayan bir ikili para türü. Tüketici harcama kalıbı özellikle bozulmaktadır, ve tayın kuponları genellikle transfer edilebilir olmadığı için, X markasını istemeyen insanlara, bu kuponları başkaları tarafından istenmeyen mallar karşılığında mübadele etme izni verilmemektedir.[9]

Hükümetçe verilen *öncelikler ve tahsisatlar* fiyat sistemini karman çorman etmenin başka bir yöntemini oluşturmanın yanı sıra, yasaklamanın da diğer bir tipini teşkil ederler. Etkin alıcıların malları temin etmesi önlenirken, etkin olmayanlar bir bolluk elde edebileceklerini keşfederler. Etkin firmaların faktörleri ve kaynakları etkin olmayan firmalardan fiyat teklifiyle çekip almasına izin verilmez; aslında, etkin firmaların beli bükülmekte ve etkin olmayanlar sübvanse edilmektedir. Hükümet öncelikleri bir kez daha esas olarak başka bir ikili para birimi meydana getirmiş olur.

Azami-çalışma (saati) kanunları mecburi olarak aylaklığı uygular ve çalışmayı yasaklar. Onlar, çalışmak isteyen işçiye zarar vererek, onun kazançlarını azaltarak ve bütün toplumun yaşam standardını düşürerek üretim üzerine direkt bir saldırıyı teşkil ederler.[10] *Koruma kanunları*, ki bunlar da

---

[9] Tayınlamanın (ve aynı zamanda genel olarak sosyalist sistemin) işleyişleri hiçbir zaman Henry Hazlitt'in romanında olduğundan daha etkili bir şekilde tasvir edilmiş değildir: *The Great Idea* (New York: Appleton-Century-Crofts, 1951), *Time Will Run Back* (New Rochelle, N.Y.: Arlington House, 1967) olarak yeniden basılmıştır.

[10] Azami (çalışma) saat kanunları hakkında, *bkz.*, W. H. Hutt, "The Factory System of the Early Nineteenth Century", F. A. Hayek, ed., *Capitalism and the Historians* (Chicago: University of Chicago Press, 1954), içinde, s. 160–88.

üretimi engeller ve daha düşük hayat standartlarına yol açar, aşağıda daha enine boyuna tartışılacaktır. Aslında, müteakip başlıkta tartışılan tekel imtiyaz ihsanları da yasak niteliği taşırlar, çünkü onlar üretimi başkalarına yasaklamak suretiyle birilerine üretim imtiyazı bahşederler.

3. Ürün Kontrolü: Tekelci İmtiyaz İhsanı

Ürün yasağını mutlak yapmak yerine, hükümet, belli bir firma ya da firmalar *haricinde* üretimi ve satışı yasaklayabilir. O zaman bu firmalara hükümet tarafından bir üretim alanında iştigal etmesi için özel olarak ayrıcalık verilir, ve dolayısıyla bu tip yasaklama *özel bir imtiyaz ihsanıdır*. Eğer bu ihsan bir insana ya da bir firmaya ise, bu bir *tekel* bahşıdır; eğer birkaç kişiye ya da firmaya ise bir *yarı-tekel* ya da *oligopol* ihsanıdır. Her iki tip ihsana da *tekelci* demek mümkündür. Açıktır ki ihsan tekelciye ya da yarı tekelciye menfaat sağlar, çünkü onun rakiplerinin bu alana girmesine zorla engel olunur; yine muhtemel rakiplerin zarar gördükleri ve daha az etkin ve üretken değerli alanlarda daha düşük ödemeleri/kazançları kabul etmeye zorlandıkları ortadadır. Tüketiciler de aynı şekilde zarar görür, çünkü onların, kendi ürünlerini, serbestçe tercih edecekleri rakip firmalardan satın almasına engel olunur. Ve bu zarar, ihsanın fiyatlar üzerindeki herhangi bir etkisinden ayrı olarak meydana gelir.

Tekelci bir ihsan açıkça ve doğrudan doğruya bir imtiyaz tevcih etmesine ve rakipleri dışarıda bırakmasına rağmen, günümüzde bu ihsanın, rakipler üzerine bir çeşit ceza süsü verilerek, ve "genel refah" için elverişli/olumlu diye gösterilerek, gizli ya da dolaylı biçimde olması çok daha muhtemeldir. Bununla birlikte, tekelci ihsanların etkileri, ister direkt isterse indirekt olsun, aynıdır.

Tekel fiyat teorisi, serbest piyasaya uygulandığı zaman aldatıcıdır, fakat o tekele ve yarı-tekel ihsanları durumuna tam olarak tatbik edilir. Çünkü *burada* biz, "rekabetçi" ve "tekel" ya da "tekelci" fiyat arasında sahte bir ayrıma değil, fakat *serbest-piyasa fiyatı* ile *tekel fiyatı* arasındaki teşhis edilebilir bir ayrıma sahibiz. Çünkü serbest-piyasa fiyatı kavramsal olarak teşhis edilebilirdir ve tanımlanabilirdir, hâlbuki "rekabetçi fiyat" böyle değildir.[11] Bir monopol imtiyazı alıcısı olarak tekelci, eğer kendi talep eğrisi inelastik veya serbest-piyasa fiyatının üstünde yeteri kadar az esnek ise, ürün için bir tekel fiyata ulaşabilecektir. Serbest piyasada, bir firma için *her* talep eğrisi serbest-piyasa

[11] Serbest piyasada tekel teorilerine dair bir çürütme için *bkz.*, *Man, Economy, and State*, Bölüm 10.

fiyatının üstünde ***esnektir***; başka türlü, firma kendi fiyatını yükseltmek ve kendi gelirini artırmak için bir müşevviğe sahip olacaktır. Fakat tekel imtiyaz ihsanı tüketici talep eğrisinin daha az esnek olmasını sağlar, çünkü tüketici muhtemel diğer rakiplerden gelen ikame ürünlerden mahrum kalır.

Firmanın talep eğrisinin hayli elastik kaldığı yerde, tekelci kendi ihsanından bir ***tekel kazanç*** biçemeyecektir. Tüketiciler ve rakipler kendi ticaretlerinin önlenmesinden dolayı hâlâ zarara uğrayacak, fakat tekelci, kazanç sağlayamayacaktır, çünkü onun fiyatı ve geliri eskisinden daha yüksek olmayacaktır. Öte yandan, eğer onun talep eğrisi şuan inelastik ise, o zaman o kendi gelirini maksimize edecek şekilde bir tekel fiyat ihdas eder. Daha yüksek fiyatın hüküm sürmesi için onun üretiminin kısıtlanması gerekir. Üretimin kısıtlanması ve daha yüksek ürün fiyatı, birlikte, tüketicilere zarar verir. Serbest piyasadaki koşulların aksine, bir üretim kısıtlamasının (gönüllü bir kartelde olduğu gibi) en üretken-değerli noktaya varmak suretiyle tüketicilere yarar sağladığını artık söyleyemeyiz; tersine, tüketiciler zarar görür, çünkü onların serbest tercihi serbest-piyasa fiyatıyla sonuçlanmış olacaktı. Devlet tarafından uygulanan cebri güç nedeniyle, onlar, malları, satış yapmaya istekli olan herkesten satın alamazlar. Diğer bir deyimle, herhangi bir ürün için serbest-piyasa denge fiyat ve üretim noktasına ***yönelik*** herhangi bir yaklaşma tüketicilere yarar sağlar ve böylelikle üreticilere de yararlı olur. Serbest-piyasa fiyatından ve üretiminden ***uzaklaşan*** herhangi bir hareket tüketicilere zarar verir. Bir tekel imtiyaz ihsanından kaynaklanan tekel fiyat, serbest-piyasa fiyatından uzaklaşmaya neden olur; o üretimi düşürür ve fiyatları tüketicilerin ve üreticilerin serbestçe ticaret yapmış olması halinde oluşmuş olacak olan fiyatların ötesine yükseltir.

Biz ***burada*** tüketicilerin, kendi talep eğrilerini inelastik yapmaları nedeniyle, üretimi kısıtlamanın gönüllü olduğu iddiasını kullanamayız. Çünkü tüketiciler kendi talep eğrilerinden sadece ***serbest piyasa***da tamamen sorumludurlar; ve sadece ***bu*** talep eğrisi, onların gönüllü tercihlerinin bir tezahürü olarak ele alınabilir. Hükümet ticareti yasaklamaya ve imtiyazlar ihsan etmeye bir kere bulaştığı zaman, artık tam olarak gönüllü davranış yoktur. Tüketiciler, ister istemez, belli bir satın alımlar dizisi için tekelciyle alış verişe mecbur edilirler.

Tekel-fiyat teorisyenlerinin gönüllü kartellere hatalı olarak atfettikleri bütün etkiler hükümetsel tekel ihsanlarına ***pekâlâ*** uygulanır. Üretim kısıtlanır ve faktörler yanlış tahsis edilir. Gayri spesifik faktörlerin başka yerdeki üretim için yine serbest kaldıkları doğrudur. Fakat şimdi bu üretimin, tüketicileri serbest-

piyasa koşulları altında olacağından daha az tatmin edeceğini söylememiz mümkündür; üstelik, faktörler diğer mesleklerde daha az kazanacaklardır.

Tekel ***kazançlar*** asla sürekli olmayacaktır, çünkü kârlar fanidir ve eninde sonunda hepsi tekdüze bir faiz getirisine dönüşürler. Uzun vadede, tekel kazançlar bir ***faktöre*** atfedilir. Bu durumda tekelleştirilmekte olan faktör hangisidir? Bu faktörün endüstriye girme ***hakkı*** olduğu açıktır. Serbest piyasada, bu hak herkes için sınırsızdır; ancak, burada, hükümet giriş ve satış için özel imtiyazlar bahşetmiştir, ve tekel fiyatından gelen ekstra monopol kazançtan sorumlu olan bu hususi imtiyazlar ya da haklardır. Dolayısıyla, tekelci, herhangi bir üretken faktöre sahip olmaktan değil, fakat hükümetçe bahşedilen özel bir imtiyazdan tekelci bir kazanç sağlar. Ve bu kazanç kârlarda olduğu gibi uzun dönemde ortadan kalkmaz; imtiyaz baki kaldığı ve tüketici değerlendirmeleri olduğu gibi devam ettiği müddetçe, o süreklilik arz eder. Tabiî, tekel kazanç firmanın varlık değeri içinde kapitalize olma temayülünde olacaktır, o bakımdan imtiyazın bahşedilmesinden ve kapitalizasyonun meydana gelmesinden sonra firmaya yatırım yapan müteakip sahipler, sadece kendi sermayelerinin genel tekdüze faiz kazancını elde edeceklerdir.

Bu mütemmim tartışma tekelcinin yanı sıra ***yarı tekelciye*** de uygulanır. Yarı tekelcinin bazı rakipleri vardır, fakat onların sayısı hükümet imtiyazı ile sınırlanır. Her bir yarı tekelci şimdi piyasada ***kendi*** ürünü için farklı biçimli bir talep eğrisine sahip olacak ve imtiyaz tarafından farklı bir şekilde etkilenmiş olacaktır. Talep eğrileri inelastik olan yarı tekelciler, bir tekel kazanç sağlayacaklar; talep eğrileri hayli elastik kalanlar ise imtiyazdan bir kazanç biçemeyeceklerdir. Tabiî, ***diğer şartlar sabit iken***, bir tekelcinin bir monopol kazanca ulaşması bir yarı tekelciye nazaran daha muhtemeldir; fakat onların her birinin bir kazanca ulaşıp ulaşmayacağı, ve ne miktarda kazanca ulaşacağı, tamamen belirli her bir durumun verilerine bağlıdır.

Yukarıda söylediğimiz şeyi tekrar etmemiz gerekiyor: bir tekelcinin ya da yarı tekelcinin bir monopol fiyata ulaşamadığı yerde bile, tüketiciler yine zarar görür, çünkü onların en etkin ve üretken-değerli üreticilerden satın alım yapmaları engellenmektedir. Böylelikle üretim kısıtlanmaktadır, ve üretimdeki (özellikle en etkin biçimde üretilmiş hasıladaki) azalma fiyatları tüketiciler için yükseltecektir. Eğer tekelci ya da yarı tekelci de bir tekel fiyata ulaşırsa, tüketicilerin zararı ve üretimin yanlış tahsisi iki katına çıkacaktır.

Tam tekel ya da yarı tekel ihsanları genellikle halk açısından çok açık biçimde zararlı görüleceği için, hükümetler bu önlemleri haklılaştıracak çeşitli argümanların yanı sıra bu tür imtiyazları dolaylı olarak bahşeden bir dizi yön-

tem de keşfetmişlerdir. Fakat, elde edildikleri zaman, onların hepsi tekel ya da yarı-tekel ihsanları ve tekel fiyatları açısından müşterek etkilere sahiptirler.

Tekelci (tekel ve yarı tekel) *ihsanların* önemli türleri aşağıdaki gibidir: (1) bir endüstride her firmanın katılmaya mecbur edildiği hükümetsel olarak uygulanan *karteller*; (2) Amerikan tarım politikasınca uygulanan üretim kotaları gibi, hükümetçe dayatılan *zahiri (virtual) karteller*; (3) bir insanın ya da bir firmanın belli bir üretim alanına girmesine izin verilmeden önce hükümet kurallarını karşılamayı gerektiren, ve aynı zamanda bir harç ödemeyi (daha az sermayeye sahip daha küçük firmalar üzerine bir ceza ödemesi gibi hizmet eden, böylelikle daha büyük firmalarla rekabeti engelleyen bir ödeme) gerektiren *lisanslar*; (4) hükümetin (tüketicilerin değil) "daha düşük kalite" ürünler olarak tanımladığı şeylerle rekabeti yasaklayan, "*kalite*" *standartları*; (5) özgül bir coğrafi bölgenin dışındaki rakipler üzerine bir *ceza ödemesi* yükleyen, *tarifeler* ve diğer tedbirler; (6) girişimcilerin yanı sıra, eğer bu engeller olmazsa dünya piyasasının başka bir coğrafi bölgesinden hareket edecek olan çalışanların rekabetine mani olan, *göç (immigration) kısıtlamaları*; (7) belli bir yaşın altındaki çalışanların emek rekabetini yasaklayan, *çocuk emeği kanunları*; (8) en az üretken-değerli işçilerin işsizliğine neden olan, ve onların emek piyasasındaki rekabetini ortadan kaldıran, *asgari ücret kanunları*; (9) daha uzun saatlerde çalışmaya istekli olan işçileri kısmi işsizliğe zorlayan, *azami çalışma saati kanunları*; (10) Wagner-Taft-Hartley Yasası gibi, en az kıdeme sahip ya da kendi sendikasında en az politik etkisi olan çalışanlar arasında işsizliğe yol açan, *mecburi sendikacılık*; (11) çok sayıda genç insanı işgücünün dışında kalmaya zorlayan *mecburi askerlik*; (12) *anti tröst kanunları*, özel *zincir mağaza vergileri*, *kurumlar vergisi*, işletmeleri muayyen saatlerde *kapatan* ya da *seyyar satıcıları* ya da *kapı-kapı dolaşan satıcıları* yasaklayan kanunlar gibi, sınai ya da piyasa organizasyonunun herhangi bir biçimi üzerine konulan herhangi bir hükümetsel ceza türü; (13) üretimi zorla kısıtlayan, *koruma kanunları*; (14) bir sürecin sonradan gelen bağımsız kaşiflerinin bir alan üretimine girmesine engel olan *patentler*.[12,13]

[12] Eksik olmasına rağmen, bu önlemlerin (iktisatçılar tarafından büyük ölçüde ihmal edilmiş bir alan) çoğuna dair, ilgi çekici bir tartışma için, *bkz.*, Fritz Machlup, *The Political Economy of Monopoly* (Baltimore: Johns Hopkins Press, 1952), s. 249–329.

A. Mecburi Karteller

Mecburi karteller bir endüstrideki bütün üreticilerin, bir örgütte veya bir fiili organizasyonda toplanmaya zorlanması demektir. Bir endüstriden doğrudan doğruya yasaklanma yerine, firmalar hükümetsel olarak dayatılan azami üretim kotalarına boyun eğmeye zorlanırlar. Bu tür karteller kaçınılmaz surette hükümetsel olarak dayatılan bir taban fiyat kontrolü programıyla el ele yürürler. Hükümet taban fiyat kontrolünün kendi başına satılmamış fazlalara ve endüstride sıkıntıya yol açtığını fark etmeye başladığı zaman, üreticilerin üretimi üzerine kota kısıtlamaları bindirir. Bu davranış sadece üretimi kısıtlayarak ve hasılayı düşürerek tüketicilere zarar vermez, aynı zamanda bu hasılanın belli bir Devlet-tasarımlı üreticiler tarafından üretilmesi de gerekir. Kotalar hangi düzeye varırsa varsın, onlar keyfidirler; ve zaman geçtikçe, onlar tüketici taleplerine uyum sağlamaya çalışan üretim yapısını giderek daha fazla bozarlar. Etkin yeni gelenlerin tüketicilere hizmet etmesine engel olunur, ve etkin olmayan firmalar, kendi eski kotalarıyla birlikte üstün rekabeti karşılama gereğinden muaf olduklarından dolayı, muhafaza edilmiş olur. Mecburi karteller etkin olmayan firmaların etkin firmalar ve tüketiciler pahasına daha varlıklı hale geldikleri bir barınak sağlamaktadır.

B. Lisanslar

Lisanslara çok az dikkat sarf edilmiştir; fakat onlar şu anki Amerikan ekonomisinde en önemli (ve düzenli olarak büyüyen) tekelci yüklemelerden birini oluşturmaktadır. Lisanslar, bilinçli olarak, lisans verilen meslek alanlarında firma ve emek arzını kısıtlar. Meslekte çalışmak ya da belli bir iş alanına girmek için çeşitli kurallar ve icaplar dayatılır. Bu kuralları yerine getiremeyenlerin girişine mani olunur. Ayrıca, ruhsat bedelini karşılayamayanların girişi yasaklanır. Ağır ruhsat harçları küçük başlangıç sermayesine sahip rakiplerin yoluna büyük engeller koyar. Bazı eyaletlerde içki ve taksi işlerinde gerektiği türden bazı ruhsatlar, bu işlerdeki firmaların sayısına mutlak bir sınır getirir. Bu lisanslar devredilebilirdir, dolayısıyla yeni herhangi bir firma işi bırakmak isteyen daha eski bir firmadan satın alınmalıdır. Katılık, etkinsizlik, ve değişen tüketici isteklerine adapte olamama, hepsi bu düzenlemede aşikardır. Lisans hakları piyasası ruhsatların yeni giren kimselerin üzerine koyduğu yükü açığa çıkarır. Profesör Machlup hü-

[13] Tabiî, sübvansiyonlar sübvansiyon almayan rakipleri cezalandırır, ve böylece onlar şaşmaz bir tekelci etkiye sahiptirler. Fakat onlar en iyi, hükümetin bütçesel iki taraflı müdahalesinin bir parçası olarak açıklanırlar.

kümetsel ruhsat verme idaresinin hemen hemen kaçınılmaz olarak ticaret üyelerinin ellerinde olduğuna vurgu yapar, ve bu düzenlemeleri ikna edici biçimde Orta Çağların "kendi kendini idare eden" loncalarına benzetir.[14]

Uygunluk ve gereklilik sertifikaları hükümetsel komisyonlar tarafından düzenlenen sanayilerdeki –demiryolları, havayolları, vb. gibi- firmalar için gereklidir. Bunlar ruhsat gibi işlev görürler fakat elde edilmeleri genellikle çok daha zordur. Bu sistem, geriye kalan firmalara tekelci bir imtiyaz bahşederek, bir alandan gelen muhtemel adayları dışlar; dahası, onları komisyonun ayrıntılı kurallarına bağımlı kılar. Bu kurallar serbest piyasanın kaidelerini geçersiz kıldığı için, tüketicilere yönelik kaçınılmaz etkinsizlik ve zararla sonuçlanırlar.[15]

Çalışanlar için ruhsatlar, işletmelerden ayrı olarak, bir *tekel fiyat* tevcih ede*bile*cek olan diğer çoğu tekelci ihsandan farklıdırlar. Çünkü birinci lisans *daima kısıtlayıcı bir fiyat* tevcih eder. Sendikalar bir meslekteki emek arzını kısıtlayarak sınırlayıcı ücret oranları elde ederler. Burada, bir kez daha, aynı koşullar egemen olur: diğer faktörler zorla hariçte bırakılır, ve, tekelci bu hariçte kalan faktörlere *sahip* olmadığı için, herhangi bir gelir kaybına uğramaz. Bir ruhsat her daim bir alana girişi kısıtladığı için, daima arzı düşürür ve fiyatları veya ücret oranlarını yükseltir. Bir *işletmeye* yönelik bir tekelci ihsanın *her daim* fiyatları yükseltmemesinin nedeni, işletmelerin kendi üretimlerini her zaman istedikleri gibi büyütebilmeleri ya da daraltabilmeleridir. Bakkallara ruhsat verilmesi mutlaka toplam arzı azaltmaz, çünkü o, muhtemel rakiplerin hariçte kalmasıyla yaratılan boşluğu tamamlayabilecek, *ruhsat verilmiş* bakkal firmalarının sınırsız büyümesini engellemez. Fakat, çalışılmış saatlerden başka, bir emek piyasasına girişin kısıtlaması daima bu emeğin toplam arzını azaltır. Bu nedenle, işletmelere yönelik ruhsatlar ya da diğer tekelci ihsanlar –talep eğrisinin esnekliğine bağlı olarak- bir

---

[14] *Ibid.* Lisanslar hakkında ***keza bkz.***, Thomas H. Barber, *Where We Are At* (New York: Charles Scribners' Sons, 1950), s. 89–93; George J. Stigler, *The Theory of Price* (New York: Macmillan & Co., 1946), s. 212; ve Walter Gellhorn, *Individual Freedom and Governmental Restraints* (Baton Rouge: Louisiana State University Press, 1956), s. 105–51, 194–210.

[15] Bir endüstriden etkin rakiplerin men edilmesinde bir Komisyonun rolünün parlak bir örneği, Sivil Havacılık Kurulunun (CAB), kusursuz bir güvenlik mazisine rağmen Trans-Amerikan Havayollarının kapatılmasına dair kararıdır. CAB hakkında, ***bkz.***, Sam Peltzman, "CAB: Freedom from Competition," *New Individualist Review*, Spring, 1963, s. 16–23.

tekel fiyat tevcih edebilir ya da edemez; oysa çalışanlara yönelik ruhsatlar lisans sahipleri üzerine *daima* daha yüksek, kısıtlayıcı bir fiyat vaat eder.

C. Kalite ve Güvenlik Standartları

Ruhsat verme kanunlarının ve diğer tür *kalite standartları*nın lehindeki iddialardan biri, hükümetlerin çalışanların ve işletmelerin en yüksek kalitede malları ve hizmetleri satmasını garanti etmek suretiyle, tüketicileri "koruması" gerektiğidir. Tabiî, bunun cevabı, "kalite"nin hayli esnek ve göreceli bir terim olduğu ve ona, tüketicilerin pazar yerindeki serbest davranışlarıyla karar verildiği yönündedir. Tüketiciler kendi çapında zevklere ve alakalara göre, özellikle de hizmet için ödemek istedikleri fiyata göre karar verirler. Mesela, belli tipteki bir okula belli bir yıl boyunca devam etmenin en iyi kalitede doktorları meydana getirmesi çok hoş bir şey olabilir (hükümetin halkı ruhsatsız cilt kremi teşhircilerinden ya da on yıldan daha az tecrübesi olan ya da bir kolej derecesi olmayan sıhhi tesisatçılardan niçin koruması gerektiğini anlamak zor olmasına rağmen). Fakat bu gerekleri yerine getirmeyen insanların hekimlik uygulamasını yasaklamak suretiyle, hükümet kanun dışı ilan edilen rakiplerin hizmetlerini satın alacak tüketicilere zarar vermekte, "nitelikli" fakat daha az üretken-değerli doktorları dış rekabetten korumakta ve aynı zamanda geriye kalan doktorlar için kısıtlayıcı fiyatlar bahşetmektedir.[16] Tüketicilerin daha düşük bir fiyat karşılığında küçük/önemsiz rahatsızlıkların daha düşük kaliteli tedavisini seçmesi engellenmekte, ve aynı zamanda devlet-onaylı tıp okullarının tasdik ettiğinden farklı bir tıp teorisine sahip doktorların müşterisi olmalarına mani olunmaktadır.

Bu gereklerin ne kadar halk sağlığını "korumak" için ve ne kadar da rekabeti sınırlamak için dizayn edildiği, bir ruhsat olmadan bedava tıbbi danışmanlık vermenin nadiren yasal bir suç olmasından ölçülebilir. Tıbbı danışmanlığın sadece *satışı* bir ruhsatı gerektirir. Bir kimse bedava tıbbi danışmanlıktan, satın alınmış danışmanlıktaki kadar, belki de ondan daha az

[16] Bir doktor ve öğretmen "yetersizliğine" dair sürekli şikâyetler duymamız, fakat ruhsatsız mesleklerde yetersizlik şikâyetlerini nadiren işitmemiz pek de dikkate değer olmamıştır. Tıpta ruhsat verme üzerine, *bkz.*, Milton Friedman, *Capitalism and Freedom* (Chicago: University of Chicago Press, 1963), s. 149–60; Reuben A. Kessel, "Price Discrimination in Medicine," *Journal of Law and Economics*, October, 1958, s. 20–53.

zarar görebildiği için, açıkçası düzenlemenin ana amacı halkı korumaktan ziyade rekabeti kısıtlamaktır.[17]

Üretimde diğer kalite standartları daha da zararlı bir etkiye sahiptir. Onlar hükümetsel ürün tanımları dayatırlar ve işletmeler için bu tanımlamaların getirdiği ayrıntılı kurallar şekillendirirler. Böylece, hükümet "ekmeği" belli bir bileşim olarak tanımlar. Bunun "karıştırmaya/niteliğini bozmaya" karşı bir koruma olduğu düşünülür, fakat aslında o *iyileşmeyi* yasaklar. Eğer hükümet bir ürünü belli bir şekilde tanımlarsa, o değişmeyi yasaklar. Tüketiciler tarafından kabul edilen bir değişme, mutlak olarak ya da daha düşük bir fiyat şeklinde, bir iyileşme olmak *zorundadır*. Fakat hükümet bürokrasisini bu gereklerin değişmesine ikna etmek, sonsuza dek olmasa da, uzun bir zaman alabilir. Bu arada, rekabet zarar görür ve teknolojik gelişmeler bloke edilir.[18] "Kalite" standartları, kaliteyle ilgili kararları tüketiciden keyfi hükümet kurullarına kaydırmak suretiyle, ekonomik sistem üzerine katılıklar ve tekelleştirme bindirir.

Serbest ekonomide, direkt zararlar ya da "hileli" karıştırma/niteliğini bozma için çareler bulmanın çok sayıda vasıtası olacaktır. Bir hükümet "standartları" sistemine ya da idari müfettişler ordusuna ihtiyaç yoktur. Eğer bir satıcı niteliği bozulmuş gıda satarsa, o vakit açıkçası o kendi gıda satma akdini ihlal ederek, hileye başvurmuş demektir. Böylece, eğer A B'ye kahvaltılık gıda satarsa ve o gıda çöpe giderse, A aslında çöp satarken, kendi gıdasını sattığı B'yi ayırtarak illegal bir hileli davranışa kalkışmış demektir. Bu, "liberteryen hukuk", yani her türlü şahıs ve mülk ihlalinin yasaklanacağı serbest toplumun yasal mevzuatı altında, mahkemelerde cezalandırılabilir bir eylem olacaktır. Ürün ve fiyat kaybı, artı (Devlete değil, *kurbana* ödenen) uygun tazminatlar, hilenin cezalandırılmasına dâhil edilecektir. İdarecinin hileli olmayan satışları önlemesine gerek yoktur; eğer bir insan sadece "ekmek" olarak adlandırdığı şeyi satarsa, keyfi bir tanımlamayı değil, tüketiciler tarafından kabul edilen *müşterek* ekmek *tanımını* karşılamak zorundadır. Bununla birlikte, eğer o, somunun kompozisyonunu *açıkça belirtirse*, yalan söylemesi halinde takibata maruz kalabilecektir. Önemle vurgulamak gerekir ki burada suç, *haddi zatında (per se)* bir serbest-piyasa savunma ajansının yetkisi altında olmayan ahlâkî bir problem

[17] Somut bir örnek olarak zorunlu kalite standartlarının işleyişlerine dair muhteşem bir analiz için, *bkz.*, P. T. Bauer, *West African Trade* (Cambridge: Cambridge University Press, 1954), s. 365–75.

[18] Bu tür kalite standartlarının etkilerine dair vaka incelemeleri için, *bkz.*, George J. Alexander, *Honesty and Competition* (Syracuse: Syracuse University Press, 1967).

niteliğindeki yalan söylemek değil, fakat ***bir sözleşme ihlalidir*** –yanlış iddialarla bir başkasının mülkünü almak ve dolayısıyla hileden suçlu olmaktır. Öte yandan, eğer niteliği bozulmuş ürün, alıcının sağlığına zarar verirse (katılmış bir zehir gibi), satıcı alıcının şahsına zarar vermek ve saldırmaktan da ayrıca bir takibata maruz kalacaktır.[19]

Başka bir kalite kontrolü türü güya yatırımcıların "korunması"dır. SEC (Menkul Kıymetler ve Borsa Komisyonu) düzenlemeleri yeni şirketleri, mesela belli kurallara uymaya, broşürler çıkarmaya, vs. mecbur eder. Net etki yeni ve özellikle de küçük firmaları engellemek ve onların sermaye sağlamasını kısıtlamaktır, böylelikle mevcut firmalara tekelci bir imtiyaz sağlanmış olur. SEC düzenlemeleri, "menkul-kıymetler hukuku", vs., böylece yeni firmaların girişini kısıtlar ve riskli fakat muhtemel başarılı girişimlere yatırım yapılmasına mani olur. Bir kere daha, tüketicilere hizmet etme ve işletme etkinliği zarar görmüş olur.[20]

Güvenlik kuralları kalite standardının başka bir müşterek türüdür. Onlar üretimin detaylarını emrederler ve farklılıkları yasaklarlar. Serbest piyasanın, sözgelimi birkaç insanın ölümüne neden olan bir binanın çöküşünü ele alma metodu, binanın sahibini adam öldürmekten dolayı kodese göndermektir. Fakat serbest piyasa herhangi bir suçun (işlenmesi) öncesinde ilan edilen keyfi bir "güvenlik" kuralını uygun bulamaz. Cari sistem bina sahibine, bir çöküş vuku bulması halinde gerçek bir katil olarak muamele *etmez*; bunun yerine, o sadece bir parasal hasarlar yekûnunu öder. Bu şekilde, şahsa tecavüz nispeten cezasız ve önlenemez kalır. Öte yandan, idari kurallar çoğalır, ve onların genel etkisi inşaat endüstrisindeki önemli iyileşmeleri önlemek ve böylece potansiyel olarak yenilikçi rakiplerle karşılaştırıldığında, mevcut inşaatçılara tekelci imtiyazlar tevcih etmektir.[21] Şu halde rüşvet yoluyla güvenlik kurallarından kurtulmak, fiili saldırganın (mülkü başkasına zarar veren inşaatçı) cezasız ve sağ salim kalmaya devam etmesine imkân verir.

---

[19] Niteliğini bozma/karıştırma ve hile hakkında, Wordsworth Donisthorpe'un eksiksiz tartışmasına ***bakınız:*** ***Law in a Free State*** (London: Macmillan & Co., 1895), s. 132–58.

[20] Genel olarak serbest piyasaya bağlı olan bazı insanlar SEC'i ve benzer düzenlemeleri, onların "rekabetin ahlâkî tonunu yükselttiği" temelinde desteklerler. Muhakkak ki onlar *rekabeti* kısıtlar, fakat ahlâk başarılı biçimde tanımlanıncaya kadar, onların "ahlâkî tonu yükselttiğini söylemek imkânsızdır. Üretimde ahlâkîlik tüketiciye etkin hizmet dışında nasıl tanımlanabilir? Ve bir kimse "eğer başka türlü davranmaktan zorla alıkonuyorsa nasıl "ahlâkî" olabilir?

[21] İnşaat sanayi öyle yapılanmıştır ki çok sayıda çalışan yarı-bağımsız girişimcidir. Dolayısıyla güvenlik kuralları inşaat sendikalarının kısıtlayıcılığını güçlendirir.

Serbest-piyasa savunma birimlerinin, suçu *önlemek*ten ziyade, insanların *cezaya* çarptırılması *sonrasına* kadar beklemesi gerektiği itirazı yapılabilir. Serbest piyasada sadece aleni davranışların cezalandırılabildiği açıktır. Birinin bir başkasına, muhtemel olduğu gerekçesiyle, müstakbel bir suçun önlenebileceği temeli üzerine zulmetme teşebbüsü söz konusu olamaz. "Önleme" teorisi üzerine, herhangi bir çeşit kişisel özgürlük ihlali haklılaştırılamaz ve esasen haklılaştırılmamalıdır da. Muhakkak ki herkese karşı daimi ihlallere girişerek birkaç müstakbel tecavüzü "önlemeye" kalkışmak komik bir prosedürdür.[22]

Güvenlik düzenlemeleri çalışma akitleri üzerine de getirilir. Çalışanların ve işverenlerin, belli hükümetsel kurallara uymadığı müddetçe, istihdam koşulları üzerine uzlaşmaları engellenir. Sonuç sözleşme hürriyetleri reddedilen ve başka, daha az kazançlı istihdamlara yönelmek zorunda kalan işçilere ve işverenlere dayatılan bir kayıptır. Dolayısıyla faktörler, hem tüketicilerin maksimum tatmini ve hem de faktörlerin maksimum getirisi bakımından saptırılır ve yanlış tahsis edilir. Endüstri daha az üretken ve esnek hale gelir.

"Güvenlik düzenlemeleri"nin başka bir kullanımı coğrafi rekabeti engellemek, yani tüketicilerin başka coğrafi sahalarda yerleşik olan etkin üreticilerden mal satın almasına mani olmaktır. Analitik açıdan, genel olarak rekabet ile mevki olarak rekabet arasında çok az bir farklılık vardır, çünkü mevki, rekabet eden firmaların sahip oldukları çok sayıda avantajdan ya da dezavantajdan sadece biridir. Böylece, eyalet/devlet hükümetleri, taban fiyatlar belirleyip üretimi kısan ve "güvenlik" kisvesi altında eyalet/devlet-dışı süt ithalatı üzerine mutlak ambargolar koyan mecburi süt kartelleri organize etmişlerdir. Tabiî, sonuç, rekabeti kesip atmak ve tekel fiyatlamaya izin vermek olacaktır. Üstelik, yerel firmalar üzerine konanların çok ötesine uzanan güvenlik gerekleri genellikle devlet-dışı ürünlere icra edilmektedir.[23]

D. Tarifeler

Tarifeler ve çeşitli türde ithalat kotaları kısmen ya da toplam olarak, muhtelif mamullerin coğrafi rekabetine engel olurlar. Yurtiçi firmalara bir yarı tekel ve ekseriyetle de, bir tekel fiyat bahşedilir. Tarifeler, daha düşük bir fiyatla daha etkin rakiplerden satın alım yapması engellenen "korunmuş" bölge dâ-

---

[22] Burada tam serbest piyasa temelinde "açık ve mevcut tehlike" kriterinin bile cezalandırılabilir bir eylem için çok fazla muğlâk ve sübjektif bir tanım olacağını ilave edebiliriz.

[23] *Bkz.*, Stigler, *Theory of Price,* s. 211.

hilindeki tüketicilere zarar verir. Onlar aynı zamanda coğrafi uzmanlaşmanın avantajlarından yoksun kalan bütün sahaların tüketicilerine ve daha etkin yabancı firmalara da zarar verirler. Serbest bir piyasada, en iyi kaynaklar en üretken-değerli oldukları mevkilere tahsis edilme eğiliminde olacaktır. Bölgeler arası ticareti bloke etmek, faktörleri daha az etkin ve daha az üretken değerli işlerde daha düşük kazanç elde etmeye zorlayacaktır.

İktisatçılar "uluslar arası ticaret teorisi"ne, onun analitik öneminin çok ötesine uzanan bir dikkat sarf etmişlerdir. Çünkü serbest piyasada, hiç de ayrı bir "uluslar arası ticaret" teorisi olmayacaktır –ve serbest piyasa temel analitik problemlerin yeridir. Müdahaleci durumların analizi sadece onların etkilerinin serbest piyasada vuku bulmuş olacak sonuçlarla karşılaştırılmasından ibarettir. "Milletler" politik ve kültürel olarak önemli olabilir, fakat iktisadi olarak onlar sadece, ya coğrafi ticarete yönelik tarifeler ya da diğer engeller biçimindeki hükümet müdahalesinin bir sonucu olarak, veya bir parasal müdahale biçimi olarak, zuhur ederler.[24]

Tarifeler bir ekonomik spekülasyon ve delil bolluğuna ilham olmuştur. Tarife argümanlarında müşterek bir şey vardır: onların tümü korunmuş alandaki tüketicilerin tarifeler tarafından sömürül*me*diğini ispat etmeye çalışır. Bu teşebbüslerin hepsi boştur. Çok sayıda argüman bulunmaktadır. Tipik olanlar bir "aleyhte ticaret dengesi"nin sürüp gitmesiyle ilgili endişelerdir. Fakat her birey kendi satın alımlarına karar verir ve dolayısıyla kendi dengesinin "lehte" mi yoksa "aleyhte" mi olması gerektiğini belirler, "aleyhte" yanlış bir terimdir, çünkü herhangi bir satın alım o anda birey için en *lehte* davranıştır. Bu nedenle aynı şey bir bölge ya da bir ülkenin konsolide dengesi için de doğrudur. Tacirler, ya kendi altın rezervlerini satmak ya da başkalarından borçlanmak (alacaklılar tarafından gönüllü olarak bahşedilmekte olan ödünçler) suretiyle böyle bir şeyi istemedikleri müddetçe, bir bölgeden gelen "aleyhte" bir ticaret dengesi söz konusu olamaz.

Bir tarife fikrini onun mantıksal sonucuna (diyelim ki, Jones ve Smith gibi iki bireyin durumuna) taşıdığımız zaman tarifeler lehindeki delillerin saçmalığı görülebilir. Bu, *saçmalığa indirgeme*nin *(reductio ad absurdum)* geçerli bir kullanımıdır, çünkü bir tarife bütün bir ulusa yüklendiği zaman, bir ya da

---

[24] *Bkz.*, Henry George, *Protection or Free Trade* (New York: Robert Schalkenbach Foundation, 1946), s. 37–44. Serbest ticaret ve koruma üzerine, *bkz.*, Leland B. Yeager ve David Tuerck, *Trade Policy and The Price System* (Scranton, Pa.: International Textbook Co., 1966).

iki insana yüklendiği zamanla aynı niteliksel etkiler meydana gelir; fark sadece bir derece farkıdır.[25] Varsayalım ki Jones'in "Jones' Acres" isimli bir çiftliği vardır, ve Smith onun için çalışmaktadır. Tarifelerin lehindeki fikirlere batmış hale geldikten sonra, Jones, Smith'i "Jones' Acres'i satın alması" için cesaretlendirir. "Parayı Jones' Acres'te tutmak" "Jones' Acres'in dışındaki yabancıların ucuz emeğinden gelen ürün seliyle sömürülmez", ve benzer özlü sözler iki insanın parolası haline gelir. Onların amacının gerçekleştiğinden emin olmak için, Jones "dışarıdan", yani çiftlik dışından gelen bütün malların ve hizmetlerin ithalatı üzerine yüzde 1000'lik bir tarife koyar. Sonuçta, Jones ve Smith, sabahtan akşama kadar arzu ettikleri bütün malların üretimini tamamlamak için çalıştıkça boş zamanlarının veya "işsizlik problemlerinin" ortadan kalktığını görürler. Onlardan çoğunu hiç üretemezler; diğerlerini de yüzyılların çabası ile üretebilirler. Konforlu bir hayat standardı yerine onların, korumacıların taahhüdünü elde ettikleri doğrudur: "kendi kendine yeterlilik"; tabiî, "yeterlilik" sade bir geçimliği ifade edecektir. Para "evde tutulmaktadır", ve onlar birbirlerine çok yüksek ***nominal*** ücretler ve fiyatlar ödeyebilirler, fakat insanlar kendi ücretlerinin (mallar açısından) reel değerinin sert bir biçimde dibe çakıldığını keşfederler.

Şimdi gerçekten Crusoe ve Cuma'nın izole olmuş ya da takas ekonomileri durumuna geri dönüyoruz. Ve ***tarife ilkesinin*** ifade ettiği şey esasında budur. Bu ilke piyasaya bir saldırıdır, ve onun mantıksal hedefi bireysel üreticilerin kendi-kendine yeterliliğidir; o, gerçekleşmesi halinde, bugünkü dünya nüfusunun tamamı için fakirlik, ve çoğu için de ölüm anlamına gelen bir hedeftir. O, uygarlıktan barbarlığa doğru bir geriye gidiştir. Geniş bir alan üzerinde ılımlı bir tarife belki de sadece bu yönde bir hamledir, fakat o bir hamle***dir***, ve tarifeyi haklılaştırmak için kullanılan deliller vahşi ormanın "kendi kendine yeterliliğine" bir dönüşe tam eşit biçimde tatbik edilir.[26,27]

---

[25] Açıkçası bir tarifenin etkisi onun kapsadığı tüccarların coğrafi sahası ne kadar küçükse o kadar büyük olur. Bütün dünyayı "koruyan" bir tarife, en azından diğer gezegenler bizim ticaret yapmakta olduğumuz piyasaya getirilinceye kadar, anlamsız olacaktır.

[26] Tarife yandaşları bu iddiayı bu boyuta taşımak istemeyecektir, çünkü tüm taraflar açıkçası çok sert bir şekilde kayba uğrarlar. Öte yandan, daha ılımlı bir tarifeyle birlikte tarifeyle-korunmuş "oligopolcüler", (kısa vadede) yurtiçi tüketicileri sömürmekten, bizzat tüketici olmaktan dolayı uğradıkları kayba göre daha fazla kazanırlar.

[27] Bizim iki-adamlı örneğimiz Frederic Bastiat'ın korumayla ilgili güçlü/keskin eleştirisinde kullanılan örneğe benzerdir. *Bkz.*, Bastiat, *Economic Sophisms*

Henry George'un korumacı tarifelerle ilgili analizinin en keskin/güçlü kısımlarından biri onun "koruma" terimine dair tartışmasıdır.

> Koruma önleme manasına gelir... Tarifeli korumanın önlediği şey nedir? Ticarettir... Fakat "korumanın", bizi kendisinden savunmaya ve muhafaza etmeye çalıştığı ticaret sel, deprem, veya kasırga gibi, insan unsuru olmaksızın meydana gelen bir şey değildir. Ticaret insan davranışını gerektirir. Ticaret yapmak isteyen ve ticaret yapmaya çalışan insanlar olmadığı müddetçe, ticarete karşı savunma yapmaya ya da ticareti engellemeye gereksinim yoktur. O zaman, kendilerinin ticaret yapma çabalarına karşı "korumanın" bizi muhafaza ettiği ve savunduğu insanlar kimlerdir?... bir tarafın isteği, ne kadar güçlü olursa olsun, tek başına ticareti meydana getiremez. Her ticaret için ticaret yapmayı gerçekten isteyen ve davranışları karşılıklı olan, iki tarafın olması zorunludur. Hiç kimse satış yapmak isteyen birini bulmadıkça satın alım yapamaz ve yine hiç kimse satın almaya istekli bir başkası olmadıkça satış yapamaz. Eğer Amerikalılar yabancı malları satın almak istemeseydi, yabancı mallar, tarifeler olmasa bile, burada satılamazdı. Bizim tarifemizin önlemeyi amaçladığı ticaretin efektif sebebi, yabancı üreticilerin yabancı malları satma arzusu değil, fakat Amerikalıların onları satın alma isteğidir... Korumanın bizi kendisinden muhafaza ettiği ve savunduğu şey yabancılar değildir; kendi kendimizdir.[28]

İşe bakın ki, korumacı tarifenin uzun-dönem istismarcı olanakları tekel ihsanının diğer biçimlerinden doğan imkânlardan çok daha azdır. Çünkü sadece bir alan *içindeki* firmalar korunmakta; fakat herhangi bir kimseye – hatta yabancılara- orada bir firma kurma izin verilmektedir. Sonuçta, bölgenin içinden ve dışından, diğer firmalar, üretimin yanlış tahsisi ve tüketicilere yönelik zarar baki kalmasına rağmen, tekel kazancı en sonunda ortadan kayboluncaya kadar korunmuş endüstride ve korunmuş sahada toplanacaktır. Dolayısıyla, uzun vadede, bir tarife ***haddi zatında (per se)*** direkt yararlananlar için bile kalıcı bir fayda ihdas etmez.

(Princeton, N.J.: D. Van Nostrand, 1964), s. 242–50, 202–09. *Keza*, "Chinese Tale", ve meşhur "Candlemakers' Petition", a ***bakınız., ibid.***, s. 182–86, 56–60. *Ayrıca* George'taki tarife eleştirisine ***bakınız***: *Protection or Free Trade*, s. 51–54; ve Arthur Latham Perry, *Political Economy* (New York: Charles Scribners' Sons, 1892), s. 509 ff.

[28] George, *Protection or Free Trade*, s. 45–46. Serbest ticaret ve koruma hakkında yine ***bkz.***, C. F. Bastable, *The Theory of International Trade* (2nd ed.; London: Macmillan & Co., 1897), s. 128–56; ve Perry, *Political Economy*, s. 461–533.

Diğer bakımlardan serbest ticaretin lehinde olan çok sayıda yazar ve iktisatçı, korumacı bir tarife için "bebek endüstri tezi"nin geçerliliğini kabul ederler. Aslında, az sayıda serbest-tüccar, bu teze, tarifenin endüstrinin "bebeklik" aşamasından sonra devam ettirilebildiği uyarısını yapmaktan öteye giderek, meydan okumuşlardır. Bu tepki özü itibariyle "bebek endüstri" tezinin geçerliliğini kabul eder. Bu iddia, yeni kurulmuş bir endüstriyi korunmaya muhtaç çaresiz yeni-doğmuş bir bebekle karşılaştıran tamamen hatalı ve yanlış bir biyolojik benzetmedir ve onun özü Taussig tarafından ifade edilmiştir:

> Bu tez şudur: korunmuş nesnenin fiyatı, vergi nedeniyle geçici olarak yükselir, buna karşılık fiyat en sonunda düşme gösterir. Rekabet baş gösterir ve ... daha düşük bir fiyat meydana getirir.... Yurtiçi fiyattaki bu azalma sadece zamanın geçmesiyle birlikte meydana gelir. Başta yurtiçi üreticinin zorlukları vardır ve yabancı rekabeti karşılaması mümkün değildir. Sonunda o en iyi avantajla nasıl üretim yapılacağını öğrenir ve ardından bu nesne piyasaya yabancı kadar ucuz, hatta ondan da hesaplı şekilde getirilebilir.[29]

Böylece, daha eski rakipler güya kendilerine yeni herhangi bir rakibi rekabet dışı bırakma imkânı veren tarihsel olarak elde edilmiş bilgiye/vasfa ve sermayeye sahip olacaktır. Dolayısıyla, yeni firmalara bahşedilen bilge hükümet koruması, uzun vadede, rekabete zarar vermekten ziyade onu teşvik edecektir.

Bebek endüstri tezi doğru bir önermeden gelen doğru bir sonucu ters yüz eder. Sermayenin daha eski mevkilerde hâlihazırda batık/sabit (sunk) halde olmasının, daha eski firmalara bir üstünlük sağladığı elbette doğrudur, bugün bile, mevcut bilgimizin ve tüketici ihtiyaçlarının ışığı altında, yatırımlar yeni mevkilere yapılmış olurdu. Fakat esas mesele bizim daima atalarımızın yatırımları sonucu miras aldığımız sermayeyle birlikte, özgül bir durumla çalışmak zorunda olduğumuzdur. Atalarımızın hatalar yapmış olması – bugünkü üstün bilgimiz bakımından- talihsizliktir, fakat biz elimizde olan şeyle daima en iyisini yapmak durumundayız. Biz sıfırdan yatırıma başlamayız ve asla başlayamayız; gerçekten de, eğer öyle yapsaydık, biz yine miras alınmış teçhizat olmadan ve çıplak ellerimizle toprakla karşılaşarak, Robinson Crusoe'un durumunda olmamız gerekirdi. Dolayısıyla, biz geçmişin batık/sabit sermayesinin bize verdiği üstünlüklerden istifade etmek zo-

[29] F. W. Taussig, *Principles of Economics* (2nd ed.; New York: Macmillan & Co., 1916), s. 527.

rundayız. Yeni tesisleri sübvanse etmek tüketicileri tarihsel olarak veri sermayenin avantajlarından yoksun bırakarak, onlara zarar vermek olacaktır.

Aslında, yeni endüstrideki uzun-dönem beklentiler bu kadar ümit verici ise, sürekli kârlı bir yatırım fırsatını kollayan özel girişimci, bu yeni alana niye girmesin? Bunun tek nedeni girişimcilerin, böyle bir yatırımın gayri iktisadi olacağını, yani tüketicilerin en acil isteklerini karşılamak için başka şekillerde yatırıma aktarılabilecek sermayenin, emeğin ve toprağın israf edileceğini fark etmeleridir. Mises'in dediği gibi:

> İşin doğrusu sadece yeni mevkiin üstünlüğünün daha eski yerleşik tesislere yatırılmış çevrilgen olmayan ve transfer edilemeyen sermaye mallarının terk edilmesinden doğan dezavantajları aşacak kadar değerli olması halinde, bir bebek endüstrinin kurulması iktisadi bakımdan avantajlı olacaktır. Eğer durum böyle ise, yeni tesisler hükümetçe verilen herhangi bir yardım olmaksızın eskilerle başarılı bir şekilde rekabet edebilecektir. Eğer durum böyle değilse, onlara bahşedilen koruma, sadece geçici bile olsa ve yeni endüstriye daha sonraki bir dönemde durumunu koruma imkânı verse bile, israf olacaktır. Tarife aslında, tüketicilerin, hurdaya çıkarılacak hâlâ kullanılabilir (durumdaki) sermaye mallarının yenilenmesi amacıyla kıt üretim faktörlerinin istihdamı için ve bu kıt faktörlerin (tüketicilerin daha yüksek değer verdiği hizmetlere katkı sağlayabildiği) diğer kullanımlardan geri çekilmesi için, bir tazmin/bedel olarak ödeme yapmaya zorlandıkları bir sübvansiyon anlamına gelmektedir... Tarifelerin yokluğunda endüstrilerin [daha iyi mevkilere] göçü, eski tesislere yatırılmış olan sermaye mallarının bitip tükenmesine ya da onların teknolojik gelişmeler sonucu yeni teçhizatla değiştirilmesini gerektirecek derecede demode hale gelmesine kadar ertelenmektedir.[30]

Mantıksal olarak, bebek endüstri tezi uluslar arası ticaretin yanı sıra yöreler arası ve bölgeler arası ticarete de uygulanmalıdır. Bunu idrak edememek, bu tezin devamlılığının nedenlerinden biridir. Aslında, mantıksal olarak genişletildiğinde, bu tezin, mevkileri nerede olursa olsun, daha eski firmaların rekabetine karşı yeni herhangi bir firmanın mevcut olmasının ve büyümesinin imkânsız olduğu anlamına gelmesi gerekecektir. Yeni firmalar, her şeye rağmen, eski firmalarca sahip olunan mevcut batık/sabit sermayenin üstünlüğünü dengeleyecek hususi bir avantaja sahiptirler. Yeni firmalar en iyi mevkilerde olma yanında en son ve en üretken teçhizatla taze bir başlangıç yapabilirler. Yeni bir firmanın avantajları ve dezavantajları

[30] Mises, *Human Action*, s. 506.

her bir durumda, girişimciler tarafından, en kârlı ve dolayısıyla en işe yarar istikameti keşfetmeye dönük olarak birbirlerine karşı tartılmalıdır.[31]

E. Göç Kısıtlamaları

Çalışanlar *göç (immigration) kısıtlamaları* şeklinde coğrafi oligopol ihsanları da isteyebilirler. Serbest piyasada değiştirilemez eğilim yeryüzünün her tarafında aynı üretken değerli iş için ücret oranlarının eşitlenmesi olacaktır. Bu trend iki ayarlanma moduna bağlıdır: işletmelerin yüksek-ücretli yerlerden düşük-ücretli sahalara akın etmesi, ve çalışanların da düşük-ücretli alanlardan yüksek-ücretli alanlara akması. Göç kısıtlamaları bir alanın sakinleri için *kısıtlayıcı* ücret oranları kazanmaya dönük bir teşebbüstür. Onlar tekelden ziyade bir kısıtlamayı oluştururlar, çünkü (*a*) iş gücünde, her bir işçi kendi kendinin sahibidir ve dolayısıyla kısıtlamalar, emek arzının tümü üzerinde kontrole sahip değildir; ve (*b*) emek arzı, bireysel bir çalışanın saatlerindeki muhtemel değişkenliğe oranla büyüktür, yani bir işçi bir tekelci gibi, halatın boşunu alacak şekilde kendi üretimini artırarak kısıtlama avantajından yararlanamaz, ve bu nedenle daha yüksek bir fiyat elde etmek talep eğrisinin esnekliği tarafından belirlenmemektedir. Daha yüksek bir fiyat, her ne olursa olsun, emek arzının kısıtlanmasıyla elde edilir. Tüm emek piyasasında bir bağlantılılık vardır; emek piyasaları farklı meslekler yönüyle birbirine bağlıdır, ve *genel* ücret oranı (muayyen sanayilerdeki oranın aksine) farklı endüstrilerde farklı emek türlerine ait muhtelif talep eğrileriyle karşılaştırıldığında, bütün emeğin toplam arzı tarafından belirlenir. Böylece bir sahada azalan bir toplam emek arzı bireysel emek faktörlerinin muhtelif bütün arz eğrilerini sola kaydırma, böylelikle her tarafta ücret oranlarını artırma eğiliminde olacaktır.

Dolayısıyla, açıkça söylemek gerekirse nihai olarak en fazla kazananlar *emek piyasasında potansiyel göçmenlerle doğrudan doğruya rekabet edecek olanlar* olacak olsa da, göç kısıtlamaları sınırlandırılmış bir sahada *bütün* insanlar için kısıtlayıcı ücret oranları kazandırabilirler. Onlar kendi evinde daha düşük ödeme yapan işleri kabul etmeye zorlanan, dışlanmış insanlar pahasına kazanç sağlarlar.

Açıkçası, göç kısıtlamaları ile her coğrafi saha değil, sadece yüksek ücretli bir saha kazanç sağlayacaktır. Nispeten düşük ücretli alanlarda olanların nadiren göçten endişe etmeleri gerekecektir, çünkü orada baskı göç et-

[31] *Keza bkz.*, W. M. Curtiss, *The Tariff Idea* (Irvington-on-Hudson, N.Y.: Foundation for Economic Education, 1953), s. 50–52.

meye dönüktür.[32] Yüksek-ücretli sahalar kendi konumlarını diğer alanlara göre daha büyük bir kişi başına sermaye yatırımı vasıtasıyla kazanmışlardır; ve şimdi bu sahadaki çalışanlar yurt dışından gelen bir işçi akımından kaynaklanacak ücret oranı düşüşüne direnmeye çalışırlar.

Göç engelleri yabancı işçiler pahasına kazanç sağlar. Bu alanın az sayıdaki sakini bundan dolayı bizzat sıkıntıya girer.[33] Ancak, onlar başka problemler de yaratır. Aksayarak yürümesine rağmen, ücret oranlarının eşitlenme süreci yabancı, düşük-ücretli ülkelere bir sermaye yatırım ihracı biçiminde devam edecektir. Kendi evinde yüksek ücret oranlarında ısrar etmek yurt içi sermaye sahipleri için giderek yurt dışına daha fazla yatırım yapmaya yönelik bir müşevvik yaratır. Sonunda, kaynakların konumunun tamamen bozulacak olması dışında, eşitlenme süreci her halükarda sağlanacaktır. Dünya tüketicilerinin tatmini bakımından, çok fazla sayıda işçi ve çok miktarda sermaye yurt dışında ve çok az miktar ise yurt içinde konumlanacaktır. İkinci olarak, yurt içi vatandaşlar, göç engellerinden, işçi olarak kazandıklarına nazaran tüketici olarak daha fazla kayba pekâlâ uğrayabilecektir. Çünkü göç engelleri (*a*) uluslar arası işbölümü, üretim ve nüfus, vs.nin en etkin yerleşimi üzerine prangalar koyar, ve (*b*) ev sahibi ülkedeki nüfus elbette yurtiçi sahanın "optimum" nüfusunun altında olabilir. Bir nüfus akımı elbette ki daha büyük bir kitle üretimini ve uzmanlaşmayı teşvik edebilir ve böylelikle kişi başına reel geliri yükseltebilir. Tabiî, uzun vadede, eşitlenme, yine meydana gelecektir, fakat özellikle eğer daha yoksul ülkeler, kendi optimumlarıyla karşılaştırıldığında "aşırı nüfuslu" iseler, belki de o daha yüksek bir seviyede meydana gelecektir. Diğer bir deyimle, yüksek-ücretli ülke kişi başına optimum reel gelirin ***altında*** bir nüfusa sahip olabilir, ve düşük-ücretli ülke optimumun ***üstünde*** aşırı bir nüfusa sahip olabilir. Bu takdirde, düşük-ücretli ülke daha fazla kazanacak olmasına rağmen, ***her iki*** ülke de göçten gelen reel ücret oranları artışından istifade edecektir.

Çin ve Hindistan gibi bazı ülkelerin "aşırı nüfusundan" söz etmek ve gıda arzı üzerine baskı yapan Malthusçu nüfus korkularının bu bölgelerde doğru çıkmaya başladığını ileri sürmek moda olmuştur. Bu, bir bütün ola-

---

[32] Çok sayıda Devlet kendi bağımlıları üzerine ***göç (emigration) kısıtlamaları*** dayatmıştır. Bunlar tekelci değildir; onlar muhtemelen bir Devletin yargı alanı içinde, halkı, vergilendirilebilir ve askere alınabilir olarak tutma arzusuyla motive edilmektedir.

[33] Amerikan göç engellerinde değişikliği savunan "uluslar arasıcı" Kongre üyelerinin delillerini incelemek öğreticidir. Teklif edilen değişmeler bu engellerin kaldırılmasını uzaktan bile önermemektedir.

rak dünya piyasası yerine "ülkeler" üzerine yoğunlaşmaktan doğan, aldatıcı bir düşüncedir. Piyasanın *bazı* bölümlerinde aşırı nüfus olduğunu diğer yerlerinde olmadığını söylemek yanıltıcıdır. (Kişi başına reel gelirin keyfi bir üst sınırı bakımından) "aşırı"- ya da "eksik-nüfus" teorisi, piyasaya, bir bütün olarak uygun biçimde uygulanır. Eğer piyasanın bölümleri "eksik"- ve "aşırı" nüfuslu parçalar ise, sorun, beşeri yeniden üretimden ya da beşeri çalışkanlıktan (industry) değil, fakat göçe yönelik yapay hükümetsel engellerden ileri gelir. Hindistan sadece, vatandaşları yurt dışına gidemediği için ya da diğer hükümetler onlara izin vermediği için "aşırı nüfusludur". O zaman, eğer birincisi söz konusu ise, Hindular gönüllü bir seçim yaparlar: Hindistan'da yaşamanın büyük ruhsal kazancı karşılığında daha düşük parasal ücretleri kabul etmek. Ücretler, uluslar arası olarak, ancak eğer biz bu tür ruhsal faktörleri ücret oranına katarsak eşitlenir. Üstelik, eğer diğer hükümetler onların girişini yasaklarsa, problem mutlak "aşırı nüfus" değil, fakat kişisel göçe karşı inşa edilen cebri engellerdir.[34]

Bölgeler arası işbölümünü ve etkin üretim yerleşimini zincirlemenin tüketiciler olarak herkes için yarattığı bu kaybı, göç engellerinin etkilerini incelerken gözden kaçırmamak gerekir. Tam olarak tarifeler örneğindeki kadar tahrip edici olmamasına karşın, *saçmalığa indirgeme (reductio ad absurdum)* burada da söz konusudur. Cooley ve Poirot'ın işaret ettikleri gibi:

> Eğer burada kendi ana vatanlarında olduğundan daha büyük fırsatlar görenlere karşı ulusal sınır hatlarımız boyunca bir engel inşa etmek sağlıklı bir şey ise, biz neden benzer engelleri kendi ulusumuz içindeki eyaletler ya da yöreler arasında inşa etmeyelim? Düşük ücret alan bir işçiye... Massachusetts'de tükenmekte olan bir fayton dükkânından Detroit'te büyüyen otomobil dükkânlarına göç etme izni niye verilsin... O, doğuştan Detroitli olanlarla gıda, giyim ve konut için rekabet edecektir. O, Detroit'teki "emek piyasasını altüst ederek", orada egemen olan ücretten daha az çalışmaya istekli olabilir... Her ne olursa olsun, o, Massachusetts'in bir yerlisiydi ve bu yüzden devlet onun refahının tam "mesuliyetini" taşımalıdır. Bunlar kafa yorabileceğimiz meselelerdir, fakat onların hepsi için dürüst cevabımız bizim davranışlarımıza yansımaktadır... Biz otomobil sürmeyi fayton sürmeye tercih ederiz. Serbest piyasada bir otomobil ya da başka bir şey satın almaya çalışırken, bu es-

[34] Yine göç engellerini müdafaa eden "serbest piyasa" savunucuları kendi pozisyonlarının anlamlarıyla nadiren yüz yüze gelmişlerdir. "Zor Kullanma ve *Yaşam Alanı*" hakkındaki Ek B'ye bakınız.

nada bir bireyin istediğimiz bu şeylerin üretimine yardım edecek herhangi bir fırsatı reddetmesi aptallık olacaktır.[35]

Kendi hayat standardında bir azalmadan korkan göç yasası savunucusu aslında yanlış yöne ateş etmektedir. Zımni olarak, o kendi coğrafi sahasının artık kendi optimum nüfus noktasını aştığına inanır. Dolayısıyla, onun gerçekten korktuğu şey göçten ziyade, *bir* nüfus artışıdır. Bu yüzden kendisi, tutarlı olmak için, bireysel ebeveynler tarafından istenilen nüfus artış oranını yavaşlatmak amacıyla, mecburi doğum kontrolünü savunmak zorunda kalacaktır.

F. Çocuk Emeği Yasaları

Çocuk emeği yasaları geriye kalan işçiler için kısıtlayıcı ücret oranlarından yararlanmak adına bir emeğin istihdamı üzerine konulan sınırlamalara apaçık bir örnektir. "İşsizlik problemi" hakkında çok tartışılan bir çağda, işsizlikten endişe edenlerin birçoğu aynı zamanda bütün bir çalışanlar kitlesinin istihdamını cebren *önleyen*, çocuk emeği kanunlarını savunmuştur. Şu halde, çocuk emeği yasaları *mecburi işsizlik* anlamına gelmektedir. Tabiî, mecburi işsizlik, genel emek arzını azaltır ve emek piyasasının bağlantılılığı bu etkileri piyasanın her tarafına yaydıkça, ücret oranlarını kısıtlayıcı olarak yükseltir. Sadece çocukların çalışması engellenmez, fakat çocuklu ailelerin geliri hükümet tarafından keyfi olarak düşürülür, ve çocuksuz aileler çocuklu aileler pahasına kazanç elde eder. Çocuk emeği kanunları çocuklu aileleri cezalandırır, çünkü böylelikle çocukların kendi ebeveynlerine olan net parasal sorumluluklarının devam ettiği zaman dönemi uzatılmış olur.

Çocuk emeği kanunları, emek arzını kısıtlayarak, ekonominin üretimini düşürür ve bu nedenle toplumdaki herkesin hayat standardını azaltma eğiliminde olur. Dahası, bu kanunlar, optimum noktanın üzerinde olduğu zaman, mecburi doğum kontrolünün nüfusu azaltmada sahip olabileceği yararlı etkiyi bile meydana getirmez. Çünkü toplam nüfus azaltılmamakta (cezanın çocuklar üzerindeki indirekt etkileri haricinde), fakat *çalışan* nüfus azaltılmaktadır. *Tüketen* nüfus azalmaksızın çalışan nüfusu azaltmak genel hayat standardını düşürecektir.

Çocuk emeği yasaları tam yasaklama ya da "çalışma ruhsatları/belgeleri" ve bir çocuğu istihdam etmeden önce bütün kırtasiyecilik çeşitlerini zorunlu hale

---

[35] Oscar W. Cooley ve Paul Poirot, *The Freedom to Move* (Irvingtonon- Hudson, N.Y.: Foundation for Economic Education, 1951), s. 11–12.

getirme biçiminde olabilir, böylece kısmen aynı etkiye ulaşılır. Çocuk emeği kanunları *zorunlu eğitim kanunları* ile de desteklenmektedir. Bir çocuğu belli bir yaşa kadar bir Devlet ya da Devlet-sertifikalı okulda devama mecbur etmek, onun istihdamını yasaklamakla ve yetişkin çalışanları daha genç rekabetten korumakla aynı etkiye sahiptir. Bununla birlikte, kişi ya da onun ebeveynleri başka türlü bir tercih yapacağı zaman, mecburi eğitim, bir çocuğu belli bir hizmeti –eğitim öğretim- absorbe etmeye zorlamaktan daha da öteye gider, böylelikle bu çocuklar üzerine ilave bir fayda kaybı yükler.[36,37]

G. Mecburi Askerlik

Mecburi askerliğin bir tekelci imtiyaz bahşetmenin ve kısıtlayıcı ücret oranları dayatmanın etkin bir aracı olduğu nadiren idrak edilmiştir. Çocuk emeği yasaları gibi, mecburi askerlik de işgücünün bir kısmını emek piyasasında rekabetten alıkoyar –bu örnekte, sağlıklı, yetişkin üyelerin alıkonması söz konusudur. Zorla alıkonma ve sadece nominal bir ödemeyle silahlı kuvvetlerde mecburi çalışma geri kalanların, özellikle de en çok silah altına alınmış insanların işleriyle doğrudan rekabetçi olan alanlarda, ücret oranlarını artırır. Tabiî, ekonominin genel verimliliği de, en azından işçilerin bazıları için bu artışları dengeleyerek, azalma gösterir. Fakat, tekel ihsanlarının diğer örneklerinde, imtiyaz verilenlerin bazıları muhtemelen hükümetsel davranıştan kazanç sağlayacaktır. Direkt olarak, mecburi askerlik, hükümetin, askere alınan kişiyi piyasa ücret oranlarından –gönüllü bir or-

---

[36] Erken on dokuzuncu yüzyıl Britanya'sında anti-çocuk-emeği Fabrika Yasalarına dair muhteşem bir tartışma için *bkz.*, Hutt, "The Factory System." Çocuk emeğinin erdemleri hakkında, *yine bkz.*, D. C. Coleman, "Labour in the English Economy of the Seventeenth Century," *The Economic History Review*, April, 1956, s. 286.

[37] Bir gazete haberi çocuk emeği kanunlarıyla yetişkinlerin –özellikle de sendikaların- kısıtlayıcı ücret oranları arasındaki bağı resmetmektedir:

> 26.000 kişilik bir bakkal, artı sendikalardan oluşan bir birlikte-çalışma vasıtasıyla, binlerce (13-19 yaş arası) gencin yazın harcanacak para ***kazanma şansı elde edeceklerini*** Polis Komisyon Vekili, Polis Atletik Ligi (PAL) başkanı James B. Nolan dün açıkladı... Bu program ticari bir gazete olan *Grocer Graphic*'in yardımıyla, PAL tarafından düzenlendi. Ticari gazetenin yayımcısı Raymond Bill, binlerce bakkalın sendika işlerine karışmayan olağan dışı işlerde bir, bazen de iki ya da üç delikanlıyı istihdam edilebildiğini açıkladı. (*New York Daily News*, July 19, 1955; italikler bana ait).

Keza bkz., Paul Goodman, *Compulsory Mis-Education and the Community of Scholars* (New York: Vintage Books, 1964), s. 54.

dunun oluşturulmasını uyarmak için ödenmesi gerekecek olan orandan çok daha az bir bedelle çalıştırabilmesini mümkün kılan bir yöntemdir.[38]

H. Asgari Ücret Kanunları ve Mecburi Sendikacılık

Mecburi işsizlik *asgari ücret kanunları* vasıtasıyla dolaylı olarak meydana getirilir. Serbest piyasada, herkesin ücreti onun iskonto edilmiş marjinal verimlilik değerine göre belirlenme eğiliminde olur. Bir asgari ücret kanunu, DMVP'si yasal tabanın altında olan kişilerin *çalışmasının engellenmesi* anlamına gelir. Çalışan işi kabul etmeye ne kadar istekliyse, işveren onu istihdama o kadar isteklidir. Fakat Devletin emri bu istihdamın meydana gelmesini engeller. Bu şekilde mecburi işsizlik marjinal işçilerin rekabetini ortadan kaldırır ve geriye kalan diğer işçilerin ücret oranlarını yükseltir. Böylece, bir asgari ücret kanununun ilan edilen *amacı* marjinal işçilerin gelirlerini iyileştirmek iken, fiili etki tam olarak bunun tersidir –kanun, onların yasal ücret oranlarında işsiz kalabilir olmalarına hizmet edecektir. Asgari ücret oranının serbest-piyasa oranlarına nispeti ne kadar yüksek ise, ortaya çıkan işsizlik o kadar fazla olur.[39]

Sendikalar kısıtlayıcı ücret oranları hedefler ki, bunlar da kısmi ölçekte üretimde sapmalara, üye olmayanlar için daha düşük ücret oranlarına ve işsizlik boşluklarına neden olur, ve genel ölçekte ise daha büyük sapmalara ve kalıcı kitle işsizliğine yol açarlar. Kısıtlayıcı üretim kuralları uygulamak suretiyle sendikalar, bireysel çalışanların müteşebbis tarafından kendi mülkünün kullanımı için getirilen çalışma kurallarını gönüllü biçimde kabul etmelerine izin vermekten ziyade, genel verimliliği ve bundan dolayı ekonominin hayat standartlarını düşürürler. Dolayısıyla, Wagner-Taft-Hartley Kanunuyla dayatıldığı gibi, sendikaların hükümetsel olarak teşviki kısıtlayıcı bir ücret oranları rejimine, üretime zarar verilmesine, ve genel işsizliğe yol açar. İstihdam üzerindeki indirekt etki, daha az işçinin etkilenmesi dışında, bir asgari ücret kanununun kine benzerdir, ve bu durumda, dayatılmakta olan şey sendikaca-uygulanan asgari ücretten başka bir şey değildir.

---

[38] *Keza bkz.*, James C. Miller III, ed., *Why the Draft?* (Baltimore: Penguin Books, 1968).

[39] Asgari ücret kanunları hakkında, *bkz.*, Yale Brozen ve Milton Friedman, *The Minimum Wage: Who Pays?* (Washington, D.C.: The Free Society Association, 1966). *Keza bkz.*, John M. Peterson ve Charles T. Stewart, Jr., *Employment Effects of Minimum Wage Rates* (Washington, D.C.: American Enterprise Institute, August, 1969).

I. İşsizlik Ödemeleri (Subsidies)

Hükümetsel işsizlik ödemeleri sendikaların ya da asgari ücret kanunlarının sebep olduğu işsizlik (mali) yardımlarının önemli bir aracıdır. Kısıtlayıcı ücret oranları işsizliğe yol açtığı zaman, hükümet, işsiz işçilerin sendika dayanışmasına ve sendikanın-uyguladığı ücret oranlarına zarar vermesini önlemek için müdahalede bulunur. İşsizlik ödemeleri almak suretiyle, sendikaların potansiyel rakip kitlesi emek piyasasından uzaklaştırılır, böylelikle sendika politikalarına hudutsuz boyutta bir izin verilmiş olur. Ve işçilerin emek piyasasından bu şekilde uzaklaştırılması, vergi ödeyicileri –genel halk- tarafından finanse edilir.

J. Piyasa Biçimleri Üzerine Cezalar

Bir piyasa üretimi ya da organizasyonu türü üzerine hükümetsel bir *ceza* şekli ekonomik sistemin etkinliğine zarar verir ve tüketicilerin maksimum tatmininin yanı sıra faktörlerin maksimum kazancını da engeller. En etkin olanlar cezalandırılır, ve dolaylı olarak, en az etkin üreticiler sübvanse edilir. Bu, sadece ekonominin, tüketici değerlendirmelerinde ve özgül kaynaklarda meydana gelen değişmelere adapte olmada etkin olan piyasa biçimlerini zaptetme değil, aynı zamanda etkin olmayan biçimleri kalıcı hale getirme eğilimi de yaratır. Hükümetlerin, etkin üreticiler üzerine özel cezalar bindirerek etkin olmayan üreticilere yarı-tekel imtiyazlar bahşettiği çok sayıda yol vardır. Özel *zincir mağaza vergileri* zincir mağazalara köstek olur ve onların etkin olmayan rakiplerinin menfaati adına tüketicilere zarar verir; *seyyar satıcıları kanun dışı ilan eden* sayısız yönetmelik, etkin bir piyasa biçimini ve etkin girişimcileri daha az etkin ancak potansiyel olarak daha etkili rakiplerinin menfaati için tahrip eder; *işletmeleri muayyen saatlerde kapalı tutan yasalar* açık kalmak isteyen dinamik rakiplere zarar vermekte ve tüketicilerin faydalarını, kendi satın alımlarının zaman-kalıbı yönüyle maksimize etmesi engellenmekte; *kurumlar vergisi*, bu etkin piyasa biçimlerini cezalandırarak ve onların rakiplerine ayrıcalık vererek, şirketler üzerine ekstra bir yük koymakta; işletmelerden gelen *hükümetsel rapor zorunlulukları* nispeten az sermayesi olan küçük firmalar üzerine sunî kısıtlamalar getirmekte, ve büyük işletmeli rakipler için dolaylı bir imtiyaz bahşı oluşturmaktadır.[40]

---

[40] Stopaj vergisi bugün vergi sistemimizin yıkılmaz bir parçası olduğu açığa çıkan bir "savaş zamanı" önlemine örnektir; o, işletmeleri hükümet için ödeme yapmaksızın, vergi toplayıcıları olmaya mecbur etmektedir. Böylece o, özellikle küçük firmaları cezalandıran iki yanlı bir müdahale türüdür ki, onunla bu firmalar kendi

Aslında, işletmeler için bütün hükümetsel regülasyon biçimleri, etkin rakipleri cezalandırır ve etkin olmayanlara tekelci imtiyazlar bahşeder. Önemli bir örnek ***sigorta şirketleriyle***, özellikle de hayat sigortası satan şirketlerle ilgili düzenlemedir. Sigorta, diğer herhangi bir girişimde olduğu gibi, spekülatif bir teşebbüstür, fakat nispeten daha yüksek bir biyolojik ölüm oranı belirliliğine dayalıdır. Hayat sigortası için gereken tüm şey, hâlihazırda aktüer olarak hak sahiplerinin beklenen ödeme isteklerini karşılamaya yetecek şekilde cari olarak yüklenen ***primler*** olacaktır. Fakat hayat sigortası şirketleri, özel bir durum olarak, eğer nüfusun yarısı birdenbire ölürse fiilen bütün ödeme isteklerinin karşılanmasına yetecek büyüklükte net bir rezerv oluşturmaya ihtiyaç duyduklarını öne sürerek, yatırım işletmelerine girişmişlerdir. Onlar sırf sigorta koruması için ihtiyaç duyulacak olandan çok daha yüksek primler talep ederek bu tür rezervler biriktirebilirler. Dahası, yıllara göre sabit primler isteyerek, onlar kendi çapında, riskleri aşamalı halde giderebilirler ve onları bunun farkında olmayan poliçe hamillerinin omuzlarına yükleyebilirler (kendi poliçelerinin biriken nakit teslim/feragat değerleri vasıtasıyla). Üstelik, yatırıma yöneltilmiş rezervlerin getirilerini poliçe hamilleri değil bu şirketler alıkoyar. Sigorta şirketleri böyle bir poliçenin gerektirdiği saçma derecede yüksek primler koyabilmiş ve toplayabilmiştir, çünkü devlet hükümetleri tüketiciyi koruma adına, rezervsiz sigorta şirketlerinin düşük oranlarından gelen muhtemel bir rekabeti ***kanun dışı ilan etmiştir***. Sonuç olarak, mevcut yarı-sigorta, yarı-gayri iktisadi "yatırım" şirketlerine hükümet tarafından özel imtiyaz bahşedilmiştir.

K. Anti Tröst Kanunlar

Etkin rekabet üzerine konan en önemli hükümetsel kontrollerden ve dolayısıyla yarı tekel ihsanlardan birinin ***anti tröst kanunlar*** olması okuyucuya tuhaf gözükebilir. İster iktisatçı isterse başkaları olsun, çok az sayıda insan, özellikle artık birkaç yıldır nizamnamelerde yerini almış olan anti tröst kanunlar ilkesini sorgulamıştır. Diğer çok sayıda önlem için doğru olduğu gibi anti tröst kanunların değerlendirilmesinde de, onların zorunlu sonuçlarının doğasına dair bir analizden değil, fakat onların ilan edilen amaçlarına karşı izlenimci bir reaksiyondan hareket edilmiştir. Bu kanunlara yapılan başlıca eleştiri "onların yeterince başarılı olmadıkları" şeklindedir. "Serbest piyasa"da onlara olan inancı dışa vurmada en gayretli olanlardan bazıları, katı anti tröst kanunları ve "tekellerin dağıtılması"nı istemede çok yaygara-

---

işletmelerini çalıştırmanın sabit/genel gerekleri nedeniyle oransal olarak daha fazla yük altına sokulurlar.

cı olmuşlardır. En "sağ-kanat" iktisatçılar bile ***haddi zatında (per se)*** bu kanunların prensibine saldırmaya kalkışmadan, belli anti tröst prosedürlerin sadece temkinli şekilde eleştirisini yapmışlardır.

Tekelin tek yaşayabilir tanımı hükümetten gelen bir imtiyaz bahşıdır.[41] Bu nedenle hükümet için cezaî kanunlar çıkararak tekeli ***azaltmanın*** imkânsız olduğu gayet açık hale gelir. Hükümet için tekeli azaltmanın tek yolu, eğer o arzu edilen bir şey ise, sahip olduğu tekel ihsanlarını ortadan kaldırmaktır. Dolayısıyla, anti tröst kanunlar hiçbir surette "tekeli azaltmaz". Onların açıkça başardığı şey etkin işletme teşebbüsü üzerine sürekli, kaprisli bir sıkıntı dayatmaktır. Birleşik Devletlerde bu kanun, İdareye ve mahkemelere neyin "tekelci" bir suç olduğunu neyin ise olmadığını önceden tanımlamayı atlama izni vererek muğlâk, tanımlanabilir olmayan terimlerle ifade edilmiştir. Anglo-Sakson hukuku önceden bilinen ve yasal sürecin tamamlanmasından sonra bir jüri tarafından keşfedilebilir olan açık bir suç tanımları yapısına bağlı olmasına rağmen, anti tröst kanunlar bilinçli muğlâklığın ve ***mukabiline şamil (ex post facto)*** hükümlerin gelişmesini sağlamıştır. Bir işadamı ne zaman bir suç işlediğini ve ne zaman da işlemediğini bilmez, ve o, hükümetin, belki de kendi suç kriterinde başka bir değişiklikten sonra, kendi üzerine birdenbire çullanıncaya ve kovuşturma başlatıncaya kadar da asla bilmeyecektir. Bu keyfi kuralların etkileri ve "suçun" ***mukabiline şamil*** bulguları/sonuçları türlü türlüdür: işletme inisiyatifi zarar görür; işadamları kaygılıdır ve hükümet memurlarının keyfi hükümlerinin hizmetindedir; ve işletmeye, tüketiciye hizmet etmede etkin olma izni verilmez. İşletme daima bu pratikleri ve tüketicilere en iyi hizmet eden ve kârı ve geliri maksimize eden faaliyet ölçeğini benimseme eğiliminde olduğu için, hükümetçe getirilen bir işletme yönteminin rahatsızlığı sadece işletme etkinliğine zarar verebilir ve etkinsizliği ödüllendirebilir.[42]

Bununla birlikte, tekelci uygulamanın daha açık yasal tanımlarını istemek sadece boş bir iştir. Çünkü kanunun muğlâklığı piyasada ikna edici bir tekel tanımı belirlemenin imkânsızlığından ileri gelir. Bu nedenle hükümet yersiz bir tekel kriterinden bir diğerine kaotik bir tarzda kayar: "rekabeti önemli ölçüde azaltan" birleşme, bir rekabetçi olarak "çok yüksek" ya da "çok düşük" ya da aynı fiyatı koyma, ikamelerin "yakınlığı", firma ölçeği,

---

[41] Daha fazla ayrıntı için, *bkz.*, *Man, Economy, and State,* bölüm 10.

[42] *Bkz.*, John W. Scoville ve Noel Sargent, *Fact and Fancy in the T.N.E.C. Monographs* (New York.: National Association of Manufacturers, 1942), s. 298–321, 671–74.

vs. Bütün bu kriterler anlamsızdır. Bir örnek ***rekabeti önemli ölçüde azaltma*** kriteridir. Bu, üstü kapalı olarak "rekabetin" bir çeşit ***miktar*** olduğunu varsayar. Fakat o böyle değildir; o bir süreçtir ki, bu sayede bireyler ve firmalar güç kullanmadan piyasaya mal arz ederler.[43] "Rekabeti" korumak belli bir ölçeğe sahip belli sayıdaki firmanın bir endüstride ya da sahada mevcut olması gerektiğini keyfi olarak dikte etmek değildir; o, insanların güç kullanımıyla sınırlanmadan rekabet etmekte (ya da etmemekte) serbest olduklarını görmek demektir.

Orijinal Sherman Kanunu "ticaretin sınırlanması"nda "gizli anlaşma"ya vurgu yapar. Burada yine, bir kartelle ilgili olarak ***haddi zatında (per se)*** anti rekabetçi bir şey yoktur, çünkü kavramsal olarak bir kartelin, bir mergerin ve bir şirketin oluşumu arasında hiçbir fark yoktur: hepsi de tüketicilere etkin bir şekilde hizmet etmek için bir firmada varlıkların gönüllü olarak havuzlanmasıyla meydana gelirler. Eğer "gizli anlaşma"nın durdurulması ve kartellerin hükümet tarafından dağıtılması gerekiyorsa, yani rekabet sürdürülecekse, ***birlikte-işlemenin*** tahrip edilmesi lazımdır, o zaman "anti-tekelciler" bütün şirketlerin ve ortaklıkların tamamen yasaklanmasını savunmalıdırlar. O zaman sadece bireysel olarak sahip olunan firmalara müsamaha edilecektir. Bu zorunlu rekabetin ve kanun dışı ilan edilen birlikte-işlemenin, çok sayıda anti tröstçünün savunduğunu iddia ettiği "serbest piyasa"yla pek de uyumlu olmadığı açıktır, ve ayrıca sermayeyi havuzlamanın yasaklanmasından doğan etkinsizlik ve daha düşük verimlilik, ekonomiyi uygarlıktan barbarlığa giden yola adamakıllı sevk edecektir.

Çalışacak yerde aylak hale gelen bir ferdin, bu birey ticareti "sınırlamaktan" ziyade sadece onunla ***iştigal etmemiş*** olmasına rağmen, ticareti "sınırladığı" söylenebilir. Eğer anti tröstçüler aylaklığı önlemek istiyorsa, ki bu W. H. Hutt'ın tüketicinin egemenliği kavramının mantıksal uzantısıdır, o zaman onlar çalışmayı mecbur kılan ve boş durmayı yasaklayan –kesinlikle köleliğe yakın bir sistem- bir kanun çıkarmak zorunda olacaklardır.[44] Fakat eğer biz "kısıtlama" tanımını ***başkalarının*** ticaretini sınırlandırmaya hasredersek, o zaman açıkçası serbest piyasada ticaret sınırlaması hiç olamaz –ve

---

[43] F. A. Hayek, *Individ· lism and Economic Order* (Chicago: University of Chicago Press, 1948), bölüm V

[44] "Boşta gezenlere ya a "serseri dolaşmaya" karşı belediyelerin getirdiği yönetmelikler, bu istikam tte ir başlangıçtır ve onlar nüfusun en yoksul sektörleri üzerine mecburi çalışma yı ayatmak için kullanılmaktadır.

sadece ***hükümet*** (ya da zor/şiddet kullanan başka bir kurum) ticareti kısıtlayabilir. ***Ve böyle bir kısıtlamanın bariz bir biçimi bizatihi anti tröst mevzuattır!***

Son yıllarda anti tröst ilkenin az sayıdaki inandırıcı tartışmalarından birini Isabel Paterson yapmıştır. Bayan Paterson'ın ifade ettiği gibi:

> Standard Oil ticareti kısıtlamadı; o bir piyasa oluşturmak için yeryüzünün her köşesine gitti. Şirketler, kendilerinin üretip satmasına kadar mevcut olmayan malları ticaretle tedarik ettikleri zaman, onların "ticareti sınırladıkları" söylenebilir mi? Motorlu taşıt imalatçıları, daha önce hiç arabanın olmadığı bir yerde, elli milyon araba üretip sattıkları dönem esnasında, ticareti sınırlamış mı oldular?... Muhakkak ki... sürekli artan bir büyüklükte, daha önceki bütün üretimi ve mübadeleyi yol kenarında bir tezgah gibi gösterecek kadar geniş bir ticaret hacmi ve çeşitliliği yaratmış ve sürdürmüş olan Amerikan şirketlerine tepeden bakmaktan, ve bu performansı "ticaretin kısıtlanması" diye adlandırmaktan, dahası onu bir suç gibi damgalamaktan daha mantıksız hiçbir şey düşünülemez![45]

Ve Bayan Paterson şu sonuca ulaşıyor:

> Hükümetin "rekabeti eski haline döndürmesi" ya da onu "sağlaması" mümkün değildir. Hükümet tekeldir; ve kısıtlamalar, bireyin üretimle iştigal etmesi için izni gerektirecek kadar ileri gittiği zaman, onun yapabildiği tüm şey, tekel olarak çıkarılabilen kısıtlamalar dayatmaktır. Bu, Statü-Toplumunun özüdür. Anti tröst mevzuatta statü hukukuna dönüş gözden kaçırılmıştır... siyasetçiler... vatandaşın neyin suç oluşturduğunu önceden bilmesini imkânsız kılan ve dolayısıyla her türlü üretken çabayı, kovuşturmaya, değilse belli mahkumiyete eğilimli hale getiren bir hukuk sağlamışlardır.[46]

"Tröst problemi"nin erken zamanlarında, Paul da Rousiers şu fikirleri ileri sürdü:

> Direkt olarak Tröstlerin oluşumu iktisadi güçlerin doğal davranışıyla uyarılmamaktadır; onlar (tarifeler gibi) sunî korumaya bağlı olur olmaz, en etkin saldırı metodu sadece bu koruyucu kazaların miktarını ve gücünü mümkün olan en büyük ölçüde azaltmak olacaktır. Biz sunî koşullara saldırabiliriz, fakat doğal koşullar ters yönde olduğu zaman etki-

---

[45] Isabel Paterson, *The God of the Machine* (New York: G.P. Putnam's Sons, 1943), s. 172, 175. *Keza bkz.*, Scoville ve Sargent, *Fact and Fancy in the T.N.E.C. Monographs,* s. 243–44.

[46] Paterson, *God of the Machine*, s. 176–77.

> sizdirler... Amerika şimdiye kadar, endüstriyi konsantre etme eğiliminde olan ekonomik güçleri suçlayarak, ve tamamen sunî bir önlemler dizisi ve anti tröst mevzuatı aracılığıyla tartışma yaparak, tamamen ters yöntemleri izlemiştir. Böylece rekabet eden şirketler arasında anlaşma olmayacaktır, vs. Sonuç acınacak vaziyette olmuştur –verimli inisiyatifin zorla kısıtlanması... [Mevzuat] kötülüğün kalan kısmına dokunmaz, sunî koşulları kısıtlamak yerine genişletir, ve nihayetinde üstün ihtiyaçları basitleştirme ve kısıtlamaları kaldırma gibi meseleleri regüle eder ve içinden çıkılmaz hale getirir.[47]

L. Temel Noktaya Göre Fiyatlandırmanın Yasaklanması

Tekelle *mücadele* için dizayn edildiği söylenen bir programın tekelleştirici etkilerine dair önemli bir örnek, *temel noktaya göre fiyatlandırmayı* yasaklayan mahkeme kararıdır. Serbest piyasada, fiyat birliği her bir fabrikada değil, *her bir tüketim merkezinde* tekbiçimlilik anlamına gelir. Navlun masraflarının nihai fiyatın büyük bir bölümünü oluşturduğu mallarda, bu ayrım önemli hale gelir, ve çok sayıda firma kendilerine, yerel firmalarla rekabet etmek için bir miktar navlun masraflarını "absorbe edecek" şekilde bir tüketim merkezinden daha fazla uzaklaşma imkânı veren, böyle bir fiyat birliğini benimsemektedir. Navlun emiliminin biçimlerinden biri "temel noktaya göre fiyatlandırma" olarak isimlendirilir. Bu uygulama için "tekelci" diye karar vermek ve aşağı yukarı her firmanın "fabrikadaki" tekdüze fiyatları koyması gerektiğine hükmetmek, sadece bu tür sanayilerde mevkiler arası rekabeti önlemez, fakat aynı zamanda yerel firmalara sunî bir tekelci imtiyaz da sunar. Her bir yerel firmaya, şehir-dışındaki rakiplerinin navlun masraflarınca ihdas edilen bir sığınakla birlikte, ki bu sığınak içinde onlar kendi müşterilerine bir tekel fiyat koyabilirler, kendi mevkisinin sahası bahşedilir. Navlun masraflarını daha iyi absorbe edebilen ve daha geniş bir piyasada varlıklı/başarılı olabilen firmaların böyle yapmasına mani olunur. Üstelik, büyük-ölçekli bir piyasanın ve büyük-ölçekli bir üretimin azalan-maliyet avantajları, her firma küçük bir sahaya hasredildikçe, ortadan kalkmaktadır. Firmaların yerleşim yerleri değişikliğe uğrar, ve onlar, diğer mevkilerin bu şirketlere sunmuş oldukları daha büyük avantajlara rağmen, yakın büyük tüketim merkezlerine kümelenmeye

---

[47] Paul de Rousiers, *Les Industries Monopolisées aux Etats-Unis*, aktarılan yer, Gustave de Molinari, *The Society of Tomorrow* (New York: G.P. Putnam's Sons, 1904), s. 194.

zorlanır.[48] Dahası, böyle bir hüküm küçük işletmeleri cezalandırır, çünkü sadece büyük firmalar her bir yerel alanda rekabet edecek çok sayıda şube inşa etmeye güç yetirebilirler.[49]

M. Koruma Kanunları

Koruma kanunları tükenen kaynakların kullanımını kısıtlar ve mal sahiplerini, yenilenebilir "doğal" kaynakların bakımına/sürdürülmesine yatırım yapmaya zorlar. Her iki durumun yarattığı etki benzerdir: güya müstakbel üretimin yararı için bugünkü üretimin kısıtlanması. Bu, tükenen kaynaklar örneğinde açıktır; yine faktörler, diğer üretim biçimlerinde daha kârlı olarak iştigal edebilme imkânı olabildiği zaman, yenilenebilir kaynakların (mesela ağaçlar gibi) sürdürülmesi için zorlanmaktadır. İkinci durumda iki taraflı bir sapma vardır: faktörler zorla müstakbel üretime kaydırılmaktadır, ve yine onlar belli bir müstakbel üretim *tipi*ne –bu belirli kaynakların yenilenmesine- zorlanmaktadır.[50]

Açıkça söylemek gerekirse, koruma kanunlarının bir *amacı* tüketimin tasarrufa (yatırıma) oranını piyasanın tercih edeceğinden daha düşük bir orana zorlamaktır. İnsanların kendi zaman tercihlerine göre gönüllü olarak yaptıkları tahsisler zorla değiştirilmekte ve nispi olarak daha fazla yatırım, müstakbel tüketim için üretime zorlanmaktadır. Kısaca, Devlet bugünkü kuşağın, kendi kaynaklarını, yapmak istediğinden daha fazla gelecek için tahsis etmesi gerektiğine karar verir; bu hizmet açısından Devlet, "uzağı göremeyen" hür bireylerle karşılaştırıldığında "uzağı gören" olarak kabul

---

[48] *Bkz.*, *United States Steel Corporation, T.N.E.C. Papers* (New York: U.S. Steel Corp., 1940), II, 102–35.

[49] *Bkz.*, William M. Simon, "The Case Against the Federal Trade Commission," *University of Chicago Law Review*, 1952, s. 320–22. Temel nokta konusunda *keza bkz.*, Scoville ve Sargent, *Fact and Fancy in the T.N.E.C. Monographs*, s. 776–82; Wayne A. Leeman, "Review of Paul Giddens' *Standard Oil Company* (Indiana)," *American Economic Review,* September, 1956, s. 733; ve Donald Dewey, "A Reappraisal of F.O.B. Pricing and Freight Absorption," *Southern Economic Journal,* July, 1955, s. 48–54.

[50] İktisatçılar, son zamanlara kadar, koruma kanunlarını, romantik "doğayı koruma yanlılarının" alanına terk ederek, neredeyse tamamen boşlamışlardır. Fakat Anthony Scott'ın muhteşem analizine *bakınız*: "Conservation Policy and Capital Theory," *Canadian Journal of Economics and Political Science,* November, 1954, s. 504–13, ve *idem*, *Natural Resources: The Economics of Conservation* (Toronto: University of Toronto Press, 1955); *yine bkz.*, Mises, *Human Action*, s. 652–53.

edilir. Fakat, herhalde, tükenen kaynakların bir vakit kullanılması gerekecektir, ve bugünkü ve müstakbel üretim arasında bir denge daima kurulmalıdır. Bugünkü kuşağın hakkı, ölçeklerde neden bu kadar hafifçe tartılır? Gelecek kuşak neden bugünkü nesli daha büyük bir yük taşımaya mecbur edebilecek kadar çok değerlidir? Gelecek sürekli olarak imtiyazlı bir muameleyi hak edecek ne yapmıştır?[51] Gerçekten de, gelecek muhtemelen bugünden daha varlıklı olacağı için, bunun tersi pekâlâ daha uygun düşebilir! Aynı muhakeme piyasanın zaman-tercihi oranını değiştirmeye dönük bütün teşebbüslere de uygulanır. Gelecek, bugün üzerine, bugünün katlanmak istediğinden daha büyük fedakârlıklar neden yüklesin? Dahası, birkaç yıl sonra, gelecek bugün olacaktır; o zaman müstakbel kuşakların da başka bir hayaletimsi "gelecek"ten dolayı kendi üretimlerinde ve tüketimlerinde kısıntıya mı gitmesi gerekir? Unutulmamalıdır ki bütün üretken faaliyetin amacı sadece *bugünkü bir anda* tüketilecek ve tüketilebilecek mallar ve hizmetlerdir. Bir zamandaki tüketimi cezalandırmanın ve *müstakbel bir andaki* tüketime ayrıcalık tanımanın rasyonel bir temeli yoktur; ve asla gün yüzüne çıkamayacak olan ve daima ufuk ötesinde bulunan bir hayali "gelecek" için *bütün* bugünkü (tüketimleri) kısıtlamanın hemen hemen hiç mantığı yoktur. Fakat bu, koruma kanunlarının hedefidir. Koruma kanunları aslında "gerçekleşmesi mümkün olmayan" bir yasama faaliyetidir.[52]

Piyasada bireyler kendi faktör tahsislerinin zaman yapısına, bu kaynakların müstakbel kullanıma karşı bugün getireceği tahmin edilen gelire bağlı olarak karar verirler. Diğer bir deyimle, onlar, ne zaman olursa olsun, kendi toprağının ve sermaye varlıklarının bugünkü değerini maksimize etme eğiliminde olacaklardır.[53] Varlıklardan gelen kiralık gelirin zaman yapısı

---

[51] Scott bu tutumun, gelecek kuşakların kendilerini bugünkü nesil olarak görme yeterliliğinde olmayacağı gibi bir aşağılayıcı ve desteksiz görüşe dayandığına işaret eder. *Bkz.*, Scott, *Natural Resources*, s. 94.

[52] Scott'ın pek yerinde sorduğu gibi: "Kaynaklar, onların insan kullanıcıları yokken olacağı için, onları korumada" neden hem fikir olunsun? Scott, "Conservation Policy," s. 513. Ve ilaveten: "[Bizim] ilerlememizin çoğu doğal kaynakların daha cazip servet biçimlerine dönüştürülmesi şeklini almıştır. Eğer insan doğal kaynaklara kendi ürününün üstünde bir değer biçseydi, şüphesiz 'muhafazakârlık' yaparak, barbar kalmaya devam ederdi". Scott, *Natural Resources*, s.11. Eğer tarifelerin mantığı piyasayı yok etmek ise, o zaman koruma kanunlarının mantığı bütün beşeri üretimi ve tüketimi tahrip etmektir.

[53] Muhakkak ki, yatırımcılar kendi "içsel getiri oranlarını" maksimize etmeye çalışacaklardır, fakat bugünkü değeri maksimize etmek bizim amaçlarımız açısından yeterince tatminkârdır. "Neo-klasik" düşünceye karşı "Avusturya" düşüncesinde, iki he-

faiz oranı tarafından belirlenir ki, o da neticede piyasadaki bütün bireylerin zaman-tercihi şedüllerince belirlenmektedir. Zaman tercihi, her bir mal için tahmin edilen muayyen taleplerin yanında, faktörlerin her bir kullanıma yönelik tahsislerini de belirleyecektir. Daha düşük bir zaman tercihi müstakbel tüketim mallarına daha fazla yatırım anlamına geleceği için, bu, aynı zamanda doğal kaynakların daha fazla "korunması" manasına da gelecektir. Daha yüksek bir zaman tercihi bugün daha az yatırıma ve daha çok tüketime, ve neticede daha az "korumaya" neden olacaktır.[54]

Çoğu tutucu iddianın iktisatla neredeyse hiç bağdaşır olmadığı açığa çıkmaktadır. Birçoğu girişimcilerin öngörü sahibi olmadıklarını ve doğal kaynakları sadece kendilerini bir gün birdenbire hiçbir mülk sahibi olmadan bulacak şekilde kaygısızca kullanacaklarını varsayar. Sadece bilge, ilahi Devlet tükenmeyi öngörebilir. Girişimciye ait toprağın bugünkü değerinin, onun kendi kaynaklarından geleceği beklenen müstakbel kiralara bağlı olduğunu idrak ettiğimiz zaman, bu iddianın saçmalığı aşikâr hale gelir. Bizzat girişimci sorumsuz bir şekilde kayıtsız olsa bile, piyasa öyle olmayacaktır, ve piyasanın değerlendirmesi (yani, ilgili uzmanların parayla ilgili risk değerlendirmesi) onun değerini doğru olarak yansıtma eğiliminde olacaktır. Esasen, öngörüde bulunmak girişimcinin işidir, ve o doğru öngörü yapmanın ödülünü kâr olarak alır. Piyasadaki girişimciler, vergi ödeyicilerinin parasını zaptetmeye demir atmış olan rahat içindeki bürokratlardan daha mı az öngörü sahibi olacaklardır?[55]

---

def arasındaki fark hususunda, *bkz.*, André Gabor ve I. F. Pearce, "A New Approach to the Theory of the Firm," *Oxford Economic Papers,* October, 1952, s. 252–65.

[54] Bununla birlikte, bazı durumlarda, eğer doğal kaynaklara bu yeni faaliyetteki kullanımından dolayı özellikle büyük bir talep varsa, daha düşük zaman tercihleri ve daha büyük yatırım faaliyeti onları daha hızlı bir oranda tüketecektir. Bu, muhtemelen kömür ve petrol gibi kaynaklar için doğru olacaktır. *Bkz.*, Scott, *Natural Resources,* s. 95–97.

[55] Yoksul öngörüye sahip girişimciler zararlar vasıtasıyla kendi konumlarından süratle uzaklaşırlar. İşe bakın ki 1930'larda, büyük ölçüde "vahşi kapitalizm"in sonucu ve koruma kanunları için bir bahane olarak ilan edilen "Okie'lerin [Oklahoma'da ikamet eden ya da buranın yerlisini sembolize eden bir terim/ ç.n.] halleri", esasında kötü girişimcilerin (Okie'ler) değersiz ve marjinal altı olan toprakları ekip biçmelerinden kaynaklanmıştı. Bu marjinal altı topraklara yönelik mecburi "koruma" yatırımları ya da "Okie'lerin" hükümetçe sübvansiyonu, piyasanın hızla elimine ettiği bir yerinden oynatmayı zorlaştırmıştır.

Doğal kaynakları koruma yanlılarınca yapılan başka bir hata bütün zamanlar boyunca sabit olan bir teknoloji varsayımıdır. İnsanoğlu hangi kaynağa sahip ise onu kullanır; ve teknolojik bilgi geliştikçe, kullanılabilir kaynakların türleri çoğalır. Eğer biz geçmiş kuşaklara nispetle kullanılacak daha az keresteye sahip isek, ona daha az ihtiyaç da duyarız, çünkü ***biz*** inşaat ya da yakıt için kullanılabilen başka materyaller bulmuş durumdayız. Geçmiş kuşaklar yer altında bir petrol bolluğuna sahip olmuşlardır, fakat ***onlar*** için petrol değersizdi ve bu nedenle bir kaynak değildi. Bizim modern ilerlemelerimiz bize petrolün nasıl kullanılacağını öğretmiş ve bu amaç için gerekli teçhizatı üretme imkânı vermiştir. Dolayısıyla, bizim petrol kaynaklarımız sabit ***değil***dir; onlar geçmiş kuşaklarınkine nazaran son derece büyüktür. Sunî koruma, kaynakların işe yaramaz hale geldiği zamanı, müsrif bir şekilde uzatacaktır.

Ne kadar da çok yazar Amerikan ormanlarının kapitalizm tarafından vahşice yağmalanmasına gözyaşı dökmüştür! Fakat Amerikan topraklarının kereste üretiminden daha üretken-değerli kullanımlara sahip olmuş olduğu aşikârdır ve bu nedenle toprak, tüketici ihtiyaçlarını daha iyi karşılayan amaçlara yönlendirilmiştir.[56] Eleştiri yapanlar bunun yerine hangi standartları koyabilirler? Eğer onlar çok fazla ormanın kesilmiş olduğunu düşünüyorlarsa, ne kadarın "çok fazla" olduğunu belirleyecek kantitatif bir standarda ulaşmaları nasıl mümkün olacaktır? Aslına bakılırsa, nasıl ki piyasa davranışı için piyasa dışında herhangi bir kantitatif standarda ulaşma imkânı yoksa, aynı şekilde böyle bir standarda ulaşma olanağı da yoktur. Bunu yapmaya dönük herhangi bir teşebbüs keyfi ve herhangi bir rasyonel ilkenin desteğinden azade olmak zorundadır.

Üstelik, Amerikan toprak erozyonunun büyük bölümü, toprakta tam özel mülkiyet haklarını koruma başarısızlığından ileri gelmiştir. Her birkaç yılda bir yerinden oynayan kiracı çiftçiler, toprağı sahibine sağlam olarak geri vermeye dayalı sözleşmeden gelen zorunluluğun uygun şekilde icra edilememesi nedeniyle, kaynağı israf ederek, ekseriyetle toprak sahibinin mülkünün sermayesini sömürmüşlerdir. *Bkz.*, Scott, *National Resources*, s. 118, 168.

[56] Tipik bir doğal kaynakları koruma yanlısı müşteki J. D. Brown idi, ki o 1832'de, kereste tüketimi konusunda endişeye düşmüştü: "Gelecek elli yılda donanmamızın devamı için kereste tedarikini nereden sağlayacağız?" Aktaran, Scott, *National Resources*, s. 37. Scott aynı zamanda eleştiri yapanların, bir ulusun kerestesinin dışarıdan satın alınabileceğini asla fark etmiş gibi gözükmediklerini de belirtir. Scott, "Conservation Policy."

Amerika, özellikle kendi "kamu arazisi" adına, koruma kanunlarının anayurdu (prime home) olmuştur. Tam bir serbest teşebbüs sistemi altında, hükümetsel olarak sahip olunan kamu arazisi gibi bir şey söz konusu olmayacaktır. Toprak, açıkçası ilk defa kullanıma sokuluncaya dek sahipsiz kalacak, bundan sonra toprağa, ilk kullanıcı ve onun (hak sahibi) halefleri tarafından sahip olunacaktır.[57] Kamu arazisinde hükümetsel mülkiyetin neticeleri aşağıda daha ayrıntılı araştırılacaktır. Burada biz onlardan birkaçını zikredebiliriz. Hükümetler toprağa sahip oldukları ve özel bireylere onu serbestçe kullanma izni verdikleri zaman, sonuç gerçekten kaynağın müsrifçe aşırı kullanımı olmaktadır. Serbest bir piyasadakine nazaran, daha çok faktör, bu kaynağı kullanıp bitirmek için istihdam edilir, çünkü kullanıcıların yegâne kazançları en yakın olanlardır; ve eğer onlar beklerlerse, diğer kullanıcılar bu sınırlı kaynağı tüketeceklerdir. Hükümetsel olarak sahip olunan bir kaynağın serbest kullanımı, serbest pazarlık için uğraş veren giderek daha çok kullanıcının kıt kaynağı sömürmeye teşebbüs etmesiyle, gerçekten "herkesin herkese karşı savaşını" başlatır. Kıt bir kaynağa sahip olmak ve herkesi (bedava kullanım armağanı nedeniyle) onun arzının sınırsız olduğuna inandırmak kaynağın aşırı kullanımına, kayırmacılığa, gösterişli kuyruklara, vs. sebebiyet verir. Çarpıcı bir örnek on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında Batı Amerikan meralık arazileriydi. Hükümet sığır yetiştiricilerinin toprak sahibi olmasına ve onu çitlemesine mani oldu, ve onun hükümetçe sahip olunan "açık alan" olarak tutulmasında ısrar etti. Sonuç bu alanların aşırı kullanımı ve zamansız olarak tükenmesi oldu.[58]

---

[57] Bu sistem 1862 Çiftlik Kanunu (Homestead Law) tarafından muğlâk bir şekilde ima edilmiştir. Ancak, bu kanun, ilk kullanıcı tarafından sınırları belirlenebilecek çiftlik büyüklüğü üzerine keyfi ve anlamsız bir tavan getirmiştir. Bu sınırlama, sığır ya da koyun otlatmak için gerek duyulan minimum arazi büyüklüğünün demode yasal tavanın izin verdiğinden çok daha büyük olduğu daha Batıda, kanunun etkisiz hale gelmesi sonucunu doğurmuştu. Dahası, toprağın çiftçilik için kullanılma mecburiyeti ve maksimum sınırlama, doğayı koruma yanlılarının şu anda hayıflandıkları tam orman "talanına" neden olmuştur, çünkü o, daha büyük orman alanlarının özel mülkiyetini engellemiştir.

[58] *Bkz.*, E. Louise Peffer, *The Closing of the Public Domain* (Stanford: Stanford University Press, 1951), s. 25–27. Meralık arazilerin özel mülkiyetinin avantajları hususunda, Amerikan Sığır Yetiştiricileri Derneğinin dilekçesine *bakınız.* March, 1902, *ibid.*, s. 78–79. *Keza bkz.*, Samuel P. Hays, *Conservation and the Gospel of Efficiency* (Cambridge: Harvard University Press, 1959), s. 50–51. Hükümetin çiftlik (homestead) ilkesini daha geniş alanlara yayma başarısızlığının başka bir önemli sosyal etkisi de vardı: o, kullanıcılar –sığır yetiştiricileri ile daha geç gelen ve serbest topraktan kendi "haklı payını" talep eden diğer çiftlik arazisi taliplileri (homesteader)- arasında sürekli hırgürlere yol açmıştır.

Başka bir örnek balık tutulan yerlerin hızla tükenmesidir. Kimseye denizin herhangi bir parçasının sahibi olma izni verilmediği için, herkes, kendi rakiplerinden önce, sadece hızlı kullanımla menfaat sağladıkça, kimse bu kaynağın değerini korumada bir anlam görmeyecektir.[59]

Kiralama toprak kullanımının pek de üstün bir biçimi değildir. Eğer hükümet toprağın sahibiyse ve onu otlakçılara ya da kereste kullanıcılarına kiraya verirse, bir kere daha kaynağın değerini korumak için kiralayanlar açısından bir müşevvik söz konusu olmaz, çünkü o, toprağın sahibi değildir. Bir kiralayan olarak bu kişi en çok menfaati, kaynağı *bugün* mümkün olduğu kadar yoğun bir şekilde kullanmakla elde edecektir. Bu nedenle, kiralama da doğal kaynakları aşırı derecede tüketir.

Buna karşılık, eğer özel bireyler bütün toprakların ve kaynakların sahibi olsaydı, o zaman bu sahiplerin çıkarı her bir kaynağın *bugünkü değerini maksimize etmek* olurdu. Kaynağın aşırı tükenmesi onun piyasadaki sermaye değerini düşürecektir. Bir bütün olarak kaynağın sermaye değerinin korunmasına karşı, kaynak sahibi, hâlihazırda onun kullanımından elde edilecek geliri dengeler. Bu denge, *diğer şartlar sabit iken*, zaman tercihi ve piyasanın diğer tercihleri tarafından kararlaştırılır.[60] Eğer özel bireyler toprağa sahip olmadan sadece onun kullanma hakkını elinde bulunduruyorlarsa, bu denge mahvolur ve hükümet aşırı bugünkü kullanıma yönelik bir dürtü/güdü sağlamış olur.

Sadece, koruma kanunlarının beyan edilen *amacı* –bugünün pahasına geleceğe yardım etmek- gayrimeşru ve onun lehindeki iddialar geçersiz değildir, fakat mecburi koruma bu hedefe bile ulaşamayacaktır. Çünkü gelecek zaten bugünkü tasarruf ve yatırım yoluyla tedarik edilir. Koruma kanunları gerçekten doğal kaynaklara daha büyük yatırımı mecbur kılacaktır: yenilenebilir kaynakları sürdürmek için diğer kaynakları kullanarak ve tükenebilir kaynaklarda daha büyük bir varlık stokunu zorlayarak. Fakat *top-*

---

[59] Balıkçılık alanlarının özel mülkiyet haklarına dair aydınlatıcı bir tartışma için, *bkz.*, Gordon Tullock, *The Fisheries* (Columbia: University of South Carolina Bureau of Business and Economic Research, February, 1962). *Keza bkz.*, Anthony Scott, "The Fishery, A Sole Resource," *Journal of Political Economy,* April, 1955, ve *idem*, *Natural Resources*, s. 117–29.

[60] Yüksek ürün talebi kaynağın değerini artırır ve böylelikle onun korunmasını, ona yatırım yapılmasını ve onun araştırılmasını teşvik eder. Yüksek-maliyetli arz kaynakları artık kademeli olarak devreye sokulacak, böylece ürünün piyasadaki efektif arzı daha da artacaktır. *Bkz.*, Scott, *Natural Resources*, s. 14.

lam yatırım bireylerin zaman tercihleri tarafından belirlenir, ve bunlar değişmiş olmayacaktır. O zaman, koruma kanunları, gelecek için toplam tedarikleri aslında artır*maz*; onlar sadece yatırımları sermaye malları, bina, vs.'den doğal kaynaklara kaydırır. Böylelikle onlar ekonomiye etkin olmayan ve bozulmuş/saptırılmış bir yatırım kalıbını dayatırlar.[61]

Koruma kanunlarının doğası ve sonuçları veri iken, bir kimsenin bu mevzuatı savunması niye gereksin? Koruma kanunlarının çok "pratik" bir yöne sahip olduğunu belirtmemiz gerekir. Onlar üretimi, yani bir kaynağın kullanımını zorla kısıtlarlar ve böylelikle bu kaynağın ya da onun ikamelerinin sahipleri için kısıtlayıcı bir fiyata yol açan, tekelci bir imtiyaz yaratırlar. Koruma kanunları tarifelerden daha etkin tekelleştirici olma işlevi görebilirler, çünkü görmüş olduğumuz üzere, tarifeler yurtiçi rakipler vasıtasıyla yeni girişe ve sınırlanmamış üretime izin verirler.[62] Öte yandan, koruma kanunları, bir toprak faktörünü kartelleştirmeye ve üretimi mutlak olarak sınırlamaya hizmet ederler, böylelikle (mülk) sahipleri için kalıcı (ve devam eden) tekel kazançlar sağlamaya destek olurlar. Tabiî, bu tekel kazançlar, toprağın sermaye değerindeki bir artış içinde kapitalize olma eğiliminde olacaktır. Şu halde, tekelleşmiş faktörü daha sonra satın alan kişi, tekel kazanç kendi getirilerine dâhil edilecek olsa bile, yatırımından sadece geçerli faiz oranını kazanacaktır.

Dolayısıyla, koruma kanunlarına aynı zamanda tekelci imtiyaz ihsanları olarak bakılması gerekir. Göze çarpan bir misal, on dokuzuncu yüzyılın sonundan beri, Amerikan hükümetinin engin "kamu arazisi" alanlarını – yani, hükümetin arazi mülklerini- "rezerv etme" politikasıdır.[63] Rezerv etme hükümetin, toprağı kendi mülkiyeti altında tutması ve araziyi, özel sahiplerin çiftlik yapımına açık tutmaya dayalı eski politikasını terk etmesi demektir. Bilhassa, ormanlar, koruma amacıyla görünüşe göre rezerv edilmiştir. Büyük kerestelik alanları üretimden alıkoymanın etkisi nedir? Bu, tekelci bir imtiyaz, böylelikle özel arazilerin rekabetine ve kereste rekabetine ***kısıtlayıcı bir fiyat*** tevcih etmek olacaktır.

---

[61] *Bkz.*, *ibid*., s. 21–22.

[62] Tarifelerle koruma kanunları arasında başka bir benzerlik daha vardır: her ikisi de ulusal kendi kendine yeterliği amaçlar, ve her ikisi de ulusal ya da yerel sanayileri serbest piyasaya zora dayalı müdahaleyle beslemeye çalışır.

[63] Hükümetin arazi mülkiyetine ve genel olarak hükümet mülkiyetine dair bir analiz için, aşağıya bakınız.

Emek arzını kısıtlamanın imtiyazlı çalışanlar üzerine kısıtlayıcı bir ücret getirdiğini görmüştük (ruhsatlar ya da göç kanunları ya da sendika ücret oranları tarafından dışarıya itilen çalışanlar, başka yerlerde daha düşük ücret ödenen ve daha az üretken değerli olan işler bulmak zorunda kalırlarken). Öte yandan, sermayenin ya da tüketim mallarının üretimi için bir tekel ya da yarı-tekel imtiyazı, bireysel firmaların hem maliyetlerinin hem de talep eğrilerinin görünümüne bağlı olarak, bir tekel fiyat tevcih edebilir ya da edemez. Bir firma kendi arzını istediği gibi daraltabileceği ya da büyütebileceği için, kendi arzını, üretimi bir tekel fiyat elde edecek şekilde düşürmenin aynı zamanda satılan toplam mal miktarını da düşürmesi gerektiği bilgisine göre belirler.[64] Çalışanın böyle bir husustan kaygılanmasına gerek yoktur (her çalışanın toplam hizmet saatleri talebinde ihmal edilebilir değişikliğin dışında). İmtiyazlı toprak sahibi için ne demelidir? O, kesin bir kısıtlayıcı fiyata, veya muhtemel bir tekel fiyata ulaşacak mıdır? Bir toprak parçasının başlıca karakteristiği emekle artırılamaz olmasıdır; eğer o artırılabilir ise, o zaman toprak değil, bir sermaye malıdır. Aslında, aynı şey emek için de geçerlidir ki, o çok uzun zaman dönemleri dışında, toplam arzı itibariyle sabit olarak görülebilir. Emek bütünü/toplam miktarı (totality) yönüyle (belirtmiş olduğumuz gibi, günlük çalışma saatlerine göre ele alınması hariç) artırılamaz olduğu için, emek arzı üzerine konan hükümet kısıtlaması –çocuk emeği kanunları, göç engelleri, vs. – geriye kalan işçilere kısıtlayıcı bir ücret artışı getirir. Sermaye ya da tüketim malları artırılabilir ya da azaltılabilir, dolayısıyla imtiyaz verilen firmalar kendi talep eğrilerini dikkate almak zorundadırlar. Öte yandan, toprak artırılamaz; dolayısıyla toprak arzının kısıtlanması da serbest piyasa fiyatının üstünde kısıtlayıcı bir toprak fiyatı vaat eder.[65] Aynı şey, arzı artırılamayan ve dolayı-

[64] Serbest piyasada, dengede ***her bir firmanın*** talep eğrisi denge fiyatın üstünde esnek olmalıdır; diğer türlü, firma üretimini azaltacaktır. Tabiî, bu, ***bütün endüstrinin*** talep eğrisinin esnek olması gerektiği anlamına gelmez. Muhtemel bir tekel fiyata gönderme yaptığımız zaman, tekelci her bir firma tarafından başvurulan talep eğrisi, kendi eğrisidir.

[65] Hükümetin toprakta bir tekel kazanç yaratmasına dair başka bir örneğe George'cu iktisatçı Mason Gaffney tarafından işaret edilmiştir: "Memleketin her tarafındaki şehir hükümetleri, açıkça diğer arazi fiyatlarını 'koruma' amacıyla, 'ölü toprakları' bilinçli olarak piyasadan uzak tuttular". Gaffney Amerikan Planlama Görevlileri Topluluğunun başındaki adamın, kalan üçte ikilik sahiplerin toprak değerlerini devam ettirmek için üçte birlik boş bir şehir arazisinin "aşağı yukarı sürekli olarak özel mülkiyetten uzak tutulmasını" örgütlediğini belirtir. Gaffney şu sonuca varır: "Bu öğüdü izleyerek, çok sayıda eyalet ve yerel hükümet vergi-iadeli

sıyla, toprağın bir parçası olarak değerlendirilen, tükenen doğal kaynaklar için de doğrudur. Bu nedenle, eğer hükümet toprağı ya da doğal kaynakları piyasadan uzak tutmaya zorlarsa, bu, kaçınılmaz olarak piyasada elde edilebilir arzı düşürür ve yine aynı şekilde kaçınılmaz olarak geriye kalan toprak sahipleri ya da kaynak sahipleri üzerine bir tekel kazanç ve kısıtlayıcı bir fiyat vaat eder. Diğer etkilerinin tümüne ilaveten, koruma kanunları, emeği, iyi toprakları terk etmeye ve bunun yerine, geriye kalan marjinal altı toprakları ekip biçmeye zorlar. Bu mecburi kayma emeğin marjinal verimliliğini azaltır ve sonuçta genel hayat standardını düşürür.

Hükümetin kereste arazilerini rezerv etme politikasına geri dönelim. Bu, kullanım için geriye kalan topraklar üzerine kısıtlayıcı bir fiyat ve bir tekel kazanç tevcih eder. Toprak piyasaları spesifiktir ve emek piyasalarıyla aynı genel bağlantılılığa sahip değildir. Dolayısıyla, kısıtlayıcı fiyat artışı, geri çekilmiş ya da "rezerv edilmiş" topraklarla direkt olarak rekabet etmiş, veya rekabet edecek olan topraklara çok daha fazla hasredilir. Amerikan koruma politikası örneğinde, belirli yararlanıcılar (*a*) toprak-bahşedilen Batılı demiryolları ile (*b*) mevcut kereste-sahipleri idi. Toprak-bahşedilen demiryolları hükümetten muazzam toprak sübvansiyonları elde ettiler: bunlar sadece kendi yollarının geçiş haklarını değil, fakat hattın her iki yanından da on beş mile kadar araziyi kapsıyordu. Kamu arazilerinin hükümetçe rezerv edilmesi, demiryolları tarafından elde edilen fiyatı, onlar daha sonra bu toprağı bölgenin yeni sakinlerine sattıkları zaman, büyük ölçüde yükseltmiştir. Böylece demiryolları hükümetten başka bir ödül daha almışlardır –bu kez tüketicilerin pahasına, bir tekel kazanç biçiminde.

Demiryolları, koruma kanunlarının kendilerine taahhüt edeceği tekelci avantajlardan bihaber değildiler; esasen, demiryolları, tüm koruma hareketinin finansal "meleği/sponsoru" idi. Böylece, Peffer şunları yazıyor:

> Demiryollarının [kamu arazisinin özel yerleşimcilerin eline kolayca transferine izin veren çeşitli kanunlar]ın feshiyle ilgilenmekle itham edilmesinin belli bir temeli vardı. Bu İdarenin dışında toprak yasası reformunun en güçlü savunucusu olan Ulusal Sulama Derneği, kısmen kıta ötesi demiryolları ile Burlington and The Rock Island demiryolları tarafından finanse edilmişti -50.000 dolar civarındaki toplam bir bütçenin yıllık

(tax-reverted) arazilerin kullanıma geri dönmesini engellemektedir". Mason Gaffney, "Vituperation Well Answered," *Land and Liberty*, December, 1952, s. 126; şurada yeniden basılmıştır: Spencer Heath, *Progress and Poverty Reviewed* (2nd ed.; New York: The Freeman, 1953).

> 39.000 doları. James J. Hill [ileri gelen bir demiryolu patronu] tarafından ilan edildiği gibi, demiryolları ve bu derneğin programı [önde gelen doğal kaynakları koruma yanlılarının]kinden aşağı yukarı daha ileriydi.[66]

Kereste sahipleri de orman "koruması"ndan elde edecekleri kazançların farkına varmışlardı. Başkan Theodore Roosevelt'in kendisi, "büyük kereste kullanıcılarının orman koruması hareketini bizzat ilerlettiklerini" duyurmuştu. İlan edilen problemin bir öğrencisi olarak,

> ağaç/kereste imalatçıları ve kereste sahipleri... 1903 gibi erken bir tarihe kadar Gifford Pinchot [orman korumasının lideri] ile uyumlu bir anlaşmaya varmışlardı... Diğer bir deyimle, hükümet kereste arazilerinin girişine engel olmak ve onları piyasa dışında tutmak suretiyle özel olarak sahip olunan kerestenin değerini yükseltmeye yardım edecekti.[67]

N. Patentler[68]

Bir *patent* belli tip buluşların ilk mucitlerine hükümetçe verilen bir tekel imtiyaz ihsanıdır.[69] Bazı patent savunucuları onların, tekel imtiyazları değil fakat sadece buluşlarda, ve hatta "fikirlerde" mülkiyet hakları olduğunu öne sürerler. Fakat serbest piyasada, veya liberteryen hukukta, herkesin mülk edinme hakkı patent olmaksızın savunulmaktadır. Eğer bir kimse, bir fikre ya da plana sahipse ve bir buluş üretirse ve bu, daha sonra o kişinin evinden çalınırsa, bu çalma genel hukuk altında illegal bir hırsızlık davranışı olacaktır. Öte yandan, patentler esas olarak patent sahiplerinden sonra bu keşfi yapacak olan, bir fikrin ya da bir buluşun *bağımsız* mucitlerinin mülkiyet haklarını ihlal eder. Bu daha sonraki buluşçuların ve yenilikçilerin kendilerine ait fikirleri ve kendilerine ait mülkü kullanmalarına zorla engel

---

[66] Peffer, *Closing of the Public Domain*, s. 54. Senator H. C. Hansbrough da demiryollarının doğayı koruma yanlısı önde gelen bir mecmuaya (*The Talisman*) yıllık 45.000 dolar ödeme yaptığını, ve Washington koruma lobisini finanse ettiğini vurgulamıştır. H. C. Hansbrough, *The Wreck: An Historical and Critical Study of the Administrations of Theodore Roosevelt and William Howard Taft* (1913), s. 52.

[67] J. H. Cox, "Organization of the Lumber Industry in the Pacific Northwest, 1889–1914" (Doktora tezi, University of California, 1937), s. 174–77; Peffer'da zikredilmiştir, *Closing of the Public Domain,* s. 57. *Keza bkz.*, Hays, *Conservation and the Gospel of Efficiency*.

[68] Patentler ve telif hakları konusunda *bkz.*, *Man, Economy, and State,* s. 745–54 (Türkçe çeviride, s. 638-45).

[69] Patent 1624'te tekel ihsanlarına dair Parlamenter yasağı aşmanın şeffaf bir aracı olarak Kral I. Charles tarafından İngiltere'de ihdas edilmiştir.

olunur. Dahası, serbest bir toplumda yenilikçi, kendi buluşunu pazarlayabilir ve onu "telif hakkıyla" damgalayabilir, böylelikle alıcıların aynı ya da kopya bir ürünü yeniden satmasına engel olunur.

Dolayısıyla, patentler, mülkiyet haklarını korumaktan ziyade ihlal eder. Patentlerin fikirlerde mülkiyet haklarını koruduğu iddiasının aldatıcılığı, hepsinin değil fakat sadece belli tür orijinal fikirlerin, belli tip yeniliklerin yasal olarak patent verilebilir görülmesinden açığa çıkmaktadır. Sayısız yeni fikir patent ihsanlarına bağımlı diye asla muamele görmemektedir.

Patentler için diğer bir yaygın iddia "toplum"un yatırımcıyla sadece onun sırrını satın almaya dair bir sözleşme yaptığı, dolayısıyla "toplum"un ondan yararlanacağı şeklindedir. Fakat öncelikle, "toplum" bu durumda mucide kesintisiz bir sübvansiyon, veya fiyat ödeyebilir; daha sonra gelen bütün mucitlerin, bu alandaki buluş*larını* pazarlamalarına engel olmaya lüzum yoktur. İkinci olarak, serbest ekonomide herhangi bir bireyin ya da bireyler grubunun, gizli buluşları, onların yaratıcılarından satın almasına mani olan bir şey de yoktur. Dolayısıyla tekelci patent gerekli değildir.

İktisatçılar arasında patentler için en popüler olan iddia, belli sayıda yıl boyunca bir patentin, yeni süreçlerde ve ürünlerde buluşlara ve yeniliklere yeteri miktarda araştırma harcamasını teşvik etmek için, gerekli olduğu şeklindeki faydacı argümandır.

Bu tuhaf bir iddiadır, çünkü derhal şu soru ortaya çıkar: siz hangi standartla araştırma harcamalarının "çok fazla", "çok az", veya yeteri kadar olduğuna hükmedeceksiniz? Toplumda kaynaklar sınırlıdır, ve onlar sayısız alternatif amaç için kullanılabilir. Bir kişi hangi standartlarla belli kullanımların "aşırı", belli kullanımların "yetersiz", vs. olduğunu belirler? Bir kimse Arizona'da az fakat Pennsylvania'da büyük miktarda yatırım olduğunu gözler; o kızgın bir şekilde Arizona'nın "daha fazla yatırımı" hak ettiğini iddia eder. Fakat o, böyle bir ifadeyi haklılaştırmak için hangi standartları kullanabilir? *Piyasa*nın rasyonel bir standardı elbette vardır: en yüksek parasal gelirler ve en yüksek kârlar, çünkü bunlara sadece tüketicilere maksimum hizmet etme vasıtasıyla ulaşılabilir. Tüketicilere ve üreticilere (yani, herkese) fark gözetmeksizin yapılan bu maksimum hizmet ilkesi, görünüşte gizemli piyasa kaynak tahsisini, yani bir firmaya ya da diğerine, bir bölgeye ya da diğerine, bugüne ya da geleceğe, bir mala ya da diğerine, diğer yatırım biçimlerinden ziyade araştırmaya ne kadar tahsis yapılacağını yönetir. Bu tahsisi tenkit eden gözlemcinin, karar için rasyonel standartlara sahip olması mümkün değildir; onun sadece kendi keyfi kaprisi vardır. Bu özellikle tüketime karışmaya/müdahaleye karşılık üretim ilişkilerinin eleştirisi için doğrudur. Tüketici-

leri çok fazla kozmetik almaktan dolayı kınayan birisi, haklı ya da haksız, kendi eleştirisi için rasyonel bir temele sahip olabilir. Fakat belli bir kaynağın daha fazlasının ya da daha azının belli bir surette kullanılması gerektiğini, veya firmaların "çok büyük" ya da "çok küçük" olduğunu, veya çok fazla ya da çok az paranın araştırmaya harcandığını ya da yeni bir makineye yatırıldığını düşünen birinin kendi eleştirisi için rasyonel bir temeli olamaz. Kısaca, işletmeler, o piyasada tüketici değerlendirmelerinin rehberliğiyle, o piyasa için üretim yaparlar. Harici gözlemciler eğer bunu yapmayı seçerlerse, nihai tüketici değerlendirmelerini eleştirebilirler (onlar bu değerlendirmelere dayalı tüketime karışmaları halinde, tüketiciler üzerine bir fayda kaybı yüklemelerine rağmen) fakat onlar bu amaçlara hizmet edilen *araçları*, faktörlerin tahsislerini meşru olarak eleştiremezler.

Diğer bütün kaynaklar gibi, sermaye fonları da sınırlıdır, ve onlar çeşitli kullanımlara tahsis edilmelidir ki, bunlardan biri de araştırma harcamalarıdır. Piyasada, araştırma harcamalarının belirlenmesi bakımından rasyonel kararlar, en iyi girişimsel müstakbel kazanç beklentilerine bağlı olarak alınır. Araştırma harcamalarını cebren sübvanse etmek piyasada tüketicilerin ve üreticilerin tatminlerini kısıtlayacaktır.

Çok sayıda patent müdafisi piyasanın olağan rekabetçi süreçlerinin yeni süreçlerin benimsenmesini yeterince teşvik etmediğine, ve dolayısıyla yeniliklerin hükümet tarafından cebren özendirilmesi gerektiğine inanır. Fakat piyasa yeni bir coğrafi sahanın sanayileşme oranına karar verdiği gibi, yeni süreçlerin geliş oranına da karar verir. Aslında, bu patent delili/iddiası tarifeler için öne sürülen "bebek endüstri" tezine –piyasa üreticilerinin değerli yeni süreçlerin gelişine izin vermede yeterli olmadıkları- çok benzerdir. Ve yine cevap aynıdır: insanlar yeni süreçlerin üstün verimliliğini onları tesis etmenin maliyetine, yani hâlihazırda mevcut olan eski süreçleri elde tutmanın avantajına karşı dengelemelidirler. Yenilik üzerine özel mecburi imtiyazlar vermek hâlihazırda mevcut olan değerli tesisleri gereksiz yere hurdaya çıkarır ve tüketiciler üzerine aşırı bir yük dayatır.

Patentlerin araştırma harcamalarının mutlak miktarında bir artışı teşvik ettiği hususu bile hiçbir surette çok açık değildir. Fakat kesin olarak diyebiliriz ki patentler, faktörlerin yürütülmekte olan araştırma *türü*ne olan dağılımını bozar. Çünkü *ilk* kâşifin imtiyazdan yararlandığı doğru iken, onun rakiplerinin çok sayıda yıl boyunca patent sahasındaki üretimden dışlandığı da doğrudur. Ve daha sonraki bir patent, aynı alanla ilgili daha evvelki bir patent üzerine bina edildiği için, rakipler ekseriyetle patentin kapsadığı genel alanda daha fazla araştırma harcamalarından süresiz biçimde cay-

dırılabilirler. Üstelik bizzat patent sahibi bu alanda daha fazla araştırmayla iştigal etmekten caydırılmış olur, çünkü imtiyaz ona, bütün patent dönemi boyunca, hiçbir rakibin kendi alanına giremeyeceği garantisiyle birlikte, kendi şöhretine bel bağlama izni verir. Daha fazla araştırmaya yönelik rekabetçi dürtü elimine edilmiş olur. Dolayısıyla, araştırma harcamaları, bir kimsenin bir patente sahip olmasından önceki erken aşamalarda ***aşırı teşvik edilir*** ve patentin elde edilmesinden sonraki dönemde ***gereksiz yere kısıtlanır***. Buna ilaveten, bazı buluşlar patent verilebilir, diğerleri ise verilemez olarak değerlendirilir. Böylece patent sistemi, ***patent verilebilir olmayan*** alanlarda araştırmayı sunî olarak kısıtlarken, ***patent verilebilir*** alanlarda araştırma harcamalarını sunî olarak teşvik etme gibi ilave bir etkiye de sahiptir.

Arnold Plant'ın rekabetçi araştırma harcamaları ve yenilikler problemini özetlediği üzere:

> Girişimciler kendi buluşlarının kullanımı üzerindeki tekellerini kaybederlerse mucitlerin istihdam edilmesinin sona erdirileceği de düşünülemez. İşletmeler bugün onları patent verilebilir olmayan buluşların üretimi için istihdam etmektedir, ve onlar bunu sadece, önceliğini koruyan kâr için yapmazlar. Aktif rekabette ...hiçbir işletme rakiplerinin gerisinde kalmaya tahammül edemez. Bir firmanın itibarı kendi ürünlerindeki yeni gelişmelerle ve onların fiyatlarındaki yeni indirimlerle birlikte, piyasada ilk olmayı sürdürme kabiliyetine bağlıdır.[70]

Tabiî, nihai olarak, bizzat piyasa, serbest piyasada belli istikametlerde yapılmakta olan harcamaların yeterli olmadığını hissedenler için, kolay ve etkin bir rota sağlar. ***Onlar bu harcamaları bizzat yapmakta serbesttirler.*** Daha çok icadın yapıldığını ve kullanıldığını görmek isteyenler, bu tür çabalara en iyi olduğunu düşündükleri herhangi bir biçimde katılmakta ve sübvansiyon sağlamakta serbesttirler. Bunu yaparken, onlar, tüketiciler olarak, kaynakları araştırma ve icat işlerine katacaklardır. Ve onlar bu takdirde diğer tüketicileri, tekel ihsanları tevcih ederek ve piyasanın tahsisini bozarak fayda kaybetmeye zorlamayacaklardır. Onların gönüllü harcamaları piyasanın bir parçası haline gelecek ve ona ait nihai tüketici değerlendirmelerinin dışavurumuna yardımcı olacaktır. Üstelik daha sonraki mucitler kısıtlanmış olmayacaktır. İcat dostları kendi amaçlarına Devleti çağırmadan ve tüketici kitlelerine zarar bindirmeden ulaşabilirler.

---

[70] Arnold Plant, "The Economic Theory concerning Patents for Inventions," *Economica*, February, 1934, s. 44.

Patentler, herhangi bir tekel ihsanı gibi, birine bir imtiyaz tevcih eder ve diğerlerinin girişini kısıtlar, böylelikle serbest rekabetçi endüstri yapısını bozar. Eğer ürün halk tarafından yeterince talep ediliyorsa, patent sahibi bir tekel fiyata ulaşabilecektir. Patent sahipleri, bizzat kendi buluşunu pazarlamak yerine, ya (1) kendi imtiyazını başkasına satmayı ya da (2) patent imtiyazını korumayı, fakat onlara buluşu pazarlama izni vererek, diğer firmalara ruhsatlar satmayı seçebilirler. Böylelikle patent imtiyazı kapitalize edilmiş bir tekel kazancı haline gelir. O, bu imtiyazdan türeyecek beklenen müstakbel tekel kazancını kapitalize eden bir fiyatla satılma eğiliminde olacaktır. Ruhsat verme sermaye kiralamaya denktir, ve bir ruhsat, patentin ruhsat dönemi boyunca kazanacağı kiralık gelirin iskonto edilmiş toplamına eşit bir fiyatla satılma temayülünde olacaktır. Genel bir ruhsat verme sistemi, *patent sahibinin* hükümet yerine vergi alması hariç, yeni süreçlerin kullanımı üzerine bir vergiye eşdeğerdir. Bu vergi serbest piyasayla karşılaştırıldığında üretimi kısıtlar, böylelikle ürünün fiyatını yükseltir ve tüketicinin hayat standardını düşürür. O aynı zamanda faktörleri bu süreçlerden uzak tutarak ve onları daha az üretken-değerli alanlara girmeye zorlayarak, kaynakların tahsisini bozar/saptırır.

Günümüzün çoğu patent eleştirmeni eleştiri oklarını bizzat patentlere değil, fakat onların kullanımındaki sözde "tekelci suiistimallere" yöneltirler. Onlar, patentin haddi zatında tekel olduğunu, ve birisine bir tekel imtiyazı ihsan edildiği zaman o kişinin bundan tam yararlanmasında ne sürprize ne de öfkeye mahal olması gerektiğini fark edememektedirler.

O. Ayrıcalık Hakları (Franchises) ve "Kamu Hizmetleri"

Ayrıcalık hakları genellikle hükümetin kendi caddelerinin kullanılması için verdiği izin ihsanlarıdır. Ayrıcalık haklarının *kişiye özel* ya da kısıtlayıcı olduğu yerde, onlar tekel ya da yarı-tekel imtiyaz ihsanları hükmündedirler. Bununla birlikte, onlar, *genel* olduğu ve kişiye özel olmadığı yerlerde, tekelci olarak nitelendirilemezler. Çünkü ayrıcalık hakkı meselesi hükümetin caddelere *sahip olmasıyla* ve dolayısıyla herhangi bir kimseye, onları kullanmadan evvel izin verilmesi zorunluluğuyla karmaşık hale gelmektedir. Tabiî, gerçekten serbest bir piyasada, caddeler hükümetsel olarak değil özel olarak sahiplenilecektir, ve ayrıcalık hakkı problemi ortaya çıkmayacaktır.

Hükümetin kendi caddelerinin kullanımı için izin vermesi gereğine, çoğu (su ve elektrik şirketleri gibi) caddelerin kullanımını gerektiren "kamu hizmetleri"ne dair bağlayıcı hükümet düzenlemelerini haklılaştırmak için değinilmiştir. O zaman bu regülasyonlara gönüllü bir *karşılık/bedel (quid*

pro quo) olarak muamele edilmektedir. Fakat böyle yapmak, caddelerin hükümetsel mülkiyetinin bizzat bir daimi müdahale davranışı olduğunu gözden kaçırır. Kamu hizmetlerinin ya da diğer herhangi bir endüstrinin regülasyonu bu endüstrilerdeki yatırımları caydırır, böylelikle tüketicileri kendi ihtiyaçlarının en iyi şekilde karşılanmasından mahrum bırakır. Çünkü o, serbest piyasanın kaynak tahsislerini bozar. Serbest piyasanın altında belirlenen fiyatlar kamu hizmetinde sunî bir noksanlık yaratır; serbest piyasa tarafından belirlenenin üstünde tayin edilen fiyatlar tüketiciler üzerine kısıtlamalar ve bir tekel fiyat yükler. Garanti edilmiş kazanç oranları piyasa güçlerinin serbest oyunundan doğan faydadan bağışıktır ve onlar piyasa tahsislerini bozarak tüketiciler üzerine yük bindirirler.

Üstelik, "kamu hizmeti" gibi mutlak bir ifade, saçma bir şeydir. *Her* mal "kamuya" faydalıdır, ve eğer biz arzdan yeteri kadar büyüklükte bir kütleyi birim olarak alırsak, hemen hemen her mal "gerekli" görülebilir. Birkaç endüstrinin "kamu hizmetleri" olarak tasarımlanması tamamen keyfi ve haksızdır.[71]

P. İstimlâk Hakkı

Genel ve gayri şahsi olarak düzenlenebilen (merkezi iktidar örgütü caddelere sahip olduğu sürece) ayrıcalık hakkının aksine, *istimlâk hakkı* kolay kolay genel hale getirilemez. Öyle olsaydı, o zaman gerçekten kaos ortaya çıkardı. Çünkü hükümet bir kamulaştırma imtiyazı tevcih ettiği zaman (demiryollarında ve diğer çok sayıda işte yapıldığı gibi), aşağı yukarı hırsızlık için bir ruhsat bahşedilmiş olur. Eğer herkes istimlâk hakkına sahip olsaydı, her insan yasal olarak, satın almak istediği mülkün satışında zor kullanmaya yetkili olurdu. Eğer A B'ye ikincinin isteğiyle mülk satmaya mecbur edilseydi, ve *bunun tersi*, o zaman onların ikisi de kendine ait mülkün sahibi olarak nitelenemeyecekti. O vakit bütün özel mülkiyet sistemi bir karşılıklı yağma toplumunun lehine, bir kenara atılmış olacaktır. Bizzat bir şahsın ve birinin varislerinin mülk biriktirmesi ve tasarruf, kuvvetle caydırılmış olacak ve geriye ne kadar mülk kalırsa kalsın giderek şiddetlenen azgın bir yağma içine girilecektir. Uygarlık kısa zamanda barbarlığa avdet edecek ve barbarlığın hayat standartları hüküm sürecektir.

---

[71] Hükümet tarafından kamu hizmeti regülasyonuna dair fevkalade bir eleştirinin yanı sıra, "kamu hizmeti" gibi mutlak bir kavramın doğasında var olan saçmalıklar ve tanımın imkânsızlığı hususunda, *bkz.*, Arthur S. Dewing, *The Financial Policy of Corporations* (5th ed.; New York: Ronald Press, 1953), I, 309–10, ve bu bölümün geri kalan kısmı.

Hükümetin kendisi "istimlak hakkı"nın orijinal sahibidir, ve hükümetin herhangi bir mülk sahibini istediği zaman yağmalayabilmesi, mevcut toplumda, özel mülkiyet hakkının sadece uydurma bir şekilde ihdas edildiğini gösterir. Muhakkak ki hiç kimse özel mülkiyetin dokunulmazlığının hükümet tarafından korunmakta olduğunu söyleyemez. Ve hükümet bu gücü belirli bir işe/işletmeye tevcih ettiği zaman, ona zorla mülk elde etme özel imtiyazı vermiş olur.

Besbelli ki, bu imtiyazın kullanımı üretim yapısını büyük ölçüde bozar. Gönüllü mübadele, öz-mülkiyet, ve tüketici ihtiyaçlarının etkin şekilde karşılanması tarafından belirlenmek yerine, fiyatlar ve üretken kaynakların tahsisi artık kaba kuvvet ve hükümet iltimasıyla belirlenir. Sonuç imtiyazlı firmada ya da sanayide aşırı bir kaynak büyümesi (bir yanlış yatırım) ile diğer firmalarda ve sanayilerde eksik bir yatırımdır. Vurgulamış olduğumuz gibi, özgül herhangi bir zamanda, yatırımlara tahsis edilebilecek sınırlı bir sermaye miktarı –bütün kaynakların sınırlı bir arzı- vardır. Bir alandaki yatırımda mecburi bir artış sadece diğer alanlardaki yatırımlarda keyfi bir azalmayla başarılabilir.[72]

Çok sayıda istimlâk müdafisi "toplum"un, son tahlilde, "kendi" amaçları için herhangi bir toprağı kullanma hakkına sahip olduğunu ileri sürer. O olduğunu bilmeksizin, onlar böylece ana bir Henry George'cu umdenin geçerliliğini kabul ederler: her şahıs, dünyaya gelmiş olması nedeniyle, Tanrı-vergisi toprağın kendi tüm bölen hissesinin hakkına sahiptir.[73] Ancak, esasında, "toplum" bir varlık olarak mevcut olmadığı için, kendi teorik

---

[72] Kaçınılmaz olarak, birinin, "sadece" yol boyunca mülkün sahibi olan adama "fahiş rayiçler" ödemek zorunda olan demiryolu ya da karayolu şirketi durumuna işaret etmesi gerekecektir. Fakat bu aynı insanlar, mülk değerlerinin şehirlerin merkezi alanlarında muazzam ölçüde artmış olmasından, böylece "sadece" onların sahibi olan birisinin bundan yarar sağlamasından şikâyet etmezler (ve haklı olarak böyle yaparlar). Gerçek, mülkün tamamının onu bulan ya da satın alan herkes için elde edilebilir olduğudur; eğer bu örneklerde mülk sahibi kendi spekülasyonundan dolayı cezalandırılırsa, o zaman ***bütün*** müteşebbislerin müstakbel olaylara dair doğru öngörüde bulunmaları nedeniyle cezalandırılması gerekir. Dahası, ekonomik ilerleme, kazançları orijinal faktörlere –emek ve toprak- atfeder. Toprağı sunî olarak ucuz hale getirmek onun aşırı kullanımına sebep olacaktır, ve o zaman hükümet söz konusu toprak üzerine fiilen bir tavan fiyat koyuyor demektir.

[73] İstimlâk tezinin daha sallantılı bir temel üzerinde olması haricinde; çünkü George'cular en azından sahibin yapmış olduğu ***iyileşmeleri*** sosyal hak talebinin dışında tutar ya da tutmaya gayret eder.

tüm bölen hakkını gerçek sahipliğe dönüştürmek her birey açısından imkânsızdır.[74] Dolayısıyla, mülkün sahipliği "herkes" üzerine değil, fakat hükümet üzerine, veya kendisine özel olarak ayrıcalık verilmiş bireylerin üzerine kalır.

R. Hükümet Memurlarının Rüşvetçiliği

İllegal olması nedeniyle, ***hükümet memurlarının rüşvetçiliği*** pratik olarak ekonomik çalışmalarda bahis mevzuu olmaz. Ancak, iktisat ilmi, bu mübadeleler ister legal isterse illegal olsun, karşılıklı mübadelenin bütün yönlerini analiz etmelidir. Yukarıda görmüştük ki *özel* bir firmanın "rüşvetçiliği" aslında hiç de rüşvetçilik değildir, fakat sadece ürün için piyasa fiyatının ödenmesidir. Hükümet memurlarının rüşvetçiliği de bir hizmet için ödenen bir *bedel*dir. Bu hizmet nedir? O, rüşvet ödeyen belirli şahsa tatbik edilecek hükümet emrini uygulama başarısızlığıdır. Kısaca, bir rüşvetin kabulü belli bir iş alanında iştigal etmek için izin satışına denktir. Dolayısıyla bir rüşvetin kabulü praxeologic olarak bir hükümet *ruhsatı*nın bir işte ya da meslekte iştigal etmek amacıyla satılmasına özdeştir. Ve iktisadi etkiler bir ruhsatınkine benzerdir. Faaliyete geçmeye yönelik bir hükümet izninin bir ruhsat satın alarak ya da hükümet memurlarına informel biçimde rüşvet vererek iştira edilmesi arasında iktisadi bir fark yoktur. Dolayısıyla, rüşvet verenin elde ettiği şey, faaliyette bulunmaya dönük informel, lâfzî bir ruhsattır. Farklı hükümet memurlarının iki durumda para almalarının tartışmamızla ilgisi yoktur.

İnformel bir ruhsatın nereye kadar bir tekelci imtiyaz ihsanı olarak etki yaratacağı, hangi koşullar altında bahşedilmiş olduğuna bağlıdır. Bazı durumlarda, memur, bir şahsın verdiği rüşveti kabul eder ve aslında ona belirli bir bölgede ya da meslekte bir tekel ihsanında bulunur; diğer durumlarda, memur gerekli fiyatı ödemek isteyen herhangi bir kimseye informel bir ruhsat bahşedebilir. Birincisi muhtemel bir monopol fiyatın izlediği açık bir tekel ihsanı örneğidir; ikinci durumda, rüşvet, ödeme gücünden mahrum daha yoksul rakipleri cezalandıran bir götürü vergi olarak işlev

[74] Kamu mülkiyeti efsanesi hakkında aşağıya bakınız. Benjamin R. Tucker'in yıllar önce vurguladığı gibi, George'cu "eşit haklar" tezi (ya da istimlâk yetkisi) mantıksal olarak bir Tek Vergiye *değil*, fakat her bir bireyin, başka herkesin toprağının değerine ait kendi teorik payını mülk edinmesi hakkına yol açar. O zaman bu değerin Devletçe temellükü, toprak sahibinin adil hak talebinden ziyade *diğer* bireysel hak taleplerinin düpedüz soyulması haline gelir. *Bkz.*, Benjamin R. Tucker, *Individual Liberty* (New York: Vanguard Press, 1926), s. 241–42.

görür. Onlar rüşvet sistemi tarafından iş âleminin dışına itilmeye zorlanırlar. Bununla birlikte, biz rüşvetçiliğin belli bir üretim alanının kanun dışı ilan edilmesinin bir sonucu olduğunu ve dolayısıyla onun hükümet yasağı vasıtasıyla üreticiler ve tüketiciler üzerine yüklenen fayda kaybının bir bölümünü azaltmaya hizmet ettiğini hatırlamamız gerekir. Kanuna karşı gelme durumu veri iken, rüşvetçilik piyasa için kendini yeniden değerlendirmenin başlıca aracıdır; rüşvetçilik ekonomiyi serbest piyasa durumuna daha yakın yere sürükler.[75]

Aslında, bir *saldırgan rüşvet* ile bir *defansif rüşvet* arasında ayrım yapmamız gerekir. Defansif rüşvet tartışmakta olduğumuz şeydir; yani, bir aktivitenin yasaklanmasından sonra bir faaliyette bulunma izninin satın alınmasıdır. Öte yandan, başkalarının o alana girmesini yasaklayan *kişiye özel* ya da yarı-kişiye özel bir izni elde etmeye dönük rüşvet, saldırgan bir rüşvet örneğidir, tekelci bir imtiyaz bahşı için yapılan bir ödemedir. Birincisi serbest piyasaya *doğru* önemli bir harekettir; ikincisi ise serbest piyasadan *uzaklaştıran* bir harekettir.

S. Tekele Yönelik Politika

İktisat tarihçileri sık sık tekelin ekonomideki boyutu ve önemi hakkında inceleme yaparlar. Bu incelemelerin hemen hepsi yanlış yönlendirilmiştir, çünkü tekel kavramı asla ikna edici bir şekilde tanımlanmış değildir. Bu bölümde tekel ve yarı tekel türleri ile onların ekonomik etkilerinin izini sürdük. Açıktır ki "tekel" terimi, direkt ya da indirekt, layıkıyla sadece hükümetsel imtiyaz ihsanlarına uygulanır. Bir ekonomide tekelin boyutunu doğru olarak ölçmek, hükümetin ihsan etmiş olduğu tekel ve yarı-tekel imtiyazın derecesini ve boyutunu incelemek demektir.

Amerikan düşüncesi geleneksel olarak "anti tekel" olmuştur. Fakat açıkçası hükümetin "pozitif bir anti tekel politikası takip etmesini" istemek sadece manasız değil, fakat aynı zamanda derin biçimde ironiktir. Besbelli ki, tekeli kaldırmak için gerekli olan tüm şey hükümetin kendi yaratılarını lağvetmesidir.

Çoğu (hepsi değilse bile) durumda bizzat imtiyazlı işletmelerin ya da çalışanların tekelci ihsan için kışkırtma yaptıkları elbette doğrudur. Fakat onların, *Devletin müdahalesi vasıtasıyla olması dışında* yarı tekelciler haline

[75] Aynı şey resmi bir ruhsat için de doğrudur: bir firmanın bir ruhsat için ödeme yapması onun var olmasının yegâne aracıdır. Ruhsat almış bir firma, çok sık vuku bulduğu üzere, ruhsat veren kanunun ihdası/yerleşmesi ya da devamı için lobi yapmaya yardım etmedikçe, tekelci imtiyaza istekli bir taraf olarak damgalanamayacaktır.

gelemeyeceği de doğrudur; dolayısıyla baş sorumluluğu taşıması gereken, Devletin davranışıdır.[76]

Son olarak, şu soru yöneltilebilir: Bizzat şirketler sırf tekel imtiyaz ihsanları mıdır? Bazı serbest piyasa savunucuları Walter Lippmann'ın *İyi Toplum*'u *(The Good Society)* tarafından bu görüşün kabul edildiğine ikna edilmişlerdi.[77] Bununla birlikte, önceki tartışmamızdan açık hale gelmiş olmalıdır ki, şirketler hiçbir surette tekelci imtiyazlar değildirler; onlar bireylerin kendi sermayelerini havuzladığı serbest birliklerdir. Tam serbest piyasada, bu tür insanlar sadece kendi kredi verenlerine, onların sorumluluğunun spesifik olarak şirkete yatırmış oldukları sermaye ile *sınırlı* olduğunu, ve bunun ötesinde onların kişisel fonlarının borçlar için sorumluluk taşımadığını, çünkü onların bir ortaklık düzenlemesi altında olacaklarını ilan edecektir. O zaman bu şirket için onunla iş yapıp yapmamaya karar vermek alıcıların ve satıcıların elinde olan bir şeydir. Eğer onlar iş yaparsa, o zaman kendilerine ait riski üstlenip yola devam ederler. Böylece, hükümet şirketlere bir sınırlı sorumluluk imtiyazı *bahşetmez*; bir şeyin önceden ilan edilmesi ve serbestçe mukaveleye bağlanması, özel bir imtiyaz değil, hür bir bireyin *hakkı*dır. Hükümetlerin şirketlere ayrıcalık ihsan etmesine gerek yoktur.[78]

---

[76] Bununla birlikte, tarihçiler, eğer Devletin bu tür önlemleri kanunlaştırmasının arkasında yatan tekelci motivasyonu görmezlikten gelirlerse, kötü bir biçimde yanlış yola sapacaklardır. Serbest piyasanın lehinde olan tarihçiler ekseriyetle bu problemi ihmal ederler ve böylece kendilerini, "tekel sermayesinin savunucuları" oldukları şeklindeki muhalif suçlamalara sonuna kadar açık durumda bırakırlar. Tabiî, esasında, serbest piyasanın savunucuları "işletme yanlısı"dırlar, çünkü onlar, *sadece* serbest piyasada icra edildiği zaman *bir* gönüllü ilişkinin taraftarı olurlar. Onlar işletmelere ya da başkalarına yönelik hükümetsel tekelci imtiyaz ihsanlarına muhaliftirler, çünkü bu boyutuyla işletme artık hür değil, fakat zor kullanan Devletin bir ortağıdır.

Genellikle "işletme karşıtı" olduğu düşünülen müdahalelerin işletme sorumluluğu hakkında, *bkz.*, Gabriel Kolko, *The Triumph of Conservatism* (Glencoe, Ill.: The Free Press, 1963), ve *idem*, *Railroads and Regulations, 1877–1916* (Princeton: Princeton University Press, 1965). *Keza bkz.*, James Weinstein, *The Corporate Ideal in the Liberal State: 1900–1918* (Boston: Beacon Press, 1968).

[77] Walter Lippmann, *The Good Society* (3rd ed.; New York: Grosset and Dunlap, 1943), s. 277 ff.

[78] Haksız fiiller için sınırlı sorumluluğun, özel bir imtiyazı gayri meşru biçimde tevcih etmek olduğu doğrudur, fakat bu herhangi bir şirketin toplam sorumlulukları içinde önemli bir yer tutmaz.

Ek A

Özel Para Darbı Üzerine

Gresham kanununun ("kötü para iyi parayı kovar") yaygın ve yanlış ifade biçimi, ekseriyetle özel para darbı kavramına çalışamaz olarak saldırmak ve böylece para basma işinde Devletin asırlık tekelleştirmesini savunmak amacıyla kullanılmıştır. Ancak, görmüş olduğumuz gibi, Gresham kanunu serbest piyasaya değil, hükümet politikasının etkisine uygulanır.

Özel para darbına karşı çok sık olarak öne sürülen iddia, halka sahte sikkelerden dolayı külfet yükleneceği ve sikkelerin ağırlığı ve ayarı açısından sık sık test edilmesi gerekeceğidir. Hükümetin sikke üzerindeki damgasının onun ayarını ve ağırlığını tasdik ettiği düşünülür. Hükümetler tarafından bu onaylamanın suiistimal edilmesine dair upuzun kayıtlar çok iyi bilinmektedir. Üstelik bu iddia para basma işi için pek de müstesna değildir; o daha birçok şekilde kanıtlanır. Öncelikle, sikkelerin ağırlığını ya da saflığını hilekârca tasdik eden para darpçıları, aynen dolandırıcıların uğradığı gibi, artık yasal takibe uğrayacaklardır. Sağlam iş yapan özel darpçıların tasdiklerini ***taklit eden***ler bugün sahte para basanlara benzer bir akıbetle karşılaşacaklardır. Sayısız işletme mamulü kendi ağırlığına ve saflığına/ayarına bağlıdır. İnsanlar, kendi külçe paralarında yaptıkları gibi, onların ağırlığını ya onların sikkelerinin ağırlığını ve ayarını test ederek muhafaza edecekler, veya onlar kendi sikkelerini doğrulukta ve etkinlikte ün sağlamış özel para darpçılarıyla birlikte basacaklardır. Bu darpçılar ***kendi*** damgalarını sikkelerin üstüne vuracaklar, ve en iyi darpçılar, daha önceden ba-

sılmış sikkelerin darpçıları ve ayarcıları olarak, kısa sürede öne çıkacaklardır. Böylece, alelade basiret ve iyinin gelişmesi dürüst ve etkin işletme firmalarına doğru olacak, ve hileye ve sahte basıma karşı yasal kovuşturmalar düzenli bir parasal sistem kurmaya yetecektir. Tam ağırlığa ve ayara sahip enstrümanları kullanmanın gerekli olduğu ve bir hatanın sikkelere ilişkin bir yanlıştan daha büyük önem taşıdığı sayısız endüstri mevcuttur. Fakat basiret ve en iyi firmaların piyasa seleksiyon süreci, hileye karşı yasal kovuşturmayla birleşerek, en hassas makine-araçlarının satın alınını ve kullanımını, mesela hükümetin ürünlerinin kalitesini sağlamak için makine-araçları endüstrisini millileştirmek gerektiğini öne sürmeksizin, kolaylaştırmıştır.

Özel para darbına karşı diğer bir iddia sikke hesap birimlerini/değer ölçülerini standardize etmenin, serbest bir sistem altında doğacak olan sikke çeşitliliğine izin vermekten daha uygun olduğudur. Buna verilecek cevap şudur: eğer piyasa, standardizasyonu daha uygun bulursa, tüketici talebi, özel darphaneleri, kendi darplarını belli standart hesap birimlerine hasretmeye sevk edecektir. Öte yandan, eğer daha büyük çeşitlilik tercih edilirse, tüketiciler daha çok çeşitte sikke talep edecek ve bulacaktır. Hükümetsel para basma tekeli altında, tüketicilerin çeşitli hesap birimi istemleri göz ardı edilmektedir, ve standardizasyon halkın talebine bağlı olmaktan ziyade mecburidir.[79]

[79] *Bkz.*, Herbert Spencer, *Social Statics* (New York: D. Appleton, 1890), s. 438–39. Başarılı özel para darbına dair tarihsel örnekler için, *bkz.*, B. W. Barnard, "The Use of Private Tokens for Money in the United States," *Quarterly Journal of Economics*, 1916–17, s. 617–26; Charles A. Conant, *The Principles of Money and Banking* (New York: Harper & Bros., 1905), I, 127–32; ve Lysander Spooner, *A Letter to Grover Cleveland* (Boston: Benjamin R. Tucker, 1886), s. 79.

Ek B

Zorlama ve Yaşam Alanı

Bir savaş sebebi olarak göç engellerinin ve tarifelerin, incelememizin alanına girmediği düşünülebilir, fakat aslında bu ilişkinin praxeologic olarak analizi mümkündür. A Hükümeti tarafından konan bir tarife B Hükümeti altında ikamet eden bir ihracatçının satış yapmasını engeller. Dahası, A Hükümeti tarafından konan bir göç engeli B'nin bir sakininin göç etmesine mani olur. Bu dayatmaların her ikisi de zorla yerine getirilmektedir. Bir savaşa başlama sebebi olarak tarifeler sık sık tartışılmıştır; daha az anlaşılmış olan şey *Yaşam Alanı (Lebensraum)* iddiasıdır. Belirli bir ülkenin "aşırı nüfusu" (daha düşük bir hayat standardı pahasına anavatanda kalmaya dair gönüllü bir tercihin sonucu olmadığı sürece) daima başka bir ülke tarafından konan bir göç engelinin sonucudur. Bu engelin tamamen "yurtiçi" bir şey olduğu düşünülebilir. Fakat öyle midir? Bir memleketin hükümeti diğer insanları uzak tutma gücünü hangi hakla ilan eder? Tam serbest piyasa sistemi altında, sadece bireysel mülk sahipleri insanları kendi mülklerinden uzak tutma hakkına sahiptirler. Hükümetin gücü, hükümetin yönettiği bütün toprak alanının *sahibi olduğu* şeklindeki zımni varsayıma dayanır. O zaman sadece hükümet, insanları bu alanın dışında tutabilir.

Serbest piyasa ve özel mülkiyete inanıp da hâlâ göç engellerini destekleyenler çözümü imkânsız bir çelişkiye kapılmışlardır. Onlar sadece Devletin tüm mülkün sahibi olduğunu kabul etmeleri halinde böyle yapabilirler, fakat bu durumda onlar, kendi sistemlerinde gerçek bir özel mülkiyete hiç sahip olmayacaklardır. Yukarıda çerçevesini çizdiğimiz gibi, gerçek bir ser-

best-piyasa sisteminde, sadece ilk yetiştiriciler/çiftçiler sahipsiz mülkün hak sahibi olacaklardır; asla kullanılmamış olan mülk, birisi onu kullanıncaya kadar sahipsiz kalacaktır. Günümüzde, Devlet kullanılmamış bütün mülkün sahibidir, fakat bunun serbest piyasayla bağdaşmayan bir zapt olduğu açıktır. Gerçekten serbest bir piyasada, mesela, bir Avustralyalı organın, bu kıtada kullanılmamış muazzam genişlikteki topraklar üzerinde "mülkiyet" hakkı olduğunu söylemek ve diğer bölgelerden gelen insanların bu toprağa girmesini ve onu ekmesini önleyecek şekilde güç kullanmak suretiyle yükselebilmesi akıl almaz olacaktır. Bir Devletin, başka bölgelerden gelen insanları, "yurtiçi" mülk sahibinin kendilerine kullandırmak istediği mülke sokmaması yine akıl almaz olacaktır. Bizzat bireysel mülk sahibinin haricinde hiç kimsenin bir mülk parçası üzerinde egemenliği olmayacaktır.

Dördüncü Bölüm

İki Yanlı Müdahale: Vergilendirme

1. Giriş: Hükümet Gelirleri ve Harcamaları

Hükümet gibi, müdahaleci bir birim fon harcamak zorundadır; parasal ekonomide bu, para harcamak anlamına gelir. Bu para sadece *hasılat*tan (ya da gelirden) elde edilebilir. Gelirin büyük kısmı (ve bu birime müdahaleci demenin nedeni budur) iki kaynaktan gelmelidir: hükümet örneğinde *vergilendirme* ve *enflasyon*. Vergilendirme hükümetin halktan çekip aldığı mecburi bir aidattır; enflasyon esas olarak para, veya yeni para karşılığında sahte ambar fişlerinin hilekarca çıkarılmasıdır. Kendi çapında özel problemlere sahip olan enflasyonla başka yerde ilgilenilmiştir.[1] Bu bölüm vergilendirme üzerine odaklanmaktadır.

Hükümeti çok sık tartışıyoruz, çünkü ampirik olarak o, cebri müdahalenin başlıca örgütüdür. Bununla birlikte, bizim analizimiz aslında zor kullanan bütün örgütlere uygulanacaktır. Eğer hükümetler kendi gelirlerini ve harcamalarını bütçeliyorsa, suçlular da öyle yapmak zorundadır; bir hükümetin vergi yüklediği bir yerde, suçlular sahip oldukları özel türdeki cebri aidatlardan para sızdırırlar; bir hükümetin sahte ya da fiat para çıkardığı bir yerde, suçlular sahte para basabilirler. Praxeologic olarak, bir taraftan vergilendirme ile enflasyonun diğer taraftan da soygunların ve sahte para basmanın mahiyeti ve etkileri arasında bir farkın olmadığı anlaşılmalıdır. Her ikisi de bir insanlar dizisinin diğer bir insanlar dizisi pahasına menfaat elde etme-

[1] *Bkz.*, *Man, Economy, and State*, s. 989–1023 (Türkçe çeviride, s. 841-870).

sine dönük olarak, piyasaya zorla müdahale etmektedir. Fakat hükümet kendi yetki alanını geniş bir sahaya egemen kılar ve genellikle rahat bırakılmış halde faaliyet gösterir. Buna karşılık, suçlular, genellikle kendi nüfuz sahasını sadece dar bir alana empoze ederler ve ekseriyetle tehlikeli ve zorlu bir yaşam sürdürürler. Ancak, bu ayrım bile daima geçerli değildir. Birçok ülkenin birçok bölümünde, eşkıya grupları belirli bir sahadaki çoğunluğun pasif rızasını kazanmakta ve o bölge içinde etkin hükümetlere, veya Devletlere denk gelen bir oluşum kurmaktadır. Şu halde, bir hükümet ile bir suç çetesi arasındaki fark, türden ziyade bir derece meselesidir, ve genellikle ikisi birbirine dönüşmektedir. Böylece, bir iç savaşta mağlup olan bir hükümet, ekseriyetle ülkenin küçük bir sahasına sarılarak, bir eşkıya grubu statüsü kazanabilir. Ve ikisi arasında praxeologic bir fark bulunmamaktadır.[2]

Bazı yazarlar hükümet *gelirlerinin* değil, sadece hükümet *harcamalarının* geri kalan toplum kesimi üzerine bir yük teşkil ettiğini öne sürerler. Fakat hükümet, -bu gelir ister vergilendirmeden, ister enflasyondan, isterse halktan yapılan borçlanmadan gelsin- onu gelir olarak elde etmediği müddetçe para harcayamaz. Öte yandan, bütün gelirler harcanmaktadır. Gelir, harcamadan, sadece hükümet fonlarının bir kısmının *deflasyonu* (ya da eğer standart, tamamen madeni para ise, hükümet iddiharı) gibi nadir bir durumda farklı olabilir. Bu takdirde, aşağıda göreceğimiz gibi, gelirler tam bir yük olmaz, fakat hükümet harcamaları onların parasal miktarının göste-

---

[2] Dolayısıyla, Bay Chodorov'un kitapçığının dikkat çekici başlığı praxeologic olarak doğrudur: *bkz.*, Frank Chodorov, *Taxation is Robbery* (Chicago: Human Events Associates, 1947), şurada yeniden basılmıştır: Chodorov, *Out of Step* (New York: Devin-Adair, 1962), s. 216–39. Chodorov'un dediği gibi:

> Vergilendirmenin tarihsel bir incelemesi kaçınılmaz olarak yağmaya, haraca, fidyeye –fethin ekonomik amacı- götürür. Ren nehri boyunca paralı geçiş yerleri ihdas eden baronlar, vergi toplayıcıları idi. Zorunlu bir harç karşılığında, pazara giden kervanları koruyan gruplar da öyleydi. Bizzat düzenli olarak İngiltere'ye davet edilen, ve ödeme yapıncaya kadar istenmeyen misafirler olarak kalan Danimarkalılar, onu Dannegeld (haraç) diye adlandırırlardı; uzun zaman o, İngiliz emlak/servet vergilerinin temeli olarak kalmaya devam etti. Fetih yapan Romalılar, bağımlı insanlardan topladıkları şeyin sadece kanun ve düzeni sürdürmek için yapılan bir ödeme olduğu fikrini getirdiler. Uzun zaman boyunca Norman fatihler İngilizlerden serbestçe haraç topladılar, fakat doğal süreçlerle birlikte iki halkın karışımı bir ulusla sonuçlandığı zaman, tahsilâtlar gelenek ve hukuk yönüyle düzenlendiler ve vergi olarak adlandırıldılar (*Ibid*, s. 218).

receğinden daha külfetlidir, çünkü hükümet harcamalarının milli gelire olan *reel* nispeti artmış olacaktır.

Bu bölümün geri kalan kısmı için, böyle bir mali deflasyonun olmadığını ve dolayısıyla, vergilerdeki her artışın hükümet harcamalarındaki bir artışla atbaşı gittiğini varsayacağız.

2. Vergilendirmenin ve Harcamaların Külfetleri ve Yararları

Calhoun'un harikulade biçimde ifade ettiği gibi (yukarıda ikinci bölüme bakınız), toplumda iki grup birey vardır: *vergi ödeyicileri* ve *vergi tüketicileri* –vergilerin yükünü çekenler ve ondan yararlananlar. Vergilendirmeyle kim külfet altına girer? Direkt ya da kestirme cevap şudur: vergileri ödeyenler. Vergi yükünün *yansıması*yla ilgili sorunları daha sonraki bir alt bölüme tehir ediyoruz.

Vergilendirmeden kim yarar sağlar? En başta gelen yararlanıcıların, geçimini tam-zaman bu kazançlardan sağlayanların, mesela siyasetçilerin ve bürokratların olduğu açıktır. Bunlar tam-zaman yöneticilerdir. Yasal biçimleri ne olursa olsun, bürokratların vergi ödemediği açık olmalıdır; onlar vergileri tüketirler.[3] Hükümet gelirinin ilave yararlanıcıları toplumda hükümet tarafından sübvanse edilenlerdir; bunlar yarı-zamanlı idarecilerdir. Genel olarak, bir Devlet tam-zaman çalışanlarını, yani kendi üyelerini, sübvanse edilen taraftarlarıyla artırmadıkça bir çoğunluğun pasif desteğini kazanamaz. Bürokratların istihdamı ve başkalarının sübvanse edilmesi büyük bir nüfus grubundan gelen aktif desteği kazanmak için gereklidir. Bir Devlet büyük bir aktif taraftar grubunu bir kere kendi gayesine bağladığı zaman, bir çoğunluktan gelen pasif bağlılığı kazanmak ve herhangi bir aktif muhalefeti zayıf bir minimuma indirmek için, halkın geri kalanının bilgisizliğine ve ilgisizliğine güvenebilir.

Ancak, harcamaların ve faydaların yayılması meselesi, hükümetin, kendi çeşitli faaliyetlerine ve girişimlerine para harcadığı zaman, daha karmaşık

---

[3] Eğer bir bürokrat yıllık 5.000 dolar maaş alır ve hükümete 1.000 dolar "vergi" öderse, doğrusu onun 4.000 dolar maaş aldığı ve hiç vergi ödemediği gayet açıktır. Hükümet başkanları, sadece, kendilerinin de aynı geliri sağlayan diğer herhangi bir insanla aynı şekilde vergi ödediğini göstermek için, karmaşık ve göz boyayan bir muhasebe aygıtı seçmişlerdir. Birleşmiş Milletlerin düzenlemesi, ki onun sayesinde kurumun tüm çalışanları herhangi bir gelir vergilemesinden muaf olurlar, çok daha samimidir.

bir hal almaktadır. Bu durumda, o, daima bir kaynak tüketicisi olarak davranır (mesela, askeri harcamalar, kamu işleri, vs.), ve vergi parasını üretim faktörlerine harcamak suretiyle tedavüle çıkarır. Açıklamayı daha berrak hale getirmek için, hükümetin morina endüstrisini vergilendirdiğini ve bu vergi hâsılatını silahlanmaya para harcamak için kullandığını varsayalım. Bu paranın ilk alıcısı silah imalatçısıdır ki, o da bu parayı kendi tedarikçilerine ve orijinal faktör sahiplerine vs. öder. Bu arada, sermaye kaybetmiş olan morina endüstrisi, faktörlere olan talebini azaltır. Her iki durumda da, külfetler ve yararlar bizzat ekonominin her tarafına yayılır. Devlet zorlaması kanalıyla, "tüketici" talebi morinadan silahlanmaya kaymıştır. Sonuçta morina sanayi ve ona tedarikte bulunanlar üzerine kısa-vadeli kayıplar, ve silah sanayine ve ona tedarikte bulunanlara kısa-vadeli kazançlar yüklenmiş olur. Harcama dalgaları daha da geriye doğru gittikçe, en güçlüsü birinci temas noktalarında, yani morina ve silah endüstrilerinde olmak üzere, bu tesir yok olur. Bununla birlikte, uzun dönemde, bütün firmalar ve bütün sanayiler tekdüze bir getiri elde eder, ve herhangi bir kazanç ya da kayıp orijinal faktörlere geriye doğru atfedilir. Gayri spesifik ve konvertibl faktörler morina sanayinden ayrılıp silah sanayine kaymaya meyledecektir.[4] Tam spesifik olan ya da konvertibl olmayan orijinal faktörler sırasıyla zararların tam yükünü taşımaya ve kazanç sağlamaya devam edecektir. Hatta gayri spesifik faktörler, daha düşük bir derecede olmasına rağmen, kayıplar üstlenecek ve kazançlar elde edecektir. Bununla birlikte, değişimin ana etkisi, nihayetinde, büyük ölçüde iki endüstrinin toprak sahipleri olmak üzere, spesifik orijinal faktörlerin sahipleri tarafından hissedilecektir. Vergiler dengeyle uyumludur, ve dolayısıyla bir verginin ve harcamanın uzundönem etkilerinin izini bu tarzda sürebiliriz.[5] Tabiî, kısa dönemde, girişimciler talepteki kaymadan dolayı kayıplara maruz kalırlar ve kâr elde ederler.

Hükümetin her türlü kaynak harcaması, hükümet memurlarının öyle emretmesi nedeniyle paranın çeşitli kalemlere sarf edilmesi anlamında, bir ***tüketim*** harcaması biçimidir. Dolayısıyla bu satın alımlar hükümet memurlarının tüketim harcaması olarak adlandırılabilir. Memurların direkt olarak

---

[4] Bu kayma mutlaka, ve hatta muhtemelen, doğrudan doğruya morina sanayinden silah sanayine olmayacaktır. Daha ziyade, faktörler morinadan diğer ilgili sanayilere ve onunla bağlantılı alanlardan silah sanayine kayacaktır.

[5] Enflasyonun yayılma etkisi vergilendirmeden iki yönüyle farklılaşır: (*a*) o, bir uzun dönem dengeyle uyumlu değildir, ve (*b*) yeni para daima parayı alanların ilk yarısına yarar sağlar ve son yarısını cezalandırır. Vergileme-yayılma ilk başta aynı etkiye sahiptir, fakat yansıma nihai hesaplamada yerleşmeyi (incidence) değiştirir.

mamulü tüketmedikleri doğrudur, *fakat onların arzusu* üretimin kalıbını bu malları imal edecek şekilde değiştirmiştir, ve dolayısıyla bu kişilere onun "tüketicileri" denilebilir.[6] Aşağıda daha ayrıntılı görüleceği gibi, hükümet "yatırım"ına dair her türlü konuşma yanıltıcıdır.

Vergilendirme daima iki yönlü bir etkiye sahiptir: (1) o, toplumda kaynakların dağılımını bozar/saptırır, öyle ki tüketiciler artık kendi ihtiyaçlarını çok etkin biçimde karşılayamazlar; ve (2) ilk olarak, o, üretimden gelen "dağılım"ı keser. O, "dağılım problemi" meydana getirir.

Birinci nokta açıktır; hükümet, tüketicileri kendi gelirlerinin bir bölümünden Devlet için vazgeçmeye mecbur eder, ki Devlet daha sonra kaynakları bu aynı tüketicilerden uzaklaştıracak şekilde yüksek bedel teklif eder. Bu nedenle, tüketiciler külfete girmekte, onların hayat standardı düşmekte, ve kaynakların tahsisi tüketici tatmininden uzaklaşıp hükümetin amaçlarının karşılanmasına doğru saptırılmaktadır. Farklı tür vergilerin bozucu etkilerinin daha detaylı analizi aşağıda takdim edilecektir. Esas mesele, çok sayıda iktisatçının araştırmalarına konu olan *tarafsız bir vergi*nin, yani piyasayı tam olarak vergilendirme olmadan mevcut olduğu şekliyle bırakacak bir verginin, daima bir kuruntu olması gerektiğidir. Hiçbir vergi gerçekte tarafsız olamaz; her biri sapmaya yol açacaktır. Tarafsızlığa sadece, hükümetsel gelirlerin yalnızca gönüllü satın alımla elde edildiği yer olan tam serbest bir piyasada ulaşılabilir.[7]

"Kapitalizmin üretim problemini çözdüğü" ve Devletin artık "dağılım problemini çözmek" için müdahale etmesi gerektiği sık sık dile getirilmektedir. (Bundan) daha açık bir hatalı formülasyonu tasavvur etmek zor olacaktır. Çünkü hepimiz Cennet Bahçesinde oluncaya kadar "üretim problemi" asla çözülmeyecektir. Dahası, serbest piyasada "dağılım problemi" *yok*tur.

---

[6] Öte yandan, memurlar genellikle ürünleri direkt olarak tüketmedikleri için, onlar ekseriyetle tüketicilerin yararına hareket ettiklerine *inanırlar*. Bu nedenle, onların seçimleri muazzam bir hata derecesine maruzdur. Alec Nove, eğer bu seçimler sadece bizzat hükümet plancılarının tüketici tercihleri iseler, onların, şimdi yaptıkları gibi, feci *hatalar* yapabildiklerini ve pekâlâ yaptıklarını fark etmeyeceklerine vurgu yapmıştır. Böylece, hükümet memurları tarafından yapılan seçimler kendilerine *ait* tüketim tercihlerini karşılamanın erdemine bile sahip değildir. Alec Nove, "Planners' Preferences, Priorities, and Reforms," *Economic Journal,* June, 1966, s. 267–77.

[7] Diğer iki gelir türü tarafsızlıkla ve tam serbest bir piyasayla uyumludur: suçlulara verilen *para cezaları*, ve *hapisteki emeğe ait ürünlerin satışı*. Her ikisi de suçlulara kendi tutuklanmalarının maliyetini ödetmenin yöntemleridir.

Esasında, "dağılım" diye bir problem hiç söz konusu değildir.[8] Serbest piyasada, bir insanın parasal varlıkları, tam olarak onun ya da onun seleflerinin hizmetleri başkaları tarafından satın alındığı için kazanılmıştır. Piyasanın üretimi ve mübadelesi dışında dağıtımsal bir süreç yoktur; bu nedenle, ayrı bir şey olarak mutlak bir "dağılım" kavramı anlamsız hale gelir. Serbest-piyasa süreci piyasadaki bütün katılımcılara yarar sağladığı ve sosyal faydayı artırdığı için, bundan direkt olarak serbest piyasanın "dağılımsal" sonuçlarının – gelirin ve servetin yapısı- da sosyal faydayı artırdığı ve aslında, özgül herhangi bir zamanda onu *maksimize ettiği* anlamı çıkar. Hükümet Peter'dan alıp Paul'e verdiği zaman, ayrı bir dağılım süreci ve bir dağılım "problemi" *yaratır*. Artık gelir ve servet tam olarak piyasada gerçekleştirilen hizmetten akmaz; onlar şimdi Devletin baskısıyla yaratılan özel bir imtiyazdan akar. Servet şimdi "sömürülmüşün" pahasına "sömürenlere" dağıtılmaktadır.[9]

Kritik nokta şudur: kaynaklardaki sapmanın ve üreticilerin Devletçe yağmalanmasının boyutu, özel gelir ve servet düzeyiyle karşılaştırıldığında, ekonomide vergilendirme ve hükümet harcamaları seviyesinin direkt oranına bağlı olacaktır. Analizimizin ana iddiası –konuyla ilgili diğer birçok tartışmanın aksine- vergilendirmenin en önemli tesirinin, açık farkla, onun türünden çok miktarından ileri geldiğidir. En önemli mütalaa, özel sektörün geliriyle karşılaştırıldığında vergilendirmenin, (yani) hükümet gelirinin *toplam seviyesi*dir. Literatürde verginin *türü*ne –vergi bir gelir vergisi midir, müterakki ya da sabit oranlı mıdır, satış vergisi mi, harcama vergisi midir vs.- çok daha fazla önem atfedilmiştir. Mühim olmasına rağmen, bu, toplam vergilendirme seviyesinden daha az önemli bir konudur.

3. Yerleşme ve Vergilendirmenin Etkileri Kısım I: Gelir Üzerinden Alınan Vergiler

A. Genel Satış Vergisi ve Yerleşme Kanunları

Vergilendirmeyle ilişkili en eski problemlerden biri şudur: *Vergiyi kim öder?* Cevabın gayet açık olduğu gözükecektir, çünkü hükümet bir vergiyi kimin

---

[8] *Bkz.*, yukarıya ve Rothbard, "Toward a Reconstruction of Utility and Welfare Economics," s. 250–51.

[9] Bürokratların üreticiler olmadığı ve sırf sömürenler olduğu, buna karşılık diğer sübvanse edilmiş grupların aynı zamanda üreticiler de olabildiği itirazı yapılabilir. Ancak, bu kimselerin sömürüsü, onların vergi ödeyicilerinden ziyade net vergi tüketicileri olmaları derecesinde büyür. Onların diğer üretken faaliyetleri konunun dışındadır.

üzerine yüklediğini bilir. Ancak, sorun vergiyi *direkt olarak* kimin ödediği değil, fakat uzun vadede kimin ödediğidir, yani verginin direkt vergi ödeyicisinden başka birine "yansıtılıp yansıtılamayacağıdır". Eğer direkt ödeyici kendi satış fiyatını vergiyi kapsayacak şekilde yükseltebilirse yansıma vuku bulur, böylece vergi alıcıya "yansır", veya eğer o satın aldığı bir şeyin alış fiyatını düşürebiliyorsa, o zaman vergi başka bir satıcıya "yansır".

Vergilendirmenin bu *yerleşme* problemine ilaveten, vergilerin çeşitli tiplerinin ve miktarlarının diğer iktisadi etkilerini analiz etme meselesi vardır.

İlk yerleşme kanunu hemen ortaya konabilir, ve o oldukça radikal bir kanundur: *Hiçbir vergi ileriye doğru yansıtılamaz*. Diğer bir deyimle, hiçbir vergi satıcıdan alıcıya ve nihai tüketici üzerine yansıtılamaz. Aşağıda, bunun spesifik olarak özel tüketim (excise) ve satış vergilerine, ki bunların genellikle ileriye doğru yansıtıldığı düşünülür, nasıl uygulandığını göreceğiz. Genel anlamda üretim ya da satış üzerine konan herhangi bir verginin, üretim maliyetini artırdığı ve dolayısıyla fiyat itibariyle tüketiciye bir artış olarak iletildiği düşünülür. Bununla birlikte, fiyatlar, hiçbir zaman üretim maliyetleri tarafından belirlenmez, fakat daha ziyade bunun tersi doğrudur. Bir malın fiyatı o malın mevcut olan toplam stoku ile piyasada ona ait talep şedülü tarafından belirlenir. Fakat talep şedülü vergi tarafından hiç etkilenmez. Satış fiyatı bir firma tarafından maksimum net gelir noktasında belirlenir, ve talep şedülü veri iken, daha yüksek bir fiyat sadece net hasılatı azaltacaktır. Dolayısıyla, bir vergi, tüketici üzerine geçirile*mez*.

Bir verginin ileriye doğru yansıtıla*bildiği*, bir bakıma, eğer vergi malın arzının azalmasına ve dolayısıyla piyasada fiyatın yükselmesine sebep oluyorsa doğrudur. Ancak, bu, *haddi zatında (per se)* pek de yansıma olarak nitelendirilemez, çünkü yansıma verginin üreticiye çok az bir sıkıntıyla ya da sıkıntısız iletilmesi anlamına gelir. Eğer bazı üreticilerin verginin "yansıtılması" için işi terk etmeleri gerekirse, bu, münasip anlamda pek de yansıma değildir, fakat ona vergilemenin diğer *etkileri* kategorisinde yer verilmesi gerekir.

Genel bir satış vergisi, ileriye doğru yansıtıldığına inanılan, üreticiler üzerindeki bir verginin klasik örneğidir. Diyelim ki, hükümet, perakende bütün satışlara yüzde 20'lik bir vergi koymuştur. Bu verginin bütün satış kollarına eşit çerçevede uygulanabildiğini varsayacağız.[10] Çoğu insana, bu iş

[10] Tabiî, genellikle, bunun olması mümkün değildir, ve sonuç, bazı satış kolları üzerine spesifik bir özel tüketim (excise) vergisine denk olacakken, diğer kollar üzerinde böyle bir şey olmayacaktır.

kolunun kendi satış fiyatlarına kolaylıkla yüzde 20 ilave yapacağı ve onun hükümet için sadece ücretsiz tahsilât birimi olarak hizmet edeceği açık gibi gözükebilir. Ancak, problem pek de böyle basit değildir. Aslında, görmüş olduğumuz gibi, fiyatların mutlaka yükseltilebileceğine inanmak için hiçbir neden yoktur. Fiyatlar halihazırda maksimum net gelir noktasındadır, stok azaltılmamıştır, ve talep şedülleri değişmemiştir. Dolayısıyla, fiyatların artırılması mümkün değildir. Üstelik, eğer biz genel fiyatlar dizisine bakacak olursak, bunlar para talebi ile para arzı tarafından belirlenir. Fiyatlar dizisinin yükselmesi için, para arzında bir artış, para talebi şedülünde bir azalış, veya her ikisi olmalıdır. Fakat bu alternatiflerden hiçbiri vuku bulmamıştır. Elde para tutma talebi azalmamış, para karşılığında elde edilebilir mallar arzı düşmemiş ve para arzı sabit kalmıştır. Genel bir fiyat artışının gerçekleşebilmesi için muhtemel hiçbir yol bulunmamaktadır.[11]

Çok açık olmalıdır ki eğer işletmeler vergi artışlarını daha yüksek fiyatlar şeklinde tüketicilere aktarabilselerdi, bir vergi artışı dürtüsünü beklemeksizin bu fiyatları zaten yükseltirlerdi. İşletmeler bulabildikleri en düşük satış fiyatlarına kasıtlı olarak azimle bağlanmazlar. Eğer talebin durumu daha yüksek fiyatlara izin verseydi, firmalar bu olgudan çok daha önce istifade etmiş olurlardı. Bir satış vergisi artışının *genel* olduğu ve dolayısıyla bütün firmaların birlikte vergiyi yansıtabilecekleri itirazı yapılabilir. Ancak, her bir firma kendine *ait* ürünün talep eğrisinin durumunu takip eder; ve bu talep eğrilerinden hiçbiri değişmiş değildir. Bir vergi artışı daha yüksek fiyatları daha kârlı hale getirecek hiçbir şey yapmaz.

Bir satış vergisinin ileriye doğru yansıtılabildiği miti sendikaca-yüklenen genel bir ücret artışının daha yüksek fiyatlara yönelik olarak ileriye doğru yansıtılabildiği, böylelikle "enflasyona neden olduğu" mitiyle karşılaştırıla-

---

[11] Mademki kısmı bir özel tüketim (excise) vergisi nihayetinde arzda bir azalmaya ve dolayısıyla ürün fiyatında bir yükselmeye neden olacaktır, o zaman kaynakların boş kalma dışında *genel* bir vergiden kaçırılabileceği hiçbir yol yoktur. Çünkü göreceğimiz gibi, bir satış vergisi gelir üzerine bir vergidir, boş zamanın fırsat maliyetindeki artış bazı işçileri aylaklığa sürükleyebilir, ve böylelikle üretilen malların miktarını azaltabilir. Bu ince ölçüye göre, fiyatlar yükselecektir. Harry Gunnison Brown'ın öncü makalesine *bakınız*: "The Incidence of a General Sales Tax," R. A. Musgrave ve C. S. Shoup, eds., *Readings in the Economics of Taxation* (Homewood, Ill.: Richard D. Irwin, 1959), s. 330–39'da yeniden basılmıştır. Bu, satış vergilerinin ileriye doğru yansıtıldığı yanılgısına ilk modern saldırıydı, fakat Brown ne yazık ki kendi makalesinin sonuna doğru bu tezin vurgularını zayıflatmıştır.

bilirdir. Genel fiyatlar dizisinin yükselebilme imkânı yoktur ve böyle bir ücret artışının tek sonucu kitle işsizliği olacaktır.[12]

Çok sayıda insan tüketicinin ödediği fiyatın mutlaka vergiyi *kapsaması* gerektiği düşüncesiyle yanlış yönlendirilmektedir. Birisi bir sinemaya gittiği ve 1,00 dolarlık giriş ücretinin 85 sentlik bir "fiyat" ile 15 sentlik bir vergiyi kapsadığı bilgisinin açıkça duyurulmuş olduğunu gördüğü zaman, o, verginin sadece "fiyata" eklenmiş olduğu sonucunu çıkarma eğiliminde olur. Fakat fiyat 1,00 dolardır, 85 sent değil; bu ikinci meblağ vergilerden sonra firmaya kalan gelirin toplamıdır. Bu gelir, vergilerin ödenmesini hesaba katacak şekilde pekâlâ *indirilmiş* olabilirdi.

Aslında, bu tam olarak genel bir satış vergisinin etkisidir. Onun direkt tesiri firmanın gayri safi gelirini vergi miktarı kadar düşürmektir. Tabiî, uzun dönemde, firmalar bu vergiyi ödeyemez, çünkü onların gayrisafi gelir itibariyle kaybı, kapitalistlerin faiz gelirine ve orijinal faktörler –emek ve arsa toprağı- tarafından kazanılan ücretlere ve kiralara geriye doğru atfedilecektir. Perakende firmaların gayrisafi gelirindeki bir azalma, bütün daha-üst düzey firmaların ürünlerinin talebindeki azalmaya, geriye doğru yansıtılır. Bununla birlikte, bütün firmalar, uzun dönemde, pür bir tekdüze faiz getirisi kazanır.

Burada genel bir satış vergisi ile, mesela, kurumlar vergisi arasında bir fark ortaya çıkar. Zaman-tercihi şedüllerinde ya da faiz oranının diğer bileşenlerinde bir değişme olmamıştır. Bir gelir vergisi daha düşük bir yüzdelik faiz getirisini zorlarken, bir satış vergisi tamamen yatırımlardan orijinal faktörlere doğru geriye yansıtılabilir ve yansıtılacaktır. Genel bir satış vergisinin sonucu orijinal faktörlerde biriken net kazançta (bütün ücretlerde ve arsa kiralarında) bir azalmadır. Satış vergisi orijinal faktör kazançlarına *geriye doğru yansıtılmış*tır. Artık her orijinal üretim faktörü kendi iskonto edilmiş marjinal ürün değerini kazanır. Artık, orijinal faktörler kendi DMVP'lerinden *daha az* kazanır, bu azalma hükümete ödenen satış vergisini oluşturur.

Şimdi genel satış vergilerinin yerleşmesiyle ilgili bu analizi vergilemenin külfetleri ve yararlarına dair daha önceki analizimizle birleştirmek gerekir. Bu, vergilendirme hâsılatının, nihayetinde, hükümet tarafından harcandığını

[12] Tabiî, eğer para arzı artırılır ve kredi büyütülürse, fiyatlar, parasal ücretlerin artık kendi iskonto edilmiş marjinal ürün değerlerinin üstünde olmayacak şekilde yükseltilebilir.

hatırlamak suretiyle gerçekleşir.[13] Hükümet, parayı ister kendi aktivitelerine kaynak için harcasın isterse bu parayı sadece sübvanse ettiği insanlara transfer etsin, sonuç tüketim ve yatırım talebinin, vergi miktarı kadar, özel ellerden hükümete ya da hükümet-destekli bireylere ***kayması*** olacaktır. Bu durumda, vergi nihayetinde orijinal faktörlerin ***gelirleri***nden alınmış ve para onların ellerinden hükümete transfer edilmiştir. Hükümetin ve/veya onun sübvanse ettiği kimselerin geliri, vergilendirilmiş olanların pahasına artırılmıştır, ve dolayısıyla piyasada tüketim ve yatırım talepleri vergi miktarı kadar ikinciden birinciye kaydırılmıştır. Sonuç olarak, para biriminin değeri değişmeden kalacaktır (vergi ödeyicileri ile vergi tüketicileri arasında para taleplerindeki bir fark hariç), fakat fiyatların dizisi talepteki kaymaya bağlı olarak yer değiştirecektir. Böylece, eğer piyasa giysiye ağır bir biçimde harcama yapmışsa, ve hükümet bu hasılatı çoğunlukla silahlanma için kullanırsa, giysi fiyatlarında bir düşme, silah fiyatlarında bir yükselme, ve gayri spesifik faktörler için giysiden silah üretimine bir kayma eğilimi olacaktır.

Neticede, sanıldığı gibi, yüzde 20'lik bir genel satış vergisinin sonucu olarak bütün orijinal faktörlerin gelirlerinde yüzde 20'lik bir oransal düşme olmayacaktır. Özel talepten hükümetsel talebe kayma neticesinde iş kaybına uğrayan endüstrilerdeki spesifik faktörler, oransal olarak daha fazla gelir kaybına maruz kalacaklardır. Talep itibariyle kazanç elde eden endüstrilerdeki spesifik faktörler oransal olarak daha az kayba uğrayacak, ve bazıları değişimin sonucu olarak mutlak anlamda kazanç sağlayacak kadar avantaj elde edebilecektir. Gayri spesifik faktörler oransal olarak çok fazla etkilenmeyecektir, fakat onlar da talepteki somut kaymanın kendi marjinal ürün değerlerinde yarattığı farka göre kayıp ve kazanç sağlayacaklardır.

Vergilerin asla ileri doğru yansıtılamayacağı bilgisi "Avusturya" değer analizine, yani fiyatların herhangi bir anlamda "üretim maliyeti" tarafından değil, nihai stok talepleri tarafından belirlendiğine bağlı olmanın bir sonucudur. Maalesef, vergilemenin yerleşmesiyle ilgili önceki tüm tartışmalar klasik "üretim-maliyeti" teorisinin kalıntıları ve tutarlı bir "Avusturya" yaklaşımını benimseme başarısızlığı tarafından mahvedilmiştir. Bizzat Avusturya iktisatçıları kendi doktrinlerini verginin yerleşmesi teorisine gerçekten asla tatbik etmiş değillerdir, dolayısıyla bu tartışma yeni bir çığır açmaktadır.

---

[13] Eğer hükümet kendi gelirinin tümünü harcamazsa, o zaman vergilendirmenin tesirine deflasyon da eklenir. Aşağıya bakınız.

İleri doğru-yansıma düşüncesi esasen, üreticilerin vergileri tüketicilere yansıttığı ve tüketicilerin de sonuçta onları kendi işverenlerine yansıtabildikleri, ve bunun aslında kimsenin *hiç* vergi ödememesi çerçevesinde *sürüp gittiği* biçimindeki kendi mantıksal ve saçma sonucuna vardırılmıştır.[14]

Genel satış vergisinin, *tüketimi vergilendirme başarısızlığı*nın bariz bir örneği olduğu dikkatle belirtilmelidir. Bir satış vergisinin gelirden ya da sermayeden ziyade tüketimi cezalandırdığı yaygın biçimde düşünülür. Fakat biz satış vergisinin tüketimi değil, fakat orijinal faktörlerin *gelirlerini* azalttığını keşfediyoruz. Bir hayli gelişigüzel olmasına rağmen, *genel satış vergisi bir gelir vergisidir*, çünkü onun gelir sınıfları üzerindeki tesirini tekdüze yapabilmenin bir yolu yoktur. Çok sayıda "sağ-kanat" iktisatçı, gelirin vergilendirilmesine karşı genel satış vergilendirmesini, ikincinin tasarruf-yatırımı değil tüketimi vergilendirmesi temelinde savunmuştur; çok sayıda "sol-kanat" iktisatçı da aynı gerekçeyle satış vergilendirmesine karşı çıkmıştır. Her ikisi de hatalıdır; satış vergisi, daha rastgele ve belirsiz bir yerleşmeye sahip olmasına rağmen, bir gelir vergisidir. Genel satış vergisinin ana etkisi gelir vergisininkiyle aynı olacaktır: vergi ödeyicilerinin tüketimini *ve* tasarruf-yatırımını azaltmak.[15] Aslında, göreceğimiz gibi, gelir vergisi doğası gereği tasarruf-yatırım üzerine tüketimden daha ağır bir şekilde düştüğü için, biz *tüketim* üzerine bir verginin, aynı zamanda nihai yerleşmesi itibariyle *tasarruf-yatırıma* daha ağır olarak isabet edeceği şeklindeki paradoksal ve önemli sonuca ulaşıyoruz.

---

[14] Mesela, *bkz.,* E.R.A. Seligman, *The Shifting and Incidence of Taxation* (2nd ed.; New York: Macmillan & Co., 1899), s. 122–33.

[15] Bay Frank Chodorov, *The Income Tax—Root of All Evil* (New York: Devin-Adair, 1954) adlı çalışmasında, başka ne tip bir verginin bir serbest piyasa bakış açısıyla gelir vergisinden "daha iyi" olacağını gösterememiştir. Bizim tartışmamızdan, bir serbest piyasa savunucusu bakımından, gerçekten de gelir vergisi kadar kötü olmayacak birkaç verginin mevcut olduğu açık hale gelecektir. Muhakkak ki, satış ya da özel tüketim vergilendirmesi uygun olmayacaktır.

Chodorov, ayrıca, gelir ve veraset vergilerini bireysel mülkiyet haklarının *müstesna* inkârları olarak nitelediği zaman kesinlikle hatalıdır. Hangi vergi olursa olsun, vergi mülkiyet haklarını ihlal eder ve bu ihlali daha az açık yapan "indirekt bir vergi" yoktur. Bir gelir vergisinin bağımlıyı kayıt tutmaya zorladığı ve onun kişisel ilişkilerini açığa çıkardığı, böylece onun faydası üzerine ilave bir kayıp yüklediği doğrudur. Bununla birlikte, satış vergisi de kayıt-tutmaya mecbur eder; fark yine bir tür farkı değil bir derece farkıdır, çünkü burada doğrudanlığın boyutu nüfusun büyük bir kısmı yerine sadece perakende dükkâncıları kapsamaktadır.

B. Kısmi Özel Tüketim Vergileri; Diğer Üretim Vergileri

Kısmi özel tüketim (excise) vergisi bütün mallardan ziyade ***bazı*** mallara konan bir satış vergisidir. Bununla genel satış vergisi arasındaki başlıca fark, ikincinin, ***haddi zatında*** piyasada üretken tahsisleri bozmamasıdır, çünkü bir vergi bütün nihai ürünlerin satışı üzerine orantılı olarak yüklenmektedir. Öte yandan, kısmi bir özel tüketim vergisi belli üretim alanlarını cezalandırır. Tabiî, genel satış vergisi, tahsilâtlardan sağlanan hükümet harcamaları verginin olmaması halindeki özel taleplerden yapı itibariyle farklılaştığı kadar, piyasa tahsislerini bozacaktır. Özel tüketim vergisi bu etkiye sahiptir, ve ***ayrıca*** o, vergilendirilmiş belirli endüstriyi cezalandırır. Vergi ileri doğru yansıtılamaz, fakat o endüstride çalışan faktörlere geriye doğru yansıma eğilimi olur. Ancak, şimdi, vergi gayri spesifik faktörlere ve girişimcilere, vergilendirilmiş endüstriyi terk etme ve vergilendirilmemiş öteki endüstrilere girme yönünde baskı uygular. *Geçiş dönemi esnasında*, vergi elbette maliyete eklenebilir. Ancak, fiyat doğrudan doğruya artırılamayacağı için, bu endüstrideki ***marjinal*** firmalar işin dışına sürüklenecek ve başka yerde daha iyi fırsatlar araştıracaktır. Vergilendirilmiş endüstriden gelen gayri spesifik faktörlerin, ve belki de firmaların çıkışı/göçü, ***üretilecek malların stokunu azaltır***. Stoktaki, veya arzdaki bir azalma, tüketici talep şedülü veri iken, malın piyasa fiyatını yükseltecektir. Böylece, malın tüketicilere olan fiyatının nihayetinde artacağı anlamında, bir çeşit "indirekt yansıma" söz konusudur. Bununla birlikte, söylediğimiz gibi, buna, daha çok bir verginin fiyata zahmetsizce ve direkt aktarılması için tahsis edilmiş bir kavram sıfatıyla, "yansıma" demek uygun değildir.

Piyasada herkes bir özel tüketim vergisinin sonucunda mağdur olur. Gayri spesifik faktörler daha düşük gelirli alanlara kaymalıdır; iskonto edilmiş marjinal ürün değeri orada daha düşük olduğu için, spesifik faktörler özellikle sert darbe alır, ve faktörlerin tahsisi ve fiyat yapısı, tüketicilerin ihtiyaçlarının karşılanmış olacağı duruma göre sapma gösterdikçe, tüketiciler mağdur olurlar. Diğer sanayilerdeki faktör arzı aşırı derece büyük ve onların ürün fiyatları çok düşük hale gelirken, vergilendirilmiş endüstrilerde faktör arzı aşırı derecede düşük ve bu endüstrilerde satış fiyatları çok yüksek hale gelir.

Bu spesifik etkilere ilaveten, özel tüketim vergisi de ***diğer bütün vergiler***le aynı genel etkilere sahiptir, yani piyasa talep yapısının, alınan vergi miktarı kadar özelden hükümete ya da hükümetçe-sübvanse edilen ihtiyaçlara saptırılması.

Vergilendirmenin etkileri bakımından talep *esnekliği* konusunda çok şey yazılmıştır. Biz bir firmanın talep şedülünün serbest piyasa fiyatının üstünde *daima* esnek olduğunu biliyoruz. Ve üretim maliyeti sabit bir şey değildir, fakat haddi zatında satış fiyatı tarafından *belirlenmektedir*. Çok daha önemlisi, bir malın talep eğrisi daima düşme gösterdiği için, ürünün talep esnekliği ne olursa olsun, stoktaki bir azalma piyasa fiyatını yükseltecek, ve stoktaki bir artış fiyatı düşürecektir. Talep esnekliği iktisat teorisinde sadece nispeten dar yeri olan bir konudur.[16]

Hâsılı, bir gider vergisi (*a*) bütün vergilerin yaptığıyla aynı şekilde, kaynakları ve talebi özel tüketicilerden Devlete kaydırmak suretiyle tüketicilere zarar verir; ve (*b*) piyasa tahsislerini, fiyatları ve faktör gelirlerini bozarak, kendine has bir şekilde üreticilere ve tüketicilere zarar verir; fakat (*c*) verginin tüketicilere yansıtılması anlamında tüketim üzerine bir *vergi* olarak değerlendirilemez. Bu durumda etkinin genel olmaması hariç, özel tüketim vergisi aynı zamanda *gelir* üzerine bir vergidir, çünkü tesir, en ağır olarak, vergilendirilmiş endüstriye özgü faktörlere düşer.

Üretim üzerine kısmi bir vergi bir özel tüketim vergisine benzer etkilere sahip olacaktır. Mesela, bir endüstri üzerine konan bir ruhsat vergisi, büyük miktarda sermayesi olan firmalara tekelci bir imtiyaz bahşederek, ürün arzını kısıtlayacak ve fiyatı yükseltecektir. Faktörler ve fiyatlama bir özel tüketim vergisinde olduğu gibi, yanlış tahsis edilecektir. Bununla birlikte, ikincinin aksine, indirekt tekelci imtiyaz ihsanı, endüstride kalmaya güç yetiren spesifik, yarı-tekelleşmiş faktörlere *yarar sağlayacaktır*.

C. Gelir Vergilendirmesinin Genel Etkileri

Dinamik reel ekonomide, *parasal gelir* ücretler, arsa kiraları, faiz ve zararlarla karşı yönde dengelenen, kârlardan oluşur. (Arsa kiraları da piyasada kapitalize edilmektedir, o nedenle kiralardan sağlanan gelir faiz ve kâr eksi zararlara ayrılabilir). *Gelir vergisi* bu türden bütün net gelirleri vergilendirmek için dizayn edilir. Satış ve özel tüketim vergilerinin esasen orijinal-faktör gelirleri üzerine vergiler olduğunu görmüştük. Bu, genel olarak göz ardı edilmiştir, ve belki de bunun bir sebebi insanların gelir vergilendirmesinin aynı miktardaki bütün gelirlere tekdüze olarak yüklendiğini düşünmeye alışık olmalarıdır. Daha sonra, biz böyle bir yükleme tekdüzeliliğinin

[16] Belki de esneklik kavramının haksız popülaritesinin nedeni iktisatçıların onu iktisattaki kantitatif kanunlarla ve ölçümlerle ilgili boş araştırmalarında kullanmaya ihtiyaç duymalarıdır.

vergilendirmede önemli bir "adalet ilkesi" olarak geniş biçimde desteklendiğini göreceğiz. Gerçekten de, böyle bir tekdüzelilik yoktur ya da olmasına gerek yoktur. Özel tüketim ve satış vergileri, görmüş olduğumuz gibi, tekdüze olarak konamazlar, fakat aynı gelir sınıfının ötekileri üzerine değil, bir geliri elde edenlere yüklenirler. *Resmi gelir vergisinin*, genellikle "gelir vergisi" olarak bilinen *vergi*nin, hiçbir surette gelirin hükümet tarafından vergilendirildiği, veya vergilendirilebileceği tek biçim olmadığını idrak etmek gerekir.[17]

Bir gelir vergisi başka birine yansıtılamaz. Vergi ödeyicisi bizzat mali yükü taşır. O girişimsel faaliyetten kâr, zaman tercihinden faiz, ve marjinal verimlilikten başka gelir kazanır, ve bunlardan hiçbiri vergiyi kapsayacak şekilde artırılamaz. Gelir vergilendirmesi vergi ödeyicisinin parasal gelirini ve reel gelirini ve dolayısıyla onun hayat standardını düşürür. Vergiyle birlikte onun çalışmaktan sağladığı geliri daha pahalı ve boş zaman daha ucuz hale gelir, dolayısıyla o daha az çalışma eğiliminde olacaktır. Herkesin mübadele edilebilir mallar biçimindeki hayat standardı azalacaktır. Çürütme amacıyla, her insanın parasının marjinal faydasının onun parasal varlıkları düştükçe yükseldiği ve dolayısıyla, onun cari emek harcamasından gelen elde edilebilir azalmış gelirinin marjinal faydasında bir yükselme olabildiği çok söylenmiştir. Diğer bir deyimle, aynı emeğin şimdi her insana daha az para kazandırdığı, fakat parasal gelirdeki bu mutlak azalmanın da paranın bir biriminin marjinal faydasını, bireyin toplam gelirinin marjinal faydasını *yükseltecek* ve onu gelir vergisinin sonucu olarak *daha sıkı* çalışmaya uyaracak kadar yükseltebileceği doğrudur. Bu, bazı durumlarda pekâlâ doğru olabilir, ve böyle bir olayda iktisadi analiz için gizemli ya da aykırı hiçbir şey yoktur. Bununla birlikte, o insan ya da toplum için pek de bir lütuf değildir. Çünkü eğer daha çok emek sarf edilirse, boş zaman kaybolmakta, ve insanların hayat standartları bu mecburi kayıptan dolayı azalmaktadır.

Kısaca, serbest piyasada, bireyler kendi parasal gelirlerini (ya da mübadele edilebilir mallar itibariyle reel gelirlerini) boş zaman faaliyetleri biçimindeki reel gelirlerine karşı daima dengelerler. Her ikisi de hayat standardının temel bileşenleridir. Aslında, onların mübadele edilebilir-mallar şeklindeki geliri ne kadar büyük ise, yine onlar için boş zamanın bir biriminin (mübadele edilemeyen mallar) marjinal faydası o kadar yüksek olacak, on-

[17] Hatta resmi vergi, ilave yüklerle ve muafiyetlerle birbirine geçtiği için, pek de tekdüze değildir. Aşağıda vergilemenin tekdüzeliliğiyle ilgili daha ayrıntılı tartışmaya bakınız.

ların gelirleri boş zaman biçimini o kadar yüksek nispette "alacak"tır. Sonuç hangisi olursa olsun, vergi, vergi ödeyenlerin hayat standardını, ya onları boş zamandan ya da mübadele edilebilir mallardan mahrum bırakarak düşürür.

Boş zamana nispetle çalışmayı cezalandırmasına ilaveten, bir gelir vergisi aynı zamanda aynî bir getiri karşılığında çalışmaya karşı, *para* mukabilinde çalışmayı da cezalandırır. Açıkçası, para dışı bir ödül karşılığında yapılan işe nispi bir avantaj verilmiş olur. Çalışan kadınlar ev hanımlarıyla mukayese edildiğinde cezalandırılır; insanlar emek piyasasına girmekten ziyade kendi aileleri için çalışma eğiliminde olacaklardır, vs. "Kendin-yap" türü faaliyetler teşvik edilir. Kısaca, gelir vergisi uzmanlaşmada bir azalma ve piyasada bir aksama, ve bu nedenle hayat standartlarında bir gerileme yaratma eğilimindedir.[18] Gelir vergisi yeteri kadar yükseldiğinde piyasa tümüyle parçalanacak ve ilkel ekonomik koşullar egemen olacaktır.

Gelir vergisi bir şahsın gelirinin belli bir bölümüne, kişiyi geriye kalan kısmı tüketim ve yatırım arasında tahsis etmede serbest bırakarak, el koyar. Zaman-tercihi şedüllerini veri olarak kabul edebildiğimiz için, tüketimin tasarruf-yatırıma oranının (ve pür faiz oranının) gelir vergisinden etkilenmeden kalacağı düşünülebilir. Fakat bu böyle değildir. Vergi ödeyicilerinin reel geliri ve onun parasal varlıklarının değeri düşürülmüş olmaktadır. Bir insanın reel parasal varlıklarının seviyesi ne kadar düşük ise, onun zaman-tercihi oranı o kadar yüksek (onun zaman tercihi şedülü veri iken) ve yine onun tüketiminin yatırım harcamasına oranı o kadar yüksek olacaktır. Vergi ödeyicisinin durumu Şekil 4'teki grafikte gösterilebilir.

---

[18] *Bkz.*, C. Lowell Harriss, "Public Finance", Bernard F. Haley, ed., *A Survey of Contemporary Economics* (Homewood, Ill.: Richard D. Irwin, 1952), II, içinde, 264. Pratik bir örnek için, *bkz.*, P. T. Bauer, "The Economic Development of Nigeria," *Journal of Political Economy,* October, 1955, s. 400 ff.

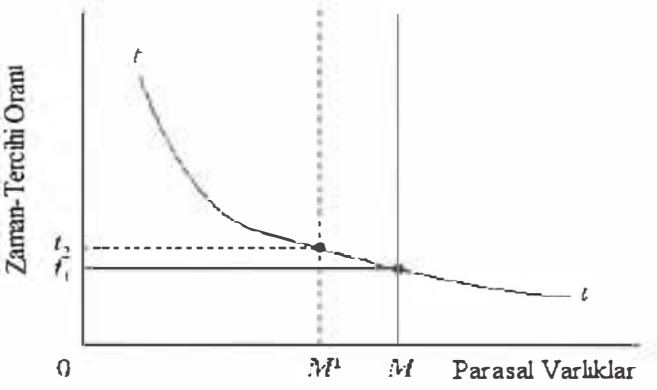

Şekil 4. Bir Bireysel Zaman-Tercihi Şedülü

Şekil 4 *bireysel* bir vergi ödeyicisinin kendi parasal varlıklarıyla ilişkili olan, zaman-tercihi şedülünün bir tasviridir. Diyelim ki vergi ödeyicisinin başlangıç konumu bir *OM* stokudur; *tt* onun zaman-tercihi eğrisidir. Onun tüketiminin tasarruf-yatırımına oranını belirleyen, ***efektif zaman-tercihi oranı*** t_1 dir. Şimdi hükümet, onun harcama döneminin başındaki ilk parasal varlıklarını OM^1'e düşürerek, bir gelir vergisi koyar. Onun etkin zaman-tercihi oranı şimdi daha yüksektir (t_2'de). Görmüştük ki bir bireyin nominal parasal varlıklarının yanı sıra ***reel*** varlıkları da bu neticenin ortaya çıkabilmesi için azalmalıdır; eğer deflasyon varsa, parasal birimin değeri tahminen oransal olarak artacaktır, ve, uzun vadede, zaman-tercihi oranları, ***diğer şartlar sabit iken***, değişmeyecektir. Bununla birlikte, gelir vergilendirmesi halinde, parasal birimin değerinde değişme olmayacaktır, çünkü hükümet vergilendirme hâsılatını harcayacaktır. Sonuç olarak, vergi ödeyicisinin nominal parasal varlıklarının yanı sıra ***reel*** varlıkları da azalır, ve aynı boyutta azalır.

Hükümet memurlarının ya da kendisine sübvansiyon verilenlerin ilave para elde ettikleri ve onların zaman-tercihi oranlarındaki düşmenin vergi ödeyicilerinin zaman tercihi oranındaki yükselişi pekâlâ telafi edebileceği, veya dengeleyebileceği itirazı yapılabilir. O zaman, sosyal zaman-tercihi oranının yükseleceği, tasarruf-yatırımın özellikle azalacağı sonucuna ulaşmak mümkün değildir. Bununla birlikte, hükümet harcamaları, kaynakların özel maksatlardan hükümet amaçlarına saptırılmasını teşkil eder. Hükümet, tanımı gereği, bu saptırmayı arzu ettiği için, bu, hükümet tarafından

yapılan bir *tüketim* harcamasıdır.[19] Dolayısıyla, vergi ödeyicilerine yüklenen gelir (ve dolayısıyla tüketim *ve* tasarruf-yatırım) azalışı hükümetin tüketim harcaması ile karşı yönde dengelenecektir. Hükümet tarafından yapılan *transfer* harcamalarına (bürokratların maaşları ve imtiyazlı gruplara verilen sübvansiyonlar dâhil) gelince, bunun bir bölümünün tasarrufa ve yatırıma gideceği doğrudur. Ancak, bu yatırımlar, tüketicilerin gönüllü isteklerini değil, fakat daha ziyade *üretim yapan* tüketicilerin ihtiyaç *duymadığı* üretim alanlarındaki yatırımları temsil edecektir. Onlar serbest piyasada üretim yapan tüketicilerin *değil*, fakat Devletin tek taraflı zorlamasıyla beslenen, sömürge yapan tüketicilerin istemlerini temsil ederler. Verginin elimine edilmesine bir kere izin verildiği zaman, üreticiler yine kazanmakta ve tüketmekte serbest olurlar. Özel imtiyazlı taleplerin neden olduğu yeni yatırımlar *yanlış yatırımlara* dönüşecektir. Ne olursa olsun, hükümetçe tüketilen miktar, gelir vergilendirmesi sonucunda zaman-tercihi oranlarının yükselmesini ve tasarruf ve yatırımın azalmasını temin eder.

Bazı iktisatçılar gelir vergilendirmesinin toplumda tasarrufu ve yatırımı üçüncü bir şekilde azalttığını ileri sürerler. Onlar, açık doğası gereği, gelir vergilendirmesinin tüketime karşı tasarruf-yatırım üzerine "çifte" bir vergi yüklediğini savunurlar.[20] Bunun muhakemesi şöyle yapılır: Tasarruf ve tüketim gerçekte simetrik değildir. Bütün tasarruflar gelecekte daha fazla tüketimden yararlanmaya doğru yönlendirilir. Başka türlü, tasarrufta bulunmanın hiçbir manası olmazdı. Tasarruf gelecekte bir zamanda tüketim artışı beklentisi karşılığında muhtemel bugünkü tüketimden kaçınmak demektir. Kimse sermaye mallarını onların hatırı için istemez.[21] Onlar sadece is-

---

[19] Bu harcamalar bireylerin serbest davranışı tarafından değil, hükümet tarafından kumanda edilmektedir. Dolayısıyla onlar sadece hükümet memurlarının (ya da bu faydadan tatmin sağlamayı umanların) faydasını karşılayabilir, ve biz başka birinin onlardan tatmin sağladığına emin olamayız.

Buna karşılık, Keynezyenler, bütün hükümet kaynak-kullanma harcamalarını, yatırım harcamaları gibi, bunların da, "bağımsız" olduğu ve psikolojik bir "fonksiyon" vasıtasıyla pasif bir şekilde gelirle bağlantılı olmadığı zemininde, "yatırım" olarak sınıflandırırlar.

[20] Böylece, *bkz.*, Irving ve Herbert W. Fisher, *Constructive Income Taxation* (New York: Harper & Bros., 1942). "Çifte" aritmetik olarak iki kat değil, *iki* defa anlamında kullanılmaktadır.

[21] Profesör Due'nun bu genel pozisyonla ilgili eleştirisinde çok fazla meziyet olmasına rağmen, o, insanların sermayeye onun hatırı için sahip olabileceklerine inanmakla hata etmiştir. Eğer insanlar, geleceğin belirsiz olmasından dolayı, riski azaltmadaki

tikbalde bir tüketim artışının somut biçimleridirler. Tasarruf-yatırım ileri bir tarihte daha fazla elma elde etmek için Crusoe'un bir değnek yapmasıdır; o daha sonra tüketim artışı biçiminde meyvesini verir. Bu nedenle, bir gelir vergisinin aşırı düzeyde konması tüketime karşı tasarrufu-yatırımı cezalandırır.[22]

Bu muhakeme çizgisi kendi yatırım-tüketim süreci açıklaması içinde doğrudur. Ancak, onun, vergilendirme problemleriyle ilgisi olmamak gibi, büyük bir kusuru vardır: Tasarrufun meyve veren bir faktör olduğu doğrudur. Fakat esas mesele herkesin bunu bildiğidir; insanların tasarruf etmelerinin nedeninin tam olarak bu olduğudur. Fakat, onlar tasarrufun meyve veren bir faktör olduğunu bilseler bile, kendi gelirlerinin *tamamını* tasarruf etmezler. Niçin? İnsanların bugünkü tüketime yönelik zaman tercihlerinden dolayı. Her birey, kendi cari geliri ve değer ölçekleri veri iken, bu geliri en istenilen oranda, tüketim, yatırım ve kendi nakit dengesine ilave arasında tahsis eder. Başka herhangi bir tahsis onun ihtiyaçlarını daha düşük bir derecede karşılayacak ve kendi değer ölçeği üzerindeki konumunu düşürecektir. Dolayısıyla burada bir gelir vergisinin özellikle tasarrufu-yatırımı cezalandırdığını söylemenin âlemi yoktur; o bugünkü tüketimi, müstakbel tüketimi ve bireyin nakit dengesini ihata ederek, onun tüm hayat standardını cezalandırır. O, *haddi zatında (per se)* tasarrufu, gelir tahsisinin diğer kulvarlarından daha fazla cezalandırmaz.

Bununla birlikte, bir gelir vergisinin, esasen, tasarruf üzerine belirli bir mali külfet bindirdiği başka bir yol var*dır*. Çünkü tasarruf-yatırımın faiz getirisi, diğer bütün kazançlar gibi, gelir vergisine tâbidir. Dolayısıyla, elde edilen bu net faiz oranı serbest-piyasa oranından daha düşüktür. Bu getiri serbest-piyasa zaman tercihleriyle uyumlu değildir; aksine, dayatılan daha düşük bir getiri insanları, kendi tasarruf-yatırımlarını azaltılmış orana ayarlama konusunda uyarır; kısaca, artık daha düşük bir oranda kârlı olmayan marjinal tasarruflar ve yatırımlar yapılmayacaktır.

---

hizmeti nedeniyle servet elde tutmak isterlerse, bunu, servetin en pazarlanabilir biçimi olan nakit dengeleriyle tutacaklardır. Sermaye çok daha az pazarlanabilirdir, ve o, sadece tüketim malları bakımından meyve vermesi ve bu malların satışından sağlanan kazançlar nedeniyle istenmektedir. John F. Due, *Government Finance* (Homewood, Ill.: Richard D. Irwin, 1954), s. 123–25, 368 ff.

[22] Bu iktisatçılar genellikle tek "reel" gelir olarak sadece tüketimin vergilendirilmesini savunmaya devam ederler. Böyle bir tüketim vergisine dair daha ayrıntılı bir tartışma için, aşağıya bakınız.

Yukarıda geçen Fisher-Mill argümanı, genel olarak kendini serbest piyasaya adayan iktisatçılar arasında, tüketimin yatırım tahsislerine olan oranını optimal görmede isteksiz olunması gibi tuhaf bir eğilimin örneğidir. Serbest piyasa için ekonomik durum (case), piyasa tahsislerinin tüketici istekleri bakımından bütün noktalarda optimal olmaya meyletmesidir. Serbest piyasanın tarafında olan iktisatçılar bunu ekonominin çoğu alanında idrak ederler, fakat her nedense tüketime karşı, tasarruf-yatırıma yönelik bir tercih ve özel bir hassasiyet gösteriler. Onlar tasarrufa konan bir verginin tüketime konan bir vergiden çok daha fazla serbest piyasa ihlali olduğunu hissetme eğilimindedirler. Tasarrufun müstakbel tüketimde somutlaştığı doğrudur. Fakat insanlar bugünkü ve müstakbel tüketim arasında kendi zaman tercihlerine bağlı olarak gönüllü biçimde seçim yaparlar, ve bu gönüllü seçim onların optimal seçimidir. *Dolayısıyla, özellikle onların tüketimi üzerine konan herhangi bir vergi, onların tasarrufu üzerine konan bir vergi kadar serbest piyasanın bozulması ve ihlali olacaktır.* Unutulmamalıdır ki, tasarruflarla ilgili özellikle kutsal olan hiçbir şey yoktur; onlar sadece müstakbel tüketime giden yoldur. Fakat, ikisi arasındaki tahsis bütün bireylerin zaman tercihleri tarafından belirlendiği için, onlar bugünkü tüketimden *daha önemli değil*dirler. Serbest-piyasa tasarruflarına serbest-piyasa tüketiminden daha fazla ilgi gösteren iktisatçı, üstü kapalı olarak, devletçi müdahaleyi ve kaynak tahsisinin daha çok yatırım ve daha az tüketim lehine cebren saptırılmasını savunuyor demektir. Serbest piyasa savunucusu *her iki* yönde de tüketimin yatırıma olan oranının cebren saptırılmasına aynı kararlılıkla karşı çıkmalıdır.[23]

Aslına bakılırsa, gelir vergilendirmesinin, diğer yollarla, kaynakların tahsisini daha fazla tüketime ve daha az tasarruf-yatırıma olacak şekilde bozmaya meylettiğini görmüştük, ve yine yukarıda görmüştük ki satışların ya da üretimin vergilendirilmesi biçimindeki tüketimi vergilendirme *teşebbüsleri* başarısız olmak ve onun yerine gelir üzerine vergiler olarak neticelenmek durumundadırlar.

---

[23] Böylece, ***müterakki*** gelir vergilendirmesine karşı standart tutucu iddialardan biri (aşağıya bakınız) tasarrufların tüketimden daha büyük oranda vergilendirileceğidir; bu yazarların çoğu okuyucuyu, eğer (bugünkü) tüketim daha ağır bir şekilde vergilendirilseydi, her şey güllük gülistanlık olacakmış gibi bir sonuçla yüz yüze getirmektedir. Fakat ***bugünkü*** tüketime karşı ***gelecek*** tüketim hakkında o kadar değerli olan şey nedir, ve bu iktisatçılar, kendilerine gelecekle bugün arasındaki gönüllü zaman tercihi oranlarını zorla değiştirme izni veren hangi ilkeyi bulacaklardır?

D. Gelir Vergilendirmesinin Belirli Biçimleri

(1) Ücretler Üzerindeki Vergiler

Ücretler üzerine bir vergi ücret kazanandan bir başkası üzerine yansıtılamayan bir gelir vergisidir. Onun yansıtılacağı kimse yoktur, özellikle bu kişi daima tekdüze bir faiz getirisi kazanma eğiliminde olan işveren değildir. Aslında, daha düşük ücret gelirleri biçiminde ***ücret kazanana*** yansıtılan ***indirekt*** ücret vergileri vardır. Bunun bir örneği, sosyal güvenlik, veya işsizlik tazminatı primlerinin ***işveren üzerine yüklenen*** kısmıdır. Çalışanların çoğu, işverenin ödediği verginin bu kısmından tamamen kaçtıklarına inanırlar. Onlar külliyen yanılmaktadırlar. Görmüş olduğumuz gibi, işveren, vergiyi tüketiciye ileri doğru yansıt*amaz*. Esasında, vergi, ödenen ücretlere orantılı yüklendiği için, bizzat ücret kazananlar üzerine ***mütemmim halde*** geriye doğru yansıtılır. İşverene ait bölüm sadece çalışanların net ücretlerindeki bir azalma pahasına alınan toplu bir vergi hükmündedir.

(2) Şirket Gelirlerinin Vergilendirilmesi

Şirketlerin net gelirinin vergilendirilmesi şirket sahipleri üzerine "çifte" bir vergi bindirir. Bir sefer resmi "şirket" geliri üzerine ve bir sefer de bizzat sahiplerin geri kalan dağıtılmış net geliri üzerine. Ekstra vergi tüketici üzerine ileriye doğru yansıtılamaz. Bizzat net gelir üzerine yüklendiği için, o geriye doğru da pek yansıtılamaz. O, diğer piyasa biçimlerinden (tekil sahiplik, ortaklık, vs.) sağlanan gelirin aksine şirket gelirini cezalandırma, böylelikle etkin girişim biçimlerini cezalandırma ve etkin olmayanları teşvik etme etkisine sahiptir. Beklenen net getiri oranı ekonominin tümünde eşitleninceye kadar –orijinalinden daha düşük bir seviyede- kaynaklar birinciden ikinciye kayar. Faiz oranı zorlama sonucu eskisinden daha düşük olacağı için, vergi etkin bir piyasa biçiminin yanı sıra tasarrufları ve yatırımı da cezalandırır.[24]

Kurumlar vergisinin ceza, veya "çifte-vergilendirme" özelliği sadece, bu vergiyi kaldırarak ve bir şirkette biriken herhangi bir net gelire onun hissedarlarının ***oransal (pro rata)*** geliri gibi muamele ederek giderilebilir. Diğer bir deyimle, bir şirket, fiili sahiplerinin davranışları haricinde fonksiyon gören, bir çeşit ayrı gerçek bir kimlik olduğu yönündeki saçma kurguya göre

[24] Bazı yazarlar bu cezanın malların arzını azaltarak ve tüketiciler için fiyatları yükselterek, müstakbel tüketimi olmuş olacağından daha düşük seviyeye düşüreceğine işaret etmişlerdir. Ancak, buna pek de "yansıma" demek mümkün değildir, fakat daha ziyade o, verginin nihai etkisinin tüketici hayat standartlarını serbest-piyasadaki seviyesinden aşağı indirdiğinin bir göstergesidir.

değil, bir ortaklık olarak ele alınacaktır. Şirkette biriken gelir açıkçası orantılı olarak sahiplerde birikir. Bazı yazarlar hissedarların aslında, üzerinden vergilendirilecekleri bir gelir elde etmedikleri itirazını yapmışlardır. Böylece, varsayalım ki Star Şirketi belli bir dönemde 100.000 dolarlık net bir gelir kazanmaktadır, ve onun üç hissedarı vardır –yüzde 40'lık hisse Jones'a aittir, Smith yüzde 35'lik hisseyi elinde tutmaktadır; ve Robinson yüzde 25'in sahibidir. Hissedarların çoğunluğu, veya onların yönetimdeki temsilcileri, kâr payı olarak sadece 40.000 dolar dağıtırken, 60.000 doların "firmada" "dağıtılmamış" kazanç olarak alıkonmasına karar vermiştir. Mevcut hukuka göre, Jones'un Star Şirketinden net geliri 16.000 dolar, Smith'in 14.000 dolar ve Robinson'ın da 10.000 dolar olarak görülmektedir; "şirketinki" 100.000 dolar olarak kaydedilir. O zaman bu varlıklardan (entity) her biri bu miktarlar üzerinden vergilendirilir. Fakat, sahiplerinden ayrı gerçek bir şirket mevcudiyeti olmadığı için, gelirin şu şekilde kaydedilmesi daha uygun olacaktır: Jones 40.000 dolar, Smith 35.000 dolar, Robinson 25.000 dolar. Bu hissedarların gerçekten para ***almamaları***nın önemi yoktur; çünkü meydana gelen şey, para kazanan birinin onu çekme ve kullanma zahmetine girmeden hesapta tutmasına denk bir şeydir. Birinin banka mevduat hesabında biriken faiz, gelir olarak değerlendirilir ve ona göre vergilendirilir; ve "dağıtılmamış" kazançların da bireysel gelir olarak değerlendirilmemesi için bir neden yoktur.

Toplam şirket gelirinin ilk başta vergilendirilmesi ve ardından kâr payı olarak "dağıtılmış" gelirin tekrar vergilendirilmesi piyasa yatırımının ve organizasyonunun daha da bozulmasını teşvik eder. Çünkü bu uygulama hisse sahiplerini serbest bir piyasada yapmış olacaklarına nazaran, kendi kazançlarından daha büyük bir bölümünü dağıtılmamış olarak bırakmaya özendirir. Kazançlar "dondurulur" ve ya elde tutulur ya da tüketici ihtiyaçlarının karşılanması bakımından gayrı iktisadi bir tarzda yatırıma aktarılır. Bunun en azından yatırımları hızlandırdığına karşılık, iki yerinde cevap vardır: (1) yatırımın lehindeki bir sapma en az başka bir şey kadar optimum piyasa tahsislerinde bir sapma demektir; ve (2) teşvik edilen şey "yatırım" değil, fakat daha ziyade mobil yatırımlar pahasına sahiplerin kendi orijinal firmalarına geri döndürdükleri ***dondurulmuş yatırımdır***. Bu, yatırım fonlarının kalıbını ve tahsisini bozar ve etkinsiz hale getirir ve fonların farklı işlere yayılmasını caydırarak, onların orijinal firmalarda dondurulması eğilimi yaratır. Ne de olsa, kâr payları mutlaka tüketilmez: onlar diğer firmalara ve diğer yatırım fırsatlarına yeniden yatırılabilir. Kurumlar vergisi ekonominin, koşullardaki dinamik değişmelere ayarlanmasını büyük ölçüde engeller.

(3) "Aşırı" Kârın Vergilendirilmesi

Bu vergi genellikle, önceki bir zaman döneminde bir baz gelirden daha büyük olan, ve "aşırı" diye nitelenen işletme net gelirinin bu kısmı üzerine yüklenir. "Aşırı" işletme geliri üzerine bir ceza vergisi doğrudan doğruya ekonominin etkin ayarlanmasını cezalandırır. Müteşebbislerin kâr dürtüsü, ekonomik sistemi, tüketici tatminlerini maksimize etme hizmetinde üretici gelirini en üst düzeye çıkaracak şekilde ayarlayan, tahmin eden ve koordine eden amil güçtür. Ön/peşin üretimin, nihai ürünün piyasaya çıktığı tarihte tüketici istekleriyle yakın bir uyum içinde olmasını düzenleyecek şekilde, hatalı yatırımları minimum düzeyde tutan ve iyi tahminleri teşvik eden şey bu süreçtir. "İki misli" kârlara saldırmak bütün piyasa-ayarlanma sürecini bozar ve engeller. Böyle bir vergi etkin girişimciliği cezalandırır. Dahası, o, piyasa kalıplarının ve girişimsel pozisyonların daha önceki bir zaman döneminde olduğu biçimiyle donmasına, böylece ekonominin zaman geçtikçe giderek daha da sapmasına yardım eder. Piyasa kalıplarını önceki bir dönemin kalıpları içinde dondurmaya kalkışmak için hiçbir haklı gerekçe bulunamaz. Ortaya çıkan ekonomik verilerdeki değişmeler ne kadar büyük ise, "aşırı" kârların, veya bu bağlamdaki herhangi bir "aşırı" gelir biçiminin vergilendiril*mem*esi o kadar önemlidir; başka türlü, hızlı ayarlanma özellikle gerektiği zaman, yeni koşullara adaptasyon tek kelimeyle bloke edilmiş olacaktır. Daha birçok bakımdan bundan daha savunulamaz bir vergi bulmak zordur.

(4) Sermaye Kazançları Problemi

Sermaye kazançlarının gelir olup olmadığı meselesi üzerine çok ateşli tartışma cereyan etmiştir. Onların gelir olduğu galiba açık gibidir; gerçekte de, sermaye kazancı gelirin önde gelen biçimlerinden biridir. Aslında, ***sermaye kazancı kârla aynı şeydir***. Dolayısıyla eğer bütün parasal kâr biçimleri vergilendirilebilir gelir kategorisine dâhil edilirse, gelir-kalıbı vergilendirmenin tekdüzeliliğini arzu edenler sermaye kazançlarını da hesaba katmak zorunda olacaklardır.[25] Yukarıda tarif edilen Star Şirketini örnek olarak ala-

[25] Burada bu kitabın yazarının tekdüze vergilemenin savunucusu olduğu gibi bir anlam çıkarılmamalıdır. Esasen, tekdüzelilik, ulaşılması ***imkânsız*** bir ideal olarak aşağıda kuvvetle eleştirilecektir. (Mutlak anlamda ulaşılması imkânsız bir ahlâkî hedef saçma bir hedeftir; bu ölçüde biz ahlâkî teşvikle değil, fakat belli ahlâkî hedeflerin gerçekleşme imkânının praxeological eleştirisiyle iştigal edebiliriz). Bununla birlikte, gelir vergilemesinin çeşitli tiplerini bütün gelirlerin tekdüze olarak değerlendirilmesi bakımından ele almak analitik açıdan daha makuldür.

lım, ve $Zaman_1$'i, şirketin 100.000 dolar net gelir kazanmasından hemen sonraki ve bu geliri nerelere tahsis edeceğine karar vermeden hemen önceki dönem olarak kabul edelim. Kısaca, şirket zaman itibariyle bir karar noktasındadır. O, 100.000 dolarlık bir kâr elde etmiştir.[26] Dolayısıyla, $Zaman_1$'de, onun sermaye değeri 100.000 dolar artmış olur. Hisse sahipleri, toplam itibariyle, 100.000 dolarlık bir sermaye kazancı elde etmişlerdir, fakat bu, onların toplam kârıyla aynıdır. Şimdi Star Şirketi 60.000 doları tutup, 40.000 doları dağıtır, ve basitleştirmek amacıyla hisse sahiplerinin bu miktarı tükettiğini varsayacağız. Bu dağıtımın gerçekleşmesinden sonra, $Zaman_2$'deki durum nedir? Orijinal olarak geçerli olan, söz gelimi $Zaman_0$'daki durumla karşılaştırıldığında, Star Şirketinin sermaye değerinin 60.000 dolar arttığını buluruz. Bu, hissedarların ***gelir***inin tartışılmaz bir parçasıdır; fakat, eğer tekdüze gelir vergilendirmesi istenirse, onun üzerine bir vergi koymaya gerek yoktur, çünkü o, zaten hissedarların vergiye tâbi olan 100.000 dolarlık geliri içinde yer almıştır.

Menkul kıymet borsası bir firmanın sermaye değerinin daima doğru bir görüntüsünü aksettirmeye meyleder; dolayısıyla firmanın hisselerinin kote edilmiş değerinin, toplam itibariyle, 60.000 dolar artacağı düşünülebilir. Ancak, dinamik dünyada, menkul kıymet piyasası müstakbel kâr beklentilerini yansıtır, ve dolayısıyla onun değerleri firmanın bilançosunun nispi ***dönem sonu*** muhasebesinden sapacaktır. Dahası, kârların ve zararların yanında, girişimcilik de doğrudan doğruya iş girişimlerindeki değerlendirmelerin yanı sıra menkul kıymet piyasası değerlendirmelerine de yansıtılacaktır. Bir firma şu anda düşük kâr yapıyor olabilir, fakat ileriyi gören bir girişimci daha miyop olanlardan gelen hisseleri satın alacaktır. Fiyattaki bir yükselme ona net bir sermaye kazancı sağlayacaktır ve bu, onun sermayeyi yönlendirmedeki girişimsel akıllılığının bir yansımasıdır. Firmanın kârlarının teşhisi idari olarak imkânsız olacağı için, tekdüze bir gelir vergilendirmesi bakımından şirket hissedarlarının işletme gelirini hiç vergilendir***memek***, fakat bunun yerine bir hissedarın sermaye kazançlarını vergilendirmek daha iyi olacaktır. Sahiplerin devşirdiği kazanç ne olursa olsun, o bir şekilde onların hisselerine sermaye kazancı olarak yansıtılacaktır, böylece bizzat işletme gelirinin vergilendirilmesi gereksiz hale gelir. Öte yandan, sermaye kazançlarını muaf tutarken iş-

[26] Adet yerini bulsun diye, bu gelirin pür kâr olduğunu ve faiz gelirinin de halihazırda elden çıkarılmış olduğunu varsayıyoruz. Sadece pür kâr sermaye değerini artırır, çünkü muntazaman dönen ekonomide ***net*** tasarruflar olmayacaktır, ve faiz geliri sadece sermaye gelir yapısını bozulmadan sürdürmek için ödenecektir.

letme gelirinin vergilendirilmesi, menkul kıymet piyasasından sağlanan girişimsel kazançları "gelirin" dışında tutacaktır. Hisse senetleri şeklinde sahip olunmayan tek kişilik girişimler ve ortaklıklar halinde, tabiî, sahiplerin işletme geliri doğrudan doğruya vergilendirilecektir. Hem işletme gelirinin (yani, hissedarlarda biriken kârların) *ve* hem de hisselerdeki sermaye kazançlarının vergilendirilmesi etkin müteşebbisler üzerine çifte bir vergi yükleyecektir. O zaman, gerçekten tekdüze bir gelir vergisi bir hissedarın oransal işletme gelirini hiç vergilendirmeyecek, fakat daha ziyade onun hisse senetlerinden sağlanan sermaye kazancını vergilendirecektir.

İşletme kârları (ya da sermaye kazançları) vergiye tâbi bir gelir ise, o zaman, doğal olarak işletme zararları ya da sermaye kayıpları da belirli herhangi bir bireyin kazanmış olduğu diğer gelirden indirilebilir negatif bir gelir olacaktır.

Toprak ve iskân meselesi hakkında ne demelidir? Burada, aynı durum geçerlidir. Toprak sahipleri, geliri yıllık olarak kazanırlar ve bu, işletme kârı olarak kendi net gelirlerine dâhil edilebilir. Bununla birlikte, gayrimenkul hisse senedi (stock) sahipliğine eğilimli olmasa da, gelişmekte olan bir sermaye piyasasına sahiptir. Toprak kapitalize edilmekte, ve sermaye değerleri sermaye piyasasında artmakta ya da küçülmektedir. Bir kez daha açıktır ki, hükümet eğer tekdüze kişisel gelir vergileri koymak isterse, bir alternatife sahiptir: ya gayrimenkulden gelen net kârlar üzerine bir vergi koyabilir, veya bundan vazgeçebilir ve gayrimenkulün sermaye değerlerindeki artışlar üzerine bir vergi koyabilir. Eğer birinciyi yaparsa sermaye piyasasında, ki bu piyasa yatırımın ve talebin düzenleyicisi ve tahmincisidir, kazanılan girişimsel kazançları ve kayıpları ihmal edecektir; eğer ikisini de yaparsa, bu iş/işletme biçimi üzerine çifte bir vergi yüklemiş olur. En iyi çözüm (bir kere daha tekdüze bir gelir vergisi çatısı içinde) toprak değerlerinin sermaye kazancı eksi sermaye kaybı üzerine bir vergi yüklemektir.

Önemle vurgulama gerekir ki bir sermaye kazancı vergisi, sadece, *gerçekleşmiş* sermaye kazançlarından ya da kayıplarından ziyade, *birikmiş* kazanç ya da kayıplar üzerine yüklendiği zaman, gerçekten bir gelir vergisidir. Diğer bir deyimle, eğer bir insanın sermaye varlıkları belli bir dönem esnasında 300 onstan 400 ons altına çıkmışsa, kâr "elde etmek" için bu varlığı satsın ya da satmasın, onun geliri 100 onstur. Herhangi bir dönemde, onun kazançları sadece harcama için kullanabileceği şeyden ibaret değildir. Bu durum, bir şirketin dağıtılmamış kârları durumuna benzerdir ki bu, yukarıda görmüş olduğumuz gibi, her bir hissedarın gelir birikimine

dâhil edilmesi gerekmektedir. *Gerçekleşen* kazançları ve kayıpları vergilendirmek ekonomiyi büyük sapmalarla karşı karşıya getirir, bu takdirde o kendi stoklarını asla satmayan, fakat gelecek kuşaklara miras bırakan yatırımcılar için hayli avantajlı hale gelir. Herhangi bir satış, eski sahibi bütün bir dönem boyunca birikmiş sermaye kazançları vergisi (levy) ödemek zorunda bırakır. Sonuç bir yatırımın bir şahsın, özellikle de bir ailenin elinde nesiller boyu "donması"dır. Neticede ekonomide katılık doğar ve engellenmiş piyasa, her zaman meydana gelmekte olan sürekli veri/data değişmelerini esnek bir şekilde karşılayamaz. Zaman ilerlerken, ekonomik katılığın bozucu etkileri giderek daha da kötü hale gelir.

Sermaye piyasalarında diğer bir ciddi engelleme, sermaye kazancı bir kere "elde edildiği" ya da gerçekleştirildiği zaman, bu belirli kazanç üzerindeki gelir vergisinin gerçekte çok daha yüksek olmasından ve tekdüze olmamasından ileri gelir. Çünkü sermaye kazançları sadece satış noktasında değil, uzun bir zaman aralığı boyunca artar. Fakat gelir vergisi sadece her bir yılın gerçekleşen geliri üzerine dayalıdır. Diğer bir deyimle, kazancını belli bir yılda realize eden bir adam, yıl esnasında fiilen elde etmiş olduğu gelir üzerine konan bir vergiyle "haklı görülebilecek" miktardan çok daha büyük bir vergiyi o yıl ödemek zorunda kalacaktır. Mesela, varsayalım ki bir adam bir sermaye varlığını 50'ye alır ve nihayetinde onu dördüncü yılda 90'a satıncaya kadar, onun piyasa değeri her yıl 10 artar. Üç yıl boyunca onun 10 seviyesinde geliri vergilendirilmeden devam eder, buna karşılık dördüncü yılda, elde ettiği gelir sadece 10 iken 40 düzeyinde bir gelir üzerinden vergilendirilir. Dolayısıyla, nihai vergi, gelirden ziyade büyük ölçüde *birikmiş sermaye* üzerinde bir vergi olur.[27] Bu bakımdan, yatırımları rijit tutma müşevviği daha da büyük hale gelir.[28]

Tabiî, birikmiş sermaye kazançları üzerine getirilen böyle bir vergiden doğan devasa zorluklar vardır, fakat aşağıda göreceğimiz gibi, tekdüze gelir vergileri koymaya yönelik *herhangi* bir teşebbüsün önünde çok sayıda aşılmaz engel bulunmaktadır. Piyasa değeri tahminleri en büyük problemi ortaya çıkaracaktır. Kıymet takdirleri her zaman sadece öngörülerden ibarettir, ve takdir edilmiş değerin doğru değer olduğunu bilmenin bir yolu olmayacaktır.

Diğer bir aşılmaz zorluk para biriminin satın alma gücündeki değişmelerden doğar. Eğer satın alma gücü yarıya düşerse, o zaman bir varlığın

---

[27] Birikmiş sermaye üzerine vergilendirmeye dair bir tartışma için, aşağıya bakınız.
[28] *Bkz.*, Due, *Government Finance*, s. 146.

sermaye değerinin 50'den 100'e çıkması reel bir sermaye kazancını temsil etmez; o sadece nominal değerler iki katına çıkarken ***reel sermayenin sürdürüldüğünü*** ifade eder. Açıkçası, diğer fiyatlar ve değerler iki kat olduğu zaman, sermayenin sabit bir nominal değeri daha yüksek bir sermaye ***kaybını*** –reel sermaye değerinin yarısını- yansıtacaktır. Şu halde, kazançları ve kayıpları gelir olarak yansıtmak için, bir kişinin sermaye kazancının ya da kaybının paranın satın alma gücündeki değişmelerle düzeltilmesi gerekecektir. Böylece, satın alma gücündeki bir düşme, işletme gelirini aşırı göstermekle sonuçlanma eğilimindedir ve bu nedenle o, bir sermaye tükenmesine yol açar. Fakat eğer bir adamın sermaye kazançlarını ya da kayıplarını, onun belli bir dönemde gerçek gelirini beyan etmek açısından paranın satın alma gücündeki değişmelere göre düzeltmek gerekiyorsa, böyle bir düzeltme için hangi standartlar kullanılabilir? Çünkü satın alma gücündeki değişmeler ölçüle*mez*. Kullanılan herhangi bir "indeks" tamamen keyfi olacaktır. Dolayısıyla, hangi metot benimsenirse benimsensin, gelirin vergilendirilmesinde tekdüzeliliğe ulaşılması mümkün olmayacaktır, zira gelirin doğru bir ölçümüne ulaşılması söz konusu değildir.[29]

Böylece, tartışmalı "Sermaye kazançları gelir midir?" sorusu için, cevap, üzerine basa basa evettir, ancak (1) parasal birimin satın alma gücündeki değişmeler için bir düzeltme yapılması, ve (2) gerçekleşmiş sermaye kazancından ziyade ***birikmiş*** kazancın dikkate alınması koşuluyla. Aslında, işletmeler her ne zaman hissedarlar (ve tahvil sahipleri) tarafından sahiplenilirse, işte o zaman bu hisselerin ve tahvillerin kazançları, kazanılan gelir için firmanın fiili net gelirinden daha eksiksiz bir kılavuz sağlayacaktır. Eğer gelirlerin tekdüze olarak vergilendirilmesi isteniyorsa, o zaman vergilerin ***sadece*** birinci üzerine konması gerekecektir; her ikisini vergilendirmek aynı gelir üzerine "çifte" bir vergi olacaktır.

Profesör Groves, sermaye kazançlarının gelir olduğunu kabul ederken, sermaye kazançlarına tercihli muamele yapılması için bir kaç neden sayar.[30] Bununla birlikte, onların hemen hepsi ***biriken*** sermaye kazançlarından ziya-

[29] Birikmiş sermaye kazançları üzerine bir vergi konulmasında diğer bir problem, gelirin doğrudan doğruya para olarak gerçekleştirilmemiş olmasıdır. Ruhsal gelirin yanı sıra, aynî gelirin tekdüze vergilendirilmesi, aşağıda görüleceği üzere, aşılmaz problemlerle karşı karşıyadır. Bununla birlikte, nasıl ki aynî gelirin atfedilmiş parasal karşılıkları (equivalents) üzerinde vergiler olabiliyorsa, birikmiş sermaye kazançları üzerine de vergiler olabilir.

[30] Harold M. Groves, *Financing Government* (New York: Henry Holt, 1939), s. 181.

de *gerçekleşen* sermaye kazançlarının vergilendirilmesi için geçerlidir. Konuyla ilgili tek husus "sermaye kazançlarının ve kayıplarının, diğer çoğu gelir gibi, düzenli olarak yinelenmediği" şeklindeki bildik gerçektir. Fakat *hiçbir* gelir "düzenli olarak yinelenmez". Tabiî, kârlar ve zararlar, spekülatif girişimcilik ve değişen koşullara ayarlanmaya dayalı olarak dalgalanma gösterir. Fakat kimse kârların gelir olmadığını ileri süremez. Diğer bütün gelirler de değişkendir. Kimse serbest piyasada garanti edilmiş bir gelire sahip değildir. Koşullar ve piyasanın verileri değişirken herkesin kaynakları değişime maruz kalır. Gelir ve sermaye kazançları arasındaki ayrımın aldatıcı olduğu, yazarların gelirlerinin sınıflandırılmasındaki karışıklıkla gösterilmektedir. Bir kitabın beş yıllık zaman zarfında yazımından doğan bir yıldaki gelir "gelir" midir yoksa yazarın "sermaye değeri"ndeki bir artış mıdır? Bu mütemmim ayrımın değersiz olduğu açığa çıkmış olmalıdır.[31]

Sermaye kazançları kâr*dır*. Ve toplumda toplam sermaye kazançlarının *reel* değeri toplam yekûn kârlara eşit olacaktır. Bir kâr, sahibin sermaye değerini artırır, buna karşılık bir zarar onu azaltır. Üstelik reel sermaye kazançları meydana getirebilen başka kaynaklar yoktur. Bireylerin tasarrufları için ne demelidir? Bireysel tasarruflar, nakit dengelerine ilave edilmediği miktar kadar yatırımlara gider. Bu sermaye satın alımları hissedarlar için sermaye kazançlarına yol açar. Toplam tasarruflar toplam sermaye kazançlarına neden olur. Fakat ekonomide sadece toplam net tasarruf olduğu zaman toplam itibariyle kârların mevcut olabileceği de doğrudur. Böylece, *toplam pür kârlar, toplam sermaye kazançları* ve *toplam net tasarruflar* ekonomide hep birlikte el ele hareket ederler. Net eksi tasarruf toplam pür zararlara ve toplam sermaye kayıplarına yol açar.

Özetlemek gerekirse, *eğer* tekdüze vergilendirme isteniyorsa (bu hedef aşağıda eleştirel olarak analiz edilecektir), doğru prosedür şu olacaktır: sermaye kazançlarını, para biriminin satın alma gücündeki değişmelerle *düzeltildiği zaman* gelire denk, ve sermaye kayıplarını negatif gelire denk olarak değerlendirmek. Bazı eleştirmenler gelir için aynı şeyi yapmadan sermayeyi fiyattaki değişmelere göre düzeltmenin ayrımcılık olacağı eleştirisini yaparlar, fakat bu itiraz esas meseleyi kaçırmaktadır. Eğer istenilen şey birikmiş sermayeden ziyade *geliri* vergilendirmekse, paranın satın alma

[31] Düzensiz gelir gerçekleşen düzensiz sermaye kazancıyla aynı problemi yaratır. Zorluk iki durumda da birkaç yıllık gelirin ortalamasının alınması ve vergilerin yıllık olarak bu ortalama üzerinden ödenmesi yönünde önerilen çözümle giderilebilir.

gücündeki değişmeler için düzeltme yapmak gereklidir. Mesela, bir enflasyon esnasında pür gelirden ziyade sermaye vergilendirilmektedir.

(5) Tüketim Üzerine Bir Vergi Mümkün müdür?

Satışlar ve özel tüketim kanalıyla tüketimi vergilemeye yönelik teşebbüslerin beyhude olduğunu ve onların kaçınılmaz olarak gelir üzerine bir vergiyle sonuçlandığını görmüştük. Irving Fisher bir ***tüketim vergisi*** –yıllık beyannameler (returns) vs. gerektiren, gelir vergisine benzer şekilde birey üzerine direkt bir vergi– için usta bir plan önermiştir. Ancak, bireyin vergisinin temeli onun geliri, eksi sermaye ya da nakit dengesine net ilaveleri, artı dönem boyunca bu sermayeden net çekmeleri –yani, onun tüketim harcaması– olacaktır. O zaman bireyin tüketim harcaması artık onun geliriyle aynı biçimde vergilendirilecektir.[32] Fisher'in iddiasında, sadece tüketim üzerine konan bir verginin gerçek bir gelir vergisi olacağı ve olağan gelir vergisinin tasarruflar üzerine çifte bir vergi teşkil edeceği biçimindeki yanılgıyı görmüştük. Bu iddia tasarruflara piyasanın verdiğinden daha büyük bir ağırlık verir, çünkü piyasa tasarrufun meyve verme gücü hakkında her şeyi bilir ve onun harcamalarını buna paralel olarak dağıtır. Burada yüz yüze gelmemiz gereken problem şudur: Fisher'in önerdiği gibi bir vergi gerçekten niyetlenen etkiye sahip olacak mıdır –o sadece tüketimi mi vergilendirecektir?

Yıllık 100 ons altınlık bir gelire sahip Bay Jones'u ele alalım. Yıl esnasında, o tüketime yüzde 90, veya 90 ons ve tasarrufa yüzde 10, veya 10 ons harcar. Eğer hükümet Jones'un üzerine yüzde 20'lik bir gelir vergisi koyarsa, yıl sonunda onun 20 ons ödemesi gerekecektir. Onun zaman-tercihi şedülünün aynı kaldığı varsayıldığında (ve daha az parasal varlığı olan bir birey daha yüksek bir zaman-tercihi *oranı*na sahip olduğu için tüketime artan oranda harcama yapılacağı bir kenara bırakıldığında), onun tüketiminin yatırıma oranı yine 90:10 olacaktır. Jones şimdi tüketime 72 ve yatırıma 8 ons harcayacaktır.

Şimdi, bir gelir vergisi *yerine*, hükümetin tüketim üzerine yüzde 20'lik bir yıllık vergi yüklediğini varsayalım. Fisher böyle bir verginin sadece tüketim üzerine konacağını öne sürmüştür. Fakat bu doğru değildir, çünkü tasarruf-yatırım yalnızca müstakbel tüketim ihtimaline dayalıdır. Müstakbel tüketim de, dengede, bugünkü tüketimle aynı oranda vergilendirileceği için, tasarrufun muayyen herhangi bir özendirme elde etmeyeceği ortada-

[32] Fisher ve Fisher, *Constructive Income Taxation*, *passim*.

dır.[33] Hükümet için tüketimin pahasına tasarrufu teşvik etmek cazip olsaydı bile, tüketimi vergilendirmek bunu yapmazdı. Müstakbel ve bugünkü tüketim eşit derecede vergilendirileceği için, tasarrufların lehinde bir kayma olmayacaktır. Aslında, azalan para miktarının bugünkü malların tercih oranında bir artışa neden olması ölçüsünde ***tüketimin lehinde*** bir kayma olacaktır. Bu kayma bir kenara bırakılırsa, onun fon kayıpları, yeniden tahsis yapmasına ve tüketiminin yanı sıra tasarrufunu da azaltmasına neden olacaktır. Hükümete yönelik herhangi bir fon ödemesi mutlaka kendisine kalan net geliri azaltır, ve o, kendi zaman tercihi aynı kaldığı için, tasarrufunu *ve* tüketimini orantılı olarak azaltır.

Bunun nasıl çalıştığını aritmetik olarak görmek faydalı olacaktır. Jones'ın konumunu özetlemek için aşağıdaki basit eşitliği kullanabiliriz:

(1) Net Gelir = Gayrisafi Gelir - Vergi

(2) Tüketim = 0,90 Net gelir

(3) Vergi = 0,20 Tüketim

Gayrisafi Gelir 100'e eşit kabul edildiğinde ve bu üç eşitlik çözüldüğünde, şu sonucu elde ederiz: Net Gelir = 85, Vergi = 15, Tüketim = 76.

Şimdi bir gelir vergisi ve bir tüketim vergisi altında Jones için nelerin olduğunu aşağıdaki çizelge ile özetleyebiliriz:

Olay	Gayrisafi Gelir	Vergi	Net Gelir	Tüketim	Tasarruf Yatırım
% 20'lik Gelir Vergisi	100	20	80	72	8
% 20'lik Tüketim Vergisi	100	15	85	76	9

Böylece şu mühim gerçeği görüyoruz: bir tüketim vergisi, daha düşük bir oranda olmasına rağmen, ***daima*** bir gelir vergisi haline gelecek şekilde

[33] *İddiharın* da hususi bir özendirme alması söz konusu değildir, çünkü iddihar en sonunda tüketimle sonuçlanmalıdır. Bizzat nakit dengesi tutmanın bir yarar sağladığı doğrudur, fakat böyle bir dengenin *temeli* daima müstakbel tüketim olasılığıdır.

yansıtılır. Aslında, yüzde 20'lik tüketim vergisi bir yüzde 15'lik gelir vergisine denk hale gelmektedir. Bu, bahsedilen plana karşı çok önemli bir argümandır. Fisher'in yalnızca tüketimi vergilendirme teşebbüsü başarısız olmak zorundadır; vergi, her ne kadar denk bir gelir vergisinden daha düşük oranlı olsa da, bir gelir vergisi haline gelinceye kadar birey tarafından yansıtılır.

Böylece, analizimizde ***tek başına tüketim üzerine bir verginin olamayacağı*** gibi oldukça ürkütücü bir sonuca ulaşılır; bütün tüketim vergileri haddi zatında şu ya da bu şekilde gelir üzerindeki vergilere dönüşürler. Tabiî, direkt tüketim vergisinde olduğu gibi, oranın etkisi ***iskonto edilir***. Ve burada belki de serbest-piyasa iktisatçılarının tüketim vergilerine göstermiş oldukları nispi teveccüh için bir ipucu yer almaktadır. Onların çekiciliği, son tahlilde, iskontodan ibarettir –bir tüketim vergisinde aynı oran, ***daha düşük*** bir gelir vergisi oranının etkisine sahiptir. Toplum ve piyasa üzerindeki vergi yükü daha düşüktür.[34] Vergi yükündeki bu azalma çok övgüye değer bir amaç olabilir, fakat onun böyle ifade edilmesi gerekir, ve problemin, konan verginin ***türü***nden çok, toplumda bireyler üzerindeki genel vergi yükünde yattığı idrak edilmelidir.

Şimdi tartışmanın dışında tuttuğumuz, ***iddihar çözülmesi (dishoarding)*** ya da ***eksi tasarruf (dissaving)*** durumunu dâhil etmek suretiyle sonuçlarımızı değiştirmeliyiz. İddihar çözülmesi vuku bulduğu ölçüde, gelirden ziyade ***tüketim musluğu açılmış olacaktır***, çünkü eksi tasarrufta bulunan kişi cari gelirden değil, daha önce biriktirilmiş servetten tüketim yapar. Böylece Fisher vergisi, olağan gelir vergilemesiyle vergilendirilmemiş kalacak olan birikmiş serveti bitirip tüketecektir.

4. Yerleşme ve Vergilendirmenin Etkileri
Kısım II: Birikmiş Sermaye Üzerindeki Vergiler

Bir manada, ***her*** vergi sermaye üzerine konulan bir vergidir. Bir vergiyi ödemek için, bir insan para tasarruf etmek zorundadır. Bu, evrensel bir kuraldır. Eğer tasarruf önceden meydana gelmişse, o zaman vergi, toplumda yatırılmış sermayeyi azaltır. Eğer tasarruf önceden yapılmamışsa, o zaman verginin *potansiyel* tasarrufu azalttığını söyleyebiliriz. Bununla birlikte, potansiyel tasarruf birikmiş sermayeyle pek de aynı şey değildir, ve biz bu ne-

[34] Aynı şekilde, satış vergisinin çekiciliği onun müterakki olamamasında, böylece gelir vergilendirmesinin üst gruplar üzerine yüklediği mali külfetin azalmasında yatmaktadır.

denle cari gelir üzerindeki bir vergiyi sermaye üzerindeki bir vergiden ayrı olarak düşünebiliriz. Birey vergiyi ödemek için tasarruf etmek zorunda kalsaydı bile, tasarruf, gelirin cari/güncel olması gibi caridir/günceldir, ve dolayısıyla biz *cari* tasarruf ve cari gelirler üzerindeki vergilerle geçmiş dönemlerden gelen *birikmiş* sermaye üzerindeki vergiler arasında ayrım yapabiliriz. Aslında, tüketim vergileri olamayacağı için, eksi tasarrufun olduğu durum hariç, neredeyse bütün vergiler bizzat gelir vergilerine *ya da* birikmiş sermaye üzerindeki vergilere dönüşürler. Hâlihazırda bir gelir vergisinin etkisini analiz etmiştik. Şimdi birikmiş sermaye üzerindeki vergilere gelebiliriz.

Burada hakiki bir "çifte vergilendirme" durumuyla karşılaşırız. *Cari* tasarruflar vergilendirildiği zaman, çifte vergilendirme eleştirisi şüpheli bir şeydir, çünkü insanlar yeni üretilmiş cari gelirlerini tahsis etmektedirler. Buna karşılık, birikmiş sermaye geçmişten gelen mirasımızdır; bugün ve müstakbel hayat standardımızın kendisinden türediği araç, gereç ve kaynakların birikimidir. Bu sermayeyi vergilendirmek demek sermaye stokunu azaltmak, özellikle de yeni birikimlerin yanı sıra yenilemeleri de caydırmak ve gelecekte toplumu yoksullaştırmak olacaktır. Piyasadaki zaman tercihlerinin gönüllü sermaye tüketimini dikte etmesi pekâlâ vaki olabilir. Bu takdirde, insanlar bilinçli olarak bugün daha iyi yaşamak için gelecekte yoksullaşmayı seçeceklerdir. Fakat hükümet böyle bir sonucu mecbur ettiği zaman, piyasa seçimlerinin bozulması özellikle şiddetli olur. Çünkü toplumda herkesin hayat standardı mutlak anlamda düşmüş olacaktır ve bu, belki de vergi tüketicilerinin bazılarını da –hükümet memurları ve vergi imtiyazının diğer alıcıları- *kapsar*. Bugünkü üretken gelirle geçimini sağlamak yerine, hükümet ve onun gözdeleri artık toplumun birikmiş sermayesine el koymakta, böylelikle altın yumurtlayan kazı öldürmektedir.

Dolayısıyla, sermayenin vergilendirilmesi gelir vergilendirmesinden büyük ölçüde farklıdır; burada seviyenin yanı sıra *tür* de önemlidir. Birikmiş sermaye üzerine yüzde 20'lik bir vergi, gelir üzerindeki yüzde 20'lik bir vergiden çok daha fazla tahrip edici, bozucu ve yoksullaştırıcı bir etkiye sahip olacaktır.

A. Bedava Transferlerin Vergilendirilmesi: Miraslar ve Hediyeler

Hediye alımları genellikle basit gelir olarak değerlendirilmiştir. Ancak, alıcının elde edilen para mukabilinde hiçbir şey üretmediği açık olmalıdır; esasen, o, hiç de cari üretimden doğan bir gelir değildir, fakat birikmiş

sermaye sahipliğinin transferidir. O zaman, hediye alımları üzerine bir vergi sermaye üzerine bir vergidir. Bu, özellikle ***miraslar*** için doğrudur ki, burada sermayenin toplu miktarı (aggregation) bir varise aktarılır, ve açıkçası armağan cari gelirden gelmemektedir. Dolayısıyla, bir ***veraset*** vergisi pür bir sermaye vergisidir. Onun tesiri özellikle tahrip edicidir, çünkü (*a*) o, büyük toplamları kapsayacaktır, zira birkaç kuşak içinde bir noktada mülkün ***her parçası*** varislere geçmelidir, ve (*b*) bir veraset vergisi ihtimali tasarruf etme ve bir aile yeterliği inşa etme müşevviğini ve gücünü tahrip eder. Veraset vergisi belki de pür bir sermaye vergisinin en yıkıcı örneğidir.

Hediyeler ve miraslar üzerine bir verginin hayır yapmanın ve aile bağlarını korumanın cezalandırılması gibi ilave etkileri vardır. Armağanların ve mirasların vergilendirilmesini savunmada en ateşlilerden bazılarının, en başta, serbest piyasanın kendi aygıtlarına bırakılması halinde asla "yeteri kadar" hayır olmayacağını öne sürmesi ironiktir.

B. Emlak (Property) Vergilendirmesi

Bir emlak vergisi emlakin değeri üzerine ve bu nedenle birikmiş sermaye üzerine konan bir vergidir. Emlak vergilendirmesine özgü çok sayıda problem vardır. Öncelikle, vergi emlakin kıymetine dair bir ***değer biçmeye*** dayanır, ve vergi oranı bu biçilmiş değere uygulanır. Fakat emlakin ***fiili*** satışı genellikle meydana gelmediği için, bu değer biçmeleri doğru olarak yapmanın yolu yoktur. Bütün değer biçmeler keyfi olduğu için, bunu yapan kişiler açısından adam kayırma, gizli anlaşma ve rüşvetçiliğin yolu açıktır.

Cari emlak vergilendirmesinin başka bir zayıflığı onun hem "maddi (real)" ve hem de "maddi olmayan (intangible)" varlıkları çifte vergilendirmesidir. Emlak vergisi (emlakin) "maddi" ve "maddi olmayan" kıymet takdirlerini ***toplar***; böylece tahvil sahiplerinin emlak olarak öz varlığı borçluların yükümlülük miktarına ***ilave edilir***. Dolayısıyla borç altındaki emlak başka emlaka karşı çifte vergilendirilmiş olur. Eğer A ve B'den her biri 10.000 dolarlık bir emlaka sahipse, fakat C de B'nin emlakı üzerinde 6.000 dolar değerinde bir tahvil elinde bulunduruyorsa, ikincisi ***16.000 dolarlık*** bir toplamla kıymetlendirilir ve buna uygun olarak vergilendirilir.[35] Böylece, kredi sisteminin kullanımı cezalandırılır ve alacaklılara ödenen faiz oranı ilave cezayı hesaba katacak şekilde yükseltilmelidir.

[35] *Bkz.*, Groves, *Financing Government*, s. 64.

Emlak vergisinin bir hususiyeti, onun emlak sahibi olan ***kişi***den ziyade bizzat emlaka atfedilmesidir. Sonuçta, vergi piyasada ***vergi kapitalizasyonu*** olarak bilinen özel bir biçimde yansıtılır. Mesela, sosyal zaman-tercihi oranının, veya pür faiz oranının yüzde 5 olduğunu varsayalım. Yüzde beş, dengede bütün yatırımlarda kazanılır, ve bu oran dengeye ulaşılırken yüzde 5 olma eğilimindedir. Bir emlak vergisinin belirli ***bir*** emlaka ya da emlak grubuna, mesela 10.000 dolar değerindeki bir eve yüklendiğini varsayalım. Bu vergi konmadan önce, sahip emlaktan yıllık 500 dolar kazanmıştır. Şimdi, sahibe, onu her yıl hükümete 100 dolar ödemek zorunda bırakan, yüzde 1'lik bir yıllık vergi konmaktadır. Şimdi ne olacaktır? Mevcut haliyle, sahip yatırımından yıllık 400 dolar kazanacaktır. Yatırımın net getirisi şimdi yüzde 4 olacaktır. Açıkçası, başka yerde yüzde 5 kazanabilecekken kimse bu emlaka yüzde 4 yatırmaya devam etmeyecektir. Peki o zaman ne olacaktır? Sahip emlakin kiralık değerini yükselterek kendi vergisini ileri doğru yansıt***ma***yacaktır. Emlakin kazançları onun iskonto edilmiş marjinal verimlilik değeri tarafından belirlenir, ve emlak üzerine bir vergi onun erdemlerini ya da kazanma gücünü artırmaz. Aslında, bunun tersi vuku bulur: vergi, emlakin sermaye değerini, sahiplere yüzde 5'lik bir getiri kazanma imkânı verecek şekilde düşürür. Faiz getirisinin tekdüzeliliğine yönelik piyasa dürtüsü emlakin sermaye değerini bir yatırım kazancına imkân verecek şekilde aşağı iter. Emlakin sermaye değeri 8.333 dolara düşecek, böylece müstakbel getiriler yüzde 5 olacaktır.[36]

---

[36] Nihai sermaye değeri 8.000 $ değildir, çünkü emlak vergisi ***nihai*** değerin yüzde biri oranında yüklenmiştir. Bu vergi 10.000 dolarlık orijinal sermaye değerinin yüzde 1'inde kalmaz. Sermaye değeri 8.333 dolara düşecektir. Emlak vergisi ödemesi 83 $ olacaktır, net yıllık getiri 417 dolardır ve bu, 8.333 dolarlık sermayenin yüzde 5 yıllık getiri ***oranı*** olacaktır.

Bu sonuca ulaşmak için cebirsel formül aşağıdaki gibidir: Eğer C belirlenecek sermaye değeri ise, o zaman, vergi devreye girmediğinde, i faiz oranı ve R emlakin yıllık kirasıdır.

$$iC = R$$

Bir emlak vergisi konduğu zaman, net getiri kira eksi yıllık vergi yükümlülüğüdür (T), veya:

$$iC = R - T$$

Bu emlak vergisinde, mülkün değeri için sabit bir oran varsayımında bulunuyoruz, o zaman:

$$iC = R - tC,$$

burada t mülkün değeri üzerinden belirlenen vergi oranına eşittir.

Uzun dönemde, sermaye değerini azaltan bu süreç, büyük ölçüde arsa sahipleri üzerine düşerek, geriye doğru atfedilir. Bir emlak vergisinin bir sermaye malına ya da sermaye malları dizisine konduğunu varsayalım. Bir sermaye mallarının geliri ücret, faiz, kâr ve arsa toprağın kira bedeline ayrılabilir. Sermaye mallarının daha düşük bir sermaye değeri kaynakları başka yere kaydıracak; bu belirli malın üretiminde daha düşük ücretlerle karşılaşan işçiler daha iyi ödemesi olan bir işe kayacak; kapitalistler daha iyi kazanç getiren bir alana yatırım yapacak ve saire. Sonuçta, çalışanlar ve girişimciler, emlak vergisinin yükünü büyük ölçüde üzerlerinden atabileceklerdir ki, bu süreçte birinciler, kendi orijinal DMVP'leri, burada, sonraki en yüksek ödeme yapan mesleklerdekinden daha yüksek olduğu ölçüde zarar görürler. Tabiî, tüketiciler, kaynakların cebri bir yanlış tahsisinden zarar göreceklerdir. O zaman, ana yükü taşıyan insan, arsa toprağın sahibidir; dolayısıyla, vergi kapitalizasyon süreci arsa toprak üzerine getirilen bir emlak vergisine çok daha eksiksiz uygulanır. Yerleşme (incidence) "orijinal" arsa toprak sahibinin, yani, verginin ilk yüklendiği zamandaki sahibin üzerine düşer. Toprak sahibi sadece sahip olarak kaldığı müddetçe yıllık vergiyi (yansıtamayacağı bir vergiyi) ödemez, fakat aynı zamanda o sermaye değeri itibariyle bir kayba da maruz kalır. Eğer Bay Smith yukarıdaki mülkün sahibi ise, sadece yıllık 83 dolar vergi ödemekle kalmaz, fakat aynı zamanda onun mülkünün sermaye değeri 10.000'den 8.333 dolara düşer. Açıkçası Smith mülkü sattığı zaman bu kaybı absorbe eder.

Bununla birlikte, halef sahiplerin durumu için ne demelidir? Onlar, hükümete yılda 83 dolar ödemeye devam etmelerine rağmen, bu mülkü 8.333 dolar'a satın alır ve yüzde %5'lik istikrarlı bir faiz kazanırlar. Dolayısıyla vergi ödemesinin emlaka atfedilme beklentisi, piyasa tarafından ***kapitalize edilmiş***tir ve onun sermaye değerine ulaşılırken hesaba katılmıştır. Sonuç olarak, müstakbel sahipler emlak vergisinin mütemmim yerleşmesini orijinal sahibe yansıtmaya kadirdirler; onlar aslında bu vergi yükünü taşıma anlamında vergi "ödemezler".

Vergi kapitalizasyonu piyasanın, kendi üzerine bindirilen mali yüklere ayar sağladığı sürecin bir örneğidir. Hükümetin bu yükü ödemesini istediği kişiler, piyasanın yeni yüklemelere ayar sağlamadaki esnekliği nedeniyle,

---

C yi yalnız bırakırsak,

$C = R/i + t$ dir; yeni sermaye değeri yıllık kiranın faiz oranı artı vergi oranına bölünmesine eşittir. Sonuçta, sermaye değeri kendi orijinal meblağının altına düşmektedir, (*a*) faiz oranı ve (*b*) vergi oranı daha yüksektir.

bunu yapmaktan kaçınabilirler. Ancak, arsa toprağın orijinal sahipleri bir emlak vergisiyle özellikle mali külfet altına girerler.

Bazı yazarlar, vergi kapitalizasyonunun meydana geldiği yerde, hükümet için vergiyi düşürmenin ya da kaldırmanın adaletsiz olacağını, çünkü böyle bir davranışın, mülkün sermaye değerinde karşı yönde denkleştirici bir artış elde edecek olan cari mülk sahiplerine "bedava bir armağan" bahşedeceğini öne sürerler. Bu tuhaf bir iddiadır ve ***bir mali külfeti kaldırma***nın bir ***sübvansiyon*** ile özdeşleştirilmesi yanılgısına dayanır. Ancak, birincisi serbest piyasa koşullarına doğru bir harekettir, oysa ikincisi bu koşullardan ***uzaklaşan*** bir harekettir. Üstelik emlak vergisi, müstakbel sahiplere mali külfet getirmezken, emlakın sermaye değerini serbest piyasada olacağı seviyenin altına iter, ve böylece kaynakların bu emlakta istihdamını caydırır. Emlak vergisinin kaldırılması kaynakları tüketicilerin avantajına yeniden dağıtacaktır.

Vergi kapitalizasyonu ve onun arsa toprakların sahipleri üzerine yerleşmesi sadece emlak vergisinin evrenselden ziyade ***kısmi*** –emlakın tamamından ziyade bazı kısımları üzerine- olduğu yerde vuku bulur. Gerçek bir genel emlak vergisi bütün yatırımlardan kazanılan gelir oranını azaltacak ve böylelikle sermaye değeri yerine faiz oranını düşürecektir. Bu takdirde, hem orijinal sahibin hem de daha sonraki sahiplerin faiz getirisi eşit biçimde azalır, ve orijinal sahip üzerine ekstra bir yük söz konusu değildir.

Şu halde bütün emlak değerleri üzerine genel, tekdüze bir emlak vergisi, bir gelir vergisi gibi, ekonominin her tarafında faiz getirisini azaltacaktır. Bu, tasarrufları cezalandıracak, böylelikle sermaye yatırımlarını olmuş olacağı seviyenin altına düşürecek ve reel ücret oranlarını, onların serbest-piyasa seviyesinin daha da altına indirecektir.[37]

Son olarak, bir emlak vergisi, üretimde kaynakların dağılımını mutlaka bozar. O, satılan dolar başına düşen sermaye teçhizatının büyük olduğu üretim alanlarını cezalandırır ve kaynakların buralardan daha az "kapitalistik" alanlara kaymasına neden olur. Böylece, daha üst-düzey üretken süreçlere yönelik yatırım caydırılır, ve hayat standardı düşer. Bireyler, nispeten ağır bir emlak vergisi yükünü taşıyan konuta daha az yatırım yapacak, ve bunun yerine daha az dayanıklı tüketim mallarına kayacak, böylece üretim sapma gösterecek ve tüketici tatmini zarar görecektir. Pratikte,

---

[37] Vergi-kapitalizasyonu hakkında, *bkz.*, Seligman, *Shifting and Incidence of Taxation*, s. 181–85, 261–64. *Yine bkz.*, Due, *Government Financing*, s. 382–86.

emlak vergisi bir alandan ve mevkiden diğerine eşitsiz olma eğilimindedir. Tabiî, emlak vergilendirmesinde coğrafi farklar, kaynakları ağır vergi oranlarından kaçmaya iterken[38], üretimi tüketici tatmininin maksimuma çıkacağı alanlardan kaçırarak üretimin mevkisini saptıracaktır.

C. Bireysel Servet Üzerine Bir Vergi

Bireysel servet üzerine bir vergiye pratikte teşebbüs edilmiş olmamasına rağmen, o, ilginç bir analiz konusu sunmaktadır. Böyle bir vergi, bireylerin serveti yerine şahsı üzerlerine yüklenecektir ve yükümlülükler hariç tutulup, onların toplam net servetinin belli bir yüzdesi olarak konacaktır. Doğrudanlığı itibariyle, o, gelir vergisine ve Fisher'in önerdiği tüketim vergisine benzer olacaktır. Bu tür bir vergi sermaye üzerine pür bir vergi olacak ve emlak vergilendirmesinden kaçan nakit dengelerini kapsam içine alacaktır. Yine bu vergi, taşınmaz ve maddi varlıkların çifte vergilendirilmesi ve borçların mülk olarak (hesaba) dâhil edilmesi gibi, bir emlak vergisinin çok sayıda zorluğunun önüne geçecektir. Bununla birlikte, emlak değerlerini doğru olarak takdir etme imkânsızlığıyla yine karşılaşılacaktır.

Bireysel servet üzerine bir vergi kapitalize edilemez, çünkü bu vergi, piyasa tarafından iskonto edilmesi mümkün olan bir mülke atfedilmeyecektir. Önemli *etkilere* sahip olacak olmasına rağmen, bireysel bir gelir vergisi gibi, bu verginin *yansıtılması* da imkânsızdır. Bu vergi, düzenli gelirden ödeneceği için, özel fonları azaltmada ve tasarrufu-yatırımı cezalandırmada bir gelir vergisi etkisine sahip olacak, fakat aynı zamanda birikmiş sermayenin vergilendirilmesi gibi *ilave* bir etkiyi de barındıracaktır.

Birikmiş sermayenin ne kadarının vergi tarafından götürüleceği somut verilere ve muayyen bireylerin değerlendirmelerine bağlıdır. Mesela, Smith ve Robinson gibi iki birey olduğunu varsayalım. Her birinin 100.000 dolar birikmiş bir serveti vardır. Ancak, Smith aynı zamanda yıllık 50.000 dolar daha kazanırken, Robinson (emeklilik ya da başka nedenlerden dolayı) yılda sadece 1.000 dolar kazanmaktadır. Varsalım ki hükümet bireysel serveti üzerine yüzde 10'luk bir yıllık vergi koyar. Smith, birikmiş serveti azalmaksızın, düzenli gelirinden yıllık 10.000 dolar ödemeye güç yetirebilir, ancak yine de o, galiba kendi vergi yükümlülüğünü düşürmesi hasebiy-

[38] Bu mevki sapması diğer bütün vergi biçimlerinden dolayı da ortaya çıkacaktır. Böylece, A bölgesinde B bölgesinden daha yüksek bir gelir-vergisi oranı, vergilerden sonra net ücret oranlarını eşitlemek için, çalışanları A'dan B'ye kaymaya teşvik edecektir. Üretimin mevkisi serbest piyasayla karşılaştırıldığında saptırılmış olur.

le, servetini mümkün olduğu kadar azaltmak isteyecektir. Öte yandan, Robinson vergiyi, kendi varlıklarını satarak, böylelikle kendi birikmiş servetini azaltarak ödemek *zorundadır*.

Servet vergisinin birikmiş servet üzerine ağır bir ceza yüklediği ve bundan dolayı bu verginin neticesinin birikmiş sermayeye darbe vurmak olacağı açıktır. Sermaye tüketimini ve genel bir fakirleşmeyi teşvik etmenin sermaye birikimini cezalandırmaktan daha hızlı bir yolu bulunamaz. Sadece bizim birikmiş sermaye mirasımız uygarlığımızı ve hayat standartlarımızı ilkel insanlarınkinden farklılaştırır, ve servet üzerine bir vergi bu farkı elimine etmek için hızla çalışacaktır. Bir servet vergisinin kapitalize edilememesi, piyasanın, emlak vergisinde olduğu gibi, ilk darbenin tesirinden sonra onun etkilerini azaltamadığı ve hafifletemediği anlamına gelir.

5. Yerleşme ve Vergilemenin Etkileri
Kısım III: Müterakki/Artan Oranlı Vergi

Bütün vergi dağıtım kalıplarından en çok tartışma yaratanı *müterakki* vergi olmuştur. Müterakki vergi durumunda, ona muhalefet eden muhafazakâr iktisatçılar taarruza geçmişlerdir, bu nedenle onun savunucuları bile müterakki verginin müşevvikleri ve verimliliği düşürdüğünü gönülsüzce kabul etmek zorundadırlar. O bakımdan, müterakki verginin "eşitlik" zemininde en ateşli savunucuları, müterakkilik/artan oranlılık derecesinin ve yoğunluğunun verimlilik mütalaalarıyla sınırlandırılması gerektiğini kabul ederler. Müterakki vergilemeye karşı yapılmış ana eleştiriler şunlardır: (*a*) o, topluluğun tasarrufunu azaltır; (*b*) o, çalışmaya ve kazanmaya yönelik müşevviği azaltır; (*c*) o, "zenginin yoksul tarafından soyulmasını" teşkil eder.

Bu eleştirileri değerlendirmek için, artan oranlılık ilkesinin etkilerine dair bir analize başvuralım. Müterakki vergi daha çok kazanan bir adama daha yüksek bir vergileme oranı getirir. Diğer bir deyimle, o, tüketiciye yapılan hizmete, piyasadaki erdeme bir *ceza* olarak işlev görür. Piyasadaki gelirler, üretim faktörlerinin üretimi ve dağıtımı dâhilinde tüketiciye yapılan hizmet tarafından belirlenir ve bu tür hizmetlerin kapsamına göre doğrudan doğruya değişiklik gösterir. Tüketicilere çok hizmette bulunmuş olan bu özel insanlar üzerine cezalar bindirmek sadece onlara değil, fakat tüketicilere de zarar verir. Dolayısıyla müterakki bir vergi müşevvikleri kötürüm bırakmaya, meslek mobilitesini aksatmaya ve piyasanın tüketicilere hizmet etmedeki esnekliğini büyük ölçüde engellemeye mahkûmdur. Sonuç olarak o, *genel* hayat standardını düşürecektir. Artan oranlılığın son durağı –

gelirlerin cebren eşitlenmesi- görmüş olduğumuz gibi, barbarlığa bir geri dönüşe neden olur. Artan oranlı gelir vergilendirmesinin tasarruf etmeye yönelik müşevvikleri azaltması da bahis konusu değildir, çünkü bu durumda insanlar kendi zaman tercihleriyle uyumlu yatırım kazancı elde etmeyeceklerdir; onların kazançları vergilemenin hışmına uğrayacaktır. İnsanlar kendi zaman tercihlerinin garanti edeceğinden çok daha az kazanacak, onların tasarrufları serbest piyasada olacakları seviyenin çok altına düşecektir.

Böylece, muhafazakârların, müterakki verginin çalışmaya ve tasarrufa yönelik müşevvikleri azalttığı eleştirileri doğrudur ve esasında, bunlar genellikle yeteri kadar dile getirilmemiştir, çünkü bu etkilerin, *önsel (a priori)* olarak bizzat artan oranlılığın salt doğasından ileri geldiğine dair yeterince idrak yoktur. Bununla birlikte, unutulmaması gerekir ki, *sabit oranlı* vergileme, aslında eşitlik ya da maliyet ilkesini aşan herhangi bir verginin yaratacağı etkilerin çoğunu uyaracaktır. Çünkü sabit oranlı vergileme aynı zamanda güçlü olanı ve tasarruf edeni cezalandırır. Sabit oranlı vergilemenin, bir gelir kademesinden diğerine geçme çabasını artan oranlı engellemek gibi, müterakkiliğin kötürüm bırakıcı etkilerinin çoğuna sahip olmayacağı doğrudur. Fakat sabit oranlı vergileme de gelir kademeleri yükseldikçe daha ağır mali külfetler koyar, ve bunlar da kazanç sağlamayı ve tasarruf etmeyi engeller.

Müterakki gelir vergisine karşı ikinci bir, ve belki de en yaygın olarak kullanılan argüman, varlıklıların gelirlerini vergilemek suretiyle, onun özellikle *tasarrufları* azalttığı, böylece bir bütün olarak topluma zarar verdiğidir. Bu iddia genellikle, zenginin yoksuldan oransal olarak daha fazla tasarruf ettiği şeklindeki akla yatkın varsayım üzerine dayandırılır. Fakat yukarıda göstermiş olduğumuz gibi, bu, özellikle serbest piyasa taraftarları için, aşırı derecede zayıf bir iddiadır. Serbest-piyasa tahsislerinden keyfi tahsislere yönelik sapmaları zorlayan bir önlemi eleştirmek meşrudur; fakat sadece, *bizzat* tasarrufları azaltmaya dönük bir önlemi eleştirmek pek de meşru olamaz. Çünkü tüketim tasarruftan neden daha az erdeme sahip olsun? Piyasada onlar arasındaki tahsis sadece bir zaman tercihi meselesidir. Bunun manası piyasada tasarrufun tüketime oranından cebri *bir* sapmanın fayda itibariyle bir kayıp getirdiğidir, ve bu, sapma *hangi yönde* gerçekleşirse gerçekleşsin, doğrudur. Şu halde daha çok tasarrufu ve daha az tüketimi uyarma ihtimali olan bir hükümet önlemi, daha çok tüketime ve daha az tasarrufa yol açacak bir önlemden daha az eleştiriye bağımlı değildir. Bunu daha farklı bir şekilde söylemek serbest-piyasa seçimlerini tenkit etmek ve halka daha çok tasarruf baskısı yapan hükümetsel tedbirleri üstü kapalı ola-

rak savunmak demektir. Dolayısıyla, onlar tutarlı olsaydı, bu muhafazakâr iktisatçılar zengini sübvanse etmek için yoksulun vergilendirilmesini önermek zorunda kalırlardı, çünkü bu takdirde tasarruflar muhtemelen artar ve tüketim azalırdı.

Üçüncü itiraz siyasi-ahlâkî bir itirazdır –"yoksul zengini soyar". Bunun anlamı kendi gelirinin yüzde 1'ini vergi olarak ödeyen yoksul insanın yüzde 80 ödeme yapan zengin insanı "soyduğu"dur. Soygunun erdemleri ya da erdemsizlikleri hakkında hüküm vermeksizin, bunun geçersiz olduğunu söyleyebiliriz. *Her iki* vatandaş da soyulmaktadır -Devlet tarafından. Birinin daha büyük oranda soyulması ikisinin de hasar görmesini ortadan kaldırmaz. Hükümet yoksullara hizmet amacıyla para harcadığı için, yoksulun vergi hâsılatından net bir sübvansiyon aldığı itirazı yapılabilir. Fakat bu, geçerli bir iddia değildir. Çünkü fiili soyma *davranışı* yoksul tarafından değil, Devlet tarafından yapılmaktadır. İkinci olarak, aşağıda göreceğimiz gibi, Devlet, kendi parasını çok sayıda farklı projelere harcayabilir. O, mamulleri tüketebilir; zenginlerin bir kısmını ya da tamamını sübvanse edebilir; yoksulların bir kısmını ya da tamamını sübvanse edebilir. Müterakki gelir vergilendirmesi olgusu *haddi zatında* "yoksullar"ın kitle halinde sübvanse edileceği anlamına gelmez. Yoksullardan *bazıları* sübvanse edilir, diğerleri edilmeyebilir, ve bu ikinciler yine vergi-tüketicilerinden ziyade vergi ödeyicileri olacaklar ve zenginlerle birlikte "soyulacak"lardır. Bu mahrumiyetin boyutu yoksul bir vergi ödeyicisi için zengin bir vergi ödeyicisinden daha az olacaktır; ve fakat, genellikle zenginden çok daha fazla yoksul olduğu için, yoksulların kitle halinde vergi "soygun"unun en büyük yükünü taşıması ihtimali pekâlâ vardır. Buna karşılık, görmüş olduğumuz gibi, Devlet bürokrasisi aslında hiç vergi ödemez.[39]

Diğer nedenler arasında yer alan, "soygun"un yerleşmesi gibi yanlış bir kavram ve tasarruflarla ilgili sakat iddia, çoğu tutucu iktisatçının ve yazarın, vergilendirmede *müterakkiliğin* önemini aşırı derecede abartmasına neden olmuştur. Aslında, bir toplumun serbest piyasada katettiği mesafeyi belirlemede vergilendirme *seviyesi*, onun müterakkiliğinden çok daha önemlidir. Bir örnek ikisinin nispi önemini açığa çıkaracaktır. İki insanı mukayese edelim ve onların iki farkı vergi sistemi altında nelerle karşılaştıklarına bakalım. Smith yılda 1.000 dolar, Jones yılda 20.000 dolar kazanmaktadır. A

[39] Düşük-gelirli sınıfların günümüz Amerika'sında gerçekten ödedikleri verginin boyutu hakkında, *bkz.*, Gabriel Kolko, *Wealth and Power in America* (New York: Frederick A. Praeger, 1962), kısım 2.

Toplumunda vergileme herkes için yüzde 50 olarak sabit oranlıdır. B Toplumunda vergileme dik bir biçimde müterakkidir: oranlar 1.000 dolar gelir için yüzde ½, 20.000 dolar gelir için yüzde 20'dir. Aşağıdaki cetvel her birinin farklı toplumlarda vergi olarak ne miktar ödeme yapacağını göstermektedir:

	Toplum	
	A	B
Smith (1.000 dolar)	500 dolar	5 dolar
Jones (20.000 dolar)	10.000 dolar	4.000 dolar

Şimdi, hem zengin hem de yoksul vergi ödeyicilerine sorabiliriz. *Hangi sistem altında siz daha iyi durumda olursunuz? Hem* zengin hem de yoksul adam, oran yapısının çok daha fazla artan oranlı olduğu, fakat her insan için vergilendirme seviyesinin daha düşük tutulduğu B Toplumunu tereddütsüz biçimde seçecektir. Bazıları yüklenen toplam vergi miktarının A Toplumunda çok daha büyük olduğu itirazını yapabilir. Fakat esas mesele de zaten budur! Esas konu zengin insanın itiraz ettiği şeyin oranların *müterakkiliği* değil, fakat kendi üzerine yüklenen oranların *yüksek seviyesi*dir, ve o, oranlar daha düşük olduğu zaman müterakkiliği tercih edecektir. Demek oluyor ki *müterakki* vergileme *ilkesi* vasıtasıyla zengini "soyan" yoksul değildir; her türlü vergileme yoluyla her ikisini de "soyan" Devlettir. Ve bu göstermektedir ki muhafazakâr iktisatçıların aslında itiraz ettikleri şey, tam olarak farkında olsunlar ya da olmasınlar, müterakkilik değil, fakat yüksek vergilendirme oranlarıdır, ve onların müterakkiliğe gerçek itirazı onun zengini vergilemede *yüksek seviyeler* için bent kapaklarını açmasıdır. Fakat bu ihtimal her zaman gerçekleşmeyecektir. Çünkü bir (vergi) oran yapısının çok müterakki olması, ancak buna rağmen daha az müterakki bir yapıdan, yüksek ve düşük dilimlerin her tarafında, daha düşük olması elbette mümkündür ve sık sık da olmuştur. Ancak, pratik bir mesele olarak, müterakkilik yüksek vergi oranları için gereklidir, çünkü daha düşük-gelirli vatandaşlar topluluğu, eğer vergiler hepsinin üzerinde eşit biçimde konulursa çok dik vergi oranlarına karşı isyan edebilirler. Öte yandan, çok sayıda insan, eğer zenginlerin yine daha yüksek bir oran ödedikleri bilgisinden ya da inancından emin olurlarsa, daha yüksek bir vergi yükünü kabul edebilirler.[40]

[40] Krş., Bertrand de Jouvenel, *The Ethics of Redistribution* (Cambridge: Cambridge University Press, 1952).

Mecburi eşitlikçiliğin barbarlığa bir geri dönüşe neden olacağını ve bu istikametteki adımların, piyasanın yerinden oynamasıyla ve hayat standartlarının düşmesiyle sonuçlanacağını görmüştük. Çok sayıda iktisatçı – bilhassa "Şikago Okulu"nun üyeleri- "serbest piyasanın" şampiyonu olduklarına inanırlar, ancak onlar vergilemeyi piyasayla bağlantılı ya da piyasa sürecine müdahale olarak görmezler. Bu yazarlar, piyasada her bireyin, üretim faktörlerinin tatmin edici bir tahsisine ulaşmak için, tüketicilerin ödemeyi istedikleri kârları ve marjinal verimlilik değerini kazanması gerektiğine kuvvetle inanırlar; ancak arkasından şiddetli vergilendirmeyi ve sübvansiyonları savunmada bir tutarsızlık görmezler ve bunların, üretken tahsislerin etkinliğini azaltmaksızın gelir "dağılımı"nı değiştirebildiğine inanırlar. Bu şekilde onlar Keynezyen "para aldanması"na denk bir yanılgıya, yani bir *vergi yanılgısına* –bireylerin kendi faaliyetlerini *net* (vergi-sonrası) gelirden ziyade *brüt* gelirlerine göre düzenleyecekleri inancına- dayanırlar. Bu, apaçık bir yanlıştır. İnsanların vergi-bilincinde olmamaları ve kendi kaynaklarını ve enerjilerini buna uygun olarak dağıtmamaları için bir neden yoktur. Göreceli ödülleri vergilendirmeyle değiştirmek bütün piyasa tahsislerini –emeğin seyyaliyetini, girişimcilik uyanıklılığını, vs.- aksatacaktır. Piyasa, bütün halkaları birbirine geçmiş geniş bir ağdır, ve böyle analiz edilmelidir. İktisatta piyasayı izole bölümlere doğrama –"firma", birkaç "makroskopik" bütünsel toplamlar, piyasa mübadeleleri, vergileme, vs.- biçimindeki yaygın moda, bu bölümlerin her biriyle ilgili tartışmayı bozmakta ve piyasanın karşılıklı ilişkilerinin doğru bir görüntüsünü sunmada başarısız olmaktadır.

6. Yerleşme ve Vergilemenin Etkileri
Kısım IV: Arsa Toprak Üzerine "Tek Vergi"

Henry George'cu büyük yapının bir parçasını teşkil eden çeşitli argümanları başka yerde çürütmüştük: "toplum"un toprağa orijinal olarak sahip olduğu ve her yeni bebeğin onun tüm bölen bir parçasına "hakkı" olduğu; arsa toprağın değerindeki bir artışın dışsal sebeplerden dolayı "hak edilmemiş" olduğu yönündeki ahlâkî iddia; ve sahalar/siteler üzerinde "spekülasyon" yapmanın üretken toprağı kullanımdan haince çektiği düşüncesi. Burada biz bizzat şu meşhur George'cu öneriyi analiz edeceğiz: "tek vergi", veya arsa kiraların yüzde 100 müsaderesi.[41]

[41] *Bkz.*, Murray N. Rothbard, *The Single Tax: Economic and Moral Implications* (Irvington-on-Hudson, N.Y.: Foundation for Economic Education, 1957); keza

George'cu teori hakkında söylenecek ilk şeylerden biri onun önemli bir probleme –toprak meselesi- dikkat çektiğidir. Mevcut iktisat, toprağı sermayenin bir parçası olarak ele alma ve ayrı bir toprak kategorisinin varlığını kesinlikle reddetme eğilimindedir. Böyle bir çevrede, doktrinlerinden her biri yanıltıcı olsa bile, George'cu iddia, ihmal edilmiş bir probleme dikkat çekmeye hizmet eder.

Arsa-kirasının vergilendirilmesine dair tartışmaların çoğu, bu vergiden değil, fakat *diğer bütün vergileme biçimlerinin kaldırılmasından* doğacak, üretime yönelik kesin uyarıcılarla karıştırılmıştır.

Vergilendirmenin üretim ve mübadele üzerinde sahip olduğu zararlı etki konusunda George'un belagatli bir tarzı vardır. Bununla birlikte, bu etkiler, bütün vergileri arsa kirasına yansıtarak ve böylelikle vergilemeyi toptan elimine ederek kolaylıkla ortadan kaldırılabilir.[42] Aslında, burada arsa kirasını vergilendirmenin de üretimi engellediği ve saptırdığı gösterilmiştir. Tek verginin üretim üzerine sahip olabileceği yararlı etki ne olursa olsun,

---

idem, *A Reply to Georgist Criticisms* (teksir edilmiş elyazması, Foundation for Economic Education, 1957).

[42] George aslında şu kadarını kabul etmiştir:

> Vergilendirmeyi -ki o mübadelenin her tekerleğine engel olur ve çalışmanın her biçimi üzerine baskı yapar- lağvetmek büyük bir kütleyi güçlü bir pınarın üstünden kaldırmak gibi olacaktır. Taze enerjiyle dolduktan sonra, üretim yeni bir hayata başlayacak, ve ticaret en uzak arterlere kadar hissedilecek olan bir uyarıcı elde edecektir. Bugünkü vergilendirme yöntemi... enerji, ve çalışkanlık, ve beceri, ve tutumluluk gibi nitelikler üzerinde bir para cezası gibi işlev görür. Eğer sen ahır gibi bir yerde yaşamaya razı olmuşken, ben daha sıkı çalışıp kendim iyi bir ev yaptıysam, vergi toplayıcısı şimdi, beni senden daha fazla vergilendirerek, enerjim ve çalışkanlığım için, beni yıllık bir ceza ödemek zorunda bırakır. Eğer sen israf ederken ben tasarruf etmiş isem, sen muafken ben mahkûmum... Biz sermaye istediğimizi söyleyip dururuz, fakat kim onu biriktirirse, veya onu aramıza getirirse, bu kişiyi, sanki ona bir imtiyaz veriyormuşuz gibi suçluyoruz... Bu vergileri lağvetmek, vergilemenin muazzam ağırlığını üretken endüstriden kaldırmak olacaktır... Şimdi yapıldığı gibi, üreticiye, "Genel servetine ne kadar çok ilavede bulunursan o kadar çok vergilendirileceksin!" demek yerine, ona "istediğin kadar çalışkan olarak, tutumlu olarak, girişimci olarak kal, tam ödülünü alacaksın... toplam servete ilave yapmaktan dolayı vergilendirilmeyeceksin" denecektir. (Henry George, *Progress and Poverty* [New York: Modern Library, 1929], s. 434–35)

onlar, sadece bu verginin konulmasından değil, diğer vergilerin kaldırılmasından da gelecektir. İki hareket/etki kavramsal olarak ayrı tutulmalıdır.

Arsa kirası üzerine bir vergi yukarıda tarif edildiği biçimiyle bir emlak vergisi etkisine sahip olacaktır, yani o, yansıtılamayacak, ve ilk mali külfet orijinal sahip üzerine düşerek ve daha sonraki sahipler arsa toprağın sermaye değerindeki düşüşten dolayı herhangi bir yükten kaçarak, "kapitalize" edilecektir. George'cular tek başına arsa kiraların üzerine yüzde 100'lük bir yıllık vergi koymayı önerirler.

Tek verginin karşılayamadığı kritik bir problem, arsa kiraları tahmin etme zorluğudur. Tek vergi planının esası sadece arsa kiraları vergilendirmek ve bütün sermaye mallarını vergiden muaf tutmaktır. Fakat bu ayrımı yapmak imkânsızdır. George'cular bu zorluğu sadece pratik bir şey olarak baştan savmışlardır; fakat o aynı zamanda teorik bir noksanlıktır. Herhangi bir emlak vergisi için doğru olduğu üzere, kıymeti kesin olarak takdir etmek imkânsızdır, çünkü mülk bu dönem esnasında piyasada fiilen satılmış değildir.

Arsa-toprağın vergilendirilmesi çözümü imkansız başka bir problemle yüz yüzedir ki, o da bir toprak sahasının arsa toprağa giden brüt kira miktarıyla faiz ve ücretlere giden kısım arasında kantitatif olarak nasıl ayrım yapılacağıyla ilgilidir. Kullanımdaki toprak genellikle sermaye yatırımlarıyla birleştiği ve ikisi birlikte alınıp satıldığı için, onlar arasındaki bu ayrımı yapmak mümkün değildir.

Fakat George'cu teori daha da ağır zorluklarla karşı karşıyadır. Çünkü onun taraftarları verginin pozitif erdeminin üretimi teşvik etmekten ibaret olduğunu öne sürerler. Onlar muhalif eleştirmenlere tek verginin (doğru olarak yüklenebilirse) sermaye iyileşmelerini ve gayrimenkullerin bakımını caydırmayacağını belirtirler; fakat ardından tek verginin boş toprakları kullanıma *zorlayacağı* iddiasını serdederler. Bu verginin en büyük meziyetlerinden birinin bu olduğu düşünülmektedir. Fakat eğer toprak boş ise, hiç gayrı safi kira kazan*maz*; eğer gayri safi kira kazanmıyorsa, o zaman açıkçası arsa toprak olarak da net kira kazanmaz. Boş toprak kira kazanmaz, ve dolayısıyla vergilendirilebilir arsa kirası da kazanmaz. *Tutarlı* bir George'cu plan altında hiçbir vergiye katlanılmayacaktır! Toprak vergilendirilmeyeceği için, kullanıma geçmeye de zorlanamayacaktır.

George'cuların bu hatasıyla ilgili tek mantıklı açıklama şudur: onlar çoğu boş toprağın bir *sermaye değerine* sahip olduğu, yani cari kullanımda ki-

ra kazanmasa bile piyasada bir fiyat ile satıldığı olgusu üzerine yoğunlaşırlar. Görünen o ki atıl toprağın bir sermaye değerine sahip olmasından, George'cular, onun bir çeşit "hakiki" yıllık arsa kirasına sahip olması gerektiği sonucunu çıkarırlar. Ancak, bu varsayım yanlıştır ve George'cu sistemin en zayıf kısımlarından biri olan, zamanın rolüne yeterince dikkat çekilememesine dayalıdır.[43] Halen boş toprağın bir sermaye değerine sahip olması sadece, piyasanın gelecekte onun kira kazanacağını ***umduğu*** anlamına gelir. Başka herhangi bir şeyin sermaye değeri gibi, arsa toprağın sermaye değeri de, faiz oranı ile iskonto edilmiş beklenen müstakbel kiraların toplamına eşittir ve onun tarafından belirlenir. Fakat bunlar hemen o anda kazanılmış kiralar değildir! Dolayısıyla, boş toprak üzerine herhangi bir vergileme George'cuların, arsa kirası üzerine tek vergi ilkesini ihlal eder; ve o, toprak mülkiyetini daha fazla cezalandıracak ve birikmiş sermayeyi –ki bunun, vergiyi ödemek için azaltılması gerekecektir- vergilendirecek şekilde bu sınırı aşar.

Şu halde, boş toprağın sermaye değerindeki bir ***artış*** cari bir kirayı yansıtmaz; sadece insanların müstakbel kiralarla ilgili beklentilerinde bir yükselmeyi yansıtır. Mesela, diyelim ki bir boş siteden/sahadan gelen müstakbel kiralar, eğer onlar herkes tarafından bilinir olsaydı, sitenin bugünkü sermaye değerinin 10.000 dolar olmasına imkân verecek bir şekilde olacaktır. Yine varsayalım ki bu gerçekler genel olarak bilinmemektedir ve dolayısıyla geçerli fiyat 8.000 dolardır. Uzak görüşlü bir müteşebbis olan Jones, durumu doğru olarak değerlendirir ve bu siteyi 8.000 dolara satın alır. Eğer çok geçmeden herkes Jones'ın öngördüğü şeyi fark ederse, piyasa fiyatı artık 10.000 dolara yükselecektir. Jones'ın 2000 dolarlık sermaye kazancı cari orandan gelen kazanç değil, kendi üstün yargısının ***kârı***dır.

---

[43] Bizzat George'un zamana yeterince önem vermemekle suçlanması pek de kabil değildir, çünkü o, sadece aynı kusura sahip olan klasik iktisat teorilerinin yolunu izleyebilirdi. Aslında klasik okulla karşılaştırıldığında, George, iktisat teorisinin birçok alanında ilerlemeler yapmıştır. Eksiksiz bir zaman analizine sahip olan Avusturya Okulu, George'un kendi teorisinin çerçevesini çizdiği zamanlarda, daha emekleme aşamasındaydı. 1880'den beri iktisatta bütün ilerlemeleri büyük ölçüde göz ardı eden George'un modern takipçileri için daha az mazeret vardır. George'un katkıları hakkında, ***bkz.***, Leland B. Yeager, "The Methodology of George and Menger," *American Journal of Economics and Sociology,* April, 1954, s. 233–39.

George'cu büyük korku, boş topraktır. Onlar, toprağın boş olmasına "arazi spekülasyonunun" neden olduğunu öne sürerler, ve bu arazi spekülasyonuna da konjonktürel dalgalanma depresyonları dâhil, uygarlığın hastalıklarının hemen hepsini bağlarlar. George'cular, emek toprağa nispetle kıt olduğu için, marjinal altı toprağın atıl kalması *gerektiğinin* farkında değildirler. Boş toprak görüntüsü, üretken kapasitenin israf edilmekte olduğunu ve hayat standartlarının azaldığını gören George'cuları deli etmektedir. Ancak, boş toprağın yararlı diye algılanması gerekir, çünkü eğer toprak sürekli tam olarak kullanılsaydı, bu, emeğin toprağa nispetle bol hale gelmiş olduğu anlamına gelirdi. Yine de bu, dünyanın, elde edilebilir istihdam olmaması nedeniyle, boş kalması gerektiği korkunç aşırı nüfuslu aşamaya en sonunda girmiş olduğu anlamına da gelirdi.

Bu kitabın yazarı, George'cu bir çalışmanın açıklayıcı bir paragrafında bir ipucu buluncaya kadar, çoğu ekonomik hastalığın nedeni olarak atıl, veya "alıkonan" arsa toprakla iştigal eden tuhaf George'cu zihinsel ilgiyi merak edip durmuştur:

"Yoksul" Ülkeler Sermaye Yoksunu Değildir.

> Çoğumuz Hindistan, Çin, Meksika ve geri kalmış denilen diğer ülke halklarının, sermaye yoksunu oldukları için fakir olduğuna inanmayı öğrenmiştik. Görmüş olduğumuz gibi, sermaye servetten başka bir şey olmadığı için ve servet de şu veya bu biçimde toprakla birleşmiş insan enerjisinden başka bir şey olmadığı için, sermayenin yokluğu çok sıklıkla Hindistan ve Çin gibi geri kalmış ülkelerde bir toprak ya da emek noksanlığı olduğunu akla getirir. Fakat bu doğru değildir. Çünkü bu "yoksul" ülkeler, kullandıklarından kat kat daha fazla toprağa ve emeğe sahiptirler... İnkâr edilemeyecek şekilde, onlar herhangi bir yerin halkı kadar sermaye üretmek için gereken –hem emek hem de toprak- her şeye sahiptirler.[44]

Ve böylece, bu yoksul ülkeler emek ve toprak bolluğuna sahip oldukları için, bundan doğal olarak, toprak sahiplerinin araziyi kullanımdan alıkoyuyor olmaları gerektiği anlamı çıkar. Tek başına bu, düşük hayat standartlarını açıklayabilir.

Burada kritik bir George'cu yanılgı açıkça sergilenmektedir: üretimde *zaman*ın gerçek rolünden habersiz olma. Tasarruf ve yatırım yapmak ve

---

[44] Phil Grant, *The Wonderful Wealth Machine* (New York: Devin-Adair, 1953), s. 105–07.

sermaye mallarını biriktirmek zaman alır, ve bu sermaye malları tüketim mallarını elde etmek için ihtiyaç duyulan nihai zaman döneminde bir kısalmayı ihtiva eder. Hindistan ve Çin, zaman yetersizlikleri olduğu için sermaye kıtlığı içindedirler. Onlar düşük seviyede bir sermayeden başladılar, ve böylece sahip oldukları tasarruflar vasıtasıyla yüksek bir sermaye seviyesine ulaşmaları uzun bir zaman alacaktır. Bir kere daha, George'cu zorluk, onların teorisinin "Avusturya" iktisadının yükselişinden önce formüle edilmiş olmasından ve George'cuların kendi doktrinlerini bu gelişmenin ışığı altında asla yeniden değerlendirmemelerinden ileri gelmektedir.[45]

Daha önce göstermiş olduğumuz gibi, toprak spekülasyonu faydalı bir sosyal fonksiyon icra eder; o, toprağı en bilgili olanların eline geçirir ve yine onu tüketiciler tarafından istenen oranda kullanıma açar. Ve sahip çok yakında zamanda elde edilebilir olan daha iyi bir kullanım beklemedikçe, iyi siteler/sahalar boş tutulmayacaktır –böylece site sahibi için bir arsa kirası kaybı meydana gelecektir. Dolayısıyla, sitelerin kendi en üretken-değerli kullanımlarına tahsisi, piyasada girişimciliğin herhangi bir tipinin bütün erdemlerini gerektirir.[46]

İktisat literatüründe en şaşırtıcı eksikliklerden biri George'cu teoriye yönelik etkin eleştirilerin olmayışıdır. İktisatçılar ya bu problemi savsaklamışlar, ya da çoğu kez teorinin iktisadi erdemini, onun politik anlamlarına ya da pratik zorluklarına itiraz etme dışında, kabul etmişlerdir. Böyle bir kibar muamele George'cu hareketin kalıcı uzun ömürlülüğüne büyük kat-

---

[45] George'un tuhaf faiz teorisinin bir eleştirisi için, Eugen von Böhm-Bawerk, *Capital and Interest* (New York: Brentano's, 1922), s. 413–20, atıl toprağın kapitalizasyonu hakkında özellikle s. 418'e ***bakınız.***

[46] Frank Knight'a bakınız:

> İnsanlar toprağı değerde beklenen bir artış için "spekülatif olarak" elbette elde tutarlar. Bu, sahipliği, değeri artıracak şekilde toprağın en iyi nasıl kullanacağını bilenlerin ellerine geçirme eğilimi yaratan, sosyal bir hizmettir... Açıkçası onların bu artışı elde etmek için toprağı boş tutması gerekmez ve eğer kazançlı kullanım için berrak bir açıklık varsa böyle bir şey yapılmaz... Eğer kullanım değeri olan toprak bir sahip tarafından istimal edilmiyorsa, bu onun nasıl kullanılması gerektiğine dair belirsizlikten ve vaziyetin açığa çıkması ya da olgunlaşması için beklemekten dolayıdır. Bir sahip doğal olarak, yeni bir vaziyetin farklı bir plan gerektirebilmesinden önce amortisman taahhüt etmeyen kullanım için bir arsa/parsel ayarlamaya ağır yatırım yapmak istemez. (Frank H. Knight, "The Fallacies in the 'Single Tax,'" *The Freeman,* August 10, 1953, s. 810–11).

kıda bulunmuştur. Doktrinin eleştirisinde bu zayıflığın bir nedeni, çok sayıda iktisatçının, George'culara ait kritik bir noktayı, yani arsa kirası üzerine bir verginin üretimi caydırmayacağını ve zararlı ya da bozucu iktisadi etkilere sahip olmayacağını kabul etmeleridir. Vergilemenin iktisadi erdemlerini kabul ettikten sonra, onun eleştirisi diğer siyasi ya da pratik mütalaalara sığınmak zorundadır. Çok sayıda yazar, tam (full) tek-vergi programındaki zorluklara karşı çıkarken, arsa kirasındaki müstakbel *artışların* yüzde 100 vergilenmesini önermiştir. George'cular bu tür yarım yamalak önlemleri tam anlamıyla küçümseyerek ele almışlardır. Muhalefet bir arsa-kirası vergisinin iktisadi zararsızlığını bir kere kabul ettikten sonra, onunla ilgili diğer şüpheler nispeten önemsiz gözükmelidir.

Şu halde, tek vergiyle ilgili kritik ekonomik problem şudur: Arsa kirası üzerine bir verginin bozucu ve engelleyici etkileri olacak mıdır? Arsa toprak sahibinin hiçbir üretken hizmet yerine getirmediği ve dolayısıyla, bu kişi üzerine bir verginin üretimi engellemeyeceği ve bozmayacağı doğru mudur? Arsa kirası, yan etkiler olmadan herhangi bir miktara kadar vergilendirilecek, bir "ekonomik fazla" diye nitelendirilmiştir. Çok sayıda iktisatçı zımnen bu sonuca katılmıştır ve bir toprak sahibinin sadece bir ıslahatçı olarak, yani toprak üzerinde sermaye malları üreticisi olarak, bir üretken hizmet icra edebileceğini onaylamıştır.

Fakat bu merkezi George'cu iddia gerçekleri göz ardı etmektedir. Arsa toprak sahibi çok önemli bir üretken hizmet yerine getirir. O, siteleri/sahaları kullanıma kazandırır ve onları en üretken-değerli teklif sahiplerine dağıtır. Toprağın fiziki stokunun özgül herhangi bir zamanda sabit olması bizi yanıltmamalıdır. Diğer mallarda olduğu gibi, toprak örneğinde de, satılan şey sadece fiziki mal değil, fakat onunla ilgili bütün bir hizmetler demetidir –ki, satıcıdan alıcıya *mülkiyetin transfer edilmesi* hizmeti de bunun içindedir. Arsa toprak basitçe mevcut değildir; onun sahip tarafından kullanıcının *hizmetine sunulması* gerekir. (Toprak "dikey olarak entegre" edildiği zaman bir adam her iki fonksiyonu da yerine getirebilir).[47]

Toprak sahibi, arazi sitelerini onların en üretken değerli kullanımlarına, yani tüketiciler tarafından en çok istenen kullanımlara tahsis ederek, en

[47] "Toprak haddi zatında uygar insana bizzat gıdanın yaptığından daha fazla hizmet etmez. Her ikisiyle de insanlara *hizmet edilir*. Spencer Heath, *How Come That We Finance World Communism?* (teksir edilmiş elyazması, New York: Science of Society Foundation, 1953), s. 3. *Keza bkz.*, Heath, *Rejoinder to "Vituperation Well Answered", Mason Gaffney* (New York: Science of Society Foundation, 1953).

yüksek arazi kiralarını kazanır. Bilhassa, mevkiin önemini ve site sahibinin belirli her bir kullanım için en üretken mevkileri sağlamadaki üretken hizmetini göz ardı etmemeliyiz.

Siteleri/sahaları kullanıma geçirmenin ve onların mevkisine karar vermenin aslında "üretken" olmadığı görüşü, somut olarak fiziki bir şey "yaratmayan" bir hizmetin "gerçekte" üretken olmadığı şeklindeki eski klasik düşüncenin bir eseridir.[48] Aslında, bu fonksiyon tam olarak diğer bir işlev kadar üretkendir ve özellikle de hayati bir fonksiyon hükmündedir. Bu fonksiyonu engellemenin ve tahrip etmenin ekonomiye ağır etkileri olacaktır.

Hükümetin arsa kirası üzerine gerçekten yüzde 100 bir vergi koyduğunu varsayalım. Bunun iktisadi etkileri ne olacaktır? Arsa toprağın cari sahipleri istimlak edilecek, ve arsa toprağın sermaye değeri sıfıra düşecektir. Site/saha sahipleri kira elde edemeyeceği için, siteler piyasada değersiz hale gelecektir. O andan itibaren, siteler *bedava* olacak, ve site sahibinin, yıllık arsa kirasını Hazineye ödemesi gerekecektir.

Fakat bütün arsa kiraları hükümete sifonlandığından, *sahipler için herhangi bir kira talep etmenin nedeni olmayacaktır*. Arsa kirası da sıfıra düşecek, ve böylece kiralamalar bedava olacaktır. Öyleyse, tek verginin yegâne iktisadi etkisi, hükümetin bütün gelirini temin etmek şöyle dursun, hiçbir gelir sağlamamak olacaktır!

Şu halde, tek vergi, siteleri/sahaları, onlar aslında bedava ve sınırsız değil, fakat kıt oldukları zaman *bedava* hale getirir. Bir *mal* daima kıttır ve dolayısıyla daima onun talebine ve elde edilebilir arzına bağlı olarak bir fiyat yürürlükte olmalıdır. Sadece "serbest mallar" piyasada mal değildir, fakat onlar insan davranışına bağımlı olmayan insan refahının bolluk koşullarıdır.

---

[48] *Bkz.*, Spencer Heath, *Progress and Poverty Reviewed* (New York: The Freeman, 1952), s. 7–10. George hakkında yorum yaparken, Heath şunları serdediyor:

> Fakat toprak sahiplerine ait hizmetlerin bahis konusu olduğu her yerde, o, bütün değerlerin fiziksel olduğu şeklindeki kendi kesin hükmünde sağlamca durur... [Toprak sahipleri] tarafından gerçekleştirilen mübadele hizmetlerinde, onların siteleri ve kaynakları sosyal dağıtımı, fiziksel üretimle bağlantılı değildir; bu nedenle George, onların, cebri olmayan dağıtıcı ya da mübadele hizmetleri karşılığında, dağıtımda bir paya hak kazandıklarını görmeyi başaramamıştır... O, serbest mukavele ve mübadeleyle [arazi] dağıtımında, ki bu ya zorla ve düzensiz bir şekilde ya da keyfi ve acımasızca bir toprak dağıtımının yegâne alternatifidir, icra edilen hizmetlerin her türlü değer yaratımını reddeder (*Ibid.*, s. 9–10).

Şu halde, bu verginin sonucu, piyasayı, sitelerin kesinlikle bedava olmadıkları bir zamanda böyle olduklarına inandırmaktan ibarettir. Netice, herhangi bir tavan fiyat kontrolündeki durumla aynı olacaktır. Daha yüksek bir fiyatın geçerli olması ve dolayısıyla en yüksek teklif verenlere tahsis edilmesi yerine, en üretken-değerli siteler ilk gelenler tarafından gasp ve israf edilecektir, çünkü en iyi sitelerin onların en etkin kullanıcılarına gitmesi için bir baskı olmayacaktır. İnsanlar en iyi siteleri talep etmeye ve kullanmaya akın edecektir, buna karşılık kimse daha az üretken siteleri kullanmak istemeyecektir. Serbest piyasada, daha az üretken sitelerin kiralanması daha az maliyetli olur; eğer onlar en iyi sitelerden daha aza mal olmuyorsa (yani, onlar bedava ise), o zaman kimse onları kullanmak istemeyecektir. Böylece, bir şehirde, en iyi, veya potansiyel olarak en üretken değerli siteler/sahalar "şehir merkezi" alanlardadır, ve buralar sonuçta daha az üretken, fakat uzak bölgelerdeki hâlâ faydalı sitelerden daha yüksek kiralar kazanır ve talep ederler. Eğer Henry George planı fiiliyata geçseydi, sadece sitelerin daha az üretken kullanımlara tam yanlış tahsisi olmazdı, fakat aynı zamanda kenar alanlarda yetersiz nüfusun ve eksik kullanımın yanı sıra şehir merkezi alanlarda büyük bir aşırı kalabalık da olurdu. Eğer George'cular tek verginin şehir merkezi bölgelerin aşırı kalabalığını sonlandıracağına inanıyorlarsa, onlar büyük hata yapmaktadırlar, çünkü bunun tersi vuku bulacaktır.

Dahası, George'cuların gerçekten "boş" toprağı kullanıma zorlamak amacıyla tasavvur ettikleri gibi, hükümetin arsa kiraları üzerine yüzde 100'den *daha yüksek* bir vergi koyduğunu varsayalım. Sonuç, emeğin ve toprağın müsrif yanlış uygulamasının şiddetlenmesi olacaktır. Emek toprağa nispetle kıt olduğu için, boş toprağın zorla kullanımı emeği ve toprağı müsrifçe yanlış tahsis edecek ve daha yoksul topraklarda daha çok çalışma ve dolayısıyla daha iyi topraklarda daha az çalışma mecburiyeti yaratacaktır.

Ne olursa olsun, tek verginin neticesi, her tarafta israf ve yanlış tahsisle birlikte, mevkisel kaos olacaktır; aşırı nüfus yoğunluğu yaygınlaşacak; ve daha yoksul siteler ya aşırı kullanılacak ya da eksik kullanılacak ve toptan terk edilecektir. Genel eğilim, daha iyi sitelere yönelik vergi tarafından-uyarılmış (tax-induced) bir akın nedeniyle, daha yoksul sitelerin eksik kullanımına dönük olacaktır. Fiyat kontrolü koşulları altında olduğu gibi, daha iyi sitelerin/sahaların kullanımına ekonomik kabiliyet yerine adam kayırma, kuyruğa girme, vs. tarafından karar verilecektir. Mevki *her* malın üretimine girdiği için, mevkisel kaos her üretim alanına bir kaos unsuru getirecek ve belki de iktisadi hesaplamayı da tahrip edecektir, çünkü hesaplanacak önemli bir unsur –mevki- piyasa cephesinden uzaklaştırılmış olacaktır.

Bu iddiaya karşı, George'cular, sahiplerin kiraları belirlemesine izin verilmeyeceği, çünkü hükümetin tahakkuk ordusunun uygun kiraları tayin edeceği cevabını verirler. Fakat bu, problemi pek de hafifletmeyecektir; esasen, birçok bakımdan meseleleri daha da ağırlaştıracaktır. Bu, gelir kazandırabilir ve toprak kullananların aşırı talebinin bir bölümü kontrol edilebilir, fakat yine de toprak *sahipleri*nin, toprak sitelerini etkin olarak dağıtmak gibi gerçek fonksiyonlarını icra etmesi açısından bir neden ve müşevvik sağlamayacaktır. Ayrıca, ***herhangi*** bir kira piyasasının yokluğunda, hükümetin arsa toprakların her parçasının kirasını körü körüne tahmin etmesi gerektiği zaman değer biçme/tahakkuk her halükarda zor ve keyfi ise, bunu yapmak ne kadar daha çok kaotik olacaktır! Bu, umutsuz ve imkânsız bir görev olacak, ve bunun sonucunda serbest-piyasa kiralarından sapmalar, aşırı-ve-eksik kullanımla ve yine yanlış mevkilerle birlikte, kaosu daha da kuvvetlendirecektir. Piyasadan eser kalmamasından sonra, sadece toprak sahipleri sitelerin etkin tahsisi için bir müşevvikten yoksun kalmayacak; aynı zamanda onlar kendi tahsislerinin etkin olup olmadığını ***keşfedecek*** bir yola da sahip olmayacaklardır.

Son olarak, hükümet tarafından kiraların bu şekilde her alanda sabitlenmesi, herhangi bir hükümetsel işletme sahipliğine müptela olan muazzam israfların ve kaosların –ekonominin her köşesine ve bucağına nüfuz edecek olan bir işletmede hepsi daha da büyük- tümüyle birlikte, toprağın hemen hemen millileştirilmesiyle aynı şey olacaktır. George'cular, topağın millileştirilmesini savunmadıklarını öne sürerler, çünkü sahiplik ***hukuken*** özel bireylerin ellerinde kalacaktır. Bununla birlikte, bu sahiplikten gelen getiriler tamamen Devlette birikecektir. Bizzat George tek verginin "[toprağın millileştirilmesiyle] aynı şeyi daha basit, daha kolay ve daha sessiz bir şekilde başaracağını" itiraf etmiştir.[49] Bununla birlikte, George'un metodu, görmüş olduğumuz gibi, ne basit, ne de kolaydır. Tek vergi, kendi anlamını/vurgusunu tamamen tahrip ederken, sahipliği ***hukuken*** özel ellere bırakacaktır, bu nedenle tek verginin tam millileştirme üzerine bir iyileştirme getirmesi, veya ondan çok farklı olması pek de söz konusu değildir.[50] Tabiî,

---

[49] George, *Progress and Poverty*, s. 404.

[50] Knight'a bakınız:

> Böyle bir kirayı toplamak için, hükümetin, pratikte sahibi, toprağı fiilen en iyi şekilde kullanmaya zorlaması ve bu nedenle onun kullanımını biraz detaylı tarif etmesi gerekecektir. Böylece, şu an görüyoruz ki vergilemenin yönetimin sosyalizasyonu üzerindeki avantajı pratik olarak ortadan kalkmıştır (Knight, "The Fallacies in the 'Single Tax,'" s. 809).

aşağıda daha ayrıntılı göreceğimiz gibi, Devlet etkin tahsis için hiçbir müşevviğe ya da araca sahip değildir. Ne olursa olsun, diğer herhangi bir kaynak gibi, toprak sahaları da ya özel bir sahip ya da hükümet olmak üzere, birileri tarafından elde tutulmalı ve kontrol edilmelidir. Siteler/sahalar ya gönüllü sözleşmeyle ya da hükümet zorlamasıyla tahsis edilebilir, ve ikincisi tek vergi ya da toprağın millileştirilmesiyle yapılmaya çalışılan şeydir.[51,52]

George'cular Devlet mülkiyetinin ya da kontrolünün, "toplumun" toprağa ve onun kirasına sahip olacağı ve ona hükmedeceği anlamına geldiğine inanırlar. Fakat bu yanıltıcıdır. Toplum ya da halk hiçbir şeye sahip olamaz; sadece bir birey ya da bireyler dizisi bunu yapabilir. (Bu, aşağıda tartışılacaktır). Ne olursa olsun, George'cu planda, toprağın sahibi olacak olan toplum değil, Devlettir. Arsa kirasını devletleştirmek (statize) fakat aynı zamanda vergilemeyi de kaldırmak isteyen anti George'cu bir grup başa çıkılmaz bir ikilemin içine düşmüştür. Bu grubun bir önde geleni olan Frank Chodorov –bir ulusun topraklarının tamamına merkezi bir hükümet tekeli tarafından sahip olunabilme ihtimalini önlemek için- sadece, arsa toprağın millileştirilmesinden ziyade belediyeleştirilmesini esas alan sakat öneriyi sunabilmiştir. Fakat fark, bir tür farkı değil, derece farkıdır; bir bü-

---

[51] Heath'a bakınız:

> Toprağın... bizzat dağıtıldığını düşünmek zorunda mıyız?... O, bir esir kampının yönetimi tarafından ya da bir belediyenin halkça seçilmiş sakinleri tarafından dağıtılabilir ve sık sık böyle dağıtılmaktadır... Alternatif olarak, serbest bir toplumda, toplumun siteleri/sahaları ve kaynakları... hak-sahibinin sözleşme için muhtemel yegâne ilk taraf olduğu, serbest akit süreciyle dağıtılmalı ve en çok da böyle dağıtılmaktadır. Ondan bu kişinin sosyal dağıtım hizmeti meydana gelir. Kira, onun, serbest piyasa tarafından miktar olarak belirlenen ve sınırlanan otomatik ödülüdür. (Heath, *How Come That We Finance World Communism?* s. 5).

Keza bkz., Heath, *The Trojan Horse of "Land Reform"* (New York: tarihsiz), s. 10–12, ve Heath, Citadel, *Market and Altar* (Baltimore: Science of Society Foundation, 1957).

[52] Frank Knight her insanın toprağa koşulsuz giriş hakkının olduğu George'cu rüyadan bahseder, ki (1) "aslında herkes fiilen rekabetçi koşullara bağımlı olan bu hakka sahiptir, yani onun karşılığında, değeri neyse onu öder" ve (2) tek yaşayabilir alternatif "hükümetin siyasi bir biriminden izin almak" olacaktır. Çünkü

> her insana koşulsuz bir toprağa giriş hakkı verme teşebbüsü bir anarşiyi, herkesin herkese karşı savaşını yaratacaktır, ve tabiî, ona, "kiraların" müsaderesi ve dağıtımıyla ya da onun "sosyal amaçlar" için kullanmayla yaklaşılmaz. (Knight, "Fallacies in the 'Single Tax,'" s. 810).

yük bölge yerine çok sayıda küçük bölgede de olsa, hükümet mülkiyetinin ve bölgesel toprak tekelinin etkileri yine kendini gösterecektir.[53]

Böylece George'cu sistemdeki her unsurun yanıltıcı olduğu görülmektedir. Fakat George'cu doktrinler, başka bakımlardan serbest piyasaya bağlı olan birçok iktisatçı ve sosyal düşünür için şimdi bile ve sürpriz bir şekilde önemli bir cazibeye sahiptir. Bu cazibe için iyi bir neden vardır, çünkü George'cular, tamamıyla karman-çorman bir tarzda olmasına rağmen, ihmal edilmiş bir probleme kuvvetle dikkat çekerler: toprak meselesi. Bir toprak meselesi var*dır*, ve onu göz ardı etmeye yönelik hiçbir teşebbüs meseleye çözüm getirmez. Ancak, George'cu doktrinin aksine, toprak meselesi arsa toprağın serbest piyasa sahipliğinden ileri gel*mez*. O, serbest piyasa mülkiyet haklarının baş koşulunu -yani yeni, sahip olunmamış haldeki toprak önce ilk kullanıcısı tarafından sahiplenilir ve bundan sonra, o ilk kullanıcının ya da toprağı ondan satın alanın tam özel mülkü haline gelir- yaşatamamaktan ileri gelir. Bu, serbest-piyasa yöntemidir; yeni, kullanılmamış toprağın mülkiyetini dağıtmaya dair başka bir yöntem devletçi baskı kullanır.

Bir *"ilk-kullanıcı, ilk-sahip"* rejimi altında, George'cuların, sitelerin özel mülkiyetini meşrulaştırmak için emeğin doğa-vergisi toprakla karışmış olmadığını ileri sürmeleri yanlış olacaktır. Çünkü bu uygulama altında, toprağa, ilk başta kullanılmadıkça sahip olunamayacak ve yine sadece böyle kullanıldığı ölçüde sahiplik için orijinal olarak mülk edilebilecektir. Emeğin doğayla "karışması" drenaj, dolgu, temizleme, kaldırım döşeme, veya siteyi kullanıma başka türlü hazırlama biçimini alabilir. Toprağın sürülmesi onun muhtemel kullanım türlerinden sadece biridir.[54] Mülkiyeti hakkında herhangi bir münakaşa çıkarsa toprağın kullanma-hakkı mahkemeler tarafından belgelenebilir/doğrulanabilir.

Muhakkak ki ilk bulan ve ilk kullanan olarak öncünün alacak hakkı bir emeğin ürününe yönelik diğer herhangi bir alacak hakkından daha tartışılabilir değildir. Knight şu eleştirileri yaptığı zaman manzarayı abartmamıştır:

---

[53] Frank Chodorov, *The Economics of Society, Government, and the State* (teksir edilmiş elyazması, New York: Analysis Associates, 1946).

[54] Amerika çiftlik mevzuatı, bir "ilk-kullanıcı, ilk-sahip" ilkesi kurmaya çalışırken, belli bir tip tarımın toprağın tek meşru kullanımı olduğuna inanma yanlışına düşmüştür. Gerçekten de, (hayvan) otlatmak ya da yaymak dâhil, herhangi bir üretken faaliyet, ***kullanım*** olarak hak kazanır/vasıflandırılır.

> bizim öncülerimizin, kendi haklı miraslarına sahip gelecek kuşakları soyarak, toprağı hiçbir şey vermeden elde ettikleri iddiasına, iddiayla karşılık verilmemesi yerinde olur. Bu mütemmim doktrin sahipler ya da kiraya verenler olarak gerçeklerle karşılaşan insanlar tarafından değil, rahat içinde yaşayan şehir insanları tarafından icat edilmişti... Eğer toplum, sadece iyileşmelerin ya da onların değerinin alıkonmasına izin vererek ileride toprağın değerine el koysaydı, bu maliyetleri acı fedakârlık olarak ihmal edecek ve bir mülkiyet sahipleri dizisiyle diğer sahipler seti arasında keyfi ayrım yapacaktı.[55]

"İlk-kullanıcı, ilk-sahip" ilkesinin yerine getiril*me*diği her zaman problemler ve zorluklar doğmaktadır. Hemen hemen bütün ülkelerde, *hükümetler* yeni, kullanılmamış toprağın mülkiyetine yönelik hak ihdas etmişlerdir. Hükümetler *serbest piyasada* orijinal toprağa asla sahip olamazlar. Hükümetin bu mal etme davranışı toprak kullanıma girdiği zaman anında piyasa tahsislerini bozmanın tohumlarını eker. Böylece, hükümetin, kendi kullanılmamış kamu arazilerinden onları en yüksek teklif verene açık artırmayla satarak vazgeçtiğini varsayalım. Hükümetin, sahipliğe yönelik geçerli bir mülkiyet (alacak) hakkı olmadığı için, alıcının hükümetten gelmesi de söz konusu olamaz. Eğer alıcı, sıklıkla olduğu gibi, toprağa "sahip olur" fakat onu kullanmaz ya da onda ikamet etmezse, o zaman küçültücü bir anlamda bir *toprak spekülatörü* haline gelir. Çünkü doğru kullanıcı, ortaya çıktığı zaman, toprağı, bu alan için geçerli hakkı olmayan bu spekülatörden ya kiralamaya ya da satın almaya zorlanır. Onun hakkı Devletten geldiği için bu kişinin geçerli bir hakkı olamaz, ki bu hak aynı zamanda serbest-piyasa anlamında da geçerli bir hak olmazdı. Dolayısıyla, George'cuların toprak spekülasyonuna karşı yönelttikleri eleştirilerin *bir kısmı*, toprak spekülasyonunun *haddi zatında* kötü olmasından *değil*, fakat spekülatörün toprağa geçerli bir hak ile değil, toprağı orijinal olarak bizzat kendine mal eden hükümet vasıtasıyla sahip olmasından dolayı doğrudur. Öyleyse artık muhtemel kullanıcı tarafından ödenen satın alma fiyatı (veya, alternatif olarak, kira) aslında toprağı kullanma izni için bir *vergi* ödemesi haline gelir. Kullanılmamış toprağın hükümetsel satışı, bir bireyin bizzat vergileri toplama imtiyazı karşılığında Devlete ödeme yaptığı eski *iltizam* uygulamasına benzer hale gelmektedir. Ödeme fiyatı, eğer serbestçe dalgalanıyorsa, bu imtiyazın tevcih ettiği değerde belirlenme temayülündedir.

---

[55] Knight, "Fallacies in the 'Single Tax,' ", s. 809–10.

Dolayısıyla, hükümetin "kendi" kullanılmamış toprağını spekülatörlere satması yeni toprak kullanımını kısıtlar, kaynakların tahsisini saptırır, ve toprağı, spekülatöre kira ya da bir satın alma fiyatı ödemenin "vergi" cezası olmaması durumunda istihdam edilmiş olacağı kullanımdan uzaklaştırır. Toprağı kullanımdan uzaklaştırmak marjinal ürün değerini ve kalan toprakların kiralarını yükseltir ve emeğin marjinal ürün değerini düşürür, böylelikle ücret oranları da düşme gösterir.

Kira ile vergilemenin benzerliği "feodal" toprak ihsanları durumunda daha da yakınlık arz eder. Tipik bir feodal başlangıç durumunu ön kabul olarak alalım: fetihte bulunan bir kabile bir köylüler yurdunu istila eder ve onları yönetmek için bir Devlet kurar. O vergiler koya*bilir* ve kendi maiyetini bu kazançlardan geçindirebilir. Fakat o başka bir şey daha yapabilir, ve ikisi arasında esaslı bir fark olmadığını görmek önemlidir. O, toprağın tamamını fethi yapan grubun her bir üyesine bireysel "mülkiyet" ihsanları olarak dağıtabilir. Bu durumda, bir merkezi vergileme biriminin yerine ya da ona ilaveten, bir bölgesel *kira tahsil eden* birimler zümresi olacaktır. Fakat sonuçlar tamamen aynı olacaktır. Bu, Orta Doğu ülkelerinde açıkça görülmektedir ki, buralarda idareciler kendi ülkelerine kişisel olarak *sahip* diye görülmüş ve dolayısıyla onlar bu mülkiyet karşılığında talep edilen "kira" biçiminde vergiler toplamışlardır.

Vergileme ile feodal kirayı irtibatlandıran hassas aşamalar Franz Oppenheimer tarafından gayet anlaşılır şekilde tasvir edilmiştir:

> Köylü, karşılığında eşdeğer bir hizmet olmaksızın emeğinin ürününün bir bölümünden feragat eder. "Başlangıçta arsa kirasıydı".
>
> Arsa kirasının toplandığı ya da tüketildiği biçimler değişmektedir. Bazı durumlarda, kapalı bir birlik ya da topluluk olarak lordlar, tahkim edilmiş bir kampta yerleşirler ve kendi köylü sınıflarının vergilerini komünistler olarak tüketirler... Bazı durumlarda, her bir bireysel muharip-soylu kendisine tahsis edilmiş belli bir toprak parçasına sahiptir: fakat genellikle onun ürünü, Sparta'da olduğu gibi, sınıf arkadaşlarıyla (class associates) ve silah arkadaşlarıyla yine "syssitia" [Antik Yunan'da, özellikle de Sparta'da sosyal ya da dini gruplardaki erkeklerin ve gençlerin yaygın yemeği/ ç.n.] olarak tüketilirdi. Bazı durumlarda, toprak sahibi soylu; her biri kendi tahkim edilmiş şatosunda kendi maiyetiyle birlikte yerleşerek ve kendi egemenlik alanının ya da topraklarının ürününü yine her biri kendisi için tüketerek, bütün bölgeye yayılır. O ana kadar, bu soylular kendi mülkünü idare etme anlamında toprak sahibi haline gelmemişlerdi. Onlardan her biri, ne yol gösterdiği ne de gözetip kolladığı

> bağımlılarının emeğinden haraç (tribute) elde eder. Bu Germanik soyluluğun topraklarında ortaçağ egemenlik (dominion) tipidir. En sonunda, şövalye, şövalye harcının sahibi ve idarecisi haline gelir.[56]

Tabiî, hükümetten gelen orijinal alıcının toprak spekülasyonu ile bir feodal toprak ihsanı arasında büyük farklılıklar vardır. Birinci durumda, kullanıcı, toprağı eninde sonunda orijinal alıcıdan satın almaktadır, ve, o bir kere böyle yaptığı zaman, vergi tamamen ödenmiş olur ve ortadan kalkar. Bu noktadan sonra, serbest piyasa tahsisleri egemen olur. Toprak bir kere kullanıcının eline geçtiği zaman, o, adeta, izin vergisi (permission-tax) "satın almıştır", ve bu andan itibaren her şey bir serbest-piyasa temelinde ilerler.[57] Buna karşılık, feodal lord toprağı kendi varislerine aktarır. Şimdi doğru/gerçek sahiplerin burada daha önce ödeme yapmak zorunda olmadıkları halde kira ödemeleri gerekir. Bu kira-vergi süresiz olarak devam eder. Çeşitli yasaklayıcı kanunların yanı sıra, ihsanın genel olarak geniş boyutu nedeniyle, feodal lordun mal varlığının kendi kiracı-bağımlıları tarafından topyekûn satın alınması çok görülmedik bir şeydir. Bununla birlikte, onlar, kendilerine ait toprak parsellerini bütün olarak satın aldıkları zaman, topraklarını izin-vergisi kâbusundan azat etmiş olurlar.

Piyasaya karşı sık sık yapılan bir eleştiri "her türlü" mülkün cebri yağmalara ya da Devlet imtiyazına dayandırılabileceği ve böylece mevcut mülkiyet haklarına itibar etmeye gerek olmadığı yönündedir. Tarihsel münakaşanın doğruluğu meselesini bir tarafa bırakarak, diyebiliriz ki tarihsel iz sürmeler (tracings) genellikle çok az fark yaratır. Mesela, Jones'ın Smith'ten para çaldığını ya da onun bu parayı Devlet istimlâki ve sübvansiyonu vasıtasıyla elde ettiğini varsayalım. Ve tazminat olmadığını farz edelim: Smith ve varisleri ölür ve para Jones'ın ailesinde kalmaya devam eder. Bu takdirde, Smith ve varislerinin yok olması, sahipsiz mülkün iyeliğinden gelen mülkiyet hakkının "çiftlik" ilkesine göre, *o noktada* orijinal hak sahip-

---

[56] Oppenheimer, *The State,* s. 83–84. Feodal malikanelerin alt-devletlere (substate) bölünmesi hakkında, *bkz.*, *ibid.*, s. 191–202.

[57] Burada tekrar etmek gerekir ki serbest piyasada toprağa sahip olmasına sürekli izin verilenler sadece direkt kullanıcılar olmayacaktır. Tek şart ***birincinin*** orijinal, kullanılmamış toprağı ***mülkiyete*** geçirmesi ilkesinin kullanılmasıdır. Mülkiyet bir kere bir kullanıcıya gittiği zaman, ***ondan sonra*** bu kullanıcı bu toprağı, piyasa tahsislerini bozmaksızın, onun yine boş kalmasına izin veren, vs. bir spekülatöre satabilir. Problem mülk için geçerli hakların ***orijinal*** ihdasıdır. Geçerli haklar ihdas edildikten sonra, tabiî, sahip mülküyle ilgili olarak istediği şeyi yapabilir.

lerinden gelen alacak haklarının sona erdiği manasını taşır. Dolayısıyla para Jones ailesine, onların meşru ve mutlak mülkü olarak gitmiş olur.[58]

Bununla birlikte, gücü hizmete dönüştürmeye dayalı bu süreç, arsa toprak için ödenen kiranın bölgesel vergilemeye benzer olduğu yerde işlemez. Kullanıcılar arazi siteleri satın aldıkça orijinal toprakta spekülasyonun etkileri ortadan kalkar, fakat yok olma, feodal toprak ihsanlarının, parçalanmaksızın, nesiller üzerine aktarıldığı yerde meydana gelmez. Mises'in dediği gibi:

> Hiçbir yerde ve hiçbir zaman büyük-ölçekli toprak mülkiyeti piyasadaki ekonomik güçlerin çalışması vasıtasıyla vücuda gelmemiştir. O, askeri ve siyasi çabanın neticesidir. Zor/şiddet vasıtasıyla ihdas edildikten sonra, sadece ve sadece zor/şiddet kullanımıyla ayakta tutulmuştur. Lâtifundialar piyasa işlemleri cephesine gelir gelmez, en sonunda tamamen ortadan kalkıncaya kadar, parçalanmaya başladılar. Ne onların oluşumunda ne de varlıklarını sürdürmede iktisadi nedenler işlev görmüştür. Büyük toprağa bağlı zenginlikler büyük-ölçekli mülkiyetin iktisadi üstünlüğü vasıtasıyla değil, fakat ticaret sahasının dışında olan zorla/şiddetle ilhak vasıtasıyla yükselmiştir... Açıkça söylemek gerekirse toprağa bağlı zenginliklerin iktisadi olmayan kökeni, bir kural olarak istimlak ile açıklanır, ki bu yolla söz konusu zenginlikler üretim yapısı hiç değişmeden yaratılmıştır. Eski sahip farklı bir yasal unvan altında toprakta kalmaya devam eder ve üretim yapmayı sürdürür.[59]

7. Vergilendirmede "Adalet" İlkeleri

A. Adil Vergi ve Adil Fiyat

İktisat biliminin gelişmesinden önceki yüzyıllar boyunca, insanlar "adil fiyat" ölçütleri araştırmışlardır. Günlük olarak belirlenen binlerce fiyat içinde bütün bu sayısız, neredeyse sonsuz ihtimallerden, hangi yapı "adil" olarak değerlendirilmelidir? Objektif olarak belirlenmesi mümkün kantitatif bir adalet kriterinin *olma*dığı yavaş yavaş idrak edilmiştir. Farz edelim ki yumurtanın fiyatı düzine başına 50 senttir, "adil fiyat" nedir? Açıktır ki, rasyonel bir ahlâk ihtimaline inananlar (bu kitabın yazarı gibi) için bile, hiçbir ahlâkî felsefe ya da bilim kantitatif bir adil ölçüt ya da kriter getiremez.

---

[58] Smith ve varislerinin yok olup gittiklerinin ya da izlerinin artık bulunamayacağın varsayıldığını belirtelim. Eğer onlar bulunabilirse, o zaman mülk, serbest bir piyasa sisteminde haklı olarak onlara geri döner.

[59] Ludwig von Mises, *Socialism* (New Haven: Yale University Press, 1951), s. 375.

Eğer Profesör X yumurtanın "adil" fiyatının 45 sent, ve Profesör Y ise 85 sent olduğunu söylerse, onlar arasında bir felsefi ilke karar veremez. En ateşli anti faydacı bile bu noktayı kabul etmek zorunda kalacaktır. Değişik iddiaların tümü tamamen keyfi kapris haline gelir.

İktisat, gönüllü mübadele sürecinin düzenli yapısını izleyerek, adil fiyat için muhtemel tek objektif kriterin *piyasa fiyatı* olduğunu açığa çıkarmıştır. Çünkü piyasa fiyatı, her an için, piyasada bütün katılımcıların gönüllü, karşılıklı olarak uzlaşılan davranışları tarafından belirlenir. O, her bireyin sübjektif değerlendirmelerinin ve gönüllü davranışlarının objektif sonucudur, ve dolayısıyla fiyatlandırmada "kantitatif adalet" için mevcut yegâne objektif kriterdir.

Pratik olarak şu anda hiç kimse açık biçimde "adil fiyat" için araştırma yapmamaktadır, ve herhangi bir ahlâkî eleştirinin, piyasanın tüketici değerleri temelinde kurmuş olduğu kantitatif-fiyat yapısına karşı değil, tüketicilerin değerlerine karşı kalitatif olarak yapılması gerektiği genel anlamda idrak edilmektedir. Tüketici tercihlerinin yapısı belli iken, piyasa fiyatı adil fiyattır. Dahası, bu adil fiyat, ne gerçek dünyada asla kurulması mümkün olmayan denge fiyattır, ne de bir hayal mahsulünden ibaret olan "rekabetçi fiyattır"; o somut, *fiili* piyasa fiyatıdır.

Eğer adil fiyat araştırması iktisadi çalışmaların sayfalarından hemen hemen kalkmışsa, "adil bir vergi" arayışı şiddeti azalmayan bir enerjiyle niye devam etmektedir? Kendi kitaplarında kuvvetle bilimsel olan iktisatçılar, vergileme meselesi ortaya çıktığı zaman niye birdenbire *geçici (ad hoc)* ahlâkçı haline geliyorlar? İktisatçı kendi konusunun diğer hiçbir bölümünde daha görkemli şekilde ahlâkî hale gelmiş değildir.

İktisatçı (*a*) iktisadın kendi başına ahlâkî ilkeler ihdas edemeyeceğini –yani sadece ahlâkçıya ya da vatandaşa veri olarak varoluşsal kanunlar sunabileceğini; ve (*b*) herhangi bir ahlâk ithalatının tutarlı, uyumlu bir ahlâkî ilkeler seti üzerine temellendirilmesi, ve kolayca "çok iyi, herkesin buna uyması gerekir..." ruhuna *geçici (ad hoc)* olarak düşülmemesi gereğini daima akılda tutmak koşuluyla, ahlâkî kavramlara ihtiyaç duyulduğu zaman, onları tartışmaya hiçbir itiraz yoktur. Evrensel anlaşmanın yumuşak varsayımları ahlâkçıya-dönen iktisatçının, en sinir bozucu kötü alışkanlıklarından biridir.

Bu kitap ahlâkî ilkeler ihdas etmeye çalışmamaktadır; ancak ahlâkî ilkeler, *bu maksatla (ad hoc)* ve analiz edilmeden iktisadi incelemeye sokulduğu ölçüde, onları elbette çürütmektedir. Buna bir örnek vergilendirmede "ada-

let ilkeleri"ne yönelik yaygın arayıştır. Bu ilkelere başlıca itiraz, bu yazarların önce bizzat vergilendirmenin adaletini kanıtlamak zorunda olduklarıdır. Eğer bu ispatlanamazsa, ve şimdiye kadar ispatlanmamışsa, o zaman açıkçası "adil vergi" arayışına girmek boş bir şeydir. Vergilendirmenin bizzat kendisi gayri adil ise, o zaman açıktır ki, ustalıkla bile olsa, onun mali külfetlerinin tahsisi adil diye ilan edilemez. Bu kitap vergilendirmede adalete ya da adaletsizliğe dair düşünceler ileri sürmez. Fakat biz iktisatçılara ya "adil vergi" problemini unutmalarını, veya en azından, bu problemi tekrar ele almadan evvel kapsamlı bir ahlâkî sistem geliştirmelerini öğütleyebiliriz.

İktisatçılar, "adil fiyat" arayışını terk ettikleri gibi, "adil vergi" araştırmasını niye terk etmemiştir? Bunun bir nedeni böyle yapmanın kendileri için hoş olmayan çağrışımlara sahip olabilmesidir. Adil fiyat" piyasa fiyatının lehine terk edildi. "Adil vergi" piyasa vergisinin lehine terk edilebilir mi? Kesinlikle hayır, çünkü piyasada vergilendirme yoktur, ve dolayısıyla piyasa yapılarını kopyalayacak bir vergi ihdas edilemez. Aşağıda daha ayrıntılı görüleceği gibi, tarafsız para diye bir şey olmadığı gibi, "tarafsız vergi" –piyasayı hür ve bozulmamış halde bırakacak vergi- diye bir şey de yoktur. İktisatçılar ve diğerleri, piyasayı mümkün olduğu kadar az bozması ümidiyle, tarafsızlığa yaklaşmayı deneyebilirler, fakat asla tam olarak başarılı olamazlar.

B. Tahsil Maliyetleri, Uygunluk ve Belirlilik/Kesinlik

En basit özdeyişler bile sorgusuz doğru diye kabul edilmemelidir. İki yüzyıl önce, Adam Smith iktisatçıların o zamandan beri papağan gibi tekrarlayıp durdukları, vergilendirmede dört tane adalet ilkesi getirmiştir.[60] Onlardan biri vergileme yükünün dağılımıyla ilgilidir ve bu aşağıda detaylı ele alınacaktır. Belki de en "açık olan" Smith'in, tahsil maliyetlerinin bir "tabanda" tutulması ve vergilerin bu ilke göz önünde bulundurularak yüklenmesi yönündeki kesin yargısıdır.

Açık ve zararsız bir özdeyiş mi? Kesinlikle değil; bu "adalet ilkesi" hiç de açık değildir. Çünkü vergi tahsilinde istihdam edilen bürokratların *yüksek* idari maliyetleri olan bir vergiyi destekleme eğilimleri olacak, böylelikle daha kapsamlı bürokratik istihdam gerekli hale gelecektir. Açıkçası bürokrata kabahatli dememiz niye gerekli olsun? Cevap onun suçlu olmadığıdır, ve ona "kabahatli" demek için, iktisatçının katlanmaya mecbur olmadığı bir ahlâkî analizle iştigal etmek gereklidir.

---

[60] Adam Smith, *The Wealth of Nations* (New York: Modern Library, 1937), s. 777–79. *Keza bkz.*, Hunter ve Allen, *Principles of Public Finance,* s. 137–40.

Başka bir nokta şudur: eğer vergi diğer temeller bakımından gayri adil ise, yüksek idari maliyetlere *sahip olmak daha adil* olabilir, çünkü o zaman verginin tamamen tahsil edilmesi için daha az şans olacaktır. Eğer vergiyi tahsil etmek kolaysa, o zaman bu vergi ekonomik sisteme daha çok zarar verebilir ve piyasa ekonomisinin daha fazla bozulmasına sebep olabilir.

Aynı vurgu Smith'in ilkelerinin bir diğeri için de yapılabilir: bir vergi, ödemeye elverişli olacak şekilde konulmalıdır. Burada yine, bu özdeyiş açık gibi gözükmektedir, ve onda elbette çok fazla doğruluk vardır. Fakat birisi bir verginin insanları ayaklanmaya ve vergileme seviyesinde bir düşmeyi zorlamaya doğru uyaracak şekilde *uygunsuz* hazırlanması gerektiğini öne sürebilir. Gerçekten de, bu, indirekt bir vergiye karşı bir gelir vergisi için "muhafazakârların" başlıca delillerinden biri olmuştu. Bu argümanın geçerliliği konumuzun dışındadır; esas mesele onun aşikâr bir biçimde yanlış ol*ma*dığıdır, ve dolayısıyla bu ilke diğerlerinden daha basit ve açık değildir.

Smith'in adil vergilendirmeye dair son ilkesi verginin, vergi mükellefinin ne ödeyeceğini bilmesine imkân verecek şekilde kesin/belli olması ve keyfi olmamasıdır. Burada da yine, daha ileri bir analiz bize bunun hiçbir surette açık olmadığını gösterir. Bazıları *belirsizliğin* vergi ödeyicisine yarar sağladığını öne sürebilir, çünkü o, bu gereksinimi daha esnek hale getirir ve vergi tahsildarının rüşvetçiliğine imkân verir. Bu, vergi ödeyicisine, rüşvet bedeli onun diğer türlü ödemek zorunda kalacağı vergiden daha az olması ölçüsünde yarar sağlar. Üstelik uzun-menzilli belirlilik ihdas etmenin yolu yoktur, çünkü vergi oranları hükümet tarafından istendiği zaman değiştirilebilir. Uzun dönemde, vergilendirmede belirlilik/kesinlik imkânsız bir hedeftir.

Benzer bir iddia, vergilerin kaçınma açısından zor olması "gerektiği" görüşüne karşı ileri sürülebilir. Eğer bir vergi külfetli ve gayri adil ise, *kaçınma* ekonomi için hayli yararlı ve ayrıca ahlâkî olabilir.

Böylece, bu sözüm ona apaçık vergileme ilkelerinden hiçbiri kesinlikle bir ilke değildir. Ahlâkî bir bakış açısından onlar doğrudur, diğer açlardan doğru değildir. İktisadın onlar arasında karar vermesi mümkün değildir.

C. Vergi Yükünün Dağılımı

Bu noktaya kadar biz vergilendirmeyi, *özgül herhangi bir* birey ya da firma üzerine yüklendiği haliyle tartıştık. Şimdi başka bir veçheye dönmemiz gerekiyor: ekonomide insanlar arasında vergi yükünün *dağılımı*. Vergilen-

dirmede "adalet" araştırmasın çoğu bu yükün "adil dağılımı" problemiyle ilgilidir.

Önerilen çeşitli adalet ilkeleri, vergi dağılımının iktisadi *etkileri*nin analizini müteakip, bu alt bölümde tartışılacaktır.

(1) Muamele Tekdüzeliliği

a. Kanun önünde eşitlik: vergi muafiyeti

Muamele tekdüzeliliği neredeyse bütün yazarlar tarafından bir ideal olarak desteklenmiştir. Bu idealin, en iyi "Eşit/aynı muamele görmeyi istemek" sözüyle ifade edilen, "kanun önünde eşitlik" kavramında saklı olduğu düşünülmektedir. Çoğu iktisatçıya bu ideal çok açık gibi gelmiştir, ve bir şahsın ne zaman bir başkası "gibi" olduğunu tam olarak tanımlamanın pratik sorunları (bu problemin başa çıkılmaz türden olduğunu aşağıda göreceğiz) burayla ilgili tek problem olarak değerlendirilmiştir.

Bütün bu iktisatçılar, hangi "benzerlik" ilkesine sahip olurlarsa olsunlar, tekdüzelilik hedefini benimserler. Böylece, herkesin kendi "ödeme gücüne" bağlı olarak vergilendirilmesi lazım geldiğine inanan insan, aynı güce sahip herkesin eşit şekilde vergilendirilmesi gerektiğine de inanır; her ferdin geliriyle orantılı olarak vergilendirilmesi gerektiğine inanan kişi aynı zamanda aynı gelire sahip herkesin aynı vergiyi ödemesi gerektiğine de inanır; vs. Bu şekilde, tekdüzelilik ideali vergilendirme literatürünün içine işlemiştir.

Fakat bu ilke katiyen açık değildir, çünkü ***muamele tekdüzeliliğinde*** adalet her şeyden önce ***bizzat muamele adaletine*** bağlıdır. Mesela, varsayalım ki, Jones, maiyetiyle birlikte, bir grup insana köleleştirme teklifinde bulunur. Şimdi "adalet" için, her birini ***eşit derecede*** köleleştirmek gerektirdiğini mi iddia edeceğiz? Ve birinin kaçmak için iyi bir şansı olduğunu varsayalım. Onu, akranlarına dağıtılan adalet eşitliğini ihlal etmekle mi suçlayacağız? Açıktır ki muamele eşitliği hiçbir surette bir adalet ilkesi değildir. Eğer bir önlem gayri adil ise, o zaman onun mümkün olduğu kadar ***düşük*** genel etkiye sahip olması adil bir şeydir. *Gayri adil* muamele eşitliği asla bir adalet ideali olarak savunulamaz. Dolayısıyla, bir verginin herkese eşit olarak yüklendiğini öne süren kişi, önce bizzat vergi adaleti denilen şeyi kanıtlamak zorundadır.

Çok sayıda yazar vergi muafiyetlerini kınar ve eleştiri oklarını vergiden muaf insanlara, özellikle de bizzat kendileri için muafiyet sağlamada etkili olan kimselere yöneltir. Bu yazarlara bir vergi muafiyetini özel bir imtiyaz

olarak gören ve ona, bir sübvansiyona denk ve dolayısıyla serbest piyasayla uyumsuz diye saldıran serbest piyasa savunucuları da dâhildir. Fakat vergilendirmeden ya da diğer herhangi bir yükten muafiyet bir sübvansiyona denk ***değil***dir. Anahtar bir farklılık vardır. İkinci durumda bir adam kendi akranından gaspedilen özel bir imtiyaz bahşını elde eder; birincide ise o başka insana yüklenen bir külfetten ***kaçmaktadır***. Biri kendi akranının pahasına bir iş yaparken, diğeri yapmamaktadır. Çünkü birinci durumda, ihsan alanlar ganimet kazanmaya iştirak ederken; ikincide, o, ganimetçilere giden haraç ödemesinden kaçmaktadır. Onu kaçmakla suçlamak, köleyi efendisini terk etmekten dolayı suçlamakla aynı şeydir. Açıktır ki eğer belli bir mali yük gayri adil ise, suçlama, külfetten kaçan insana ***değil***, ilk başta onu yükleyen insana ya da insanlara yapılmalıdır. Eğer bir vergi gerçekten gayri adil ise, ve bazıları ondan muafsa, feryat figan ***verginin herkese yaygınlaştırılması*** için değil, fakat tam tersine ***muafiyetin herkese yaygılaştırılması*** için olmalıdır. Verginin ya da diğer bir külfetin ***adil*** olduğu ilk başta kanıtlanmadıkça, bizzat muafiyet gayri adil olarak değerlendirilemez.

Böylece, muamele tekdüzeliliği ***haddi zatında*** bir adalet ilkesi olarak ihdas edilemez. Bir verginin önce adil olduğu ispatlanmalıdır; eğer o gayri adil ise, o zaman tekdüzelilik sadece genel adaletsizlik yüklemesi olur, ve bu durumda muafiyet hoş karşılanacaktır. Vergileme gibi açık bir gerçek, serbest piyasaya bir müdahale olduğu için, bir serbest piyasa savunucusu açısından vergileme tekdüzeliliğini müdafaa etmek özellikle uygunsuz ve yanlıştır.

Serbest piyasanın lehinde olan iktisatçılar ve diğerleri için ana karışıklık kaynaklarından biri, serbest toplumun ekseriyetle "kanun önünde eşitliğin" bir koşulu olarak, veya "hiç kimseye özel imtiyaz" (tanınmaması) olarak tanımlanmış olmasıdır. Sonuçta, çok sayıda insan, bu kavramları bir "özel imtiyaz" gibi ve "kanun önünde eşitlik" ilkesinin bir ihlali olarak, vergi muafiyetlerine yapılan bir saldırıya aktarmıştır. İkinci kavrama gelince, yine, onun bir adalet kriteri olması zordur, çünkü bu, bizzat kanun ya da "muamele" adaletine bağlıdır. Serbest piyasanın birincil özelliği olan şey eşitlikten ziyade, bu sözde adalettir. Aslında, serbest toplum "kanun önünde eşitlik" gibi muğlâk, yanıltıcı bir ifadeden ziyade "şahsı ve mülkü savunma hakkı eşitliği" ya da "hürriyet eşitliği" gibi bir kavramla çok daha iyi tarif edilir.[61]

[61] Bu tartışma Profesör Hayek'in temel siyasi kriter olarak "kanunun egemenliği"ni benimsemesine uygulanır. F. A. Hayek, *The Constitution of Liberty* (Chicago: University of Chicago Press, 1960).

Vergilendirme literatüründe, "boşluklarla ilgili olarak, yani vergiden muaf bir gelirin ya da sahanın hızla vergi hâkimiyeti altına sokulması gerektiği üzerine çok kızgın tartışma vardır. "Boşlukları kapatmadaki" bir başarısızlık gayri ahlâkî olarak ele alınır. Fakat, Mises'in zekice sorduğu gibi:

> Nedir bir boşluk? Eğer kanun kesin/belli bir davranışı cezalandırmazsa, ya da kesin/belli olan bir şeyi vergilendirmezse bu bir boşluktur. O sadece kanundur... Bizim gelir vergimizde gelir vergisi muafiyetleri, boşluk değildir... Bu boşluklar sayesinde bu ülke hâlâ serbest bir ülkedir.[62]

b. Tekdüzeliliğin imkânsızlığı

Bu mütalaalara ilaveten, tekdüzelilik idealine ulaşılması da ***imkânsızdır***. Bu ilave tekdüzelilik tartışmamızı iki nedenden dolayı ***gelir vergilemesine*** hasredelim: (1) vergilendirmemizin çok büyük bir bölümü gelir vergilendirmesi olduğu için; ve (2) görmüş olduğumuz gibi, çoğu öteki vergi zaten bir şekilde gelir vergisi demeye geldiği için. Tüketim üzerine bir vergi büyük ölçüde daha düşük bir oranda gelir üzerine bir vergi olarak nihayet bulur.

Gelir vergilendirmesinde tekdüzeliliğin imkânsız bir hedef olmasının iki temel nedeni vardır. İlki Devletin salt doğasından ileri gelir. Calhoun'ın analizini tartışırken, Devletin toplumu iki sınıfa, veya kasta ayırması ***gerektiğini*** görmüştük: ***vergi ödeyen kast*** ve ***vergi tüketen kast***. Vergi tüketicileri ***net*** sübvansiyon alanların, yani hükümetten ona yaptığı ödemeden daha fazlasını alanların yanı sıra, tam zaman bürokratlardan ve iktidardaki siyasilerden oluşur. Bunlar, özel sektörde üretilen mallara ve hizmetlere yapılan hükümet harcamalarının ve hükümet kontratlarının alıcılarını kapsar. Pratikte net sübvanse edileni keşfetmek kolay değildir, fakat bu kast kavramsal olarak daima teşhis edilebilir.

Böylece, hükümet özel gelirler üzerine bir vergi koyduğu zaman, para, özel insanlardan hükümete aktarılır, ve hükümetin parası ister mallara ve hizmetlere olan hükümet tüketimine, ister bürokratların maaşına, veya ister sübvansiyonlar olarak imtiyazlı gruplara sarf edilmiş olsun, iktisadi sisteme harcanarak geri döner. Açıktır ki vergi-harcama seviyesi piyasanın harcama kalıbını mutlaka ***bozar*** ve üretken kaynakları üreticiler tarafından istenilen tarzdan uzaklaştırır ve imtiyazlıların istediğine doğru kaydırır. Bu sapma vergilendirme miktarıyla orantılı olarak meydana gelir.

---

[62] Mises, Aaron Director, ed., *Defense, Controls and Inflation* (Chicago: University of Chicago Press, 1952), içinde, s. 115–16.

Mesela, hükümet eğer otomobile harcanmış olacak fonları vergilendirirse ve onları bizzat silaha harcarsa, silah sanayi ve uzun vadede, silah sanayindeki spesifik faktörler net vergi tüketicileri haline gelir, buna karşılık otomobil endüstrisi ve nihai olarak bu endüstriye özgü faktörlere özel bir hasar verilmiş olur. Daha önce kaydettiğimiz gibi, pratikte net sübvanse edileni teşhis etmenin zor olabilmesi bu karmaşık ilişkiden dolayıdır.

Ancak, bir şeyi zorluk olmaksızın biliyoruz. Bürokratlar net vergi tüketicileridir. Yukarıda vurguladığımız gibi, bürokratların ***vergi ödemesi imkânsızdır***. Bu nedenle, bürokratlar için gelir vergilerini başka birisiyle tekdüze biçimde ödemek doğası gereği imkânsızdır. Ve dolayısıyla herkes için tekdüze gelir vergilendirmesi ideali, mümkün olmayan bir hedeftir. Yılda 8.000 dolar gelir elde eden ve ardından 1.500 dolarını hükümete geri veren bürokratın, (işin içine giren kâğıt ve kayıt israfından başka) ekonomik önemi olmayan sırf bir defter tutma işlemiyle iştigal ettiğini tekrarlayalım. Çünkü o vergi ödemez ve *ödeye*mez; o sadece vergi fonlarından yılda 6.500 dolar almış olur.

Eğer bizzat vergi sürecinin doğası nedeniyle geliri tekdüze olarak vergilendirmek imkânsız bir şeyse, bunu yapma teşebbüsü de inandırıcı bir "gelir" tanımına ulaşmaya uğraşmak gibi, başka bir baş edilemez zorlukla karşılaşır. Vergilendirilebilir gelir, birinin kendi tarlasında yetişen çiftlik ürünü gibi, aynen alınan hizmetlerin atfedilmiş (imputed) parasal değerini kapsamalı mıdır? Birinin kendi evinde yaşamasından doğan atfedilmiş kira hakkında ne demelidir? Ya da bir ev hanımının atfedilmiş hizmetleri? Bu durumların herhangi birinde hangi istikamet tutulursa tutulsun, vergilendirilebilir olarak hesaba katılan bu gelirlerin hatasız olmadığına dair iyi bir iddia ileri sürülebilir. Ve eğer aynî olarak elde edilen malların değerinin atfedilmesine karar verilirse, tahminler daima keyfi olmak zorundadır, zira para karşılığında fiili satış yapılmış değildir.

Benzer bir zorluk, gelirlerin birkaç yıllık ortalamasını alıp almamak gerektiği sorusuyla birlikte gündeme gelir. Zarara uğrayan ve kâr sağlayan işletmeler düzenli geliri olanlara karşı cezalandırılmış olur –tabiî, hükümet zararın bir bölümünü sübvanse etmedikçe. Bu, birkaç yıllık gelirin ortalamasını almaya izin vermek suretiyle düzeltilebilir; fakat burada problem yine baş edilemezdir, çünkü ortalamasının alınmasına izin verilecek zaman dönemine karar vermenin sadece keyfi yolları vardır. Gelir vergisi oranı "müterakki" ise, yani kazançlar artarken oran da artıyorsa, bu durumda ortalama almaya mahal vermemek düzensiz bir gelire sahip insanı cezalan-

dırmış olur. Fakat yine, ortalama alınmasına mahal vermek tekdüze cari vergi oranları idealini tahrip edecek; dahası ortalaması alınan dönemi değiştirmek sonuçları da değiştirecektir.

Görmüştük ki, sadece geliri vergilendirmek için, sermaye kazançları vergilendirildiği zaman paranın satın alma gücündeki değişmeleri düzeltmek gerekir. Fakat bir kere daha, herhangi bir düzeltme indeksi ya da faktörü tamamen keyfidir, ve bir gelir tanımı üzerine genel anlaşma sağlamanın imkânsızlığı nedeniyle tekdüzeliliğe ulaşmak mümkün değildir.

Bütün bu nedenlerden dolayı, vergilendirmede tekdüzelilik hedefi imkânsız bir şeydir. Ona sadece pratikte ulaşılması zor değildir; o kavramsal olarak da imkânsız ve kendiyle-çelişiktir. Muhakkak ki ***kavramsal olarak*** başarılması ***imkansız*** herhangi bir ahlâkî hedef saçma bir hedeftir, ve dolayısıyla bu hedef istikametindeki herhangi bir hareket de saçmadır.[63] Dolayısıyla iktisatla ilgili oldukları zaman ahlâkî hedeflerin ve sistemlerin mantıksal (yani, praxeologic) bir eleştirisiyle iştigal etmek meşru ve hatta gereklidir.

Muamelede tekdüzelilik hedefini analiz ettikten sonra, şimdi hangi bakımından tekdüze, sorusuna cevap vermek için tekdüzelilik fikrine destek sağlamak amacıyla ileri sürülmüş olan çeşitli ilkelere dönelim. Vergiler "ödeme gücüne", veya "fedakârlığa", veya "edinilen yararlara" göre mi tekdüze olmalıdır? Diğer bir deyimle, çoğu yazar oldukça düşüncesiz bir şekilde aynı gelir dilimindeki insanların aynı vergiyi ödemesi gerektiğini kabul etmiştir, fakat gelir vergilerinin vergi dilimleri ***arasındaki*** dağılımını hangi ilke yönetmelidir? Yılda 10.000 dolar kazanan bir adam yılda 5.000 dolar ya da 1.000 dolar kazanan bir adam kadar mı, yoksa ***oransal olarak*** onun kadar mı, yoksa ondan fazla mı, yoksa oransal olarak ondan fazla mı, veya ondan az mı ödeme yapmalıdır? Kısaca, insanlar kendi "ödeme güçlerine", veya yapılan fedakârlığa veya başka bir ilkeye bağlı olarak mı ödeme yapmalıdırlar?

---

[63] Ahlâkî bir hedefin ***kavramsal olarak imkânsız*** olduğunu söylemek, az sayıda insanın ona destek çıkması nedeniyle onu başarmanın "gerçek dışı" olduğunu söylemekten tamamen farklı bir şeydir. İkincisi hiçbir surette ahlâkî bir ilkeye karşı bir argüman değildir.

Kavramsal imkânsızlık, herkes onu amaçlamış ***olsa bile*** hedefe ulaşılamayacağı anlamına gelir. Ahlâkî hedeflerde "realizm" sorunu üzerine, Clarence E. Philbrook'a ait muhteşem makaleye bakınız: E. Philbrook, " 'Realism' in Policy Espousal," *American Economic Review,* December, 1953, s. 846–59.

(2) "Ödeme Gücü" İlkesi

a. Kavramın anlam belirsizliği

Bu ilke insanların vergileri, kendi "ödeme güçleri"ne bağlı olarak ödemesi gerektiğini ifade eder. Ödeme gücü kavramının hayli belirsiz bir kavram olduğu ve pratik uygulama için emin bir rehber sunmadığı genellikle kabul edilmektedir.[64] Çoğu iktisatçı bu ilkeyi bir sabit oranlı ya da müterakki gelir vergilendirmesi programını desteklemek için kullanmıştır, fakat bu pek kâfi değildir. Mesela, bir kişinin birikmiş servetinin onun ödeme gücünü etkilediği açık gibidir. Belli bir yıl esnasında 5.000 dolar kazanan bir adamın aynı miktar kazanan bir komşusundan, eğer komşusunun hiçbir şeyi yokken kendisinin bankada aynı zamanda 50.000 doları varsa, muhtemelen daha fazla ödeme gücü olur. Fakat birikmiş sermaye üzerine bir vergi genel fakirleşmeye neden olacaktır. "Ödeme gücünü" ölçecek açık bir standardın keşfedilmesi mümkün değildir. Hem servetin hem de gelirin değerlendirilmesi gerekecektir, tıbbi harcamaların düşürülmesi lazım gelecektir, vs. Fakat imdada yetişecek kesin bir kıstas yoktur ve karar mutlaka keyfidir. Böylece, tıbbi faturaların tümü ya da bir bölümü indirilmeli midir? Çocuk yetiştirme giderleri için ne denilecektir? Ya da tüketici "bakımı" (maintenance) için gerekli olan gıda, giysi ve barınak? Profesör Due "iktisadi refah"ta bir güç ölçütü bulmaya gayret eder, fakat daha da sübjektif olan bu kavramı tanımlamanın yine çok zor olduğu açık olmalıdır.[65]

Bizzat Adam Smith güç (ability) kavramını ***sabit oranlı*** (geliri sabit bir yüzdeyle vergilendirme) gelir vergilendirmesini desteklemek için kullanmıştır, fakat onun iddiası oldukça muğlâktır ve "ödeme gücü"nün yanı sıra "fayda" ilkesine de uygulanır.[66] Gerçekten de, ödeme gücünün hangi an-

---

[64] *Bkz.*, Walter J. Blum ve Harry Kalven, Jr., *The Uneasy Case for Progressive Taxation* (Chicago: University of Chicago Press, 1963), s. 64–68.

[65] Due, *Government Finance*, s. 121ff.

[66] Smith şunları söyledi:

> Her devletin bağımlıları hükümetin desteklenmesine mümkün olduğu kadar yakından, kendi şahsi güçleriyle orantılı olarak, yani devletin koruması altında kişisel olarak istifade ettikleri gelirle orantılı olarak katkıda bulunmalıdır. Hükümetin büyük bir ulusun fertlerine olan masrafı, herkesin malikânede kendi şahsi menfaatlerine göre katkıda bulunmakla yükümlü olduğu büyük bir malikânenin ortak kiracılarına ait yönetim masrafı gibidir. (*Wealth of Nations,* s. 777).

lamda gelire *orantılı* yükseldiğini tam olarak görmek zordur. Yılda 10.000 dolar kazanıp 2000 dolar ödeyecek bir adam, 1000 dolar kazanıp 200 dolar ödeyecek bir adamla "eşit ödeme gücüne" mi sahiptir? Servet, tıbbı harcamalar, vs.'deki farklılığın temel nitelikleri bir kenara bırakıldığında, hangi anlamda "eşit güç" gösterilmiş olur? Eşit gücü bu şekilde tanımlamaya çalışmak anlamsız bir prosedürdür.

McCulloch, meşhur bir paragrafta, müterakkiliğe saldırmış ve vergilemede sabit oranlılığı savunmuştur:

> Bütün bireylerden, gelirlerinin ya da mülklerinin aynı oranını almaya dayalı kardinal ilkeyi... terk ettiğiniz an, dümensiz ya da pusulasız halde denizdesiniz demektir, ve adaletsizce ya da delice vaat edemeyeceğiniz bir bedel söz konusu olamaz.[67]

Makul gibi gözükse de, bu tez kesinlikle aşikâr değildir. *Sabit oranlı* vergilendirme muayyen bir *müterakki* vergilendirme tarzından, yani burada vergi oranı gelirle birlikte artmaktadır, hangi yönüyle daha az keyfidir? Sabit oranlılığı haklılaştırabilecek bir *ilke* olmalıdır; eğer bu ilke mevcut değilse, o zaman sabit oranlılık diğer herhangi bir vergileme kalıbından daha az keyfi olmayacaktır. Çeşitli ilkeler önerilmiştir ve bunlar aşağıda değerlendirilecektir, fakat esas mesele sabit oranlılığın *haddi zatında* diğer herhangi bir vergilemeden ne daha fazla ne de daha az sağlam olduğudur.

Bir düşünce okulu bir ödeme gücü ilkesi yoluyla müterakki vergi için bir meşrulaştırma bulmaya çalışır. Bu, E.R.A. Seligman'ın "yetenek/imkân" (faculty) yaklaşımıdır. Bu doktrin bir şahsın ne kadar çok parası varsa, onun için daha çok kazanmanın nispeten o kadar kolay olduğunu kabul eder. Onun para kazanma gücünün, bu kişi daha fazlaya sahip oldukça, arttığı varsayılır: "Zengin bir adamın ... bir artan kazançlar kanununa bağımlı olacağı söylenebilir".[68] Dolayısıyla, onun gücü gelirinden daha hızlı bir oranda arttığı için, müterakki bir gelir vergisi haklılık kazanmaktadır. Bu teori açıkçası geçersizdir.[69] Para "para yaratmaz"; eğer öyle olsaydı, o zaman şimdiye kadar birkaç insan bütün dünyanın servetine sa-

---

[67] J. R. McCulloch, *A Treatise on the Principle and Practical Influence of Taxation and the Funding System* (London, 1845), s. 142.

[68] E.R.A. Seligman, *Progressive Taxation in Theory and Practice* (2nd ed.; (New York: Macmillan & Co., 1908), s. 291–92.

[69] Seligman'ın teorisinin çok başarılı bir eleştirisi için, *bkz.*, Blum ve Kalven, *Uneasy Case for Progressive Taxation,* s. 64–66.

hip olurdu. Para kazanılması, bizzat tüketicilere yönelik cari hizmetle sürekli olarak haklılaştırılmalıdır. Kişisel gelir, faiz, kârlar ve kiralar onların geçmiş hizmetlerine değil, sadece *cari* hizmetlerine bağlı olarak kazanılır. Birikmiş servetin ölçeği önemsizdir, ve servetler, onların sahipleri bu servetleri tüketicilerin hizmetine akıllıca yeniden yatırmadığı zaman çarçur olabilir ve olur.

Blum ve Kalven'in işaret ettikleri gibi, Seligman'ın tezi, çalışma enerjisi gibi kişisel hizmetlere uygulandığı zaman tamamen anlamsızdır. O sadece mülkten, yani toprağa ya da sermaye mallarına (ya da bir köle ekonomisinde, kölelere) yatırımdan zuhur eden gelire uygulandığı zaman anlamlı olabilir. Fakat sermayenin getirisi daima tekdüzeliliğe yönelme eğilimdedir, ve tekdüzelilikten herhangi bir sapma, özellikle akıllı ve uzağı gören yatırımlardan (kârlar) ya da özellikle müsrif yatırımlardan (zarar) dolayıdır. Seligman'ın tezi yanıltıcı biçimde, getiri oranlarının yatırılan miktarla orantılı biçimde arttığını çağrıştırır.

Başka bir teori ödeme gücünün bir bireyin "üretici fazlasına", yani "ekonomik kirasına", veya bir kişinin gelirinin, üretimin devamı için yapması gereken ödemenin üstündeki miktarına orantılı olduğunu ileri sürer. Site/saha kirasını vergilendirmenin sonuçları yukarıda belirtilmişti. Açıkça söylemek gerekirse emek için "gerekli ödemeler" ihdas etmek imkânsızdır; eğer birisine vergi otoriteleri tarafından kendi "asgari ücretinin" ne olduğu sorulsa, onun, bugünkü ücretin altındaki *herhangi bir* miktarın, kendisinin emekli olmasına ya da başka bir işe geçmesine neden olacağını söylemesine ne mani olacaktır? Başka türlü olduğunu kim ispatlayabilir? Ayrıca, o belirlenebilse bile, bu "fazla", ödeme gücünün pek de bir göstergesi olamaz. Başka bir kimsenin kendisini çalıştırmak istememesi ihtimali nedeniyle güçsüz bir hendek kazıcının çok daha büyük bir "fazlası" olabilirken, bir film yıldızı pratik olarak sıfır fazlaya sahip olabilir, çünkü bir başka stüdyo ona şuanda aşağı yukarı kendi hizmetleri karşılığında kazandığı kadar fiyat önermek isteyebilir. Genel olarak, ileri bir ekonomide bu tarzda küçük bir "fazla" vardır, çünkü piyasanın rekabeti alternatif işleri ve kullanımları, faktörün bugünkü kullanımda sahip olduğu iskonto edilmiş marjinal ürün değerinin yakınına itecektir. Bu nedenle, hiçbiri mevcut olmadığı için toprak-tan ya da sermayeden gelen zorunlu ödeme aracılığıyla herhangi bir "fazla"yı vergilendirmek imkânsız olacaktır, ve pratik olarak emek için bir "fazlayı" vergilendirmek imkânsızdır, çünkü büyükçe bir fazlanın mevcudiyeti

nadirdir, ve hangi durum olursa olsun, ödeme gücü için hiçbir kriter belirlemek mümkün değildir.[70]

b. Standardın adaleti

Aşırı derecede popüler ödeme gücü fikri Adam Smith tarafından, kendi en önemli vergileme ilkesi olarak kutsanmış ve o zamandan beri körü körüne kabul edile gelmiştir. Kimse onu gerçekten güçlü iddia olarak temellendirmiş olmamasına rağmen onun doğasında var olan muğlâklığa çok eleştiri yapılmıştır, ancak temel ilkeyi pek kimse eleştirmiş değildir. Bizzat Smith bu sözde ilkeyi destekleyecek bir neden göstermemiştir ve diğer az sayıda insan da o zamandan beri bunu yapmıştır. Due, kamu maliyesiyle ilgili yazılarında, çoğu insanın ona inanması nedeniyle, onu kolayca kabul eder, böylelikle ahlâkî ilkeler için mantıksal bir analiz ihtimalini görmezlikten gelir.[71]

"Ödeme gücü ilkesine" rasyonel bir destek vermeye yönelik tek önemli teşebbüs vergi ödemelerinin hayırsever örgütlere dönük gönüllü armağanlarla zoraki bir karşılaştırmasına dayalıdır. Böylece Groves yazıyor: "Yüzlerce müşterek girişime (genel yardım sandıkları, Kızıl Haç, vs.) insanların kendi araçlarına göre katkıda bulunmaları beklenir. Hükümetler, bir grup olarak vatandaşlara hizmet etmek için beslenen bu yaygın girişimlerden biridir..."[72]. İki cümle içine bundan daha fazla hata nadiren sokuşturulmuştur. Öncelikle, hükümet genel yardım sandıklarına benzer müşterek bir girişim değildir. *Kimsenin ondan istifa etmesi mümkün değildir*. Hapis cezasıyla ilgili olarak, kimse bu "hayırsever girişimin", işini uygun olarak yapmadığı ve dolayısıyla kendi "katkısını" sona erdirdiği sonucuna ulaşamaz; kimsenin kolaylıkla hevesini kaybetmesi ve üyelikten ayrılması mümkün değildir. Aşağıda daha ayrıntılı olarak görüleceği gibi, Devletin piyasada hizmet satışıyla iştigal eden bir işletme olarak tanımlanması mümkün değilse, elbette ki onu hayırsever bir örgütle eşit tutmak gülünç olur. Hükümet hayrın mutlak inkârıdır, çünkü hayır müstesna olarak, satın alınmamış bir hediyedir, veren tarafından cebri olmayan ve serbestçe icra edilen bir davranıştır. Grove'nin ifadesinde "beklenen" kelimesi yanıltıcıdır. Kimse heves etmediği ya da işini uygun olarak yapmadığına inandığı bir hayrı yapmaya zorlanamaz.

---

[70] *Bkz.*, *ibid.*, s. 67–68.

[71] Due, *Government Finance*, s. 122.

[72] Groves, *Financing Government*, s. 36.

Hunter ve Allen'a ait bir ifadede bu karşıtlık daha da açıktır:

> Kiliseyi ya da genel yardım sandıklarını desteklemeye yönelik katkılar, bireysel üyelerin örgütten elde ettiği yararlar temelinde değil, fakat kendi katkı yapma güçleri temelinde beklenmektedir.[73]

Fakat bu praxeologic olarak geçersizdir. Bir kişinin bir hayra gönüllü olarak katkıda bulunma sebebi tam olarak ondan elde ettiği *yarar*dır. Fakat *yarar* sadece sübjektif bir anlamda değerlendirilebilir. O, asla ölçülemez. Bir davranıştan gelen sübjektif kazanç, veya yarar, onun icra edilmiş olmasından anlaşılabilir. Bir mübadeleyi gerçekleştiren her bir insanın fayda elde etmiş olduğu (en azından *dönem başı)* sonucu çıkarılabilir. *Benzer şekilde*, tek taraflı bir *bağış* yapan bir kişinin bu hediyeyi vermekten yarar sağlamış olduğu (*dönem başı*) sonucu çıkarılabilir. Eğer o yarar sağlamasaydı, bu hediyeyi vermezdi. Bu, praxeology'nin bir "iktisadi adam"ın varlığını varsaymadığının başka bir göstergesidir, çünkü bir davranıştan gelen yarar ya direkt olarak mübadelede elde edilen bir maldan ya da hizmetten, veya sadece başka birisinin bir armağandan yarar sağlayacağı bilgisinden gelebilir. Dolayısıyla, hayırsever kurumlara yönelik hediyeler, verenin "ödeme gücü" temeli üzerine değil, tam olarak kendisine sağladığı yarar temeli üzerinde yapılır.

Dahası, eğer biz vergilendirmeyi piyasayla karşılaştırırsak, "ödeme gücü" ilkesini kabul etmek için hiçbir temel bulamayız. Aksine, (genellikle adil fiyat olarak dikkate alınan) piyasa fiyatı neredeyse her zaman tekdüzedir ya da tekdüzeliliğe doğru meyleder. Piyasa fiyatları bütün piyasa boyunca tek fiyat kuralına uyma eğilimindedir. Sahip olduğu para ya da "ödeme gücü" ne kadar olursa olsun, herkes bir mal için eşit bir fiyat öder. Gerçekten de, eğer "ödeme gücü" ilkesi piyasaya nüfuz etseydi, servet edinmenin bir anlamı olmazdı, çünkü herkes bir ürün için elindeki parayla orantılı olarak ödeme yapmak zorunda kalırdı. Parasal gelirler yaklaşık olarak eşitlenir, ve aslında, para kazanmak kesinlikle anlamlı olmazdı, çünkü paranın bir biriminin satın alma gücü asla belirli olmazdı, fakat herhangi bir insan için, kazandığı paranın miktarıyla orantılı olarak düşerdi. Daha az parası olan bir kişi, kendi parasının bir biriminin satın alma gücünün buna paralel olarak yükseldiğini kolaylıkla keşfederdi. Dolayısıyla, hilekârlık ve karaborsacılık bu düzenlemeleri aşındırmadıkça, fiyatlar için "ödeme gücü" ilkesini ihdas etmek piyasayı toptan yıkacaktır. Piyasanın ve para ekonomi-

[73] Hunter ve Allen, *Principles of Public Finance*, s. 190–91.

sinin yıkılması toplumu ilkel hayat standartlarına geri saplayacak ve tabiî, modern, gelişmiş piyasanın varlığı sayesinde geçimlik ya da daha yüksek bir hayat kazanma imkânına kavuşan cari dünya nüfusunun büyük bir bölümünü yok edecektir.

Üstelik herkes için eşit gelir ve servet ihdas etmenin (mesela, belli bir gelir ve servet standardının üzerindeki herkesi vergilendirmek ve bu standardın altındaki herkese sübvansiyon sağlamak) aynı etkiye sahip olacağı açık olmalıdır, çünkü herhangi bir kimsenin para için çalışmasının anlamı kalmayacaktır. Emek sarf etmekten hoşlananlar, bunu sadece "oyun için" yani, parasal bir kazanç elde etmeksizin yapacaklardır. Dolayısıyla gelir ve servet eşitliğinin uygulanması ekonomiyi barbarlığa döndürecektir.

Eğer vergiler piyasa fiyatlandırmasından sonra kalıba sokulsaydı, o zaman vergiler herkes üzerine (sabit oranlı ***değil***) ***eşit olarak*** yüklenmiş olurdu. Aşağıda görüleceği gibi, eşit vergileme kritik bakımlardan piyasa fiyatlandırmasından farklıdır, fakat "ödeme gücü" vergilendirmesine nazaran piyasaya çok daha ileri bir yaklaşmadır.

Nihayetinde, "ödeme gücü" ilkesi tam olarak ***güçlü olanların***, yani kendi akranlarının ihtiyaçlarına hizmet etmede en güçlü olanların cezalandırılması anlamına gelir. Üretimde ve hizmette gücü cezalandırmak hizmet arzını –ve bu gücün boyutuna oranını- azaltır. Sonuç, sadece güçlülerin değil, fakat onların hizmetlerinden yarar sağlayan toplumun geri kalan kısmının da fakirleşmesi olacaktır.

Kısaca, "ödeme gücü" ilkesini kabul etmek açıkçası imkân dışıdır; eğer o kullanılırsa, mantıksal argümanla meşrulaştırılması gerekir, ve bunu iktisatçılar şu anki duruma rağmen temin etmelidirler. Açık bir adalet kuralı olmaktan ziyade, "ödeme gücü" ilkesi, daha ziyade, almanın iyi olduğu yerde eşkıyanın alması ilkesine benzemektedir.[74]

(3) Fedakârlık Teorisi

Bugün kesinlikle modası geçmiş olmasına rağmen, adil vergileme için teşebbüs edilen diğer bir kriter on yıllardır gelişmekte olan bir literatürün konusu oldu. "Fedakârlık" yaklaşımının çok sayıda varyantı "ödeme gücü" ilkesinin sübjektif bir versiyonuna benzerdir. Onların hepsi üç genel önermeye dayanır: (*a*) paranın bir biriminin bir bireye olan faydası onun para

[74] *Bkz.*, Chodorov, *Out of Step*, s. 237. *Keza bkz.*, Chodorov, *From Solomon's Yoke to the Income Tax* (Hinsdale, Ill.: Henry Regnery, 1947), s. 11.

stoku artarken azalır; (*b*) bu faydalar şahıslar arası olarak karşılaştırılabilir ve böylece toplanabilir, çıkarılabilir, vs.; ve (*c*) herkes aynı para-faydası şedülüne sahiptir. Birinci önerme geçerlidir (fakat sadece *ordinal* bir anlamda), fakat ikincisi ve üçüncüsü saçma sapandır. Paranın marjinal faydası elbette azalır, fakat herkesin değerlendirmelerinin özdeş olduğuna inanmak şöyle dursun, bir kişinin faydalarını bir diğeriyle karşılaştırmak bile imkânsızdır. faydalar kantitatif değil, fakat sübjektif tercih tertipleridir (order). Dolayısıyla vergi yükünün dağıtılması konusunda bu tür varsayımlara dayalı herhangi bir ilkenin yanıltıcı olduğu ilan edilmelidir. Ne mutlu ki, bu gerçek şu anda genel olarak iktisat literatürüne yerleşmiştir.[75]

Sabit oranlı vergilendirme bazen bu temel üzerinde desteklenmiş olmasına rağmen, fayda ve "fedakârlık" teorisi genellikle müterakki vergilendirmeyi haklılaştırmak için kullanılmıştır. Kısaca, bir doların, fayda itibariyle "zengin bir insan" için "fakir bir insan" için olduğundan "daha az anlamlı" ya da daha az değerli olduğu (gelir ya da servet olarak "zengin" ya da "yoksul"?) ve böylece zengin bir insanın bir dolarlık ödemesinin kendisine yoksul bir insana nazaran daha az sübjektif bir fedakârlık yüklediği ileri sürülmektedir. Bu nedenle, zengin insan daha yüksek bir oranda vergilendirilmelidir. Çok sayıda "ödeme gücü" teorisi gerçekte fedakârlık teorisinin tersine çevrilmişidir, çünkü onlar *fedakârlık yapma gücü* biçiminde ifade edilirler.

Fedakârlık teorisinin püf noktası –kişiler arası fayda karşılaştırmaları- şu an genel anlamda bir kenara atıldığı için, fedakârlık doktrinini detaylı tartışmaya çok zaman sarf etmeyeceğiz.[76] Ancak, bu teorinin bazı veçheleri ilgiye mahzardır. Fedakârlık teorisi iki ana kola ayrılır: (1) *eşit-fedakârlık* ilkesi ve (2) *asgari-fedakârlık* ilkesi. Birincisi her insanın vergileri ödemede eşit fedakârlıkta bulunması gerektiğini, ikincisi, bir bütün olarak toplumun en az miktarda fedakârlık yapması gerektiğini ifade eder. Her iki versiyon da bir fayda sunucusu olarak hükümet fikrini tamamen terk eder, ve hükümeti ve vergilendirmeyi sadece bildiğimiz en iyi biçimiyle taşınması ge-

---

[75] Bu eleştirinin kabulü 1930'ların ortalarında Robbins'in yazılarına kadar gider. *Bkz.*, Lionel Robbins, "Interpersonal Comparisons of Utility," *Economic Journal*, December, 1938, s. 635–41; ve Robbins, *An Essay on the Nature and Significance of Economic Science* (2nd ed.; London: Macmillan & Co., 1935), s. 138–41. Robbins, o vakitlerde kesinlikle bir "Misesçi" iktisatçıydı.

[76] Fedakârlık teorisinin bir eleştirisi için, *bkz.*, Blum ve Kalven, *Uneasy Case for Progressive Taxation*, s. 39–63.

reken bir yük, bir fedakârlık olarak ele alır. Burada biz gerçekten –zarar görmeye (hurt) ayarlanmaya dayalı- tuhaf bir adalet ilkesine sahibiz. Bir kez daha vergilendirmede adalet kuralları ihdas etmeye yönelik bütün teşebbüsleri hüsrana uğratan *pons asinorum* [Euklid'in Geometri'nin Unsurları kitabındaki beşinci önermesi için kullanılan Latince deyim/ ç.n.] ile karşılaşıyoruz *–bizzat* vergilendirmenin adaleti problemi. Vergilendirmeden gelen faydaya dair ispatlanmamış varsayımları gerçekçi olarak terk etmede, fedakârlık teorisi taraftarı şu soruyla yüz yüze gelmeli ve ardından dalmalıdır: Eğer vergileme pür zarar görme (hurt) ise, ona niye *ille de* tahammül edelim?

Eşit-fedakârlık teorisi herkes üzerine eşit zararın (hurt) yüklenmesini ister. Bir adalet kriteri olarak, bu, eşit köleliğin istenmesi kadar savunulamazdır. Bununla birlikte, eşit fedakârlık teorisinin ilginç bir yönü, onun mutlaka müterakki gelir vergilendirmesini çağrıştırmadığıdır! Çünkü o, zengin adamın yoksul adamdan *daha fazla* vergilendirilmesi gerektiği anlamına gelmesine karşın, birincinin *oransal olarak daha fazla* vergilendirilmesi gerektiğini söylemez. Aslında, o herkesin *oransal olarak* vergilendirilmesini bile tasdik etmez. Kısaca, eşit fedakârlık ilkesi 10.000 dolar kazanan bir adamın 1.000 dolar kazanan bir adamdan daha fazla vergilendirilmesini talep edebilir, fakat onun mutlaka daha büyük bir yüzdelikle ve hatta oransal olarak vergilendirilmesini istemez. Çeşitli "fayda eğrileri"nin biçimlerine bağlı olarak, eşit fedakârlık ilkesi, daha varlıklı bir adamın miktar olarak daha fazla fakat oransal olarak daha az ödemesini (mesela, 10.000 dolar kazanan bir adam 500 dolar ödeyecek, ve 1.000 dolar kazanan adam 200 dolar ödeyecek) sağlayan *tersine artan oranlı (regressive) vergilendirmeyi* pekâlâ gerektirebilir. Paranın faydası ne kadar hızlı azalırsa, eşit fedakârlık eğrisinin müterakkilik meydana getirmesi o kadar muhtemel olacaktır. Yavaşça azalan bir paranın-faydası şedülü tersine artan oranlı vergilendirmeyi gerektirecektir. Çeşitli paranın-faydası şedüllerinin ne kadar hızla azaldığına dair iddia ümitsizdir, çünkü gördüğümüz gibi, bu yekpare teori savunulamazdır. Fakat esas mesele kendi temelleri üzerinde bile, eşit fedakârlık teorisi ne müterakki ne de nispi vergilendirmeyi haklılaştırabilir.[77]

Asgari-fedakârlık teorisi sık sık eşit-fedakârlık teorisiyle karıştırılmıştır. Her ikisi de aynı yanlış varsayımlar setine dayanır, fakat asgari-fedakârlık

[77] Eşit fedakârlık temeli üzerine sabit oranlı vergilendirme ihdas etmeye yönelik bir teşebbüs için, *bkz.*, Bradford B. Smith, *Liberty and Taxes* (Irvington-on-Hudson, N.Y.: Foundation for Economic Education, tarihsiz), s. 10–12.

teorisi çok şiddetli müterakki vergilendirmeyi öğütler. Mesela, varsayalım ki, bir cemiyette Jones ve Smith gibi iki adam vardır ve bunlar sırasıyla 50.000 ve 30.000 dolar kazanmaktadır. Yukarıda tanımlanan üç varsayıma dayalı asgari sosyal fedakârlık ilkesi şunu ilan eder: Jones'tan alınan 1,00 dolar Smith'ten alınan 1,00 dolardan daha az bir fedakârlık yükler; bu nedenle eğer hükümet 1,00 dolara ihtiyaç duyarsa, bunu Jones'tan alır. Fakat hükümetin 2,00 dolara ihtiyaç duyduğunu varsayalım, ikinci dolar Jones üzerine, Smith'ten alınan birinci dolara nazaran daha az bir fedakârlık yükleyecektir, çünkü Jones'ın hâlâ Smith'e göre, geriye kalan daha çok parası vardır ve dolayısıyla o, daha az fedakârlıkta bulunur. Bu, Jones'ın Smith'e göre geriye kalan daha çok parası olduğu müddetçe devam eder. Hükümet vergi olarak 20.000 dolara ihtiyaç duyduğu takdirde, asgari fedakârlık ilkesi Jones'tan 20.000 doların tümünü ve Smith'ten sıfır dolar almayı tavsiye eder. Diğer bir deyimle, o, bu çerçevede hükümetsel ihtiyaçlar tamamlanıncaya kadar en yüksek gelirlerin tümünün alınmasını önerir.[78]

Asgari fedakârlık ilkesi, eşit fedakârlık teorisinde olduğu gibi, herkesin paranın-faydası şedülünün kabaca aynı olduğu şeklindeki savunulamaz görüşe ağır biçimde bağlıdır. Her ikisi de artık çürütülmesi zorunlu olan, başka bir yanılgıya dayanır: "fedakârlık" sadece *paranın faydası*nın öbür yüzüdür. Çünkü vergilendirmede sübjektif fedakârlık yalnızca ödenen paranın vazgeçilen fırsat maliyeti olmayabilir; o aynı zamanda vergi prosedüründe *ahlâkî zorbalık*la da artırılabilir. Böylece, Jones eski muamelelerde ahlâken o kadar haksızlığa uğramış olabilir ki onun marjinal sübjektif fedakârlığı hızla çok büyük hale gelir, eğer biz bir an için ikisinin karşılaştırılabildiğini kabul edersek, Smith'inkinden çok daha "büyük" olur. Sübjektif fedakârlığın paranın faydasıyla mutlaka bağlantılı olmadığını bir kere gördüğümüz zaman, biz bu ilkeyi daha da genişletebiliriz. Mesela, her türlü vergilendirmeye hararetle karşı çıkan felsefi bir anarşisti düşünelim. *Onun* herhangi bir verginin ödenmesindeki sübjektif fedakârlığının neredeyse sonsuz olacak kadar büyük olduğunu varsayalım. Bu takdirde, eşit fedakârlık ilkesi bu anarşisti sadece sonsuz küçük bir miktarda vergilendirebilirken, asgari-fedakârlık ilkesinin onu vergilendirmeden muaf tutması gerekecektir. Şu

[78] Bu ilke, Devletin, "maksimum sosyal tatmini" –asgari sosyal fedakârlığın öbür yüzü- ihdas etmeye çağrılması şeklinde kendi mantıksal sonucuna yönlendirildiğinde, belli bir standardın üstündeki her insanın -ötekilerin bu standarda erişmesini sağlayacak şekilde sübvanse edilmesi için- vergilendirilmesiyle birlikte, mutlak mecburi eşitlikçiliği tavsiye eder. Görmüş olduğumuz gibi, sonuç, barbarlığın koşullarına dönüş olacaktır.

halde, pratik olarak, fedakârlık ilkesinin anarşisti vergilendirmeden muaf tutması gerekecektir. Üstelik, hükümet bireyin sübjektif fedakarlığını nasıl belirleyebilir? Ona sormak suretiyle mi? Bu durumda, vergi ödemekten kaçmak için kaç tane insan kendi fedakârlığının kötülüğünü açıkça göstermekten sakınacaktır?

Benzer şekilde, eğer iki birey aynı parasal gelirlerinden sübjektif olarak farklı biçimde istifade etmişlerse, asgari-fedakârlık ilkesi daha mutlu insanın daha az vergilendirilmesini gerektirecektir, çünkü o, eşit bir vergiden faydalanma yönüyle daha büyük bir özveride bulunur. Mutsuz ya da münzevi üzerine daha ağır vergilendirmeyi kim önerecektir? Ve o zaman onu, kendi gelirinden elde ettiği muazzam hazzı yüksek sesle ilan etmekten kim alıkoyacaktır?

İşe bakın ki asgari fedakârlık ilkesi ödeme-gücü teorisinin, ki bu teorinin özellikle "refah durumu" varyantında mutluluk üzerine özel bir vergi ve mutsuzluk üzerine daha düşük bir vergi önerilir, öbür yüzünü tavsiye eder. Eğer ikinci ilke galip gelseydi, insanlar mutsuzluklarını ve köklü münzeviliklerini duyurmak için koşuştururlardı.

Açıktır ki ödeme gücü ve fedakârlık teorilerinin taraftarları onları adil vergilendirme kriteri olarak ihdas etmede tamamen başarısız olmuşlardır. Bu teoriler aynı zamanda ilave bir muazzam hata da yapmıştır. Çünkü fedakârlık teorisi açık olarak ve ödeme gücü teorisi de üstü kapalı olarak, fedakârlık ve mali külfet açısından farazi bir davranış kriteri oluşturmuştur.[79] Devletin toplum üzerine bir yük olduğu varsayılır ve mesele bu yükün adil olarak dağıtılması sorunu haline gelir. Fakat insan kendi davranışlarından elde ettiği yararlar için daima mümkün olduğu kadar az fedakârlıkta bulunmaya gayret eder. Fakat burada, sadece fedakârlık ve yük açısından konuşan, ve vergi ödeyicilerinin vazgeçtiklerinden daha fazla yarar sağladıklarını göstermeksizin belli bir dağılımı talep eden bir teori vardır. Bu teorisyenler böyle bir gösterim yapmadıkları için, kendi çağrılarını sadece fedakârlık açısından –praxeologic olarak geçersiz bir prosedür- yapabilirler. İnsanlar daima bir davranış istikametinde net yararlar bulmaya çalıştıkları için, bundan fedakârlık ve külfet açısından bir tartışmanın, insan davranışı için rasyonel bir kriter ihdas edemeyeceği anlamı çıkar. Praxeologic açıdan

[79] Ödeme gücü ilkesi bu noktada açık değildir. Bazı taraftarlar kendi iddialarının zımnen fedakârlığa; diğerleri ise "izi bulunamaz" yararlar için ödeme zorunluluğuna dayandırır.

geçerli olması için, bir kriter net faydayı göstermelidir. Tabiî, fedakârlık teorisi taraftarları, fayda teorisi (ki onu aşağıda tartışacağız) taraftarlarına nazaran, Devleti net bir yarardan ziyade toplum üzerinde net bir yük olarak görmede çok daha gerçekçidirler; fakat bunun vergilendirmede fedakârlık ilkesinin adaletini göstermesi pek söz konusu değildir. Tam tersi doğrudur.

(4) Fayda İlkesi

Fayda ilkesi vergilendirmeyle ilgili daha önce bahsedilen iki kriterden radikal biçimde farklıdır. Çünkü fedakârlık ve ödeme gücü ilkeleri piyasada davranış ilkelerinden ve kabul edilmiş adalet kriterinden tamamen ayrılmaktadır. Piyasada insanlar kendilerine net yararlar getireceğine inandıkları biçimlerde serbestçe davranırlar. Bu davranışların sonucu parasal mübadele sistemi olup, onun değiştirilemez eğilimi tekdüze fiyatlandırmaya ve üretken faktörlerin bütün tüketicilerin en acil ihtiyaçlarının karşılanması için tahsis edilmesine yöneliktir. Fakat vergilendirmeyi değerlendirmede kullanılan kriter piyasada diğer bütün davranışlara uygulanan kriterlerden tamamen farklıdır. Birdenbire serbest seçim ve tekdüze fiyatlandırma unutulmakta ve tartışma tamamen fedakârlık, mali külfet, vs. açısından yapılmaktadır. Eğer vergilendirme sadece bir mali külfet ise, onun sürdürülmesi için cebir kullanmanın zorunlu olduğuna şüphe yoktur. Öte yandan, fayda ilkesi, vergilendirmeyi, piyasa fiyatlandırmasına benzer bir temel üzerine yerleştirmeye dönük bir teşebbüstür; yani vergi birey tarafından elde edilen faydaya bağlı olarak yüklenecektir. O tarafsız bir vergi, yani iktisadi sistemi yaklaşık olarak serbest piyasadaki biçimiyle bırakacak olan bir vergi hedefine ulaşmaya dönük bir teşebbüstür. O, fedakârlıktan ziyade fayda temeli üzerine bir ödeme kriteri ihdas etmek suretiyle praxeologic sağlamlığa ulaşmaya yönelik bir girişimdir.

Fayda ile diğer ilkeler arasındaki büyük uçurum, Adam Smith'in ödeme gücü ile fayda arasındaki kafa karışıklığından dolayı, başlangıçta idrak edilememiştir. Yukarıda zikredilen alıntıda, Smith, herkesin Devletten kendi geliriyle orantılı olarak yararlanması ve bu gelirin onun ödeme gücünü tasdik etmesi sonucunu çıkarmıştır. Dolayısıyla, kişinin ödeme gücü üzerine konan bir vergi, sadece Devlet tarafından sunulan yararlar mukabilindeki bir karşılık/bedel (quid pro quo) olacaktır. Bazı yazarlar insanların hükümetten kendi gelirleriyle orantılı olarak yaralandıklarını öne sürerler; diğerlerine göre onlar kendi gelirlerine göre artan oranda yararlanırlar, böylece onlar bir müterakki gelir vergisini meşrulaştırırlar. Fakat fayda teorisinin bu yekpare uygulaması anlamsızdır. Zenginler, yoksullara nazaran nasıl

olur da hükümetten orantılı olarak, ve hatta orantılı olarak daha fazla bir fayda elde ederler? Onlar bunu sadece, hükümetin bir sübvansiyon, bir tekel ihsanı vs. gibi özel bir imtiyaz bahşı ile bu zenginlerden sorumlu olması halinde yapabilirler. Diğer türlü, zenginler nasıl fayda sağlarlar? Zenginlerden alınan ve bürokratlara ve yoksullara verilen "refah" ve diğer yeniden dağıtımcı harcamalardan mı? Elbette ki hayır. Polis korumasından mı? Fakat kendisini korumaya malen daha fazla gücü yetebilecek olan ve dolayısıyla ondan fakirlere nazaran daha az fayda elde eden tam olarak zenginlerdir. Fayda teorisi zenginlerin korumadan daha çok yararlandıklarını kabul eder, çünkü onların variyeti daha değerlidir; fakat korumanın maliyeti bu variyetin değerine göre çok az olabilir. 100 milyon dolar ihtiva eden bir banka kasasının güvenliğini sağlamak acre [0,404 hektarlık arazi birimi/ç.n.] başına 10 dolar değeri olan 100 acrelik bir araziyi korumaktan daha az maliyetli olduğu için, yoksul toprak sahipleri Devlet korumasından, kişisel mallarına sahip zengin insanlardan çok daha büyük fayda elde ederler. A'nın "toplum"dan daha büyük bir yarar elde etmesi nedeniyle A'nın B'den daha fazla para kazandığını ve dolayısıyla daha fazla vergi ödemesi gerektiğini de söylemenin konuyla alakası olmayacaktır. Öncelikle, herkes topluma iştirak eder. A'nın B'den daha fazla kazanması tam olarak A'nın hizmetlerinin bireysel olarak kendi akranları için daha değerli olduğu anlamına gelir. Dolayısıyla, A ve B toplumun varlığından benzer şekilde fayda sağladığı için, ters yönde bir iddia çok daha doğrudur: onlar arasındaki farklılık kesinlikle "toplum"dan dolayı değil, verimlilik itibariyle A'nın üstünlüğünden dolayıdır. İkinci olarak, toplum kesinlikle Devlet değildir, ve Devletin muhtemel alacak hakkı bağımsız olarak geçerli kılınmalıdır.

Bu nedenle, fayda ilkeleri üzerine ne sabit oranlı ne de müterakki gelir vergilendirmesi hayat bulabilir. Aslında, bunun tersi doğrudur. Eğer herkes aldığı sosyal yardımlara (fayda) bağlı olarak ödeme yapsaydı, o zaman açıktır ki; (*a*) "refah" ödemelerinin (fayda) alıcıları bu yararların tüm maliyetini taşıyacaklardır: yoksulların kendilerine yapılan sosyal yardımlar için ödeme yapma zorunlulukları olacaktır (tabiî, transfer yapmaktan dolayı bürokrasiye ödenecek ekstra maliyeti katarak); (*b*) herhangi bir hükümet hizmetini satın alanlar sadece ödeyiciler olacaktır, öyleyse hükümet hizmetleri genel bir vergi fonundan finanse edilemez; ve (*c*) polis koruması için, zengin bir adam yoksul bir insandan ***daha az*** ve mutlak miktarlar itibariyle daha az ödeyecektir. Dahası, toprak sahipleri soyut mülkiyet sahiplerinden daha fazla ödeyecek ve açıkçası güçlülere göre polis korumasından daha

çok fayda elde eden zayıflar ve güçsüzler, birinciden daha yüksek vergiler ödemek zorunda kalacaktır.

Son yıllarda fayda ilkesinin pratik olarak terk edilmiş olmasının nedeni hemen açık hale gelmektedir. Çünkü şu ortadadır, eğer (*a*) refah alıcıları ve (*b*) tekel ihsanları gibi diğer özel imtiyazların alıcıları elde edilen faydaya göre ödeme yapsaydı, hükümet harcamasının bu iki biçiminin de çok fazla anlamı olmazdı. Ve eğer her biri sadece belli bir orandan ziyade elde edilen faydaya *eşit* bir miktar ödeyecek olsaydı (ve onun bunu yapması gerekecektir, çünkü Devlet için fonları başka hiçbir yere çevirmek söz konusu olmayacaktır), o zaman sübvansiyon alıcısı sadece hiçbir şey kazanmış olmayacak, fakat aynı zamanda onun idare ve transfer maliyeti için bürokrasiye ödeme yapması da gerekecekti. Dolayısıyla fayda ilkesinin yerleşmesi, tamamen savunma hizmeti arz etmeyle sınırlanmış bir hükümetle birlikte, bir *laissez-faire* sistemiyle sonuçlanacaktır. Ve bu savunma hizmeti için vergilendirme, yoksul ve güçsüzler üzerine, güçlü ve zenginlere olduğundan daha fazla yüklenecektir.

İlk bakışta, tarafsız bir vergi arayışında olan serbest piyasaya inananı, keyiflenme eğilimindedir. Fayda ilkesi onun araştırmasının cevabı gibi gözükmektedir. Ve bu ilke esasında piyasa ilkelerine daha önce bahsedilen sözde ilkelerden daha yakındır. Fakat eğer biz bu analizi daha yakından gerçekleştirmeye çalışırsak, fayda ilkesinin piyasa tarafsızlığından yine çok uzak olduğu açıkça görülecektir. Piyasada, insanlar elde edilen bireysel yarara bağlı olarak ödeme yapmazlar; onlar tekdüze bir fiyat, marjinal alıcıyı tam mübadeleye katılacak şekilde uyaran bir fiyat öderler. Daha çok istekli daha az istekliye nazaran daha yüksek bir fiyat ödemez; satranç müptelası ile ilgisiz oyuncu aynı satranç seti için aynı fiyatı öder; ve opera heveslisi ile acemisi aynı bilet için aynı fiyatı öder. Yoksullar ve zayıflar koruma için çok hevesli olacaklardır, fakat fayda ilkesinin aksine onlar *piyasa*da daha fazla ödeme yapmayacaklardır.

Fayda ilkesinde daha da ağır kusurlar vardır. Çünkü piyasa mübadeleleri (*a*) faydayı açığa vurur ve (*b*) sadece, fayda *olgu*sunu, onu ölçmeksizin tasdik eder. A ve B'nin bir mübadeleden yarar sağladıklarını bilmemizin tek nedeni onların bu mübadeleyi gönüllü olarak yapmalarıdır. Bu şekilde, piyasa faydayı *açığa vurur*. Fakat vergi yüklendiği yerde, ödeme mecburidir ve dolayısıyla fayda *asla sergilenmiş olmaz*. Aslına bakılırsa, zorlamanın varlığı karşıt faraziyeye yol açar ve verginin bir fayda değil, bir külfet olduğu anlamına gelir. Eğer o gerçekten bir fayda olsaydı, zorlamaya gerek kalmazdı.

İkincisi, mübadeleden gelen fayda asla ölçülemez ve kişiler arası olarak karşılaştırılamaz. Mübadeleden ileri gelen "tüketici fazlası" bilimsel olarak tamamen sübjektif, ölçülemez ve karşılaştırılamazdır. Dolayısıyla, bu faydaların ne olduğunu asla bilmeyiz ve bu nedenle vergileri onlara bağlı olarak dağıtmanın bir yolu olamaz.

Üçüncü olarak, piyasada herkes bir mübadeleden net fayda kazanır. Bir kişinin yararı onun maliyetine eşit değildir, ondan daha büyüktür. Dolayısıyla, onun sözde faydasının vergiye tâbi tutulması piyasa ilkelerini bütünüyle ihlal edecektir.

Son olarak, eğer her bir şahıs hükümetten sağladığı faydaya göre vergilendirilseydi, bürokrasi bütün gelirlerini bu kaynaktan elde ettiği için, diğer sübvansiyon ve imtiyaz alıcıları gibi, onlar da ***bütün maaşlarını hükümete geri vermek*** zorunda olurlardı. Bürokrasinin, kendisine ödeme yapılmaksızın hizmet etmesi gerekirdi.

Fayda ilkesinin, tipi ne olursa olsun, bütün sübvansiyon harcamalarını gereksiz kılacağını görmüştük. Hükümet hizmetlerinin direkt olarak alıcılara satılması gerekecek; fakat bu takdirde, hükümet mülkiyeti için bir mahal olmayacaktır, çünkü bir hükümet teşebbüsünün karakteristiği onun vergi fonlarıyla işe başlamasıdır. Fayda ilkesinin yandaşları tarafından polis ve yargı hizmetlerinin doğası gereği genel ve uzmanlaşmamış olduğu, dolayısıyla onların bireysel kullanıcılardan ziyade müşterek vergi fonlarından satın alınmasına ihtiyaç duyulacağı sık sık ilan edilir. Bununla birlikte, görmüş olduğumuz gibi, bu varsayım yanlıştır; bu hizmetler diğer herhangi bir hizmet gibi piyasada satılabilir. Böylece, fayda ilkesinin diğer bütün eksikliklerinin olmaması halinde bile, vergileme için hiçbir haklı neden hâlâ ihdas edilmiş olmayacaktır, çünkü bütün hizmetler piyasada, doğrudan doğruya (ondan) yararlanan kimselere satıla***bilir***.

Muhakkak ki fayda ilkesi piyasa kriterini, ödemeyi yalnızca yararlanan kimselerle sınırlayarak karşılamaya teşebbüs ederken, bunun bir başarısızlık olduğu hükmüne varılmalıdır; o tarafsız bir vergi ya da diğer herhangi tip bir vergilendirme için bir kriter olarak hizmet edemez.

(5) Eşit Vergi ve Maliyet İlkesi

Vergilendirme eşitliği, hiçbiri bir vergilendirme kuralı olarak kullanılamayacak olan yukarıdaki ilkelerin herhangi birinden çok daha fazla tavsiye edilmelidir. "Vergilendirme eşitliği" sadece toplumun her üyesi üzerine tekdüze bir vergi anlamına gelir. Buna baş vergisi, kişi başına vergi, veya

seçim vergisi de denilir. (Ancak, son terim oy kullanma üzerine tekdüze bir vergiyi tanımlamak açısından en iyisidir ki o, kelle/oy kullanma vergisinin çeşitli Amerikan eyaletlerinde dönüştüğü şeydir). Her bir şahıs yıllık olarak hükümete aynı vergiyi ödeyecektir. Eşit vergi kanun önünde eşitliğe, eşit haklara ve ayrımcılık ve özel imtiyazın olmayışına yaptığı vurguyla birlikte, bir demokraside özellikle uygun olacaktır. O şu ilkede somutlaşacaktır: "Bir oy, bir vergi". O, sadece hükümetin koruma hizmetlerine uygun olarak tatbik edilecektir, çünkü hükümete herkesi eşit olarak savunması tevcih edilmektedir. Dolayısıyla, her şahsın bunun karşılığında eşit olarak vergilendirilmesi adil gibi gözükebilir. Eşitlik ilkesi, yarar ilkesinde olacağı gibi, savunma dışındaki bütün hükümet davranışlarını reddedecektir, çünkü diğer bütün harcamalar özel bir imtiyaz ya da bir çeşit sübvansiyon getirecektir. Son olarak eşit vergi, ele alınan diğer vergilerin herhangi birinden çok daha fazla yakından tarafsız olacaktır, çünkü o icra edilen eşit hizmetler için eşit bir "fiyat" oluşturmaya teşebbüs edecektir.

Bir düşünce okulu bu iddiaya meydan okur ve *sabit oranlı* bir verginin eşit bir vergiden daha yakından tarafsız olacağını öne sürer. Bu teorinin taraftarları eşit bir verginin, piyasanın gelir dağılımı kalıbını değiştirdiğine işaret ederler. Böylece, eğer A yılda 1.000 ons, B 200 ons ve C 50 ons altın kazanırsa, ve her biri vergi olarak 10 ons öderse, o zaman vergiden sonra geriye kalan net gelirin *nispi oranı* değişmektedir, ve daha büyük eşitsizlik yönünde değişmektedir. Hepsi üzerine konan sabit yüzdelikli bir düz oranlı vergi gelir dağılımını sabit bırakacak ve dolayısıyla piyasa bakımından tarafsız olacaktır.

Bu tez vergilendirmede mütemmim tarafsızlık problemini yanlış idrak eder. Arayışın amacı gelir dağılımını bir verginin yüklenmemiş olmasıyla aynı biçimde bırakmak *değil*dir. Amaç *gelir "dağılımını" ve ekonominin diğer bütün yönlerini aynen, vergi aslında bir serbest-piyasa fiyatıymış gibi etkilemek*tir. Ve bu çok farklı bir kriterdir. Piyasa fiyatı nispi gelir "dağılımını" eskisiyle aynı bırakmaz. Eğer piyasa gerçekten bu şekilde davransaydı, para kazanmanın bir avantajı olmazdı, çünkü insanlar kendi kazanç seviyelerine bağlı olarak mallar için oransal açıdan daha yüksek fiyatlar ödemek zorunda kalırdı. Piyasa, fiyatlandırma tekdüzeliliğine ve bu nedenle eşit hizmet için eşit fiyatlandırmaya yönelme eğilimindedir. Dolayısıyla, eşit vergilendirme çok daha yakından tarafsız olacak ve bir piyasa sistemine daha yakın bir yaklaşmayı oluşturacaktır.

Bununla birlikte, eşit-vergi kriteri tarafsız vergiye yönelik bir yaklaşma olsa bile, çok sayıda büyük noksanlığa sahiptir. Öncelikle, piyasanın eşit hizmet için eşit fiyat kriteri şu problemle karşı karşıyadır: Bir "eşit hizmet" nedir? Polis koruması hizmeti kentsel bir suç merkezinde miskin bir yerde olduğundan çok daha büyük bir hacme sahip olacaktır. Bu hizmet suç merkezinde çok daha değerlidir, ve dolayısıyla ödenen fiyat suça-gark olmuş bir sahada barışçıl bir bölgeden daha büyük olma eğiliminde olacaktır. Çok muhtemeldir ki, tam serbest piyasada, polis ve yargı hizmetleri, ihtiyaç duyulduğu zaman korumanın yararlarının istenmesi karşılığında her bir üyenin düzenli primler ödemesine dayalı bir sigorta gibi satılacaktır. Daha riskli bir bireyin (bir suç bölgesinde yaşayan birisi gibi) başka bölgedeki bireylerden daha yüksek bir prim ödeme eğiliminde olacağı açıktır. O zaman, tarafsız olması için, bir verginin maliyetlere bağlı olarak değişmesi ve tekdüze olmaması gerekecektir.[80] Eşit vergilendirme savunmada sosyal kaynakların tahsisini bozacaktır. Vergi suç bölgelerinde piyasa fiyatının altında ve barışçıl bölgelerde piyasa fiyatının üstünde olacaktır, ve dolayısıyla tehlikeli bölgelerde bir polis koruması noksanlığı, diğer yerlerde bir koruma fazlalığı olacaktır.

Eşit-vergi ilkesinin başka bir büyük açığı, tekdüzeliliğin daha genel ilkesi olarak belirttiğimiz şeyin aynısıdır: hiçbir bürokrat vergi ödemez. Bir bürokrat ya da siyasetçi üzerine "eşit bir vergi" bir imkânsızlıktır, çünkü o vergi ödeyicisinden ziyade bir vergi tüketicisidir. Bütün diğer sübvansiyonlar elimine edildiği zaman bile, hükümet çalışanları eşit vergi yolunda kalıcı bir engel bırakırlar. Görmüş olduğumuz gibi, bürokratın "vergi ödemesi" sadece anlamsız bir kayıt tutma oyunudur.

Eşit vergideki bu kusurlar bizim geriye kalan son vergi ilkesine dönmemize sebebiyet verir: ***maliyet ilkesi***. Maliyet ilkesi, bir sigorta şirketi tarafından istenen primler gibi, hükümetin vergiyi maliyetlere bağlı olarak be-

---

[80] Bu, "maliyetlerin" "fiyatları" belirlediğini kabul etmek değildir. Nihai fiyatların genel dizisi maliyet fiyatlarının genel dizisini belirler, fakat *o zaman* firmaların yaşayabilirliği, insanların bu firmaların ürünleri için ödeyeceği fiyatın onların maliyetini karşılamaya yetip yetmeyeceği tarafından belirlenir ki, bu da bütün piyasa genelinde belirlenmektedir. Dengede, maliyet ve fiyatlar eşit olacaktır. Bir vergi genel fonlar üzerine yüklendiği ve dolayısıyla piyasa fiyatlandırmasına eşdeğer olamayacağı için, piyasa fiyatlandırmasına yaklaşmanın tek yolu vergiyi maliyetlere göre belirlemektir, zira maliyetler en azından gayri spesifik faktörlerin piyasa fiyatlandırmasını yansıtır.

lirlemesiyle birlikte, burada onu ele aldığımız gibi uygulanacaktır.[81] Maliyet ilkesi vergilendirme tarafsızlığı için muhtemel en yakın yaklaşmayı teşkil edecektir. Fakat maliyet ilkesi de, nihayetinde onu değerlendirmeyi gereksiz kılan ölümcül hatalara sahiptir. Öncelikle, gayri spesifik faktörlerin maliyetleri piyasa bilgisinden tahmin edilebilmesine rağmen, spesifik faktörlerin maliyetleri Devlet tarafından belirlenemez. Spesifik maliyetleri hesaplamanın imkansızlığı vergi-destekli firmaların ürünlerinin gerçek piyasa fiyatına sahip olamamasından ileri gelir ve dolayısıyla spesifik maliyetler bilinemez. Sonuç olarak, maliyet ilkesi doğru olarak uygulanamaz. Maliyet ilkesi zorunlu bir tekelin –Devlet koruması gibi– kaçınılmaz olarak daha yüksek maliyetlere sahip olmasıyla ve piyasada serbest rekabetçi savunma firmalarından daha düşük kalitede hizmet satmasıyla daha da etkisizleşmektedir. Sonuçta, maliyetler piyasadakinden çok daha yüksek olacaktır, ve yine, maliyet ilkesi tarafsız bir vergi için bir rehber sunmayacaktır.

Nihai bir kusur vergilendirmenin hem maliyet hem de eşitlik teorilerinde ortaktır. Bu iki durumda da *faydanın, vergi ödeyicisine gittiği açığa çıkmış olmaz.* Vergi ödeyicisinin aynen piyasadaki biçimiyle bu hizmetten yararlandığı gönül rahatlığıyla *farz edilmesine* rağmen, böyle bir varsayımın yapılamayacağını görmüştük –zor kullanılması çok sayıda vergi ödeyicisi için tam aksini düşündürür. Alıcı sadece yarar sağlama beklentisiyle ürünü gönüllü olarak satın aldığı için, piyasa tekdüze bir fiyatı, veya maliyetlerin tam karşılanmasını gerektirir. Öte yandan, insanlar bunun ya da diğer bir savunma sisteminin maliyetini ödemeye gönüllü olarak istekli olmasalar bile, Devlet, onları vergiyi ödemeye zorlayacaktır. Bu nedenle, maliyet ilkesi tarafsız vergiye giden bir yol asla sağlayamaz.

---

[81] Blum ve Kalven maliyet ilkesinden söz ederler, fakat pratik olarak fayda ilkesiyle özdeş olması nedeniyle onu gelişigüzel bir şekilde bir kenara bırakırlar:

> Bazen teori hükümet hizmetlerinden elde edilen ***yararlar*** açısından ziyade her vatandaş için icra edilen hükümet hizmetlerinin ***maliyeti*** açısından ifade edilmektedir. Bu arıtma sübjektif faydaların ölçülmesi ihtiyacını giderebilir, fakat bu, teori için çok bir şey ifade etmez. (*Uneasy Case for Progressive Taxation,* s. 36 n).

Fakat onların fayda ilkesine dair ana eleştirisi, tam olarak, onun, sübjektif yararın imkânsız ölçümünü gerektirmesidir. Maliyet ilkesi, fayda ilkesiyle birlikte, *laissez-faire* harcamaları dışında bütün hükümet harcamalarını gereksiz kılar, zira her alıcının, hizmetin bütün maliyetini ödemesi gerekecektir. Bununla birlikte, *laissez-faire* koruma hizmeti bakımından, maliyet ilkesi açıkçası fayda ilkesinden çok daha üstündür.

(6) "Sadece Gelir/Hâsılat (Revenue) İçin" Vergilendirme

Çok sayıda "sağ-kanat" iktisatçı arasında popüler bir slogan, vergilendirmenin geniş sosyal amaçlar için değil, "sadece gelir/hasılat" için olması gerektiğidir. Görüntüsü itibariyle, bu slogan basitçe ve açıkça saçmadır, çünkü bütün vergiler gelir için konulmaktadır. Vergilendirme Devletin kendi amaçları için özel bireylerden gelen fonları ele geçirmesinden başka neye denebilir? Dolayısıyla bazı yazarlar bu sloganı şöyle düzeltirler: Vergilendirme sosyal hizmetler için gereken gelirle sınırlandırılmalıdır. Fakat sosyal hizmetler nelerdir? Bazı insanlara, tasavvur edilebilir her türlü hükümet harcaması bir "sosyal hizmet" olarak gözükür. Eğer Devlet A'dan alır ve B'ye verirse, C bu davranışı bir sosyal hizmet olarak alkışlayabilir, çünkü o birinciyle ilgili bir şeyden hoşlanmaz ve ikinciyle ilgili bir şeyden hoşlanır. Öte yandan, eğer "sosyal hizmet", başkalarına ödeme yaptırmaksızın sadece bazı bireylere hizmet eden aktivitelere uygulanacak şekilde "oybirliği kuralı"yla sınırlanırsa, o zaman "sadece gelir/hasılat için vergileme" formülü yalnızca fayda ya da maliyet ilkesinin muğlâk bir ifadesi olur.

(7) Tarafsız Vergi: Bir Özet

Böylece vergi adaletiyle ilgili bütün sözde ilkeleri analiz ettik. Sonuçlarımız iki yönlüdür: (1) iktisadın herhangi bir adil vergilendirme ilkesi varsayması mümkün değildir, ve kimse bu tür bir ilkeyi başarıyla ihdas etmiş değildir; ve (2) çoğuna geçerli bir ideal gibi gelen *tarafsız vergi*, kavramsal olarak ulaşılması imkânsız hale gelmektedir. Dolayısıyla iktisatçılar adil, veya tarafsız vergiye dair boş arayışlarını terk etmelidirler.

Birisi sorabilir: Tarafsız bir vergi için herhangi biri niye araştırma yapsın? Tarafsızlığı neden bir ideal olarak görsün? Cevap bütün hizmetlerin, bütün faaliyetlerin sadece iki şekilde sağlanabildiğidir: hürriyetle ya da zorlamayla. Birincisi piyasanın, ikincisi Devletin yoludur. Eğer bütün hizmetler piyasada örgütlenmişse, sonuç tam serbest bir piyasa sistemi olacaktır; eğer hepsi Devlet tarafından örgütlenmişse, sonuç sosyalizm olacaktır (aşağıya bakınız). Dolayısıyla, tam sosyalist olmayan herkes piyasa faaliyetine bir alan bırakmalıdır, ve, bunu bir kere yaptıkları zaman, onlar bir ya da diğer bir ilke temeli üzerinde özgürlükten ayrılışlarını meşrulaştırmak zorundadırlar. Çoğu faaliyetin piyasada örgütlendiği bir toplumda, *Devlet* faaliyetinin savunucuları bizzat piyasa cephesine teslim ettikleri şeyden ayrılışlarını haklılaştırmalıdırlar. Bu nedenle, tarafsızlığın kullanımı şu soruya cevap için bir kıstastır: Siz bu durumda Devletin işe karışmasını ve piyasa

koşullarını değiştirmesini niye istiyorsunuz? Eğer piyasa fiyatları tekdüze ise, vergi ödemeleri *niye* başka türlü olsun?

Fakat eğer tarafsız vergilendirme, esasında, imkânsız ise, tarafsız vergi savunucuları için geriye kalan iki mantıksal istikamet vardır: ya tarafsızlık hedefinin terk edilmesi, ya da bizzat vergilendirmenin terk edilmesi.

D. Hükümete Yapılan Gönüllü Katkılar/Bağışlar

Vergilendirmenin mevcudiyeti için zor kullanma gerekliliğinden rahatsız olan birkaç yazar, hükümetlerin vergilendirmeyle değil, fakat bir çeşit gönüllü katkıyla finanse edilmesini savunmuşlardır. Bu gibi gönüllü katkı sistemleri çeşitli biçimler alabilir. Biri, eski Hamburg şehir-devleti ile diğer toplulukların güvendiği yöntemdi –hükümete verilen gönüllü *hediyeler*. Boston Üniversitesinden, Başkan William F. Warren, "Vergi Muafiyeti, Vergi Lağvına Giden Yol" (başlıklı) denemesinde, bu toplulukların birindeki tecrübesini şöyle tasvir etmiştir:

> Beş yıl boyunca bu toplulukların birinde ikamet ettirilmek bu yazar için iyi bir şans oldu. Zahmetlerle ve cezalarla vergilerin yasal olarak uygulanması gerekliliğine inananlara olağanüstü gözükeceği gibi, o (yazar) bu dönem boyunca ... kendi çapında vergi tahakkukçusu ve vergi tahsildarı oldu. Diğer vatandaşlarla müşterek olarak, o, kendisine adil ve eşit gibi gözüken bir yöntemle, yeminli ifade ya da ilan olmaksızın, kamu masrafları için böyle bir katkı/bağış yapmaya davet edildi. Herhangi bir görevli tarafından sayılmamış, katkı yapandan başka kimsenin bilmediği bu meblağın, kendi eliyle sağlam bir halk sandığına konması istendi; bu yapılırken onun adı katkıda/bağışta bulunanların listesine işaretlendi... Her vatandaş meraklı tahakkukçulara ve kaba polislere karşı bu tür bir bağışıklıktan soylu bir iftihar hissediyordu. Bu toplulukta otoritelerin yıllık her talebi azami derecede şeref vericiydi.[82]

---

[82] Dr. Warren'in makalesi 1876 Boston Üniversitesi Yıllığında görülmüştür. Üniversitenin Yönetim Kurulu bu denemeyi şu ifadelerle onaylamıştır:

> Çok sayıda insanın savunduğu daha büyük çapta vergilendirme yerine, bu deneme çok daha görkemli bir reformu, bütün mecburi vergilerin genel olarak lağvını önerir. Bu önerinin mukayeseli yeniliğinin, pratik insanları, düşünceli bir bildiri incelemesinden vazgeçirmeyeceği ümit edilmektedir (*Bkz.*, The *Boston University Year Book III* (1876), s. 17–38).

Her iki iktibas da Sidney H. Morse, "Chips from My Studio," *The Radical Review,* May, 1877, s. 190–92'de bulunabilir. *Keza bkz.*, Adam Smith, *Wealth of*

Bununla birlikte, hediye yöntemi bazı ciddi zorluklar meydana getirir. Özellikle, burada, bir vergilendirme sisteminin büyük eksikliklerinden birini oluşturan ***hizmet alımı ile ödeme arasındaki ayrılma*** varlığını sürdürür. Vergilendirme altında, ödeme hizmetin alıcısından ayrılmıştır ki bu, hizmetin ve ödemenin birbiriyle bağlantılı olduğu piyasayla çarpıcı bir zıtlık gösterir. Gönüllü hediye yöntemi bu ayrılmayı sürekli hale getirir. Sonuç olarak, hükümetin savunma hizmeti karşılığında A, B ve C hiçbir şey ödemeseler ve sadece D ve E katkıda bulunsa bile, onu almayı sürdürürler. Dahası, D'nin ve E'nin katkıları orantısız olabilir. Bunun, piyasada gönüllü hayır sistemi olduğu doğrudur. Fakat hayır daha varlıklı ve güçlüden daha az varlıklı ve güçlüye akar; bu, bir hizmetin genel satışını örgütlemenin etkin bir ***metodunu*** oluşturmaz. Otomobiller, giysiler, vs. piyasada düzenli bir tekdüze-fiyat temeli üzerinde satılırlar ve başkalarından alınan hediyeler temelinde ayrımsız olarak birilerine verilmezler. Hediye sistemi altında insanlar hükümetten, bedelini ödemeyi istediklerinden çok daha fazla savunma hizmeti talep etme eğiliminde olacaklardır; ve kendi paralarının direkt ödülünü almayan gönüllü bağışçılar, ödemelerini azaltma temayülünde olacaklardır. Kısaca, ödeme olsun ya da olmasın, hizmetin (savunma gibi) insanlara aktığı yerde hizmet için aşırı taleplerin, onu sürdürmeye dönük fonlar için ise yetersiz arzın ortaya çıkma temayülü olacaktır.

Dolayısıyla, vergilendirmenin savunucuları, insanların ödemeyi savsaklamaları nedeniyle gönüllü bir toplumun savunma hizmetini etkin olarak asla finanse edemeyeceğini öne sürdükleri zaman, tenkitlerini ***hediyeye*** dayalı finansman yöntemine uyguladıkları müddetçe, hatasızdırlar. Bununla birlikte, hediye yönteminin, tam serbest piyasanın finansman yöntemlerini tüketmesi pek de mümkün değildir.

Daha büyük etkinlik istikametinde bir adım, çok küçükten çok büyüğe kadar değişen gelişigüzel miktarları kabul etme yerine bir dizi-fiyat koyan, fakat ayrımsız olarak savunma hizmeti arz etmeye devam eden bir savunma birimine sahip olmak olacaktır. Tabiî, bu birim, genel amaçlar için ya da yoksul insanlara savunma hizmeti arzı ihsan etmek için, hediyeleri reddet-

---

Nations, s. 801–03; Francis A. Walker, *Political Economy* (New York: Henry Holt, 1911), s. 475–76. Smith, en hassas kurallarından birinde, şunu ilan etmiştir:

> İnsanların kendi sulh hâkimlerine tam güven sahibi oldukları ve devletin desteklenmesi için vergi gerekliliğine ikna oldukları ve onun, içtenlikle bu amaca uygulanacağına inandıkları küçük bir cumhuriyette, bu tip vicdanlı ve gönüllü ödemeler bazen beklenebilir (Smith, *Wealth of Nations*, s. 802).

meyecektir. Fakat o, kendi hizmetinin maliyetiyle orantılı asgari bir fiyat isteyecektir. Böyle bir metot, bugün kelle/seçim vergisi olarak bilinen, bir *oy verme vergisi*dir.[83] Bir kelle/seçim, veya oy verme vergisi aslında hiç de bir "vergi" değildir; o sadece Devlet örgütüne iştirak etmek için istenen bir *fiyat*tır.[84] Sadece, Devlet görevlileri için gönüllü olarak oy verenlerin, yani Devlet mekanizmasına katılanların bu vergiyi ödemesi gerekmektedir. Dolayısıyla, eğer Devletin bütün gelirleri kelle/seçim vergilerinden elde edilmişse, o zaman, bu hiç de bir vergilendirme sistemi olmayacak, fakat daha ziyade Devlet mekanizmasına iştirak etme hakkı karşılığında yapılan gönüllü bağışlar/katkılar olacaktır. Oy verme vergisi hediye metoduna göre bir ilerleme olacaktır, çünkü o belli bir tekdüze ya da minimal miktar bedel isteyecektir.

Bütün hükümet gelirlerini kelle/seçim vergilerinden finanse etme önerisine, pratik olarak kimsenin bu koşullar altında oy vermeyeceğiyle itiraz edilmiştir. Bu belki de doğru bir kestirmedir, fakat tuhaf biçimde kelle/seçim vergisini eleştirenler kendi analizlerini bu noktanın ötesine asla götürmemişlerdir. Açıktır ki bu, oy verme sürecinin doğası hakkında çok önemli bir şeyi açıklar. Oy verme şunlardan dolayı hayli marjinal bir aktivitedir (*a*) oy veren, kendi oy verme davranışından direkt fayda elde etmez, ve (*b*) onun nihai karar üzerindeki tüm bölen gücü o kadar küçüktür ki, onun oy kullanmaktan kaçınması nihai sonuç için hissedilebilir bir fark yaratmayacaktır. Kısaca, bir insanın yapabileceği diğer bütün seçimlerin aksine, siyasi oy vermede o, pratik olarak netice üzerinde güç sahibi değildir, ve sonuç kendisi için her halükârda çok az *direkt* fark yaratacaktır. Oy verme hakkı olan (eligible) Amerikalı seçmenlerin yarısından fazlasının sürekli olarak yıllık Kasım oylamasına katılmayı reddetmesinde şaşacak bir şey yoktur. Bu tartışma aynı zamanda Amerikan siyasi hayatında şaşırtıcı bir fenomeni –bütün partilerin siyasileri tarafından, insanların sürekli olarak oy vermeye teşvik edilmesini- de gün ışığına çıkarır: "*Nasıl* oy verdiğinizle ilgilenmiyoruz, fakat *oy verin*!" standart bir politik slogandır.[85] Dış görünüşü

---

[83] Cari kelle/seçim vergisi sadece bir baş (head) vergisi gibi başlamıştır, fakat pratikte o sadece *oy kullanmak* için bir gereklilik olarak uygulanmaktadır. Dolayısıyla o bir oy verme vergisi haline gelmiştir.

[84] Hükümet hizmeti için istenen harçlar üzerine aşağıya bakınız.

[85] Oy verme, vergilendirme gibi, faydadan ziyade genellikle "vazife" açısından ifade edilen başka bir aktivitedir. "Vazifeye" çağrı praxeologic olarak fedakârlığa çağrı kadar sağlıksızdır ve genellikle aynı şeye tekabül eder. Çünkü her iki teşvik sözü de aktörün kendi davranışından çok az yarar sağlayacağını ya da hiç sağlamayaca-

itibariyle, bunun, çok az bir anlamı vardır, çünkü en azından partilerden birinin küçük bir oydaki avantajları göreceği düşünülecektir. Fakat ***bütün*** partilerdeki siyasilerin muazzam arzusunun, insanların bu kişilere seçimle bir "manda" vermeleri gerçeğini açığa çıkardığını idrak ettiğimiz zaman, o, çok anlamlı hale gelir –"insanların temsil edilmesi", vs. ile ilgili bütün demokratik (eskimiş) deyimler (shibboleth) doğrudur.

Oy vermenin nispi anlamsızlığının nedeni, bir kere daha, oy verme ile bir taraftan ödeme diğer taraftan da fayda arasındaki ayrılmadır. Kelle/seçim vergisi aynı problemin zuhuruna neden olur. Seçmen, bir kelle/seçim vergisi ödesin ya da ödemesin, oy vermeyen kişiye nazaran korumadan daha çok fayda elde etmez. Sonuçta, insanlar tek bir kelle/seçim şeması altında yığınlar halinde oy vermeyi reddedecektir, ve herkes yapay olarak serbest savunma kaynaklarının kullanımını talep edecektir.

Dolayısıyla, hükümetin gönüllü finansmanında ***hediye*** ve ***oy verme-vergisi*** yöntemleri etkinsiz diye ıskartaya atılmalıdır. Üçüncü bir yöntem önerilmiştir ki, biz ona praxeologic isim olarak en iyi ***gönüllü vergilendirme*** diyebiliriz. Düşünülen plan aşağıdaki gibidir: Her toprak sahası, şimdi olduğu gibi, bir tekelci Devlet tarafından yönetilecektir. Devletin görevlileri, günümüzde olduğu gibi, demokratik oylamayla seçilecektir. Devlet, korumacı hizmetler için tekdüze bir fiyat, veya belki de bir maliyet fiyatları dizisi oluşturacaktır, ve her birey bu fiyatı/bedeli ödeyip ödememe konusunda gönüllü bir seçim yapmaya terk edilecektir. Eğer o bu fiyatı/bedeli öderse, hükümetsel savunma hizmetinin yararını elde eder; eğer ödemezse korumasız kalır.[86] Önde gelen "gönüllü vergilendirmeciler" Auberon Herbert, onun arkadaşı J. Greevz Fisher ve (bazen) Gustave de Molinari olmuştur. Aynı pozisyon, daha erken dönemde çok daha az gelişmiş bir ölçüde,

---

ğını açıkça söylenmeden kabul eder. Ayrıca, vazife ya da fedakârlık yakarışı ***başka birinin*** bu fedakârlığı ya da bu "yükümlülük" ödemesini elde edeceği anlamına gelir –ve genellikle bunlardan biri bizzat teşvikte bulunan kişidir.

[86] Hükümetin, kendi güç kullanımını savunmaya hasredeceğini, yani tavizsiz bir *laissez faire* politikası izleyeceğini varsayıyoruz. Teorik olarak, bir hükümet, bütün gelirini gönüllü bağıştan/katkıdan elde edebilir ve fakat piyasanın öteki alanlarında hayli zorlayıcı, müdahaleci bir politika izleyebilir. Bununla birlikte, bu olasılık pratikte o kadar uzaktır ki, onu burada göz ardı edebiliriz. Diğer bakımlardan zorlayıcı bir hükümetin, kendi ***gelirlerinin*** zor kullanmayla sağlandığını görecek acil adımlar atmaması hayli ihtimal dışıdır. Kendisi için gelir sağlamak Devletin başlıca endişesidir. (Gelir vergisinden kaçınmaya ve hükümetin fiat parasının sahtesini yapmaya çok ağır cezaların verildiğini belirtelim).

Herbert Spencer'ın *Sosyal Dinginlik*'inin *(Social Static)* ilk baskılarında, özellikle "Devleti Görmezlikten Gelme Hakkı"yla ilgili bölümünde ve Thoreau'nun *Sivil İtaatsizlik üzerine Deneme*'sinde *(Essay on Civil Disobedience)* de yer almıştır.[87]

Gönüllü vergilendirme metodu, piyasaya *karşı* tarafsız olan (ya da olduğu gözüken) bir gönüllü sistemi korur, ve ödeme-yarar ayrılmasını ortadan kaldırır. Ve fakat bu önerinin bazı önemli noksanlıkları vardır. Onun en ciddi açığı tutarsızlıktır. Çünkü gönüllü vergilendirmeciler, bizzat başkalarının şahsının ya da mülkünün istilacısı olmayan bir kimsenin zorlamaya tâbi olmadığı bir sistem kurmayı ve bu nedenle onlara yönelik vergilendirmeyi tam elimine kaldırmayı amaçlarlar. Fakat onlar hükümet savunma tekeline abone olma mecburiyetini elimine etmelerine rağmen, bu tekeli elden bırakmazlar. Dolayısıyla onlar şu problemle karşı karşıyadır: Onlar, insanları, aynı coğrafi saha *içinde* serbestçe rekabet eden bir savunma birimini kullanma*ma*ya zorlamak için güç kullanacaklar mıdır? Gönüllü vergilendirmeciler bu soruyu cevaplamaya asla teşebbüs etmemişlerdir; onlar bir Devlet'in bölgesel sınırları içinde, rakip bir savunma birimini kimsenin kurmayacağını çok inatla kabul etmişlerdir. Ve fakat, eğer insanlar "vergileri" ödeyip ödememekte serbest iseler, bazı insanların herkesin korunması için ödeme yapmayı kolayca reddedecekleri açıktır. Onlar hükümetten aldıkları savunmanın kalitesinden, veya ödemek zorunda oldukları fiyattan memnun olmamaları halinde, bu bölge içinde rakip bir savunma birimi ya da "hükümet" oluşturmayı ve ona abone olmayı seçeceklerdir. Böylece gönüllü vergilendirme sistemine erişilmesi *imkânsızdır*, çünkü o istikrarsız bir dengede olacaktır. Eğer hükümet rekabet eden bütün savunma birimlerini yasaklamayı seçmişse, artık kendi yanlılarınca aranan gönüllü bir toplum olarak fonksiyon görmeyecektir. Vergilerin ödenmesinde zor kullanılmayacak, fakat vatandaşlara şu söylenecektir: "Bizim korumamızı kabul etmede ve onun için bedel ödemede ya da ondan sakınmada serbestsiniz; fakat rakip bir birimden savunma (hizmeti) satın almada serbest *değil*siniz". Bu, serbest bir piyasa değildir; bu *mecburi bir tekel*dir, bir kere daha Devlet ta-

---

[87] Spencer, *Social Statics*; Herbert ve Levy, *Taxation and Anarchism*; ve Molinari, *Society of Tomorrow*. Ancak, diğer zamanlarda, Molinari pür serbest piyasa pozisyonunu benimsemiştir. Böylece, Gustave de Molinari, "De la production de la sécurité," *Journal des Economistes,* February, 1849, s. 277–90, ve Molinari, "Onzième soirée" in *Les soirées de la rue Saint Lazare* (Paris, 1849)'de, tam liberteryen sistemin ilk gelişmiş çerçevesinin ne olabileceğine bakınız.

rafından bizzat kendine verilen bir tekel imtiyaz bahşıdır. Böyle bir tekel bir serbest rekabetçi sistemden çok daha az etkin olacaktır; bu nedenle, onun maliyetleri daha yüksek, hizmeti ise daha yoksul olacaktır. Açıkçası o, piyasa için tarafsız olmayacaktır.

Öte yandan, eğer hükümet savunma hizmetinde serbest rekabete *gerçekten* izin verseydi, çok geçmeden artık ülke içinde merkezi bir hükümet kalmazdı. Savunma birimleri, polis ve adliye, piyasada diğer herhangi bir hizmetin üreticileriyle aynı şekilde, zorlamaya maruz kalmadan birbiriyle rekabet ederdi. Fiyatlar daha düşük, hizmet daha etkin olurdu. Ve o zaman, ilk ve tek defa, savunma sistemi piyasa bakımından *tarafsız* olurdu. *O, bizzat piyasanın bir parçası olacağı için tarafsız olurdu.* Savunma hizmeti en azından tam pazarlanabilir hale gelirdi. Artık kimse "hükümetimizi" temsil eden belirli bir binaya ya da binalar setine, bir üniformaya ya da üniformalar setine özellikle vurgu yapamazdı.

"Hükümet"in varlığı sona ererken, aynı şey bir anayasa ya da bir hukuk kuralı için söylenemez, ki o, aslında, serbest toplumda bugünkünden çok daha önemli bir fonksiyon üstlenecektir. Çünkü serbestçe rekabet eden adlî birimlere, kendilerine savunma ile istila arasında objektif olarak *ayrım yapma* imkânı verecek mutlak bir hukuk organı tarafından rehberlik edilmesi gerekecektir. Şahsı ve mülkü istila davranışlarına karşı savunacak temel emre (injunction) dayalı ayrıntıları muhtevi olan bu hukuk, temel yasal mevzuat içinde sistemleştirilmelidir. Böyle bir hukuk mevzuatı ihdas edememek serbest piyasayı çökertme eğilimi yaratacaktır, çünkü o zaman istilaya karşı savunma yeterince başarılamayacaktır. Öte yandan, savunma için bile olsa şiddet kullanmayı reddeden neo-Tolstoycu *gayri-direnişçilere (nonresisters)* bizzat savunma birimleriyle herhangi bir ilişki kurma hususunda zorlama yapılmayacaktır.

Böylece, eğer gönüllü vergilendirmeye dayalı bir hükümet serbest rekabete izin verirse, sonuç yukarıda birinci bölümde çerçevesi çizilen tam serbest-piyasa sistemi olacaktır. Önceki hükümet şimdi sadece piyasada çok sayıda rakip savunma biriminden biri olacaktır. Aslında, o, "demokratik oy verme" ilkesi üzerine kurulduktan sonra, ciddi bir dezavantajla rekabet edecektir. Bir piyasa fenomeni olarak bakıldığında, "demokratik oy verme" (kişi başına bir oy) sadece tüketici "kooperatifinin" yöntemidir. Ampirik olarak, kooperatiflerin hisse-sahipli şirketlere karşı, özellikle ikisi de kanun önünde eşit olduğu zaman, başarıyla rekabet edemediği tekrar tekrar gösterilmiştir. Savunma amaçlı kooperatiflerin daha fazla etkin olacaklarına

inanmak için bir neden yoktur. Bu yüzden, anonim (yani şirket) savunma birimleri yaygın piyasa biçimi haline gelecekken, piyasada müşteri kaybı yoluyla eski kooperatif hükümetin "kaybolup gitmesini" beklememiz mümkündür.[88]

[88] Tabiî, bu şirketlerin bir hükümetten herhangi bir çalışma izni (charter) almalarına gerek olmayacak, fakat kendi sahiplerinin kendi sermayelerini havuzlamayı kararlaştırdıkları biçimlere bağlı olarak kendi kendilerine "çalışma izni" vereceklerdir. Onlar kendi sınırlı yükümlülüklerini önceden duyurabilirler, ve o bakımdan onların bütün kredi verenleri fazlasıyla dikkatli olacaklardır.

Muayyen herhangi bir durumda şirketlerin kooperatiflere üstün olacağına inanmak için güçlü bir *önsel (a priori)* neden vardır. Çünkü eğer her sahip, bir projeye ne kadar para yatırmış olursa olsun sadece bir oy elde ederse (ve kazançlar aynı biçimde dağıtılıyorsa), sonra gelen adamdan daha fazla yatırım yapmak için bir müşevvik olmayacaktır. Yatırımların bu şekilde engellenmesi kooperatif biçimi güçlü şekilde aleyhte etkiler.

Beşinci Bölüm

İki Yanlı Müdahale: Hükümet Harcamaları[1]

Kamu maliyesi ve politik iktisat üzerine yazanlar "hükümet harcamaları" konusuna geldikleri zaman, geleneksel olarak analizi terk etmişler ve çeşitli tip hükümet harcamalarının basit kurumsal tarifine geçmişlerdir. Vergilendirmeyi tartışırken, onlar, yer yer kusurlu, ciddi analizle iştigal ederler; fakat harcamaların teorik olarak ele alınmasına çok az dikkat sarf etmişlerdir. Aslında, Harriss, bir hükümet harcaması teorisinin imkânsız veya, en azından namevcut olduğunu söyleyecek kadar ileri gider.[2]

Harcamalarla ilgili tartışmanın büyük bir bölümü, son on yıllarda, mutlak ve nispi anlamda, harcamaların büyük artışını tasvir etmeye sarf edilirken, bu, söz konusu artışın "ekonominin büyüyen karmaşıklıklarıyla mücadele etmek" için gerekli olduğu (gizli ya da açık) varsayımıyla birleşmiştir. Bu slogan ya da benzerleri neredeyse evrensel kabul görmüştür, fakat rasyonel olarak asla desteklenmiş değildir. Dış görünüşü itibariyle, bu ifade ispatlanmamıştır, ve ispatlanıncaya kadar da öyle kalacaktır.

---

[1] Kredi büyümesi biçimindeki iki yanlı hükümet müdahalesi konusu *Man, Economy, and State*, s. 989–1024'te (Türkçe çeviride s. 841-871) anlatılmaktadır.

[2] Harriss, "The Public Finance", Haley, ed., *Survey of Contemporary Economics*, II, içinde, 262.

Geniş manada, biz hükümet harcamalarını iki kategori olarak düşünebiliriz: ***transfer*** ve ***kaynak-kullanma***. Kaynak-kullanma faaliyetleri başka üretim için kullanılmış olacak gayri spesifik kaynakları istihdam eder; onlar üretim faktörlerini özel kullanımlardan Devlet-dizaynlı kullanımlara çeker. Transfer faaliyetleri kaynak kullanmayan, yani Peter'dan Paul'e direkt olarak para transfer eden faaliyetler olarak tanımlanabilir. Bunlar *pür* sübvansiyon-ihsan eden faaliyetlerdir.

Tabiî, şimdi, hükümet davranışının iki kolu arasında büyük benzerlik vardır. Bu işlemlerle meşgul olan bürokratların maaşlarını ödedikleri müddetçe, ***her ikisi de*** transfer faaliyetleridir. *Hatta* her ikisi kaynakların yön değiştirmesini de içerir, çünkü transfer faaliyetleri gayri spesifik faktörleri serbest piyasadan, gönüllü aktiviteden Devletçe-imtiyazlı gruplardan doğan taleplere kaydırır. *Her ikisi de* sübvansiyon yapar: hükümet teşebbüsleri tarafından materyal satın alımının yanı sıra hükümetsel hizmetlerin arzı da bir sübvansiyonu oluşturur. Fakat bu fark, koruma yapmaya yetecek kadar önemlidir. Çünkü bir örnekte, mallar tüketilmekte ve kaynaklar Devlet istemleri olarak Devlet amaçlarına tahsis edilmektedir; diğerinde ise Devlet, özel bireyleri sübvanse eder ki, bu bireyler kaynakları kendilerinin en iyi olduğunu düşündükleri şekilde kullanırlar. Transfer ödemeleri, önceden planlanmış kaynak saptırması olmaksızın *pür* sübvansiyon hükmünde harcamalardır.

Transfer ödemelerini öncelikle *pür* sübvansiyonlar olarak analiz edeceğiz ve ardından bu analizin kaynak-kullanma faaliyetlerinin sübvanse edici yönlerine nasıl uygulandığını göreceğiz.

1. Hükümet Sübvansiyonları: Transfer Ödemeleri

Servet kazanmanın sadece ve sadece iki yolu vardır: ***iktisadi araçlar*** (gönüllü üretim ve mübadele) ve ***politik araçlar*** (zorla ele geçirme). Serbest piyasada sadece iktisadi araçlar kullanılabilir, ve sonuç olarak herkes sadece toplumdaki diğer bireylerin, kendi hizmeti için ödemeye istekli olduğu şeyi kazanır. Bu devam ettiği müddetçe, "dağıtım" diye isimlendirilen ayrı bir süreç yoktur; sadece malların üretimi ve mübadelesi vardır. Bununla birlikte, hükümet sübvansiyonları sahneye gelsin ve durum değişsin. Artık servete giden siyasi araçlar elde edilebilir hale gelir. Serbest piyasada, servet sadece bütün bireylerin gönüllü tercihlerinin bir bileşkesi olup, insanların birbirlerine hizmet ettikleri bir boyuttadır. Fakat hükümet sübvansiyonu ihtimali bir değişmeye izin verir: o, bir şahsın ya da grubun Devlet aygıtla-

rının kontrolünü ele geçirme kabiliyetine bağlı olarak bir servet tahsisine giden yolu açar.

Hükümet sübvansiyonu ayrı bir *dağıtım* süreci *yaratır* (bazılarının söylemeye çok hevesli oldukları gibi, "yeniden dağıtım" değil). İlk olarak, kazançlar üretimden ve mübadeleden koparılır ve ayrı bir şekilde belirlenmiş hale gelir. Dolayısıyla, bu dağılım vuku bulduğu ölçüde, kazançların tahsisi tüketicilere etkin hizmetten uzaklaşacak şekilde saptırılmış olur. Bu bakımdan, diyebiliriz ki *bütün* sübvansiyon vakaları *etkin olmayan*ın yararına *etkin olanı* zorla cezalandırır.

Sübvansiyonlar sonuç olarak etkin olmayan firmaların ömrünü etkin olanların pahasına uzatır, üretken sistemi bozar ve faktörlerin daha az üretken-değerli mevkilerden daha üretken-değerli mevkilere hareketliliğini engeller. Onlar piyasaya büyük boyutta zarar verir ve tüketici ihtiyaçlarının tam olarak karşılanmasını önler. Mesela, bir girişimcinin bir endüstride zarar etmekte olduğunu, veya bir faktör sahibinin orada çok düşük bir meblağ kazanmaya devam ettiğini varsayalım. Piyasada, faktör sahibi, hem kendisine hem de tüketicilere daha iyi hizmet edilecek olan daha üretken-değerli bir endüstriye kayacaktır. Ancak, eğer hükümet onu bulunduğu yerde sübvanse ederse, etkin olmayan firmaların ömrü uzatılmış ve faktörlerin kendi en üretken-değerli kullanımlarına girme*me*si teşvik edilmiş olur. Dolayısıyla, ekonomide hükümet sübvansiyonunun boyutu ne kadar büyük olursa, piyasanın çalışmasına o kadar engel olunmuş olur ve piyasa, tüketici ihtiyaçlarını sağlamada o kadar etkinsiz hale gelir. Bu nedenle, hükümet sübvansiyonu ne kadar çoksa, herkesin ve bütün tüketicilerin hayat standardı o kadar düşük olacaktır.

Görmüş olduğumuz gibi, serbest piyasada bir çıkarlar uyumu vardır, çünkü herkes açıkça piyasa mübadelesinden fayda kazanır. Öte yandan, hükümetin müdahale ettiği yerde, bu vesileyle *sınıf çatışması* yaratılmaktadır, *çünkü bir adam bir diğeri pahasına yarar sağlar*. Bu, vergiden ya da enflasyon fonlarından ödenen hükümet transfer sübvansiyonları durumunda, çok açıkça görülmektedir –Paul'e vermek için Peter'dan açık bir alma. Sübvansiyon yöntemini daha genel hale getirelim; o zaman, herkes hükümetin kontrolünü kazanmak için yarışacaktır. İnsanlar kendi enerjilerini politik uğraşlara, ganimet mücadelesine yönelttikçe, üretim giderek daha çok ihmal edilecektir. Üretimin ve genel hayat standartlarının iki şekilde düşeceği açıktır: (1) enerjinin üretimden siyasete sapmasıyla, ve (2) hükümetin, üreticilere, kaçınılmaz olarak etkinsiz ve ayrıcalıklı olacak bir grubun karasa-

banlarını yüklemesiyle. Etkinsiz olan etkin olanı sıkıca kontrol edecek yasal bir hak elde eder. Bu, ***herhangi bir meslekte başarılı olanların kaçınılmaz olarak o alanda en iyiler olma eğiliminde olacağı için haydi haydi*** doğrudur. Dolayısıyla serbest piyasada, iktisadi hayatta başarılı olanlar üretimde ve kendi akranlarına hizmet etmede en mahir olanlar olacaktır; politik mücadelede başarılı olanlar ise baskı/zor kullanmada ve zor kullanımını yürütenlerden gelen lütufları kazanmada en mahir olanlar olacaktır. Genel olarak, farklı insanlar bu farklı vazifelerde evrensel uzmanlaşmaya ve işbölümüne bağlı olarak mahir olacaklardır, ve bu nedenle de bir insanlar dizisinin kelepçelenmesi başka bir dizinin menfaati için yapılmış olacaktır.

Fakat belki de bazı insanların her iki aktivitede de etkin olacağı, ve dolayısıyla, bir grubun diğeri pahasına sömürüsünün söz konusu olmayacağı iddia edilecektir. Söylediğimiz gibi, bu pek olası değildir; eğer doğruysa, sübvansiyon sistemi zamanla yok olacaktır, çünkü hükümete ödeme yapan bir grup için bizzat kendini sübvanse etmek anlamsız olacaktır. Fakat bundan başka, sübvansiyon sistemi bu bireylerin yağmacı yeteneklerini teşvik edecek ve üretken yeteneklerini cezalandıracaktır. Özetle, hükümetsel sübvansiyon sistemi üretimde etkinliği ve yağmacılıkta etkinsizliği cezalandırırken, üretimde etkinsizliği ve zor kullanma ve uşaklıkta etkinliği teşvik edecektir. Etik olarak gönüllü üretimin lehinde olan insanlar hangi sistemin –serbest piyasa ya da sübvansiyonlar- daha yüksek ekonomik şöhrete ulaştığını ölçebilirler, buna karşılık fethin ve müsaderenin tarafında olanlar en azından kendi politikalarının meydana getirdiği toplam üretim kaybını hesaba katmalıdırlar.

Bu analiz kayrılan üreticilere yönelik tekelci imtiyaz ihsanları dâhil, hükümet sübvansiyonlarının bütün biçimlerine uygulanır. Direkt transfer sübvansiyonlarının yaygın bir örneği hükümetsel ***yoksulluk yardımları***dır. Açıkça söylemek gerekirse Devlet yoksulluk yardımları bir yoksulluk sübvansiyonlaştırmasıdır. İnsanlar şimdi yoksulluklarından dolayı otomatik olarak Devletten para alma hakkına sahip olmaktadırlar. Bu nedenle, boş zamandan dolayı vazgeçilen gelirin marjinal yararsızlığı azalır, ve aylaklık ve yoksulluk artma eğilimine girer. Böylece, Devletin yoksulluğu sübvansiyonlaştırması yoksulluğu artırma eğilimi yaratır ki, bu da sonuçta fakir olmayanlardan koparılıp ödenen sübvansiyon miktarını artırır. Genellikle vaki olduğu üzere, sübvansiyon miktarı doğrudan doğruya yoksulların sahip olduğu çocuk sayısına bağlı olduğu zaman, yoksullar için diğer türlü olacağından daha fazla çocuk sahibi olmaya yönelik ilave bir özendirici söz konusu olur, çünkü ona Devlet tarafından orantılı bir sübvansiyon garanti

edilmektedir. Sonuç olarak, yoksulların sayısı daha da çoğalma eğilimine girer. Thomas Mackay'ın yerinde ifade ettiği gibi:

> ...yoksulluğun nedeni yoksulluk ödemeleridir. Devlet yoksulluk ödemeleri tabakasını büyüterek yoksulluktan kurtulamayız... Aksine, onun benimsenmesi bizim yoksulluğumuzu artıracaktır, çünkü, sıklıkla söylendiği gibi, biz tam olarak, ülkenin ödeme yapmayı seçtiği kadar çok yoksul sahibi olabiliriz.[3]

Öte yandan, yoksullara yönelik özel hayırlar aynı etkiyi yaratmaz, çünkü yoksulların zenginler üzerine mecburi ve sınırsız bir alacak hakkı olmayacaktır. Aksine hayır, veren tarafından gönüllü ve esnek bir bağışlama davranışıdır.

Hükümetin hayrı teşvik etme arzusuna dair samimiyeti iki daimi hükümetsel dürtü ile ölçülebilir: biri, "hayır kisvesiyle para toplayanları" zaptetmek ve diğeri bireysel dilencileri caddelerden kovuşturmaktır, gerekçe ise "hükümetin onlar için bol miktarda levazım tedarik ettiğidir".[4] Her iki önlemin etkisi hayır amaçlı gönüllü bireysel bağışları bastırmak ve halkı, kendi bağışlarını hükümet memurlarıyla bağlantılı ve onlar tarafından onaylanmış kanallara sevk etmeye zorlamaktır.

---

[3] Thomas Mackay, *Methods of Social Reform* (London: John Murray, 1896), s. 210. Son zamanlarda, iktisatçılar hükümet yoksulluk ödemelerinin aylaklığı teşvik ettiğini, çalışmayı caydırdığını ve yoksulluğu sübvanse ettiğini idrak etmeye başlamışlardır. *Bkz.*, Yale Brozen, "Welfare Without the Welfare State," *The Freeman,* December, 1966, s. 40–42; C. T. Brehm ve T. R. Saving, "The Demand for General Assistance Payments," *American Economic Review,* December, 1964, s. 1002–18; *idem*, "Reply," *American Economic Review,* June, 1967, s. 585–88; ve Henry Hazlitt, "Income Without Work," *The Freeman,* July, 1966, s. 20–36.

[4] Okuyucu, yoksul bir laternacının gerçek dostu *olan* ve tam da böyle bir güdünün bir hayranına ait, aşağıdaki anekdottan değerlendirme yapabilir:

> (Çoğunun sadece dilenci ruhsatı olan) Laternacıların caddelerden temizlenmesine yönelik benzer bir kampanya esnasında, bir kadın sosyal bir fonksiyonla LaGuardia'ya geldi ve ondan, kendisini, kendi favori laternacısından mahrum bırakmamasını istedi.
>
> Ona "nerede yaşıyorsun" diye sordu.
>
> "Park Avenue'de".
>
> LaGuardia çekmekat gecekondu bahanelerine rağmen, laternacıları ve seyyar satıcıları elimine etmeye yönelik planını başarıyla sonuna kadar icra etti. (Newbold Morris ve Dana Lee Thomas, *Let the Chips Fall* [New York: Appleton-Century-Crofts, 1955], s. 119–20).

Benzer şekilde, ***işsizlik ödemeleri***, sıklıkla düşünüldüğü gibi işsizliğin tedavisine yardım etmek yerine, aslında işsizliği sübvanse eder ve onu şiddetlendirir. Görmüştük ki işsizlik, çalışanların ya da sendikaların serbest piyasada elde edebilecekleri düzeyden daha yüksek bir asgari ücret belirledikleri zaman ortaya çıkar. Vergi yardımı onlara bu gerçekçi olmayan minimumu sürdürmeye yardım eder ve bu nedenle onların kendi emeğini piyasadan alıkoymaya devam edebilecekleri dönemi uzatır.

2. Kaynak-Kullanma Faaliyetleri: Özel Mülkiyete Karşı Hükümet Mülkiyeti

Hükümet faaliyetlerinin büyük bölümü üretim faktörlerini hükümetçe seçilen amaçlara yeniden yönlendirerek, kaynakları kullanır. Bu faaliyetler genellikle hükümet tarafından nüfusun tümüne ya da bir kısmına yönelik gerçek ya da sözde hizmetler arzını ihtiva eder. Hükümet burada bir sahip ya da girişimci olarak fonksiyon görür.

Hükümetin kaynak-kullanma faaliyetleri genellikle "yatırım" olarak değerlendirilir, ve bu sınıflandırma Keynezyen doktrinin esaslı bir parçasını teşkil eder. Biz, bunun aksine, bu harcamaların hepsinin ***tüketim*** olarak değerlendirilmesi gerektiğini iddia ediyoruz. Yatırım, girişimcilerin üretim mallarını kendi kullanımları ya da tatminleri için değil, fakat sadece onları yeniden biçimlendirmek ve başkalarına –nihayetinde tüketicilere- tekrar satmak için satın aldığı yerde vuku bulur. Fakat hükümet toplumun kaynaklarını ***kendi*** amaçlarına, ki bu amaçlar hükümetçe seçilmiştir ve arkalarında güç kullanımı vardır, yeniden yönlendirir. Bu nedenle, bu satın alımlar, niyetleri ve fiziki neticeleri her ne olursa olsun, tüketim harcamaları olarak değerlendirilmelidir. Ancak, onlar "tüketim"in özellikle müsrif bir biçimidir, çünkü onlar hükümet memurları tarafından genellikle tüketim harcamaları olarak ***görülmezler***.

Hükümet teşebbüsleri ya "bedava" hizmetler sunabilir ya da kullanıcılardan bir fiyat ya da harç istenebilir. "Bedava" hizmetler özellikle hükümetin karakteristiğidir. Polis ve askeri koruma, yangınla mücadele, eğitim, su arzı örnek olarak akla gelmektedir. Tabiî, söylenecek ilk husus, bu hizmetlerin gerçekten ***bedava*** olmadığı ve olamayacağıdır. Bedava bir mal, mal olmayacaktır ve böylece insan davranışının bir amacı da olmayacaktır; o herkes için bol miktarda mevcut olacaktır. Eğer bir mal herkes için bol miktarda mevcut değilse, o zaman bu kaynak kıttır, ve onu arz etmenin topluma maliyeti vazgeçilen diğer mallar olur. Bu nedenle, o bedava ola-

maz. Bedava hükümetsel hizmet arz etmek için ihtiyaç duyulan kaynaklar üretimin geri kalan kısmından çekilip alınır. Bununla birlikte, ödeme, kullanıcılar tarafından kendi gönüllü satın alımları temelinde değil, fakat vergi ödeyicileri üzerine zorla yüklenen bir aidatla yapılır. Hizmetin alıcısı ile ödeme arasında temel bir çatlak meydana getirilmiş olur.

Bu çatlaktan ve "bedava" hizmetten çok sayıda ağır sonuç açığa çıkar. Fiyatın serbest-piyasa fiyatının altında olduğu bütün durumlarda karşılaşıldığı gibi, mal için, bu tür bir hizmetin elde edilebilir arzının çok ötesinde muazzam ve aşırı bir talep teşvik edilmiş olur. Sonuçta, bedava malın "noksanlıkları", sürekli yetersizlik şikâyetleri, aşırı kalabalık, vs. daima olacaktır. Örnek vermek için, sadece özellikle suçun yoğun olduğu yörelerde polis noksanlıklarına, kamu okul sisteminde öğretmen ve okul yetersizliklerine, hükümetin sahip olduğu caddelerde ve karayollarında trafik sıkışıklıklarına, vs. işaret etmeye ihtiyaç vardır. Serbest piyasanın hiçbir sahasında noksanlıklarla ve yetersizliklerle ilgili kronik şikâyetler yoktur. Özel teşebbüsün bütün sahalarında, firmalar, kendi ürünlerinden daha fazla satın alması için tüketicilerin gönlünü almaya ve onları ikna etmeye çalışırlar. Öte yandan, hükümetin mal sahibi olduğu yerde, tüketicilere kaçınılmaz olarak sabır ve fedakârlık çağrısı yapılır, ve sürekli noksanlık ve yetersizlik problemleri vardır. New York ve öteki şehir yönetimlerinin, tüketicileri *daha az* su kullanmaya teşvik etmesini herhangi bir özel teşebbüsün sürekli olarak yapıp yapmayacağı şüphelidir. Bir su eksikliği geliştiği zaman, bu noksanlık için suçlananların hükümet "girişimleri" değil tüketicilerin olması, yine hükümet faaliyetinin bir karakteristiğidir. Tüketiciler üzerine daha az kullanma ve fedakârlık yapma yönünde bir baskı vardır, oysa özel endüstride girişimciler üzerinde daha fazla arz etme hususunda (hoş) bir baskı mevcuttur.[5]

Hükümet faaliyetinin çok iyi bilinen yetersizlikleri, bir sivil-hizmet geleneği olmayışından ileri gelen ampirik tesadüfler değildir. Onlar her türlü hükümet teşebbüsünde *doğası gereği* vardır, ve bedava ve diğer eksik fiyatlı hizmetler tarafından teşvik edilen aşırı talep, bu durumun bir çok nedeninden sadece biridir.

Böylece, bedava arz sadece, kullanıcıları kullanıcı olmayan vergi ödeyicileri pahasına sübvanse etmez; o aynı zamanda en çok ihtiyaç duyulan yerde

---

[5] *Bkz.*, Murray N. Rothbard, "Government in Business," *Essays on Liberty* (Irvington-on-Hudson, N.Y.: Foundation for Economic Education, 1958), IV, içinde, 186 ff.

hizmet arzına engel olarak kaynakları yanlış dağıtır. Aynı şey, daha düşük derecede, fiyatın serbest-piyasa fiyatının *altında* olduğu her yerde doğrudur. Serbest piyasada, tüketiciler fiyatlandırmayı dikte ettirebilirler ve böylelikle üretken kaynakların, kendi ihtiyaçlarının arz edilmesine yönelik olarak en iyi şekilde tahsisini teminat altına alırlar. Bir hükümet teşebbüsünde, bu yapılamaz. Yine bedava hizmet durumunu alalım. Fiyatlandırma olmadığı için, ve dolayısıyla marjinal altı kullanımlar dışarıda kalmadığı için, hükümetin, istese bile, kendi hizmetlerini önemli kullanımlara ve en hevesli alıcılara tahsis edebilmesinin bir yolu yoktur. Bütün alıcılar, bütün kullanımlar sunî olarak aynı düzlemde tutulmaktadır. Sonuçta, en önemli kullanımlar geçiştirilmekte, ve hükümet ***kendi tatmini için olsa bile*** çözümü mümkün olmayan, başa çıkılmaz tahsis problemleriyle karşılaşmaktadır. Böylece, hükümet, A yerinde mi yoksa B yerinde mi bir yol yapmalıyım problemiyle yüz yüze gelecektir. Bu kararı vermemizi sağlayacak rasyonel bir yol yoktur. Burada yolun özel tüketicilerinin en iyi şekilde yardım etmesi mümkün değildir. Mesele sadece yönetici hükümet memurunun kaprisine göre, yani sadece, halkın değil, ***hükümet memurunun*** "tüketim" yapıp yapmamasına göre kararlaştırılabilir. Eğer hükümet halk için en iyi olan şeyi yapmak isterse, imkânsız bir görevle yüz yüze gelir.

Hükümet ya bilinçli olarak bir hizmeti bedava ihsan etmek suretiyle sübvansiyonda bulunabilir, veya hakikaten gerçek piyasa fiyatını bulmaya, yani "bir işletme temeli üzerinde faaliyet" göstermeye çalışabilir. Bu, muhafazakârlar tarafından sıklıkla yükseltilen bir feryattır –hükümet teşebbüsünün "bir işletme tabanına" yerleştirilmesi, açıkların sonlandırılması, vs. Bu, neredeyse her zaman fiyatın yükselmesi anlamına gelir. Yine de bu, bir çözüm müdür? Özel bir piyasa cephesi içinde faaliyet gösteren, ondan satın alımda bulunan, vs. tekil bir hükümet teşebbüsünün, kendi hizmetlerini fiyatlandırabileceği ve kendi kaynaklarını etkin biçimde dağıtabileceği sık sık ifade edilmiştir. Ancak, bu yanlıştır. Tasavvur edilebilir her hükümet girişimi planına nüfuz eden ve onun rasyonel fiyatlandırma yapmasına ve kaynakları etkin biçimde tahsis etmesine kaçınılmaz olarak mani olan, ***ölümcül bir kusur*** vardır. Bu kusurdan dolayı, hükümet teşebbüsü, hükümetin niyetleri ne olursa olsun, bir "işletme" temeli üzerinde *asla* faaliyet gösteremez.

Bu ölümcül kusur nedir? O, hükümetin cebri vergi gücü vasıtasıyla neredeyse sınırsız kaynaklar elde edebilmesidir. Özel işletmeler kendi fonlarını yatırımcılardan elde etmek zorundadırlar. Fonları ve kaynakları en kârlı ve dolayısıyla en hizmet edebilir kullanımlara tayınlayan şey, yatırımcılar tarafından zaman tercihi ve öngörü temelinde yapılan bu fon tahsisidir. Özel

firmalar fonları *sadece* tüketicilerden ve yatırımcılardan elde edebilirler; diğer bir tabirle, onlar, fonları sadece, kendilerinin hizmetlerine değer veren ve bu hizmetleri satın alan insanlardan ve tasarruf etmiş oldukları fonlarını kâr beklentisiyle yatırıma aktarma riskine girmeye istekli olan yatırımcılardan elde edebilirler. Kısaca, ödeme ve hizmet, bir kere daha, piyasada ayrılamaz biçimde birbirine bağlanır. Öte yandan, hükümet istediği kadar para elde edebilir. Serbest piyasa, fonları müstakbel ve bugünkü tüketim için tahsis etme, kaynakları bütün insanlar için onların en üretken-değerli kullanımlarına yönlendirme hususunda bir "mekanizma" sağlar. Böylelikle o, işadamları için, kaynakların tahsis edilmesi ve hizmetlerin böyle bir optimum kullanımı sağlayacak şekilde fiyatlandırılması hususunda bir araç tedarik eder. Bununla birlikte, hükümetin, kendi üzerinde dizginleri yoktur, yani kendine fon elde etme imkânı verecek şekilde, tüketicilere yönelik değerli hizmetlere dair bir kâr-zarar testini karşılama gereği söz konusu değildir. Özel girişim, fonları sadece kâr ve zarar rehberliğinde, yatırımcılardan ve ihtiyaçları karşılarımış, değer veren müşterilerden elde edebilir. Hükümet, noktası virgülüne kadar kendi kaprislerine göre fon elde edebilir.

Dizginin gitmesiyle birlikte, hükümet için kaynakların rasyonel olarak tahsisine yönelik bir fırsat da gitmiş olur. O A yolunu mu yoksa B yolunu mu yapacağını, bir yola mı yoksa bir okula mı "yatırım" yapacağını – aslında, kendi faaliyetlerinin *tümü* için ne kadar harcama yapacağını- nasıl bilebilir? Onun, fonları tahsis edebilmesi ve hatta ne kadar fona sahip olacağına karar vermesi için rasyonel bir yol yoktur. Bir öğretmen ya da derslik ya da polis ya da cadde noksanlığı olduğu zaman, hükümetin ve onun destekçilerinin sadece tek cevabı olabilir: daha çok para. İnsanlar kendi paralarından daha fazlasını hükümet için terk etmelidirler. Bu cevap serbest piyasada neden acaba hiçbir zaman verilmez? Bunun nedeni paranın bir diğer kullanımdan tüketime ya da yatırıma *çekilmesi* gereğidir –ve bu geri çekme haklılaştırılmalıdır. Bu haklılaştırma, tüketicilerin en acil ihtiyaçlarının karşılanmakta olduğunun göstergesi olan, kâr ve zarar testiyle sağlanabilir. Eğer bir girişim ya da ürün kendi sahipleri için yüksek kârlar getiriyorsa ve bu kârların devam etmesi bekleniyorsa, daha fazla para geliyor *olacak*; değilse ve zarar ediliyorsa, para endüstriden *dışarıya* akacaktır. Kâr-ve-zarar testi üretken kaynakların akımını yönlendirmede kritik bir rehber olarak hizmet eder. Böyle bir rehber, toplam olarak veya muayyen her bir hata ***ne kadar*** para harcanacağına karar vermek için rasyonel bir yolu olmayan

hükümet açısından mevcut değildir. Hükümet ne kadar çok para harcarsa, o kadar çok hizmet arz edebilir –fakat frene nerede basılacak?[6]

Hükümet girişiminin taraftarları hükümetin, kendi bürosuna, onun kâr eden bir teşebbüs*müş gibi* davranmasını ve kendini özel bir işletmeyle aynı biçimde kurmasını kolaylıkla söyleyebileceği cevabını verebilirler. Bu teoride iki noksanlık vardır. Birincisi, teşebbüs *oyunu oynamak* mümkün değildir. Teşebbüs bir kimsenin sahip olduğu parayı yatırım riskine atması demektir. Bürokratik yöneticiler ve siyasetçiler girişimsel vasfı geliştirmek, tüketici taleplerine gerçekten uyum sağlamak için gerçek bir müşevviğe sahip değildirler. Onlar kendi paralarını girişimde kaybetme riskine girmezler. İkinci olarak, müşevvikler meselesi yanında, en hevesli yöneticiler bile bir işletme olarak fonksiyon gör*emez*. Kurulduktan *sonra* yapılması uygun görülen işlem ne olursa olsun, firmanın ilk çıkışı hükümet parasıyla ve dolayısıyla cebri aidatla yapılmaktadır. Keyfi bir unsur teşebbüsün en hayati bölümlerinin "içine işlemiştir". Dahası *müstakbel* herhangi bir harcama vergi fonlarından yapılabilir ve dolayısıyla yöneticilerin kararları aynı kusura bağımlı olacaktır. Para elde etme kolaylığı doğası gereği hükümet teşebbüsünün faaliyetlerini bozacaktır. Üstelik hükümetin bir E girişimine "yatırım yaptığını" varsayalım. Kendi haline bırakılırsa serbest piyasa da ya aynı teşebbüse aynı miktar yatırım yapmış olacak ya da olmayacaktır. Eğer yatırmışsa, o zaman ekonomi en azından aracı bürokrasiye giden "alıntıdan" zarar görür. Değilse ve bu hemen hemen kesin ise, o zaman bundan direkt olarak, E'ye olan harcamanın, piyasada özel faydanın bir bozulması olduğu anlamı çıkar –başka bir harcama daha büyük parasal getirilere sahip olacaktı. Buradan bir kere daha bir hükümet teşebbüsünün özel işletmenin koşullarını taklit edemeyeceği sonucu çıkar.

Buna ilaveten, hükümet teşebbüsünün kurulması özel firmalar üzerine doğası gereği rekabetçi bir avantaj yaratır, çünkü onun sermayesinin en azından bir kısmı hizmetten ziyade zorla kazanılmıştır. Hükümetin, kendini sübvanse etmesiyle birlikte, istemesi halinde özel işletmeleri bu alanın dışına itebileceği açıktır. Aynı endüstriye özel yatırım büyük ölçüde kısıtlanacaktır, çünkü müstakbel yatırımcılar imtiyazlı hükümetsel rakiplerin ellerindeki zararları tahmin edeceklerdir. Üstelik bütün hizmetler tüketicinin parası için yarıştığından, bütün özel firmalar ve bütün özel yatırımlar bir derece etkilenecek ve engellenecektir. Ve bir hükümet girişimi açıldığı za-

[6] Krş., Ludwig von Mises, *Bureaucracy* (New Haven: Yale University Press, 1946), s. 50, 53.

man, bu, diğer endüstrilerde, bir sonrakinin kendileri olacağı ve yine ya el konulma ya da hükümetçe-sübvanse edilen girişimlerle rekabete zorlanma gibi muamelelerle karşılaşacakları korkusunu yaratır. Bu korku yeni üretken yatırımları bastırma eğilimi yaratır ve böylece genel hayat standartlarını daha da düşürür.

Hiç bırakılmayan ve hükümet mülkiyetinin karşıtları tarafından oldukça doğru olarak kullanılan bir iddia şudur: Eğer işletme faaliyeti bu kadar cazip ise, böyle bir eğri büğrü yol niye benimsensin? Hükümet mülkiyeti niye bir kenara atılmasın ve faaliyet özel teşebbüse teslim edilmesin? Bu ideal doğrudan doğruya takip edilebilir olduğu zaman, bu açık ideali (özel sahiplik) taklit etmeye çalışmak için niye bu kadar çok şeyi denemek gerekir? Dolayısıyla, hükümette işletme ilkelerinin savunusu, başarılı olabilse bile, çok az anlamlıdır.

Hükümet faaliyetinin etkinsizlikleri diğer birkaç faktörle birleşmektedir. Görmüş olduğumuz gibi, bir endüstride rekabet eden bir hükümet teşebbüsü, ekseriyetle özel sahipleri kovabilir, çünkü hükümet kendini birçok şekilde sübvanse edebilir ve istediği zaman kendine sınırsız fonlar sağlar. Böylece, o, etkin olmak için küçük bir müşevviğe sahiptir. Bu koşullar altında bile rekabet edemediği durumlarda, rakipleri zorla kovarak, bizzat zorunlu bir tekele dönüşebilir. Bu, Birleşik Devletlerde postane örneğinde yapılmıştı.[7] Böylece hükümet bizzat kendine bir tekel ihsan ettiği zaman, bedava hizmetten doğan diğer uç noktaya gidebilir: o bir tekel fiyat koyabilir. Bir serbest piyasa fiyatından tanımlanabilir bir şekilde farklı bir tekel fiyat koymak, kaynakları tekrar saptırır ve belirli bir malda sunî kıtlık yaratır. O aynı zamanda muazzam ölçüde düşürülmüş bir hizmet kalitesine olanak verir. Hükümetsel bir tekelin, müşterilerin başka yere gitme ihtimalinden ya da etkinsizliğin kendi sonu anlamına gelebileceğinden endişe etmesine gerek yoktur.[8]

---

[7] Frank Chodorov'un ilginç kitapçığına ***bakın***: *The Myth of the Post Office,* Chodorov, *One Is A Crowd* (New York: Devin Adair, 1952), s. 132–52'da yeniden basılmıştır. İngiltere'de benzer durum üzerine ***bkz.***, Frederick Millar, "The Evils of State Trading as Illustrated by the Post Office", Thomas Mackay, ed., *A Plea for Liberty* (New York: D. Appleton, 1891), içinde, s. 305–25.

[8] Sadece hükümetler, ekonomileri etkilemek için kendi halinden memnun hizmet kısıntısı duyuruları yapabilirler. Özel işletmelerde, ekonomiler, hizmetteki iyileşmelerin doğal bir sonucu olmak zorundadır. Hükümetsel kısıntılara dair yakın bir örnek, Amerikan posta dağıtım işlerindeki azalmadır –tabiî, daha yüksek fiyat (rate) istekleriyle beraber. Fransa 1908 yılında itibarlı Batılı Demiryolları sistemini

Hükümetsel etkinsizliğin diğer bir nedenine daha yeni değinilmiştir: personelin etkin olmak için hiçbir müşevviğe sahip olmaması. Aslında, onların geliştireceği vasıf, ekonomik üretim vasfı/bilgisi *değil*, *fakat politik* vasıf olacaktır –siyasi amirlere nasıl yalakalık yapılacağı, seçmenleri cezp etmek için nasıl lâfebeliği yapılacağı, gücün/iktidarın en etkin olarak nasıl kullanılacağı. Bu vasıflar üretken olanlardan çok farklıdır ve dolayısıyla muhtelif insanlar, piyasada başarılı olan kimselerden hükümette zirveye yükseleceklerdir.[9,10]

Bir hükümet teşebbüsünün bir tekel olarak fonksiyon gördüğü yerde "işletme ilkeleri"ni istemek özellikle saçmadır. Periyodik olarak, postanenin bir "işletme temeli" üzerine konması ve açığının, ki bu açığın vergi ödeyicileri tarafından ödenmesi gerekir, sonlandırılması talepleri vardır. Fakat doğası gereği ve kaçınılmaz olarak etkinsiz olan bir hükümet faaliyetinin açığını sonlandırmak bir işletme temeli üzerinde hareket etmek anlamına gelmez. Bunu yapmak için, fiyat, bir tekel fiyata erişmeye ve böylece hükümetin etkinsizliklerinin maliyetlerini karşılamaya yetecek kadar yükseltilmelidir. Bir tekel fiyat, özellikle tekelin mecburi olması nedeniyle, posta hizmeti kullanıcıları üzerine aşırı bir külfet yükleyecektir. Öte yandan, tekelcilerin dahi tüketicilerin talep şedülüne riayet etmek zorunda olduklarını görmüştük. Eğer bu talep şedülü yeteri kadar esnek ise, bir tekel fiyat, geli-

---

millileştirdiği zaman, taşımacılık artan ölçüde zarar görmüş, trenler yavaşlamış ve kazalar, bir iktisatçının yaralayıcı bir tarzda, Fransız hükümetinin kendi tekellerinin büyüyen listesine demiryolu kazalarını ilave ettiğini gözlemlediği bir safhaya kadar yükselmişti. *Bkz.*, Murray N. Rothbard, "The Railroads of France," *Ideas on Liberty,* September, 1955, s. 42.

[9] Hayek bize kolektivist bir rejimde "en kötülerin zirveye oturduğunu" göstermiştir. Ancak, bu, *herhangi* bir hükümetçe-işletilen teşebbüs için doğrudur. Amaçlarımız açısından, ahlâkî değerlendirmeyi kesip, diyebiliriz ki, herhangi bir vazife için, zirveye oturanlar o belirli görevdeki en vasıflılar olacaktır –praxeologic bir kanun. Fark, piyasanın üretim vasfını/bilgisini ve gönüllü işbirliğini teşvik etmesi ve ödüllendirmesidir; hükümet teşebbüsü kitle üzerinde zor kullanma vasfını ve bürokratik teslimiyeti teşvik eder. *Bkz.*, F. A. Hayek, *The Road to Serfdom* (Chicago: University of Chicago Press, 1944), s. 134–52.

[10] Piyasada, çalışanlar kendi (iskonto edilmiş) marjinal ürün değerine bağlı olarak ödeme elde ederler. Fakat istediği herhangi bir fiyatı koyabilecek olan bir hükümet teşebbüsünde, fark edilebilir ürün değeri yoktur ve çalışanlar kişisel cazibeleri ve kendi amirleri nezdinde sahip oldukları siyasi cazibelere göre istihdam edilirler ve ücret elde ederler. *Bkz.*, Mises, *Bureaucracy*, s. 53.

ri azaltacak ya da gelirdeki artışı sona erdirecek, böylece daha yüksek bir fiyat, açıkları azaltmaktan ziyade ***artıracaktır***. Son yıllarda göze çarpan bir örnek, kendi açığını sona erdirmeye dönük boş bir çaba içinde bilet ücretlerini yükseltmiş olan New York metro sistemidir ki, burada sadece şu görülmüştür: yolcu hacmi o kadar hızlı bir şekilde düşmüştür ki, açık bir zaman sonra daha da artmıştır.[11]

Hükümet hizmetlerinin fiyatlandırılmasına rehber olarak yazarlar tarafından çok sayıda "kriter" önerilmiştir. Bir kriter "marjinal maliyet"e göre fiyatlandırmayı destekler. Bununla birlikte, bu hiç de kriter değildir ve fiyatın maliyetler tarafından belirlendiğine dair klasik ekonomik yanılgılara dayanır. Bir kere, "marjinal", incelenen zaman dönemine göre değişir. Üstelik maliyetler statik değil, fakat esnektir; onlar satış fiyatlarına göre değişirler ve bu nedenle bu fiyatlar için bir rehber olarak kullanılamazlar. Dahası, sadece nihai dengede fiyatlar ortalama maliyetlere eşit olur –ya da doğrusu, ortalama maliyetler fiyatlara eşit olur ve denge gerçek dünya için bir ideal olarak görülemez. Piyasa sadece bu hedefe ***doğru meyleder***. Son olarak, hükümet faaliyetinin maliyetleri serbest piyasada benzer bir faaliyetin maliyetlerinden daha yüksek olacaktır.

Hükümet teşebbüsü sadece aynı endüstride ve ekonominin tümündeki endüstrilerde özel yatırımları ve girişimciliği engellemeyecek ve baskı altına almayacak; o aynı zamanda tüm emek piyasasını da altüst edecektir. Çünkü (*a*) hükümet potansiyel olarak üretken emeği bürokrasiye çekmek suretiyle toplumdaki üretimi ve hayat standartlarını azaltacaktır; (*b*) el konulmuş fonları kullanmada, hükümet emek için piyasa oranından daha fazla ödeme yapabilecek, ve böylece hükümet işi arayanlar tarafından gayri üretken bürokratik makinenin büyümesi için bir yaygara başlatılacaktır; ve (*c*) yüksek, vergi-destekli ücretler vasıtasıyla hükümet, çalışanları ve sendikaları bunun özel endüstrideki piyasa ücretine yansıdığına, böylelikle istenmeyen işsizliğe sebep olduğuna inanma konusunda pekâlâ yanıltabilir.

Üstelik bizzat tüketici üzerine zor kullanmaya dayalı olan hükümet teşebbüsü, kendine ait değerleri müşterilerinin değerleriyle ikame etmede

[11] İşe bakın ki, daha yüksek bilet fiyatları çok sayıda müşteriyi kendi arabasını satın almaya ve kullanmaya sevk etmiş, böylece sürekli devam eden trafik problemi (hükümet cadde alanlarının yetersizliği) daha da ağırlaşmıştır. Hükümet müdahalesinin kendine ait zorluklar yarattığı ve onları katladığı başka örnek mi istersiniz! Yer altı yolları hakkında, *bkz.*, Ludwig von Mises, "The Agony of the Welfare State," *The Freeman,* May 4, 1953, s. 556–57.

pek de başarısız olmayacaktır. Bu nedenle, yüksek kaliteli çeşitlendirilmiş hizmetlerin bir bireyler yığınının türlü türlü zevklerine uygun olarak arz edildiği serbest piyasa hizmetlerinin aksine, sunî olarak standardize edilmiş daha düşük kaliteli hizmetler –hükümetsel zevke ve uygunluğa göre biçimlenmiş- egemen olacaktır.[12]

Bir kartel ya da bir firma ekonomide bütün üretim araçlarına sahip olamaz, çünkü onun fiyatları hesaplaması ve faktörleri rasyonel bir tarzda dağıtması mümkün değildir. Devlet sosyalizminin rasyonel olarak plan ya da tahsisat yapamamasının nedeni budur. Aslında, iki ya da daha fazla aşama bile piyasada *tamamen* dikey olarak entegre edilemez, çünkü toplam entegrasyon piyasanın mütemmim bir bölümünü elimine edecek ve hesaplamayla ve tahsisle ilgili bir kaos adası ihdas edecektir ki, bu ada tüketicilerin maksimum tatminine ve kârların optimal olarak planlamasına engel olacaktır.

Basit hükümet mülkiyeti durumunda, yine bu tezin başka bir boyutu baş göstermektedir. *Her bir* hükümetsel firma kendi çapında ekonomiye kaos adası katacağından; *kaosların iş görmeye başlaması için sosyalizmi beklemeye gerek yoktur*. Bir hükümet teşebbüsü hiçbir zaman fiyatları ya da maliyetleri belirleyemez ya da faktörleri ya da fonları rasyonel, refahı maksimize edecek bir tarzda tahsis edemez. Bir hükümet teşebbüsü, böyle bir istek olsa bile, bir "işletme temeli" üzerine kurulamaz. Böylece, herhangi bir hükümet faaliyeti ekonomiye bir kaos noktası enjekte eder; ve bütün piyasalar ekonomide karşılıklı bağlantı içinde olduğu için, her hükümetsel faaliyet, fiyatlandırmayı, faktörlerin tahsisini, tüketim/yatırım oranlarını, vs. saptırır ve bozar. Her hükümet teşebbüsü sadece fonların tahsisini halk tarafından istenilenlerin dışındaki amaçlara zorlayarak tüketicilerin sosyal faydalarını düşürmez; aynı zamanda piyasayı bozarak ve hesaplamayla ilgili (calculational) kaoslar yayarak (belki de, hükümet memurlarının faydaları da dâhil) herkesin faydasını düşürür. Tabiî, hükümet mülkiyetinin boyutu ne kadar büyük ise, bu tesir kendini o kadar çok belli edecektir.

Pür iktisadi sonuçlarının yanında, hükümet mülkiyetinin toplum üzerinde başka bir çeşit tesiri vardır: o kaçınılmaz olarak serbest piyasanın uyumu yerine çatışmayı ikame eder. Hükümet hizmeti bir karar-alıcılar se-

[12] Hükümetler, bir karardan önce, çekişmeye rağmen genel olarak tek bir sesle konuşarak bitirirler. Bu, tepeden aşağıya kumanda edilen askeri bir güç gibi örgütlenmiş yürütme ve adli organlar ve çoğunluğun kendi iradesini dayatabildiği yasama organları için doğrudur.

tinin hizmeti demek olduğu için, tekdüze hizmet anlamına gelir. Doğrudan ya da dolaylı olarak, hükümet hizmetine ödeme yapmaya zorlanan herkesin ihtiyaçları karşılanamaz. Sadece hizmetin bazı biçimleri hükümet birimi tarafından üretilebilir ve üretilecektir. Sonuçta, hükümet girişimi, en iyi hizmet biçimi konusunda her biri farklı bir fikre sahip olan vatandaşlar arasında muazzam bir *sınıf çatışması* yaratır.

Son yıllarda, Amerika'daki hükümet okulları bu tür çatışmalara dair dikkat çekici bir örnek sunmuştur. Bazı anne babalar ırksal olarak ayrılmış okulları; diğerleri ise bütünleşmiş eğitimi tercih etmektedir. Bazı ebeveynler, çocuklarına sosyalizm öğretilmesini isterlerken; diğerleri okullarda anti-sosyalist tedrisat talep ederler. Hükümetin bu çatışmaları çözebileceği bir yol yoktur. O, sadece çoğunluğun iradesini (ya da onun bir bürokratik "yorumu"nu) zorla empoze edebilir ve ekseriyetle büyük bir azınlığı mutsuz ve tatmin olmamış bırakır. Hangi tür okul seçilirse seçilsin, bazı ebeveyn grupları muzdarip olacaktır. Öte yandan, talep edilen herhangi bir hizmeti tedarik eden serbest piyasada, bu tür bir çatışma yoktur. Piyasada, ayrılmış ya da bütünleşmiş, sosyalist ya da ferdiyetçi okulları isteyen kişiler, kendi ihtiyaçlarını karşılamış olurlar. Dolayısıyla, özelin aksine, hizmetlerin hükümetsel olarak tedariki nüfusun çoğunun hayat standardını düşürür.

Ekonomide hükümet mülkiyetinin derecesi ülkeden ülkeye değişir, fakat *bütün* ülkelerde Devlet yaşamsal sinir merkezlerine, toplumun kumanda merkezlerine sahip olmayı teminat altına almıştır. O, bu kumanda merkezleri üzerinde zorunlu bir tekel mülkiyeti elde etmiştir, ve halkı bu alanlarda özel mülkiyetin ve girişimin açıkça ve *önsel (a priori)* olarak imkânsız olduğuna daima ikna etmeye çalışmıştır. Oysa görmüştük ki, *her* hizmet serbest piyasada arz edilebilir.

Hayati kumanda merkezleri şaşmaz bir şekilde tekelci olarak Devlet tarafından sahiplenilmiştir: (1) polis ve askeri koruma; (2) adli koruma; (3) para basma tekeli (ve parayı tanımlama tekeli); (4) nehirler ve kıyı denizleri; (5) şehir caddeleri ve karayolları, ve genel olarak toprak (istimlak gücüne ilaveten, kullanılmamış toprak); (6) postane. Savunma fonksiyonu Devlet tarafından çok kıskançlıkla rezerv edilmiş bir alandır. O, Devletin mevcudiyeti için hayatidir, çünkü devletin vatandaşlardan vergi sızdırma kabiliyeti onun üzerindeki güç tekeline dayalıdır. Eğer vatandaşlara özel olarak sahiplenilen mahkemeler ve ordular için izin verilseydi, o zaman onlar kendilerini özel bireylerin yanı sıra hükümetin istilacı davranışlarına karşı da koruyacak araçlara sahip olurlardı. Tabiî, temel toprak kaynaklarının

kontrolü –özellikle taşımacılık- genel kontrolü temin etmenin mükemmel bir yoludur. Postane daima Devletin inkârcılarının ya da düşmanlarının mesajlarını denetleme ve yasaklama için çok elverişli bir araç olmuştur. Son yıllarda, Devlet devamlı olarak bu ileri karakolları genişletmenin yollarını aramıştır. Paranın basımı ve tanımı tekeli (yasal ödeme aracı kanunları) ulusun parasal sisteminin tam kontrolünü sağlamak için kullanılmıştır. Bu, Devletin en zor vazifelerinden biriydi, çünkü yüzyıllar boyunca kâğıt paraya karşı insanların iyiden iyiye güvensizliği oluşmuştu. Para darbı ve para standartlarının tanımlanması üzerindeki tekel madeni para basmanın aşınmasına, parasal isimlerin ağırlık birimlerinden anlamsız terimlere kaymasına ve altın ve gümüşün yerini banka ya da hükümet kâğıtlarının almasına yol açmıştır. Günümüzde, neredeyse her ülkede Devlet kendi ana parasal hedefine ulaşmıştır: parayı istediği zaman şişirerek kendi gelirini büyütme gücü. Diğer sahalarda –toprak ve doğal kaynaklar, ulaşım ve iletişim- Devlet giderek kontrolünü artırmaktadır. Nihai olarak, diğer bir kritik kumanda merkezi, tamamen Devlet tarafından tekelleştirilmiş olmamasına rağmen, eğitimdir. Çünkü hükümet eğitim-öğretimi genç dimağları hükümet ve hükümet müdahalesinin erdemlerini kabul etmeye yönelik olarak etkileme imkânı sağlar.[13] Çok sayıda ülkede, hükümet mecburi bir eğitim-öğretim tekeline sahip değildir, fakat o, bütün çocukları ya bir hükümet okuluna ya da hükümetçe onaylanmış ya da resmen tanınmış özel bir okula devam etmeye zorlayarak bu ideale yaklaşır. Devam mecburiyeti eğitim-öğretim almak istemeyenleri okullara sürer ve böylece çok sayıda çocuğu eğitime sürer. Gencecik delikanlılar boş zaman, evde çalışma ve işletme istihdamı gibi rakip alanlarda geride kalırlar.[14]

İçinde bulunduğumuz yüzyılda çok tuhaf bir hükümetsel faaliyet muazzam ölçüde gelişmiştir. Onun büyük popülaritesi praxeologic kanunla ilgili yaygın popüler bilgisizliğin kayda değer bir göstergesidir. "Sosyal güvenlik" mevzuatı dediğimiz şeyden bahsediyoruz. Bu sistem daha yoksul ücret

---

[13] Hükümet okullarında sosyalist eğitime saldıran serbest piyasa savunucuları yel değirmenleriyle savaşmaktadır. Bir hükümet okulunun açıkça var olması ve dolayısıyla iyi olduğunun varsayılması, ders kitaplarında biçimsel olarak öğretilen şey ne olursa olsun, onun küçük öğrencilerini (charges) hükümet mülkiyetinin erdemleri olarak öğretir. Ve eğer hükümet mülkiyeti eğitim-öğretimde tercih edilebilir ise, gazeteler gibi diğer eğitsel medyada veya toplumun diğer mühim alanlarında niye edilmesin?

[14] Devam mecburiyeti kanunlarının dokunaklı bir tenkidi için, *bkz.*, Goodman, *Compulsory Mis-Education and the Community of Scholars.*

kazananların gelirine el koyar ve ardından, bu parayı, ileride onların yaşlılık dönemlerinde kendilerine ya da onların hak sahiplerine ödeyerek, bizzat onların yapabileceğinden daha akıllıca yatıracaklarını varsayar. "Sosyal sigorta" olarak bakıldığında, bu tipik bir hükümet teşebbüsü örneğidir: her ikisi de politik baskının tesiri altında yıllık olarak değişen primler ile sigorta ödentileri arasında bir ilinti yoktur. Serbest piyasada, bir sigorta ödeneğine ya da hisselere ya da gayrimenkule yatırım yapmak isteyen herhangi bir kişi bunu yapabilir. Herkesi kendi fonlarını hükümete transfer etmeye mecbur etmek onu fayda kaybetmeye zorlar.

Böylece, dış görünüşü itibariyle bile, sosyal güvenlik sisteminin büyük popülaritesini anlamak zordur. Fakat bu faaliyetin gerçek doğası onun resmi imajından büyük ölçüde farklıdır. Çünkü hükümet vergilerle aldığı fonları yatırıma aktar*maz*; o, sadece, ödentilerin (benefits) vadesi geldiği zaman ileride nakde çevrilmesi zorunlu olan tahviller vererek, onları harcar. O zaman nakit nasıl elde edilecektir? Yalnızca daha fazla/ilave vergilerden ya da enflasyondan. Böylece, halk "sosyal güvenlik" için iki kere ödeme yapmak zorunda kalır. Sosyal güvenlik programı bir ödemeyi iki kere vergilendirir; o düşük-gelirli grupların hükümet tarafından lezzetli biçimde vergilendirilmesine imkân veren bir aygıttır. Ve bütün vergiler için doğru olduğu gibi, bu kazançlar da hükümetsel tüketime gider.

Şu halde, herhangi bir teşebbüsün özel ya da hükümetsel mülkiyeti meselesini tartarken, analizimizin aşağıdaki neticelerinin hatırda tutulması gerekir: (1) her hizmet piyasada özel olarak arz edilebilir; (2) özel mülkiyet daha düşük maliyetle daha kaliteli hizmet sağlamada daha etkin olacaktır; (3) hükümet teşebbüsü tahsisleri saptırırken ve hesaplamayla ilgili (calculational) kaos adaları getirirken, özel bir teşebbüste kaynakların tahsisi tüketici taleplerini daha iyi karşılayacaktır; (4) hükümet mülkiyeti rekabet eden firmaların yanı sıra rekabet etmeyen firmalarda da özel faaliyeti baskı altına alacaktır; (5) hükümet mülkiyeti sınıf çatışması yaratırken özel mülkiyet, ihtiyaçların ahenkli ve birlikte-işleyerek karşılanmasını temin eder.[15]

[15] Özel ile Devlet faaliyeti arasında karar vermek için öne sürülen çeşitli diğer kriterler yanıltıcıdır. Böylece, müşterek bir kural, hükümetin bir karar verirken "marjinal sosyal yararları" "marjinal sosyal maliyetlere" karşı ölçmesi gerektiğini ifade eder. Fakat, çok sayıda diğer kusurun yanı sıra, bütünü oluşturan bireylerin dışında "toplum" diye bir şey yoktur, dolayısıyla bu kriter anlamsızdır. Krş., Martin Anderson, "Discussion," *American Economic Review*, May, 1967, s. 105–07.

3. Kaynak-Kullanma Faaliyetleri: Sosyalizm

Sosyalizm –ya da kolektivizm– Devlet bütün üretim araçlarına sahip olduğu zaman vuku bulur. O, özel teşebbüsün zorla ilgası ve yasaklanması ve bütün üretken cephenin Devlet tarafından tekelleştirilmesidir. Dolayısıyla, sosyalizm, mecburi hükümetsel tekel ilkesini birkaç izole girişimden bütün ekonomik sisteme yayar. O, piyasanın zorla ilgasıdır.

Eğer bir ekonomi kesinkes mevcutsa, tüketim yapan bireylerin ihtiyaçlarını karşılamak için üretim olmalıdır. Bu üretim nasıl organize edilecektir? Faktörlerin bütün muhtelif kullanımlara tahsisine, veya her bir faktörün her bir kullanımda elde edeceği gelire kim karar verecektir? Bir ekonominin organize edilebildiği sadece ve sadece iki yol vardır. Biri özgürlük ve gönüllü seçimle olur –piyasanın yolu. Diğeri baskı/güç ve dikte etmeyle olur -Devletin yolu. Ekonomi bilgisi olmayanlar için, sadece ikincinin gerçek bir organizasyonu ve planlamayı oluşturduğu, buna karşılık piyasanın yolunun sadece çatışma ve kaos olduğu izlenimi doğabilir. Bununla birlikte, serbest piyasa organizasyonu, aslında bütün bireylerin ihtiyaçlarını karşılamanın hayret verici ve esnek bir aracıdır ve o, Devlet faaliyetinden ya da müdahalesinden çok daha etkin bir yoldur.

Ancak, bu noktaya kadar, biz sadece izole edilmiş hükümet teşebbüslerini ve piyasaya çeşitli hükümet müdahalesi biçimlerini tartıştık. Şimdi tam serbest piyasanın taban tabana tersi olan sosyalizmi –pür hükümet diktası sistemi- incelemeliyiz.

Mülkiyeti bir kaynağın kişiye özel kontrolü olarak tanımladık. Dolayısıyla, nominal/yazılı mülkiyeti eski özel sahiplerin ellerinde bırakan, fakat kaynakların fiili kontrolünü ve yönlendirilmesini Devletin ellerine teslim eden "planlı bir ekonomi", mülkiyetin resmi olarak millileştirilmesi kadar *sosyalizm*dir. Nazi ve Faşist rejimler bütün üretken mülkiyeti millileştiren Komünist sistem kadar sosyalistti.

Çok sayıda insan Nazizmin ya da Faşizmin "sosyalizm" olarak tanımlanmasını reddeder, çünkü onlar ikinci terimi Marxist ya da neo-Marxist proleterizme ya da çeşitli "sosyal-demokrat" önerilere hasrederler. Fakat iktisat üniformanın rengiyle ya da idarecilerin iyi ya da kötü halleriyle ilgilenmez. O grupların ya da sınıfların Devleti çeşitli politik rejimlerle idare etmesine de bakmaz. İktisatçı için, sosyalist rejimin kendi idarecilerini seçimlerle mi yoksa *darbelerle* (*coups d'etat*) mi seçtiği önemli değildir. İktisat sadece Devletin kullandığı kontrol ya da mülkiyet güçleriyle ilgilenir. Çe-

şitli sosyalist kamplara ait felsefi ya da estetik bakış açılarına rağmen, ve onlar ister "sağcılar" isterse "solcular" olarak nitelendirilsin, bütün ekonominin Devletçe planlandığı her türlü biçim sosyalizmin bir türüdür. Sosyalizm monarşik olabilir; proletaryan olabilir; servetleri eşitleyebilir; eşitsizliği artırabilir. Onun özü daima aynıdır: ekonomi üzerinde toplam cebri Devlet diktası.

Bir yanda tam serbest piyasa diğer yanda toplam kolektivizm kutupları arasındaki mesafe özgürlük ilkesi ile cebri, hegemonik ilkenin farklı "karışımlarını" içeren bir sürekliliktir. Dolayısıyla, hükümetsel mülkiyetteki ya da kontroldeki herhangi bir artış "sosyalist" ya da "kolektivist"tir, çünkü o, ekonomiyi tam sosyalizme bir adım daha yaklaştıran zorlayıcı bir müdahaledir.

Yirminci yüzyılda kolektivizmin boyutu aynı anda eksik- ve-aşırı tahmin edilmektedir. Bir yandan, onun Birleşik Devletler gibi ülkelerde gelişmesi büyük ölçüde ***eksik*** tahmin edilmektedir. Mesela, çoğu gözlemci, ***hükümet ödünç vermesin***deki büyümenin önemini ihmal eder. *Ödünç veren,* yasal statüsü ne olursa olsun, aynı zamanda bir girişimci ve hissedardır. Dolayısıyla, hükümetin özel teşebbüse verdiği ödünçler, veya özel ödünçlerin garanti edilmesi çok sayıda hükümet mülkiyeti merkezi yaratır. Dahası, ekonomide toplam tasarruf miktarı hükümet garantileriyle ve ödünçleriyle artmamakta, fakat onun spesifik biçimi değiştirilmektedir. Serbest piyasa sosyal tasarrufları kendi en kârlı ve üretken kanallarına tahsis etme eğilimindedir. Bunun aksine, hükümet ödünçleri ve garantileri tasarrufları daha çok üretken kanallardan daha az olanlara ***saptırır***. Onlar aynı zamanda en etkin girişimcilerin başarısını ve etkinsizlerin ayıklanmasını da (ki onlar bu durumda sadece girişimcilerden ziyade emek faktörleri haline gelirler) önlerler. Dolayısıyla, bu iki biçimde de, hükümetin ödünç vermesi genel hayat standardını düşürür – bu taahhütleri ifa etmek, veya ödünç verilecek parayı temin etmek durumunda, vergi ödeyicileri üzerine yüklenen fayda kaybı ise işin cabasıdır.

Öte yandan, Sovyet Rusya gibi ülkelerde sosyalizmin boyutu ***aşırı*** büyütülmektedir. Rusya'ya hükümetin "başarılı" planlamasının bir örneği olarak vurgu yapanlar, (sürekli olarak karşılaşılan planlama zorluklarından başka) Sovyet Rusya ve öteki sosyalist ülkelerin, sadece ***yurtiçi*** ticareti sosyalleştirdikleri için tam sosyalizme sahip olamadıklarını göz ardı ederler. Dünyanın geri kalan kısmı hâlâ böyle bir piyasaya sahiptir. Dolayısıyla, bir sosyalist Devlet, dünya piyasasında hâlâ alım satım yapabilir ve dünya piyasasında oluşan faktör fiyatlarına başvurarak üretim mallarının rasyonel fiyatlaması-

na en azından hayal meyal yaklaşılabilir. Bu kısmı sosyalist planlamanın hataları bile yoksullaştırma yaratmasına rağmen, onlar bir ***dünya*** sosyalist Devletinin toplam hesaplama kaosları altında gerçekleşecek olan şeyle karşılaştırıldığında önemsizdirler. Tek Büyük Kartel hesaplama yapamaz ve dolayısıyla o, serbest piyasada ihdas edilemez. Bu, Devletin kendi toplam tekelini zorla empoze ettiği, ve tek bir Devletin davranışlarındaki etkinsizliklerin bin katı çoğaldığı sosyalizm için, çok daha fazla geçerlidir.

Muayyen sosyalist rejimlerin analizinde bir nokta görmezlikten gelinmemelidir: kaynakların kanun dışı yollarla özel ellere geçmesiyle birlikte, bir "karaborsa" ihtimali.[16] Tabiî, büyük-hacimli mallarda karaborsa fırsatı oldukça sınırlıdır; (bonbon, sigara, uyuşturucular ve çoraplar gibi) malları gizlemenin kolay olduğu yerde bu tür ticaret için daha büyük bir kapsam vardır. Öte yandan, yöneticiler tarafından kayıtların tahrif edilmesi ve yaygın rüşvet fırsatı sınırlı bir piyasa biçimi oluşturmada kullanılabilir. Mesela, büyük çaplı rüşvetlerin (***meleme/sızlanma***) ve kara borsaların yani sosyalist planlamanın yıkılmasının, Sovyet sisteminin ulaşmayı başardığı üretim seviyesi için gerekli olduğuna inanmanın bir nedeni vardır.

Son yıllarda, bir sanayi ekonomisi için hesaplama yapmada sosyalist planlamanın toplam başarısızlığı, özellikle Doğu Avrupa'da, sosyalizmden uzaklaşan ve her geçen gün daha serbest bir piyasa ekonomisine doğru hızla hareket etmekte olan Komünist ülkelerce zımnen kabul edilmiştir. Bu ilerleme, şu anda üreticilerin kooperatif mülkiyetinin yanı sıra özel mülkiyetinin ve yine yatırımlarda bile merkezi planlamanın olmayışının kendini gösterdiği Yugoslavya'da özellikle dikkate değer olmuştur.[17]

---

[16] Bu, sosyalizmde hesaplamaya imkân veren bir metot olarak bazı yazarlar tarafından tavsiye edilen sunî piyasa oyunundan tamamen farklıdır. Kapsam olarak çok sınırlı olmasına rağmen, "karaborsa" gerçek bir piyasadır.

[17] Yugoslavya deneyimi hakkında, ***bkz.***, Rudolf Bicanic, "Economics of Socialism in a Developed Country," *Foreign Affairs,* July, 1966, s.632–50. *Keza **bkz.***, Deborah D. Milenkovitch, "Which Direction for Yugoslavia's Economy?" *East Europe,* July, 1969, s. 13–19. Yugoslav iktisatçılar bir hisse senedi piyasası geliştirme yönüyle bile düşünmektedirler, bu gizli gelişmeyi "sosyalist halkın kapitalizmi" olarak nitelerler! ***Bkz.***, the November 25, 1966, Research Report of *Radio Free Europe.* Sosyalizmde iktisadi hesaplamanın imkânsızlığı hakkında, ***bkz.***, Mises, *Human Action*; F. A. Hayek, ed., *Collectivist Economic Planning* (New York: Augustus M. Kelley, 1967); ve Trygve Hoff, *Economic Calculation in the Socialist Society* (London: William Hodge & Co., 1949).

4. "Kamu" Mülkiyeti Efsanesi

Hepimiz "kamu" mülkiyeti hakkında çok şey işitiyoruz. Esasında, hükümet mülkün sahibi olduğu zaman, veya bir teşebbüsü işlettiği zaman, ona "kamuca sahip olunan" diye gönderme yapılır. Doğal kaynaklar özel teşebbüse satıldığı ya da verildiği zaman, "kamu arazisinin" dar özel çıkarlara "bağışlandığını" öğreniyoruz. Bunun anlamı hükümet bir şeye sahip olduğu zaman, "bizim" –halkın bütün üyeleri- o mülkün eşit hisselerine sahip olduğumuzdur. Bu geniş kapsam küçük "özel" sahipliğin dar ve önemsiz menfaatleriyle zıtlık gösterir.

Görmüştük ki, sosyalist bir ekonomik sistem iktisadi olarak hesap yapamayacağı için, dokuz canlı bir sosyalist, ayakta kalanlar için sadece ilkel bir geçim düzeyinin geride kalmasıyla birlikte, yeryüzü nüfusunun büyük bir kısmının yok oluşuna tanıklık etmeye hazırlık yapmalıdır. Yine de, ***hükümeti kamu*** mülkiyetiyle özdeşleştiren bir kişi, onun sebebiyet verdiği etkinlik ya da sosyal fayda kaybına rağmen hükümet mülkiyeti sahasının yayılmasından hoşnut olabilir.

Bununla birlikte, bizzat bu özdeşlik tamamıyla yanıltıcıdır. ***Mülkiyet*** bir kaynağın nihai kontrolü ve yönetimidir. Bir mülkün sahibi, karşı yöndeki hukuki faraziyeler ne olursa olsun, onun nihai yöneticisidir. Tam serbest toplumda, insan refahının genel koşullarına hizmet edecek kadar bol olan kaynaklar sahipsiz kalacaktır. Öte yandan, kıt kaynaklara, aşağıdaki ilkelere göre sahip olunacaktır: her şahsın kendi üzerinde öz-mülkiyeti; bir şahsın yaratılmış ya da dönüştürülmüş mülkünün öz-mülkiyeti; daha önce sahip olunmamış toprağın onun ilk kullanıcısı ya da dönüştürücüsü tarafından ilk mülkiyeti. Hükümet mülkiyeti sadece yönetici memurların mülke ***sahip olduğu*** manasına gelir. Tepedeki memurlar mülkün kullanımını yönlendiren kimselerdir, ve dolayısıyla onlar elbette ki ***sahip durumunda olanlar***dır. "Halk" mülkün hiçbir kısmına sahip değildir. Bundan şüphesi olan bir vatandaş "kamu" mülkünün kendine düşen tam bölen kısmını kendi ***bireysel*** kullanımı için mülk edinmeyi ve ardından kendi davasını mahkemeye taşımayı deneyebilir. Şirketlerin bireysel hissedarlarından hiç kimsenin, mesela, şirketin yöneticilerinin de bunu yapamayacağı, bir General Motors hissedarına nakit dividantları yerine ya da kendi hisselerinin karşılığında bir arabaya el koyma izni verilemeyeceği itirazı yapılabilir. Fakat hissedarlar kendi şirketlerine ***elbette*** sahiptirler ve bu örnek tam olarak bizim ana vurgumuzu ispatlar. Hissedar şirketiyle olan sözleşmesini feshedebilir; o elindeki General Motors' hisse senetlerini bir başkasına ***sata***bilir. Bir hüküme-

tin bağımlısı o hükümetten sözleşmeyle ayrıla*maz*; o, postanedeki "hisselerini" böyle bir hisseye sahip olmadığı için satamaz. F. A. Harper'ın kısa ve özlü ifade ettiği gibi: "Mülkiyet hakkının doğal sonucu (mülkiyete) sahip olmama hakkıdır. Dolayısıyla eğer ben bir şeyi satamıyorsam, gerçekte ona sahip olmadığım açıktır".[18]

Hükümetin biçimi ne olursa olsun, idareciler mülkün hakiki sahipleridir. Bununla birlikte, bir demokraside, veya uzun dönemde, herhangi bir hükümet biçimi altında idareciler geçicidir. Onlar daima bir seçim kaybedebilirler ya da bir ***hükümet darbesiyle*** baş aşağı edilebilirler. Bu nedenle, hükümet memurlarının haddi zatında geçici bir sahipten daha fazla bir şey oldukları söylenemez. Sonuç olarak, kendi mülkünü koruyan ve onun sermaye değerini elinde bulunduran özel bir sahip, kendi kaynağını uzun bir zaman dönemi boyunca kullanmayı planlarken, hükümet memuru bu mülkü mümkün olduğu kadar çabuk sağmalıdır, çünkü o, mülkiyet emniyetine sahip değildir. Ayrıca, yerleşik devlet memurluğunda da aynı şeyin yapılması gereklidir, çünkü hiçbir hükümet memuru, özel sahiplerin yaptığı gibi, kendi mülkünün kapitalize olmuş değerini satamaz. Kısaca, hükümet memurları kaynakların sermaye değerine değil, fakat onların ***kullanımına*** sahiptir (kalıtsal bir monarşinin "özel mülkü" durumu hariç). Bizzat kaynağa değil de, sadece cari kullanıma sahip olunduğu zaman, çarçabuk kaynakların gayri iktisadi tükenmesi baş gösterecektir, çünkü onu uzun bir zaman dönemi boyunca korumakta kimsenin yararı olmayacak ve onu mümkün olduğu kadar hızlı tüketmek her sahibin avantajına olacaktır. Aynı şekilde, hükümet görevlileri kendi mülklerini mümkün olduğu kadar hızlı tüketeceklerdir.

Ne gariptir ki neredeyse bütün yazarlar, zaman tercihleri olan özel sahiplerin "kısa görüşlü" olması gerektiği, buna karşılık sadece hükümet memurlarının "uzak görüş"lü olabildiği ve mülkü "genel refahı" ilerletecek şekilde tahsis edebildiği görüşünü papağan gibi tekrar edip dururlar. Gerçek bunun tam tersidir. Kendi mülkünü ve kendi sermaye kaynağını teminat altına alan özel birey, uzak görüşlü olabilir, çünkü o kendi kaynağının sermaye değerini sürdürmek ister. Bir taraftan komutaya devam ederken,

---

[18] F. A. Harper, *Liberty, a Path to Its Recovery* (Irvington-on-Hudson, N.Y.: Foundation for Economic Education, 1949), s. 106, 132. ***Keza bkz.***, Paterson, *God of the Machine*, s. 179 ff. Paterson'ın kolektif mülkiyet teorisindeki "ikiboyutluluğa" –gerçek koşulların ihmaline- dair tahrik edici bir tartışması vardır.

diğer taraftan mülkü yağmalamak, alıp kaçmak zorunda olan, hükümet memurunun ta kendisidir.[19]

5. Demokrasi

Demokrasi hükümet yöneticilerinin ya da politikalarının seçildiği bir süreçtir ve dolayısıyla bizim değerlendirmekte olduğumuz şeyden, yani bir hükümetin seçebildiği çeşitli politikaların doğasından ve sonuçlarından farklıdır. Bir demokrasi nispeten *laissez-faire*'i ya da nispeten müdahaleci programları seçebilir, ve aynı şey bir diktatör için de doğrudur. Ve fakat bir hükümeti oluşturma problemi hükümetin takip ettiği politikadan mutlak anlamda ayrıla*maz*, ve dolayısıyla biz burada bu bağlantıların bazılarını tartışacağız.

Demokrasi her bir vatandaşın, ya hükümet politikalarına karar vermede ya da bu anlamda politika kararı verecek olan idarecilerin seçiminde bir oya sahip olduğu bir çoğunluk kuralı sistemidir. O, dâhili çelişkilerle dolu bir sistemdir.

İlk etapta, çoğunluğun ezici bir ağırlıkla popüler bir diktatör ya da tek bir parti idaresi kurmayı istediğini varsayalım. Halk her türlü karar alımını bu diktatörün ya da partinin eline teslim etmek ister. Demokratik sistem haddi zatında demokratik olarak mevcut olmayı oylamaya izin verecek midir? Demokrat hangi cevabı verirse versin, o kaçınılmaz bir çelişkiye yakalanır. Eğer çoğunluk müteakip seçimleri sona erdirecek olan bir diktatörün iktidarını oylaya*bilirse,* o zaman demokrasi gerçekten kendi varlığını sona erdirir demektir. Bu noktadan itibaren, diktatör partiye ya da idareciye rıza gösteren çoğunluk devam etmesine rağmen, artık demokrasi olmaz. Bu takdirde, demokrasi demokratik olmayan bir hükümet biçimine bir *geçiş* haline gelir. Öte yandan, eğer, şimdi söylenmesi moda olduğu gibi, bir demokraside seçmenlerin çoğunluğunun bir şeyi yapması yasaklanırsa – bizzat demokratik seçim sürecini sona erdirmek- o zaman bu artık demokrasi değildir, çünkü seçmenlerin çoğunluğunun egemenliği artık söz konusu değildir. Seçim süreci muhafaza edilebilir, fakat eğer çoğunluk böyle istediği halde bu süreci durduramazsa demokrasinin esası olan oyçokluğu

[19] Özel bireylerin fani, fakat "hükümetlerin ölümsüz" olduğu itirazını yapanlar en katı biçimiyle "kavramsal realizm" yanılgısına yuvarlanırlar. "Hükümet", davranışta bulunan gerçek bir varlık değil fakat gerçek bireyler tarafından benimsenen reel bir davranış kategorisidir. O, bir davranış tipinin ismi, bir kişiler arası ilişki tipinin düzene konmasıdır, ve bizzat davranışta bulunan bir olgu değildir.

kuralı nasıl ifade edilebilir? Kısaca, demokrasi kendi varlığı için iki koşulu gerektirir: yöneticiler ya da politikalar üzerinde çoğunluk egemenliği ve periyodik, eşit oy verme. Dolayısıyla eğer çoğunluk oy verme sürecini sona erdirmek isterse, açmazın hangi ucu seçilirse seçilsin, demokrasi korunamayacaktır. O zaman, "çoğunluğun çoğunluk olmak için azınlığın hürriyetini koruması gerektiği" fikri, demokrasinin bir muhafazası olarak değil, fakat sadece siyaset bilimci tarafından keyfi bir değer yargısı olarak görülmektedir (ya da en azından o, ikna edici bir ahlâkî teori tarafından meşrulaştırılıncaya kadar keyfi kalır).[20]

Bu açmaz sadece çoğunluğun bir diktatörü seçmek istemesi halinde değil, fakat *aynı zamanda* yukarıda çerçevesini çizmiş olduğumuz tam serbest bir toplum kurmak istemesi halinde de vuku bulur. Çünkü bu toplum geniş kapsamlı bir tekel-hükümet örgütüne sahip değildir, ve eşit oylamanın geçerli olacağı tek yer, her zaman etkinsiz örgüt biçimleri olmuş olan kooperatifler olacaktır. Bu toplumda, tek önemli oy verme biçimi, anonim şirketlerde hissedarların oyu olacaktır ki, onların oyları eşit değil, fakat şirket varlıklarındaki sahiplik hisseleriyle orantılı olacaktır. Bu durumda, her bireyin oyu ortak varlıkların mülkiyetindeki hissesiyle anlamlı bir şekilde irtibatlaşmış olacaktır.[21] Böyle bir tam serbest toplumda demokratik seçmen-

---

[20] Bu düşünce demokrasinin, çoğunluğu, azınlığa bir çoğunluk haline gelme özgürlüğü izni vermeye zorlaması gerektiğine dayalıdır ve o, sosyal demokrat teorisyenlerin demokrasinin kendi hoşlarına giden sonuçlarına (iktisadi müdahalecilik, sosyalizm) müsaade etme, buna karşılık hoşlanmadıkları sonuçlarını ("insan haklarına", konuşma özgürlüğüne müdahale, vs.) önlemeye dönük bir teşebbüsüdür. Onlar bunu kendi değer yargılarını sözde "bilimsel" bir demokrasi tanımına ulaştırmaya çalışarak azimle yaparlar. Kendiyle çelişik olması dışında, bu sınırlama haddi zatında onların inandıkları kadar katı değildir. Mesela, o, bir demokrasiye Zencileri ya da kızıl saçlıları kesmek için izin verecektir, çünkü bu tür azınlık grupların çoğunluk haline gelebilme şansı bulunmamaktadır. "İnsan" hakları ve mülkiyet hakları konusunda daha fazla bilgi için, aşağıya bakınız.

[21] Spencer Heath'a göre, bu, demokrasinin tek hakiki biçimidir:

> İnsanlar dağıtılmamış kazançları bütün içine atarak, ayrı haldeki mülkiyet haklarını sözleşmeye bağlı olarak havuzladıkları zaman, hizmetçiler – görevliler- seçerler ve ortaklar, hisse sahipleri ya da diğer hak sahipleri olarak, bir oy verme süreciyle kendi mülkleri üzerine kendi otoritelerini farklı bir şekilde icra ederler. Bu, otantik olarak demokratiktir, çünkü burada bütün üyeler kendi kişisel katkılarına orantılı olarak yetki kullanır. Kimseye karşı zor kullanılmaz, ve bütün insanlar ona katkı yaptıkları gibi kendi

lerin, ***hakkında*** oy verecekleri hiçbir şey olmayacaktır. Burada, yine, demokrasi serbest toplumun bir niteliği olmaktan ziyade, sadece ona ***doğru*** ilerleyen muhtemel bir yol olabilir.

Makul bir açıdan bakıldığında demokrasi sosyalizmde de çalışabilir değildir. Bütün üretim araçlarına sahip olan iktidar partisi, mesela, muhalefetin bütün bireysel liderleri ve üyeleri üzerinde sahip olduğu ekonomik gücün konuşulmaması amacıyla, propaganda için muhalif partilere ne kadar fon tahsis edileceği hakkında tam karara sahip olacaktır. İktidar partisinin her insanın gelirini ve bütün kaynakların tahsisini kararlaştırmasıyla birlikte, fonksiyon gören herhangi bir siyasi muhalefetin sosyalizmde uzun süre devam edebilmesi tasavvuru imkânsız bir durumdur.[22] Yükselebilecek tek muhalefet, Komünist ülkelerde vaki olmuş olduğu üzere, bir seçimde muhalefet yapan partiler değil, fakat iktidar partisi içindeki farklı idari klikler olacaktır.

Böylece, demokrasi ne tam serbest toplumla ne de sosyalizmle uyumludur. Ve fakat bu çalışmada görmüştük ki (ve aşağıda daha ayrıntılı göreceğiz ki) sadece bu iki toplum istikrarlıdır, bütün ara karışımlar "istikrarsız dengede"dir ve daima bir ya da öbür kutba doğru meylederler. Bunun anlamı, demokrasinin, özü itibariyle, bizzat istikrarsız ve geçişsel bir hükümet biçimi olduğudur.

Demokraside, doğasından gelen daha birçok çelişki bulunmaktadır. Böylece, demokratik oy verme şu iki fonksiyondan birine sahip olabilir: hükümetsel politikayı belirlemek ya da idarecileri seçmek. Schumpeter'ın "klasik" demokrasi teorisi diye adlandırdığı birincisine göre çoğunluk kuralının, sorunları idare ettiği düşünülmektedir.[23] İkinci teoriye göre, çoğunluk iktidarının, nihayetinde politikaya karar verecek olan yöneticilerin seçilmesine hasredildiği varsayılır. Çok sayıda siyaset bilimcisi ikinci versiyo-

---

üyeliğini ve mülkünü geri çekmekte de serbesttirler. (Heath, *Citadel, Market, and Altar*, s. 234).

[22] Hayli ihtimal dışı olduğu üzere -özellikle sosyalizmde idarecilerin güç kullanmada çok mahir insanlar oldukları göz önünde tutulduğunda- sosyalist liderler siyasi bir muhalefete her şansı tanımayı isteyen mübarek insanlar olsalar bile, ve muhalefet alışılmadık bir cesaret sergilese ve su yüzüne çıkarak yok olma riskine girse bile, idareciler kendi tahsislerine ***nasıl*** karar vereceklerdir? Onlar muhalefet yapan ***bütün*** partilere fon ve kaynak verecek midir? Ya da sadece sosyalist-yanlısı bir muhalefete mi (verecektir)? Onlar her bir muhalif partiye ne kadar tahsiste bulunacaklardır?

[23] *Bkz.*, Schumpeter, *Capitalism, Socialism and Democracy*, *passim*.

nu desteklerken, demokrasi çoğu insan için birinci versiyon anlamına gelir, ve biz dolayısıyla ilk olarak klasik teoriyi tartışacağız.

"Halkın iradesi" teorisine göre, doğrudan demokrasi –New England şehir toplantılarında olduğu gibi, bütün vatandaşların her bir meseleyle ilgili oy kullanması- ideal politik düzenlemedir. Bununla birlikte, modern uygarlığın ve toplumun güçlüklerinin doğrudan demokrasiyi demode hale getirdiği düşünülmektedir, dolayısıyla biz (eski günlerde ekseriyetle bir "cumhuriyet" diye adlandırılan) daha az kusursuz "temsili demokrasiye" razı olmalıyız ki, bu sistemde, insanlar politik meseleler üzerinde kendi iradelerini tatbik mevkiine koyacak olan temsilcileri seçerler. Mantıksal problemler neredeyse hemen zuhur etmektedir. Bir kere hepsi aynı derecede keyfi olmak üzere, seçim düzenlemeleriyle ilgili farklı biçimler, coğrafi yörelerin hudutlarının farklı şekilde belirlenmesi genellikle "çoğunluk iktidarı"nın görüntüsünü büyük ölçüde değiştirecektir. Eğer bir ülke, temsilcilerin seçilmesi için yörelere bölünürse, o zaman "seçim hilesi yapma" böyle bir ayrımda doğası gereği vardır: sınırları çizmenin (demarking) tatmin edici, rasyonel bir yolu yoktur. Sınır çizme, veya yeniden çizme esnasında iktidardaki parti, bu yöreleri kendi lehine sistematik bir eğilim yaratmak için kaçınılmaz olarak değiştirecektir; fakat doğası gereği çoğunluğun iktidarını daha rasyonel ya da daha gerçekçi olarak hatırlatan başka bir yol yoktur. Üstelik yer yüzünün birçok ülkeye taksim edilmesi haddi zatında keyfi bir durumdur. Eğer bir hükümet belli bir coğrafi alanı kapatırsa, "demokrasi" belli bir yöredeki çoğunluk bir gruba, ayrılma ve kendi hükümetini kurma, veya başka bir ülkeye katılma izni verilmesi gerektiği anlamına mı gelir? Demokrasi daha büyük, veya daha küçük bir alan üzerinde çoğunluk iktidarı anlamına mı gelir? Kısaca, ***hangi*** çoğunluk üstün gelmelidir? Ulusal demokrasi gibi kesin bir kavram, esasında kendiyle çelişiktir. Çünkü eğer birisi X Ülkesindeki çoğunluğun o ülkeyi yönetmesi gerektiğini iddia ederse, o zaman X Ülkesi içindeki belli bir yörenin çoğunluğuna ***kendini*** yönetme ve daha büyük bir ülkeden ayrılma izni verilmesi gerektiği de eşit geçerlilikle öne sürülebilir, ve bu bölünme süreci mantıksal olarak köy bloğuna, apartman dairesine, ve nihayetinde her bireye kadar ilerleyebilir, böylelikle bireysel kendi kendini yönetmeye indirgeme vasıtasıyla her türlü demokratik hükümetin sonu gösterilebilir. Fakat eğer böyle bir ayrılma hakkı reddedilirse, o vakit milli demokrat diğer ülkelerin daha büyük nüfusunun ***kendi*** ülkesine oy üstünlüğü sağlama hakkına sahip olması gerektiğini kabullenmelidir; ve böylece o, bir dünya çoğunluk iktidarı tarafından bir dünya hükümet yönetimine doğru ilerlemelidir. Kısaca, milli

hükümetin tarafını tutan demokrat kendiyle çelişiktir; o bir dünya hükümetinin tarafını tutmalı ya da hiçbirinin tarafını tutmamalıdır.

Hükümetin ya da seçim bölgesinin coğrafi sınırına dair bu problemden başka, çoğunluk iradesini gerçekleştirecek temsilcileri seçmeye uğraşan demokrasi, daha başka problemlerle karşı karşıya gelecektir. Besbelli ki nispi temsilin bir biçimi, kamuoyunun bir çeşit kesitine ulaşmak için zorunlu olacaktır. En iyisi bütün ülke –ya da dünya- için nispi bir temsil tasarısı olacaktır, böylece kesit, coğrafi faktörler tarafından bozulmayacaktır. Fakat burada yine, nispi temsilin farklı biçimleri çok farklı sonuçlara yol açacaktır. Nispi temsili eleştirenler cevap olarak bu ilke üzerine seçilmiş bir yasama meclisinin istikrarsız olacağını ve seçimlerin istikrarlı bir çoğunluk hükümetiyle sonuçlanması gerektiğini söylerler. Buna verilecek yanıt, eğer biz halkı temsil etmek arzusundaysak, bir kesitin gerekli olduğu ve temsil istikrarsızlığının sadece bizzat kamuoyunun istikrarsızlığının ya da çeşitliliğinin bir fonksiyonu olduğu yönündedir. Dolayısıyla, "etkin hükümet" iddiası, sadece eğer biz klasik "çoğunluk-iradesi" teorisini tamamen terk edersek ve ikinci teoriyi –yani çoğunluğun yegâne fonksiyonunun idarecileri seçmek olduğu- benimsersek sürdürülebilir.

Fakat nispi temsil de –klasik demokrasi görüşüne göre- doğrudan demokrasi kadar iyi olmayacaktır, ve burada biz başka bir önemli ve ihmal edilmiş mütalaaya ulaşıyoruz: modern teknoloji doğrudan demokrasiye sahip olmayı *pekâlâ* mümkün kılar. Elbette ki, her bir adam kendi televizyon setine bağlı bir aygıt üzerine kendi tercihini yazarak haftada birkaç kez meselelerle ilgili kolaylıkla oy verebilir. Buna ulaşılması zor olmayacaktır. Ve fakat, madem ki mümkün olabiliyor, niçin hiç kimse doğrudan demokrasiye dönüşü ciddi olarak önermiyor? Halk nispi temsil vasıtasıyla, sadece kendisine kanun tasarısı sunan, fakat bizzat nihai oy verme gücüne sahip olmayan danışmanlar sıfatıyla, temsilciler seçebilir. Nihai oy hakkı, bizzat hepsi, doğrudan doğruya oy veren halkın olacaktır. Bir anlamda, bütün oy veren halk yasama meclisi olacaktır, ve temsilciler bu geniş yasama organının önüne tasarılar getiren komiteler olarak işlev görebilir. Dolayısıyla, klasik demokrasi görüşünün lehinde olan insan, ya yasama kurulunun (ve, tabiî, idari veto hakkının) gerçekten kökünün kazınması taraftarı olmalı ya da kendi teorisinden vazgeçmelidir.

Doğrudan demokrasiye yönelik itiraz şüphesiz ki halkın bilgisiz olması ve dolayısıyla yasama kurulunun karşılaştığı karmaşık sorunlar hakkında karar vermeye muktedir olmaması olacaktır. Fakat bu takdirde, demokrat,

çoğunluğun ***meseleler*** hakkında karar vermesi gerektiği yönündeki klasik teoriyi tamamen terk etmeli, ve demokrasinin fonksiyonunun, en sonunda politikalara karar verecek olan yöneticilerin çoğunluk kuralıyla seçilmesi olduğu biçimindeki modern doktrini kabul etmelidir. O zaman, bu doktrine dönelim. O, ulusal ya da seçimle ilgili hudutlar konusunda tamamı tamamına klasik teori kadar kendiyle çelişiktir; ve "klasik demokrat" (eğer biz ona böyle diyebileceksek) "modern demokrat" kadar dünya hükümetini savunmalı ya da hiçbirini savunmamalıdır. Temsil meselesi hakkında, modern demokratın doğrudan televizyon-demokrasisine ve hatta nispi temsile bile başarılı bir şekilde karşı çıkabileceği, ve bizim cari tekil seçim bölgeleri sistemimize son çare olarak başvurabileceği doğrudur. Fakat o farklı bir açmaza yakalanır: eğer oy veren insanın yegâne fonksiyonu idarecileri seçmek ise, niye mutlaka bir yasama organı olsun? Niye sadece periyodik olarak bir baş yönetici, veya Başkan için seçim yapılmasın, ve ardından paydos edilmesin? Eğer kriter etkinlik ve görev süresi boyunca tek bir partinin istikrarlı yönetimi ise, o zaman tek bir yönetici, daima mücadele halindeki gruplara bölünebilecek ve hükümeti çıkmaza sokabilecek olan bir yasama organından çok daha istikrarlı olacaktır. Dolayısıyla, modern demokrat, mantıksal olarak da bir yasama organı fikrini terk etmeli ve seçilmiş yöneticiye bütün yasama güçlerinin bahşedilmesi için tek adaya oy vermelidir. Öyle gözüküyor ki, her iki demokrasi teorisi de temsilci bir yasama organı gibi mütemmim bir fikri terk etmek zorundadır.

Dahası, insanların karmaşık hükümet sorunlarına karar vermeye kâfi gelecek kadar yeterli ya da bilgili olmadıkları temelinde doğrudan demokrasiye dudak büken "modern demokrat", başka bir ölümcül çelişkiye yakalanmaktadır: o, halkın, bu kararları alacak olan ***insanlar***a oy vermek için yeterince zeki ve bilgili ***olduklarını*** varsayar. Fakat eğer bir seçmen A, B, C, vs. meselelerine karar vermek için yeterli değilse, nasıl olur da dünyada Bay X'in mi yoksa Bay Y'nin mi A, B, veya C'yi idare etmede daha kabiliyetli olduğuna karar verecek nitelikte olabilir? Bu kararı vermek için, seçmen bu meselelerle ilgili çok şey bilmek ***ve*** seçmekte olduğu insanlara dair yeterince bilgi sahibi olmak zorunda olacaktır. Kısaca, temsili bir demokraside onun muhtemelen doğrudan bir demokrasidekine nazaran ***daha fazla*** bilgi sahibi olması gerekecektir. Dahası, ortalama seçmen sorunları karara bağlayan kişileri seçmede bizzat sorunlar üzerine oy vermeye nazaran mutlaka ***daha az*** niteliklidir. Çünkü sorunlar en azından kendisi için anlaşılabilirdir, ve onun kendiyle ilgili olan bölümünü anlayabilir; fakat adaylar, muhtemelen kişisel olarak tanıyamayacağı ve dolayısıyla hakkında aslında hiçbir şey bilmediği

insanlardır. Bu nedenle, o, bu adaylara, onların fiili yeterliliklerinden ziyade sadece dışsal "kişilikleri", göz alıcı gülümsemeleri, vs. temeli üzerine oy verebilir; bunun sonucunda, seçmen, yeterince bilgili olmasa da, onun seçimi temsili bir cumhuriyette bir doğrudan demokrasideki duruma nazaran daha az akıllı/bilgili olmaya aşağı yukarı mahkûmdur.[24,25]

Demokratik teorinin yasama organıyla ilgili problemleri olduğunu görmüştük. Onun aynı zamanda yargıyla da ilgili zorluğu vardır. Öncelikle, "bağımsız bir yargı" gibi mutlak bir kavram demokratik irade teorisiyle (ister klasik isterse modern olsun) çelişir. Eğer yargı popüler iradeden *gerçekten* bağımsız ise, o zaman, o en azından kendi cephesi içinde oligarşik bir diktatörlük olarak fonksiyon görür, ve biz artık hükümete bir "demokrasi" diyemeyiz. Öte yandan, eğer yargı doğrudan doğruya seçmenler tarafından seçilmişse, veya seçmenlerin temsilcileri tarafından atanmışsa (her iki sistem de Birleşik Devletlerde kullanılmaktadır), o zaman yargı pek de bağımsız değildir. Seçim periyodikse, veya atama yenilenmeye bağlı ise, o zaman yargı politik süreçlerden, hükümetin herhangi bir branşından daha fazla bağımsız değildir. Eğer atama kaydıhayat şartına bağlı ise, o zaman bağımsızlık daha büyüktür, fakat burada bile eğer yasama organı yargıç maaşlarının fonlarını oylarsa, veya yargı gücünün yargılama hakkına karar verirse, yargı bağımsızlığı kuvvetle engellenebilir.

Demokratik teorinin problemlerini ve çelişkilerini bitirmiş değiliz; ve biz kalan kısma şu soruyu sorarak devam edebiliriz: Neden her halükarda demokrasi? Şimdiye kadar, demokrasilerin *nasıl* fonksiyon görmesi, veya hangi alanların (mesela, sorunlar ya da idareciler) demokratik süreçlerle yönetilmesi gerektiğine dair çeşitli teorileri tartıştık. Şimdi bizzat demokrasiyi destekleyen ve meşrulaştıran teoriler hakkında inceleme yapabiliriz.

Yine klasik türde bir teoriye göre, çoğunluk iradesi her zaman, veya hemen hemen her zaman ahlâkî olarak doğru kararlar (ister meseleler isterse

---

[24] "Modern demokrat" adayın parti üyeliğine kabulünün, seçmene, onun kişisel yeterliliğini olmasa bile, en azından politik ideolojisini öğrenme imkânı verdiği itirazını yapabilir. Fakat "modern demokrat", açıkçası, iki partinin platformlarının neredeyse birbirinden ayrılamaz olduğu cari "iki-partili" sistemi, demokratik hükümetin en etkin ve istikrarlı biçimi olarak selamlayan teorisyendir.

[25] Bu değerlendirmeler, bir cumhuriyetin bir doğrudan demokrasinin doğasından gelen çelişkileri önleyeceği şeklindeki "muhafazakâr" iddiayı (onun yanlılarının, yasama organı iktidarına karşı yönetici iktidarına gösterdikleri söylenen muhalefetle bizzat çelişik duran bir pozisyon) çürütmeye de hizmet eder.

insanlar hakkında olsun) alır. Bu kitap, ahlâkî bir inceleme olmadığı için günümüzde az sayıda insanın bu görüşü kabul ettiğini söylemek dışında, bu doktrinle daha ayrıntılı ilgilenemeyiz. İnsanların demokratik olarak çok çeşitli politikaları ya da idarecileri seçebildikleri kanıtlanmıştır, ve son yüzyılların tecrübesinde, çoğunlukla, insanların ortalama seçmenin şaşmaz aklına ve doğruluğuna sahip olabildiği yönündeki herhangi bir inanca halel gelmiştir.

Belki de demokrasi için en yaygın ve en inandırıcı iddia demokratik kararların daima akıllı olacağı ***değil***, fakat demokratik süreçlerin hükümetin barışçıl değişimini sağladığıdır. Çoğunluk, biçimi ne olursa olsun, eğer uzun süre mevcut olmaya devam edecekse, ***herhangi bir*** hükümeti desteklemelidir, laf arasında tartışma bu minvalde uzayıp gider; o zaman, çoğunluğa bu hakkı barışçıl ve periyodik olarak icra etme izni vermek, onun zora/şiddete dayalı devrim vasıtasıyla hükümeti indirip çoğunluğu korumayı zorlamasından çok daha iyi olacaktır. Kısaca, oyların mermilerin yerine geçmesi selamlanmaktadır. Bu iddiada mevcut olan bir kusur onun, sivil itaatsizlik, yani hükümet emirlerine itaatin barışçıl olarak reddi vasıtasıyla çoğunluk tarafından hükümetin şiddet/zor kullanılmaksızın devrilme ihtimalini tamamen göz ardı etmesidir. Böyle bir devrim bu iddianın nihai amacı olan barışın korunmasıyla uyumlu olacak ve fakat demokratik oylamaya ihtiyaç duymayacaktır.[26]

Üstelik demokrasi için "barışçıl-değişme" iddiasında, evrensel olarak göz ardı edilmiş ve kendi içinde çelişik olan başka bir büyük noksanlık vardır. Bu iddiayı benimsemiş olanlar onu sadece bütün demokrasilere onay mührü vurmak için kullanmışlar ve ardından hızla diğer meselelere geçmişlerdir. Onlar "barışçıl değişme" iddiasının, özgül herhangi bir demokrasiyi teftişten geçirmeden önce hükümet için bir ***kriter*** ihdas ettiğini idrak etmemişlerdir. Çünkü oyların mermilerin yerine geçtiği iddiası eksiksiz bir

---

[26] Böylece Etienne de La Boétie şunları söylüyor:

> Açıkçası bu tek tiranın üstesinden gelmek için mücadeleye gerek yoktur, çünkü eğer ülke ona köle olmayı kabul etmeyi reddederse, o otomatik olarak mağlup olur: onu bir şeyden mahrum bırakmaya gerek yoktur, sadece ona hiçbir şey vermemek yeterlidir; bizzat ona karşı hiçbir şey yapmamak koşuluyla, ülkenin onun adına herhangi bir şey yapmak için çaba sarf etmesine lüzum yoktur. Dolayısıyla kendi bağımlılıklarına izin veren, veya daha doğrusu, ona neden olan bizzat yerleşiklerin kendileridir, çünkü itaat etmeyi bırakmak suretiyle onlar kendi köleliklerine son verebilirler (La Boétie, *Anti-Dictator*, s. 8–9).

biçimde ele alınması gerekir: bir demokratik seçim, çoğunluğun azınlıkla şiddete dayalı bir mücadele içinde savaşmış olması halinde ***vuku bulmuş olacak sonuçla aynı neticeyi*** ortaya çıkaracaktır. Kısaca, bu iddia, seçim sonuçlarının açıkça ve tam olarak bir fiziksel dövüş sınavının yerini aldığını ima eder. Burada demokrasi için bir kritere sahibiz: Gerçekten o iç kavga vasıtasıyla elde edilmiş olacak sonuçları mı doğurur? Eğer biz demokrasinin, veya demokrasinin belli bir biçiminin, sistematik olarak bu "oların-ikamesi" normunun çok geniş neticelerine yol açtığını keşfedersek, o zaman ya demokrasiyi reddetmeli ya da bu iddiadan vazgeçmeliyiz.

Şu halde, demokrasi ya genel olarak ya da muayyen ülkelerde, onu kendi kriterine karşı test ettiğimiz zaman, nasıl hareket eder? Görmüş olduğumuz gibi, demokrasinin esas özelliklerinden biri her insanın bir oyunun olmasıdır.[27] Fakat "barışçıl-değişme" iddiası her bir adamın herhangi bir dövüş testinde eşit derecede sayılmış olduğu manasına gelir. Fakat bu doğru mudur? Öncelikle, fiziksel gücün eşit olarak dağıtıl***madığı*** açıktır. Herhangi bir dövüş sınavında, kadınlar, yaşlılar, zayıf insanlar, ve 4F'ler çok kötü bir akıbetle karşılaşacaklardır. Dolayısıyla, "barışçıl-değişme" iddiası temeli üzerine, bu fiziksel olarak zayıf grupların oy vermesi için hiçbir haklı neden yoktur. Öyleyse, bir okuryazarlık (ki bu dövüş yeteneğiyle büyük ölçüde ilgisizdir) sınavından değil, fakat fiziksel uygunluk (fitness) sınavından geçemeyen bütün vatandaşların oy vermesi yasaklanacaktır. Üstelik açıkça söylemek gerekirse, askeri eğitim almış bütün insanların (askerler ve polisler gibi) çoklu oy vermesi gerekli olacaktır, çünkü hayli eğitimli bir dövüşçü grup eşit derecede sağlam çok daha kalabalık bir amatörler grubunu kolaylıkla haklayabilir.

Fiziksel güç ve dövüş yeteneğindeki eşitsizlikleri görmezlikten gelme yanında, demokrasi, başka önemli bir şekilde, "barışçıl-değişme" tezinin mantıksal gereklerine de erişemez. Bu başarısızlık başka bir temel eşitsizlikten doğar: ***ilgi*** eşitsizliği ya da inanç yoğunluğu. Böylece, nüfusun sadece yüzde 40'ı belli bir politikayı, veya siyasi partiyi desteklerken, yüzde 60'ı ona karşı çıkabilir. Bir demokraside, bu birinci politika ya da parti yenilmiş olacaktır. Fakat varsayalım ki yüzde 60'lık çoğunluğun büyük bölümü bütün meseleye sadece birazcık ilgiliyken, yüzde 40'ın çoğu önlemin ya da adayın tutkulu bir hayranıdır. Demokrasinin olmaması halinde, tutkulu

[27] Pratikte, kırsal ya da diğer bölgelerin oyları genellikle daha ağır bir şekilde tartılsa bile, demokratik ülkelerde, bu demokratik ideale kabaca yaklaşılmaktadır, veya en azından genel istek budur.

yüzde 40, ilgisiz yüzde 60'a nazaran bir dövüş sınavıyla iştigal etmeye çok daha istekli olacaktır. Ve fakat, bir demokratik seçimde, sadece çok az ilgili lakayt bir şahsın bir oyu, tutkulu bir partizanın oyunu dengeler. Bu nedenle, demokratik süreç feci şekilde ve sistematik olarak hipotetik dövüş testinin sonuçlarını bozar.

Muhtemeldir ki oy verme prosedürü bu bozulmayı tatmin edici derecede engelleyemez ve mermiler için bir çeşit doğru bir ikame olarak hizmet edemez. Fakat muhakkak ki cari oy verme prosedürlerini, bu kritere daha yakın hale getirecek şekilde değiştirmek için çok şey yapılabilir, ve kimsenin bu tür reformlar önermemiş olması şaşırtıcıdır. Mesela, mevcut demokrasilerin mütemmim trendi, oy vermeyi insanlar için daha kolay hale getirmek olmuştur; fakat bu, mermi-ikame testini doğrudan doğruya çiğner, çünkü o, insanların oylarını kaydettirmede lakayt olması ve böylece sonuçların bozulması için sürekli daha kolay hale getirilmiştir. Açıkçası, ihtiyaç duyulacak şey oy vermeyi çok daha zor hale getirmek ve böylece çok yoğun olarak ilgi gösteren insanların oy vermesini temin etmek olacaktır. Ödemeye gücü yetmeyen tutkulu insanları dışarıda bırakacak kadar büyük olmayan, fakat kayıtsızlığı caydırmaya yetecek kadar büyük olan, makul derecede yüksek bir oy kullanma/baş vergisi çok faydalı olacaktır. Oy verme stantları kesinlikle daha uzak olmalıdır; oy vermek için hissedilir derecede bir mesafe kat etmeyi reddeden insan, muhakkak ki kendi adayının tarafına mücadele etmiş olmayacaktır. Diğer faydalı bir adım oy pusulalarından bütün isimleri kaldırmak olacaktır, böylelikle seçmenler bizzat kendi favorilerinin isimlerini yazmak zorunda olacaklardır. Bu uygulama, sadece Devletin (bütün diğer şahıslara karşı) isimleri oy pusulası üzerinde basılı olan kişilere verdiği bilinçli demokratik olmayan özel imtiyazı elimine etmeyecek, fakat aynı zamanda seçimleri bizim kriterimize daha yaklaştıracaktır, çünkü kendi adayının ismini bilmeyen bir seçmenin onun namına caddelerde mücadele etmesi pek de muhtemel olmayacaktır. Gerekli olan diğer bir reform oy pusulasının gizliliğini kaldırmak olacaktır. Oy pusulası tehditten gelen korkuya karşı koruma sağlamak için gizli yapılmıştır, fakat sivil mücadele hususen cesaret işidir. Muhakkak ki, kendi seçimini açıkça duyuracak kadar cesur olmayanlar dövüş sınavında dişli savaşçılar olmayacaktır.

Bu ve elbette diğer reformların, seçim sonuçlarını bir mücadeleden vazgeçmenin sonuçlarına yaklaşan bir noktaya taşıması gerekli olacaktır. Ve fakat eğer biz demokrasiyi eşit oy vermeyi muhtevi diye tanımlarsak, bunun açık anlamı demokrasinin, "barışçıl-değişme" iddiasından türetildiği biçimiyle kendi kriterini karşılayamadığıdır. Veya, eğer biz demokrasiyi,

mutlaka eşit olmayan, oy çokluğuyla karar alma olarak tanımlarsak, o zaman demokrasinin savunucularının şunları desteklemesi gerekecektir: kadınlar, zayıf, yaşlı, vs. insanlar için oy vermenin kaldırılması, askeri olarak eğitilmiş olanlar için çoklu oy verme; oy kullanma/baş vergileri; açık oy, vs. Ne olursa olsun, bizim bildiğimiz biçimiyle, her bir şahıs için eşit oy vermenin damgasını vurduğu demokrasi, doğrudan doğruya "barışçıl-değişme" iddiası tarafından tekzip edilmektedir. Bir ya da diğer iddianın ya da sistemin terk edilmesi gerekir.

Eğer böylece demokrasi argümanlarının bir yanılgı ve çelişki labirenti olduğu gösterilirse, bu, "demokrasinin iyi olduğu" şeklindeki tamamen keyfi ve desteksiz bir değer yargısı temeli haricinde, demokrasinin tamamen terk edilmesi gerektiği anlamına mı gelir? Şart değil, çünkü demokrasi, ***kendi başına*** bir değer olarak değil, fakat daha ziyade, ihtiyaç duyulan diğer amaçlara ulaşmanın muhtemel bir metodu olarak düşünülebilir. Bu amaç ya belli bir siyasi lideri iktidara getirebilir ya da istenilen hükümetsel politikaları devam ettirebilir. Demokrasi, nihayetinde, sadece yöneticileri ve sorunları seçmenin bir yöntemidir, ve onun diğer siyasi amaçlara giden bir ***araç*** olarak hizmet etmesi ölçüsünde büyük boyutta değer kazanabilmesi o kadar şaşırtıcı değildir. Mesela, sosyalist ve liberteryen, demokratik biçimin doğasından gelen istikrarsızlığı idrak ederken bir sosyalist ya da bir liberteryen topluma ***ulaşmanın*** bir aracı olarak demokrasiyi destekleyebilir. Böylece liberteryen, demokrasiyi insanları hükümete karşı korumanın ya da bireysel özgürlüğü ilerletmenin faydalı bir yolu olarak görebilir.[28] O zaman, birinin demokrasiyle ilgili görüşleri onun özgül durumlarla ilgili tahminlerine dayalıdır.

[28] Bazı liberteryenler bir anayasayı bireysel özgürlük üzerindeki hükümetsel tecavüzleri sınırlamanın ya da önlemenin faydalı bir aygıtı olarak görürler. Bu fikrin taşıdığı ana bir zorluğa John C. Calhoun tarafından büyük bir berraklıkla işaret edilmişti: yazılı bir anayasa ile hükümet üzerine konulan sınırlamalar ne kadar sert olursa olsun, eğer onları yorumlamada nihai güç bizzat bir hükümet organının (mesela, Anayasa Mahkemesi) eline verilirse, bu sınırlar sürekli olarak zayıflatılmak ve genişletilmek zorundadır. *Bkz.*, Calhoun, *Disquisition on Government*, s. 25–27.

Ek

Hükümet Harcamalarının Milli Hâsıla İstatistiklerindeki Rolü[29]

Milli hâsıla istatistikleri, son yıllarda cemiyetin toplam üretiminin bir yansıması olarak ve hatta "ekonomik refahın" durumunu göstermek için geniş biçimde kullanılmıştır. Bu istatistikler iktisat teorisini tasarlamakta ya da test etmekte kullanılamaz, çünkü bir kere onlar tam gelişmemiş bir gayri safilik ve netlik karışımıdırlar ve yine bir çeşit toplam fiziki hasıla istatistiği elde etmek amacıyla doğru bir "deflatör" olarak kullanılabilecek objektif olarak ölçülebilir bir "fiyat seviyesi" mevcut değildir. Bununla birlikte, milli hâsıla istatistikleri iktisat tarihçisi için tarihsel bir dönemi tanımlamada ya da analiz etmede faydalı olabilir. Böyle olsa bile, onlar şu anda kullanıldıkları haliyle hayli yanıltıcıdırlar.

Özel hâsıla piyasa tarafından belirlenen mübadele değerleriyle kıymetlendirilir ve burada bile zorluk zuhur eder. Bununla birlikte, ana sıkıntı milli hâsılaya katkıda hükümetin rolünün kıymet olarak belirlenmesinde gündeme gelir. Toplumun hâsılasına hükümetin katkısı nedir? İlk başta, milli gelir istatistikçileri bu mesele hakkında bilgi vermişlerdir. Simon Kuznets, hükümetin özel işletmeye benzediğini ve hükümet hâsılatının bir firmanın hâsılatı gibi, onun hâsılasının piyasaca-kıymetlendirilmiş değerini yansıttığını varsayarak, hükümet hizmetlerini ödenen vergilere eşit olarak kıymetlendirmiştir. Hükümete bir özel işletme gibi muamele etme hatası, tartışmamızda bu noktaya kadar açık hâle gelmiş olmalıdır. Şimdi genel olarak benimsenen yol, hükümet hizmetlerini onların "maliyetine", yani hükümetin kendi memurlarına yaptığı maaş ve özel teşebbüsten satın aldığı mallara olan harcamalarına eşit olarak kıymetlendiren, Ticaret Bakanlığının yöntemidir. Şu farkla ki, bütün hükümetsel açıklar Bakanlık tarafından hükümetin milli hâsılaya "katkısına" dâhil edilmektedir. Ticaret Bakanlığının yöntemi yanıltıcı olarak hükümetin "hâsılasının" hükümetin harcadığı şeyle

[29] Hükümet faaliyeti argümanlarına –"kolektif mallar" ve "komşuluk/muhit etkileri" ya da "dışsal yararlar"- dair bir eleştiri için *Man, Economy, and State*, s. 1029–41'e (Türkçe çeviride, s. 876-886) ***bakınız.***

ölçülebilir olduğunu varsayar. Hangi muhtemel temel üzerine bu varsayım yapılabilir?

Gerçekten de, hükümetsel hizmetler serbest piyasada test edilmediği için, hükümetin sözde "üretken katkısını" ölçmenin muhtemel bir yolu yoktur. Görmüş olduğumuz gibi, bütün hükümetsel hizmetler tekelleştirilmekte ve etkinsiz bir şekilde arz edilmektedir. Açıkçası, eğer onlar herhangi bir şeye değerse, parasal olarak maliyetlerinden çok daha azına değerdirler. Dahası, hükümetin vergi gelirinin *ve* açığa dayalı gelirin her ikisi de üretim üzerine yüklenen külfetlerdir, ve bu külfetin doğası idrak edilmelidir. Hükümet faaliyetlerinin, üretime katkıdan ziyade hasar (depredation) olması daha muhtemel olduğu için, ***aksi yönde*** varsayımda bulunmak daha doğrudur: yani hükümet milli hâsılaya hiçbir katkıda bulunmaz ve onun faaliyetleri milli hâsılayı azaltır ve onu üretken olmayan kullanımlara kanalize eder.

O zaman, "milli hâsıla" istatistiklerini kullanırken hükümet faaliyetlerinin milli hâsılaya dâhil edilmesini düzeltmeliyiz. Net ulusal hâsıladan, öncelikle "hükümet menşeli geliri", yani hükümet memurlarının maaşlarını çıkarırız. Ayrıca "hükümet teşebbüslerinde yaratılan geliri" de hesaptan düşmemiz gerekir. Bunlar kendi ürününü bir fiyat karşılığında satan hükümet teşebbüslerindeki memurların cari harcamalar ya da maaşlarıdır. (Milli gelir istatistikleri ne yazık ki bu hesapları hükümetsel sektörden ziyade *özele* dâhil eder). Bu bizi net özel hâsılayla, veya NPP (net private product) ile baş başa bırakır. NPP'den biz, özel ellerdeki ***geri kalan özel hasıla***ya, veya PPR'ye (private product remaining) ulaşmak için hükümet hasarlarını düşmemiz icab eder. Bu hasarlar: (*a*) hükümetin işletmelerden yaptığı satın alımlardan; (*b*) hükümet teşebbüslerinin işletmelerden yaptığı satın alımlardan; ve (*c*) transfer ödemelerinden oluşur.[30] Bu hasarların toplamı NPP'e bölünerek, hükümet hasarının özel hâsılaya olan yüzdesi elde edilir. Hükümetin ekonomi üzerindeki mali etkisine dair daha basit bir rehber hükümetin ve hükümet teşebbüslerinin toplam harcamalarını NNP'den çıkarmak olacaktır (hükümette ve hükümet teşebbüslerinde yaratılan gelire eşit olan bu harcamalar, toplam hasarlara ilave edilir). Bu rakam hükümetin ekonomiye yaptığı toplam hasara dair bir tahmin olacaktır.

---

[30] İşletmelerden yapılan alımlar, netten ziyade halka yapılan *brüt* hükümet satışlarından indirilmelidir, zira hükümet satışları sadece özel sektörden para emilmesinde vergi hâsılatına denktir.

Tabiî, bunun yerine vergiler ve hükümet teşebbüslerinin gelirleri NNP'den çıkarılabilir ve bir hükümet açığının da hesaptan düşülmesi ***koşuluyla***, sonuç çift-giriş ilkelere bağlı olarak aynı olacaktır. Öte yandan, eğer hükümet bütçesinde bir fazla varsa, o zaman harcamaların yanı sıra bu fazla da düşülmelidir, çünkü o da özel sektörden gelen fonları emmektedir. Kısaca, ***ya*** toplam hükümet harcamaları ya da toplam hükümet gelirleri (hükümet teşebbüslerini kapsayan her bir rakam) ***hangisi daha yüksek ise***, NNP'den çıkarılmalıdır. Ortaya çıkan rakamlar hükümetin mali işlerinin ekonomi üzerindeki etkisine dair bir tahmin/yaklaşma sağlayacaktır. Görmüş olduğumuz gibi, daha kesin bir tahmin, gerçek anlamda toplam hasarları gayri safî özel hâsılayla karşılaştıracaktır.

Gayrisafi milli hâsıladan hükümet harcamalarını çıkarırken, hükümet ***transfer ödemelerinin*** bu indirime dâhil edildiğini belirtelim. Profesör Due bu prosedüre, transfer faaliyetlerinin milli hâsıla rakamlarına dâhil edilmediği zemininde itiraz edecektir. Fakat önemli mütalaa transfer ödemelerini finanse edecek ***vergilerin*** (ve açıkların) ***pekâlâ*** milli hâsıla üzerine bir sızıntı olarak işlev gördüğü ve dolayısıyla PPR'yi elde etmek için NNP'den çıkarılması gerektiğidir. Özele ***karşı*** hükümetsel faaliyetin nispi büyüklüğünü hesaplamada, Due hükümetsel harcamaların toplamının, kaynakları kullanıp tüketmeksizin "sadece satın alma gücünü kaydıran" transfer ödemelerini içermemesi gerektiği uyarısında bulunur. Fakat bu "sadece kayma" üreticiler üzerine diğer herhangi bir hükümetsel harcama kadar (gönüllü üretimden Devletçe-yaratılmış imtiyaza bir kayma kadar) yüktür.[31]

[31] Due, *Government Finance*, s. 76–77. Yukarıdaki yöntemin milli hasıla istatistiklerinin düzeltilmesine uygulanması için, ***bkz.***, Murray N. Rothbard, *America's Great Depression* (Princeton, N.J.: D. Van Nostrand, 1963), s. 296–304.

Altıncı Bölüm

Anti Piyasa Ahlâkı: Praxeological Bir Eleştiri

1. Giriş: Ahlâkın Praxeological Eleştirisi

Praxeology –iktisat– nihai ahlâkî yargılar sağlamaz: o sadece bu tür yargılarda bulunmak için gerekli olan vazgeçilmez verileri temin eder. O insan davranışının varlığına ve bu varlıktan gelen mantıksal çıkarımlara dayalı formel fakat evrensel olarak geçerli bir bilimdir. Ve fakat praxeology ahlâkî hedefleri eleştirmek için, güncel alanının ötesine götürülebilir. Bu, bizim praxeological bilimin değer yansızlığını terk ettiğimiz manasına gelmez. Onun manası sadece ahlâkî hedeflerin bile anlamlı olarak düzenlenmesi gerektiğidir ve dolayısıyla, praxeology (1) ahlâkî önermelerin formülasyonunda yapılan varoluşsal hataları ve (2) bizzat hedeflerin içsel tutarsızlığını ve muhtemel varoluşsal anlamsızlığını eleştirebilir. Eğer bir ahlâkî hedefin kendi içinde çelişik olduğu ve yerine getirilmesinin *kavramsal olarak imkânsız* olduğu gösterilebilirse, o zaman bu hedef açıkçası saçma bir şeydir ve herkes tarafından terk edilmelidir. Belirtmek gerekir ki biz özgül bir tarihsel durumda, pratik olarak idrak edilemez olabilen ahlâkî hedefleri kötülemiyoruz; biz hırsızlıktan kaçınma hedefini sırf yakın gelecekte eksiksiz yerine getirilmesi (fulfill) muhtemel olmadığı için reddetmiyoruz. Bizim hararetle bir kenara atmayı önerdiğimiz şey, insanın ve evrenin içinde, mevcut doğası nedeniyle kavramsal olarak yerine getirilmesi imkânsız olan ahlâkî hedeflerdir.

Dolayısıyla biz herhangi birinin nihai ahlâkî değerlendirmelerinin sınırsız geçerliliği üzerine bir kısıtlama getirmeyi öneriyoruz. Bunu yaparken, biz yine, ahlâkçılar olarak fonksiyon görecek şekilde praxeology'nin sınırlarının ötesine geçmiyoruz, çünkü biz burada kendi çapımızda pozitif bir ahlâkî sistem kurmaya ve hatta böyle bir sistemin ulaşılabilir olduğunu ispatlamaya kalkışmıyoruz. Biz sadece praxeology'nin, kavramsal ihtimal ya da dâhili tutarlılık testini karşılamada başarısız olan herhangi bir ahlâkî önermeyi ekarte etmek için veto hakkına sahip olması gerektiğine inanıyoruz.

Dahası, ne zaman bir ahlâkî hedefin kavramsal olarak imkânsız ve dolayısıyla saçma olduğu gösterilirse, işte o zaman, biz *o ideale yaklaşmak için önlemler alınmasının da eşit derecede saçma olduğunu* söylüyoruz. X'in saçma bir hedef olduğunu iddia etmek ve sonra ona yaklaşmak için bütün muhtemel tedbirleri almalıyız diye devam etmek, ne olursa olsun gayri meşrudur. Eğer amaç saçma ise, o amaca yaklaşmak da öyledir; bu, bir aracın, kendi değerini sadece amaçtan atıf yapılmak suretiyle elde edebildiği kanunundan çıkarılmış praxeologic bir hakikattir.[1] X'e yönelik bir hareket kendi değerini bizzat X'in değerinden elde eder; eğer ikincisi saçma ise, o zaman birincisi de öyledir.

Serbest-piyasa sistemine yapılabilecek iki ahlâkî eleştiri türü vardır. Birinci tür tamamen varoluşsaldır; yani, sadece varoluşsal önermelere dayalıdır. Öteki tür, çelişen ahlâkî hedefler öne sürer ve serbest piyasanın bu hedeflere ulaşmamasını protesto eder. (İkisinin herhangi bir karışımına burada ikinci kategoride yer verilecektir). İlk tür şunları söyler: (1) Serbest piyasa A neticesine yol açar; (2) A neticesinden hoşlanmıyorum (ya da A neticesi nesnel olarak sevimsizdir); (3) dolayısıyla, serbest piyasanın kurulmaması gerekir. Bu tip eleştiriyi çürütmek için, sadece argümanın birinci kısmındaki varoluşsal önermeyi çürütmek gerekir, ve bu, hiç kuşkusuz, tamamen praxeological bir vazifedir.

Aşağıda praxeologic olarak çürütülebilen ve gerçekten de, başka yazılarda zımnen ya da alenen çürütülmüş olan en yaygın serbest piyasa eleştirilerinden kısa özetler yer almaktadır:

---

[1] Kısaca, araçların amaç tarafından meşrulaştırılması gerektiğini söylüyoruz. Bir aracı bir amaçtan başka ne meşrulaş*tırabilir*? "Amacın aracı meşrulaştırdığı" düşüncesinin Komünistlerin gayri ahlâkî bir aracı olduğu şeklindeki yaygın fikir, iflah olmaz bir karıştırmadır. Mesela, insanlar, hedeflere ulaşmanın bir aracı olarak cinayet işlemeyi reddettiği zaman, onlar, araçların amaçlar tarafından meşrulaştırıldığına inanmadıkları için değil, fakat çatışan amaçlara –mesela cinayet işlenmemesi *amacı*- sahip oldukları için cinayeti reddetmektedirler. Onlar bu görüşü, her insanın yaşama hakkını desteklemek gibi, başlı başına bir amaç olarak ya da diğer amaçlara giden bir araç olduğu için kabul edebilirler.

(1) *Serbest piyasa konjonktürel dalgalanmalara ve işsizliğe neden olur.* Konjonktürel dalgalanmalara banka-kredi büyümesine dönük hükümetsel müdahale sebebiyet verir. İşsizliğe sendikaların ya da hükümetin, ücret oranlarını serbest-piyasa seviyesinin üstünde tutması neden olur. Özel harcama değil, sadece cebri müdahale enflasyona yol açabilir.

(2) *Serbest piyasa tekel ya da tekel fiyatlandırma meydana getirebilir.* Eğer biz "tekeli" "bir ürünün tek satıcısı" olarak tanımlarsak, çözülemez sorunlara saplanıp kalırız. Tüketicilerin somut günlük değerlendirmeleri haricinde, homojen ürünleri teşhis etmemiz mümkün değildir. Üstelik eğer biz bu tür tekeli kötü olarak görürsek, kendi ıssız adalarında balık ve kereste mübadelesi yapmaları halinde hem Crusoe'a hem de Cuma'ya pis ruhlu tekelciler olarak bakmamız gerekir. Fakat eğer Crusoe ve Cuma kötü huylu değilse, bu manada *mutlaka* daha az tekelci olan daha karmaşık bir toplum, nasıl bu kadar kötü huylu olabilir? Böyle bir daraltılmış tekel kapsamında, hangi noktada onun kötülük olarak değerlendirilmesi mümkündür? Ve piyasa nasıl olur da toplumun içinde yaşayan insanların sayısından sorumlu tutulabilir? Üstelik kendi akranlarından daha iyi olma mücadelesi veren her birey böylelikle bir "tekelci" olmaya uğraşmaktadır. Bu kötü müdür? Hem o hem de toplumun kalan kısmı, onun daha iyi fare kapanından menfaat sağlamaz mı? Nihayetinde, serbest piyasada kavramsal olarak teşhis edilebilir bir tekel ya da tekelci fiyat yoktur.

Bu nedenle, elverişli herhangi bir tanıma göre bir tekel fiyat ve tekel, sadece hükümetin kişiye özel cebri imtiyaz ihsanıyla doğar ve bu, "rekabeti uygulamaya" dönük bütün teşebbüsleri kapsar.[2]

(3) *Hükümet insanların kendi başına yapamayacağı şeyleri yapmalıdır.* Bu tür durumların mevcut olamayacağını görmüştük.

Bununla birlikte, bu iddiaya çeşitli derecelerde ahlâkî protesto katan başka eleştiriler vardır. Bu bölüm bu anti-piyasa ahlâkı iddialarından en popüler olan bir kaçının praxeological bir eleştirisine ayrılacaktır.

2. Kişisel-Çıkar Bilgisi: Sözde Kritik Bir Varsayım

Bu piyasa eleştirisi ahlâkîden daha çok varoluşsaldır. *Laissez faire*'in, veya serbest-piyasa iktisadının, kendi iddiasını (case), her bireyin kendi çıkarını en iyi kendisinin bildiği şeklindeki kritik varsayım üzerine dayandırdığı

[2] Daha ayrıntılı tartışma için, *Man, Economy, and State*'in, onuncu bölümüne *bakınız.*

popüler bir savdır. Fakat bunun çok sayıda birey için doğru olmadığı eleştirisi yapılmaktadır. Dolayısıyla, Devlet müdahale etmelidir ve serbest piyasanın savunduğu görüş geçersiz hale gelmektedir.

Bununla birlikte, serbest-piyasa doktrini böyle bir varsayıma dayan*maz*. Mistik "iktisadi insan" gibi, "Tam Akıllı Birey", teori tarafından kastedilmiş değil, onun eleştirmenlerince yaratılmış kukla bir adamdır.

Öncelikle, bizim bu çalışma boyunca yaptığımız serbest piyasa ve hükümet müdahalesi analizimizden açık hale gelmiş olmalıdır ki, serbest piyasaya dair herhangi bir iddia/delil çok daha derin ve çok daha karmaşık bir doktrine dayalıdır. Burada özgürlüğe dair çok sayıda ahlâkî ve felsefi argümana giremeyiz. İkinci olarak, *laissez faire* ya da serbest-piyasa doktrini herkesin kendi çıkarını daima en iyi kendisinin bildiğini varsay*maz*; o daha ziyade ***herkesin kendi çıkarını, en iyi olduğunu düşündüğü biçimde takip etmekte serbest olma hakkına sahip olması gerektiğini*** öne sürer. Eleştirmenler, hükümetin, insanları onların en iyi çıkarlarının peşinden koşmaya mecbur etmek suretiyle, daha sonra *dönem sonu* fayda kazanmak için *dönem başı* ya da bugünkü bir fayda kaybına zorlaması gerektiğini iddia edebilirler. Fakat liberteryenler buna elbette delillerle karşılık verebilirler: (1) bir kişinin cebri müdahaleden incinmesi herhangi bir olayda onun *dönem sonu* faydasını düşürecektir; ve (2) özgürlük koşulu bir kişinin "en iyi çıkarlarına" ulaşılması için hayati, zorunlu bir ön gerektir. Gerçekten de, bir kişinin yanlışını düzeltmenin kalıcı tek yolu ikna edici muhakeme iledir; güç kullanmak, istenilen sonucu sağlamaz. Birey bu zorlamadan kurtulur kurtulmaz, kendi çapında tercih edilmiş yollarına geri dönecektir.

Muhakkak ki, hiç kimse belirsiz gelecekle ilgili tam öngörüye sahip değildir. Fakat piyasada serbest girişimciler tüketicilerin ihtiyaçlarını öngörmek ve karşılamak için, müşevvik ve iktisadi hesaplama vasıtasıyla, başka birine nazaran daha iyi donanımlıdırlar.

Fakat ya *tüketiciler* kendi çıkarları bakımından yanılırlarsa ne olur? Açıkçası, onlar bazen bunu yaparlar. Fakat birkaç hususun daha vurgulanması gerekir. Öncelikle, her birey kendi dâhili çıkarıyla ilgili verileri en iyi kendisi bilir –her birinin ayrı bir zihin ve egoya sahip olduğu mutlak gerçeğiyle. İkinci olarak, birey, kendi doğru çıkarlarının ne olduğuna dair bir şüphe içindeyse, ***kendisine, üstün bilgisine dayalı olarak tavsiyede bulunacak uzmanlara danışmada ve onları istihdam etmede serbesttir.*** Birey bu uzmanları istihdam eder ve piyasada onların yardımlılığını sürekli olarak test edebilir. Kısaca, piyasada bireyler, tavsiyelerinin çok başarılı olduğu kanıtlanmış uz-

manların müşterisi olma eğiliminde olurlar. İyi doktorlar ya da hukukçular serbest piyasada ödülleri toplarken, kötü olanlar başarısız olurlar. Fakat hükümet müdahale ettiği zaman, hükümet uzmanı kendi gelirini cebri vergilerden elde eder. İnsanlara, kendi doğru çıkarlarını öğretme hususundaki başarılarına dair bir piyasa testi yoktur. Yegâne test, onun, Devletin zor kullanma makinesinin siyasi desteğini elde etmedeki başarısıdır.

Böylece, özel olarak istihdam edilmiş uzman kendi kabiliyeti oranında gelişme gösterir, hâlbuki hükümet uzmanı politik yaltaklanmadaki başarısıyla orantılı olarak gelişir. Üstelik hangi müşevvik, hükümet uzmanını kendi bağımlılarının çıkarlarına *ilgi göstermek* zorunda bırakacaktır? Muhakkak ki o, kendi hükümet memuriyeti sayesinde özellikle üstün niteliklerle donatılmış değildir. O, özel uzmandan daha erdemli değildir; gerçekten de, o doğası gereği daha az kabiliyetli ve cebri güç kullanmaya daha eğilimlidir. Fakat özel uzman kendi müşterilerini ya da hastalarını önemsemeye yönelik her türlü maddi müşevviğe sahip iken, hükümet uzmanının hiçbir müşevviği yoktur. O, gelirini her halükarda elde eder. O, kendi bağımlısının gerçek çıkarlarından endişe etmek için herhangi bir müşevvikten yoksundur.

İnsanların, hükümeti yarı-ilahi, kendini düşünmeyen bir Noel Baba örgütü olarak görme eğiliminde olmaları gariptir. Hükümet ne kabiliyet için ne de severek bakım/himaye için inşa edilmiştir; hükümet güç kullanmak ve seçmenler için kaçınılmaz olarak demagojik çağrılar yapmak için tesis edilmiştir. Eğer bireyler çoğu durumda kendi çıkarlarını bilmezlerse, rehberlik için özel uzmanlara yönelmekte serbesttirler. Onlara baskıcı, demagojik bir aygıt tarafından daha iyi hizmet edileceğini söylemek saçmadır.

Son olarak, hükümet müdahalesinin taraftarları ölümcül bir çelişkiye düşmektedir: onlar bireylerin kendi işlerini görme ya da kendilerine tavsiyede bulunacak uzmanlar istihdam etme yeterliliğinde olmadıklarını varsayarlar. Ve fakat onlar aynı zamanda bu aynı bireylerin oy sandığında bu aynı uzmanlar için oy kullanacak şekilde teçhiz edildiğini farz ederler. Oysa görmüştük ki, çoğu insan piyasada kendi kişisel çıkarlarına dair direkt bir fikre ve direkt bir teste sahipken, idarecilerin ya da siyasi politikaların seçimi için gereken karmaşık praxeological ve felsefi muhakeme zincirlerini anlayamaz. Fakat açık demagojinin bu siyasi cephesi, kesin olarak birey kitlelerinin yeterli olarak görüldüğü tek yerdir![3,4]

---

[3] Müdahaleciler, insanların demokrasiden ziyade diktatörlüğü destekledikleri zaman bile, *politik* (fakat başka değil) yeterliğe haiz olduğunu farz ederler. Çünkü

3. Gayri Ahlâkî Seçimler Problemi

Bazı yazarlar piyasa ekonomisinin sadece bireysel değerlendirmelerin bir bileşkesi olduğunu idrak edecek kadar akıllıdır, ve böylece onlara göre, eğer bu insanlar sonuçlardan hoşlanmazlarsa, kusur ekonomik sistemde değil, değerlendirmelerdedir. Fakat onlar bireysel seçimlerin gayri ahlâkîliğini düzeltmek için hükümet müdahalesini önermeye başlarlar. Eğer insanlar sütten ziyade viskiyi, eğitsel konulardan ziyade kozmetiği seçecek kadar gayri ahlâkî iseler, o zaman, onlar, Devletin adım atması ve bu seçimleri düzeltmesi gerektiğini söylerler. Bu tür çürütmelerin çoğu çıkar-bilgisi argümanının tekzibine paralel gider, yani, insanlara günlük hayatlarıyla ilgili ahlâkî kararlar almada güvenilemeyeceğini, fakat ahlâken onlardan daha akıllı olan liderleri kabul etmede ya da onlar için oy vermede itimat edile*bileceğini* öne sürmek kendi içinde çelişkilidir.

Mises, çok haklı olarak, bireysel bir tüketim alanı üzerinde hükümetsel diktayı savunan birinin, mantıksal açıdan bütün tercihler üzerinde tam totaliter diktayı savunması gerektiğini beyan eder. Bu, eğer diktatörlerin herhangi bir değersel ilkeler seti varsa doğrudur. Böylece, eğer yönetici grubun üyeleri Bach'ı sever ve Mozart'tan nefret ederse, ve onlar Mozartçı müziğin gayri ahlâkî olduğuna kuvvetle inanırlarsa, Mozart'ın müziğinin çalmasını yasaklamada, uyuşturucu kullanımını ya da içki tüketimini yasaklamada yaptıkları kadar haklı olurlar.[5] Bununla birlikte, çok sayıda devletçi

---

eğer insanlar bir diktatörlükte oy kullanmıyorsa, yine diktatörün ve onun uzmanlarının iktidarını kabul etmek zorundadırlar. Öyleyse müdahaleciler, demokrasiyi bıraksalar bile bu çelişkiden kaçamazlar.

[4] Ludwig von Mises bu çelişkiyi vurgulamada aktif olmuştur. Böylece onun *Planning for Freedom*'una (South Holland, Ill.: Libertarian Press, 1952) *bakınız,* s. 42–43. Bununla birlikte, Mises'in bu anti-piyasa iddiasına dair eleştirisinin geri kalanı burada sunulmuş olandan oldukça farklıdır.

[5] Mises, *Human Action*, s. 728–29. Tüketici tercihi üzerinde aynı toplam diktatörlük yukarıda tartışılmış olan çıkar-bilgisi iddiası tarafından da ima edilmektedir. Thomas Barber'ın akıllıca söylediği gibi:

> Gemideki her insan için bir cankurtaran bulundurmamak keyif güdenteknecileri için illegaldir. Çok büyük miktarda genç insan bu kanununu ihlal edenleri dolaşıp bulmak için alenen istihdam edilmektedir. Tabiî, genç insanlar için keyifli bir şey. Fakat bir insanın cankurtaran olmaksızın kano yapmaya gitmesi gerçekten de bir adamın lastik ayakkabıları olmadan yağmura çıkmasından daha fazla mı bir hükümet işidir? ... Bu kanun ilgili birey için sinir bozucu, vergi ödeyicileri için maliyetli olabilir ve çok sayıda

bu sonuca ayak diremeyecek ve bu kafa dengi görevi üstlenmeye istekli olacaktır.

Faydacı pozisyon –hükümet diktasının, rasyonel ahlâk olmadığı için kötü olduğu ve dolayısıyla hiç kimsenin kendi keyfi değerlerini bir başkasına dayatma hakkı olmadığı– inanıyoruz ki, yetersiz bir şeydir. Öncelikle, rasyonel ahlâka inananlar, ki onlar ahlâkî yargılar için bilimsel bir temel *olduğu*na ve onların pür kapris olmadıklarına inanırlar, ikna olmayacaklardır. Ve dahası, bu pozisyon kendi çapında gizli bir ahlâkî varsayım da içerir – A'nın B'ye keyfi bir değer dayatma hakkı *yoktur*. Fakat eğer amaçlar keyfi ise, "keyfi kaprislerin zorla empoze edilmemesi" de *tam anlamıyla* keyfi bir amaç değil midir? Ve ayrıca, varsayın ki A'nın değer ölçeği üzerindeki yüksek sıralama *kendisinin öteki değerlerini B üzerine empoze etme yönünde* keyfi bir kapristir. O zaman faydacıların, bireysel özgürlüğü değerden-azade bir tarzda savunma teşebbüsleri amaç değildir ve terk edilmelidir. Aslında, faydacılar kendi değerlerini zorla dayatmayı *isteyen* ve kendisine, bunun çeşitli ekonomik neticeleri anlatıldıktan sonra bile onu yapmakta ısrar eden adama karşı çaresizdirler.[6]

Muhtemel diktatör *Değerden azade* praxeological sınırlar içinde kalındığı zaman bile, mantıksal olarak tamamen farklı bir biçimde çürütülebilir. Muhtemel diktatörün hür bireylere karşı şikâyeti ne içindir? Onların çeşitli şekillerde gayri ahlâkî olarak davranmaları. Dolayısıyla, diktatörün amacı ahlâkîliği ilerletmek ve gayri ahlâkîlikle mücadele etmektir. İddianın hatırı için, objektif bir ahlâkîliğe ulaşıla*bildiğini* kabul edelim. O zaman karşılaşmamız gereken soru şudur: *Güç/zor (kullanma) ahlâkîliği ilerletebilir mi?* A, B ve C davranışlarının gayri ahlâkî, ve X, Y ve Z davranışlarının ise ahlâkî olduğu yönünde kanıtlanabilir sonuca ulaştığımızı farz edelim. Ve varsayalım ki Bay Jones'un A, B ve C'ye hayli değer verme yönünde can sıkıcı bir eğilim gösterdiğini ve bu davranış istikametlerini tekrar tekrar benimsediğini tespit ettik. Biz Bay Jones'un ahlâksız bir insandan ahlâklı bir insana dönüştürülmesiyle ilgileniyoruz. Bunu nasıl yapabiliriz? Devletçinin cevabı

---

potansiyel üretici ekonomik parazite dönüşür. Belki de onunla ilgili kanun metninin tasarlanmasını cankurtaran imalatçıları yapmıştır. (Barber, *Where We Are At,* s. 89).

[6] *Bu ciltte* amaçları savunmadığımız ve bu manada praxeology'nin "faydacı" olduğu doğrudur. Fakat fark, faydacılığın, bu *Değerden azade* emri/kararı *bütün* rasyonel söylevleri kapsayacak şekilde iktisattaki ve praxeology'deki uygun yerinden sağlayacak olmasıdır.

güç/zor kullanma iledir. Biz silah tehdidiyle Bay Jones'un A, B ve C'yi yapmasını yasaklamalıyız. *O vakit*, en azından, o ahlâklı olacaktır. Fakat olacak mı? Jones A'yı seçme fırsatından *zorla mahrum edildiği* zaman X'i seçtiği için ahlâklı mı olur? Smith cezaevine atıldığı zaman, vaktini içip sarhoş olduğu salonlarda harcamadığı için *ahlâklı* mı oluyor?

Eğer bir insan ahlâkî bir şeyin yanı sıra *ahlâksızı* da yapmakta serbest değilse, belirli ahlâkî davranış, kimin lehinde olursa olsun, herhangi bir ahlâklılık kavramının manası yoktur. Eğer bir insan seçim yapmakta hür değilse, güç kullanımıyla ahlâkî şeyleri yapmaya mecbur edilirse, o zaman, tersine, *o ahlâkî olma fırsatından mahrum bırakılmış olur*. Onun, kendi sonuçlarına ulaşmak ve kendi duruşunu benimsemek alternatiflerini tartmasına izin verilmemiştir. Eğer o hür seçimden yoksun ise, kendi iradesinden ziyade diktatörün iradesi altında davranıyor demektir. (Tabiî, o postu deldirmeyi seçe*bilir*, fakat bu, alternatiflerin serbest seçimine dair anlaşılır bir kavrayış pek de değildir. Aslında, o zaman, onun tek bir serbest seçimi vardır: hegemonik seçim –bütün şeylerde diktatöre itaat etmek ya da postu deldirmek).

Demek oluyor ki, tüketici tercihleri üzerinde diktatörlük ahlâkîliği teşvik etmekten ziyade sadece *köreltebilir*. Ahlâkîliğin aydın olandan aydın olmayana yayılabilmesinin sadece tek bir yolu vardır –ve bu, rasyonel ikna etme iledir. Eğer A B'yi aklın kullanımı vasıtasıyla, kendi ahlâkî değerlerinin doğru ve onunkinin yanlış olduğuna ikna ederse, o zaman B değişecek ve kendi özgür iradesinin ahlâkî istikametini benimseyecektir. Bu yöntemin daha yavaş bir prosedür olduğunu söylemek yersizdir. Esas mesele ahlâkîliğin *sadece* barışçıl ikna yoluyla yayılabileceği ve güç kullanımının ahlâkîliği sadece aşındıracağı ve bozacağıdır.

Değerleri kendileriyle uyuşmayan insanlara karşı diktatoryal kurallar uygulamada karşılaşılan büyük zorluk gibi, iddiamızı güçlendiren diğer gerçeklerden daha hiç söz etmedik. Gayri ahlâkî istikameti tercih eden insan ve kendi tercihine göre davranması süngüyle engellenen insan, bu yasağı atlatmanın yollarını bulmak için elinden geleni yapacaktır –belki de süngüyü dayayana rüşvet vererek. Ve bu kitap ahlâk üzerine bir inceleme olmadığı için, güç/zor kullanımını haddi zatında *ahlâksızlığın* en yüksek biçimi olarak kabul eden özgürlükçü ahlâk teorisinden söz etmiyoruz.

Böylece, muhtemel diktatörlerin ahlâkîliği ilerletmek gibi kendi başına tercih ettikleri hedefe ulaşmada mutlaka başarısız olmaları gerektiğini, çünkü sonucun tam olarak bunun tersi olacağını görmüş oluyoruz. Tabiî, diktatörlerin kendi

hedeflerini belirlerken gerçekten samimi olmamaları mümkündür; belki de onların hakiki amacı başkaları üzerinde güç kullanmak ve başkalarının mutlu olmasını engellemektir. Tabiî, bu takdirde, ahlâk söyleyecek epey bir şey bulabilmesine karşın, praxeology'nin bu mesele hakkında serdedebileceği daha fazla bir şey yoktur.[7]

4. İnsan Doğasının Ahlâkîliği

Tam serbest piyasayı savunanların, bütün insanların melek olduğu şeklinde temel ve zayıf bir varsayım yaptıklarını öne sürmek çok yaygındır. Böyle bir programın bizim hata yapılabilir dünyamızda değil, bir melekler toplumunda "çalışabileceği" yaygın olarak ileri sürülmektedir. Bu eleştirideki temel zorluk hiçbir liberteryenin –Tolstoycu etki altında kalmış olma ihtimali olanlar dışında- hiçbir zaman böyle bir varsayım yapmış olmadığıdır. Serbest piyasayı savunanlar insan doğasında bir reformasyona, vaki olması halinde, kesinlikle itiraz etmeyecek olmalarına rağmen, böyle bir reformasyonu düşünmemişlerdir. Liberteryenler, yırtıcı hayvanlara karşı savunma hizmetlerinin Devletten ziyade özel sektör tarafından sağlanmasını tasavvur ederler. Fakat onlar suçun serbest toplumda sihirli bir şekilde yok olacağını düşünmezler.

Devletçiler, liberteryenlere, eğer bütün insanlar "iyi" olsaydı Devlete hiç gereksinim kalmazdı görüşünü itiraf ederler. Devlet kontrolü güya sadece insanların "kötü" olması mertebesinde gereklidir. Fakat eğer ***bütün*** insanlar "kötü" olsaydı ne olacaktı? F. A. Harper'ın işaret ettiği gibi:

> Hâlâ biz siyasi hükümdarlığın insanlardaki kötülüğün derecesine göre kullanılması gerektiği şeklindeki aynı ilkeyi sürdürürsek, o zaman herkesin bütün işleri için tam siyasi hükümdarlığı gerektirecek bir topluma sahip olacağız demektir... Bir insan herkesi idare edecektir. Fakat diktatör olarak kim hizmet edecektir? Her ne şekilde seçilmiş ve siyasi tahta oturmuş olursa olsun, bütün insanların kötü olması hasebiyle, o mutlaka toplam olarak kötü bir insan olacaktır. Ve bu toplum o zaman top-

[7] Mises'in sıklıkla söylediği gibi, piyasadaki müdahaleci önlemlerin, mesela fiyat kontrollerinin, bu planları idare eden hükümet yetkililerinin bile kötü diye göreceği sonuçları olacaktır. Fakat mesele hükümet memurlarının sahip olduğu amaçların ne olduğunu ***bilme***memizdir –açıkçısı, onların elde ettikleri iktidarı ve halktan sızdırmış oldukları serveti ***pek*** sevmeleri ***dışında***. Muhakkak ki bu değerlendirmeler onların zihinlerinde ekseriyetle yüce diye yerleşmiş olabilir, ve dolayısıyla hükümet memurlarının, sonuçların tümü öğrenildikten sonra, kendi davranışlarının yanlış olduğunu kaçınılmaz olarak kabul edeceklerini söylememiz mümkün değildir.

> lam siyasi gücü elinde bulunduran toplam olarak kötü bir diktatör tarafından yönetilecektir. Ve, mantık namına, onun toplam kötülükten başka herhangi bir neticesi nasıl olabilir? Bu toplumda politik hükümdarlığın hiç olmamasından daha iyi ne olabilir?[8]

Herkesin hemfikir olduğu üzere, insanoğlu hem iyilik hem de kötülük yeteneğine sahip bir bileşim (compound) olduğu için, bu iddia gerçek dışı mıdır? Fakat o zaman, bu karışımın hangi noktasında Devlet diktası gerekli hale gelir? Aslında, liberteryen, insan doğasının hem iyi hem de kötünün bir karışımı olmasının kendi çapında onun lehine belirli bir argüman sağladığını akledecektir. Çünkü eğer insan böyle bir karışım ise, o zaman en iyi toplumsal çatı kesinlikle kötülüğün vazgeçirildiği iyiliğin teşvik edildiği bir yapıdır. Liberteryen, Devlet aygıtlarının varlığının kötülüğün mevcut olması için hazır ve hızlı bir kanal sağladığını öne sürer, çünkü böylelikle Devletin yöneticileri meşruiyet kazanır ve başka birinin yapmasına izin verilmeyen biçimlerde zorlama kullanabilir. Sosyal açıdan "suç" olarak kabul edilen şey, bir Devlet memuru olarak bir birey tarafından yapıldığı zaman "demokratik gücün kullanılması" diye adlandırılır. Öte yandan, tamamen serbest toplum, insan üzerinde güç kullanma konusunda bütün meşrulaştırılmış kanalları elimine eder.

5. Eşitliğin İmkânsızlığı

Muhtemelen piyasa ekonomisinin en yaygın ahlâkî eleştirisi onun eşitlik hedefine ulaşmada başarısız olduğu yönündedir. Eşitlik asgari sosyal fedakârlık ya da paranın azalan marjinal faydası (yukarıda vergilendirmeyle ilgili bölüme bakınız) gibi, çeşitli "ekonomik" temeller üzerine savunulmuştur. Fakat son yıllarda iktisatçılar, eşitlikçiliği iktisat kanalıyla haklılaştıramayacaklarını, en nihayetinde eşitlik için ahlâkî bir temele ihtiyaç duyduklarını idrak etmişlerdir.

İktisat ya da praxeology ahlâkî ideallerin geçerliliğini kanıtlayamaz, fakat ahlâkî hedeflere de anlamlı olarak şekil verilmesi gerekir. Dolayısıyla onlar praxeology'nin önünde içsel olarak tutarlı ve kavramsal olarak mümkün olmaları yönüyle tetkik edilmelidir. "Eşitliğin" referansları şimdiye kadar yeterince test edilmiş değildir.

---

[8] F. A. Harper, "Try This on Your Friends," *Faith and Freedom,* January, 1955, s. 19.

Eşitlikçileri tereddüde düşüren çok sayıda itirazın yapılmış olduğu doğrudur. Bazen kendi politikalarından doğan zorunlu sonuçların idraki, daha sık, eşitlikçi programın bir hız kesmesi şeklinde kendini gösterse de, bir vazgeçmeye de yol açmaktadır. Böylece zorunlu eşitlik açıkçası müşevviği bastıracak, piyasa ekonomisinin ayarlanma süreçlerini elimine edecek, tüketici ihtiyaçlarının karşılanmasındaki bütün etkinliği tahrip edecek, sermaye oluşumunu büyük ölçüde düşürecek ve sermaye tüketimine neden olacaktır –bütün etkiler genel hayat standartlarında keskin bir düşüşe işaret eder. Dahası, sadece serbest bir toplum *sınıfsızdır* ve dolayısıyla sadece özgürlük, verimliliğe göre gelir mobilitesine izin verecektir. Öte yandan, Devletçilik muhtemelen ekonomiyi bir (gayri üretken) eşitsizlik kalıbı içinde dondurup bırakacaktır.

Fakat bu argümanlar, güçlü olmalarına rağmen, hiçbir surette kesin değildirler. Bazı insanlar her halükarda eşitliğin peşinden koşacaktır; birçoğu bu mütalaaları *daha çok* eşitlik elde etmek için hayat standartlarında *bazı* kesintileri kabullenerek dikkate alacaklardır.

Bütün eşitlik tartışmalarında, eşitliğin çok değerli bir hedef olduğu apaçık diye değerlendirilir. Fakat bu hiçbir surette apaçık değildir. Çünkü bizzat eşitlik gibi mutlak bir hedef, ciddi meydan okumaya açıktır. Praxeology'nin doktrinleri kabul edilebilir üç evrensel aksiyomdan türetilir: maksatlı insan davranışının varlığına dair ana aksiyom; ve insan becerilerinin ve doğal kaynakların *çeşitliliği* ile çalışmanın yararsızlığına dair daha küçük önermeler, veya aksiyomlar. Bu iki küçük aksiyom olmaksızın (fakat ana aksiyom olmaksızın değil) bir toplumun iktisadi teorisini oluşturmak mümkün olmasına rağmen, bizim kuramlaştırmamızı, doğrudan doğruya realiteye uygulanabilecek kanunlarla sınırlamak için onlar da dâhil edilmektedir.[9] *Değiştirilebilir (interchangeable)* insanlara uygulanması mümkün bir teori oluşturmak isteyen bir kimsenin bunu yapması hoş karşılanır.

Böylece insanlığın çeşitliliği bizim âdemoğluna dair bilgimizin temel bir önermesidir. Fakat eğer insanlık çeşit çeşit ve bireyleştirilmiş ise, o zaman birisi *eşitliği* bir ideal olarak nasıl önerebilir? Her yıl, yazarlar Eşitlik üzerine Konferanslar tertip ederler ve daha büyük eşitlik çağrısı yaparlar ve hiç kimse bu temel öğretiye meydan okumaz. Fakat hangi haklılaştırma eşitliği insanın doğasında bulabilir? Eğer her birey müstesna ise, o zaman bir bi-

[9] Bu aksiyomlarla ilgili daha detaylı bir tartışma için, *bkz.*, Rothbard, "In Defense of Extreme Apriorism," *Southern Economic Journal,* January, 1957, s. 314–20.

rey, kendindeki insanı büyük ölçüde tahrip etmekten ve insan topluluğunu akılsız karınca yığınının tekdüzeliğine indirmekten başka, diğerleriyle nasıl "eşit" hale getirilebilir? Kendinden emin olarak sahneye çıkan eşitlikçinin vazifesi, iktisatçıyı kendi nihai ahlâkî hedefi hakkında bilgilendirmek, kendi davasını ispatlamaktır. O, eşitliğin insanlığın doğasıyla nasıl uyumlu olabildiğini göstermek ve muhtemel bir eşitlikçi dünyanın olurluğunu müdafaa etmek zorundadır.

Fakat eşitlikçi daha da müthiş sıkıntı içindedir, çünkü gelir eşitliğinin insanlık için *imkânsız* bir hedef olduğu gösterilebilir. Gelir *hiçbir zaman* eşit olamaz. Tabiî, gelir parasal terimlerle değil reel terimlerle değerlendirilmelidir; başka türlü gerçek eşitlik olmayacaktır. Fakat reel gelir asla eşitlenemez. Çünkü bir New Yorklunun Manhattan siluetinden hazzı bir Hindistanlınınkiyle nasıl eşitlenebilir? New Yorklu Ganj nehrinde bir Hindistanlı kadar iyi nasıl yüzebilir? Her birey mutlaka farklı bir yerde bulunduğu için, her bireyin reel geliri maldan mala ve kişiden kişiye farklılaşmalıdır. Farklı tür malları birleştirmenin, bir gelir "seviyesi"ni ölçmenin yolu yoktur, o bakımdan bir çeşit "eşit" seviyeye ulaşmaya çalışmak anlamsızdır. Eşitliğe ulaşıla*mayacağı* gerçeğiyle yüz yüze gelmek gerekir, çünkü o, insan için, onun mevki olarak mecburi dağınıklığı ve bireyler arasındaki çeşitlilik nedeniyle, kavramsal olarak imkânsız bir hedeftir. Fakat eğer eşitlik saçma (ve dolayısıyla *irrasyonel*) bir hedef ise, o zaman eşitliğe yaklaşmaya yönelik herhangi bir çaba da aynı derecede saçmadır. Eğer bir hedef anlamsız ise, o zaman ona ulaşmaya yönelik herhangi bir çaba da benzer şekilde anlamsızdır.

Çok sayıda insan gelir eşitliği saçma bir ideal olmasına rağmen, onun yerini *fırsat eşitliği* idealinin alabileceğine inanır. Fakat bu da birinci kavram kadar anlamsızdır. Bir New Yorklu ile bir Hindistanlının Manhattan etrafında denize açılma, veya Ganj'da yüzme fırsatı nasıl "eşitlenebilir"? İnsanların mevki itibarıyla kaçınılmaz çeşitliliği herhangi bir "fırsat" eşitleme ihtimalini fiilen ortadan kaldırır.

Blum ve Kalven, adaletin fırsat eşitliği demek olduğunu ve bu eşitliğin de "yarışmacıların aynı çizgiden başlamasını" gerektirdiğini, böylelikle "oyun"un "adil" olacağını söyledikleri zaman yaygın bir hataya düşmüşlerdir.[10] Beşer hayatı her bir insanın aynı çizgiden başlaması gerektiği bir çeşit yarış ya da oyun değildir. O, her bir insanın mümkün olduğu kadar mutlu olma teşebbüsüdür. Ve her bir insanın aynı noktadan başlaması *mümkün de-*

[10] Blum ve Kalven, *Uneasy Case for Progressive Taxation*, s. 501ff.

değildir, çünkü dünya tam adil/eşit (just) yaratılmış değildir; dünya kısımları yönüyle türlü türlü ve sonsuz derecede çeşitlidir. Sırf bir bireyin bir başkasından mutlaka *farklı bir yerde doğması* gerçeği doğrudan doğruya onun miras aldığı fırsatın komşusununkiyle aynı olama*yacağını* garanti eder. Fırsat eşitliği dürtüsü aynı zamanda farklı ebeveynlerin eşitsiz kabiliyetlerde olması nedeniyle ailenin de lağvını gerektirecek; çocukların komünal yetiştirilmesini zorunlu kılacaktır. Devletin bütün bebekleri millileştirmesi ve onları "eşit" koşullar altında Devlet yuvalarında büyütmesi zorunlu olacaktır. Fakat burada bile koşullar aynı olmayacaktır, çünkü bizatihi farklı Devlet görevlileri farklı kabiliyetlerde ve kişiliklerde olacaklardır. Ve eşitliğe zorunlu mevki farklılıklarından dolayı asla ulaşılamayacaktır.

Böylece eşitlikçinin, sadece eşitliği mutlak bir ahlâkî hedef olarak ilan etmek suretiyle tartışmayı bitirmesine artık izin verilmemelidir. O, öncelikle eşitlikçiliğin bütün sosyal ve iktisadi neticeleriyle yüz yüze gelmeli ve onun insanın temel doğasıyla uyuşmaz olmadığını göstermeye çalışmalıdır. O, insanın zorunlu bir karınca yığını varlığının yolunu tutamayacağı iddiasına cevap vermelidir. Ve nihayetinde, o, gelir eşitliği ve fırsat eşitliği hedeflerinin kavramsal olarak gerçekleştirilemez ve dolayısıyla saçma olduğunu idrak etmelidir. Onlara ulaşmaya yönelik herhangi bir dürtü *sırf bu nedenle (ipso facto)* de saçmadır.

Dolayısıyla, eşitlikçilik tepeden tırnağa anlamsız bir sosyal düşüncedir. Onun tek anlamlı formülasyonu, Herbert Spencer'a ait meşhur Eşit Özgürlük Kanunu'nda tasarlanan "hürriyet eşitliği" hedefidir: "Her insan, başka bir insanın eşit/aynı hürriyetini ihlal etmemek koşuluyla, istediği her şeyi yapma hürriyetine sahiptir".[11] Bu hedef, her bireyin *toplam durumunu* eşitlemeye dönük bir teşebbüs değildir –mutlak olarak imkânsız bir hedef-; aksine, o özgürlüğü savunur –her insanın şahsı ve mülkü üzerinde baskının olmaması durumu.[12]

Fakat bu eşitlik formülasyonunun da çok sayıda açığı vardır ve o, kazançlı bir şekilde ıskartaya çıkarılabilir. Öncelikle o, belirsizliğin ve eşitlikçi-

[11] Spencer, *Social Statics*, s. 121.

[12] Bu hedef bazen "kanun önünde eşitlik", veya "hakların eşitliği" olarak da ifade edilmiştir. Fakat her iki formülasyon da müphem ve yanıltıcıdır. Birinci kavram özgürlüğün yanı sıra kölelikte de eşitlik anlamını kazanabilir, ve, esasında, son yıllarda çok az önem taşıyacak kadar sınırlanmıştır. İkincisi ise "eşit bir gelir hakkı" dâhil, herhangi bir tür hak manasına gelecek şekilde yorumlanabilir.

liğin kapısını açar. İkinci olarak, "eşitlik" terimi sabit, kapsamlı bir birime sahip ölçülebilir bir özdeşlik anlamına gelir. "Eşit uzunluk" objektif olarak belirlenebilir bir birimle ölçüm özdeşliği anlamı taşır. İster praxeology'de isterse sosyal psikolojide olsun, insan davranışının incelenmesinde böyle bir kantitatif birim yoktur, ve bu nedenle böyle bir "eşitliğin" olması mümkün değildir. "Her insan X'e sahip olması gerekir" demek "bütün insanlar X itibariyle eşit olmalıdır" demekten çok farklı bir şeydir. Eğer birisi her insanın bir araba satın almasını çok istiyorsa, kendi hedefini, "Bütün insanlar araba satın almada eşit olmalıdır" gibi bir ifadeden ziyade "Her insan bir araba satın almalıdır" biçiminde formüle eder. "Eşitlik" teriminin kullanılması yanıltıcı olduğu gibi bir o kadar da uygunsuzdur.

Ve son olarak, yıllar önce Clara Dixon Davidson'ın çok ikna edici biçimde vurguladığı gibi, Spencer'ın Eşit Hürriyet Kanunu gereksizdir. Çünkü eğer *her* insan istediği her şeyi yapma hürriyetine sahipse, bu mutlak önermeden *hiçbir insanın* hürriyetinin çiğnenmediği ya da ihlal edilmediği gibi bir sonuç çıkar. Kanunun "istediği"den sonraki bütün ikinci bölümü fazla ve gereksizdir.[13] Spencer'ın Yasasının formülasyonundan beri, Spencer muhalifleri bu niteleyici ifadeyi liberteryen düşünceyi köşeye sıkıştırmak için kullanmışlardır. Fakat bütün bu zamandan beri onlar kanununun özüne değil, sorumlu olan kişiye vurup durmuştur. "Eşitlik" kavramı, "her" mantıksal belirleyicisiyle yer değiştirebilir olan, "Eşit Hürriyet Kanunu"nda haklı bir yere sahip değildir. "Eşit Hürriyet Kanunu" pekâlâ "Toplam Hürriyet Kanunu" diye yeniden adlandırılabilir.

6. Güvenlik Meselesi

Serbest piyasaya yöneltilen en yaygın ahlâkî eleştirilerden biri onun "güvenliği" sağlamada başarısız olduğudur. Özgürlüğü kutsamak rakip durumdaki güvenliği –tabiî, Devlet tarafından sağlanacak olan- kutsamanın aleyhinde konuşmak demektir.

Yapılacak ilk yorum bu dünyanın bir belirsizlik dünyası olduğudur. Biz dünyanın müstakbel istikametini hiçbir zaman kesin olarak tahmin edemeyeceğiz. Dolayısıyla, her davranış risk içerir. Bu risk giderilemez. Nakit

[13] "...çünkü, açılış tasdik sözü, eğer birisi başkasının özgürlüğünü açıkça çiğnemişse, herkes aynı derecede eşit olmayacaktır" anlamını da içerir. Clara Dixon Davidson, *Liberty*, September 3, 1892, içinde, R. Tucker, *Instead of a Book* (New York: Benjamin R. Tucker, 1893), s. 137'den iktibas edilmiştir. Davidson'ın formülasyonu tamamen göz ardı edilmiştir.

dengesi tutan insan onun satın alma gücünün azalması riskine maruz kalır; yatırım yapan insan zarar riskiyle yüz yüze gelir; vs.

Fakat serbest piyasa mümkün olabildiği kadar çok gönüllü risk azaltma yollarını bulur. Serbest bir toplumda insanların geleceğe dair belirsizliği hafifletebilecekleri üç ana yol vardır:

(1) *Tasarruflarla*. Bu tasarruflar, ister üretime yatırılsın isterse nakit dengesinde tutulsun, müstakbel ihtiyaçlar için para temin ederler. Üretime yatırım yapmak insanların müstakbel varlıklarını artırır; nakit dengeleri, fonların doğrudan doğruya elde edilebilir olmasını garanti eder.

(2) *Girişimcilikle*. Girişimci, yani kapitalist-girişimci, piyasa risklerinin büyük bölümünü üstlenir ve bunun doğal sonucu olarak çalışanları epey bir riskten kurtarmış olur. Nihai ürün tüketicilere varıncaya kadar çalışanlara ödemenin yapılamaması halinde, evrensel riski tahayyül edin! Müstakbel gelir için beklemenin acısı, gelecekte tüketici taleplerini tahmin etmeye kalkışma riski, *özellikle* en uzak üretim süreçlerinde ıkına sıkına iş yapan çalışanlar için hemen hemen çekilmez olacaktır. Bir kimse eğer bir gelir kazanmak için bütün üretim dönemi uzunluğunu beklemek zorunda kalsaydı, onun daha uzun üretim süreçlerine nasıl kalkışacağını görmek zor olurdu. Fakat kapitalist-girişimci, bunun yerine, ona hemen ödeme yapar ve müstakbel ihtiyaçları bekleme ve tahmin etme yükünü bizzat üstlenir. Şu halde girişimci kendi sermayesini kaybetme riskini alır. Girişimsel risk üstlenmenin başka bir metodu müstakbel piyasalarda meydana gelir ki, orada *koruma (hedging)* malların alıcılarına ve satıcılarına, müstakbel fiyat değişmelerinin riskini bir uzmanlaşmış tüccarlar (trader) güruhuna kaydırma imkânı verir.

(3) *Sigorta ile*. Sigorta piyasada riskleri hafifletmenin ve havuzlamanın basit bir yöntemidir. Girişimciler belirsizliğin mali külfetlerini üstlenirken, sigorta, istikrarlı kolektif frekanslara ulaşmanın ve primleri bununla bağlantılı olarak belirlemenin mümkün olduğu, *aktüeryal* riskleri dikkate alır.

Devlet mutlak güvenlik sağlayamaz. Köleler kendi güvenliklerinin efendileri tarafından garanti edildiğine inanmışlardır. Fakat *efendi* risk üstlenmiştir; eğer onun geliri düşseydi, o zaman vesayeti altındaki kişilerin (charges) güvenliğini sağlayamazdı.

Serbest bir toplumda güvenliği sağlamanın dördüncü bir yolu gönüllü *hayır* yapmadır. Bu hayır yapma işi zaruri olarak, *üretimden gelir*. Devletin herkes için asgari bir geliri garanti edebilmesi nedeniyle, insanların güvenliğini piyasadan daha iyi sağlayabildiği öne sürülmüştür. Fakat hükümet

böyle bir şey yapamaz. Devlet hiçbir şey *üretmez*; sadece başkalarının üretimini müsadere eder. Dolayısıyla, Devlet, hiçbir şey garanti edemez; eğer gerekli minimum üretilmezse, Devlet kendi vaatlerini yerine getiremez durumda kalacaktır. Tabiî, Devlet istediği bütün parayı basabilir, fakat ihtiyaç duyulan malları üretemez. Dahası, Devlet, bu yolla, her insanın güvenliğini muadil biçimde sağlayamaz. O sadece *başkalarının pahasına* bir güvenlik sağlayabilir. Eğer A sadece B'yi soyarak daha çok güvenlik sağlayabiliyorsa, B'ye bu süreçte *daha çok güvensizlik* sağlanmaktadır. Bu nedenle, Devlet, üretim keskin biçimde azalmasa bile, herkes için değil, fakat birileri için sadece başkaları pahasına güvenlik sağlayabilir.

O zaman, hükümetin –örgütlü zorlama- güvenliği sağlayabilmesinin bir yolu yok mudur? Evet, fakat mutlak anlamda değil. O, daha ziyade, güvenliğin belli bir *yönünü* sağlayabilir, ve sadece bu yön toplumdaki *her* insana garanti edilebilir. Bu, *saldırıya karşı güvenlik*tir. Aslında, yine de sadece gönüllü bir serbest piyasa savunması bunu sağlayabilir, çünkü sadece böyle bir Devletçi-olmayan savunma birimi tipi, *bizzat* saldırıyla iştigal etmez. Her bir insanın saldırıya karşı şahıs ve mülk güvenliğini elde etmesiyle birlikte, verimliliğin ve boş zamanın ikisi de tahmin edilemeyecek ölçüde artar. Böyle bir güvenliği sağlamaya yönelik herhangi bir Devlet teşebbüsü bir anakronizmdir, çünkü Devlet bizzat sürekli olarak bireysel özgürlüğü ve güvenliği ihlal eder.

O zaman, toplumda her insana açık olan bu güvenlik türü tam özgürlükle sadece uyumlu değil, aynı zamanda onun doğal bir sonucudur. Özgürlük ve saldırıya karşı güvenlik aynı madalyonun iki yüzüdür.

Ancak şu itiraz yapılabilir: çok sayıda insan, diktasyona boyun eğmenin ya da köle olmanın mutlak güvenlik getirmeyeceğini bilse bile, yine de efendilerine güvenmek isteyeceklerdir. Fakat eğer onlar bunu gönüllü olarak yaparlarsa, liberteryen, onların, efendilere itaat etmeyi seçmeyen ötekilere karşı bu insanlara iştirak etme hususunda niye güç kullanması gerektiğini sorar.

7. Statü Toplumunun Sözde Keyifleri

Serbest piyasa ve serbest toplumla ilgili sıkça rastlanan (bilhassa zanaatkâr ya da köylü *olmayan* entelektüeller arasında bariz olan) bir eleştiri de şudur: Orta Çağların Mutlu Zanaatkârlarının ve Mutlu Köylülerinin aksine, insanlar kendi işine ve kendi akranlarına "yabancılaşmıştır" ve onu, kendine "ait olma anlamında" soymuştur. Herkesin hayattaki durumundan emin olduğu, zanaatkârların kendi üretimlerinin küçük bir parçasına katkı yapmak yerine bütün

ayakkabıyı imal ettiği, ve bu "yekpare" çalışanların toplumun geri kalanına ait olma anlamında kendi kendinin ayağını bağladığı zaman olan Orta Çağların statü toplumuna bir Altın Çağ olarak bakılmaktadır.

Öncelikle, Orta Çağların toplumu güvenli bir toplum *olmadığı* gibi, sabit, değişmeyen bir statü hiyerarşisi de değildi.[14] Çok az *ilerleme*, fakat çok fazla *değişme* vardı. Düşük bir hayat standardının damgasını vurduğu yerel olarak kendine yeterli yığınlarda ikamet eden insanlar, sürekli açlık tehdidi altındaydılar. Ve ticaretin nispi yokluğundan dolayı bir bölgedeki bir açlık başka bir bölgeden gıda satın alımıyla dengelenemiyordu. Kapitalist toplumda açlığın olmayışı ilahi bir rastlantı *değildir*. İkinci olarak, düşük hayat standartlarından dolayı nüfusun çok az sayıdaki üyesi sadece, eğer Kralın ya da asillerin (ki onlar, tabiî, *kendi* yüksek statülerini sömürülen nüfus kitlesi üzerindeki egemenlikleri dâhilinde sürekli zora/şiddete dayalı kesin "mutsuz" uygulamayla elde etmişlerdir) zanaatkârı ise kendi işinde gerçekten mutlu ve emin olabilen Mutlu Zanaatkâr statüsünde doğacak kadar şanslıydılar. Alelâde serfe gelince, çok-yoksul, esirleşmiş ve kısır varlığı içinde, onun kendi sabit işinin ve kendi "ait olma hissi"nin sözde keyiflerini düşünmeye yetecek kadar bile zamanının ve boş vaktinin olup olmadığı merak konusudur. Ve eğer kendi lorduna ya da efendisine "ait olmayı istemeyen bir ya da iki serf olsaydı, tabiî, bu "ait olma" zorla uygulanırdı.

Bu değerlendirmelerin dışında, statü toplumunun aşamadığı ve gerçekten de kapitalist öncesi çağın feodal ve merkantilist yapılarının dağılmasına büyük katkı yapmış olan başka bir problem daha vardır. Bu, nüfus artışıydı. Eğer herkes hayatta kendi tayin ve tevarüs edilen rolünü devralırsa, artan bir nüfus nasıl düzene sokulabilir? Onlar nereye atanacak ve atama işini kim yapacaktır? Ve onların dağıtıldığı her yerde, bu yeni insanların geleneğe ve statüye dayalı bu yekpare tayin edilmiş ağı altüst etmesi nasıl engellenecektir? Kısaca, Malthusçu problemin, en tatsız haliyle daima mevcut olduğu ve Malthusçu nüfus "kontrollerinin" sahneye çıkması gerektiği yer, tam olarak bu sabit, kapitalistik olmayan statü toplumudur. Bazen kontrol açlık ve veba gibi doğal faktörlerdir; diğer toplumlarda, sistematik bebek öldürmeleri icra edilmektedir. Belki de eğer statü toplumuna modern bir geri dönüş olsaydı, zorunlu doğum kontrolü kural olurdu (gelecek için imkânsız bir tahmin de-

[14] Bu alt bölüm, daha ziyade Orta Çağların ayrıntılı bir toplum izahatı değil, statü toplumunun mantıksal bir eleştirisi manasına gelmektedir. Mutlu Köylü efsanesinin son bir ifadesine dair bir eleştiri için, *bkz.*, Charles E. Silberman, *The Myths of Automation* (New York: Harper & Row, 1967), s. 98–107.

ğil). Fakat kapitalizm öncesi Avrupa'da, nüfus problemi, yapacak işi ve gidecek yeri olmayan ve dolayısıyla dilenciliğe ve yol eşkıyalığına dönmek zorunda kalan, sürekli sayısı artan bir insan meselesi halini almıştı.

Modern "yabancılaşma" teorisinin yanlıları kendi iddialarını destekleyecek hiçbir muhakeme sunmazlar, dolayısıyla onlar sadece dogmatik efsanelerden ibarettirler. Muhakkak ki, zanaatkârın, veya daha da iyisi, tükettiği her şeyi yapan ilkel insanın, bu tecrübenin sonucu olarak bir anlamda daha mutlu ya da "daha mütemmim" olduğu çok açık değildir. Bu kitap psikoloji üzerine bir inceleme olmamasına rağmen, belki de çalışana kendinin önemli olduğu hissini veren şeyin, onun, Isabel Paterson'ın "üretim çemberi" diye isimlendirdiği şeye katılması olduğu söylenebilir. Tabiî, serbest piyasa kapitalizminde, o bu çembere daha ilkel statü toplumunda yapabileceğinden çok daha fazla ve değişik biçimlerde iştirak edebilir.

Dahası, statü toplumu bireysel çalışanın potansiyel yeteneğini trajik bir şekilde israf eder. Unutulmamalıdır ki, bir marangozun oğlunun özellikle marangozluğa ilgili ya da kabiliyetli olmasını icab ettirecek hiç bir neden yoktur. Statü toplumunda o, istekleri ne olursa olsun, sadece sıkıcı bir marangozluk hayatıyla karşı karşıyadır. Serbest piyasada, kapitalist toplumda, ona tabiî peşinden koşmak istediği herhangi bir çalışma alanında geçimini sağlayabileceği garanti edilmemesine rağmen, onun gerçekten hoşlandığı işi yapacağı fırsatlar sayılamayacak kadar, belki de sınırsız derecede büyüme gösterir. İşbölümü genişlerken, sadece çok ilkel vasıflarla yetinmek zorunda kalmak yerine, onun iştigal edebileceği giderek artan çeşitlilikte vasıflı meslekler olacaktır. Ve serbest toplumda o bu görevlerle uğraşmakta, en çok beğendiği her sahaya gitmekte serbesttir. O, sözde keyifli statü toplumundaki özgürlüğe ve fırsata sahip değildir. Serbest kapitalizm nasıl ki insanlık için elde edilebilir tüketim mallarının ve hizmetlerinin miktarını ve türünü muazzam ölçüde genişletmişse, aynı şekilde yapılacak işlerin sayısını ve çeşidini ve yine insanların geliştirebildiği vasıfları da büyük ölçüde artırmıştır.

"Yabancılaşmayla" ilgili koparılan yaygara esasen ortaçağ zanaatkârının kutsanmasından daha fazla bir şeydir. Her şeyden önce, o, kendi gıdasını yakındaki topraktan satın almıştı. Bu, aslında bütün işbölümü kavramına bir saldırı ve ilkel kendine-yeterliğe bir saygı gösterimidir. Bu tür koşullara bir dönüş sadece günümüz nüfusunun büyük bölümünün yok olması ve geriye kalanlar için tam yoksullaşma manasına gelebilir. Buna karşılık "mutluluğun" neden artacağını ise, biz statü mitologlarına bırakıyoruz.

Fakat insanların çok büyük çoğunluğunun mutlu olmak için ilkel koşullara ve kölenin ait olma hissine gereksinim duyduklarına inanmadıklarını

gösteren nihai bir mütalaa vardır. Çünkü serbest bir toplumda ayrı topluluklar içinde kaybolmak ve ilkel ve "ait olarak" yaşamak isteyenleri engelleyen hiçbir şey yoktur. Kimse uzmanlaşmış işbölümüne katılmaya zorlanmamaktadır. Mutlu, entegre bir sabit yoksulluk hayatına geri dönmek için hiç kimse modern toplumu terk etmediği gibi, on dokuzuncu yüzyıl esnasında şu ya da bu tarzda komünal Ütopyalar biçimlendirmiş olan az sayıdaki entelektüel de bu teşebbüsleri çok hızlı şekilde terk etmişlerdir. Ve belki de toplumdan en bariz geri çekil*meye*nler, bizim modern "yabancılaşmış" kitle iletişimini modern toplumu alenen kınamak için kullanan, salt eleştirmenlerdir. Son alt bölümün bitimine doğru gösterdiğimiz gibi, serbest bir toplum bizzat başkalarına köle olmak isteyen herhangi bir kişiye bunu yapma izni verir. Fakat eğer onların bir kölenin "ait olma hissi"ne psikolojik bir gereksinimleri varsa, böyle bir ihtiyaç olmaksızın neden diğer bireylerin köleleştirilmeye zorlanması gereksin?

8. Hayırseverlik ve Yoksulluk

Serbest piyasanın yoksulluğun giderilmesini garanti etmeyeceği, "insanları aç kalma özgürlüğüyle baş başa bırakacağı" ve yoksulları ve standardın altındakileri sübvanse etmek için nüfusun geri kalanını vergilendirmenin, "iyi kalpli" olmaktan ve "hayır yapma" önündeki engelleri kaldırmaktan daha iyi olduğu yaygın bir şikâyettir.

Öncelikle "açlık-çekme hürriyeti" iddiası, hepimizin icra ettiği "doğaya karşı savaşı diğer insanların müdahalesinden özgür kalma problemiyle karıştırır". Biz doğaya karşı zaferimizin peşinden koşmadıkça daima "aç kalmada hür" oluruz, çünkü bu bizim doğal durumumuzdur. Fakat "özgürlük" başka kişiler tarafından engellenme olmayışını niteler; o, tamamen şahıslar arası bir problemdir.

İkinci olarak, hayat standartlarında muazzam bir iyileşmeye yol açan şeyin kesinlikle gönüllü mübadele ve serbest kapitalizm olduğu da malum olmalıdır. Kapitalist üretim, yoksulluğun kökünün kazınacağı yegâne yöntemdir. Yukarıda vurguladığımız gibi *üretim önce gelmelidir* ve sadece hürriyet insanlara muhtemel en iyi ve en etkin yolla üretim yapma imkanı verir. Baskı ve şiddet "dağıtım yapabilir", fakat üretim yapamaz. Müdahale, üretimi engeller ve sosyalizm hesaplama yapamaz. Tüketici tatminlerinin üretimi serbest piyasada maksimize edildiği için serbest piyasa, yoksulluğu lağvetmenin yegâne yoludur. Emirler ve yasalar bunu yapamaz; esasen, onlar sadece işleri daha berbat hale getirebilir.

"Hayırseverliğe" müracaat gerçekten ironik bir şeydir. Öncelikle, "hayrın" serveti zorla alması ve onu bir başkasına bağışlaması pek mümkün değildir. Gerçekten de, bu sadece gönüllü ve karşılıksız bir inayet davranışı olabilecek olan hayırseverliğin, doğrudan doğruya zıddıdır. Devlet bu görevi daha önce üstlendiği zaman daha varlıklı olan, hayır yapmanın bir anlamı olmadığından şikâyet ederken, zorunlu müsadere sadece hayırsever arzuları toptan *körelte*bilir. Bu, insanların sadece zor/şiddet yoluyla değil, ki bu aslında ters yönde bir etkiye sahip olacaktır, aklî ikna yoluyla daha ahlâklı hale gelebildiği hakikatinin başka bir tezahürüdür.

Dahası, Devlet daima etkinsiz olduğu için bağışlamanın *miktarı* ve *istikameti*, insanların kendi halinde hareket etmede serbest bırakılmaları halinde olacağından çok daha farklı olacaktır. Eğer Devlet kimin alacağına ve kimin vereceğine karar verirse, Devletin elinde biriken güç muazzam olur. *Siyasi* talihsizlerin mülküne el konanlar ve *siyasi* gözdelerin de sübvanse edilenler olacağı açıktır. Ve bu arada Devlet, yaşamak için gereken kaynakları bir grubun müsaderesini diğerinin ise dilenciğini teşvikle sağlayan bir bürokrasi inşa eder.

Mecburi bir "hayırseverlik" rejiminden başka neticeler de meydana gelir. Bir kere, "yoksul" –ya da "layık olan" yoksul- daha güçlünün üretimine yönelik uygulanabilir bir *alacak hakkıyla (claim)* birlikte, imtiyazlı bir kast olarak yüceltilmiştir. Bu, bir hayır dileğinden bambaşka bir şeydir. Bunun yerine, güçlü olanlar cezalandırılmakta ve Devlet tarafından köleleştirilmekte ve güçsüz olanlar ahlâkî bir temel üzerine yerleştirilmektedir. Bu, elbette tuhaf bir ahlâkî program türüdür. Daha başka bir netice gücü yeteni caydırmak, bütün toplumda üretimi ve tasarrufu azaltmak ve bunun da ötesinde, bir yoksul sınıfın yaratılmasını sübvanse etmek olacaktır. Sadece yoksul *hak sahibi sıfatıyla* sübvanse edilmeyecek, fakat hem yeniden üretim yoluyla hem de ahlâkî yüceltme ve sübvansiyon vasıtasıyla, onların tabakalarının çoğalması da teşvik edilecektir. Güçlü olan bununla orantılı olarak engellenecek ve bastırılacaktır.[15]

Gönüllü hayır *fırsatı* güçlü olanın üretimi için bir dürtü olarak işlev görürken, cebri hayır üretim üzerine bir sızıntı ve mali külfet olarak etki eder. Aslında, uzun vadede en büyük "hayır" kesinlikle bu sıfatla bildiğimiz şey değil, fakat daha ziyade basit, "bencil" sermaye yatırımları ve teknolojik yenilik araştırmalarıdır. Yoksulluk, çoğu hiç şüphesiz "bencil" motiflerden dolayı yapılmış olan, atalarımızın girişimleriyle ve sermaye yatırımlarıyla

[15] Önceki bölümün 3 nolu dipnotunda kaynak gösterilen okumalara bakınız.

hafifletilmiştir. Bu, bizim bizzat kendimize yardım ettiğimiz mutlak faaliyetlerde genellikle diğer birçok insana da yardım ettiğimiz şeklinde Adam Smith tarafından telaffuz edilen gerçeğin temel bir tezahürüdür.

Aslında, devletçiler gerçekte hayra ***karşı***dırlar. Onlar sık sık hayrın alıcıyı küçülttüğünü ve değerini düşürdüğünü ve dolayısıyla ona, kendi hakkı olarak hükümetçe verilecek paranın, kendisine ait olduğunun haklı olarak öğretilmesi gerektiğini öne sürerler. Fakat bu sık-hissedilen aşağılaşma, Isabel Paterson'ın vurguladığı gibi, hayrı alanın piyasada kendi kendini geçindirmemesinden ve üretim çemberinin dışında olup artık alınan bir hizmet karşılığında bir hizmet yerine getirmemesinden ileri gelir. Bununla birlikte, ona, kendi akranlarına ahlâkî ve yasal para cezası verme hakkını bahşetmek, o kişinin ahlâkî aşağılaşmasını bitirmek yerine ***artırır***, çünkü yararlanan kişi artık her zamankinden daha fazla üretim alanından uzaklaşmıştır. Bir hayır davranışı gönüllü olarak yapıldığı zaman, genellikle geçici diye görülür ve bizzat bir insanın kendine yardım etmesine yardım etme amacıyla takdim edilir. Fakat yoksulluk yardımları Devlet tarafından kepçeyle verildiği zaman, bu olay, alıcıları bir uşaklık durumunda tutarak, kalıcı ve aralıksız aşağılaşma haline gelir. Biz bu noktada bu şekilde uşak olmanın aşağılaşma ***olduğunu*** iddia etme çabasında değiliz; biz sadece özel hayrı aşağılaşma olarak gören birinin, mantıksal olarak Devlet hayrının çok daha fazla böyle olduğu sonucuna ulaşması gerektiğini söylüyoruz.[16] Mises, ayrıca – devletçiler tarafından daima gayri şahsi ve "duygusuz" olmakla itham edilen- serbest piyasa mübadelesinin, ***kesinlikle her türlü*** aşağılaşmanın ve uşaklığın önüne geçen ilişki olduğuna vurgu yapar.[17]

---

[16] Hükümetin hayra olan bağlılığı ***onun dilenciliği evrensel olarak bastırmasıyla*** ölçülebilir. Bir dilenciye verilen direkt bir hediye alıcıya doğrudan doğruya yardım eder ve büyük bürokratik organizasyonlara, tam-zaman bu işlemden geçinme fırsatını bırakmaz. Şu halde, direkt yardım rahatsızlığı, "resmi" hayır örgütlerine verilen bir tekelci imtiyaz bahşı olarak fonksiyon görür. Isabel Paterson Amerikan hükümetinin güya daha yoksul göçmenlere ***yardım etme*** yolu olarak göçmenler için asgari bir nakit varlık zorunluluğu koyduğuna işaret eder! Tabiî, fiili etki, bu zorunluluğu karşılayamayan en yoksul göçmenleri Amerikan sahillerinden ve ekonomik fırsattan uzak tutmak oldu.

[17] Hayır ve yoksulluk probleminin çeşitli yönleri hakkında, *bkz.*, Paterson, "The Humanitarian with the Guillotine", *God of the Machine*, içinde, s. 233–50; Spencer, *Social Statics*, s. 317–29; Mises, *Human Action*, s. 831–36; F. A. Harper, "The Greatest Economic Charity", Sennholz, ed., *On Freedom and Free Enterprise*, içinde, s. 94 ff.; ve Leonard E. Read, "Unearned Riches," *ibid.*, s. 188–95.

9. "Bencil Materyalizm" Suçlaması

Serbest piyasaya karşı yöneltilen en yaygın eleştirilerden biri (hatta onun dostlarının çoğu tarafından bile) onun dizginsiz bir "bencil materyalizmi" yansıttığı ve teşvik ettiğidir. Serbest piyasa –engellenmemiş kapitalizm- insanın "maddi" amaçlarını en iyi şekilde ilerletse bile, eleştirmenler onun, insanı daha yüksek ideallerden başka yöne çevirdiğini öne sürerler. O, insanın ruhsal ya da entelektüel değerlerden uzaklaşmasına neden olur ve herhangi bir diğerkâmcı ruhu dumura uğratır.

Evvela "iktisadi amaç" diye bir şey yoktur. İktisat sadece araçları bir insanın benimseyebildiği herhangi bir amaca uygulama *süreci*dir. Bir birey, "bencil" ya da "altruist/diğerkâm", hoşuna giden herhangi bir amacı hedefleyebilir. Diğer ruhsal faktörler eşit iken, piyasada herkesin parasal gelirini maksimize etmesi kendi menfaatine olacaktır. Fakat bu maksimum gelir o zaman "bencil" ya da "altruist" amaçlar için kullanılabilir. İnsanın *hangi* amacın peşinden gideceği praxeologisti ilgilendirmez. Başarılı bir işadamı kendi parasını bir yat satın almak ya da yoksul öksüzler için bir ev inşa etmek amacıyla kullanabilir. Seçim onun elindedir. Fakat esas mesela hangi hedefin peşinden giderse gitsin, onun evvela bu hedefe ulaşmadan önce para kazanmak zorunda olduğudur.

İkinci olarak, benimsediğimiz ahlâk felsefesi ne olursa olsun –ister altruizm ister egoizm- piyasada parasal gelir peşinde koşmayı *eleştiremeyiz*. Eğer biz *egoist* bir sosyal ahlâkı kabul edersek, o zaman açıkçası piyasada parasal gelirin, veya bir parasal ve diğer ruhsal gelir karışımının maksimizasyonunu sadece alkışlayabiliriz. Burada bir mesele yoktur. Ancak, *diğerkâmcı* bir ahlâkı benimsesek bile, biz parasal gelirin maksimizasyonunu aynı coşkunlukla alkışlamalıyız. Çünkü piyasa kazançları birinin başkalarına yönelik hizmetlerinin, en azından herhangi bir hizmetin mübadele edilebilir olması anlamında, bir sosyal indeksidir. Bir insanın geliri ne kadar büyük ise, onun başkalarına olan hizmeti o kadar çok olmuş demektir. Gerçekten de, diğerkâm birisi için bir insanın *parasal* gelirinin maksimizasyonunu alkışlamak, onun *ruhsal* gelirinin (bu, birinci hedefle çatıştığı zaman) maksimizasyonunu alkışlamaktan çok daha kolay olmalıdır. Böylece tutarlı diğerkâm bir insanın daha yüksek ücretler ödeyen bir işte çalışmayı reddetmesini ve başka bir yerde daha düşük ödeme yapan bir işi tercih etmesini kınamalıdır. Bu adam, gerekçesi ne olursa olsun, toplumdaki akranlarının ve tüketicilerin bildirilmiş (signalled) isteklerine karşı meydan okumaktadır.

Şu halde, bir kömür madencisi bakkal tezgâhtarlığı gibi daha hoş, fakat daha düşük ödemesi olan bir işe geçerse, tutarlı diğerkâmın onu, ihtiyaç duyulan ödentilerden akranını mahrum bırakmakla kınaması gerekir. Çünkü tutarlı diğerkâm piyasada *parasal* gelirin başkalarına yönelik hizmetleri yansıttığını göz önüne getirmelidir, halbuki ruhsal gelir tamamen kişisel, veya "bencil" bir kazançtır.[18]

Bu analiz doğrudan doğruya *boş zamanın* peşinden koşmaya uygulanır. Boş zaman, görmüş olduğumuz gibi insanlık için temel bir tüketim malıdır. Fakat tutarlı diğerkâm her bir çalışanın herhangi bir boş zamanını mutlaka reddetmek -veya, en azından kendi üretimini sürdürmek için gerekli olan düzeyin ötesine geçen her saat boş zamanı tam anlamıyla reddetmek- zorunda kalacaktır. Çünkü boş zaman olarak harcanan her saat bir insanın kendi akranlarına hizmet etmede harcayabileceği zamanı azaltır.

"Tüketicinin egemenliği"nin tutarlı savunucuları tüketiciye hizmet etmede kendi yolunu izlemeyi tercih eden aylak kişinin ya da insanın köleleştirilmesini desteklemek zorunda kalacaktır. Parasal kazanç peşinde koşmayı horlamaktan ziyade, tutarlı diğerkâm, piyasada para peşinde koşmayı övmeli ve bir üreticinin sahip olabileceği çelişkili herhangi bir parasal olmayan hedefi –o belli bir işten hoşlanmamak, daha az ödemesi olan bir işe şevk duymak, veya bir boş zaman arzusu olabilir- kınamalıdır.[19] Dolayısıyla, piyasada parasal amaçları eleştiren diğerkâmlar *kendi terimleri üzerinde* hatalıdırlar.

"Materyalizm" eleştirisi de aldatıcıdır. Piyasa mutlaka "maddi" mallarla değil, fakat *mübadele edilebilir mallarla* ilgilenir. (Bizzat insanoğlunun kendisi haricinde) bütün "maddi" malların mübadele edilebilir olduğu doğrudur, fakat piyasada mübadeleye konu olan çok sayıda maddi olmayan mallar da vardır. Mesela bir insan kendi parasını gıda ya da otomobilin yanı sıra bir konsere gitmeye ya da bir hukukçu kiralamaya da harcayabilir. Piyasa ekonomisinin ya maddi ya da maddi olmayan malları beslediğini/teşvik ettiğini söylemek için mutlak anlamda bir temel yoktur; o sadece her insanı kendi çapında harcama tarzını seçmede serbest bırakır.

---

[18] W. H. Hutt, "Tüketicinin Egemenliği Kavramı" (*Economic Journal,* March, 1940, s. 66–77) makalesinde fiilen buraya kadar gider.

[19] Eleştiri yapanların, hedeflerini ücretler gibi diğer piyasa gelirlerine değil de kârlara ("kâr motifi") yoğunlaştırması da yine tuhaf bir durumdur. Bu gelirler arasında herhangi bir manada ahlâkî bir fark görmek zordur.

Son olarak, ilerleyen bir piyasa ekonomisi insanların ***mübadele edilebilir*** mallara yönelik isteklerini giderek daha fazla karşılar. Sonuçta, ***mübadele edilemeyen*** malların marjinal faydası artarken, mübadele edilebilir malların marjinal faydası zamanla azalma eğiliminde olur. Kısaca, "mübadele edilebilir" değerlerin daha büyük ölçüde karşılanması "mübadele edilemeyen" değerler üzerine çok daha büyük bir marjinal önem kazandırır. Şu halde, "maddi" değerleri beslemekten/teşvik etmekten ziyade, ilerleyen kapitalizm tam bunun tersini yapar.

10. Ormana Dönüş mü?

Çok sayıda eleştirmen serbest piyasanın, etkinsiz girişimcileri bir kenara atmada ya da diğer kararlarda bir "gayri şahsi canavar" olarak kendini kanıtladığından şikâyet ederler. Onlar serbest piyasa ekonomisini, "en iyilerin hayatta kalmasının" kural olduğu "yer olan, orman kanunu" olmakla suçlarlar.[20] Bu nedenle bir serbest piyasayı savunan liberteryenler, güçlünün yararına zayıfın yok edilmesini isteyen "Sosyal Darwinciler" diye nitelenirler.

Öncelikle, bu münekkitler serbest piyasanın işleyişinin hükümetsel davranıştan çok farklı olduğunu göz ardı ederler. Bir hükümet davranışta bulunduğu zaman, bireysel münekkitler neticeyi değiştirmekte güçsüzdürler. Onlar bunu sadece, en sonunda idarecileri kendi kararlarını değiştirmenin iyi olacağına ikna edebilirlerse yapabilirler; bu uzun bir zaman alabilir ya da bütünüyle imkânsız olabilir. Bununla birlikte, serbest piyasada zorla dayatılan nihai karar yoktur; herkes kendi çapında kararları şekillendirmekte serbesttir ve böylelikle "piyasa"nın sonuçları önemli ölçüde değişir. Kısaca, piyasanın belli girişimcilere ya da diğer herhangi bir gelirin alıcısına karşı çok gaddar olduğunu her kim hissederse, o uygun hediyeler ve ihsanlar için bir yardım fonu oluşturmakta tamamen serbesttir. Mevcut özel hayır işlerini "yetersiz" olmakla eleştirenler bizzat bu açığı kapatmakta tamamen serbesttirler. "Piyasayı" gerçek bir varlık, bir merhametsiz kararlar alıcısı olarak kabul etmekten kaçınmalıyız. Piyasa, toplumda bütün bireylerin kendi çapında aldıkları kararların bir bileşkesidir; insanlar kendi paralarını hoşlarına giden herhangi bir biçimde harcayabilirler ve kendi kişilikleriyle ve mülkleriyle ilgili her türlü kararı alabilirler. Onlar kendi kararlarını fiili-

[20] Birkaç yıl evvel bize liberteryen konumun "çürütülmesi" sözü verilmişti –şu ana kadar gözükmeyen bir şey. O "Ormana Geri Dönüş" olarak isimlendirildi. *Bkz.*, Ralph L. Roy, *Apostles of Discord* (Boston: Beacon Press, 1953), s. 407.

yata geçirmeden evvel "piyasa" olarak bilinen bir varlığa karşı savaşmak ya da onu ikna etmek zorunda değildirler.

Esasında, serbest piyasa kesin olarak "(vahşi) orman" toplumunun taban tabana zıddıdır. Orman herkesin herkese karşı savaşıyla karakterize edilir. Bir adam sadece diğerinin pahasına, ikincinin mülkünü gasp etmek suretiyle kazanç sağlar. Herkesin geçimlik bir seviyede olması nedeniyle daha güçlünün daha zayıf olanı zorla ezmesiyle birlikte, gerçek bir hayatta kalma mücadelesi vardır. Öte yandan, serbest piyasada bir insan, öyle arzu etmesi halinde ilkel bir seviyede kendi kendine yeterli üretimle kabuğuna da çekilebilmesine rağmen, sadece başkasına hizmet etmek vasıtasıyla kazanç sağlar. İşin doğrusu bu, bütün insanların işbölümünün gelişmesi ve sermaye yatırımları vasıtasıyla kazanç sağladığı piyasanın barışçıl birlikte-işlemesi vasıtasıyla olur. "En güçlünün (fittest) hayatta kalması" ilkesini hem ormana hem de piyasaya uygulamak temel bir soruyu göz ardı etmek demektir: *Hangi konuda güçlülük?* Ormanda "güçlü", kaba kuvvet kullanmada en mahir olanlardır. Piyasada "güçlü" toplumun hizmetinde en mahir olanlardır. Orman, birilerinin diğerlerinden gaspta bulunduğu ve herkesin açlık seviyesinde yaşadığı yabani bir yerdir; piyasa herkesin kendi kendine *ve* başkalarına aynı anda hizmet ettiği ve sonsuz derecede daha yüksek tüketim seviyelerinde yaşadığı barışçıl ve üretken bir yerdir. Piyasada bir hayırsever, vahşi ormanda mevcudiyeti mümkün olmayan lüks bir şeyi, yardım olarak sağlayabilir.

Dolayısıyla, serbest piyasa (vahşi) ormanın kıt geçimliğe dayalı tahrip edici rekabetini, insanın kendine *ve* başkalarına hizmet ettiği barışçıl bir *birlikte-işleyen* rekabete dönüştürür. Ormanda birileri ancak diğerleri pahasına kazanç sağlar. Piyasada herkes kazanç elde eder. Kaostan düzeni çıkaran, doğayı kontrol altına alan ve vahşi ormanın *kökünü kazıyan*, "zayıf"ın üretken olarak, veya üretimden gelen hediyelerden ormanda "güçlü"nün hayatıyla karşılaştırıldığında krallar gibi hayat sürmesine imkan veren şey piyasadır. Dahası piyasa, hayat standartlarını yükselterek insana boş zamanı, kendini yabanilerden ayırt eden uygarlığın parlak vasıflarında kullanma imkânı verir.

Orman kanununa geri götüren şey kesinlikle *devletçilik*tir –çatışmaya, uyumsuzluğa, sınıf mücadelesine, fetih ve herkesin herkese karşı savaşına ve genel yoksulluğa geri gidiş. Karşılıklı hizmetler içinde barışçıl rekabet "mücadelesi"nin yerine, devletçilik hesaplama kaoslarını ve politik imtiyaza

ve sınırlı/asgari geçime dayalı Sosyal-Darwinist rekabetin ölümcül mücadelesini ikame eder.

11. Güç ve Zor Kullanma

A. "Zor Kullanmanın Diğer Biçimleri": Ekonomik Güç

Liberteryen konuma dair çok yaygın bir eleştiri şöyle sunulur: Tabiî biz şiddeti/zoru sevmiyoruz ve liberteryenler onun tehlikelerine işaret etmede faydalı bir hizmet icra ederler. Fakat siz çok *dar düşüncelisiniz*, çünkü toplumda icra edilen öteki önemli zorlama biçimlerini (Devlet ya da suçlu tarafından kullanılan zor/şiddetten başka, *özel* zorlayıcı gücü) göz ardı ediyorsunuz. Hükümet bu özel zorlamayı kontrol etmek ya da dengelemek için kendi zorbalığını hazır kıta bekletmelidir.

Evvela, liberteryen doktrin için zor gözüken bu durum, zorlama kavramını *şiddet* kullanımıyla sınırlandırarak çabucak giderilebilir. Bu daraltma polisin ve adliyenin kanuni şiddetini tamamen kendi beceri alanına hasretme (*şiddete karşı* mücadele) gibi başka bir meziyete de sahip olacaktır. Fakat biz daha da ileri gidebiliriz, çünkü daha geniş bir zorlama kavramında doğası gereği var olan çelişkileri görmemiz mümkündür.

"Özel zorlamanın" çok iyi bilinen bir türü muğlâk fakat uğursuz-sesli "ekonomik güç"tür. Bu tür bir "güç" kullanımının gözde bir örneği özellikle büyük bir şirket tarafından işinden atılan bir işçinin durumudur. Bu, işçinin mülküne karşı şiddete dayalı bir zorlama "kadar kötü" değil midir? Eğer patron kendi "ekonomik gücü"nü kullanmamış olsaydı, işçi elde etmiş olacağı paradan mahrum kalmayacağı için, bu, işçinin soyulmasının daha sinsi başka bir biçimi değil midir?

Gelin bu duruma yakından bakalım. İşverenin tam olarak yaptığı şey nedir? O, işçinin sürdürmeyi tercih ettiği belli bir mübadelenin *devam ettirilmesini reddetmiş*tir. Spesifik olarak, patron A belli bir parasal meblağı B'nin emek hizmetlerinin satın alımı mukabilinde *satmayı* reddetmektedir. B belli bir mübadele yapmayı isteyecek; A istemeyecektir. Aynı ilke ekonominin enine boyuna her tarafındaki bütün mübadelelere uygulanabilir. Bir çalışan emeğini bir patronun parasıyla mübadele eder; bir perakendeci yumurtaları bir müşterinin parasıyla mübadele eder; bir hasta parayı bir doktorla onun hizmetleri karşılığında mübadele eder, vd. Şiddete/zora izin verilmeyen bir özgürlük rejimi altında, her insan uygun gördüğü kimselerle uygun gördüğü mübadeleleri yapma ya da yapmama gücüne sahiptir. Şu

halde mübadeleler yapıldığı zaman, iki taraf da yarar sağlar. Eğer bir mübadele *cebren yapılırsa*, en azından bir tarafın zarara uğradığını görmüştük. Hatta bir soyguncunun bile uzun vadede kazanç elde edip etmediği şüphelidir, çünkü şiddet/zor ve tiranlığın geniş ölçekte uygulandığı bir toplum o kadar düşük bir verimliliğe sahip olacak ve o kadar çok korku ve nefret dolu hale gelecektir ki soyguncular bile kendi talihlerini, serbest piyasada üretimle ve mübadeleyle iştigal etmeleri halinde sahip olabilecekleri durumla karşılaştırdıklarında, mutsuz olabilirler.

O zaman, "iktisadi güç" bir mübadele yapmayı reddetme özgürlüğü altında açıkça haklıdır. Her insan bu güce sahiptir. Her insan önerilen bir mübadeleyi kabul etmeme hususunda aynı hakka sahiptir.

Şimdi, şiddetin/zorun kötülüğünü itiraf eden fakat hükümetin zor kullanmasının "ekonomik gücün özel zorbalığını" dengelemek açısından bazen gerekli olduğunu da ekleyen "ılımlı" devletçi, aşılmaz bir çelişkiye düşmektedir. A B ile bir mübadele yapmayı reddeder. Eğer B A'ya silah çekip mübadeleyi yapmasını emrederse, bizim söyleyeceğimiz, veya hükümetin yapacağı şey nedir? Bu kritik bir sorudur. Bu mesele hakkında kabul edebileceğimiz sadece iki pozisyon vardır: *ya* B şiddet/zor kullanmaktadır ve derhal durdurulması gerekir, ya da B'nin bu adımı atması tamamen meşrulaştırılmalıdır, çünkü o sadece A tarafından kullanılan ekonomik gücün "çaktırmadan dayatılmasına karşı koymaktadır". Ya savunma birimi A'nın korunmasını derhal yerine getirmelidir, ya da bilinçli olarak, belki de B'ye yardım ederek (ya da B'nin işini onun adına yaparak) bunu yapmayı reddeder. *Ortada bir yer yoktur!*

B zor/şiddet kullanmaktadır; bununla ilgili bir mesele yoktur. Her iki doktrinin koşullarında da, bu şiddet/zor ya işgalci ve dolayısıyla gayri adil ya da savunma amaçlı ve dolayısıyla adildir. Eğer biz "ekonomik güç" argümanını benimsersek, ikinci pozisyonu seçmemiz gerekir; eğer onu reddersek, birinciyi benimsememiz icab eder. Eğer "ekonomik-güç" kavramını seçersek, herhangi bir mübadelenin ***reddiyle*** mücadele etmek için zor/şiddet kullanmamız gerekir; eğer onu reddersek zorla bir mübadele *empoze edilmesini* önlemek için zor/şiddet kullanmalıyız. Bu *ya-ya da* seçiminden kaçma yolu yoktur. "Ilımlı" devletçi haksız zorbalığın "çok sayıda şekli" olduğunu mantıksal olarak söyleyemez. O, birini ya da diğerini seçmeli ve duruşunu ona göre belirlemelidir. O ya illegal zorbalığın sadece tek biçimi olduğunu –aleni fiziki şiddet/zor- söylemeli ya da illegal zorbalığın sadece tek biçimi olduğunu –mübadeleyi reddetme- söylemelidir.

Hâlihazırda liberteryen temeller üzerinde bina edilmiş bir toplum türünü tam olarak tarif etmiştik –barış, uyum, özgürlük, herkes için maksimum fayda ve hayat standartlarında müterakki gelişmenin damgasını vurduğu bir toplum. "Ekonomik-güç" öncülünü benimsemenin sonuçları ne olacaktır? O, bir kölelik toplumu olacaktır: çünkü çalışmanın reddini başka ne yasaklar? O, aynı zamanda şiddetin açık öncülerine nezaketle muamele edilen, buna karşılık onların kurbanlarının kendi kötü durumlarından "gerçekten" sorumlu oldukları gerekçesiyle azarlanan bir toplum olacaktır. Böyle bir toplum hakikaten herkesin herkese karşı bir savaşı, fethin ve sömürünün kontrolsüzce devam edeceği bir dünya olacaktır.

Şiddetin/zorun gücü ile "ekonomik güç" arasındaki, kısaca, bir haydudun kurbanı ile Ford Motor Şirketinde işini kaybeden bir adam arasındaki zıtlığı daha ayrıntılı analiz edelim. İki örnekte de, güç kullandığı söylenen kişiyi P ve kurban olarak düşünülen kişiyi de X ile sembolize edelim. Haydut ya da soyguncu örneğinde P X'i yağmalar. Sözün kısası P X'in ve diğer bütün X'lerin sırtından geçinerek yaşar. Bu, gücün orijinal, ***siyasi*** manada taşıdığı anlamdır. Fakat "ekonomik güçte" durum nedir? Burada, aksine, muhtemel çalışan olan X *P*'nin mülküne karşı rahatsız edici bir alacak hakkı öne sürmektedir! Bu takdirde, X başka bir yol yerine P'yi talan etmektedir. Ford'da iş edinemeyen bir otomobil işçisinin kötü durumuna dövünenler, öyle gözüküyor ki Ford'dan önce ve Ford olmaksızın böyle bir işin kesinlikle elde edilir olmayacağını idrak etmemektedirler. Dolayısıyla, hiç kimse bir Ford işi için bir çeşit "doğal hak" sahibi olamaz, hâlbuki özgürlüğün doğal bir hak, her şahsın başkalarının (Ford gibi) varlığına bağımlı olmaksızın sahip olabileceği bir hak olduğunu öne sürmek anlamlı***dır***. Kısaca, ***siyasi*** güce karşı doğal bir savunma hakkını ilan eden liberteryen doktrin tutarlı ve anlamlıdır, fakat "iktisadi güce" karşı ilan edilmiş herhangi bir savunma hakkının hiçbir manası yoktur. Burada, gerçekten, iki "güç" kavramı arasında muazzam farklar vardır.[21]

B. Doğa Üzerinde Güç ve İnsan Üzerinde Güç

Piyasa fenomenini "güç" açısından –yani, sadece muharebe meydanına uygun terimlerle- tartışmak oldukça yaygın ve hatta modadır. Biz piyasayla ilgili olarak yapılan "ormana geri dönüş" eleştirisinin yanılgısını görmüştük

[21] "Pazarlık gücü"yle ilgili başa çıkılmaz problemler hakkında, ***bkz.***, Scoville ve Sargent, ***Fact and Fancy in the T.N.E.C. Monographs,*** s. 312–13; ve W. H. Hutt, *Theory of Collective Bargaining* (Glencoe, Ill.: Free Press, 1954), Kısım I.

ve yine yanıltıcı "ekonomik güç" kavramının mübadele ekonomisine nasıl uygulandığını da görmüştük. Aslında siyasi-güç terminolojisi sık sık piyasa tartışmalarına egemen olmaktadır: barışçıl işadamları "ekonomik kralcılar", "ekonomik feodaller", veya "hırsız baronlar"dır. İşletme bir "güç sistemi" diye tanımlanır ve firmalar "özel hükümetler"dir, ve hatta, eğer çok büyük iseler "imparatorluk"lardır. Daha az korkutucu olarak, insanlar "pazarlık gücüne" sahiptir ve firmalar askeri kavgalarda olduğu gibi "stratejiler"le ve "rekabet"le iştigal ederler. Son zamanlarda, "oyun" teorileri ve strateji, yanlış biçimde piyasa faaliyetine, hatta piyasa mübadelesini bir "sıfıra sıfır oyunu"yla –A'nın kaybının tam olarak B'nin kazancına eşit olduğu bir karşılıklı ilişki- karşılaştıran saçma bir boyuta uygulanmıştır.

Tabiî, bu, fetih ve soygundan gelen baskıcı güç davranışı*dır*. Orada, bir insanın kazancı diğer bir insanın kaybı*dır*; bir insanın zaferi diğerinin yenilgisidir. Sadece çatışma bu sosyal ilişkileri tanımlayabilir. Fakat herkesin *bir "muzaffer"* olduğu ve herkesin sosyal ilişkilerden kazanç sağladığı yer olan serbest piyasada, bunun tersi doğrudur. Siyasi gücün dili ve kavramları serbest-piyasa toplumu için tekil olarak *uygunsuzdur*.

Burada temel karışıklık iki çok farklı kavram arasında ayrım yapma başarısızlığıdır: *doğa üzerinde güç* ve *insan üzerinde güç*.

Bir bireyin *gücünün* onun kendi ihtiyaçlarını karşılamak için çevresini kontrol etme kabiliyeti olduğunu görmek kolaydır. Bir baltası olan bir adam bir ağacı kesip indirme *gücüne* sahiptir. Bir fabrikası olan bir insan öteki tamamlayıcı faktörlerle birlikte, sermaye malları üretme gücüne sahiptir. Bir silahı olan bir adam silahsız bir adamı, silahsız adamın direnmemeyi ya da silahla ölümü kabul etmemeyi seçmesi *koşuluyla*, kendi emrini yerine getirmesi için zorlama *gücüne* sahiptir. İki güç tipi arasında temel bir ayrımın olduğu açık olmalıdır. *Doğa üzerinde güç* uygarlığın, üzerinde bina edildiği güçtür; insanoğlunun tarihi kaydı bu gücün ilerlemesinin ya da ilerletilmesine çalışılmasının kaydıdır. Öte yandan, *insan üzerinde güç* doğa üzerinde gücün yol açtığı gibi, genel hayat standardını yükseltmez ya da herkesin tatminlerini yükseltmez. Mutlak mahiyeti nedeniyle sadece toplumda bazı insanlar, insanlar üzerinde güç kullanabilir. İnsan üzerinde gücün mevcut olduğu yerde, bazıları güçlü olmalı, ötekiler de gücün nesnesi olmalıdır. Fakat *her* insan doğa üzerinde güce ulaşabilir ve pekâlâ ulaşır.

Aslında, eğer biz dünyaya gelirken insanın temel durumuna bakarsak, onun kendi hayatını korumasının ve kendini ilerletmesinin tek yolunun

doğayı fethetmek –yeryüzünü kendi ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla dönüştürmek- olduğu açıktır. İnsan ırkının bütün üyeleri bakımından sadece böyle bir fethin üretken ve hayatı-idame ettiren faktör olduğu açıktır. Bir insanın diğeri üzerindeki gücü insanlığın ilerlemesine katkıda bulunamaz; sadece, talanın üretimle yer değiştiği, hegemonyanın sözleşmenin yerini aldığı, şiddetin ve çatışmanın piyasa uyumunun ve barışçıl düzenin yerine geçtiği bir toplum meydana getirebilir. Bir insanın diğeri üzerindeki gücü yaratıcı olmaktan ziyade *asalakça*dır, çünkü o, doğa fatihlerinin, kendi akranlarını fetheden insanların hükümdarlığına bağımlı olmaları anlamına gelir. Herhangi bir güç toplumu –ister suçlu zümrelerce isterse örgütlü bir Devlet tarafından idare edilsin- esas olarak orman kanunu, veya ekonomik kaos manasına gelir. Dahası o, Sosyal Darwinistlerin vurguladığı anlamda bir orman, bir mücadele olacaktır ki, orada hayatta kalanlar gerçekten "en güçlü" olmayacaktır, çünkü muzafferlerin "güçlülüğü" sadece üreticileri yağmalama kabiliyetlerinden oluşacaktır. Onlar insan türünün ilerlemesi için en güçlüler olmayacaktır: bunlar üreticilerdir, *doğa*nın fatihleridir.

O zaman liberteryen doktrin insanın *doğa üzerindeki gücünün* doruklaştırılmasını ve *insanın insan üzerindeki gücünün ise* yok edilmesini savunur. İkinci gücün artırılmasında devletçiler, kendi sistemlerinde insanın doğa üzerindeki gücünün solacağını ve ihmal edilebilir hale geleceğini genellikle idrak edemezler.

Albert Jay Nock *Düşmanımız Devlet*'de, *sosyal güç ile Devlet* gücü arasında ayrım yaptığı zaman, bu ayrılmayı hedefliyordu.[22] "Toplumu" insan biçimli gibi gösteren herhangi bir ifadeden haklı olarak ürkenler bu terminolojinin kabulünden sakınmışlardır. Fakat fiilen bu ayrım çok önemli bir şeydir. Nock'ın "sosyal gücü" toplumun –insanlığın- doğayı fethetmesidir: insanın yeryüzünden elde etmeyi başarabildiği bolluğun üretimine yardım etmiş olan güç. Onun "Devlet gücü" *politik güçtür* –servet elde etmede politik araçların "iktisadi araçlara" karşı kullanılması. Devlet gücü insanın insan üzerindeki gücüdür –bir grubun diğeri üzerinde cebri güç/şiddet kullanması.

Nock bu kategorileri tarihsel olayları muhteşem bir tarzda analiz etmek için kullanmıştır. O, insanlık tarihini *sosyal güç* ile *Devlet gücü* arasında bir yarış olarak görmüştür. İnsan –üreticilerin önderlik ettiği- daima kendi doğal çevresinin fethini ilerletmek için çaba sarf etmiştir. Ve insan –öteki insanlar- daima doğa üzerindeki bu fethin meyvelerini gasp etmek için *politik*

[22] Nock, *Our Enemy the State.*

gücü genişletmeye uğraşmıştır. Şu halde tarih sosyal güç ile Devlet gücü arasında bir yarış olarak yorumlanabilir. Daha bolluk dönemlerinde, mesela Sanayi Devriminden sonra, sosyal güç o ana kadar yakalama şansı bulamadığı politik gücün ilerisinde büyük bir hamle yapmıştır. Devlet gücünün en sonunda kendi kontrolünü sosyal gücün daha yeni alanlarına doğru genişlettiği dönemler durgunluk dönemleridir. Devlet gücü ve sosyal güç ahlâk karşıtıdır ve birincisi ikinciyi kurutarak varlığını sürdürür. Açıkçası, burada öne sürülen kavramlar –"doğa üzerinde güç" ve "insan üzerinde güç"- Nock'ın kategorilerine dair genelleştirmeler ve arıtmalardır.

Bir problem anlaşılmaz gibi gözükebilir: Piyasada "satın alma gücünün" doğası nedir? Bu, insan üstünde ve hatta "sosyal" ve serbest piyasa üzerinde güç değil midir? Ancak, bu çelişki sadece görünüştedir. Para sadece, öteki insanların onu malların mübadelesinde kabul etmek istemesinden dolayı, yani onların mübadele yapmasını kolaylaştırmasından dolayı "satın alma gücüne" sahiptir. Mübadelede bulunma gücü –mübadelenin her iki tarafında da- *üretime* dayanır ve bu tam da tartışmakta olduğumuz husus olan *doğa*nın fethidir. Aslında, insanın *doğa* üzerindeki gücünün ilkel seviyenin ötesine geçmesini temin eden şey mübadele sürecidir –işbölümü. Ford Motor Şirketinin böyle bir bolluğu geliştirmesi *doğa* üzerindeki güçtü ve kızgın iş arayıcısının Ford'un "ekonomik gücü" hakkında söylenip dururken –politik güç aracılığıyla- zaptetme tehdidinde bulunduğu şey yine *bu* güçtü.

Hülasa, siyasi-güç terminolojisi sadece zor/şiddet kullanan kimselere uygulanmalıdır. Yegâne "özel hükümet", belli bir ülkeye egemen konumdaki resmi Devletin bir parçası olmayan şahıslara ve mülklere karşı mütecaviz insanlar ve örgütlerdir. Bu "özel Devletler", veya özel hükümetler ya Orta Çağlardaki lonca yönetimlerinin ve günümüzde sendikaların ve kartelcilerin yaptığı gibi, Resmi Devletle birlikte işlev görebilirler, ya da resmi Devletle rekabet edip "suçlular" ya da "haydutlar" diye damgalanırlar.

12. Şans Problemi

Serbest-piyasa kararlarına dönük yaygın bir eleştiri "şansın" gelirlerin belirlenmesinde çok büyük bir rol oynadığıdır. Bir faktörün gelirinin onun tüketicilere olan iskonto edilmiş marjinal ürün değerine eşit olma eğilimi taşıdığını ve serbest piyasada girişimcilerin, hataları mutlak bir minimuma indireceklerini kabul edenler bile, şansın yine de gelirin belirlenmesinde bir rol oynadığını eklerler. Piyasanın şans eseri haksız unvanlar kazandırdığı

suçlamasından sonra münekkit, "zengin"in (ya da şanslının) müsaderesini ve "yoksul"un (ya da şanssızın) da sübvansiyonunu isteyerek devam eder.

Fakat şans nasıl izole ve teşhis edilebilir? Bunu yapmanın imkânsız olduğu açık olmalıdır. Her piyasa davranışında şans, ayrılmaz bir şekilde iç içe girmektedir ve onun izole edilmesi mümkün değildir. Sonuç olarak, zenginlerin yoksullardan daha şanslı olduğunu söylemek için haklı bir gerekçe yoktur. Çok sayıda ya da çoğu zenginin *şansız* hale gelip kendi gerçek DMVP'lerinden daha az kazanmaya başlaması, buna karşılık çoğu yoksulun *şanslı* hale gelip daha fazla kazanması pekâlâ mümkündür. Kimse şans dağılımı diye bir şeyden bahsedemez; bu nedenle, burada bir "yeniden dağıtım" politikası için haklı bir gerekçe yoktur.

Piyasada sadece bir yerde *şans* tam ve tanımlanabilir şekilde sonucu belirler: ***kumar*** kazançları ve kayıpları.[23] Fakat devletçi münekkitlerin *gerçekten* istediği şey şu mudur –kumarda kaybedenlere ödenmesi için kumarda kazananların kazançlarına el konulması? Tabiî, bu, -illegal bir faaliyet olması haricinde- kumarın süratle tükenişi anlamına gelecektir, çünkü açıkçası şans oyunlarına devam etmenin bir anlamı olmayacaktır. Herhalde, kaybedenler de tazmin edilmeye karşı çıkacaklardır, çünkü onlar kumara başlamadan önce şans kurallarını serbestçe ve gönüllü olarak kabul etmişlerdir. Şansı hükümetsel olarak nötrleştirme politikası ***bütün*** katılımcıların şans oyunundan elde ettiği tatminleri tahrip eder.[24]

13. Trafik Yöneticisi Benzetmesi

Popülaritesi nedeniyle "trafik yöneticisi benzetmesi"ne kısaca bakabiliriz – nasıl ki "trafiğin düzenlenmesi gerekliyse", aynı şekilde açıkçası hükümetin de ekonomiyi düzenlemesi gerekir. Bu göze batan ***alakasız sonucu (non sequitur)*** unutup gitmenin zamanı çoktan gelip geçmiştir. Her mal sahibi mutlaka kendine ait mülkü regüle eder. Aynı şekilde bir yolun her sahibi kendi yolunun kullanımıyla ilgili kuralları belirleyecektir. Devletçilik için bir delil olmanın çok ötesinde, yönetim açıkçası ***her türlü*** sahipliğin özelliğidir. Yolların sahibi olanlar onların kullanımını düzenleyecektir. Günü-

[23] Burada biz, (yarış bahsinde olduğu gibi) bilgi unsurlarının işin içine girmediği, ***pür kumara*** (rulet gibi), veya şans oyunlarına gönderme yapıyoruz.

[24] Alfred Marshall dâhil bu kadar çok iktisatçının, açıkçası hatalı bir şekilde, olayın başında katılımcıların kumardan hoşlanmadıklarını varsaymak suretiyle kumarın "irrasyonelliğini" (mesela, paranın azalan marjinal faydasından) "ispatlamış" olmaları tuhaftır!

müzde, hükümet çoğu yolun sahibidir ve dolayısıyla onları düzenlemektedir. Tam serbest bir toplumda, *özel* sahipler kendine ait yolları işletecek ve kontrol edecektir. Açıkçası "trafik yöneticisi benzetmesi" tam serbest piyasaya karşı hiçbir delil sunamaz.

14. Fazla- ve Az Gelişmişlik

Münekkitler sık sık serbest piyasaya karşı çelişik suçlamalar yöneltirler. Tarihselci-düşünen, serbest piyasanın belli bir ekonomik gelişme aşaması için ideal olduğunu kabul edebilir, fakat diğer aşamalar için elverişsiz olduğunda ısrar eder. Böylece ileri ülkelere hükümet planlamasına dört elle sarılması öğütlenmiştir, çünkü "modern ekonomi plansız kalacak şekilde aşırı karmaşıktır", "sınır geçilmiştir" ve "ekonomi artık kemale ermiştir". Fakat öte yandan, geri kalmış ülkelere, kendi nispi ilkel durumlarından *dolayı* devletçi planlama yöntemleri benimsemeleri gerektiği anlatılmıştır. Dolayısıyla muayyen bir ekonomi *laissez faire* için *ya* çok ileri ya da çok geridir; ve biz *laissez faire* için belirlenmiş zamana herhangi bir şekilde asla ulaşılmayacağından emin olabiliriz.

Hâlihazırda moda olan "büyüme ekonomisi" tarihselci bir gerileyiştir. Ekonominin yasaları ekonominin belirli herhangi bir seviyesine uygulanır. Herhangi bir seviyede, müterakki değişme nüfusun kişi başına düşen sermaye hacminde bir artıştan oluşur ve serbest piyasa, düşük zaman tercihleri, uzağı gören girişimciler ve yeterli emek ve doğal kaynaklar tarafından ilerletilir. Mütedenni değişme tam tersi koşullar tarafından yaratılır. *Müterakki* ve *mütedenni* değişme terimleri yanıltıcı bir biyolojik benzerliği ifade eden bir terim olarak "büyüme"den çok daha iyidir ki bu, bir ekonominin sürekli olarak ve hatta sabit bir oranda "büyümesi" gerektiğini dikte eden fiili bir kanun manasına sahiptir. Tabiî, aslında bir ekonomi aynen bunun gibi kolaylıkla geriye doğru da "büyüyebilir".

"Azgelişmişlik" terimi de talihsizdir, çünkü o, ekonominin ulaştırılması gereken fakat dışsal bir gücün onu "geliştirmemesi" nedeniyle ulaşılamayan bir seviyenin ya da standardın olduğu anlamını taşır. Demode "geri kalmış" terimi yine normatif olmasına rağmen, en azından bir ekonominin nispi yoksulluğunun sorumluluğunu ulusun kendi politikalarına iliştirir.

Yoksul ülke özel teşebbüsün ve yatırımın fonksiyon görmesine imkân vererek ve yine yerlilerin ve yabancıların burada engellenmemiş ve rahat bırakılmış halde yatırım yapmalarına izin vererek en iyi şekilde ilerleyebilir. Zengin ülke ve onun "karmaşıklıklarına" gelince, serbest piyasanın hassas

süreçleri, tam anlamıyla karmaşık ayarlanmaları ve karşılıklı ilişkileri herhangi bir devletçi planlama biçiminden çok çok daha etkin olarak idare edecek şekilde donatılmıştır.

15. Devlet ve İnsanın Doğası

İnsanın doğası problemi ortaya atılmış olduğu için, şimdi kısaca Roma Katolik sosyal felsefesine nüfuz etmiş olan bir iddiaya, yani Devletin, insanın esaslı/zaruri bir parçası olduğu iddiasına dönebiliriz. Bu Thomistic görüş, kendi rasyonel ahlâk talebinde Devletin, insanlığın ahlâkî biriminin bir cisimleşmesi olduğu kabulüne dalmış olan, Aristo ve Platon'dan ileri gelir. *İnsanlar*ın falan şeyi çabucak yapması gerektiği, reçeteye dönüştürülmüş hale geldi: Devlet falan şeyi yapmalıdır. Fakat hiçbir yerde bizzat Devletin doğası esastan incelenmiş değildir.

Katolik çevrelerde çok etkili bir çalışma olan, Heinrich Rommen'ın *Katolik Düşüncede Devlet*'i *(The State in Catholic Thought)* tipiktir.[25] Aristo'yu izleyerek Rommen, insanın sosyal bir varlık olduğuna işaret etmek suretiyle Devleti insanın doğasına yerleştirmeye çalışır. O, insanın doğasının bir toplum için uygun olduğunu ispatlarken, Devlet için bir mantık/açıklama getirmede çok başarılı olduğuna inanır. Fakat eğer Devletin ve toplumun kesinlikle eş boyutlu/süreli olmadığını tam olarak idrak ettiğimizde, bunu en hafif derecede bile yapmış olmaz. Liberteryenlerin Devletin *anti sosyal* bir araç olduğu iddiası böyle bir *alakasız sonucun (non sequitur)* kabul edilmesinden önce, işin başında çürütülmelidir. Rommen Devletin ve toplumun ayrı şeyler olduğunu idrak eder, fakat yine de sadece topluma uygulanan argümanlarla Devleti meşrulaştırır.

O aynı zamanda gerekli görülen belirli yasal normların maalesef belirtilmiş olmamasına rağmen, hukukun öneminden dem vurur. Fakat bu, çok az yazarın kaçındığı bir yanılgı olmasına rağmen, hukuk ve Devlet de eş boyutlu/süreli değildir. Anglo-Sakson hukukunun büyük kısmı Devlet yasaları olarak değil, bizzat insanların gönüllü olarak benimsedikleri normlardan (müşterek hukuk, ticaret kanunu, vs.) türemiştir.[26] Rommen aynı zamanda davranışın *tahmin edilebilirliğinin* toplum için önemine vurgu yapar ki, bu sadece Devlet tarafından sağlanabilecek bir husustur. Fakat insan

---

[25] Heinrich Rommen, *The State in Catholic Thought, a Treatise in Political Philosophy* (London, 1950).

[26] Böylece, *bkz.*, Leoni, *Freedom and the Law*.

doğasının özü onun gerçekten tahmin edilebilir olarak görülemeyeceğidir, öbür türlü bizim hür insanlarla değil, fakat bir karınca yığınıyla ilgileniyor olmamız gerekir. Ve eğer biz insanları tam bir tahmin edilebilir normlar setine göre hep birlikte uygun adım marşa zorlaya*biliyorsak*, bu, böyle bir ideali topyekûn selamlamamız gerektiği gibi kaçınılmaz bir sonuç kesinlikle değildir. Bazı insanlar onunla için için mücadele edecektir. Son olarak eğer "uygulanabilir norm" "başkalarına karşı saldırıdan kaçınmak"la sınırlıysa, (1) yukarıda belirtilmiş olduğumuz gibi, bir Devlet böyle bir uygulama için zorunlu değildir, ve (2) Devletin doğasından gelen saldırı bizzat bu normu ihlal eder.[27]

16. İnsan Hakları ve Mülkiyet Hakları[28]

Serbest piyasa ekonomisini eleştirenler sık sık *kendilerinin*, mülkiyet haklarından ziyade "insan haklarını" korumakla ilgilendiklerini beyan ederler. İnsan haklarıyla mülkiyet hakları arasındaki bu sunî ayrılma liberteryenler tarafından sık sık çürütülmüştür ki, onlar (*a*) tabiî, mülkiyet haklarının sadece ve sadece *insan* için tahakkuk ettiğine, ve (*b*) insanın "yaşama hakkının", birinin geçimini sağlamak ve hayatını ilerletmek için üretmiş olduğu şeyi tutma hakkını gerektirdiğine vurgu yapmışlardır. Kısaca, onlar mülkiyet haklarının aynı zamanda ayrılmaz bir şekilde insan hakları olduğunu göstermişlerdir. Bunun yanında onlar, serbest basın gibi bir "insan hakkı"nın sadece sosyalist bir ülkede –ki burada Devlet gazete kâğıdı ve diğer gazete sermayesinin dağıtımının sahibidir ve onun tahsisine karar verir- alay edilecek bir şey olacağını vurgulamışlardır.[29]

Bununla birlikte, yapılması gereken başka vurgular da vardır. Çünkü sadece mülkiyet hakları insan hakları değildir, fakat aynı zamanda en güçlü manasıyla mülkiyet hakları dışında hak da yok*tur*. Kısaca, *yegâne* insan hakkı mülkiyet haklarıdır. Bunun doğru olduğu birkaç anlam/vurgu (sense) vardır. Öncelikle, her birey doğal bir olgu olarak *kendinin* sahibi, kendi

---

[27] Rommen, *State in Catholic Thought*, s. 225.

[28] *Bkz.*, Murray N. Rothbard, "Human Rights Are Property Rights", *Essays on Liberty* (Irvington-on-Hudson, N.Y.: Foundation for Economic Education, 1959), VI, içinde, 315–19. *Keza bkz.*, Rothbard, "Bertrand de Jouvenel e i diritti di proprietá," *Biblioteca della Liberta* (1966, No. 2), s. 41–45.

[29] Paul L. Poirot, "Property Rights and Human Rights", *Essays on Liberty* (Irvington-on-Hudson, N.Y.: Foundation for Economic Education, 1954), II, içinde, 79–89.

şahsının yöneticisidir. Tam serbest-piyasa toplumunda savunulan kişinin "insan" hakları, esasında her insanın kendi varlığının üstündeki ***mülkiyet hakkı***dır ve ***bu*** mülkiyet hakkından onun kendi üretmiş olduğu maddi mallara yönelik hakkı doğar.

İkinci olarak, "insan hakları" denilen şey, çoğu kez bu gerçek örtbas edilmesine rağmen, mülkiyet hakları demeye gelmektedir. Mesela, serbest konuşmaya dair "insan hakkını" alalım. Konuşma özgürlüğünün herkesin hoşuna giden her şeyi söylemesi anlamına geldiği sanılır. Fakat ihmal edilen soru şudur: Nerede? Bir insan nerede bu hakka sahiptir? O elbette ki bu hakka, izinsiz girdiği mülkiyet üzerinde sahip değildir. Kısaca, o bu hakka sadece ya kendine ***ait*** mülk üzerinde ya da birisinin, bir hediye olarak ya da bir kira sözleşmesi kapsamında kendisine yerinde teslim edilmek üzere anlaştığı mülk üzerinde sahip olabilir. Aslında o zaman, ayrı bir "serbest konuşma hakkı" diye bir şey yoktur; sadece bir insanın ***mülkiyet*** hakkı vardır: kendine ait olan şeyle ilgili istediğini yapma ya da diğer mülk sahipleriyle gönüllü anlaşmalar yapma hakkı.

Muğlâk ve yekpare halde "insan" hakları üzerine yoğunlaşma sadece bu gerçeği örtbas etmekle kalmamış, fakat aynı zamanda bireysel haklar ile sözde "kamu politikası" ya da "kamu yararı" arasında zaruri olarak her çeşit çatışmanın mevcut olduğu inancına da yol açmıştır. Bu çatışmalar nihayetinde, insanların, hakların mutlak olamayacağını, onların hepsinin nispi ve geçici olması gerektiğini ileri sürmelerine yol açmıştır. Mesela, "toplanma özgürlüğü" denilen insan hakkını ele alalım. Bir vatandaşlar grubunun belli bir önlem için gösteri yapmak istediklerini farz edelim. Grup, bu amaç için bir cadde kullanır. Öte yandan, polis, trafiği engellediği gerekçesiyle toplantıyı dağıtır. Şimdi, esas mesele, keyfi olmak dışında bu çatışmayı çözmenin bir yolu olmadığıdır, çünkü ***hükümet*** caddelerin sahibidir. Yukarıda gördüğümüz gibi, hükümet sahipliği kaçınılmaz olarak çözülemez çatışmalar doğurur. Çünkü bir taraftan vatandaş grupları kendilerinin vergi ödeyicisi olduklarını ve dolayısıyla toplanma amacıyla caddeleri kullanma hakları bulunduğunu iddia edebilir, diğer taraftan ise polis, trafiğin engellendiği konusunda haklıdır. Bu çatışmayı çözmenin rasyonel bir yolu yoktur, çünkü o ana kadar kıymete haiz cadde-kaynağının gerçek bir sahipliği söz konusu olmamıştır. Caddelerin özel olarak sahiplenildiği tam özel bir toplumda, mesele basit olacaktır: karar vermek cadde sahibine ait olacaktır ve vatandaş gruplarının ilgisi cadde alanını, sahibinden gönüllü olarak kiralamaya çalışmak olacaktır. Eğer bütün mülkiyet özel olsaydı, vatandaşların belirsiz bir "toplanma hakkına" sahip olmadıkları açık olurdu. Onların hakkı kendi gösterilerini yapma

amacıyla bu alanı satın alma ya da kiralama çabası içinde kendi paralarını kullanmanın ***mülkiyet*** hakkı olurdu ve onlar bunu sadece cadde sahibiyle bu hususta anlaşmaya varmaları halinde yapabilirlerdi.

Son olarak bireysel hakların asla mutlak olamayacağını fakat "kamu politikası"yla sınırlandırılması gerektiğini açığa çıkardığı düşünülen klasik örneği ele alalım. Yargıç Holmes'un meşhur ***kesin hükmü***, kalabalık bir tiyatroda kimsenin "yangın" diye bağırma hakkına sahip olamayacağı yönündedir. Bunun, konuşma hürriyetinin mutlak olamayacağını gösterdiği düşünülür. Fakat eğer biz bu sözde insan hakkıyla ilgilenmeyi bırakır ve burayla bağlantılı ***mülkiyet*** haklarını araştırırsak, çözüm açık hale gelir ve biz hakların mutlak doğasını zayıflatmaya hiç de gerek olmadığını görürüz. Çünkü durduk yere "yangın" diye bağıran şahıs ya ***sahip*** (ya da sahibin temsilcisi) ***ya da*** bir misafir ya da ödeme yapan bir müşteridir. Eğer o sahip ise, o zaman müşterilerine karşı hile yapmıştır. O, müşterilerin parasını bir sinema filmi sahnelemek taahhüdü karşılığında almıştır; ve şimdi, bunun yerine, o durduk yere "yangın" diye nara atarak ve müşteriler arasında bir huzursuzluk yaratarak gösteriyi bozmaktadır. Böylece o, sözleşmeye bağlı yükümlülüğünü kasıtlı olarak yerine getirmemiştir ve dolayısıyla kendi müşterilerinin ***mülkiyet haklarını*** ihlal etmiştir.

Öte yandan, nara atanın sahip değil, fakat bir müşteri olduğunu varsayalım. Bu takdirde, açıkçası tiyatro sahibinin mülkiyet hakkı (diğer müşterilerin yanı sıra) ihlal edilmiş demektir. Bir misafir olarak o belli koşullar altında bu mülkte bulunmaktadır, ve onun, sahibin mülkiyet haklarını, onun müşterileri için sahnelediği oyunu bozarak ihlal etmeme yükümlülüğü vardır. Dolayısıyla, kalabalık bir tiyatroda art niyetle çığlıklar "atan" kişi, sözüm ona kendi "serbest konuşma hakkının" pragmatik olarak "kamu yararı" denilen şey adına kısıtlanması gerektiğinden dolayı ***değil***, fakat açık ve net olarak başka bir insan evladının mülkiyet haklarını ihlal etmesi nedeniyle bir suçludur. Dolayısıyla, bu haklar üzerine sınırlar koymaya gerek yoktur.

Bu kitap ahlâkî değil praxeolgical bir inceleme olduğu için, bu tartışmanın amacı okuyucuyu mülkiyet haklarının desteklenmesi gerektiğine ikna etmek ol*ma*mıştır. Daha ziyade, biz kendi siyaset teorisini "haklar" temeli üzerine bina etmeyi ***çok*** isteyen bir kişiye, sadece insan haklarıyla mülkiyet hakları arasındaki sahte ayrımın bir kenara atılması gerektiğini değil, fakat aynı zamanda birincinin ikincide tümden absorbe edilmesi gerektiğini göstermeye çalıştık.

Ek
Sosyo-Ekonomik Hedefler Üzerine Profesör Oliver

Birkaç yıl önce Profesör Henry M. Oliver, ekonomik meselelerde ahlâkî hedeflerin mantıksal analizine dair önemli bir çalışma yayımladı.[30] Profesör Kenneth J. Arrow bu çalışmayı "bir sosyal ahlâkın aksiyomlaştırılmasına" giden yolda öncü bir başarı olarak selamladı. Ne yazık ki, teşebbüs edilen bu "aksiyomlaştırma" bir mantıksal yanılgılar yığınıdır.[31]

İktisatçıların ve siyasi düşünürlerin *laissez faire*'i defnetmeye çalışırken karşılaştıkları zorluk dikkate değerdir. Neredeyse yarım yüzyıldan fazladır, *laissez faire* düşüncesi hem kendi Doğal-Haklar ve hem de faydacı versiyonları içinde, Batı dünyasında çok az görülür olmuştur. Ve fakat *laissez faire*'in tam anlamıyla "itibar kaybetmiş" olduğu şeklinde süre gelen beyana rağmen, tedirginlik tek-yanlı tartışmaya damgasını vurmuştur. Ve dolayısıyla, zaman zaman yazarlar *laissez faire* hayaletine bir vaziyet vermek gereğini hissetmişlerdir. Muhalefet yokluğu canlı bir iki-taraflı argümandan ziyade donuk endişeli bir monologlar dizisi yaratmıştır. Ne var ki saldırılar sürmektedir ve şimdi Profesör Oliver işi neredeyse tamamen *laissez faire*

---

[30] Henry M. Oliver, Jr., *A Critique of Socioeconomic Goals* (Bloomington: Indiana University Press, 1954).

[31] Kenneth J. Arrow, "Review of Oliver's *A Critique of Socioeconomic Goals*," *Political Science Quarterly,* September, 1955, s. 442. Bununla birlikte, Arrow, "Sadece, sosyo-ekonomik hedefler açık hale getirilmiş olduğu zaman, biz onların başarılmasına dönük en iyi politikalar hakkında akıllıca konuşabiliriz" dediğinde haklıdır. Böyle bir berraklaştırmaya şu anki bölümde teşebbüs edilmiştir.

düşüncesini çürütme girişimine hasredilmiş bir kitap yazmaya kadar vardırmıştır.

A. Doğal Özgürlüğe Saldırı

Oliver silahlarını *laissez faire*'in doğal-haklar (doğal özgürlük sistemine) savunusuna çevirerek başlar.[32] O, fiili uygulamada değilse bile, Amerikalıların hâlâ bu doktrine temel teori olarak sarılmış gözükmelerinden kaygı duymaktadır. İlk olarak, o Spencer'ın Eşit Hürriyet Kanunu ile "bir insanın, birine zarar vermediği müddetçe dilediği gibi davranmakta serbest olduğu" yönündeki yarı-faydacı pozisyonunun yanı sıra, "Bir kimsenin kendi benliğiyle ilgili istediği şeyi yapma hakkına sahip olduğu" şeklindeki "ekstrem" versiyon dahil, liberteryen pozisyonun çeşitli versiyonlarını ortaya koyar. "Yarı-faydacı" pozisyon saldırıya en müsait olandır ve Oliver onun muğlâklığını göstermede zorlukla karşılaşmamıştır: "Zarar (harm)" pratik olarak bütün davranışları kapsayacak şekilde yorumlanabilir, mesela kırmızı renkten nefret eden bir kişi başka birinin kırmızı bir palto giymek suretiyle kendisine "estetik bir zarar" verdiğini öne sürebilir.

Karakteristik olarak, Oliver ciddi olarak muhakeme edilmemiş, "harfi harfine yorumlandığı gibi bir anlam taşımayan", vs. bir ifade olduğunu iddia ettiği "ekstrem" versiyona çok az tahammül göstermiştir. Bu ona hızla liberteryenizmin değişik ve daha zayıf versiyonlarına yönelik saldırılara geçme imkânı verir. Fakat o ciddi bir ifade*dir* ve özellikle eğer cümledeki "Bir" "Her" ile yer değiştirirse, onunla ciddi bir şekilde boy ölçüşülmelidir. Birinin "gerçekten ciddi olamazsın" şeklindeki neşeli yorumuyla kısa kesilen çok sık politik tartışma olmuştur! Yukarıda görmüştük ki Spencer'in Eşit Hürriyet kanunu "ekstrem" ifadenin gerçekten lüzumsuz bir versiyonudur ve bunun ilk kısmı koşul cümleciği anlamına gelir. "Ekstrem" ifadesi, hafifletilmiş versiyonun yorumlayıcı tuzaklarının çoğunu gidererek, daha açık ve net bir sunuma imkân verir.

Şimdi Oliver'ın liberteryen pozisyonla ilgili genel eleştirilerine dönelim. Liberteryen duruşun "büyük sunî çekiciliklere" sahip olduğunu kabul ederek, Oliver onun mantıksızlığını ifşa ettiği düşünülen bir eleştiriler dizisi sunmuştur:

(1) Herhangi bir mülkiyet tahdidi "özgürlüğü", yani başkalarının bu kaynakları kullanma hürriyetini sınırlar. Bu eleştiri "özgürlük" terimini

[32] Oliver, *Critique of Socioeconomic Goals*, s. 1–12.

yanlış kullanır. Açıkçası herhangi bir mülkiyet hakkı başkalarının "çalma hürriyetini" çiğner. Fakat biz bu "sınırlamayı" yerleştirmek için mülkiyet haklarına gerek de duymayız; bir özgürlük rejimi altında, başka bir *şahsın* varlığı başkalarının ona saldırıda bulunma "özgürlüğünü" kısıtlar. Fakat tanımı gereği, özgürlük böylelikle kısıtlana*maz*, çünkü özgürlük başkalarının tacizi olmaksızın ***birinin sahip olduğu şeyi*** kontrol etme hürriyeti olarak tanımlanır. "Çalma ya da saldırma hürriyeti", birine –gizli hareketin ya da saldırının kurbanı- zorla ya da hilekârlıkla kendi şahsından ya da mülkünden mahrum edilme izni verecek ve dolayısıyla toplam özgürlük hükmünü/maddesini (*her* insanın kendisiyle ilgili istediği şeyi yapmada serbest olması) çiğneyecektir. Birisinin ***bir başkasının*** sahip olduğuyla ilgili istediği şeyi yapması diğer şahsın özgürlüğüne engel olur.

(2) Oliver'ın gözünde daha önemli bir eleştiri doğal hakların "eşyadan" ibaret olan bir mülkiyet kavramı manası taşıdığı ve böyle bir kavramın soyut "haklar"da mülkiyeti ortadan kaldırdığıdır. Oliver'a göre eğer mülkiyet bir eşya demeti olarak tanımlanırsa, o zaman hisse senetleri ve tahviller gibi haklar üzerinde her türlü mülkiyetin elimine edilmesi gerekecektir; hâlbuki eğer mülkiyet "haklar" olarak tanımlanırsa, mevcut yasal gelenekten başka hakları tanımlamada çözümsüz problemler ortaya çıkar. Dahası "haklar"da mülkiyetin (property in rights) "eşyadan" ayrıştırılması "iş hakları" (rights in job) vs. gibi ***laissez-faire olmayan*** hakların baş göstermesine imkân verir. Bu, Oliver'ın başlıca eleştirisidir.

Bu nokta tamamen yanıltıcı bir şeydir. Mülkiyet elbette bir fiziksel eşya demeti olmasına rağmen, eşya ile haklar arasında bir ***ayrışma*** yoktur; aslında "haklar" sadece eşyaya yönelik haklardır. Bir petrol şirketindeki bir hisse soyut değişken bir hak değildir; o, petrol şirketinin fiziksel mülkünde bir tam bölen sahiplik sertifikasıdır. Benzer şekilde, bir tahvil doğrudan doğruya belli miktarda bir para sahipliğine yönelik bir alacak hakkıdır ve son tahlilde, şirketin fiziksel mülkiyetinde tam bölen bir sahipliktir. "Haklar" (serbest toplumda ortadan kaldırılacak olan tekelci imtiyaz ihsanları hariç) sadece fiziksel mülkün bölünebilir yansımalarıdır.

(3) Oliver liberteryen pozisyonun, böyle ifade edilmesine rağmen, mutlaka *laissez-faire*'e yol açmadığını aydınlatmaya çalışır. Göstermiş olduğumuz üzere, o bunu alelacele "ekstrem" pozisyona atlayarak ve saldırısını daha nitelikli formülasyonlardan bazılarının tartışılmaz zayıflığına yoğunlaştırarak yapar. Yarı faydacıların "zarar" (harm) ifadesi haklı olarak eleştirilmektedir. Spencer'in Eşit Hürriyet Kanununa onun koşul cümlesinden

ve "başkalarının eşit/aynı hürriyetini ihlal etme" ifadesinin sözde muğlâklığından dolayı saldırılmaktadır. Aslında görmüş olduğumuz gibi, bu şart gereksizdir ve pekâlâ elimine edilebilir. Yine de Oliver, Spencer'ci pozisyona hakkını vermekten çok uzaktır. O, "(hakkı) ihlal etmenin" alternatif kukla tanımlarını öne sürer ve bu alternatiflerin hiçbirinin kesin/tam *laissez faire*'e yol açmadığını gösterir. Daha eksiksiz bir araştırma Oliver'a kolaylıkla uygun tanımı sağlamış olurdu. O, beş alternatif tanımdan sadece birincinin, ihlali, "geleneksel yasal kuralların çiğnenmesi" olarak tanımladığını bildirir –rasyonel liberteryenin kullanmayacağı döngüsel nedensellikten doğan bir safsata tanımı. Kendi iddiasını mutlaka ilke üzerine dayandırarak, liberteryen kendi standardını mantık vasıtasıyla biçimlendirmeli ve sadece mevcut yasal geleneği benimsememelidir.

Oliver'ın dördüncü ve beşinci tanımları "kontrol" –herhangi bir biçimde başka bir şahsın tatmini ya da eylemleri üzerinde kontrol uygulama"- kelimesini kullanırken o kadar muğlâk ve o kadar döngüsel nedensellikten doğan bir safsatadır ki liberteryen onları hiçbir zaman kullanmayacaktır. Böylece geriye, Oliver'ın probleme makul bir çözüm getirmeden geçmeyi başardığı, ikinci ve üçüncü "ihlal" tanımları kalmaktadır. Bunlardan birincisi "ihlali" başka bir insanın kendi şahsı ve sahip olduğu şeylerin kontrolüne direkt fiziki müdahale" olarak; ve ikincisi "direkt fiziki müdahale artı zarar tehdidi biçiminde müdahale" olarak tanımlar. Fakat birincisi görünüşe göre hileyi dışlamaktadır, buna karşılık ikincisi sadece hileyi dışlamakla kalmaz, aynı zamanda başka birisiyle rekabet etmeye dönük tehditleri de *kapsar*, vs. Bu tanımlardan hiçbiri bir *laissez faire* sistemi demeye gelmediği için, Oliver hızla bu görevi bırakır ve "ihlal" teriminin umutsuz şekilde muğlâk olduğu ve *laissez-faire* hürriyet kavramının türetilmesinde kullanılamayacağı ve dolayısıyla *laissez-faire*'in temel liberteryen ön doğrudan başka özel, ilave bir ahlâkî varsayıma ihtiyaç duyduğu sonucuna varır.

Fakat bir *laissez-faire* neticesine varmak için uygun bir "hak ihlali" tanımı bulun*abilir*. Muğlâk, döngüsel nedensellikten doğan "hasar" (injury) teriminin kullanılmaması gerekir. Bunun yerine, hak ihlali "başka bir insanın şahsına ya da mülküne direkt fiziki müdahale, veya böyle bir fiziki müdahale tehdidi" olarak tanımlanabilir. Oliver'ın varsayımının aksine, hile "direkt fiziki müdahale" kategorisine dâhil *edilir*, zira böyle bir müdahale sadece silahlı şiddetin direkt kullanım anlamı değil, fakat aynı zamanda bir silah kullanmaksızın izinsiz girme ve hırsızlık yapma gibi davranışlar manası da taşır. Her iki durumda da, "zor/şiddet" başka birisinin mülküne karşı onu fiziksel olarak taciz etmek suretiyle yapılmıştır. Hile zımni çalmadır,

çünkü hile başka birisinin mülkünün sahte tavırlar altında, yani asla ele geçmeyen bir şeyin karşılığında fiziksel olarak mülk edinilmesini gerektirir. Her iki durumda da birinin mülkü ondan onun rızası olmaksızın alınmaktadır.

Azmin elinden hiçbir şey kurtulamaz ve böylece biz açıkçası Spencer'cı formülü ondan sadece ve sadece *laissez-faire* sonucu çıkacak şekilde tanımlamanın oldukça kolay olduğunu görüyoruz. Hatırlanması gereken önemli husus "hasar", (injury) "zarar" (harm) veya "kontrol" gibi muğlak ifadeleri asla kullanmamak, fakat "fiziki müdahale" ya da "fiziki şiddet tehditleri" gibi muayyen terimleri kullanmaktır.

B. Sözleşme Hürriyetine Saldırı

Temel doğal haklar postulatlarını kendi çapında hallettikten sonra, Oliver bu hakların spesifik bir sınıfına saldırarak devam eder: sözleşme hürriyeti.[33] Oliver üç muhtemel sözleşme hürriyeti maddesi tasvir eder: (1) "Bir insan sözleşme hürriyeti hakkına sahiptir"; (2) "Bir insan, sözleşme koşulları birisine zarar vermediği müddetçe, bir sözleşme hürriyeti hakkına sahiptir"; ve (3) Bir insan, sözleşme koşulları başka birinin haklarını ihlal etmediği müddetçe bir sözleşme hürriyeti hakkına sahiptir". İkinci madde derhal atılabilir; bir kere daha, muğlâk "zarar" kavramı, Oliver'ın alelacele belirttiği gibi sınırsız bir Devlet müdahalesi için bir mazeret sağlayabilir. Liberteryen bu tür bir anlatımı kabul etmeyecektir. Tabiî, birinci formülasyon en uzlaşılmaz olanıdır ve Devlet müdahalesi için hiçbir açık kapı bırakmaz. Burada yine Oliver dudak büker ve "şimdiye kadar çok az sayıda insanın sözleşme hürriyeti doktrininin peşine takıldığını" söyler. Fakat belki de, gerçeğin çoğunluk oyuyla belirlenmesinden beri? Aslında Spencer'cı koşula sahip olması hasebiyle üçüncü madde yine gereksizdir. Mesela, A ve B'nin C'yi vurmak için serbestçe sözleşme yaptıklarını varsayalım. Üçüncü versiyon bunun illegal bir sözleşme olduğunu söyleyebilir. Fakat esasında böyle olmaması gerekir! Çünkü *bizzat* sözleşme, C'nin haklarını ihlal etmez ve edemez. O sadece C'ye karşı onun haklarını ihlal edecek muhtemel bir sonraki davranıştır. Fakat bu takdirde o, önceden gelen bir sözleşme değil, illegal diye ilan edilmesi ve cezalandırılması gereken bir

[33] Oliver, *Critique of Socioeconomic Goals*, s. 12–19.

davranıştır. Mutlak bir sözleşme hürriyeti getiren birinci madde, en berrak ve aşikâr olarak tercih edilebilir formülasyondur.[34]

Oliver sözleşme hürriyeti ilkesine, iki insan arasında karşılıklı anlaşma olması gereğinden dolayı, temel insan hakları postulatından daha da güçlü şekilde itiraza açık diye bakar. Çünkü Oliver bir taraftan serbest ve gönüllü sözleşme arasında ve diğer taraftan da "hile" ve "zorlama" –ki bunlar sözleşmeyi geçersiz kılar- arasında nasıl ayrım yapabiliriz diye sorar?

Öncelikle, hile açık bir şekilde nasıl tanımlanabilir? Oliver'ın eleştirisi burada iki kısım halindedir:

(1) Oliver'a göre, "müşterek hukuk belli tip yanlış ifadelerin ve yanıltıcı bölümlerin yanı sıra belli tip atlamaların (omissions) da sözleşmeleri hükümsüz kılacağını kabul eder. Bu atlama kuralının duracağı yer neresidir?" Oliver oldukça haklı olarak, şunu görür: hiçbir atlamaya izin verilmeseydi, devletçiliğin derecesi muazzam olurdu. Fakat bu problem çok kolay bir şekilde çözülür: müşterek hukuku, hangi tür olursa olsun, bütün atlama kurallarını elimine edecek şekilde ***değiştirmek***! Oliver'ın, bu değişmelerin ilke olarak istenmiş gibi gözüktüğü antik yasal geleneklerdeki değişmeleri ele almada, veya liberteryenlerin bu tür değişiklikleri savunacağını idrak etmede bile bu kadar isteksiz olması gariptir. Liberteryenler başka yerde politik yapıda çok kapsamlı değişmeler önerdikleri için, müşterek hukukun birkaç maddesinin değiştirilmesinde ayak diremelerinin bir nedeni yoktur.

(2) O, yanlış beyanatlara karşı olan kuralların bile bazı insanlara devletçi geldiğini ve onların bugünkü sınırlarının ötesine götürülebildiğini belirtir ve örnek olarak Menkul Kıymetler ve Borsa Komisyonu düzenlemelerini gösterir. Fakat bütün mesele bir liberteryen sistemin hiçbir ***idari*** kurulu ya da düzenlemeyi onaylamayacağıdır. Hiçbir peşin düzenleme kuşaktan kuşağa geçirilemez. Tam serbest piyasada, yanlış ifadelerden dolayı zarara uğrayan bir kimse karşı tarafı mahkemeye verir ve orada tazminat kazanır.

---

[34] Bu maddeye yönelik bir itirazda, Oliver "Anglo-Amerikan hukukunun, geleneksel olarak belli sözleşme türlerini onların kamu yararına aykırı oldukları inancı nedeniyle geçersiz kıldığını" belirtir. *Ibid.*, s.13. Liberteryenlerin geleneksel Anglo-Amerikan hukukunun kendi ana kurallarına uydurulacak şekilde ***değiştirilmesini*** tavsiye etmelerinin nedeni tam olarak budur. Dahası "kamu yararı" manasız bir terimdir (kavramsal realizm yanılgısının bir örneği) ve dolayısıyla liberteryenler tarafından bir kenara atılır.

Fakat yanlış herhangi bir ifade, herhangi bir hile, bu durumda mahkeme tarafından bir hırsızla aynı biçimde şiddetle cezalandırılacaktır.

İkinci olarak, Oliver "zorlama"nın nasıl tanımlanabileceğini bilmek ister. Burada, okuyucu "Zorlamanın Diğer Biçimleri" başlığına gönderilir. Oliver, zorlamanın tanımlarını fiziki zor/şiddet kullanımı *ve* mübadele etmeyi reddetme olarak çelişik biçimde birbirine karıştırmaktadır. Görmüş olduğumuz gibi, zorlama rasyonel olarak sadece biri ya da diğeri olarak tanımlanabilir; her ikisi olarak değil, çünkü o zaman tanım kendiyle-çelişik olur. Dahası o, kişiler arası fiziki şiddeti doğanın gerçekleri tarafından konan kıtlıkla –onların ikisini de "zorlama" olarak bir araya getirmek suretiyle- karıştırır. O, umutsuz bir karman çorman iddia olarak, sözleşme hürriyeti teorisinin sözleşme yapan taraflar arasında anlamsız bir "zorlama eşitliği" getirdiği sonucuna ulaşır. Aslında liberteryenler serbest piyasada zorlamanın hiç olmadığını öne sürerler. Zorlama eşitliği saçmalığı Oliver'a, *gerçek* sözleşme hürriyetinin en azından Devletçe-uygulanan "pür rekabet"i gerektirdiğini ifade etme imkânı verir.

Dolayısıyla, sözleşme hürriyeti iddiası *laissez faire* manasına gelir ve aynı zamanda o, hürriyet postulatından tam anlamıyla türetilebilirdir. Oliver'ın aksine, bu iddiadan *laissez faire* anlamını çıkarmak için başka ahlâkî ilkelere/ön kabullere gerek yoktur. Zorlama problemi, "şiddet" oldukça yanlış bir terim olan "zorlama"nın yerini aldığında tamamen çözülür. O halde herhangi bir sözleşme, iki taraftan birinin şiddet ya da şiddet tehdidi olmaksızın gerçekleştiği zaman serbesttir ve dolayısıyla geçerlidir.

Oliver "yasal özgürlüğe" diğer birkaç saldırı daha yapar, mesela, o "yasal özgürlüğün 'fiili' özgürlüğe (ya da efektif fırsata) denk olmadığı şeklindeki eski bir sloganı ileri sürer –modası geçmiş olmasına karşın bir kere daha hürriyetin güçle ya da bollukla karıştırılması. En provokatif ifadelerinden birinde o, "bütün insanların sadece bir anarşi sistemi altında tam yasal özgürlük elde edebildiklerini öne sürmüştür (s. 21). Birinin *hukuk altında* bir sistemi "anarşi" diye tanımlaması pek görülmüş bir şey değildir. Eğer bu anarşizm olursa, o zaman çok sayıda liberteryen bu ifadeye kucak açacaktır!

C. Kazançlara Göre Gelire Saldırı

Serbest piyasada her insan kendi mallarını ya da hizmetlerini para karşılığında satabildiği sürece parasal gelir elde eder. Herkesin geliri onun tüketici ihtiyaçlarını karşılamadaki verimliliğine dair serbestçe seçilen piyasa de-

ğerlendirmelerine bağlı olarak değişecektir. *Laissez faire*'e olan kapsamlı saldırısında Profesör Oliver, doğal özgürlük ve sözleşme hürriyeti doktrinlerini eleştirmenin yanında bu ilkeyi, veya "kazanılmış-gelir (earned-income) doktrini" dediği şeyi de kınar.[35]

Oliver çalışanların sermaye ve toprak kullanma zorunluluğundan dolayı, mülk edinme hakkının insan emeğinin yarattığı şey üzerine dayandırılamayacağını ileri sürer. Fakat hem sermaye malları hem de toprak en nihayetinde emeğe (ve zamana) indirgenebilirdir: bütün sermaye malları orijinal faktörler olan emek ve toprak tarafından üretilmiştir; ve toprağın insan emeği tarafından bulunması ve yine emekle üretime taşınması gerekmiştir. Dolayısıyla, sadece *cari* emek değil, aynı zamanda "depolanmış" emek de (ya da daha doğrusu, depolanmış emek-ve-zaman) cari üretimde para kazanır ve öyleyse bu kaynakların sahiplerinin şimdi para elde etmesinin cari çalışanların o anda para kazanması kadar haklı nedeni vardır. *Geçmiş* emeğin kazanç elde etme hakkı, doğrudan doğruya mülkiyet hakkından ileri gelen miras hakkıyla ihdas edilir. Miras edinme hakkı sonra gelen kuşakların *alma* hakkından çok, önceki kuşakların *verme* hakkı üzerine dayalıdır.

Bu genel değerlendirmeleri hatırda tutarak, biz Oliver'ın detaylı eleştirilerinden bazılarına dönebiliriz. Öncelikle o, temel "kazanılmış-gelir" ilkesini yanlış biçimde anlatır ve bu, sürekli bir karışıklık kaynağıdır. O böylece onu şu şekilde anlatır: "Bir insan bizzat yaratmış olduğu gelire yönelik bir hak elde eder". Yanlış. O, bizzat yaratmış olduğu "gelire" değil, fakat *mülke* dönük bir hak elde eder. Bu ayrımın önemi birazdan daha açık hale gelecektir. Bir insan doğrudan doğruya kendi mülkü haline gelen kendine ait *ürünün*, kendi enerjisinin ürününün hakkına sahiptir. O, kendi çabasına ya da atalarının enerjisine ait olan bu mülkü, bu ürünü para karşılığında mübadele ederek, kendi parasal *gelirini* var eder. Onun malları ya da hizmetleri piyasada para karşılığında serbestçe mübadele edilir. Dolayısıyla onun geliri tamamıyla, piyasanın kendi mallarına ya da hizmetlerine verdiği parasal kıymetlendirme tarafından belirlenir.

Oliver'ın sonraki eleştirilerinin çoğu, bütün tamamlayıcı kaynakların bireylerin emeği üzerine kurulu olduğu gerçeğinin göz ardı edilmesinden doğar. O aynı zamanda "eğer bir insan bir şey yaparsa", onun "çok basit" olarak "kendisinin" olmasını kınar. Basit olabilir, fakat bu, bilimde aşağılayıcı bir ifade olmamalıdır. Aksine, Occam'ın Usturası ilkesi bize daha basit

[35] Oliver, *Critique of Socioeconomic Goals*, s. 26–57.

bir doğrunun daha iyi olduğunu anlatır. Dolayısıyla, bir ifadenin kriteri onun ***doğruluğu***dur ve basitlik, ***diğer şartlar sabit iken,*** bir erdemdir. Esas mesele bir insan bir şey yaptığı zaman, onun ya kendine ya da bir başkasına ait olmasıdır. O zaman o kime ait olacaktır: üreticiye mi, yoksa onu üreticiden çalan başka birisine mi? Belki de bu basit bir seçimdir, fakat buna rağmen gerekli bir şeydir.

Fakat bir şahsın bir şeyi ne zaman "yaptığını" ya da yapmadığını nasıl söyleyebiliriz? Oliver bu sorudan oldukça endişe eder ve marjinal verimlilik teorisini etraflıca eleştirir. Onun itirazlarının yanılgılarından başka, marjinal verimlilik teorisi bu ahlâkî tartışma için (faydalı olmasına rağmen) ille de gerekli değildir. Çünkü piyasada ürünü imal eden ve dolayısıyla parayı kazanması gereken kişinin kim olduğunun belirlenmesinde kullanılacak kriter gerçekten çok basittir. Kriter şudur: *Ürünün sahibi kimdir?* A kendi emek enerjisini bir fabrikada çalışarak harcar, emek enerjisinin daha fazla üretime yönelik bu katkısı fabrika sahibi B tarafından satın alınır ve ona ödeme yapılır. A B tarafından istihdam edilen emek enerjisinin sahibidir. Bu takdirde, A tarafından imal edilen ürün ***onun enerjisidir*** ve onun kullanımı B tarafından ödenir, veya istihdam edilir. B kendi sermayesini çalıştırması için çeşitli faktörler istihdam eder ve sermaye en sonunda başka bir ürüne dönüştürülür ve C'ye satılır. Ürün B'ye aittir ve B onu para karşılığında mübadele eder. B'nin, diğer üretim faktörlerine ödemek zorunda kaldığı miktarın haricinde elde ettiği para, B'nin ürüne olan katsını temsil eder. Kendi sermayesinin elde etmiş olduğu miktar ürünün sahibi olan B'ye gider, vs.

Oliver insanın gerçekten "malları imal" etmediğini fakat emeği tatbik ederek onlara değer kattığını söylediği zaman, bunun bir eleştiri olduğuna da inanır. Fakat bunu kimse reddetmemektedir. İnsanlar toprağı yaratmadıkları gibi, maddeyi de yaratmazlar. Daha ziyade, bu doğal maddeleri alırlar ve onu daha faydalı mallara ulaşacak bir dizi süreç içinde dönüştürürler. O, maddeyi dönüştürerek değer katma ümidindedir. Bunu söylemek ***kazanç teorisini*** zayıflatmaktan ziyade ***güçlendirece***ktir, çünkü açık olmalıdır ki malların mübadele amaçlı üretimine ne kadar değerin eklendiği, sadece müşterilerin, nihai olarak tüketicilerin satın alımları tarafından belirlenebilir. Oliver, kendi kafa karışıklığını şunu söylemek suretiyle açığa vurur: kazanç teorisi "mübadelede elde ettiğimiz değerlerin üretim sürecinde yaratmış olduğumuz değerlere kıymet itibariyle eşit olduğunu" varsayar. Kesinlikle değil! Üretim sürecinde yaratılan fiili değerler *yoktur*; bu "değerler" sadece mübadelede elde ettiğimiz değerlerden gelen anlamı (meaning) ka-

zanırlar. Biz "elde edilen ve yaratılan değerleri" karşılaştıramayız, çünkü yaratılan mülkiyet sadece onun mübadelede satın alındığı dereceye göre değerli ***hale gelir***. Burada Oliver'in "gelir yaratmak"la "bir ürün yaratmak" arasındaki temel karışıklığının bazı mahsullerini görüyoruz. İnsanlar gelir yaratmaz; onlar tüketicilere faydalı olmak suretiyle gelir karşılığında mübadele edebilmeyi ***umdukları*** bir ***ürün*** yaratırlar.

Oliver, daha sonra herkesin kendine çapında değer ölçeğine ve bu değer ölçeğine göre davranma hakkına sahip olduğunu öne süren ***laissez-faire*** teoremini kabul ederek, kendi kafa karışıklığını artırır. Bu ilkeyi bu terimlerle ifade etmek yerine, Oliver onu, her bir insan için "değerlerin eşit bir dayanak üzerine yerleştirilmesi" biçiminde anlatarak karışıklığa meydan verir. Sonuç olarak o, bu aşamadan sonra, bu yaklaşımı, bir insanın satın alma gücü diğerinden daha fazla olduğu zaman insanların değerlerinin "eşit bir dayanağa" nasıl sahip olabileceğini sorarak eleştirebilir, vs. Okuyucunun burada özgürlük eşitliği ile bolluk eşitliği arasındaki karıştırmayı görmede bir zorluğu olmayacaktır.

Oliver'ın, kazanılmış-gelir teorisine yönelik kritik itirazlarından bir diğeri teorinin, "bütün değerlerin satın alma ve satma yoluyla kazanıldığını, bütün malların pazaryerindeki mallar olduğunu" varsaydığı yönündedir. Bu fasa fisodur ve sorumluluk sahibi bir iktisatçı onu asla böyle düşünmemiştir. Esasen, kimse pazarlanamaz, mübadele edilemez (dostluk, aşk ve din gibi) malların olduğunu ve çok sayıda insanın bu mallara çok fazla değer verdiğini inkâr etmemektedir. Onlar kendi kaynaklarını mübadele edilebilir ve mübadele edilemez mallar arasında nasıl dağıtacağı hususunda sürekli seçim yapmak zorundadırlar. Bu, serbest piyasa için ya da "kazanılmış-gelir" doktrini için zerre kadar zorluğa yol açmaz. Aslında bir insan kendi mübadele edilebilir malları ***karşılığında*** para kazanır. Bundan daha makul ne olabilir? Bir insan gelirini mübadele edilebilir malları piyasada satarak kazanır, dolayısıyla doğal olarak elde ettiği para, alıcıların bu mallarla ilgili kıymetlendirmeleri tarafından belirlenecektir. Gerçekten de o, mübadelesi mümkün olmayan şeylerin peşinden koşma (ya da teklif etme?) mukabilinde mübadele edilebilir malları sürekli olarak nasıl sağlayabilir? Ve niye öyle olsun? Başkaları, karşılığında hiçbir şey olmadan niye ve nasıl para ödemeye zorlanacaktır? Ve hükümet kimin hangi mübadele edilemez malları ürettiğine ve ödülün ya da cezanın ne olacağına nasıl karar verecektir? Oliver piyasa kazançlarının, piyasa dışı üretimi de kapsamadığı için tatmin edici olmadığını söylediği zaman, pazarlanabilir olmayan malların neden ille de resme girmesi gerektiğini gösterememektedir. Pazarlanabilir

mallar neden pazarlanabilir mallar ***karşılığında ödenmesin***? Oliver'ın "piyasa dışı kazançların" "problemin piyasa dışı kısmını çözecek" şekilde pek dağıtılmadığı yönündeki ifadesi çok az anlamlıdır. Dünyada hangi şey "piyasa dışı kazanç"tır? Ve eğer onlar bireyin dâhili kovalamalarından gelen dâhili tatminler değilse, dünyadaki hangi şey onları oluşturur? Eğer Oliver B'ye ödemek için A'dan para almayı öneriyorsa, o zaman ***pazarlanabilir*** bir malın gaspını öneriyor demektir ve o zaman kazançlar oldukça pazarlanabilirdir. Fakat eğer o bunu tavsiye etmiyorsa, o vakit onun düşünceleri oldukça yersizdir ve onun kazanılmış-gelir ilkesine karşı hiçbir şey söylemesi mümkün değildir.

Keza piyasada, pazarlanabilir olmayan katkıları/bağışları parayla ödüllendirmek isteyen herkesin bunu yapmakta serbest olduğu göz ardı edilmemelidir. Aslında serbest toplumda bu tür ödüller, serbestçe arzu edilen en üst dereceye kadar gerçekleşecektir.

Marjinal verimlilik teorisinin ahlâkî bir çözümü için gerekli olmadığını görmüştük. Bir insanın mülkü onun ürünüdür ve bu, tüketicilere onun piyasadaki tahmin edilmiş değeriyle satılacaktır. Piyasa, değeri tahmin etme problemini herhangi bir zor kullanan birimin ya da iktisatçının yapacağından daha iyi çözer. Eğer Oliver herhangi bir faktörün marjinal verimlilik değeri hakkında piyasanın hükümleriyle uyuşmuyorsa, bu vesile ile bir girişimci olmaya ve bu tür yanlış ayarlanmaları açığa çıkarmaktan gelen kârları kazanmaya davet edilir. Oliver'ın problemleri sahte problemlerdir. Böylece o, "White'ın pamuğunun Brown'ın buğdayıyla ne zaman mübadele edildiğini, ahlâkî olarak doğru mübadele oranının ne olduğunu" sorar. Sade ve gösterişsiz cevabı serbest piyasa doktrini verir: ***Her ikisi de serbestçe kararlarını verir.*** "Jones ve Smith birlikte bir mal ürettikleri zaman, o malın hangi parçası Jones'ın ve hangi parçası Smith'in davranışlarına atfedilebilirdir?" Cevap: karşılıklı olarak nasıl sözleşme yaptılarsa öyle.

Oliver marjinal verimlilik teorisinin reddi için birkaç hatalı neden verir. Biri gelir atfının (imputation) gelir yaratma anlamına gelmediği yönündedir, çünkü bir çalışanın marjinal ürünü sadece tamamlayıcı bir faktörün miktarındaki ya da kalitesindeki bir değişme ile veya rekabet halindeki çalışanların sayısındaki bir değişme ile farklılaştırılabilir. Bir kez daha, Oliver'ın kafa karışıklığı "ürün yaratmak" yerine "gelir yaratmak"tan bahsetmesi nedeniyle zuhur eder. Çalışan kendi emek hizmetini yaratır. Bu onun, istediği herhangi bir piyasada satacağı, veya arzu etmesi halinde satmayacağı mülküdür. Bu hizmetin takdir edilmiş değeri onun marjinal

ürün değerine bağlıdır ki, bu da, tabiî, kısmen rekabete ve tamamlayıcı faktörlerin miktarına ya da kalitesine bağlıdır. Bu aslında, kafa karıştırıcı bir şey değildir, fakat daha ziyade marjinal verimlilik teorisinin entegral bir parçasıdır. Eğer birlikte-işleyen sermaye arzı artarsa, bir çalışanın enerji hizmeti tamamlayıcı faktörlere (toprak, sermaye) nazaran daha kıt hale gelir ve onun marjinal ürün değeri ve geliri artar. Benzer şekilde, eğer rekabet halinde daha çok çalışan varsa, bir çalışanın DMVP'si -piyasanın daha geniş kapsamı nedeniyle artabilmesine rağmen- düşme eğiliminde olabilir. Onun hizmet üretimi aynı kaldığı için bütün bunların "adil olmadığını" söylemek yersizdir. Tüketiciler için esas mesele onun üretimdeki değerinin bu diğer faktörlere bağlı olarak değiştiği ve kendisine buna paralel olarak ödeme yapıldığıdır.

Oliver aynı zamanda marjinal verimlilik teorisine dair herhangi bir ahlâkî hissin "tam rekabeti"in varlığına dayanması gerektiği biçimindeki popüler fakat tamamen yanıltıcı olan doktrini de kullanır. Fakat serbest rekabetçi bir ekonominin "marjinal ürün değeri"nin, tam rekabete ait Hayal Ülkesinin "marjinal ürün değerinden" niye daha az ahlâkî olması gereksin? Oliver Joan Robinson'a ait olan, girişimcilerin faktörleri "sömürdüğü" ve özel bir sömürü kazancı elde ettiği doktrinini benimser. Fakat tam tersine, Profesör Chamberlin'in kabullendiği gibi, serbest rekabet dünyasında ***hiç kimse*** bir "sömürü" elde edemez.[36]

Oliver diğer birkaç ilgi çekici eleştiri daha yapar:

(1) O, şirketin ilk kuruluşundan sonra bir firmanın sermayesi için piyasanın mevcut olmaması nedeniyle marjinal verimliliğin büyük şirketler (corporations) ***içinde*** uygulanamayacağını savunur. Bu nedenle, idareciler hissedarları yönetebilir. Aksini ispat için, hissedarların çoğunluğunun isteklerini temsil etmeksizin yöneticilerin nasıl idareci olarak ***kalabileceğini*** sorabiliriz. Sermaye piyasası devam eden nitelikte***dir***, çünkü sermaye değerleri hisse senedi piyasasında sürekli olarak değişiklik gösterir. Hisse senetlerinin değerlerinde hızlı bir düşüş şirketin sahipleri açısından büyük zararlar demektir. Dahası o, bu firmada daha fazla sermaye büyümesi olmayacağı ve onun sermayesinin mevcut düzeyini bile sürdüremeyeceği anlamına da gelir.

---

[36] Edward H. Chamberlin, *The Theory of Monopolistic Competition,* 7th ed. (Cambridge: Harvard University Press, 1956), s. 182 ff. "Tam" rekabet çok sayıda iktisatçının hayran olduğu gerçek dışı –ve sakıncalı- bir modeldir ve bu modelde bütün firmalar o kadar küçüktür ki hiçbirinin kendi piyasası üzerinde bir etkisi yoktur. *Bkz.*, *Man, Economy, and State*, Bölüm 10.

(2) O, marjinal verimlilik teorisinin Devlet tarafından arz edilen hizmetlerin bütün gelirlerine dönük "yumrulu/topak" "sabit" katkıyı açıklayamadığını ileri sürer. Öncelikle marjinal verimlilik teorisi, doğru biçimiyle, (Oliver'ın inandığı gibi) faktörlerin sınırsız derecede bölünebilir olduğunu kesinlikle varsaymaz. Herhangi bir "yumru" ile ilgilenilebilir. Dolayısıyla, Devlet meselesinin aslında yumru faktörlerle hiçbir ilişkisi yoktur. Gerçekten de bütün faktörler aşağı yukarı "yumru"ludur. Üstelik Oliver Devlet hizmetlerinin bölünebilir olduğunu kabul eder. Nadir kavrayış kıvılcımlarından birinde, Oliver "polis, asker ve parasal (mesela, para darbetme) hizmetler için değişken derecelerin" olabildiğini (ve olduğunu!) itiraf eder. Fakat eğer vaziyet buysa, Devlet hizmetleri bir diğer hizmetten nasıl farklı olur?

Fark gerçekten büyüktür, fakat o defalarca tekrar ettiğimiz bir gerçekten ileri gelir: Devlet, ödemenin hizmetin alıcısından ayrıştırıldığı zorunlu bir tekeldir. Bu durum var olduğu müddetçe, gerçekten onun marjinal verimliliğinin piyasa "ölçüsü" olamaz. Fakat bu, serbest piyasaya ***karşı*** bir iddia/delil nasıl olabilir? Gerçekten de bu durumu düzeltecek olan tam olarak serbest piyasadır. Oliver'ın buradaki eleştirisi serbest piyasaya değil, fakat karma bir devletçi-piyasa ekonomisinin devletçi cephesine yöneliktir.

Oliver'ın gelir yaratılmasını "örgütlü toplum"a bağlaması/atfetmesi çok muğlâktır. Eğer o, bununla "toplumu" kastediyorsa, anlamsız bir ifade kullanıyor demektir. ("Toplumu" oluşturan) serbest bireyler dizisinin, geliri verimliliğe bağlı olarak bölüştürmesini sağlayan şey tam olarak piyasa sürecidir. "Toplumu" bireyler dizisi dışında gerçek bir varlık olarak öne sürmek ve "onun" kendi hak edilmiş hissesine sahip olduğunu ya da olmadığını kabul etmek çifte hesaplamadır. Eğer "örgütlü toplumla" o *Devleti* kastediyorsa, o zaman Devlete olan "katkılar" mecburidir ve bu nedenle onlar pek de "hak edilmiş" bir ödeme sayılamaz. Dahası yukarıda gördüğümüz gibi, toplam vergileme Devletin sözde bir üretken katkısından çok daha büyük olduğu için, idareciler, toplumun geri kalan kısmından alacaklı olmaktan ziyade ona borçludurlar.

(3) Oliver (Frank Knight tarafından da tekrar tekrar yapılmış olan) garip bir iddiada bulunur ki, o da bir insanın, kendi çapında müstesna kabiliyetinden gelen kazançları toplamasını gerçekte ahlâkî olarak hak etmediği yönündedir. Bu görüşün bana hiç mantıklı gelmediğini itiraf etmeliyim. Bir bireyde, kendi miras alınmış kabiliyetinden daha içkin, daha müstesna olarak ***kendine ait olan*** ne vardır? Eğer o, bundan gelen –ki o, kendi irade-

sine dayalı olarak sarf ettiği çabasıyla birleşiktir- ödülü alamayacaksa, nereden gelen bir ödülü elde *edecektir*? Ve o zaman, *onun* müstesna kabiliyetinden gelen ödülü *başka kim* neden elde etsin? Kısaca niye gücü yetenler sürekli olarak cezalandırılsın ve gücü yetmeyenler sürekli olarak sübvanse edilsin? Oliver'ın böyle bir kabiliyeti mistik bir "İlk Sebebe" bağlaması, sadece, birisi "ilk sebebi" bulabildiği ve ona *onun* hak edilmiş payını ödeyebildiği zaman anlamlı olacaktır. O zamana kadar, geliri A'dan B'ye "yeniden dağıtmaya" dönük herhangi bir teşebbüs *B*'nin ilk sebep olduğu manasını taşıyacaktır.

(4) Oliver özel, gönüllü hayır işleriyle mecburi "hayır işlerine" ya da ihsanlara bağlı devlet yardımlarını birbirine karıştırmaktadır. Böylece kazanılmış-gelir teorisini ve serbest-piyasa doktrinini, "bir insan bizzat kendini ve kendi soyundan gelen bağımlılarını hususi lütuflar istemeksizin ya da yardım için harici gruplara başvurmaksızın desteklemelidir" sözleriyle hatalı tanımlamaktadır. Çok sayıda ferdiyetçi bu formülasyonu kabul edecekken, gerçek serbest-piyasa doktrinine göre kimse başkalarını kendisine yardım etmesi için *zorlayama*yacaktır. Dünyada yardımın gönüllü olarak mı verildiği yoksa güç kullanılarak mı çalındığı çok şeyi değiştirir.

Bunun doğal bir sonucu olarak, Oliver "gücün" anlamını karıştırır ve işverenlerin çalışanlar üzerinde güç/iktidar sahibi olduklarını ve dolayısıyla ikincinin refahından sorumlu olmaları gerektiğini öne sürer. Oliver köle-efendisinin kendi kölesinin geçiminden sorumlu olduğunu söylediği zaman oldukça haklıdır, fakat o galiba sadece köleliğin yeniden kurulmasının, kendi çalışma ilişkileri programını uygun hale getireceğini idrak etmemiş gibi gözükmektedir.

Oliver'in dediği gibi, zihinsel özürlülerin ya da kimsesizlerin "vesayet altında insanlar" olduğunu söylemek, "toplumun vesayetinde olanlarla" "Devletin vesayetinde olanları" karıştırmasına yol açar. İkisi tamamen farklıdır, çünkü iki kurum aynı şey değildir. "Toplumun vesayeti" kavramı özel bireylerin ve gönüllü kurumların, bu tür bir himayeyi arzu edenler için koruma yapabilmelerine imkân veren liberteryen ilkeyi yansıtır. Buna karşılık, "Devletin vesayetinde olanlar" ise (*a*) korunması için herkesin zorla katkı/yardım yapmaya mecbur edildiği insanlar, ve (*b*) ister arzu etsin isterse etmesin Devlet hükümranlığına bağımlı olan insanlardır.

Oliver'ın "Her normal yetişkin kendi kendini geçindirmek için adil bir şansa sahip olmalıdır ve bu fırsatın olmaması halinde, o Devlet tarafından desteklenmelidir" şeklindeki sonucu, bir mantıksal hatalar yığınıdır. "Adil

şans" nedir ve nasıl tanımlanabilir? Ayrıca Spencer'ın Eşit Hürriyet Kanununun (ya da bizim önerdiğimiz Toplam Hürriyet Kanununun) aksine, burada "her" ifa edilemez, çünkü "Devlet" diye gerçek bir varlık yoktur. "Devlet" tarafından desteklenen bir kimse, ***sırf bu nedenle (ipso facto)*** toplumda ***başka birisi*** tarafından desteklenmek zorundadır. Dolayısıyla, tabiî, özellikle eğer biz "adil şansı" müdahalenin ya da bir şahsın kabiliyetini/gücünü zorla cezalandırmanın olmayışı diye tanımlarsak, herkesin desteklenmesi mümkün olamayacaktır.

(5) Oliver bazı kazanılmış-gelir teorisyenlerinin kendi doktrinlerini bir "kim bulduysa onundur" teorisiyle birleştirdiklerini idrak eder. Fakat o burada işin temelindeki ilkeyi bulamaz ve ondan sadece iş/işletme oyununun kabul edilmiş bir kuralı diye bahseder. Ancak "kim bulduysa onundur" sadece ilkeye dayalı değildir; o aynı zamanda en az, kazanılmış-gelir teorisi kadar bir özgürlük rejiminin temelinde bulunan ön doğruların doğal bir sonucudur. Çünkü sahip olunmamış bir kaynak, temel mülkiyet hakları doktrinine göre, kim kendi çabasıyla bu kaynağı üretken kullanıma getiriyorsa onun tarafından sahiplenilmiş hale gelmelidir. Bu "kim bulduysa onundur" ya da "ilk-kullanıcı ilk sahiptir" ilkesidir. Bu, her faydalı kaynağın daima hırsız olmayan birisi tarafından *sahiplenil*mesini sağlayacak şekilde, (hükümet sahipliği dâhil) hırsızlığın kaldırılmasıyla uyumlu yegâne teoridir.[37]

---

[37] Oliver, kendine destek olarak sık sık Frank H. Knight'ın, "Freedom as Fact and Criterion", *Freedom and Reform* (New York: Harper & Bros., 1947), içinde, s. 2–3 denemesine işaret eder. Knight'ın denemesi üzerine, onun Spencer'a ***hem*** "psikolojik hedonizmi" hem de "ahlâkî hedonizmi" benimsemesi nedeniyle saldırdığını belirtmek dışında, ayrıntılı olarak durmaya lüzum yoktur. Spencer'ı detaylı analiz etmeden, uygun bir yorumla her iki pozisyonu birleştirmekle çok iyi bir vurgu yapabiliriz. Öncelikle, "hedonizm"i ("zevk" peşinde koşmak) ***mutçulukla*** (***mutluluk*** peşinde koşmakla) değiştirmek gerekir. İkincisi, "psikolojik mutçuluk", "her bireyin evrensel olarak ve mutlaka kendi maksimum mutluluğunu arayacağı" görüşü, praxeologic insan davranışı aksiyomundan çıkarılabilir. Bu hakikat, sadece, "***mutluluk***" bir formel, kategorik ve ***dönem başı*** anlamda yorumlandığı zaman, maksat ***olgu***sunu izler, yani "mutluluk" burada bireyin kendi değer ölçeği üzerinde en yüksek sıralamayı seçmesi gibi bir anlama gelir.

Ahlâkî mutçuluk –bir bireyin kendi maksimum mutluluğunu araması ***gerektiği***-, mutluluk burada bir ***lâfzen*** ve ***dönem sonu*** anlamda yorumlandığı zaman, yani her bireyin, bir ***netice*** olarak, kendisini daha mutlu kılacak istikameti izlemesi gerektiği zaman, aynı teoriysen tarafından da kabul edilebilir. Örnek verilecek olursa, bir

adam alkolik olabilir. Mutçu şu iki beyanı yapabilir: (1) A çok tercih ettiği istikameti izlemektedir ("psikolojik mutçuluk"); ve (2) A kendi mutluluğuna zarar vermektedir, bu yargı insan doğasının incelenmesinden türetilmiş "mutluluk kurallarına" dayanmaktadır ve dolayısıyla onun alkol alması, onun mutluluğun artık engellenmemesi noktasına indirgen***melidir*** ("ahlâkî mutçuluk"). İkisi tam anlamıyla uyumlu pozisyonlardır.

Sonuç

Ekonomi ve Kamu Politikası

1. Ekonomi: Doğası ve Kullanımları

Ekonomi bize eğer A, sonra B, sonra C vs. türü gerçek kanunlar sağlar. Bu kanunlardan bazıları bütün zamanlar doğrudur, yani A daima geçerlidir (azalan marjinal fayda kanunu, zaman tercihi, vs.). Diğerleri sonuç pratikte tasdik edilmeden önce A'nın doğru olarak ispatlanmasını gerektirir. Pratikte iktisadi kanunları teşhis eden ve onları karmaşık iktisadi hakikati açıklamak için kullanan bir kişi, şu halde, bir iktisat teorisyeninden ziyade bir iktisat *tarihçisi* olarak davranıyor demektir. O, geçmiş olguların nedensel izahatını araştırdığı zaman bir tarihçidir; müstakbel gerçekleri kestirmeye kalkıştığı zaman bir *tahminci*dir. O, bu durumların her birinde mutlak olarak doğru kanunları kullanır, fakat belirli herhangi bir kanunun özgül bir duruma uygulandığı zamanı belirlemelidir.[1] Dahası bu kanunlar kaçınılmaz olarak kantitatiften ziyade *kalitatif*tir ve bu nedenle, tahminci kantitatif öngörüler yaptığı zaman, iktisat bilimince sağlanan bilginin ötesine geçmiş olur.[2]

---

[1] Murray N. Rothbard, "Praxeology: Reply to Mr. Schuller," *American Economic Review,* December, 1951, s. 943-46.

[2] İktisadi tahmin yapmanın tuzakları hakkında *bkz.*, John Jewkes, "The Economist and Economic Change", *Economics and Public Policy* (Washington, D.C.: The Brookings Institution, 1955), içinde, s. 81–99; P. T. Bauer, *Economic Analysis and Policy in Underdeveloped Countries* (Durham, N.C.: Duke University Press, 1957),

Serbest piyasadaki iktisatçının fonksiyonlarının engellenmiş piyasadaki iktisatçının fonksiyonlarından keskin biçimde farklılaştığı çoğu defa idrak edilmiş değildir. İktisatçı tam serbest piyasada ne yapabilir? O, *piyasa iktisadının işleyişlerini açıklay*abilir (bu, özellikle cahil insanın piyasa iktisadını sırf bir kaos olarak görme eğiliminde olması nedeniyle hayati bir vazifedir) fakat *geriye yapacak çok az şeyi kalır*. Çok sayıda iktisatçının iddialarının aksine o, işadamına çok az yardımcı olacaktır. O, müstakbel tüketici taleplerini ve müstakbel maliyetleri işadamı kadar iyi tahmin edemez; eğer bunu yapabilseydi, o zaman işadamı olurdu. Girişimci elbette ki piyasada kendi üstün tahmin etme kabiliyeti nedeniyle yer almaktadır. Ekonometrisyenlerin ve öteki "model-yapıcılarının" ekonomiyi tam olarak tahmin edebildikleri yönündeki iddiaları daima basit fakat tahrip edici bir soru üzerine saplanıp kalacaktır: "Eğer siz bu kadar iyi tahmin yapabiliyorsanız, niye doğru tahminde bulunmanın oldukça zengin ödüller getirdiği hisse senedi piyasasında bu işi yapmıyorsunuz?"[3] Çoğularının yaptığı gibi bu soruya, onu "anti-entelektüel" diye nitelendirerek dudak bükmek yersizdir; çünkü bu açıkçası muhtemel ekonomik kehanetin asit testidir.

Son yıllarda, işadamlarına somut kararlarında yardım sağladığı iddia edilen yeni matematik-istatistiksel disiplinler gelişmiştir –"yöneylem araştırması" ve "lineer programlama" gibi. Eğer bu iddialar geçerli ise, o zaman bu tür disiplinler kesinlikle *iktisat* değil, fakat bir çeşit yönetim teknolojisidir. Çok şükür ki, yöneylem araştırması kendi çapında profesyonel topluluğu ve dergisiyle birlikte ayrı bir disiplin içinde dobra dobra gelişme göstermiştir; diğer bu tip hareketlerin hepsinin de aynı şeyi yapmasını umuyoruz. *İktisatçı* bir işletme teknolojisti değildir.[4]

---

s. 28–32; ve A. G. Abramson, "Permanent Optimistic Bias—A New Problem for Forecasters," *Commercial and Financial Chronicle,* February 20, 1958, s. 12.

[3] Profesör Mises çok popüler bir terim olan "model-inşa etme" yanılgısını göstermiştir ki, o (diğer çok sayıdaki bilimsel yanılgıyla birlikte) fizik bilimlerinden –bu örnekte, mühendislikten- benzetmeyle, yanıltıcı olarak devralınmıştır. Mühendislik modeli gerçek dünyanın *tam* kantitatif boyutlarını –orantılı minyatür olarak- sağlar. Ekonomik "model" bu tarz hiçbir şey sağlayamaz. İktisadi tahmin yapmanın hiçte parlak olmayan mazisi için, *bkz.*, Victor Zarnowitz, *An Appraisal of Short-Term Economic Forecasts* (New York: Columbia University Press, 1967).

[4] Yukarıdaki yazıdan sonra, bu kitabın yazarı, Rutledge Vining, *Economics in the United States of America* (Paris:UNESCO, 1956), s. 31 ff.'de, benzer bir noktaya tesadüf etmiştir.

O zaman serbest bir toplumda iktisatçının rolü tamamen eğitseldir. Fakat hükümet –ya da zor kullanan diğer herhangi bir birim- piyasaya müdahale ettiği zaman, iktisatçının "faydalılığı" büyür. Bunun nedeni, mesela, bir iş kolunda müstakbel *tüketici* taleplerinin ne olacağını kimsenin bilmemesidir. Burada, serbest piyasa âleminde, iktisatçı girişimsel tahminciye yol vermek zorundadır. Fakat *hükümet* davranışları çok farklıdır, çünkü problem artık tam olarak hükümetsel davranışların *sonuçlarının* ne olacağıyla ilgilidir. Kısaca, iktisatçı tereyağı talebindeki bir artışın ne gibi etkileri olacağını anlatabilmelidir; fakat bu, az bir pratik kullanıma sahip olacaktır, zira işadamları esas olarak –kendi amaçlarından dolayı pek kâfi derecede bildikleri- bu sonuçlar zinciriyle değil, fakat böyle bir artışın meydana gelip *gelmeyeceği*yle ilgilenirler. Öte yandan, bir hükümetsel karar için, "olup olmadığı (whether)", tam olarak bütün vatandaşların kararlaştırması gereken şeydir. Dolayısıyla burada iktisatçı çeşitli alternatif sonuçlara dair bilgisiyle birlikte, layık olduğu mevkie erişir. Dahası dolaylı olması halinde, bir hükümetsel davranışın sonuçlarını tahlil etmek bir ürünün tüketici talebindeki bir artışın sonuçlarını analiz etmekten çok daha zordur. Daha uzun praxeological muhakeme zincirleri özellikle karar-alıcıların ihtiyaçları açısından gereklidir. Tüketicinin tereyağı satın alma kararı ile girişimcinin tereyağı işine girmesine dair kararı praxeological muhakemeyi değil, fakat daha ziyade somut verilere yönelik kavrayışı gerektirir. Bununla birlikte, bir hükümetsel davranışla ilgili (mesela, bir gelir vergisi) hüküm vermek ve değerlendirme yapmak uzun praxeologic muhakeme zincirlerini gerektirir. Bu yüzden, iki sebep nedeniyle –başlangıç verilerinin kendisine burada arz edilmesi ve sonuçların analitik olarak araştırılması gereği nedeniyle- iktisatçı bir politik iktisatçı olarak bir işletme danışmanı ya da teknolojist olarak olduğundan çok daha fazla "faydalı"dır. Gerçekten de engellenmiş bir piyasa ekonomisinde iktisatçı işadamları için sıklıkla faydalı hale gelir –ki burada ekonomik muhakeme zincirleri mesela, kredi büyümesinin ya da bir gelir vergisinin etkilerini analiz etmede ve çoğu kez de bu bilginin dış dünyaya yayılmasında önemli hale gelir.

Aslında politik iktisatçı siyasetle ilgili ahlâkî yargılarda bulunan herhangi bir vatandaş için vazgeçilmezdir. İktisat kendi başına asla ahlâkî hüküm sunamaz, fakat o, ahlâkî sonuçlar çıkaran herhangi birisi tarafından göz ardı edilmemesi gereken varoluşsal kanunlar pekâlâ sağlayabilir –tıpkı kimsenin, insan vücudu üzerindeki etkileri anlaşılıncaya ve hesaba katılıncaya kadar X'in iyi mi yoksa kötü mü bir gıda olduğunu rasyonel olarak kararlaştıramaması gibi.

2. Üstü Kapalı Ahlâk Dersi Vermek: Refah İktisadının Başarısızlıkları

Tekrar tekrar söylediğimiz gibi iktisat kendi başına ahlâkî yargılar ihdas edemez ve o *Değerden azade* bir tarzda gelişebilir ve gelişmelidir. Bu, olguyla değer arasındaki modern ayrımı benimseyelim ya da benimsemeyelim, veya bir "ahlâk bilimi" olabileceği yönündeki klasik felsefi geleneğe bağlı kalalım ya da kalmayalım, doğrudur. Çünkü mümkün olsa bile iktisat kendi başına onu ihdas edemez. Fakat iktisat, özellikle de modern "refah" iktisadı –ya sessizce ya da özenli kamuflaj altında tümdengelimli sisteme sokulu verilen analiz edilmemiş *geçici (ad hoc)* ahlâkî ifadelerle birlikte- üstü kapalı ahlâk dersi vermeyle doludur. Başka bir yerde biz bu teşebbüslerin bir çoğunu, mesela "eski" ve "yeni" refah ekonomilerini analiz etmiştik.[5] Şahıslar arası fayda mukayeseleri, "telafi prensibi", "sosyal refah fonksiyonu" tipik örneklerdir. Biz aynı zamanda bizzat vergilendirmenin adaletini kanıtlamadan önce "adil" vergilendirme için bir kriter araştırmanın saçmalığını da görmüştük. Gayri meşru olarak ahlâk dersleri vermenin diğer örnekleri ürün farklılaştırmasının fiyatları yükseltmek ve üretimi kısıtlamak suretiyle tüketicilere zarar verdiği düşüncesi (tüketicilerin *bu farklılıkları istemediği* ve maliyet eğrilerinin aynı kaldığı hatalı varsayımlarına dayalı bir düşünce); toplam vergi faturası veri iken, gelir vergisinin tüketiciler için özel tüketim vergilerinden "daha iyi" olduğuna dair sahte "kanıt;[6] ve "sosyal maliyet" ile "özel maliyet" arasındaki mistik ayrımdır.

Ne de iktisatçılar, politikadan dem vururken, yani kendilerinin değil "topluluğun" değerlerini veya kendilerinin topluluğa atfettikleri değerleri esas aldıklarını ve sadece başkalarına bu amaçlara nasıl ulaşılacağı konusunda öneri yaptıklarını söylerken, ahlâki tarafsızlığı sürdürmenin popüler bir yöntemini meşru olarak benimsemiş olurlar. Ahlâkî bir yargı ahlâkî bir yargıdır, kimin ya da kaç tane insanın onu yaptığı önemli değildir. Ahlâkî yargıları başkalarından ödünç aldığı savunmasını yapmak iktisatçıyı sorumluluktan kurtarmaz. "İnsanlar daha fazla eşitlik istiyor" gerekçesiyle eşitlikçi

---

[5] Rothbard, "Toward a Reconstruction of Utility and Welfare Economics," s. 243 ff.

[6] *Bkz.*, Richard Goode, "Direct versus Indirect Taxes: Welfare Implications," *Public Finance/Finance Publique* (XI, 1, 1956), s. 95–98; David Walker, "The Direct-Indirect Tax Problem: Fifteen Years of Controversy," *Public Finance/Finance Publique* (X, 2, 1955), s. 153–76.

önlemler isteyen bir iktisatçı artık kesinlikle iktisatçı değildir. O ahlâkî tarafsızlığını terk etmiştir ve yine o eğer sadece *kendisi* öyle istediği için eşitlik talebinde bulunursa, bu tarafsızlığı kesinlikle daha fazla terk etmiş olmaz. Değer yargıları sadece değer yargıları olarak kalır; onlar taraftarlarının sayısından dolayı özel bir takdis elde etmezler. Ve bütün yaygın ahlâkî yargılara eleştirisiz olarak bağlanmak sadece *statüko* için bahane aramakla iştigal etmek olacaktır.[7]

Ben hiçbir şekilde değer yargılarını onaylamamak gibi bir şey söylemiyorum; insanlar onları elbette yaparlar ve daima yapmalıdırlar. Fakat benim söylemek isteğim şey değer yargıları enjeksiyonunun bizi *haddi zatında (per se)* iktisadın sınırlarının ötesine ve başka bir âleme –kişinin felsefi inançlarına bağlı olarak, rasyonel ahlâk ya da kişisel kapris âlemine- götürdüğüdür.

Tabiî, iktisatçı çeşitli davranışların sonuçlarını açıklayan bir teknisyendir. Fakat o bir insana, belli amaçların başarılmasına giden en iyi yol hususunda, *bizzat kendini* bu amaçlara *adamak*sızın bir *öneride* bulunamaz. Bir işadamının istihdam ettiği bir iktisatçı üstü kapalı olarak kendini bu işadamının kârını artırmanın iyi olduğu ahlâkî değerlendirmesine adayabilir (görmüş olduğumuz gibi, iktisatçının işteki rolü serbest piyasada ihmal edilebilir olmasına rağmen). Para piyasasını süratle etkilemenin en etkin yolu konusunda hükümete öneride bulunan bir iktisatçı böylelikle *kendini* bu piyasanın hükümetçe manipülasyonunun çekiciliğine *teslim ediyor* demektir. İktisatçı kendini, kendi müşterilerine ait amaçların çekiciliğine teslim etmeksizin bir müşavir olarak fonksiyon göremez.

Faydacı iktisat herkesin amaçlarının gerçekte aynı olduğunu –en azından nihayetinde- farz ederek bu politik açmazdan kaçmaya uğraşır. Eğer herkesin amaçları aynı ise, o zaman bir iktisatçı, herkesin G'ye ulaşmak *için* A'ya değer vermesi halinde, A politikasının G Hedefine yol açamayacağını göstererek, A'nın "kötü" bir politika olduğunu söylemekte haklı hale gelir. Böylece iki grup fiyat kontrolleri üzerinde tartışıyorsa, faydacı, tavan fiyat kontrollerinin yol açtığı kanıtlanmış sonuçların –noksanlıklar, kesintiler, vs.- bu politikayı, düzenlemenin savunucuları bakımından *kötü* hale getireceğini varsayma eğiliminde olur. Fakat müdafiler bir şekilde fiyat kontrol-

---

[7] Sosyal bilimciler tarafından *statüko* inançlarının bir zemini olarak "realizmin" bir eleştirisi için, *bkz.*, Clarence E. Philbrook, " 'Realism' in Policy Espousal," *American Economic Review,* December, 1953, s. 846–59.

lerini başka nedenlerden dolayı destekleyebilirler –iktidar aşkı, bir siyasi makine inşa etme ve neticesinde onun müşterisi olma, kitlelere zarar verme isteği, vs. Herkesin amaçlarının aynı olduğunu düşünmek kesinlikle fazlaca iyimserliktir ve dolayısıyla politik neticelere dair faydacı kestirme yol da yetersizdir.[8]

3. İktisat ve Sosyal Ahlâk

Eğer iktisatçı *sıfatıyla* iktisatçı *Değerden azade* olmalıysa, bu ona kamu politikası sorularına dair önemli beyanatlar için bir mahal bırakmaz mı? Görünüşte, böyle değil gibidir, fakat bu yekpare çalışma bunun aksine tanıklık etmiştir. Kısacası, *Değerden azade* iktisatçı iki şey yapabilir: (1) tutarsız ve anlamsız ahlâkî programların praxeologic bir eleştirisiyle iştigal edebilir (önceki bölümde göstermeye uğraştığımız gibi); ve (2) farklı politik sistemlerin ve farklı hükümet müdahalesi metotlarının binlerce sonucunu analitik olarak yorumlayabilir. Birinci vazifede, piyasaya dair çok sayıda önde gelen eleştirinin tutarsız ya da anlamsız olduğunu görmüştük, buna karşılık aynı hataları serbest bir toplumun ahlâken desteklenmesi bakımından ispatlamaya dönük teşebbüslerin de yanıltıcı oldukları gösterilmiştir.

İkinci rolde, iktisatçının, yerine getireceği muazzam bir görev vardır. O, serbest piyasanın ve zora dayalı ve engellenmiş çeşitli mübadele sistemlerinin neticelerini analiz edebilir. Bu analizin sonuçlarından biri tamamen serbest piyasanın sosyal faydayı maksimize etmesidir, çünkü piyasada her iştirakçi kendi gönüllü katılımından yarar elde eder. Serbest piyasada, her insan kazanç sağlar; aslında, bir insanın kazancı kesin olarak, onun, başkaları için de kazanç yaratmasının bir *sonucudur*. Öte yandan, bir mübadele mecbur kılındığı zaman –suçlular ya da hükümetler müdahalede bulunduğu zaman- bir grup diğerleri *pahasına* kazanç elde eder. Serbest piyasada, herkes tüketici ihtiyaçlarını karşılamada kendi üretken değerine göre kazanç sağlar. Devletçi dağıtım altında, herkes üreticilerden talan edebildiği miktarla orantılı olarak kazanç sağlar. Piyasa bir şahıslar arası barış ve uyum ilişkisidir; devletçilik bir savaş ve sınıf çatışması ilişkisidir. Serbest piyasada sadece kazançlar verimliliğe uymaz, fakat aynı zamanda hürriyet de daha büyük bir işbölümü, müstakbel ihtiyaçların karşılanmasına dönük yatırım ve artan hayat standardıyla birlikte, sürekli olarak genişleyen bir pi-

[8] Tabiî, fiyat kontrolünün bu neticelerine dair genel bilginin bu tedbire yönelik sosyal desteği büyük ölçüde azaltacağı muhtemelen doğrudur. Fakat bu praxeological değil, siyasi-psikolojik bir ifadedir.

yasaya imkân verir. Üstelik, piyasa, üretim faktörlerinin etkin ve üretken tahsisi için gerekli bir hesaplama olan, maharetli bir ***kapitalist hesaplama*** aygıtına da imkân sağlar. Sosyalizm hesaplama yapamaz ve bu nedenle o, ya bir piyasa iktisadına kaymalı ya da daha önce var olan sermaye yapısını yağmalamayı bitirdikten sonra barbar bir hayat standardına avdet etmelidir. Ve piyasaya müdahale ya da hükümet sahipliğinin her karışımı kaynakların tahsisini bozar ve ekonomiye hesaplama kaos adaları enjekte eder. Hükümet vergilemesi ve tekelci imtiyaz ihsanları (ki bunlar birçok kurnaz biçime bürünebilir) hep birden piyasa ayarlanmalarını engeller ve genel hayat standartlarını düşürür. Hükümetçe yaratılan enflasyon sadece nüfusun yarısını öteki yarısının menfaatine hasara uğratmaz, fakat aynı zamanda bir konjonktürel dalgalanma depresyonuna ya da para biriminin çöküşüne de yol açabilir.

Burada bu ciltteki bütün analizin çerçevesini sunamayız. (1) bir özgürlük rejiminde, herkes kazanç elde eder, oysa (2) devletçilikte, bazıları (X) diğerlerinin (Y) pahasına kazanç elde eder, praxeologic gerçeğine ***ilaveten***, bir şey daha söyleyebileceğimizi belirtmek yeterlidir. Çünkü, bütün bu durumlarda, X pür bir kazanan ***değil***dir. Onun devletçi imtiyazının indirekt uzun dönem sonuçları, genellikle kendi ***dezavantajı*** olarak göreceği şeylerle sonuçlanacaktır –hayat standartlarının düşmesi, sermaye tüketimi, vs. Kısaca, X'in sömürü kazancı herkes için açık ve seçiktir. Bununla birlikte, onun ***müstakbel zararı***, sadece praxeologic muhakemeyle kavranabilir. İktisatçının başlıca bir fonksiyonu bunu dünyanın bütün potansiyel X'leri için açık hale getirmektir. Bunun meseleyi hallettiğini, ve hepimiz nihai amaçlar hususunda mutabık olduğumuz için, X'in kendi pozisyonunu değiştirmeye ve serbest bir toplumu desteklemeye mahkûm olacağını söyleyen bazı faydacı iktisatçılara katılamayacağım. X'in yüksek zaman tercihlerinin, veya onun iktidar ya da talan aşkının, bütün sonuçları bildiği zaman bile, onu devletçi sömürü yoluna yöneltmesi kesinlikle makuldür. Kısaca, yağma üzere olan insan zaten direkt, en yakın sonuçlara aşınadır. Praxeology bizi daha uzundönem sonuçlar hakkında bilgilendirdiği zaman, bu bilgi ekseriyetle davranışa karşı ölçeklerde hesaba katılabilir. Fakat o ölçekleri eğmeye yetecek kadar da ol***maya***bilir. Dahası, bazıları bu uzun dönem sonuçları yeğleyebilir. Böylece, tavan fiyat kontrollerinin noksanlıklara yol açtığını keşfeden OPA (Fiyat İdaresi Bürosu) müdürü (1) noksanlıkların kötü olduğunu söyleyebilir ve istifa edebilir; (2) noksanlıkların kötü olduğunu söyleyebilir, fakat mesela iktidar ya da yağma aşkı, veya kendi yüksek zaman tercihi gibi diğer mütalaalara daha fazla ağırlık verir; veya (3) ya başkalarına olan

düşmanlıktan ya da asketik/diğerkâm bir ahlâktan dolayı, noksanlıkların *iyi* olduğuna inanabilir. Ve praxeology bakımından, bu pozisyonlardan herhangi biri ona hayır demeksizin pekâlâ benimsenebilecektir.

4. Piyasa İlkesi ve Hegemonik İlke

Karşılaştırmalı siyasi-iktisadi sistemlerin praxeologic analizi aşağıdaki tabloda bütün açıklığıyla özetlenebilir:

Piyasa İlkesinin ve Hegemonik İlkenin Bazı Sonuçları:

Piyasa İlkesi	Hegemonik İlke
bireysel hürriyet	zor kullanma
genel karşılıklı yarar sosyal faydayı maksimize eder	sömürü –bir grubun başka bir grup pahasına yararı
karşılıklı uyum	sınıf çatışması: herkesin herkese karşı savaşı
barış	savaş
insanın doğa üzerindeki gücü	insanın insan üzerindeki gücü
tüketici ihtiyaçlarının en etkin şekilde karşılanması	ihtiyaçları-karşılamanın bozulması
iktisadi hesaplama	hesaplama kaosları
Üretim ve hayat standartlarında ilerleme için müşevvikler	müşevviklerin tahribi: sermaye tüketimi ve hayat standartlarının gerilemesi

Hiç şüphesiz ki okuyucu soracaktır: bütün bu değişik sistemler böyle basit iki-değerli bir şemaya nasıl indirgenebilir? Bu, siyasi sistemlerin zengin karmaşıklığını büyük ölçüde bozmaz mı? Aksine, bu ikiye ayırma kritik bir şeydir. Tarihsel olarak, siyasi sistemlerin *derece* itibariyle farklılaştığından kimse şüphe etmez –onlar asla piyasanın ya da hegemonik ilkenin pür örnekleri olmamışlardır. Fakat bu karışımlar sadece onları kendi bileşenlerine, iki kutup ilkenin değişken karışımlarına ayırmak suretiyle analiz edilebilir. Crusoe'un ve Cuma'nın adasında, esasen iki tip şahıslar arası ilişki ya da mübadele vardır: serbest ya da gönüllü, ve zora dayalı ya da hegemonik. *Başka bir sosyal ilişki biçimi yoktur*. Serbest, barışçıl bir mübadele birim-davranışı vuku bulduğu her zaman, piyasa ilkesi icra edilmiştir; bir insanın bir mübadeleyi şiddet tehdidiyle mecbur kıldığı her zaman, hegemonik ilke işleme konmuştur. Toplumun bütün ton farkları bu iki

başlıca unsurun karışımlarından ibarettir. Dolayısıyla, piyasa ilkesi bir topluma ne kadar nüfuz etmişse, o toplumun hürriyeti ve maddi refahı o kadar fazla olacaktır. Hegemonik ilke ne kadar fazla mevcut olursa, köleliğin ve yoksulluğun boyutu o kadar büyük olacaktır.

Bu kutup analizin uygunluğu için başka bir neden daha vardır. Çünkü insan işlerinde her cebri müdahalenin, seçimi gerektiren ilave problemler meydana getirmesi hegemonyanın bir hususiyetidir; ilk müdahaleyi ilga etme ya da başka bir müdahaleyi ilave etme. Herhangi bir "karma ekonomiyi", daima bir ya da diğer zıt kutba –tam hürriyet ya da toplam devletçilik- doğru temayül ederek, doğası gereği istikrarsızlaştıran şey bu özelliktir. Dünyanın daima bir şekilde ortada bir yerde bulunmuş olduğu cevabını vermek yetmez, öyleyse bu kaygı niye? Esas mesele ortada bir yerin, kendi çapında yaratmış olduğu problemler (bir Marxist'in buyuracağı gibi, kendi "iç çelişkileri") nedeniyle istikrarlı olmadığıdır. Ve bu problemlerin sonucu, toplumu amansız bir şekilde bir ya da diğer yöne itmektir. Aslında, problemler, kendi değer sistemi ya da işlerin yürümesi için önerdiği araçlar ne olursa olsun, herkes tarafından idrak edilmektedir.

Eğer sosyalizm kurulursa ne olur? Orada, sosyalizmin meydana getirdiği yoksulluktan, hesaplama kaoslarından, vs. dolayı istikrara da ulaşılamaz. Sosyalizm, eğer ilkel bir kast sistemi altında olduğu gibi, insanları bu sistemin ilahi olarak düzenlendiğine inandırırsa uzun bir zaman devam edebilir, veya bir ya da birkaç ülkede kısmı ve tam olmayan sosyalizm, hesaplama için yabancı piyasalara güvenebilir. Bütün bunlar tam serbest ekonominin yegâne istikrarlı sistem olduğu manasına gelmez mi? Praxeological olarak, evet; psikolojik olarak ise, mesele şüphelidir. Engellenmemiş piyasa kendi kendine oluşmuş problemlerden uzaktır; o, muayyen bir zamanda insanın doğa üzerindeki komutasıyla uyumlu en büyük bolluğu temin eder. Fakat serbest piyasanın praxeological istikrarını kavrayamayanların yanı sıra kendi akranları üzerine güce/iktidara hasret olanlar, veya başkalarını talan etmeyi dileyenler, elbette toplumu hegemonik bir yola geri iteceklerdir.

Müdahalenin kümülatif doğasına dönmek için, klasik bir örnek olarak modern Amerikan çiftlik programına değinebiliriz. 1929'da, hükümet bazı çiftlik mallarının fiyatlarını onların piyasa fiyatlarının üstünde sunî olarak desteklemeye başladı. Tabiî, bu, bu mallardan satılmamış fazlalar meydana getirdi, fazlalar, çiftçilerin, diğer üretim alanlarını terk edip o an garanti edilmiş yüksek fiyatlı sahalara kaymasıyla şiddetlendi. Böylece, tüketici dört şekilde bedel ödedi: birincide çiftçileri sübvanse eden vergilere, ikincide çift-

lik ürünlerinin daha yüksek fiyatlarına, üçüncüde israf edilen fazlalara ve dördüncüde de desteksiz üretim alanlarında vazgeçilen ürünlerden yoksun kalınmasına. Fakat çiftlik fazlası şu ya da bu şekilde her türlü değerler sistemi olan insanlar tarafından idrak edilmiş bir problemdi. Ne yapılacaktı? Çiftlik programı feshedilebilirdi, fakat böyle bir istikamet en başta bu destek programını meydana getirmiş olan devletçi doktrinlerle pek de uyumlu olmayacaktı. Böylece, sonraki adım, desteklenmiş ürünleri üreten çiftçileri tavan üretim kontrolleriyle sıkıştırmak oldu. Bu kontroller, geçmiş bir baz-dönemdeki üretim üzerine temellendirilmiş olup, her bir firma için kota olarak belirlendi, ki bu doğal olarak çiftlik üretimini hızla demode olan bir tarza bürüdü. Kota sistemi etkin olmayan çiftçileri desteklerken, etkin olanları zincirledi. Aslında, belli ürünlerin üretilme*mes*ine ödeme yapılınca (ve ironik olarak, bunlar her zaman hükümetin "gerekli" ürünler diye gördüğü şeyler olmuştur), çiftçiler doğal olarak diğer ürünleri üretmeye yöneldi. Desteklenmemiş ürünlerin daha düşük fiyatları buranın da desteklenmesine dönük aynı yaygarayı başlattı. Müteakip plan, yine iş başındaki devletçi mantığın bir sonucu olarak, hükümetin çiftçiye toprağı tamamen *boş* bırakmasını teminat altına almak için ödeme yaptığı bir "toprak bankası" yaratarak, bu utanç verici üretim kaymalarını önlemek oldu. Bu politika tüketicileri ikame çiftlik ürünlerinden bile mahrum bıraktı. Toprak bankasının sonucu kolaylıkla tahmin edilebilir idi. Çiftçiler toprak bankasına kendi en yoksul arazilerini yatırdılar ve geri kalanları daha yoğun olarak işlediler, böylece daha iyi topraklarda kendi üretimlerini büyük ölçüde artırdılar ve fazla (surplus) problemi eskisi gibi varlığını sürdürdü. Ana farklılık şimdi çiftçilerin bir şey üretmemek karşılığında hükümet çekleri almaları oldu.

Müdahalenin kümülatif mantığı diğer birçok sahada kendini göstermektedir. Mesela, hükümetin yoksulluğu sübvanse etmesi yoksulluğu ve işsizliği artırır ve bundan yararlanan insanları, doğurganlıklarını katlamaya teşvik eder, ve böylece hükümetin ilaç olmaya çalıştığı problemi daha da şiddetlendirir. Hükümetin narkotik bağımlılığını yasaklaması, bağımlıları para elde etmek için suça iterek, narkotiklerin fiyatını büyük ölçüde yükseltir.

Örnekleri çoğaltmaya gerek yoktur; onlar hükümet müdahalesinin bütün safhalarında bulunabilir. Esas mesele serbest-piyasa iktisadının bir çeşit doğal *düzen* oluşturduğudur, öyle ki müdahaleci herhangi bir aksama sadece düzensizlik değil, fakat aynı zamanda onunla mücadele teşebbüsünde de kümülatif düzensizlik ya da fesih zorunluluğu yaratır. Kısaca, Proudhon "Özgürlük Düzenin Kızı değil, Anasıdır" dediği zaman akıllıca yazmıştı. Hegemonik müdahale bu düzenin yerine kaosu getirir.

Bunlar praxeology'nin insan ırkına sunduğu kanunlardır. Onlar ikili bir sonuçlar setidir: piyasa ilkesinin ve hegemonik ilkenin işleyişleri. Birincisi uyumu, hürriyeti, refahı ve düzeni besler; ikincisi çatışma, zor kullanma, yoksulluk ve kaos üretir. Bunlar insanlığın, arasında seçim yapmak zorunda olduğu neticelerdir. Esasen, o "sözleşme toplumu" ile "statü toplumu" arasında seçim yapmalıdır. Bu noktada, praxeologist aslında sahneden çekilir; vatandaş –ahlâkçı- şimdi yüce kabul ettiği değerler ya da ahlâkî ilkeler setine göre seçim yapmalıdır.

Bibliyografya

Abbott, Lawrence. *Quality and Competition*. New York: Columbia University Press, 1955.

About, Edmond. *Handbook of Social Economy*. London: Strahan & Co., 1872.

Abramson, A.G. "Permanent Optimistic Bias—A New Problem for Forecasters." *Commercial and Financial Chronicle* (February 20, 1958).

Alchian, Armen. "Costs and Outputs". Moses Abramovitz, ed., *The Allocation of Economic Resources*. Stanford, Calif.: Stanford University Press, içinde, 1959. Yeniden yayımlayan: Alchian *Economic Forces at Work*. Liberty Press, 1977.

Alexander, George J. *Honesty and Competition*. Syracuse, N.Y.: Syracuse University Press, 1967.

Anderson, Benjamin M., Jr., *The Value of Money*. New York: Macmillan, 1926. Yeniden yayımlayan: Libertarian Press, tarihsiz.

Anderson, Martin. "Discussion." *American Economic Review* (May 1967).

Arant, Willard D. "Competition of the Few Among the Many." *Quarterly Journal of Economics* (August 1956).

Aristotle, *Ethica Nicomachea*, Bk. I.

Arrow, Kenneth J. "Review of Oliver's *A Critique of Socioeconomic Goals*." *Political Science Quarterly* (September 1955).

Ashton, T. S. *An Economic History of England: The 18th Century*. New York: Barnes and Noble, tarihsiz, yeniden yayımlayan: Methuen & Co., 1959.

——. "The Treatment of Capitalism by Historians.", F. A. Hayek, ed., *Capitalism and the Historians*. Chicago: University of Chicago Press, içinde, 1954. Karton cilt baskı, 1963.

Baker, John R. *Science and the Planned State*. New York: Macmillan, 1945.

——. *Science and the Sputniks.* London: Society for Freedom in Science, December, 1958.

Barber, Thomas H. *Where We Are At.* New York: Charles Scribners' Sons, 1950. Yeniden yayımlayan: Ayer Publishing, 1972.

Barnard, B.W. "The Use of Private Tokens for Money in the United States." *Quarterly Journal of Economics* (1916–17).

Bassie, V. Lewis. "Recent Development in Short-Term Forecasting." *Studies in Income and Wealth* XVII. Princeton, N.J.: National Bureau of Economic Research, içinde, 1955.

Bastable, C.F. *The Theory of International Trade*, 2. baskı. London: Macmillan, [1897] 1903.

Bastiat, Frédéric. *Economic Sophisms*. Princeton, N.J.: D. Van Nostrand, 1964. Yeniden yayımlayan: the Foundation for Economic Education, 1996.

——. *Harmonies of Political Economy.* Santa Ana, Calif.: Register Publishing Co., 1944.

Bauer, P.T. *Economic Analysis and Policy in Underdeveloped Countries.* Durham, N.C.: Duke University Press, 1957.

——. "The Economic Development of Nigeria." *Journal of Political Economy* (October 1955).

——. "The Political Economy of Non-Development.", James W. Wiggins ve Helmut Schoeck, eds., *Foreign Aid Re-examined.* Washington, D.C.: Public Affairs Press, içinde, 1958.

——. "Lewis' *Theory of Economic Growth*." *American Economic Review* (September 1956).

——. "A Reply." *Journal of Political Economy* (October 1956).

——. *United States Aid and Indian Economic Development.* Washington, D.C.: American Enterprise Association (November), 1959.

——. *West African Trade.* Cambridge: Cambridge University Press, 1954.

Bauer, P. T., ve B.S. Yamey. "The Economics of Marketing Reform." *Journal of Political Economy* (June 1954).

——. *The Economics of Under-Developed Countries.* London: James Nisbet and Co., 1957.

Bauer, Raymond A. "Limits of Persuasion." *Harvard Business Review* (September –October 1958).

Baxter, W.T. "The Accountant's Contribution to the Trade Cycle." *Economica* (May 1955).

Beckhart, Benjamin H. "To Finance Term Loans." *New York Times* (May 31, 1960).

Benham, F.C. "The Growth of Manufacturing in Hong Kong." *International Affairs* (October 1956).

Benham, Frederic. *Economics*. New York: Pitman Publishing, 1941. Altıncı baskı, Yeniden yayımlayan: Sir Isaac Pitman & Sons, 1960.

Bernardelli, Harro F. "The End of the Marginal Utility Theory." *Economica* (May 1938).

——."A Reply to Mr. Samuelson's Note." *Economica* (February 1939).

——. "What Has Philosophy to Contribute to the Social Sciences, and to Economics in Particular?" *Economica (*November 1936).

Bicanic, Rudolf. "Economics of Socialism in a Developed Country." *Foreign Affairs (*July 1966).

Birks, James. *Trade Unionism in Relation to Wages*. London, 1897.

——. *Trades' Unionism: A Criticism anda Warning*. London, 1894.

Blitz, Rudolph C., ve Millard F. Long. "The Economics of Usury Regulation." *Journal of Political Economy* (December 1965).

Block, Walter ve Walter Grinder. "Rothbard Tells All: Interview with Murray Rothbard" (December 1972). Rothbard Papers.

Blum, Walter J. ve Harry Kalven, Jr. *The Uneasy Case for Progressive Taxation*. Chicago: University of Chicago Press, 1963.

Böhm-Bawerk, Eugen von. *Capital and Interest*. New York: Brentano's, 1922. Yeniden yayımlayan: Libertarian Pres, 1959.

——. *The Positive Theory of Capital*. New York: G.E. Stechert, 1930. Yeniden yayımlayan: Books for Libraries Press, 1971.

——. "The Positive Theory of Capital and Its Critics, Part III." *Quarterly Journal of Economics* (January 1896).

Boétie, Etienne de la. *Anti-Dictator*. New York: Columbia University Press, 1942. İkinci baskı *The Politics of Obedience: The Discourse of Voluntary Servitude* olarak Black Rose Books tarafından yapılmıştır, 1997.

Boulding, Kenneth E. *Economic Analysis*, Birinci baskı. New York: Harper & Bros., [1941] 1966.

Bowley, Marian. *Nassau Senior and Classical Economics*. New York: Augustus M. Kelley, 1949. Yeniden yayımlayan: Octagon Books, 1967.

Brehm, C. T., ve T. R. Saving. "The Demand for General Assistance Payments." *American Economic Review* (December 1964).

——. "Reply." *American Economic Review* (June 1967).

Bresciani-Turroni, Costantino. *The Economics of Inflation.* London: George Allen and Unwin, 1937. Yeniden yayımlayan: Augustus M. Kelley, 1968.

Brough, William. *Open Mints and Free Banking*. New York: G. P. Putnam's Sons, 1894.

Bronfenbrenner, Martin. "The Incidence of Collective Bargaining." *American Economic Review*, *Papers and Proceedings* (May 1954).

Brown, Harry Gunnison. "Competitive and Monopolistic Price-Making." *Quarterly Journal of Economics* XXII (1908).

——. "Foundations, Professors and 'Economic Education.'" *American Journal of Economics and Sociology* (January 1958).

——. "The Incidence of a General Output or a General Sales Tax." R. A. Musgrave ve C. S. Shoup, eds., *Readings in the Economics of Taxation.* Homewood, Ill.: Richard D. Irwin, içinde yeniden basılmıştır, 1959.

Brozen, Yale. "Business Leadership and Technological Change." *American Journal of Economics and Sociology (*1954).

——. "Technological Change, Ideology and Productivity." *Political Science Quarterly* (December 1955).

——. "Welfare Without the Welfare State." *Freeman* (December 1966).

Brozen, Yale ve Milton Friedman. *The Minimum Wage: Who Pays?* Washington, D.C.: Free Society Association, 1966.

Brutzkus, Boris. *Economic Planning in Soviet Russia.* London: Routledge, 1935. F. A. Hayek tarafından edite edilmiştir.

Buchanan, James M. *Public Principles of Public Debt*. Homewood, Ill.: Richard D. Irwin, 1958. *Collected Works of James M. Buchanan*'ın ikinci cildi olarak yeniden yayımlanmıştır. Liberty Fund, 2000.

Cairnes, J. E. *The Character and Logical Method of Political Economy*, 2. baskı. London: Macmillan, 1888. Yeniden yayımlayan: Batoche Books, 2001.

Calhoun, John C. *A Disquisition on Government.* New York: Liberal Arts Press, 1953. Yeniden yayımlayan: Mercer University Press, 2000.

Campbell, William F. "An Economist's Tribute to Russell Kirk." *Intercollegiate Review* 30 (Fall 1994).

Cannan, Edwin. "The Application of the Theoretical Analysis of Supply and Demand to Units of Currency.", F.A. Lutz and L.W. Mints, eds., *Readings in Monetary Theory*. Philadelphia: Blakiston, içinde, 1951. Yeniden yayımlayan: George Allen and Unwin, 1956.

——. *Money*. 6. baskı. London: Staples Press, 1929. Yeniden yayımlandığı yer: *Collected Works of Edwin Cannan*, Alan Ebenstein, ed., Routledge/Thoemmes Press, 1998.

Carr, Edward H. *Socialism In One Country, 1921–1926*. New York: Macmillan, [1958] 1959.

Carver, T. N. *The Distribution of Wealth*. New York: Macmillan, [1904] 1919.

Chamberlin, Edward H. "Product Heterogeneity and Public Policy," "Monopolistic Competition Revisited," ve "Measuring the Degree of Monopoly and Competition." *Towards a More General Theory of Value*. New York: Oxford University Press, içinde, 1957.

——. *Theory of Monopolistic Competition*, 7. baskı. Cambridge: Harvard University Press, [1956] 1962.

Chamberlin, E. H., ve J. M. Clark. "Discussion." *American Economic Review, Papers and Proceedings* (May 1950).

Chandler, Alfred D. *The Visible Hand: The Managerial Revolution in American Business*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1977.

Chandler, Lester V. *An Introduction to Monetary Theory*. New York: Harper & Bros., 1940.

Childs, R. A. "Review of Murray N. Rothbard, *Power and Market*." *Libertarian Forum* 2, nos. 22–23 (November 15–December 1, 1971).

Chodorov, Frank. "Don't Buy Bonds." *analysis* IV, no. 9 (July 1948).

——. *The Economics of Society, Government, and the State*. Teksir edilmiş Elyazması., New York, 1946.

——. *From Solomon's Yoke to the Income Tax*. Hinsdale, Ill.: Henry Regnery, 1947.

——. *The Income Tax—Root of All Evil*. New York: Devin-Adair, 1954.

——. *The Myth of the Post Office*. Hinsdale, Ill.: Henry Regnery Co., 1948. Chodorov, *One Is A Crowd*. New York: Devin-Adair'de yeniden basılmıştır, 1952.

——. *Taxation is Robbery*. Chicago: Human Events Associates, 1947. Yeniden basıldığı yer: Chodorov, *Out of Step*. New York: Devin-Adair, 1962.

Clark, J. M. "Competition and the Objectives of Government Policy." Edward H. Chamberlin, ed., *Monopoly and Competition and Their Regulation*. London: Macmillan, içinde, 1954.

Clemence, Richard V., ve Francis S. Doody. *The Schumpeterian System*. Cambridge: Addison Wesley Press, 1950. Yeniden yayımlayan: Augustus M. Kelley, 1963.

Coase, Ronald H. "Business Organization and the Accountant." *Accountant* (October l– November 26, 1938).

——. "The Federal Communications Commission." *Journal of Law and Economics* (October 1959).

——. "Full Costs, Cost Changes, and Prices.", *Business Concentration and Price Policy*. Princeton, N.J.: National Bureau of Economic Research, içinde, 1955.

——. "The Nature of the Firm." George J. Stigler ve Kenneth E. Boulding, eds. *Readings in Price Theory*. Chicago: Richard D. Irwin, içinde, 1952.

Coleman, D. C. "Labour in the English Economy of the Seventeenth Century." *Economic History Review* (April 1956).

Colm, Gerhard. "The Corporation and the Corporation Income Tax in the American Economy." *American Economic Review, Papers and Proceedings* (May 1954).

Conant, Charles A. *The Principles of Money and Banking.* New York: Harper & Bros., 1905.

Cooley, Oscar W., ve Paul Poirot. *The Freedom to Move*. Irvington-on-Hudson, N.Y.: Foundation for Economic Education, 1951. Yeniden basıldığı yer: the *Freeman* 36, no. 1 (January 1986).

Coquelin, Charles. "Political Economy." *Lalor's Cyclopedia*, III içinde.

Cox, J.H. "Organization of the Lumber Industry in the Pacific Northwest, 1889–1914." Ph.D. dissertation, University of California, 1937.

Crankshaw, Edward. "Breaking the Law in a Police State: Regimentation Can't Curb Russians' Anarchic Spirit." *New York Herald-Tribune* (August 17, 1960).

Culbertson, J. M. "The Term Structure of Interest Rates." *Quarterly Journal of Economics* (November 1957).

Curtiss, W.M. *The Tariff Idea*. Irvington-on-Hudson, N.Y.: Foundation for Economic Education, 1953.

Dewey, Donald. *Monopoly in Economics and Law*. Chicago: Rand McNally, [1959] 1966.

——. "A Reappraisal of F.O.B. Pricing and Freight Absorption." *Southern Economic Journal (*July 1955).

Dewey, E. R., ve E. F. Dakin. *Cycles: The Science of Prediction.* New York: Holt, 1949. Yeniden yayımlayan: the Foundation for the Study of Cycles, 1964.

Dewing, Arthur S. *The Financial Policy of Corporations,* 5th ed. New York: Ronald Press, 1953.

Director, Aaron, ed. *Defense, Controls, and Inflation*. Chicago: University of Chicago Press, 1952.

Donisthorpe, Wordsworth. *Law in a Free State*. London: Macmillan, 1895.

Dorau, Herbert B., ve Albert G. Hinman. *Urban Land Economics*. New York: Macmillan, 1928.

Dorfman, Joseph. *The Economic Mind in American Civilization*. New York: Viking Press, 1949. Yeniden yayımlayan: Augustus M. Kelley, 1966.

Dorfman, Robert. "A Graphical Exposition of Böhm-Bawerk's Interest Theory." *Review of Economic Studies* (February 1959).

——. "Waiting and the Period of Production." *Quarterly Journal of Economics* (August 1959).

Downs, Anthony. "An Economic Theory of Political Action in a Democracy." *Journal of Political Economy* (April 1957).

Due, John F. *Government Finance*. Homewood, Ill.: Richard D. Irwin, [1954] 1977.

Earley, James S. "Recent Developments in Cost Accounting and the 'Marginal Analysis.'" *Journal of Political Economy* (June 1955).

Einaudi, Luigi. "The Theory of Imaginary Money from Charlemagne to the French Revolution.", F.C. Lane ve J.C. Riemersma, eds., *Enterprise and Secular Change*. Homewood, Ill.: Richard D. Irwin, içinde, 1953.

Ellis, Howard S. "Review of Schumpeter's *Ten Great Economists*." *Journal of Political Economy* (October 1952).

Ellis, Howard S., ve William Fellner. "External Economies and Diseconomies." *Readings in Price Theory*. Chicago: Blakiston Co., içinde, 1952.

Ely, Richard T., et al. *Outlines of Economics*. New York: Macmillan, 1917. Altıncı baskı, 1938.

Enke, Stephen. "More on the Misuse of Mathematics in Economics: A Rejoinder." *Review of Economics and Statistics* (May 1955).

Ettinger, K. E., ed. *Co-operatives in the Petroleum Industry*. New York: Petroleum Industry Research Foundation, 1947. Kısım I: Ludwig von Mises, "Observations on the Co-operative Movement."

Fairchild, Fred R., Edgar S. Furniss, ve Norman S. Buck. *Elementary Economics*. New York: Macmillan, [1926] 1948.

Fairchild, Fred R., ve Thomas J. Shelly. *Understanding Our Free Economy*. New York: D. Van Nostrand, [1952] 1962.

Farrer, Lord. *Studies in Currency 1898*. London: Macmillan, 1898.

Fay, Charles Norman. *Big Business and Government*. New York: Doubleday, Page, 1912.

——. *Too Much Government, Too Much Taxation*. New York: Doubleday, Page, 1923.

Ferdinand, George. "Review of Albert G. Hart, *Defense without Inflation*." *Christian Economics* III, no. 19 (October 23, 1951).

Fetter, Frank. *Economic Principles*. New York: Century Company, [1915] 1918.

Fetter, Frank. "Capitalization Versus Productivity, Rejoinder." *American Economic Review* (1914).

——. "Interest Theories, Old and New." *American Economic Review* (March 1914).

——. "Recent Discussions of the Capital Concept." *Quarterly Journal of Economics* (November 1900).

——. "The Roundabout Process of the Interest Theory." *Quarterly Journal of Economics* (1902).

Fisher, Irving. *The Purchasing Power of Money,* 2nd ed. New York: Macmillan, [1913] 1926. *The Works of Irving Fisher*'ın dördüncü cildi olarak yeniden yayımlanmıştır, William J. Barber ve James Tobin, eds. Pickering, 1997.

——. *The Rate of Interest*. New York, 1907. *The Works of Irving Fisher*'in üçüncü cildi olarak yeniden yayımlanmıştır, William J. Barber ve James Tobin, eds. Pickering, 1997.

——. *Stabilised Money*. London: George Allen and Unwin, 1935.

Fisher, Irving, ve Herbert W. *Constructive Income Taxation*. New York: Harper & Bros., 1942. Talebe göre Baskı sürümü, 2002.

Fishman, Leo. "Consumer Expectations and the Consumption Function." *Southern Economic Journal* (January 1954).

Fleming, Harold. *Oil Prices and Competition*. American Petroleum Institute, 1953.

Fog, Bjarke. "How Are Cartel Prices Determined?" *Journal of Industrial Economics* (November 1956).

Ford, P. *The Economics of Collective Bargaining*. Oxford: Basil Blackwell, 1958.

Frankel, S. Herbert. *The Economic Impact of Under-Developed Societies*. Oxford: Basil Blackwell, [1953] 1959.

Friedman, Milton. *A Program for Monetary Stability*. New York: Fordham University Press, [1960] 1992.

——. *Capitalism and Freedom.* Chicago: University of Chicago Press, 1963. Yeniden yayımlayan: University Press of Virginia, 1975.

——. "Foreign Economic Aid: Means and Objectives." *Yale Review* (Summer 1958).

——. "Survey of the Empirical Evidence on Economies of Scale: Comment." *Business Concentration and Price Policy.* Princeton, N.J.: içinde, National Bureau of Economic Research, 1955.

Gabor, André ve I. F. Pearce. "Davenport's Competitive Economics." *Journal of Political Economy* (1914).

——. "A New Approach to the Theory of the Firm." *Oxford Economic Papers* (October 1952).

——. "The Passing of the Old Rent Concept." *Quarterly Journal of Economics* (May 1901).

——. "The Place of Money Capital in the Theory of Production." *Quarterly Journal of Economics* (November 1958).

Gaffney, Mason. "Vituperation Well Answered." *Land and Liberty* (December 1952). Yeniden basıldığı yer: Spencer Heath, *Progress and Poverty Reviewed*, 2. baskı. New York: The Freeman, 1953.

Galbraith, John Kenneth. *The Affluent Society.* Boston: Houghton Mifflin Co., [1958] 1998.

——. "Fable for Our Times." *Wall Street Journal* (April 21, 1960).

——. "The Sumptuary Manifesto." *Journal of Law and Economics* (October 1959).

——. "Use of Income That Economic Growth Makes Possible...", *Problems of United States Economic Development.* New York: Committee for Economic Development, içinde, 1958.

Gellhorn, Walter. *Individual Freedom and Governmental Restraints.* Baton Rouge: Louisiana State University Press, 1956. Yeniden yayımlayan: Greenwood Publishing, 1969.

George, Henry. *Progress and Poverty.* New York: Modern Library, 1929. Yeniden yayımlayan: Robert Schalkenbach Foundation, 1992.

——. *Protection or Free Trade.* New York: Robert Schalkenbach Foundation, [1946] 1992.

Gilbert, Milton, ve George Jaszi. "National Product and Income Statistics as an Aid in Economic Problems." W. Fellner ve B. F. Haley, eds., *Readings in the Theory of Income Distribution.* Philadelphia: Blakiston, içinde, 1946. Yeniden yayımlayan: Richard D. Irwin, 1963.

Goldman, Marshall I. "Marketing—A Lesson for Marx." *Harvard Business Review* (January–February 1960).

——. "Product Differentiation and Advertising: Some Lessons From Soviet Experience." *Harvard Business Review* (January– February 1960).

——. "Product Differentiation and Advertising: Some Lessons from Soviet Experience." *Journal of Political Economy* (August 1960).

Goode, Richard. "Direct versus Indirect Taxes: Welfare Implications." *Public Finance/Finance Publique* XI, no. 1 (1956).

Goodman, Paul. *Compulsory Mis-Education and the Community of Scholars.* New York: Vintage Books, [1964] 1966.

Gordon, Kermit. "Concepts of Competition and Monopoly—Discussion." *American Economic Review, Papers and Proceedings* (May 1955).

Grampp, William D. "Adam Smith and the Economic Man." *Journal of Political Economy* (August 1948).

Grant, Phil. *The Wonderful Wealth Machine.* New York: Devin-Adair, 1953.

Green, David, Jr. "A Moral to theDirect-Costing Controversy." *Journal of Business* (July 1960).

Greidanus, Tjardus. *The Value of Money.* 2. baskı. London: Staples Press, 1950.

Groves, Harold M. *Financing Government.* New York: Henry Holt, 1939. Yeniden yayımlayan: International Thomson Publishing, 1973.

Haberler, Gottfried von. *The Theory of International Trade.* London: William Hodge, 1936. Reprinted by Augustus M. Kelley, 1968.

Hagedorn, George G. *Business Size and the Public Interest.* New York: National Association of Manufacturers, 1949.

——. *Studies on Concentration.* New York: National Association of Manufacturers, 1951.

Hahn, L. Albert. *Common Sense Economics.* New York: Abelard-Schuman, 1956.

——. *The Economics of Illusion.* New York: Squier Publishing Co., 1949. Yeniden yayımlayan: Fraser Publishing, 1997.

Handler, M. S. "German Unionism Supports Cartels." *New York Times* (March 17, 1954).

Hansbrough, H. C. *The Wreck: An Historical and a Critical Study of the Administrations of Theodore Roosevelt and William Howard Taft.* New York: Neale Publishing, 1913.

Harper, F. A. "The Greatest Economic Charity.", Mary Sennholz, ed. *On Freedom and Free Enterprise: Essays in Honor of Ludwig von Mises.* Princeton, N.J.: D. Van Nostrand, içinde, 1956. Yeniden yayımlayan: the Foundation for Economic Education, 1994.

——. *Liberty: A Path to Its Recovery.* Irvington-on-Hudson, N.Y.: Foundation for Economic Education, [1949] 1993.

——. "Try This on Your Friends." *Faith and Freedom* (January 1955).

Harris, George. *Inequality and Progress.* Boston: Houghton Mifflin, 1898. Yeniden yayımlayan: Ayer Publishers, tarihsiz.

Harriss, C. Lowell. "Public Finance." Bernard F. Haley, ed., *A Survey of Contemporary Economics.* Homewood, Ill.: Richard D. Irwin, içinde, [1952] 1970.

Harrod, Roy F. "Theory of Profit." *Economic Essays.* New York: Harcourt, Brace & Co., içinde, 1952.

Hayek, F. A. "Carl Menger." Henry W. Spiegel, ed., *The Development of Economic Thought.* New York: John Wiley, içinde, [1952] 1964.

——, ed. *Collectivist Economic Planning.* New York: Augustus M. Kelley, [1935] 1967.

——. *The Constitution of Liberty.* Chicago: University of Chicago Press, [1960] 1978.

——. *The Counter-Revolution of Science.* Glencoe, Ill.: Free Press, 1952. Yeniden yayımlayan: Liberty Fund, 1980.

——. "The Facts of the Social Sciences," "The Meaning of Competition," and "Socialist Calculation III, the Competitive 'Solution'." *Individualismand Economic Order.* Chicago: University of Chicago Press, içinde, [1948] 1996.

——. *Monetary Theory and the Trade Cycle.* London: Jonathan Cape, 1933. Yeniden yayımlayan: Augustus M. Kelley, 1966.

——. "The Mythology of Capital." W. Fellner ve B. F. Haley, eds., *Readings in the Theory of Income Distribution.* Philadelphia: Blakiston, içinde, 1946. Yeniden yayımlayan: Richard D. Irwin, 1963.

——. "The 'Paradox' of Saving." *Profits, Interest, and Investment.* London: Routledge and Kegan Paul, içinde, 1939. Yeniden yayımlayan: Augustus M. Kelley, 1969.

——. *Prices and Production,* 2. baskı. London: Routledge and Kegan Paul, 1935. Yeniden yayımlayan: Augustus M. Kelley, 1967.

——. *The Pure Theory of Capital.* Chicago: University of Chicago Press, [1941] 1975.

——. "Unions, Inflation, and Prices." Philip D. Bradley, ed. *The Public Stake in Union Power*. Charlottesville: University of Virginia Press, içinde, [1959] 1965.

——. "Why the Worst Get on Top." *The Road to Serfdom*. Chicago: University of Chicago Press, içinde, [1944] 1994.

Hays, Samuel P. *Conservation and the Gospel of Efficiency*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1959. Yeniden yayımlayan: Atheneum Publishers, 1975.

Hazlitt, Henry. "The Economics of Freedom." *National Review* 13 (September 25, 1962).

——. *The Failure of the "New Economics."*Princeton, N.J.: D. Van Nostrand, 1959. Yeniden yayımlayan: University Press of America, 1984.

——. *The Great Idea*. New York: Appleton-Century-Crofts, 1951. *Time Will Run Back* olarak yeniden basılmıştır. New Rochelle, N.Y.: Arlington House, 1966.

——. "Income Without Work." *Freeman* (July 1966).

Heath, Spencer. *Citadel, Market, and Altar*. Baltimore: Science of Society Foundation, 1957.

——. *How Come That We Finance World Communism?* Teksir edilmiş Elyazması. New York: Science of Society Foundation, 1953.

——. *Progress and Poverty Reviewed*. New York: The Freeman, 1952.

——. *Rejoinder to 'Vituperation Well Answered' by Mr. Mason Gaffney*. New York: Science of Society Foundation, 1953.

——. *The Trojan Horse of "Land Reform."* New York: tarihsiz, Heck, Victor C. "Review of Murray N. Rothbard, *Man, Economy, and State*." *American Economic Review* 53, no. 5 (June 1963).

Heflebower, Richard B. "Toward a Theory of Industrial Markets and Prices." R. B. Heflebower ve G. W. Stocking, eds., *Readings on Industrial Organization and Public Policy*. Homewood, Ill.: Richard D. Irwin, içinde, 1958.

Herbert, Auberon. "A Cabinet Minister's Vade Mecum." Michael Goodwin, ed., *Nineteenth-Century Opinion*. London: Penguin Books, içinde, 1951.

Herbert, Auberon ve J. H. Levy, *Taxation and Anarchism*. London: Personal Rights Assn., 1912.

Hildebrand, George H. "Consumer Sovereignty in Modern Times." *American Economic Review, Papers and Proceedings* (May 1951).

Hill, Lee H., ve Charles R. Hook, Jr. *Management at the Bargaining Table*. New York: McGraw-Hill, 1945.

Hill, Lewis E. "Review of Murray N. Rothbard, *Man, Economy, and State.*" *Southern Economic Journal* 29, no. 3 (January 1963).

Hirshleifer, Jack. "Capitalist Ethics—Tough or Soft?" *Journal of Law and Economics* (October 1959).

Hobbs, A. H. *The Claims of Sociology*. Harrisburg, Pa.: Stackpole Co., 1951.

——. *Social Problems and Scientism*. Harrisburg, Pa.: Stackpole Co., 1953.

Hodges, John E. "Some Economic Implications of Cost-Plus Pricing." *Southwestern Social Science Quarterly* (December 1954).

Hoff, Trygve J. B. *Economic Calculation in the Socialist Society*. London: William Hodge, 1949. Yeniden yayımlayan: Liberty Fund, 1981.

Hoover Commission Task Force Report: Subcommittee of the Commission on Organization of the Executive Branch of Government. *Research Activities in the Department of Defense and Defense-Related Agencies*. Washington, D.C. April, 1955.

Hoover, Edgar M. "Some Institutional Factors in Business Decisions." *American Economic Review, Papers and Proceedings* (May 1954).

Hoppe, Hans-Hermann. *Democracy—The God That Failed: The Economics and Politics of Monarchy, Democracy, and Natural Order*. New Brunswick, N.J.: Transaction Publishers, 2001.

——. "Introduction." Murray N. Rothbard, *The Ethics of Liberty*. New York: New York University Press, içinde, 1998.

Hume, David. *Essays, Literary, Moral and Political*. London, tarihsiz, Yeniden yayımlayan: Liberty Fund, 1987.

Hunter, Alex. "Product Differentiation and Welfare Economics." *Quarterly Journal of Economics* (November 1955).

Hunter, Merlin H., ve Harry K. Allen. *Principles of Public Finance*. New York: Harpers, 1940.

Hutchison, T. W. *A Review of Economic Doctrines, 1870–1929*. Oxford: Clarendon Press, 1953. Yeniden yayımlayan: Thoemmes Press, 1996.

Hutt, W.H. "The Concept of Consumers' Sovereignty." *Economic Journal* (March 1940).

——. *Co-ordination and the Price System*. Basılmamış, fakat the Foundation for Economic Education'dan elde edilebilir, Irvington-on-Hudson, N.Y., 1955.

——. "The Factory System of the Early Nineteenth Century." F .A. Hayek, ed., *Capitalism and the Historians*. Chicago: University of Chicago Press, içinde, 1954. Karton kapaklı Baskı, 1963.

——. "The Significance of Price Flexibility." Henry Hazlitt, ed., *The Critics of Keynesian Economics.* Princeton, N.J.: D. Van Nostrand, içinde, 1960. Yeniden yayımlayan: University Press of America, 1983.

——. *Theory of Collective Bargaining*. Glencoe, Ill.: Free Press, 1954. Yeniden yayımlayan: the Cato Institute, 1980.

Ingram, T. Robert. *Schools: Government or Public?* Houston: St. Thomas Press, tarihsiz.

Ischboldin, Boris. "A Critique of Econometrics." *Review of Social Economy* (September 1960).

Iserman, Theodore R. *Industrial Peace and the Wagner Act.* New York: McGraw-Hill, 1947.

James, F. E. Skone. "Copyright." *Encyclopedia Britannica.* 14th ed. London, içinde, 1929.

Jevons, W. Stanley. *Money and the Mechanism of Exchange.* 16th ed. London: Kegan Paul, Trench, Trübner & Co., 1907. Yeniden yayımlayan: University Press of the Pacific, 2002.

——. *The Theory of Political Economy,* Üçüncü baskı. London: Macmillan, 1888. Yeniden yayımlayan: Augustus M. Kelley, 1965.

Jewkes, John. "The Economist and Economic Change." *Economics and Public Policy.* Washington, D.C.: Brookings Institution, içinde, 1955.

——. *Ordeal by Planning*. New York: Macmillan, [1948] 1949.

Jewkes, John, David Sawers ve Richard Stillerman. "Atomic Energy and Enterprise Economics." *Land Economics* (August 1954).

——. *The Sources of Invention.* London: Macmillan, [1958] 1969.

Johannsen, Oscar B. "Advocates Unrestricted Private Control over Money and Banking." *Commercial and Financial Chronicle* (June 12, 1958).

Jouvenel, Bertrand de. *The Ethics of Redistribution*. Cambridge: Cambridge University Press, 1952. Yeniden yayımlayan: Liberty Fund, 1990.

——. *On Power*. New York: Viking Press, 1949. Yeniden yayımlayan: Greenwood Publishing, 1981.

——. "The Political Economy of Gratuity." *Virginia Quarterly Review* (Autumn 1959).

Kaplan, A. D. H. *Big Enterprise in a Competitive System*. Washington, D.C.: Brookings Institute, [1954] 1964.

Kauder, Emil. "Genesis of the Marginal Utility Theory." *Economic Journal* (September 1953).

——. "Intellectual and Political Roots of the Older Austrian School." *Zeitschrift für Nationalökonomie* XV, no. 4 (1958).

——. "The Retarded Acceptance of the Marginal Utility Theory." *Quarterly Journal of Economics* (November 1953).

Keith, Robert J. "The Marketing Revolution." *Journal of Marketing* (January 1960).

Kennedy, Jane. "Development of Postal Rates: 1845–1955." *Land Economics* (May 1957).

——. "Structure and Policy in Postal Rates." *Journal of Political Economy* (June 1957).

Kessel, Reuben A. "Price Discrimination in Medicine." *Journal of Law and Economics* (October 1958).

Keynes, John Maynard. *The General Theory of Employment, Interest and Money*. New York: Harcourt, Brace & Co., 1936. Yeniden yayımlayan: Prometheus Books, 1997.

——. *A Tract on Monetary Reform*. London: Macmillan, 1923. Yeniden yayımlayan: Prometheus Books, 2000.

——. *Treatise on Money*. New York: Harcourt, Brace, 1930. Yeniden yayımlayan: AMS Press, 1976.

Kinsella, N. Stephan. "Against Intellectual Property." *Journal of Libertarian Studies* 15, no. 2 (Spring 2001).

Kirby, E. Stuart. "Economic Planning and Policy in Communist China." *International Affairs* (April 1958).

Klausner, Manuel S. "Book Note: *Man, Economy, and State*." *New York Law Review* 38, no. 4 (June 1963).

Knight, Frank H. "An Appraisal of Economic Change: Discussion." *American Economic Review, Papers and Proceedings* (May 1954).

——. "The Fallacies in the 'Single Tax.'" *Freeman* (August 10, 1953).

——. "Freedom as Fact and Criterion." *Freedom and Reform*. New York: Harper & Bros., içinde, 1947. Yeniden yayımlayan: Liberty Fund, 1982.

——. *Risk, Uncertainty, and Profit*, 3rd ed. London: London School of Economics, 1940. Yeniden yayımlayan: the Beard Group, 2002.

——. "Wages and Labor Union Action in the Light of Economic Analysis." Philip D. Bradley, ed. *The Public Stake in Union Power*. Charlottesville: University of Virginia Press, içinde, [1959] 1965.

Kolko, Gabriel. *Railroads and Regulations, 1877–1916*. Princeton: Princeton University Press, 1965. Yeniden yayımlayan: W. W. Norton, 1970.

——. *The Triumph of Conservatism.* Glencoe, Ill.: Free Press, [1963] 1985.

——. *Wealth and Power in America.* New York: Frederick A. Praeger, 1962. Yeniden yayımlayan: Greenwood Publishing, 1981.

Kuznets, Simon S. *National Income: A Summary of Findings.* New York: National Bureau of Economic Research, 1946.

——. "Relations between Capital Goods and Finished Products in the Business Cycle." *Economic Essays in Honor of Wesley Clair Mitchell.* New York: Columbia University Press, içinde, 1935.

——. "Schumpeter's *Business Cycles.*" *American Economic Review* (June 1940).

Lachmann, Ludwig M. *Capital and Its Structure.* London: London School of Economics, 1956. Yeniden yayımlayan: New York University Press, 1981.

——. "Mrs. Robinson on the Accumulation of Capital." *South African Journal of Economics* (June 1958).

——. "Some Notes on Economic Thought, 1933–53." *South African Journal of Economics* (March 1954).

——. "Uncertainty and Liquidity Preference." *Economica* (August 1937).

Laughlin, J. Laurence. *A New Exposition of Money, Credit, and Prices.* Chicago: University of Chicago Press, 1931.

Leeman, Wayne A. "The Limitations of Local Price-Cutting as a Barrier to Entry." *Journal of Political Economy* (August 1956).

——. "Review of Paul Giddens' *Standard Oil Company* (Indiana)." *American Economic Review* (September 1956).

Leoni, Bruno. *Freedom and the Law.* Princeton, N.J.: D. Van Nostrand, 1961. Yeniden yayımlayan: Liberty Fund, 1991.

Leontief, Wassily W. "Postulates: Keynes' *General Theory* and the Classicists." S. Harris, ed., *The New Economics.* New York: Knopf, içinde, 1952. Yeniden yayımlayan: Augustus M. Kelley, 1973.

Letwin, William L. "The English Common Law Concerning Monopolies." *University of Chicago Law Review* (Spring 1954).

Lindahl, Erik. "On Keynes' Economic System—Part I." *Economic Record* (May 1954).

Lindblom, Charles E. *Unions and Capitalism.* New Haven, Conn.: Yale University Press, 1949. Yeniden yayımlayan: Shoe String Press, 1970.

Lippmann, Walter. *The Good Society,* Üçüncü baskı. New York: Grosset and Dunlap, 1943.

Locke, John. "An Essay Concerning the True Original Extent and End of Civil Government, Second Treatise." Ernest Barker, ed., *Social Contract.* London: Oxford University Press, içinde, [1948] 1997.

Lopez, Robert Sabatino. "Back to Gold, 1252." *Economic History Review* (April 1956).

Luckett, Dudley G. "Professor Lutz and the Structure of Interest Rates." *Quarterly Journal of Economics* (February 1959).

Lutz, Friedrich A. "The Structure of Interest Rates." W. Fellner ve B. F. Haley, eds., *Readings in the Theory of Income Distribution*. Philadelphia: Blakiston, içinde, 1946. Yeniden yayımlayan: Richard D. Irwin, 1963.

Lyon, Hastings. *Corporations and their Financing*. Boston: D.C. Heath, 1938.

Machlup, Fritz. "The Consumption of Capital in Austria." *Review of Economic Statistics* II (1935).

——. *An Economic Review of the Patent System.* Washington, D.C.: United States Government Printing Office, 1958.

——. "Monopolistic Wage Determination as a Part of the General Problem of Monopoly." *Wage Determination and the Economics of Liberalism.* Washington, D.C.: Chamber of Commerce of the United States, içinde, 1947.

——. *The Political Economy of Monopoly*. Baltimore: Johns Hopkins Press, [1952] 1967. Talebe göre Baskı versiyonu, 2002.

——. *The Stock Market, Credit, and Capital Formation.* New York: Macmillan, 1940.

Machlup, Fritz ve Edith T. Penrose. "The Patent Controversy in the Nineteenth Century." *Journal of Economic History* (May 1950).

Mackay, Thomas. *Methods of Social Reform.* London: John Murray, 1896.

Mandell, Irving. *How to Protect and Patent Your Invention.* New York: Oceana Publishers, 1951.

Marco, Antonio de Viti de, *First Principles of Public Finance*. London: Jonathan Cape, 1936.

Margolis, Julius. "A Comment On the Pure Theory of Public Expenditures." *Review of Economics and Statistics* (November 1955).

Marshall, Alfred. *Principles of Economics,* 8th ed. London: Macmillan, 1920. Yeniden yayımlayan: Prometheus Books, 1997.

Martin, James J. *Men Against the State.* DeKalb, Ill.: Adrian Allen Associates, 1953. Yeniden yayımlayan: Ralph Myles, 1970.

McCulloch, J.R. *Principles of Political Economy*. New York: Augustus M. Kelley, [1864] 1965.

——. *A Treatise on the Principle and Practical Influence of Taxation and the Funding System*. London, 1845. Yeniden yayımlayan: Thoemmes Press, 1999.

McCulloch, John Ramsay ve John S. McGee. "Predatory Price-Cutting: The Standard Oil (New Jersey) Case." *Journal of Law and Economics* (October 1958).

McLean, John G., ve Robert W. Haigh. "How Business Corporations Grow." *Harvard Business Review* (November–December 1954).

Meek, Ronald L. "Adam Smith and the Classical Concept of Profit." *Scottish Journal of Political Economy* (June 1954).

Mendershausen, Horst. "The Terms of Soviet-Satellite Trade: A Broadened Analysis." *Review of Economics and Statistics* (May 1960).

Menger, Carl. *Principles of Economics*. Glencoe, Ill.: Free Press, 1950. Yeniden yayımlayan: Libertarian Press, 1994.

Milenkovitch, Deborah D. "Which Direction for Yugoslavia's Economy?" *East Europe* (July 1969).

Millar, Frederick. "The Evils of State Trading as Illustrated by the Post Office." Thomas Mackay, ed., *A Plea for Liberty*. New York: D. Appleton Co., içinde, 1891. Yeniden yayımlayan: Liberty Fund, 1982.

Miller, James C., III, ed. *Why the Draft?* Baltimore: Penguin Books, 1968.

Milliman, Jerome W. "Commonality, the Price System, and Use of Water Supplies." *Southern Economic Journal* (April 1956).

——. "Water Law and Private Decision-Making: A Critique." *Journal of Law and Economics* (October 1959).

Mills, C. Wright. *The Sociological Imagination*. New York: Oxford University Press, 1959.

Mises, Ludwig von. "The Agony of the Welfare State." *Freeman* (May 4, 1953).

——. *Bureaucracy*. New Haven, Conn.: Yale University Press, 1946. Yeniden yayımlayan: Libertarian Press, 1994.

——. "Comments about the Mathematical Treatment of Economic Problems." *Studium Generale* VI, no. 2 (1953); Springer Verlag: Helena Ratzka'nın basılmamış çevirisi.

——. "Economic Calculation in the Socialist Commonwealth." Yeniden basıldığı yer: F. A. Hayek, ed., *Collectivist Economic Planning*. London: George Routledge & Sons, 1935. Yeniden yayımlayan: Augustus M. Kelley, 1967.

——. *Human Action*. New Haven, Conn.: Yale University Press, 1949. Yeniden yayımlayan: the Ludwig von Mises Institute, 1998.

——. "The Nationalization of Credit." Louise Sommer, ed., *Essays in European Economic Thought*. Princeton, N.J.: D. Van Nostrand, içinde, 1960.

——. "A New Treatise on Economics." *New Individualist Review* 2, no. 3 (Autumn 1962).

——. "Profit and Loss." *Planning for Freedom.* South Holland, Ill.: Libertarian Press, içinde, [1952] 1980.

——. *Socialism*, İkinci baskı. New Haven, Conn.: Yale University Press, 1951. Yeniden yayımlayan: Liberty Fund, 1995.

——. *The Theory of Money and Credit*. New Haven, Conn.: Yale University Press, 1953 ve 1957. Yeniden yayımlayan: Liberty Fund, 1995.

Mises, Richard von. *Probability, Statistics, and Truth,* İkinci baskı. New York: Macmillan, 1957. Yeniden yayımlayan: Dover Publications, 1981.

Mitchell, Wesley C. *Business Cycles, the Problem and Its Setting*. New York: National Bureau of Economic Research, 1927. Yeniden yayımlayan: Ayer Publishing, 1975.

Modigliani, Franco. "Liquidity Preference and the Theory of Interest and Money." Henry Hazlitt, ed., *The Critics of Keynesian Economics*. Princeton, N.J.: D. Van Nostrand, içinde, 1960. Yeniden yayımlayan: University Press of America, 1983.

Molinari, Gustave de. "De la production de la sécurité." *Journal des Economistes* (February 15, 1849).

——. "Onzième soirée." *Les soirées de la Rue Saint Lazare*. Paris, içinde, 1849.

——. *The Society of Tomorrow*. New York: G. P. Putnam's Sons, 1904. Yeniden yayımlayan: Taylor & Francis, 1972.

Morris, Newbold ve Dana Lee Thomas. *Let the Chips Fall*. New York: Appleton-Century-Crofts, 1955.

Morse, Sidney H. "Chips from My Studio." *Radical Review (*May 1877).

Nelson, Richard R. "The Economics of Invention: A Survey of the Literature." *Journal of Business* (April 1959).

Neuberger, Egon. "Waiting and the Period of Production: Comment." *Quarterly Journal of Economics* (February 1960).

Nichol, A. J. "The Influence of Marginal Buyers on Monopolistic Competition." *Quarterly Journal of Economics* (November 1934).

Nicols, Alfred. "The Development of Monopolistic Competition and the Monopoly Problem." *Review of Economics and Statistics* (May 1949).

——. "The Rehabilitation of Pure Competition." *Quarterly Journal of Economics* (November 1947).

Niksa, Vladimir. "The Role of Quantitative Thinking in Modern Economic Theory." *Review of Social Economy* (September 1959).

Nock, Albert Jay. *Our Enemy, the State*. Caldwell, Idaho: Caxton Printers, 1946. Yeniden yayımlayan: Fox & Wilkes, 1994.

Nove, Alec. "Planners' Preferences, Priorities, and Reforms." *Economic Journal* (June 1966).

——. "The Politics of Economic Rationality." *Social Research* (Summer 1958).

——. "The Problem of 'Success Indicators' in Soviet Industry." *Economica* (February 1958).

Nurkse, Ragnar. "The Schematic Representation of the Structure of Production." *Review of Economic Studies* II (1935).

Nutter, G. Warren. "Competition: Direct and Devious." *American Economic Review, Papers and Proceedings* (May 1954).

——. "The Plateau Demand Curve and Utility Theory." *Journal of Political Economy* (December 1955).

Oliver, Henry M., Jr. *A Critique of Socioeconomic Goals*. Bloomington: Indiana University Press, 1954.

Oppenheimer, Franz. *The State*. New York: Vanguard Press, [1914] 1928. Yeniden yayımlayan: Transaction Publishers, 1998.

Padan, R. S. "Review of C.M. Walsh's *Measurement of General Exchange Value*." *Journal of Political Economy* (September 1901).

Painlevé, Paul. "The Place of Mathematical Reasoning in Economics." Louise Sommer, ed., *Essays in European Economic Thought*. Princeton, N.J.: D. Van Nostrand, içinde, 1960.

Parsons, Talcott. *The Structure of Social Action*. Glencoe, Ill.: Free Press, [1949] 1990.

Paterson, Isabel. *The God of the Machine*. New York: Putnam's, 1943. Yeniden yayımlayan: Transaction Publishers, 1993.

Patinkin, Don. *Money, Interest, and Prices*. Evanston, Ill.: Row, Peterson & Co., 1956. Yeniden yayımlayan: Harper-Collins, 1998.

Pearce, I. F. "A Study in Price Policy." *Economica* (May 1956).

Pearce, I. F., ve Lloyd R. Amey. "Price Policy with a Branded Product." *Review of Economic Studies* XXIV (1956–57).

Peffer, E. Louise. *The Closing of the Public Domain*. Stanford, Calif.: Stanford University Press, 1951. Yeniden yayımlayan: Ayer Publishing, 1972.

Peltzman, Sam. "CAB: Freedom from Competition." *New Individualist Review* (Spring 1963).

Pen, J. "A General Theory of Bargaining." *American Economic Review* (March 1952).

Penrose, Edith T. "Biological Analogies in the Theory of the Firm." *American Economic Review* (December 1952).

——. *Economics of the International Patent System.* Baltimore: Johns Hopkins Press, 1951.

Perry, Arthur Latham. *Political Economy,* 21. baskı. New York: Charles Scribner's Sons, 1892. Talebe göre Baskı versiyonu, 2002.

Peterson, John M., ve Charles T. Stewart, Jr. *Employment Effects of Minimum Wage Rates.* Washington, D.C.: American Enterprise Institute, August, 1969. Talebe göre Baskı versiyonu, 2002.

Petro, Sylvester. *Power Unlimited.* New York: Ronald Press, 1959. Yeniden yayımlayan: Greenwood Publishers, 1979.

Philbrook, Clarence E. "'Realism' in Policy Espousal." *American Economic Review* (December 1953).

Phillips, Charles F. *Competition? Yes, but...* Irvington-on-Hudson, N.Y.: Foundation for Economic Education, 1955.

Plant, Arnold. "The Economic Theory concerning Patents for Inventions." *Economica* (February 1934).

Poirier, René. "Sur Logique." André Lalande, *Vocabulaire technique et critique de la philosophie.* Paris: Presses Universitaires de France, içinde, 1951.

Poirot, Paul L. "Property Rights and Human Rights." *Essays on Liberty.* Irvington-on-Hudson, N.Y.: Foundation for Economic Education, içinde, 1954.

Polakoff, Murray E. "Some Critical Observations on the Major Keynesian Building Blocks." *Southern Economic Journal* (October 1954).

Pollock, Frederick. "Contract." *Encyclopedia Britannica,* On dördüncü baskı. London, içinde, 1929.

Pound, Roscoe. "Legal Immunities of Labor Unions." *Labor Unions and Public Policy.* Washington, D.C.: American Enterprise Association, içinde, 1958.

Rairikar, R. R. "Welfare Economics and Welfare Criteria." *Indian Journal of Economics* (July 1953).

Ray, G. F. "Industrial Planning in Hungary." *Scottish Journal of Political Economy* (June 1960).

Read, Leonard E. *Government—An Ideal Concept.* Irvington-on-Hudson, N.Y.: Foundation for Economic Education, 1954.

Renshaw, F. "Utility Regulation: A Reexamination." *Journal of Business* (October 1958).

Richman, Sheldon L. "Commentator on Our Times: A Quest for the Historical Rothbard." Walter Block ve Llewellyn H. Rockwell, Jr., eds., *Man, Economy, and Liberty: Essays in Honor of Murray N. Rothbard*. Auburn, Ala.: Ludwig von Mises Institute, içinde, 1988.

Rickenbacker, William F. *Wooden Nickels*. New Rochelle, N.Y.: Arlington House, [1966] 1968.

Riemersma, Jelle C. "Economic Enterprise and Political Powers After the Reformation." *Economic Development and Cultural Change* (July 1955).

Robbins, Lionel. *An Essay on the Nature and Significance of Economic Science*, 2nd ed. London: Macmillan, 1935. Yeniden yayımlayan: St. Martin's Press, 1969.

——. *The Great Depression*. New York: Macmillan, 1934. Yeniden yayımlayan: Books for Libraries, 1976.

——. "Interpersonal Comparisons of Utility." *Economic Journal* (December 1938).

——. "On a Certain Ambiguity in the Conception of Stationary Equilibrium." Richard V. Clemence, ed., *Readings in Economic Analysis*. Cambridge: Addison Wesley Press, içinde, 1950.

——. "Remarks upon Certain Aspects of the Theory of Costs." *Economic Journal* (March 1934).

Robertson, D. H. "Mr. Keynes and the Rate of Interest." W. Fellner ve B. F. Haley, eds., *Readings in the Theory of Income Distribution*. Philadelphia: Blakiston, içinde, 1946. Yeniden yayımlayan: Richard D. Irwin, 1963.

——. *Utility and All That*. London: George Allen and Unwin, [1952] 1954.

Robinson, Joan. *Economics of Imperfect Competition*. London: Macmillan, [1933] 1976.

Rogers, Lindsay. "'The Mind of America' to the Fourth Decimal Place." *Reporter* (June 30, 1955).

Rolph, Earl. "The Discounted Marginal Productivity Doctrine." W. Fellner ve B. F. Haley, eds., *Readings in Theory of Income Distribution*. Philadelphia: Blakiston, içinde, 1946. Yeniden yayımlayan: Richard D. Irwin, 1963.

Rommen, Heinrich. *The State in Catholic Thought, a Treatise in Political Philosophy*. London, 1950. Yeniden yayımlayan: Greenwood Publishing, 1970.

Rostow, W. W. *The Stages of Economic Growth*. Cambridge: Cambridge University Press, [1960] 1994.

Rothbard, Murray N. *America's Great Depression*. Princeton, N.J.: D. Van Nostrand, 1963. Yeniden yayımlayan: the Ludwig von Mises Institute, 2000.

——. *An Austrian Perspective on the History of Economic Thought*. Vol. 1: *Economic Thought before Adam Smith*. Aldershot, U.K.: Edward Elgar, 1997.

——. *An Austrian Perspective on the History of Economic Thought*. Vol. 2: *Classical Economics*. Aldershot, U.K.: Edward Elgar, 1997.

——. "Bertrand de Jouvenel e i diritti di proprietá." *Biblioteca della Liberta* 2 (1966).

——. "The Betrayal of the American Right." Basılmamış elyazması kitap.

——. "The Bogey of Administered Prices." *Freeman* (September 1959).

——. "Concerning Water." *Freeman* (March 1956).

——. "The Edict of Diocletian." *Faith and Freedom* 1, no. 4 (March 1950).

——. "Egalitarianism as a Revolt Against Nature." *Modern Age* (Fall 1973). *Egalitarianism as a Revolt Against Nature and Other Essays*, olarak Ludwig von Mises Institute tarafından yeniden yayımlanmıştır, 2000. "The Anatomy of the State" ile "War, Peace, and the State"'i de içeriyor.

——. "Government as a Promoter of Monopoly" (October 1959). Rothbard Papers.

——. "Government in Business." *Essays on Liberty*. Irvington-on-Hudson, N.Y.: Foundation for Economic Education, içinde, 1958.

——. "Fisher's Equations" (1953). Rothbard Papers.

——. "Frank S. Meyer: The Fusionist as Libertarian Manqué." *Modern Age* 25, no. 4 (Fall 1981).

——. *For A New Liberty: The Libertarian Manifesto*. New York: Collier Books, 1973.

——. "Human Rights Are Property Rights." *Essays on Liberty*. Irvingtonon-Hudson, N.Y.: Foundation for Economic Education, içinde, 1959.

——. "In Defense of 'Extreme Apriorism.'" *Southern Economic Journal* (January 1957). Yeniden basıldığı yer: *Austrian Economics,* Vol. 1, Stephen Littlechild, ed. Brookfield, Vt.: Edward Elgar, 1990. Francois Guillaumat tarafından "*L' apriorisme extreme*" olarak Fransızca'ya çevrilmiştir, *Economistes et charlatans*. Paris: Les Belles Lettres, içinde, 1991. Yeniden yayımlandığı yer: *The Logic of Action One: Money, Method, and the Austrian School,* Edward Elgar, 1997.

——. "Life on the Old Right." *Chronicles* (August 1994). Yeniden basıldığı yer: Joseph Scotchie, ed., *The Paleoconservatives: New Voices of the Old Right*. New Brunswick, N.J.: Transaction Publishers, 1999.

——. *Ludwig von Mises: Scholar, Creator, Hero.* Auburn, Ala.: Ludwig von Mises Institute, 1988.

——. *Man, Economy, and State.* Princeton, N.J.: D. Van Nostrand, 1962. *Man, Economy, and State with Power and Market*, olarak Ludwig von Mises Institute tarafından yeniden yayımlanmıştır, 2004.

——. "The Mantle of Science." Helmut Schoeck ve James W. Wiggins, eds., *Scientism and Values.* Princeton, N.J.: D. Van Nostrand, içinde, 1960. Yeniden basıldığı yer: Rothbard, *The Logic of Action One: Money, Method, and the Austrian School*, Edward Elgar, 1997.

——. "Mises' *Human Action*: Comment." *American Economic Review* (March 1951).

——. *Monopolio y Competencia.* Buenos Aires: Centro de Estudios Sobre la Libertad, 1965. Yayımcı: Alberto Benegas Lynch.

——. "Monopoly and Competition" (March 1957). Rothbard Papers.

——. "The Monopoly Problem" (August 1959). Rothbard Papers.

——. "A Note on the Economics of Slavery" (May 1960). Rothbard Papers.

——. "Not Worth a Continental." *Faith and Freedom* 1, no. 3 (February 1950).

——. "On Freedom and the Law." *New Individualist Review* (Winter 1962).

——. *Power and Market: Government and the Economy.* Menlo Park, Calif.: Institute for Humane Studies, 1970. Bu baskıya dahil edilerek yeniden yayımlanmıştır, 2004.

——. "Praxeology." *analysis* (May 1950).

——. "Praxeology: Reply to Mr.Schuller." *American Economic Review* (December 1951).

——. "The Railroads of France." *Ideas on Liberty* (September 1955).

——. "A Reply to Georgist Criticisms." Teksir edilmiş Elyazması. Foundation for Economic Education, 1957. Yeniden yayımlandığı yer: Rothbard, *The Logic of Action Two: Applications and Criticism from the Austrian School*, Edward Elgar, 1997.

——. "Review of *Human Action*." *Faith and Freedom* (September 1950).

——. *The Single Tax: Economic and Moral Implications.* Irvington-on-Hudson, N.Y.: Foundation for Economic Education, 1957. Yeniden yayımlandığı yer: Rothbard, *The Logic of Action Two: Applications and Ctiticism from the Austrian School*, Edward Elgar, 1997.

——. "Stable Money" (1953). Rothbard Papers.

——. "Textbook or Treatise?" (February 1954). Rothbard Papers.

——. "Toward a Reconstruction of Utility and Welfare Economics." Mary Sennholz, ed. *On Freedom and Free Enterprise: Essays in Honor of Ludwig von Mises.* Princeton, N.J.: D. Van Nostrand, içinde, 1956. Yeniden yayımlandığı yer: Rothbard, *The Logic of Action One: Method, Money, and the Austrian School*, Edward Elgar, 1997.

——. "The Uneasy Case for Degressive Taxation: A Critique of Blum and Kalven." *Quarterly Journal of Austrian Economics* 4, no. 1 (Summer 2001).

——. "What McCulloch did for Ricardo" (1951). Rothbard Papers. Rousiers, Paul de. *Les Industries Monopolisées aux Etats-Unis*, Aktarilan yer: Gustave de Molinari, *The Society of Tomorrow.* New York: G.P. Putnam's Sons, 1904.

Roy, Ralph L. *Apostles of Discord.* Boston: Beacon Press, 1953.

Rueff, Jacques. "The Fallacies of Lord Keynes' General Theory." Henry Hazlitt, ed., *The Critics of Keynesian Economics.* Princeton, N.J.: D. Van Nostrand, içinde, 1960. Yeniden yayımlayan: University Press of America, 1983.

Russell, Dean. *The TVA Idea.* Irvingtonon-Hudson, N.Y.: Foundation for Economic Education, 1949.

Samuelson, Paul A. "Diagrammatic Exposition of a Theory of Public Expenditure." *Review of Economics and Statistics* (November 1955).

——. "The Pure Theory of Public Expenditures." *Review of Economics and Statistics* (November 1954).

Schmidt, Wilson. "Social Overhead Mythology." Helmut Schoeck ve James W. Wiggins, eds., *Scientism and Values.* Princeton, N.J.: D. Van Nostrand, içinde, 1960. Yeniden yayımlayan: Arno Press, 1972.

Schuller, G. J. "Rejoinder." *American Economic Review* (March 1951).

Schumpeter, Joseph A. *Business Cycles.* New York: McGraw-Hill, 1939. Yeniden yayımlayan: Porcupine Press, 1982.

——. *Capitalism, Socialism and Democracy.* New York: Harper & Bros., 1942. Yeniden yayımlayan: Perennial, 1984.

——. "Eugen von Böhm-Bawerk, 1851–1914." *Ten Great Economists.* New York: Oxford University Press, içinde, [1951] 1985.

——. *History of Economic Analysis.* New York: Oxford University Press, [1954] 1996.

——. *The Theory of Economic Development.* Cambridge: Harvard University Press, 1936. Yeniden yayımlayan: Transaction Publishers, 1982.

Scott, Anthony. "Conservation Policy and Capital Theory." *Canadian Journal of Economics and Political Science* (November 1954).

——. "The Fishery, A Sole Resource." *Journal of Political Economy* (April 1955).

——. *Natural Resources: The Economics of Conservation*. Toronto: University of Toronto Press, 1955.

Scoville, John W. and Noel Sargent, eds. *Fact and Fancy in the T.N.E.C. Monographs*. New York: National Association of Manufacturers, 1942.

Sears, Marian V. "The American Businessman at the Turn of the Century." *Business History Review* (December 1956).

Seligman, E.R.A. *Progressive Taxation in Theory and Practice*, 2nd İkinci baskı. New York: Macmillan, 1908.

——. *The Shifting and Incidence of Taxation,* İkinci baskı. New York: Macmillan, 1899. Yeniden yayımlayan: Augustus M. Kelley, 1969.

Silberman, Charles E. *The Myths of Automation*. New York: Harper & Row, 1967.

Simon, William M. "The Case Against the Federal Trade Commission." *University of Chicago Law Review* (1952).

Simon, Yves. *Philosophy of Democratic Government*. Chicago: University of Chicago Press, 1951. Yeniden yayımlayan: the University of Notre Dame Press, 1994.

Simons, Henry C. "Some Reflections on Syndicalism." *Economic Policy for a Free Society*. Chicago: University of Chicago Press, içinde, 1948.

Smith, Adam. *The Wealth of Nations*. New York: Modern Library, 1937. Yeniden yayımlayan: Bantam Books, 2003.

Smith, Bradford B. *Liberty and Taxes*. Irvington-on-Hudson, N.Y.: Foundation for Economic Education, tarihsiz.

——. "Monopoly and Competition." *Ideas on Liberty* 3 (November 1955).

Smith, Vera C. *The Rationale of Central Banking*. London: P.S. King and Son, 1936. Yeniden yayımlayan: Liberty Fund, 1990.

Solo, Carolyn Shaw. "Innovation in the Capitalist Process: A Critique of the Schumpeterian Theory." *Quarterly Journal of Economics* (August 1951).

Spadaro, Louis M. "Averages and Aggregates in Economics." Mary Sennholz, ed. *On Freedom and Free Enterprise: Essays in Honor of Ludwig von Mises*. Princeton, N.J.: D. Van Nostrand, içinde, 1956. the Foundation for Economic Education, 1994.

Spencer, Herbert. *Social Statics*. New York: D. Appleton & Co., 1890. Yeniden yayımlayan: Thoemmes Press, 2003.

Spooner, Lysander. *A Letter to Grover Cleveland*. Boston: B.R. Tucker, 1886.

S. R. "Spencer As His Own Critic" *Liberty* (June 1904).

Stigler, George J. *Production and Distribution Theories*. New York: Macmillan, 1946. Yeniden yayımlayan: Transaction Publishers, 1994.

——. *The Theory of Price*. New York: Macmillan, 1946. Yeniden yayımlayan: Prentice Hall, 1987.

Sutton, Francis X., Seymour E. Harris, Carl Kaysen ve James Tobin. *The American Business Creed*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1956. Yeniden yayımlayan: Schocken Books, 1962.

Swanson, Ernst W. "The Economic Stagnation Thesis, Once More." *Southern Economic Journal* (January 1956).

Sylvester, Isaiah W. *Bullion Certificates as Currency*. New York, 1882.

Taussig, Frank W. *Principles of Economics*, 2. baskı. New York: Macmillan, [1911] 1939.

Taylor, Everett Ridley. *Progress Report on a New Bill of Rights*. Diablo, Calif.: Everett Taylor, 1954.

Thirlby, G. F. "Economists' Cost Rules and Equilibrium Theory." *Economica* (May 1960).

——. "The Marginal Cost Controversy: A Note on Mr. Coase's Model." *Economica* (February 1947).

Tiebout, Charles M. "A Pure Theory of Local Expenditures." *Journal of Political Economy* (October 1956).

——. "The Subjective Theory of Value and Accounting 'Cost.'" *Economica* (February 1946).

Toy, Eckard Vance. "Spiritual Mobilization: The Failure of an Ultraconservative Ideal in the 1950's." *Pacific Northwest Quarterly* 61 (April 1970).

Triffin, Robert. *Monopolistic Competition and General Equilibrium Theory*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, [1940] 1962.

Tucker, Benjamin R. *Individual Liberty*. New York: Vanguard Press, 1926. Yeniden yayımlayan: Revisionist Press, 1972.

——. *Instead of a Book*, İkinci baskı. New York: B. R. Tucker, 1897. Yeniden yayımlayan: Haskell House Publishers, 1969.

Tullock, Gordon. *The Fisheries*. Columbia: University of South Carolina Bureau of Business and Economic Research, February, 1962.

Van Sickle, John V., ve Benjamin A. Rogge. *Introduction to Economics*. New York: D. Van Nostrand, 1954.

Viner, Jacob. *International Trade and Economic Development*. Glencoe, Ill.: Free Press, 1952. Yeniden yayımlayan: Clarendon Press, 1957.

——. *Studies in the Theory of International Trade*. New York: Harper & Bros., 1937. Yeniden yayımlayan: Augustus M. Kelley, 1965.

Vining, Rutledge. *Economics in the United States of America*. Paris: UNESCO, 1956.

Walker, Amasa. *The Science of Wealth*, 3rd ed. Boston: Little, Brown & Co., 1867. Talebe göre Baskı sürümü, 2002.

Walker, Charls E. "Federal Reserve Policy and the Structure of Interest Rates on Government Securities. *Quarterly Journal of Economics* (February 1954).

Walker, David. "The Direct-Indirect Tax Problem: Fifteen Years of Controversy." *Public Finance/Finance Publique* X, no. 2 (1955).

Walker, Francis A. *Political Economy*. New York: Henry Holt & Co., 1911. Yeniden yayımlayan: Elibron Classics, 2001.

Warburton, Clark. "Elementary Algebra and the Equation of Exchange." *American Economic Review* (June 1953).

Warren, George F., ve Frank A. Pearson. *Prices*. New York: John Wiley & Sons, 1933.

Wayland, Francis. *The Elements of Political Economy*. Boston: Gould & Lincoln, 1854. Yeniden yayımlayan: Sheldon, 1886.

Weiler, E. T. *The Economic System*. New York: Macmillan, [1952] 1957.

Weinstein, James. *The Corporate Ideal in the Liberal State: 1900–1918*. Boston: Beacon Press, 1968. Yeniden yayımlayan: Greenwood Publishing, 1981.

Whitney, Simon N. "Errors in the Concept of Countervailing Power." *Journal of Business* (October 1953).

Wicksell, Knut. *Lectures on Political Economy*. London: Routledge and Kegan Paul, 1934. Yeniden yayımlayan: Augustus M. Kelley, 1967.

Wicksteed, Philip H. *The Common Sense of Political Economy and Selected Papers*. Vol. 1. Lionel Robbins, ed. London: Routledge and Kegan Paul, [1910] 1933. Yeniden basıldığı yer: *Collected Works of Philip Henry Wicksteed*, 5 vols., Ian Steedman tarafından edite edilmiştir. Thoemmes Press, 1999.

Wieser, Friedrich F. von. *Social Economics*. London: George Allen and Unwin, 1927. Yeniden yayımlayan: Routledge, 2003.

——. "The Theory of Urban Ground Rent" (1909). In Louise Sommer, ed., *Essays in European Economic Thought*. Princeton, N.J.: D. Van Nostrand, 1960.

Wiles, P. J. D. "Changing Economic Thought in Poland." *Oxford Economic Papers* (June 1957).

Williams, Roger J. *Free and Unequal.* Austin: University of Texas Press, 1953. Yeniden yayımlayan: Liberty Fund, 1979.

Wilson, George W. "The Relationship between Output and Employment." *Review of Economics and Statistics* (February 1960).

Wincor, Richard. *How to Secure Copyright.* New York: Oceana Publishers, 1950.

Witonski, Peter. "Rothbardian Utopia." *National Review* 23 (January 26, 1971).

Wolowski, Léon ve Émile Levasseur. "Property." *Lalor's Cyclopedia of Political Science, etc.* Chicago: M.B. Cary & Co., içinde, 1884.

Wootton, Barbara. *Social Science and Social Pathology.* London: George Allen and Unwin, 1959. Yeniden yayımlayan: Greenwood Publishing, 1978.

Wormser, René, ed. *Foundations: Their Power and Influence.* New York: Devin-Adair, 1958.

——. *The Intellectuals: A Controversial Portrait.* Glencoe, Ill.: Free Press, 1960.

Wright, David McCord. "Regulating Unions." Philip D. Bradley, ed. *The Public Stake in Union Power.* Charlottesville: University of Virginia Press, içinde, [1959] 1965.

——. "True Growth Must Come Through Freedom." *Fortune* (December 1959).

Wu, Chi-Yuen. *An Outline of International Price Theories.* London: George Routledge & Sons, [1939] 2003.

Yeager, Leland B. "The Methodology of George and Menger." *American Journal of Economics and Sociology* (April 1954).

——. "Some Questions on Growth Economics." *American Economic Review* (March 1954).

Yeager, Leland B. Yeager, ve David Tuerck. *Trade Policy and the Price System.* Scranton, Pa.: International Textbook Co., [1966] 1969.

Young, Arthur N. "Saudi Arabian Currency and Finance." *Middle East Journal* (Summer 1953).

Zarnowitz, Victor. *An Appraisal of Short-Term Economic Forecasts.* New York: Columbia University Press, 1967.

İndeks

Abbott, Lawrence, 571, 600, 624, 625, 833
About, Edmond, 150, 163, 746
Abramovitz, Moses, 839, 840
Abramson, A. G., 1158
Ahlâk, 1160, 1162
Alchian Armen A., 506
Alexander, George J., 934
Allen, Herry Kenneth, 152, 213, 228, 721, 802, 868, 878, 896, 1034, 1044
Almanya, 868
Altın, 166, 170, 237, 238, 331, 332, 651, 683, 688, 690, 691, 707, 864, 1119
Amaçlar, 14, 23, 26, 65
Amey, Lloyd R.513
Arant, Willard David, 620
Araştırma, 643, 964
Aristotle, 2
Arrow, Kenneth J., 1141
Arz, 21, 97, 100, 116, 118, 119, 120, 121, 125, 127, 128, 131, 132, 133, 135, 142, 212, 214, 215, 218, 220, 223, 245, 334, 336, 341, 342, 361, 396, 484, 490, 761, 917
Asgari ücret, 947
Ashton, Thomas Southcliffe, 827, 837
Avusturya, 298, 309, 313, 412, 413, 456, 457, 537, 625, 697, 775, 791, 796, 857, 956, 986, 1019, 1021
Baker, John R., 817
Balık, 83, 151
Barber, 932, 1108, 1109
Barker, Ernest, 78
Barnard, B.W., 683, 973
Barnes, Harry Elmer, 837
Barone, Enrico, 527
Bassie, V. Lewis, 726, 727

Bastiat, 71, 800, 939
Baumol, William J., 878
459, 461, 462, 463, 464, 503, 515, 537, 1021,
Baxter, 846
Beckhart, 692
Bekleme zamanı, 13
Belirsizlik, 471, 613
Benham, 46, 56, 113, 558, 828
Bernardelli, 269, 273
Bimetalizm, 765, 920
Birey, 5, 6, 16, 25, 121, 243, 1006, 1106, 1107
Birks, 611
Blackstone, 154, 573
Blitz, 923
Blum, 1040, 1042, 1047, 1056, 1115
Bolluk, 818, 828, 829, 836, 837, 839, 840
Borç, 154, 692
Bornemann, 818
Boş zaman, 37, 38, 1125
Boulding, 82, 93, 125, 422, 525
Bowley, 283
Bradley, 506, 612, 765
Brehm, 1071
Bresciani-Turroni, 868
Bronfenbrenner, 608
Brough, 708
Brown, 92, 142, 171, 172, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 184, 569, 575, 692, 793, 797, 957, 984, 1150
Böhm-Bawerk, Eugen von, 28, 35, 48, 49, 57, 89, 259, 284, 305, 309, 315, 320, 323, 325, 337, 348, 349, 366, 410, 413, 414, 419, 457, 458,
Brozen, Yale, 827, 947, 1071
Brunel, I.K., 644
Brutzkus, Boris,815
Buck, Norman S., 425, 559
Burns, Arthur Frank, 626
Büyüme, 818, 819, 823, 824, 854
Cairnes, John Elliot, 283
Calhoun, 750, 751, 773, 904, 905, 907, 979, 1038, 1099
Cannan, Edwin, 648, 745
Carr, Edward Hallett, 826
Carver, Thomas Nixon, 19
Catallactic, 901
Chamberlin, Edward Hastings, 572, 574, 577, 616, 618, 623, 624, 630, 631, 632, 1151
Chandler, Lester Vernon, 654
Chodorov, Frank, 795, 809, 875, 900, 978, 987, 1027, 1046, 1077
Clark, John Bates 347, 386, 411
Clark, John Maurice 624
Clemence, Richard Vernon, 386, 387, 730

Coase, Ronald Harry, 150, 513, 525, 556
Coke, Lord, 573
Coleman, D.C., 946
Colm, Gerhard, 374
Conant, Charles, 170, 683, 973
Cooley, 944, 945
Coquelin, Charles, 541
Cox, J.H., 963
Crankshaw, Edward, 817
Crusoe ekonomisi, 63
Culbertson, John Mathew, 383
Curtiss, William Marshall, 942
Çarpan, 431, 736
Çatışma, 811, 902, 908
Çevre, 578
Çocuklar, 78
Dakin, 727
Davenport, Herbert Joseph, 366
Davidson, Clara Dixon, 1116
Davranış, 1, 3, 4, 5, 6, 53, 57, 59, 61, 67, 71, 79, 282, 908
De Marco, Antonio De Viti, 775, 878
Değerlendirme, 32
Değişmeler, 125, 127, 652, 703, 720
Demiryolları, 809, 962, 1078
Demokrasi, 905, 1089, 1092, 1099
Denge, 89, 98, 99, 100, 101, 116, 119, 128, 137, 216, 218, 280, 361, 622, 630, 652, 661, 704
Depresyon, 850, 851
Determinizm, 832
Devlet, 525, 526, 545, 565, 573, 574, 582, 621, 638, 747, 748, 749, 750, 751, 752, 764, 765, 770, 777, 785, 799, 801, 810, 812, 815, 862, 863, 866, 874, 878, 882, 885, 889, 890, 891, 895, 896, 897, 899, 900, 901, 903, 904, 905, 906, 907, 919, 920, 921, 922, 928, 931, 943, 946, 955, 956, 975, 979, 980, 981, 1014, 1026, 1027, 1029, 1031, 1051, 1052, 1057, 1058, 1060, 1061, 1063, 1068, 1070, 1071, 1080, 1081, 1083, 1084, 1085, 1106, 1111, 1112, 1115, 1117, 1118, 1122, 1123, 1128, 1132, 1133, 1136, 1137, 1138, 1145, 1152, 1154
Devletçilik, 1113, 1135
Dewey, Edward R., 558, 623, 630, 727, 954
Dewing, Arthur Stone, 441, 602, 967
Dikey entegrasyon, 521
Director, 869, 870, 1037

Direkt Mübadele, 67
Doğal kaynaklar, 1087
Dolanım, 716
Domar, Evsey David, 743
Donisthorpe, Wordsworth, 155, 157, 935
Doody, Francis Stephen, 386, 387, 730
Dorau, Herbert B., 150
Dorfman, Joseph, 557, 564
Dorfman, Robert, 537
Downs, 910
Due, 993, 1001, 1011, 1041, 1043, 1044, 1102
Dünya, 420, 733, 816, 866, 868, 874, 921, 943
Earley, James Stainforth, 513
Egemenlik, 540
Eğitim, 740
Eğriler, 101
Einaudi, Luigi, 708
Ekonometri, 283
Ekonomi, 237, 278, 316, 409, 437, 468, 552, 750, 1084, 1157
Ekonomik, 7, 377, 727, 1128, 1130, 1140, 1158
Ellis, Howard Sylvester, 285, 886
Ely, Richard T., 573, 574
Emek, 8, 9, 12, 38, 39, 169, 183, 204, 296, 314, 342, 350, 356, 361, 411, 412, 424, 476, 477, 478, 488, 489, 490, 495, 496, 497, 501, 510, 535, 603, 649, 650, 655, 668, 919, 960, 1025, 1045
Enflasyon, 797, 838, 841, 842, 844, 856, 868, 869, 873
Enke, Stephen, 879
Entegrasyon, 520
Eşitlik, 1054, 1112, 1114, 1116
Ettinger, K.E., 372
Fairchild, Fred Rogers, 425, 502, 559
Faiz, 302, 305, 319, 321, 322, 323, 325, 331, 332, 333, 336, 337, 340, 346, 349, 350, 353, 358, 361, 363, 381, 382, 383, 384, 386, 400, 420, 445, 448, 454, 468, 469, 536, 630, 661, 662, 674, 675, 678, 731, 847, 923, 996, 1009
Farklılaştırma, 618
Farrer, Lord, 922
Fay, Charles Norman, 559
Fayda, 17, 24, 210, 240, 262, 266, 267, 268, 748, 753, 902, 907, 908, 909, 1050, 1051, 1053, 1054
Fazla, 165, 480, 625, 763, 1135
Fedakârlık, 1046, 1047
Fellner, William, 347, 348, 432, 886
Ferdinand, George, 869

Fetter, Frank Albert, 38, 89, 257, 259, 337, 348, 366, 375, 377, 387, 418, 419, 421, 477, 513, 575
Firmalar, 617
Fisher, Herbert W. 994
Fisher, Irwing, 651, 678, 679, 680, 709, 710, 711, 712, 713, 715, 716, 717 721, 1004, 1005, 1006, 1012
Fisher, J. Greevz, 1062
Fishman, Fishman, Leo, 734
Fiyatlar, 203, 306, 582, 602, 632, 663, 714, 790, 868, 984, 1063
Fleming, Harold, 586
Fog, Bjarke, 558
Ford, 136, 250, 567, 568, 569, 603, 613, 616, 618, 619, 1130, 1133
Frankel, S. Herbert, 828
Friedman, Milton, 506, 511, 515, 684, 822, 824, 933, 947
Furniss, Edgar Stephenson, 425, 559
Gabor, André, 306, 506, 630, 956
Gaffney, Mason, 796, 961, 1023
Galbraith, John Kenneth, 630, 828, 829, 830, 831, 832, 833, 834, 835, 836, 837, 838, 839, 840
Geçmiş, 139, 957, 1147
Gelir, 171, 173, 176, 183, 184, 241, 291, 321, 324, 358, 359, 503, 533, 663, 665, 667, 703, 732, 734, 736, 737, 779, 780, 781, 787, 978, 983, 989, 990, 991, 995, 1003, 1005, 1038, 1039, 1057, 1062, 1114
George, Henry, 31, 148, 152, 213, 228, 284, 347, 391, 411, 427, 486, 487, 493, 504, 511, 512, 525, 530, 630, 638, 668, 721, 727, 755, 756, 795, 796, 797, 802, 813, 868, 869, 883, 884, 932, 934, 937, 939, 940, 961, 969, 1017, 1018, 1019, 1020, 1021, 1022, 1023, 1024, 1025, 1026, 1027, 1028, 1029
Gerileyen ekonomi, 458
Gilbert, Milton, 347
Girişimciler, 486, 679, 729, 741, 762, 850, 918, 965, 1117
Girişimcilik, 138, 435, 471, 503, 580, 730
Gizli ikna ediciler, 835
Goldblatt, L.D., 753
Goldman, Marshall I., 619, 623, 834
Goode, Richard, 1160
Goodman, Paul, 946, 1082

Goodwin, Michael, 160
Gordon, Kermit, 631, 959
Göç, 942, 943
Görünmez el, 84
Grampp, William Dyer, 84
Grant, Phil, 1021
Green, David, 143, 173, 513
Greidanus, Tjardus, 674, 711, 716
Gresham Kanunu, 765, 920
Groseclose, 826
Groves, Harold M., 1002, 1008, 1044
Güç, 842, 1109, 1128, 1131
Gümüş, 766, 920
Gürültü, 157, 790
Haberler, 528, 826
Hagedorn, George Gerhard, 511, 512
Hahn, Lucien Albert, 38, 671, 742
Haigh, Robert W., 512
Haley, Bernard Francis, 347, 348, 432, 778, 991, 1067
Halm, George, 525
Handler, M.S., 585
Hansbrough, H.C., 962
Hansen, Alvin Henry, 730, 731
Harcama, 113, 114, 115, 176, 732, 980
Harcamalar, 171, 176, 183, 184, 663, 665, 667, 703
Harper, Floyd Arthur, 81, 82, 170, 208, 493, 624, 654, 683, 781, 813, 838, 896, 910, 973, 993, 1088, 1111, 1112, 1119, 1124, 1155
Harris, George, 493, 668, 838
Harriss, Seymour Edwin, 778, 991, 1067
Harrod, Roy Forbes, 451, 506, 515, 627, 743, 840
Hatch, Azel F., 564
Hayek, Friedrich August, 2, 3, 35, 311, 319, 348, 412, 415, 425, 442, 443, 446, 457, 458, 459, 464, 466, 501, 506, 522, 525, 527, 612, 615, 619, 624, 742, 757, 796, 818, 827, 840, 857, 927, 951, 1037, 1078, 1086
Hayırseverlik, 1121
Hays, Samuel P., 958, 963
Hayvanlar, 149
Hazlitt, Henry, 526, 663, 664, 667, 671, 674, 738, 768, 838, 926, 1071
Heath, Spencer, 371, 482, 565, 574, 758, 796, 797, 961, 1023, 1026, 1027, 1090, 1091
Heflebower, Richard Brooks, 625
Herbert, Auberon, 150, 159, 160, 493, 781, 828, 897, 973, 993, 1062, 1115
Hesaplama, 523, 526, 527, 810

Hızlandıran ilkesi, 739, 740, 741
Hildebrand, George Herbert,755
Hill, Lee H., 483, 727, 962
Hindistan, 825, 944, 1021
Hinman, Albert Greene, 150
Hirshleifer, Jack, 757
Hissedarlar, 373
Hizmetler, 172, 175, 251, 458
Hobbs, Albert H., 493
Hodges, John Elton, 513
Hoff, Trygve J.B., 525, 1087
Hollanda, 692
Holmes, Oliver Wendell, 1139
Hook, 483
Hoover, Norman, 374, 818
Hume, David, 656, 693, 907
Hunter, Alex, 571, 572, 619, 878, 896, 1034, 1044
Hutchison, Terence Wilmot, 284
Hutt, William Harold, 317, 540, 541, 542, 543, 559, 613, 664, 671, 676, 740, 927, 946, 952, 1125, 1131
Hükümet, 3, 157, 753, 756, 757, 766, 767, 770, 773, 776, 777, 794, 798, 800, 801, 803, 804, 805, 806, 807, 808, 809, 810, 811, 812, 814, 815, 818, 821, 823, 824, 825, 836, 838, 839, 865, 867, 873, 876, 880, 910, 915, 920, 921, 923, 926, 928, 931, 950, 952, 958, 967, 969, 977, 979, 982, 986, 992, 1005, 1015, 1044, 1048, 1054, 1060, 1063, 1067, 1068, 1069, 1072, 1073, 1074, 1075, 1076, 1077, 1079, 1081, 1082, 1087, 1089, 1100, 1101, 1105, 1107, 1128, 1163
Hürriyet, 294, 1116, 1141, 1142, 1143, 1154
Ingalls, Joshua K., 152
Ingram, T. Robert, 813
Ischboldin, Boris, 63, 283
Iserman, Theodore R., 483
İflas, 156
ihsanlar, 586, 772, 933, 1127
İki yanlı müdahale, 773
İktisat, 61, 63, 141, 240, 244, 261, 268, 275, 286, 306, 479, 497, 500, 560, 602, 610, 736, 750, 753, 815, 829, 889, 890, 903, 970, 1022, 1032, 1084, 1113, 1124, 1159, 1162
İktisatçılar, 235, 642, 657, 701, 889, 901, 937, 954, 964, 1022, 1033
İndirekt mübadele, 206
İngiltere, 573, 644, 726, 809, 837, 963, 978, 1077

İnsan davranışı, 2, 13, 139, 281, 348
İskonto etme, 399
İsraf, 546, 801
İstihdam, 498, 514, 605, 667, 669, 948
İşletme, 514, 805, 834, 950, 1000, 1131
İşsizlik, 497, 663, 669, 670, 945, 948
İthalat, 176
İzolasyon, 79
James, F.E. Skone, 152, 172, 175, 330, 331, 513, 611, 641, 752, 822, 823, 838, 873, 946, 947, 962, 971
Jaszi, George, 347
Jevons, William Stanley, 265, 274, 283, 296, 309, 687, 693, 708
Jewkes, John, 815, 817, 1157
Johannsen, Oscar B., 683
Jouvenel, Bertrand de, 840, 841, 881, 907, 1016, 1137
Kaldor, Nicholas, 425
Kalite, 933, 934
Kalven, Harry, Jr., 1040, 1042, 1047, 1056, 1115
Kamu, 602, 756, 812, 873, 874, 876, 886, 958, 962, 967, 969, 1067, 1087, 1157
Kanallar, 414
Kanun, 1035
Kanunlar, 950
Kapitalist, 181, 301, 392, 436, 517, 680, 1119, 1122
Kapitalizasyon, 418, 419, 420, 421
Kaplan, Abraham David Hannath, 559
Kâr payları, 377
Kârlar ve zararlar, 580, 754
Kartel, 525, 558, 559, 564, 565, 566, 580, 1086
Karteller, 545, 551, 559, 931
Kauder, Emil, 284, 298, 309, 391
Kayıtsızlık, 267, 270, 280
Kaynaklar, 425, 563, 733, 792, 869, 955
Kaysen, Carl, 838
Kazançlar, 377, 518, 693, 997
Keith, Robert J., 834
Kennedy, Jane, 809
Kessel, Reuben A., 637, 933
Keynes, John Maynard, 323, 366, 657, 663, 665, 667, 669, 670, 671, 672, 674, 675, 677, 731, 734, 735, 844, 867
Keynezyen sistem, 666, 667, 672
Keynezyenler, 497, 667, 671, 672, 673, 675, 677, 731, 732, 733, 734, 737, 738, 870, 993
Kira, 172, 418, 476, 1027, 1029

Kirby, Kirby, E. Stuart, 815
Klein, Lawrence, 672
Kliring sistemi, 660
Knight, Frank Hyneman, 45, 347, 386, 414, 416, 432, 433, 434, 438, 457, 458, 471, 765, 777, 797, 1022, 1026, 1027, 1028, 1153, 1155
Kolko, Gabriel, 971, 1015
Kontrol, 3, 916
Koruma, 927, 939, 954, 955, 959, 960
Kölelik, 79, 748
Kredi, 145, 240, 660, 701, 841, 846, 847, 849, 852, 857, 858, 862, 1067
Kumar, 473, 474
Kuznets, Simon S., 347, 730, 742, 799, 1100
La Boétie, Etienne de, 907, 1096
Lachmann, Ludwig M., 537, 621, 624, 677, 753, 822
Lane, Frederic C., 708
Laughlin, James Laurence, 166, 171
Leeman, Wayne, 585, 586, 587, 954
Leoni, Bruno, 893, 1137
Leontief, Wassily W., 668, 672
Letwin, William L., 156
Levasseur, Émile, 148
Levy, J.H., 160, 897, 1062
Likidite tercihi, 673
Lindahl, Erik, 667, 669, 671, 672, 734
Lindblom, 608
Lippmann, Charles E., 971
Locke, John, 78, 298
Long, Millard F., 923
Lopez, Robert Sabatino, 709
Luckett, Dudley G., 383, 385
Lutz, Freidrich August, 382, 383, 385, 648
Lyon, Hastings, 371
Macfie, R.A., 644
Machlup, Fritz, 457, 608, 641, 644, 857, 931, 932
Mackay, Thomas,802, 809, 1071, 1077
Maddi, 147, 169, 172
Mal, 27, 136, 141, 175, 199, 225, 342, 420, 542, 638, 710, 739
Maliyetler, 240, 306, 503, 588
Mallar, 29, 133, 169, 172, 204, 249, 250, 251, 252, 265, 302, 337, 339, 340, 341, 360, 361, 655, 696, 721, 876
Mandell, Irving, 639
Margolis, Julius, 879
Marjinal fayda, 23, 62, 73, 76, 113, 419
Marjinal verimlilik, 409, 504, 1150
Marka, 569

Marshall, Alfred, 228, 298, 306, 309, 310, 311, 312, 476, 619, 775, 1135
Martin, James J., 152, 608, 1083
Marx, Karl, 826, 834
Matematik, 281, 282, 284, 712
Materyalizm, 1124, 1126
McCulloch, John Ramsay, 1041, 1042
McGee, John Seneca, 587
McLean, John G., 512
Mecburi askerlik, 772, 901
Meek, Ronald L.,
359
Mendershausen, Horst, 816
Menger, Carl, 10, 71, 75, 86, 89, 166, 170, 284, 308, 309, 412, 414, 575, 1020
Menkul kıymet, 999
Mergerler, 551
Merkezi Planlama, 815, 817
Mevki, 494, 528, 532, 598, 600, 1025
Mill, John Stuart, 188, 693, 874, 994
Millar, Frederick, 809, 1077
Miller, James C.
947
Milli gelir, 824, 1101
Milliman, Jerome W., 151
Mints, Lloyd Wynn, 648, 708
Miras, 1147
Mises, Ludwig von, 1, 3, 18, 36, 49, 63, 70, 81, 86, 127, 157, 166, 227, 235, 240, 268, 269, 273, 276, 283, 289, 304, 316, 323, 325, 337, 348, 366, 372, 373, 377, 385, 386, 391, 413, 414, 416, 417, 438, 441, 454, 459, 461, 463, 466, 469, 472, 473, 492, 497, 500, 509, 525, 526, 527, 529, 530, 547, 548, 558, 566, 575, 576, 579, 602, 603, 607, 610, 616, 631, 632, 636, 654, 660, 674, 695, 696, 699, 704, 705, 706, 708, 716, 720, 721, 742, 750, 754, 755, 765, 807, 810, 815, 816, 827, 832, 834, 835, 838, 840, 844, 846, 848, 857, 861, 862, 868, 869, 870, 881, 886, 889, 909, 919, 922, 941, 942, 954, 1031, 1032, 1037, 1076, 1078, 1079, 1086, 1108, 1111, 1124, 1158
Mises, Richard von
Mitchell, Wesley Clair, 726, 742, 754, 909
Modigliani, Franco, 667, 672, 673, 674, 676
Molinari, Gustave de,751, 877, 878, 953, 1062
Montaigne, Michel de, 750

Morris, Newbold, 803, 1071
Morse, Sidney H., 1059
Morton, J. Sterling, 564
Muhasebe, 846
Muntazaman dönen ekonomi, 285, 597
Musgrave, Richard Abel, 793, 984
Mübadele, 59, 71, 72, 77, 79, 80, 83, 87, 122, 128, 141, 165, 166, 186, 200, 201, 261, 287, 635, 648, 652, 698, 705, 706, 707, 709, 710, 712
Müdahale, 746, 748, 759, 767, 773, 778, 798, 841, 899, 902, 915, 977, 1067, 1122
Mülkiyet, 147, 156, 371, 813, 1031, 1087, 1137, 1143
Müşevvikler, 807
Nakit dengesi, 1117
Nelson, Richard Robinson, 818
Neuberger, Egon, 537
Nichol, Archibald Jamieson, 625
Nicols, Alfred, 625, 632
Niksa, Vladimir, 63, 283
Nock, Albert Jay, 900, 1133
Nove, Alec, 815, 981
Nurkse, Ragnar, 456
Nutter, Gilbert Warren, 506, 571, 625
O'Leary, Paul Martin, 707
Oliver, Henry M., Jr., 1140, 1141, 1142, 1143, 1144, 1145, 1146, 1147, 1148, 1149, 1150, 1151, 1152, 1153, 1154, 1155
Oppenheimer, Franz, 69, 749, 899, 900, 1030
Ortaklık, 370
Oy verme, 1060, 1061, 1098
Ödemeler dengesi, 702
Ödünçler, 182
Ölçüm, 21, 718
Painlevé, Paul, 283
Para, 167, 169, 172, 175, 176, 177, 185, 189, 193, 198, 199, 204, 205, 206, 229, 230, 233, 234, 235, 236, 237, 239, 240, 241, 243, 245, 247, 249, 271, 274, 285, 304, 326, 331, 332, 334, 349, 354, 355, 357, 368, 450, 647, 648, 652, 653, 654, 655, 656, 657, 658,뷿659, 661, 662, 663, 674, 682, 684, 685, 687, 688, 689, 692, 693, 694, 695, 696, 698, 705, 706, 709, 710, 718, 724, 754, 807, 841, 848, 855, 861, 909, 938, 972, 1042, 1076, 1082, 1133, 1161
Paranın satın alma gücü, 274
Pareto, Vilfredo, 480
Patentler, 638, 640, 642, 963, 966

Paterson, Isabel, 813, 952, 953, 1088, 1120, 1123, 1124
Patinkin, 240
Pazarlık, 313, 1131
Pearce, I.F., 306, 506, 513, 630, 956
Pearson, Frank Ashmore, 727
Peffer, E. Louise, 958, 962, 963
Peltzman, Sam, 932
Pen, J., 315
Penrose, 2, 641, 644
Pentecost, 884
Perry, 142, 554, 574, 939, 940
Peterson, John M., 240, 947
Petro, Sylvester, 612, 765
Philbrook, Clarence, 1040, 1161
Phillips, Charles F., 585
Pigou, Arthur Cecil, 717, 731, 884
Pinchot, Gifford, 963
Piyasa ekonomisi, 525
Planlama, 243, 244, 961
Plant, Arnold, 645, 965, 966
Poirier, René, 64
Poirot, Paul L., 944, 945, 1138
Polakoff, Murray Emanuel, 734
Pollock, Frederick, 154
Potter, W.P., 564
Pound, Roscoe, 209, 764
Praxeology, 2, 61, 62, 63, 65, 268, 380, 391, 469, 600, 872, 1103, 1113, 1157, 1163
Proudhon, Pierre Joseph, 871, 1166
Psikoloji, 61, 267
Raico, Ralph, 799
Rairikar, B.R., 533
Ray, G.F., 815, 826
Read, Leonard Edward, 683, 1124
Refah, 259, 618, 748, 818, 828, 829, 836, 837, 839, 1160
Rekabet, 142, 472, 483, 539, 559, 566, 572, 579, 582, 583, 591, 616, 622, 940
Reklam, 632, 832
Renshaw, Edward F., 465
Ricardo, David, 479, 615, 616
Rickenbacker, William F., 922
Riemersma, Jelle C., 708, 828
Riesman, David, 840
Rippy, J. Fred, 826
Robbins, Lionel, 286, 386, 505, 506, 527, 557, 857, 1046
Robertson, Dennis Holme, 196, 197, 198, 228, 674, 717
Robinson, Eduard Austin Gossage, 36, 39, 40, 41, 144, 294, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 537, 572,

582, 616, 618, 620, 636, 644, 694, 941, 997, 1012, 1151
Rogers, Lindsay, 905, 906
Rogge, Benjamin A., 416, 417, 493
Rolph, Earl, 410, 432, 433, 434
Rommen, Heinrich, 1136, 1137
Roosevelt, Theodore, 962
Root, E. Merrill, 795, 987
Rostow, Walt Whitman, 826, 827, 828
Rothbard, Murray Newton 2, 63, 151, 227, 266, 391, 568, 610, 749, 751, 752, 755, 797, 804, 810, 824, 832, 876, 878, 889, 893, 908, 982, 1017, 1073, 1078, 1102, 1113, 1137, 1157, 1160
Rousiers, Paul de, 953
Roy, Ralph Lord, 451, 627, 840, 1126
Rueff, Jacques, 663
Ruhsat verme, 933, 966
Rusya, 816, 817, 826, 1085
Rüşvet, 916
Sahiplik, 565
Saldırı, 1141, 1144, 1147
Samuelson, 273, 878, 879
Sargent, Noel, 568, 588, 951, 952, 954, 1131
Savaş, 63, 79, 789
Saving, Thomas R., 443, 458, 1071
Sawers, David, 817
Schmidt, 827
Schoeck, Wilson Emerson, 752, 823, 826, 827
Schuller, George J., 2, 63, 756, 1157
Schumpeter, Joseph, 208, 235, 269, 285, 386, 467, 624, 727, 728, 729, 730, 742, 752, 755, 756, 828, 910, 911, 1091
Scott, Anthony, 427, 506, 726, 954, 955, 956, 957, 959
Scoville, John W., 568, 588, 951, 952, 954, 1131
Sears, Marian V., 587
Seligman, Edwin Robert Anderson, 789, 987, 1011, 1042
Sendikalar, 483, 606, 608, 611, 613, 614, 932, 947
Sennholz, Hans, 63, 908, 1124
Serbest piyasa, 427, 500, 539, 753, 754, 758, 782, 807, 822, 836, 912, 950, 974, 995, 1075, 1085, 1104, 1105, 1119, 1124, 1137
Sermaye, 9, 39, 43, 44, 46, 48, 49, 57, 169, 172, 179, 204, 255, 260, 275, 290,

305, 323, 324, 337, 338, 343, 344, 347, 370, 373, 410, 411, 413, 414, 415, 419, 420, 421, 422, 423, 424, 425, 433, 441, 446, 450, 452, 456, 457, 458, 460, 478, 498, 512, 535, 593, 615, 643, 689, 690, 691, 739, 800, 821, 822, 846, 847, 850, 883, 884, 961, 993, 998, 1001, 1002, 1003, 1006, 1009, 1010, 1012, 1021, 1152
Servet, 982, 1012, 1041, 1068
Seymour, Horatio W., 564, 838
Shoup, Carl Sumner, 793, 984
Sınıf ihtimali, 472
Sigorta, 471, 472, 949, 1117
Silberman, Charles E., 1119
Simon, Yves, 347, 630, 750, 799, 954, 1100
Smith, Adam, 41, 43, 51, 84, 166, 348, 359, 786, 876, 1034, 1059
Smith, Bradford B, 588, 1048
Smith, Vera C. 861
Solo, Carolyn Shaw, 730
Sommer, Louise, 283, 796, 840
Sosyal güvenlik, 814, 1082, 1083
Sosyalizm, 526, 815, 897, 1084, 1085, 1163, 1165
Sovyet Rusya, 1085
Soygun, 79, 427
Spadaro, Louis M., 715
Spekülasyon, 116, 675
Spencer, Herbert, 482, 493, 683, 796, 797, 878, 883, 961, 973, 1023, 1062, 1090, 1115, 1116, 1124, 1141, 1142, 1143, 1144, 1145, 1154, 1155
Spiegel, Henry Williams, 412
Spooner, Lysander, 683, 973
Stabilizasyon, 721, 723
Stewart, Charles T., 947
Stigler, George Joseph 31, 284, 391, 403, 416, 427, 504, 508, 510, 525, 630, 932, 937
Stillerman, Richard, 817
Stocking, George Ward, 625
Stok, 23, 121, 122, 123, 132, 133, 134, 141, 216, 217, 218, 223
Stokes, William Sylvane, 826
Sutton, Francis X., 838
Sübvansiyonlar, 801, 1069
Swanson, Ernst, 728
Sylvester, Isaiah W., 612, 708
Şantaj, 587
Şikago Okulu, 603, 777, 1016
Şirketler, 374, 551, 952
Takas, 228, 545
Talep, 97, 113, 114, 116, 117, 118, 119, 127, 128, 129, 133, 134, 209, 211,

212, 216, 217, 218, 220, 249, 341, 342, 359, 375, 490, 590, 605, 606, 623, 657, 673, 929, 986, 989
Tarife, 937, 939, 941
Tasarruflar, 331, 332, 360, 377
Taussig, Frank W., 940
Tayınlama, 768, 926
Taylor, Everett Ridley, 683
Tek vergi, 1018, 1026
Teknokratlar, 466
Teknoloji, 552
Temsil, 1094
Thirlby, G.F., 296, 506, 513
Thomas, Dana Lee, 502, 802, 803, 809, 813, 932, 1071, 1077, 1108
Thoreau, Henry David, 1062
Thurber, F.B., 564
Tıp, 637
Ticaret, 644, 678, 892, 939, 1100
Tiebout, Charles Mills, 880
Tobin, James, 838
Toprak, 8, 9, 169, 172, 183, 204, 292, 299, 321, 340, 341, 342, 350, 361, 411, 424, 425, 434, 447, 476, 477, 484, 485, 487, 491, 536, 594, 795, 796, 797, 884, 958, 962, 1000, 1010, 1017, 1019, 1023, 1030, 1166
Triffin, Robert, 616, 620
Tucker, Benjamin R., 152, 563, 564, 683, 813, 884, 969, 973, 1116
Tullock, Gordon, 959
Tüketiciler, 169, 174, 246, 288, 312, 321, 361, 518, 544, 560, 583, 751, 754, 755, 770, 834, 847, 848, 909, 910, 927, 928, 929, 933, 934, 1073, 1151
Tüketim, 7, 10, 14, 34, 44, 49, 167, 168, 169, 182, 183, 184, 189, 197, 200, 203, 204, 221, 240, 244, 245, 247, 248, 249, 251, 292, 326, 339, 344, 348, 361, 442, 445, 454, 456, 486, 525, 568, 654, 674, 731, 732, 733, 734, 736, 737, 741, 846, 988, 1004, 1005, 1038
Uluslar arası ticaret, 530
Uzmanlaşma, 82, 134, 136
Ücretler, 944, 995, 996
Üreticiler, 135, 137, 169, 174, 182, 458, 521, 778, 833
Üretim, 10, 11, 14, 28, 31, 32, 35, 43, 58, 169, 180, 195, 196, 222, 277, 288, 289, 291, 307, 319, 321, 337, 338, 339, 341, 343, 352, 354, 362, 368, 389, 391, 411, 413, 414, 432,

435, 442, 453, 458, 475, 503, 507, 509, 533, 561, 565, 573, 591, 622, 631, 770, 821, 847, 929, 988, 989, 1149, 1164
Ürün, 289, 299, 320, 389, 396, 399, 400, 401, 402, 403, 406, 408, 409, 428, 467, 555, 767, 768, 924, 927, 935, 1148
Üst Mahkeme, 891
Van, John Valentine, 63, 283, 416, 417, 493, 502, 663, 671, 752, 796, 889, 893, 908, 939, 1102
Veblen, Thorstein Bunde, 557
Vergi, 750, 780, 781, 788, 794, 795, 801, 803, 813, 880, 904, 979, 988, 990, 991, 1004, 1005, 1006, 1010, 1011, 1012, 1013, 1017, 1032, 1035, 1038, 1054, 1056, 1057, 1058, 1072
Vergileme, 980, 1030, 1037
Vergiler, 776, 795, 980, 983, 995, 1006, 1040
Viner, Jacob, 207, 826
Wagner-Taft-Hartley Yasası, 930
Walker, Amasa, 861, 691
Walker, Charles, 385
Walker, David, 1159
Walker, Francis A. 573, 1058
Walras, Léon, 274, 480, 775
Walsh, Correa Moylan, 721
Warburton, Clark, 716
Warren, George Frederick, 506, 571, 727, 1058, 1059
Wayland, Francis, 574
Weil, A. Leo, 564, 573, 574
Weiler, Emmanuel Thornton, 504
Weinstein, James, 971
Whitney, Simon Newcombe, 630
Wicksell, Knut, 346, 411, 415, 433, 853
Wicksteed, Philip Henry, 125, 167, 242, 244, 247, 248, 259, 272, 634, 697
Wieser, Friedrich Freiherr von, 213, 283, 292, 309, 558, 576, 796
Wiles, Peter J. D., 815, 816
Williams, Roger J., 145, 146, 193, 194, 493, 570, 575
Wilson, George W., 668, 827
Wincor, 639
Wolowski, Richard, 148
Wootton, Barbara, 802
Wright, David McCord, 612, 630, 828
Wu, Chi-Yuen, 530, 699
Yamey, Basil S., 822, 824, 825
Yararlar, 876
Yeager, Leland Bennett, 311, 743, 937, 1020
Yeni Plan, 858

Avusturya İktisat Okulu Serisi

Carl Menger, İktisadın Prensipleri
Carl Menger, Paranın Kaynağı Üzerine

Eugen Böhm-Bawerk, Marx ve Marksist Sistemin Bitişi
Eugen Böhm-Bawerk, Sermaye ve Faiz

Ludwig von Mises, Sosyalizm
Ludwig von Mises, Para ve Kredi Teorisi
Ludwig von Mises, Teori ve Tarih
Ludwig von Mises, Para, Metod ve Piyasa Süreci
Ludwig von Mises, İnsan Eylemi
Ludwig von Mises, Kadir-i Mutlak Devlet

Murray N. Rothbard, Yeni Bir Hürriyet İçin
Murray N. Rothbard, İktisadî Bakımdan Anlamlı Olmak
Murray N. Rothbard, İnsan, İktisat ve Devlet
Murray N. Rothbard, Bankacılığın Sırrı
Murray N. Rothbard, Hürriyet Ahlâkı
Murray N. Rothbard, Eşitlikçilik: Doğaya Karşı İsyan

İnsan davranışı hakkında ilk keşfedilecek şey, onun sadece bireysel "aktörler" tarafından yerine getirilebileceğidir. Sadece bireyler, amaçlara sahiptir ve onlara ulaşmak için davranışta bulunabilirler. "Grupların", "toplulukların" ya da "Devletlerin", çeşitli muayyen bireylerin eylemleri olarak vuku bulmayan davranışları yahut amaçları diye bir şey yoktur. "Topluluklar"ın ya da "gruplar"ın tek tek kendi üyelerinin davranışları dışında bağımsız bir varlıkları yoktur.

M. N. Rothbard

Piyasa ekonomisini önyargılar karşısında savunmak her dönemde zor bir iş olmuştur. Hele ki, bir piyasa anarşistiyseniz görüşlerinizi savunmanız ilkeleriniz uğruna marjinal kalmayı göze aldığınız anlamına gelir. Ama büyük fikir adamlığın sırrı da burada saklı değil midir; herkes yeryüzünün düz olduğunu iddia ederken, sizin dünyanın yuvarlak olduğu gerçeğini söyleyebilmeniz!

Murray N. Rothbard, her ne kadar *İnsan İktisat ve Devlet*'i iki cilt hâlinde yazmış olsa da kitabın ikinci cildi olan *İktidar ve Piyasa*, anarşizm savunusu yaptığı için yayınlanamamıştı. Liberte Yayınları olarak *İktidar ve Piyasa* ile Rothbard'ın şaheseri olan *İnsan İktisat ve Devlet*'in tamamını okuyucuya sunuyoruz.

Düşüncede sınır tanımayan herkese ...

LİBERTE
liberteyayınları

liberte.com.tr

ISBN 978-975-6201-52-7